INSTITVTIONES THEOLOGICÆ,
Seu
LOCORVM COMMVNIVM
CHRISTIANÆ RELIGIONIS, EX DEI VERBO, ET PRÆSTANTISSIMORVM THEOLOgorum Orthodoxo consensu expositorum,

ANALYSIS:

AD LEGES METHODI DIDASCALICAE, QVAESTIONIBVS & Responsionibus conformata: atq; in usum Ministerij Sacri Candidatorum, qui se ad EXAMEN *Doctrinæ subeundum parant, accommodata.*

GVILIELMI BVCANI S.S. Theologiæ in Academia LAVSANNENSI Professoris
Operâ & studio.

Accesserunt tres Indices: 1. Locorum communium Theologicorum. 2. Testimoniorum Scripturæ, quæ explicantur. 3. Rerum.

BERNÆ HELVETIORVM,
Excudebat IOANNES LE PREVX, *Illustriß. DD. Bernensium Typographus.*
ANNO CIƆ. IƆ.C. II.

Bernates.

MAGNIFICENTISSIMIS, HONORATISSIMIS ET AMPLISSIMIS DOMINIS, NOBILITATE, VIRTVte, *Sapientia, Potentia, Dignitate, & Auctoritate eminentissimis,*

D. ALBERTO MANVELI,
D. IOH. RODOLPHO SAGERO,

ALTERNIS CONSVLIBVS:

TOTIQ. SENATVI AVGVSTISS. Illustris & Præpotentis Reipub. BERNENSIS,

DOMINIS SVIS CLEMENTISSIMIS.

AGITVR *annus vndecimus,* ILLVSTRSSSIMI DOMINI CONSVLES ET SENATORES, *ex quo me ab Ecclesiæ* YVERDVNENSIS, *multis eius officiis meisq; mutuis trium & viginti annorum necessitudine confirmata non mediocriter dilecta, Sacro Ministerio reuocatum, huic Academiæ* LAVSANNENSI *veluti postliminiò reddere, & Theologico muneri præficere* VESTRIS EXCELLENTIIS *visum. Ex illo verò nihil mihi antiquiùs, quàm vt vestræ de me conceptæ expectationi, pro donis à Deo concessis, responderem: hoc est, in id totus incumberem, vt ex meis Scholis,*

Candidati Theologiæ, limpidissimis diuinitùs inspiratæ Scripturæ fontibus imbuti, Ecclesiis IESV CHRISTI, *quarum Deus singulari beneficio vos Nutritios & Tutores constituit, sanum & salutare verbi ipsius pabulum dextrè & orthodoxè depromturi, prodirent.*

Ad hanc rem autem, etsi, quod ad meas quidem partes attinet, accurata sacri textus Exegesis, quam, adhibitis doctrinarum obseruationibus, susceperam, sufficere posse videbatur: quando hic scopus in sacra Schola docenti propositus esse debet, vt Canonicorum librorum textus tum sibi, tum auditoribus familiariter notus fiat: tamen cùm in familiari colloquio Clarissimi viri, & de Ecclesia CHRISTI *præclarè meriti,* D. SIMONIS GOVLARTII, *quem semper animaduerti Honori Vestro, Vestrorumq́ commodis impensè studere, de Tyronum studiis Theologicis formandis sermonem audiuissem, quo aperiebat: Doctoribus id etiam curæ esse debere, vt sua fidei creditis sanorum Dogmatum non disiecta quædam, & veluti truncata membra, prout illa in textus sacri enarratione sese offerunt: sed Hypotiposin integram, continua partium coniunctarum serie constantem, in promptu habeant, vt sic Theologiæ curriculum quoddam emensi, ad Examen Theologicum de singulis doctrinæ cœlestis capitibus sustinendum paratiores, & ad Ministerium promoti, sibi commissum gregem solidiùs pascere, ad quæsita verò, interrogati promptiùs & firmiùs respondere possint. Quod certè ex sola Textus explicatione consequi ipsis nō ita obuium, qui nec singulorum dogmatum materiã præbeat: nec si vnius aut alterius Loci communis integram Didascaliã instituendi ansam det, aliter quàm longiore interposita temporis mora, absolui ea nequeat: facilè in hanc eius sententiam concessi. Adiungendam esse illi, quam dixi, Exegesi* Metho-

Methodicam & continuam præcipuorum sacræ Doctrinæ capitum Institutionem, quæ certa periodo, veluti cancellis quibusdam circumscripta, contineatur.

Enimuerò, si Iurisprudentiæ, Medicinæ, & reliquarum Disciplinarum studiosos, non tantùm partiũ quarundam eius artis quam profiteri volunt, palantes quasi tabulas, nec mancum, sed integrum corpus, membris suis symmetria concinnè dispositis constans, habere in promptu decet, ne ipsis accidat idem, quod illis, de quibus Phœnix ille Germaniæ MELANCHTON, *dicere solebat: scire ipsos* IN OMNIBVS ALIQVID, ET IN TOTO NIHIL. *Quantò æquiùs est, Scientiarum omnium principis Theologiæ Syntagma quoddam mente tenere, & ceu præclarum depositum fideliter conseruare Pastores: ex quo, quum vsus postulat, tanquam ex promptuario, docendi materiam minore negotio reposcant, eiusq; membra quotidiana lectione foueant, & suis locis tantisper augeant, [illegible] integrum corpus doctrinæ suis coagmentatum partibus, in iustam & vtilem magnitudinem exurgat.*

Prorsum etiam, vt, qui viam certissimam tenent, minore compendio quò aspirant perueniunt, quàm qui per aquas, montes, saltus, nemora, & prærupta loca, nullo obseruato itinere, magno & difficili labore eòdem loci contendunt: sic, non minùs in Sacris quàm Humanioribus studiis, faciliùs peritiam consequuntur, qui Methodum tenent, quàm qui summa opera citra ordinis rationem in lectione Bibliorum & commentariorum, Ignari quò quidq; referant, defatigantur. Methodica verò Dogmatum cognitione delibata, vtiliùs Scripturæ sacræ enarrationem productiorem percipi, res ipsa ostendit.

Ac extant quidem, fateor, luculentissima huius generis nostrorum hominum scripta: quales sunt

PHIL. MELANCHTONIS: WOLF. MVSCVLI: PET. MARTYRIS, *summorum Theologorum*, LOCI COMMVNES *Theologici*, *illaq́; sanè aurea* IOH. CALVINI, *Christianæ Religionis* INSTITVTIO, *de qua verissimè Paulus Thurius:*

Præter Apostolicas, post Christi tēpora, chartas,
Huic peperêre libro sæcula nulla parem.

sed quæ prolixiora & grauiora, priuatis & domesticis studiis magis conueniant, quàm vt definito & accommodato Tyronibus tempore, nisi in Epitomen redacta, in Scholis explicari possint: Quum Scriptura sit Interpretis, plana & perspicua breuitate arctare se, & Mercurialis statuæ instar, intenso ad rem digito, viam, eamq́; expeditissimam auditoribus monstrare, non, properantes æquo diutius remorari. Quicquid enim distincte, clarè, compendiose traditur, citiùs à tenuioribus ingeniis, quorum ratio etiam habenda est, percipi, perfectiùs cognosci, meliùs retineri, & suauiùs recoli certum. Contrà quicquid docetur, si vel confusa vel prolixa continet, molestum & inutile euadat, necesse est. Nec propterea compendiaria hac via scripta illa ampliora ex Iuniorum manibus excutiuntur: sed horum memoriæ consulitur, & simul ipsis calcar additur, vt perceptis & degustatis Doctrinæ capitibus & summis, illorum, maximè verò Sacrorum lectionem adeant, & ex iis, tanquam ex fontibus vberioribus, quam sitiunt, copiam affatim hauriant.

Hac occasione, MAGNIFICENTISSIMI DOMINI, *consilium cepi, non tàm Nouos Locos Communes Theologiæ condendi, quàm experiundi, qua ratione, ab aliis, diuersam, quam quisq́; instituto suo rationem iudicauit conuenientem sequutis, conflatos, auditoribus meis faciliore docendi & discendi Methodo explicarem.*

Illa

Illa autem, saluo aliorum iudicio, rudiorum captui magis conuenire visa, quam in Scholis Didascalicam vocant, qua, non solum totius corporis alicuius veluti Anatome instituitur, membra aptè distinguuntur, & singula suis locis collocantur: Sed eius Rei cuius cognitio quæritur, Nomen, Definitio, Diuisio, Caussæ, Effecta, Adiuncta, Cognata, Proprietates, Testimonia, Exempla, Vsus, Repugnantia indagantur & explanantur. His enim probè cognitis, Res ipsa his ferè circumstantiis exposita manifesta est. Quæ ratio, quum in omnibus Disciplinis primas teneat, profectò in Theologia potissimùm laude excellit, & Tyronum ingeniis accommodata, vberes & multiplices fructus parit. Sic enim eorum lactatur ingenium, memoria iuuatur, iudicium acuitur, Idea denique cuiusq; Doctrinæ in animo formatur, & animus sic præparatus in quas Classes & veluti cellas, quæcunque vel audit, vel legit in Bibliis aut aliis prolixioribus scriptis, sint referenda, faciliùs percipit.

Nec propterea Rerum Diuinarum Doctrinam humano iudicio subiici existimandum: Sed tantùm cælestem scientiam, de cuius certitudine ex Scripturis sanctis abundè nobis constat, scienter ex artis præceptis explicari. Cùm enim Logica, ex dono Dei, organum commune tractandarum artium sit: non minus ad res diuinas, quàm ad humanas exponendas eam adhiberi fas est.

Sed insuper quum ea docendi & discendi ratio optima sit in institutione rudiorum, vt in Sophista & Menone monet Plato, quæ methodicis interrogationibus & responsionibus constat, quæ summam rerum, quæ declarantur, comprehendunt, (sic enim breuiter, ordine & nudè materiæ integræ oculis quasi spectandæ subiiciuntur) Thesei filum illud sequutus, præcipua Christianæ Religionis capita, ad quæstiones me-

thodicas reuocaui, ac per amplissima scripta tum Canonica quàm Ecclesiastica expatiatus, singula, quæ ad institutum facerent, mihiq; conuenirent, conquirens, notans, decerpens, Floriferis vt apes in saltibus omnia libant, responsiones adornaui: cauens præcipuè, ne in ἑτεροδιδασκαλίαν impingerem, sed ταὐτὰ περὶ ταὐτῶν, eadem de iisdem, (quod in sacris maximè fieri oportet) cum Scriptura & Orthodoxis Doctoribus ordine à me instituto dicerem.

Tantum enim abest, vt sensui meo addictus, doctorum hominum iudicia, sententias & expositiones, in hac concinnanda Theologia Methodo, spreuerim, vt potiùs ingenuè profitear, me illorum monimenta quàm studiosissimè consuluisse, & in omnibus sequutum esse. Neque enim moror istos αὐτοδιδάκτους, suiipsorum Magistros, Discipulos & Admiratores, quibus nihil, nisi quod suum est, sapit, quiq; non semper feliciter docti, ne videantur ab aliis didicisse, nouis suis commentis Ecclesias turbant, vel in alios virgulam censoriam sumunt: sibi verò indulgent, grauiori ipsi censura obnoxij. Nec etiam Dissimulatores illos imitari lubet, qui, quæ ab aliis didicerunt, cùm proferunt, sibi adscribunt, & se eorum potiùs quàm alios authores esse prædicant. Sed placet illud Exoterici dictum: Ingenui pudoris est, fateri per quem profeceris.

Fateor, inquam, me ex eorum, quos antè dixi, tum ex Clarissimorum virorum, BEZÆ, HEMMINGII, ZANCHII, ARETII, ZEGEDINI, SADEELIS, GRYNÆI, DANÆI, WITTAKQVERI, & aliorum recentiorum (quorum nomina recensere longum) Ecclesiarum in Germania, Heluetia, Dania, Hungaria, Gallia, Anglia, luminum, quorum memoriam grata mente veneror, eruditissimis scriptis in adornandis Responsionibus meis magnoperè adiutum.

Neq; est propterea, quòd quisquam me falcem in

alie-

alienam misisse messem, & aliena pro meis nundinari queratur. Omnia quippe nostra sunt, inquit Apostolus, & Paulus & Apollos & Cephas, omnia, inquam nostra sunt & adminicula, vt ad Christum adducamur, nobis destinata. Nam vt gratum viatoribus esse solet, eorum vestigia terere, qui rectè ambulauerunt: Sic mihi Sanctorum & Magnorum virorum exempla hac in parte sequi iucundum. Posteriores sanè tum Prophetas tum Euangelistas, plurima, quæ ad suam rem facere videbantur, totidem penè verbis appositissimè ex prioribus scriptis repetiisse, Deuteronomij, Paralipomenωn, Euangeliorum libri testantur: Paulus ad Philippenses, Eadem scribere vobis, me quidem haud piget, inquit, vobis autem tutum est. Iudæ Apostoli, fratris Iacobi, epistolam catholicam ex altera B. Petri in compendium contractam, notum. vt nonnullorum Patrum Ecclesiæ, Oecumenij, Theophylacti, & aliorum tum veterum tum recentium commemoratione supersedeam, qui antecessorum vberiora monimenta in breuia quædam & summa capita apto ordine redegerunt, vt & rudiorum studiis consulerent, & se, credo equidem, non aliud Doctrinæ genus quàm antecessores suos profiteri reipsa comprobarent: quale meum consilium fuit. Nam vt Æschylum Poëtam dicere solitum fuisse narrat Athenæus, Tragœdias suas, particulas esse de magni cœnis Homeri: sic me ex instructissimis optimorum authorum mensis selectiores particulas decerpsisse nō inficior. Sed in hoc singulari studio mihi elaborandum duxi, vt quæ fusiùs explicarant alij, contraherem, &, de quo illos non vsquequaq; sollicitos fuisse apparet, ordinem Methodi Didascalicæ in capitum Doctrinæ explicatione, prout cuiusque natura ferret, obseruarem.

1. Cor. 3. 22.

Phil. 3. 1.

Hanc autem in conferendis diuersorum authorum sententiis, rerum necessariarum delectu insti-

tuendo, illustrandis obscuris, quæ videntur mutila complendis, quæ latiùs exposita sunt contrahendis, hinc inde sparsa suis locis & quæstionibus conuenientibus restituendis: Deniq; Gemmis optimarum explicationum colligendis, & compagine quadam ad amœnum aspectum & iucundum vsum in venustam seriem distinguendis & connectendis, non exigui precij industriam & attentionem, fortè, vt habet vetus adagium, μωμήσεταί τις μᾶλλον ἢ μιμήσεται: hoc est, carpet citiùs aliquis, quàm imitabitur: quàm fœliciter verò præstiterim, candidus Lector animaduertet. Nec tamen de singulorum Locorum & Quæstionum conglutinatione anxiè laboraui, cùm, vt peritissimus ordinis instituendi artifex tradit, Theoremata siue Problemata non semper ita cohæreant, vt vnum ex alio pendeat: sed etiam sæpè discreta sint, quæ ad eandem Disciplinam pertinent.

Aristot. Analyt. poster. l.1.c.9.

Ne vlli verò contentionis ansam præberem, curiosas, inutiles, & à vera Theologia finibus remotas quæstiones prætermisi, cognitu dignis tantùm intentus. In quibusdam locis, argumēta confirmationis dogmatum proferre, sat habui. Minus cùm sit, inquit Athenagoras, falsitatem redarguere, quàm veritatem stabilire, & postquam de immota Dei veritate nobis constat, non sit admodum quòd Aduersariorum obiectiones moremur. Breuiùs quædam dixi, quia inseruiendum instituto: cùm aliàs mihi præter mentem Quæstionum multitudo creuerit. Itaq; paucis multa comprehendere studui, alia verò Tyronum diligentiæ reliqui. In iis tamen, in quibus Aduersarij hodie arcem & propugnaculum totius certaminis aduersus Ecclesias Euangelicas constituunt, vt in disputatione de Iustificatione, de Ecclesia, de Sacramentis, & locis cognatis, de quibus acriùs controuertitur, illorum præcipuis obiectionibus vel occurri, vel paulò prolixiùs

de Resur.mor.

respon-

respondi. Qua ratione factum, vt capitum præcipuorum Doctrinæ Christianæ integram tractationem, DEO annuente, non sine, vt spero, auditorum fructu, quod à nemine ante me in hac Schola præstitum, ad finem optatum perduxerim.

Hæc cùm ab auditoribus excepta multorum subiisset oculos, cœperunt mecum agere, tum honorandi Symmistæ, qui me dictantem frequenter audierant, tum vicinarum Ecclesiarum Pastores hortari, præ cæteris summus vir, D. BEZA, postquam non pauca quædam dictata mea perlustrasset, per literas monere, (qui iudicaret laborem hunc, si ederetur, aliis etiam profuturum) vti per Dei gratiam bene cœptum absoluerem, & publici iuris facerem: quæ sententia quoque præstantissimi D. GOVLARTII fuit, ascribentis insuper fore, ni anteuerterem, vt ab aliis, hæc Collectanea, me inscio, vulgarentur. Cessi igitur illorum monitis, sic tamen vt hæc mea prius ab eodem D. GOVLARTIO perlegi, & sicubi opus esset, emendari, intimè peterem: quam quidem operam mihi officiosè commodauit, imò verò ea non leui industria expoliuit. Sic factum, vt quod præcipuè nostris comparatum erat, sapientissimorum hominum consilio & authoritate non contemnenda motus, ad alios etiam peruenire passus sim: ratus nonnullis aliis placere posse, quod tantis viris placeret.

Nec enim, opinor, ab istarum lucubrationum editione deterreri debui sinistris illorum iudiciis, qui Chamæleontis instar, omnem colorem præterquam candidum imitantis, nihil non in alienis scriptis obseruant, vt videlicet habeant quod carpant Zoili, reliqua quæ meritò laudari possunt, cum fastidio reiiciunt. Etsi namque illis Iliada post Homerum scripsisse videbor, qui post tot erudita præstantissimorum Theologorum scripta aliquid in isto genere tentare, seu

actum agere, voluerim: Est tamen quod respondeam, me commerita sanè laudi insignium illorum virorum nihil officere, sed potiùs ad illorum lectionem viam sternere: falli autem eos, qui illos sic omnia & quidem plana & accurata Methodo tradidisse, ut aliis post se quicquam addendi aut explicitiùs tractandi ansam omnem præciderint, arbitrantur. Quæ non eò dico, quasi mihi plus cæteris arrogem, sed ut significem Antecessorum præclaris ingenij monimentis inhiberi neminem, quò minùs suum quodcunque studium ad Sacræ Doctrinæ explanationem conferat, & si quid tale per Dei gratiam habeat quod Bonis & peritis probetur, haud gravatè aliis impertiat.

Et quidem huic consilio eò libentiùs consensi, quòd monerent amici, eádem opera me liberaturum prorsus hanc Academiam vestram, AMPLISSIMI DOMINI, à suspicione ἑτεροδιδασκαλίας, qua apud nonnullos, immeritò sanè, laborauit. Neque enim, si unus aliquis non tam imaginatione priuata, quàm quorundam huius seculi sapientum, ridiculo planè, Religioni Sicyonios cothurnos induere, hoc est, Veritatem cum Mẽdacio, Lucem cum Tenebris conciliare vafrè meditantium, consilio delusus, controuersiam de Iustitia inhærente mouit, Vestra mox Authoritate, & Pastorum orthodoxo consensu in herba repressam, propterea hæc Schola, nédum Ecclesia illius suspicionis culpam præstare debuit. Attamen ne quis scrupus superesset, & quàm consentanea Heluetiæ Reformatæ in verbo DEI scripto Canonico fundatæ Confessioni hîc, Diuina gratia doceantur, palàm fieret, de huius libri editione piorum virorum sententiæ subscripsi.

Mihi autem cogitanti, quo tectus clypeo, quoue splendore commendatus in lucem prodiret, statim occurrit, AVGVSTISSIMI D.D. COSS. & SENATORES, Celeberrimo Vestro Nomini inscribendum

esse, nec alios ei Patronos secundum DEVM quęrendos, quàm eos, sub quorum dulcissimo pręsidio excusus fuit. Quin imò Splendidissimi Nominis Vestri robore ac fulgore, tutiùs quicquam aut illustriùs nihil illi accedere posse iudicaui. Sed & quanta animi veneratione & gratitudine EXCELL. V. colam, non modò ob Vestram erga me Gratiam, sed ob ingentes dotes, quibus prępotentem REMPVBLICAM Vestram BERNENSEM abundè cumulauit, publicè testari ęquissimum.

Quis enim Vrbi BERNÆ politica à DEO OPT. MAX. collata decora & ornamenta, vt par est, dignè satis ęstimet? Taceo quòd à laudatissimo æui sui Principe, BERCHTOLDO vltimo Zaringiæ DVCE, anno 1191. bono omine condita, libertate donata, & Imperij ordinibus ascripta, suiq; iuris facta, libertate aucta à Cęsare FRIDERICO II. paucis seculis opum & potentię capessiuit incrementa: inter potentes hostes caput extulit: infestissimorum Tyrannorum colla DEI virtute sub iugum duxit: libertatem suam valida manu vindicauit. Heroicos viros (inter quos VLRICI & RODOLFI AB ERLACH nomen inclytum) Bellica & Togata fortitudine, prudentia, ęquitate excellentes semper habuit. Et etiamnum ædificiorum pulchritudine, structurę serie, & vicorum descriptione eleganti: ciuium multitudine, virtute, industria, robore: Familiarum, maiorum imaginibus illustrium, nobilitate: Pulchra legum moderatione: Iudiciorum ęquitate: Pace concordi, quę sunt vrbium fulcra: Senatorum, Sapientia, Authoritate, Virtute prestantissimorum, qui Consilio publico & communibus negotiis, in Curia, Foro, & Iudiciis pręsunt numero: complurium Comitatuum, Satrapiarum, Prefecturarum, Vrbium, oppidorum, populorum diuersę locutionis, latissimęq; ditionis, quę

Fascic. temp.

amplissimum Ducatum æquare, aut etiam superare possit, sibi subiecta, Benignissimo imperio sic floret, vt meritò splendidissimum totius Heluetiæ Iubar habeatur.

Psa.33.12. At si verissimè à Dauide dictum est, Beatum eum populum, cuius Deus est Iehouah: nullum certè Vrbis BERNENSIS maius decus est, quàm quòd excusso Antichristi iugo, cultuq; Idolorum, & hominum commentis Vrbe & prouincia sua exactis, posthabito periculorum metu, spretisq; aliorum aduersationibus, infracto Zelo, anno 1528. Euangelio Christi locum dedit, & continua serie multos pietate & eruditione præclaros Pastores & Doctores habuit, qui amabilem in Religione Consensionem inuiolatè in hunc vsq; diem conseruarunt. Si etiam præcipuum adeoq; summum Rerumpublicarum munus, Ecclesiam Christi, vocem Euangelij sincerè sonantem, Deumq; verum & solum in agnitione & fiducia Mediatoris colentem & inuocantem, humaniter hospitari: Scholas, quæ sunt Ecclesiæ & Reipubl. seminaria, aperire: Puram Religionem propagare, ceu preciosissimum thesaurum ad posteros transmittere. Si denique Principibus & Magistratibus primarius hic finis in toto Regimine propositus esse debet, vt in suis ditionibus publico Euangelij præconio Regi Regum æterno Ecclesia colligatur. Id enim ipsis disertè
Psa.2.10. his verbis præcipit Spiritus Sanctus. Et nunc Re-
1.12. ges prudenter agite: erudimini Iudices terræ. Seruite Iehouæ in timore: & exultate ei in tremore. Osculamini FILIVM ne quando irascatur, & pereatis de
Psa.24.7.8 via. Et alibi ipsa huius Orbis Imperia & Principatus hortatur: Attollite, ô portæ, capita vestra, & eleuamini, Portæ Mundi: vt ingrediatur Rex Gloriæ. Quis est iste Rex Gloriæ? IEHOVAH fortis & potens, iste est Rex Gloriæ. Nec alia de causa Magi-

ſtratus in tantum Potentiæ & Maieſtatis faſtigium euexit, & Capita, Deos, Eccleſiæ Nutritios, & Scuta terræ, à quibus ipſe vehementer exaltetur, appellat, quàm vt de primario hoc ſuo muniere moneantur, atque ad verum Dei cultum inter homines promouendum & propagandum excitentur. Pſa. 82.1 & 46.10.

Id, inquam, ſi ita eſt, Maximum profectò Veſtrum eſt ornamentum, PII PRINCIPES, quòd præclarum illud Euangelij Depoſitum ab Excelſis Maioribus Veſtris acceptum, Heroica virtute tuemini: magna liberalitate, & ſumma fide fouetis Eccleſias & Scholas: curatis vt in iis ſonet vera Doctrina, ſit Docentium & Diſcentium Deo grata concordia: Iuuentus in Scholis Veſtris, præſertim BERNENSI & LAVSANNENSI, tanquam pietatis, linguarum & artium vtiliſſimarum officinis, à viris pietate, eloquẽtia, eruditione præſtantiſſimis fideliter, & vtiliter, quod res ipſa probat, inſtituatur. Nam ex iis quotidie prodeunt, qui literis liberaliter exculti, patriam à barbarie vindicant, Eccleſiæ, Scholis & Reipublicæ, magna cum ſua laude, fidelem operam præſtant. Sed & quod ſine ſcelere præteriri non poteſt, ardenti promouendi Regni Chriſti Zelo, exteris Eccleſiis & reformatis & reformandis Paſtores fidos ſubminiſtratis: Chriſti exulibus hoſpitium benignè præbetis: verbi Miniſtros patria eiectos, & in quibuſdam locis finitimis, in quibus alioquin deſerta iacerent Eccleſiæ, vel lupi in Chriſti puſillum gregem graſſarentur, Veſtra Beneficentia ſuſtinetis. Docentes ac diſcentes Doctrinam Eccleſiæ & humaniores diſciplinas, magno numero in vtraque Veſtra Schola ſtipendiis conſtitutis pia Benignitate conſeruatis. Propter quod Veſtrum pietatis ſtudium, tum propter ſingularem Eccleſiarum & Scholarum curam, Benignitatem in pauperes, æquiſſimam & prudentiſſimam veſtram

Gubernationem DEVS PATER DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI *è cœlo vobis clementer benedicit, Halcyonia iam longo tempore Ecclesiis vestris concedit, opes, splendorem nominis, amplitudinem imperij, fœdera sociorum, Amicitiam Bonorum, vota piorum, & alia præsidia ad retinendam pacem publicam & patriæ defensionem necessaria, in Urbem Vestram cumulatissimè confert, vt Prouinciæ Vestræ alma pace floreant efficit, florituræ magis ac magis, si earum incolæ tantum suum bonum agnoscant.*

Quæ cùm ita sint: ad Dei gloriam, Ciuium & populorum Vestrorum beatitudinem promouendam, etiam in posterum à Vobis conducibiliùs nihil fieri, neque aut inclyto Nomini Vestro magis gloriosum, aut Illustrissimæ Vestræ Reipublicæ honorificum magis accidere quicquam poterit, quàm si sanam Doctrinam, quæ inde ab initio Reformationis in Euangelicis Ecclesiis per Heluetiam audita est, cuius Typum hoc delineare libro conatus sum, fideliter apud Vos retineri, & ad posteritatem amabilem, cui nulla potest relinqui hæreditas preciosior, integrè traduci: &, ne maleuolis obtrectandi ansa detur, Deiq; flagella accersantur: Christianæ Disciplinæ à Vobis institutæ forma & æquabili obseruatione ornari studeatis: & quandoquidem in via Dei non progredi, regredi est, vt quidam veterum rectè dixit: & perseuerantibus ad finem Salus à DOMINO *promissa est, assiduam, vt magis magisq; instauretur, & sarta tecta maneat, operam detis.*

Enimuerò quàm certa sit & immota Veritas, vel ex his apertissimè constat, quòd non alium, quam DEVM VNVM *Patrem, & Iesum Christum Dominum, vnà cum Spiritu-Sancto colere, & in Spiritu & veritate adorare & inuocare docet, Salutem*

nostram

iustitiam in vno IESV CHRISTO positam, nobis in Euangelio & in Sacramẽtis, ex eius institutione, tanquam illius sigillis ita proponit, vt quod ipse nobis præstet, perspicuè & rectè intelligamus. Deinde quòd Antiquissima, non à veteri profecto Serpente, qui etiam ab initio suam Religionem ex diametro cum Diuina pugnantem in Mundum induxit: sed ab ipso Antiquo dierum orta, in Paradiso annunciata, mirandis testimoniis & miraculis, tam in Veteri quàm Nouo fœdere descriptis, confirmata: ab Antiquis Patribus, Patriarchis, Sanctis Regibus, Prophetis, CHRISTO ipso & Apostolis fideliter posteris tradita: limitibus à Deo ipso positis, quos iidem illi Patres & Maiores nostri tutati sunt, & proinde nec nobis transilire licet, circumsepta: sola habet Testimonium ex Lege, Prophetis & Apostolis: & hac certissima Nota à falsa distinguitur, quòd illa, (sicut in exemplo Patris fidelium omnium patet) Gloriam solius DEI quærit, vrget & illustrat, hæc verò propriam Iustitiam stabiliendo DEI gloriam obducit. Adhæc quòd Scripturis extra controuersiam Canonicis, Decalogo, Orationi Dominicæ, Symbolo Apostolico, quæ vnanimiter omnes Christiani nominis Professores admittunt, ad amussim concordat: veri & perpetui Dei cultus regulam non aliunde, quàm ex Dei voce, vt par est, præscribit: CHRISTVM Vnicum Seruatorem, Intercessorem, Caput, & Fundamentum Ecclesiæ Catholicæ & Apostolicæ agnoscit: concentum partium in toto fundamento mirabilem fouet, sic vt sese in mille formas vertant aduersarij, nullas in iis veras contradictiones commonstrare possint: Nihil verò frequentiùs quàm seriam peccati agnitionem, summam humilitatem, firmam fidem in Christum, ardentem Inuocationem Nominis DEI, veram Charitatem, Pœnitentiam sinceram, non fucatam Sanctimoniam incul-

Rom. 3. & 4.
Ioh. 7.18.

cat. Deniq; ex hoc prorsum vera probatur, quòd eius non ficta professio, homines sinceros, pacificos, modestos, puros, moderatos, tractabiles, Superioribus suis morigeros, plenos misericordiæ & bonorum operum, osores vitiorum, DEI amantes reddit.

Neq; tamen cùm hæc dico, piorum Maiorum, qui superioribus aliquot seculis hac Euangelij luce, qua singulari DEI gratia fruimur, destituti, nos præcesserunt, salutem in dubium reuoco: siquidem etsi non fulgeret Ecclesiæ facies, in medio tamen errorum & tenebrarum verum Religionis fundamentum IESVM CHRISTVM retinuerunt, nec prorsus deleta fuit Ecclesia: isq; sub Papatu fuit fidelium status, qui temporibus Eliæ, cui oraculo respondit DOMINVS: Feci vt remanserint mihi septem millia virorum, qui non flexerunt genua imagini Baal: ita igitur & isto tempore reseruatio secundum electionem gratuitam facta est, vt Pauli verbis vtar. Sed tantùm adsignifico, postquam Lux Veritatis nobis affulsit, eam omnino intimo amplexu retinendi & conseruandi, ni perire libeat, necessitatem impositam. Nam verum DEI cultum ex ipsius Verbo Ecclesiis vestris restitutum, imò verò puritatem doctrinæ, & ceremoniarum simplicitatem, qualis in prima illa, non infantili, sed sanè virili, Apostolica & Apostolorum temporibus vicina Ecclesia fuit, instauratam agnoscet, qui eam ad illius Apostolicæ Ecclesiæ normam examinabit, quam qui sequuntur, ab errore securi sunt.

In hac igitur, STRENVISSIMI DOMINI, constantes, Diuina freti gratia, persistite, aduersus Satanæ machinamenta, & potentum odia, tutissimum opponite præsidium verum veri DEI cultum & inuocationem, & quæ ad huius conseruationem necessaria sunt magno animo prouehere pergite: certi futurũ, vt tam sancto studio intenta INCLITA BERNA-

num-

unquam non sit DEI singularem clementiam ac protectionem expertura. Nam sicut in Cataclysmo vniuersali Arcam & in ea Patriarcham Noë cum familia, qui custodes erant promissionum Diuinarum de Messia, seruauit: sic in mediis imperiorum ruinis politias honestas proteget, tantisper dum Ecclesiæ ipsius hospitium præbebunt, & liberalia ac salutaria studia benignè, quod facitis, fouebunt.

DEVS autem ingentes tempestates magnarum calamitatum, quæ vndecunque excidium Ecclesiæ CHRISTI eminari videntur, clementer auertat: corda nostra tandem ex veterno peccatorum excitet, & ad veram resipiscentiam & gratitudinem flectat: Ecclesiam tum apud vos, tum TIGVRI, BASILEÆ, SCHAFVSII, GENEVÆ, aliisque siue vicinis, siue remotioribus in locis, in vera animorum coniunctione conseruet, omnique Pacis & Veritatis benedictione expleat.

Quod superest, CLEMENTISSIMI DOMINI, cùm verè Regium & humanum sit, ut Plutarchus ad Traianum scribit, Non minus parua libenter prompteque accipere, quàm magna dare: hunc laborem meum, Augusta Vestra Dignitate, si quod ex me est spectetur, longè inferiorem, sed vtilitatis Scholasticæ Iuuentutis Vestræ præcipua causa susceptum, ipsamque adeò hanc meam compellationem subiectissimo animo institutam, pro solita VESTRA CLEMENTIA, sereno vultu, benignaque manu suscipere, meque meosque fauore Vestro prosequi dignemini, submississimè rogo.

CHRISTVS IESVS toti Reipublicæ ILLVSTRISSIMÆ BERNATVM florentissimum statum: Vobis omnibus & singulis, DOMINI CONSVLES & SENATORES NOBILISSIMI, in-

tegram Incolumitatem, Fortitudinem, Sapientiam, Iustitiam & Iudicium: CIVIBUS Vestris diuturnam Felicitatem, ad æternam suam Gloriam, Ecclesiæ suæ bonum, totius patriæ salutem & tranquillitatem publicam omnium Helvetiæ Ordinum, perpetuò largiri pergat. Lausannæ Idibus Augusti, 1602.

EXCELL. V.

humilimus seruus

GVILIELMVS BVCANVS.

Τοῦ Σιμμίου τοῦ Ροδίου σύμμετρος ΠΕΛΕΚΥΣ
ἀλληγορούμενος καὶ προσφωνούμενος
ΙΛΕΛΜΩ ΤΩ ΒΟΥΚΑΝΩ
τῶν ἐν τῇ Λαυσάνῃ ἐκκλησιαζόντων πρεσβυτέρῳ
ἀξιωτάτῳ θεολόγῳ ὅλως ποιμαινομένῳ τὲ καὶ ἐπιστευμένῳ, ἐκδιδόντι θεολογικὴν ἀκρόασιν.

Ἀδάσατε τὸν ἀμφίστομον ὥσπερ πέλεκυν προσωπότυπτον ὠφέλιμον πυλισμα τεῦξεν:
Εἰπὲ δὴ ὤν, μοῖτ' ὅμως ὡς τὸ φοβερὸν νόημα τῷ σιδάρῳ
Πρῶτον ἀμβροτολὸν ἐρύξαι τεμάνης ἀγαστῷ:
Ὦ λόγων ἀμφάκες ἔδωκ', ἀπῶσαι
Πᾶν διὰ ῥῆμα ῥίπτειν
μαρεῖσθαι

[illegible]

τεψυχάν.
Παῦτε τὸ πνεῦμα κεῖνον
Θηεία χερκέος αὐλίοιο:
Ὡς σοφὸς ἱερῶ τομὸν τὸ ξίφος ἁγίοιο
Ἀγγέλω ὥπλισε ὁ Θεὸς ποτ' τὸν Ἐδὲμ ἀμφιποτᾶσθαι ἦδι
Τῶ πελεῖ θυμὸς κέλεται καμμά γε τοῦπος βραχὺ πλειονον ἀλαθὴς εἴπῃ νιν:

Εἰς τὸ αὐτὸν πρὸς τὸν αὐτόν.

Τὸν πέλεκυν μὲν ἔτευξ' Ἐπειός, πέσεν ᾧπερ ἀνά-
Ἴλιος, ἠδ' ἄδικον Πριαμιδῶν τὸ μένος: (ερας
Χ' ᾧ πέλεκύς τις ἀπὸ στόματος Θεοῦ ἔπερας ἐν τῇ
Σεῦ χειρὶ τῇ πίπτει Ῥωμαϊκὴ Βαβυλών.

Idem ad hac ita alludebat.

CErnis redactam comparibus modis,
Quam dura ferro dextera iam prius
Vulcania duxit bipennem
Vi, geminaq; acie tremendam?
Solenne, verum, tum breue gestio
Carmen profari, si licet hac super,
Quodcunque Doctoris Camœna est
In meritas meditata laudes.
Fulgente qui scis vim gladio vt Deus
Armarit olim vindicis Angeli
Arcere secreto Parentem
Degenerem properantis horto:
Heroa diuum non secus aspice
Verbi potentis (certa fides) Deo
Armante mox oras in omnes
Ancipiti gladio imminere:
Isthoc minanti qui procul arceat,
Longeq; seruet qui grege belluas:
Examinetq; omnem hoc, probetque
Eloquij reserante sensum:

No-

Nodosq; soluat, quàm secat, impios,
Christiq; quicquid nominis insolens
Sternat, rebellem diuidatq;
Hac animam mediam securi.
BVCANE, tanto præsidio potens,
Teloque dux hoc horride in aspero,
Attolle belli signum, & arma
Tam pia te iuuet impulisse:
Præceps ab alto culmine adulterum
Dura securi concidit Ilion,
Clarante, crebroque ictu epeum,
Et numeris mage personante:
Romana forti iam quoque dexterâ,
Verbi securi iam Babylon ruet
Diuini, & horrendam valente
Ampla dabit duce te ruinam.

Magno, cui ista dicabat,
Theologo addictissimus,
STEPHANVS A CASTRO-
BELLO.

DOMINO GVILIELMO
BVCANO ECCLESIÆ LAVSAN.
PASTORI FIDELISS. ET S. THEOLOGIÆ
Professori doctissimo, Præceptori sibi plurimùm
obseruando: Et charissimis fratribus Studiosis sacræ itidem Theologiæ candidatis, Nathanaël Chambutus Ecclesiæ Grang.
Minister, S.

INsigne est pietatis opus, contendere neruos,
Fratribus ut miseris auxiliêre citò.
Dum pleriq; cadunt Doctores, anxia torpet
Turba Iuuentutis, quæ Ducis optat opem:

Ac vt ouis pastore carens per deuia fertur,
Et petit incautè pascua tuta parum.
Tunc citò gratus ades, Doctor BVCANE, *colendis*
Ingeniis natus sedulitate pia.
Nam tua præ Iuuenum ponens incommoda curis,
Niteris vt formes Organa grata Deo.
Dum sermone sacro recreans pia pectora, celsos
Argutâ ad cœlos scandere voce doces.
Ac potiora Dei reseras mysteria doctè,
Et quibus expediat tradere Sacra modis.
Dogma quod aggrederis pertractas ordine recto,
Sedibus assignans singula membra suis.
Primò etenim vocum varios sic discutis vsus,
Vt pateat quæ sit res agitanda priùs.
Post ea definis, partes, causasq́ recludis,
Effecta atq́ vsum, falsa cauenda notans.
Si qua sit appendix, eadem tractatur: & omnis
Quæstio difficilis soluitur arte breui.
Hoc fit vt ad praxim maneant hæc fixa medullis,
Et constet quo sint quæq́ petenda loco.
Scripta sed hoc meliùs crebrò repetita docebunt,
Et quantum hîc partis conferat auxilij.
His igitur promptis opibus Studiose fruaris,
Æthereo Patri qui sacer esse voles.
Vt methodo facili certò contingere metam,
Pastorisq́ boni munus obire queas.
Si modò mente pia verses Diuina frequenter,
Et studeas auidè percelebrare Deum.
His ita contentus studiis Examinis Author
Perget vt incepit promere mentis opes.
Donec in excelsis decoretur sorte beatus,
Dan. 12. 3 *Qua frui vult seruos tempus in omne Deus.*

Cui gloria, laus & honor.

QVIS SACRÆ THEOLOGIÆ primarius locus est?

DE DEO: *Hæc est enim vita æterna*, inquit Christus Ioh. 17. 3. *Vt agnoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.*

Vnde probas esse Deum?

1. Ex libro Naturæ, seu Operum Dei.

2. Ex libro Scripturæ, seu verbi Dei.

Liber Naturæ, est vniuersus hic Mundus, qui propter sui pulchritudinem siue ornatum, ordinem, & vsum sic dictus est; quæ testantur eius Architectum esse sapientissimum, potentissimum, & beneficentissimum: præcipuè verò homo μικρόκοσμος, siue animam & eius facultates, siue corporis fabricam, & huius fabricæ, partium vsum varium & insignem consideres, probat & commendat artificem. Hoc docet Psalmus 19. 1. C*œli enarrant gloriam Dei; & opus manuum eius annuntiat Firmamentum: Dies diei loquitur sermonem, & nox nocti indicat scientiam* a *Præsentémque refert qualibet herba Deū*, b Sed hæc scientia valde imperfecta, & languida, & quoad salutem nulla; c quæ tamen reddit homines inexcusabiles. d Hinc Tertullianus, *Præmisit Deus Naturam Magistram, submissurus & Prophetiam, quò faciliùs credas Prophetiæ discipulus Naturæ.*

Quis est liber Scripturæ?

Qui κατ' ἐξοχὴν Biblia dicitur, Scripta nempe veteris & Noui Testamenti, quorum Spiritus Sanctus author est diuinus. e De quo Libro subiicit Psaltes, vers. 8. *Lex Domini immaculata, conuertens animam: Testimonium Iehouæ fidele, sapientiam efficiens paruulum; &c.*

Quot modis sese Deus patefecit in Libro Scripturæ?

1. Verbo, seu certis oraculis:

a Ps. 104. 2. Rom. 1. 19. 20. & 2. 15. Act. 14. 15. 16. 17. & 17. 23. 27.
b Matt. 6. 26. 28.
c Gal. 4. 8. & 1. Cor. 1. 21.
d Ro. 1. 20.
e 2. Sam. 23. 2. 2. Pet. 1. 21.

2. Testimoniis verbo adiunctis.

Oraculis quibus?

Gen.1.3.31. *Dixit Deus, Creauit Deus, vidit Deus ea quæ fecerat esse valde bona.*

Testimonijs quibus?

1. Opere admirando Creationis totius Mundi ex nihilo. *a*

2. Miraculis illustribus, vt liberatione populi Israelitici ex Ægypto: *b* Traductione eiusdem sicco pede per rubrum mare *c*: Cibatione sine pane ordinario per 40. annus in deserto: *d* Solis statione *e*: Et retrogradatione ad preces Ezechiæ Regis *f*: Resurrectione mortuorum *g*: & aliis stupendis operibus & miraculis.

3. Variis apparitionibus, quibus Deus seipsum sub formis & signis aspectabilibus videndum hominibus exhibuit: Cuiusmodi quæ Adamo ante & post lapsum, *h* Noe ante & post diluuium *i*, Decies Abrahæ, *k* Isaaco bis, *l* Iacobo septies, *m* Mosi sæpius, *n* & pluribus aliis.

4. Propheticis vaticiniis, & eorum euentu.

5. Promissione, & exhibitione Christi seu Messiæ, Ioh. 1.18 *Deum nemo vidit vnquam, Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit*: & ideo Christus Philippo, Ioh. 14. 9. *Philippe, qui videt me, videt Patrem.*

6. Interna, viua, & efficaci Sp. Sancti reuelatione, quæ solis Electis deputata est.

a Gen.1.1. b Exod.20.2. c Exod.14.21.22. d Exo.16.4.13.14.15. Deut.8.3. e Iosue 10.13. f 2.Reg.20.11. g 1.Reg.17.22. 2.Reg.4.33. & 11.21. Matt.9.25. Luc.7.15. Ioh. 11.43.44. h Gen.1.28.29. & 2.15. & 3.8.9. i Genes.6.13. & 7.1. & 8.15. & 9.1. k Gen.12.1.7. & 13.14. & 15.1. & 17.1. & 18.1. & 21.12. & 22.1.11.15. l Gen.26.2.24. m Gen.28.13. & 31.3. 11 & 32.30 & 35.1. 19. & 46.2. n Exo.3.2. & 4.19.24. & 6.1.2. &c.

Quænam de Deo nobis sunt cognoscenda?

1. Quid sit.

2. Quis sit Deus, seu quæ sit eius voluntas erga nos.

Quid est Deus?

Θεὸς (vel à θέω, curro, quòd per omnia curratvel à θεάομαι, cerno, quòd omnia cernat: vel à δέος timor, quòd metu ad eum colendum homines adducantur) Est Essentia spiritualis, Incomprehensibilis, Omnipotens, Immortalis, Immensa, ipsa Charitas, Misericordia, Iustitia, Sanctitas, Castitas, Bonitas, Sapientia, Longanimitas, Beneficentia: quæ est Pater, qui ab æterno genuit Filium sibi coæternum, & consubstantialem: & Filius, à Patre non factus non creatus, sed ab æterno genitus: & Spiritus Sanctus ab vtroque Patre & Filio procedens, Creator & Conseruator

rerum

rerum omnium, Redemptor, & Sanctificator Electorum. *a* a Ioh. 4. 24

Vnúsne Deus an plures? 1. Tim. 1. 17.

Deut. 6. 4. *Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est:* Iacob. 1. 17.
b: & 1. Cor. 8. 4. *Scimus quòd idolum nihil est in mundo, &* Apoc. 1. 8.
quòd nullus est alius Deus, nisi vnus. c Et cum verus Deus Iere. 23. 24.
sit summus, & actu infinitus, plures dij esse non possunt, 1. Ioh. 4. 8. 16.
quia neque plura quàm vnum numero summa esse pos- Exod. 34. 6. 7.
sunt, neque etiam plura, quàm vnum actu infinita. Matt. 5. 44.

Qui Deus vnus dicitur? b 1. Sam. 2. 2.

Nec genere, nec specie, sed essentia & numero, seu ratio-
ne naturæ. Esa. 41. 4. & 44. 6.

Cur igitur Scriptura Elohim meminit? Marci 12. 32.

Nō vt pluralitatem Deorum astruat, aut essentiam diui-
dat, sed personas designet: quia & si alia est persona Patris, c Eph. 4. 6.
alia Filij, alia Spiritus Sancti: tamen Pater non est aliud 1. Tim. 2. 5.
seu alius Deus à Filio & Spiritu Sancto, Filius non est a-
liud seu alius Deus à Patre & Spiritu Sancto, nec Spiritus
Sanctus aliud siue alius Deus à Patre & Filio: quia vna, in-
diuidua, & diuina est natura, licet alius Pater, alius Filius,
alius Spiritus S. Proinde non ἑτερούσιοι, alterius seu diuersæ
substantiæ, non coniuncti seu συνούσιοι (sicut homines qui
habent vnam communem essentiam) nō tantum ὁμοιούσιοι,
sed ὁμοούσιοι, eandem essentiam, æternitatem, volunta-
tem, operationem, potentiam, gloriam habentes. *d* d Phil. 2. 6

Quotupliciter vsurpatur in Scripturis vocabulum Dei?

Dupliciter. Propriè, i. re, essentia, natura: & Impropriè.
Propriè quidē, vel Essentialiter, cùm sine determinatione
alicuius ex personis sumitur, vt Ioh. 4. 24. Deus est Spiri-
tus, vbi Deus sumitur pro tota Essentia diuina: vel Perso-
naliter, cùm adhibetur Deo personæ nomen, vt Deus Pa-
ter, Deus Filius, Deus Spiritus Sanctus.
Impropriè, dum Angelis, vel Hominibus tribuitur: idque
verè, vel ratione Officij, *e* vel patefactionis voluntatis Dei e Exod. 22. 28.
& reuerentiæ: *f* Falsò, vel errore, *g* vel vsurpatione, *h* vel Psal. 82. 6.
cultu. *i* f Exo 7. 1.

Suntne aliqua Dei partes vel species? g 1. Cor. 8. 5.

Nullæ, quia est Essentia simplicissima, quæ nullam cō- h 2. Cor. 4. 4.
positionem aut diuisionem admittit, & ἁπλῶς, omniq; i Philip. 3.
modo vnitatis vna, & actu infinitissima. 19.

Súntne aliqua causa?

Non: est enim causa causarum.

Estne aliquod Accidens in Deo statuendum?

Minime, Dei ipsius ratione: omnia enim in Deo sunt essentialia.

Cùm Essentia Dei sit simplicissima, Potentia, Bonitas, Iustitia, Sapientia, Misericordia in Deo qua ratione differunt?

Nō Essentiá: illa enim omnia attributa Essentiá sunt vnū quiddam reipsa, sed κατ' ἐπίνοιαν, i. cognitione, nostri ratione, & effectis respectu Creaturarum.

Quæ sunt Dei Effecta?

Innumera, ipsius Gratiæ, Iustitiæ, Potétiæ, & Misericordiæ opera.

Quæ repugnant Doctrinæ de Deo?

Atheismus, Epicureismus, Idolomaniæ, πολυθεΐα Gentiū, Hæresis Manichei de duobus principiis, Bono & Malo, Blasphemiæ in Deum, opiniones falsæ de Deo, qualis fuit Anthropomorphitarum, dubitationes de Deo, &c.

De Trinitate.

Quot sunt personæ in vna Dei Essentia?

TRes, & quidem numero, & reipsa distinctæ, Pater, Filius, & Sp. Sanctus, qui in vna essentia diuina subsistunt: vnde fit vt non sint plures dij, sed vnus & idem æternus, immensus, & omnipotens Deus, a qui in Scriptura *Iehoua*, nominatur.

a Ioh. 10. 30.

Quibus Testimonijs probas Trinitatem?

Gen. 1. 1. *Creauit Elohim Cælum & Terram.* Quo loco Verbum singulare simplicissimam Dei essentiam significat, nomen autem plurale designat tres personas. Sed & in Creatione Hominis Deus cum sapientia sua æterna, i. Filio, & Spiritu Sancto, quasi deliberans sic loquitur, vers. 26. *Faciamus hominem ad imaginem nostram*: vbi *Faciamus*, dicitur propter personarum pluralitatem, & *Nostram*, propter vnitatem Essentiæ. Gen. 19. 24, *Pluit Dominus à Domino sulphur, & ignem super Sodomam & Gomorrham*, quo loco persona pluens, à persona à qua pluit, i. filius à Patre distinguitur.

Habésne illustriora Testimonia ex Nouo Testamento?

1. In Baptismate Christi, Mat. 3. 16. & Ioh. 1. 32. auditur Patris vox de cælo, *Hic est filius meus dilectus*: ibi ad Iordanem stat filius: descendit formâ Columbæ Spiritus Sanctus, & Christo insidet.

2. In transfiguratione *a* rursum stat Filius, auditur Patris vox de cælo, & nube obumbratur Christus, quæ Spiritum Sanctum designat. Et Matth. 28. 19. *Baptizate Gentes in nomine Patris, Filij, & Spiritus Sancti*: non in Nominibus, sed in Nomine, vt trium vnitas significetur. 2. Cor. 13. 13. *Gratia Domini Iesu Christi, & Charitas Dei, & communicatio Sp. Sancti sit cum omnibus vobis. b*

a Matt. 17. 5.

b 1. Ioh. 5. 7. Gal. 4. 6.

Cùm Scriptura non vsurpet vocabulum Trinitatis, an Ecclesia eius vsum rectè retinet?

Rectè: nam res habetur in Scripturis bifariam.

1. Secundùm litteram.

2. Secundùm sensum. Quando autem sensus seu res ipsa habetur in Scripturis, liberum est Ecclesiæ vti vocibus, quæ rem ipsam familiariter declarent. Præterea tres personas in Deo, Trinitatem vocamus, non quia dicit Scriptura, sed quia non contradicit. Sed vocabulum Tres, vnde Trinitas deducitur, expressè habetur, 1. Ioh. 5. 7.

Quid differt Essentia à persona in Diuinis?

Essentia est Natura, quæ tribus personis nô anterior aut exterior, sed communis, imò eadem, & Indiuidua, & tota in singulis, nô extra, per se subsistês est, ipsa videlicet Diuinitas: proinde vnæ sunt ad numerum proprietates essentiales, quæ sunt in illis. Persona verò est subsistentia in natura Diuina, quæ ad alios relata proprietate incommunicabili distinguitur: distinguuntur enim, non separantur personæ, vt tres homines reipsa separantur, quamuis specie vnum sint.

Quotuplex est discrimen personarum?

Duplex: Internû, & Externum. *Internum*, quod efficiunt proprietates internæ, seu Operationes internæ, de quibus dicitur, *Opera Trinitatis ad intra sunt diuisa*, i. Opera quæ Deus facit extra omnem Creaturam intra sese, non sunt communia tribus personis, sed vnius tantùm personæ propria.

Est autem Patris quidem proprietas, quòd ab æterno non factus, nec genitus Filium æternum genuit sibi consubstantialem: *a* Filij verò, quòd nec factus, nec creatus, sed ab æterno à Patre genitus est absque Matre: *b* qui à se ipso quidem est, quatenus Deus: à Patre verò, quatenus Filius. Vt enim à Sole gignitur lux, sic ex Patre nascitur Filius, *c* alius à Patre, atque adeò secundus ordine, quatenus genitus est: vnus atque idem cum Patre, quatenus est Deus. At hic reuocandum dictum Nazianzeni, Θεοῦ γέννησις σιωπῇ τιμάσθω, μέγα σοι τὸ μαθεῖν ὅτι γεγέννηται. *Dei generatio silentio honoretur, magnum est tibi didicisse quòd genitus sit.* At Spir. Sancti proprietas est, quòd nec factus, nec genitus, sed ab vtroque inseparabiliter ab æterno procedit. *d*

a Psal. 2. 7. Heb. 1. 3. 5. Prou. 8. 24.
b Heb. 7. 3. Col. 1. 15.
c Ps. 110. 3. Mich. 5. 2.
d Ioh. 14. 26. & 15. 26. & 16. 13. 14. Rom. 8. 9.

Estne hoc discrimen Rationale, Essentiale, an Reale?

Nō est Essentiale, vt in Creaturis, vbi vna quæuis suum proprium & definitum, seu quantum esse habet: nec enim alia est Essentia Patris, alia Filij, alia Sp. Sancti, sed vna eadémque quam totam Pater communicat Filio: Pater verò & Filius communicant Sp. Sancto. Non rationale, quia non ψιλῶς, aut verbo tenus dicitur Pater, Filius, & Sp. Sanctus. Nec respectiuè, quemadmodum homo Pater, & Filius esse & dici potest: Sed est Reale, & tamen incomprehensibile, quia quælibet persona habet suam peculiarem definitionem, seu subsistentem & incommunicabilem proprietatem, & ab alia, non οὐσίᾳ, sed τρόπῳ ὑπάρξεως differt.

Quodnam Externum discrimen?

Sumitur ex Operib. Dei ad Extra, vt quòd Pater mittat Filium, Filius missus sit, Redemptor, Spiritus Sanctus sit sanctificator: sicut in Symbolo Pater discernitur à Filio Creatione, Filius Incarnatione, Spiritus Sanctus ab vtroque, Sanctificatione, & Regeneratione: tametsi illa omnia vnus idémque Deus efficit. Vt dicitur Opera Trinitatis ad extra sunt indiuisa. Ideóque hic meminisse oportet dicti Gregorij Nazianzeni, Οὐ φθάνω τὸ ἓν νοῆσαι, καὶ τοῖς τρισὶ περιλάμπομαι· οὐ φθάνω τὰ τρία διελεῖν, καὶ εἰς τὸ ἓν ἀναφέρομαι. *Nō possum vnū cogitare, quin triū fulgore circumfundar: nec tria possim discernere, quin subitò ad vnum referar.* Porrò in Diuinis personis, Ordo quidem est, inæqualitas non

non est: Distinctio est, at diuersitas nulla.

Quæ repugnant?

1. Hæresis Sabellij, qui docuit tantùm vnam esse personam Diuinitatis, sed alio atque alio respectu, nunc Patrem, nunc Filium dici.

2. Samosateni, qui docuit Filium non magis subsistere in Deo, quàm Sapientiam, Iustitiam, & Bonitatem.

3. Arrij, qui negauit Filium de essentia Patris genitum, coæternum, coæqualem & secundum personam ὅμοιον Patri.

4. Serueti, qui personæ vocabulum non aliter accipiendum dixit, quàm sicut in Comœdiis nomen personæ pro habitu, & officij distinctione accipitur.

5. Tritheitarum, qui tres personas in tres numero Essentias transformant. Filium Dei secundùm οὐσίαν patri ὁμοούσιον eundémque αὐτόθεον negant.

6. Iudæorum cæcitas, qui indistinctam οὐσίαν statuunt.

LOCVS II.
de Christo.

Quid vox Christi significat?

SIgnificat Vnctũ, (deducta voce à χρίω, vulgo fert Esaiæ 45. 1. *Dominus dixit Regi Cyro Christo suo*, i. vncto. Καθ' ἐξοχὴν verò tribuitur mũdi Seruatori, qui Hebraicè Messias dicitur, *a* quia oleo lætitiæ præ consortibus suis vnctus est, vt habetur psal. 45. 8. & verè Rex ille, Sacerdos vnicus, & Propheta humano generi promissus est. *b*

a *Ioh.* 1. 42

b *Ps.* 2. 6. & 110. 4. *Esa.* 61. 1.

Nomen Christi estne Naturæ, an Personæ?

Personæ subsistentis in vtraq; natura, & non huius vel illius naturæ tantùm: est enim concretum nomen.

Quid vocas Vocabulum Concretum, & quid Abstractum?

Vocabulũ *concretum*, in disputatione de Christo, dicitur id quod naturam cum subiecto significat, & sua significatione rem, & subiectum in quo res illa est complectitur.

i. personam Christi designat, vt Filius Dei, quia Filius Dei non naturam Diuinam simpliciter, sed personam Filij Dei denotat. Sic Filius hominis, cùm de Christo dicitur, significat personam, non humanitatem simpliciter. *Abstractum* verò vocabulum est, quod significat naturam simpliciter, vt Diuinitas Christi, Humanitas Christi.

Quot & quæ ad Christi cognitionem sunt præcipuè necessaria?

Duo: Persona, & Officium.

Quid est Christus?

a *Ioh.1.14.* Est Filius Dei vnigenitus *a*, qui ex sola sua φιλανθρωπίᾳ, *b*
b *ad Titū* sibi ex *c* virginis Mariæ *d* semine *e* purificato à Spiritu
3.4.5. Sancto, *f* creauit, & creando *g* assumpsit, ac personaliter,
c *Luc.1.31.* atque indissolubiliter in æternum vniuit *h* verum corpus
d *Heb.2.16* humanum *i*, anima rationali præditum: atque ita verus
e *Luc.1.35.* Deus manens verus homo factus est *k* nobis per omnia si-
f *Heb.10.5.* milis, solo excepto peccato.
g *Heb.2.16*
h *Heb.2.14*
i *Mat.26.*
38.& 27.50.
k *Heb.2.17*
& 4.15.

Quæ in persona Christi maximè nobis consideranda sunt?

Quatuor.

1. Quòd Christus sit Deus.
2. Quòd idem Christus sit Homo.
3. Quòd Θεάνθρωπος, i. Deus & Homo simul in vna persona.
4. Phrases siue prædicationes de Christi persona in Scripturis vsitatæ.

Quot & quibus generibus Testimoniorum probas Christum esse Deum?

Tribus.

1. Claris enuntiatis Scripturæ, quibus Christi Diuinitas asseritur.
2. Operibus ipsius planè diuinis.
3. Ex cultu & honore, qui à Sanctis fidelibus, & ab Angelis Christo tribuitur.

Da Testimonia aliquot illustria quibus probes Christum esse Deum?

Esaiæ 9.6. *Hoc est nomen, quo vocabunt eum* (Messiam scilicet) *Deus fortis, Pater futuri seculi*, Ieremiç.23.6. *Nomē, quo germen Dauidis vocabitur, erit Iehoua iustitia nostra.* Iudicum 6.11. & seq. Angelus ille, qui sanctis Patribus apparuit, se Iehouam vocat. In nouo Testamento, Matth.16.

16. Tu

16. *Tu es Christus filius Dei viui.* Ioh. 1. 1 *In principio erat verbum, & verbum erat Deus.* Ioh. 20. 28. *Dominus meus, & Deus meus.* Rom. 9. 5. *Christus Deus ex Patribus secundum carnem, qui est Deus in secula.* 1. Ioh. 5. 20. *Et sumus in Filio eius Iesu Christo, qui est verus Deus, & vita aeterna.*

Quæ sunt Secundi generis Testimonia?

Opera solius Dei, quæ ipsi tribuuntur, vt Creare, & Cõseruare *a*, Redimere *b*, Delere iniquitates *c*, Scrutari corda *d*, Exaudire *e*, Viuificare *f*, Iudicare *g*. Itē opera miraculosa, quæ sua virtute edidit, iuxta vaticiniū Esaiæ 35. 5. 6: Ad quæ ipse quoque Christus remittit *h*, & quorum edendorum potestatem largitus est Apostolis *i*: Et Epitheta, quæ soli naturæ diuinæ conueniunt, ei tribuuntur, vt Æternus *k*, Omnipotens *l*, Immensus *m*, Rex Regum *n*, Seruator *o*, & cætera, testantur eum Deum esse naturā.

Quod est tertium genus Testimoniorum?

Cultus & honor, qui Christo exhibetur: vt sunt Inuocatio, Adoratio, Fides, Spes. Ps. 72. 11. *Adorabunt eum omnes Reges terræ, & omnes populi seruient ei.* Isaiæ 11. 10. & Rom. 15. 12. *Omnes Gentes eum deprecabuntur, & sperabunt in eo.* Psal 2. 12. *Beati qui sperant in eo: Curuabitur ipsi omne genu p.* Et Ioh. 14. 1. *Creditis in Deum, in me etiam credite.* Act. 7. 59. *Domine Iesu suscipe Spiritum meum*: quæ conuincunt eum esse verum Deum.

Cur Christum Redemptorem Deum esse oportuit?

Duas potissimum ob causas, quarū prior est, *Magnitudo mali*, quo genus humanum premebatur, quod à nulla creatura tolli potuit: Posterior, *Magnitudo boni*, quod à nemine restitui potuit hominibus, præterquam à Deo, qui solus verè bonus est. *q*

Quæ est magnitudo mali?

In quatuor consistit, quæ sunt peccati grauitas *r*, iræ Dei immensum & intolerabile pondus, Mortis imperium, tyrannis Diaboli: quæ tollere, abolere, placare, vincere nemo potuit nisi Deus.

Quæ est magnitudo boni, quæ à nulla creatura restitui potuit?

Imaginis Dei restitutio. Ideo Christus 1. Cor. 1. 30. *factus est nobis Sapientia, Iustitia, Sanctificatio, & Redemptio:* non illa docendo tantùm, sed præstando, & restituendo. *s*

Cur dicitur Λόγος?

a Ioh. 1. 3. & 5. 17. Col. 1. 16. Heb. 1. 2. 3.
b 1. Cor. 1. 30. 1. Thes. 1. 10.
c Mat. 9. 6.
d Mat. 9. 4. Marci 2. 8. & 14. 13.
e Ioh. 14. 14.
f Ioh. 5. 21.
g Ioh. 5. 22.
h Ioh. 10. 25. Mat. 11. 4. 5
i Mat. 10. 8.
k Mich. 5. 2 Ioh. 1. 1. & 17. 5.
l Ioh. 3. 31. Phil. 3. 21.
m Mat. 18. 20. & 28. 20.
n Apoc. 19. 16.
o Mat. 1. 21. Act. 4. 12.
p Rom. 14. 11. Phil. 2. 10.
q Mat. 19. 17.
r Coloss. 3. 10.
s Luc. 1. 77. 2. Cor. 5. 21. Phil. 3. 3. Matth. 20. 28. Rom. 3. 24. ad Gal. 3. 13. & 4. 5. ad Titū 2. 14. 1. Pet. 1. 18. Apoc. 5. 9.

i. personam Christi designat, vt Filius Dei, quia Filius Dei non naturam Diuinam simpliciter, sed personam Filij Dei denotat. Sic Filius hominis, cùm de Christo dicitur, significat personam, non humanitatem simpliciter. *Abstractum* verò vocabulum est, quod significat naturam simpliciter, vt Diuinitas Christi, Humanitas Christi.

Quot & quæ ad Christi cognitionem sunt præcipuè necessaria?

Duo: Persona, & Officium.

Quid est Christus?

Est Filius Dei vnigenitus *a*, qui ex sola sua φιλανθρωπία, *b* sibi ex *c* virginis Mariæ *d* semine *e* purificato à Spiritu Sancto, *f* creauit, & creando *g* assumpsit, ac personaliter, atque indissolubiliter in æternum vniuit *h* verum corpus humanum *i*, anima rationali præditum: atque ita verus Deus manens verus homo factus est *k* nobis per omnia similis, solo excepto peccato.

a *Ioh.1.14.*
b *ad Titũ 3.4.5.*
c *Luc.1.31.*
d *Heb.2.16*
e *Luc.1.35.*
f *Heb.10.5.*
g *Heb.2.16*
h *Heb.2.14*
i *Mat.26.38.&27.50.*
k *Heb.2.17 & 4.15.*

Quæ in persona Christi maximè nobis consideranda sunt?

Quatuor.

1. Quòd Christus sit Deus.
2. Quòd idem Christus sit Homo.
3. Quòd Θεάνθρωπος, i. Deus & Homo simul in vna persona.
4. Phrases siue prædicationes de Christi persona in Scripturis vsitatæ.

Quot & quibus generibus Testimoniorum probas Christum esse Deum?

Tribus.

1. Claris enuntiatis Scripturæ, quibus Christi Diuinitas asseritur.
2. Operibus ipsius planè diuinis.
3. Ex cultu & honore, qui à Sanctis fidelibus, & ab Angelis Christo tribuitur.

Da Testimonia aliquot illustria quibus probes Christum esse Deum?

Esaiæ 9.6. *Hoc est nomen, quo vocabunt eum* (Messiam scilicet) *Deus fortis, Pater futuri seculi*, Ieremiæ. 23.6. *Nomẽ, quo germen Dauidis vocabitur, erit Iehoua iustitia nostra.* Iudicum 6.11. & seq. Angelus ille, qui sanctis Patribus apparuit, se Iehouam vocat. In nouo Testamento, Matth. 16.

16. *Tu es Christus filius* Dei *viui.* Ioh. 1. 1 *In principio erat verbum, & verbum erat Deus.* Ioh. 20. 28. *Dominus meus, & Deus meus.* Rom. 9. 5. *Christus Deus ex Patribus secundum carnem, qui est Deus, in secula.* 1. Ioh. 5. 20. *Et sumus in Filio eius Iesu Christo, qui est verus Deus, & vita æterna.*

Quæ sunt Secundi generis Testimonia?

Opera solius Dei, quæ ipsi tribuuntur, vt Creare, & Cõseruare *a*, Redimere *b*, Delere iniquitates *c*, Scrutari corda *d*, Exaudire *e*, Viuificare *f*, Iudicare *g*: Itẽ opera miraculosa, quæ sua virtute edidit, iuxta vaticiniũ Esaiæ 35. 5. 6: Ad quæ ipse quoque Christus remittit *h*, & quorum edendorum potestatem largitus est Apostolis *i*: Et Epitheta, quæ soli naturæ diuinæ conueniunt, ei tribuuntur, vt Æternus *k*, Omnipotens *l*, Immensus *m*, Rex Regum *n*, Seruator *o*, & cætera, testantur eum Deum esse naturã.

Quod est tertium genus Testimoniorum?

Cultus & honor, qui Christo exhibetur: vt sunt Inuocatio, Adoratio, Fides, Spes. Ps. 72. 11. *Adorabunt eum omnes Reges terræ, & omnes populi seruient ei.* Isaiæ 11. 10. & Rom. 15. 12. *Omnes Gentes eum deprecabuntur, & sperabunt in eo.* Psal 2. 12. *Beati qui sperant in eo: Curuabitur ipsi omne genu p.* Et Ioh. 14. 1. *Creditis in Deum, in me etiam credite.* Act. 7. 59. *Domine Iesu suscipe Spiritum meum*: quæ conuincunt eum esse verum Deum.

Cur Christum Redemptorem Deum esse oportuit?

Duas potissimum ob causas, quarũ prior est, *Magnitudo mali*, quo genus humanum premebatur, quod à nulla creatura tolli potuit: Posterior, *Magnitudo boni*, quod à nemine restitui potuit hominibus, præterquam à Deo, qui solus verè bonus est. *q*

Quæ est magnitudo mali?

In quatuor consistit, quæ sunt peccati grauitas, *r* iræ Dei immensum & intolerabile pondus, Mortis imperium, tyrannis Diaboli: quæ tollere, abolere, placare, vincere nemo potuit nisi Deus.

Quæ est magnitudo boni, quæ à nulla creatura restitui potuit?

Imaginis Dei restitutio. Ideo Christus 1. Cor. 1. 30. *factus est nobis Sapientia, Iustitia, Sanctificatio, & Redemptio*: non illa docendo tantùm, sed præstando, & restituendo. *ſ*

Cur dicitur Λόγος?

a Ioh. 1. 3. & 5. 17. Col. 1. 16. Heb. 1. 2. 3.
b 1. Cor. 1. 30. 1. Thes. 1. 10.
c Mat. 9. 6.
d Mat. 9. 4. Marci 2. 8. & 14. 13.
e Ioh. 14. 14.
f Ioh. 5. 21.
g Ioh. 5. 22.
h Ioh. 10. 25. Mat. 11. 4. 5
i Mat. 10. 8.
k Mich. 5. 2 Ioh. 1. 1. & 17. 5.
l Ioh. 3. 31. Phil. 3. 21.
m Mat. 18. 20. & 28. 20.
n Apoc. 19. 16.
o Mat. 1. 21. Act. 4. 12.
p Rom. 14. 11. Phil. 2. 10.
q Mat. 19. 17.
r Coloss. 3. 10.
ſ Luc. 1. 77. 2. Cor. 5. 21. Phil. 3. 9. Matth. 20. 28. Rom. 3. 24. ad Gal. 3. 13. & 4. 5. ad Titũ 2. 14. 1. Pet. 1. 18. Apoc. 5. 9.

Basilius, quòd ex mēte prodierit, & sit imago genitoris, totum in se ostendens genitorem, & existens propriè: sicut & noster sermo effigies est totius cogitationis. Sed ille, vt dicit Ignatius, οὐ ῥητὸς ἀλλ' οὐσιώδης λόγος ἐστὶ ἐνεργής: vel, vt Iren. ait, quia est Patris interpres, & λόγος quasi λέγων, loquens cum patribus: vel, quia est ille de quo sermo factus est, i. de quo loquutus est, siue quem pollicitus est Dominus: vel, quia est ille, qui dixit, & facta sunt.

Secundùm quam naturam dicitur imago Dei, ad Coloss. 1. 15.

Non secundùm humanam naturam tantùm, sicut homo dicitur conditus ad imaginem Dei: sed præcipuè secundùm diuinam naturam, sed in carne conspicuam: vel quatenus Deus in Christo verè se conspiciendum præbet: *a* Vnde & splendor gloriæ Patris vocatur, Heb. 1. 3. & character personæ illius, quia non est euanescens imago, sed expressa & permanens.

a 1. *Tim.* 3. 16.

Proba Christum esse verum hominem.

Gen. 3. 15. promittitur semen mulieris, quod cōteret caput Serpentis. Gen. 22. 18. Abrahæ promisit Deus, quòd in semine eius benedicentur omnes gentes. 2. Sam. 7. 12. 16. Dauidi promittitur, quòd Filius ipsius sedere debeat super eius solio, & regnare in æternum. Isaiæ 7. 14. *Ecce virgo concipiet & pariet Filium.* Adhæc tota historia Euangelica clarè demonstrat Christum conceptū *b*, natum, *c* circumcisum, *d* habuisse corpus verū & animam, *e* Esuriuisse *f*, Sitiuisse *g*, Effudisse sanguinem *h*, mortuum esse *i*, omnésque propietates & affectiones naturæ humanæ, (tametsi sine peccato) habuisse: *k* Ascendisse visibiliter & localiter in cælum, & inde venturum ad Iudicium. *l*

b *Luc.* 1. 31.
c *Luc.* 2. 7.
d *ver.* 21.
e *Luc.* 32. 29. *Heb.* 2. 14. *Mat.* 26. 38.
f *Mat.* 4. 2.
g *Ioh.* 19. 29.
h *Ioh.* 19. 34.
i *Mat.* 27. 50.
k *Matt.* 9. 36. *Ioh.* 2. 17. *Ioh.* 11. 33. 35. *Matth.* 26. 37. 38.

Cur Christum verum hominem esse oportuit?

1. Iustitia Dei id requirebat, vt inobedientia in carne nostra commissa, in eadem sarciretur. *m*

2. Adoptionis nostri ratio: voluit enim Filius Dei naturam nostram humanam assumere, & frater, adeóque ἐγγύς, proximus & propinquus noster fieri, vt nos ipsius membra effecti, Filij Dei efficeremur, Gal. 3. 26. & ius haberet nos redimendi & vindicandi *n*. Hinc consolatio in omni tentationum genere. Ideo Apostolus ad Hebræos 2. 17. & 4. 15. *Non assumpsit Angelos, sed semen Abrahæ, & per omnia fratribus similis factus est, vt fratribus posset condo-*

l *Act.* 1. 9. 11.
m *Rom.* 5. 17. 18. 19. *Heb.* 2. 14.
n *Ier.* 32. 8. *Ruth.* 3. 12. 13.

condolere.

3. Ad Resurrectionis nostræ certitudinem : nam quia Christus carnem nostram assumpsit, & suscitauit, eisque immortalitatem dedit, adeóque in cælos euexit, societatis (quæ nobis cum illo intercedit) virtute excitabimur in extremo die, & corpus hoc nostrum vile glorioso Christi corpori conforme reddetur, Philipp. 3. 21. & 1. Cor. 15. 21. 22. *Sicut in Adamo omnes moriuntur, sic in Christo omnes viuificabuntur.*

Quare nec Pater, nec Spiritus est Incarnatus, sed Filius?

1. Quia decuit redimi mundum, ac restaurari omnia per eum, per quem omnia sunt condita, seu per eum redimi à morte hominem, per quem conditus fuerat, & ad vitam æternam, si non peccasset, introductus fuisset.

2. Inconuenieus fuisset duos esse Filios, alium in Diuinitate, alium in humanitate.

3. Consilium illud fuit Patri coæternum, de saluando per Filium genere humano propositum. a — a Heb. 2. 10.

An diuisim, an coniunctim Christus Deus & homo est?

Coniunctim, non autem diuisim.

Quo coniunctionis genere?

Nō inhabitationis tantùm, vt in Sanctis Deus habitat: non consensus duntaxat, sicut fideles in Patre & Filio vnum sunt: b non commixtionis, vt quando aqua vino miscetur: non combinationis, sicut duo asseres coniunguntur: non denique compositionis, qua ex duobus surgit tertium quiddam: sed vnionis personalis, quam Græci vocant ἕνωσιν, ἐνανθρώπησιν, ἐνσωμάτωσιν, οἰκονομίαν, κοινωνίαν, ἀδιαχώριστον, cōiunium, seu arctissimam vnitionem. — b Ioh. 17. 21

Quid est vnio personalis in Christo?

Est qua persona Filij Dei, iam ab æterno existens persona, assumpsit humanam naturam purissimam, propria personalitate destitutam in vnitatem suę personæ, & suam propriam fecit, saluis vtriusque naturæ proprietatibus. Vel, finitore Paulo Coloss. 2. 9. *Qua in Christo inhabitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter.* Cuius quidem παράδειγμα est vnio animæ & corporis, sed quod non per omnia quadrat: nam in homine ex natura animæ, & ex natura corporis, surgit natura tertia ex duabus compo-

sita, quæ dicitur humana natura. Sed in Christ o non fit constructio vnius tertiæ naturæ, ex Diuina, & humana, sed manet vtraque pura & inconfusa. Nec per omnia conuenit similitudo ferri candentis, quia calor & splendor in ferro ignito sunt qualitates, non ipsa ignis substãtia. Ideo iure eam vocat Apostolus, *Magnum pietatis mysterium* 1. Tim. 3. 16.

Qualiter facta ista vnio?

Ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, καὶ ἀχωρίστως, i. *inconfusè, inconuertibiliter, indiuisibiliter, inseparabiliter,*
Οὐδαμοῦ τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνῃρημένης, διὰ τὴν ἕνωσιν: σωζομένης δὲ μᾶλλον τῆς ἰδιότητος ἑκατέρας φύσεως, καὶ εἰς ἓν πρόσωπον, καὶ μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης, vt habet Synodus Calcedonẽsis in Euagrij historia libro 2. c. 4. Ex quo autem naturam nostram humanam assumpsit Λόγος, nunquam ne in morte quidem deposuit. Huc faciunt versus,

Sum quod eram, nec eram quod sum, nunc dicor vtrumque
Ignoras, nisi me stirpe ab vtraque tenes.

Quibus testimonijs probabis Diuinam & humanam naturam in vnam eandémque personam coaluisse in Christo?

Esaiæ 7. 14. & 9. 6. Luc 1. 35. *Quod ex te nascetur, vocabitur Filius Dei.* Ioh. 1. 14. *Et verbum caro factum est:* non Sacramentali vnione, qua ratione petra dicitur fuisse Christus: non personarum duplicatione, quasi sint duæ personæ in Christo: non naturarum confusione: non mutatione, quemadmodum aqua vinum facta est, Ioh. 2. 14. Sed assumptione carnis in vnitatem personæ. Sonat vox Dei de Iesu Mariæ filio, *Hic est Filius meus dilectus*. Mat. 3. 17. *Qui descendit, ipse est qui ascendit super omnes cælos, vt adimpleret omnia.* Ephes. 4. 10. *Misit Deus Filium suum natum ex muliere.* Galat. 4. 4.

Quid est autem quod Caro Christi deificata à Damasceno & Gregorio Nysseno dicitur?

Non de Conuersione ipsius in Diuinã, sed de eius coniunctione ad diuinam naturam, in vnam ὑπόστασιν intelligendum est, & donorum collatione, quibus humana natura Christi omnibus creaturis antecellit, sed quæ naturam non abolet.

Cur Christum oportuit esse Deum & Hominem in vna eadémque persona?

1. Vt Hominem reconciliaret Deo, seu, vt Deum & Homines vnum faceret.

2. Vt idoneus esset Mediator Dei & Hominum propter suam ad vtrosque οἰκείωσιν, & cognationem a.

3. Vt Deum nobis reconciliaret sua morte, quam nec solus Deus sentire, nec solus homo superare potuisset.

a 1. Tim. 2. 5. Heb. 2. 6.

4. Vt Opera Redemptionis in Filij carne peracta, sufficiens essent pretium pro peccato, quo infinitum bonum læsum est. Tametsi enim quædam actiones à diuina natura propriè proficiscuntur, & quædam ab humana natura fiunt: tamen omnes æqualiter pretium & dignitatem à diuina sumunt. Sic Caro Christi viuificat quia est caro eius personæ, quæ est Deus: Obedientia Hominis Christi iustificat, quia est obedientia eius personæ quæ est Deus: Sanguis Christi redimit Ecclesiam, quia est sanguis Dei, Act. 20. 28.

De Phrasibus.

Quid est κοινωνία ἰδιωμάτων?

QVę & ἐπίζευξις ὀνομάτων, & κοινότης, & ἀντίδοσις, seu τρόπος ἀντιδόσεως dicitur. Et est, Nō effusio proprietatum vnius naturę in aliā, aut mutua ἰδιωμάτων cōfusio: sed Attributio κατὰ συνεκδοχήν, seu prædicatio alternata, qua (quia in Christo est aliud, ἄλλο καὶ ἄλλο, & non alius & alius, duæ naturæ, & vna persona) quod vnius naturæ in Christo proprium est, non alteri naturæ, sed personæ tribuitur, ex altera natura siue diuina, siue humana, denominatæ: Sicut Theodoretus ait, Κοινὰ τῷ προσώπῳ γέγονε τὰ τῶν φύσεων ἰδία; διὰ τὴν τῆς ὑποστάσεως ταυτότητα, vt loquitur Damascen. καὶ τὴν εἰς ἄλληλα τῶν φύσεων περιχώρησιν, καὶ καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, Orth. Fidei, lib. 3. c. 3. & 4. Vel, est talis prædicandi modus quo vni personæ Christi, communiter tribuuntur ea quæ naturarum sunt propria: idque propterea quòd Christus in duabus naturis vtrumque est, Deus videlicet perfectus & homo perfectus: cui propterea vere & reipsa tribuuntur, tam quæ Deo, quàm quæ homini propria sunt.

Recte ergo & verè dicitur. Deus siue Dei Filius natus est ex Maria Virgine, passus, crucifixus: &, Deus acquisiuit sibi Ecclesiam suo sanguine, 1. Cor. 2. 8. Act. 20. 28. Non simpliciter, primò, & per se, quâ Deus est, sed secundùm quid, & alterius respectu, siue κατ' ἄλλο, quia quod

propriũ est vnius naturæ, videlicet concipi, nasci, crucifigi, mori, nõ tribuitur Diuinitati, sed personæ ex altera (Diuina s. natura) denominatæ. Vocabulum enim Filius Dei, seu Deus (quod est propositionis Subiectum) est Concretum, non Abstractum, & significat non Naturam diuinam, sed personam, quæ est Deus & Homo.

Sic rectè dicitur, Filius hominis, vel Christus homo est æternus, omnipotens, vbique præsens, saluat, suscitat mortuos, dat vitam æternam. Et Ioh. 3. 13. Nemo ascendit in cælum, nisi is qui descendit è cælo: tum vnionis respectu, cùm sit idem ipse homo simul & Deus: Nam vt Deus, propter vnitatem, propria ducit humana, inquit Cyrill. de incarnat. vnigeni. c. 26. Sic homo, propter vnitatem, propria ducit diuina, tum quia Filius hominis est vox concreta, quæ vnicam personam Christi diuina & humana natura constantem significat. Et proinde Christus vbique totus est, sed non totum.

Cõtra, impiè dicitur, Diuinitas Christi est nata ex Virgine, passa: & humanitas Christi est æterna, vbique præsens, Omnipotens: nam diuinitas est vox Abstracta, quæ simpliciter naturam diuinam in Christo significat, quæ ab omni perpessione est alienissima. Prædicatio autem diuersarum naturarum propter vnionem hypostaticam non valet, nisi in iis quæ significantur, vt tota quædã & integra supposita: vt enim non dicimus corpus est anima vel homo est anima: Sic neque dicimus, hic Deus (Christus) est corpus Christi, vel anima Christi, sed tantum Deus est homo.

Estne communicatio Idiomatum verbalis tantum an realis?

Est vera & Realis loquutio: quia persona, de qua tropo synecdoches, tã diuina quàm humana siue nomina, siue propria, siue effecta, communiter & ex æquo enuntiantur, ea omnia in se verè ac reipsa continet, quæ Deo vero & homini vero competunt: diuina quidem, quà Deus: humana verò quà homo idem ipse est, non autem vtriusque naturæ respectu sed κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο vt docet ibidem Cyrillus. Induceretur enim Eutychiana hæresis de naturarum seu proprietatũ cõfusione, & synecdochica loquutio esse cessaret.

Appel-

Appellationes autem quæ ad Officium Redemptionis pertinent, An Naturis seorsim, an verò Personæ tribuenda sunt?

Personæ: vt Christus est Mediator, Pastor, Sacerdos secundum vtramque naturam, quanquam vnaquæque retinet in eo opere suam propriam ἐνέργειαν.

Quod est Effectum vnionis illius Personalis?

Donorū collatio, quibus est ornata humana natura in persona Christi, & quibus antecellit omnibus creaturis, sapientia, bonitate, sanctitate, potestate, maiestate, & gloria: quam Patres Carnis Deificationem, Scholastici Gratiam habitualem vocant, à communione ἰδιωμάτων (quæ est alternata, & τῶν ὀνομάτων ἀντίδοσις) prorsus distinctam.

Quotiplex Status Christi?

Duplex. Vnus *Exinanitionis*, quâ subiens vltro naturæ nostræ infirmitatis onera, probra, supplicia, exinaniuit seipsum vsque ad mortem crucis, quiescēte interim (iuxta Irenæum) Diuinitate, vt crucifigi & mori posset.

Alter *Exaltationis*, quâ post eius mortem omnes infirmitates humanas (non autem essentiales proprietates) deposuit humana eius natura, & in summum supra omnes Creaturas decus summè exornata est, non tamen cum Diuina Christi natura exæquata, aut coextensa *a*. a Phil. 2. 7. 9.

Quæ Repugnantia?

Heresis 1. Macedonij & Valentini, qui contenderunt Christum secum è cœlo attulisse corpus cœleste.

2. Manichæorum, qui corpus imaginarium ei affinxerunt.

3. Apollinaris, qui negauit Christum assumpsisse animam rationalem, sed Diuinitatem ei loco Mentis fuisse.

4. Eunomij, qui Christum merum asseruit Hominem, & Filium Dei dici secundum adoptionem.

5. Nestorij, qui docebat, vt sunt duæ naturæ in Christo, ita duas esse personas: & Diuinitatem adesse Humanitati συναφείως, & combinatione, non autem vnione personali. Ideo negabat Mariam esse θεοτόκον, Deiparam, & Hominem, non Deum à Iudæis crucifixum esse asserebat.

6. Eutychetis superiori contraria: Docebat enim Naturam humanam post vnionem donatam esse propria-

tatibus Diuinitatis.

7. Vbiquitariorum, qui Humanitati Christi tribuunt propria Essentialia Diuinitatis, parùm memores dicti, *Tollens proprietates, tollit naturam* : & contrà, *Tribuens proprietates, tribuit naturam* : & *De quocunque prædicari non potest Essentia, neque etiam essentiales illius proprietates de eodem prædicari possunt.*

De officio Christi.

Quotuplex est Officium Christi?

Triplex, Propheticum, Sacerdotale, & Regium, vt exprimitur Heb. 2. 10.

Quid est Propheticum?

a Esa. 40. 11. Ioh. 10. 11.
b Zach. 9. 10. Eph. 2. 17.
c Ioh. 3. 32. Apoc. 1. 5.
d Eph. 4. 11

Est munus illud, quo ipse Euangelium, i. arcanum cõsilium Patris de redemptione generis humani, verbo, Sp. Sãcto, & Sacramentis, tum per se, tum per verbi Ministros patefecit generi humano.

Da Testimonia.

Esaię 61. 1. *Misit me vt Euangelizarẽ pauperibus.* Matth. 17. 5. *Hic est Filius meus dilectus ille, in quo mihi bene complacui. Ipsum audite.* Hinc Pastor dicitur *a*, Pacis annuntiator *b*, Dei fidelissimus testis *c*. Quo munere fungitur vsque ad finem seculi *d*.

Quod est munus Sacerdotale?

e 1. Tim. 2. 5 Heb. 11. 24.
f Heb. 2 17.

Quo Mediator est inter Deum & Homines, siue quo Mediatorem se inter Deum & Homines interposuit *e*, quod nulli mortalium nisi vni Christo conuenit *f*.

Quot sunt partes istius muneris?

g Mat. 5. 17 Rom. 10. 4.
h Mat. 20. 28.
i. Mat. 20. 28. Gal. 3. 13.
k Esa. 25. 8. 9. & 53. 4. 5. 6. Ioh. 3. 17. 1. Pet. 2. 24.
l Esa. 53. 7. Ioh. 1. 29. 36 Apoc. 13. 8.
m Rom. 8. 34. Heb. 7. 25.

Duæ: *Satisfactio*, qua Legem impleuit *g*, & pro peccatis mundi λύτρον persoluit *h*: cuius partis respectu Redemptor *i*, & Saluator *k*, & Agnus siue hostia dicitur *l*. Et *Intercessio*, qua Christus vnicè cupit hostiam suam perpetuò valere apud Deum Patrem pro Electorum suorum reconciliatione *m*.

Secundùm quam naturam Christus est Mediator & Sacerdos?

n Gen. 3. 15. & 22. 18. Dan. 9. 17. 2. Cor. 5. 15. Hebr. 4. 15. & 9. 14.

Secundùm neutram seiunctim, sed vtramque, Diuinam & Humanam coniunctim *n*. 2. Quia secundùm ordinem Melchisedech, 3. Quia vtrorumque debet esse particeps. 4. Quia Mediatoris opera sunt

sunt δικαίδματα.

Habésne illustre Testimonium de Sacerdotio Christi?

Psal. 110.4. *Iurauit Deus, & nõ pœnitebit eum, Tu es Sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech*, qui typus fuit Christi *a*, sicut & Aaron, & Isaac *b*. a Heb. 7. 3. b Gen. 22. 6. 9.

Possúnt-ne Ministri Euangelij dici Sacerdotes?

Possunt: sed duplici de causa tantùm.

1. Quia vnà cum aliis inaugurati sunt Christo, & quatenus verè Christani sunt.

2. Quia Euangelium docent, & Homines ipsos mactãt, viuúmque sacrificium Deo per Euangelium offerunt. Hinc Paulus sacrificio se functum testatur, cùm Gentes mactarit Euangelio, vt fierent oblatio acceptabilis Deo, sanctificata per Spiritum Sanctum, Rom. 15. 16. Nusquam tamen in nouo Testamento Sacerdotis nomen peculiariter Euangelij Ministris tribuitur, quia Christus nullos sui Sacerdotij habet collegas.

Quod est Regium munus Christi?

Quo ipse secundùm vtramque naturam sciens & volens moderatur, regit, & gubernat vniuersa.

Da istius muneris illustre Testimonium?

Psal. 2. 6. *Constituit Regem suum super montem suum Sanctum*. Matth. 28. 18. *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra*. Ioh. 13. 3. *Omnia mihi data sunt à Patre*. Hinc Rex æternus dicitur *c*, Rex Iustitiæ *d*, Rex Regum *e*. c Esa. 9. 7. psal. 45. 7. Luc. 1. 33. d Heb. 7. 2. e Apoc. 5.

Quotuplex est huius Officij administratio?

Duplex hoc quidē in seculo: *Vniuersalis* seu Potentiæ, qua omnes Creaturas suo imperio regit. *Specialis* seu Gratiæ, qua peculiariter & præcipuè Ecclesiam suam regit, tuetur, & gubernat, ditat in terris & glorificat in cœlis, cuius etiam respectu propiè Rex nominatur *f*. 1. Quia sibi vindicauit Ecclesiam, quã inuaserat Satan *g*. 2. Quia superauit tenebrarum Regem. 3. Quia omnes eos qui ad se confugiunt, defendit, & beatos reddit. f psal. 2. 9. g psal. 20.

Quæ sunt Beneficia seu Effectus huius Regni gratiæ?

Iustitia, Pax, & quidem in Spiritu Sancto *h*, i. pax, lætitia, felicitas, lux, cognitio Dei hîc quidem incoata: in cœlis autem seu regno gloriæ, perfecta. Ex quo apparet Regnum hoc non esse mundanum, sed spirituale, & cœleste *i*. h Rom. 14. 17. i Ioh. 18. 36.

Quæ sunt Regij Officij Christi partes?

Duæ, Vocatio, & Iudicium.

Vocatio per Verbum veritatis, eáque duplex. 1. Qua in genere Christus omnes homines pariter inuitat ad amplexum sui Euangelij, instituto ad id Verbi Ministerio *a*. 2. Specialis, qua Ministrorum opera efficaciter virtute interiore Spiritus Electos suo tempore illuminat, & ad sui notitiam vocat *b*.

a *Matt.22.14.*
b *Ro.8.30.*
c *Ioh.5.17.*

Altera pars Regij Officij est *Iudicium c*, quod dupliciter exercet. 1. In hac vita, tum in Electos, partim eos iustificando, seu à peccatis absoluẽdo, quod est Iudicis officium: partim aduersus omnis generis hostes defendendo: Tum in reprobos, eos pœnis temporalibus afficiendo, vel Verbo conficiendo, & insuper Superstitiones eiiciendo, furorem Satanæ, & improborum cohibendo *d*. 2. In futuro seculo vtrosque citando ad suum tribunal, & sententiam iuxta suum Verbum ferendo. 3. Glorificando Electos, & improbos æternis pœnis addicendo *e*.

d *Ps.110.1.2.*
e *Mat.16.27. & 25.31.32. & s.*

Cùm Regnum Christi sit æternum, psal. 45.7. Cur vltimo illo die dicitur, 1. Cor. 15.24 traditurus Regnum Deo & Patri?

Non quòd abdicet se regno, sed quòd administrandi forma, qua vtitur Christus in colligenda & conseruanda sua Ecclesia in hoc mundo, cessabit,

Quæ repugnant Doctrinæ De Officio Christi?

1. Error Stancari, qui ea quæ personę sunt (vt mediatorem esse) ad naturam humanam seorsim retulit: & Osiandri, qui Mediatoris officium soli Diuinitati adscripsit.

2. Error Pontificiorum, De authoritate Papæ, Ecclesiæ, Conciliorum, in cudendis nouis articulis fidei, & expositionibus Scripturæ, traditionibúsque humanis in Ecclesiam inuehendis. 2. Eorundem error De meritis Operum, satisfactionibus, & Sacrificio Missatico in locum Christi subrogatis, & de Sacerdotio, & Sacrificio (quo impiè dicunt se immolare Christum pro viuis & mortuis) & De Inuocatione, & Intercessione Sanctorum.

3. Error De primatu Papæ, de Christi vicariatu, quo non opus habet.

4. Error Iudæorum, De mundano Christi Regno.

LOCVS

LOCVS III.

de Spiritu Sancto.

Quibus rebus in Scripturis tribuitur Spiritus appellatio?

INterdum rebus creatis, interdũ verò Creatori: vnde duplex statui potest Spiritus: Creatus, & Increatus: sed tamen ὁμωνύμως, seu ἀναλόγως, quia Spiritus vox Creatori principaliter, rebus creatis minùs principaliter competit.

Dum verò tribuitur Creaturis, rursum bifariam vsurpatur: aliâs enim Substantiam, aliâs verò Qualitatem significat. Substantiam, vel corpoream, sed κατὰ μεταφορὰν, vt Iohann.3.8. *Spiritus*, i. ventus, *spirat vbi vult*: vel Spiritualem, eámque vel animam, vt psal.31.6. *In manus tuas Domine commendo Spiritum meum*, i. animam. Act.7.59. *Domine Iesu suscipe Spiritũ meum*: vel Angelos, eósque vel bonos, Heb.1.14. Angeli dicuntur *ministratores Spiritus*: vel malos, vt Luc.11.26. *Impurus Spiritus assumit septem alios Spiritus peiores quàm sit ipse.*

Cùm significat qualitatẽ, vsurpatur interdum pro Opinione & affectu, vt Matth.5.3. *Beati pauperes Spiritu*: vel pro afflatu, & animi motu, siue bono, qui à bono Dei Spiritu proficiscitur: siue malo, qui à malo & impuro Spiritu, tùm à mala nostra voluntate excitatur. Hinc fit vt dona Dei vocentur Spiritus, sed κατὰ μετωνυμίαν, vt cùm Elizæus dicit, *Fiat Spiritus tuus duplex in me*, 2. Reg. 2.9. & cùm Deus dicit ad Mosen, Num. 11.17. *Auferam de Spiritu tuo, & dabo senioribus*. Idque vel in specie, vt Esa. 11.2 *Spiritus Sapientiæ*, pro dono Sapientiæ per Sp. Sanctũ infuso, &c. Eph.1.17. *Spiritus Lenitatis*, pro Lenitate, quam infundit Sp. Sanctus fidelium cordibus. *a* Sic *Spiritus Fidei*, 2. Cor.4.13. & *Spiritus Charitatis*, 2. Tim.1.7. Contrà verò Spiritus Auaritiæ, Spiritus vertiginis, *b* Spiritus ebrieta-

a Gal.6.1

b Esa.19.14

a Isa.29.10. tis, Spiritus soporis, *a* Fornicationis, *b* pro vitiis illis v-
b Osea 4.12. surpantur. Vel in genere omnia dona Spiritus Sancti: ea autem præcipue quæ olim initio prædicationis Euangelicæ conferebantur credentibus in confirmationem Do-
c 1. Cor. 11. 4. ctrinæ cœlestis. *c* Significat etiã qualitatem Spiritus vocabulum, cùm opponitur carni, & rursum aliam qualitatem, cùm opponitur literæ.

Quid igitur significat Spiritus cùm opponitur carni?

Significat regenerationis gratiã, i. quicquid in homine, siue in mente, siue in voluntate, siue in affectibus ipsis regenitum & renouatum est à Spiritu Sancto, vt ad Gal. 5.17. *Caro concupiscit aduersus Spiritum, & Spiritus aduersus carnem.* Caro verò opposita Spiritui significat quicquid nondum regenitum est in nobis, videlicet carnis &
d Ioh.3.6. peccati procliuem affectionem, seu carnalem qualitaté, *d* quæ luctatur aduersus Spiritum, adeò vt vnus & idem homo fidelis (quandiu hîc viuit) & Caro, & Spiritus di-
e Rom. 7. ci possit: vt suo exemplo docet Paulus. *e*

Dum verò opponitur literæ, quid significat vocabulum Spiritus?

Significat ἐνέργειαν & efficaciam Sp. Sancti, Iustitiam Christi, adeóque ipsam legem Dei cordibus nostris inscribentem, & corda nostra flectentem vt illi obediamus, vt 2. Cor.3.6. *Litera occidit, Spiritus verò viuificat*, i. nuda Lex extra Christum considerata absque opere & efficacia Sp. Sancti occidit, naturæ nostræ vitio. Euangelium verò per Spiritum Christi, quem secum habet adiunctum, viuificat. Interdum etiam Paulus γράμμα vocat externum signum in ceremoniis ab ipsius signi fine, siue à virtute, siue veritate seiunctum, quam vocat Spiritum, vt Rom. 2.27. Qui verò literæ nomine, sensum literalem: & Spiritus, sensum anagogicum intelligunt, nihil dicunt.

Dum verò Creatori ipsi tribuitur, quàm variè sumitur vocabulum Spiritus?

Bifariam: aliâs Essentialiter, aliâs personaliter. Et Essentialiter quidem, vel communiter de tota Trinitate, Ioh. 4.24. *Deus est Spiritus*: vel specialiter pro diuina Christi
f divinitatis natura, seu potentia, & efficacia veritatis in humanitate
f Matth.12. 28. assumpta vsurpatur. *f* Rom.1. 4. *de filio suo facto ex semine Dauidis secundùm carnem, declarato Filio Dei secundùm Spiritum Sanctificationis per Resurrectionem ex mortuis.*

1. Pet.

1. Pet.3, 18. *Mortificatus quidem carne, viuificatus autem Spiritu: In quo etiam prædicauit Spiritibus qui sunt in carcere.* Sic Heb.9.14. *Christus per Spiritum æternum seipsum obtulit inculpatum Deo.* Et 1. Tim.3. 16. *Iustificatus est Spiritu.*

Quando verò Personaliter vsurpatur vocabulum Spiritus?

Cùm pro tertia persona in Diuinitate accipitur, qui vnà cùm Patre & Filio essentia & deitate idem est: vt Matth, 28.19. *Baptizate Gentes in nomine Patris, Filij, & Spiritus Sancti.*

Sed cur tertia illa persona dicitur Spiritus?

Quia est virtus illa essentialis, & ἐνεργητικὴ Patri & Filio ἐνυπόστατος, ab vtroque pariter emanans, & veluti spiratus: vel κατὰ μετωνυμίαν ratione effectus: vel quia spirat, vbi vult: *a* vel quia spirituales motus excitat in fidelium cordibus, & illorum corda purificat, & viuificat, quod etiam indicat Epithetum Sanctus, non Sanctificatus, sed Sanctificans seu Sanctificator κατ᾽ ἐξοχὴν (vti Pater Creator, & Filius Redêptor) à peculiari ipsius in nobis operatione, quæ Sanctificatio dicitur. *b*

a Ioh.3.8.

b 1.Pet.1.2.

Proba iam Spiritum Sanctum esse Deum?

Probo. 1. Ex dictis Scripturæ.

2. Ex attributione proprietatum diuinarum.

3. Ex operibus seu Effectis, quæ soli Deo competunt.

4. Ex cultu & honore, qui ei exhibetur à credentibus.

5. Ex pœna quæ infligitur iis, qui peccant in Spiritum Sanctum.

Da Enuntiata Scripturæ, quibus probes Spiritum Sanctum esse Deum?

Verba quę Prophetæ dicunt loquutum esse Deum exercituum, Apostoli tribuunt Spiritui Sancto: vt quod Esaiæ 6.9. legitur Iehoua Prophetæ dixisse, *vade dic huic populo, Audite, & non intelligite.* &c. Apostolus Act. 28. 25. tribuit Sp. Sancto. Deinde Act.5.3. sic Petrus ad Ananiam, *Quid est quod impleuit cor tuum, vt mentireris Sp. Sancto;* & mox, *Non mentitus es hominibus, sed Deo.* Sed & Spiritus, Deus disertè appellatur, & templum ei assignatur, quod solius Dei est, *c* & Dominus dicitur, & Deus. *d*

c 1. Cor. 3. 16.17.& 6. 19.20. 2. Cor.6.16.

d 1.Cor. 12. 4.5.

Da Testimonia, quibus Idiomata seu Proprietates Deo soli conuenientes Sp. Sancto tribuantur?

Gen. 1. 2. dicitur Spiritus Dei incubuisse aquis statim initio creationis: Ergo æternus est. *a* Dicitur esse vbique, & immensus Psal. 139. 7. *Quò fugiam Domine à Spiritu tuo?* Sapientiæ 1. 7. *Spiritus Domini replet orbem:* vnde Basilius in libro de Sp. Sancto aduersus Πνευματομάχους Demonstrationem hanc struit,

a Heb. 9. 14

Omnis Creatura habet substantiam circunscriptam,
Spiritus Sanctus non habet substantiam circunscriptam,
Ergo non est Creatura: & proinde Deus est.

Dicitur Omniscius. Ioh. 15. 13. *Spiritus deducet vos in omnem veritatem.* 1. Cor. 2. 10. *Spiritus scrutatur omnia, etiam profunda Dei.* Et Omnipotens. *b*

b Esa. 14. 13.

Ex Operibus proba Diuinitatem Sp. Sancti?

Tribuitur ei opera vnius & solius Dei propria, vt Creatio, conseruatio, viuificatio. Iobi 33. 4. *Spiritus Iehoua creauit me, & spiraculum Omnipotentis viuificauit me.* Psal. 33. 6. *verbo Domini cæli facti sunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum.*

Item inhabitatio in cordibus fidelium tanquã in templo, *c* Regeneratio, Iustificatio, Sanctificatio, *d* Veritas, Gratia, & quicquid boni cogitari potest. 1. Cor. 12. 4. 5. 11. *Omnia distribuit vnus & idem Spiritus.*

c Rom. 8. 9. 1. Cor. 3. 16. d Ioh. 3. 6. 8 1. Cor. 6. 11. 1. Cor. 3. 16.

Quomodo ex cultu & honore, qui illi exhibetur, probas Deum esse?

1. Quia fides, & Inuocatio illi tribuitur: nam baptizamur in Sp. Sanctum, vt in Patrem, & Filium: *e* & inuocatur super nos sicut nomen Patris & Filij, ita & Spiritus Sancti.

e Matt. 28. 19.

2. Confitemur in Symbolo, nos credere in Spiritum Sanctum.

3. Quia ipsi Angeli Seraphim adorant Sp. Sanctum: *f* & eum inuocant Apostoli. *g*

f Esa. 6. 3. g Act. 13. 2. 3. 2. Cor. 13. 13 Apoc. 1. 4.

Quomodo ex pœna, quæ infligitur peccantibus in Spiritum Sanctum, probabis eum esse Deum?

Quia blasphemia in eum nõ remittitur: *h* nam ait Christus, Marci 3. 29. Ei qui peccauerit, vel blasphemiam dixerit in Spiritum Sanctum, non remittetur, neque in hoc seculo, neque in futuro.

h Matt. 12. 31.

Nunc proba Spiritum Sanctum Personam esse subsistentem in Deo, à Patre & Filio realiter distinctam?

Ex

Ex Symbolo. nã cùm initio dicimus, *Credo in Deum*, & mox subiicimus 1. *Patrem*, 2. *Filium*, 3. *Spiritum S.* vt confitemur Spiritum Sanctum Deum esse, ita eundem agnoscimus tertiam, non gradu, sed ordine in Diuinitate personam.

2. In Baptismo Iesu Christi, auditur Patris vox è cœlo, Christus stat, qui baptizatur à Ioh. Baptista, Spiritus autem Sanctus descendit forma Columbæ, qui requiescit super Christum. *a* Sed ipse Christus, Ioh. 14. 16. à se, & à Patre distinguit Spiritum Sanctum, dum dicit, *Alium Paracletum dabit vobis*, alium τῇ ὑποστάσει dicit, non aliud τῇ οὐσίᾳ. Et 15. 26. *Ego mittam vobis Spiritum paracletum à Patre.* Et tribuitur illi vox, *b* & bene placitum *c* & libera voluntas, *d* & peculiaris apparitio specie corporali, *e* quæ sunt personæ verè subsistentis proprietates. Et 1. Ioh. 5. 7. *Tres sunt qui testantur in Cœlo, Pater, verbum, & Spiritus Sanctus, & hi tres vnum sunt.*

a Matth. 3. 16. 17.
b Act. 13. 2.
c ca. 15. 28.
d 1. Cor. 10. 11.
e cap. 2. 3.

Quid est igitur Spiritus Sanctus?

Est tertia persona monadicæ Trinitatis, æterna, coessentialis Patri, & ab vtroque coniunctim & inseparabiliter procedens, simul cum Patre & Filio Creator, & conseruator omnium, qui mittitur in corda Electorum, vt ea sanctificet, cum Patre & Filio simul & pariter adorandus.

Proba Spiritum Sanctum procedere à Patre.

Iohann. 15. 26. ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, *qui ex Patre emanat.* Et Matth. 10. 20. *Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.*

Proba Spiritum Sanctum procedere à Filio.

Ioh. 14. 26. & 15. 26. Nõ solũ à Patre, sed etiã à filio mitti & dari dicitur. Et Ioh. 16. 14. A Christo omnia accipere, *Ille de meo accipiet, & annuntiabit vobis omnia.* Rom. 8. 9. & Gal. 4. 6. vocatur *Spiritus Filij.* Præterea Christus insufflando dedit Spiritum Sanctum, inquit Augustinus, vt ostẽderet etiam à se eum procedere. *f*

f Ioh. 20. 22.

Quæ sunt igitur proprietates, quibus personæ sunt realiter inter se distinctæ?

Ἀγεννησία, siue *Paternitas*, proprietas est incommunicabilis primæ personæ Trinitatis, qua fit vt Pater à nullo sit, sed à seipso, non factus, non genitus, sed gignens ab æterno Filium.

Γέννησις verò, *generatio*, siue filiatio passiuè quidem

sumpta, qua Filius accipit, & in se habet totam & integram suam Essentiam à Patre.

2. Ἐκπόρευσις, emanatio, seu *processio*, itidem passiuè sumpta, qua Spiritus Sanctus ab æterno eandem illam & integram Essentiam à Patre & Filio accipit: & in se totam habet. Dicitur ergo à Patre & Filio procedere Spiritus Sanctus, non cùm mittitur seu effunditur super domum Dauid, *a* sed respectu Essentiæ, quam ab æterno accepit communicatam sibi à Patre & Filio.

a *Zach. 12. 10.*

Est-ne differentia inter Generationem & Processionem?

Est, sed ego (inquit Augustinus) distinguere nescio, non valeo, non sufficio: propterea quia sicut generatio, ita processio inenarrabilis est. Hæc tamen dari potest, quòd (vt idem dicit Augustinus) quicquid gignitur, etiam procedit: sed non contrà, quicquid procedit, etiam gignitur.

Hæ proprietates quo alio vocabulo vocantur?

Dicuntur *Opera Trinitatis ad intra*, quòd intra ipsam Essentiam fiant, absque vllo creaturarum respectu, incõprehensibili modo. Vocantur etiam *Opera diuisa*, siue distincta, & incommunicabilia. Nam paternitas soli competit Patri, Filiatio soli filio, ἐκπόρευσις, verò soli Sp.S.

Quid vocas Opera Diuinitatis ad Extra?

Quæ respectu Creaturarum à tota Diuinitate fiunt, seu quæ tres personæ simul operantur in operibus Creationis & Redemptionis: & dicuntur Indiuisa, quia tribus personis communia sunt: vnde regula, Opera Trinitatis ad extra, sunt indiuisa. Gen. 1. 26. *Faciamus hominem ad similitudinem nostram*. Et Ioh. 5. 17. 19. *Quæ pater facit, hæc similiter & filius facit*: sed seruata personarum proprietate, agendi ordine, & discrimine. *b* Sic Incarnatio actiuè sumpta est opus totius Trinitatis, ratione ἀποτελέσματος, si effectum consideres, etsi solus Filius est incarnatus.

b *1. Cor. 15. 57. Rom. 11. 36.*

Quænam Nomina tribuuntur in Scripturis Spiritui Sancto?

Vocatur *Paracletus*, i. Aduocatus, *c* non quidem Mediationis, Redemptionis, aut Reconciliationis inter Deum & homines (solus enim Christus hac ratione Mediator est) sed consolationis; nempe suggerendo preces, consolando afflictos, docendo veritatem, ingenerando inenarrabiles illos gemitus, de quibus Paulus Rom. 8. 25.

c *Ioh. 14. 16. & 15. 26. & 16. 7.*

26. *a* Dicitur *Spiritus Veritatis*, *b* quia efficaciter Veritatem docet: Item *Spiritus* υἱοθεσίας, *adoptionis* quia Adoptionem Filiorum Dei obsignat in cordibus nostris: *c* Item *Spiritus Sanctificationis*, siue Spiritus Sanctus, non tam essentiæ ratione, quàm propter effectum. *d*

a Gal. 4. 6.
b Ioh. 14. 26.
c Rom. 8. 15.
d Rom. 1. 4.

Quænam sunt effecta Spiritus Sancti?

1. In genere, omnia vegetare, sustinere, regere, gubernare: in specie, Christo testimonium perhibere. *e*

2. Electos deducere in omnem veritatem, *f* renouare mentes fidelium. Tit. 3. 4. *Seruauit nos per lauacrum Regenerationis, & Renouationem Spiritus Sancti*, quam efficit, dum mentem nostram illuminat vera cognitione Christi, creat in nobis fidem in Christum per auditum Euangelij, & per eam, vitæ nouitatem producit in nobis, & Christo nos incorporat, *g* Christum, Christíque munera & thesauros nobis applicat.

e Ioh. 15. 26.
f Ioh. 16. 13.
g Eph. 3. 5. 16.

Item obsignare Dei promissiones. Eph. 1. 13. dicitur sigillum, arrha salutis, & arrhabo hæreditatis nostræ, 2. Cor. 1. 22. quia in cordibus nostris futuræ hæreditatis certitudinem suo testimonio stabilit, confirmat, & obsignat.

Quænam autem Epitheta eidem tribuuntur Spiritui Sancto in Scripturis?

1. Vocatur *Digitus Dei*. Lucæ 11. 20. Si digito Dei eiicio dæmonia, Filij vestri per quem eiiciunt? quia Dominus per eum virtutem suam exerit. *h*

h Exodi 8. 17.

2. *Aqua*. Ioh. 3. 5. Nisi quis renatus fuerit ex Spiritu & Aqua, non ingredietur in Regnum Dei. Et 7. 18. *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de eius ventre fluet aquæ viuæ*. Hoc autem dixit de Spiritu: quia refrigerat nos, extinguit sitim spiritualem, *i* omni vitæ succo destitutos irrigat, & fertiles reddit, abluit sordes cordium nostrorum, & instar Aquæ effunditur in credentes, vt dicitur, *Effundam de Spiritu meo*, Ioel 2. 28. & Esa. 44. 3.

i Ioh. 4. 14.

3. Vocatur *Ignis*, vt Matth. 3. 11. Qui venturus est post me, ille baptizabit vos Spiritu & igni: ab effectu scilicet quia purgat sordes, accendit nos ad Dei timorem, amorem, & dilectionem, tum Dei, tum proximi, & habet alios effectus igni similes.

4. Vocatur *Semen*, 1. Ioh. 3. 9. Qui natus est ex Deo, semen eius in seipso habet: quia eius virtute tanquam ex

ſemine renouantur fideles, & in nouos homines creantur, vt peccato mortui viuant Deo.

a 1. Ioh. 2. 27. b Pſ. 45. 8. 5. Vocatur *Vnctio*, *b* & *Oleum lætitiæ*, *c* translatione ſumpta à conſuetudine Vnctionum, quæ in lege vſurpabantur, ad ſignificandam Spiritus donorum εὐωδίαν & ſuauitatem ſpiritualem.

Anne tantùm ſecundùm Dona Spir. Sanctus habitat in credentibus, an etiam ſecundùm Eſſentiam?

Etiam ſecundùm Eſſentiam, non quidem extenſiuè aut tanquam ~~pax~~ pars eſſentiæ rerum, vt ſomniarunt Manichæi, & Fanatici: ſed intenſiuè, quatenus vbique eſt vt Deus, & præſentiæ efficacitate. Romanor. 8. 11. *Spiritus eius qui excitauit Ieſum à mortuis, habitat in vobis.* Et Ioh. 14. 23. Chriſtus ait, *Veniemus ad eum, & manſionem apud eum faciemus.* Neque enim ſic dat dona ſua vt ipſe alibi ſit, ſed adeſt donis & Eccleſiæ ſuæ, & ſingulis Electis intus & foris eos regendo & viuificando. 1. Cor. 6. 19. *Corpus veſtrum templum eſt* τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματος. Et 2. Cor. 13. 13. ἡ κοινωνία *Spiritus Sancti ſit cum omnibus vobis.*

Quæ repugnant huic Doctrinæ?

1. Hæreſis Πνευματομάχων, qui ex profeſſo Spiritum Sanctum impugnarunt: cuiuſmodi fuit Samoſatenus, qui dicebat Spiritum Sanctum ἀνυπόστατον ἐνέργειαν Dei, & ſimplicem Dei actionem in cordibus hominum.

2. Macedonius, qui Spiritum ſanctum dicebat non Dominum, ſed ſeruum & Miniſtrum: non Creatorem, ſed Creaturam eſſe, & nomine Spiritus tantùm ſignificari nouos illos motus, quos Deus excitat in renatis, abutens illo loco Pſal. 51. 12. *Cor mundum crea in me Deus, & Spiritum renoua in viſceribus meis:* vbi nomen Spiritus pro ipſis donis creatis vſurpatur.

3 Seruetus, qui Spiritum Sanctum fingebat nihil aliud eſſe quàm vim à Deo infuſam ſingulis rebus, qua mouentur & vegetantur, quam Phyſici naturam vocant.

4. Error Græcorum recentiorum, qui proceſſionem Spiritus à Filio negabant.

5. Blaſphemia Campani, & quorundam Anabaptiſtarum, qui clamarunt Spiritũ Sanctũ cœpiſſe primùm poſt glorificationem Chriſti, abutentes teſtimonio Ioh. 7. 39. *Nondum erat Spiritus Sanctus, quia Ieſus nondum erat glorifi-*

glorificatus: vbi Euangelistam loqui non de persona, sed de admirandis illis donis effusis in Apostolos in die Pentecostes manifestum est: sicut in illo dicto discipulorum Iohannis, Act. 19. 2. *Imò neque an sit Spiritus Sanctus, audiuimus.*

6. Error eorum, qui vna & eadem cum Patre & Filio Fide & Inuocatione adorandum negant.

LOCVS IIII.
De Scriptura Sacra.

Quid dicitur Sacra Scriptura?

SCRIPTVRA κατ' ἀντονομασίαν pro Scriptis Prophetarum & Apostolorum vsurpatur, quibus Ecclesia fidelium ad institutionem pietatis religiosè vtitur. Et *Sacra* dicitur, quia à Deo dictata, res sacras ad salutem æternam necessarias continet: & eodem sensu, *Verbum Dei scriptum* dicitur, éstque sola Fidei, & bonorum operum regula & Canon totius Dei cultus, adeóque irrefragabilis omnis controuersiæ de religione Iudex.a

Quis Author?

Deus ipse, qui per homines immediatè à se vocatos, & Sp. Sancto afflatos, tanquam Amanuēses, voluntatem suam scriptis prodidit. 2. Petri 1.21. *Non enim voluntate Hominis allata est aliquando Prophetia, sed à Spiritu Sancto acti, loquuti sunt sancti Dei Homines.* Hinc omnes Prophetæ identidem repetunt, *Os Domini loquutum est*, Isa. 58.14. *Hæc dicit Dominus*, Ezech. 12.25.28. & 2. Tim. 3.16. *Tota Scriptura est diuinitus inspirata.* 1. Cor. 2.13. *Quæ loquimur non sermonibus, quos docet humana sapientia, sed quos docet Spiritus Sanctus.* Ex quo Scripturæ Adiuncta, Authoritas, Excellentia, Veritas, & Impletio (quæ tam necessaria est, quàm necesse est Deum veracem esse) dependent. Vnde & illa sola αὐτόπιστος, per se fide digna, nec

a Esa. 8.20. Luc. 16.29. 31.

Angelorũ,nec hominũ cẽsurę,additioni,diminutioni,mutationi subiecta *a*:sola erroris expers *b*:soli ei propter suam ipsius asseuerationẽ credẽdum: ex ea sola dogmata confirmanda, & diiudicanda sunt *c* omnibus legenda: *d* Sola perfecta, & complectens omnia quæ ad salutem æternam necessaria sunt *e*:firma denique *f*.

Quotuplex est?

Duplex:diuiditur enim in vetus & Nouũ Testamẽtum, seu in Propheticam & Apostolicam Doctrinam, quæ Libris Canonicis continetur.

Qui dicuntur Canonici *Libri?*

Qui dictante Spiritu Sancto à Prophetis & Apostolis sunt conscripti vel approbati, vt soli sint regula & norma fidei & bonorum operum, ad quam quæuis alia Doctrina est exigẽda,& examinãda;vt intelligatur esse Doctrina Dei,& vera, iuxta preceptum Apostoli, τῷ αὐτῷ στοιχεῖν κανόνι: vt eadem incedamus regula.Philipp.3.16.

Quot sunt Libri Veteris Testamenti?

Hebræi veteres, quibus disertè vt scribit Apostolus, Rom.3.2. credita fuerunt eloquia Dei, & etiam num Iudæi hodie 24. libros veteris Testamenti Canonicos indubitatæ authoritatis recipiunt, quos Esrim Veorba, à numero 24.librorum vocant.

Quomodo partiuntur 24. *illos Libros?*

1. In quatuor classes. 1: dicitur ab illis תורה, *Lex*, seu Doctrina: & huic Classi assignant quinque Mosis libros, Genesin,Exodum,Leuiticum,Numeros, & Deuteronomium:quos Græci Πεντάτευχον vocant.

Quæ est Secunda Classis?

Est *Nebiim Reschonim* i. Prophetarum priorum:& quatuor Libris,Iosue,Iudicũ,Samuelis,& Regum absoluitur.

Quæ est Tertia?

Est *Nebiim Acharonim*,i. Prophetarum posteriorum: & continet quatuor libros,Esaiam,Ieremiam, Ezechielem, & Librum duodecim Prophetarum minorum.

Quæ est Quarta?

Dicitur *Sepher Ketubim*, i. Liber Hagiographorum,& continet vndecim Libros, Paralipomena, Psalmos, Prouerbia Solomonis,Iobum, Ruth, Ecclesiastẽ Solomonis, Threnos Ieremiæ,Canticum Canticorum,Esther,Danielem,Esdram,& Nehemiam,qui duo postremi pro vno habentur.

a *Deut.* 12. 32. *Apoc.* 22. 18.
b *Marci* 16. 24.
c *Deut.* 17. 9 10. *Esa.* 8. 20. *Malach.* 2. 7. *Act.* 17. 2.
d *Iosue.* 1. 8. *Ioh* 5. 39. *Act.* 17 11.
e *Psal.* 19 8. *Luc.* 16. 29. *Ioh* 15. 15 *Act.* 20. 20. 27. 2. *Tim.* 3. 16. 17.
f 2. *Pet.* 1. 19.

bētur. Hi libri omnes si simul numerētur sunt viginti quatuor. Quòd verò nonnulli viginti duos tantùm numerant, id fit quia librum Ruth cum libro Iudicum, & Threnos Ieremiæ cum Prophetia eius connumerant,

Hísne Libris Canonicis subijciuntur alij quidam Libri?

Subiiciuntur *Apocrypha* Scripta quasi arcana, secreta, & abscondita dicas: quia olim in Ecclesia publice non producebantur ad probanda Fidei dogmata, sed duntaxat ad mores formandos.

Habént-ne parem Apocryphi libri cum Canonicis authoritatem?

Non, quia nec à Prophetis, nec ab Apostolis scripti sunt, nec sunt αὐτόπιστοι, nec in ipsis ἐνέργεια, vis, & maiestas diuini Spiritus elucet, sicut in Canonicis: & in illis sunt quę cum Libris Canonicis pugnāt. Nec Iudæis traditi sunt (quibus tamē credita sūt eloquia Dei) quia ne Hebraicè quidem scripti extant, & eorum semper fuit in Ecclesia ambigua Fides, déque eorum authoribus dubitatum est.

In quot partes diuiditur Nouum Instrumentum?

In quatuor partes. *Prima* continet quatuor Euangelia, nempe Matthęi, Marci, Lucæ, & Iohannis. *Secunda*. Acta Apostolorum à Luca exarata. *Tertia*. Epistolas Apostolorum, videlicet Pauli quatuordecim, Iohannis tres, Petri duas, Iacobi vnam, Iudæ fratris Iacobi vnam. *Quarta*, Apocalypsin Iohannis.

Quomodo differunt Scripta Prophetica ab Apostolicis?

Nihil quo ad Doctrinā attinet: eadem enim fides & morum Doctrina in iis traditur *a*, sed ratione temporis. *a Ioh.5.46.*
Nam Prophetica vaticinia de Christo exhibendo, Apostolica verò Historiam de Christo exhibito continent, & vaticiniorum illorum impletionem narrationibus & applicationibus ostendunt: vnde vetus testamentum, Fundamentum Noui, sicut nouum Veteris complementum dici potest: Et sicut Vetus Testamentum Nouo: sic Nouum Veteri facit fidem. Et Christus Prophetarum Doctrinam, Sationi: Apostolorum, Messi comparat: & quæ obscuriùs adumbrantur libris Propheticis, clariùs & abundantiùs libris Apostolicis exponuntur. *b*

b Matt.13.16. 1.Cor.[illegible].21. 2. Cor.3.13.18. Hebr.10.1.

Anne postquam ad vetus Testamentum [illegible]essit Nouum, Verbum Dei est factum perfectius?

Non, quia quando tantùm quinque libri Mosis fuerunt, sufficientes fuerunt. His autem accesserunt Prophetæ tanquam Interpretes. Erat ergo Vetus Testamentum integrum & sufficiens quoad sensum, & si non quoad verba: accessione igitur Noui, nō perfectius, sed clarius factū est. a

a Gen. 3. 15. Isa. 53. Luc. 16. 29. Ioh. 5. 39. 1. Cor. 15. 3. 4.

Vnde constat à Deo dictata esse Scripta Prophetica & Apostolica?

Partim Testimoniis, partim argumentis. Et *Testimonijs* quidem partim internis, partim externis. *Internum Testimonium* vnicum est, nempe Spiritus Sancti intus alloquentis cor nostrum, & dictantis Scripta illa esse θεόπνευστα & ea cordibus nostris obsignantis, Eph. 1. 13. Et 1. Ioh. 2. 20. 27. *Habetis Vnctionem à Domino, & Vnctio docet vos de omnibus*: nam quicunque Spiritu Dei aguntur, facilè vim illius in Scripturis loquentis agnoscunt; sicut dicitur 1. Cor. 2. 15. *Homo spiritualis diiudicat omnia.* Et Isaię 53. 1. *Non omnibus reuelari brachium Domini.* Item Luc. 8. 10. & Matth. 13. 11. *Non omnibus, sed quibus datum est à Deo reuelari mysteria Regni cœlorum.* Estque hoc testimonium proprie ad nostrûm ipsorum confirmationem comparatum, solúmque nobis satisfacit, solis ad Christum conuersis notum, *b* quod semper cum Scriptura consentit, sine quo Ecclesiæ testimonium nullius ponderis apud nos esse potest. Sicut enim Deus solus de se idoneus est testis in suo Verbo: ita non ante fidem reperit verbum in cordibus nostris, quàm interiore Spiritus testimonio obsignetur.

b Ioh. 14. 17.

Externum testimonium Scripturæ à Deo profectæ sumendum est à Iudæis ipsis, qui testantur vnanimi consensu Libros illos veteris testamenti esse θεοπνεύστους, ideóque studiose eos legunt, & conseruant: vnde non immeritò Augustinus illos vocat Librarios, siue Bibliothecarios Christianorum, quia nobis librorum Sacrorū lectionem subministrarunt, cujus vsum ipsi negligunt. Quin Iesum Christum Sapientia, & inauditis miraculis celebrem fuisse, & occisum à populo, tertia die resurrexisse, iidem Iudæi testantur Iosephi lib. 18. cap. 4. Antiquit. Iudaicarum.

Quæ Argumenta probant Scripturam à Deo profectam esse?

1. Est Antiquitas. Antiquissimum enim quodque verissi-

rissimum: adulterinum, quod posterius.

2. *Prophetiarum euentus & complementum*, vt de Messia Saluatore humani generis *a*: Prædictio Abrahamo facta de descensu suæ posteritatis in Ægyptum, seruitute Ægyptiaca, & ex ea post annos 400. futura liberatione: *b* Promissio de principatu & regno in tribu Iuda erigẽdo: *c* Prędictio de Gentibus longo pòst tempore ad Dei fœdus gratuitum vocandis, *d* De excidio Ierosolymitano, *e* De reditu populi ex captiuitate Babylonica, *f* De operibus Cyri in gratiam Iudæorum, quæ describuntur Isa. 45. 1.2. Prædictio de Iosia Rege Iuda mactaturo Sacerdotes, & combusturo ossa hominum super altare Bethel, quæ facta est annis 333. ante natiuitatem Iosiæ: ante exequutionem verò annis 359. *g* Danielis illustres Prophetiæ de quatuor Monarchiis, & earum serie, De Antichristo, & eius doctrina, de fine mundi, *h* & similibus: De aduentu & morte Christi. *i* Quæ omnia non potuerunt præuideri humana perspicacia, neque ex causis naturalibus colligi, & tamen sunt certo euentu confirmata.

a *Gen.* 3.15.
b *Gen.* 15. 13.14.15. *Act.* 7. 6.7.
c *Gen.* 49.8
d *Esa.* 45. 22.
e *Isa.* 22.1. *Ezech.* 15.6. 2. *Reg.* 24. 14. *Dan.* 9. 26. *Matt.* 24.2.
f *Iere.* 12.15 & 25.11.12.
g 1. *Reg.* 13. 2. & 2. *Reg.* 23.15.
h *Dan.* 7. 17.21. & 12. 2.
i *Dan.* 9. 24.25.26.27

3. *Maiestas* illa Spiritus veneranda, quæ vbique elucet in scripturis sub inculta simplicitate & humilitate verborum. *k*

k 1. *Cor.* 2.4

4. *Efficacia* Scripturæ in animis hominum, 1. In conuersione hominis, quando Scriptura vim quandam arcanam exerit, qua homo afficitur, & internè mouetur, adeóque in nouum hominem transformatur. *l* 2. In rebus aduersis, quando in cordibus viuam & firmam consolationem accendit, vt tandem homines omnia sua Scripturæ Sacræ post habeant, neque vllo crucis genere, ac ne in ipsa quidem morte se ab illa diuelli patiantur; vt in Martyribus videre est, quorum sanguine est obsignata.

l *Heb.* 4.12. *Ps.* 119.111. *Act.* 13. 12.

5. *Odium* ἄσπονδον, irreconciliabile, quo Satan & Mundus Doctrinam Scripturæ persequuntur, cùm alias doctrinas, quãtumuis absurdas & impias tolerare possint.

6. Inuicta *firmitas*, quòd aduersus tot machinas Satanæ & mundi furores perstat, & mirabili successu triumphat. Quò pertinet quod legimus, 1. Machab. 1.59. quòd cũ Antiochus iussisset, vt S. Scripta omnia concremarentur, tamen continuò pòst veluti ex latebris emerserunt, & nõ multò pòst versa in linguam Grecam, per totum orbem sunt euulgata.

7. *Harmonia* pulcherrima, & admiranda consensio omnium partium Doctrinæ Mosis, Prophetarum, Christi, Euangelistarum, & Apostolorum.

a Exod. 2. 7. 19. & 3. 2. & Act. 7. 20. & s. b Amos 7. 14. c Act. 2. 11. & 4. 13. d Act. 9. 3. & s.

8. Miranda *vocatio* Mosis, *a* Prophetarum, *b* Apostolorum, quorum plerique illiterati & idiotæ, qui nihil didicerant in hominum scholis, quod aliis traderent, repentè de cœlestibus mysteriis, tam magnificè disseruerunt: *c* Miranda conuersio Pauli (ante ex professo sæui & sanguinarij hostis) in nouum hominem: *d*: & quòd illi sui honoris & commodi nullam, sed solius Dei, & Christi gloriæ & hominum salutis rationem habuerunt.

9. Perpetuus *consensus* totius Ecclesiæ, & singulorum piorum, tot seculorum serie, quàm longe latéque patet terrarum orbis, in recipienda & conseruanda Scriptura.

e 1. Reg. 17. 22. & 2. Reg. 14. 33. & 13. 21. f Exodi 14. 21. & Iosue 3. 15. 16. g Iosue 10. 11. & 2. Reg. 20. 11. h Deut. 4. 6. 7. 8. Psal. 19. 9.

10. *Miracula* tot, & tam insignia, tam veteris, (quæ ne per speciē quidem Satan potuit imitari, vt sunt suscitatio mortuorum, *e* Diuisio maris & fluminū, *f* Status & regressus Solis *g*) quàm noui Testamēti, quæ ab ipsis Iudæis negari nō possunt, vt testis est Iosephus lib. 18. cap. 4. Licet Iudæi hodie miracula Christi dicāt facta fuisse per nescio quam superstionem vocis *Schem hamphoras*, ne cogantur veritati cedere, & Iesum filium Mariæ Christū agnoscere.

11. *Materia*, quòd cœlestem vbique, & nihil terreni redolentem Doctrinam continet: in ipsa sola, pura, & perfecta lex Dei proponitur: *h* & sola ostendit eum modum salutis, qui gloriæ & perfectissimæ Dei iustitiæ non repugnat, & conscientiis satisfacit.

12. *Forma*, quòd ordinata & disposita illic manifestè appareat diuinæ sapientiæ dispensatio.

13. *Persequutorum* & osorum eius funestus *interitus*.

i Prou. 16. 14. 1. Cor. 10. 31. Ierem. 9. 23. 1. Tim. 1. 17. Ioh. 7. 18. & 8. 49. 50. & Iohā. 5. 43. 44. & 12. 43. Gal. 1. 10. Phil. 1. 9. 11.

Quænam nota est vera, & ἀψευδὴς, per quam omnes homines sani, Doctrinam agnoscunt esse veri Dei Doctrinam?

Quòd, quę Doctrina nos vnius & solius Dei gloriam in solidū, & vbique quærere, & illi adhærere docet, illa proculdubio veri Dei Doctrina est. *i* Sed tamē soli renati in ea, vt salutari & Dei doctrina, cordis sui πληροφορίᾳ acquiescūt.

Sed quid illis respondendum, qui quærunt, vnde nobis constet quòd Moses, Propheta, & Apostoli, sint authores illorum scriptorum, quæ ipsorum nominibus sunt euulgata, & an etiam vnquam aliquis fuerit Moses?

Hanc

Hanc quæstionem non responsione, sed flagris excipiendam perinde eninresse ac siquis quæreret, An vnquã aliquando fuerit Plato, Cicero, Aristoteles, quorum scripta in omnium manibus versantur.

Cùm ante Mosem non legatur Verbum Dei scriptis mandatum fuisse, qui Deus per illud tempus voluntatem suam hominibus reuelabat?

Vel per Oracula, ore & voce ipsius Dei seruis suis pro- a *Num.* 12.
nuntiata *a*: vel per Vrim, & Thummim, id est *lucem &* 5.
perfectionem, à Deo Mosi data, vt ea summi Sacerdotis pe-
ctorali inderet, *b* quæ tamen & qualia fuerint, ignoratur: b *Exod.* 28.
vel per visiones seu imagines, quas Deus exhibebat ocu- 30.
lis, vel menti vigilantium *c*: vel dormientibus per somnia c *Ierem.* 1.
θεόπεμπτα *d*: Tandem Deus Mosem parauit, vt per ipsum 11.
S. Scriptura sumeret initium. Quin ipse Deus exarato d *Num.* 12.
suis digitis Decalogo Scripturam quasi consecrauit *e*: & 6.
Mosi Librorum Legis scriptionem mandauit *f*: postea ver- e *Exod.* 31.
bum suum tradidit per Prophetas *g*, per Christum θεάν- 28.
θρωπον *h*: denique per Apostolos Christi, tũ ore, tum scri- f *Exod.* 24.
pto *i*. Sed non aliud ore traditum est, quàm nunc scriptũ 4.
extat: etsi enim plura dicta aut facta sunt, quàm scripta, g *Luc.* 1. 70.
tamen non diuersa: & hæc ipsa scripta quæ extant, suffi- h *Heb.* 1. 1.
ciunt *k*. i *Matth.* 28. 19. *Act.* 1. 8. *Rom.* 16. 25. 26. *Apoc.* 1. 11. k *Ioh.* 20. 31.

At cur Verbum Dei Scriptis traditum est?

1. Propter obliuionem humanæ mentis.
2. Propter procliuitatem hominum in omne genus corruptelarum, quibus diuina opera corrumpuntur.
3. Propter audaciam confingendi identidem nouas religiones,
4. Propter astum Satanæ transfigurantis se in Angelum lucis, & mentibus hominum falsis reuelationibus illudentis.

Qua Lingua vtrumque Testamentum scriptum est?

Vetus à Mose & Prophetis, Hebraica, quia erat ea lingua populi Dei, ad quem cumprimis pertinebat. Nouum verò ab Euangelistis & Apostolis Græca, quia ea lingua propter imperium Græcorum, quod Romanum præcesserat, ad omnes ferè Gentes peruenerat, & ad dilatatio-

nem Regni Christi per totum orbem, magis erat accommodata. Ideo Hebraicus textus in veteri Testamento, non Græcus: & Græcus in Nouo, est authenticus, non autem Latinus, vel alius.

Estne Scriptura omnibus Christianis in linguis suis vernaculis proponenda?

a Luc. 4. 17. Omnino, quia Christus ipse docuit vernacula lingua, *a* & Apostoli Græcos, & alias Gentes non Hebraica, sed

b Act. 2. 11. Græca, & lingua cuique Genti vernacula docuerunt *b*.

Estne clara, an obscura Scriptura?

Est clara, quoad fundamẽtum Doctrinæ salutis, vt sunt articuli Fidei, & præcepta Decalogi: hinc Lucerna dici-

c Psal. 119. 105. & 2. Pet. 1. 19. tur *c*. Iis quibus Deus mentem aperit *d*. Obscura verò Noctuis, & omnibus qui pereunt, quibus Deus huius seculi excæcauit mentes. *e*

d Luc. 24. 45.

e 2. Cor. 4. 3. 4.

f Ioh. 16. 13.

g Prou. 29. 18.

h Luc. 4. 17.

i Act. 8. 31. 35.

Electis verò non semper *f*, & ex parte tantùm, 1. Vt ne ingenio fidant, sed precibus intelligentiam eius à Deo petant. 2. Ad diligentiorem eius meditationem excitentur. 3. Ministerium docendi magnifaciant: & propterea opus est interpretatione *g*, exemplo Christi *h*, & Philippi *i*.

Quid est Interpretatio S. Scripturæ?

k 1. Cor. 14. 4. 5. 31.

l Rom. 12. 6.

m 2. Pet. 1. 20.

Est veri & genuini sensus Scripturæ explicatio, & ad euidentem vsum Ecclesiæ applicatio *k*, quæ à Paulo Prophetia *l*, à Petro ἐπίλυσις appellatur. *Verbum enim Dei stolidè intellectum, non est verbum Dei*, inquit Theodoretus.

Vnde sumenda est Scripturæ interpretatio?

n 2. Pet. 1. 20.

Non ex priuato cuiusque sensu, & anteceptis opinionibus *n*, sed ex ipso contextu, hoc est, ex Antecedentium, & Consequentium attentione, & collatione eius cum aliis Scripturæ locis eruenda est.

Quænam eius regula esse debet?

o Rom. 12. 6.

Vnica, nẽpe Analogia Fidei, *o* quæ nihil aliud est quàm constans & perpetua sententia Scripturæ in apertis Scripturæ locis exposita, & Symbolo Apostolico, Decalogo, & Orationi Dominicæ, aliisque generalibus de quolibet Theologiæ capite Scripturæ dictis & axiomatibus consentanea.

Quis est vsus Sacræ Scripturæ?

2. Tim. 3. 16. *Omnis Scriptura diuinitus inspirata est, vtilis*

lis

lis ad διδασκαλίαν, ἔλεγχον, ἐπανόρθωσιν, παιδείαν ἐν
δικαιοσύνῃ, καὶ παράκλησιν, *p* seu παραμυθίαν, *q* i. *ad Doctri-* p Rom. 15.
nam, seu dogmatum confirmationem, *redargutionem er-* 4.
rorum, correctionem morum, institutionem vitæ in iustitia, q 1. Cor. 14.
ad consolationem in aduersis, vt integer sit Dei homo, & 3.
ad omne opus bonum apparatus.

Quid respondendum ad illud Augustini, Non crederem Euangelio, nisi Ecclesiæ me moueret authoritas?

Loqui Augustinum de se nondum ad Fidem conuerso: nec enim mirum eos, qui nondum sunt conuersi ad Fidem, moueri Ecclesiæ consensu, & hominum authoritate. Vult ergo Ecclesiam esse veluti εἰσαγωγὴν, qua ad Fidem Scripturæ adhibendam præparamur.

Quæ repugnant Scripturæ?

1. Hæresis Manichæi, & aliorum negantium S. Scripturas à Spiritu Sancto dictatas esse, & aliorum aliquot S. Scripturæ scripta reiicientium.

2. Error Pontificiorum, qui multiplex est. nam ij volunt authoritatem & certitudinem Scripturæ pendere ab Ecclesiæ determinatione: Scripturam non esse authẽticam nisi Ecclesiæ authoritate: Nec constare Scripturas à Deo prodiisse, nisi ex Ecclesiæ testimonio, qui error planè absurdus est. Si enim veritas subiicitur arbitrio & iudicio hominum, redduntur conscientiæ incertæ de sua salute: Et refutatur idẽ error Apostolico testimonio, Eph. 2.20. vbi dicit Apostolus, Ecclesiam niti fundamento Apostolorum, & Prophetarum, quod Fundamentum vocat, non ipsas personas Apostolorum, sed eorum Doctrinam. Licet autem Ecclesia suo calculo approbet Scripturam, tamen ex incerta & dubia, non reddit certam, & authenticam, sed suo suffragio subscribit Dei veritati, & à Deo profectam veneratur. Deinde Apocryphos libros pro Canonicis habent: Scripturam imperfectam & obscuram esse, Lectionem Scripturæ perniciosam Ecclesiæ, esse materiam litis, Controuersias ex sola Scriptura diiudicari non posse, habere nasum cereum blaterant: Ius interpretandi Scripturas penes Romanum Pontificem esse contendunt: Patrum, Episcoporum, & Cõciliorum Scripta Scripturę æquant: Laicis eripiunt Patris ipsorum Testamenti tabulas, & ad muta idola tanquam ad Laicorum

nem Regni Christi per totum orbem, magis erat accommodata. Ideo Hebraicus textus in veteri Testamento, non Græcus: & Græcus in Nouo, est authenticus, non autem Latinus, vel alius.

Estne Scriptura omnibus Christianis in linguis suis vernaculis proponenda?

a Luc. 4. 17. Omnino, quia Christus ipse docuit vernacula lingua, *a* & Apostoli Græcos, & alias Gentes non Hebraica, sed

b Act. 2. 11. Græca, & lingua cuique Genti vernacula docuerunt *b*.

Estne clara, an obscura Scriptura?

Est clara, quoad fundamētum Doctrinæ salutis, vt sunt articuli Fidei, & præcepta Decalogi: hinc Lucerna dici-

c Psal. 119. 105. & 2. Pet. 1. 19. tur *c*. Iis quibus Deus mentem aperit *d*. Obscura verò Noctuis, & omnibus qui pereunt, quibus Deus huius seculi excæcauit mentes. *e*

d Luc. 24. 45.

e 2. Cor. 4. 3. 4.

f Ioh. 16. 13.

Electis verò non semper *f*, & ex parte tantùm, 1. Vt ne ingenio fidant, sed precibus intelligentiam eius à Deo petant. 2. Ad diligentiorem eius meditationem excitentur. 3. Ministerium docendi magnifaciant: & propterea

g Prou. 29. 18. opus est interpretatione *g*, exemplo Christi *h*, & Philippi *i*.

h Luc. 4. 17.

i Act. 8. 31. 35.

Quid est Interpretatio S. Scripturæ?

Est veri & genuini sensus Scripturæ explicatio, & ad euidentem vsum Ecclesiæ applicatio k, quæ à Paulo Pro-

k 1 Cor. 14. 4. 5. 31. phetia *l*, à Petro ἐπίλυσις appellatur. *Verbum enim Dei stolidè intellectum, non est verbum Dei*, inquit Theodoretus.

l Rom. 12. 6.

m 2. Pet. 1. 20.

Vnde sumenda est Scriptura interpretatio?

Non ex priuato cuiusque sensu, & anteceptis opinio-

n 2. Pet. 1. 20. nibus *n*, sed ex ipso contextu, hoc est, ex Antecedentium, & Consequentium attentione, & collatione eius cum aliis Scripturæ locis eruenda est.

Quanam eius regula esse debet?

o Rom. 12. 6. Vnica, nēpe Analogia Fidei, *o* quæ nihil aliud est quàm constans & perpetua sententia Scripturæ in apertis Scripturæ locis exposita, & Symbolo Apostolico, Decalogo, & Orationi Dominicæ, aliisque generalibus de quolibet Theologiæ capite Scripturæ dictis & axiomatibus consentanea.

Quis est vsus Sacra Scriptura?

2. Tim. 3. 16. *Omnis Scriptura diuinitus inspirata est, vtilis*

lis ad διδασκαλίαν, ἔλεγχον, ἐπανόρθωσιν, παιδείαν ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ παράκλησιν, *p* seu παραμυθίαν, *q* i. *ad Doctrinam*, seu dogmatum confirmationem, *redargutionem errorum, correctionem morum, institutionem vitæ in iustitia, ad consolationem in aduersis, vt integer sit Dei homo, & ad omne opus bonum apparatus.*

p Rom. 15. 4.
q 1. Cor. 14. 3.

Quid respondendum ad illud Augustini, Non crederem Euangelio, nisi Ecclesia me moueret authoritas?

Loqui Augustinum de se nondum ad Fidem conuerso: nec enim mirum eos, qui nondum sunt conuersi ad Fidem, moueri Ecclesiæ consensu, & hominum authoritate. Vult ergo Ecclesiam esse veluti εἰσαγωγὴν, qua ad Fidem Scripturæ adhibendam præparamur.

Quæ repugnant Scripturæ?

1. Hæresis Manichæi, & aliorum negantium S. Scripturas à Spiritu Sancto dictatas esse, & aliorum aliquot S. Scripturæ scripta reiicientium.

2. Error Pontificiorum, qui multiplex est. nam ij volunt authoritatem & certitudinem Scripturæ pendere ab Ecclesiæ determinatione: Scripturam non esse authéticam nisi Ecclesiæ authoritate: Nec constare Scripturas à Deo prodiisse, nisi ex Ecclesiæ testimonio, qui error planè absurdus est. Si enim veritas subiicitur arbitrio & iudicio hominum, redduntur conscientiæ incertæ de sua salute: Et refutatur idé error Apostolico testimonio, Eph. 2. 20. vbi dicit Apostolus, Ecclesiam niti fundamento Apostolorum, & Prophetarum, quod Fundamentum vocat, non ipsas personas Apostolorum, sed eorum Doctrinam. Licet autem Ecclesia suo calculo approbet Scripturam, tamen ex incerta & dubia, non reddit certam, & authenticam, sed suo suffragio subscribit Dei veritati, & à Deo profectam veneratur. Deinde Apocryphos libros pro Canonicis habent: Scripturam imperfectam & obscuram esse, Lectionem Scripturæ perniciosam Ecclesiæ, esse materiam litis, Controuersias ex sola Scriptura diiudicari non posse, habere nasum cereum blaterant: Ius interpretandi Scripturas penes Romanum Pontificem esse contendunt: Patrum, Episcoporum, & Cōciliorum Scripta Scripturę æquant: Laicis eripiunt Patris ipsorum Testamenti tabulas, & ad muta idola tanquam ad Laicorum

nem Regni Christi per [illegible] Testamento, [illegible] Græcum Gentiles in [illegible], non autem Latinum vel aliam.

Estne Scriptura omnibus Christianis in lingua sua vernacula proponenda?

a [illegible] | Omnino: quia Christus ipse docuit vernacula lingua a, & Apostoli Græcam, & alias Gentes non Hebraica, sed
b Act. [illegible] Græca seu lingua cuique Genti vernacula docuerunt b.

Estne clara an obscura Scriptura?

Est clara quoad fundamentum salutis, ut sunt articuli Fidei, & præcepta Decalogi: hinc lucerna dicitur c. In quibus Deus mentem [illegible] d. Obscura vero [illegible] & omnibus qui pereunt [illegible] quibus Deus huius seculi excæcavit mentes e.

Eadem vero non semper [illegible] intelligi. Ut [illegible] ingenio habet f, sed specialis [illegible] eius à Deo petamus g. Ad [illegible] interpretem [illegible] h, [illegible] i, & Philippus k.

Quid est interpretatio Scripturæ?

Est [illegible] Scripturæ [illegible] à Paulo [illegible] Verbum enim Dei [illegible], non [illegible] Theodoretus.

Unde sumenda est Scripturæ interpretatio?

[illegible] Antecedentium, & Consequentium [illegible], & collatione eius cum aliis Scripturæ locis eruenda est.

Quænam eius regula esse debet?

Unica [illegible] Analogia Fidei, [illegible] nihil aliud est quam [illegible] Scripturæ locis [illegible] Symbolo, [illegible] Decalogo, & Oratione Dominica, [illegible] de quolibet Theologiæ capite Scripturæ dicta [illegible].

Quis est usus Sacræ Scripturæ?

[illegible] Omnis Scriptura divinitus inspirata est [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] , [illegible] [illegible]
[illegible], p seu [illegible], q ad Doctri- p Rom. 15.
[illegible] confirmationem, redargutionem er- 4.
[illegible] morum, institutionem vitæ in iustitia, q 1. Cor. 14.
[illegible] in aduersis, ut integer sit Dei homo, & 6.
[illegible] bonum apparatus.

[illegible] ad illud Augustini, Non cre-
[illegible] Euangelio, nisi Ecclesia me mo-
ueret authoritas.

[illegible] Augustinum de se nondum ad Fidem conuersis:
[illegible] eos, qui nondum sunt conuersi ad Fi-
[illegible] Ecclesiæ consensu, & hominum authorita-
[illegible] Ecclesiam esse veluti [illegible], qua ad Fi-
[illegible] adhibendam præparamur.

[illegible] repugnant Scripturæ

[illegible] Manichæi, & aliorum negantium S. Scri-
[illegible] Sancto dictatas esse, & aliorum aliquot S.
[illegible] reiicientium.

[illegible] Pontificiorum, qui multiplex est, nam ij ve-
[illegible] & certitudinem Scripturæ pendere
[illegible] determinatione: Scripturam non esse authē-
[illegible] Ecclesiæ authoritate: Nec constare Scripturas
[illegible] nisi ex Ecclesiæ testimonio, qui error pla-
[illegible] est. Si enim veritas subiicitur arbitrio & iudi-
[illegible], redduntur conscientiæ incertæ de sua sa-
[illegible] idē error Apostolico testimonio, Ephi.
[illegible] Apostolus, Ecclesiam niti fundamento A-
[illegible], & Prophetarum, quod fundamentum vo-
[illegible] personas Apostolorum, sed eorum Doctri-
[illegible] autem Ecclesia suo calculo approbet Scriptu-
[illegible] ex incerta & dubia, non reddit certam, & au-
[illegible], sed suo suffragio subscribit Dei veritati, & à
[illegible] veneratur. Deinde Apocryphos libros
[illegible] habent Scripturam imperfectam & obscu-
[illegible] Scripturæ periculosam Ecclesiæ, esse
[illegible] Controuersias ex sola Scriptura diiudica-
[illegible], habere nasum cereum blaterant: Ius inter-
[illegible] Scripturas penes Romanum Pontificem esse
[illegible] Patrum, Episcoporum, & Conciliorum Scri-
[illegible] æquant: Laicis eripiunt Patris ipsorum Te-
[illegible] tabulas, & ad muta idola tanquam ad Laicorum

libros eos relegant, contra mandatum Christi, Ioh.5.63. *Scrutamini Scripturas.* Denique veterem versionem Latinam pro authentica habent.

LOCVS V.
De Creatione.

Quæ est huius verbi Creare *significatio in Scripturis?*

EST peculiaris, quia humana ratio ignorat creationem ex nihilo: nam propriissime Dauid Kimchi dicit verbum ברא de omni re dici, quæ à non Esse ad Esse producitur, vt Gen. 1.1. Secundariò verò, & tamen propriè, est præexistenti materiæ, sed sine alteratione formam ex nihilo creatam
a Gen.1.21. 27. inducere: *a* vnde Damascenus lib.2.cap.5. dicit, Deum omnia fecisse ex nihilo: alia quidem immediate, alia verò Mediatè, quod est Omnipotentiæ diuinæ. Ideo verbum *Creare* soli Deo tribuitur in Scripturis, vel in operibus Creationis, vel Metaphorice in iis quæ non minoris sunt
b Esa.41. 20. Ierem.31. 22. Psal.51.12. virtutis & potentiæ, quàm ipsum Creationis opus. *b* Ideo etiam differunt, Gignere, Creare, & Facere: nam *Gignere* est de substantia sua aliquid producere sibi simile secundùm Essentiam: *Creare* verò est ex nihilo aliquid facere diuersum à substãtia creantis: Verbum autem *Facere*, accommodatur illis rebus, quę fiunt ex materia, sed tamen restringitur ex circunstantia textus ad proprietatem
c Gen.1.25. 31. Psal.124.8. Creationis. *c*

Quid est Creatio?

Est opus externum & indiuisum solius Dei Elohim, i. Patris, Filii, & Spiritus sancti, quo ex nihilo, solo suo Verbo, imperio, & iussu, creauit omnes res extra se, i. discretis à sua ipsius Essentia substantiis, vt immensa ipsius Sapientia, Bonitas, & Potentia manifestaretur. *d*
d Act.17. 24. Rom.1.20.

Testimoniis proba.

1. Ipsa historia Creationis descripta à Mose, Gen.1.cap. eius testis est locupletissimus.

2. Psal.

2. Psa.33.6. *Verbo Domini cœli creati sunt, & Spiritu oris ipsius omnis virtus siue exercitus eorum* : & eodem Ps. ver. 9. *Dixit, & facta sunt, mandauit, & creata sunt omnia.* Item Psal.19.1. *Cœli enarrant gloriã Dei, & opus manuũ ipsius* decantat siue celebrat *Firmamentum*: Malach.2.10. *Nũquid nõ Deus vnus creauit nos?* Iob.9.8. *Qui extẽdit cœlos solus*: 1. Cor.8.6. *Nobis vnus Deus Pater, ex quo omnia.*

Cur in Symbolo soli Patri Creatio tribuitur?

Non vt ab eius operis effecto, & laude, Filius, & Spiritus sanctus excludantur, qui in eo quoque manifestè, non instrumentaliter, sed Efficienter, æqualiter, & inseparabiliter operati sunt: *a* Sed καθ᾽ ἐξοχὴν, vt operis huius decretum & ἔργον distinctè Patri asseratur, quia Pater fons, & principium, non quidem temporale, sed originale totius Diuinitatis, à qua condita sunt omnia. a Ioh.1.3. Col.1.16. Gen.1.1.2.

Deinde, vt extet in Ecclesia externũ discrimẽ, quo Pater discernatur à Filio, & Sp. sancto: nam sicut Basilius ait lib. De Sp. sancto, cap.16. προκαταρκτικὴ αἰτία τῶν γινομένων ὁ πατήρ, δημιουργικὴ ὁ υἱός, τελειωτικὴ τὸ ἅγιον πνεῦμα.

Quæ fuit causa impulsiua Creationis rerum?

Immensa Dei bonitas, cum summa Sapientia coniuncta, quam communicare, & communicando patefacere voluit, quia Bonum est sui communicatiuum.

Quando verò creauit Deus?

In principio omnium rerum, adeóq; in principio temporis, i. tum cùm res quæ nunc sunt, esse cœperunt. Etsi enim in Filio condita sunt vniuersa, *b* tamen Principium hic, non Filium, sed certum quoddam temporis Exordiũ significat, sicut & Ioh.1.1. b Col.1,16

Vnde autem creata omnia & producta sunt?

Ex nihilo, Negatiuè sumpto vocabulo, i. ex nulla alia præexistente, siue præiacente materia. Nam particula *Ex*, hoc loco non causam materialem, ex qua aliquid fiat, sed ordinem significat: Quasi diceret, Cùm nihil primum esset, postea quicquid est, factum fuit: vel significat habitudinem causæ materialis, quæ simpliciter negatur.

Vnde probas?

1. Quia nihil ab æterno fuit, præter & extra Deum: & quod est, aut Deus est siue Creator, aut Creatura: sed non ex substantia Dei res sunt creatæ: essent enim Deus, vel Dij, quod absurdum est. Ex nihilo igitur.

2. Deus est omnipotens: Non igitur opus habuit præiacente materia. Ideo Psal. 33.9. & 148.5. *Dixit, & facta sunt, mandauit Deus, & creata sunt*, i. Deo dicente siue iubente, res extitêre quæ antea nõ erant. Et Deum creasse omnia docet Apostolus Heb. 11.3. μὴ ἐκ φαινομένων, i. non ex apparente aliqua materia. Particula etiam *Ex nihilo*, sic describitur 1. Machab. 7.28. Aspice ad cœlum & terrã, & intellige, quia ex nihilo illa fecit Deus, vbi Græcus ita legit, ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων fecit illa. Et ita etiã Paulus loquitur. Rom. 4.17. qui vocat τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα. Et Prou. 8.24. Cùm abyssi nihil essent, ego genita eram (inquit Sapientia.)

3. Cùm propositum fuerit Mosi describere primam originem rerum omnium: Origo autem rerum sit productio à Non esse, ad Esse, sequitur creata omnia esse ex nihilo, seu ἐκ τοῦ μὴ ὄντος.

Anne Creatio Mundi rationibus humanis demonstratiuè probari potest?

Æternitas quidem mundi refelli potest euidenter, quia si Mundus tum principio, tum fine careret, Mundus ipse esset Deus, essent actu plura infinita, partes omnes mundi essent æternæ, & immutabiles: πᾶν γὰρ κτιστὸν τρεπτόν ἐστι, ait Damascenus, καὶ μόνον ἄκτιστον ἄτρεπτόν ἐστι. Licet etiam Naturæ ipsius testimonio Mundum conditum esse cognoscere: sed *Fide* tamen certò *cognoscimus condita esse ex nihilo secula*, Heb. 11.3. eadémque tandem finitum iri. Ideo Moses non vtitur Demonstrationibus Philosophicis, sed simpliciter rem narrat, ex fideli Patrum traditione, maxime ex afflatu Spiritus sancti.

Quid autem creatum est?

1. Cœlum & Terra, quibus duobus tanquam propositione generali, omnes res visibiles & inuisibiles *a* complectitur Moses *b*, quia hæ duæ sunt primariæ & præcipuę totius vniuersi partes. Nam *Cœli* nomine primùm intelligit totũ illud *Spatium* quod est intermedium inter Terram & orbem lunarem, quam Physici Elementarem regionem dicunt, vt Gen. 7.11. *Aperta sunt cataracta cœli*, i. aeris: vnde *volucres cœli*. *c*

a Col. 1.16.
b Gen. 1.1.
c Gen. 1.30. & 9.7.

2. Omnes orbes cælestes, cũ suis stellis, cum fixis, tũ errãtibus, qui efficiũt Expansioné illã, quã Physici Æthereã siue cœlesté regioné vocant, initio facto à Luna vsque ad Firmamentũ, seu nouam Sphærã ab Astrologis repertam.

3. Sed cm

3. Sedem Beatorum, seu *Paradisum*, siue Cœlũ illud, in quod ascendit Christus,& κατὰ μετωνυμίαν ipsos etiam Angelos. Hos tres cœlos complexus est Apostolus 2. Cor. 12.2. dum dixit, Se raptum fuisse in tertium cœlum, i. in locum Beatorum, qui locus est supra omnes cœlos visibiles; In quo dicitur Deus præparasse sibi thronum suum,& κατ' ἐξοχὴν Habitare: & quod vocatur sedes Dei, Psal. 103. 19. & Theologis dicitur ὄλυμπος, quasi ὁλολαμπὴς, & Empyreum quoad Qualitatem, quòd totum lucidũ sit: quod ipsum est etiam à Deo ex nihilo creatum, sicuti docet Apostolus Heb. 11.10. cuius πόλεως τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ἐστιν ὁ θεὸς, factor est & opifex Deus. *Terra* verò nomine, Terrã, Aquas, eáque quæ iis continentur omnia intelligit. Vnde sic Mundũ à partibus definit Aristoteles lib. De Mundo, Κόσμος ἐστὶ σύστημα ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ τῶν ἐν τούτοις περιεχομένων φύσεων. Deinde à causis, λέγεται δὲ κόσμος ἡ τῶν ὅλων τάξις τε καὶ διακόσμησις ὑπὸ θεοῦ τε καὶ διὰ θεὸν φυλαττομένη.

Quomodo Mundi creatio facta est?

1. Productione materiæ, seu seminarij totius mundi ex nihilo primo die facta, quæ propriè creatio dicitur.

2. Illius informatione, idque omne solo iussu Dei in momento temporis. Dicebat enim, Sit vel Esto hoc vel illud,& dictum, factum erat hoc & illud. *d* d *Gen.1.3. 6.9.*

Qualis fuit illa materia à Deo initio ex nihilo producta?

1. Fuit quoad substãtiam, partim terrea, partim aquea, & lutosa, quippe quæ Terræ, Abyssi, & Aquarum nomine exprimitur.

2. Quoad quãtitatem, ingens,& ceu sine fundo moles: Erat enim Abyssus quasi ἄβυθος, & proinde rudis, informis,& indigesta moles, respectu formarum sequentiũ, seu vt ait Moses, *Tohu, Vebohu*, inanis & vacua, rudis,& impolita, quam 70. vocant χάος & χάου,& Philosophi χάος.

3. Quoad Qualitatem, tenebricosa,& obscura, i. omni luce, virtute,& efficacitate priuata, cui tamen nõ ventus, aut aër, qui nondũ erant formati, sed Spiritus Domini (de quo Angelus ad Mariam. Luc. 1.35.) Incubabat, ad similitudinem auis ouis incubantis, & totam illam materiam sustentabat, fouebat, & ad suscipiendas formas præparabat, ex qua Cœli spectabiles,& omnia Elementa vi Verbi Dei educta,& efformata sunt, (sed τὰ ἀόρατα immediatè ex nihilo condita) ex qua etiã lux primo die producta est,

vt ait Apostolus, Deus qui de tenebris iussit lucem splendescere. 2. Cor. 4. 6.

Quid fuit autem Mundi informatio?

Qua videlicet Deus illi materiæ ex nihilo conditæ, formam idoneam & conuenientem adaptauit, ex qua verè Mundus esse & dici cœpit.

Qua ratione illam materiam Deus informauit?

Distinctione & Exornatione. Et *Distinctione* quidem, quando diuisit Deus lucem à tenebris, vnde diei (ex lucis illius præsentia) & Noctis (ex eiusdem lucis absentia) cõstitutio & vicissitudo: & primus dies naturalis 24. horarũ seu νυχθήμερον constans die Artificiali & Nocte extitit, & à vespera seu nocte præcedente initium cœpit: cùm Artificialis dies à Solis ortu initium sumat vsque ad occasum. Illa autem lux videtur fuisse in corpore aliquo instar nubeculæ ex aquis concreto, quod suo circulari motu diem conficeret & noctem: vnde postea Sol perfectissima luce
producitus proditus & formatus est.

• 2. Quando partem aquarum, quibus terra circunfusa
a Psal. 104. 2. 3. erat, rarefactam & attenuatã extendit sicut Cortinam *a*, vnde Expansio illa dicta est רקיע, quam vocem Græci, sed incommodè στερέωμα verterunt, ad orbium cœlestium præcipuè firmitudinem, & soliditatem, non quoad duritiem, sed tantùm quoad firmitatẽ attinet, significandam: nã sua voce Moses intelligit, non duntaxat Firmamentũ, orbésq; cœlestes, sed ignis, & aëris regionẽ, quæ secunda die facta
b Gen. 1. 6. 7. 8. sunt *b*. Quod autem Firmamentum, seu Expansio dicitur separare Aquas superiores ab inferioribus, de aëre intelligendum est, qui diuisit aquas superiores, id est nubes quæ efficiunt pluuias, niues, rorem, grandinem, & alia id genus metheora, ab aquis fluminum & fontium, quæ infra
c Psal. 104. 3. subsistunt *c*.

3. Quando maxima pars aquarum, quibus antè terra
d Psal. 124. 6. 7. circunfusa & operta erat, tanquam vestimẽto *d*, in alueos terræ coacta fuit, vnde terra ab aquis prominuit, & aquæ
e Psal. 33. 7. in vnum locũ collectæ, dictæ sunt Maria *e*. Etsi autem vnũ
Ierem. 5. 22. est mare, quod θάλασσα à velocitate dicitur, quod perpetuò
Iob. 28. 9. 10. 11. æstuat, eóque vel naturaliter ab Aquilone, (vbi altior est, propter frigus, quo nõ ita exsiccantur aquæ, sed potiùs augentur, dũ multùm aëris in aquã conuertitur) ad Meridiẽ

(vbi

(vbi propter summũ ęstũ aquę minuũtur:) vel à causa externa, Lunæ videlicet (quę aquis & humidis omnib. sũma Dei Prouidentia dominatur) lumine vario, motúque, seu ascensu, & descensu diurno & efficaci celeriter fluat atque refluat, vt aqua in eo conseruetur pura, néve putrescat; tamen pro variis locis per quos transit, varia sortitur nomina, & ex hoc alia fluunt maria per mediam terram, quæ etiam Maria Mediterranea, & Sinus vocãtur. Quinetiam Lacus & Stagna in Scripturis Maria vocantur *a*. De quo etiam Ecclesiastes 1.7. *Omnia flumina* (siue Mediatè, siue Immediatè) *à mari exeunt, & in mare reuertuntur*, per occultos scilicet terræ meatus, quos Venas etiam appellant, vnde fit quòd tot fluminum quotidiano accessu maria non crescant, finésve suos transiliant: & quod Aquæ ex Venarum Terræ, per quas transeunt, variis Qualitatibus afficiuntur, & aliæ sint sulphureæ, aliæ dulces, aliæ salsæ *b*: aliæ item calidæ, atque frigidæ, aliæ salubres, aliæ pestilentes, aliæ coloratæ, aliæ sine colore, in magnos multiplicésque vsus hominum. Aquæ tamen in mari salsæ sunt: vnde etiam *Mare* dictum est, quòd vi Solis perpetuò in id agentis pars eius tenuior, & dulcior inde eleuetur: in fontibus autem & fluminibus dulces, quia inter transeundum per Terræ meatus, purgantur à salsedine, nec Solis radiis perpetuò expositæ sunt. Terræ verò pars ex aquis prominens, etsi mari inferior, dicta est *Arida*, quippe exsiccata ab aquis, quibus antea circũfusa & cooperta erat, vt conspici, plantari, pedibus teri, & habitari posset: vnde Græcis *Οἰκουμένη c*, Latinis *Terra*, à terendo, quòd pedibus Animantium teratur, & Habitabilis seu Continens dicta est, quæ etiam Insulas maris complectitur, quæ quidem distinctio tertio die facta est *d*.

a *Matth. 4. 18. Ioh. 6.*

b *Exod. 15. 23.*

c *Luc. 2. 1.*

d *Gen. 1. 9. 10. psal. 104. 7. 8. 9. 10.*

In quot partes terra distinguitur?

In duas, Oceano quippe tanquam latissimo cingulo seu fascia eam ab Aquilone ad Meridiem secante, *in Superiorem* partem, in qua nos sumus; & *Inferiorem*, in qua sunt Antipodes, qui aduersa pedibus nostris calcant vestigia, & quæ ex aduerso nostræ respondet, ita vt Sol, cùm nobis occidit, illis oriatur, & contrà. Nam si nostro tempore reperti sunt, qui eò nauigauerint, potuerunt etiam ante hos alij quoque aliis temporibus idem fecisse, & ibi humanum genus propagasse: imò hoc omnino necessa-

rium eſt, cùm ibi reperta ſint tot hominum millia, etſi Moſes de iis nullam faciat mentionem.

Quis Vſus & qua Natura Terra eſt?

a Syracida 40. 1. Eſt mater communis omnium rerum *a*: hinc γῆν quaſi γαῖαν, i. γεννήτειραν dictam volunt, παρὰ τὸ γῶ, τὸ τίκτω, & quidem fœcundiſſima. Gignit enim intus in vtero metalla, lapides, ſuccos concretos, animalia ſubterranea, ventos, profert omnis generis fructus, omnes alit (vnde πάντροφος dicitur) fouet, & conſeruat omnia, quicquid habet boni nobis ſuppeditat, omnes fert iniurias: nec ceſſat bene facere & prodeſſe omnibus: quicquid in eâ ſeminaueris, illud fideliter & liberaliter tibi reddit, aliis centuplum, b Matth. 17. 8. Gen. 26. 12. aliis ſexagetuplum, aliis trigetuplum *b*. Ideo τελεσφόρος vocatur, i. tributum ferens. Quin corpora noſtra mortua in ſinum ſuum recipit, vt tandem viua, & incorruptibilia reddat. Sed hæc omnia non ex ſe, aut per ſe, ſed Deo mãdante, & ex eius virtute facit. Hactenus de Diſtinctione.

Qua fuit Exornatio Mundi?

c Gen. 15. 5. Qua terra herbarum & plantarum productione, firmamentum duorum luminarium magnorum, Solis, Lunæ, & Stellarum, tum fixarum innumerabilium *c* tum errantium quinque ex cœlorum ſuorum materia (quę ſunt tanquam geminæ ſplendentes in ſuis annulis) creatione, Mare aquatilium, Aër volatilium, Terra verò animãtium formatione, & hominis incolatu ornata eſt.

Quid ſunt Planta?

Sunt germina è terra (à Deo vi germinandi accepta in finem vſque mundi) à nemine culta, ſinéque vllo ſemine recepto, nec à Sole, nec à pluuia adiuta, ſed ſola virtute verbi diuini, Tum quidem initiò cum floribus, fructibus, & ſeminibus, ſicut nunc fit in Autumno, producta ſunt. Nunc autem etiam adhibitis cauſis ſecundis (cultus, ſeminis, Solis, Lunæ, pluuiæ, quæ tamen in ſolius Dei manu d Matth. 6. 30. 1. Cor. 3. 7. ſunt *d*) ſucceſſiuè iuxta ſpeciem ſuam producuntur, quæ ſunt & viuunt duntaxat, tum ad cibum, tum ad medicie Gen. 1. 29. & 2. 9. nam, & oblectationẽ, multiplicémque vſum animaliũ *e*: ſuntque tum herbæ, tum arbores tertio die creatæ, quo & aquæ illæ inferiores terram obtegentes in certum lof Gen. 1. 11. 12. 13. cum collectæ ſunt *f*.

Ad quid Sol, Luna, & Stella in Cœlo condita ſunt?

1. Vt

1. Vt ſint δοχεῖα, receptacula, & veluti vaſa, & ὀχήματα, id eſt vehicula lucis illius quæ primo die creata eſt, ad diſtinctionem lucis à tenebris, & diei à nocte.

2. In ſigna, dies, & tempora, i. vt multa nobis futura ſignificent, pluuias, ventos, ęſtus, frigora, ſiccitates, variáſque tempeſtates *a*: & ſint ſignificationes iræ, aut clementiæ Dei *b*: & ſuo motu efficiant & diſtinguant dies ciuiles, menſes, annos, occaſiones, & viciſſitudines temporum, Veris, Æſtatis, Autumni, Hyemis in magnum vſum animalium, & miniſterium Hominum. *c*

a *Iobi 38.32.33. Amos 5.8.* b *Ioſue 10.13. 2. Reg. 20.11. Luc. 21.25.* c *Deut. 4.9. Pſ. 104. 20. 22.23. Matth. 5.45.* d *Iobi 38. 33.*

3. Vt vi quadam ſibi à Deo indita, elementaria corpora afficiant calefaciendo, humectando, exſiccando, frigefaciendo, Sole videlicet accedēte ad certas Stellas, vnde pluuiæ, ſiccitates, æſtus, frigora efficiuntur, humoréſque augentur, ad vitam conferendam, ad generationem, & ad omnia perficienda quæ ad vitam hanc pertinent *d*: vnde apud Oſeam 2.21. *Cælum exaudiet Terram, & Terra exaudiet frumentum.* Atque hic Cæli ornatus quarto die factus eſt *e*.

e *Gen. 1.14 15.16.17.18.19.*

Anne poſſunt ex Aſtris res futuræ præcognoſci & prædici?

Poſſunt quidem, quæ ex Aſtrorum motu, ſitu, ac poſitione, neceſſitate phyſica, ſeu naturaliter & ordinariè cōſequuntur: vt Lunæ aut Solis eclipſes, ſerenitas, aut tempeſtas, ſiccitates, pluuiæ, venti, niues, æſtus, frigora, & alia id genus: & probabiliter quæ vt plurimum ſolent Aſtrorū motus conſequi, vt ſunt morborum genera, ſterilitates terrę, caritas annonæ, & alia id genus: ſed in genere tantùm, non ſingulariter *f*, nec tanquam ex cauſis propriis, ſed ex ſignis. Item τὰ πάθη phyſica, quæ varia corporis humorum temperamenta ſequuntur, quandoquidem *Natura ſequitur ſemina quiſque ſua.*

f *Matth. 16. 2.*

Sed non ea, quæ ex Hominis libera voluntate dependent, nec quæ ex ſolo Dei beneplacito proficiſcuntur, vt quæ ad ſalutem, & damnationem pertinent: ſicut nec ea quæ in genere Contingentium ponere ſolemus, vt ſunt fortunium, & infortunium, quæ Deus diſtribuit pro ſuo beneplacito: quia nec omnes ſtellæ nobis notæ sūt, nec earum, quas nouimus, influxus nobis perſpecti, nec momēta tēporū quib. quis cōcipitur aut naſcitur, perfectè obſeruari poſsūt, & geminorū ſępe diuerſiſſima eſt cōditio: & qa

Deus Stellas,& quæ per hæc portendit, prout vult, moderatur *a*:& Iacobi 4.14. *Ignoratur quid futurum sit die crastino.* Quòd si nonnulli diuinant,id aut casu contingit,aut ex dæmonum reuelationibus. Proinde illa Astrologiæ pars Iudiciaria, quam vocant,seu Diuinatrix, quæ scrutatur, quid hoc vel illo anno, vel die sit alicui euenturum,quid illi prosperè,vel incommodè cessurum, vana est & impia, & in Ecclesia Dei nullo pacto ferenda. *b* Concilium Toletanum primum Canone 21.Siquis Astrologiæ suæ, vel Mathesi, existimat esse credendum,anathema sit.

a Prou. 27. 1.

b Deut. 18. 9. Ierem. 10. 2. Act. 1. 7. Ioh. 21. 22.

Est-ne Orthodoxum, Sentire Stellas anima præditas,aut Animalia esse?

Imò impium, *c* quia ad errorem illorum confirmandū spectat,qui Astra adorabant, & illis suffitum faciebant: *c* quia nulla facultatum, aut operationum animæ, vt sunt Vegetatiua,Sensitiua,Intellectiua potest competere corpori cœlesti.

c 2. Reg. 23. 5. Ierem. 7. 17. & 44. 19.

Cur Deus inter Creationem Plantarum & Animalium interposuit Creationem Stellarum?

Vt ostenderet,etiamsi ordinariè ad generationem tam plantarum,quam Animalium concurrat Sol suo motu,& lumine, aliæque stellæ,tamen rerum generationem non esse simpliciter acceptam ferēdam Soli,& stellis,sed Deo: quandoquidem etiam ante creatas stellas iussit è terra progenerari plantas omnes cū suis fructibus. Ante Creationem verò Animalium,sapientissime voluit priùs creare Solem, & stellas, quæ illuminarent terram, quia animalia cumprimis lumine opus habebant.

Quid sunt Animantia?

Res à Deo creatæ, quæ sunt, viuunt, & sentiunt,seu Substantiæ corpore Organico præditæ, quæ præter animam vegetantem, animam sentientem,& sese loco mouentem sortitæ sunt.

Vnde autem Animantia producta sunt?

Alia ex aquis, vt pisces, qui & Reptiles,quia ἄπνοοι dicuntur,qui carent pulmonibus, & proinde nonnisi per branchias respirant:& Volucres, quæ sunt pennatæ, aligeræ,bipedes (etsi è terra creatæ videri possunt *d*) & respirant,suntque vocales,quinto die. *e* Alia ex terra,quæ ad ter-

d Gen. 2. 19.

e Gen. 1. 20. 21. 22. 23.

ad terram pertinent, quorum tria facit genera Moses. Iumenta, quę hominem iuuant qualitercunque, vt sunt pecora, quæ herbis vescuntur, non carnibus, vt equi, boues, oues: & quæ domestica fieri possunt, vt Elephanti, Cameli, Cerui. Reptilia, quę non habent pedes, vel habent breues, quibus parum eleuantur e terra. Et Bestias, quæ sunt feræ, & Carniuoræ, vt leones, vrsi. Quibus omnibus dedit vim generandi sibi simile in specie per commixtionē maris & fœminæ eiusdem speciei; quæ sexto die creata sunt *a*: & eodem die distinctè homo creatus, de quo peculiari loco. a Gen. 1. 24. 25.

Quotuplex est Procreatio Animalium?

Duplex. 1. *Extraordinaria*, & Diuina, perfecto corpore & anima, sine mare & fœmina, sine ouis, & fœtu; de qua Deus, *Producat aqua, Producat terra*. Altera est Naturalis & *Ordinaria*, quæ primam quidem causam habet Deum (Christus enim de se & Patre suo ait *Pater meus vsq; adhuc operatur, & ego operor*. Ioh. 5. 17.) Secundā verò, nō tā aquam aut terram, quàm ipsa præcedentia animalia, suis seminibus ex maris & fœminæ congressu, ad maiorem amoris nexum inter animalia conciliandum, vel per oua, vt ᾠοτόκα, vel fœtus, vt ζωοτόκα viuipara, virtute benedictionis diuinæ: de qua Moses ver. 22. *Et benedixit eis, dicendo, Crescite, Multiplicate.*

Quis finis, & vsus Piscium, & Auium?

Ad cibum, medicamenta, oblectationem: aliósque infinitos vsus, quos nemo explicare potest: & ad exemplum virtutum quas imitemur, & vitiorū quæ fugiamus, in eorum naturis nobis propositum: vt in Delphino, τῆς φιλανθρωπίας: in Polypo, Adulationis: in Phœnice, Resurrectionis: in Ciconiis, pietatis, & ἀντιπελαργίας: in Columbis, simplicitatis, & fidei coniugalis: in Coruis, ἀστοργίας, & inclamationis ad Deum, exempla proponuntur. Ideo rectè dicitur, *Interroga pecus, & docebit te, & auem cœli, & annunciabit tibi b*. Iob. 12. 7. 8. b Ierem. 8. 7. Matth. 10. 16. Iob. 39. 3. Psal. 147. 9. Luc. 12. 24.

Quis verò Animantium terrestrium vsus est?

Ad homines vestiendos, alendos, vehendos, ad terram colendam, & alios diuersos vsus, imò etiam ad hominum mores formandos faciunt, Psal. 32. 9. *Ne sitis sicut equus &*

mulus, in quibus non est intellectus, Prou.6.6. *Vade ad formicam, piger*. Matth.10.16. *Estote prudentes sicut serpẽtes*. Ioh.10.3.4. *Oues Pastoris vocem audiunt, & eam sequuntur*: quo nomine magnopere iuuat cognoscere animalium naturas.

Cur Animalia terrestria sexto demum die creata sunt?

Quia genere à præcedentibus diuersa, & cum homine habitatura erant, & similiora homini, tum corpore, tum ingenio, quàm vel pisces, vel aues: & quia eorum permulta futura erant homini adiumento, & quia oportuit seruari ordinem ab imperfectioribus ad perfectiora.

Cùm scriptum sit, Vidit Deus omnia quæ fecerat, & erant valde bona, *vnde res noxia, vt Scorpiones, Serpentes venenati, mors, morbi, & similia?*

1. Distinguendum est inter malum culpæ, & malum
a Esa.45.7. pœnæ: illius enim Satan author est, huius verò Deus.*a*

2. Quædã post lapsum, & proinde ex Accidente propter peccatum hominis nocere cœperunt, Gen.3.17. *Maledicta terra in opere tuo, Spinas & tribulos tibi germinabit*. & Rom.8.20. *Omnis creatura nunc vanitati subiecta est*. Mors verò & morbi etsi non sunt res in principio à
b Sapien.1.13.& 2.24. 1.Cor.15.21. Rom.5.12. Iacobi 1.15. c Gen.2.17. Amos 3.6. Ecclesiastici 11.14.
Deo conditæ *b*, tamen à Deo tanquam iusto Iudice ordinatæ sunt, & quæ mortem antecedunt.

3. Bona siue vtilia sunt omnia in vniuersum, & ad mũdi conseruationem, & ornatum: & quod vni nocet alteri prodest, & venenum vnum altero curatur.

Quod est discrimen Productionis Animæ brutorum & Hominis?

Quòd etsi sunt & nominantur Spiritus, tamen brutorũ animæ productæ sunt à Deo partim ex aquis, partim verò ex terra, Nunc verò in ordinaria procreatione ex parẽtum substantia, vt docet Moses, cùm ait, Deũ creasse omnem animã viuentem (de toto animali loquens) quã produxerũt aquæ: eóque mortales sunt. At nostras docet insufflari immediatè à Deo, eóque incorruptibiles, & immortales esse: & ideo ad Deũ redire, qui dedit illas: Eccl.12.7.

An bruta prædita sunt aliqua intelligendi, & ratiocinandi facultate?

Sensum quidem, non tam externum, vt visum, auditum,

tum, olfactum, gustum, tactum, quàm etiam internum puta φαντασίαν, imaginationem, memoriam, naturalem quandam sagacitatem, & prudẽtiam, in aliis tamen maiorem, in aliis minorem, facilè damus. Quin quædam aues facilè norunt à quibus alantur, sed etiam humanas voces discere possunt, & imitari norunt, vt psittaci, turdi: & Apes singularem prudentiam in mellificio demonstrant. Sed vera intelligendi & ratiocinandi facultate prædita, negamus: ait enim Dauid psal. 32. 9. In equo & mulo nullam esse intelligentiam.

Cur dicitur Deus septimo die requieuisse ab omni opere suo? a

a *Gen. 2, v. 3*

Nempe Creationis, quia die septima cessauit nouas Creaturas condere: nihil enim postea fecit, quod non aliquo modo præcesserit in primis operibus, quia post opera condita, in seipso requieuit, quia sufficit sibi, & implet desiderium suum. *Deinde*, conseruando, sustentando, & producendo res conditas sine labore vsque modò sua Prouidentia operatur. *b*

b *Iob. 5. 17.*

Vnde autem nata sunt quæ ex putrefactione oriuntur, aut quæ prorsus inutilia, aut tantùm noxia sunt, vt musca, vespa, & similia?

Ex putredine, vi Solis, aut caloris, sed tamen post hominum peccatum, vt testimonia iræ Dei: ex vi tamẽ semper durante verbi diuini (*Producant aquæ, Producat Terra*) generata: & ad opera Creationis sex dierum, (de quibus hîc agitur) minimè pertinere creduntur.

Quæ in rerum Creatione nobis potissimùm in genere sunt spectanda?

Quinque, Varietas rerum, Facultas & Proprietas cuilibet rei à Deo indita, Ordo, Perpetuitas specierum, Finis denique Creationis rerum.

Hæc explica distinctè.

Specierum tam pulchrè distinctarum *Varietas*, commendat nobis opificis potentiam, & sapientiam.

Facultas verò seu proprietas rebus insita, bonitatem vt qui singula ad necessarios & vtiles vsus condiderit.

Ordo duplex. 1. Creationis, (quòd antequã Adamũ crearet Deus, mundum omni bonorum copia locupletauit) paternam eius Prouidentiã & sollicitudinẽ erga nos com-

mendat, qui antequam nasceremur, de necessariis nobis prospexit.

2. Dispositionis, quo inferiores creaturæ superioribus subseruiunt, is admonet hominem vt inseruiat Deo.

Perpetuitas, quæ in singularum specierum conseruatione spectatur, dum alias arcanis modis fouet, aliis vim propagandi confert, sapientiam & potentiam eius nobis probat: vnde Mundus hic, Pulcherrimum Dei virtutum speculum, & Theatrum appellatur.

Quis verò finis Creationis omnium rerum?

Duplex, Proximus, Homo ipse: nam hunc mundum Deus creauit, vt homo eius esset & incola, & Dominus v-
a *Gen.2.15.19 20. Psal.8.27.* tilis. a Summus verò, est *Dei gloria*, vt docet Solomon, Prou.16.4. *Vniuersa propter seipsum fecit Iehoua*, nimirum vt ipsius Bonitas, Sapientia, Potentia, & Æternitas
b *Rom.1.20.* eluceret. *b Bonitas*, quòd voluit iis, quæ non erant, aliquam fœlicitatis suæ partem communicare. *c Sapientia*
c *Apoc.4.11.* multiplex, quòd tam multiplicia tam bono ordine, & vsu
d *Eph.3.10.* condidit. *d Potentia*, quòd ex nihilo fecit, atque perpetuò conseruat omnia. *Æternitas*, quòd ante omnia fuerit, cùm ea produxerit hoc fine, vt ipse agnoscatur, celebretur, & glorificetur: & inde homines occasionem accipiát, fiduciam suam in Deum collocandi, eúmque inuocandi, amandi, laudandi, & perpetuum celebrandi.

Cur autem Deus non citiùs condidit mundum?

Quia noluit: est enim Deus Agens liberrimum, & voluntarium.

At quid faciebat antequam hunc mundum conderet?

Curiosa est quæstio: & ideo Augustinus lib. 11. Confess. cap. 12. scribit, senem quendam scitè respondisse talia interroganti, *Fabricabat infernum curiosa scrutantibus.* Nos respondemus, Deum in seipso sufficientem, & beatum fuisse, & nulla re indiguisse: & sese in illa sua æternitate cum Sapientia sua, i. Filio, & Spiritu sibi consubstantiali oblectasse, ὁ λόγος γὰρ ἦν πρὸς τὸν θεόν, Ioh. 1. 1. Et Christus inquit de Spiritu sancto, Omnia quæ audiuit, loquetur, Ioh. 16. 3.

Quæ sunt Pugnantia cum Doctrina De Creatione.

Hæresis Basilidis, qui à Deo per ministerium Angelorum mundum productum esse dicebat.

2. Manichæi, qui duo principia constituebat: & Deo

bonarum

bonarum rerum originem, malarum autem Diabolo tribuebat.

Est-ne hæc Opinio admittenda?

Absit: quippe blasphemia est in Deum: nam Diabolis tribuit Diuinitatem. Deinde contraria est testimonio Mosis, dicentis, *Omnia quæ Deus condidit, bona* initio fuisse. *a* Malum igitur ex Accidente & corruptione naturæ est, seu malitia & inuidia Satanæ inuectum. a Gen. 1. 31.

Qui sunt errores Philosophorum?

1. Error Aristotelis, qui dixit Mundum esse ἄναρχον, sine principio, æternum: Animalium species æternas esse, posito hoc principio, Ex nihilo nihil fit: quod quidem in constituto rerum ordine verum est, sed in Theologia de rebus nondum conditis, falsum: seu, in generatione physica verum, sed non in creatione diuina: De hac enim dicitur, *Materiam noli quærere, nulla fuit.*

2. Error Democriti, Leucippi, & Epicuri, qui ex fortuito atomorum concursu, mundum fuisse conditum somniabant: quæ opinio refutatur ex ordine rerum creatarum, regulari motu orbium cœlestium, denique ex finibus certis, ad quos singula condita sunt. Nam fieri non potest vt hic ordo, regulares illi motus, & tantæ vtilitates, ex re fortuita processerint.

3. Error eiusdem Democriti, qui asserebat plures, vel infinitos etiam esse mundos, cùm Verbum Dei vnum Creatorem, & Gubernatorem mundi, non multorum mundorum appellet *b*, & Filium missum in mundum, nō in mundos dicat. *c*

4. Error Stoicorum, qui fingebant duo æterna, videlicet mentem, & materiam, quæ simul consistere non possunt. Idem error Anaxagoræ, qui Chaos æternum statuebat, ad quod mens æterna accesserit, quæ omnes rerū species ab illa commixtione segregauit. b Act. 17. 24. c Ioh. 3. 17.

5. Vesania Plinij, qui mundum hunc numen esse credidit, æternum, immensum, neque genitum, neque interiturum, totum in toto, imò ipsum totum.

6. Auerrois, qui cœlum esse immateriatum falsò di-

xit. Adde his Galeni sentẽtiam, qui cùm legisset primum caput Genesis, dixit Mosem multa dicere, sed pauca demonstrare.

LOCVS VI.

De Angelis.

Quænam sunt significata vocis Angeli?

ANGELVS, nomen Officij, Græcum est, ἀπὸ τοῦ ἀγγέλλειν, & Nuntium, Legatum, siue Missum significat. *Primò* Per excellentiam tribuitur Filio Dei, qui à Patre in Mundum missus est, vt homo & hostia factus, redimeret genus humanum. Sic vocatur Gen. 48. 16. *Angelus qui me eripuit ex omnibus malis*: & Angelus æternus, qui fuit dux Israelitarum, qui nunc Angelus Iehouæ, nunc Iehoua appellatur, *a* & *Angelus Testamenti* dicitur. *b*

a Exod. 14. 19. & 33. 20. & 1. Cor. 10. b Malach. 3. 1.

2. Tribuitur Iohan. Baptistæ, Malach. 3. *Ecce mitto Angelum meum*, &c.

3. Cap. 2. 7. tribuitur Doctoribus Ecclesiæ, *Labia Sacerdotis custodient scientiam, & Legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est.*

4. Spiritibus illis administris, de quibus Psal. 104. 4. *Qui facis Angelos tuos Spiritus, & Ministros tuos, ignem vrentem.* Et hac quarta significatione vsurpamus vocabulum Angeli: primùm quidem de bonis Angelis dicturi, suo autem ordine de malis.

Vndénam sunt Angeli?

A Deo, qui ex nihilo creauit eos, ídque per Christum, Col. 1. 16. *Per quem omnia sunt condita, siue in cœlo, siue in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates: Omnia (inquam) per eum, & eius respectu condita sunt.*

Súntne Angeli materiati, nécne?

Non

Non sunt prorsus & verè Immateriati, sicut nec animæ hominum: solus enim Deus est ἄϋλος. Nihil enim creatum est, quod idem non sit compositum, vel compositione physica, videlicet materia & forma: vel metaphysica, népe essentia, seu actu, & potentia. Quia tamen non constant ex materia corporea, crassa, & aspectabili, sed potius planè spirituali, & (vt in Scholis aiũt) Ex sola potestate & actu, immateriati dicuntur, Deus autem solus est ἐνέργεια, siue actus purus, vt præclarè dixit Aristoteles lib. 11. Metaph. cap. 7.

Quando verò conditi sunt Angeli?

Non ante secula: solus enim Filius Dei ante secula extitit: vnde sequitur initio omnium rerum conditos fuisse. Quoto verò die, non perinde definiri potest, nisi quod colligitur probabiliter ex historia Mosis, primo die creatos esse, quo cœlum cuius fuerunt incolæ, creatum est: vnde *Angeli Cælorum* dicuntur. a Cur verò Moses reticuerit creationem Angelorum, cùm reliquarum rerum omnium creatarum creationem recitaret, hæc causa est, quòd ei propositum fuit Narrationem suam ad vulgi, & rudium captum accommodare. & proinde rerum visibilium duntaxat creationem perstringere. a *Matth. 24.36. Gal. 1.8.*

Christus Matth. 18. 10. dicit, Angelos semper videre faciem Patris: Semper igitur fuerunt.

Aduerbium *Semper*, non significat Æternitatem, sed continuationem apparitionis coram Patre ad ministeriũ piorum, quæ iam inde ab initio cœpit, quam exprimit textus Græcus, διὰ παντὸς supple χρόνου, per omne tempus.

Quid est Angelus?

Est (vt inquit Damascenus lib. 2. cap. 5.) οὐσία νοερὰ, ἀεικίνητος, αὐτεξούσιος, ἀσώματος, Θεῷ λειτουργοῦσα κατὰ χάριν, ἐν τῇ φύσει τὸ ἀθάνατον εἰληφυῖα. Apostolus verò bonorum Angelorum naturam, & officium complectens, eos definit, Heb. 1. 14. Πνεύματα λειτουργικὰ εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν τὴν σωτηρίαν.

Angeli sintne ὑφιστάμενα, siue Substantiæ realiter & verè subsistentes?

Sunt: quia illis tribuuntur in Scripturis, quæ nonnisi Substantiæ verè subsistenti conueniunt; vt Deo adstare, & eum laudare. Eorum alij lapsi, alij in veritate perstitisse dicuntur: & præterea varijs modis, etiam assumptis corporibus apparuisse, varijsque effectis sese manifestasse. Actiones autem sunt Suppositorum, i. earum rerum tantùm, quæ veram ὑπόστασιν habent. Quot sunt igitur Angeli, tot sunt diuersæ essentiæ Angelicæ seorsim subsistentes, vti sunt diuersi homines.

Quales sunt creati Angeli?

Omnes boni; quia Gen. 1.31. *Omnia quæ fecerat Deus, erant valde bona*, etsi ceciderunt quidam *a*, & in veritate non steterũt. *b* Fuerunt igitur & ipsi recti, & in ipsa veritate creati: & Iudas 6. dicit *eos non seruasse suam originem, & reliquisse τὸ ἴδιον οἰκητήριον.*

a Isa. 14. 12.
b Ioh. 8. 44.

Sunt-ne Angeli mutabiles vel Immutabiles?

Quoad Substantiam sunt incorruptibiles *c*, quia sunt omnis materiæ expertes: sed quoad Dei potentiã, vt sunt ex nihilo conditi, sic in nihilum redigi possunt, Deo manum amouente, Psal. 104: 20. Quoad statum tamẽ in quo sunt, mutari iam non possunt ex Dei gratia, voluntate, & decreto: etsi naturâ sua tam ad bonum, quàm ad malum mutabiles sunt, πᾶν γὰρ κτιστὸν, τρεπτόν ἐστι, inquit Damascenus: & ipse Deus de se dicit, *Ego Deus vester, & non mutor*, Malach. 3. 6.

c Matth. 22. 30.

Quæ causa cur Angelorum alijs à veritate deficientibus, alij in gratia & veritate perstiterint?

Proxima & immediata causa est, bona ipsorum Angelorum voluntas, in qua à Deo initio conditi sunt.

Media siue Superior, Gratuita Dei beneuolentia, qua voluntas eorum adiuta fuit, vt possent velle, & vellent in veritate persistere, eóque & perstiterint, alijs quibus hæc gratia non fuit communicata, persistere nolentibus, eóque à veritate sua culpa deficientibus, Philipp. 2. 13. *Deus operatur*

tatur in vobis & velle & perficere.

Suprema verò est Æternum, firmum & immutabile Dei decretum, & beneplacitum, ab ipsius Sapientia profectum, quo hos ad gratiæ suæ communionem, & perseuerantiam elegit, & prædestinauit, alios verò pro iusto suo beneplacito propter suam gloriā reprobauit, 1. Tim. 5.21. *Obtestor*, inquit Apostolus, *in conspectu Dei, & Domini Iesu Christi, & Electorum Angelorum:* Si electi, Ergo aliqui, non omnes.

Possúnt-ne qui perstiterunt in veritate, ab ea desciscere, & in peccatum prolabi?

Minimè: quia verè sunt beati, quippe qui *semper vident faciem Patris cœlestis*. Matth. 18.10. Verùm non naturâ, sed gratiâ & beneficio Dei propter Christum.

Sed cùm peccare, miserique amplius fieri non possint, án-non desierunt Liberi esse arbitrij?

Minimè: nam quicquid volunt, liberè volunt. Quinetiam magis liberi sunt quàm antè, cùm poterant peccare, & non peccare. Nunc enim ita liberi sunt à peccato, vt ne peccare quidem possint, & à miseria, vt non queant amplius esse miseri: sanctissimi enim facti sunt, simul & felicissimi.

Quæ nomina Angelis tribuuntur?

Ab ipsorum natura vocantur *Spiritus*, propter spiritualem essentiam.

Stellæ lucidæ, seu *Astra matutina*, *a* quia sunt naturæ purissimæ, lucidissimæ, & splendidissimæ. a *Iobi 38. 7.*

Filij Dei, non per essentiam aut naturam, vt vnigena ille, sed per adoptionem & gratiam, vel διακριτικῶς, vt à filiis hominum discernantur. Ab officio dicuntur *Angeli*.

A dignitate & potentia, *Dij*: & Satan dicitur Deus huius seculi. *b* Item dicuntur ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. *c* b *2. Cor. 4. 4.*

Ab effectu, *Seraphim*, quos Dionysius ἐμπρηστὰς vocat, quòd amore Dei flagrent, & charitate erga pios homines. *Flamma ignis*. Heb. 1.7. non quasi ignea natura, & substantia Angeli sint præditi, sed quia sunt vindices c *Eph. 3. 10.*

iræ diuinæ, qui instar ignis impios consumunt, quoties opus est. *a*

a Heb. 12. 19.

A forma apparitionum, *Cherubim*, à Cherub, quod significat quamlibet formã alatam, siue hominis, siue bruti animalis *b*. Item *Viri c*. & *Viri* Dei *d*. A ministerio, *Vigiles* & custodes mundi *e*.

b Gen. 3. 24. Exodi 25. 18. Psal. 18. 11. Zach. 1. 5. 6.
c Gen. 18. 2. Luc. 24. 4. Act. 1. 10.
d Iudic. 13. 6.
e Dan. 4. 14.
f Matth. 2. 13.
g Gen. 18. 2. 2. Reg. 2. 6.

Quot modis Angeli hominibus apparuerunt?

1. In somnis, vt Matth. 1. 20. dicitur in Somnis Angelus Iosepho Mariæ sponso apparuisse *f*.

2. In visione, vt Prophetis: idque vel sine vero quidẽ corpore, sed tamen non sine aliqua corporea figura: vel manifeste veris assumptis corporibus *g*, iisque vel ex nihilo à Deo creatis, vel ex præexistente materia tũc primùm formatis: vel in alienis corporibus naturalibus, quæ antè fuerant: vel hominum, vt in Zacharia Propheta Angelum fuisse loquutum, Zach. 2. 3. vult Augustinus, Ench. ad Laurent: cap. 59. vel aliorum animalium, vt cùm Angelus per Asinam Balaam loquutus est, vt sentit Zanchius: non secus ac malus Angelus per Serpentem, Euæ olim loquutus fuerat: *h* & in homines quosdam dæmonia ingressa, & per Christum eiecta sunt *i*.

h Gen. 3. 1.
i Matth. 8. 28.

An Angeli assumentes vera humana corpora, Homines dici potuerunt?

Nequaquam, quia humanam naturam ὑποστατικῶς sibi vnitam non copularunt, sed corpora illa, (vt Augustinus ait) tanquam vestes sumpserunt, & deposuerunt.

Anne loco mouentur Angeli, & intra temporis spatium sua opera perficiunt?

Sanè, quippe Spiritus finiti, non tamen circunscriptiuè, quia non commensurantur loco, sed diffinitiuè, quia sic sunt in vno loco, vt non sint in alio: & Luc. 1. 26. *Missus est Angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galilææ*: & Hebr. 1. 14. dicuntur omnes administratorij Spiritus in ministerium electorum missi: è cœlis descendere, & in cœlos ascendere, vt in scala Iacob, Genes. 28. 12. & quicquid fit, tempore mensuratur: sed tam sunt expediti & celeres, vt tempore imperceptibili moueantur, & opera sua perficiant *k*. Ideo & volare, & alas

k Act. 12. 9. 10.

& alas habere dicuntur. *a* a *Esa.6.2. Apoc.14.6*

Quis numerus Angelorum?

Daniel.7.10. Daniel dicitur vidisse millia millium Angelorum, & decies millies centena millia. Ad Hebræos 12.22. *Accessistis ad innumerabilem cœtum Angelorum*, innumerabilem quidē hominibus, sed numerabilem Deo. *b* Qui tamen tot numero primùm à Deo conditi sunt, non procreatione aliorum ex aliis multiplicati. b *Mat.26. 53. Iudæ 15.*

Súntne ordines & gradus Angelorum?

Nemo in Scripturis versatus, ordinem esse aliquem inter Angelos inficiari potest, quia ordo & distinctio in rebus est res præstantissima & diuina. Sed hic ordo non est à naturæ Angelorum dignitate vel præstantia, quasi alij aliis digniores natura sint, sed potiùs à diuersis officiorum generibus. Hinc Paulus Coloss.1.16. vocat thronos, sedes, dominationes, potestates, principatus, Hebraïca enallage abstracti pro concreto, quia eorum ministerio in Imperiorum, Regnorum, & Politiarum administratione Deus vtitur.

Hierarchias autem & Hierarchiarum gradus inter Angelos esse, vt existimant Pontificij, nullo Scripturæ testimonio probari potest. Nam Archangelus is dicitur, non qui naturâ præstantior est, aut affectatione imperij superior, quoniam illic, inquit Basilius, omnis ambitio cessat: sed qui ad aliquod præcipuum, arduum, & difficile munus obeundum, vel qui in mandato Dei exequendo multis Angelis à Deo, ídque ad tempus, destinatus est. Sic nomina illa throni, dominatus, potestates, principatus, per similitudinem à rebus humanis sumpta sunt, ad significandam Angelorum dignitatem, & officia, & quàm multa varia, & magnifica opera Deus per ipsos exequatur. *d* d *Psal.18. 11.*

An singuli habent nomina propria?

Nomina illa non sunt propria, sed appellatiua, quæ illis etiam ad tempus imposita sunt, propter munia ipsis demandata: vel modos diuersos nostrâ ratione, quibus voluntatem Dei exequuntur, potenter prēstant, & hominibus apparent: vt Dan.8.16. & 9.21. Luc.1.19. Fit mentio

Gabrielis, quod nomen significat Dei fortitudinem, quòd per eum Deus potentiam suam exereret. Item Dan. 10.13. Michaelis, quod est, Quis sicut Deus fortis. Tobiæ 3.19. Raphaelis, quod nomen à medendo, siue sanando dictum est: venerat enim ad sanandum Saram & Tobiam, quemadmodum & Vrielis, 4. Esdræ 4.1. à luce deductum, quia venerat vt illuminaret & instituéret Esdram.

An Angeli aliquam rerum cognitionem habent?

℟. Habent. 1. N*aturalem* ipsis, à Deo in creatione inditam: sunt enim Spiritus intelligibiles: vnde Christus dicit Ioh.8.44. alios in veritate, seu notitia veritatis perstitisse, alios verò non. Deinde habent cognitionem *reuelatam*, seu ex reuelatione diuina; vt Dan.8.16. & 9.21. mysterium 70. hebdomadarum reuelatum fuit Angelo Gabrieli, vt Danieli reuelaret, Daniel verò Ecclesiæ.

Habent & *experimentalem* cognitionem, quæ habetur per experientiam, & obseruationem eorum quæ hic à nobis fiunt, & Eph.3.10. ἡ πολυποίκιλος σοφία, multiformis illa Dei sapientia, quæ elucet in vocatione Gentium patefacta est Angelis per ministerium & prædicationem Euangelij, quæ fit in Ecclesia. Sic Luc.15.10. dicuntur Angeli lætari, & magno gaudio perfundi, propter vnius peccatoris resipiscentiam, cuius sunt obseruatores.

℟. His addo *supernaturalem*, qua ita perfectè Deum vident, & cognoscunt, vt ab eo deficere minimè velint, aut velle possint, & in ea sita est eorum beatitudo. *a*

a Matth. 18.10.

An singulorum hominum actiones, seu quid agant, dicant, patiantur, nouerunt Angeli?

Non, quia ad Heb.4.13. Deo soli dicuntur esse omnia nota, & aperta coram oculis ipsius: sed eorum tamen hominum, quorum cura ipsis à Deo demandata est. Nam Act.10.4. Angelus dicit Cornelio, *Preces tuæ & eleemosynæ, ascenderunt in conspectum Dei.* Obseruant igitur nos, nostraque omnia dicta, & facta, vt meritò pudere nos debeat aliquid dicere, aut facere, quod nos alioqui puderet coram honestis viris admittere. Quo argumento Paulus 1. Cor.11.10. docet debere mulieres decoris causa, velatum habere caput in Ecclesia propter Angelos.

Quid

Quid verò? An etiam cogitationum, & affectuum eorum notitiam habent?

Non (solus enim Deus est καρδιογνώστης,) nisi cogitationes, & affectus suos homines per effecta, & signa prodant, vel Deus eas ipsis reuelet. Nam vt dicitur 1. Cor. 2. 11. Nemo (scilicet hominum vel Angelorum) nouit quid sit in homine, nisi ipse Deus, & Spiritus hominis qui in ipso est.

Quo autem sensu affectus, (vt lætitia & tristitia) in Scripturis Angelis, cùm sint beati, tribuuntur?

Non humano, aut carnali more, sed eo modo qui Angelicæ naturæ, adeoque cœlesti, & beatæ vitæ conuenit, qui modus nobis est incognitus.

Quid de Angelorum vi & potentia sentiendum est?

1. Possunt naturali virtute in res corporeas, quicquid corporibus à natura contingere potest (non tamen miracula efficere, nisi quatenus Deus illorum ministerio in edendis miraculis vti solet: *a*) Vel immediate per se, vt interficere, & loco mouere: vt quòd vnus Angelus totum ferè Sennacheribi exercitum interfecerit, & reliquos in fugam verterit: *b* & quòd Petrum, & reliquos Apostolos è carcere eduxerit, *c* & Philippum è loco ad locum transtulerit. *d* Vel mediate per agentia naturalia à se rebus admota, non autem sicut Christus multos per se, sine medio, visu donauit. *e* Nihil tamen reipsa hac sua potentia possunt, nisi quantum Deus illis præscribit, & ipsi vident esse ex Dei voluntate. *f*

a *Iob. 5. 4.*
b *2. Reg. 19. 35.*
c *Act. 5. 19, & 12. 7. 8.*
d *Act. 8. 39*
e *Mat. 9. 9.*
f *Psal. 103. 20.*

2. Possunt, tum externos sensus afficere, vt cùm oculos Sodomitarum perstrinxerunt, vt non potuerint ostium domus Lothi cernere, *g* & Syrorum, *h* & excitarunt strepitum in eorum castris: *i* tum internos, vt cùm Patribus in somnis multa ostenderunt, & reuelarunt, & piis multa in memoriam & phantasiam reuocant.

g *Gen. 19. 1.*
h *2. Reg. 6. 18.*
i *cap. 7. 6.*

3. Possunt Angeli, non quidem mentem ipsam illustrare, aut voluntatem efficaciter flectere, quod est Sp. sancti proprium, *k* sed tanquam Sp. sancti instrumenta, excitare verbi auditi phantasmata, veritatē menti proponere,

k *Prou. 21. 1*

& eam commonefacere, vt ei aſſentiatur, & ad bonum aliquod voluntatem noſtram, inſtar Cõſiliariorum, ſuadendo duntaxat, & internè quaſi loquendo & agendo, modo ſpirituali inſtigare. *a*

a *Heb.1.14. Mat.2.13.* b *Apoc.12.7.8. Tobiæ 8.3.*

4. Habent & boni Angeli vires diabolis ſuperiores. *b*

Quanam loquutione vtuntur Angeli, ſiue apud Deum, ſiue inter ſe inuicem, ſiue apud homines?

Non corporea & carnali (niſi in corporibus aſſumptis) ſed ſpirituali & cœleſti, qua ἄνευ λόγου προφορικοῦ, ſine audibili voce, ſeu vocali ſermone, & ſtrepitu ſua quiſque ſenſa quæ vult, vel in alterius Angeli, vel hominis intellectum ſpiritualiter, & prorſus Angelicè inſinuat, inſtillat, ac communicat: vel ea cùm vult, in ſuo intellectu ſeu in aperto ſpeculo intuenda alteri monſtrat, & veluti explicat. Ergo quod dicit Paulus, 1. Cor. 13.5. *Si linguis hominum loquar, & Angelorum*, non propriè, ſed καθ᾽ ὑπερβολὴν, vel ex hypotheſi, & per conceſſionem intelligendum eſt, ſicut & illud, ad Gal. 1.8. *Si Angelus è cœlo euangelizet vobis præter id, quod vobis euangelizaui.* Sic panis tribuitur Angelis. *c*

c *Pſal.78.25.*

Quæ ſunt officia Angelorum?

Varia ſunt & multiplicia. Sunt enim Miniſtri, principes, & Apparitores Dei, qui Regis ſui iuſſa (quæ libenter & promptè exequuntur) expectant, *d* ad ipſius Dei gloriam, & hominum ſalutem; vt colligitur ex Pſal. 104.4. *Qui facit Angelos ſuos Spiritus, & Miniſtros flammam ignis*, & qui factorem ſuum hymnis concelebrant, iuxta dictum Theodoreti, ἡ τῶν ἀγγέλων λειτουργία, ἐστι ψαλμῳδία. *e*

d *Pſa.89.7. & 103.21. Heb.1.14.* e *Pſal.148.2. Iſa.6.3. Luc 2.14. Apoc.4.8.9. & 5.13.* f *Mat.4.11.*

Deinde ſunt Miniſtri Chriſti, quà & homo, & Meſſias eſt. Sic in tentatione illa, quam aduerſus Satanam ſuſtinuit in deſerto, *f* legimus Angelos ipſi miniſtraſſe.

Præcipuè ſunt Miniſtri electorum, Heb. 1.14. *Nónne omnes ſunt Spiritus adminiſtratorij, in miniſterium miſſi propter eos, qui hæreditatem ſalutis capiunt?* Súntque

multipliciter Electorum ministri, ac primùm quidem in vita: idque vel dirigendo, defendendo, & custodiendo electos, iuxta illud Psal. 91.11.12. *Mandauit Angelis de te, vt custodiant te in viis tuis, ne offendat pes tuus ad lapidem a*: & ab hostibus, & omnibus periculis vitam eorum tuendo *b*: vel pro Electis exequendo Iudicia Dei aduersus hostes Ecclesiæ, vt colligitur ex Gen. 19. 10. & 2. Reg. 19.35. Act. 12.23. Item suggerendo mentibus piorum pias cogitationes, eosdémque mouendo, & ad omne bonum promouendo *c*: nunquam enim Angeli boni aliquid suggerunt à Lege Dei diuersum *d*. Item eos iuuando, & consolando *e*. Deinde in morte, dum adstant præsto fidelibus in ipso agone, adeóque ipsorum animas deferunt ad cœlestem beatitudinem, vt exemplo Lazari liquet *f*. Postremò in fine seculi, quando colligent ossa omnium fidelium, vt animis denuò vnita resurgant ad vitam *g*, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent illos in caminum ignis, hos verò introducent in regnum cœlorum *h*.

a Gen. 14.7. Exod. 33.2. Psal. 34.8.
b 2. Reg. 6. 17. Act. 12. 8. 11.
c Act. 10.4. 5.
d Gal. 1. 8. & 3. 19. Act. 7.53. Luc. 1. 19. 26. Act. 1.11. 2. Reg. 1.3.
e Gen. 16.7. 2. Reg. 1.15. Act. 27.23. 24.
f Luc. 16.22.
g Matth. 24.31.
h Matth. 13.41.

An singulis hominibus, siue Prouinciis, & vrbibus bonus & certus aliquis Angelus ad custodiam, malus verò ad tentationem destinatus est?

Ordinariè cuique electo certum quendam bonum Angelum à Deo destinatum esse ad custodiam colligi potest ex verbis Christi, Matth. 18.10. vbi dicitur, *Angeli eorum perpetuò intuentur faciem Patris.* Item ex Actorum 12.15. vbi fideles, qui in domo Marci congregati erant, dixerunt de Petro fores pulsante, *Ipsius Angelus est*: Loquebantur enim fideles illi iuxta receptam in populo [illegible] sententiam. Et hanc esse sententiam Patrum, liquet ex Augustino, lib. [illegible]. Medit. cap. 12. *Hoc etiam* (inquit) *maximum existimo beneficium, quòd ab ortu natiuitatis meæ, Angelum pacis ad me custodiendum vsque ad finem meum dedit mihi Dominus.*

Extra ordinem tamen ex Scripturis perspicuum est, quoties opus est, plures Angelos mitti ad singulos fideles, qui eos tueantur. Sic Psal. 34. [illegible]. Angeli dicuntur castra metari circa eos, qui Deum timent. Idem de singulis prouinciis sentiendum. Daniel enim 10. 13. 20.21. & 11.1. &

12. 1. dicitur, quòd Angelus populi Dei pugnarit aduersus Principem Persarum, & quòd quisque illorum Angelorum, Regnum cuius curam gerebat, defenderit.

De malis Spiritibus hoc habemus, interdum ab vno eodémque malo Spiritu vnum hominem vexari, vt ex historia Iobi 1. 12. colligere est. Interdum verò ab vno eodémque malo Spiritu plures infestari, vt 2. Paralip. 18. 21. Vnus malus Spiritus decepit plures Prophetas. Interdū etiam plures malos Spiritus vnum eundémque hominem infestasse leguntur, vt Luc. 8. 30. Legio Diabolorum vnam hominem occupauit. Malum autem Angelum cuique destinatum esse à Deo, ex nullo Scripturæ loco colligi potest.

An dissidia & discordia oboriri possunt nostri causa inter bonos Angelos? vt Dan. 10. 13. dicitur, Principem Persarum pugnasse aduersus Principem Græcorum.

Respondet Doctiss. Interpres vocabulo Principum nō significari Angelos Regnis Persarum & Græcorum præfectos, sed homines illos qui Persidis & Græciæ tum téporis principes erant: vt sit sensus, Angelum quidem pugnasse contra Cambysen tum temporis Persarum regem per dies viginti vnum, hoc est, crudelia illius edicta, & cōsilia de retinendo in captiuitate, & magis opprimendo populo Dei facta, ne executioni mandarentur, impediuisse: sed venturum quoque post se Principem Græcorū, puta Alexandrum magnum, qui Persidis Principum furorem contra populum Dei accensum compesceret: quod & factum esse historiæ testantur.

Scholastici autem respondent summam esse Angelorum cōsensionem, quoad voluntatem, quia beati sunt, & apud beatos est summa pax: sed tamen posse esse inter eos Iudiciorum diuersitatem, videlicet quando ignorato Dei decreto, quod non semper Angelis manifestatur, alij sic, aliter alij agendum esse iudicant. Non autem diuersitas opinionum, sed contrarietas voluntatum tollit amicitiam.

An Angeli, qui non peccauerunt, opus habuerunt Christo Mediatore?

Opus

Opus habuerunt Angeli Mediatore, non quidem Redemptionis à peccato (sic enim Christus est Mediator Dei & Hominum a:) sed cõseruationis in bono & gratia, & ἀνακεφαλαιώσεως, recapitulationis, vt videlicet rursum vnirentur cum Electis sub vno eodémque capite Christo, et sine vllo in posterum lapsus periculo, & inseparabiliter Deo adhærerent, adeóque vt illorum iustitia & integritas, quæ coram Deo manca est b, tegeretur coram Deo perfecta & infinita illa Christi iustitia, Vnde dicitur Ephes. 1.10. *Deum sibi proposuisse in Christo omnia quæ sunt in cœlis & terris ἀνακεφαλαιώσασθαι, recapitulare*, recolligere, & ad caput & initium suum veluti reuocare. a 1. Tim. 2.5. b Iebi 4.18.

An nobis inuocandi sunt Angeli, vel religioso aliquo cultu colendi?

Respondet Angelus Manoæ, Iudic. 13.16. *Si feceris holocaustum, Iehouæ offeres illud*: & Christus Matth. 4. 10. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies*: & omnem ἀγγελοθρησκείαν, seu ἀγγελολατρείαν damnat Paulus, Col. 2. 18. Angelus Apoc. 19. 10. adorari se prohibet, sicut & cap. 22.9. Quia Mediatoris officium vni Christo competit c: & ipsi Angeli sunt creaturæ, séque nobiscum Dei conseruos agnoscunt: Nec ipsi, inquit Augustinus, Sancti homines, vel Angeli exhiberi sibi volunt, quod vni Deo deberi norunt. Contra, qui sunt veritatis inimici, & Diaboli, Dei nomen & cultum sibi vendicare conantur. Honorandos tamen non negamus, rectè sentiendo de iis, amore, reuerentia, obedientia, & imitatione. c 1. Tim. 2. 5.

Cur Deus voluit vti ministerio Angelorum?

Non necessitate: nulla enim re opus habet, sed bona sua voluntate vt bonitatem suam erga nos declaret, quòd Angelos nobis dedit famulos propter suam gloriam, & consolationem nostram: quòd videamus tam excellentes creaturas etiam propter nos esse creatas, & ad obsequia nostra destinatas. *Deinde* ad amicitiam inter nos, & Angelos conciliandam & conseruandam, donec tandem iucundissima illorum consuetudine in cœlis fruamur.

Quid causa est, quòd cùm Angeli soliti fuerint olim sæpe Patribus apparere forma humana, & familiariter cum illis versari & colloqui, nũc id non ampliùs faciant?

Quia nunc incarnato Christo, & sedente ad dextram Patris in cœlis, donatóque largiter Spiritu suo sancto, vult vt nostra conuersatio sit in cœlis, *a* non autem Angelorum in terris (visibiliter.) *Deinde* quia Ecclesia opus habebat initio talibus confirmationibus cœlestibus: nunc autem verbũm Dei satis supérque confirmatum est, Heb. 1. 1.

a Philip. 3. 20.

Quis est in Ecclesia vsus Doctrinæ de Angelis?

1. Vt agnoscamus summam Dei beneuolentiam, & paternam curam erga nos, qui eiusmodi custodes creauit, & nobis præfecit: vnde discamus vicissim eum colere, atque amare. *Deinde* vt decorè & sanctè incedamus coram Angelis testibus & Obseruatoribus actionum & loquutionum nostrarum. Denique vt fide fulciamur in omnibus aduersis, & periculis, scientes verissimum illud Elizæi dictum, 2. Reg. 6. 16. quòd qui nobiscum sunt, plures sint quàm ij qui sunt contra nos.

Quæ pugnant cùm hac doctrina?

Error Sadducæorum, qui Angelos nihil aliud esse dixerunt quàm bonos motus, siue bonas cogitationes, quas Deus ingerat cordibus nostris, non autem substantias spirituales per se subsistentes.

2. Error illorum de quibus Coloss. 2. 18. qui cultum Angelorum commenti sunt.

3. Pontificiorum, qui cuiuis homini binos Angelos esse attributos, vnum bonum, alterum malum: hunc qui cruciet, illum qui seruet eum, cui datus est: & vtrumque esse indiuiduum singulorum hominum comitem, sine verbo Dei confirmant. Qui errores ex antedictis refutantur.

* * *

LOCVS

LOCVS VII.

De malis angelis siue dæmonibus.

An sunt etiam mali Angeli?

SVNT: quod non tantùm probatur Scripturæ testimoniis, *a* sed ipsa experientia, adeóq; horrendis & tristibus malorum Angelorũ effectis.

Quibus nominibus appellantur?

1. A natura sua, siue essentia spirituali dicuntur Spiritus. *b*

2. Ab officio ad quod ab initio creati erant omnes Angeli simpliciter; *c* A scientia ipsis in creatione indita δαίμονες, quasi δαήμονες, scientes, vt Homerus δαιμονιώτατοι: *d* vnde doctrinæ Dæmoniorum. *e*

3. A Qualitatibus cõparatis, i. quas sibi suo libero arbitrio cõpararunt, maligni, *f* impuri, & immũdi Spiritus *g*, & spiritus mendax, seu Spiritus mendacij, *h* Fornicationis, *i* Peruersitatis seu vertiginis, *k* Belial: *l* irregularis, sine iugo, & disciplina, vel nequam, qui nulli sit commodus: & κατ' ἐξοχὴν, Πονηρὸς, malignus, à πόνος, vt qui malitiæ totus det operam, & in ea sese exerceat. *m*

4. Ab effectis Diaboli, seu singulari numero, diabolus, *n* quod nomen Calumniatorem significat: quòd sine intermissione Deum apud homines, & homines apud Deum calumnietur, vt Deum ab hominibus, & homines à Deo auertat. *o* Dicitur etiam Satanas, *p* quod significat Aduersarium: *q* & ὁ πειράζων, Tentator, *r* Spiritus Pythonis, *s* ἐχθρὸς Dei, Christi, & nostri, *t* & ἀπολλύων: *u* singulari enim numero sæpe solet Scriptura loqui de impuris Spiritibus, ad denotandũ principatum illũ impietatis, qui Christo, & eius Regno opponitur, & aduersatur.

5. Habent nomina à diuersis formis apparitionum: hinc dicitur Draco Magnus, (vt & à venenata astutia) Serpens antiquus.

a *Gen.3.1. Ioh.8.44. 1.Pet.5.8. 1.Ioh.3.8. Iudæ 6. Apoc.12.9.*
b *1.Reg.22.21. Matt.8.16. Luc.10.20.*
c *1.Cor.6.3 2.Pet.2.4. & Iudæ 6.*
d *Deut.32.17. Leuit.17.7. 1.Cor.10.20*
e *1.Tim.4.1.6.*
f *Luc.8.2.*
g *Mat.10.1 Zach.13.2.*
h *1.Reg.22.22. Ioh.8.44.*
i *Osea 4.12.*
k *Isa.19.14*
l *2.Cor.6.15.*
m *Matt.6.13. & 13.19.*
n *Ioh.8.44*
o *Gen.3.1.4.5. Iobi 1.9.11. & 2.3.*
p *Mat.4.10*
q *1.Reg.5.4 1.Pet.5.8.*
r *Marci 1.13. Act.5.3.*
s *Act.16.16*
t *Luc.10.19*
u *Apoc.9.11.*
x *Apoc.12.8.9.*

6. A potestate & superbia quam exercet, præcipuè in reprobos: hinc Beelzebub, id est Princeps muscarum *a*: Fortis armatus *b*: Leo rugiens, Princeps mundi *c*: Deus huius seculi *d*: Princeps denique, & Principes, & Potestates aeris, Rectores huius mundi, quia regunt impios pro sua libidine: & Tenebrarum, quia omnis ignorantiæ Dei, cæcitatis, scelerum, infœlicitatis, malitiæ, omnis ἀταξίας perfidiæ, crudelitatis authores sunt. *e*

a 2. Reg. 1. 2. Matth. 12. 24.
b Matth. 12. 29.
c Ioh. 12. 31.
d 2. Cor. 4. 4.
e Eph. 2. 2. Eph. 6. 12. Col. 2. 15.

Vnde originem ducunt mali Angeli?

Quoad Naturam & Substantiam sunt à Deo, à quo ex nihilo boni sunt creati, & ab eodem adhuc sustentantur: sed quoad Qualitates sibi comparatas, à seipsis sunt, teste Christo Ioh. 8. 44. *Diabolus cùm mendacium loquitur, ex propriis, id est à se ipso loquitur, & in veritate* (in qua initiò creatus fuerat) *non stetit*, sed propria sua & libera voluntate defecit, & ab initio, non ipsius Satanæ, sed hominis conditi respectu, id est tum nempe cùm primò hominem aggrederetur, homicida fuit: vnde etiam colligitur Angelos peccasse, antequam Adam & Eua peccassent.

Quodnam fuit primum Angelorum Peccatum?

Alij sentiunt Superbiam fuisse, iuxta illud Ecclesiastici 10. 15. Initium omnis peccati est Superbia. Alij Inuidiam, qua videlicet Satan inuidit homini imaginem Dei ad quam conditus fuit, iuxta illud Sapientiæ 2. 24. Per Inuidiam Diaboli, mors intrauit in mundum. Christus verò Ioh. 8. 44. docet fuisse mendacium, seu odium veritatis, i. Euangelij æterni de Christo incarnando, déque eius gratia omnibus ad beatitudinem necessaria, & humana natura supra omnes Angelos exaltanda: & proinde odium gloriæ Christi, & fœlicitatis hominum: item ἀποστασίαν & rebellionem, qua Satan à Deo opifice defecit, illudque ipsum peccatum quod Christus vocat Peccatum in Spiritum Sanctum *f*, quia sciens, & volens, & ex animo defecit à veritate, idque veritatis illius æternę odio; De qua Christus, *Ego sum Veritas*, Ioh. 14. 6. & Pilato, *Ego veni in hunc mundum, vt testimonium perhiberem veritati*, Iohan. 18. 31.

f Matth. 12. 31. 1. Ioh. 5. 16.

Testatur id perpetuum & idem studium Satanæ ab initio

initio mundi vſque ad finem, mendacia & hæreſes ſpargentis, aut contra Chriſti Deitatem, aut contra eius humanitatem, aut contra eiuſdem officium, & tyrannicam perſecutionem excitantis aduerſus illam ipſam Chriſti veritatem.

An magnus eſt numerus eorum Angelorum, qui à veritate defecerunt?

Magnus ſanè, & penè innumerabilis, ſed incertus & indefinitus. Nam 2. Pet. 2. 4. & Iudæ 6. habetur plures Angelos ſimul ab illa veritate defeciſſe, & propterea in Tartarum ſiue abyſſum detruſos. Lucæ verò 8. 30. Fit mentio legionis diabolorum, quæ vnum hominem occupauerat. Et Matth. 12. 45. Spiritus malus rediens ſecum ducit ſeptem alios, i. plures Spiritus ſe nequiores, & magis impuros. Et Apoc. 12. 7. legimus draconem cum ſuis Angelis pugnaſſe aduerſus bonos: ac proinde nō eſt quòd ſecuri in vtramque aurem ſtertere debeamus.

Quænam pœna eſt inflicta malis Angelis?

Multiplex 1. Quòd è cœlo Beatorū, in quo creati fuerant, detruſi ſunt in Tartarum, i. non modò in locum illum ſubterraneum, deſtinatum torquendis æternûm reprobis (quem Lucas cap. 16. 23. ᾅδην, i. infernum vocat, & Abyſſum, cap. 8. 31. i. immenſæ profunditatis voraginem) ſed etiam in aërem hunc, qui terram ambit, & regionem ſublunarem, vt teſtatur Apoſtolus Eph. 2. 2. & 6. 12. ad exercendos pios in patientia, & plectendos, & vexandos impios propter ſuam impietatem: vbi & catenis caliginis vincti, iudicio vniuerſali reſeruantur. *a* — a 2. Pet. 2. 4. & Iudæ 6.

2. Quòd natura ipſorum tota quanta extremè deprauata eſt & contaminata, adeò vt in illa nihil plane ſit integri & puri.

3. Ipſorum voluntas in peccato ita obſtinata, vt à malo reſipiſcere ne velle quidem poſſint, neque ſeruari: iuſto videlicet Dei iudicio, qui cōſtituit vt, qui peccant in Spiritum ſanctum, i. qui ſcientes, volentes, & ex animo impugnant & auerſantur agnitam veritatem, reſipiſcere nūquam poſſint, *b* 1. Ioh. 3. 8. *Iam inde ab initio diabolus peccat*, nempe continenter & pertinaciter. — b Heb. 6. 4. & 10. 26. & 1. Ioh. 3. 8.

4. Mens ipſorum fuit obſcurata, priuata videlicet, tū omni veritatis illius cognitione, tam ſui, quàm Dei, &

Christi, quæ ad salutem aliquid prodesse potest: tum magna illarum rerum cognitione, in qua initiò conditi fuerunt; vnde dicuntur etiam Principes Tenebrarum.[a]

a Eph.6.12.

Nec tamen penitus, quia magna adhuc rerum tum diuinarum, tum humanarum cognitione pollent, quæ videlicet illis naturalis fuit, partim ex lumine naturali, quod in illis relictum est: partim ex reuelatione, quæ fit per Angelos bonos Dei: partim ex obseruatione: partim ex temporalibus diuinæ virtutis effectis. Vnde nouerunt Christum & Filium esse Dei, & Iudicem mundi futurũ,[b] sed sine vlla in eum affectione, amore, atque fiducia, & ad maiorem ipsorum terrorem, & condemnationem:[c] vnde δαίμονες etiam dicuntur, sed veriùs κακοδαίμονες, quia illa sua scientia, perpetuò ad malum, nunquam autem ad bonum, abutuntur.

b Matt. 8. 21. Act. 16.17 & 19
c Iacobi 2. 19.

An Angeli mali futura præscire, & certò prædicere possunt?

Præuidere & prædicere futura, quatenus futura sunt, & ex se, & per se, & ex proprio suo Spiritu prænosse, solius Dei est: sic enim Isaiæ 41.23. *Dicite nobis quæ ventura sunt, & sciemus vos Deos esse.* At ex alieno afflatu, vel aliena reuelatione, ex præsentibus causis, ex experientia & obseruatione rerum, ex probabilibus coniecturis, futura præuidere, est etiam Creaturis datum.

His igitur rationibus maligni Spiritus futura prædicere possunt: vt quæ alicubi ante à Sancto aliquo Propheta prædicta acceperunt: vel ea, quorum causas naturales paratas vident: vel quæ iam sunt disposita vt fiant: vel quæ ipsi facturi sunt, Deo permittente: vel aliis facienda suggerere decreuerũt: vel quæ ex signis coniiciunt, vel temerè præsumunt: sed aliàs certò, aliàs probabiliter, vt plurimùm autem mendaciter & ambigue: omnia autem ad seductionem hominum: proinde nunquam audiendi, quia licet interdum vera, Domino permittente, quò nos probet, an se timeamus, Deut. 13.2.3. semper tamen animo fallendi dicunt, vt homines à Deo abducant, & perdant.[d]

d Marc.1. 34. Act.16.18.

Quid de Sibyllarum vaticiniis, & singularibus Balaami & Caiaphæ Oraculis de Christo, & salutis humanæ mysteriis, Num.24.17. & Ioh.11.54. sentiendum est?

ADeo

A Deo esse profecta, & ipsis vel non intelligentibus, vel aliud cogitantibus suggesta, *a* vt tum Gentes, tum Iudæi increduli, suorum etiam hominum testimoniis conuincerentur, & redderentur inexcusabiles: ideóque vaticinia illa audienda, quia oraculis Prophetarũ sunt consentanea.

a *Num.23. 5. & 24.2.*

Anne maligni Spiritus cogitationes cordium nostrorum cognoscere possunt?

Non certò & per se, sed multas per sermones & gestus, & externa signa, ex interna passione, & affectione, puta odio, ira, concupiscentia impressa, ídque probabiliter tantùm: quibus attentè obseruatis & cognitis, ad hæc vel illa perpetranda homines exstimulant. Rectè igitur Petrus, *Sobrij estote, & Vigilate, quia aduersarius vester diabolus, circuit, quærens quem deuoret.* 1. Pet. 5. 8.

Quidnam autem sentis de potentia diabolorum?

Magnam esse: (confertur enim Balenæ, *b* Armato homini, *c* Leoni rugienti, *d* & tribuitur illi potestas & principatus in aëre) *e* sed tamen non liberam imò verò finitam, certis cãcellis limitatam, adeóque vinctam: sic vt nihil possint nisi Deo annuente & volente, ídque quantum suorum saluti expedire, & ad gloriam suam promouendam facere posse nouit. *f*

b *Psal.27.1*
c *Matt.12.29.*
d *1.Pet.5.8*
e *Eph.6.12*
f *Exodi 8. 18.19. 1.Reg.22. 20.23. Iobi 1.12. & 2.6. Matt. 8.31. Luc.8.31. Eph.2.2. 2. Tim.2. 26. Apoc.20.7.*

Exerit autem sese, quoties ita Deo visum est, potentia Satanæ: Tum in externas res, vt sublunaria corpora, quæ mouere, turbare, & variè afficere potest. *g* Huc illud Apoc. 7. 2. 3. de Angelis, quibus datum fuit, vt nocerent terræ, mari, & arboribus, referri potest. Tum in corpora hominũ, dum illa localiter mouet, prout vult: interdum enim humo corpora hominum in sublime tollit, & rursum ex alto in humum præcipitat, vt de Simone Mago testatur historia: interdum ea transfert ex vno loco in alium breui temporis spatio, & quomodo vult agitat: deinde alterare ea potest, vt cùm afficit ea variis Qualitatibus, & ex sanis ægra reddit, vt in Iobi 2. 7. historia videre est: contrà, ex ægris, sana, ad maiorem impiorum excæcationem, & spiritualem interitum.

g *Iobi 1.12. 19.*

Et ut homines in superstitione firmet.

Adhæc hominum oculos fascinat, vt mutata videantur quæ non sunt, aut spectra pro veris animalibus videantur; quales Magorum Ægyptiorum ranæ fictitiæ, & similes prestigiæ (vt spectrũ illud diabolicũ specie Samuelis Sauli opera Pythonissę visendũ exhibitũ) *h* & quibus dicũtur

h *1.Sam. 28.12.*

homines conuersi in lupos, vel alia animalia, secundùm apparentiam (vt loquuntur) non secundùm rei veritatem: vel alia corpora in aliorum locum celerrimè substituit, cuiusmodi ranæ illæ Ægyptiæ fuisse à nonnullis existimãtur: per se enim corpora, quoad substantiam, transmutare de genere in genus solius Dei est.

Præterea penetrat in corpora hominum, vel virtute actionis, vt in Iudam ingressus esse dicitur: a vel etiam substantia sua, vt in eos qui obsidebantur, aut etiamnum obsidentur à dæmonibus, ita vt variè intus moueat illorum corpora, vt sibi vel aliis noceant, sicut in Dæmoniacis & nocendi cupidis videre est. b

a *Luc.22.3.*

b *Matt.8.16.32. & 12.28.& 17.15.18.*

Habet etiam potestatem in sensus externos, quos variis obiectis percellit: vel organa sensuum, puta oculos lædit, & malè afficit corruptis internis humoribus, vt rectè videre & discernere non possint: vel medium aërem inter organa sensuum, & obiecta eorum inficit: vel aliud aliquod impedimentum inter oculos aut aures, & inter ipsa obiecta ponit.

Tum in animos, quando in iis prauas cogitationes excitat, per phantasmatum in imaginatione commotioné, & humorum agitationem variam, quibus animi & corporis vires turbat & infirmat, sicut accidit iis qui vel melancholia, vel phrenesi, vel mania laborãt: & tum per obiecta, quæ opponit sensibus, cupiditatem incendit: tum per prauorum affectuum turbationem, solet voluntatem hominum flectere: quemadmodum affectum Auaritiæ in Iuda mouit, vt Christum proderet: & impleuit cor Ananiæ, vt mentiretur Sp. sancto, Act.5.3.

Denique piorum sensibus multa potest obiicere, quibus ad varia solicitantur peccata, vt Dauidi contigit: c & illos externis impedimentis à bonis actionibus impedire, vt Apostolus de se ait, Se impeditum fuisse à Satana, quò minus inuiserit Thessalonicenses: d & obiectis terriculamentis concutere, vt à fide desciscant. Ideo Christus ad Petrum, *Ecce Satan expetiuit vos, vt cribraret*, Luc.22.31. Potest etiam eorum corpora lædere, vt Paulus dicebat, Se ab Angelo Satanæ colaphis cædi, 2.Cor.12.7.

c *2. Samuel.11.2.*

d *1.Thess. 2. 8.*

An æqualis est potentia malorum Angelorum in Electos & Reprobos?

Nõ, sed Deus permittit quidẽ eis electos suos exercendos ad

dos ad tempus:at nunquam vincendos, quia promissio illa, semen mulieris conteret caput Serpentis, Gen. 3.15. ad Christum, & omnia eius membra pertinet. At in Reprobos plus habent potestatis, vnde Apostolus Eph. 2.2. dicit, Diabolum opus suum peragere in filiis contumacibus.

Qua ratione dicitur 2. Cor. 11.14. Satan transfigurare se in Angelum lucis?

Non quoad substantiam, sed quoad simulationem, qua miris imposturis, coloribus, superstitionibúsque simulat se Angelum lucis à Deo missum è cœlo, suáque ideo audienda esse consilia.

An vera, i. quæ cum rebus ipsis conueniant, an verò duntaxat præstigiosa, edere possunt miracula?

Christus Matt. 24.24. *Surgent*, inquit, *Pseudochristi, & dabunt* σημεῖα μεγάλα, καὶ τέρατα. Itaque interdum quidem vera signa edunt, i. reuera talia qualia esse videntur, *a* non propria ipsorum virtute, sed adhibitis occultis causis naturalibus: sed tamen mendacia, quia ad fallendum & stabiliendum mendacium comparata: *b* proinde nec miraculorum nomine verè digna, pleraque tamen meræ sunt imposturæ & fraudes, quales Simonis illius Magi, Act. 8. 9.10.11. Deus est enim qui facit mirabilia magna solus, *c* verè scilicet facta, verè mirabilia, quorum causa nemini mortalium perspecta, & simpliciter, præter naturam, & sine mediis facta, & quæ à natura nullo modo fieri possunt: & in primis ad Dei gloriam, & hominum salutem promouendam destinata sunt.

a *Exodi 7. 12. & 8.7.*
b *Deut. 13. 1.2 & 2. Thess. 2.9.*
c *Psal. 72. 18. & 136. 4.*

Cur illa Deus permittit?

1. 2. Thess. 2.10. vt qui noluerunt suscipere dilectionē veritatis, mendacio credant. 2. vt fides & patientia probetur Electorum, Deut. 13.3.

Quæ sunt Effecta & studia malorum Angelorum?

Quis singula posset enumerare? Hostis est Dei, Christi, & Hominum: & proinde Dei gloriam sibi arrogat, siue per se, *d* siue etiam per instrumenta sua, puta AntiChristum, & eiusmodi homines, qui sibi diuinos honores vendicant. *e*

d *Mat. 4.9.*
e *2. Thess. 2.4.*

a *Ioh.8.44. Heb.2.14.* b *Eph.2.2. 2.Theſſ.2.9* c *Matt.4.6.* d *Matt.13.25.*

Author eſt peccati: nam ab ipſo exortum eſt, & ipſe nos quotidie ad peccandum ſollicitat, vt nos in æternæ mortis baratrum ſecum trahat. *a* In malis efficaciter operatur: *b* Corrumpit verbum Dei: *c* Serit zizania in agro Domini: *d* excitat hæreſes: inſtigat homines ad multiplicem idolomaniam: aduerſus pios perſecutiones mouet.

In Politiis, ſeditionibus & bellis omnia conturbat. In Oeconomia, & priuatim ſingulos variis modis vexare, lędere, & perdere conatur: ad ſcelera & flagitia homines impellit.

Corporibus hominum, quantum poteſt nocere ſtudet: Elementa inficit & perturbat in hominum perniciem: Animas variis modis in exitium pertrahit: pręcipue vero hoc vltimo tempore, quo iudicium inſtare nouit, atrocius quàm vnquam antea, mendaciis & cędibus graſſatur, & cœlum terræ miſcet.

An aſſumunt interdum vera corpora?

e *1 Sam.28.12.*

Aſſumunt interdum ficta, vt colligitur ex hiſtoria Pythoniſſæ excitantis ſpectrum pro vero Samuele. *e*

Interdum etiam vera, vt colligi poteſt ex ſuperiore Tractatione, De bonis Angelis. nam ſi boni Angeli interdum aſſumpſerunt vera corpora, non dubium eſt malos (permittente Deo) aſſumere etiam poſſe vera corpora, & in iis apparere, loqui hominibus, & edere actiones hominum actionibus ſimiles.

An prater cruciatum illum interiorem animi, quo in æternum torquentur mali Spiritus, à corporeo illo igne gehennæ afficiuntur?

Chriſtus Matth.25.41. aperte ait, Se dicturum impiis, *Ite maledicti in ignẽ æternũ, qui paratus eſt diabolo & Angelis eius:* ex quo cõcluditur, Angelos malos præter animi cruciatum, quo ringuntur, etiam affici cruciatu ab illo igne infernali, tanquam illi alligatos, non ſecus ac anima alligata corpori, patitur à corpore: illud autem miris, ſed tamen veris modis, vt inquit Auguſtinus, fieri exiſtimandum eſt.

In quos fines Deus Opt. Max. eos ordinauit?

1. Vt

1. Vt per eorum tentationes pij in Humilitate & Patientia exerceantur, & sic horum salus promoueatur. *a* a 2. Cor. 12. 7.

Vt per eosdem, ceu tortores, impios tam spiritualibus, quàm corporalibus suppliciis afficiat: in summa, vt eorum audacia Deus ad amplificandam suam gloriam vtatur.

An-ne rectè ex Coloss. 1.20. vbi dicitur, Deum per Christum omnia sibi reconciliare, tum quæ in terra, tũ quæ in cœlis, nonnulli colligunt, diabolos & damnatos aliquando seruatum iri?

Imò perperam: nam *Omnium* nomine, intelligendum est totum Ecclesiæ corpus, quod in duas veluti partes diuiditur, nempe in ea quæ sunt in cœlis, per quæ simpliciter intelliguntur fideles ante Christi aduentum mortui: & in ea quę sunt in terris, per quæ intelliguntur, quos Christus primo suo aduentu viuos deprehendit, vel qui sunt eius aduentum consequuti, vt & Ephes. 1.10.

Quis vsus Doctrinæ De Dæmonibus?

1. Vt confirmemur in fide De bonis Angelis, De Regno cœlesti, & Beatis Spiritibus; quia contraria contrariorum cùm sint consequentia, si sunt diaboli, si mali Angeli, certè & boni: & si est infernum, est & regnum cœlorum.

2. Vt tantò magis Deum offendere caueamus, quia, vt dicit Petrus. 2.2.4. *Si Deus non pepercit peccantibus Angelis, sed catenis constrictos in Tartarum deturbauit, certè idem nouit iniustos in diem iudicij seruare puniendos.*

3. Vt tantò magis vigilemus, atque in excubiis stemus, adeóque tanquam pro aris & focis, spiritualibus armis: in primis autem precibus assiduis ad Christum, pugnemus aduersus tot hostes, & spirituales nequitias, induamúsque τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, i. vniuersalem armaturam illam spiritualem, quam præscribit Apostolus, Eph. 6.11. 13. & 1. Pet. 5.9.

Quam consolationem habemus in eiusmodi Pugna?

Quòd Christum non modò victorem & triumphatorẽ potestatũ infernaliũ, *b* & ducẽ, sed etiã propugnatorẽ habeamus, sub cuius vexillo fortiter dimicãtes victoriã cõsequemur: iuxta promissionẽ Gen. 3.15. de Christo cõtrituro b Col. 2.15.

caput serpẽtis:& Rom. 16.20. *Deus pacis conteret Satanã sub pedibus vestris citò*:& Ioh.16.11. *Princeps huius mundi, iam iudicatus est*: & consolationem, Ioh.16.33. *Confidite, ego vici mundum*: & quòd custodes & propugnatores habemus Angelos bonos contra malos, istis superiores.

Quæ pugnant cum hac doctrina?

1. Error Sadducæorum, qui statuebãt malignos spiritus non esse vere ὑφιςάμενα, sed malos affectus, & prauas cogitationes, quas ipsa nostra caro nobis ingerat.

2. Manichæorum & Priscillianistarum hæresis, qui Diabolos tales, quales iam sunt, creatos fuisse prædicarunt.

3. Error Origenis, qui existimauit Diabolos aliquando redituros ad Dominum, & seruandos: contra Christi sententiam, dicentis, Diabolos ituros in ignem æternum, Matth.25.41. quæ ex antedictis refutantur.

LOCVS VIII.

De Homine.

Quid Hominis nomine intelligis?

NON corpus, aut animam seorsim, sed ex vtroque anima & corpore, vinculo quodam amicissimo & arctissimo colligatis in vnam ὑπόστασιν compositum.

Cur Deus vltimum suorum operum fecit Hominem?

1. Vt, quoniam illum conditurus erat constantem corpore & anima, priusquam conderetur, præparata haberet omnia quæcunque ad vtriusque, tum corporis, tum animæ felicitatem pertinent.

2. Vt rebus conditis, ad Conditoris gloriam vteretur.

3. Vt totius mundi summa, in homine, veluti in parua mappa, describeretur: & sic esset Dei μικρόκοσμος, & quasi compendium rerum antè creatarum.

4. Quòd Deus se illi communicare, & in illo acquiescere vellet.

Quis est Creator Hominis?

Gen.1.26.27. Iehoua Elohim, Dominus Deus, id est, Pater, Filius, & Sp. Sanctus, qui immediatè, id est sine medio, siue cooperatione Angelorum hominem creauit ad imaginem suam.

Quotuplicem hominem creauit Deus?

Duplicem: *masculum & fœminam creauit eos*, ad propagandam sui imaginem in mundo *a*. a Gen.1.27

An eodem modo vtrumque creauit?

Non: prius enim virum, deinde fœminam: præterea virum ex puluere, fœminam verò ex costa viri, extruxit. *b* b Gen. 2.7. 22.

Quare non creauit simul virum & mulierem, sicut Angelos?

Vt, sicut Deus vnum est principium Creationis rerum omnium: sic homo vnum esset principium generationis omnium hominum, vt dum cognoscerent se ab vno esse omnes, se quasi vnum amarent, & communi quodã sanguinis nexu inter se deuincirentur. *c* c Act. 17. 26.

Quare de latere viri, non de alia corporis parte formata est mulier?

Quia viro nec Domina, nec ancilla parabatur, sed socia: nec de capite, nec de pedibus, sed de latere fuit producenda, vt iuxta se ponendam cognosceret, quam de suo latere sumptam didicisset.

Denique, quia sicut mulier de latere viri dormientis formata est: sic Ecclesia sanguine & aqua, quæ de latere Christi in cruce dormientis profluxerunt, redempta est. *d* d Ioh. 19. 34. Eph. 5. 25. 26.

Quot partibus constat Homo?

Duabus, Corpore, & Anima *e*. e 1.Thess.5. 23.

Vnde verò corpus desumptum est?

Ex luto ſeu limo terræ: vnde Adam ex Adamah, terra rubra dictus eſt, & homo ab humo. Græcis à forma dicitur ἄνθρωπος, quaſi ἄνω τὴν ὄπα ἔχων, vel ἄνω θεωρῶν, vel παρὰ τὸ ἄνω ἀθρεῖν, quod eſt ſurſum aſpicere; ſecundùm ſcita illa Pauli verba, Εἰ οὖν συνηγέρθητε τῷ χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε οὗ ὁ χριστός ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ καθήμενος: τὰ ἄνω φρονεῖτε, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, Coloſ. 3. 1. 2. Quam etiam etymologiam eleganter expreſſit Ouidius, lib. 1. Metamorph.

Pronáque cùm ſpectent animalia cætera terram,
Os homini ſublime dedit, cœlúmque videre
Iuſſit, & erectos ad ſydera tollere vultus.

Annon corpus Adami ex quatuor elementis formatum fuit?

Quatuor humores, quibus conſtabat eius corpus, hoc euincunt.

Cur igitur Moſes terræ tantùm meminit?

Quia à parte prædominante fit denominatio.

Quid autem docet corpus è luto formatum?

Admonet nos originis noſtræ, Nos videlicet eſſe è terra, ſicut reliqua animantia, ac proinde ne inſoleſcamus, cùm eódem ſimus redituri *a*.

a Gen. 3. 19.

Quæ eſt Eſſentialis forma Hominis?

Eſt Anima.

Vnde dicitur Anima?

Ab ἀνέμῳ, vento, ſeu flatu: Græcis Ψυχὴ, à refrigeratione.

Eſt-ne ergo Anima Ventus quidam aut flatus?

Non, ſed eſt incorporea, immaterialis, eóque verè Spiritus, ſeu ſpiritualis eſſentia, quæ etiam à corpore ſeparata ſubſiſtit.

Vnde probas Animam, Spiritualem eſſe Subſtantiam?

Gen. 2. 7. dicitur Deus *in nares hominis inſufflaſſe flatũ vitæ*. Eccleſiaſtæ 12. 7. Solomon loquens de morte, dicit,

Tunc

Tunc *Spiritum redire ad Deum, qui dedit illum.* Et Christus in agone, Luc. 23. 46. ait, *Domine, commendo tibi Spiritum meum.* Et Stephanus Act. 7. 59. *Domine Iesu, suscipe Spiritum meum.* Et Matth. 10. 28. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Præterea Luc. 23. 43. latroni dixit Christus, *Hodie mecum eris in Paradiso:* non fuit autem corpore, anima igitur.

Sed & anima subiectum est δεκτικὸν omnium virtutum, vitiorum, scientiarum, artium: & sublata anima, perit animatum corpus. Non est igitur Accidens, sed Substantia, ab Esse corporis non dependens.

Quomodo creata est Anima?

Gen. 2. 7. Insufflauit seu inspirauit (quod humanitus dictum) Iehoua Elohim, Pater, Filius, & Sp. Sanctus, in nares eius spiraculum vitarum: sicut Coloss. 1. 16. dicitur Deus per Filium creasse omnia tam visibilia, quàm inuisibilia.

Qualis fuit ille flatus?

Sunt qui nomine flatus intelligant nihil aliud quàm ipsissimum Dei mandatum, ac si diceret Moses, Dei iussu inditam fuisse corpori animam.

Antiquissimi Patres, Iustinus, Irenæus, & Tertullianus, existimant Filium Dei iam tum specie humani corporis sibi sumpta ad tempus, (in qua postea Patribus apparuit, in præludiũ illius, quod postea vere & realiter præstitit) manibus accepisse lutũ, ex eóque corpus Adami formasse, ad exemplar corporeæ illius formæ, quam gestabat, & insufflando in nares Adami, animam ipsi indidisse: postea sumpsisse vnam ex costis Adæ, & ex ea Euam exædificasse. Quæ Patrum sententia nihil habere videtur contrariũ analogiæ fidei: nam Christus in Euangelio similibus actionibus, (vti cùm ex suo sputo lutum fecit, quo cęcum illuminauit, Ioh. 9. 6. Et insufflando in Apostolos, Sp. Sanctũ illis dedit) significauit se illum ipsum esse, qui ex luto Adamum formauerat, & Spiritum vitalem ipsi inspirauerat. Itaque flatus ille (de quo Moses) fuit creatus, non autem Deitatis ipsius, & fuit visibile signum inuisibilis rei, i. animæ, quam Filius Dei creabat, & indebat Adami corpori, sicut flatus ille Christi, quo afflauit suos Discipulos, non fuit ipse Spiritus Sanctus, sed Sp. Sancti visibile symbolũ.

Vnde igitur Anima creata est?

Non de Deo, vt volebant Manichæi (quod enim de ipso est, id est quod ipse, nec id alius est quàm filius, & Spiritus Sanctus), sed à Deo: non ex cœlestibus corporibus, non ex elementis, igne, aut aëre, non ex crasi & compositione humorum corporis: non temerè ex atomis facta (*his enim*, inquit Cicero, Tuscul. quæst. lib. 1. *nihil inest, quod vim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quod & præterita teneat, & futura prouideat, & complecti possit præsentia, quæ sola diuina sunt:*) sed planè de nihilo crea-
a Zach. 12. ta, sicut quoque ex nihilo creatur in singulis hominib. a
1. Vnde Deus, *Pater animarum* appellatur, Heb. 12. 9. Verè quidem ex Arato Paulus, nos dicit esse Dei progeniem, Act. 17. 28. sed qualitate, non substantia, quatenus scilicet diuinis dotibus ornati sumus.

Cur in faciem hominis potiùs, quàm in aliam partem, spiraculum vitæ inspirauit?

Quia hæc pars organis sensuum maximè instructa est ad functiones animæ peragendas, & ad superiora intuenda, magis accommodata.

Cur in nares potiùs insufflauit, quàm in aures, aut in os, aut in oculos?

1. Vt doceret Deus se vnicum Creationis & respirationis nostræ authorem esse.

2. Vt indicaret imbecillitatem vitæ nostræ, quippe quæ è naribus quasi pendet, iuxta illud Esa. 2. 22. Desinite vobis timere ab homine, cuius anima in naribus eius est.

3. Vt eo ipso testaretur animam non esse conditam ex Substantia corporis, sed de foris venire: vt rectè concludit Aristoteles, De gener. Animal. lib. 2. cap. 3. τὸν νοῦν
b Zach. 12. θύραθεν ἐπεισιέναι, καὶ θεῖον εἶναι μόνον, nō quòd foris creetur, b
1. sed quòd ex Substantia corporis non fluat.

Quid inspirauit?

Animam totam constantem essentialibus suis facultatibus, Vegetatiua, Sensitiua, & Intellectiua: cùm Moses nō
c Gen. 2. 7. spiracula vitæ, sed *spiraculum vitarum* dixerit. c Quod enim

enim dicitur 1. Thessal. 5. 23. in corpore esse Spiritum & Animam, vel explicationis gratia dicitur, vt vult Augustinus: vel sic distinguit essentiales facultates animæ, in Superiorem, & inferiorem Apostolus, nomine Spiritus, Mentem, Animæ, Sensitiuam & Vegetatiuam, facultatem intelligens.

An-ne vna vel plures in vno eodémque homine animæ sunt?

Vna tantùm, quia plures & diuersæ potentiæ non efficiunt plures, & diuersas formas Substantiales.

2. Quia vnius hominis non potest esse nisi vna essentialis forma, seu ἐντελέχεια.

3. Quia vnicum spiraculum insufflauit Deus in Adamum. a Gen. 2. 7.

4. Quia nunquam in Scripturis dantur vni homini plures animæ: semper autem vna duntaxat *b*, etsi in vno homine plures vnius animæ sunt facultates, quæ simul in ea insunt, vt tres monades in numero ternario, qui vnus est: & quarum aliæ priùs, aliæ posteriùs tempore sese exerunt, prout huius quàm illius facultatis organa in corpore priùs apta, robusta & vegeta sunt: vel priùs formantur, & nascuntur. b Matth. 26. 38. Act. 7. 59. Act. 20. 10

Quid est Hominis Anima?

Est Substantia Spiritualis in corpore humano à Deo ex nihilo creata, ipsique ad efficiendum vnum ὑφιστάμενον, seu personam vnam, vnita, non modò vt animet ipsum corpus, & organa reddat apta ad certas functiones & actiones, sed etiam vt principatum obtineat in regenda totius hominis vita, hominémque ipsum ad Dei conditoris notitiam & cultum excitet: separata autem à corpore, non intereat, sed immortalis existat.

Quando infunditur atque aduenit Anima in corpus?

Quando corpus in vtero matris ad talem animam suscipiendam iam radicaliter organizatum est & dispositũ, vt in primæ animæ creatione apparet, quæ cæterarum omnium typus est. *c* c Gen 2. 7. Ecc. 12. 7.

Quæ est propria Sedes animæ humanæ in corpore?

Cor in primis, quia cor ex visceribus & membris in homine est primum viuens, & vltimum moriens: & passim in Scripturis potissimæ actiones animæ, cordi tribuũtur. a

a Matth. 15. 18. 19. Rom. 2. 15. & cap. 10. 10. 1. Pet. 3. 4.

Anne Anima est tota in toto corpore, & in qualibet parte corporis tota?

Sic quidem Augustinus, & post ipsum nonnulli sentiũt, vt lux est in aëre, quòd in toto, primò, & per se, in partibus autem secundariò insit: & quòd non solùm totius corporis, sed & singularum partium est ἐντελέχεια, forma, actus, & perfectio: & denique quòd sit incorporea, & non loco circunscripta, & indiuisibilis.

Alij verò, quòd in vno corporis membro duntaxat & loco, veluti in sua Regia Rex quidam sedens, virtutem suam diffundat per vniuersum corpus, & in variis illius partibus, varias actiones obeat pro instrumentorũ, (quibus ad eas actiones opus est) in iis partibus collocatorum diuersitate. Sic, ratiocinatur in capite, vult in corde, concoquit in ventriculo, videt in oculis *b*. Cui sententiæ nos quoque subscribimus. De qua tamen modestis ingeniis licet ἐπέχειν, donec confirmentur.

b 1. Cor. 12. 17.

Quot sunt autem Animæ partes siue facultates?

Tres essentiales secundùm Platonem, ἡγεμονικὴ θυμοειδὴς, καὶ ἐπιθυμητική: Vel secundùm Aristotelem, λογιστικὴ seu διανοητικὴ, αἰσθητικὴ, καὶ θρεπτική. Idem enim Aristoteles dicit, Animam esse principium illud, nempe intrinsecum, & formale, quo viuimus, sentimus, & intelligimus primò.

Sed doctrinæ Christianæ magis conuenit illa distinctio, qua anima distinguitur in intellectum, qui & Mens dicitur, & Voluntatem: siue vt Scriptura interdum loquitur, Spiritum & animam, strictiore significatione acceptam *c*.

c 1. Thess. 5. 23. Heb. 4. 12.

Quid est Intellectus?

Est facultas illa, qua obiecta, vel approbanda, vel improbanda discernimus, éstque duplex intellectus, *Practicus*, quo discernimus bonum à malo, æquum ab iniquo: & *Theoreticus*, quo verum à falso distinguimus ex boni & veri

veri notionibus mentibus nostris à Deo inditis.a a Rom.1.32. & 2.14.

Voluntas verò quid?

Facultas animæ, qua obiecta vel eligimus, vel repudiamus, prout ea bona vel mala esse Intellectus iudicat: quæ si rationis præscriptum sequitur, προαίρεσις siue θέλησις specialiter: sin minùs & falsa quadam boni specie mouetur, tum πάθος, animi perturbatio, siue affectus, tum ἐπιθυμία, id est Concupiscentia dicitur.

An omnes animæ hominum simul à Deo creatæ sunt, sicut Angeli?

Origenes & alij Patres id, & conditas quasi in Dei thesauro contineri, existimarunt: sed contrarium euincitur ex Scripturis. Nam Gen. 2. 7. de vna anima loquutus est Moses. Deinde animas successiue in singulorum corporibus creari docet Dauid, Psal. 33. 15. *Qui fingit sigillatim corda*, i. animas eorum. Et Zachariæ 12. 1. *Qui fingit hominis Spiritum in medio eius.* Rom. 9. 11. scribit Apostolus de Iacobo & Esau, *quod antequam nati essent, nihil boni & mali fecerint:* Si nihil boni & mali fecerunt, tum sequitur eorum animas, iam inde ab initio non fuisse creatas: absurdum enim esset tāto tempore eas nihil prorsus fecisse.

Vtrum anima Euæ ex Adamo condita fuit, néc ne? &, An animæ vna ex alia per traducem (vt loquūtur) deriuantur, an verò nouæ semper creantur à Deo?

Nonnulli Patres senserunt, sicut lumen de lumine accenditur, sic totum hominem ex toto homine deriuari, corpus ex corpore, animam ex anima. Sed creatio primæ animæ, (ὡς ἐν τύπῳ) docet quænam sit omnium animarum origo.

Deinde Adam de Eua dixit, Gen. 2. 23. *Hæc os ex ossibus meis, & caro de carne mea est:* non autem anima de anima mea, quod dixisset, si ex eius anima, anima Euæ desumpta fuisset.

Præterea clarum est testimonium Zachariæ 12. 1. *Qui fingit aut format Spiritum hominis in medio eius.* Et Ecclesiastæ 12. 7. *Spiritus redit ad Deum, qui dedit eum.* Petrus quoque iubet vt fideli conditori animas nostras commendemus, 1. Pet. 4. 19.

Antithesis etiã idem omnino poscere videtur, Heb. 12. 9. vbi πατέρας τῆς σαρκὸς ἡμῶν, opponuntur πατρὶ πνευμάτων, quòd in creandis animalibus non adhibeat hominũ operam. Quò pertinet illud Esaiæ 57. 16. vbi expressè Deus animas fecisse dicitur, Immediatè scilicet, non per traducem ex homine.

Idem testatur animæ natura, quæ est simplicissima, & proinde indiuisibilis. Cùm autem ad traductionem requiratur decisio, apparet eam ex traduce non oriri.

Sed nec Substantiæ spirituales transmutari inter se possunt: ideo vt Angelus non producit alium Angelum: sic nec anima, quæ est eiusdem generis & naturæ, animam producit.

Quare relinquitur eam infundendo creari, & creando infundi, vt loquitur Augustinus.

Atqui hinc sequetur Deum non quieuisse ab omnibus operibus suis, Genes. 2. 2.

Respondeo ex Augustino, Ab Operibus noui generis, non ab operibus eiusdem speciei Deus quieuit. a

a Ioh. 5. 17.

Qua igitur ratione Peccatum Originis transmittitur in posteros?

Non ratione animæ, nec ratione corporis, sed ratione propagationis ab vno Adamo. Nam quod totum genus humanum ab Adamo corruptum est, non tam ex genitura prouenit, (nisi quoad modum, id est quatenus homo peccator hominem peccatorem producit) quàm ex iusta Dei vindicta: qui sicut omnes homines in vno, tanquã radice, & capite humani generis, iustitia originali ornauerat: sic postquam peccauit Adam, in eodem omnes meritò donis suis spoliauit. Caluin. Instit. lib. 2. cap. 1. sect. 7. *Neque in Substantia carnis aut animæ causam habet contagio: sed quia à Deo ita fuit ordinatum, vt quæ primo homini data cõtulerat, ille tam sibi quàm suis haberet, simul & perderet.*

Deinde, animæ in corruptis peccato corporibus inficiuntur, non quidem per contactum physicum, (quemadmodum vinum in vas acetosum coniectum) sed ex iustissima Dei ordinatione. Nam quamprimum anima per se

se munda, vnitur corpori, in peccatis concepto, imputatur homini tanquam sua inobedientia illa primi parentis. vnde Apostolus dicit, nos omnes in Adamo, tanquam in radice peccasse, i. reos factos esse, in ipsius videlicet lumbis inclusos, Rom. 5. 12. Quo modo etiam Leui dicitur, antequam esset in rerum natura, decimatus in Abrahamo, Heb. 7. 9. 10. Imputatam autem illam inobedientiam Adami, statim ex iusta Dei ordinatione, consequitur in anima etiam contagium, siue corruptio, & ad malum propensio, tanquam pœna illius primi peccati, quæ pœna & ipsa peccatū est: sicut obedientia Christi nobis imputata proprie est nostra iustitia, qua iustificamur: Regeneratio autem huius iustitiæ consequens est. a Psal. 51. 7.

Vnde probatur Animæ immortalitas?

1. Variis Scripturæ testimoniis. b

Deinde argumentis sumptis 1. ex ipsa animæ indita Dei cognitione, quia euanidus vigor non posset ad immortalitatem & vitæ fontem assurgere.

2. Ex conscientiæ testimonio, quæ ex reatu peccatorum horribiles terrores concipit.

3. Ex effectis, seu præclaris animæ dotibus, quibus pollet, vt quod cælos perlustrat, & vim suam exerit variis & mirandis rebus excogitandis.

4. Ex ipsius natura, non tantùm quòd in essentia sua simplex sit, & contrarietatis, ac omnium accidentium corporeorum expers, sed quia Dei imago est, Gen. 1. 26. 27. Nihil autem mortale, Dei immortalis imago esse potest.

b Psal. 49. 21. Ecclesiastici 12. 7. Matth. 10. 28. & 22. 32. Philipp. 1. 23. 1. Pet. 3. 19. Apoc. 6. 9. & 7. 9.

Sed & cibus animæ humanæ est immortalis. c

Et ni anima immortalis sit, vana est fides nostra, omnísque religio, 1. Cor. 15. 14. Pij miserrimi: impij felices & beati: bestiæ hominibus feliciores: Deus nulla iusti aut iniusti cura tangitur.

c Ioh 6. 51. 1. Pet. 1. 23

Accedit denique communis omnium Gentium consensus.

Quid differunt Animæ ab Angelis?

Non quoad essentiam, sed quòd Angeli non habeant corpoream copulam: animæ autem humanæ copulæ illius sunt capaces: seu, quòd illi non sunt formæ alicuius corporis, hæ autem sunt.

In quem finem homo conditus est?

Ad Dei notitiam: deinde cultum, tam spiritualem & internum, quàm corporalem & externum in terris: gloriam denique. Vnde sequatur hominis totius fœlicitas & beatitudo in cœlis. Hinc Christus. *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Iohan. 17. 3.

Quæ sunt Pugnantia cum Doctrina, De Creatione Hominis?

1. Error Rabbinorum, qui existimarunt, In creatione hominis Angelos Deo fuisse συνέργυς.

2. Aristotelis, qui sicut mundum, sic etiam homines carere principio voluit. Tum poëtarum fabulæ.

3. Epicureorum & Sadducęorum falsæ opiniones, qui irrident animarum immortalitatem.

4. Manichæorum, Priscillianistarum, Platonicorũ, qui animam esse ex Substantia Dei statuerunt.

5. Pythagoreorum, qui ex corporibus in corpora migrare.

6. Themistij item & Auerrois, qui vnam omnium hominum animam esse, somniarunt.

LOCVS IX.

De imagine Dei in Homine.

Quid est Imago?

EST alicuius rei expressio siue repræsentatio, idque tum in anima hominis, videlicet in mente, seu facultate cognoscente, & dicitur Idea Philosophis, forma videlicet animo cõcepta: tum extra animam, & est similitudo & conformatio, vel realis, Substantiæ & Qualitatum simul, vt cùm dicitur Adamus, Homines genuisse ad imaginẽ suam, Gen. 5. 3. vel Accidentium quorundam tantùm, vt Luc. 20. 24.

De-

Denarius habet Cæsaris imaginem: vel est inanis quædam adumbratio & figura.

Quid differunt Imago & Similitudo?

Similitudo latiùs patet quàm Imago: nam vbi est imago, ibi etiam est similitudo, sed non contrà. Ouum enim ouo dicitur simile, & tamen ouum oui non est imago. In hac tamen disputatione, De Imagine Dei in Homine, similitudinis vox, expositionis loco addita est ad Imaginis vocem, vt Philipp. 2. 7.

Est-ne conditus Homo ad Imaginem Dei?

Est: nam Gen. 1. 17. *Creauit Deus hominem ad imaginem suam:* & Paulus ait 1. Cor. 11. 7. *Vir non debet velare caput, quia Dei imago est,* & Col. 3. 10.

An Homo solus est Dei Imago, aut ad Dei imaginem factus?

1. Christus, naturalis est, vera, & perfectissima Dei Patris Imago *a*, tum quâ Filius est æternus: est enim è Patris Substantia genitus, non factus: ideo character personæ eius vocatur, Heb. 1. 3. tum etiam quâ manifestatus est in carne, quia tota Patris indoles, perfectio, & quasi facies in filio visibili per carnem facto conspicitur. *b* Quinimo ne nuda Dei speculatione absorbeamur, Filius carne indutus nobis est Speculi instar, in quo Pater nobis suam illã infinitam, & omnipotentem maiestatem, bonitatem, sapientiam, veritatem, iustitiam contemplandam & spectandam præbet. Ideo, qui videt me (dicebat Christus) videt Patrem meum, Ioh. 12. 45. & 14. 9.

a 2. *Cor.* 4. 4. *Col.* 1. 15.

b 1. *Tim.* 3. 16.

2. Angeli quoque ad imaginem Dei côditi sunt, quia & ipsi Filij Dei vocantur *c*, & Spirituales, Immortales, & Iusti creati sunt: Et Christus aperte docet futuros nos vere beatos, eóque ipso Deo similes, cùm effecti fuerimus in cœlo sicut Angeli Dei, Matth. 22. 30.

c *Iobi* 1. 6. & 2. 1.

3. Vocatur Homo, Dei imago, 1. Cor. 11. 7. & dicitur factus ad Imaginem Dei, non solus Adam, sed etiam Eua, Gen. 1. 26. *d* Sed vtraque hæc posterior Imago Dei, in Angelis & Hominibus, gratuita est.

d *Col.* 3. 10.

Cur Homo Imago Dei dicitur?

Propter veram similitudinem, quam habet cum Deo.

Cur ad Imaginem?

Propter imperfectionem huius similitudinis, quia perfectè non repræsentabat Deum, sicut Christus perfectè repræsentat Patrem.

An totus Adam tam anima, quàm corpore ad Imaginem Dei factus est?

Est, ὅλως videlicet, non κατὰ μέρη consideratus: nam apud Mosem Deus de toto homine loquitur, cùm ait, Gen. 1. 26. *Faciamus hominem* (non Animam, aut Corpus hominis) *ad imaginem nostram.* Quod patet ex contrario Imaginis Dei, quod peccatum est: nam non residet duntaxat in Anima, sed etiam in corpore, *a* Et proinde Imago Dei fuit, non in sola anima, aut in solo corpore, sed in toto homine.

a Rom. 6. 12.

Docet idem renouatio istius Imaginis in Homine, quæ nihil aliud est quàm Sanctificatio. Atqui non sanctificatur duntaxat Anima, sed etiam corpus. *b*

b Rom. 12. 1. 1. Thess. 5. 23.

Adhæc Deus vetans hominem occidere, Gen. 9. 6. rationem adfert, *Quia Imago Dei est*, & proinde Imago Dei de toto homine intelligenda est: quæ tamen Imago Dei, primùm maximè & præcipuè in anima lucebat, sed ita vt illius Imaginis etiam scintillæ in corpore emicarent.

Quid fuit Imago Dei in Homine, & quot eius partes?

Imago Dei consideratur in Homine. 1 Ratione Substantiæ hominis, & præcipuè animæ.

2. Ratione donorum, seu Qualitatum, ab eius tamen essentia diuersarum.

3. Ratione attributorum seu dignitatis, ὑπεροχῆς, Dominij, & Eminentiæ super reliquas Creaturas.

Cur ratione Substantiæ Homo Imago dicitur?

Quia Anima indita homini à Deo, natura spiritualis, intelligibilis, incorporea, immortalis, inuisibilis essentia est, quæ pro suo modulo, Dei naturam refert. *c*

c Sapientia 2. 13. Eccles. 17. 2.

2. Vnica

2. Vnica anima in homine existens pluribus facultatibus prædita, vt memoria, cogitatione, voluntate, symbolum est, (vt vult Augustinus) vnitatem essentiæ diuinę, & pluralitatem personarum ostendens.

Cur ratione Donorum?

Quia Deus initiò in hominis mente, facem sapientiæ cœlestis accenderat, *a* qua Deum, ipsiúsque voluntaté sibi patefactam, adeóque Dei opera omnia, rerúmque omnium naturas, & proprietates rectè cognoscebat, vt vel ex eo colligitur, quòd cùm Adam ex somno esset expergefactus, agnouit Euam, vnde esset educta, dicens, Hæc est os ex ossibus meis, & caro ex carne mea, Gen. 2. 23. Et omnibus animalibus nomina imposuit secundùm ipsorum naturam. vers. 19. a Col. 3. 10.

Deinde quia in voluntate perfecta iustitia, & sanctitatę Deus hominem ornauerat, qua Dei iustitiam & sanctitatem, quasi in speculo repræsentabat, & imitabatur: viribus etiam eum instruxerat ad omne bonum idoneis: corpore denique promptissimè & sine vlla defatigatione ad animæ ipsum mouenti obediendum pulcherrimè aptato. *b* Vnde Paulus Eph. 4. 28. Induite nouũ hominem, qui secundùm Deũ creatus est in Iustitia & sanctitate veritatis. b Gen. 1. 31. & Ecclesiastici 7. 30

Cur ratione Dignitatis & Dominij dicitur Homo ad Imaginem Dei *conditus?*

Quia dominatione, quam habuit in omnia animalia, omnésque huiusce terræ Creaturas, Deum ipsum omniũ rerum Dominũ repræsentabat in terris. Dicit enim, *Dominamini* (Vir scilicet & Mulier), *in pisces maris, & volatilia cœli, in pecudes, & in vniuersam terrã*, Gen. 1. 26. Et Psal. 8. 7. *Cõstituisti eum super opera manuum tuarum.* Quò spectat quòd pro imperio suo Adam initiò ad se omnia animalia vocauit, cuius etiã illa vocationi paruerũt, Gen. 2. 19. 20. Et hæc Imago ad Externã Dei ordinationẽ pertinet: vnde etiam 1. Cor. 11. 7. propter Imperiũ in vxorem, & totam familiã, *Vir* dicitur *Imago Dei.* In eminentia enim, qua vir mulieré antecellit, gloria & imago Dei quodammodo conspicitur, sicut in omni principatu *c*: & ad hanc imaginé non est condita mulier, sed est viro peculiaris, quæ ex ipso Creationis, tum ordine, tum fine elicitur: mulier enim ex viro creata est, & viri ipsius causa, non contrà, 1. Cor. 11. 8. 9. c Psal. 82. 6.

An omnes illas Imaginis Dei partes seu gradus Adam per Peccatum amisit?

Extremæ duæ partes quoad tenues quasdam vmbras remanserunt in homine a:& feræ belluæ patiuntur se domari,& cicurari,vt homini obtemperent,aut saltem eum non lædant. Media etiam quoad Intelligentiam & Voluntatem aliquam,residua est, alioquin iam nō homines, sed bruta animalia prorsus essemus:sed quoad veram Dei notitiam, iustitiam, & sanctitatem,prorsus inducta est per peccatum, sed in dies in regeneratis per Christum reparatur.b

a 1. Cor.11. 7.

b 2. Cor.3. 18.

Quomodo Imago Dei lucet in Hominis corpore?

1. Non quā simpliciter corpus est, & figura tali præditum,sed quatenus corpus cum anima rationali coniunctum, partem gerit Imaginis Dei, & quodammodo totū mundum in se continet:vnde etiam Homo dicitur μικρόκοσμος, in quo conditor & archetypus totius mundi resplendet.

2. Quia multiplicia membra corporis, oculi,aures,os, lingua, manus, spiritualia Dei membra,i.spirituales eius perfectiones, sapientiam,potentiam,& cætera Dei attributa referunt,non secus ac ad Hebr.8.5.9.24. & 10.1.Tabernaculum,Arca fœderis,mēsa,vasa, victimæ erant imagines rerum cœlestium & spiritualium.

3. Quia dotes animæ corpus ipsum illustrabant,sicut lux Candelæ ~~corium~~ [cornu, handwritten in margin] laternæ illustrat, iustitiáque ipsa & Sanctitas ad corpus ipsum, & membra corporis redundabat,adeóque dignitatem illam & eminentiam in omnes res inferiores,homo per corpus exercebat,& in vultu maiestatem quandam Imperatoriam gerebat; vnde à Bestiis pro Domino agnoscebatur,Gen.2.20.

In quos fines Hominem creauit Deus ad Imaginem suam?

1. Vt Deus cùm in se & sua natura indiuisibilis sit, suam Essentiam & Naturam quodammodo visibilem in homine(tanquam in speculo)redderet: & hac ratione se agnoscendum homini exhiberet. Nam proprius finis & vsus Imaginis est, vt is cuius imago est,per eā agnoscatur.

2. Vt Deus sic agnitus ab homine, ab eodem amaretur,

tur, coleretur, & glorificaretur: Omne enim simile, amat suum simile.

3. Vt Deus ipse vicissim hominem tanquam sibi similem sibi vniret ad beatitudinem æternam.

4. Vt homines ad eandem Dei imaginem conditi, nō modò Deum, sed etiam se inuicem amare, atque obseruare, cùm in hac vita, tum in altera possent.

5. Vt reprobi, quippe ad imaginem Dei conditi, sint inexcusabiles.

Quæ pugnant cum hac Doctrina?

1. Hæresis Manichæorum, & Anthropomorphitarū, qui Deum corporeum fingebant, qui ad corporis sui imaginem & similitudinem, corpus Adami formasset.

2. Delirium Osiandri, qui ad corporis à Christo assumendi ideam, hominis corpus formatum esse docuit.

3. Et Flacci Illyrici, qui Imaginem Dei, i. sanctitatē & iustitiam, de essentia ipsius animæ esse dixit.

LOCVS X.

De Iustitia Originali.

Quæ Doctrina cognata est Superiori, de Imagine Dei?

DOCTRINA de Iustitia Originali, seu prima naturæ nostræ integritate.

An primus homo in Iustitia Originali conditus à Deo fuit?

Fuit: quod probatur ex illa superiore Doctrina. Nam Gen. 1. 27. *Fecit* (inquit Moses) *hominem ad imaginem suam, masculum & fœminam fecit eos.* Diximus autem potissimam partem illius imaginis, fuisse expressionem Iustitiæ & Sanctitatis Dei in homine factam: cuius signū fuit quod nudi incedentes, non erubescebant, Gen. 2. 24. Præterea, Gen. 2. 31. post creationē hominis subiicit statim Moses, Et erant valde bona. Huc facit etiā illud, Eph.

4.24. *Induite nouum hominem τὸν κ[α]τ[ὰ] θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας.*

An, si Homo perstitisset in illa Originali iustitia, opus habuisset Christo Mediatore?

Non vt reconciliaretur Deo, & sanaretur à peccato (quod nondum commiserat) sed per quem, quandiu vellet, retineretur in gratia Dei, & præseruaretur à peccato: perpetuò enim vera est illa Christi sententia, *Sine me nihil potestis*. Iohann. 15. 5.

Iustitia illa Originalis, in qua Adamus fuit conditus, fuitne Substantia an Accidens?

Non fuit Substantia, sed fuit rectitudo & integritas in natura, adeóq; Qualitas quæ citra subiecti, i. animæ corruptionem adesse, & abesse potuit, secundùm definitioné Accidentis. Differunt enim Natura recta, & Naturæ rectitùdo, quemadmodũ linea recta, & lineæ rectitudo differunt, quippe linea rectitudinis Subiectũ est. Proinde anima Adami, fuit illius Iustitiæ & rectitudinis Originalis subiectum, non autem illius anima, iustitia ipsa.

Deinde Dei proprium est, Essentialiter esse iustum & bonum, quippe Deus ipsa est bonitas, integritas, & iustitia. Ergo si Iustitia illa Originalis primi hominis fuisset Substantia, homo dictus fuisset Iustitia ipsa, quod absque Dei blasphemia dici non potest.

Iam & illius Iustitiæ Originalis contrarium, Peccatum Originale, Accidens est, quippe ingressum in naturã hominis. Cùm autem Cõtrariorum idem sit genus, sequitur Iustitiam illam Originalem, non Substantiam, sed Accidens fuisse.

Denique cùm restitutio illius imaginis aliud nihil sit quàm restitutio nouarum Qualitatum (quę fit per Regenerationem) consequitur iustitiam originalem, Qualitaté etiam fuisse, (qua totus homo fuit iustus & rectus) & quidem separabilem: vt postea lapsu hominis comprobatum est.

Quid fuit igitur Iustitia illa Originalis?

1. Lux in mente hominis, qua Deum, & eius voluntatem cognoscebat.

2. Inscriptio Legis Dei in corde, qua in eius obediẽtiam inclinabat, totiúsque hominis rectitudo, qua Spiritus Deo, Anima Spiritui, Corpus Animæ subiectum erat, & obtemperabat.

3. Acceptatio totius hominis, qua Deo gratus & acceptus erat: sed quæ ab ipso homine separabilis fuit, sicut euentus ipse docuit.

Cur dicitur Originalis?

Quia naturalis fuit, & primus homo in ea, & ad eam conditus fuit, non vt priuata persona, sed vt origo & radix totius humani generis. *a* a *Gen.1.27. Eph.4.24.*

An si Adamus perstitisset in illa Iustitia Originali, ad posteros fuisset deriuanda?

Fuisset. 1. Quia erat Iustitia naturæ humanæ, non autem iustitia personæ priuatæ.

2. Quia eius contrarium, peccatum scilicet originale, per Adamum ad omnes eius posteros (excepto solo Christo) traductum est.

3. Quia omne simile generat sibi simile in natura & specie: quod tamen per vim seminalem non fuisset factum, sed ex Dei ordinatione, vt de Peccato Originis ante dictum est.

An gratia Christi consequuta fuisset eiusmodi Iustitiam originalem?

Omnino: nam si gratiam suam Deus promittit in Lege liberis piorum, *b* quantò magis Adamum, & eius posteros (si in pietate permansissent) illâ gratiâ prosequutus esset? b *Exodi 20.6.*

An propterea ita fuissent in gratia confirmati, vt peccare amplius non possent?

Sanè perfectior & præstantior liberorum & posterorum conditio non fuisset conditione primorum parentum, qui ipsius Dei manu conditi fuerant: & hoc in futura vita seruatur, vt quis sit extra peccandi periculum.

Quis V suebuius Doctrina?

4.24. *Induite nouum hominem* τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας.

An, ſi Homo perſtitiſſet in illa Originali iuſtitia, opus habuiſſet Chriſto Mediatore?

Non vt reconciliaretur Deo , & ſanaretur à peccato (quod nondum commiſerat) ſed per quem, quandiu vellet, retineretur in gratia Dei , & præſeruaretur à peccato: perpetuò enim vera eſt illa Chriſti ſententia , *Sine me nihil poteſtis*. Iohann. 15. 5.

Iuſtitia illa Originalis, in qua Adamus fuit conditus, fuitne Subſtantia an Accidens?

Non fuit Subſtantia , ſed fuit rectitudo & integritas in natura, adeóq; Qualitas quæ citra ſubiecti, i. animæ corruptionem adeſſe , & abeſſe potuit, ſecundùm definitionẽ Accidentis. Differunt enim Natura recta, & Naturæ rectitùdo , quemadmodũ linea recta, & lineæ rectitudo differunt, quippe linea rectitudinis Subiectũ eſt. Proinde anima Adami , fuit illius Iuſtitiæ & rectitudinis Originalis ſubiectum, non autem illius anima, iuſtitia ipſa.

Deinde Dei proprium eſt , Eſſentialiter eſſe iuſtum & bonum , quippe Deus ipſa eſt bonitas, integritas, & iuſtitia. Ergo ſi Iuſtitia illa Originalis primi hominis fuiſſet Subſtantia, homo dictus fuiſſet Iuſtitia ipſa , quod abſque Dei blaſphemia dici non poteſt.

Iam & illius Iuſtitiæ Originalis contrarium, Peccatum Originale, Accidens eſt, quippe ingreſſum in naturã hominis. Cùm autem Cõtrariorum idem ſit genus, ſequitur Iuſtitiam illam Originalem, non Subſtantiam , ſed Accidens fuiſſe.

Denique cùm reſtitutio illius imaginis aliud nihil ſit quàm reſtitutio nouarum Qualitatum (quę fit per Regenerationem) conſequitur iuſtitiam originalem, Qualitatẽ etiam fuiſſe, (qua totus homo fuit iuſtus & rectus) & quidem ſeparabilem: vt poſtea lapſu hominis comprobatum eſt.

Quid fuit igitur Iuſtitia illa Originalis?

1. Lux in mente hominis, qua Deum, & eius voluntatem cognoſcebat.

2. In

2. Inscriptio Legis Dei in corde, qua in eius obedientiam inclinabat, totiúsque hominis rectitudo, qua Spiritus Deo, Anima Spiritui, Corpus Animæ subiectum erat, & obtemperabat.

3. Acceptatio totius hominis, qua Deo gratus & acceptus erat: sed quæ ab ipso homine separabilis fuit, sicut euentus ipse docuit.

Cur dicitur Originalis?

Quia naturalis fuit, & primus homo in ea, & ad eam conditus fuit, non vt priuata persona, sed vt origo & radix totius humani generis. *a* — a Gen. 1.27. Eph. 4.24.

An si Adamus perstitisset in illa Iustitia Originali, ad posteros fuisset deriuanda?

Fuisset. 1. Quia erat Iustitia naturæ humanæ, non autem iustitia personæ priuatæ.

2. Quia eius contrarium, peccatum scilicet originale, per Adamum ad omnes eius posteros (excepto solo Christo) traductum est.

3. Quia omne simile generat sibi simile in natura & specie: quod tamen per vim seminalem non fuisset factum, sed ex Dei ordinatione, vt de Peccato Originis ante dictum est.

An gratia Christi consequuta fuisset eiusmodi Iustitiam originalem?

Omnino: nam si gratiam suam Deus promittit in Lege liberis piorum, *b* quantò magis Adamum, & eius posteros (si in pietate permansissent) illâ gratiâ prosequutus esset? — b Exodi 20.6.

An propterea ita fuissent in gratia confirmati, vt peccare amplius non possent?

Sanè perfectior & præstantior liberorum & posterorum conditio non fuisset conditione primorum parentum, qui ipsius Dei manu conditi fuerant: & hoc in futura vita seruatur, vt quis sit extra peccandi periculum.

Quis V sus huius Doctrinæ?

Vt amissam in Adamo conditionem nostram excellentem deploremus; & vt tantò cupidiùs & ardentiùs fide Christum imaginis Dei (immutabilis olim futuræ) reparatorem amplectamur.

Quæ pugnant cum hac Doctrina, De Iustitia Originali?

1. Delirium Flacci Illyrici, qui docuit Iustitiam Originalem, & peccatum Originale Substantiam fuisse in Adamo, & non accidens.

2. Error Pontificiorum, qui iustitiam Originalem, (cum qua, vt ipsi loquuntur, primus homo conditus fuit) asserunt non fuisse naturalem eius conditionem, sed supernaturale donum, & hominem nec liberum arbitrium, nec alia naturalia dona, sed solùm supernaturalia perdidisse.

LOCVS XI.

De libero hominis arbitrio ante lapsum.

An vox Liberi Arbitrij, in Scripturis reperitur?

NON, sicuti nec Græcorum illud τὸ αὐτεξούσιον: res tamen vocibus illis expressa habetur in sacris literis, in quibus pro iis vox Voluntatis solet vsurpari.

Quid nomine Liberi Arbitrij intelligendum?

Sunt qui intelligant liberam facultatem quiduis tam bonum quàm malum agendi, propterea quòd apud idoneos authores Potestatem significat: vt in illo Ouidij.

Te penes arbitrium nostræ vitaque necisque.

Scholastici Doctores per Arbitrium intelligunt, Iudicium mentis: per Liberum ipsam voluntatem: quasi liberû

Arbitrium

Arbitrium significet Iudicium, quod à mente factum voluntas vel eligit, vel respuit. Atqui nomen Liberum, adiectum est, non autem subiectum, éstque Epithetum additum Arbitrio.

Itaque propriè Liberum Arbitrium non significat Facultatem vel bonum vel malum agendi, vel etiam Iudicij libertatem, sed potiùs Facultatem volendi aut nolendi aliquid: seu liberum voluntatis placitum, quod rationis seu mentis deliberationem sequitur, & consultationẽ: seu liberam voluntatem, qua quæ à mente vel intellectu obiecta sunt, voluntas vult aut nõ vult, eligit aut respuit: éstque non solùm finium, sed etiam mediorum.

Sic Latini Authores vsurpant vocabulum Arbitrij, vt Cicero Pro Sexto Roscio: *Omnia nutu, arbitrióque Dei aguntur*, i. Dei voluntate reguntur. Aristoteles vocauit Προαίρεσιν: Græci Patres arrogantiùs Αὐτεξούσιον, i. potestatem sui ipsius: significat enim τὸ ἀδέσποτον, quod nullius imperio subest, à nemine prohiberi vel impediri potest: quod nulli creaturæ conuenit.

Quibus rebus tribuitur Liberum Arbitrium in Scripturis?

Tribuitur Deo Creatori: & rationali Creaturæ, i. vel Spiritibus, vel Homini.

Quale & quodnam Liberum Arbitrium tribuitur Deo, Spiritibus, & Homini?

Deo, & beatis Spiritibus (post eorum confirmationem) tribuitur liberum Arbitrium tantùm ad Bonum: quæ est vera libertas, vt etiam dicit Paulus, 2. Cor. 3. 17. *Vbi Spiritus Domini, ibi libertas*: Est autem Deus ipse, Spiritus, & in beatis cœlestibus Spiritus maximè regnat.

2. Hominibus non renatis, sicut & malis Spiritibus, tribuitur Liberum Arbitrium, ad malum tantùm, non e-
tiam ad bonum: nihil enim boni per se agere, imò ne co- a Gen.8.21.
gitare quidem possunt. *a* Quod Liberum Arbitrium po- 2.Cor.3.5.
tiùs seruum Arbitrium dici debet, quia inquit Christus, Eph.2.1.
Ioh. 8. 32. Qui facit peccatum, seruus est peccati. *b* Dici- b Rom. 6.
tur tamen Liberum Arbitrium ad malum, quia peccatum 17.
omne voluntarium est: *c* & volũtas nisi liberè agat, volun- 2. Pet.2.19.
tas non est, sed noluntas. c Iohā 15.16 d Philipp.

3. Homini renato tribuitur liberum Arbitrium ad bo- 2.13.
num, *d* sed ex parte tantùm, quia constat adhuc partim Heb.13.21.

Spiritu, partim carne peccatrice, & nondum habet plenam, perfectam, & liberam voluntatem ad bonum, quam demum in futura gloria habiturus est. a

a Rom.7.15.16.17.18.19. Gal.5.17.

4. Adamo ante lapsum tribuitur, Liberum Arbitrium flexibile, tam ad bonum, quàm ad malum: quod discrimen omnino notandum est.

Vnde hoc posterius probas?

Quia nihil fuit in homine, vel internè, vel externè, à quo cogeretur aut ad malum, aut ad bonum volendum, & faciendum. Ideo Ecclesiastes cap.7.30. *Hoc inueni, quod Deus creauit hominem rectum: ipsi autem* (Adam & Eua scilicet) *sequuti sunt cogitationes multas.* Et Syracides, *Deus creauit hominem ab initio, & permisit illum Arbitrio consilij sui.* cap.15.v.14. *Iam de viribus.*

Quousque se extendebant vires Liberi Arbitrij in Adamo ante Lapsum?

Ad præstanda ea omnia, quæ ipsius naturæ conueniebant. Nam & opera naturalia, vt edere, bibere, quiescere, dormire, ambulare: & opera politica, vt pacem colere, familiam administrare: & opera religiosa siue pietatis, vel interna, vt Deum amare, Deo fidere, Deum inuocare: vel externa, vt religionis exercitia, docendo, sacrificando, &c. præstare potuit.

An Adamus præter vires illas integras, opus etiam habuit Dei gratia?

Habuit, per quam videlicet conseruaretur in illa sua naturæ integritate, & ad illas actiones promoueretur. (Sicut vitis vera & viua prædita suis viribus naturalibus, ad producendum vinum opus etiamnum habet auxilio externo tum pluuiæ tum Solis, naturales vires conseruante, & mouente, & ad effectionem operis naturalis promouente.) Nam æterna est Christi propositio, Ioh.15.5. *Sine me nihil potestis facere.* Et Col.1.17. *Christus ante omnia est, & omnia per ipsum consistunt. In ipso viuimus, mouemur, & sumus*, inquit Paulus, Act.17.28.

Sed qualis fuit illa gratia?

Qua si vellet, posset sanctè viuere, non tamen qua perpetuò & constanter vellet Deo adhærere: si enim hanc gratiam

gratiam accepisset, omnino perseuerasset. Sic Augustinus Lib. de Corrept. & gratia, cap. 11. *Acceperat posse, si vellet, sed non habuit velle quod posset.* i. Adamus acceperat gratiam qua posset, si vellet, non peccare: sed non acceperat gratiam, qua nollet, nec posset peccare.

Cur Deus Adamum flexibilem fecit, & non potiùs talem qui non posset, nec vellet vnquam peccare?

Quis tu es qui expostulas cum Deo? Rom. 9. 20. Sed tamen rationes etiam sunt, ob quas talem condidit.

1. Quia Immutabilem esse, solius Dei proprium est. a — a *Num. 23. 19. Malac. 3. 6.*
2. Vt peccare non posset Homo, seruabatur in cœlis.
3. Vt respondet Augustinus, *priùs voluit ostendere, quid posset liberum hominis arbitrium: deinde quid posset suæ gratiæ beneficium, & iustitiæ iudicium. Nam si talem creasset hominem, qui non posset peccare, nemo certè peccasset, & nemo opus habuisset gratia Christi, qua liberaretur; nec etiam ob peccatum punitus fuisset homo, quod non commisisset. Sic nec gratiæ, nec Iustitiæ locus fuisset: nullo autem modo decebat, vt nos lateret, & quanta sit gratia Dei in Christo, & quàm iustus sit Iudex Deus in mundo.* Hæc ille.

An propterea excusari debet à peccato primus homo, & Deus accusari?

Absit, quia liberè peccauit, cùm posset non peccare, & sic sponte sibi ipsi interitum accersiuit. At quòd non dederit illi Deus gratiam non posse peccare, factum est in maius hominis bonum, & illustriorem Dei gloriam. *Primum Arbitrium fuit posse non peccare, Nouissimum erit Non posse peccare:* inquit Augustinus.

Quis Vsus huius Doctrinæ?

Vt inde discamus, Deum nullatenus peccati fuisse authorem, sed quòd peccauerit Adam, hoc ex ipsius libero Arbitrio profectum esse, (quippe qui potuisset non peccare, si voluisset, & nemo eum vel coëgerit, vel vlla necessitate constrinxerit, vt malè vellet) & proinde eum esse inexcusabilem.

Deinde, vt sciamus multò tutiorem & excellentiorem fore conditionem nostram in cœlis, quàm fuerit Adami in Paradiso, eóque multò plus recuperasse nos in Chri-

ſto, quàm in Adamo perdiderimus. Nam per illud Liberum Arbitrium, quod primus homo habuit, ſe & ſuos perdidit: per hoc autem, quod ex Christo homo plenè adipiſcetur, viuet æternùm, & ſe ſoli Dei voluntati ſubiiciet & conformabit.

Appendix, de ſtatu Hominis ante Lapſum.

Adam mortaline an immortali corpore fuit à Deo donatus?

Partim mortali, quia mori potuit, vt euentus ipſe docuit: *a* partim immortali, quia potuit non mori, nempe ſi Deo obtemperaſſet. Hoc colligitur ex comminatione Dei, *Quacunque die comederis, morte morieris*, Gen. 2.17. nempe per amiſſionem gratiæ, per ſeparationem animæ, per priuationem gloriæ. Filij verò Reſurrectionis non poterunt vltrà peccare, nec mori, Luc. 20.36.

a *Rom.* 5.12 1. *Cor.* 15.21.

Vnde habuit vt eſſet mortale, & vnde vt eſſet Immortale?

Mori vt poſſet habuit ex conditione naturæ: erat enim ſumptum ex terra madida, & proinde ex quatuor elementis, & quatuor humoribus intrinſecam potentiam ad corruptionem habentibus; iuxta illud, *Puluis es*, Gen. 3. 19. & proinde natura fragile.

Vt autem poſſet non mori, habebat non ex conſtitutione naturæ, ſed ex beneficio gratiæ, quia Deus hanc gratiam conceſſerat homini, vt poſſet non mori, ſi eius mandatis obſequeretur. Nam ſi Deus Iſraelitarum veſtimentis & calceamentis præſtitit, quod per 40. annos non ſint obtrita, *b* non mirum ſi obedienti homini, eiuſdem potentia præſtaretur, vt haberet ſtatum quendam, quo ſine defectu eſſet annoſus.

b *Deut.* 29. 5.

An-ne aut externa vi opprimi, aut fame ſitive deficere, aut morbis extingui, aut tandem ſenio contabeſcere potuit?

Non, quia aduerſus noxia vigilabat diuina prouidentia, & Angelorum cuſtodia. *c*

Aduerſus ciborum inopiam dederat multos arborum fructus. *d*

Aduerſus morbos ex humorum intemperie, & animi crucia-

c *Pſal.* 91.1. & 121.3.5. 6.7.8.
d *Gen.* 1.29. & 2.16. & 3.2.

cruciatus, data erat iustitia Originalis, quæ omnem ἀτα-ξίαν impediebat, & corpus animæ subiiciebat, & lætitiam in corde fouebat.

Aduersus senium, datum erat lignum vitæ, & translatio hominis ad statum gloriæ.

An igitur ad illam Immortalitatem retinendam proderat aliquid Arbor vitæ?

Proderat: inde enim Arbor vitæ dicta est per μετωνυ-μίαν effecti, Gen.2.9. Vel Sacramentali significatione Christi, in quo vita erat, *a* & qui vita est nostra. *b*

a *Ioh.1.4.*
b *Coloss.3.4.*

Sed quomodo proderat?

Sunt qui existiment ipsam per se, seu sua vi sibi à Deo indita, seu inspiratione salubritatis occultæ profuturam fuisse homini aduersus omnes infirmitates, morbos, & senium, & ad hominem in vita immortali conseruandum, si statis temporibus vteretur: vt hoc significare videntur verba Domini, Gen.3.22. *Nunc ne forte mittat manum suam, & sumat etiam de Arbore vitæ, & comedat, & sic viuat in seculum.*

Alij statuunt eam fuisse duntaxat Sacramentum gratiæ, per quam homo viueret in æternum si in Dei præceptis perseueraret: & eatenus profuturam fuisse ad Immortalitatem, quatenus Sacramenta prosunt ad id percipiendum, cuius sunt Sacramenta: Quam sententiam & nos probamus.

An præter fructum illius Arboris vitæ, opus habuisset cibis Adamus ad vitæ sustentationem?

Habuisset: in hunc enim finem plantauit Deus arbores in Paradiso: & Gen.2.16. dicitur dedisse homini in escam omnem herbam, & fructum arboris, vt per horum edulium immortalitatis donum conseruaret.

Sed & homo factus erat in animam viuentem, sicut cætera animalia, sed absque necessitate moriendi.

Quid igitur ad extremum factum fuisset de Homine, si non peccasset, An semper in terris vixisset?

Non: sed migrasset tandem in cœlum, sine morte quidem (quæ est dissolutio animæ à corpore) sed non sine immutatione aliqua: qualem Apostolus 1.Cor.15.51. Fu-

turam dicit in corporibus electorum, qui superstites in aduentu Domini hinc migrabunt in cœlum.

Quæ Pugnantia?

Error Pelagianorum, qui affirmabant Hominem fuisse moriturum, etiamsi non peccasset, contra dicta Gen.2.17. & 3.3. Rom.5.12. & 1. Cor.15.21.

LOCVS XII.

De Coniugio à Deo instituto ante hominis lapsum, & deinceps conseruato.

An Coniugium diuina, vel humana res est, vel politica?

EST diuina res. 1. Quia à Deo instituta inter Sanctos & innocentes, adeóque veras Dei imagines in Paradiso. *a*

a Gen.1.27. 28. & 2.15. 18.21. vers.

2. Quia typus & imago fuit verè diuini & spiritualis Coniugij, quod futurum erat inter Christi, & ipsius Ecclesiam. *b*

b Eph.5.23.

3. Quia institutum fuit ad propagationem Ecclesiæ, & ad cuiusque promouendam, iuuandámque salutem. *c*

c Gen.1.28. & 2.18.

Est etiam res humana & politica, siue iuris humani, quia ad propagationem generis humani, & πολιτείαν instituendam, & conseruandam inter homines institutum est. Nam vt dicit Christus Matth.22.30. *Nec ducent vxores, nec nubent in cœlo, sed erunt similes Angelis.*

Deinde quia magna ex parte, ex honestis hominum constitutionibus & legibus pendet.

Proba Coniugium esse diuinitùs institutum.

Gen.2.18. Dixit Deus, i. sapientissimo consilio decreuit, & immensa bonitate patefecit hoc decretum suum, *Non est bonum hominem esse solum, Faciamus ei adiutorium*, seu vitæ sociam, quæ *coram eo* sit. Et v.20.21.22. &c. cùm non inueniebatur adiutor Adamo coram eo, *immisit*

immisit in eum altum soporem Deus, cúmque obdormiuisset (& proinde velut in ecstasi constitutus, doloris expers, & facti inscius naturaliter esset) *tulit vnam de costis eius; & ex ea mulierem formauit*, quam ad Adamum adduxit, qui actus Spiritu Dei prophetans, dixit; *Hac vice adest os ex ossibus meis, & caro de carne mea: Hac vocabitur Ischa*, i. Vira, *quoniam de viro sumpta est*, & est tanquam alter ipse. *Propterea Homo relinquet Patrem & Matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt in carnem vnam.*

Et Gen. 9. 1. post Diluuium, Coniugium Deus confirmauit, eique benedixit, dicens: *Crescite, & multiplicamini.*

Tandem Filius ipse Dei, cùm nonnihil collapsum esset, ipsum restaurauit: *a* & sua præsentia, & miraculoso munere cohonestauit. *b*

a *Matt. 19. 4.5.6.*

b *Ioh. 2. 1. 2. & seq.*

Denique Deus non solùm Coniugium instituit, sed adhuc excitat mutuum amorem sponsi, & sponsæ, & conciliat nuptias: vt videre est Gen. 24. 14. 50. 51. Prou. 19. 14.

Ex quo consequitur, Coniugia non esse fortuita, nec tantùm ex hominum arbitrio pendere, sed esse fatalia, & regi Dei Prouidentiâ. 2. Coniugium esse rem bonam & sanctam. 3. Idem in Dei timore & Inuocatione suscipiendum.

An-ne (cum Gen. 2. 18. dicitur, Non est bonum hominem esse solum: & 1. Cor. 7. 1. Bonum est homini non attingere mulierem) pugnant inter se Moses, & Paulus?

Non: quia de bono vtili, non de honesto loquitur Paulus, & bonum non opponit vitio siue peccato, sed incommodo.

Deinde, quia dictum Geneseos, intelligitur de specie seu maxima parte humani generis, quæ interiret, nisi per Cõiugiũ propagaretur: nec potest extra Coniugiũ homo castè viuere. Pauli verò de certis Indiuiduis, seu personis habentibus donum, vt possint castè viuere extra Coniugium: nam de aliis dicit, *Melius est nubere, quàm vri*, vers. 9.

An-ne (cùm Paulus, 1. Cor. 7. 38. de virgine loquẽs, ait, Qui eam non elocat, meliùs facit) significat quòd Virginitas sit magis cultus Dei, aut magis mereatur gratiam Dei, quàm Coniugium?

Non: ſed de externis quibuſdam commodis vitæ cœlibis loquitur, propter inſtantem neceſſitatem, i. imminentes perſecutiones, verſ.26. & quia, qui cœlibis vitæ genus amplectitur, expeditior eſt ad docendum, ad ſeruiendum Eccleſiæ, & ad ferenda æquiori & liberiori animo pericula confeſſionis, & ad liberiora exercitia pietatis, ver.32.34. Ac innuit plus difficultatum & ærumnarum eſſe in Coniugio, quàm in vita cœlibe: ſicut ipſe inquit de coniugatis, *Tribulationem carnis habebunt eiuſmodi*, v.28. & plus diſtractionis cogitationum & ſolicitudinis de iis, quæ ſunt mundi, v.33.34. & proinde cœlibatum ei (cui datum eſt continere) commodiorem eſſe, & paucioribus moleſtiis & diſtractionibus obnoxium: & hoc ipſo Coniugio beatiorem, v.40. Poſſunt tamen pij Coniuges etiam curare quæ ſunt Domini, vt Abraham, Iſaac, Iacob, Zacharias pater Iohannis Baptiſtæ, & ſimiles.

Quæ huic Doctrinæ de cauſa efficiente matrimonij repugnant?

Hæreſis Montani, Tatianorum, Saturnianorum, Manichæorum, Marcionitarum, Priſcillianiſtarum, Encratitarum: qui Coniugium, vt doctrinam & opus diaboli damnabant. A qua hæreſi non longè abſuit Syricius Papa, qui dixit Matrimonium eſſe carnis immunditiem, in qua nullus Deo placere poſſit. Quibus omnibus opponendum dictum Pauli, 1. Tim.4.1.2.3.4.

De Materia Coniugij.

Quotnam & qualibus perſonis conſtare debet Coniugium?

Duabus tantùm, vno mare, & vna fœmina: Sic enim Dominus Gen.1.27. & 2.24. & Matth.19.5. *Et erunt duo in vnam carnem*, & totidem ſufficiunt ad ſobolis procreationem. Cùm autem ipſi Coniuges ſe mutuò tradant, ac donent, ipſi etiam efficientes cauſæ ſecundæ, & ipſi materia ſunt Coniugij.

Quæ ſunt Pugnantia?

1. Πολυγαμία, non multarum vxorũ ſucceſſiuè, quarum videlicet vna alteri ſuccedit, ſed ea qua quis vno tempore plures habet vxores: quæ legitimi Coniugij corruptio (vt videre eſt Gen.4.19.) à Lamech Cainici generis homine initium duxit: & poſtea Patribus indulta fuit, (non laſciuiendi,

[...]endi, sed gignendæ piæ sobolis gratiâ) tum quia iam erant tunc temporis mores politici: tum vt esset aditus quidam, quo Deus promissioni suæ de innumerabili sobole ex paucis oritura locum daret. Sed postea ab ipso Christo damnata est, Matth. 19.8. dicente: Non sic fuisse à principio; & declarante, Eum qui dimissa, & proinde repudiata vxore, aliam duxerit, mœchari, Matth. 5.32. Quia Deus daturus vxorem Adamo, non duas aut plures, sed vnam costam ex illo eduxit: & formauit non plures, sed vnam tantùm vxorem: nec multas, sed vnam ad eum adduxit.

Repugnant etiam Coniugio, Pellicatus, adulteria, Sodomia detestanda, & commixtio horrenda hominum cũ bestiis, de quibus Leuit. 18. 20.22.23. & 20.10.11.12.13. & Rom. 1.26.27.

Cuinam hominum generi licet Matrimonium contrahere?

Heb. 13.4. *Honorabile Coniugium inter quosuis, & thorus immaculatus.* Itaque cuiuis hominum generi & ordini licet matrimonium contrahere, imò etiam necessarium, & iniunctum illis est, qui se continere non possunt, 1. Cor. 7.2. *Vnusquisque propter fornicationem,* (supple vitandam) *propriam habeat vxorem, & vnaquaque suum virum:* vbi verbum ἐχέτω, imperantis est, nō liberum permittentis.

An licet Ecclesiæ Ministris inire Coniugium?

Licet. 1. Quia Deus eos etiam idoneos ad Coniugium & liberorum procreationem condit: & coniunctio maris & fœminæ est iuris naturæ. a

2. Quia sanctum est, bonum, & ἐν πᾶσι, in omnibus, inter omnes honorabile, & thorus immaculatus, Heb. 13. 4. Christus enim Coniugium vocat coniunctionem diuinam, proinde sanctam, cùm ait, Matth. 19.6. *Quos Deus coniunxit.* Et Paulus 1. Tim. 4. 4.5. Coniugium, cibos, & similia, ait sanctificari per Verbum & Orationem. Item sanctificari virum infidelem, in vxore fideli, 1. Corinth. 7.14. Item seruari mulierem per filiorum generationem propter fidem, &c. 1. Tim. 2.15. Et denique, Omnia munda mundis, qui fide iusti sunt, ad Titum 1.15.

a Gen. 1.27. & 2.18.24.

Et Paphnutius dixit in Synodo Nicæna, Castitatem esse Concubitum cum propria coniuge. Sozomen. li. 1. cap. 23.

3. Quia Episcopum, inquit Apostolus Gentium, 1. Tim. 3. 2. & ad Titum 3. 6. *Oportet esse irreprehensibilem, vnius vxoris maritum*: non vnius Ecclesię, vt volunt Pontificij, quia eo loco Apostolus, non de officio Episcopi, sed de Qualitate personæ Episcopi, sermonem habet. Nec prohibet quò minùs priore mortua ducat alienam & is qui secundam vxorem priore mortua ducit, vnius vxoris vir est, si Coniuge sua contentus est: sed vult honestum maritum vna Coniuge contentum esse; nec Iudaico, & Gentilium more, eodem tempore simul duas pluresve vxores habere.

4. Quia Euangelij ministri non sustinēt personam Sacerdotum Leuiticorum, qui tamen non in perpetuum, sed tantùm cùm sacra adirent, ab vsu Coniugij abstinebant. Erant enim illi antitypi Christi Mediatoris, cuius puritatem plus quàm Angelicam, vltra humanum morem repræsentare quoquo modo debebant. Sed & ingressuri tabernaculum, à vino abstinebant, *a* & à mortuorum exequiis, *b* & à tonsura: *c* in quibus tamen eos non imitantur Sacerdotes Pontificij. Norunt tamen pij moderari vsum Coniugij pro tempore. Sciunt & hoc, quod Paulus iubet, *Vasa possidere in Sanctificatione*, 1. Thess. 4. 4. & quod interdùm secedendum sit, vt vacent Orationi, quod tamen ipsum Paulus non vult esse perpetuum. *d*

a *Leuit.* 10. 9.
b *cap.* 21. 1.
d *vers.* 5.
e 1. *Cor.* 7. 5.

5. Κατὰ βλαχον seu Inuersionem, quia Sacerdotes, Prophetæ, Prophetissæ, Apostoli, (vt Petrus, & alij, de quibus 1. Cor. 9. 5.) Apostolici viri, (Polycrates enim Episcopus Ephesiorum ait se octauum esse Episcopum, natum ex maioribus Episcopis, apud Eusebium lib. 5. Eccles. historiæ) Coniuges fuerunt.

6. Quia Daniel 11. 37. hanc notam Antichristo tribuit, quod sit in Ecclesia dominaturus, nec mulieres curaturus, sed fœdis, & incestis libidinibus contaminaturus Ecclesiam. Et Paulus 1. Tim. 4. 1. Legem Cœlibatus in genere, disertè nominat *Doctrinam Dæmoniorum*.

7. Quia Christus, Matth. 15. 9. ait, *Frustra colunt me mandatis hominum*, Et 19. 12. vult omnes vti Coniugio, nisi quos vel natura ineptos ad Coniugium procreauit, vel

vel casus impotentes reddidit, vel gratia singularis continentes fecit, vt purè etiam sine Coniuge viuere possint. De cæteris omnibus valet dictum Christi, vers. 11. *Non omnes capiunt hunc sermonem, sed quibus datum est,* Et 1. Cor. 7.7. *Vnusquisque proprium donum habet, alius quidem sic, alius autem sic.* Et 1. Cor. 12.4. *Diuisiones sunt donorum, quas efficit vnus & idem Spiritus diuidens unicuique priuatim propria dona prout vult.*

2. Quia Cœlibatus ille Pontificius publica illa infamia flagitiosarum & prodigiosarum libidinum laborat, quæ flagrant apud istos patres, qui Curios simulant, & Bacchanalia viuunt.

An-ne Apostolus 1. Tim. 5.11. damnat viduas illas, quæ primam fidem, Deo videlicet datam, de seruanda Continentia nubere volentes, irritam faciunt?

Nihil hoc ad monialium vota, in quibus saltem obseruari debuit, quod in viduis iunioribus omnino propter incontinentiæ periculum, requirit Apostolus eodem cap. 14. vers. inquiens, *Velim iuniores nubere.* Sed iuniores viduas ad numerum Diaconissarum non admittendas docet, quòd ad hoc munus ineptæ sint, quæ matrimonij vinculo sunt obstrictæ: Iuniores autem ætas sæpe ad matrimonium solicitet, quod non sine aliqua leuitatis nota & scandalo contrahere poterant.

Quid igitur De votis censes?

Vota alia sunt pia, libera, de rebus licitis & possibilibus, & ex Dei verbo & voluntate: alia verò impia, coacta, temeraria, præter & sæpe contra Dei verbum, præterque dona à Deo concessa, concepta. Illa igitur sentio esse obseruanda, a hæc rescindenda: iuxta vetus dictum, In malis promissis rescinde fidem, In turpi voto muta decretum. a *Deut. 23. 21.*

Quæ huic Doctrinæ Repugnant?

Papæ Syricij, & Pontificiorum Dogma, qui blasphemè contra sententiam Apostoli, Heb. 13.4. censent & pronũciant, Coniugium esse immunditiem & pollutionem carnis. Ab ordinibus sacris Coniugatos prohibent: & ab

Ordinandis votum perpetui Cœlibatus atque abia-tionem Coniugij contra expressum Dei verbum exigu. Votum solenne Cōtinentiæ vocant impedimentum im-pediens contrahendum matrimonium, & dirimens con-tractum: nec esse legitimum matrimonium post solen-votum, quale est Monachorum & Sanctimonialium. Cœ-libatum asserunt tanquam Angelicum vitæ genus, & mereri remissionem peccatorum dicunt.

An quis mortua vxore, aut legitimè exclusa, aliam ducere potest?

Potest. 1. Quia sententia illa Dei (Gen.2.18. Non est bonum Hominem esse solum) generalis, & perpetuo ra est.

2. Apostolus Rom. 7. 2.3. Si mortuus fuerit vir, libe-rata est mulier à Lege viri, vt non sit mœcha, si fiat al-rius viri. Et 1.Tim.5.14. *Volo*, inquit, *iuniores viduas nu-bere*. Et 1.Cor.7.39. *Mulier viuenti viro alligata est* *Lege, sed si mortuus fuerit vir eius* (non primus, aut secun-dus, aut tertius, sed indefinitè vir eius) *libera est vt pos-alteri nubere*. Ergo viro idem ius concessum est.

3. Quia Christus Matt.19.9. *Si quis vxorem dimis-rit*, inquit, *extra fornicationis causam, & aliam duxeri mœchabitur*. Ergo à contrario sensu, Si quis dimiserit v-xorem propter fornicationem, & aliam duxerit, non m-chabitur.

4. Abrahamus Pater Credentium, vt habetur Gen.25, 1. mortua Sara, duxit Cethuram.

5. Quia melius est nubere quàm vri, 1.Cor.7.9. Sed v. 8.9. Cœlibibus ac viduis præcipit, vt si se non continen matrimonium contrahant. Item Εἰ ὁ ἄπιστος χωρίζε-χωριζέσθω, οὐ δεδούλωται ὁ ἀδελφὸς, ἢ ἡ ἀδελφὴ ἐν τοῖς τοιού- *Non subiectus est*, inquit, *Frater aut soror in eiusmodi*. ve. 15. eiusdem capitis 7.

Quid de persona nocente propter Adulterium se-parata iudicandum?

a Leuit.20. 10. Deu.22.22. Iohan.8.5. A Magistratu capitis supplicio afficiendam: a sed si non fiat, nec persona nocens continere se potest, & inno-cens nouas nuptias inierit, aliud Coniugium ei conce-dendum esse: nam illud (1.Cor.7.10.11. Vxor à viro non sepa-

separator: at si separata fuerit, maneat innupta) de voluntaria mulieris desertione propter impatientiam, non de muliere nocente legitime separata, intelligendum est.

Quid huic Repugnat?

Error Pontificiorum, qui personæ innocenti, quandiu viuit nocens: nocenti verò, etiam innocente defuncto nouum Coniugium denegant, & secundas nuptias non debere benedici dicunt. Est tamen Bigamorum genus, qui veteribus Canonibus arcentur à ministerio, & quorum etiam nuptiis nolunt benedici, Eorum videlicet, qui vel constante priore matrimonio, vel eiecta priore vxore, aliam superinducunt.

Deinde Error Tertulliani, Hieronymi, & aliorum, qui vt secundas Nuptias damnarent, Coniugium ne morte quidem ipsa finiri & solui affirmarunt.

Quænam requiruntur in personis, vt rectè & legitimè matrimonium contrahant?

Duo. 1. Pubertas, quæ non tam ex annorum numero, quàm ex habilitate corporum æstimanda est. 2. Legitimus Consensus.

Quid est Consensus?

Est voluntas è sano & integro iudicio profecta: vnde excluduntur à contractu matrimonij, Error personæ, dolus, ebrietas, fatuitas, minæ parentum, metus iustus, externa coactio, & similia; quæ abesse omnino debent, vt voluntas sit sana, libera, & ex integro iudicio profecta. Ideo Gen. 24.57. cùm Pater & frater Rebeccæ, de matrimonio eius cum Procuratore Abrahæ (qui eam vxorem filio Abrahæ petebat) tractassent, dixerunt, Vocemus puellam, & inquiramus eius voluntatem.

Quis dicitur Legitimus Consensus?

Qui cum Lege Dei & Naturæ, itémque honestis hominum constitutionibus conuenit.

Quid igitur exigit Lex Dei & Natura?

Honorem & obedientiam erga parentes: tum pudorem & reuerentiam erga propinquos.

Quid honor Parentibus debitus?

[Vt liberi nonnisi ex consilio & voluntate eorum Coniugia ineant. 1. Eò quòd Adamus primus omnium hominum non duxit vxorem, nisi ex consensu & voluntate Dei: *a* vbi Deus non modò vxorem creasse legitur, sed etiam ad Adamum adduxisse.

a *Gen.2.22.*

2. Quia liberi non sunt sui iuris, sed in potestate parentum.

3. Quia Patres, Abrahamus, Isaacus, *b* Iacobus, *c* quin Ismaël ferus alioquin, *d* & Sichem Gentilis homo, *e* intellexerunt non contrahenda esse Coniugia absque parentum consensu.

b *Gen.24.3.4.& s.* c *Gen.28.1.2.& s.* d *Gen.21.21* e *Gen.34.4.*

4. Paulus, Eph.6.1. Col.3.20. *Filij, subditi estote parentibus vestris in omnibus*; Ergo & in matrimonij negotio.

5. Num.30.6. Votum sibi à liberis nuncupatum, insciis & inuitis parentibus, ratum non habebat Deus: multò minus igitur matrimonium contractum à liberis absque consensu parentum. Gen.26.34.35. Esau duxit vxores, quę ambæ offenderunt animum Isaac & Rebeccæ parentum eius.

Et Scriptura tradit præcepta parentibus, De liberis in matrimonio collocandis. *f* Præterea Matt. 15.5. Christus dicit violari Legem De honorandis parentibus, quando liberi illis insciis bona domestica (quæ sunt parentum) tollunt, & Deo ipsi in templo offerunt. Quantò ergo magis violatur Lex illa, quando liberi è patria potestate se subtrahunt? quod faciunt, quando contrahunt Coniugia insciis vel inuitis parentibus. Sed tamen vbi duriores sunt parentes, pij Magistratus est considerare, vbi probabilem causam habeant refragandi, vbi non.

f *Deut.7.3. Iere.29.6. 1. Cor.7.37.38.*

Quid huic Doctrinæ repugnat?

Dogma Pontificiorum, qui clandestina sponsalia à Filiis familiâs insciis & inuitis parentibus contracta, vera & rata esse volunt: & consensum parentum esse duntaxat de honestate, non autem necessitate.

Raptus

Raptus, cùm puella violenter è domo Patris educitur, vt corrupta, in vxorem habeatur.

Quid requirit Pudor siue Reuerentia erga Propinquos?

Vt inter consanguineos & affines non contrahantur matrimonia, in gradibus prohibitis Lege diuina, *a* & honestis Principum constitutionibus. Nam nuptiæ in prohibitis à Deo gradibus contractæ, dicuntur nefariæ, & incestæ, quia non sunt approbatæ publicis Legibus & Ceremoniis: κεστὸς enim significat Zonam nuptialem, quæ indicabat legitimas nuptias, & approbatas Ceremonia publica. a Leuit. 18. 6. &c.

Aliæ verò contra constitutiones Principum, dicuntur Illicitæ.

Quæ autem Regulæ obseruandæ in contractu Matrimoniorum?

Tres sunt propositæ à Deo in Lege. 1. In linea recta tã ascendentium quàm descendentium nuptię in infinitum prohibentur, quia semper maior siue superior in linea recta habet locum Patris, respectu iunioris. Dicit autem Scriptura, *Homo derelinquet Patrem & Matrem, & adhærebit vxori suæ.* Ita Ianus non potest ducere Matrem, auiam, abauiam, proauiam, tritauiam suam: nec idem potest filiam, neptim, proneptim, trineptim ducere. Sic Martha non potest nubere Patri, auo, abauo suo, nec eadem filio, nepoti, pronepoti suo ex filio filiáve. *b* b Leuit. 18. v. 7. 10.

2. In linea transuersa & æquali, id est inter fratres & sorores duntaxat, siue ex vno, siue ex vtroque parente, iure diuino prohibitum est matrimonium, vers. 9. 11. Quòd enim primi fratres duxerunt sorores vxores, fuit necessitatis, & diuinæ dispensationis subintellectæ: cùm nullæ aliæ mulieres essent in mundo, & pręceptum esset de multiplicando genere humano. *c* c Gen. 1. 28.

3. In linea transuersa & inæquali, inter primum & secundum gradum, iure diuino nuptiæ prohibitæ sunt: vt, Non licet tibi ducere in vxorem Sororem Patris vel matris tuæ, id est amitam siue materteram *d*, idque sic ascendendo, quia illæ sunt tibi parentum loco: Et per ἀναλογίαν, Nec marthæ licet nubere patruo, vel auunculo. Sic è cõtrario, etsi expresse prohibitum non est Coniugium pa- d ver. 12. 13.

trui vel auunculi cum filia fratris aut sororis (quia tamen à simili, ἀναλόγως deducuntur præcepta similia) non licet tibi ducere, ~~Sic non licet tibi ducere~~ filiam fratris tui, neque filiam filiæ fratris tui, id est neptim, vel proneptim, vel abneptim tuam, quia tu es illis Patris loco.

Quoad affinitatem verò, prohibetur Lege diuina Con-
a vers.8. iugium filij cū Nouerca; *a* patris cum nuru, i. vxore filij *b*
b vers.15. & rursus Patris cum priuigna, vel cum eius filia *c*: & hæc
c vers.17. in recta linea. In transuersa autem prohibetur Coniugium
d vers.16. cum fratria, id est vxore fratris *d*, & cum sorore vxoris, v-
e vers.16.18 xore viuente *e*, & cum vxore patrui *f*, & Coniugium pri-
f vers. 14. uigni, priuignæque liberorum *g*.
g vers. 17.

Est-ne Lex Leuitica, de gradibus, Ceremonialis, vel Iudicialis, an verò Moralis & Naturalis?

Est naturalis, quippe iuri naturæ conformis, & proinde quæ à nemine nisi à solo Deo remitti potest, quia ad eam Gentes fuerunt obligatæ, & iis contrarias coniunctiones turpitudines in singulis prohibitionibus (sed secundùm plus & minus) & abominationes coram Deo,
h Leuit.18. 24. 26 & 20.23. Scriptura vocat. *h* Et certè propositio illa in genere, Ad proximam sanguinis sui nemo accedat, vers.6. ius naturæ complectitur: & Paulo Iudice tenentur Christiani ad obseruationem Legis Leuiticæ de gradibus, 1. Cor.5.1.

Quid igitur dicendum de illo loco, qui habetur Deut.25.5. vbi iubetur Vxor fratris demortui absque liberis, nubere fratri superstiti: & Exemplo Iudæ Patriarchæ, qui dedit filio suo secundo genito, vxorem primogeniti defuncti, & eo defuncto, eandem promisit tertio filio, Gen. 38.8. cùm Deus Leuit. 18.9.16.18. *expressè vetet ne frater ducat vxorem fratris sui?*

Respondeo, Legem Leuit.18.9. esse ἀεὶ λῶε communem omnibus Gentibus, vt Legem, De non furando. Legem autem illam Deut.25.5. vel non intelligi de fratre germano, sed de proximo in alio gradu, vt de patruele vel consobrino, (nam etiam isti apud Hebræos dici solent fratres) Vel potiùs fuisse peculiare priuilegium concessum κατ' τι Genti Israeliticæ, vt in nomen primogeniti

con

conseruaretur familia, & primogenita Christi nunquam emoritura significaretur: August. quæst. 61. in Leuiticum.

Quid igitur statuĕdum De Abrahamo, qui duxit vxorem, filiam Aran fratris sui, Genes. 11. 29. De Patriarcha Iacob, qui duas sorores viuentes accepit, Genes. 29. 16. & Mose, qui natus est ex Coniugio *Nepotis cum* Amita? *sicut legimus* Exodi 2. 1. *&* 6. 20. *Accepit Amram vxorem* Iocabed *patruam suam, vt vox Hebræa significat, & patet ex cap. 26. 59. Numerorum.*

Vel Coniugia ista facta fuisse tum in generis sancti paucitate, tum in confusione publica, Deo dispensante, & tolerante: vel peccasse istos Patriarchas, neque in omnibus excusandos: nec esse exemplis, sed Legibus iudicandum.

An licet fideli infidelem ducere in vxorem?

Non, nisi pars quæ fuit antea infidelis, promiserit consensum in veram Religionem. Hoc consilio Moses Æthiopissam, Iacob Labani filiam duxit vxorem. Nam Deut. 7. 3. 4. Deus prohibuit populo suo matrimonia iungere cum Gentilibus.

Et quamuis præceptum illud sit iudiciale, tamen ad omnes pertinet, si causa inspiciatur: nam causam reddit planè moralem, quæ etiam nunc locum habet, *Quia seducet*, inquit, *filium tuum, ne sequatur me, & vt magis seruiat* Diis *alienis*. Idem repetitur 1. Reg. 11. 1. 2. 4.

Et exemplo Solomonis confirmatur. Et imparia Coniugia filiorum Dei cum Caini posteris, corruptionem toti mundo exitialem inuexerunt. [a] *a Gen. 6. 2.*

Sed expressum est mandatum Pauli, 2. Cor. 6. 14. *Ne ducite iugum cum infidelibus*: & 1. Cor. 7. 39. *Cui vult, nubat, tantum in Domino*, id est religiosè, & cum Dei timore.

Quæ sunt Constitutiones Principum?

Ne Tutor pupillam, ne propater pro filiam ducat, néve promater pro filio nubat. Item Prohibitio nuptiarum inter fratrum vel sororum liberos, seu patrueles,

vel consobrinos. Abolendæ tamen à Magistratibus piis prohibitiones, De Commentitia Cognatione spirituali, qualis est, Nequis ducat eam, cuius Baptismo interfuit.

An illis tenentur Christiani?

Tenentur, quatenus cum Doctrina Christiana & Apostolica non pugnant. Nam quilibet tenetur præstare Magistratui suo obedientiam, quando id fieri potest salua pietate, & libertate conscientiæ, id est vt in conscientia non sit peccatum, si secus fiat: sic vt contracta matrimonia contra has constitutiones, non dirimantur.

Quî appellatur in Scripturis Copula Coniugalis?

1. *Coniugium*, à Iugo communi, quo vir & vxor simul in vnam carnem & veluti in vnum hominem iunguntur.

2. *Matrimonium*, à fine: nam in hunc finem Mulier nubit viro, vt fiat Mater liberorum: matrimonium enim à Matre dictum est.

3. *Connubium*, & numero plurali *Nuptiæ*, à Nubendo, id est tegendo, vel obtegendo, quia sicuti Cœlum interdũ nubibus obtegitur: sic antiquitùs Virgines, dum ad viros ducebantur, velamine tegebantur: idque ad testandum, 1. Pudorem & verecundiam. 2. Subiectionem & obedientiam, seu alterius potestatem in se, 1. Cor. 11. 5. 10. vt patet Exemplo Rebeccæ, Gen. 24. 64. quę cùm vidisset Isaacum maritum suum, è camelo exiliit, & accepto peplo se operuit. Cui similis est expansio illa vestimenti Ruth. 3. 9. & Isa. 4. 1.

Quæ repugnant?

Nuptiæ ab impuro illo Antichristo passim nunc inter auunculos, & sororum filias, contra iura omnia diuina & humana concessæ.

2. Imaginatio Pontificiorum, qui statuunt Lege quidem Naturæ prohibitum esse, ne Pater filiam ducat, aut mater filio nubat: sed reliquarum personarum in Leuitico prohibitionem esse tantùm iuris positiui, spectantem ad populum Israeliticum. Idcirco Christianos illis Legibus non obstringi, & propterea etiam Pontificem dispensare posse.

3. Error

3. Error Iudæorum, Quæcunque personæ non sunt expressæ in Leuitico, earum nuptias non esse prohibitas: quo posito sequeretur, nepotem posse ducere auiam, quia non nominatim prohibetur, cùm tamen natura dictet illud esse sceleratum.

Quid est Coniugium?

Coniũctio indiuidua (nisi ex causis in Dei Verbo Scripto expressis) vnius viri, vniúsque fœminæ, eorúmque puberum, & legitime consentientium in vnam carnem à Deo instituta, mutui adiutorij causa, tam in rebus diuinis, quàm humanis: & ad procreandos (si Deus dare volet) tum ipsi Deo, tum Ecclesiæ, tum Reipublicæ liberos, eósque in Dei timore educandos. a Matth. 19.9. Rom. 7.2. 1. Cor. 7.15.

Quotuplex est Coniugium?

Duplex, Inchoatum siue promissum: & Consummatũ, siue ratum & perfectum.

Quid sunt Sponsalia?

Mentio & repromissio futuri Coniugij, dicta à Spondendo, quòd veteres filias iis, quibus eas vxores promittebant, spondere, & vicissim vxores futuras stipulari, consueuissent: vnde Sponsi & Sponsæ appellatio nata est.

Quot sunt Sponsaliorum genera?

Duo: vnum conceptum per verba de futuro (vt loquũtur in Scholis:) vel purè, vt, Ducam in te vxorem, vt si dicam, Promitto quòd vendam tibi domum meam: aliud enim est promittere quàm facere: vel addita conditione, vt, Si parentes consenserint, Si dos mihi dabitur. Item si contrahentes sint impuberes, vel alter eorum, Iuris interpretatione, eiusmodi Sponsalia sunt de futuro.

Alterum per verba de præsenti, vt, Ego te mihi despõdeo vxorem, quæ sponsio præsens & actualis, purus & absolutus consensus, & matrimonium dicitur, etiamsi nondum sint celebratæ nuptiæ. Sic desponsata habetur, & vxor seu Coniux nominatur, Deut. 22.23. *Siquis Sponsam alterius violauerit, lapidibus obruatur, quia humiliauit vxorem proximi sui.* Et Iacob Gen. 29.21. loquens de Rachele sibi tantùm desponsa, *Trade*, inquit, *mihi vxorem meam*: vt & Matth. 1.20. Angelus dicit Iosepho, *Ne time accipere Mariam Coniugem tuam*, quæ tantùm illi fuerat

desponsata. Sed quæ desponsa erat, iam Vxor destinatione habebatur, nisi quid incidisset, quod Sponsalia dirimeret.

Est-ne in vtroque Sponsaliorum genere par obligatio?

Minimè: nam in Sponsalibus de futuro, de promissione quidem, & vt fidem datam liberet, moneri quis potest, cogi autem non potest, præsertim si mutatæ voluntatis suæ probabiles adducat rationes. Sponsalia verò de præsenti inducunt efficacem obligationem, quæ mutuo consensu dissolui non debent a. Est enim verè ratum Coniugium, etsi nondum prorsus consummatum, nisi postquam vsus Coniugij accesserit. Sponsalia tamen de futuro, si copula consequente confirmata sunt, rata esse debent.

a Matt. 19. 6.

Cur instituta sunt Sponsalia, & Cur interiectum aliquod certum tempus inter ipsa & Celebrationem Nuptiarum?

Plures sunt causæ. 1. Vt Sponsi & Sponsæ animi prius concilientur, quàm corpore coniungantur, seu (vt Augustinus ait.) Ne vilem habeat maritus datam, quam suspirauit Sponsus dilatam.

2. Vt per illud interuallum Sponsalia Ecclesiæ denuntientur, eo fine vt siquid lateat iustæ causæ, propter quam inchoatum Coniugium consummari non possit, retegatur, & tempestiuè cognoscatur.

3. Naturalis honestas, Ne statim post sponsionem, homines bestiarum more, eò prorumpant, quò sensus eos propellit: quæ tres causæ, ex Sponsalibus Mariæ & Iosephi, Matth. 1. 18. facilè colligi possunt, & Deut. 21. 12.

Quis est alter gradus Coniugij?

Est Consummatio, quæ fit Consecratione, siue Benedictione, & Celebratione Nuptiarum.

Quid est Consecratio Coniugij?

Est actio sacra, qua Sponsus & Sponsa in Ecclesiam deducti, coram cœtu fidelium, à Pastore docentur, De Institutione & finibus Coniugij, expressè suũ Consensum testãtur, vel per signa in his qui muti aut surdi sunt: vel per verba in his qui loqui possunt: Matrimonium enim non valere

valere tradunt Canones, nisi consensus per verba declaretur. Et sic eorum matrimonium publicè confirmatur, ipsi verò Deo consecrantur, precibúsque commendantur.

Vnde sumpta est hæc Consuetudo?

Ab exemplo ipsius Dei, qui simul ac vxorem dedisset Adæ, tanquam Pastor illis benedixit, his verbis, *Crescite, & multiplicamini*, Gen. 1.27. & 1.22.

Deinde à regula generali, quæ præcipit, 1. Cor. 14. 40. vt omnia in Ecclesia εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν, decenter, & ordine fiant.

Facit mos iste ad matrimonij dignitatem, & nouos cõiuges omni praua suspicione liberat, ne scortatorum instar cohabitare putentur.

Et Deo non potest non probari, qui & inuocari vult, & nomen suum inuocantibus præsto adesse solet.

Quid est autem Celebratio Nuptiarum?

Tota illa reliqua actio politica, qua pacta Coniugij cõfirmantur, & Sponsa in ædes Sponsi honestè & modestè deducitur.

Est-ne hæc festiuitas siue Celebritas etiam Christiano obseruanda?

Est, ídque secundùm morem cuiusque regionis, in qua Christianus degit, & regulam quam præcipit Paulus, Philipp. 4.8.9. Quæcunque vera sunt, quæcunque veneranda, quæcunque iusta, quæcunque sancta, quæcunque amabilia, quæcunque bonę famæ, siqua virtus, & siqua laus est, ea facite, & sic Deus pacis erit vobiscum.

Quid de Conuiuio Nuptiali, An licitum esse censes?

Censeo, quia apud omnes ferè gentes solenne, & vsitatum fuit, & pluribus exemplis Scripturæ confirmatum: sicuti Genes. 29. 22. legitur Laban in Nuptiis Iacobi & Rachelis magnum conuiuium celebrasse. Et Christus Iohan. 2. 1. 2.7.8. sua præsentia & honorario sex hydriarum optimi vini munere con-

suetudinem illam comprobauit. Sed in eiusmodi conuiuiis meminisse oportet eius, quod de nuptiis Tobiæ dicitur cap.7.17.& 8.20. Epulatos fuisse in timore Domini. Item illius conuiuij, quod celebratum fuit ab Assuero Rege, Estheræ 1. 8. quod vsque adeò honestum & moderatum fuit, vt nemo ad bibendum cogeretur.

Diabolo igitur non Deo celebrantur Nuptiæ in luxu, superbia, crapula, ebrietate, ludis impuris, & omni lasciuia: quæ non postrema causa est malorum, quæ Coniugium multis infestum & acerbum reddunt. Hæc de Sponsalibus, De Consecratione Coniugij, & Nuptiis.

Quæ est Forma Coniugij?

Est iusta coniunctio vnius maris & vnius fœminæ in vnam carnem: Nam qui duo erant ante Coniugium, facti sunt post Coniugium vna caro, id est vnus homo, tam animarum quàm corporum coniunctione & vnione.

Quænam πορίσματα elicis ex hac formali causa Coniugij?

1. Necessitudinem Coniugum arctissimam esse; & tantam, vt necessitudinem illam, quæ est inter parentes & liberos, longè superet, Deo dicente, Gen.2.24. *Homo relinquet Patrem & Matrem, & adhærebit siue agglutinabitur vxori suæ.*

2. Non modò esse arctissimam, sed etiam indissolubilem, quia duo facti sunt vna caro, siue vnus homo. Proinde Christus Matth.19.6. *Quod Deus coniunxit, homo ne separet*, inquit.

3. Analogum, mutuum, siue ἀντίστροφον, reciprocum esse ius Coniugum in alterutrius corpus, teste Apostolo, 1. Cor.7.4. qui ex hoc ipso quòd vir & vxor sunt vna caro, elicit virum non habere potestatem sui corporis, sed mulierem: nec mulierem habere potestatem sui corporis, sed virum.

4. Argumentum mutuæ dilectionis inter Coniuges, teste eodem Apostolo, Eph.5.28. *Vir diligere debet vxorem suam, tanquam suum corpus: qui enim diligit vxorem, seipsum diligit: nemo enim odio habet suam ipsius carnem, sed eam enutrit & fouet, quemadmodum Christus Ecclesiam.*

5. Communionem omnium rerum tam diuini quàm

humani

humani iuris inter Coniuges esse debere. Hæc de forma Coniugij.

Quot & quinam sunt fines Coniugij?

Si ipsos Coniuges spectes, tres sunt Coniugij fines. 1. Vt in rebus diuinis & humanis sibi inuicem sint adiumento: Hunc finem expressit Deus, Gen. 2.20. *Faciamus adiutorium Adamo simile sibi*, vt sit familiaris & amica societas inter homines: sic tamē vt vir tanquā caput vxoris semper emineat, vt docet Apostolus, 1. Cor. 11.3.

2. Est γένεσις, procreatio liberorum, qui sint & nominis, & paternorum bonorum hęredes, & successores: quem finem expressit etiam Dominus, his verbis, *Crescite, & multiplicamini*, Gen. 1.28.

3. Est accessorius, vt Coniugium sit remedium aduersus vagas omnes libidines: quem finem notauit Paulus, 1. Cor. 7.2.3. *Propter vitandam fornicationem, vnusquisque habeat vxorem suam, & vnaquaque proprium virum.* Si autem respicias Ecclesiam, vel Rempublicam, tum finis Coniugij est, vt sit Ecclesiæ & Reipublicę seminariū. Ob quem finem Apostolus, Eph. 6.4. monet parentes, vt educent filios in disciplina & correctione Domini, quò aliquando vtiles & salutares sint Ecclesiæ, & Reipublicę ciues, Dei cultores, fidi custodes & propagatores doctrinæ cœlestis.

Quod si immediatè Deum ipsum authorem Coniugij spectes, tum finis Coniugij, est ipsa Dei gloria, vt coniuges eum, qui ipsos coniunxit simul, discant agnoscere, colere, timere, celebrare: vtque cogitent suum Coniugium dulcissimam esse imaginem arcanæ illius coniunctionis, quæ intercedit inter Christum & Ecclesiam, & in hac vita, fide, amore, obedientia inchoatur, in cœlis verò plenè consummabitur, Eph. 5.32.

Quid repugnat huic Doctrinæ de finibus Coniugij?

Error Pontificiorum, qui Coniugium in hunc finem etiam institutum à Deo volunt, vt sit Ecclesiæ Sacramentum, ex eorum genere, quæ ipsi septem commemorant, quod colligunt ex Ephes. 5.32. veteris Interpretis voci mordicus affixi, qui quod Apostolus μυστήριον, i. arcanum dixit, *Sacramentum* conuertit. Atqui idē Interpres

μυστήριον Sacramentum conuertit, Eph. 3. 3. 6. & Coloss. 1. 27. sic vocans Gentium vocationem ad Christi communionem: Sit ergo Gentium vocatio, octauum Sacramentum. In quo tamen sibi ipsis repugnant, quando ab hoc Sacramento (quod vocant) suos Sacerdotes arcent, & Coniugium immunditiem & pollutionem carnis vocant, in qua nullus Deo placere possit. Egregium scilicet Sacramentum, quod definitur esse Sacræ rei signum. Sed Apostolus mysterium siue Sacramentum, de quo loquitur, docet non esse in Coniugio viri & feminæ, sed in coniunctione Christi & Ecclesiæ, *Erunt*, inquit, *duo in carne vna*, *Mysterium*, id est arcanum, *hoc magnum est*, *Ego autem dico in Christo, & in Ecclesia.* Nec per Coniugium nostra cum Deo reconciliatio sancitur, qui præcipuus est Sacramentorum finis: licet imagine naturæ possit impropriè dici Sacramentum, qua ratione multę res corporeę, propter similitudinem quandam, possunt dici Sacramenta rerum spiritualium & cœlestium: nihil enim ferè est corporeum, quod hac ratione Sacramentum dici non possit, vt vitis, via, ostium, sal, &c. a

a Ioh. 15. 1. & 14. 6. & 10. 7. 9. & Matth. 5. 13.

Quænam sunt Officia Coniugum?

Duplicia, quædam communia vtriusque Cõiugis: quædam verò propria alterutrius.

Quænam Communia vtriusque Coniugis?

Vt piè erga Deum, honestè verò & castè inter se viuant, sub Deo vnum sint, mutuum amorem, mutuam & illibatam fidem, mutuam εὔνοιαν siue beneuolentiam, & coniugalem consuetudinem sibi præstent, vt tolerantiam, ἐπιείκειαν, æquitatem & consolationem adhibeant mutuam in communibus ærumnis & afflictionibus ferendis: vt denique mutuam operam conferant in educandis, id est non alendis tantùm (quod bestiæ faciunt) sed instituendis in fide & vera Religione liberis, quos Deus dederit b.

b Eph. 6. 4. 1. Cor. 7. 3.

Quibus argumentis debent incitari Coniuges ad ista Officia præstanda?

Ductis ex institutione & voluntate Dei, & fructibus

ipsius

ipsius matrimonij. Nam quia Coniuges sunt vna caro, seu corpus vnum, à se inuicem diuelli non debent vlla turpitudine.

2. Quia Deus author est ipsorum Coniunctionis, ideo separari non debent *a*. a Matt. 19. 6.

3. Quia honorabile & sanctum est Coniugium, & thorus immaculatus, Heb. 13.1. ideo nulla pollutione, nullis sordibus, nulla intemperantia contaminari debet.

4. Quia, inquit Apostolus 1. Thess. 4. 3. 4. *hæc est voluntas Dei, Sanctificatio vestra, vt sciat vnusquisque vestrum suum vas*, id est corpus, *possidere in Sanctificatione & honore*.

5. Quia liberi sunt fructus Coniugij *b*, qui meritò mutuum amorem in Coniugibus conciliare debent. Nam quòd mulier sit mater liberorum, habet à suo viro: quòd vir sit pater filiorum, habet à sua vxore: & ideo *filij & filiæ* quasi φίλοι dicuntur, propter φιλίαν, quam inter Coniuges conciliare debent. Hinc filij dicuntur, Chara amoris pignora. b Psal. 127. 3.

Quænam sunt alterutrius officia?

Iterum duplicia sunt, alia officia viri, alia verò vxoris.

Quænam sunt Officia viri?

1. Vt vxorem instituat in veri Dei metu & cultu, Deut. 11. 19. *c* vt sit caput vxoris ad præstandam vxori suæ protectionem, & defensionem, sic vt eam foueat tanquam carnem suam *d*, & amabiliter, atque etiam cum quodam honore, & honesto respectu, non tyrannicè habeat: Amarulentum enim in vxorem virum esse vetat Paulus, Coloss. 3. 19. nedum sæuum, aut truculentum, nec tractet vt seruam vel ancillam, sed vt vitæ sociam, atque consortem, & veluti Collateralem, thori sociam, atque domus secum dominam *e*: quippe cùm Eua, non ex Adami capite, aut pedibus, sed ex eius costa & latere sit formata. c 1. Cor. 7. 14. 16. d Eph. 5. 23. 28. 29. e Gen. 2. 20. 22. Gal. 4. 28. 30.

2. Vt vxori & familiæ, iuste vocationi incumbendo, de necessariis prospiciat *f*, afflictæ vxori commiserando, & consolando adsit, adeóque partem iugi & oneris coniugalis in se deriuet, & rationem habeat vxoris, tanquam debilioris, & infirmioris vasculi, vt Eph. 5. 25. f 1. Tim. 5. 8.

monet Petrus 1. sua Epistola, 3.7. & proinde cum ea decenter, & cum honore, id est honesta cura & solicitudine, nec cum contemptu versetur, adeóque prudenter seu γνῶσιν, vt quæ hæres sit gratiæ, vitæ nimirum æternæ.

Quæ verò sunt officia vxoris in maritum?

1. Vt illum debito honore & debita reuerentia prosequatur. Exemplo Saræ vxoris Abrahę, quæ virum suum Dominum vocare solita erat, vt docet Petrus citato loco, vers. 6.

2. Ne sit imperiosa, sed marito suo obsequatur in omnibus, vt Domino: verùm in Domino. Eph. 5. 22. itaque sit subiecta: subiectione tamen liberali, non vt mancipium, vel serua, sed vt membra suo capiti, vt monet Apostolus, ibidem vers. 24. & proinde non sit Xantippe, id est refractaria, ceruicosa, proterua, sed morigera. a

a 1. Pet. 3. 1. 6. Eph. 5. 22. Col. 3. 18.

Quæ superiori Doctrinæ repugnant?

1. Monstrum illud odij, quod Satan excitare consueuit inter Coniuges, quo alter alterum malè tractat & inique: vel deserit, vel amorem in adulterum committit.

2. In genere autem Nicolaitarum, Gnosticorum, & Anabaptistarum turpitudo, qui sub religionis prætextu vxores publicabant, aut inter se communes habebant.

3. Item adulteria, vagæ libidines, incestus, & commixtiones nefariæ, concubinatus Pontificius, & Cœlibatus sine dono & causis necessariis susceptus.

4. Contemptus, & vituperia matrimonij, adeóque quælibet ad impudicitiam irritamenta, siue verba, siue facta illa sint.

Quæ debet autem piis esse consolatio in Coniugio?

1. Quòd Deus author sit Coniugij, & Conciliator Nuptiarum. b

b Gen. 2. 18. 21. & 24. 34. 50. 51.

2. Quòd inuocatus adsit piis Coniugibus, & eorum molestias mitiget, quemadmodum Christus adfuit nuptiis Cananeis. c

c Ioh. 2. 2.

3. Quòd Obedientia, patientia, crux, molestiæ Coniugij, res Deo gratæ & acceptæ sint in credentibus, sicut Paulus

Paulus 1. Tim. 2. 15. dicit, *Mulierem fidelem seruatum iri per generationem*, id est in generatione *liberorum, si permanserit in fide, & dilectione, & sanctificatione, cum sobrietate.*

4. Quòd Coniugium dulcissima est imago arcanæ illius copulæ inter Christum, & Ecclesiam *a*. Postremò, spes Resurrectionis & futuræ gloriæ, aduersus omnes ærumnas & molestias Coniugij, præsentissimum est & efficacissimum remedium. *b*

a Eph. 5. 32

b Iobi 19. 25. 26. 27. 1. Pet. 3. 7.

LOCVS XIII.

De Diuortiis & Repudiis.

Quæ est ratio Nominum Repudij & Diuortij?

REPVDIVM dicitur quasi recusatio propter rem pudendam. *Diuortium* verò à Diuertendo, quia per Diuortium Coniuges diuertunt, & in diuersas partes eunt. vel (vt quibusdam placet) à diuersitate mentis, quia qui diuortij causam dat, diuersæ mentis est ab ea, quam initio habuit, cùm matrimonium contraheret. Hebræi *Cheritot*, id est abscissionem vocant: Græci verò ἀποτομὴν & ἀποστάσιον, Matth. 5. 31. quasi dicas, abscessionale, & ἀπόλυσιν, dissolutionem. Vide Matth. 19. 8. ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα, *dimittere vxorem: &* βιβλίον ἀποστασίου, *libellum Repudij*, mariti ab vxore secedentis respectu dicitur: non licebat enim vxori recedere à marito, siue libellum Repudij vel Diuortij dare marito *c*, sed marito sese seiungenti ab vxore.

c Deut. 24. 1. 2. Mal. 2. 16.

Est-ne aliquod discrimen inter Repudium & Diuortium?

Nullum admodum ex Scripturis. Modestinus tamen *Repudium* fieri dicit inter Sponsum & Sponsam, *Diuortium* verò inter virum & vxorem, post consummatum matrimonium. Quam distinctionem docendi gratia re-

tinebimus. Itaque primùm de Repudio, id est de Sponsalium diremptione dicemus.

Anne, vt consensu mutuo matrimonium contrahitur ita solo consensu dirimi potest?

Non, quia non solo humano consensu, vt cæteri, humanæ societatis contractus, sed authoritate diuina conciliatur: quod autem Deus coniunxit, homo non separet. Matth. 19. 6.

In quibus igitur casibus Repudium fieri consueuit, seu Sponsalia dissoluuntur?

Septem vulgò recensentur. 1. Si altera persona post Sponsalia in infamiam propter aliquod flagitium inciderit.

2. Si alteruter in vitium aliquod graue vel corporis, vel animi inciderit, quod vsum Coniugij abominandum, vel etiam calamitosum reddat, vt lepra, ἐπιληψία, phrenesis, paralysis immedicabilis. Et sane expediret legibus cauere, ne qui eiusmodi abominandis & incurabilibus morbis laborant Coniugia contraherent, cùm videantur diuinitus ad cœlibatum vocati, & facultate priuati legitimè vtendi matrimonio. Quis enim matrimonium bona conscientia compleuerit, quo vti non possit, quin & seipsum, & cæteros ciues perdat, quin denique liberos ad perpetuam miseriam, & commune Reipublicæ detrimentum gignat.

3. Si affinitas fornicaria superuenerit, (quam vocant) id est si sponsus cognouerit aliquam ex cognatis Sponsæ suæ etiamsi sponsa nolit Repudiū, tamen eiusmodi Spōsalia rescindi debent, non sine animaduersione in eum qui incestuosè fidem fregit.

4. Malitiosa & diuturna absentia Sponsi vel sponsæ sponsalia soluit: sed trina præeunte per interualla publica denuntiatione in cœtu Ecclesiastico: qui tamen inuitus abest, desertor censeri non potest.

5. Nefaria hæresis, vel ἀποστασία à vera religione, & cultu Dei.

6. Offensio animorum Sponsi & Sponsæ tanta, vt con-

conciliari nullo modo possint, & copula carnalis non accesserit, ne ex coactis nuptiis aliquid turpe & nefarium consequatur, ita tamen vt leuitatis, & fidei non seruatæ, ... pœnas luant.

7. Si mutilatio alicuius membri superuenerit, qua persona fœda & turpis reddatur: modò tamen (inquiunt Canones) copula non intercesserit.

8. His adde Adulterium, quod prorsus soluit Sponsalia. ... Coniugij vinculum.

9. Item Sponsalia inter Impuberes, & quæ vel absq; parentum, aut eorum qui loco parentum sunt, authoritate: vel errore personæ, vel Qualitatis, (vt cùm Lia pro Rachele Iacobo supposita est) aut cùm serua pro ingenua supponitur: vel per vim aut metum, aut sub conditione tantùm contracta sunt: quæ rescindi possunt, nisi ... de copula voluntaria, aut voluntario consensu ...stiterit.

Quot modis consummatum Coniugium dirimitur?

Duobus modis. 1. Cùm id quod per se & iure nullum ... pro nullo habetur, vel ipso iure nullum esse declaratur.

2. Cùm Coniugium, quod ratum fuit & confirmatũ, ...mitur legitimis de causis.

Quibus ergo de causis Coniugium ipso iure nullum esse declaratur?

1. Quando vitium seu peccatum est in contractu ...trimonij.

2. Quando vitium siue peccatum est in ipsis personis ...trahentibus.

Quando vitium est in consensu siue Contractu Coniugij?

Quando contractus vel consensus turpis & illicitus, ... iniustus est.

Quando verò turpis est consensus?

1. Quando Legi Dei & naturæ aduersatur, & Coniugium contrahitur in gradibus prohibitis à Deo: proinde

Coniugium illud, turpe & incestuosum est, & ipso iure nullum.

2. Illicitum, quando repugnat edictis pioru Magistratuum, qui publicum ob bonum in certis gradibus prohibuerunt Coniugia.

Sed tamen hoc discrimen notandum est, quòd contractus nefarij in gradibus à lege Dei prohibitis, nulla dispensatione humana, nulla Ecclesiæ benedictione, nulla copula carnali confirmari possunt vel debent. At contractus in gradibus prohibitis à Magistratu, dispensatione quadam, vbi necessitas & ratio id postulat, permitti possunt.

Quis contractus est iniustus?

Qui fit contra consensum & authoritatem parentum bene & rectè iudicantium, à liberis, qui sunt sub patria potestate constituti, quem si parentes nullo modo ratum esse velint, nullum declarari oportet: quia sicut *quod Deus coniunxit*, inquit Christus Matth. 19. 6. *homo separare non debet*, sic quod homo coniungit contra & præter Dei verbum, Deus seiungi vult.

Quid est vitium in personis quod Coniugium ipso iure nullum reddit?

1. Cùm quæ pro virgine nupsit, certis testimoniis, vt ex vtero prægnante, vel ex partus tempore, corrupta deprehenditur: nam eiusmodi, Lege diuina, vt adultera lapidibus obrui debet *a*. Vbi tamen Canonistæ volunt nocere tantùm fornicationem contractum matrimonium sequentem, non autem præcedentem.*

a *Deut. 22 20. 21.*

* *Caus. 29. quæst. 1. Can. 1.*

2. Siquis ex Coniugibus laborans impotentia naturali, matrimonio sit inutilis: vel si vitium corporis occultauit alterutra pars, morbum videlicet incurabilem, qui ab initio Coniugij incognitus fuit, vt siquis pro viro se venditet, qui tamen sit Spado vel Eunuchus, siue natura, vel ex vtero matris, siue casu attritus, vel ab homine castratus *b*: hunc enim defectus à Coniugio arcet, quia vir non est. Nam eiusmodi Coniugia ipso iure nulla sunt, quia legitimus consensus non est, quando vnus fallit, alter errat: iuxta Regulam, Errantis voluntas nulla.

b *Matt. 19. 12.*

Et

Et, Contractus bonæ fidei, cui dolus dedit causam, ipso iure nullus est. Cùm autem Deus fallaciam, fraudem, errorem improbet, non est dicendus talium Coniugiorum author.

Iam quot modis dissoluitur ratum Coniugium?

Duobus. 1. Morte (quæ est vltima linea rerum humanarum) sicut aduersus Tertullianum, Montanum, Hieronymum, Apostolus 1. Cor. 7. 39. dicit, *Vxorem viuenti viro alligatam esse ex Lege,* (Matrimonij scilicet) *sed mortuo viro iam liberam esse à Coniugij legibus.* a Et Christus Matth. 22. 30. docet, Nullum fore vsum Coniugij in cœlis, vbi nec dabuntur nuptum, nec ducentur vxores. a Rom. 7. 2. 3. 4.

2. Dissoluitur ratum Coniugium, Diuortio: Ergo nûc de Diuortiis.

Estne iuris diuini semel acceptam dimittere?

Diuini iuris est non simpliciter, quia nec simpliciter præcipitur, nec prohibetur, sed permittitur dato libello: siquidem de eo extat Lex, non moralis, sed politica, apud Mosem, Deut. 24. 1. nempe vt, *Si vxor non inuenerit gratiam in oculis mariti, quia inuenit in ea rem turpem, vt deformitatem, morositatem, temulentiam,* (nam adultera morte plectebatur, Deut. 22. 22.) *& si vir eam dimittat, vt scribat ei libellum Repudij, tradátque in manum eius, præcipitur.* Sed legis ratio fuisse videtur, non tam necessitas, quàm temeraria leuitas, & cordis duritiei. Necessitatis quidem erat aliqua ratio respectu vxorum: nam his conducibilius erat semel dimitti, quàm in perpetuum malè tractari, aut in vitæ discrimine versari. Ideo iis à quibus impetrari non poterat, vt vxores retinerent, præcepit Dominus, non quidem Diuortium, sed modum Diuortij: videlicet vt darent Diuortij libellum, nempe vt iis aduersus maritorum sæuitiam consuleretur, & quidem non sine mariti vxorem à se amandantis infamia.

Sed temeritatis ratio erat longè maxima penes viros, qui nulla non de causa Repudiare nitebantur. Fuit igitur temeritas illa refrænanda: proinde Christus Matth. 19. 8. *Moses,* (inquit) *propter duritiem cordis vestri, permisit vobis dimittere vxores vestras: cæterùm à prin-*

cipio non fuit ita. Sic autem antiquari Legem illam Mosis palàm est, largiore videlicet Spiritu Dei nobis per Euangelium cócesso, qui incidimus in tempora διορθώσεως, Heb. 9.10. Etiamsi nonnulli inter eos, qui Christiani sunt nomine, reperiantur non minus duri & iniqui, quàm olim Iudæi fuerint.

An igitur possunt legitima Coniugia dirimi?

Posse iustis de causis probatur ex Lege Repudiorum siue Diuortiorum, quam ipse Deus tulit, Deut. 24.1.

Ex ipsius Christi verbis, Matth. 19, 8.9. qui duplex Diuortium statuit, *Illegitimum*: & leue, quod quauis de causa fieri consueuerat apud Iudæos, non ampliùs admittendum: & *Legitimum*, quod iustis duntaxat de causis & legitimis fieri debet.

Quænam causæ sunt ob quas Coniugium dirimi licet?

Vnica assignatur à Christo, Matth. 5.32. *Quisquis dimiserit vxorem suam* παρεκτὸς λόγου πορνείας, *facit vt illa mœchetur.* Et Matth. 19. 9. *Ego autem dico vobis si quis vxorem repudiarit,* εἰ μὴ ἐπὶ πορνείᾳ, *nisi ob adulterium, mœchatur.*

Quid est Adulterium?

Quando alteruter Coniux sciens & volens rem habet cum alia, vel Coniugata, vel Inconiugata. *Adulterium* enim dicitur, non (vt volunt Iurisconsulti) quasi tantùm sit accessus ad alterius thorum, sed accessus omnis ad alterum, vel ad alteram. Et ideo Christus citatis locis non μοιχείας, sed πορνείας voce vsus est, qua omnis illicitus cócubitus significatur.

Nonnulli tamen per μετωνυμίαν includi existimant ea scelera, quæ fornicationi paria vel maiora sunt, vt Sodomia &c. excludi autem minora.

Cur Christus Adulterium solam, vnicam, & iustissimam Diuortij causam pronuntiat?

Quia Adulterium sua natura & tota ratione ex diametro cum Coniugij natura, Substantia, & fide Coniugali pugnat: nam per Coniugium duo fiunt vna caro.a (a Gen. 2.24.) At vnitas hæc Adulterio rumpitur & dissoluitur.

Deinde

Deinde quia fieri non potest, vt vnus cum duabus sit vna caro: At qui relicta Coniuge adhæret scorto, ille, inquit Paulus 1. Cor. 6. 16. Fit vna caro cum scorto.

An verò in causa Adulterij omnibus in casibus Diuortium concedendum est.

In quibusdam non videtur concedendum esse. 1. Si qui Diuortium petit, eiusdem criminis Reus est, Occurrit enim illud, In quo alterum iudicas, teipsum condemnas, qui facis eadem, Rom. 2. 1.

2. Si maritus vxorem prostituerit, non potest adulteram excludere: cùm ipse criminis author existat.

3. Si postquam cognouit de Coniugis adulterio, cum ea rursum consueuit: nam eiusmodi consuetudo pro reconciliatione habetur: vel si cum nocente semel in gratiam redierit. Hic enim ipsa ratio dictat, Innocentem videri iuri suo renuntiasse.

4. Si fornicatio fuerit sine crimine, vt si mulier vim passa fuerit, aut ex ignorantia cum eo rem habuerit, quem virum suum esse credebat, cùm tamen esset alienus.

An tenetur persona innocens nocentem deferre?

Tenetur si publicum sit crimen personæ nocentis, vt innocens infamiam vitet, & ne lenocinium facere putetur, (dicente Chrysostomo, Patronus turpitudinis est, qui celat crimen vxoris,) & ne legitimis liberis fiat iniuria.

An innocens nocentem Resipiscentem in gratiam recipere potest?

Potest: sed tamen vnusquisque suæ conscientiæ relinquendus est, non autem cogendus, vt nolens recipiat.

Cùm Christus Matth. 5. 32. & 19. 9. Adulterium solam causam Diuortij statuat, qua ratione cum ipso est conciliandus Paulus, qui 1. Cor. 7. 15. Propter Desertionem Diuortium fieri posse statuit, inquiens, Si infidelis discedat, non est frater aut soror ei subiectus ἐν τοιούτοις, in eiusmodi casu?

Christus loquitur de faciente Diuortium, seu de eo qui dimittit iniustè, de quo tantùm inter-

rogatus fuit: Paulus verò de Patiente, seu de eo qui iniustè dimittitur, qui interrogatus, An si infidelis fidelem desereret, fidelis teneretur sic astrictus infideli, vt ad secundas Nuptias transire non posset. Respondet, *Si infidelis discedat*, personam desertam, à seruitute i. vinculo Coniugij liberam esse, postquam scilicet omnia expertus fuerit, vt infidelem discedentem reuocet ad officium. Itaque Christus ostendit causam Diuortij faciendi, Paulus verò causam Diuortij patiendi, & liberationem obtinendi propter desertionem.

Lib. 1 c. 1. & 2. De Adulterinis Coniugiis.

Deinde (vt ait Augustinus) Christus loquitur de matrimonio inter pares, Paulus verò de contracto inter impares religione: nam contrahendum, nō quidem vt prorsus irritum futurum vetat, sed vt cum scandalo coniunctum & periculosum dissuadet, 2. Cor. 6. 14. Ne impari iugo copulamini cum infidelibus.

Qualem intelligit Paulus desertionem?

Qua infidelis, i. alienus à cognitione Christi, veræ religionis odio discedit à fideli Coniuge, nolens cohabitare: nec tamen ipsam deserentis aut discedentis infidelitatem statuit esse causam Diuortij, vt tamen sub Lege fuit: vt apparet ex Esdræ 9. 1. 2. & 10. 17. qui cùm videret Israelitas sese copulasse Moabitis, & alienigenis diuersi cultus, ea coniugia dissoluit, nondum videlicet dirupto per Euangelicum fœdus pariete.

At præcipit Apostolus, vt si infidelis habitare velit cum parte fideli, hæc illam ferat, iniustum verò duntaxat infidelis discessum, causam Diuortij facit. Hinc est quòd magni nominis Theologi, infidelitatem illam (de qua loquitur Paulus) reuocent ad genus, videlicet ad quamlibet malitiosam, iniustam, & pertinacem discessionem & desertionem: iuxta illud 1. Tim. 5. 8. *Qui suorum, maximè autem domesticorum, curam non habet, fidem abnegauit, & infideli deterior est.* Et videtur etiam idem Apostolus, cùm dicit, *Non est seruituti subiectus frater aut soror in eiusmodi*, paria peccata intelligere.

Quomodo [Quando] *verò desertio malitiosa & pertinax facta esse intelligitur?*

Si simpliciter alter à mutuo conuictu secesserit, cogendus est qui in culpa deprehēditur, tum Ecclesiasticis Censuris,

stris, tum etiam si necesse sit ciuilibus pœnis, ad faciendum Coniugis officium. Si verò extra territorium aufugerit, & intra tempus pro Circunstantiarum ratione à Magistratu pio præfixum, desertrix persona legitimè euocata non redierit, malitiosa est desertio: & cùm desertrix Ecclesiæ cognitionem subterfugiat, contra conscientiam matrimonium dirimit, ac manifestè infideli simul, & Religionis & coniugis desertori æquiparatur: tum igitur persona deserta, libera & soluta à vinculo Coniugij pronuntianda est.

Quid si, quo loco sit desertor vel desertrix, ignoratur?

Hîc diligenter inquiratur in istius discessionis causas, vt si fortè comperiatur persona, (quæ se desertam conqueritur, & diuortium petit) occasionem huic malo præbuisse, non audiatur: quia iniquum esset eum audire de malo, quod vltrò sibi accersiuit, aduersus alium conquerentem. Quòd si Continentiæ donum se habere neget, hoc sibi ipsi imputet, peccatum defleat, absentem requirat, quo se sua improbitate priuauit.

Deinde constet necesse est, præbito quoque, si opus est, apud Magistratum iuramento, bona fide datam esse operam omnem, vt profuga illa persona inueniretur, & de ista in eum expostulatione instituta, certior fieret.

Postremò, ne sic quidem noui matrimonij potestas fieri debet, vxori præsertim, quæ maritum alioqui sequi tenetur, priusquam conuenienti temporis spatio, anno puta, vel etiam si sit opus longiori, absentis reditum expectarit. Quod si postea desertrix persona redierit, grauissima ciuili pœna digna fuerit.

Quid faciendum vbi alter absens est, vel propter bellum, vel peregrinationem, aut captiuitatem, aut aliam eiusmodi causam?

Expectandus est ad præscriptum tempus à Magistratu, vel quinquennij, vel septennij, dum ille redeat: mortuus enim probabiliter censetur qui tandiu abest: vel de absentis obitu ex testibus aut necessariis coniecturis constare debet.

Quid si casu redeat, qui mortuus putabatur?

Posterius Coniugium iusta ignorantia contractum dissoluetur, & neutri imputabitur, quod neutrius culpa con-

tigisse deprehendetur.

An sterilitas dirimit Coniugia?

Non: est enim vitium illud plerumque occultum, & cui sæpe Deus remedium attulit, cùm prorsus desperatum videbatur. a

a 1. Sam. 1. 5.20.

Deinde, cùm soboles à Deo pendeat, qui claudit & aperit matricem pro bona sua voluntate, videtur ipsi Deo quodammodo manus iniicere, qui quam ex eius manu acceperit vxorem, repudiat, nisi liberos ipsi pepererit.

An propter crimina, aut mortem ciuilem, (vt siquis ad triremes, & metalla, proscriptionem ciuilem, aut ad perpetuum exilium, aut perpetuum carcerem damnatus fuerit) aut propter contractum morbum post confirmatum Coniugium, aut sæuitiam, & insidias structas permitti debet Diuortium?

Variant hìc Doctorum sententiæ: nam alij propter authoritatem verbi Dei, negant illas ob causas permitti debere Diuortium, quia Deus dixerit, *Quod Deus coniunxit, homo ne separet*, Matth. 19.6. Homo autem tum separat, cùm sine Dei verbo separat. At Deus in suo Verbo non concessit propter eiusmodi causas, Diuortium fieri. Sed si Magistratus officium fecerit, hæc quæstio erit superuacanea: nam gladio criminum reos afficiet, & sic consulet innocentibus. Quo ad tamen mortem ciuilem, Vxorem teneri bannitum vel deportatum sequi, docent Canones.

Quod verò ad morbos post legitimum Coniugium contractos attinet, tenenda est regula: *Fortuna afflicta, si absit culpa, patienter in Coniugio ferenda est.* Lepra tamen inter causas Diuortij reputari solet: nam cùm de leprosis Lex sit, Leuit. 13. 46. vt soli habitent extra cœtus publicos, & malum sit incurabile, & pura persona non infici debeat eodem morbo: soboli etiam cautum sit ea lege, Ne ex contagiosis contagiosi procreentur, in certum totius Reip. detrimentum, vtique consentaneum est Personam sanam ad Congressum coniugis, cuius morbus notorius est, non esse adigendam. Huc facit insania, quæ in rabiem manifestam & incurabilem erumpit, quam

quam vinculis coërcere oportet, ne liberis propriis, Coniugi, aliisve obuiis noceat.

Quoad sæuitiam & malam tractationem siue Contumaciam alterius Coniugis, Lex Theodosij (quæ habetur in Codice) Ius Canonicum, & sententiæ præstantium Theologorum permittunt, In eiusmodi casibus (post tentatam multoties, sed frustra, reconciliationem, & domesticam ad tempus separationem) Diuortium fieri posse, ne videlicet pars innocens nimio dolore fracta, abiiciat Inuocationem, & aliquid iniusti tentet; vt dicitur, *Patientia nimium læsa fit furor.* Innocens tamen statuat interea se ad Cœlibatum vocari, & in fide petat victoriam ab illo, qui supra vires suos tentari non sinit, 1.Cor.10.13. Ideo sicut Christus non accusauit, sed excusauit Mosem, qui propter duritiem cordis Diuortia concessit: a Sic censent multi Magistratum Christianum hodie excusandum esse, si miserè, iniustè, tyrannicè, & crudeliter oppressis, per Diuortium consulat: satius enim existimant, dissitos Angelicè, quam coniunctos diabolicè viuere. Si tamen vtraque pars in alteram vel verbis vel verberibus sæuit, censent separationem sic fieri debere, vt nouarum Nuptiarum spes illi auferatur, vt vel hoc pacto in gratiam redeat. *a Matt.19.8.*

Sed Leges nostræ Consistoriales piè iubent Extrema quæque experiri, priusquam huc descendatur. In quo conueniunt cum Iustiniano, qui ait: Sicut sine iusta causa dissolui matrimonia prohibemus, ita aduersa necessitate pressum, vel pressam, quamuis infausto, attamen necessario auxilio cupimus liberari. *Codic. lib. 5. De repud. l. 8.*

Quid faciendum putas, si alter Coniugum, impius, apostata, aut hæreticus pertinax factus, alterum in ἀποστασίαν, & impietatem eandem, adeóque nefariam suam hæresim, aut ad crimen aliquod aliud, pertrahere & cogere conetur?

Hic Magistratus debet gladio Diuortium facere, iuxta Dei mandatum, Deut.13.6. quod qui auersionem, ἀποστασίαν à Domino Deo docuerit, interficiatur, & sic malum tollatur de medio populi.

Quid si Magistratus Officium negligat?

Valeat præceptum Apostolicum, ad Titum 3.16. *Hæreticum hominem* (Ergo & Atheum Apostatam, & Blasphemum), *post vnam & alteram correctionem deuita.* Et dictum Christi, Luc. 14.26. *Siquis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & vxorem, &c. non est me dignus.* Et Matth. 5.29. *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum.* Item, *Omnis qui reliquerit domum, vel agrum, vel vxorem, &c. centuplum accipiet.* Matth. cap. 19. v. 29.

Est-ne in petendo Diuortio idem ius vxori aduersus maritum, ac marito aduersus vxorem?

Si ius ipsum spectes, quod alter habet in alterius corpus, æqualis est vniuscuiusque obligatio. a In pari igitur obligatione, idem ius alteri in alterum concedi par est: tamen modestia seruata, quæ mulierem in virum agentem, deceat.

a 1. Cor. 7. 4.

Per quos fieri debet Diuortium?

Non per priuatum hominem; aut priuata authoritate, per innocentem Coniugem: nemini enim in sua ipsius causa Iudici esse licet: Sed per legitimos Iudices tam Ecclesiasticos, quàm politicos, si haberi possunt (quia Coniugium est iuris mixti, Diuini, & Humani, idque non temere, sed post tentatam reconciliationem: atque etiam causa legitime ex Allegatis & probatis (neque enim propriam turpitudinem alleganti credendum est) cognita & iudicata. b Nam nec Abraham ipse priuato suo iudicio, sed aperto Dei mandato Agarem expulit, vt habetur Gen. 21.12.

b Matt. 18. 15. 16. 17.

Quænam huic Doctrinæ Repugnant?

Error Pontificiorum, qui legitimam Coniugiorum separationem fieri posse censent, propter Euangelicam perfectionem, (quam vocant) adipiscendam, ex loco Matth. 19.12. perperam intellecto: Nam ij dicuntur seipsos castrare propter Regnum cœlorum, qui à Coniugio abstinent, & continentiam seruant ex Dei dono, vt Deo seruiant liberius, ac si partibus illis carerent, quibus sunt viri; qualis est amputatio pedis & manus, item exoculatio, cuius meminit Christus, Matth. 18.8.9.

2. Matrimonium posse dirimi ob professionem vitæ Monasticæ, etiam altero Coniugum reclamante, & solius Romani Pontificis authoritate.

3. Can.

3. Causarum matrimonialium cognitionem & diiudicationem ad forum Ecclesiasticum tãtùm, i. ad solos sacrificulos & officiales, pecuniarum harpyas, pertinere docent, & insuper separationem fieri debere, siue Diuortium, quoad mensam & thorum duntaxát, i. verbis tantùm & nomine tenus, non reipsa; ídque ex loco Pauli, 1. Cor. 7. 10. *Præcipio vxorem à viro non discedere: quòd si discesserit, maneat innupta, aut viro reconciliator*: cùm de separatione illicita loquatur ob leues causas, dissidia, & aliquam animorum offensionem, vt ostendit verbum, *Reconciliator*: vel de ea qua vxor seipsam, non autem alterius, puta Iudicis authoritate, à viro separat: Cuiusmodi Diuortia inter Gentes, ipsósque Iudæos erant in vsu. *a* — a *Matt. 5. 32. & 19. 3.*

4. Diuortium in ludibrium & carnificinam vertitur, & innocens pars sine sua culpa, priuatur suo iure.

5. Ad hanc significatione Diuortij Scriptura ita vtitur, vt Repudiati libere rursus contrahere matrimonium potuerint: Sacerdoti quidem prohibetur Repudiatam ducere: *b* aliis tamen non item: *c* imò in hoc dabatur Libellus Repudij, ne ius esset Repudiatam repetere, ac firmum esset alterum Matrimonium. — b *Leu. 21. 7.* c *Deut. 24. 2.*

Postremò, peruersa illorum sententia, qui Legem illam de Diuortiis, *d* nunc quoque valere posse in Ecclesia Christiana censent. — d *Deut. 24. 1.*

LOCVS XIV.

De mundi gubernatione, siue Dei Prouidentia.

An-ne, vt Architectus ab extructa domo, sic Deus ab omnium rerum opificio discessit?

Non, sed perpetuò præsens res à se conditas moderatur, gubernat, regítque, Ioh. 5. 17. *Pater meus operatur adhuc, & ego operor.* Et Sapientiæ 1. 7. τὸ πνεῦμα συνέχον τὰ

πάντα: nec mundus vel ictu oculi stare posset, si ei Deus regimen subtraheret.

Quo nomine vocatur Mundi Gubernatio?

Vulgò Πρόνοια θεοῦ *Providentia Dei*, παρὰ τὸ προνοεῖν sive προνοοῦμαι, prouideo, & procuro; vt Πρόνοια sit Prouidentia, prouisio, procuratio, cura, & solicitudo, non nuda & otiosa rerum præscientia & cognitio, sed actuosa & efficax rerum omnium administratio. Libro Sapientiæ 6. ὁμοίως προνοεῖ περὶ πάντων ὁ θεὸς, *æqualiter cura est Deo de omnibus*.

Hæc etiam προορισμὸς καὶ πρόθεσις, Decretum, & Propositum Dei appellatur: *a* & à Prudentia (quæ & Hominum propria est, & sæpe fallit, & fallitur) toto genere distincta est.

a *Act.* 4. 28.

Quot sunt partes Prouidentiæ Dei?

Duæ. *Vna* est æterna quædam & immutabilis Dispositio, qua ab æterno res omnes, postquam conditæ essent, regere, & ad suos fines dirigere, & deducere decreuit.

Altera est, ipsa actualis & temporalis totius mundi administratio, qua Deus singula à se condita, gubernat, regit, moderatur, sapienter, liberè, potenter, & bene, & ad suos fines dirigit.

Cur Deus dicitur omnia administrare, Sapienter, Liberè, Potenter, & Benè?

Sapienter quidem, quia omnia eius oculis nota & aperta sunt, *b* & ad suos fines, & tandem ad suam propriam gloriam, certo consilio, licet interdum nobis ignoto, dirigit. *c*

Liberè, quia Deus liberrimum est agens, qui à nemine cogitur ad hanc rerum omnium administrationem.

Potenter, quia non laborat in exequenda sua voluntate, sed quæcunque vult, sicut vult, absque negotio & defatigatione efficit, neque eius actio vllis viribus impediri, vlla Lege vinciri potest, *e* Sapientiæ 8. 1. Pertingit omnia à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter.

Bene autem, quia bene semper agit, etiam tum cùm instrumenta peccant.

b *Heb.* 4. 13
c *Gen.* 18. 21 *Psal.* 33. 13. 15. & 34. 16. 17. & 94. 8. 9. 10. & 139. 7. 8. *Luc.* 12. 6. 7.
d *Psal.* 115. 3. *Ionæ* 1. 14.
e *Psal.* 115. 3. *Ionæ* 1. 14.
f *Iob.* 4. 8. *Iobi* 9. 5. 6. 7.
g *Gen.* 50. 20.

Quotuplex est Prouidentia Dei?

Rerum creatarum respectu triplex, *g* Vniuersalis, Specialis,

cialis, & Particularis, seu Singularis. Suidas citat ex veteribus Theologis, ἡ τοῦ θεοῦ προνοια κατὰ τρεῖς τρόπους γίνεται, κατ᾽ ἐπικράτειαν, scilicet in sustentatione rerum: κατ᾽ εὐδοκίαν, in bonis actionibus: κατὰ συγχώρησιν in malis actionibus.

Quænam est Vniuersalis?

Qua Deus creaturas omnes dirigit secundum arcanũ instinctum, quem singulis in creatione indidit, & ita naturæ ordinem à se positum conseruat.

Vnde probas hanc Prouidentiam Dei uniuersalem?

Ex pluribus Scripturæ testimoniis. Psalmus 104. totus egregiam eius continet prædicationem. Christus quoque de ea loquitur, Ioh. 5.17. *Pater meus operatur adhuc, & ego operor.* Et Paulus Act. 17.28. *In ipso viuimus, mouemur, & sumus.* Et Heb. 1.3. *Omnia Dei verbo,* i. nutu, & potentia verbi Christi *sustinentur.*

Quæ est Specialis Prouidentia?

Qua Deus singulas mundi partes, & etiam quæ videntur abiectissimæ, omnésque earum actiones, & euentus regit, & moderatur, siue in cœlo, siue in terra, & inter homines. In Cœlo, sic vt ne nubecula quidem aliqua generetur, moueatur, mutetur, euanescat, nisi nutu Dei. In terra, ne herbula quidem nascatur, floreat, pereat, sine eius manu: ne animalculum quidem generetur, sustentetur, nisi à Deo. Inter homines verò, nulli concipiantur, nascantur, viuant, conseruentur, moueantur, agant quidquam, mortem obeant, nisi ex nutu & voluntate illius.a

Da huius Singularis Prouidentiæ in singulas Creaturas testimonia? a Iobi. 10. 8.9.10.11. 18 & 14.5. Psal. 22.10. & 39.5. & 6?.2?. 1. Sam. 2.6.

Psal. 147.8. *Qui producit ventos de thesauris suis, & operit cœlum nubibus, & pluuiam dat terræ in tempore,* & *producit herbam in montibus: Qui dat niuem sicut lanam, & nebulam sicut cinerem spargit,* v. 16. *Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus* eum. 9. Christus Matth. 5.45. Pater cœlestis *Solem suum oriri facit, & pluit super iustos & iniustos.* Et cap. 6.30. *Deus lilia & gramen agri vestit.* Et capit. 10. 29. *Nónne duo passerculi assario veneunt, & vnus ex eis non cadit in terram sine patre vestro?*

vestri verò etiam capilli numerati sunt. Sic Deus im-
ventum in mare, parauit piscem qui deglutiret Ionam, Io-
næ 1.4.17. *Parauit Ricinum,* i. fruticem arborosum, fo-
habentem similia Platano, (vulgus palmam Christi ap-
pellat,) *qui ascendit supra caput eius: & vermiculum, qui*
laderet ricinum, & exarescere faceret, cap. 4.6.7. 1. Sam.
Deus visitauit Annam, & concepit, & peperit tres filios &
duas filias. Deut. 30.20. *Ipse est vita tua, & longitudo*
rum tuorum. Esaiæ 38.5. *Ezechiæ Regi Dominus*
quindecim annos. Ieremiæ 10.23. *Non est hominis via*
eius, nec viri, vt ambulet & dirigat gressus suos. Prou.
21.1. *Cor Regis est in manu Dei, quocunque vult,*
lud. 1. Cor. 12.6. *Qui operatur omnia in omnibus & sin-*
gis. Et hæc quidem de singulari prouidentia Dei.

An, quia 1. Cor. 9.9. inquit Paulus, Nunquid bo-
ues curæ sunt Deo, eos eximit Dei
Prouidentia?

Non, quia eos pascit, vt & cætera animantia, Psal.
9. *Qui dat escam omni carni, qui dat iumentis escam ip-*
sorum. Item Psal. 36.6. *Homines & iumenta seruas, Domi-*
ne. Sed docet non propter boues præcipuè scriptam fuis-
se Legem illam, Deut. 25.4. *Non ligabis os bouis triturantis,*
sed propter homines, vt discant iusta officia, & à Com-
ratis, Ministris Euangelij fideliter laborantibus
stipendia, sciant.

Cùm omnia Dei nutu & Prouidentia regantur, unde
tur ista ἀταξία in mundo, qua vt plurimùm bo-
nis malè, malis verò bene accidit?

Nego esse ἀταξίαν, sed sapientissimam Dei ordinatio-
nem dico, qua malos florere sinit, vt reddantur inex-
sabiles: piòs verò flagellis exerceri, vt eorum salus
meliùs promoueatur. a Et sic magis confirmatur do-
a Prou. 3. 12. Heb. 12. 10. ctrina de futuro iudicio. Et hæc vita breuis est: neque
næ in hac vita diuturnæ sunt, nec lætitiæ: sed æterna
na, & mala, non sunt fugaces vmbræ. Et præterea,
delicta plerunque puniuntur atrocibus pœnis in hac vita,
vel in proprio corpore, vel in posteris.

Non dubium est singulas piorum actiones à Deo regi &
gubernari, sed, An etiam Deus in impiorum cordibus
peratur (vt Augustinus loquitur De gratia & li-

arb. cap. 21.) & illorum opera sua Prouidentia decernit & regit?

Qui admittit S. Scripturam, id inficiari nullo modo potest, fieri videlicet nihil posse, nisi quod ipse decreuit. Nam Exodi 4.21. & 7.3. & 9.12. & 10.1. inquit Dominus, *Indurabo cor Pharaonis, ne dimittat populum.* Deut. 2.30. *Obdurauit Iehoua Spiritum Sehonis Regis Hesebon, & obfirmauit animum eius.* Et Paulus Rom. 9.18. *Deus quem vult indurat.* Exemplo est Semei, 2. Sam. 16.10. cui Deus dixit, vt malediceret Dauidi, non quidem iubendo vt obediret (inquit Augustinus) sed eius voluntatem proprio suo vitio malam, & maledicum animum, iusto suo judicio inclinando, vt Dauidem pœnis exerceret. Sic *Medi & Persæ* nominantur *Sanctificati à Deo*, & instrumenta irae Dei. *Assyriorum Rex* in manu Domini esse dicitur, *sicut virga, baculus, securis, & serra*, Isa. 13.3. & 10.5. & 10.15. Sed & metas præfigit malitiæ ipsorum, ne vlterius sæuiant, quàm ipsi visum est; ipsaque etiam mala, quæ impij faciunt, ad optimos fines conuertit, seruientia gloriæ suæ, & electorum saluti. *Lib. de gratia & lib. arb. cap. 20.*

Sed annon hac ratione mali author statuitur?

Nihil, quia mali sic aguntur à Deo, vt etiam suas partes agant, consilio nimirum & voluntate deprauata: nam malum quod volunt, sponte, liberè, & sine coactione & impulsu violento volunt, sicuti & mali Angeli.

Deinde Deus non infundit malitiā in voluntates malorum, sicut infundit bonitatem in corda piorum, nec impellit aut allicit voluntates ad peccandum, sed tantum malas voluntates, seu peccantes, quales inuenit, ex corruptione quæ sequuta est auersionem diabolorum & hominum à Deo, mouet, ciet, flectit, inclinat, regit, sapienter, iustè, potenter, vbi, quando, quomodo, & quorsque vult, siue mediatè, siue immediatè, ad obiecta vel persequenda, vel fugienda; vt impleant (quibus nihil propositum est) quod manus & consilium Domini decreuit. a Propterea probati Scriptores, sic loquuntur, vt Deum quidem agere propriè in bonis & per bonos: per malos verò agere dicant, non autem simpliciter, in malis. a *Act. 4.28*

Sed, An non saltem hac ratione excusantur scelerum authores?

Non. 1. Quia propria ipsorum conscientia redarguuntur: & Dei & malorum actiones differunt in scopo, i. in eo fine, quem ille & hi propriè spectant: nec quod faciunt, faciunt vt Deo, sed vt suis cupiditatibus, obsequantur: *a* suntque Prouidentiæ Dei Instrumenta, non mere passiua, vt securis in manu artificis, sed actiua: nec ἄλογα, velut equus & canis, sed λογικά, id est ratione prædita, quæ internum, voluntarium, & electiuum suarum actionum principium habent in se: sic vt totum malum penes ipsos solos resideat: bonus nisi legitimus autem eorum malitiæ vsus penes Deum reperiatur, qui quæ bene vult, per male malorum voluntates iustè exequitur: vt videre est in venditione Iosephi, *b* Defectione item decem tribuum à familia & domo Dauidis, *c* & traditione filij Dei. *d*

a Isa.10.5.6.7.

b Gen.5.20.

c 1. Reg.11.31.35 & cap.12.15.16.

d Act.4.27. & 13.27.

2. In vno eodémque impiorum opere, quæ propria Dei actio, bona & iusta est, à defectu & vitio impiorum, discernenda est. Nam quòd mali peccant, eorum est: quòd verò peccando hoc vel illud agunt, ex virtute Dei est, tenebras (prout visum est) diuidentis, vt rectè Augustinus scripsit: Et sic in eodem opere, Deus iustus, homo Reus esse comperitur (inquit idem) quia in vna re quam fecerunt, causa non vna est ob quam fecerunt. Quod Eruditi per similia declarant, Lictoris nocentem ex Magistratus iussu, iusto quidem, sed praua cupiditate interficientis: Equitantis in equo claudo, qui nec cum equo claudicat ipse, nec claudicationis in equo causa est. Item, Animæ quæ in ægro & claudo corpore mouet corpus: Et latronis interficientis aliquem, quem Deus iusto iudicio vult interfici. Vbi notanda regula, Cùm eiusdem effectus plures sunt causæ, aliæ bonæ, aliæ malæ, effectus ille respectu causarum bonarum bonus est: respectu vitiosarum, malus.

An non præstaret hac referre ad Præscientiam qua Deus, res omnes quidem antequam

quam fiant, præuidit, non autem decreuit?

Non: quia cùm Scriptura dicit, Deum excæcare, indu-
rare *a*, tentare *b*, tradere in sensum reprobum *c*, amplius
aliquid notat, quàm præscientiam, aut nudam seu o- a *Isa.* 6. 9.
tiosam permissionem, nempe efficacem operationem, 10.
sed quam præstat Deus, non efficiendo illam con- *Ioh.* 12. 40.
tumaciam, tanquam iustissimus iudex, duobus b *Deut.* 8. 2
modis: 1. Iam corruptos magis ac magis deserendo, gra- & 13. 3.
tia sua illos priuando, seu Spiritum suum negando, vel c *Rom.* 1.
etiam ab hominibus auferendo, & eos malitiæ suæ relin- 28.
quendo.

2. Impios Satanæ, iræ suæ ministerio, & cupiditatibus
cordium suorum iuste tradendo *d*.

Anne Deus est Nolens iniquitatem. Psal. 5. 5. d *Isa.* 19. 14

Si simpliciter accipias, Deum nullo modo velle, con- *Rom.* 1. 24. 26.
tradicit Scriptura: De Herode enim & Pilato legimus
in Actis cap. 4. 28, Eos fecisse quod consilium & ma-
nus Domini decreuerat fieri. Item euertit Omnipo-
tentiam Dei, quasi ipso planè inuito fiat. Ergo expli-
catio est adhibenda, Deum nolle voluntate approba-
tionis, seu voluntate reuelata, seu signi: hac enim illud
damnat, prohibet, punit: vult autem voluntate bene-
placiti, siue arcana voluntate, quæ tametsi lateat, est iu-
stissima. Præterea distingui debet peccatum in actio-
nem ipsam, & malitiam actionis: ab illa certe excludi
non potest Deus, *In ipso enim viuimus, mouemur, &
sumus*, Act. 17, 28. Sed quin sit & volens permissor, & sa-
pientissimus ordinator, negari non potest, quin nege-
tur Dei Sapientia atque Potentia. Nam & peccatum
facit ad gloriam Dei, diuinæque ipsius iustitiæ & mise-
ricordiæ illustrationem *e*, & ad salutem electorum, qui-
bus omnia cooperantur in bonum, Rom. 8, 28. etiam pec- e *Rom.* 3, 5.
cata, vt ait Augustinus. Quanquam non per se, aut ex se,
sed per accidens, & ex Dei bonitate id fiat, idque in iis dun-
taxat, quibus remittuntur: & peccata, quatenus peccata,
fuerunt ad hoc ordinata, vt ea filius Dei suo expia-
ret sanguine. Quin & peccata peccatis punit *f*: vult
igitur peccatum, non quatenus peccatum is, sed f *Rom.* 1.
I iiij 24.

quatenus pœna, seu actus iustitiæ, quia omnis pœna peccati, iusta, eóque bona est. Sic non vult Deus fieri incestum, quatenus est pollutio & violatio ordinis Coniugalis, & Legis transgressio: & tamen volens Deus, officio Iudicis fungitur, quatenus tam incesto illo concubitu, quàm aliis sceleribus Absalonis, ad exercendas vindictas suas vtitur. d

d 2.Sam. 12.11.& 16. 21.22.

An duæ constituuntur contrariæ in Deo voluntates, cùm arcano suo consilio decernere & regere dicitur, quæ tamen palàm Lege sua prohibet?

Minimè: sed cùm vna sit & simplex Dei voluntas, multiplex nobis apparet, quia prò imbecillitate mentis nostræ, non possumus capere, quomodo Deus idem, non eodem modo & fine, (sic enim sibi contradiceret,) sed diuerso modo velit & nolit fieri: est enim sapientia eius πολυποίκιλος, Eph.3.10. & *habitat lucem inaccessam*, 1.Tim.6.16. Ideo Augustinus ait, Enchirid. ad Laurent.cap.101. Magna Dei Opera, & exquisita in omnes voluntates eius, vt miro & ineffabili modo non fiat præter eius voluntatem, quod etiam fit contra eius voluntatem.

Anne Prouidentiâ Dei sic omnia necessariò eueniunt, vt tollatur omnis Contingentia?

1. Si ad causarum secundarum naturam respiciamus, rectè Contingentia, & mutabilitas effectuum asseritur. Est autem Contingens, quod cùm fit, habet causam quæ ex natura sua poterat aliter agere. Sed respectu causæ primæ, Contingentia quoque Necessaria sunt, ita scilicet vt ex nutu & voluntate Dei pendeant vniuersa. Sic ossa Christi naturâ sua frangi potuerunt, quæ Dei decreto frangi non potuerunt, Ioh.19.36.

2. Alia est Necessitas infallibilitatis, alia Coactionis. Qualis Necessitas in Balaam, cùm benedicit populo Israel, reluctans tota voluntate, Num.23.11. Sic quæ homines vel Angeli agunt, necessariò agunt, quoniam Deus hoc fieri suâ Prouidentiâ decreuit, non tamen coacti aut inuiti: flectit enim Deus eorum voluntatem in eam partem, quam fieri decreuit, vt dum agunt,

agunt, ipsi etiam velint, sicut homines (vt viuant in his terris,) necessariò quidem, sed tamen sponte edunt & bibunt, Deó in eam partem inclinante eorum voluntatem.

3. Alia est Necessitas Absoluta, ἁπλῶς seu simpliciter sic dicta, Eorum nempe quorum opposita sunt simpliciter impossibilia, propter naturam causæ vel subiecti, de quo dicitur: vt, Deus est, Deus viuit, Est Iustus, Bonus Sapiēs. Alia Necessitas Consequentiæ, seu ex hypothesi, quæ est effectuum ex iis, quibus positis necesse est quidem effectū sequi, sed ipsæ tamen causæ, vel non existere, vel mutari poterant. Sic Necessaria sunt, quæ Deus decreuit vt fiant, propter immutabilitatem diuini decreti: quod tamen Deus liberrime fecit, id est ab æterno, vel non decernere vel aliter decernere poterat. Item quæ per causas quidem secundas fiunt, quæ sic sunt à Deo conditæ, vt sua naturâ non possint aliter agere quàm agunt, sed tamen ab ipso tolli, aut impediri, aut mutari possunt. Sic Sol necessariò
mouetur, & tamen consistit in pugna Iosue: *a* Ignis vrit a *Iosue* 10.
admota corpora, & tamen non vrit tres iuuenes in forna- 12.13.
ce Babylonica *b*. Sic dicta illa Christi Matth. 18.7. *Neces-* b *Dan.* 3.
se est vt veniant Scandala: & Pauli 1. Cor. 1.19. *Oportet* 92 94.
hæreses esse, de Necessitate Consequentiæ intelligi debēt, cum causæ proximæ in ipsis hominum, & Diabolorum voluntatibus quærendæ sunt. Illud autem, *Oportuit Christum pati*, Luc. 24. 16. ex hypothesi finis, vel Necessitate Decreti dicitur.

Notanda est igitur vsitata in Scholis sententia, Futura quando comparantur ad primam causam, & præscientiā Dei, esse necessaria: comparata autem ad causas proximas, & secundùm suam naturam considerata, posse esse Contingentia, & nullam esse Contradictionem, Idem diuersis respectibus esse Necessarium, & Contingens.

Quid differt ista Necessitas à Fato Stoicorum?

Multum, quia isti Necessitatem in perpetua rerum secundarum serie & nexu ineuitabili: nos autem in Dei voluntate & decreto positam esse asserimus.

Deinde illi Deum Necessitati, Nos autem Necessitatem Deo subiicimus.

Nihilne casu aut fortuitò accidit?

Nihil planè reipsa, si Prouidentiam, Potẽtiam & Omniscientiam Dei spectes: sed nostri respectu, qui veras causas ignoramus, & euentus inexpectatos tantùm spectamus, tale aliquid dici & euenire potest. Sic Num. 35.12. lex habetur De fortuitis homicidiis, quæ non esse fortuita ex Exodi 21.13. elicitur, vbi Deus illum, qui hoc modo occiditur, in manus interfectoris tradidisse dicitur.

Fortuita tamen appellantur hominum iudicio, quia non præmeditato consilio fiunt à nobis, vbi tamen meminisse oportet dictorum Basilij magni, Ethnicorum voces esse, casum & fortunam. Et Augustini, Pœnitere se vsum fuisse Fortunæ nomine.

Annon immutabili Dei rerum omnium Prouidentia & Administratione tollitur Voluntatis libertas?

Nequaquam: quia Deus voluntatem humanam regit & gubernat secundùm naturam ipsius: Est autem voluntatis humanæ natura, vt quicquid vult siue bonum siue malum, illud libere & sponte, non coactè & inuitè velit, alioquin non esset voluntas sed noluntas: vt libera certè voluntate & consultò, Matth. 27.1. Herodes Pilatus, Iudæi, Iesum damnarunt: & tamen aiunt Apostoli, Eos nihil fecisse nisi id, quod manus & consilium Domini decreuerat fieri, Act. 4.27.28.

Anne Prouidentiæ Dei videntur obesse loci Scripturæ, vbi dicitur, Deum pœnituisse, Gen. 6.6. 1. Sam. 15.11. & vbi referuntur nonnulla decretorum eius abrogationes, Ionæ 3.4.10. Isa. 38.1.5.

Non, quia illic (quemadmodum quando irasci dicitur) ad captum nostrum se submittens Scriptura, Deum describit non qualis in se est, sed qualis à nobis sentitur. Denuntiationes autem illæ, tacitam continent conditionem, vt Gen. 20.3.7.

Annon dedecet summam illam Dei Maiestatem vsque ad curanda etiam hæc insima, sese demittere?

Non, quia sicut non dedecuit ea creare, sic non dedecet creata curare.

Quæ est Prouidentia Peculiaris?

Quæ

Qua Deus per gratiam, vel Spiritum Sanctum, viuit & regnat in Ecclesia sua, pios regit, ac fouet, in illis operatur velle & perficere, vt in suis præceptis ambulent efficit *a*, eos tuetur, & eorum hostes terret, coërcet, & prosternit. a Ezech. 36. 27.

Da huius Testimonia.

Psal. 1.7. *Nouit Dominus viam iustorum.* Psal. 34.16. *Oculi Domini sunt super iustos.* Et totus Psalmus 91. *Qui habitat in adiutorio Domini &c.* huc facit. Matth. 10.30. *Etiam vestri capilli omnes numerati sunt.* Matth. 16.18. *Porta Inferorum aduersus Ecclesiam non præualebunt.* 1. Tim. 4.10. *Deus Seruator est omnium hominum, maximè fidelium.* Et alia innumera eiusmodi.

An Deus per sese solum sine mediis, an verò per media & causas secundas, omnia administrat?

Neutrum simpliciter, sed partim per se solū sine mediis, imò sæpe contra seu præter media ordinaria, multa administrat: vt absque mediis sustentauit Mosem 40. dies in monte *b*, & Prophetam Eliam *c*. Contra media verò & causas naturales, mare rubrum diuisit *d*: sicut eius virtute steterunt aquæ Iordanis *e*, & diuisæ sunt aquæ in vtramque partem *f*: Solem retrogredi fecit *g*: Vim ignis in fornace Babylonica cohibuit, ne vreret pueros *h*: Conuertit petram in stagna aquarum, & rupem in fontes aquarum *i*: Ferrum natare fecit in aqua *k*. b Exod. 34. 28. c 1. Reg. 19. 8. d Exodi 14.16. e Iosue 3. 16. f 2. Reg. 2. 8. g 2. Reg. 20. 11. h Dan. 3. 21. 92. i Psal. 114. 8. k 2. Reg. 6. 5.

Partim verò administrat per se, & cum mediis siue causis secundis, ita tamen vt illis Deus semper præsens adsit, in iisque specialem suam vim exerat: iuxta illud Deut. 8.3. *Non ex solo pane viuit homo, sed ex omni eo, quod procedit ex ore Dei.* Sic quinque panibus pascit ingentem multitudinem *l*: ex causis secundis alium effectum producit, quàm ipsarum dispositio & natura ferat: & positis causis secundis in actu, earum effectum impedit, mutat, mitigat, exasperat: vt Eliæ temporibus toto triennio non pluit *m*. Esa. 5.6. Mandabo nubibus ne pluant. l Ioh. 6. 9. 11. 12. m 1. Reg. 17. 1. 7. Iacobi 5. 17. 1. Reg. 8. 35.

Cur Deus ordinariè mediis siue causis secundis vtitur, cùm per se absque mediis omnia operari possit?

1. Nostra causa id facit, vt in iis aut per ea facilius Deum nobis auxiliantem animaduertamus: cùm enim carnales simus, rebus visibilibus egemus, vt fides nostra in Dei promissionibus meliùs confirmetur & acquiescat, & vt bonitatem suam erga nos declaret, dum nos vel nobis, vel aliis regendis, veluti sibi cooperatores facit.

2. Vt se Dominum vniuersorum probet, qui pro sua voluntate Creaturis & rebus mediis ad gloriam suam, & salutem nostram vtitur.

3. Ne abutamur mediis, quippe à Deo ordinatis.

4. Ne prætextu Prouidentiæ Dei, negligamus media siue causas secundas à Deo ordinatas: nam qui ea negligit, Dei ordinationem negligit: Neque enim fines actionum solùm, sed & media quoque earum decreuit Deus, quæ propterea Prouidentiæ subiiciuntur & subalternantur: vt ægrotanti medicinæ potio, esurienti panis. Sic Deus promisit Dauidi victoriam, sed si pugnet, & si struat insidias *a*: promisit se nutriturum hominem, sed si ipse laboret *b*.

a 2. Sam. 5. 19. 24. b Psal. 128. 2.

Anne si diuina determinatio immutabilis est, & ex consilio & voluntate Dei omnia eueniunt infallibiliter, deliberationibus, consiliis, præceptis, precibus, doctrina, concionibus, & conatibus nostris locus est?

Certis & à Deo decretis euentibus certum est frustra adhiberi media, sine quibus illos efficere Deus decreuit, vel se effecturum dixit: quæ verò media & ipse adhibere decreuit, & quibus vti se velle in suo verbo & naturæ ordine ostendit, & nos vti iussit, ea frustra à nobis adhiberi, sine impio Verbi & ordinis diuini contemptu dici non potest: nam posita causa prima, nequaquam oportet remouere secundam, neque contra: & vt fines, ita & media (quibus ad illos adducere nos ipsi visum est) Deus creauit, & nobis præscripsit, quæ negligere, est Deum tẽtare *c*. Proinde nec hominum deliberationes tollit Dei Prouidentia neque prudentiam, & mediorum necessariorum perquisitionem: illa enim omnia eadem Dei Prouidentia ordinauit, vt fines à Deo decretos consequamur.

c Matt. 4. 4. Act. 27. 24. 30. 31.

Cur verò interdum non vtitur mediis?

Vt testetur se non alligatum esse causis secundis, & se æquè operari absque mediis, quàm cum mediis posse.

Denique

Denique, vt deficientibus mediis, ideo tamen de ipsius Prouidentia non dubitemus.

Quis Vsus est huius Doctrinæ?

1. Vt Deum ex rerum omnium administratione agnoscamus qualis est, nempe summè sapientem, bonum, potentem, omnium rerum Dominum, in cuius nutum respiciunt omnes creaturæ, vt se ei in obsequium addicant.

2. Vt in illum, tanquam Patrem nostrum, de omnibus nobis prospicientem, fiduciam nostram coniiciamus, illud vsurpantes, Dominus prouidebit, Gen. 22, 8. Et in eius protectione securè quiescamus, cuius arbitrio omnes subiacent, quæ alicũde timeri possunt noxæ, & cuius imperio Satan cum omnibus suis furiis coërcetur.

3. Vt in aduersis, nòn in causas secundas, sed ad Deũ primam omnium rerum causam oculos attollamus, exemplo Iobi *a*: peccata nostra agnoscamus & emendemus: Vt & patientes simus, scientes Deum immittere nobis res aduersas, non vt perdat, sed ad bonum *b*. In prosperis verò grati Deum authorem omnium celebremus, cùm constet Deum inclinare animos & actiones hominum, vt nobis bene velint, ac benefaciant *c*, & rebus inanimatis vim inspirare, vt nobis vtiles sint. *d*

4. Vt Deum timeamus, & reuereamur, in cuius manu sunt omnes creaturæ, & qui omnes aduersus nos armare potest.

5. Vt corda nostra afficiantur amore erga Deum, qui peculiarem nostri curam gerit. *e*

6. Vt Charitatem mutuam colamus, cùm simus omnes in vna eadémque Patris familia, & ita connexi, vt alij aliorum ope indigeamus.

7. Ne negligamus media, quæ Deus ordinauit, si sint ad manum, néve ad alios vsus vsurpemus, aut fiduciam in iis collocemus *f*: & deficiẽtibus mediis ei nihilominus fidamus, qui verbo omnia potest *g*.

8. Vt exemplo Dei, qui nunquam ab administratione mundi recedit, nostro muneri & officio quàm diligentissimè incumbamus.

Quæ sunt Repugnantia?

1. Abusus Prouidentiæ Dei, in iis qui præpostere se-

a *Iobi* 1. 21. & 2. 10.
b *Gen.* 45. 5. & 50. 20. *Amos* 3. 6. *Rom.* 8. 27.
c *Gen.* 31. 24. & 32. 6. & 33. 4. *Exod.* 3. 21.
d *Luc.* 12. 15
e *Psal.* 55. 23. 1. *Pet.* 5. 7.
f 2. *Paral.* 16. 12.
g *Matth.* 8. 8.

curi negligunt omnia, dicentes, Quorsum ego cura ac solicitudine frustra conficerer: Deus prouidebit, ac disponet quæ mihi sunt necessaria: media à Deo ordinata negligunt, vel peccatis suis impiè Prouidentiam Dei prætexunt.

2. Dogma *Stoicorum*, De fato, seu fatali necessitate ex perpetuo causarum nexu, & implicita & indeclinabili serie, quam vocant *εἱμαρμένην*, quam sic explicant: In causis essentialiter ordinatis, secunda agente, necessariò primam agere, neque posse quicquam primam agere absque secundis, nec aliter quàm pro natura & dispositione secundarum, imò neque Deum, neque causas secundas, aliter ex sua natura agere aut ferri posse, quàm agunt & feruntur. *Manichæorum*, Sceleratos ex fato tales esse *καθ' εἱμαρμένην*. *Marcionis*, Non voluntate, sed necessitate perpetrari scelera.

3. *Eorum* qui arbitrati sunt tantummodo Mundum ipsum factum à Deo, cætera iam fieri ab ipso Mundo, sicut ille ordinauit & iussit. *Philosophorum* quorundam, qui senserunt Incorruptibilia tantùm subiacere Prouidentiæ Dei, non corruptibilia, nisi quantum ad species, quas ipsi statuunt Incorruptibiles & æternas. Aliorum etiam qui dicunt, Magna Dii curant, parua negligunt. Et *Astrologorum*, qui à Deo cœlestia regi, Sublunaria verò Stellarum viribus, influentiis, constellationibus dispensari affirmant.

4. Libertinorum Blasphemia, qui calumniantur Peccata ipsa Diabolorum & Hominum, in quantum peccata sunt, simpliciter Deo tribui, nec tamen peccare, quia Lege solutus sit, qui tamen sibi ipsi lex est.

5. Figmentum de nuda præscientia, & de vniuersali tantum Prouidentia.

6. Error Epicuri, & omnium propemodum Ethnicorum, qui Fortunam & Casum mundo dominari, & hominibus præesse, omniáque temerè sursum deorsum volui existimarunt, & ex fortuita applicatione agẽtis ad patiens, sicut atomorum in Sole, effectum produci.

7. Eorum impius error, qui otiosum, & delicatũ quendam Deum somniant, qui nec sua, nec aliena curet: vitamque beatam post ærumnosam hanc, pro fabula habent.

LOCVS

LOCVS XV.

De Peccato in Genere, & potissimùm de Peccato Originis.

Quæ est ratio vocis Peccati?

PECCATVM à Peccãdo. Peccare autem nihil aliud est quàm (finitore Cicerone 3. Paradoxo) transilire lineas, inter quas continere te deberes. Latinis dicitur *Vitium*, *Malitia*, de prauis animi Qualitatibus. *Error*, *delictum*, de externis, leuioribus erratis. *Flagitium*, *facinus*, *scelus*, de externis, enormibus, & notoriis delictis. *Crimen* & *Culpa*, de reatu.

Hebræis dicitur חטא. Est autem hoc aberrare à scopo, quem tibi præfixum assequi debueras, vel à recto, puta à norma Legis diuinæ, deuiare.

Græcis dicitur ἁμαρτία, & ἁμάρτημα, ἀπὸ τοῦ ἁμαρτάνειν: dicitur à Suida, παρὰ τὸ ἀποτυχία, ἀπὸ τοῦ ἀποτυγχάνειν σκοποῦ. Vocatur etiam παράπτωμα, id est *offensa*, *lapsus*, *erratum*, à παρὰ & πίπτειν, prætercadere, cùm scilicet vltra rectam iustitiæ lineam cadimus: vel à παράπτομαι, quod est temerè, & aberrante manu aliquid tangere. Dicitur & ὀφείλημα, *debitum*, vt Matth. 6. 12. Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν; propter similitudinem, nempe quoniam qui peccat, tum pœnam Deo, tum iniuriæ compensationem proximo debet. Vt enim debita ciuiliter obligãt ad satisfactionem pœnæ, nisi fiat remissio: ita peccata ciuiliter obligant ad satisfactionem pœnæ, nisi fiat remissio. Dicitur etiam ἥττημα, *defectus*, vt 1. *Cor.* 6. 7. ἤδη μὲν οὖν ὅλως ἥττημα ἐν ὑμῖν ἐστιν. Iam igitur omnino impotentia in vobis est: ab ἡττάομαι, vincor, succumbo. Item κακία, πονηρία, *malitia*, *nequitia*, *flagitium*, *scelus* &c. Item παράβασις, à 1. Cor. 5. 8

a Rom. 4. 15. b Heb. 1. 9. c 2. Tim. 2. 19. d Gen. 1. 28.

transgressio a: ἀνομία: b ἀδικία c: ἀσέβεια, quæ referuntur ad primam tabulam contra Deum: ἀδικία autem ad secundam contra homines *d*.

Peccatum quid est?

1. Iohan. 3. 4. καὶ ἁμαρτίαν [illegible], sic definitur: πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τὴν ἀνομίαν ποιεῖ, καὶ ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία, id est Transgressio Legis seu priuatio Legis, id est conformitatis nostrarum tum animi tum corporis actionum cum Lege diuina: nam vocabulum ἀνομία, vim habet duorum, vtpote quod constet ex particula priuante, & vocabulo νόμος: vel (vt breuiter Ambrosius expressit,) Peccatum est Legis diuinæ præuaricatio. Augustinus sic, Peccatum est dictum, vel factum, vel concupitum, vel cogitatum contra Legem Dei. Nos sic, Peccatum est defectus, declinatio, seu aberratio à Lege seu voluntate Dei obligans ad mortem æternam.

Interdum tamen metonymicè pro toto ipso homine corrupto, tum pro omnibus ipsius actionibus cum Lege Dei pugnantibus, tum pro victima expiatrice, & sacrificio pro peccato vsurpatur, Exodi 29. 36. *Et vitulum pro peccato offeres per singulos dies ad expiandum, & purgabis / asperges altare*, id est sanguine sacrificij pro peccato, Leuit. 8. 15. Et 2. Cor. 5. 21. *Fecit enim vt qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum esset*, id est victima pro peccato, vel peccator, non quidem in sese, sed ex omnium nostrorum peccatorum reatu ipsi imputato, ac [illegible] θεοῦ addita, vt nos efficeremur iustitia Dei, id est apud Deum, & quidem Iustitia, non nobis inhærente, quæ cùm in Christo sit, nobis per fidem imputatur.

Quæ sunt Peccati causæ?

Duæ, Externa, & Interna. Externa est multiplex. 1. Satan suis venenatis afflatibus *e*.

e Gen. 3. 1. 4. 5.

2. Homines suis prauis exemplis, verbis, & blanditiis *f*. Imprimis Lapsus primorum parentum, vt eo loco (Gen. 3. 6.) describitur.

f ibid. ver. 6.

3. Sed ex accidente, Obiecta in sensus incurrentia ad sui abusum, eóque ad peccatum pellicientia *g*.

g Gen. 3. 6. 1. Ioh. 2. 16. 2 Sam. 11. 2.

4. Itidem ex accidente, Lex ipsa Dei sancta & iusta, quæ carni placent prohibendo, & quæ displicent præcipiendo

cipiendo, iuxta illud;

Nitimur in vetitum semper, cupimúsque negata. a

Quæ omnia confirmantur exemplo primi lapsus Adami.

5. Peccatorum fomenta, Otium, & Mollities *b*.

a Rom. 3. 20. & 4.15. & 5.20. & 7.7.8.
b Ezech.16 49.

Sed cùm nihil contingat in mundo, aut contingere possit sine sapientissima & iustissima Dei Prouidentia, Annon, Peccati author & causa dici potest?

Absit, quippe qui illud odit, vetat, & punit, vt quod cum summa ipsius bonitate pugnet, dicente Iohanne 1. sua Epistol. 2. 16. *Concupiscentia* (quo nomine omnia peccata intelligit) *non ex Patre, sed ex mundo est.* Et Iac. 1. 14. 15. *Vnusquisque tentatur, dum à propria cupiditate abstrahitur, & illicitur: Deinde Cupiditas posteaquam conceperit, parit peccatum.* Et Ecclesiastæ 7. 30. *Hoc solo quòd fecerit Deus hominem rectum: ipsi autem quæsierunt sibi adinuentiones multas*, etsi peccatum fieri sinit certo consilio, vt in Loco De Prouidentia Dei dictum est.

Quæ est Causa Peccati Interior?

Eadé multiplex. 1. Ipsa naturæ corruptio, quæ & ab Apostolis Concupiscentia appellari solet, Eph. 2. 3. *Versati sumus in Concupiscentia carnis nostræ, facientes voluntates carnis, & cogitationum nostrarum.*

2. Consensus voluntatis, Matth. 5. 28. *Qui mulierem aspexerit ad concupiscendum eam, iam mœchatus est cum ea in suo corde.*

3. Ignorantia, qua voluntas sæpe decipitur, de qua etiam Apostolus, 1. Tim. 1. 13. *Gratiam habeo Christo, qui me in ministerio constituit, qui priùs eram blasphemus, & persequutor, & iniuriosus, sed mei misertus est: nam ignorans id faciebam, fidei expers.* Neque enim ignorantia excusat, cùm earum rerum est, quas ex officio nosse tenemur, & vsitatè dicitur, Ignorantia excusat, non à toto, sed à tanto.

4. Infirmitas animi, fideíque imbecillitas, qua fit vt vehementibus Satanæ & carnis tentationibus non semper valeamus resistere, sed licet videamus meliora, probemúsque, interim tamen victi, deteriora sequamur: vt

a Matt.26.69. & seq. contigit Petro *a*, cùm Christũ abnegauit: & Dauidi, cum Adulterium commisit *b*.
b 2. Sam. 11.2.4.

5. Ipsa plane voluntaria, destinatáque malitia, de qua, Prauum est cor hominis, & inscrutabile, quis cognoscet illud? Ierem. 17. 9. Quale fuit peccatum Diaboli, 1. Iohan.3.8. *Qui facit peccatum, ex Diabolo est, quoniam à principio Diabolus peccat*: vbi Facere peccatum, significat, non simpliciter Peccare, sed ex destinata malitia dare operam peccato, & studio peccandi teneri. Sicut Iudas proditor, qui audit, *Quod facis, fac citiùs*. Quo modo fideles peccatum non faciunt, 1. Ioh. .9. *Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit*, id est non indulget peccato, alioquin si dixerimus quòd peccatum non habemus, ipsi seducimus nos, & veritas in nobis non est, 1. Ioh. 1.8.

6. Habitus in peccato, seu consuetudo in peccando, non postrema causa est peccatorum, vt Eph.2.2. *Ambulabatis in peccatis secundùm seculum mundi huius*.

7. Ipsum peccatum peccati causa est, iuxta illud, *Qui facit peccatum, seruus est peccati*. Ioh.8.34.

Quot modis contingit vt peccatum peccati alterius causa sit?

Quinque. 1. Cùm vno peccato admisso, amittitur gratia Sp. Sancti, qua amissa nihil aliud potest homo, quàm in alia scelera prolabi.

2. Cùm Deus peccata peccatis punit, tradendo illũ, qui peccauit, in manum Satanæ, qui porrò efficaciter in illo operatur. *c*

c Rom. 1. 26. Eph. 22. 2. Thess.2. 11.

3. Quatenus ex vno peccato, facilis fit in similia lapsus: ex actibus enim causantur dispositiones & habitus inclinantes ad similes actiones. Sic Prodigalitas furti, Ebrietas libidinis causa est, & peccatum peccato trahitur.

4. Quatenus vnum Peccatum sine multis aliis perpetrari non potest: Quo sensu dixit Apostolus 1.Tim.6.10. *Auaritiam esse radicem omnium malorum*. Et Iacobi 2. 10. *Qui offenderit in vno, omnibus teneri*. Et Eph.5.18. *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria*.

5. Ratione finis, Quatenus sæpe propter vnum peccatum, alterum etiam admittitur, vt Iudas propter pecuniam

proditor

gyitas prodidit Christum *a*. a *Ioh. 12.6. Matth. 26. 14.15.16.*

E·sine Peccatum aliquid Positiuum an Priuatiuum?

Peccatum non est Positiuum, id est quiddam subsistens à Deo conditum, nec est simpliciter nihil, nec simplex & pura priuatio, sicut mors est priuatio vitæ, aut tenebræ sunt priuatio lucis: sed est defectus seu destructio rei positiuæ, videlicet operis & ordinis diuini in subiecto. quod culpam sustinet suæ deprauationis, & auersionis à Deo, vt ruina in domo, cæcitas & amissio visus in oculis. Et Paulus vocat defectum seu priuationem, cùm ait, *Omnes carent gloria Dei*, Rom. 3.23. etsi accedunt motus externi & interni, qui sunt res positiuæ, sed tamen errantes & confusæ: vt in parricidio Cain, motus seu eleuatio manuum est res positiua *b*. Sed peccatum ipsum est à Lege Dei defectio, & à voluntate Dei aberratio, ἀταξία, & confusio ordinis diuini. Hoc sensu dicit Thomas, Peccatum non esse puram priuationem, hoc est, absentiam tantummodo boni, sed quendam habitum corruptum, seu actum debito ordine priuatum, id est lacerationem, & turbationem ordinis, quo debebant regi omnes vires, & inclinationes nostræ. b *Gen. 4.8.*

Quid est Subiectum Peccati?

Creatura Rationalis, quia in eandem solam propriè cadit, (quippe quæ sola Legem & voluntatem Dei intelligit, & προαίρεσιν habet) non autem in brutam naturam.

Quot sunt partes Peccati?

Duæ Materiale, & formale peccati, seu malum culpæ, & reatus. Malum culpæ seu *materiale* peccati, est ἀταξία seu ἀνομία, defectus, corruptio, inclinatio, actio pugnans cum Lege Dei, morbus ipse inhærens. Reatus verò seu *formale* peccati, est obligatio ad pœnam temporariam, & æternam, ex ordine voluntatis & iustitiæ diuinæ. *c* c *Rom. 5.12. Eph 2.4.*

Huic medetur Obedientia seu iustitia Christi, per fidem nobis imputata: illi, tum cœlestis illa virtus ex Resurrectione Christi emanans, quam Regenerationem vocamus, vulgò Iustitiam inhærentem: tum perfectissima illa Sanctificatio humanæ naturæ in Christo.

Quis fructus Peccati?

Mors, eáque triplex. 1. Spiritualis animæ, qua fit vt impij priuati præsentia Spiritus Sancti (quæ est anima animæ) nihil eorũ possint, quæ Dei sunt, & sic mortui Deo, Satanæ viuant.

2. Corporis, qua etiam significantur, quæ ad eã ducunt miseriæ.

3. Animæ & corporis sempiterna, nisi hîc fiat conuersio ad Christum. Confirmantur hæc, testimoniis. *Morte morieris*. Gen. 2. 17. *Reuelatur ira Dei de cœlo in omnem impietatem*. Rom. 1. 18. *Stipendium peccati mors*. Rom. 6. 23. *Peccatum, cùm consummatum fuerit, generat mortem*. Iacobi. 1. 15.

Vnde grauitas Peccati æstimanda est?

1. Ex amplitudine læsæ maiestatis diuinæ.

2. Ex pœna sequuta lapsum Adæ, & calamitatibus & ærumnis: vt morbis, bello, fame, peste, & aliis priuatis ac publicis malis, quibus hodie inuoluimur.

3. Ex dignitate pretij, quo à peccato redempti sumus, id est ex morte Filij Dei, quem oportuit fieri victimam, vt expiaret peccatum, & iustitiæ Dei satisfaceret.

4. Ex pauoribus conscientiæ, quibus cruciantur corda sensu iræ Dei.

5. Ex morte temporali.

6. Ex comminationibus æternarum pœnarum, quas Deus seriò comminatur iis, qui non conuertuntur.

Peccatum igitur quotuplex?

Duplex, nempe primus ille lapsus, tum Angelorum quorundam (de quo dictum est in Loco De malis Angelis) tum primorum hominum.

Deinde lapsum hunc consequuta, naturæ humanæ, antea bonæ, corruptio seu deprauatio.

Quis fuit lapsus ille Adami, qui tam horribilem Dei vindictam accendit in totum genus humanum?

a *Gen. 2. 17.* Fuit voluntaria transgressio mãdati seu Legis primæ a & ordinis diuini, Diabolo suggerente & instigante perfecta. b

b *Gen. 3. 4.*

Vnde

Vnde factum est vt homo sciens & volens sese in tam horrendum casum impelli passus sit?

Non ex gulæ intemperie, cùm vndique affluerét quæcunque expetibiles erant delitiæ: sed ex infidelitate, qua primùm in dubium vocata, Deinde contempta Dei veritate, deflexit ad mendacium : Vnde emersit Ingratitudo, Ambitio, Superbia, quibus annexa fuit contumelia & contumacia in Deum : quòd Adam sua sorte non contentus tantam Dei liberalitatem indignè spreuit, & Deo æqualis fieri affectauit : tum Satanæ calumniis subscripsit, quibus Deum mendacij, inuidiæ, & malignitatis insimulauit : & plus Satanæ ingentia bona ex peccato mendaciter promittenti, quàm Deo ipsi exitium comminanti credidit : petulanter denique & contumaciter mandatum Dei Creatoris, Principis, Regis, & Domini sui, violauit, eiúsque imperium excussit. Qua ratione factum est vt execrabili ἀποστασίᾳ à Deo deficiens, ad Diaboli teterrimi hostis Dei, castra transierit, & eius mancipium factus sit *a*.

a *Rom.* 7. 14.

Quæ est illa Naturæ antea bonæ (ad quam Adam creatus fuerat) Corruptio seu Deprauatio Transgressionem illam consequuta?

Est cœlestis imaginis (ad quam conditus fuerat Adã) id est sapientiæ, virtutis, sanctitatis, veritatis, iustitiæ, quibus antea in Creatione ornatus fuerat, priuatio: & in horum locum, imaginis Satanæ, id est cæcitatis, impotentiæ, impuritatis, vanitatis, & iniustitiæ successio, vt inde nihil nisi peccare potuerit homo. *b*

b *Rom.* 6. 16. 17. & 7. 23.

Quotuplex est ista Corruptio?

Duplex, Originalis & Actualis. Illa parens, hæc misera proles: illa Camarina pessima, hæc pestis teterrima : illud Originale, seu nobiscum nascens & propagatum c: hoc actuale, seu accersitum, seu factum peccatum dicitur. Quę tamen sunt species potiùs inter se subalternatę, quàm pugnantes: alterum enim est veluti causa & radix, alterum verò vt fructus & effectum : quæ distinctio colligitur ex Rom. 5. 14.

c *Eph.* 2. 3. & *Psal.* 51. 7.

Quid nomine Peccati Originalis intelligis?

Est labes illa, quæ à primo omnium hominum secundùm carnem parente, in omnes, qui ab illo nascũtur, deriuatur.

Sed quid deriuatur ab Adamo in posteros?

Tam formale, quàm materiale ipsius peccati, id est, vt manifestè docet Apostolus Rom. 5. à vers. 12. ad finem vsque cap. nõ solùm ipsa iustitiæ originalis priuatio, totiúsque naturę corruptio: sed etiam reatus, id est obligatio ad pœnam æternam, qua se Adamus, & posteritatem suam inuoluit, id est Ipsa prima Adæ inobedientia, quatenus nobis omnibus imputatur, ac proinde quæ licet nõ actu, reatu tamen & imputatione in omnes homines pertransiit, sicuti Rom. 5. 12. Omnes in Adamo tanquam in radice & massa generis humani peccasse pronuntiamur, quippe qui omnes in eius lumbis eramus. Et vers. 16. item 18. Per vnius lapsum reatus venit in omnes homines ad condemnationem. Et vers. 19. Per vnius inobedientiam omnes iniusti, id est Rei iræ Dei, & morti æternæ obnoxij constituti sunt.

Cùm Leui dicatur decimatus in Abraham, quia fuit in lumbis Abrahæ, Heb. 7. 9, Quomodo non etiam Christus in Adam peccasse dicitur?

Quia non est communi more ratione seminali de semine viri natus, sed de Spiritu Sancto conceptus: ideo à peccato originali, eiúsque reatu liber & exemptus extitit, sicut nec in Abrahæ lumbis decimatus fuit; sed in Melchisedechi persona repræsentatus, vt æternus Sacerdos, non decimas dans, sed accipiens.

Quæ causa est Cur hoc peccatum propagetur à Patre in Liberos?

Lex taliter nascendi humano generi iustè imposita à Deo, si peccaret homo: sicut ex ignobili Patre nascitur ignobilis filius, ex leproso leprosus, ex venenato serpente serpens.

Sed, An iustum est vt tota soboles vnius pœnam luat?

Apud Deum iustissimum: quin apud omnes gentes receptum est, vt quod facit caput, quatenus caput, illud toti corpori meritò imputetur, & liberi omnibus bonis pœnis spolientur, propter parentis rebellionem. Nã vt Dominus

minus Feudi ab ingrato Vaſſallo & poſteris ipſius, iuſtè aufert Feudum, quod priùs certis conditionibus ei conceſſum fuerat: ſic iuſtitiæ diuinæ opus eſt, quòd Adæ & omnibus poſteris ipſius adimit bona, quæ antea generi humano in primo illius parente data fuerant.

Præterea quod fecit Chriſtus, tanquam omniũ Electorum & Eccleſiæ caput, Eccleſiæ imputatur, dicimúrq; in Chriſto Legem ſeruaſſe, mortui eſſe, ſepulti, Reſuſcitati, ſideréque in cœleſtibus, Eph. 2. 6. & alias ſæpe. Ergo quod Adamus, tanquam caput humani generis, peccauit, illud iure nobis imputatur, quia pro toto genere humano & ſingulis hominibus ſupponebat, & totam ſuam ſpeciem repræſentabat: Itaque amiſit Depoſitum conſeruandum pro tota ſpecie.

Sed qua ratione ſeu modo, tum reatus, tum labes illa, & corruptio, manat ad poſteros?

Reatus quidem per imputationem, vt dictum eſt: Corruptio verò non exemplo aut imitatione duntaxat, aut prava ſolùm conſuetudine, ſed propagatione & generatione; quia Gen. 5. 3. dicitur Adam genuiſſe filium Seth ad imaginem ſuam, id eſt peccatorem. *a* — a *Rom.* 15. 12.

Deinde quia paruuli quoque infantes non exẽplo peccant, ſed in peccatis concipiuntur & naſcuntur *b*: & Apoſtolus ait, Eph. 2. 3. *Omnes*, non μιμήσει ſed φύσει, à natiuitate *filios eſſe iræ*. Sed meminerimus dicti, Quærendum eſſe potiùs qua via poſſimus ex eo malo euadere, quàm quomodo in nos inuaſerit. — *Iobi* 14. 4. & 15. 14. b *Pſal.* 51. 7.

quemadmodum coorto incendio prima cura est de restinguendo, et non de origine.

Sed Cur, ſi à piis parentibus corruptionem ducunt liberi, non etiam eorum puritate ſanctificantur?

Quia non ex eorum generatione ſpirituali deſcendũt, ſed ex generatione carnali: non enim ſecundùm gratiam, ſed ſecundùm naturam naſcuntur ex ipſis poſteri. Ex natura enim reatus & corruptio: Iuſtificatio autem quæ opponitur reatui, & Sanctificatio, quæ corruptioni, ex ſupernaturali gratia eſt, Ioh. 1. 13. *Filij* Dei, *non ex ſanguinibus, ſed ex Deo*. Et cap. 3. 3. *Niſi quis renatus fuerit, &c.*

In quos deriuatur Peccatum illud Originis?

In omnes ab Adamo deſcendentes, ne infantibus qui-

a Psal.51.7 dem exceptis in vtero matrum conceptis a: nam licet iniquitatis fructus non protulerint, eorum tamen natura est quoddam peccati semen, & ideo Deo odiosa & abominabilis. Rom.5.14. *Mors pertransiit in omnes, quia omnes etiam peccauerunt*: Infantes autem non peccarunt actualiter, Ergo originaliter.

Sicut n. oua serpentum nobis odiosa sunt, quia aliquando nocere possunt, ita et infantes omnes peccatorum potentia. Aug. in origine.

Nullúsne excipitur?

Solus Christus, qui licet ab Adamo continua serie descenderit b, tamen non modo naturali, vt cæteri, & sine interuentu & semine viri sola virtute Spiritus Sancti conceptus est ex Maria Virgine, & à prima conceptione sanctificatus, vt sine peccato esset c.

b Luc. 3. 23. & s.

c Matth.1. 18. Luc.1. 35.

Atqui liberi fidelium sancti sunt, 1.Cor.7.14. & Si radix sancta, etiam rami sancti sunt, Rom.11.16.

Sancti sunt quoad societatem cum Ecclesia attinet, quam in Symbolo profitemur, Communionem Sanctorum esse: nec propagationi, sed gratiæ & misericordiæ Dei, seu liberrimæ Dei Electioni, remissio peccatorum & iustitia addicta est.

Denique Sancti sunt, quia in fœdere diuino comprehenduntur, de quo dicitur, Ego ero Deus tuus, & seminis tui post te, Gen.17.7.

Est-ne Originale Peccatum alienum, an verò cuiusque proprium?

Alienum quidem, quia ab Adamo commissum propagine ab eodem in nos deriuatur: non minùs tamen cuiusque proprium, quàm fuerit Adæ. 1. Quia Adam non vt homo priuatus, sed vt totius humani generis caput, peccauit.

2. Quia vt natura humana per ipsum communicata, propria fit vniuscuiusque, sic & ipsius peccatum per propagationem communicatum, & per peccatum ingressa mors, vniuscuiusque fit propria.

3. Quia id postulabat antithesis inter obedientiam Christi, & inobedientiam Adæ d. Sicuti igitur Obedientia Christi ita communicatur membris ipsius, vt quisque fidelis dicere possit illam esse suam: sic iniquitas Adæ omnium hominum ita communis facta est, vt quisque propter suam culpam puniatur.

d Rom. 5. 18.19.

An sicut peccatum Adæ, sic peccata aliorum parentum transfundi in posteros dicendum est?

Non est par ratio; quia primum illud peccatum non tam personale & proprium Adæ fuit, quàm naturale. i. totius humanæ naturæ commune, quæ originaliter & naturaliter erat in eius lumbis, eóque verè Originale. Reliqua verò peccata Adami, & reliquorum hominum merè personalia fuerunt; de quibus Ezech. 18. 20. *Filius non portabit iniquitatem Patris, sed anima quæ peccauerit ipsa morietur.*

Nihil tamen absurdi erit, si dicamus peccata proximorum parentum per corruptum semen communicari liberis corpore, primò peccatorum labe, deinde per corpus anima infecta: vnde illud Exodi 20. 5. *Visitabo iniquitates Patrum in filios.* Quòd verò non semper filij nascantur impiis parentibus similes, id ex peculiari Dei gratia est.

Est-ne Peccatum Originis substantia an Accidens?

Non est Substantia: esset enim anima vel corpus. Iam verò corpus & anima quoad substantiam, sunt bonæ Dei Creaturæ, quæ etiamnum creantur à Deo: Ergo non sunt peccatum. Nec Substantialis est proprietas, aut aliquid essentiale in homine: sed est aduentitia Qualitas, quæ tamen Naturalis dicitur, non quòd à Natura fluxerit (quatenus creata est) sed quia hæreditario iure, vt dicitur, suos comprehensos tenet, & in ipsa hominis natura, viribus, & facultatibus naturalibus inhæret, & ipsi homini innata est, Eph. 2. 3. *Naturâ sumus filij iræ.* Rom. 7. 17. 20. 21. *Peccatum in me habitat, malum mihi adiacet*, inquit Apostolus.

Est-ne autem Separabile Accidens?

Augustinus. Peccatum Originis remittitur, non vt non sit, sed vt non imputetur: transit reatu, manet actu, ideo ipsum quoque ipsa manet. *Lib. 1. de Concupiscentia. ca. 25.*

Quod est autem Subiectum Peccati Originis?

Totus homo anima & corpore à capite ad pedes, cum omnibus viribus & facultatibus corporis & animæ, superioribus & inferioribus, mente, voluntate, sensualitate, vnde Apostolus Eph. 4. 17. 18. contendit mentem vani-

tati,& cogitationem cæcitati, cor verò prauitati addictū esse. Et Rom. 8.7. τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς esse inimicitiam aduersus Deum. Idem etiam ex Renouatione clarius patet, quam Apostolus menti, animæ, & corpori tribuit.a

a Rom. 12. 1. Eph. 4.23. 1.Thess. 5. 23.

Quot sunt illius Corruptionis partes?

Duæ; Defectus, & Concupiscentia, siue praua & inordinata inclinatio ad malum. Defectus, est carentia iustitiæ Originalis; vt sunt in mente cæcitas, & ignorantia de rebus diuinis; in voluntate & corde auersio à Deo, siue priuatio dilectionis Dei, & hominum b.1.Cor.2.14. *Animalis homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei.* Concupiscentia verò, non est naturalis appetitio cibi, potus, generationis, & delectationis in sensibus, nec motus cordis, vt sunt affectus: nec tantùm ἀταξία appetitionum: sed est propensio omnium virium ad faciendum ea, quæ Lege Dei prohibentur, vt sunt caligo, dubitatio in mente de Deo, & eius Prouidentia: in voluntate & corde, contumacia aduersus Deum.

b Rom. 3. 23.

Anne, quia Paulus dicit Rom.7.18. Scio non habitare in me, hoc est in carne mea, bonum: & vers.23. Video aliam Legem in membris meis repugnantem Legi mentis meæ, inde sequitur superiorem partem animæ non esse Subiectum Concupiscentiæ, sed tantùm partem sensitiuam?

Minimè, quia carnem & membra non opponit menti, id est rationi, qualis est sine luce Sp. Sancti, sed carnem opponit Spiritui, id est donis Spiritualibus, seu Regenerationi, quatenus per Spiritum Sanctum inchoata est in homine.

Sed Priuatio illa Iustitiæ originalis, & Concupiscentia, sunt-ne peccatum?

Sunt; quia priuatio illa est ἀνομία.

2. Quia peccatum est, non talem esse, qualem te esse iubet Deus. Concupiscentia verò & ipsa peccatum est, quia Deut.10.16. iubemur *Circuncidere præputium cordis nostri:* & in Lege dicitur, *Non Concupisces*, Exodi 20.17.

3. Quia Rom.7.7. docet etiā In renatis Apostolus, remanere Concupiscentiam, quam constanter vocat peccatū, aduersus quam indesinenter pugnandum: & disertè affirmat pugnare cum Lege Dei, *Concupiscentiam, inquiens, nesciebam peccatum esse, ni Lex diceret, Non concupis-*

Non concupisces. Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo, Matt. 5. 26. Et 1. Ioh. 2. 16. *Concupiscentia carnis non est ex Patre.* Et Apostolus vocat Malum, id etiam quod non vult, i. cui non præbet assensum, Rom. 7. 19. *Non ago,* (inquit) *bonum quod volo, sed malum, quod nolo.* Quare Augustinus tria Concupiscentiæ tribuit, Quod sit peccatum, & pœna peccati, & causa peccati. *Lib. 3. contra Iulian.*

Quid est igitur peccatum originale?

Anselmus sic describit peccatum originis, *Est carentia iustitiæ originalis debitæ inesse.* Nos sic, Est non tantùm originalis iustitiæ priuatio, sed tum naturæ humanæ prauitas & corruptio in omnes animæ partes diffusa ab Adam in eius posteros propagata: tum reatus, quo nascentes quoque infantes & ipsi corrupti, propter Adæ lapsum, Rei sunt iræ Dei, & mortis æternæ, donec fiat remissio, & nisi beneficium Christi succurrat: *a* & quæ naturæ nostræ corruptio opera in nobis profert, quæ Scriptura vocat Opera carnis. *b*

a *Ioh. 1. 29.*
b *Gal. 5. 19.*

Quomodo vocatur hoc Peccatum in Scripturis?

Peccatum *habitans*, quia in carne manet perpetuò vsque ad mortem; sed in non renatis regnat, in renatis verò habitat tantùm, non regnat: *c Malum adiacens: d Peccatum ἐυπερίςατον vndique circunstans & circunuallans nos*, omnésque vires occupans: *e Sensus & intelligentia carnis. f* Item *Peccatum* absolute ἁμαρτία, *g* quia est scaturigo & fons omnium peccatorum: *Corpus peccati, h* quia in eo consociata sunt omnia peccata, quæ data occasione erumpunt: *Lex membrorum, i* quòd ei tanquam Legi omnia membra animi & corporis obtemperent, i. omnes hominis partes & facultates: *Caro: k Concupiscentia* &c. (quibus opponitur Spiritus, qui significat Regenerationis gratiam: *l Cor hominis: m* Item *vetus Adam. n*

c *Rom. 7. 17. 20.*
d *Rom. 7. 17.*
e *Heb. 12. 1.*
f *Rom. 8. 6.*
g *Rom. 7. 8.*
h *Rom. 6. 6*
i *Rom. 7. 13.*
k *Gen. 6. 3.*
l *Gal. 16. 17. 22.*
m *Gen. 8. 21.*
n *Rom. 6. 6*

Quomodo differt Originale peccatum ab Actuali?

Quemadmodum Arbor & Fructus, vel Radix & rami. Originale est instar arboris & radicis, ex qua rami & fructus vitiosi enascuntur, Peccata videlicet Actua-

lia, non tantùm exteriora, sed etiam interiora. *Ex corde,* inquit Christus, Matth. 15. 19. *exeunt cogitationes malæ.* Gal. 5. 19. recensentur carnis, i. peccati Originalis opera & fructus.

Præterea, in actuali peccato, materia non perstat: vbi enim quis vel adulterium commisit, vel blasphemiam dixit, actiones illæ statim re confecta esse desinunt: Superest tamen offensa Dei & reatus. In Originali autem peccato, materia eius non transit: experimur enim naturæ corruptionem esse residuam, cùm adhuc quoque in peccata ruamus, & ad res diuinas corpore & animo inepti simus.

Quis finis seu merces peccati Originalis?

Æterna damnatio, cum omnibus huius vitæ incommodis. a

Quis Effectus?

a *Gen.* 2. 17. & 3. 19. b *Rom.* 5. 12. 17. Decipit: Operatur omnem concupiscentiam, occidit. b

Quis Vsus doctrinæ de Peccato Originis?

Triplex. 1. Vt agnoscamus nostram immunditiem, & omnem arrogantiam seponamus, & vera humilitate ad Christum propitiatorem confugiamus.

2. Vt qua ratione nobis iniustitiā Adæ imputari intelligimus, eadem credamus nos iustitia Christi coram Deo verè & perfectè iustos reputari: vt docet Apostolus Rom. 5. 15. & seq.

3. Vt, quoniā vitiosa fuit, & est generatio nostra, Regeneratione nobis opus esse sciamus: iuxta illud. Ioh. 3. 5. *Nisi quis renatus fuerit, non potest ingredi Regnum cœlorum.*

Quæ Repugnantia?

Errores, 1. *Pelagianorum*, qui negant propagatione, sed imitatione tantùm & exemplo deriuari peccatum Originis ad posteros: Mortem esse conditionem humanæ naturæ, etiamsi Adam non fuisset lapsus: Item Peccatum Adæ nemini nisi ipsi soli obfuisse: Infantes nascentes non afferre secum prauitatem naturæ pugnantem cum Lege Dei, asserunt, contra Pauli Rom. 5. 12. & seq. assertionem.

2. *Monachorum*, qui negant peccatum Originis esse peccatum dignum morte, sed vel tantùm reatum ob aliena delicta, vel duntaxat peccati fomitem: contra Pauli

vocem

vocem, qui dixit Eph.2.3.nos nasci filios iræ. Item statuunt esse tantùm in corpore, sensibus, & inferioribus facultatibus, non autem in mente, & voluntate. Item per Baptismum tolli non tantùm reatum, sed etiam prauitatem Concupiscentiæ: Concupiscentiam non esse peccatum, sed naturalem appetitionem, & esse tantùm in sensitiuo appetitu, & homini datam, vt cum ea luctando magis ac magis ad virtutem acuatur, & maiore merito sibi Deum deuinciat. Item, Paruulos damnatos pro solo peccato Originali, nullam habere pœnam sensus in corpore, sed tantùm pœnam damni, i. carentiam visionis & fruitionis Dei: etsi credibile est, in quibus originis peccatum nondum in actiones prosiliit, leuiùs esse puniendos. Item, Mariam Matrem Domini conceptam, & natam esse sine Peccato Originis, quod idem de Iohanne Baptista sentiunt: proinde Christum pro Maria & Iohanne Baptista non esse mortuum, quòd tantùm pro peccato Originis mortuus sit, quo illi caruerint.

3. Eorum qui ipsam duntaxat naturæ corruptionem, non reatum etiam Adami nobis imputatum dicunt: & contrà, qui hunc tantum, non illam nomine peccati Originalis accipiunt.

4. Eorundem *Pontificiorum*, qui in Lege tantùm prohiberi actualia delicta statuunt, & proinde hominem Legi Dei satisfacere posse.

5. *Flaccianorum*, qui docent non esse accidens, sed ipsummet humanam naturam, & corruptam substantiam; contra illud Pauli, Rom.7.21. *Peccatum mihi adiacet*, & contra ea testimonia, quæ docent, Deum etiam post lapsum, authorem esse humanæ naturæ: Item ea, quæ docent Christum humanam nostram naturam & substantiam assumpsisse, hominémque, non autem peccatum, redemisse.

6. *Philosophorum*, qui Peccatū vocant id tantùm, quod Rationi repugnat, cum ratio ipsa nihil aliud quàm errare possit, quod à luce Dei sit illustrata.

7. *Libertinorum*, qui Peccatum eo tantùm circumscribunt, quo quis se peccare putat.

8. Manichæorum Blasphemia, qui dicunt Peccata à Deo profecta esse.

LOCVS XVI.

De Peccato actuali.

Quid est Peccatum Actuale?

EST fructus Peccati Originis, cùm actu violatur lex Dei, videlicet omnis cogitatio, affectio, loquutio, actio, omissio pugnans cum voluntate Dei, vnde homo obstringitur nouo reatu, & fit Reus iræ Dei, & mortis æternæ: de quo Iacobi 1.15. *Cupiditas postquam concepit, parit peccatum: peccatum verò peractum gignit mortem:* vbi per Cupiditatem, Radicem, i. peccatum Originale: per peccatum peractum, Peccatum Actuale, i. fructum eiusdem indolis ac naturæ intelligit.

Quotupliciter diuiditur?

Bifariam. 1. Prout consideratur in sese: absque vlla relatione. Nā peccatorum quæ producit Peccatum Originale, alia sunt interna solùm, nēpe Dubitationes de Deo, incendia malorum affectuum, malæ cogitationes, voluntates prauæ, siue illæ sint informes, siue plenæ & resolutæ (vt loquuntur in Scholis) Alia sunt Externa, quæ sese suis operibus produnt extra, adhibito aliquo externo corporis ministerio.

2. Prout consideratur ante vel post traditam doctrinam Euangelij de Christo, de Iustificatione, & Regeneratione.

Quotuplex est Peccatum in sese ante, seu citra doctrinam de Christo consideratum?

Iacobi 4.17 Duplex, Omissionis, & Commissionis: a illud, cùm non facimus, sed omittimus bonum, quod facere Deus iubet: hoc, quando patramus malum, quod facere prohibet. Prius manat ex eo, quod sumus ad bonum inepti: posterius ex eo, quod sumus ad malum omne procliues.

2. Respectu etiam Obiecti, dicitur aliud Peccatum in Deum, aliud in Proximum fieri.

3. Respectu Legis, aliud mortuum, aliud viuens. Mortuum est, quod in nobis quidem est, sed non agnoscitur pro

pro peccato, neque ita furit vt solet post Legis cognitionem. Viuens, quod tale agnoscitur, & furit in nobis post Legis cognitionem. a Rom.7.9.

4. Respectu principij interni, seu ortus peccati, aliud est infirmitatis, quod imbecillitate nostra obrepit nobis inuitis & repugnantibus; vt ira subita, cogitationes vanæ, cupiditas rerum illicitarum. Aliud ignorantiæ, de quo Psal.19.13. Leuit.5.17. Et Christus Luc.23.24. *Pater remitte illis, quia nesciunt, quid faciant.* Aliud malitię, quod ipsum duplex est: vnum directe pugnans contra gratiam, & est Blasphemia in Spiritum sanctum (de quo peculiari loco) alterum non directe pugnans contra gratiam, & Spiritum sanctum, vt sunt peculiares lapsus contra Decalogi pręcepta: vt Idololatria, adulterium, &c.

Quomodo diuiditur consideratum post traditam Doctrinam de Christo?

Tripliciter: Prima Diuisio est, qua aliud dicitur regnās, seu peccatum peccans: aliud non regnans, seu non peccans. *Regnans* est, cùm homo non renatus seruit, & quasi frænum laxat peccato, & toto corde, totáque προαιρέσει fertur & ruit ad peccandum. Hoc etiam *Voluntarium* dicitur, quòd destinato consilio & proposito, scienter, plena voluntate, & contra conscientiam fit; cui viuere dicitur quisquis est in carne, & sexto casu Mortuus peccatis, *b* aut mortuus in peccatis, *c* qui peccatis magis immersus & immortuus tenetur. b Eph 2.5. c Col.2.13.

Non Regnans est, cùm homo renatus, à Spiritu Dei retractus & impeditus non fertur toto impetu ad peccandum: & dicitur *Inuoluntarium*, quòd pij illi reluctentur, Rom.7.19. *Quod nolo malum, hoc ago.* Cui & mori dicuntur tertio casu *d* ij, in quibus vigor (qui translatitiè vita peccati dicitur) extinctus est per Christi virtutem, cuicum per fidem coaluerunt: & contrà, viuere Deo, seu iustitię, seu Christo, qui innocentię & sanctitati student. *f* d Rom.6.2.

Vnde sumitur hæc Diuisio? e Rom.6.10.11. f 1.Pet.2.24.

Ex Epistola Rom.6.12. *Ne regnet peccatum in mortali vestro corpore, vt obediatis peccato in Cupiditatibus corporis.* Et v.14. *Peccatum vobis ne dominetur, non enim estis sub Lege, sed sub gratia.* Et ex 1.Ioh.3.6. *Quisquis in eo*

manet, non peccat: quisquis peccat, non vidit eum, ... nouit eum. Et verſ.9. *Quiſquis natus eſt ex Deo, ... peccatum, quoniam ſemen ipſius in eo manet.* Et ... eadem Epiſtola ca.1.8. *Si dixerimus nos peccatum ... bere, nos ipſos fallimus, & veritas in nobis non eſt.*

Quæ eſt Secunda Diuiſio?

Peccatum aliud dicitur Mortale, aliud Veniale.

Quid vtrumque Pontificij dicunt eſſe?

Peccatum *Mortale* dicunt, Regnantia opera ... *Veniale* verò definiunt, cupiditatem carnis, ſine deli... to aſſenſu, quæ non diu cordi inſideat. Et præterea O... ginis labem vix peccatum eſſe agnoſcunt, vtpote qu... pſi volunt leuicula aquæ aſperſione ablui, ex opere op... rato, quod aiunt.

Eſt-ne hæc Diuiſio admittenda?

Non ſimpliciter, quia omne peccatum, ſiue mag... ſiue paruum, hominem facit Reum mortis æternæ.a

a Rom.5. 14. & 6.13.

2. Quia Cupiditas ipſa, naturâ ſua peccatum eſt ... gnat enim cum Lege Dei, *Non Concupiſces*, Exodi 20.17. Et Gen.6.3. & 8.21. *Omnis cogitatio humani cordis, à pu... ritia tantùm malum eſt.*

3. Quia Iacobi 2.10. *Quiſquis totam Legem ſerua... rit, offenderit autem in vno, factus eſt omnium Reus,* ne... pe quia etſi non totum Legis, tamen totam Legem tra... greſſus eſt, violata videlicet Legiſlatoris maieſtate.

4. Patet etiam hoc, tum ex diuinæ naturæ, tum ... peccati conſideratione: nam infinitam Dei maieſta... nullus venialiter violare poteſt, quin infinitæ pœn... obnoxius: & infinita illa Dei puritas, vel minima ... peccatore labeculam ferre non poteſt. Fallitur ergo qu... coram Deo vllum peccatum eſſe exiſtimat, quod æter... iræ pondus ſecum non trahat.

Súntne igitur omnia peccata paria?

Hactenus paria ſunt, vt vel minima minimi pecca... cogitatio, mortem æternam millies mereatur, iuxta d... ctum, Gal.3.10. *Maledictus omnis qui non permanſerit ... omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro Legis, vt faciat ea:* ... Rom.6.23. *Stipendium peccati, mors eſt.* Sed tamen com... paratione vnius ad alterum, alia aliis ſunt grauiora, pro... magi...

magis minúsve aberrant ab institutis Dei,& prout obiecta variant:vt grauius est peccatum,quo Immediatè contra Deum,quàm contra hominem: & grauius,quo contra parentes, quàm quo aduersus alios delinquitur. Contrà leuiùs peccat, qui fame coactus furatur,quàm qui libidinis causâ vxori proximi stuprum infert. *a* a Prou.6. 20.

Differunt etiam gradibus peccata, vt irasci,vel concupiscere vxorem alterius,peccatum est:sed grauius, Occidere, vel mœchari. *b* Et circunstantiarum & causarum varietate. *c* Quinetiam lex ipsa discernit opera primæ, & secundæ tabulæ. *d* Et Dominus dicit ad Pilatum,Ioh.19. 11. *Qui tradidit me tibi, maius peccatum habet* : proinde illa nec paribus pœnis punienda sunt. b Matth.5. 21.22. 27. 28. c Matt.11. 22.24. d Exodi 34.1.

Quatenus ergo Diuisio illa admitti potest?

Non Qualitatis peccati, sed peccantium personarum respectu,quatenus vel non credunt,vel credunt. Nã peccatum *mortale* est, quod omnes non credentes reos facit mortis æternæ:Et talia sunt peccata omnium hominum, donec credant, i.donec fide accipiant Remissionem peccatorum.

Veniale verò est,non quod meretur veniam, sed quod gratis propter Christum credentibus remittitur,& cõdonatur,ac tale est omne verè credentium peccatum. Nam quod sua naturâ, & per se est mortale, in his ex gratia & misericordia Dei fit veniale, dum eis remittitur & condonatur, iuxta illud Rom.8.1. *Nulla est condemnatio iis, qui sunt in Christo Iesu, neque enim in iudicium veniunt, sed transeunt à morte ad vitam.* Ioh.5.24. Breuiter,Electis peccata omnia, etiam grauissima,per Christum sunt venialia: *e* reprobis verò nulla non mortalia. *f* e Ioh.5.16. f Rom.6.23.

Quæ est Tertia diuisio?

Peccatũ aliud dicitur Remissibile,aliud Irremissibile.

Quid est Remissibile?

Omne peccatum, quod in Patrem & filium committitur, *g* i. quæuis Legis diuinæ transgressio,cui accidit Resipiscentia; quæ à Deo remitti solet,si trãsgressor in illam peccare desinat,& confugiat ad propitiatorem Christum, alioqui minimè:proinde ab euentu,non à natura, Remissibile dicitur. g Matt.12. 31.& seq.

Quid differt peccatum Remissibile à Veniali.

Quòd Remissibile sit, quod omnibus credentibus remitti potest: Veniale verò, quod singulis iam credentibus actu remittitur.

Quæ Repugnantia?

1. *Pontificiorum* impropria illa distinctio peccati in Mortale, & Veniale, nisi diuerso electorum, & reproborum respectu.

2. *Stoicorum* παράδοξον, qui paria peccata omnia censebant, eò quòd peccatum sit, quicquid non licet: quod quidem Non licet, in quouis genere par sit.

LOCVS XVII.

De Peccato in Spiritum sanctum.

Quid est Peccatum Irremissibile?

PECCATI genus ita lethiferum, vt illud sine vlla veniæ & remissionis spe mors ęterna cõsequatur, seu cui Resipiscentia non contingit.

Quomodo appellatur?

a Matt. 12. 31. b 1. Ioh. 5. 18.

Peccatum in Spiritum sanctum, Blasphemia Spiritus, i. in Spiritum, *a* & κατ᾽ ἐξοχὴν, Peccatum ad mortem. *b*

Quodnam verò illud est?

Vt meliùs intelligamus, testimonia Scripturæ colligenda sunt, ex quibus tum quid non sit, tum quid sit intelligatur. *Primò* igitur occurrit dictum 1. Ioh. 5. 17. *Omnis ἀδικία est ἁμαρτία, sed non ad mortem. Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei vita, peccanti non ad mortem: est peccatum ad mortem, non pro illo vt roget quis dico.* Hìc distinguitur Peccatum ad mortem, ab ἀδικία quæ est transgressio totius Legis. Hinc igitur colligo, Peccatum in Spiritum sanctum, non esse Legis moralis transgressionem vllam, nec vniuersalem, nec particularem, siue ex ignorantia, siue ex infirmitate, siue ex malitia contra Legem commissa sit.

2. Venit

2. Venit in mentem locus Matth. 12.31. *Quisquis loquutus fuerit aduersus filium hominis: remittetur ei:* Et Pauli, qui 1. Tim. 1. 13. Fatetur se Blasphemum fuisse in Christum, persequutorem, & violentum, sed tamen consequutum esse misericordiam, quod ignorans hoc fecerit in incredulitate. Ex quo colligo, Blasphemiam & Persequutionem Christi, atque eius Euangelij, quæ ex ignorantia proficiscitur, nõ esse Peccatũ in Spiritum sanctum.

3. Occurrit abnegatio Petri, qui reclamante conscientia, &quidem cum execratione, Christum abnegauit: *a* sed ex periculi circunstantis horrore, nec iudicio mentis cum lingua consentiente, & fide illa (pro qua rogarat Dominus vt nõ deficeret) *b* non extincta, sed intus æstuante; alioqui sese persequutoribus Christi adiunxisset, cùm è contrario flens amarè sese foras proripuerit. Vnde colligo, Abnegationem Christi, quæ proficiscitur ex infirmitate, nec ex animo abiiciendi Christum, sed sic vt aliquem ad salutem sibi aditum relictum norit, non esse Peccatum in Spiritum sanctum, etsi nihil propiùs ad hoc Peccatum accedit, quàm eiusmodi abnegatio.

a *Matt. 26. 69. & seq.*
b *Luc. 22. 32.*

4. Occurrit dictum Domini, Matth. 12. 31. & seq. *c* vbi obiicit Blasphemiam in Spiritum sanctum Pharisæis, qui non solùm Christum, & eius Euangelium aspernabantur, verum etiam dicebant Christum eiicere dæmonia per Beelzebub principem Dæmoniorum, & habere Spiritum impurum, cùm tamen ex Prophetis, doctrina, & miraculis Christum agnoscerent, nec ignorarent Spiritus sancti virtute fieri illa Christi opera. Hinc igitur per locum à Concreto colligo, quòd materia, seu generica differentia Peccati in Spiritum sanctum, sit, *Abnegare Christum cognitum, & eius sanctum Euangelium, & contra scientiam, & consciẽtiam adscribere Satanæ opus, quod est Spiritus sancti proprium.* Atque hic est vnus modus, & quasi vna species Peccati in Spiritum sanctum, quod fuit Pharisæorum. Quale eorum est, qui veritatem cognouerunt, sed veritati nomen non dederunt, & tamen veritatem probris & conuitiis insectantur, & hæreticam, erroneam, ac diabolicam vocant.

c *Marc. 3. 28. Luc. 12. 10.*

Postremò, Occurrit locus Heb. 6. 4. *Impossibile est eos, qui semel fuerunt illuminati, & post Catechesin Christianismũ*

professi, & per Baptismũ Ecclesiæ allecti sunt, gustaueruntque donum cœleste atque participes fuerunt Spiritus sancti, gustaueruntque bonum Dei verbum, & virtutes seculi futuri, non autem deglutiuerunt, multò minus concoxerunt, si prolabantur (scilicet non in particulare peccatum aduersus primam vel secundam tabulam, sed in vniuersalem ἀποστασίαν à Christo) *vt denuò renouentur per Pœnitentiam, rursus sibi crucifigentes Filium Dei, & ludibrio habentes.* Et Heb. 10. 26. *Voluntariè*, i. pleno assensu *peccantibus*, & ex professo deficientibus à Christo post acceptam notitiam veritatis, *non relinquitur pro peccato hostia:* Estque hic modus eorum, qui veritatem non solùm cognouerunt, sed etiam professi sunt.

Ex quo, 1. colligo alterum modum, siue alteram speciem istius peccati, Esse videlicet *à Christo verè agnito, & ab Euangelio, per Spiritum sanctum illuminantem corda cognito, vniuersaliter & pleno assensu deficere, Christum negare, eius veritatem destinata malitia persequi totis viribus, & eum contumelia afficere, spreta ipsius victima.*

2. Colligo, Subiectum istius peccati non esse in omnibus reprobis, sed in iis tantùm qui Christum & veritatem eius agnouerunt.

3. Electos huic peccato non esse obnoxios, cùm de iis seruandis consilium Dei irritum fieri non possit.

Quid est igitur Peccatum in Spiritum sanctum?

Est ἀποστασία vniuersalis à Christo, i. voluntaria veritatis Euangelicæ euidenter cognitæ renuntiatio, & rebellio ex odio veritatis nata, coniuncta cum tyrannica, sophistica, & hypocritica oppugnatione. Vel sic, Peccare in Spiritum sanctum dicitur is, qui diuinæ veritati, cuius fulgore sic perstringitur, vt ignorantiam causari nequeat, tamen destinata malitia resistit, in hoc tantùm vt resistat.

Da huius Peccati exempla?

Prioris speciei exemplum præbent Pharisæi illi, aduersum quos Dominus de hoc peccato disseruit, Matt. 12. 31. Illi enim Christum norant non modò esse à Deo, Ioh. 3. 2. sed etiam quis esset, Ioh. 7. 28. *Et me nostis, & vnde sim nostis*, (inquit Christus) & tamen non desinebant scientes,

scientes, repugnante conscientia, operibus illis diuinis detrahere, & eum odio veritatis ad mortem vsque persequi. Tales ex Iudæis nonnulli, Act. 6. 10. qui cùm resistere Spiritui per Stephanum loquenti non possent, resistere tamen contendebant. Non dubium tamen quin ex illis multi Legis zelo ad id raperentur: vnde Petrus Act. 2. 41. in die Pentecostes recepit tria millia hominum agentium Pœnitentiam, qui Christum vsque ad mortem crucis persequuti erant. Sed fuisse alios apparet, qui malitiosa impietate in Deum furerent, i. in doctrinam, quam esse à Deo non nesciebant.

Posterioris speciei exemplum est Saul, & Iudas, & Arrianitem Iulianus Apostata. Hic enim ritè institutus fuerat in religione Christiana, cognouerat veritatem Euangelij, quam & publicè professus est, suscepto Baptismo: sed postea suasu quorundam male philosophantium Libanij, Iamblici, & aliorum, defecit à Christo, factus est hostis Christi, & persequutor Ecclesiæ, sacrificauit idolis Gentium, & conatus est totis viribus abolere religionem Christianam.

Vnde iudicandum de hoc Peccato?

Difficile est de eo iudicium facere, hoc præsertim tempore, quo non ita viget in Ecclesia donum διακρίσεως πνευμάτων, vt in veteri Ecclesia, *a* quo Petrus Ananiæ & Sapphiræ hypocrisin cognouit. *b* Itaque de hoc non nisi à posteriori, & ex finali impœnitentia iudicium fieri debet. Nam Manasses filius Ezechiæ, Rex Iuda, multis annis *c* sæuè persequutus est verbum Dei, erectis abominandis idolis contra Dei præceptum, & cruore innocenti in Ierusalem effuso: *d* Verùm quia postea egit Pœnitentiam, *e* peccatum in Sp. sanctum non ad summum fastigium perduxit: proinde hoc peccatũ in eo incohatum quidem, sed non consummatum fuit.

a 1. Cor. 12. 9.
b Act. 5. 3.
c 9.
c 2. Reg. 21. 6.
d 2. Reg. 24. 4.
e 2. Paral. 33. 12. 13.

An pro peccantibus in Spiritum sanctum preces sunt concipiendæ?

Quò propiùs videbitur ab extremo periculo quispiam abesse, eò magis solicitè conari nos decet omnibus modis illum in viam reuocare, ac precibus præsertim illum Domino commendare. Siquem tamen Dominus tãquam digito nobis commonstrarit ad mortem peccare, quid nobis

faciendum sit aperte docet 1.Ioh.5.16. *Non pro illo dico vt roget quis*. Et 1.Sam.16.1. Dominus Samuelem obiurgauit, quòd in perpetuo luctu esset propter Saulem, quē reiecerat. Vt enim desperatis morbis etiam Hippocrates vetat adhibere medicinam: sic Deus non vult Spiritum precum frustra ge.nere, & vota facere pro iis, quorum morbi sunt immedicabiles.

Cur hoc Peccatum dicitur committi specialiter in Spiritum sanctum?

Non respectu essentiæ, aut personæ diuinæ Spiritus: nec enim maior est Spiritus sancti dignitas, quàm vel Patris, vel Filij: nec offendi vna Trinitatis persona potest, quin peccati iniuria in vnicam Deitatem ipsam redundet. Sed respectu gratiæ & illuminationis, cuius Spiritus sanctus est proprius effector in cordibus hominum, quatenus videlicet proprium & immediatum officium Spiritus sancti est, illuminare nos, & in veritatis lucem introductis iter ad Patrem, & Filium, & seipsum nobis patefacere: etsi enim opus hoc commune est tribus personis, tamen Spiritus Sanctus peculiariter & præcipue hîc agit, quemadmodum Pater in opere Creationis, & Filius in opere Redemptionis.

Cur dicitur Irremissibile?

Non propter difficultatem remissionis obtinendæ, vt nonnulli existimant: non etiam quòd sit potentius aut maius quàm gratia Dei: (nam stat hęc Pauli regula, Rom. 5.20. *Gratia exuperat peccatum*) sed quòd æterna cæcitate ob suam ingratitudinem iusto Dei iudicio & ordinatione, qui non patitur se irrideri, aut Spiritum suum, qui est Spiritus veritatis, mendacij argui, *a* quo percussi sunt, qui hoc Peccatum peccant.

a Gal.6.7.

2. Propter Impœnitentiam, seu propter Resipiscendi impossibilitatem, vt Apostolus Heb.6.4.6. *Impossibile est tales renouari ad Resipiscentiam*. Cùm enim vera Resipiscentia proficiscatur à Dei Spiritu: Spiritum autem Dei in vno Christo per fidem nanciscamur, ideo nunquam possunt resipiscere, qui in Spiritum sanctum peccarunt, & proinde nunquam remissionem obtinere: nam si resipiscerent: certè veniam consequerentur, sicut per Ezechielem cap.18.21. Deus se propitiū fore pollicetur, simul

ac verè

ac verè conuersus fuerit peccator, cùm Deus eum, qui seriò resipiscit, non magis possit quàm Spiritum suum despicere.

3. Quia nulla alia restat hostia, vbi à Christi hostia discessum est.a a Heb. 10. 26.

Quid differt Peccatum Irremissibile à Mortali?

1. Quòd Irremissibile quidem omne, est mortale b: sed non omne mortale est Irremissibile. b 1. Ioh. 5. 16.

2. Quòd mortale fit veniale, quando iam credunt, qui antea non credebant: Irremissibile autem, nunquam fit veniale, quia nunquam Pœnitentiam agunt, aut credunt, qui hoc peccatum habent.

Quæ sunt Cognata huic Peccato?

Peccatum Diabolorum, qui scientes volentes agnitam veritatem horribili odio & furore persequuntur.

2. Abnegatio Christi, ex infirmitate profecta.

3. Peccata contra conscientiam sæpius repetita, sunt iter ad Peccatum in Spiritum Sanctum: nam vt de morbis corporis, sic de morbis animi rectè dicitur,

Serò medicina paratur,
Cùm mala per longas inualuêre moras. Ovid.

Quæ Contraria huic Doctrinæ?

Error *Donatistarum* & *Nouatianorum*, qui lapsis negabant veniam, seu remissionem peccatorum, abutentes loco Heb. 10. 26. cùm inter lapsum eorum, qui scientes peccant, & lapsum eorum, qui ex professo resiliunt in vniuersum à Christo, delectantur impietate, & veritati bellum indicunt, latum sit discrimē: alioquin actum esset de Dauide, & Petro, imò de nobis omnibus: contra dictū Christi, *Septuagies septies remitte*, Matth. 18. 22. Et Ezech. 18, 21. *Quacunque hora ingemuerit peccator, non ampliùs recordabor peccatorum eius*, & contra exempla Dauidis, Ezechiæ, Manassis, Petri, qui in gratiam recepti sunt.

LOCVS XVIII.

De libero arbitrio post lapsum.

Quid vocabulo Liberi Arbitrij in hac Disputatione intelligi consueuit?

FACVLTAS seu potentia mentis vel intellectus humani ab bonum malúmve cognoscendum & discernendum: voluntatis verò ad vtrumvis eligendum, vel repudiãdum: denique & virium ad vtrumlibet præstandum.

Quæ est ratio huius appellationis?

Respectu mentis monstrantis obiectum eligendum aut repudiandum nominatur Arbitrium. Liberum verò, respectu voluntatis vltrò & sua sponte sequentis Iudicium intellectus, aut repudiantis.

Est-ne eiusmodi Arbitrium in Homine post Lapsum?

Non potest simpliciter ad hanc quæstionem responderi, sed opus est distinctione duplici. Distinguendæ enim sunt hominum actiones, quarum quædam sunt naturales & sensuales, vt edere, bibere, loco moueri: quædam morales & animales, vt sunt priuatæ, Oeconomicæ, politicæ, externæ item actiones in Sacris: quædam verò supernaturales siue spirituales.

In primo genere, delectus homini relictus est.

In secundo, mẽs multis tenebris est immersa, iudicium non est integrum, nec voluntas alacris, nec vires ad præstandum firmæ. Hinc illud Medeæ,

Video meliora, proboque,
Deteriora sequor.

In tertio genere altera distinctio adhibenda est: nam consideratur homo post lapsum trifariam, Ante Conuersionem siue Regenerationem, In conuersione, & post Conuersionem.

Quid igitur sentis de libero Arbitrio in statu hominis ante Conuersionem?

Planè prauum esse: nam anima quidem cum suis potẽtiis Intellectu & Voluntate, quoad Essentiam mansit integra

tegra: sed harum potentiarum vires ad bonum spirituale prorsus amissæ sunt. Intellectus enim planè cæcus est in rebus diuinis, carens vera Dei cognitione, & Verbi ipsius intelligentia salutari, iuxta Dauidis illud, Psal. 14.3. *a Non est homo qui intelligat.* Et Pauli 1. Cor. 2. 14. ψυχικὸς ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ. Et Rom. 8. 7. φρόνημα *carnis simultas est erga Deum: nam Legi Dei non subiicitur, nec potest quidem.* Et Eph. 4. 23. iubet nos renouari Spiritu mentis nostræ, sic vocans intimum mentis nostræ, nempe illud quod Philosophi ἡγεμονικὸν vocant. a Rom. 3. 11.

2. Voluntas à Deo penitus auersa est, Psal. 53. 3. *Non est qui exquirat Deum, omnes deflexerunt.*

3. Vires & conatus planè sublati, *simul inutiles facti sunt,* Psalmo eodem *b*. Et 1. Cor. 12. 3. *Nemo potest dicere Dominum Iesum, nisi in Sp. Sancto.* Et 2. Cor. 3. 5. *Non sumus ex nobis idonei ad cogitandum bonum.* Et Philipp. 2. 13. *Deus est qui* καὶ τὸ θέλειν, καὶ τὸ ἐνεργεῖν *in nobis operatur.* b Rom. 3. 12.

An igitur quoad res spirituales stipites sumus?

Minimè: neque enim vel intelligendi, vel volendi facultate homo per peccatum spoliatus est, sed cæca & peruersa eius intelligentia, & voluntas reddita est.

Quid verò? Annon dicit Paulus, Rom. 2. 14. Gentes naturaliter ea, quæ Legis sunt, facere: & vers. 15. Ostendere opus Legis scriptum in cordibus suis?

De Legis naturalis notitia loquitur Apostolus inscripta omnium hominum mentibus, quę ad tollendum hominibus ignorantiæ prætextum, seu ad reddendum eos inexcusabiles sufficiat, non autem de implendæ Legis facultate. Et Paulus non dicit Gentes Legem fecisse, sed ea quæ sunt Legis, id est externa aliqua opera, quomodocunque congruentia cum Lege. Alibi enim in Scriptura, vt Ieremiæ 31. 33. dicuntur habere Legem in cordibus inscriptam, quorum corda Deus sancto suo Spiritu circuncidit *c*.

At Ethnici præclaris donis excelluerunt, quæ videntur demonstrare naturam hominis in totum vitiosam non esse. c Deut. 30. 6.

1. Corruptio & vitiositas naturæ non est purgata, sed tantum cohibita à Deo, ne instar belluæ præcipitanter fera-

tur in perniciem generis humani.

2. Non fuerunt illa dona communes naturæ dotes, sed speciales Dei gratiæ, quas variè, & ad certum modum profanis alioqui hominibus dispensat, vt humano generi consulat.

3. Quicquid in illis laude dignum fuit, ambitione pollutum fuit, & à studio illustrandæ Dei gloriæ alienu.

4. Non virtutes propriè, sed simulachra & laruæ virtutum fuerunt, quæ vt in foro politico laudem habeant, apud cœleste tribunal nullius sunt momenti ad iustitiam promerendam. Quin & peccata sunt, quia quicquid absque fide, id est agnitione & fiducia Mediatoris fit, peccatum est, Rom. 14. 23.

Qualis igitur reliqua est voluntas in Homine non renato?

Penitus praua, quippe quæ prona inclinatione ad peccandum festinat, siquidem non voluntate priuatus est homo, sed voluntatis sanitate. Ideo Bernardus, Simpliciter velle hominis est: malè velle, corruptæ naturæ: bene velle, supernaturalis gratiæ.

Sed annon liberè ad malum propendet Voluntas hominis?

Si liberum opponitur coactioni seu violentæ impulsioni, liberè, id est sponte, vltrò, & cupidissimè ad malũ fertur, & sic liberum est Arbitrium ad malum a. Sed si opponatur vel seruituti vel necessitati, certè non liberè, sed necessariò ad malum tendit, & sic seruum est hominis arbitrium, sed ita vt hæc necessitas & seruitus volũtaria sit. Ita voluntas hominis non renati serua est, & libera, diuerso respectu. Serua, propter necessitatem: Libera, propter voluntatem, Iohan. 8. 34. *Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati.* Et vers. 36. *Si vos filius liberauerit, verè liberi eritis.* Ergo si ipse non liberauerit, non libera, sed serua erit voluntas: & proinde veriùs non liberum, sed seruum & captiuum arbitrium dicendum est: nam à quo quis deuictus est, huic seruus addictus b, quòd si peccato addictus, iam non amplius liber.

a Iac. 1. 14. Prou. 2. 14.

b 2. Pet. 2. 19.

Quomodo

Quomodo Voluntas hominis habet se in Conuersione, Actiuéne, an merè passiuè?

Respectu gratiæ extrinsecus aduenientis & præuenientis, voluntas, quatenus nondum cœpit renasci, habet se merè passiuè, vt lutum in manu figuli *a*: quia omnes eius vires, quoad spiritualia & cœlestia, sunt extinctæ, quibus se præparare ad gratiam, vel eam oblatam ex sese accipere possit, aut se naturalibus viribus ad Deum conuertere, aut velle, aut appetere, aut persequi quod bonum est, & Deo placens: Sumus enim omnes mortui in peccatis *b*: mortuus autem ad sui viuificationem nonnisi passiuè se habet: imò voluntas non modò mortua est, sed quod amplius est, contumax ex sese, & per se nonnisi repugnare potest, non mota, nec accensa diuinitus *c*. Ideo Dauid Psalm.51.12. *Crea in me Deus cor mundum.* Sed respectu temporis, quo fit ipsa Conuersio, voluntas non habet se vt truncus, sed dum sanatur à Spiritu Sancto, habet se etiam actiuè, id est voluntas in Conuersionis actu, non est otiosa, neque sine vllo motu aut sensu (vt statua) sed sequitur trahentem Sp. Sanctum. Nam eodem momento efficit Deus, vt per gratiam velimus, & reipsa velimus, id est mouet & flectit voluntatem, & efficit vt velimus reipsa: sic tamen vt penes Spiritum Dei tota sit & maneat actionis efficacia. Vnde Augustinus lib. de grat. & lib. arbitrio, cap.2. *Certum est nos velle cùm volumus, sed ille facit vt velimus, qui operatur in nobis velle.* Ideo Philipp.2.13. *Deus est qui operatur in nobis velle & perficere*: vbi Velle, non de Substantia volũtatis, sed de noua Qualitate accipitur.

a Rom. 9. 21.

b Eph. 2.1. Col. 3.13.

c Ioh. 6.44

Quomodo accipiendum est quod Christus inquit Ioh. 6.44. Nemo venit ad me, nisi Pater traxerit eum?

Non sic quasi voluntas in actu Conuersionis, id est in qua iam fit initium tractionis per Verbum & Spiritum Sanctum, habeat se hostiliter & repugnanter: nec sicut arreptitiorum membris maligni Spiritus vtuntur: neque enim inuiti credimus, cùm fides sit notitia in mente, & assensus in corde: sed quia ex nolentibus volentes, ex repugnantibus consentiẽtes, & ex torpentib. currẽ-

tes facit Deus. Quo sensu accipiendum est dictum Chrysostomi, ἕλκει μὲν ὁ Θεὸς, βουλόμενον δ' ἕλκει, id est *quem trahit Deus, volentem trahit*, alioquin repudiandum: vide Act. 26. 19. *Non fui inobediens cœlesti visioni.*

Quæ sunt igitur Causa Conuersionis nostræ?

Efficiens princeps, & causa per se efficax, vna est, nempe Spiritus Sanctus, de quo Ezech. 36. 26. *Dabo vobis cor nouum, Spiritum nouum ponam in medio vestri, & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum, & faciam vt in præceptis meis ambuletis.*

Instrumentalis seu medium, est Verbum Dei, Rom. 10. 17. *Fides est ex auditu, auditus verò per verbum Dei*, per quod lectum, auditum, cogitatum, Sp. Sanctus regulariter est efficax, illustrans mentem, & flectens voluntatem.

Subiectum autem Conuersionis, est Intellectus & voluntas hominis, quæ tamen etiam concurrere dicitur, non ad Conuersionem, sed in Conuersione, quia Conuersio, sine eo quod conuertendum est non fit, sed quatenus mouetur, non à se, sed à Spiritu Sancto, vt ipsa quoque acta, agat, & facta de nolente volens, velit. Non enim voluntas Subiectum tantùm est operationis diuinæ, quam Spiritus Sanctus in Electis exercet, sed etiam instrumentum tale, quod à Spiritu Sancto renouatum & motum, ipsum quoque vnà operatur, & sese mouet.

Quale est Liberum Arbitrium hominis renati?

Partim ad bonum, partim ad malum.

Quomodo ad bonum?

Quia per Verbum Dei à Spiritu Sancto renouata est natura hominis ex parte tantùm, & proinde liberatur ex parte, quod antea seruum erat arbitrium, id est quia accensa est in mente noua lux & agnitio Dei: In voluntate & corde nouæ inclinationes & motus cum Lege Dei congruentes, vt sic homo à Deo actus, ipse porrò agat, vt Ioh. 6. 45. *Omnis qui audiuit à Patre meo, venit ad me*: & Philipp. 2. 13. *Deus est qui efficit in vobis vt velitis.*

Quomodo ad malum?

1. Quia in hac vita tantùm inchoatur, non autem perficitur Regeneratio, hoc est mentis, voluntatis, & affectuum

ctuum renouatio,*a* ac semper manent reliquiæ carnis seu peccati, quæ agnitionem in mente nonnihil obscurant, & voluntatem inclinant, vt non quæ volumus, illico faciamus. *b*

a 1. Cor. 13. 9. 12. & 2. Cor. 11. 9.
b Rom. 7. 19.

2. Quia renati interdum ad tempus à Deo efficaciā suam non ita vt antea in eis exerente, quasi deseruntur, & sibi relinquuntur, vt in peccata prolapsi humilientur, & ad Deum redeant, vt videre est Psal. 51. 13. & seq.

Est-ne in potestate nostra respuere, vel accipere oblatam Dei gratiam, & in gratia perseuerare, vel ab ea iterum excidere?

Si, qualis est homo, suâ naturâ, consideretur, totus peccato mancipatus, sanè potest respuere gratiam, nec potest seipsum ad Deum conuertere. Sed si Dei propositū, Electionem, & vocationem efficacem spectes, qui electus est, non potest non accipere suo tempore gratiam: neque enim potest irritum fieri Dei consilium, Psal. 33. 11. *Consilium Domini manet in æternum.* Et Eph. 1. 11. *In quo sumus prædestinati secundum propositum eius, qui omnia ex consilio voluntatis suæ efficit.* Soli tamen Deo tribuuntur, & accepta feruntur dona Spiritualia: Et renati, nō sua, sed singulari Spiritus Sancti virtute stant, ac lapsi resurgunt, & ad finem perseuerant, Psal. 37. 23. *A Domino gressus hominis diriguntur, & via eius delectabitur: dum ceciderit, non collidetur, quia Dominus supponit manum suam:* Et Heb. 13. 5. *Non ego deseram te, neque derelinquam.*

Sed postquam conuersi sumus, & prima gratia locum dedimus, Annon vires nostræ subsequenti gratiæ cooperantur?

Vbi Dei gratia regnat, est obsequendi promptitudo, & perseuerandi constantia, sed à Spiritu Dei vbique sit cōficiente proficiscens: Omnia possum in eo qui me corroborat, Philipp. 4. 13. At hominem à seipso sumere, vnde Dei gratiæ collaboret, Scripturæ planè repugnat, Pilipp. 2. 13. *Deus est qui efficit in nobis & velle, & perficere, pro sua bona voluntate.* Item Psal. 23. 6. & 69. 11. *Misericordia eius præueniet me, & misericordia eius subsequetur me.* Itē Philip. 1. 6. *Qui bonum opus in vobis cœpit, perficiet vsque ad diem Domini nostri Iesu Christi.* Et 1. Pet. 1. 5. *Qui virtute Dei custodimini per fidem ad salutem.* Totum igitur

beneficium Conuersionis, & saluationis nostræ, in initio, medio, & fine, gratuitum est.

Si homo in spiritualibus nihil potest, Ergo frustra proponuntur pœna, pracepta, obiurgationes, exhortationes, promissiones, vt, Si volueritis bona terra comedetis, &c.

De Pœnis respondeo, cùm voluntaria cupiditate peccetur, illas iure peccatoribus irrogari. De aliis respondet Augustinus Lib. de corrept. & gratia, *O homo, In præceptione cognosce, quid debeas agere. In correctione cognosce, tuo te vitio non habere: In petitione cognosce, vnde accipias quod vis habere.* Et Deus non sine medio id est sine verbo, & sine auditione, lectione, & meditatione Doctrinæ sonantis in ministerio, & non sine lucta voluntatis conuertit hominem, & fidem accendit. Duritiem certè impij nulli nisi sibi ipsis imputare queunt: verbo autem vrgentur in conscientiis, & in diem Iudicij magis inexcusabiles redduntur: pij verò, vt hortationi pareant, per hortationem preparantur, & per reprehensiones peccati redarguuntur. Denique promissionibus suis testatur Dominus, quàm indigni sint sua benignitate impij: pios verò earum dulcedine, ad suorum præceptorum amorem allicit.

At Zacharias cap. 1. 3. Conuersionis nostra effectus, inter Deum & nos videtur partiri, inquiens, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.

Respondeo, Zacharias loquitur de exteriori Conuersione ad bona opera, & Conuersionem Dei notat, non quâ cor nostrum ad Resipiscentiam renouat, sed qua se beneuolum ac propitium rerum prosperitate testatur. Nam de Conuersione interiore Ieremias in Threnis cap. 5. 21. sic habet, *Conuerte nos Domine, & conuertemur.* Et Deut. 29. 4. *Non dedit vobis Dominus cor ad intelligendum.* Cui consonat Augustini petitio, Da, Domine, quod iubes, & iube quod velis.

At Moses Deut. 30. 11. 14. Mandatum quod pracipio tibi hodie non est occultum, neque procul positum, sed iuxta te est, in ore tuo, & in corde tuo, vt facias illud.

1. Respon-

1. Respondeo in genere, Mosem loqui non de facultate præstandi Legi integram obedientiam, sed de notitia naturali & doctrinali præceptorum Decalogi, ita vt nullam ignorantiam populus prætexere posset, cùm eius tabulas haberet descriptas, eámque adeò singuli ex ore recitare possent, & intus haberent quasi in cognitione & animo insculptam.

2. Ex Pauli accõmodatione Rom. 10.8. addimus, Mosem loqui non de præceptis Legis simpliciter, sed de promissionibus Euangelicis, & eum facilitatem illam non in hominis virtute, sed in ope ac præsidio Spiritus Sãcti ponere, qui opus suum potenter in nostra infirmitate peragit.a

a 2. Cor. 12. 9.

Quis vsus huius Doctrinæ?

Vt homo nihil boni penes se reliquum esse edoctus, humilietur: Deum paupertatis suæ confessione glorificet: ad bonum quo vacuus est, aspiret: suis viribus diffisus, in Dei virtutem recumbat: quod sibi deest, in Deo recuperandum discat: magnitudinem beneficiorum Christi agnoscat: gratuitum donum operantis Spiritus Sancti prędicet: eiusdem operationi obedientiam præbeat: eóque tenaciùs Inuocationi inhæreat.

Quæ Pugnantia?

Error *Platonis*, qui disputat, Vitium non esse voluntarium, & Homines non sponte esse malos: Et *Aristotelis*, dicentis, Rationem deprecari ad optima seu hortari: Alienam esse rationem à peccatis (in fine Ethicorum:) cùm tamen ratio non solùm quæ sunt veræ pietatis, non intelligat, sed etiam in rebus ad hanc vitam pertinentibus sæpissimè allucinetur & cæcutiat.

2. *Ciceronis*, Fortunam à Deo petendam, à seipso sumendam esse Sapientiam.

3. *Pelagianorum*, Hominem propriis naturæ viribus, sine gratia Sp. Sancti ad Deum se conuertere posse, & ex puris naturalibus implere Legem.

4. *Semipelagianorum*, qui Conuersioné partim gratię Dei, partim viribus liberi Arbitrij tribuunt: Et *Scholasticorum*, Hominem faciendo quod in se est, mereri gratiam de Congruo: Liberum Arbitrium cooperari gratiæ Dei: & in motibus spiritualibus non ablatum, nec

amissum, sed tantùm infirmatum; voluntatem semet ipsam præparare ad gratiam posse.

5 *Patrum Tridentini Concilij*, qui vires & facultates animæ, peccatorum laqueis constrictas quidem & implicatas dicunt, vt homo non possit se propria virtute extricare, sed illas tamen nec deletas, nec extinctas esse, sed languidas duntaxat: sicut ægrotus, cuius vires morbo sunt fractæ & attenuatæ, qui adueniente medico, & manum admouente reficitur: aut sicut auicula, quæ habet facultatem volandi, sed funiculo alligata, non potest vsum illius facultatis exercere.

6. *Dogma* illud *de* prima *gratia vniuersali*, quòd Dominus omnibus aperiat oculos, vt videre, aures habeant, vt audire possint, si velint, cùm requiratur vt possint velle.

7. Error *Enthusiastarum*, qui iactitant speculationes, visiones, colloquia diuina, afflatus sine verbo Dei, & imaginantur rapi ad conuersionem homines coactos, & ideo Verbi prædicationem contemnentes, raptum seu tractum illum Spiritus expectant.

LOCVS XIX.

De Lege.

Vnde vocabulum Legis deductum est?

VEl à Ligando, quòd Lex obliget eos quibus lata est, vel ad Obedientiam, vel ad pœnam. Vel à Legendo, quòd leges publicè legi consueuerint.

Quasnam habet significationes vocabulum Legis?

1. In genere pro Doctrina omni vsurpatur, quæ aliquid præscribit, sicut Hebræis תורה dicitur à ירה, id est docuit: qua ratione Euangelium etiam dicitur Lex, Esa. 2.3. *De Sion exiuit Lex, & præceptum Domini de Ierusalem*. Sic Ierem. 31.33. *Dabo Legem meam in visceribus eorum*

rum,& in corda eorum scribam eam. Et Rom.3.20. Euangelium vocatur *Lex Fidei* μεμαντικῶς id est Doctrina quæ salutem proponit sub conditione, Si credideris.

2. In Specie κατ' ἐξοχὴν Lex indicat totum vetus Testamentum, Rom.3.19. *Scimus quòd quæcunque Lex dicit, iis dicit, qui in Lege sunt.*

3. Cùm opponitur Lex Prophetis, Libros Mosis duntaxat significat, & distinguitur à Prophetis & Psalmis, vt Luc.24.44. *Quæ scripta sunt in Libro Mosis, Prophetis, & Psalmis.* Et Rom.3.21. *Iustitia fidei, testimonium habet in Lege & Prophetis.*

4. Cùm opponitur Euangelio, pro Lege morali, & eius appendicibus vsurpatur, vt eodem cap. vers.28. *Nos iustificamur fide absque operibus Legis.*

5. Quando opponitur gratiæ, iram Dei & damnationem, & ἀντιζοδίκαιον significat, vt Rom. 6.14. *Nos nō sumus sub Lege, sed sub gratia.* Sic Gal. 5.18. Si Spiritu ducimini, non estis sub Lege.

6. Interdum opponitur veritati, & tum vmbras Legales, id est Ceremonias Legis denotat, vt Ioh. 1.17. *Lex per Mosem data est, gratia & veritas per Iesum Christum.*

7. Quando opponitur tempori Christi exhibiti, notat totam Mosis politiam seu Oeconomiam, vt Gal. 3. 22. *Priusquam venit Fides, sub Lege custodiebamur:* & constitutionem Sacerdotij, Matth.11.13. *Lex & Prophetæ vsque ad* Iohannem. a

8. Lex interdum per μετωνυμίαν, pro iure, authoritate, imperio, seu vi ad aliquid impellente sumitur, vt cùm dicitur, *Lex Spiritus vitæ, Lex peccati & mortis* b: *Lex membrorum.* c

a *Heb.*7 12. & 10.1.
b *Rom.*8.2.
c *Rom.* 7. 23.

Quid autem voce Legis hoc loco intelligis?

Doctrinam hominum mentibus à Deo inditam, & postea à Mose repetitam, quæ sancta & iusta præcipit, & vitam æternam promittit, sub conditione, Si *omnia feceris:* maledictionem verò minatur, si vel in minimo defeceris. d

d *Iacobi* 2. 10. *Gal.*3.10.

Quæ Epitheta Legi tribuuntur?

Diuersa, sed diuersò respectu: nam quando instituitur collatio Legis & Euangelij, præcipuè in Articulo Iustificationis, tunc Paulus tribuit Legi quasi ignominiosas

appellationes, sed κατά τι nostra culpa, non Legis. Vocat enim *Pædagogum*, & *Carcerem concludentem* a, *Iugum seruitutis* b: *Potentiam* seu vim *peccati* c: *Operantem iræ & mortis* d: *Infirma & egena Elementa mundi*: e *Ministerium mortis* & *condemnationis*: *Literam Occidentem*: f *Chirographum contrarium nobis* g: *Testamentum generans in seruitutem* h. Per se verò considerata, vt Doctrina à Deo promulgata, dicitur *Lex Sancta*, & *Mandatum sanctum & bonum* i: & *Viuus Sermo* k: & *mandatum ad vitam.* l

a Gal. 3. 23. 24.
b Gal. 5. 1. Act. 15. 10.
c 1. Cor. 15. 56.
d Rom. 4. 15. & 7. 5.
e Gal. 4. 9.
f 2. Cor. 3. 6. 7. 9.
g Col. 2. 14.
h Gal. 4. 24
i Rom. 7. 12
k Act. 7. 38
l Rom. 7. 10.

Quis Legis Author?

Deus ipse, qui eam initio in Creatione mentibus hominum inseruit: deinde in monte Sina tabulis lapideis incidit, & eam promulgandam dedit *m*.

m Exodi 32. 16.

Quæ sunt Συνέργια, id est Qui Administri?

1. Angeli, qui non authores, sed internuntij fuerunt, & adhibiti testes in promulgatione Legis à Deo factæ, Act. 7. 53. *Accepistis Legem per dispositionem Angelorum*. Et Gal. 3. 19. *Lex ordinata est per Angelos in manu Mediatoris*, siue Internuntij, id est tradita Mosi eius internuntio per ministerium Angelorum.

2. Moses singulariter à Deo designatus, Exodi 19. 3. 20. &, Ioh. 1. 17. *Lex per Mosem data est*, quod confirmatur Act. 7. 38. Nam Moses medius inter Deum & Populum Internuntius *n*, bis è monte descendens duas tabulas Legis à Deo per ministerium Angelorum acceptas ad Israelitas detulit *o*.

n Deut. 5. 5.
o Exod. 32. 15. & 34. 29.

Quæ materia seu argumentum, siue Obiectum Legis est?

Dilectio Dei & proximi, Matth. 22. 37. 39. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota cogitatione tua: & proximum sicut teipsum?*

Quotuplex est Lex Mosis?

Triplex, Moralis, Ceremonialis, & Iudicialis, Deut. 6. 1. *Hæc sunt præcepta, & Ceremoniæ, & Iudicia, quæ mandauit Dominus.* Rom. 9. 4. *Israelitarum sunt αἱ διαθῆκαι καὶ ἡ λατρεία, καὶ ἡ νομοθεσία.* Quarum prima species Iudaïs communis cum aliis Gentibus, posteriores priuati, & quasi

quasi municipalis iuris fuerunt.

Quid est Lex Moralis?

Est præceptio diuina continens piè iustéque corã Deo viuendi regulam, requirens ab omni homine perfectam & perpetuam obedientiam erga Deum, quæ promittit vitam æternam perfectè obedientibus: mortem verò & dãnationem minatur, eam non perfectè præstantibus, iuxta dicta, *Qui fecerit hæc, viuet in eis*, Leuit. 18. 5. Deut 27.26. Gal.3.12. Et Deut. 21. 23. Galat.3.10. *Maledictus qui non fecerit omnia verba Legis huius*. Dicitur autem *Moralis*, ἠθικὴ, quia perpetua viuendi regula est, ad quam mores cuiusque sunt exigendi, tum erga Deum, tum erga proximum, summatim Decalogo comprehensa *a*. a *Exod. 20. 10. Deut. 5 6.*

Quod est discrimen inter hanc Legem moralem, & Humanas Leges de moribus?

Ingens: nam humanæ Leges tantùm postulant aut vetant externa opera, & perfunctoriam saltem disciplinam & quandam duntaxat affectuum interiorem moderationem, ad mentis nostræ iudicium requirunt. At Lex Dei non tantùm requirit externa facta, sed totius naturæ conuersionem ad Deum, absolutam obedientiam, & affectuum omnium compositionem ad regulam æternam mentis diuinæ, & spirituales motus integrè & puræ Legi congruentes. Quod sentit Paulus, dum dicit Rom. 7.14. *Lex est spiritualis*: Et Deuter.6.5. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde: & proximum sicut teipsum*. Item, *Non Concupisces*, Exod.20.17.

Deinde, illæ tantùm temporales pœnas: hæ æternam iram Dei, & temporales simul æternásque pœnas denunciant.

Est-ne Lex moralis à Lege Naturæ diuersa?

Non.

Cur igitur opus fuit promulgatione Decalogi?

1. Quia post lapsum Adæ, caligo accessit mentibus hominum, quæ notitiam Legis naturæ obscuriorem fecit, cum assensio languidior, & magna inferiorum virium contumacia.

2. Quia Deus se Legis naturæ, & notitiarum natura-lium authorem esse noua hac publicatione declarare voluit, & testari, quòd Legem suam habere noluerit pro derelicta.

3. Extare voluit expressam vocem Iudicij sui aduersus peccatum, & sciri, Pœnas non accidere casu, sed ordine diuino.

4. Vt constaret certa Deum colendi ratio.

Quis finis Legis?

1. Tim. 1. 5. Finis præcepti est Charitas ex puro corde, & conscientiâ bonâ, & fide non ficta.

An Legi Obedientiam, quam requirit, præstare possumus?

Non posse etiam renatos, non solùm arguit vniuersalis experientia, & Scripturæ testimonia testantur, vt Ecclesiast. 7. 21. Prouerb. 20. 9. 1. Reg. 8. 46. *Non est homo iustus super terra, qui faciat bonum, & non peccet.* Dauid Psalm. 143. 2. *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Et Paulus, *Volentibus facere bonum* (loquitur enim de vno eodémque opere quod bonum est) *adiacet malum*, Rom. 7. 21. Et Philip. 3. 12. *Non quòd iam apprehenderim, aut perfectus sim.* Verùm noua via in cœlum monstrata, qui est Dominus noster Iesus Christus euincit: nam si *ex Lege iustitia*, inquit Paulus Gal. 2. 21. *Christus frustra mortuus est.*

Ergóne Deus iniustus est, qui impossibilia à nobis exigit?

Absit, quia repetit à nobis quod suum est, & quod ante dederat: nam facultatem præstandi Legem primis nostris parentibus in Creatione dederat: vt siquis mutuò det alicui pecuniam, hic verò sua negligentia & culpa amittat aut dissipet, nec sit ampliùs soluendo, creditor tamen iniustitiæ argui non potest, si & ab ipso & hæredibus eius creditam pecuniam exigat.

Quînam autem hæc duo dicta conciliantur, quæ tribuuntur Hieronymo, Maledictus qui dicit, Impossibilia Deum præcepisse, & Maledictus qui dixerit, Legem esse possibilem?

Distinctio-

Distinctione temporum, & subiectorum. Deus non præcepit impossibilia, primis scilicet parentibus ante lapsum, nec etiam renatis, quibus Lex possibilis est per gratiam, idque 1. Per Imputationem satisfactionis Christi, & Remissionem peccatorum: Finis enim seu scopus, impletio, & *perfectio Legis est Christus in iustitiam omni credenti*, Rom. 10.4. Et, vt ait Ambrosius, *Perfectionẽ Legis habet, qui credit in Christum.*

Deinde per inchoationem nouitatis, quæ fit à Spiritu Sancto, vsque ad gradum aliquem bonæ conscientiæ, secundùm quem nominantur perfecti *a*, sed imperfecta perfectione *b*. Hoc sensu mandata Dei grauia non sunt *c*, quia adiunctam habent Remissionem peccatorum *d*, & quia Spiritus renouationis operatur huiusmodi velle in credentibus, vt delectentur Lege Dei *e*. Lex autem est impossibilis, homini scilicet in hac corrupta natura, propriis viribus & actionibus: & non veretur dicere Scriptura, De Obseruatione Legis, Esse iugum quod nec Apostoli, nec credentes, nec primitiua Ecclesia, nec Patres ferre potuerunt, Act. 15.10. quod certe de Iustificatis & renatis etiam intelligendum est.

a *Philipp. 3.15. 1.Cor. 2.6.*
b *Philipp. 3.12.*
c *1.Ioh.5.3.*
d *Rom. 6. 14*
e *Rom. 7. 22. Psal.1.2.& 119.14.*

Quis est Vsus Legis Moralis?

Triplex, Coercere, Damnare, Docere. 1. *Externus*, qui & Pædagogicus siue Disciplinaris, & Politicus dicitur, qui pœnarum formidine, & diuinæ vltionis terrore homines, etiam non renatos continet ab externo opere peccati, & ad publicam hominum communitatem fouendam, & pacem tuendam necessarius est: quem vsum commendat Apostolus, 1. Timoth. 1.9. cùm tradit, Legem non esse iusto positam, (non modò quoad Iustificationem vel condemnationem, sed quoad coactionem: vt mater sponte amat & alit sobolem, non coacta Lege, etiamsi Lex quoque id præcipit) sed iniustis, immorigeris &c. Et valet hic vsus ad continendum vnumquemque in suo officio, & regendos externos mores, quo vsu contenti sunt Pharisæi & Hypocritæ: cuius etiam respectu Paulus Philipp. 3.6. ante Conuersionem se Irreprehensum fuisse dicit.

Quis secundus Vsus?

Internus seu Arcanus, qui ferit conscientiam hominis, & detegit, arguit, & damnat peccatum, producítque hominem ad tribunal Dei, eúmque maledictionis sententiæ subiicit: De quo vsu, Rom. 3. 20. *Per Legem est cognitio peccati.* Et cap. 7. 9. *Ego aliquando sine Lege viuebam,* id est securus, non sentiebam Iudicium Legis, sed veniente mandato, peccatum reuixit, & ego mortuus sum id est me morte & damnatione dignum intellexi. Huius vsus respectu, *Lex iram operari* dicitur, Rom. 4. 15. quia iram Dei denuntiat, nósque subiectos iræ Dei proclamat: Et 2. Cor. 3. 7. *Lex est ministerium mortis,* id est facit vt ex agnitione peccati, intelligamus nos morte, id est damnatione dignos. Hoc autem habet Lex, non suo (quippe quæ sua natura bona & sancta est) sed naturæ nostræ corruptæ vitio.

Valet autem hic vsus ad terrendos deploratos, & ad non deploratos subigendos, præparandósque ad remedium quærendum, & excipiendum in Christo propositum. Quo respectu Lex dicitur fuisse Pędagogus ad Christum Gal. 3. 24. nam cùm iniustitiæ omnes accusaret, simul admonebat in promisso Messia quærendam iustitiam, nisi perire mallent.

Huius vsus exemplum habemus in Dauide, post auditam obiurgationem Nathan [a]: Ezechia dicente, *Sicut Leo, contriuit omnia ossa mea,* Isac. 38. 15. Et Act. 2, 14. 23. 37. cùm ad concionem Legis à Petro habitam, obiiciente Iudæis ingratitudinem erga Deum, & homicidium innocentis Christi i. violationem vtriusque Tabulæ, ipsi corde compuncti, dixerunt Apostolis, *Quid faciemus, viri Fratres?* Quibus Petrus respondit, Pœnitentiam agite, vers. 28. Nam sicut calx viua accenditur aqua, & oleo restinguitur: ita peccatum per Accidens Lege augetur, sanantur autem pauores cordis consternati Iudicio Legis, effuso oleo, id est audita consolatione Euangelij.

[a] 2. Sam. 12. 1. 13

Quis est Tertius Vsus?

Est *Spiritualis*, quia pertinet ad homines Spiritu Dei regenitos, quos decet & instituit in vero Dei cultu,

& recte

& rectè viuendi regula, de quo vsu Ezech. 20. 19. *In præceptis meis ambulate*, &c. Huius vsus respectu Dauid, insignibus encomiis Legem commendat, *Lex Domini immaculata, conuertens animas, Iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda, præceptum Domini lucidum, illuminans oculos*, &c. a

a *Psal.* 19. 8. 6.

Anne Regenitis per Spiritum Sanctum opus est Lege, cùm Doctorem, & Ductorem habeant Spiritum Sanctum?

Opus est. 1. Quia ratio humana, quamprimum non regitur verbo Dei, facilè aberrat.

2. Non vult Deus nos nostro marte & arbitrio excogitare opera, aut cultus: sed vult nos verbo suo regi, sicut dicitur Psalm. 119. 105. *Lucerna pedibus meis verbum tuum*: Et Matth. 15. 9. *Frustra colunt me mandatis hominum*.

3. Non alia est quàm dictat Spiritus Sanctus, ab ea, quam præscribit Lex, piè & bene viuendi regula.

4. Propter carnis reliquias: neque enim fideles ex omni parte sunt renati: ideóque eos de voluntate Dei in dies magis ac magis edoceri, & exhortationibus ceu stimulis eorum pigritiam excitari ad obsequendi promptitudinem oportet.

Quæ est Lex Ceremonialis?

Quæ præscribebat ritus Ecclesiasticos, & externas Ceremonias, vt 1. Sacrificia.

2. Sacra, vel loca & vasa, vel tempora, & solemnitates.

3. Sacramenta.

4. Obseruationes quasdam in Cibo *a*, vestitu *b*, Aratione *c*, Satione *d*, Arborum præputio *e*, aucupio, *f* & aliis nonnullis: & cultus externos, quorum vsus erat durante politia Mosaica, tum 1. in Tabernaculo, quod fuit portatile: Deinde in Templo Solomonis, quod fixum fuit in vno loco: tum extrà.

b *Deut.* 14. 6. 12. 21. *Leuit.* 17. 12
c *Deut.* 22. 5. 11.
d *vers.* 19.
e *Leuit.* 19. 19.
e *vers.* 23.
f *Deut.* 22. 6.

Quis Vsus erat Ceremoniarum & Sacrificiorum?

1. Vt essent picturæ seu imagines cultus interioris, qui Deo debebatur.

2. Vt demonstrarent immunditiem peccati hominibus inhærentem, & testarentur quid in sese mereātur homines, mortem nimirum & damnationem æternam, & eatenus erant Legis moralis appendices.

3. Vt piis visibiles & palpabiles essent Conciones De Passione & Morte Christi, per quam ab illa miseria liberarentur, & eatenus fuerunt Euangelij ceu quidam typi, quo respectu etiam Lex dicitur, & præcipue quidem Pædagogus ad Christum *a*. Nam Circuncisio, semen Abrahæ promissum mysticè prædicabat: Ablutiones, admonebant sordium abstergendarum per sanguinem Christi: Sacrificia, typicè victimam secuturam adumbrabant: vnde Coloss. 2. 17. & Hebr. 10. 1. *Vmbram Lex habebat futurorum bonorum, non ipsam rerum imaginem, corpus autem Christus.*

a Gal. 3. 24.

4. Vt essent signa & Sacramenta, per quæ Spiritus Sanctus esset efficax, non ex opere operato, sed ex fide vsurpata: Quo sensu sacrificia dicuntur Expiationes peccatorum *b*.

b Leuit. 16. 27.

5. Vt essent notæ professionis, signa & distinctiones seu maceries, quibus Israelis Ecclesia à reliquis Gentibus discerneretur, & à multiplici Gentium idolomania arceretur.

Quid fuit Lex Iudicialis seu Politica?

Fuit præceptio de externis actionibus, quibus regi ciuilem Israelitarum societatem oportuit: seu Ius ciuile Israeliticum de Magistratibus, distinctione dominiorum, distributione hæreditatum, pœnis delictorum, distinctione & dominio hæreditatum, ordine Iudiciorum, Contractibus, ritibus Coniugiorum, Repudiis, Seruitute, ordine & legibus militiæ, testibus, vsuris, suscitando fratri semine, pœnis blasphemiæ, periurij, profanationis Sabbathi, & Ceremoniarum, seditionis, inobedientiæ, homicidij, damni dati, vel in rebus, vel in corpore, Adulterij, Stupri, Furtorum, & omnium denique externorum delictorum contra singula præcepta Decalogi.

Quis

Quis vsus erat Legis Iudicialis?

Conseruatio politiæ, pro conditione loci, temporis, & Gentis.

2. Vt esset illustris distinctio politiæ illius (in qua ex certa stirpe nasciturus erat Messias,) ab aliis Gentibus.

Quatenus Lex est abrogata?

Quoad Iustificationem attinet, eodem modo de omnibus partibus Legis sentiendum est, videlicet quòd nullus sit iustus, seu acceptus ad vitam æternam propter vlla opera Legis.

Quoad Obedientiam attinet, discernendæ sunt partes Legis, & quidem Lex moralis duas habet veluti partes; quæ sunt, præcepta seu regula vitæ, & appendix de promissionibus seu comminationibus.

Quoad Regulam vitæ, Lex neque in hac, neque in futura vita abolebitur, quoad ipsa præcepta: Deus enim perpetuam dilectionem erga se & suam Creaturam suo ordine requirit: & hoc respectu testatur Dominus, Se non venisse ad Legem abolendam, sed ad implendam, nec præteriturum apicem ex Lege, quin omnia fiant, Matt.7.17.18.

Quoad appendices verò, promissiones omnes Legis, renatis fiunt in Christo ratæ. a

Quoad Comminationes, inexorabilem seueritatem Legis, & seueram exactionem, hæ renatis sunt abolitæ, Rom.6.14. *Non estis sub Lege, sed sub gratia.* Item, *Nulla damnatio his, qui sunt in Christo*, cap.8.1. Item Gal.3.13. *Christus nos redemit de maledicto Legis, factus pro nobis maledictum.* Et cap.4.4. *Christus Legi subiectus est, vt eos, qui sub Lege erant, redimeret.* Cœterùm non renati, Legi toti, eiúsque damnatoriæ sententiæ obnoxij sunt, iuxta illud Gal.3.10. *Maledictus qui non fecerit omnia, quæ scripta sunt in libro Legis.*

a Rom.8.4.

Est-ne Lex Ceremonialis abrogata?

Abrogata est, non quo ad significationem, aut Scripturam, ne legatur: potest enim nos erudire de Iesu Christo: sed quoad vsum, & externam obseruationem: nam Dan. 9.27. *Christus confirmabit pactum multis hebdomada vna, & in dimidio hebdomadis cessare faciet hostiam, & sa-*

crificium. Et Christus Matth. 11.13. *Lex & Propheta vsque ad Iohannem.* Et Ioh. 1.17. *Lex per Mosem lata est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta.* Ideo publico Spiritus Sancti decreto in Concilio Apostolorum, Act. 15.6. & seq. abrogatæ sunt Ceremoniæ, nec amplius in vsum reuocandæ, cùm Christus (cuius typi fuere) aduenerit, omnésque impleuerit, & deleuerit, quod aduersus nos erat chirographum in decretis, Colos. 2.13. id est, Ceremonias, quæ instrumenta erant solemnia, quæ reatum & immunditiem nostram testabantur. Sic Heb. 10.14. *Vnica oblatione Christus consummauit in æternum sanctificandos.* Hoc ipsum etiam velo templi in passione Christi scisso, est significatum a. Ideo Paulus, Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit, Galat. 5.2.

a Matt. 27 51.

Pro hac autem substituit Dominus, duorum Sacramentorum administrationem, ex ipsius regula in Ecclesia Christiana ad finem seculi obseruandam, Marci 16.15. *Ite, prædicate, baptizate.* Et 1. Corinth. 11. 26. *Annuntiate mortem Domini, donec veniat.* Quæ autem pertinerent ad ordinem, libera Ecclesiis reliquit.

Est-ne autem Iudicialis *similiter abrogata?*

Est quoad obligationem, quatenus videlicet nulla Respublica tenetur recipere Leges politicas Gentis Israeliticæ, & quoad modum, limitationem, formam, & determinationem pœnarum, seu constitutionem certis circunstantiis descriptam, quæ est in Arbitrio & libertate optimorum Principum, pro loci, temporis, & personarum exigentia, relicta: Lex enim forensis, obligat tantùm eos quibus est lata. Item, Lex lata ad certum tempus, non retinet authoritatem post illud tempus: Solis autem Israelitis, & quidem ad tempus lata fuit, Gen. 49.10. *Non auferetur sceptrum de* Iuda, *& Legislator de medio populi eius, donec veniat* Silo. Quò referri potest illud Christi Luc. 16.16. *Lex & Propheta*, id est politia Mosaica, *vsque ad Iohannem.*

Fuit ergo Lex Iudicialis iuris positiui: proinde non coguntur Christiani eodem modo suas politias administrare, quo Respublica Israelitica fuit administrata, sed

sed illis vti licet Legibus politicis suarum Gentium, quæ cum Lege naturæ & Decalogo congruunt, iuxta præceptum, Rom. 13.1. Omnis anima potestatibus, quæ præsunt, subdita esto. *a* a 1.Pet.2.13.

Deinde Deus illustri suo iudicio deleuit politiam Mosaicam. *b* Non est autem abrogata, quoad substantiam & finem, seu naturalem & vniuersalem æquitatem, quæ est iuris diuini & naturalis, & quoad genus morale illud, vt turbantes societatem humanam, puniantur, constet honesta pax, & tranquillitas publica, & valeat iudicium & Iustitia. b Dan.9.26.27. Mat.24.15.

Quæ Disparata?

A Lege disparatur Euangelium, de quo sequenti loco.

Quæ Repugnantia?

Error. 1. *Manichæorum*, qui dixerunt Legem malam esse quòd iram operetur, Rom. 4.15. cùm non propriè id faciat, sed ipsius transgressio.

2. *Pelagianorum*, qui ad illam præstandam à natura se dispositos esse sunt opinati.

3. *Antinomorum* & *Libertinorum*, qui sentiunt Christianis non ampliùs Lege Dei morali opus esse, nec Decalogum in Ecclesia Christiana prædicandum, quia fideles sint per Spiritum renati.

4. *Pharisæorum*, qui existimarunt Impletionem Legis esse facilem & possibilem: *c* & quædam esse magna mandata, vt de peccatis crassioribus, homicidij, adulterij, perjurij: quædam esse minima, quorum transgressionem Deus non curet, vt interiores affectus aberrantes à Lege Dei. *d* Eorundem & Ebionitarum, qui Legis Ceremonialis obseruationem, cum Euangelio coniungendam esse docebant. c Matt.19.20. d Matt.5.19.

5. *Pontificiorum*, qui Legis perfectam obseruationem ab homine renato pro statu viatoris præstari posse affirmant: Et Scripturam tribuere piis diuersa & separata opera, quorum quædam sint bona, quę satisfaciant Legi, quædam mala, quæ pugnent cum Lege: nec Legem exigere ab hominibus aliam perfectiorem obedientiam, quàm quæ in hac vita præstari possit: imò hominem posse plura facere, si velit, quàm debeat, quæ vocant, Opera Supererogationis: & proinde homines

eius obseruatione fieri iustos coram Deo, & mereri vitam æternam.

6. *Eorundem*, qui κακοζηλία Ceremonias Leuiticas in Ecclesiam inuehunt.

7. *Fanaticorum*, qui solis politicis Legibus Israelitarum, Christianas Respublicas regi volunt.

8. Anabaptistarum, qui finxerunt Patriarchas de Euangelio siue promissionibus vitæ æternæ, nihil credidisse, sed tantum externis & corporalibus promissionibus saginatos fuisse; quia dicuntur fuisse in Lege, *a* & sub Lege, *b* & quia scriptum sit, Matt. 11. 13. Lex vsque ad Iohannem. Omnes denique errores de vera Legis sententia: tum peccata pugnantia cum singulis Decalogi præceptis.

a Rom. 3. 19
b Gal. 4. 3. 5.

LOCVS XX.

De Euangelio.

Quid significat Euangelij vox?

PROPRIE bonum, lætum, Fœlix & faustum nuntium: qua significatione apud Aristophanem vsurpatur, Εὐαγγέλια κἀγὼ ἔφρασα αὐτοῖς, læta nuntia ipsis enarraui. Sic apud Appianum de nece Ciceronis, τῷ Ἀντωνίῳ εὐαγγέλιον διαφέροντες.

2. Præmium quod datur lætum afferentibus nuntiū, Hom. Ὀδυσσ. 14.

Εὐαγγέλιον δέ μοι ἔστω,
Αὐτίκ' ἐπεί κεν κεῖνος ἰὼν τὰ ἃ δώμαθ' ἵκηται,
Ἕσσαι με χλαῖνάν τε, χιτῶνά τε, εἵματα καλά.

Hoc est, *Euangelium mihi esto, Statim vbi redierit ille in suas ædes, vt vestias me pulchris vestibus, Chlana, & Tunica.*

3. Sacrificium ob lætum nuntium acceptum, Xenophon Ἑλληνικῶν i. ἔθυε τὰ εὐαγγέλια, i. sacrificia obtulit pro accepto fausto nuntio.

Sed qua significatione Scriptura vsurpat Euangelij vocem?

1. Sicut

1. Sicut εὐαγγελίζειν significat Læta nuntiare, Isa. 52.7. *Quàm pulchri pedes super montes Euangelizantium pacem, & annuntiantium bonum*, pro quo Prophetæ vtuntur verbo בשר, quod significat, Res bonas & nouas nuntiare: Sic Apostoli κατ' ἐξοχὴν Euangelium dixerunt, *a* insigne & lætum illud nuntium de salute per Christum parta credentibus, seu solenne patefactæ & exhibitæ in Christo Dei gratiæ præconium, Luc. 2.10. *Euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit toti populo, quia hodie natus est vobis Saluator, qui est Christus Dominus.* a Marc. 1. 15.

Deinde per μετωνυμίαν, pro historia ipsa de Christo, i. de iis quæ docuit & fecit, *b* accipitur, cuiusmodi Euangelia quatuor numeramus. b Act. 1. 1.

Interdum etiam ipsam doctrinæ Euangelij promulgationem, annuntiationem, siue euangelizationem declarat, vt 1. Cor. 9.14. ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ζῆν: & 2. Cor. 8.18. Οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, cuius laus est in Euangelio.

Sed quæ est Ratio nominis?

Quòd quemadmodum maleficis propter sua crimina acerbissimo & ignominiosissimo supplicij generi adiudicatis, nihil iucundius & optatius contingere potest, quàm vt à sententia damnatoria liberati, gloria regia, & libertate gaudeant: Ita hominibus ob peccata sua maledictis, & æternùm damnatis, nihil melius, optatius, & faustius accidere potest, quàm audire se à damnatoris sententia absolutos, inter Filios Dei censeri & esse.

Euangelium quid est?

Est doctrina cœlestis ex arcano sinu Dei Patris per Filium prolata, per Apostolos prædicata, & in libris noui Testamenti comprehensa, bonum & lætum toti orbi afferens nuntium, nempe humanum genus per mortem Iesu Christi vnigeniti Filij Dei, redemptum esse: ita vt cunctis hominibus, modò resipiscant, & credant in Iesum Christum, parata sit peccatorum remissio, salus, & vita æterna.

Quid est αἴτιον κύριον, author, siue causa efficiens Euangelij?

Deus, qui arcanum nostræ Redemptionis beneplacitum reuelare dignatus est, vnde Euangelium Dei dicitur, Rom. 1.1. Συναίτιον, Concausa, Λόγος, i. Filius Dei, qui è sinu

Patris prodiens, id nobis enarrauit, Ioh.1.18. sicut in Paradiso primam ipse Euangelij promissionem protulit, Gen.3.15. Semen mulieris conteret caput Serpentis.

Quæ causa Organica, seu per quos Euangelium Mundo patefactum est?

1. Per Angelum Dei, nato iam Iesu Christo, dicentem, Luc.2.10. *Euangelizo vobis gaudium magnum, quia natus est vobis hodie seruator mundi.*

2. Per Iohannem Baptistam, qui summam Euangelij prædicauit, Christum ostendens, & vocans Agnum Dei, i. victimam expiandis mundi peccatis à Deo destinatam: quo nomine Prophetis maior fuit Iohannes. *a* Quia tamen virtutem & gloriam, quæ demùm enituit in Resurrectione Christi, non explicauit, Christus negat eum fuisse parem Apostolis, *b* sed medium inter Prophetas & Apostolos locum tenuisse innuit.

3. Per ipsum Christum in carne manifestatum, cui *c* tribuitur propriè, quòd Euangelium Regni Dei prædicarit, sed in Iudæa tantùm. Demum per Apostolos ex mandato Christi: *d* quod fecerunt prædicatione, & scriptis.

a *Luc.7.26*
b *Matt.11.11.*
c *Matt.4.23.*
d *Marc.16.15.*

Annon Patriarchæ & Prophetæ etiam prædicarunt, scriptisque mandarunt Euangelium?

Etsi iam inde ab initio mundi mysterium Euangelij significatum fuit Patribus, déque hoc loquuti sunt, & scripserunt Prophetæ, vt Gen.3.15. *Semen mulieris conteret caput serpentis*: Et Gen.12.3. *e In semine tuo benedicentur omnes gentes:* Gen.49.10. Silo, (i. Christus, semen mulieris, ex secundis editus, sine virili operatione,) veniet ablato sceptro, & regia dignitate à populo Israel. Deut.18.15. Deus repetit & illustrat promissionem Euangelij; *f* Isa.7.14. *Ecce Virgo pariet Filium, & vocabit nomen eius Immanuelem*, idest nobiscum Deum fortem, quia Verbum caro factum est, Ioh.1.14. Et totum 53. caput Euangelicam concionem continet de morte, & fructibus mortis Christi. Tamen quod illi prędicarunt, promissiones fuerunt potiùs Euangelicæ, quàm ipsum Euangelium, cùm vaticinati sint de re futura, non autem rem exhibitam annuntiarint. Gal.3.16. *Abrahæ dicta sunt promissiones.* Ideo Apostolus Rom.1.1. dicit, Se segre-

e *Gen.18.18. & 22.17.18. & 26.3.4. & 8.14.15.*
f *Psal.2.6.8 & 8.6. & 45.8. & 110.1.4. &c.*

segregatũ *ad Euangelium Dei* (scilicet annuntiandum,) *quod ante Deus promiserat per Prophetas in Scripturis sanctis*. Si promissum fuit, nondum igitur tunc exhibitum. Et 1.Pet.1.10. *De qua salute inquisierunt, & scrutati sunt Prophetæ, qui de ventura in nos gratia vaticinati sunt*. Sed demum Apostoli illud exhibitum publicarunt: vnde aliquando Euangelium suum nominant, Rom.2.16. Iudicabit Dominus secundùm Euangelium meum: & 2.Cor.4.3. Quod si opertum est Euangelium nostrum, &c. quod videlicet illius essent, non authores, sed præcones.

An-ne igitur vnum & idem Euangelium ab initio mundi, aut vna & eadem ratio salutis consequendæ omnibus temporibus communis fuit?

Fuit: nam Heb.11.4. *Abel per fidem accepit testimonium, quòd esset iustus coram Deo*. Et vers.7. *Noe factus est hæres iustitiæ, quæ secundùm fidem est: Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam*, Gen.15.6. a a Rom.4.3.
Et Act.10.43. *Christo omnes Prophetæ testimonium perhibent, Remissionem peccatorum accepturum per nomen eius quemuis, qui crediderit in eum*. Et Heb.13.8. *Iesus Christus heri & hodie, idem est, & in seculum*. Ideo Apoc.13.8. *Agnus* dicitur *occisus ab origine mundi*, non actu, sed efficacia.

Ergóne nihil interest inter Doctrinam nostram, & illorum, qui sub Lege vixerunt?

Nihil quoad substantiam, sed nonnihil quoad dispensationis modum. Nam illis πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως, Heb.1.1. multipliciter ac diuersè, & proinde obscuriùs & particulatim, & veluti per gradus, diuersisque modis, & quò propiùs dies imminebat, eò clariùs reuelata est gratuitæ in Messia Reconciliationis doctrina. Nunc verò nobis per ipsum Filium tota clarissimè & plenissimè proponitur.

Deinde cùm eam modicè delibauerint veteres, vberior eius nobis affertur fruitio. Ideo Christus gratiæ mensuram, qua Iudæos superamus extollens, Discipulis dicit, Matth.13.16.17. *Beati*, inquit, *oculi qui vident quæ videtis: Beatæ aures, quæ audiunt quæ auditis: multi*

enim Reges & Prophetæ hoc optarunt, nec adepti sunt. Denique in venturum Messiam illi, nos in exhibitum credimus.

Quæ est materia Euangelij, seu subiectum circa quod illud versatur?

Christus mortuus pro peccatis nostris, & excitatus propter Iustificationem nostram, Rom. 4. 25. De hoc enim est Euangelium, & hunc vnicum concionatur, Rom. 1. 3. *Euangelium quod promiserat de Filio suo.* Qua de causa vocatur *Euangelium Iesu Christi,* a & *Testimonium Christi,* b item *Verbum Crucis,* c quia est prædicatio de Christo crucifixo: Et vers. 22. *Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam: nos autem prædicamus Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam.*

a Marc. 1. 6
b 1. Cor. 1. 6
c v. 18.

Quod est subiectum Cui, seu Ad quos pertinet Euangelium?

Marc. 16. 15. docet Christus, *Profecti in mundum vniuersum, Prædicate Euangelium omni Creaturæ,* i. non quidem singulis hominibus, sed omnibus Gentibus, vt exponunt Matthæus cap. 26. 13. & 28. 19. & Lucas 24. 47. Quo significatum est, Gal. 3. 28. In Euangelio non esse Iudæum, neque Græcum, neque seruum, neque liberum, non masculum, aut fœminam. Hinc *Euangelium præputij* dicitur, Gal. 2. 7. metonymicè, & *Euangelium Circuncisionis,* quod inter Gentes à Paulo, & Iudæos à Petro, annuntiandum fuit. At virtus & efficacia Euangelij, seu promissionum Euangelicarum, ad solos credentes, & electos pertinet, teste Christo Ioh. 17. 9. *Non pro mundo rogo,* (inquit) *sed pro iis, quos dedisti mihi, quia tui sunt.* Neque propterea Deus quenquam ludificatur, cùm vitium omne in reprobis hæreat, qui suæ voluntariæ contumaciæ ipsi sibi conscij sunt.

Quis finis Euangelij?

Nobis per Legem Reis, gratiam Dei & misericordiam promissam per fidem in Christum proponere & applicare, seu peccatorum remissionem, & nostram coram Deo iustificationem in vno Christo, atque ex mera Dei gratia polliceri. d

d Rom. 3. 23. 24. 1. Pet. 1. 9.

Quænam sunt Effecta Euangelij?

Fidem

Fidem creare, vnde verbum fidei dicitur. *a* a 1. Tim. 4. 6.

2. Reconciliare Deo, ideo verbum Reconciliationis. *b* b 2. Cor. 5. 19.

3. Spiritum subministrare, ideo vocatur Ministerium Spiritus, *c* quia Spiritus vim adiunctam habet. c 2. Cor. 3. 8

4. Regenerare, vnde dicitur Bonum semen. *d* d Matt. 13. 37.

5. Prędicatione Remissionis peccatorum, omniúmque bonorum in Christo afflictas conscientias consolari & reficere: vnde vocatur Bonum Dei verbum. *e* e Heb. 6. 5.

6. Spiritualiter ægrotos sanare: vnde sermo sanus dicitur. *f* f Tit. 2. 8.

7. Mortuos in peccatis viuificare, ideo verbum vitæ dicitur. *g* g Philipp. 2. 16.

8. Pacare turbatas conscientias, ideo vocatur Euangelium pacis. *h* h Eph. 6. 15

9. Regnum Dei stabilire, ideo Euangeliũ Regni Dei. *i* i Marc. 1. 14.

10. Cedere in mortem incredulis, credentibus verò in vitam, vnde Odor mortis ad mortem, *k* sed per accidens, & Odor vitæ ad vitam dicitur, Οἷον μύρον τῷ ἀφειστιφθόμῳ, τοῖς δὲ καὶ θαίρον, ὀδμή, inquit Nyssenus. k 2. Cor. 2. 16.

Denique in vitam æternam seruare: vnde vocatur Euangelium salutis nostræ. *l* l Eph. 1. 13.

Sed vnde eiusmodi Euangelij efficacia est?

A solo Deo per Spiritum sanctum, vnde Rom. 1. 16. sumpta definitione ab effecto, Euangelium dicitur *Potentia Dei in salutem omni credenti.* Sic 1. Cor. 1. 18. id est, viuum & efficax Instrumentum diuinæ potentiæ, quæ seipsam exerit in salutis nostræ cognitione in nobis efficienda: ideo *sceptrum* potentiæ Dei nuncupatur *m*, & *brachium* Dei *n*: Apocal. autem 14. 6. dicitur Euangelium *æternum*, non ratione dispensationis, quæ originem habuit tempore Christi, & finem habitura est cum hoc seculo: sed efficacitatis, quæ iam inde ab orbe condito, in omnem æternitatem duratura est. m Psal. 110. 2. n Isa. 53. 1.

Quot sunt Partes Euangelij?

Duæ: Prædicatio Pœnitentiæ: & Promissio Iustificationis, siue Remissionis peccatorum, Luc. 4. 24. 47.

Est-ne Legis an Euangelij proprium munus, Prædicare Pœnitentiam?

Si Pœnitentiæ nomine non μεταμέλειαν, sed μετάνοιαν, i. non contritionem, sed salutarem ad Deum conuersio-

nem per fidem intelligis, Euangelij,(quatenus generaliter accipitur pro toto Ministerio Noui Testamenti) non Legis, munus est, 1. Quia Eius est inuitare ad pœnitentiam, cuius est gratiam offerre: est autem hoc Euangelij. Ideo in nomine suo vult Christus prædicari pœnitentiam, Luc. 24.46.

2. Quia Baptismus, qui est Pœnitentiæ, quæ in Mortificatione peccati, & noui hominis excitatione consistit, aspectabilis concio & symbolum, *a* non est Legis, sed Euangelij sacramentum. *b*

a Rom. 6. 3.
b Marc. 16.16.

3. Quia vera Pœnitentia absque Regeneratione esse nequit: nemo autem nisi per Euangelium Spiritu sancto intus per fidem agente regeneratur. *c*

c 1. Pet. 1. 23.

4. Quia Fides & Resipiscentia indissolubili nexu cohærent: At fides per Euangelium annunciatur, & per illud tanquam medium infunditur, & ingeneratur cordibus nostris à Spiritu sancto, *d* Ergo & Resipiscentia.

d Ioh. 17. 20

5. Quia Lex operatur mortem, 2. Cor. 7.10. Ergo non dolorem illum, qui secundùm Deum est, & proinde nec veram Pœnitentiam.

6. Quia inseparabili vinculo Pœnitentia & Remissio peccatorum coniuncta sunt. *e*

e Luc. 24. 46.

7. Quia quod Lucas 9.6. dicit Euangelizare, Marcus 6.12. illud ipsum explicans, dixit, Prædicare vt Resipiscerent homines: vt doceat Euangelium esse Prædicationem Pœnitentiæ & Remissionis peccatorum in nomine Christi. Fatemur tamen Legem esse Παραιτιον ad Pœnitentiam, & detegere peccata ipsi nota, *f* sed ad quorum veram & salutarem Resipiscentiam nos inuitat solum Euangelium.

f Rom. 3. 20

Quæ Repugnantia?

Sinistra expositio verborum *Augustini*, De Fide & operibus, cap. 9. Propriam Euangelij Doctrinam esse non tantùm de fide, verùm etiam de moribus fidelium. *Hieronymi* in Prologo super Marcum, Quatuor esse Qualitates Euangelij, Præcepta, quæ iubent declinare à malo, Mandata quæ iubent facere bonum, Testimonia quæ ostendunt Quid sit credendum de Christo, Testimonia Exemplorum, quæ monstrant perfectionem, vt *Discite à me*

me quia mitis sum, Matth. 11. 29.

2. Impiorum blasphemia, qui dissidiorum facem, & malorum lernam Euangelium vocant.

LOCVS XXI.

De conuenientia & discrimine Legis & Euangelij.

Súntne aduersa Doctrina, Lex & Euangelium?

NON, sed diuersæ & disparatæ duntaxat, sic vt in quibusdam conueniant, in aliis verò late discrepent.

In quibus conueniunt?

1. Causa efficiente: nam vnus & idem Deus author est Legis & Euangelij.

2. Fine vltimo: nam idem planè requirit Deus, & Lege, & Euangelio, si vltimum finem spectemus, videlicet plenam, perfectam, & spiritualem iustitiam, quæ ad vitam æternam ducat: nam absque perfecta iustitia, hoc est, integra obedientia erga Legem Dei, nemo vitam ingreditur: & quæ Lex requirit, videlicet satisfactionem pro culpa & pœna, & perfectissimam obedientiam, Euangelium credentibus offert in Christo, & sic per Euangelium Lex stabilitur, non destruitur, Rom. 3. 31.

In Quibus verò discrepant?

1. In modo notitiæ, quia Lex, naturâ quodammodo nota est: nam vt dicitur Rom. 2. 15. *Gentes ostendunt opus Legis scriptum in cordibus suis.* At Euangelium nullo rationis acumine percipitur, sed de eo dicitur, Ioh. 1. 18. *Deum nemo vidit vnquam, Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis.* Et Eph. 1. 9. a Euangelium dicitur *mysterium*, i. Arcanum, *absconditum à seculis, patefactum autem ministerio Spiritus.* Et 1. Cor. 1. 23. *Prædicamus Christum crucifixum, Stultitiam gentibus, & offendiculum Iudæis.* Et 2. 7. *Loquimur Dei sapientiam in mysterio absconditam, quam præfinierat Deus ante secula in gloriam*

a *Col.* 1. 16. 2. *Tim.* 1. 10

nostram, quam nemo Principum huius seculi cognouit.

2. Tum Patefactionis ordine, quia Lex præcedit, Euangelium sequitur, naturâ, promulgatione, ministerio: Tum Ministro, quia Minister Legis fuit Moses: Minister Euangelij Christus; *a* Tum modo perueniendi ad finem Legi & Euangelio communem, seu in consequendæ iustitiæ ratione: nam Doctrina Legis est Lex operum quæ concionatur de faciendo, & imputat mercedem facienti: Euangelium verò est Lex fidei, quia ei qui non operatur, credit autem ei qui iustificat impium, imputat fidem ad iustitiam, Rom. 3.21. & 4.5. & 10.5. Præterea Lex requirit ab homine propriam hominis iustitiam, & perfectam obedientiam erga omnia mandata Dei, quam ipse pro se præstet, Leuit. 18.5. Matth. 19.17. *Si vis ingredi ad vitam, serua mandata:* Eam verò non habenti, minatur maledictionem. *b* At cùm homini, vitio culpæ suæ, hunc finem assequi sit impossibile, *c* Euangelium offert alienam, nempe Christi, fide accipiendam, vt credentes Euangelio, habeant ex imputatione, quod Lex requirit ex proprietate, Rom. 5.19. *Vnius obedientia iusti constituentur multi.* Et *Christus est impletio Legis ad iustitiam omni credenti,* Rom. 10.4. vel quod idem est, Lex debiti nostri summam flagitat, Euangelium eius remissionem annuntiat.

a Ioh. 1. 17. & 7.22.

b Deut. 27. 26. Gal. 3.10.

c Rom. 8.3. 7.

3. Differunt forma seu differentia promissionum: promissiones legales æternæ vitæ & bonorum temporalium sunt conditionales, i. requirunt conditionem perfectæ impletionis tanquam causam, vt *Si feceris hæc, viues in eis:* vbi particula *Si*, pro Quia, est αἰτιολογική, designans causam, quia in Lege requiritur obedientia nostra, tanquam causa. At Euangelicæ sunt gratuitæ, & dantur non propter impletam Legem, sed gratis propter Christum. Ideo cùm dicitur, *Si credideris*, particula *Si*, non est αἰτιολογική, sed συλλογιστική, id est designans consequentiam, nec significatur causa vel meritum, sed modus & instrumentum, sine quo non potest fieri applicatio beneficiorum Christi. Itaque Euangelium & Legem præcipuè discernit particula Gratis, Rom. 3.24. *Iustificati gratis, ipsius gratia, per Redemptionem Iesu Christi:* quæ gratia multis parabolis pingitur in Euangelio. *d*

d Matt. 18. 11.23. & 20.1. Luc. 7.41. & 15.11.

4. Differunt τῇ ποιήσει καὶ παθήσει, i. effectibus, adiun-

ctis.

ctis, efficacia, & officio vtriusque. Nam 1. Lex docet bona opera, nec suppetit vires suis auditoribus, quibus illa præstare possint, nec mentes hominum mutat: de Lege enim dicit Moses, Deut. 29. 4. *Audiuistis, & vidistis, sed non dedit vobis Deus cor intelligens.* Sed Euangelium subministrat Spiritum sanctum Electis, qui simul dat, quod Euangelium postulat, nempe fidem, Ierem. 31. 33. *Scribam Legem meam in corda eorum, non atramento, sed Spiritu meo.* Et, *hoc solùm,* (inquit Apostolus, Gal. 3. 2.) *scire ex vobis velim, Ex operibus Legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei.* Ideo Paulus 2. Cor. 3. 7. 8. vocat Legem, Scriptum mortuum *in tabulis lapideis* inscriptum, Euangelium verò Spiritum cordi insinuatum. Et vers. 9. idem vocat Legem, *Ministerium condemnationis*, Euangelium verò *Ministerium iustitiæ.* 2. Lex morbum indicat, accusat, exasperat, & retegit peccata, non tollit, Rom. 3. 20. Sed Euangelium tegit peccatum, sanat morbum, gratuitam peccatorum remissionem annuntiando per solum Christum, eoque per Legem nemo potuit vnquam iustificari, per fidem verò Euangelij omnes iustificantur. 3. In Lege reuelatur ira Dei super omnem hominem, In Euangelio sine Lege reuelatur iustitia Dei ex fide in fidem, Rom. 1. 17. & 3. 21.

Postremò, differunt Lex & Euangelium applicatione ad obiecta, seu ad diuersos gradus hominum: nam sicut Apostolus iubet, 2. Tim. 2. 15. Doctores rectè secare verbum Dei, seu (vt ipse loquitur) ὀρθοτομεῖν, Legis prædicatio propriè ad impœnitentes & nondum conuersos, vel in peccatis perseuerantes, hypocritas, & securos pertinet, sicut Christus Matth. 22. 37. Legis comminatione vtitur aduersus superbum Legisperitum. Ideo inquit Apostolus 1. Tim. 1. 9. *Lex iniustis posita est.* Euangelium verò pertinet ad pœnitentes: Ideo Christus Luc. 4. 18. ex Isa. 61. 1. docet prædicandum esse Euangelium pauperibus spiritu, & contritis corde. Proinde etiam Luc. 7. 48. 50. pœnitenti mulieri gratiam concionatus est.

Est-ne necessarium & vtile scire discrimen Legis & Euangelij?

Est, quia appellatio ipsa, reipsa conuincit aliud Doctrinæ genus esse Legem, aliud Euangelium.

2. Quia ignoratio discriminis fons est errorum ob-scurantium lucem Doctrinæ de Christo, & Iustitiæ fidei, & perturbationum conscientiæ. Contrà, ex discrimine vtriusque, Officium & beneficia Christi meliùs intelli-guntur.

3. Discernitur & agnoscitur Ecclesia ab aliis sectis, & vera fides & conscientia retinetur in magnis & veris con-scientiæ pauoribus.

Quæ Repugnantia?

Error *Pontificiorum*, qui Legem & Euangelium non discernunt, sed Euangelium in Legem transformant, & perfectiorem Legem dicunt: Et veterem Legem esse timoris, nouam verò amoris: Et Christum meruisse, & donare nobis illam gratiam, qua possimus præcepta implere, & per ea consequi iustitiam & vitam æternam.

2. *Monachorũ*, qui quæ Christus Matth. 5.38. & 6.31. & 19.11.12.21. ad explicandam Legem, ad lancinandam conscientiam, & excitandum sui desiderium, dixit, vocat consilia iis tantùm necessaria, qui perfectius aliquid expetunt, quàm Lex Mosis præcipiat: Et talia tria maxime fingunt tradi, De non vindicando, De Paupertate, De Virginitate: Præcepta verò omnibus necessaria dicunt, cùm contrà nulla penitùs vocula sit à Christo emissa, cui necessariò non sit obtemperandum.

3. *Pelagij & Scholasticorum* error, qui docuerunt Patriarchas, Legis naturæ: Iudæos, Legis Mosaicæ: Christianos verò nouæ & Euangelicæ Legis obseruatione iustificari & seruari.

LOCVS XXII.

De Discrimine Veteris & Noui Testamenti.

Quid significat vox Testamenti?

Propter

PRoprie iustam voluntatis nostræ sententiam, de eo quod quis post mortem suam de bonis suis fieri velit, Græci propriè & peculiariter διαθήκην vocant.

2. Vsu Scripturæ, Fœdus seu pactum inter Deum & Homines, qui priùs dissidebant, in quo Deus homini bona sua, Salutem nempe & vitam æternam promittit, & homo vicissim in Deum promittentem fiducia promissionis recumbit, fidémque suam testimonio fœderis alit, atque confirmat. a Et hanc ob causam Hebræis dicitur ברית, quod propriè Græcis συνθήκην significat, i. pactionem inter viuentes initam. a Heb. 7. 22.

3. Metonymicè addito Epitheto veteris aut Noui, significat libros, ac partes distinctas Bibliorum, Vetus quidem scripta Mosis & Prophetarum, Nouum vero Scripta Euangelistarum & Apostolorum, 2. Cor. 3. 6. *Deus idoneos nos fecit Ministros noui Testamenti.* Et ver. 14. *Vsque in hodiernum diem idem velamen in lectione veteris Testamenti manet.*

Cùm vox Hebræa ברית, *non declaret* Διαθήκην *seu Testamentum, sed* συνθήκην, *i. pactionem inter viuentes,* 1. *Reg.* 5. 12. *Cur Græci Sacrorum Bibliorum Interpretes, vocant fœdus Dei initũ cũ hominibus* Διαθήκην *seu Testamẽtũ?*

Quia Διαθήκη voce generali, etiam συνθήκην, i. pactum seu fœdus significat, παρὰ τὸ διατίθεσθαι, quod in genere stipulari & pacisci significat, Luc. 22. 29. Διατίθεμαι ὑμῖν καθὼς διέθετό μοι ὁ πατήρ μου βασιλείαν. i. Paciscor vobis Regnum, sicut pactus est, vel disposuit mihi Pater.

2. Deinde quia hoc fœdus Dei cũ hominibus, commune quiddam habet cum Testamento, & à reliquis fœderibus alienum: nam in cæteris fœderibus nihil minùs requiritur quàm mors eorum qui fœdus ineunt: hìc contrà, Pactum inter Deum & homines initum, morte Christi sanciri oportuit. Has ob causas Apostolus quoque, Heb. 9. 15. 16. 17. vocem διαθήκην retinuit, & ex propria illius significatione argumentum duxit.

3. Et Testamentum dicitur, quia voluntatis Dei testimonium quoddam existit.

Quot autem partibus constat Testamentum inter Deum & Homines?

Tribus. 1. Promissione gratuita ex parte Dei.
2. Fide in promissionem ex parte hominis.
3. Eiusdem externa testificatione siue symbolo: quorum partium singulæ per Synedochen Testamenti nomen accipiunt, vt Gal. 3. 17. *Testamentum ante confirmatum à Deo; Lex non facit irritum*: vbi Testamentum pro
a Gen. 17. 7. promissione à Deo Abrahamo facta *a*, vsurpatur. 2. Di-
b v. 9. xit Abrahamo Deus, *Tu ergo testamentum meum seruato*. Et Psal 44. 18. *Hæc omnia venerunt super nos, nec oblitis sumus te, & iniquè non egimus in Testamento tuo*, vbi Testamentum pro fide hominis erga Deum vsurpatur. 3. Gen. 17. 18. *Hoc est testamentum meum, vt circumcidatur vobis omnis mas*. Et Luc. 22. 20. *Hoc poculum est nouum Testamentum in sanguine meo*. Et Act. 7. 8. *Deus dedit Abrahamo Testamentum Circuncisionis*, metonymicè dictum, pro externo testimonio seu signo & symbolo Testamenti, Gen. 17. 11.

Vnúm-ne an plura Testamenta Deus cum Hominibus pepigit?

Sicut iam inde à lapsu primorum parentum eadem fuit, & est ratio consequendæ salutis per Christum: sic vnum est fœdus seu Testamentum Dei perpetuum, quo Deus se obstringit ad dandum salutem omnibus, qui credunt in Christum.

Sed, Annon duorum fœderum Scriptura meminit?

Sane, propter eiusdem fœderis dispensationem aliter atque aliter diuersis temporibus à Deo institutam, quorum alterum Vetus, alterum Nouum nominatur. Notandum tamen vetus fœdus duobus modis dici, interdum quidem respectu ad Mosis Legislationem tantum, & dicitur Fœdus Legale, cuius sanctio describitur Exodi 24. Interdum verò ad significandum fœdus gratiæ seu gratuitum, qualiter factum est cum Abrahamo, & eius posteris, Gen. 17. 7.

Noui autem fœderis appellatione, nonnisi gratuitum fœdus intelligitur. De quo vtroque Ierem. 31. 31. 32. &c. *Ecce dies venient, dicit Iehoua, & feriam cũ domo Israel, & cũ domo Iuda pactum meũ, non secundùm fœdus quod pepigi cum Patribus eorum in die, qua apprehendi manum eorum, vt abducerem eos de terra Ægypti, sed istud est fœdus meum, quod feriam cũ domo Israel, Post dies illos*, (dicit Iehoua)

Iehoua) *Dabo Legem meam in medio eorum, & in corde eorum inscribam eam, & ero vobis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum, & propitius ero iniquitatibus eorum.* Quibus subiungit Apostolus, Heb.8.13. *Dum nouum dicit, antiquauit prius.* Et Gal.4.24. docet, Agarem seruam montis Sinai vmbram, à quo Lex, & Saram liberam, figuram fuisse cœlestis Ierusalem, à qua fluxit Euangelium; Addítque, His notari duo Testamenta, vnum quidem in seruitutem, prolem, id est seruos generans: alterum verò in Libertatem, seu liberos filios. Et caput 9. ad Hebræos, comparationem instituit veteris & noui Testamenti, cuius summa huc redit, quòd vetus fuerit vmbra Noui, & Nouum complementum veteris.

Sed hîc, vbi quæritur De Veteris & Noui fœderis similitudine & discrimine, nos Veteris appellatione, Gratuitum tantùm intelligimus, qualiter post lapsum statim cum primis parentibus initum, & cum Abrahamo pactũ, cuius Lex Mosis adminiculum fuit, & tandem in Christo renouatum, Dan.9.27.

Quomodo ista duo Testamenta tam diuersa, vnum sunt?

Substantiâ, seu causarum omnium respectu, Efficiente, Materia, Forma, & Fine.

Quomodo Efficiente conueniunt?

Quia vtriusque fœderis causa προηγουμένη Antecedens quidem fuit miranda Dei συγκατάβασις, qua ex mera misericordia se demisit ad homines fœdere sibi obstringendos, quod testatur Moses, Deut.8.17. & 9.5. Dei puram misericordiam contra Iudæorum merita ꝓfferens. Et Iosue 24.2.3. Προκαταρκτικὴ verò ac meritoria causa, Mors Mediatoris a. a *Apoc.13.8.* *Dan.9.27*

Quomodo Materia?

Quia eiusdem fundamentum & Substantia solus Christus est Mediator, sine quo Deus non potest homines in gratiam recipere, & qui est semen illud benedictum, in quo benedicendæ erant omnes Gentes. b Sic Paulus 2. Cor.5.19. *Erat Deus in Christo non imputans peccata ipsorum.* Et Heb.13.8. *Christus manet hodie, heri, idem, & in secula.* b *Gen.12.3. & 22.18.*

2. Quia eadem est Sacramentorum significatio, imò eadem Sacramenta vtriusque fœderis, eadem, inquam, significatione & vsu, hoc est, eiusdem gratiæ testimonia, sicut eundem Baptismum, & Cœnam eandem Israelitas nobiscum habuisse testatur Paulus, 1. Cor. 10. 2. 3. Nam licet in materia signorum, & numero, nonnulla appareat diuersitas, tamen hîc in rationem non venit, sicut in annulo coniugali ad contrahendum obligationem, nô spectatur, aureúsne, an argenteus, vnúsne an plures, sed tantùm finis, & adiecta promissio, cui confirmandæ adhibetur.

Quomodo Formâ conueniunt?

Quia ratio per quam adhæremus Deo, vnica semper fuit, nempe fides, vt fusè demonstrat Apostolus, Heb. 11. & Christus Ioh. 8. 56. *Abraham exultauit vt videret diem meum, & vidit*, oculis scilicet fidei. Et Paulus Rom. 3. 21. dicit *fidei iustitiam testimonium habere à Lege & Prophetis*. Et Gen. 15. 6. *Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei ad iustitiam.*

Quomodo de Fine seu Scopo conueniunt?

Quia Vetus Testamentum, perinde ac nouum, non ad carnalem seu terrenam felicitatem, præsentísque vitę bona, sed multò magis ad beatæ immortalitatis spem Electos excitabat.

Vnde hoc probas?

1. Ex fœderis ipsius formula, quæ vnica fuit ante & post Christi in carne manifestationem: sic enim pepigit semper cum seruis suis Dominus, vt cũ Abrahamo, Gen. 17. 1. 7. *Ego sum Schaddai, id est Omnisufficiens Deus, Deus tuus, & seminis tui post te, Tu pactum meum custodi, Ambula coram me, & esto integer*, Leuit. 26. 12. *Ero vobis in Deum, & vos eritis mihi in populum*: quibus verbis vitam, salutem, & omnem beatitudinem, etiam celestem comprehendi Prophetæ ipsi declararunt. Nec enim solis corporibus Deum se fore denuntiat, sed animis præcipueanimæ autem nisi per iustitiam Deo coniunctæ sint, alienæ ab ipso in morte manent. Sed & iam defunctis Abrahamo, Isaaco, Iacobo, professus est se Deum ipsorum esse *a*.

a Gen. 36. Matth. 22. 32.

2. Exem-

2. Exemplis Patrum, Adami, Abelis, Noe, Abrahami, Isaci, Iacobi, qui inter innumerabiles toto vitæ curriculo tentationes & ærumnas, præsentem vitam negligentes ad felicitatis æternæ domicilium toto pectore anhelarunt, sic vt illorum & credentium sub nouo Testamento idem fuerit scopus: quod confirmat Apostolus Hebr. 11. 9. 10. *Fide commoratus est Abraham in terra promissa, tanquam alienus in casulis habitando, cum Isaac & Iacob consortibus eiusdem hæreditatis. Expectabat enim bene fundatam ciuitatem, cuius opifex ac conditor est Deus.* Et vers. 13. *In fide defuncti sunt omnes isti, non acceptis promissionibus, sed procul eas aspicientes, confessi sunt se esse inquilinos in terra Chanaan*, Gen. 47. 9. Vnde necesse est promissionem illius terræ à Deo illis factam non esse principaliter & proprie intelligendam de illa ipsa terra, & terrena felicitate percipienda, sed de vita æterna per illam significata: Et sepeliri voluerunt in illa terra, tanquam in symbolo vitæ æternæ sibi diuinitus dato.*a* Et Iacob moriundus profitebatur se expectaturum salutem Domini.*b*

a Gen. 47. 29. 30. & 50. 25.
b Gen. 49. 18.

3. Ex testimonio ipsius Balaam, qui huius finis cognitione non caruit, cùm diceret, Num. 23. 10. Moriatur anima mea morte iustorum, & nouissima mea, similia eorum sint. Id quod postea Dauid explicauit, Psalm. 116. 15. pretiosam vocans mortem Sanctorum in conspectu Domini, mortem verò impiorum pessimam.

4. Testimonio Prophetarum, qui plenissima luce vitam æternam, & regnum Christi conspicati sunt, & expectarunt, vt Dauid Psalm. 39. 13. *Aduena sum & peregrinus, quemadmodum omnes Patres mei.* Et versic. 6. 7. 8. *Vanitas omnis homo viuens, velut vmbra quisque ambulat, Et nunc quæ expectatio mea, Domine, Spes mea ad te ipsu*, &c. Præ aliis insignis est illa sententia Iobi cap. 19. 25. *Scio quia Redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra resurrecturus sum, & in carne mea videbo Saluatorem meum, Reposita est spes in sinu* [...] Testantur etiam Prophetæ fœdus illud Dei cu[m] [Pa]tribus ictum, spirituale, æternum, & [...] fuisse *c*.

5. Quia Christus cœlestem fœlicitatem promittens Discipulis ait. Eos recubituros in Regno cœlorum cum Abraham, Isaac, & Iacob, Matth. 8. 11.

6. Quia Sancti illi Patres, eodem fidei Spiritu, quo nos, præditi fuerunt *a*. Ex quibus & similibus aliis locis euincitur, In veteri Testamento eundem finem fidelibus propositum fuisse, qui in Nouo credentibus propositus est, ὅπερ ἔδει δεῖξαι.

a Gen. 15. 6. 2. Cor. 4. 13. Heb. 11.

Cùm vnum sit idémque reapse Testamentum, cur duplex dicitur, Vetus nempe & Nouum?

Diuisione non generis in species, sed subiecti in accidentia: varia enim adiuncta non efficiunt Substantiam rei variam.

Diuersitas ergo fœderis in quonam consistit?

Tota in Adiunctis, quæ vulgò Accessoria vocant, seu in administrandi ratione, & τῆς οἰκονομίας circumstantiis.

Quæ est Prima Differentia?

Sumpta est à modo ducendi ad finem vtrique Testamẽto propositum, nempe ad vitam æternam: nam in vetere Testamẽto, Ecclesia, cuius ętas adhuc tenera & puerilis erat, adminiculo terrenorũ beneficiorum, imprimis sub crassiore typo terræ Chanaan, ad cœlestem hæreditatem ceu manu ducebatur. Ideo Abraham in accepta terræ illius promissione hærere non sinitur: sed maiori promissione ad altiora euehitur. Audit enim à Deo, Gen. 15. 1. *Ego protector tuus, & merces tua magna valde.* Sic Dauid à benedictionibus temporariis, ad summam illam atque vltimam assurgit, Psal. 73. 26. *Deus portio mea in sempiternum.* Et Psal. 16. 5. *Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei, Tu es qui conseruas hæreditatem meam mihi:* sicut contrà, priuatio illius terræ, tanquam symboli æternæ vitæ, maledictionis loco habita fuit. In nouo autem Testamento istiusmodi terrenis & crassis subsidiis omissis, rectà & sine inuolucris ad vitæ æternæ meditationem ducimur.

Quæ est altera Differentia?

Sum-

Sumpta est ab annexa Doctrina, siue à modo ducendi homines ad fontem & authorem salutis, & gratuitæ Dei misericordiæ cognitionem in Christo: nam ante aduentum Christi, administratio fuit onerosior, molestior, atque sumptuosior, veteres enim ducebat Deus multò rigidiùs videlicet introducta pædagogia, ministerio, tutela, & curatione Legis *a*, rigidis cum cõditionibus, atque imposito iugo multarum variarumq; Ceremoniarum *b*, & maledictionis onere. Nos verò suauiùs & liberaliùs citra Legis duram illam exactionem, remoto à nostris humeris maledictionis onere, & Ceremoniarum illarum iugo intolerabili, per prædicationem Euangelij, Matth. 11. 28. *Venite ad me omnes, qui laboratis, & ego reficiam vos: Tollite iugum meum super vos, iugum enim meum suaue est.*

a *Gal. 3. 24. & 4. 1. 2. 3.*
b *Act. 15. 10.*

Atque ex hoc adiuncto discrimen sumit Ieremias 31. 31. 32. inter vetus & nouum Testamentum, metonymia adiuncti pro subiecto, Legem illam Mosaicam per se, & in sese cõsideratam, vocans fœdus Legale & *antiquum*, quia fuit fœdus Creationis, quo stipulabatur Deus à nobis perfectam obedientiam, ex propriis nostris viribus præstandam *c*: Euangelium verò, *Nouum* seu gratuitum sub conditione fidei ex gratuito fauore ab ipso nobis donandæ *d*.

c *Gal. 3. 12. Matth. 19. 16. 17. Deut. 6. 5. Luc. 10. 27.*
d *Eph. 2. 8. Ioh. 6. 45.*

Sic Adiuncti huius respectu Apostolus 2. Cor. 3. 6. 7. 8. 9. 11. & Gal 4. 24. confert vetus Testamentum seu Legem, cum Nouo seu Euangelio, & Vetus vocat *Literam*, & ministerium mortis & condemnationis in literis positum, & insculptum lapidibus, quia Lex audientium respectu, non maiorem vim habet quàm scriptum aliquod per se omnis virtutis expers, & nihil aliud potest quàm accusare iniustitiam, & maledictione inuoluere vniuersum humanum genus.

Nouum verò, quatenus Legi opponitur, per se, nudè, & in sese consideratæ, vocat *Spiritum*, & ministerium Spiritus & iustitiæ, i. prædicationem Euangelij, quia Dei misericordiam reuelat per quam iustificamur, & Spiritu Christi renouamur: Quem Euangelium secum habet adiunctum, qui fidem quam à nobis exigit, etiam donat electis.

Adhæc vocat Vetus, *Seruitutis*, quòd timorem seruilem in animis generet, quòd Lex addita durissima, & pla-

ne ἀδυνάτῳ conditione nihil nisi timorem iræ Dei in animis nostris excitare potest. Nouum autem, *Libertatis*, quòd credentes, in fiduciam filialem erigat, Rom. 8. 15. Non accepistis Spiritum seruitutis iterum ad timorem, sed Spiritum adoptionis, per quem clamamus, Abba, Pater.

Quæ est tertia Differentia?

Sumpta est à Qualitate reuelationis: nam in vetere Testamento omnia obscuriùs proponebantur: & Vetus, promissionibus, nec non typis, figuris, Ceremoniis, & variis ritibus Christum venturum adumbrabat, erátque σκιαγραφία, rudis delineatio Noui: nam sicut ipse summus Sacerdos, typus fuit Christi *a*, similiter & Propitiatorium *b*. Sic & Sacrificia, vmbræ fuerunt, imò oculares & visibiles de Passione Christi conciones, & purificationes Legales, vnicam & veram peccatorum expiationem per sanguinem Christi futuram adumbrabant, vt dicitur Hebr. 10. 1. *Vmbram Lex habuit futurorum bonorum, non ipsam rerum imaginem.* Nouum verò administratur clariùs, per prædicationem Euangelij, & Baptismũ, ac Cœnam Domini, ac præsentem hæreditatem, & corpus solidum exhibet, seu Christum exhibitum demonstrat *c*.

a *Heb.* 8. 1. 2. & 9. 7. 8. 9. 11.
b *Rom.* 3. 24.

Atque huius etiam Adiuncti respectu veteri Testamento Nouum opponitur *d*: Estque illud mactatione pecudum, & aspersione sanguinis eorum, hoc verò sanguine Christi sancitum, vnde Christus in Cœna, Luc. 22. 20. *Hic calix nouum Testamentum est in sanguine meo.* Illud temporale & antiquandum, & per Christi aduentum sublatum, quia rerum futurarum imaginem habebat: hoc, quia ipsum corpus & veritatem exhibet, æternum, & nũquam interiturum, Psal. 110. 4. *Iurauit Dominus, & nõ pœnitebit eum, Tu es Sacerdos in æternum, &c.* Vnde Augustinus, In Testamento veteri, est occultatio noui: In Nouo: manifestatio veteris.

c *Act.* 1. 8. *Matth.* 26. 28.
d *Heb.* 10. 1. & *s.*

Quæ est quarta Differentia?

A Quantitate Spiritus, quòd iam maior sit copia Spiritus quoad efficaciam in nouo Testamento, & maior lux cognitionis, quàm fuit olim sub veteri, si corpus ipsum

ipsum Ecclesiæ spectes *a*. Nam licet fuerint sub veteri a *Act.2.17.*
Testamento nonnulli, qui maioribus à Deo donis orna- *Ioh. 7. 38.*
tı videntur, quàm vlli sub Nouo, vt Abrahamus *b*: tamen *39. Ierem. 31.*
sub Nouo, non singulorum fidelium, sed vniuersorum, *34.*
seu totius corporis Ecclesiæ respectu, iudicium de abun- *Isa.11.9.& 54.13.*
dantia & maiore efficacia Spiritus faciendum est. Hinc *Ioh.6.45.*
Ioel.2.28. *Effundam*, id est cum summa copia, *de Spiritu* *1.Cor. 2.10.*
meo super omnem carnem. Hinc etiam Vetus Testamen- *1.Ioh. 2.20.*
tum, à Paulo Literale vocatur *c*: Nouum verò Spirituale, *27.*
quòd Deus maiorem sui Spiritus efficaciam in Euangelij, b *Rom. 4. 18.& seq.*
quàm Legis prædicatione exerat. *Heb. 11.17. & s.*

Quæ est postrema Differentia? c *2.Cor.3.6*

Ab amplitudine seu nouitate populi ex Iudæis & Gé-
tibus collecti, seu vniuersitate receptorum in fœdus:
nam vetus propriè ad Abrahamum & ipsius posteros Is-
raelitas pertinuit *d*, Deut. 32.8. *Quando distribuebat Al-* d *Gen. 15.*
tissimus Gentes, quando diuidebat filios Adam, in possessio- *18.& 17.7.*
nem illi cessit populus suus Iacob, funiculus hæreditatis e-
ius e. Nouum verò ad omnes Gentes pertinet, quas Deus e *Matt.10. 5.6. & 15.*
luce Euangelij dignatus est, Marc.16.15. *Ite in orbem v-* *14.*
niuersum, & prædicate Euangelium omni Creaturæ: qui *Rom.5.8.*
crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit, & Act.10.15.34.
35.43. Rom.1.16.& 3.29.& passim.

Sed, Annon mutabilis, aut sui dissimilis Deus videri potest, qui quod semel instituerat, postea mutarit?

Nequaquam, quia nec propositum suum mutauit, nec
ab illo aliena fecit: sed contrà summè sapiens, qui variis
seculis, variis quoque modis vti prudenter nouit, ad ele-
ctos suos adducendos ad cognitionem salutis suæ in
Christo, prout videbat vtrorumque, tam veterum
(inquam) tum nouorum conditionem postulare, pro-
ut medicus alia ratione vtitur in curando puero, alia
in viro adulto, pro diuersitate temperamenti: neque ta-
men propterea sui dissimilis, aut inconstans dici potest.
Ideo Paulus Eph.3.10. hanc fœderis dispensationem vo-
cat πολυποίκιλον σοφίαν, quia Deus pro sua Sapientia,

aliter vocat Gentes, quàm olim Iudæos.

Quid est igitur Vetus Testamentum?

Est solennis confirmandi fœderis ratio, Lege morali, Ceremoniis, & sacrificiis comprehensa, & ad hunc finem ordinata, vt conseruaretur promissio gratiæ, & vitæ æternæ propter Christum, cum conditione fidei, & obedientiæ ex fide præstandæ.

Quid Nouum?

Plena manifestatio gratiæ Dei, quæ mundo illuxit post Christi in terras aduentum, quæ citra Legis duram exactionem, & Ceremoniarum administrationem perficitur.

Quando id institutum?

In Paradiso statim post lapsum primorum parentum edita prima promissione Euangelica de Christo venturo *a*, & postea ad certam familiam, nempe Abrahe facta *b*, ac tempore exhibiti Christi præstita, & ipsius sanguine & morte confirmata *c*.

a Gen. 3. 15.
b Gen. 12. 3. & 17. 4. 5. 19. & 22. 18.
c Luc. 22. 20.

Sed cur vnum & idem Testamentum Vetus & Nouum appellatur?

Vetus ratione promissi, Nouum ratione exhibiti Christi: Item, Vetus ratione adiuncti: nam Legis promulgatio tempore præcessit missionem Christi, & amplam illam Euangelij declarationem: vel Nouum, quasi renouatum, sicut Ioh. 13. 34. Dominus mandatum de dilectione, nouum vocat.

Præterea, quia demum morte Christi confirmatur: Testamentum enim in mortuis ratum est, alioquin non valet, dum viuit, qui testatus est, Heb. 9. 17.

Quis Testator?

Dei Filius.

Qui Hæredes?

Omnes credentes.

Quæ Hereditas?

Omnia bona, Christi morte nobis parta.

Quæ Tabula Testamenti?

Libri Sacri, seu Scriptura Sacra.

Quæ Sigilla?

Sacra-

Sacramenta; Veteris quidem, Circuncisio, & Pascha: Noui verò, Baptismus, & Cœna.

Quis vsus huius Doctrinæ?

Ostendit vnam fuisse semper salutis consequendæ rationem, videlicet per fidem in gratuitam promissionem de Iesu Christo, & vnam eandémque fuisse Ecclesiam: & esse, veteris & noui Testamenti.

Quæ Pugnantia?

Error *Serueti*, & quorundam *Anabaptistarum*, qui fingunt Israeliticum populum in hac terra saginatum citra spem vllam cœlestis immortalitatis.

2. Furor *illorum*, qui imaginati falsò sunt triplicem salutis viam, videlicet Legem Naturæ, Legem Mosis, & Legem Christi, ac si tria fuissent fœdera Dei, Substantiâ diuersa.

LOCVS XXIII.

De Passione & Morte Christi.

Quid voce complexa Passionis Christi intelligis?

SYNECDOCHICE quicquid iam inde à conceptionis momento perpessus est Christus, (vt quod statim à natiuitate in præsepi iacuit; quando matri nullus erat locus in diuersorio, Luc. 2. 7. Et postea cùm octauo à natiuitate sua die sanguinem suum in Circuncisione effudit, eodem cap. vers. 21.) Et deinceps vsque ad tempus, quo victima in ara crucis factus est pro nobis, præsertim vero omne iniuriarum genus, & supplicium illud horrendum, quo sub Iudice Pilato affectus est.

2. Passiones Domini vocantur cruces siue calamitates mystici corporis Christi, quod est Ecclesia, seu membrorum eius, quæ hìc peragi debent, dum omnia membra suo quodam modo & mensura, per crucem Christo capiti conformentur: vnde Apostolus Coloss. 1. 24. Ad-

aliter vocat Gentes, quam olim Iudæos.

Quid est igitur Vetus Testamentum?

Est solennis confirmandi fœderis ratio, Lege morali, Ceremoniis, & sacrificiis comprehensa, & ad hunc finem ordinata, vt conseruaretur promissio gratiæ, & vitæ æternæ propter Christum, cum conditione fidei, & obedientiæ ex fide præstandæ.

Quid Nouum?

Plena manifestatio gratiæ Dei, quæ mundo illuxit post Christi in terras aduentum, quæ citra Legis duram exactionem, & Ceremoniarum administrationem perficitur.

Quando id institutum?

In Paradiso statim post lapsum primorum parentum edita prima promissione Euangelica de Christo venturo *a*, & postea ad certam familiam, nempe Abrahę facta *b*, ac tempore exhibiti Christi præstita, & ipsius sanguine & morte confirmata *c*.

a Gen. 3. 15. b Gen. 12. 3. & 17. 4. 5. 19. & 22. 18. c Luc. 22. 20.

Sed cur vnum & idem Testamentum Vetus & Nouum appellatur?

Vetus ratione promissi, Nouum ratione exhibiti Christi: Item, Vetus ratione adiuncti: nam Legis promulgatio tempore præcessit missionem Christi, & amplam illam Euangelij declarationem: vel Nouum, quasi renouatum, sicut Ioh. 13. 34. Dominus mandatum de dilectione, nouum vocat.

Præterea, quia demum morte Christi confirmatum: Testamentum enim in mortuis ratum est, alioquin non valet, dum viuit, qui testatus est, Heb. 9. 17.

Quis Testator?

Dei Filius.

Qui Hæredes?

Omnes credentes.

Quæ Hereditas?

Omnia bona, Christi morte nobis parta.

Quæ Tabula Testamenti?

Libri Sacri, seu Scriptura Sacra.

Quæ Sigilla?

Sacra-

Sacramenta; Veteris quidem, Circuncisio, & Pascha: Noui verò, Baptismus, & Cœna.

Quis vsus huius Doctrinæ?

Ostendit vnam fuisse semper salutis consequendæ rationem, videlicet per fidem in gratuitam promissionem de Iesu Christo, & vnam eandémque fuisse Ecclesiam: & esse, veteris & noui Testamenti.

Quæ Pugnantia?

Error *Serueti*, & quorundam *Anabaptistarum*, qui fingunt Israeliticum populum in hac terra saginatum citra spem vllam cœlestis immortalitatis.

2. Furor *illorum*, qui imaginati falsò sunt triplicem salutis viam, videlicet Legem Naturæ, Legem Mosis, & Legem Christi, ac si tria fuissent fœdera Dei, Substantiâ diuersa.

LOCVS XXIII.

De Passione & Morte Christi.

Quid voce complexa Passionis Christi intelligis?

SYNECDOCHICE quicquid iam inde à conceptionis momento perpessus est Christus, (vt quod statim à natiuitate in præsepi iacuit; quando matri nullus erat locus in diuersorio, Luc. 2. 7. Et postea cùm octauo à natiuitate sua die sanguinem suum in Circuncisione effudit, eodem cap. vers. 21.) Et deinceps vsque ad tempus, quo victima in ara crucis factus est pro nobis, præsertim vero omne iniuriarum genus, & supplicium illud horrendum, quo sub Iudice Pilato affectus est.

2. Passiones Domini vocantur cruces siue calamitates mystici corporis Christi, quod est Ecclesia, seu membrorum eius, quæ hîc peragi debent, dum omnia membra suo quodam modo & mensura, per crucem Christo capiti conformentur: vnde Apostolus Coloss. 1. 24. Ad-

impleo defectus Passionum Christi in carne mea pro corpore ipsius, quod est Ecclesia, id est pro Ecclesiæ consolatio-
a 2. Cor. 1. 5 6. ne a: *Accepêre enim iusti, non dedêre coronas: & de fortitudine fidelium nata sunt exempla patientiæ, non dona iustitiæ*, inquit Leo primus.

3. Metonymicè, historia Passionem ipsam Christi describens significatur.

Quid est passio Domini?

Est pars obedientiæ Christi, qua ipse innocens, hostia pro nocentibus factus est. Vel sic, Est sacrificium propitiatorium, quo seipsum filius Dei homo factus, Patri obtulit, vt mereretur omnibus credentibus in ipsum æternam Iustificationem, Sanctificationem, liberationem à peccato, & morte æterna, adeóque vitam æternam: sicut explicat Christus ipse, Ioh. 17. 19. *Pro iis sanctifico*, id est offero *meipsum* Patri in hostiam sanctam & placatoriam, vt sint & ipsi verè sanctificati in æternum.

Quæ causæ Efficientes Passionis Christi?

Tres, Deus, Satan, & Homines, ídque diuerso respectu.

1. Ipsa θέλησις τοῦ θεοῦ, absoluta & summa Dei voluntas, hoc est, ordinatio Dei, qua negotium hoc ab æterno sic disposuit, vt iustitiam & misericordiam suam patefaceret.

2. Προκαταρκτική, seu causa impulsiua externa, est calamitas generis humani, & tyrannis Diaboli in genus humanum.

3. Προηγουμένη, causa interna impellens fuit inenarrabilis Dei Patris amor erga suam Creaturam, sicut dicitur Ioh. 3. 16. *sic Deus dilexit mundum, vt filium suum illum vnigenitum dederit, &c.*

4. Συναίτιον ἑκούσιον καὶ αὐθαίρετον, & Obsequens causa, ipse Filius Dei, qui vt inquit Paulus Philipp. 2. 7. *Exinaniuit sese, accepta serui forma, factus obediens Patri vsque ad mortem crucis:* nam ἑκουσίως καὶ προθύμως, voluntariè se in manus hostium tradidit: iuxta vaticinium Isaiæ 53. 7. *Oblatus est, quia voluit*: Et Heb. 10. 4. ex Psalmo 40. 7. 8. 9. *Quia impossibile erat sanguine taurorum*

&

& hircorum auferre peccata, ideo ingrediens (in mundum scilicet) *Christus dixit, Hostiam & oblationem noluisti, Corpus autem adaptasti mihi, Holocautomata pro peccato non probasti, Tunc dixi, Ego venio, In capite Libri scriptum est de me, vt faciam voluntatem tuam, mi Deus.*

Satan etiam est primaria causa Passionis Christi, quia odio inueterato persequutus est semen mulieris, & cùm aliud non posset, calcaneum eius momordit, vt prædictũ est, Gen. 3. 15.

Omnes homines causa sunt mortis Christi, & ipsis imputari debet propter reatum, & peccatum, quo omnes ad vnum implicantur.

4. Causa famulans seu Instrumentalis, adeóque τὰ αἴτια mortis Christi, fuerunt Satan, Iudas, Sacerdotes Iudæ numerantes 30. argenteos *a*, Annas item, & Caiphas, Pilatus: Populus clamans, *Tolle, Tolle b*, & milites seu carnifices Romani; quibus tamen instrumentis pessimis Deus sic vsus est, vt ipse quidem opus omnium sanctissimum, Redemptionem videlicet generis humani, peregerit: Instrumenta verò perditissima (nemo enim nisi sceleratissimus prodere, damnare, & occidere innocenté potuit) non coactè, sed vltrò, & aduersante conscientia peccantia, iustissimis pœnis affecit.

a *Matt* 26. 15.
b *Ioh.* 16. 15

Quod est Subiectum huius Passionis?

Dominus ipse Filius Dei, homo factus.

Vtrum autem Passio fuit persona, an alterutrius natura tantùm?

Passio fuit personæ, quia persona illa, quæ passa est, Deus est & homo: non tamen in diuina (fieri enim nequit vt immutabile patiatur, & immortale moriatur) sed in humana natura assumpta, quæ patibilis fuit. Ideo Paulus personæ respectu dicit, Act. 20. 28. *Deum sibi acquisiuisse Ecclesiam sanguine suo.* Respectu autem humanæ naturæ, 1. Pet. 4. 1. affirmat Apostolus, *Christum passum esse carne.* Et Epistola ad Hebræos 2. 14. dicit, *Filium Dei participem factum fuisse carnis & sanguinis, vt per mortem eum destrueret, qui mortis habebat imperium.* Etsi igitur Passio & mors propriè est carnis secundùm naturam, ad λόγον tamen pertinet secundùm personam: quia & verbi & carnis vna eadémque est persona.

Quæ fuit formalis Causa?

Ipsa Passio tum animæ tum corporis, quæ vtraque certis gradibus & partibus ab Euangelistis descripta est.

Quæ fuit Animæ Passio?

Internus animi cruciatus, quem Christus potissimum post administratam Cœnam sensit, & qui per suos gradus assurgit. 1. enim in horto, iram Dei in nostra peccata accensam sentiens, ex ingenti animi angustia exclamat, Matth. 26. 38. *Vndequaque tristis est anima mea vsque ad mortem:* &, *Pater, si possibile est, remoue à me calicem istum:* quo, Hebraico idiomate intelligit iram Dei, & supplicium pro peccatis nostris: veruntamen addit per conditionem, *Non sicut ego volo, sed vt tu vis,* Marc. 14. 36. quo significat, non voluntatum repugnantiam, sed diuersitatem, quæ per se vitiosa non est, præsertim vbi voluntas hominis, Dei voluntati subiicitur.

2. Ita augetur iste cruciatus, vt præ eius acerbitate sanguinis grumos sudet, Luc. 22. 44. Tandem in cruce tanquam ab his doloribus oppressus, & à Deo derelictus, exclamat, *Deus mi, Deus mi, cur dereliquisti me,* Matth. 27. 46. minimè quidem quasi separatus fuerit Deus ab homine, sed quia (inquit Bernardus) est quædam derelictio, vbi nulla fuit in tanta necessitate virtutis exhibitio, nulla maiestatis ostensio: quæ querimonia non desperantis, aut diffidentis (Deum enim Deum suum vocat) sed luctantis cum tristissima tentatione, fuit.

Hinc Dauid de Christo vaticinans, Psalm. 18. 5. 6. *Dolores inferni circumdederunt me,* id est horrendis doloribus affectus sum, & tantis quidem vt, si Angelo vel Angelis omnibus hi dolores sustinendi fuissent, in nihilum redacti, & plane oppressi fuissent. Et Hebr. 5. 7. dicitur *Deprecationibus & supplicationibus oblatis cum clamore valido & lachrymis apud eum, qui poterat ipsum seruare à morte, & exauditis precibus liberatus à metu,* id est pauore & perculsione de iudicio illo iræ Dei seuerissimo cogitantis.

Sed quæ causa tantorum in Anima Christi cruciatuum?

Non

Non vna, sed plures. 1. Cogitatio tyrannidis peccati, mortis, & Satanæ grassantis in humanum genus.

2. Meditatio supplicij horrendi, infamis, & execrandi a, quod in suo sanctissimo corpore perpessurum se prævidit, & contumeliarum quibus afficeretur. a *Gal. 3. 13.*

3. Cogitatio ingratitudinis maximæ partis mundi.

4. Præcipuè sensus horrendæ iræ Dei, quam ipse sustinuit propter peccata nostra, quæ expianda in se receperat: vnde Ioh. 1. 29. dicitur Agnus Dei, qui tollit seu gestat peccata mundi.

Quæ fuit Passio corporis?

Externa illa, præter dolores illos quos in anima sustinuit, quæ distribui potest pro ratione subiectorum seu locorum in quibus variè afflictus est, vt sunt Hortus: Domus Caiaphæ, seu Sacerdotum Concilium, Prætorium, Locus extra vrbem, vbi sumebatur supplicium de latronibus.

Quid passus est in Horto?

1. Osculo à discipulo traditus est.

2. Manibus militum captus & vinctus, tanquam fur & latro abductus est, vt à peccatorum & Diaboli vinculis nos eriperet.

3. Ab omnibus suis discipulis derelictus, ne Redemptionis & salutis nostræ gloriam vel aliqua ex parte in ipsos transferremus.

Cur autem Christus secundus Adam in Horto comprehendi voluit?

Vt peccatum, quod in Horto Paradisi primus Adam commisit, deleret.

Quid patitur in domo Caiaphæ seu Sacerdotum Concilio?

1. Sistitur iudicio Ecclesiastico: neque enim eum per tumultum interfici oportuit, sed iudicio sisti pro nobis, qui æterni Iudicis sentétiæ obnoxij eramus, & pro nostris criminibus condemnari merebamur.

2. Illuditur.

3. Falsis testimoniis & conuitiis, Destructionis Templi, & cultus Dei, premitur.

4. Adiuratur per Deum viuentem, vt dicat An sit Christus filius ille Dei.

5. Vbi veritatem confessus est, statim blasphemiæ & mortis Reus peragitur: quia eum illius criminis culpam luere oportuit, quo primus Adam æqualitatem cum Deo affectauerat.

6. A ministro Sacerdotis alapa percutitur.

7. Conspuitur in faciem.

8. Denuò colaphis cæditur, vt dedecus peccati à nobis detergeret.

9. Obtecta facie percutitur, & iubetur vaticinari, quis illum percusserit, & bacillorum ictibus à Ministris cæditur. Quæ probra omnia nobis debita passus est, vt nos ab omni probro liberaret, & nobis consuleret, qui faciem vel imaginem primam amiseramus, & ad faciem Dei liberum aditum daret. Denique turpem discipuli abnegationem patitur, vt culpam defectionis Adami à Deo lueret.

Quid in Prætorio?

Sistitur Pontio Pilato Præsidi Romano, vt vel ex eo constet Christo patiente, sicut prædictum erat, Gen. 49. 10. sceptrum Regium à domo Iuda ablatum fuisse, & proinde Messiam alium non esse expectandum: ac Christum vt innocentem à terreno Iudice pro nobis condemnatum, vt condemnationem cœlestis Iudicis nos effugisse sciamus.

2. Illic falsò accusatur trium scelerum, Seductionis populi, Seditionis, & Regni affectati, quòd euertat Gentem, prohibeat censum dare Cæsari, & se Christum Regem esse dicat. Ergo læsæ maiestatis accusatus est, tam in foro Ecclesiastico, quàm in politico: illic diuinæ, hic humanæ, vt crimen læsæ Maiestatis, cuius Rei eramus omnes in Adamo, in se traduceret, & extremè se humiliando & obediendo, expiaret. Nec se defendit vt facillimè poterat, sed silet, & sicut Agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum, Isa. 53. 7. ne videlicet si ipse absolutus fuisset, nos periremus: & vt suo silentio, nobis ad Deum clamandi copiam faceret. a

a Rom. 8. 15

3. Ibidem tamen pronuntiatur innocens voce Iudicis, quia in seipso purus erat, nec suo, sed alieno nomine Reus: Et quæritur eius liberatio, imò flagellatur, si vel hac ratione animi Iudæorum pacari possint, Sed nihil sic

Confer-

Confertur & posthabetur Barrabæ seditionis authori, & primario latroni: Et summis & seditiosis clamoribus populi ad crucem poscitur, vt nos Sanctorum Angelorum consortes factos, in filiorum Dei dignitatem subueheret.

4. A Iudice sedente pro tribunali vice Imperatoris, & totius Imperij Romani nomine condemnatur, tanquã plane nocentissimus, & morte dignus, quia se vadem pro nobis æternæ mortis Reis coram æterno Iudice sistebat.

5. Iam condemnatus, vt Regni affectator, ridetur à militibus, & veste militari seu chlamyde purpurea superinduitur, in maiorem contemptum: Corona spinea imponitur capiti ipsius, datur pro sceptro arundo in dextram eius, vt Regnum ipsius ridiculum, miserum, seu calamitosum, & arundineum esse innuant: & genu flexione illuditur, hoc scommate, *Aue Rex Iudæorum.* Conspuitur rursum in faciem: dantur illi alapæ: percutitur sanctissimum caput eius fustibus.

Hæc omnia, si personam Christi respicis, iniustissimè: at si personam, quam in se recepit, id est nostram, iustissimè perpessus est: nam *Dominus*, inquit Esaias 53. 6. *coniecit in eum iniquitates omnium nostrûm.* Ea ergo probra pertulit, tum quia nos ea meriti eramus, tum vt à talibus nos eriperet.

Quid extra Prætorium?

1. Exutus purpura ducitur extra Ierusalem, gestans crucem, cui affigendus erat: cuius facti typus præcesserat in Isaaco *a*: quemadmodum enim (vt dicitur Heb. 13.11.) eorum pecorum corpora extra castra populi Israelitici exurebantur, quibus imposita erant populi peccata, ideóque maledicta, adeò vt Sacerdotes nihil de iis ederent *b*: Sic Christus peccata nostra, iísque debitam maledictionem, vnà cum cruce maledictionis symbolo, tanquam κατάρα factus pro nobis *c*, seu victima maledicta, & indigna hominum consortio, extra Ierusalem gestat, qui in se purissimus & innocentissimus erat, vt solus agnoscatur victima, qua expiatur peccatum mundi. Quod enim Simon quidam Cyrenæus, coactus fuit pondus crucis Christi

a *Gen.* 22.6

b *Leuit.* 4. 11. & 6.30. & 16. 27.

c *Gal.* 3.13.

ex nimia fatigatione & tristitia sub onere labascentis in se recipere *a*, tum Iudæorum immanem insolentiam & sæuitiam, tum consociationem Christi patientis, & Sanctorum ipsius Martyrum (sed citra expiationem) ostendit.

a *Marc.* 15. 21.

2. Ducitur in locum Cranij, Hebraicè Golgotha, in quo seditiosi, latrones, aliique scelerati, solebant ignominiosissimè suppliciis affici, vt appareat planè *nouissimus virorum & plenus dolorum*, iuxta Esaiæ vaticinium, citato cap. vers. 3.

3. Crucifigitur: quo supplicij genere, nullum illo tempore atrocius & ignominiosius erat: nam vt ex Psalm. 22. 17. & verbis Thomæ, Ioh. 20. 25. colligitur, supra crucem validissimè extensi, ad illam per manus & pedes clauis adactis, affigebantur, & deinde in sublime erecti, inter horribiles neruorum omnium, & totius corporis cruciatus, vitam suam finiebant: mors autem crucis summè abominanda, & ipsius Dei ore maledicta fuit *b*. Hãc ipsam maledictionem subire voluit Dei filius, vt nos à commerita maledictione liberaret; & constaret peccatum, propter quod Deus voluit filium suum subire hoc supplicium, summè abominandum esse: vt, sicut mors per lignum ingressa est in mundum, sic per lignum tolleretur è mundo. Deniq; vt veritas responderet figuræ: nam sicut victima in altare tollebatur, & offerebatur *c*: ita Christus è terra exaltatus est in aërem, suspensus & interfectus in cruce, quia potestates aëris debellare debuit, Eph. 2. 2. Sed & Ioh. 3. 14. *Sicut Moses exaltauit serpentẽ in deserto, sic oportuit exaltari filium hominis, vt omnis, qui credit in eũ, non pereat, sed habeat vitam æternam.*

b *Deut.* 21. 23. *Gal.* 3. 13.

c *Leuit.* 1. 9. 13. *Deut.* 2. 27.

4. Patitur medius inter duos latrones, tanquam latronum Princeps, vt impleretur Scriptura Esaiæ 53. 12. Inter maleficos reputatus, & pro peccatoribus orauit, vt quam merueramus pœnam penderet, & nos secundò in Regno Patris Angelorum consortes faceret: quo etiam supplicij merito, infames suppliciorum locos, & ipsa facinorosorum supplicia sanctificauit, ne quis illorum infamiam in ipsum credentibus apud Deum fraudi esse arbitretur, & hominum saluti officere.

5. Expansis manibus crucifixus est, vt vna Iudæos, alte-

altera Gentes ad se inuitaret, omnibus meritum suum offerret, & tanquam futurus Iudex omnium, qui positurus est alios à dextris, alios à sinistris.

6. Pendet viuus in cruce tres integras horas, videlicet à sexta ad nonam, i. à duodecima nostra meridiana, vsque ad tertiam pomeridianam. Quæ summa Christi ignominia arrogantiæ nostræ merces est, & simul summa nostra gloria, & summum pretium coram Deo, quo deleta est iniquitas nostra. Ideo Paulus, Gal. 6.4. *Absit mihi gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi.*

7. Et nudus pendet, vt satisfaceret pro peccato primorum parentum, qui veste Innocentiæ nudati sunt, & vt nos sua Innocentia, gloria, & immortalitate vestiret, sua paupertate ditaret: vt denique qualis in Paradiso homo primus habitauerat, talis in Paradisum homo secundus intraret: Et vestes eius, aleæ infamis fortunæ subiiciuntur, quod & prædictum Psal. 22.19. vt rerum euentibus ipsum esse, qui venturus erat, crederemus.

8. Sitit, Corporaliter, ex doloris acerbitate, & ex sensu iræ diuinæ: & Spiritualiter, ex ardentissimo salutis nostræ desiderio.

9. Loco aromatici, aut pretiosi vini, quod ad mortem damnatis, vt eo confortarentur, dari consueuerat, *a* acerbissimo potu, felle & aceto mixto potatur, vt in eo impleatur, quod diu antea prædictum fuit à Dauide, Psal. 69.22. Vtque secundus Adam ipse lueret pœnas dulcis illius liquoris, quem primus Adam suxit ex pomo vetito.

a *Prou. 31. 6.7.*

10. Conuitiantur ei omnis loci homines, plebeij, Sacerdotes, Scribæ, & latro in cruce, & milites precibus illius illudunt, & in sensum plane impium detorquent, quasi relicto Deo à Creaturis auxilium petat.

11. Moritur: nihil enim profuisset crucifixio, nisi anima à corpore auulsa fuisset, quia Deus dixerat, *Moriendo morieris*, Gen. 2.17.

12. Eius latus lancea perforatur, ex quo effluxit sanguis, vnde nascitur & viuificatur Ecclesia (sicuti ex latere Adami formata est Eua) & Aqua, vnde recens nata lauatur Ecclesia. Et ex hoc vulnere, tanquam vitæ fonte, manat Ecclesiæ salus, & consolatio, omnísque peccatorum expiatio, persolutio, & ablutio, seu purificatio (quam san-

guine fieri oportuit) facta intelligitur: nam sine effusione sanguinis nulla fit peccatorum remissio, Heb. 9. 22. Illo autem vulnere plena facta est mortis Christi fides: nam effusa aqua ex illo lateris vulnere, indicauit ferrum vsque in περικάρδιον penetrasse, illius videlicet aquæ conceptaculum, quo vulnerato, necesse est omne animal protinus mori.

Quo tempore crucifixus?

In Festo Paschatis, vt se verè Agnum Paschalem esse ostenderet, mactatum pro peccatis mundi.

An sicut Anima Christi triduo separata fuit à corpore, sic Diuinitas separata fuit ab vtroque: vel, An fuit Diuinitas coniuncta Animæ, & separata à corpore?

de Orth. Fide.

Neutrum, ait Damascenus: Deitas enim inseparabilis ab vtroque permansit, & quod semel assumpsit Λόγος, nunquam postea dimisit.

Sed Quomodo fieri potuit vt Animæ, quæ erat in Paradiso, & corpori, quod erat in terra, Diuina natura vnita permanserit?

Natura filij diuina, quia infinita, & simul vbique præsens est, tota & impartibilis mansit vnita vtrique simul, id est tam animæ Christi, quæ erat in Paradiso, quàm corpori ipsius quod iacuit exangue in terra: neque enim cùm sit simplicissima natura diuina, atque adeò impartibilis, dicendus est Deus habere aliam partem in cœlo, & aliam in terra, sed est totus in cœlo, & totus in terra, non alternis temporibus, sed vtrumque simul, quod nulla natura creata potest. Hinc dictum Augustini, Totius Trinitatis proprium est, vt vbique sit tota per spatia locorum non diuisa.

An Christus iam mortuus fuit verus homo?

Fuit: nam etsi anima & corpus separata erant, atque adeò vera mors erat, tamen vnionis personalis nexu in vno velut tertio cohærebant, vt vita nostra verè fuerit abscondita in Christo etiam mortuo. Alij verò respondent Christum in illo triduo fuisse hominem materialiter, quia verè & anima & corpus extitit: in Resurrectione autem (post reuersam animam in corpus) formaliter.

Quis igitur mortuus est, & quæ mortis eius Adiuncta?

Filius Dei, ad cuius mentionem tota natura exhorrescit: illo enim pendente in cruce tres horas ante mortem, Solis Eclipsis contra naturæ ordinem facta est, & durauit à sexta ad nonam: vnde tenebræ factæ sunt super vniuersam terram, Matth. 27. 45. i. per orbem terrarum, vt vult Tertull. vel (vt alij) per regionem Iudææ, quæ Iudæis misertimam cæcitatem portenderet.

Moriente autem Domino, velum templi scissum est, vt sciamus illius merito viam cœlorum nobis apertam, a & legales Ceremonias abrogatas: terra mota: petræ scissæ: monumenta aperta, ex quibus Sancti aliquot Resuscitati, vrbem ingressi sunt. Quibus signis sceleris in Dei filium commissi indignitas, impiorum durities, & mortis Christi virtus arguitur. Quorum & hic effectus fuit, quòd multi ex hostibus Christi conuersi sunt, adeò vt dicant, *Hic homo iustus fuit, & verè filius Dei*, Matt. 27. 54. *Et omnes turba, quæ conuenerant ad spectaculum illud, cùm vidissent quæ fiebant, percutientes pectora sua*, reuersæ sint, Luc. 23. 48.

a *Heb. 9. 8.*

Quis finis Mortis & Passionis Christi?

Summus, est glorificatio Dei ob Iustitiam & Misericordiam. Proximus verò, Humani generis Redemptio, & æterna salus, Ioh. 3. 14. *Sicut Moses exaltauit Serpentem in deserto, sic oportet Filium hominis exaltari in cruce, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam:* Et Rom. 4. 25. *Mortuus est propter delicta nostra*, scilicet expianda.

Quibus vtilis est Christi mors & Passio?

Etsi sufficiens pretium potuit esse pro peccatis omniũ hominum, tamen actualiter & efficaciter pro Electis suis mortuus est, qui ipsum recipiunt, & in eum credunt, Mat. 1. 21. *Seruabit populum suum ex peccatis ipsius*, Ioh. 10. 15. *Animam pono pro ouibus meis*. Et cap. 17. 19. *Pro eis* (qui credunt, & quos Pater mihi dedit) *sanctifico meipsum* Secus enim sequeretur Christum otiosè & sine fructu pro multis mortuum, & ipsam efficaciam mortis Christi per homines posse irritam reddi.

Vnde pendet æstimatio & efficacia mortis Christi?

A dignitate personæ: ideo enim Passio & mors Christi

perfecta est & accepta Deo. 1. Quia est volũtaria obediẽtia filij præstita mandato Patris: *humiliauit enim seipsum obediens factus vsque ad mortem, mortem autem crucis*, Philipp. 2. 7.

2. Quia est infiniti meriti, eius quippe hominis, qui Deus est.

Quomodo cum hac obedientia stare potest triplicata illa precatio Christi in Horto, Matt. 26. 39. Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste, veruntamen non vt ego volo, sed vt tu vis?

Optimè, nempe secundùm diuersa principia, & diuersos respectus: quod enim noluit Christus, ex infirmitate carnis, quæ mortem tanquam inimicam naturæ humanæ, naturaliter & sine vitio reformidat: quod autem voluit, ex promptitudine Spiritus fuit, quia necessaria erat ad humani generis salutem, iuxta illud quod subiicit Christus, vers. 41. *Spiritus quidem promptus est, sed caro infirma.* Imò in eo obedientia Christi magis elucet, quod etsi aliter hęc fieri cuperet caro, tamẽ simpliciter se volũtati Patris totum subiicit.

Qui sunt igitur Effectus seu Fructus passionis Domini?

Plures sunt. 1. Plenissima pro peccatis satisfactio: chirographum enim quod contra nos erat per Legem, è medio sublatum, & cruci affixum est, Col. 2. 14. vt peccatorum nostrorum memoria sanguine Christi deleretur, ne vnquam in Dei conspectum veniant. *a*

2 Deus placatus est & reconciliatus homini. *b*

3. Diabolus victus. *c*

4. Mors absorpta, *d* & eius metus sublatus, *e* vt nihil aliud sit fidelibus quàm transitus ad vitam æternam.

5. Homo à peccatis absolutus, & iustificatus est. *f*

6. Maceries diruta inter Iudæos & Gentes. *g*

7. Omnia in cœlo & in terra, i. omnes fideles tam veteris quàm noui Testamenti, vni capiti Christo subiecta sunt, & per ἀνακεφαλαίωσιν ad caput vnde exciderant reuocata, & simul in vnum corpus collecta, Psal. 2. 8. Eph. 1. 10. 22. Col. 1. 20.

8. Vaticinia completa, veritas figuris Isaaci, Samsonis, Ænei serpentis, Sacrificiorum, & reliquorum typorũ consentanea facta est.

a 1. Ioh. 1. 7
b Rom. 3. 24.
c Gen. 3. 15. 1. Ioh. 3. 8.
d Osea 13. 14.
e Heb. 2. 15.
f Rom. 4. 25. & 5. 19.
g Eph. 2. 14

9. Carnis

9. Carnis nostræ mortificatio: nam *mortuus est semel, vt nos peccato in perpetuum moriamur*, 1.Pet.2.24. Et *vetus noster homo cum eo crucifixus est, vt aboleatur corpus peccati, ne posthac seruiamus peccato*, Rom.6.6.

10. συλλήβδην vt dicam, Gratuita peccatorum remissio, macularum animæ purgatio, & vita æterna nobis parta est.

Quæ est autem salutaris meditatio mortis Christi?

1. Si veniat in mentē Magnitudo iræ Dei aduersus peccatum, quæ alio modo placari non poterat.

2. Immensa Dei misericordia, qui potiùs voluerit filium pati mortem ignominiosissimam, quàm genus humanum à se conditum perdere.

3. Humilitas extrema æterni filij Dei rerum omnium Domini, qui infra omnes Creaturas deiectus fuit: qua humiliatione testatus est amorem suum erga genus humanum, cuius redimendi causa, tanta perpessus est.

4. Fœditas peccati ex turpissimo mortis genere.

5. Sors piorum in hoc mundo, ad conformitatem Christi capitis: Quæ omnia peccati odium nobis pariāt, ad vitæ integritatem excitent, ad certam salutis fiduciam concipiendam, & patientiam in aduersis erigant. Augustini dictum est memorabile, *Inspice vulnera pendentis, sanguinem morientis, pretium redimentis; Corpus habet in cruce inclinatum ad osculandum, brachia extensa ad amplexandum, totum denique corpus expositum ad redimendum. Hæc quanta sint cogitate, hæc in statera cordis vestri appendite, vt totus vobis figatur in corde, qui totus pro vobis fixus est in cruce.*

Quomodo nobis applicatur Passio Christi?

Verbo, Fide, & Sacramentis. *Verbo* enim quasi manu Dei offertur, *Fide* veluti manu hominis accipitur, *Sacramentis* obsignatur.

Quæ pugnant cum Sacrificio & Passione Christi?

1. Blasphemia Marcionitarum & Manichæorum, qui Christum non verè, sed δοκήσει passum esse asseuerarunt.

2. Blasphemia Pontificiorum, qua affirmant Christum adhuc quotidie in Missis à Sacrificulis Patri offerri realiter pro viuis & mortuis, contra id quod habetur, Heb.10.4. Vnica oblatione consecrauit in perpetuum

eos, qui sanctificantur.

3. Iustitia operum, Indulgentiæ, Inuocationes Sanctorum, fictum purgatorium, & quicquid homines excogitant pro satisfactione peccati.

LOCVS XXIV.

De Sepultura Christi.

Sepultura, seu Sepelitio, quid est?

EST progressus mortis, adeóque & mortis cõfirmatio, siquidem non viui sed mortui sepeliri consueuerunt. A sepeliendo seu sepiendo dicta, quia cadauer terra, vel lapide, vel alia materia circumsepitur, & sepulchro conditur. Funerare verò vel Pollincere, est Cadauer sepulchro mandandum, ablutionibus, & vnctionibus, & similibus ritibus curare: a vnde Pollinctores, à Libitinariis distincti.

a *Gen. 50. 26. Matth. 26. 12.*

Sepultura autem Christi quid?

Est pars exinanitionis Christi, qua corpus ipsius post mortem ab anima separatum, iuxta Iudæorum morem in sepulchro reconditum est: b sic tamen vt gloriæ Resurrectionis ipsius fuerit præludium.

b *Matt. 27. 60. 1. Cor. 15. 4.*

Quænam causa primaria?

Deus, qui non modò Sepulturæ morem mentibus hominum insculpsit, iuxta illud, *Terra es, & in terram ibis*, Gen. 3. 19. vt testantur antiqua Sanctorum sepultorum exempla: c & sepulturæ priuatio, quæ inter iræ diuinæ signa recensetur. d Sed specialiter omnia, quæ ad Sepulturam Christi fiebant, ordinauit.

c *Gen. 23. 4. 15. & 49. 29. & 50. 13. 1. Reg. 13. 3. Tobiæ 4. 3.*
d *Psal. 79. 3. 2. Reg. 6. 35. Ierem. 14. 16. & 22. 19.*

Quinam Administri fuerunt?

Viri nobiles, prædiuites, Senatorij ordinis, Iosephus ab Arimathea, (quam nonnulli eandem fuisse putant cum Ramathaim e) & Nicodemus, qui Discipuli Domini, sed occulti propter metum Iudæorum fuerunt; f & qui vt grati discipuli bene merito Magistro sepulchrales honores exhibuerunt, ~~quando periculum nullum, aut certè exiguum apparebat,~~ quem viuentem confiteri non ausi fuerant.

e *1. Sam. 1. 1.*
f *Ioh. 3. 2. & 19. 38.*

f. quando periculum nullum, aut certe exiguum apparebat,

fuerant. Illi enim (apertis Discipulis Christi præ metu dispersis & delitescentibus) diuinitùs excitati & confirmati, donatum sibi corpus Iesu à Pilato acceperunt, vt non veniret in manus impurorum carnificum, qui latronum corpora in fœtidos puteos deiicere solebant. Ex quo apparet, quanta virtus mortis Christi fuerit, quæ adeò fortes reddidit hos viros, vt non vererentur facinus sordidissimum & periculosissimum aggredi: nempe ex cruce deponere hominem totius Concilij, & Præsidis authoritate damnatum, & hoc facto illorum Iudicium iniquitatis & impietatis accusare, & sic extrema pericula experiri propter ipsum, & in extrema Christi pendentis inter duos latrones ignominia se ipsius discipulos profiteri: quantò magis nos decet hoc, cùm iam regnet in gloria?

Quis modus Sepelitionis fuit?

Iosephus, vt habetur Mat. 27. 58. abiit fidenti animo petitum corpus Iesu à Pilato: à quo (postquam ex Cēturione illum certò cognouisset expirasse, Marc. 15. 44.) id obtinuit: sic Deo benedicente iis, qui vel ipsius, vel publicæ salutis negotium seriò & bona fide agunt. Nicodemus interea, vt habetur Ioh. 19. 39. mixturam myrrę & aloes, quę putredinem arcent, ad libras fermè centum parauit. Atque ita ambo venerunt, & palàm suis manibus Christi corpus nudum de cruce deposuerunt, & linteis mundis cum aromatibus illis pretiosis obuinxerunt, more Iudęorum erga nobiliores, propter spem Resurrectionis: & ad significandum Christum quiescere velle in mente pura, virtutibus bene olentibus condita.

Non fuit tamen pollinctum, quia non licebat propter temporis breuitatem: imminebat enim Sabbatum, quo nihil operis facere licebat: & mulieres Sabbatho demum finito, venerunt ad monumentum, vt Iesum vngerent, sed iam resurrexerat. a

Aromata tamen illa fuerūt (quod ad Deum attinet,) typi viuifici odoris ex morte Christi redundantis. Et Sepultura gloriosa Innocentiam Christi declarare, & crucis probrū magna ex parte abolere Deus voluit, sicut Esaias prædixerat; *Et erit Sepulchrum eius gloriosum*, cap. 11. 10.

a Ioh. 20. 1. Marc. 16. 1.

Quæ Subiecta & Adiuncta sepelitionis Christi?

Locus, Tempus, Obsignatio, & Custodia sepulchri.

Vbi sepultus est Dominus?

In horto herbis & arboribus consito, proximè locum vbi fuerat crucifixus: vbi Ioseph habuit sepulchrum, vt in ipso deliciarum loco, conspectu monumenti, mortis admoneretur.

1. Quia primus Adamus in Horto spiritualiter mortuus fuerat.

2. Quia, inquit Cyrillus, *recursus ad Paradisum morte Christi nobis præparatus est.*

3. Copiosus fructus prouenturus erat ex ipsius morte & sepultura ad omnes credentes.

4. Quia de cruce transitus est in Paradisum.

Deinde, In sepulchro, 1. *Exciso in petra* ne cauillarentur aduersarij à Discipulis corpus Domini per subterraneos meatus extractum.

2. *Nouo*, vt mortis conditionem illius merito innocentem sciremus, & propter mysterium noui pectoris, in quo recondi gaudet Dominus.

3. *In quo nullus antea sepultus fuerat*, ἵνα μὴ ὑπονοηθῇ ἡ ἀνάστασις, ὡς ἄλλου ἀναστάντος, inquit Theophilactus, i. ne alium, aliósve, non ipsum Christum Resurrexisse, aut contactu, vel virtute alterius illic antea sepulti Resurrexisse calumniarentur; sicut de illo legimus, 2. Reg. 13. 21. qui in Elizæi sepulchrum abiectus, reuixit, cùm huius ossa tetigisset.

4. *Alieno*, quia (vt ait Aug.) pro aliena moriebatur & sepeliebatur salute.

Quid contigit circa sepulchrum Christi?

Ingens saxum ad ostium monumenti aduolutum est, 1. ex more.

2. Ne corpus Domini cuiuis aduersariorum pateret ludibrio.

3. Diuino consilio, ad maiorem Resurrectionis certitudinem, & ad tollendam fraudis, ac sublati corporis suspicionem. Accessit obsignatio & custodia, vtrumque non sine singulari Dei Prouidētia, nempe vt insensissimi Christi hostes, quorum sigillo & custodia munitum fuit Christi sepulchrum, cogerentur inuiti mox sequutam Resurrectionem confirmare. Et in hunc etiam vsum etiamnum hodie manet Sepulchrum Christi inuiolatum. Tamesi enim Turcæ illud conseruant lucri gratia (quod non pa-

uum

... faciunt ab iis qui eò religionis gratia se conferunt) ... Deus vult illud extare, vt sit monumentum historiæ mortis, Sepulturæ, & Resurrectionis Christi.

Quanto tempore iacuit in Sepulchro?

Non tanto quanto Ionas in ventre piscis, i. tribus naturalibus diebus: a neque enim vsquequaque veritatem typo respódere necesse fuit. Sed sciendum est (Christo quasi ad victoriam properante) Scripturam solere συνεκδοχικῶς principio & fini tribuere totius rei appellationem, & triduum ponere pro tempore contingente tres dies: nam eo ipso die (quo Christus mortuus est, qui nobis dies Veneris dicitur) tribus horis integris ab ipsius morte, & paulò plus, curatum est funus, & Sepulturæ traditum: hic est primus dies Sepulturæ Christi. a Ionæ 2.1. Matth.12.40.

2. Sequenti die per totum sabbathum (ex Iudæorum more, qui diem naturalem 24. horis constantem à vespera ad vesperam supputant) in Sepulchro iacuit: Hic est secundus dies.

3. Ineunte die sequente (qui primus erat hebdomadis, & dies Solis dicitur, antequam illucesceret) duodecim horis aut circiter quieuit in Sepulchro; & eodem ipso die Resurrexit, vnde nobis dies Dominicus dicitur: Quadraginta ergo ferè horæ elapsæ sunt à morte ad Resurrectionem Domini. Et tres reputantur dies, quia (inquit Augustinus) prima dies accipitur secundùm partem sui postremam: secunda, secundùm se totam & integram: tertia, secundùm partem sui primam: Et sic sunt tres dies, & quælibet harum dierum suam habet noctem.

Cur autem Sabbatho potissimùm toto quieuit Dominus in Sepulchro?

Quia sicut Deus absoluto Creationis opere die sexta, quieuit die septima, Gen. 1.31. & 2.2. Ita filius Dei peracto opere Redemptionis in cruce die sexta hebdomadis, quieuit die septima in Sepulchro, vt hæc quies Christi in Sepulchro, fidelibus quietis spiritualis ab operibus peccati in hac vita documentum sit, & quietis æternæ ab omnibus laboribus post hanc vitam, symbolum.

Quis factum est, quod corpus Christi à corruptione toto illo tempore immune fuerit?

Non aromatum virtute, quibus ne pollinctum quidem

fuit sed quia corruptionis causa est à peccato, peccatum autem nullũ, neque in carne, neque in ossibus Christi fuit, imò non amplius habuit alienum, quod sibi imputari voluerat: aboleuerat enim illud per præcedentem mortem.

Qui sunt fines Sepulturæ Domini?

1. Vt constaret eum vere esse mortuum.

2. Vt mortem velut in imum suũ antrum refugientem persequeretur, & vinceret, sicq; per morte eius facta peccatorum nostrorũ expiatio firmiori testimonio niteretur.

3. Vt vnà secum in Sepulchro peccata nostra sepeliret, & in æternum absconderet à conspectu Dei.

4. Vt ipsius sepulturæ consortes facti, Peccato & ipsi sepeliamur.

5. Vt nostra κοιμητήρια sanctificaret, & viuifico mortis suæ odore perfunderet, atque ita sepulchri horrorem nobis excuteret, & Resurrectionis spem firmaret.

Quæ Effectã?

1. Quòd sicut, Iona in mare proiecto, & in piscis ventre condito, sedata est tempestas maris, & reducta tranquillitas: a ita Christo è numero viuorum eiecto, & in sepulchro condito, omnes tempestates iræ Dei, quæ in nostra peccata concitatæ erant, sedatæ sunt, eluceſcente sereno illo vultu Seruatoris nostri Dei.

a Ionæ 1.15.

2. Quòd sicut ab effectu mortis, i. corporis resolutione corpus suum asseruit: sic eadem virtute corpora nostra in incorruptionem asserturus est, vt iam Sepultura sit instar sementis, qua in terram corpora nostra deposita, vt per illam resoluta corruptionem suam exuerint, olim in die nouissimo gloriosa & clarificata resurgant.

b 1. Cor. 15. 30. 42. 43.

3. Sepultura siue Sepelitio veteris hominis, seu peccati sensim in nobis intereũtis: qua ratione dicimur Rom. 6. 4. vnà cum ipso in mortem eius sepulti, vt mortui peccato, non amplius viuamus in eo, desideria eius facientes, sed quiescamus ab eo, vnde Ambrosius, *Sepultura Christi est requies Christiani.*

Quis Vsus?

1. Vt quãdo Peccata nostra Christus in Sepulchro condidit, ne ea refodere, & iterum in lucem proferre studeamus: hoc enim esset Sepulchrum Christi violare, & sacrilegium committere.

2. Vt curemus Sepulturã defunctorũ, vt ea honesta sit & inuio-

& inuiolata, nec negligantur, aut infestentur contra humanitatis Legem corpora defunctorum, quæ cùm viuerent, organa & templa Spiritus Sancti fuerunt, siquidem credentium fuerint, 1.Cor.3.16. & 6.19. sed quiescere sinantur, tanquam in molli lectulo. *Caro mea requiescet in spe*, inquit Propheta, Psal.16.9.

An-ne opus est morem illum Iudæorum condiendi aromatibus corpora reuocare?

Non, quia Christianis, (quibus veritatis lux plenissima fulget) certior & firmior esse debet Fides Resurrectionis ex Christi à mortuis Resurrectione, quàm vt illam ritibus superuacaneis confirmari oporteat. Quod verò Christus, Matth.26.10. ad Discipulos de mulieris facto dicit, *Opus bonum operata est erga me*, non probat hoc quasi ordinarium cultum, sed propter Circunstantiam; quia hoc symbolo testatum esse voluit, Odoriferum fore suum sepulchrum.

Sepultura Christi ad statum Exinanitionisne, an Exaltationis Christi pertinet?

Ad vtrumque: nam pars fuit pœnæ & miseriæ, dū corpus eius non minùs quàm aliud cadauer in terram proiectum, rursus pars & initium glorię, quod honorificè à Principibus Iudæorum sepultus est; & initium victoriæ, quod *eius corpus corruptionem non sensit*, vt prædictum fuit Psal. 16.10. Act.2.27.31. licet in ipso Sepulchro exanime, & quidem absque vllo aromatum pigmento iaceret, vnde Esaię 53.9. *Et erit Sepulchrum eius cum diuite*, seu gloriosum.

Quæ pugnantia?

Fraus impostorum, qui superstitiosè & imperitè linteū ostendunt adorandum, in quo integrum corpus depictum est, quod etiam stultè sudarium vocant, cùm ex more Iudæorum solum caput seorsim sudario seu peplo, reliquum corpus linteis siue fasciis inuolui consueuerit. a

2. Superstitio Pontificiorum, qui thure, aqua lustrali, & aliis nugis Sepulchra consecrant, quæ ipse Christus sanctificauit, & superstitiosis exequiarum ritibus, candelis, crucis præcessione, carminibus funebribus, distributionibus carnis, panis, vini, pecuniæ, & similium rerum, [illegible], id est conuiuiis parentalibus, albis & atris vestibus, Missis denique salutem animarum promoueri putant: & locum Sepulturæ Templis

a *Ioh.11. 44. Tū qui fuerat mortuus, prodijt pedes & manus vinctus fasciis facies autem eius sudario erat obuincta.*

coniungi voluerunt, & in ipsis templis prope summum altare haberi, Superstitionis & quæstus gratiâ, vt à mortuis etiam tributum exigere, & ex fumo, tinnitu ...rum, aquæ aspersione quæstum facere possint.

3. Fastus eorum, qui vel superba Sepulchra ædificant, quod in Sobna olim accusauit Esaias, cap. 22. 15. 16. 17. & in iis arma sua ostentant, quasi post mortem adhuc minas & belli terrorem circunferre cupiant, aut sumptuosis vestibus inutiliter & pauperum damno inuoluuntur, quibus apud vermes superbiant, contra Scripturæ testimonia, Iobi 1. 21. *Nudus egressus sum ex vtero matris meæ, nudus etiam eò reuertar*, 1. Tim. 6. 7. *Nihil in mundum intulimus, haud dubium quod nec auferre quid possimus*, 1. Cor. 15. 43. *Seminatur corpus in ignominia, resurget in gloria*. Et Ambrosij dictum in Sermone, *Quid prosit Sepulchrorum Superbia? Damna sunt potiùs viuentium, quàm subsidia mortuorum.*

4. Luctus immodicus quorundam, quo se vel de defunctorum salute dubitare, vel de Dei auxilio desperare perhibent, contra grauem Apostoli admonitionem, 1. Thess. 4. 13.

5. Figmentum Gentium, qui animas, quarum corpora inhumata iacerent, vagari existimarunt, sicuti de Palinuro, & reliquis naufragij sociis nugatus est Virgilius.

6. Feritas illorum, qui mortuorum corpora feris delanianda obiiciunt, vel per negligentiam illa Sepulturæ honore fraudant: vel in illorum ossa & cineres desæuiunt.

7. Pseudo Nicodemi, qui exemplis Iosephi & Nicodemi abutuntur ad fouendam carnis ignauiam, nec iis in melius proficiunt, vt fidei robur proferant, quando ipsorum operam Deus requirit.

LOCVS XXV.

De Descensu Christi ad inferos.

An Articulus Descensus Christi ad Inferos, semper fuit reliquis adiunctus in Symbolo?

Rufinus

RVFINVS in Symbolum, qui scriptis Cypriani accensetur, testatur olim in Ecclesiæ Romanæ symbolo non fuisse expressum, nec in Græcis Ecclesiis fuisse vsurpatum. Tertullianus tamen, Descensum Christi ad Inferos aperte confitetur, sicut & Athanasius Augustinus, & alij ex Patribus. *Lib. de resur. carnis. In symbolo Serm. 115. de tempor.*

Sed Scripturæ testimoniis potissimùm cõfirmatur: a & tota Ecclesia vbique terrarum hodie illum Articulũ, magno consensu agnoscit & confitetur. Et Rufinus ipse hunc Articulum manifestè ponit & probat. Nec omnino omittendus fuit, cùm ad plenam Redemptionis nostræ fidem nobis faciendam maximè conducat, & summam piis consolationem adferat. *a Psal. 16. 10. Isa. 53. 8. Act. 2. 24. Heb. 5. 7. Eph. 4. 9.*

Quid Infernus in Scriptura significat?

1. Sepulchrũ, idque propriè, b Psal. 6. 6. *Nõ est in morte, qui memor sit tui; in Inferno autem quis gratias tibi aget?* *b Gen. 42. 38.*

2. Locum horribilem puniendis reprobis destinatum, Num. 16. 30. de Chore & coniuratis scribitur, quòd viui descenderint in Infernum. Luc. 10. 15. *Et tu Capernaum, quæ euecta es in cœlum, vsque ad Inferos deprimeris.* Et cap. 16. 23. *Mortuus est epulo, ac sepultus est, & apud Inferos sublatis oculis suis cùm esset in tormentis vidit Abrahamum procul, & Lazarum in sinu eius.* Tertullianus, *Nobis Inferi*, inquit, *non nuda cauositas, nec subdialis aliqua mundi sentina, sed in fossa terra, & in alto vastitas, & in ipsis visceribus terræ abstrusa profunditas.* Locum hunc Græci vocant ᾅδην, quasi Tenebrosum dicas, ab α priuante particula, & εἴδειν, videre, quod ibi omnia sint tenebricosa, vt nihil lucis videri possit. *Lib. de Anima, c. 55.*

3. Dolores Inferorum, i. terrores & cruciatus animæ, quales damnati in Inferno sentiunt, 1. Sam. 2. 6. *Dominus deducit ad Inferos, & reducit, &c.* Et Psal. 18. 8. *Dolores Inferni circundederunt me.* Item Psal. 116. 3. *Circundederunt me funes mortis, & anxietates Inferni inuenerunt me, tribulationem & dolorem inueni.*

4. Quibusdam significat totum statum & conditionem mortuorũ, siue bonorum bonã, siue malorũ malam.

5. Aliis humiliationis extremum gradum.

Vocabulum Descensus quid significat?

1. Propriè motum è superiore loco ad inferiorem.

2. Modificatè συγκατάβασιν seu humiliationis Christi

extremum gradum, vt Eph. 4. 10. *Qui descendit, idest, qui seipsum exinaniuit, & forma serui sumpta, se miseriae huius terrenae vitae conditioni subiecit, ipse etiam est qui ascendit supra omnes coelos.*

Quae est ergo sententia huius Articuli, Descendit ad inferos?

Varia est, prout varia significatione voces illae simpliciter explicantur.

Quae est Prima?

Eorum qui hanc clausulam additam putant ἐξηγήσεως gratia, contra Valentinianorum haeresim, eáque nihil aliud significari, quàm quod Christus verè mortuus fuerit, & sepulchro conditus fuerit, vt alij homines verè mortui & sepulti.

Quid sentis de hac Expositione?

Dilutam esse, quia non est verisimile Sepulturam Christi claris verbis expositam obscuriore verborum complexu indicari, nec conuenit superflua ταυτολογία tali Compédio, quo summatim quàm fieri potest paucissimis verbis praecipua fidei capita notantur.

Quae est Secunda?

Hieronymi & Pontificiorum, qui censent Animā Christi à corpore separatam peruenisse ad locum quendam, quem Lymbum Patrum vocant, Inferni scilicet partem superiorem, seu superiorem quandam contignationem, in qua nullae sint poenae, sed priuatio duntaxat melioris & perfecti boni, vbi fidelium Patrum Spiritus ante Incarnationem Christi haererent: vnde postea Christi anima eò reipsa perueniens, illos secum in coelum eduxerit. Quod confirmant Matthaei cap. 27. 52. *Multa corpora Sanctorum*, siue post Christum, siue cum Christo *Resurrexerunt*. Et 1. Pet. 3. 19. *Per quem Spiritibus, qui sunt in carcere, profectus praedicauit.* Et 4. 6, *Mortuis quoque praedicatum est Euangelium.*

An tibi haec sententia placet?

Minimè, quia eiusmodi locus nullo Scripturae testimonio probatur.

2. Quia non omnium Sanctorum, sed quorundam duntaxat corpora cum Christo Resurrexisse leguntur, ad testificandam vim Resurrectionis Christi, qua vita restituitur.

3. Io-

3. Locus 1.Pet.3.16. de Spiritu Christi per os Noe immorigeris & impiis prędicante Resipiscentiam. Locus verò 4. cap. de prædicato Euangelio superiorum temporum hominibus mortuis, i.qui tum quidem cùm eis prædicaretur, viui erant, nunc verò cùm istud de illis dicitur, mortui sunt, manifestè intelligendus est.

Quia non parum detrahit virtuti sacrificij Christi, cuius pretium infinitum est, extendens se ad omnia tempora, iuxta dictum in Apoc.13.8. *Agnus occisus est ab origine mundi.* Non ergo minùs Abraham victimæ Christi merito ab Inferis ereptus est, quàm Paulus, aut aliquis alius post exhibitum Christum mortuus.

Quæ est Tertia?

Eorum qui existimant Christum reuera descendisse ad Tartareas sedes. Sed horum sententia trifariam scinditur. Sunt enim qui animam Christi iacente corpore in Sepulchro eò descendisse dicant, vt illic pateretur pro animis hominum. Quæ opinio ex eo resellitur. 1. Quòd Christi sanguis perfectissima est totius mundi expiatio. *a* a Ioh.1.7.
2. Ex dicto Christi in cruce, Consummatum est, Ioh.19.30. Ergo nihil illi patiendum superfuit, cùm mors finem cruciatibus ipsius attulerit. 3. Quòd Christus in anima, cùm adhuc esset in corpore, horribiles cruciatus pertulerit, teste terribili illo clamore, Deus mi, Deus mi, &c. Matth.27.46. qui cœlum & terram concussit.

2. Alij verò Animam Christi ad Inferos quidem descendisse fatentur, non vt illic quicquam pateretur, sed sicut corpore in terris Euangelium prædicauerat viuis: ita mortuus apud Inferos suo Spiritu Euangelium prædicaret, quæ sententia ad secundam superiorem accedit. Sed quorsum hoc? cùm post mortem Prædicationi & Resipiscentiæ locus non sit relictus. Adde quòd Patri in manus Spiritum suum commendauit, & latroni dixit, *Hodie mecum eris in Paradiso*, vbi certè non est Infernus, Luc.23.43.46.

3. Patres ferè contendunt, in ipso Terræ motu & Resurrectionis momento, *b* Christum se viuum Inferis exhibuisse, & declarasse non tam verbis, quàm reipsa Victorem mortis, & Principis tenebrarum: & Satanã nihil amplius habere potestatis in Electos, datúmque sibi esse no- b Mat.27.

men supra omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & inferiorum, Philip. 10. vnde Aug. *Totus filius fuit apud Patrem, totus in vtero Virginis, totus in cœlo, totus in terris, totus in cruce, & totus in Inferno.*

Quid sentis de hac Patrum sententia?

Non audeo damnare, quando non pugnat cum Sacris literis, & nihil habet absurdi. Consensus autem Patrum, quando non pugnat manifeste cum Sacris literis, non est nihili faciendus.

Quin hæc sententia probabiliter colligi posse videtur ex verbis Apostoli, Eph. 4. 9. *Illud Ascendit supra omnes cœlos, quid est nisi quòd etiam descendit in Inferiores partes terræ.* Nam antithesis aperta est inter *Supra omnes cœlos, & Inferiores partes terræ.* Atqui illud accipitur secundum literam: Ergo & hoc alterum ad literam intelligendum videtur: nulla autem pars terræ inferior est Inferno, qui locus damnatorum est. Quanquam alij per inferiores partes, Terram ipsam simpliciter intelligant, quæ mundi pars est infima: in quam descendit Christus & per multos annos in ea vixit.

Quæ est Quarta Sententia?

Illorum qui dicunt nihil aliud significari, quàm descendisse Christum in statum demortuorum, & aliis mortuis consociatum, pro quibus mortuus fuerit, iuxta illud Dauidis Psal. 28. 5. 6. *Reputor cũ descendentibus in sepulchrum.* Et Psal. 88. *Sum similis viro, quem deficit virtus, Repositus inter mortuos semotus, vt confossi iacentes in sepulchro, quorum non recordaris amplius, qui manu tua excisi sunt:* vnde excitatus dicitur, non è sepulchro, sed ex mortuis. Quæ sententia à prima superiore non multum differt.

Quæ est Quinta?

Illorũ, qui allegorice seu metaphorice per Descensum Christi, summam ignominiam intelligunt, & extremam humiliationem, qua oppressus fuit Filius Dei, à conceptionis initium vsque mortis suæ diem tanquam à morte & diabolo prostratus & victus, in Sepulchro iacuit, insultantibus quasi ipsi diabolo & Pharisæis, ac si iã amplius non esset.

Háncne etiam probas?

Non improbo: nam & typo in Dauide propheta respondet, Psal. 88. 7. *Ponis me in Sepulchro omnium infimo, in tenebris*

brevissimis & perspicuissimis locis: & loco illi, Eph. 4.10. plane consentanea est, quo vt per Ascensione supra omnes cœlos, summã exaltationem: sic per Descensum ad infimas partes terræ, seu ad Infernum, summam humiliationem Christi, & demissionem intelligit Apostolus. Sic Esa. 14.15. Descensus ad inferos pro extrema humiliatione accipitur, *Extulisti te* (Nebucadnezar) *ad cœlum vsque, sed ad infernum detraheris ad latera sepulchri*. Et sic locus Matth. 11.23. exponi potest, *Sublata es tu Capernaū vsque ad cœlum, deprimeris vsque ad Infernum.*

Quæ est Sexta?

Eorum qui per Descensum Christi ad Inferos, significari aiunt, summos illos animi cruciatus, quos sustinuit Christus in agone & cruce, de quibus in Passione dictum est.

Est-ne Orthodoxa hæc expositio?

Est, quia Scripturæ consentanea, & fidei analoga: nã Esaias 53.5. *Attritum* (Christum) dicit fuisse *propter nostras iniquitates*. Et Psal. 18.6. *Dolores Inferni circumdederunt me.* Et Act. 2.24. Petrus dicit, Implicitum fuisse ταῖς ὀδύναις doloribus quos parit maledictio & ira Dei. Et Gal. 3.13. dicitur *Factus pro nobis κατάρα*, verè, & sine tropo, non in sese quidem, sed quatenus vas noster erat, sicut verè senserit onus sibi impositum. Et Heb. 5.7. Apostolus scribit, Christum *cum lachrymis & clamore valido orantem à suo metu fuisse exauditum*: Et (quod prodigiosum est) de eo refertur, Præ vehementia cruciatus, guttas sanguinis ex eius facie fluxisse; nec potuisse recreari, nisi Angelorum conspectu, Luc. 22.43. Et tãdem Christum eò vsque deiectum fuisse videmus, vt coactus fuerit in summa angustia exclamare, *Deus mi, Deus mi, ecquid me deseruisti?* Matth. 27.46. Ex quibus colligitur ipsum non more communi, sed cum Inferorum copiis, æternique mortis horrore, quasi consertis manibus luctatum fuisse.

Atqui huic sententiæ videtur obstare, quòd hi cruciatus animæ, doloribus corporis in Symbolo postponantur?

Id fit quòd hi in sensus priùs incurrunt, illi verò non item.

At obiici contrà poteſt. Licet morti & crucifixioni poſtponi debeant, non tamen Sepulturæ, in qua nullus fuit dolor, poſtponi deberet

Etſi ad Inferos Chriſti Deſcenſus ipſa morte terminatus, tempore præceſſit Sepulturam corporis, tamen hæc poſtponitur in ipſa Narrationis articulorum fidei ſere, nempe quòd vno tenore deſcribere placuit quæcunque ad corporis ipſius exinanitionem pertinent.

Sed, potuitne vnquam Deus Chriſto ſuo vnico, & Dilectiſſimo iraſci, vel eum deſereret?

Nunquam, ſed fauorem & auxilium ſuum ad tempus ita occultauit, vt natura Chriſti humana verè has anguſtias ſentiret, quibus vrgentur derelicti & abiecti à Deo: ſi (vt ait Bernardus) *Serm. 5. de verbis Eſaiæ.* Eſt quædam derelictio, vbi non fuit in tanta neceſſitate virtutis exhibitio, nulla maieſtatis oſtenſio.

Cur hos eum cruciatus experiri oportuit?

1. Quia cùm omnium noſtrûm Peccata in ipſum coniecta fuiſſent, idcirco ſic iram Dei aduerſus ea ipſum ſentire oportuit, ac ſi ipſe vnus omnium hominum peccata perpetraſſet.

2. Vt omnes dolorum & tentationum formas, mortíſque adeò & Inferorum tormenta noſtra cauſa experiretur & ſuperaret.

3. Vt nos ab Inferorum poteſtate liberatos in cœlorum gaudia eueheret.

Quis fructus ad nos redit ex Deſcenſu Chriſti ad Inferos?

1. Parta de Diaboli poteſtate, mortis horrore, & Inferorum doloribus victoria *a*.

a Oſeæ 13. 14.

2. Triumphus actus de hoſtibus noſtris, Col. 2. 15. Expoliata imperia & poteſtates, (id eſt Satanam cum Angelis ſuis *b*) traduxit palàm triumphatis illis per crucem.

b Eph. 6. 12

3. Deuicto mortis aculeo aperuit credentibus regnum cœlorum: vnde Hilarius, *Lib. 2. de Trinitate.* Crux, mors, Inferi, vita noſtra ſunt.

Quis vſus Deſcenſus Chriſti ad Inferos?

Ne iam

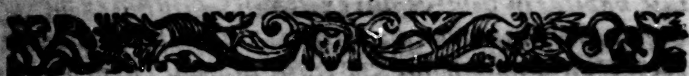
Ne iam in morte ea formidemus, quæ Princeps noster deglutiuit.

2. Vt quò humiliorem & abiectiorem cernimus eum nostrâ causâ factum, eò minùs vel de Patris beneuolentia, vel de nostra per filium expiatione facta, & futura in cœlos exaltatione, dubitemus.

Quid Repugnat huic Doctrinæ?

Purgatorij figmentum, cuius cùm dolores nec subiisse, nec tolerasse legatur Christus, qui tamen omne genus dolorum pro nobis pertulit *a*, tum hos fictitios esse consequitur, nullique credentium pertimescendos: sequeretur enim aliquos dolores Christum non tulisse nostra causa, quod absurdum est. a *Isa.53.4.*

2. Limborum, Patribus sub lege, infantibus baptismi signo priuatis sub Euangelio, designatorum.

LOCVS XXVI.

De Resurrectione Christi.

Quid dicitur Resurgere?

ILLVD (inquit Hieronymus) demum resurgit, quod priùs moriendo cecidit: ac proinde neque diuinitas, neq; anima Christi proprie, sed idem illud corpus, quod per mortem ceciderat, resurrexit. Pertinet tamen Christi Resurrectio etiā ad animam ipsius, sed κατά τι, id est quatenus per Resurrectionem fuit corpori suo restituta.

Quid est igitur Resurrectio Christi?

Est primus gradus Exaltationis, quo ipse secundùm humanam naturam virtute Dei, deposita infirmitate, & mortalitate, anima in ipsius corpus reuersa, reuiuiscens, tertio die e sepulchro ceu victor & triumphator mortis & Inferni gloriose prodiit: vt viuificet omnes in se credentes, atque in extremo die resuscitatis mortuis, tanquam Rex Ecclesiæ, det omnibus electis lætam victoriam, immortalem vitam, abiectis impiis in perpetuos cruciatus.

Qua virtute Resurrexit Christus?

Non vlla precaria, aut naturæ creatæ, sed propria suæ Deitatis virtute, Ioh. 10. 18. *Nemo tollit animam meam à me, sed ego depono eam per meipsum. Potestatem habeo deponendi eam, & potestatem habeo rursus eam assumendi:* vnde ex ipsius Resurrectione vera eius Deitas demonstratur, Rom. 1. 4. his verbis; *Declarato Filio Dei potenter secundum Spiritum Sanctificationis per Resurrectionem à mortuis.*

Quia tamen opera Trinitatis ad Extra, sunt indiuisa, Resuscitatio hæc actiuè sumpta tum Christo, tum Patri, & Spiritui Sancto tribuitur, Eph. 1. 20. *Deus potentiam suam exeruit in Christo, cùm excitauit ex mortuis, & collocauit eum ad dextram suam in cœlis.* Item Col. 2. 12. & Rom. 8. 11. *Si Spiritus eius, qui excitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, is qui excitauit Christum ex mortuis, viuificabit etiam mortalia corpora vestra, per inhabitantem ipsius Spiritum in vobis:* nam potentia illa, qua Resuscitatus est Christus, tribus personis essentialiter communis est.

An Humanitas Christi ad Resurrectionem est cooperata?

Secundùm diuinam naturam Christus ipse suam efficit Resurrectionem *a*, passus est ex infirmitate carnis, & viuit ex virtute Dei. Sed secundùm humanam naturam propriè resurrexit, quæ Deitati resuscitanti obsequuta est, & pro eius voluntate & virtute sese mouit. Vnde ἀποτέλεσμα seu effectum commune vtriusque naturæ extitit, nempe *absorpta mors in victoriam*, 1. Cor. 15. 54. & toti Christo tribuitur Resurrectio *b*, sed actiuè secundùm Spiritum Sanctificationis: passiuè verò secundùm carnem.

a 2. Cor. 13. 4.

b Rom. 1. 4.

Vnde sumenda est confirmatio, & certa scientia Resurrectionis Christi?

Ex Adiunctis siue Testimoniis, Antecedentibus, Concomitantibus, & Consequentibus.

Quæ sunt Antecedentia?

Partim vaticinia, partim figuræ, seu typi, quibus Resurrectio Christi præsignificata est. Vaticinia sunt clara promis-

pronũtiata de Christi Resurrectione futura, vt inter plurima hæc.

1. Ex Mose, Gen.3.15. *Semen mulieris conteret caput Serpentis*, id est Christus peccatum, mortem, & Satanam vincet, quod nonnisi resurgendo facere potuit.

2. Ex Psal.16.8. vbi Dauid in persona Christi ait, *Nõ derelinques animam meam in Inferno, nec dabis Sanctum tuum pati corruptionem.*

3. Ex Prophetis, vt Esa.53.10. *Cum posueris animam suam hostiam pro peccato, videbit semen longæuum, & voluntas Domini in manu eius prosperabit*, Resurget igitur. Et Daniel 9.24. Christum dicit occidendum, & tamen ei tribuit perpetuum Regnum, in quo erit ablata iniquitas, & adducta sempiterna iustitia. Ergo Christum excitatum iri peruidit. Quæ vaticinia ipso euentu sunt probata.

Figuræ quæ?

1. *Adam* soporatus, & rursum excitatus, de cuius dormientis latere fabricata est Eua, Gen. 2.21.22. typus fuit Christi mortui, & Resuscitati, de cuius latere aperto exiuit sanguis & aqua, vnde nata & purgata est Ecclesia.

2. *Isaacus* rogo impositus, vt cremaretur, & liberatus per Angelum *a*, typus fuit Redemptoris, qui sic in sacrificio pro nobis ex humanitate est mortuus, vt tamen immortalis maneret ex Diuinitate. a *Gen.* 22. 9.11.

3. *Ioseph* in carcerem coniectus, & postea eductus, & ad summos honores euectus *b*, Christum retulit à morte ad regnum, qui imperium cœli & terræ accepit. b *Gen.* 39. 20. & 41.41

4. Vt *Samson* obseratis ciuitatis portis occlusus, & fractis foribus, subtractisque portis securè egressus *c*: sic Dominus aperto obsignato sepulchro à morte liberatus est. c *Iudic.*16. 3.

5. *Ionas* viuus ex aluo piscis eiectus *d*, & Christus viuus rursus prodiit è sepulchro. *Dauid* denique toties è persequutione elapsus, & ad regnum euectus adũbrauit mortem & Resurrectionem Domini. d *Matt.*12. 40.

Quis autem horum omnium vsus est?

Vt nũc fides nostra confirmetur: firmitas enim nostræ fidei, inquit Augustinus in eo est, quòd omnia quæ de Christo prædicta sunt, Iesu Mariæ filio euenerunt: Est ergo verus Messias, & Seruator mundi.

Quæ sunt concomitantia Resurrectionis Christi Adiuncta?

Tempus.

Quo tempore Christus mortuus, & resuscitatus est?

Eo ipso quo Patriarcha Iacob prædixit venturum adhuc stante politia Mosaica, sed ad ruinam inclinante, Gen.49.10. *Non auferetur sceptrum de Iuda, & Legifer de medio eius, donec veniat Silo.* Et Daniel ipsum annum Passionis Christi expressit: vnde promissionum diuinarum certitudo perspicitur, & fides nostra de promissis adhuc non completis confirmatur, & Iudæorum error de nondum exhibito Messia refutatur.

Quo tempore anni Resurrexit?

Verno, vt tempus ipsum nos admoneret de virtute mortis & Resurrectionis Domini, sicut eleganter exposuit Lactantius hisce versibus,

Ecce renascentis testatur gratia mundi,
Omnia cum Domino dona redisse suo.
Nâmque renascenti post tristia Tartara Christo,
Vndique fronde nemus, gramina flore fauent.

Quo die Anni?

Eo die, vt testantur Chronologi, quo Moses cum populo suo Israelitico transiit per medium maris rubri, & peruenit securus ad littus, tanquam ex Sepulchro ad vitam, oppresso Pharaone cum suis in mediis fluctibus, Exod. 14.22.28. Ita Dominus cum suo populo, id est Ecclesia, oppressis hostibus à morte transiit ad vitam per suam gloriosam Resurrectionem.

Quo die à morte?

Tertio iuxta figuram: Sicut enim Ionas tribus diebus & tribus noctibus in ventre Ceti fuit, sic filius hominis tribus diebus in Sepulchro iacuit a: & iuxta Prophetiam Oseæ 6.2. *Viuificabit nos* (Messias scilicet) *post biduum: die autem tertio suscitabit nos* (in sua supple persona) *& veniemus in conspectum eius.* Nam Christi Resurrectio, quæ contigit tertia die, nostræ pignus est. Sed hîc meminisse oportet calculi Augustini, de quo in Loco de Sepultura, dictum est.

a Matt.12.40.

Cur distulit in tertium diem.

Vt

Vt constaret illum verè mortuum esse, non tamen vltra triduum, ne fides discipulorum periclitaretur & labascerent: nec distulit ad extremum diem, propter spem nostram, 1.Pet.1.3. *Benedictus Pater Domini nostri, qui regenuit nos in spem viuam per Resurrectionem Christi ex mortuis.*

Præterea, vt esset primus resurgentium, 1.Cor.15.20.

Quo die Hebdomadis?

Transacto Sabbatho, quando primus sequentis septimanæ dies iam cœperat, id est die Solis, Marc. 16.1.2.9. vt quo die Deus fecit cœlum & terram, eadem die terra gratulans cœlumque gaudio Resurrectionis Domini repleretur, vnde hæc dies *Dominica* dicitur, Apoc.1.10.

Qua hora diei?

Oriente Sole, Matth.28.1. vt se verum Solem esse significaret, qui illuminat eos qui sedent in tenebris, & in vmbra mortis, ad dirigendos pedes eorum in viam pacis, Luc.1.79.

Quæ sunt Adiuncta Consequentia?

Signa, Testes, & Apparitiones Christi post Resurrectionem.

Quæ sunt signa, siue euidentia, testantia Iesum verè à mortuis Resurrexisse?

Quatuor præcipuè.

1. Terræ motus, quasi terra eum superis reddere gestiens, & in testimonium factæ Resurrectionis, tum etiã efficaciæ, adeóque Omnipotentiæ Christi, qui suo motu cœlum, terram, & maria concutit.

2. Ingens saxum ministerio Angeli remotum à sepulchro, Matth.28.2.

3. Sepulchrum vacuum.

4. Vestes denique sepulchrales relictæ in sepulchro, videlicet linteamina, & sudarium seorsim inuolutũ, Ioh. 20.5.6.7. Quæ signa mendacij arguebant custodes Sepulchri, qui etsi scirent ex terræ motu & aliis signis Christum verè Resurrexisse, id quod etiam principibus Sacerdotum indicarunt, Matth. 28. tamen pecunia corrupti mentiebãtur Domini corpus à discipulis furtim

ablatum fuisse, Matth. 28. 13. Nec enim discipuli Magistrum nudum relictis vestibus abstulissent, cùm commodius esset corpus inuolutum auferre: nec timidi, vbi erant milites custodes, tam compositè & seorsim vestes deposuissent, cùm res ipsa propter coniunctum periculum moram nullam admitteret.

Quid hæc Depositio vestium in Sepulchro indicauit?

Dominum non indigere vllis funebribus ornamentis, sed immortalitatem induisse: Recuperatā nobis in Christo priorem innocentiam in Adamo amissam, & quod sublata causa pudoris, Resuscitati in extremo die ad vitam æternam ornabuntur loco vestium gloria cœlesti.

Qui Testes?

1. Hostes Christi, ipsi videlicet milites Romani, quibus custodia Sepulchri à Pilato demandata fuit, qui perhibuerunt testimonium de Resurrectione Domini Pontificibus: licet pecunia ab istis corrupti, (quod assuetum est isti hominum generi) mentiti fuerint audacter discipulos Iesu se dormientibus corpus ipsius abstulisse. Sed transparens est mendacium, nam si dormierunt custodes, vnde scire potuerunt corpus Domini furtim à discipulis ablatum esse: si vigilarunt, cur se dormiuisse mentiuntur.

2. Angeli Dei apparentes in vestibus candidis, nunc
a Ioh. 20. 12. in Sepulchro sedentes a, nunc extra Sepulchrum stantes, non tanquam sine eorum opera non posset Christus exire Sepulchro, sed vt se Christi ministros esse testarentur, vt
b Heb. 1. 14. illi & Ecclesiæ seruiant b, & fides fieret mulieribus & Apostolis Christum resurrexisse, ne cœlestes quoque testes tantæ rei deessent: nam testantur Christum verè Resurrexisse, Luc. 24. 4. 5. 6. Marc. 16. 6. *Quid quæritis viuentem inter mortuos?* Item, *Surrexit*, inquiunt, *Non est hic.*

3. Discipuli Domini Sepulchrum vacuum & Christum resuscitatum post mortem viderunt, qui suspectæ fidei esse non potuerunt, cùm Resurrectio Christi illis persuaderi
Convicti non potuerit, nisi propriis oculis & auribus conuicti fuissent, nedum vt ex composito eam sint commenti, & doctrina, vita, & sanguine suo testati sunt.

4. Ipsemet Iesus mortuus & sepultus, qui tot modis

sit

ſeſe coram rediuiuum exhibuit.

Quæ fuerunt Apparitiones Chriſti Reſuſcitati?

Multiplices, quibus tum ipſo Reſurrectionis die, tum aliis ſequentibus viuum ſe exhibuit Chriſtus, idque 40. diebus, quibus in his terris conuerſatus eſt, repreſſis adhuc claritatis & fulgoris ſui radiis.

Quoties apparuit ipſo die Reſurrectionis?

Quinquies. 1. Mariæ Magdalenæ ſoli apud Sepulchrũ, ex qua ſeptem dæmonia eiecerat *a*. a Marc.16. 9. Ioh. 20. 14.

2. Eidem Mariæ Magdalenæ, & alteri Mariæ à Sepulchro regreſſis in via *b*, vt abſit omnis ſuſpicio fraudis & violentiæ, & ſe muliebris ſexus Redemptorem eſſe oſtendat. b Matt.28. 9.

3. Duobus diſcipulis, Cleopæ & eius ſocio, euntibus in Emmaus *c*, à quibus primò cum nõ agnoſceretur, quòd eorum oculi tenerentur, poſtea in fractione panis apertis eorum oculis agnitus eſt, ac rurſus ἄφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν, *inconſpicuus factus eſt*, non in ſeſe abſolutè, ſed diſcipulorum reſpectu, & ideo ἀπ' αὐτῶν, *ab ipſis*, id eſt videri ab ipſis deſiit, qui tamen per ſe viſibilis erat. Quod factum vel propter repentinam diſceſſionem ab ipſis, vel quòd acies viſus eorum iterum fuerit obtuſa ne eum viderent. c Luc. 24. 13. 31.

4. Simoni Petro ſoli, Luc. 24. 34 *d*. d 1. Cor. 15. 5.

5. Apoſtolis τοῖς ἕνδεκα à Marco *e*, vel τοῖς δώδεκα à Paulo *f*, propter cõmunem ſocietatis appellationẽ ſic dictis, eſt excepto Thoma collectis in Ieruſalem, *Ad quos ingreſſus*, Ioh. 20. 28. θυρῶν κεκλεισμένων, *ianuis clauſis*, (non per ianuas clauſas, ſed poſtquam ianuæ clauſæ fuiſſent, nec quiſquam ei aperuiſſet, cùm paries vel ianua omnipotente Dei virtute aditum præbere penetranti corpori vno momento potuerit, & Creatura cedere Creatori) *ſtetit in medio ipſorum, & dubitantibus an ipſe eſſet, ſe videndum & contrectandum præbuit*, & veritatem corporis ſui probauit, ſuſpicionémque omnem de ſpirituali ingreſſu, & dimenſionum penetratione, incircunſcriptione, inuiſibilitate, illocalitate, ſpectri denique apparitione, exemit. *g* e Marc. 16. 14. f 1. Cor. 15. 5. g Marc. 16. 14. Luc. 24. 36. Ioh. 20. 19. & ſeq.

Quæ ſequentium dierum Apparitiones?

Sex. 1. Octauo die à Reſurrectione apparuit diſcipulis Thoma præſente, clauſis ianuis iterum ad eos ingreſſus *h*. h Ioh. 20. 26.

a Ioh.21.1. 2. 2. Apud mare Tyberiadis, septem discipulis piscantibus.

b Matt.28. 16. 3. Vndecim simul discipulis in monte quodam Galileæ, vti constituerat illis Iesus *b*.

c 1.Cor.15. 6. 4. Plusquàm quingentis fratribus simul *c*.

d ibidem vers.7. 5. Iacobo seorsim *d*, de quo testimonium Pauli nobis sufficit.

6. Ipso die Ascensionis Apostolis in monte Oliueti, quando sublatus est in cœlum ab oculis eorum *e*.

e Luc. 24. 50. Act.1.6.12.

Cur Euangelistæ & Paulus, 1.Cor.15.5.non seruant similem ordinem apparitionum, sed alij alias Apparitiones notant?

Vt non tam ordo & numerus Apparitionum, (qui etiam maior esse potuit) quàm veritas Resurrectionis, in qua spes salutis nostræ posita est, spectetur: & varietas illa conuincat, Euangelistas non ex composito scripsisse historias illas, sed vt Dominum vere Resurrexisse demonstrarent.

Cur autem non omnibus apparuit, vel saltem Pontificibus & Senioribus populi?

1. Quia, cùm Regnum Christi non sit de hoc mundo, Ioh.18.36.nec pendet ex humano patrocinio.

2. Vt apud Deum est tempus misericordiæ, sic etiam Iudicij.

3. Quia Resurrectio Christi à Prophetis prædicta, ab Apostolis publicè prædicata, populis quibusuis promulgata, & testimoniis Ascensionem consequutis satis superque confirmata est, vt 1. visibili donatione Sp. Sancti in die Pentecostes. 2. Dono linguarum. 3. admirabili παῤῥησίᾳ, & confidentia dicendi in Apostolis. 4. Efficacia Euangelij in conuertendis pluribus. 5. Miraculis ab Apostolis editis per inuocationē Christi *f*. 6. Apparitione ipsius Domini facta Stephano, cùm lapidaretur *g*, & Paulo, cùm proficisceretur Damascū *h*. 7. Ecclesiæ cōseruatione, iuxta promissionem Christi, Matth.16.18. Portæ Inferorum non præualebunt aduersus eam. 8. Baptismo & Cœna Domini *i*. 9. Sensu denique habitantis Christi in cordibus piorum, & arrhabone Spiritus.

f Act. 2. 2. 43. & 3.6. & 4.13.31. 33.
g Act.7.55
h Act.9.3. 1.Cor.15 8.
i Rom.6.4.

4. Quia conditio Regni Christi, quod est gratiæ, hoc est, vt non obiiciatur oculis corporeis, sed mentis & fidei.

iuxta illud, *Beati qui non viderunt, & crediderunt* Iohan. 20.29.

Resurrectio Christi & aliorum mortuorum quid differunt?

1. Causa Efficiente. Christus enim Resurrexit propria virtute, id quod nemo preter illum solum potuit vnquam.

2. Fine: alij enim qui sunt excitati, surrexerunt iterum subiecti miseriis huius vitæ, & morituri: At Christus primus absorpta mortalitate, omnibúsque animalis vitæ infirmitatibus semel depositis, resurrexit ad immortalitatem.a — a Rom.6.9.

3. Effectibus.

Qualis Resurrexit Christus?

Totus gloriosus. 1. Diuinitatis respectu, quia quæ in Christo antea occultata erat, plenè se manifestauit & patefacta est.

2. Humanitatis, quia infirmitatibus & proprietatibus accidentalibus, cum quibus Christus natus fuerat, tum aduersitatibus & miseriis omnibus, cibi item, potus, somni, & similium necessitatibus depositis, nouis Qualitatibus, sed creatis, supra & præter naturæ communem ordinem, vt in anima sapientia, lætitia &c. in corpore incorruptibilitate, subtilitate, agilitate, claritate, atque fulgore vi Deitatis inhabitantis ad summum vsque perfectionis gradum ornata est, & longè supra omnes creaturas exaltata *b*, sed seruatis proprietatibus essentialibus, sicut ipsius corpus sit etiamnum in gloria, iuxta ordinarium œconomiā, visibile, palpabile, organicum, finitum, & circumscriptum, vt Christus ipse post Resurrectionem docet, *Videte manus & pedes meos, ego enim ipse sum, palpate & videte: nam Spiritus carnem & ossa non habet, prout me conspicitis habere*. Luc. 24.39. — b Psal. 45. 7.8. Ioh.3.34.

Quibus Resurrexit Christus?

Electis tantùm: impij enim non propter Christi Resurrectionem, sed iusto Dei iudicio ad æternam damnationem resurgent, & vi sanctionis illius additæ mandato ipsi Adamo facto, Gen. 2.17. *Qua die comederis de arbore sciētiæ boni & mali, morieris morte*, tam prima quàm secunda scilicet.

Quis finis eius?

Gloria Dei & Christi, salúsque Electorum, Rom. 6. 4. *Christus resurrexit in gloriam Patris.*

2. Quoad ipsum Christum, vt æterna gloria potiretur, ex Legis formula *a*.

3. Vt nos à mortalitate assertos, in vitam æternam traduceret.

a Leuit. 18. 15. Gal. 3. 12.

Qui Effectus & Fructus Resurrectionis Christi?

Primus, Christum concernit, quòd sua Resurrectione declaratus est Dei Filius, Rom. 1. 4. factus est victor & triumphator peccati, mortis, & inferni, totiúsque regni Satanæ: nam in Christo, Deus cum Diabolo, iustitia cum peccato, vita cum morte luctata est, & vicit, & completum est vaticinium, Gen. 3. 15. *Semen mulieris conteret caput Serpentis*, i. *Christus destruet opera Diaboli*, 1. Ioh. 3. 8.

Secundus Satanam respicit, qui conculcatus iacet sub pedibus victoris, Ioh. 16. 11. *Princeps huius mundi iam iudicatus est*, & expulsus, quantum ad fideles attinet, sic quidem vt illis eo modo quo vult, nocere non possit, & trepidet ad nomen Iesu Christi, à quo scit se victum & damnatum ad æternas pœnas.

Tertius ad nos pertinet, quibus excitatus est vt absoluremur à peccato, & iustificaremur, 1. Cor. 15. 17 *Si Christus non Resurrexit, adhuc estis in peccatis mortui*: mors enim Christi inefficax est, si Christus in morte mãsit. Et Rom. 4. 25. *Resurrexit propter Iustificationem nostram*, non quòd ad pretium pro peccatis nostris aliqua facta sit accessio, cùm in morte plane sit satisfactum, sed quòd Resurrectio Christi testimonium sit euidens de Christi perfecta iustitia & obedientia secundum legem, non quoad partes tantùm, vt Eliæ & aliorum Sanctorum iustitia, sed quoad gradus partium, quæ sufficiat nobis ad iustitiam coram Deo, & firmissime testetur Passionem Christi esse sacrificium sufficiens, acceptum Deo, & placans iram eius, ipsúmque mortem plane deuicisse, & exarmasse *b*, & proinde peccatum ex quo dependet mortis imperium *c*, perfecte debeuisse. Neque enim peccata nostra expiata essent Christi morte, si mors superior fuisset in hoc certamine: inde fides & spes nostra tutò in Deum recumbit *d*. 2. Quia virtute Resurrectionis Christi viuificabimur, id est regenera-

b Luc. 11. 22.
c Osea 13. 14.
d 1. Pet. 1. 21.

generemur in spem viuam *a*.Et Rom.6.4.Resurrexit, vt nos in nouitate vitæ ambulemus. 3. Est causa *ὑπόστασις*, fulcimen,& pignus nostræ Resurrectionis ad immortalitatem: cùm enim Christus sit caput nostrum,& resurrexerit,(*vos enim omnes*,inquit Paulus Gal. 3.28. *vnius hominis instar estis in Christo*) necessariò & nos qui eius membra sumus, subsequemur. Vt igitur cùm videmus hominis caput super aquas extare, non dubitamus quin reliqua quoque membra emersura sint, & statim subsequutura, sic de Christo & nobis statuendum est. Hinc Paulus 1. Cor.15. 20. *Christus resurrexit,Ergo & nos resurgemus.*Et 1.Thess.4.14.*Si credimus quod Iesus mortuus est,& resurrexit,sic & Deus eos,qui obdormierunt in Iesu,* id est in fide (qua sunt Christo insiti) *adducet cum illo.* Item:*Nostra conuersatio est in cœlis,vnde expectamus Seruatorem Dominum nostrum Iesum, qui transfigurabit corpus nostrum humile, vt conforme fiat eius corpori glorioso.* Philipp.3.20.

a Eph. 2.5. 6.
1.Pet.1,3.

Quis Vsus Resurrectionis?

1. Vt ex fide huius Articuli inenarrabile gaudium cõscientiæ concipiamus ex viuo sensu Remissionis peccatorum, Iustificationis & Regenerationis nostræ per Resurrectionem Christi. Hinc enim lætitia summa, quòd formosum,gloriosum,immortalem hominem in Christo contemplamur, qui ante in Passione tam miserabilis, ignominiosus, tristis, cruentus, fœdus, horribilis, propter peccata nostra fuit.

2. Vt tam in prosperis quàm in aduersis cogitemus de felicissimo statu quem expectamus in futura vita, & ad spem sequuturæ glorię mentem erigamus. Sic Iobi 19. 25.*Scio quòd Redemptor meus viuit* &c. Et Paulus 2. Tim. 2.8.*Memor esto* Iesum *Christum resurrexisse à mortuis.*

3. Sit nobis triumphus & securitas in morte, quòd Christus resurgendo, duplicem nostram mortem, scilicet culpæ & gehennæ superauit & destruxit.

Quæ Repugnantia?

Pertinacia Iudæorum, qui negant Christi Resurrectionem.

2. Error Eutychianorum, qui naturam humanam in Christo post Resurrectionem in diuinam cõuersam somniarunt.

3. Vbiquitariorum, qui corpus Christi incorporeum faciunt, siue ante, siue maximè post eius Resurrectionem, dum positis veri corporis proprietatibus, iam nullo certo loco esse, sed vbique ineffabili modo diffusum contendunt.

4. Pontificiorum, qui quotannis simulachrũ Christi Sepulchro includunt, & huic excubitores adhibent sacrificulos & monachos, qui illius funus lamentabili cantu celebrant, & quæ ille in pauperes conferre iussit a, in simulachrum ligneum conferunt. 2. Peregrinationes superstitionis ergò instituunt ad locum illum, quem Iesus sua Sepultura nobilitauit; contra dicta Christi, Ioh. 4.23. *Venit hora & nunc est quando veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu & veritate*. Et Pauli, 1. Tim. 2.8. *Volo viros orare in omni loco attollentes puras manus absque ira & disceptatione*.

a Ioh. 13.8

LOCVS XXVII.

De Ascensione Christi.

Quænam est Historia Ascensionis Christi?

SVMENDA est primùm ex Marco, cap. 16.19. *Dominus postquam loquutus fuisset eis, ἀνελήφθη, sursum receptus est in cœlum, & sedit à dextris Dei.*

Deinde ex Luca in Euangelio; cap. 24.50. *Eduxit Iesus discipulos foras vsque in Bethaniam, & sublatis in altum manibus suis, benedixit eis, & factum est dum benediceret illis, διέστη, recessit ab eis, καὶ ἀνεφέρετο, sursum ferebatur in cœlum.*

In Actis verò cap. 1.9. *Atque hæc loquutus, aspicientibus illis ἐπήρθη, eleuatus est in altum, & nubes ὑπέλαβε, suscepit*

susceptum abstulit illum ab oculis eorum. Cùm autem essent intentis in cœlum oculis, πορευομένου αὐτοῦ, proficiscente illo, Ecce viri duo adstiterunt illis, amicti vestibus albis; qui & dixerunt, Viri Galilæi, quid statis intuentes in cœlum? Hic Iesus qui ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν, sursum receptus est à vobis in Cœlum, sic veniet quemadmodum ἐθεάσασθε, conspexistis eum proficiscentem in cœlum.

Paulus autem de ea testatur, Eph. 4. 8. *Quapropter dicit Scriptura*, Psal. 68. 19. Ἀναβὰς εἰς ὕψος, *cùm ascẽdisset in sublime, Captiuam duxit captiuitatem, & dedit dona hominibus. Caterùm illud Ascendit, quid est nisi quod etiam descenderat priùs in inferiores partes terræ? Qui descendit, ipse etiam est qui ascendit,* ὑπὲρ ἄνω πάντων τῶν οὐρανῶν, *longè supra omnes cœlos, vt impleret omnia.* Vide 1. Tim. 3. 16. Heb. 4. 14. & 9. 24.

Quid per Ascensionem intelligi debet?

Non mutatio siue μεταβολὴ conditionis vnius in alteram, aut disparitio, sed propriè φορά, id est motus de loco in locum, & quidem inferiore ad superiorem: nam Ascendere dicuntur, qui ex inferiore loco ad superiorem migrant, vt 2. Reg. 2. 11. *Et ascendit Elias per turbinem in cœlum.* Et Psal. 139. 8. *Si ascendero in cœlum, tu ibi es.*

Figuratè verò κατ' ἀνθρωποπάθειαν Deo tribuitur, Gen. 17. 22. *Ascendit Deus à facie Abraham.* Et Psal. 47. 6. *Ascendit Deus in Iubilo, & Dominus in voce tubæ.* Sed & ascendere in cœlum, Ioh. 3. 13. prima versiculi parte, allegoricè significat Spiritualis intelligentiæ luce præditum esse.

Vtrum propriè, an figuratè, hîc vsurpatur?

Propriè sanè, quod ex diuersis loquutionibus, quibus ἐμφάσεως gratia vsi sunt Euangelistæ, manifeste conuincitur. Marcus enim cap. 16. 19. ἀνελήφθη, inquit, id est *sursum & in altum receptus est* εἰς τὸν οὐρανόν. Et Luc. 24. 51. διέστη ἀπ' αὐτῶν, *disiunctus ab eis.* At Recedendi verbo abitionem in alium locum denotari palam est. Et quónam abierit idem innuit, καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν, *ferebatur sursum in cœlum;* Ferebatur inquit, quæ iterum motionis loco in locum certissima nota est, Act. 1. 9. ἐπήρθη, eleuatus est, & Nubes ὑπέλαβεν αὐτὸν, *susceptum abstulit*

ab oculis eorum. Non quòd inuisibilis factus sit in se se, sed quia altiùs & longiùs profectus est, quàm discipuli visu & oculis eum assequi possent. Adde quòd Apostoli oculis & visu eum sequuntur quousque possunt, non disparentem, vel euanescentem, sed proficiscentem: nam πορευομένου αὐτοῦ (quæ locutio motum de loco ad locum diserte exprimit) *illi intentis in cœlum oculis constiterunt*, quod stultè fecissent, nisi illum in altum ferri vidissent. Denique Angeli defectu visus Apostolorum supplentes, assumptum Christum ab illis in cœlum testantur: (ne quid minùs verè factum suspicemur) & sic venturum, quemadmodum ipsum viderunt euntem in cœlum.

Hinc Græci Patres τοῦ χριστοῦ ἔνσωμον ἀνάληψιν, assumptionem Christi in carne factam, & ἀνάβασιν vocarunt. Ex quorum examine consequitur Ascensionem Christi fuisse actum non indiuiduum, seu momentaneum, sed diuiduum, motionis & progressionis partibus atque temporibus & locis distinctum, quo de loco inferiore in superiorem, è terris scilicet in cœlum subuectus est.

Cùm in dicto Pauli, Eph. 4. 10. Qui descendit, ipse etiam est qui ascendit, verbum Descendendi figuratè Christi humiliationem significet, cur non verbum Ascendendi etiam figuratè pro eiusdem exaltatione & glorificatione sumitur?

Quia cùm descendit Christus de cœlo, descendit sine mutatione loci, cùm esset Deus tantùm, & non homo, sed descensu illo suo factus est homo: cùm verò Ascendit in cœlum, ascendit cum mutatione loci, quum esset Deus & Homo.

Quis Ascendit?

Christus θεάνθρωπος, idem qui ex Maria Virgine homo natus est, qui passus & mortuus est, Resurrexit, & post Resurrectionem suam 40. dies in terris cum discipulis commoratus est: Is inquam, & non alius ascendit, *Qui descendit, ipse etiam est qui ascendit*, Eph. 4. 9. Totus ergo Christus realiter ascẽdit, quia idẽ Christus verus Deus, verúsq; homo, sed respectu humanitatis suo corpore propriè & localiter ascẽdit è terra in cœlũ, sicut vere & locali motu ascẽderat antè è Sepulchro in terrã viuentiũ. Ideo huius respectu dicitur apud Marcum, *Sursum receptus*: & apud Lucam in Actis, *Eleuatus*. Diuinitati enim

hæc

hæc non conueniunt, de qua dicitur Ierem. 23. 24. *Cœlum & terram impleo:* sed per Communicationem ἰδιωμάτων de tota Christi persona dicitur, quod alterius modò naturæ proprium est. Et vt Theodoretus ait, Κοινὰ τοῦ προσώπου γέγονε τὰ τῶν φύσεων ἴδια, id est *Quæ naturarum propria sunt persona communicantur.*

Quæ Ascensionis Christi causa Efficiens seu Author?

Christus ipse, qui Diuinitatis suæ omnipotente virtute humanam suam naturam euexit, & cœlo intulit; sed quia vna est diuina potentia Patris & Filij, Translatio hæc in cœlum, quemadmodum & Resuscitatio virtuti etiam Patris tribuitur, Act. 2. 33. *Dextera,* i. virtute & potentia *Dei euectus est, & promissum Spiritum sanctum adeptus est à Patre.* Et cap. 5. 30. *Deus Patrum nostrorum excitauit Iesum, quem vos interfecistis, hunc, (inquam,) Deus dextera sua euectum constituit principem, & Seruatorem;* humana verò corporis agilitatem per Resurrectionem consequuta, ad Deitatis nutum sese mouens, sursum profecta est, ac propriè, veréque ascendit: vnde hæc Ascensionis causa, Administra seu Subseruiens dici potest.

Vnde Ascensionis ratio & certitudo nobis sumenda est?

Ex Adiunctis seu Circunstantiis, Temporis nimirum, Loci ex quo, modi Ascensionis, & Loci ad quem, ac Testium denique.

Quo tempore Ascendit?

Quadragesimo post ab ipsius Resurrectione die: postquam Discipulis de regno Dei loquutus est, i. eos de rebus ad salutem, plenius instruxit, & de sua Resurrectione, & veritate corporis ita confirmauit, vt de iis ampliùs dubitare non possent.

Ex quo loco ascendit?

Lucas in Euangelio, cap. 24. 50. dicit Discipulos eductos fuisse à Christo foras Bethaniam vsque vicum Iudeæ, & inde Christum ascendisse. In Actis verò, cap. 1. 12. Reuersos esse ex monte Oliueti, qui est prope Ierosolymam, vnde liquet, ex aliqua montis illius parte non procul à Bethaniensi vico Christum in cœlum ascendisse.

Cur sibi hunc locum delegit?

Vt quemadmodū humanæ imbecillitatis, maximéque erga nos amoris argumentum præbens in Oliuarū monte cum morte colluctans sanguinem desudauerat, Luc. 22.33.44. sic ex eodem in cœlos migrans, certum diuinitatis suæ exhiberet specimen *a*, & ita gloriæ Christi inseruiret locus, qui ignominiæ, & passioni ipsius initium dederat.

a Ioh. 6. 62.

2. Vt montana nos de cœlestibus admoneant.

3. Vt hinc migrantibus in cœlum ex Bethania, quæ domus afflictionis exponitur, ad cœlestia gaudia per Christum aditum, & per multas tribulationes in Regnū Dei ingressum nobis patere sciamus.

Quis Ascensionis modus?

1. Quòd discessurus à suis boni hospitis instar, solenni modo sublatis in cœlum manibus, eis benedixit, & valedixit, id est diuinæ protectioni eos commendauit; vt testaretur se benedictum illud esse semen, in quo omnes gentes benedicuntur *b*: salutem plenam nobis partam esse, nósque ab omni maledictione liberatos, & Patri reconciliatos esse, omnib. in se credentibus benedixisse, & suam benedictionem perpetuò ratam fore; cum *ipsi omnis potestas data* sit *in cœlo & in terra*, Matth. 28. 18.

b Gen. 22. 18.

2. Videntib. discipulis in altū sublatus est: Ergo non disparuit, aut in sese inuisibilis factus est, sed spectantibus discipulis visibiliter è terra (vbi priùs fuerat) sursum in cœlum (vbi priùs non fuerat) profectus est.

3. Accessit ministerium Nubis quæ illum abeuntem excepit, instar vehiculi subuexit, & subuectum tandem illorum oculis abstulit; vt se illum esse testaretur, de quo Psal. 104. 3. *Qui ponit nubem* vel nubes *vehiculum suum*; & simul curiositatem, & vlteriorem peruestigationem suorum veluti interposito velo cohiberet.

Quò Ascendit?

In Cœlū. Et ne vox Cœli ambigua & incerta esset, aut de cœlesti cōuersatione (qualis in terris etiā esse potest) aut cœlesti gloria duntaxat intelligeretur, Lucas illum *in altum* sublatum, & Marcus, Eum *receptum esse sursum in cœlum*, dicit. Act. 3. 21. dicitur Oportuisse illum *cœlo capi*. Quo modo & Nazianzenus exponit. 2. Concione De Filio, καὶ ὑπ' οὐρανοῦ δεχθῆναι ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως. Et Oecumenius *Scholiastes*, *Cœlum*

vocat

vocat τὸ ἀπεσταλμένου ὑποδοχὴν, id est *missi* (Christi scilicet) *receptaculum*, nempe æternæ beatitudinis locum extra hunc mundum corruptibilem, adeóque supra aut extra omnes cœlos.

At Paulus Eph.4.10. dicit, Eum ascendisse longè supra omnes Cœlos?

Rectè. Scriptura enim meminit trium cœlorum, Aëris, cœlestium orbium, & beatarum sedium, in quas Christus receptus est. Ergo rectè supra omnes cœlos ascendisse dicitur, quia non intra vel infra cœlos mundanos remansit, sed supra aërem & æthéream regionem seu orbes cœlestes euectus est: nec in illis cœlis aspectabilibus consistit, sed supremum cœlum ingressus est, quod est supra omnes hos cœlos mobiles & mundanos, quod luce gloriáque Dei illustre atque clarum, nullísque mutationibus obnoxiū, sed nobis adhuc in terra versantibus inuisibile est. Et hoc est illud τὸ ὕψος, de quo Psal.68.19. *Ascendisti in altum.*

Quibus nominibus appellatur Cœlum illud?

1. Cœlum cœlorū, & excelsum cœlorum habitaculū. *a* Itē τὰ ὕψιστα. *b* Itē tertiū Cœlū, *c* respectu aëris, quod est primum, & nobis proximum, *d* & orbium cœlestium.

2. κατ᾽ ἐξοχὴν Paradisus seu hortus amœnitatis *e* quia per terrenū Paradisum (in Eden plantatū *f*) adumbratum fuit, & pro terreno illo Paradiso nobis paratum est.

3. Domus Dei Patris, habitatio, domicilium, sedes & locus beatorum; *g* quia illic pater apertè & immediatè se, & gloriam suam, bonáque sua manifestat, & plenè cōmunicat beatis.

4. Cœlum Empyreum Scholastici vocant, non quòd igne ardeat, sed quòd ignea luce splendescat.

a 1.Reg.8.27.39.
b Mat.21.9.
c 2.Cor.12.2.
d Matt.6.26.
e Luc.23.43. 2.Cor.12.4. Apoc.2.7.
f Gen.2.8.
g Ioh.14.2.

At si Christus super omnes mundanos Cœlos ascendit, Ergo eius corpus non est ampliùs in loco, quia (vt probat Aristoteles in primo De cœlo) Supra omnes cœlos nullus est locus?

Etsi non omnis locus eiusdem rationis est, & qualis describitur in physicis ab Aristotele, vbi tamen est corpus aliquod, ibi spatium sit quo cōtineatur corpus necesse est, iuxta Celebre Augustini dictum. *Tolle spatia locorū corporibus, & nusquam erūt, & quia nusquam erunt, non erunt.* Hoc igitur spatiū, Scriptura vocat locum, Ioh.14.2. *Vado*

vobis paraturus locum. Sed & Aristoteli Christi Iesu authoritatem opponimus.

Annon pugnat Ascensio Christi cum eius dicto, Matt. 28.20. Ero vobiscum vsque ad consummationem seculi?

Tract. 50. in Iohann. Non pugnat: ait enim Augustinus, *Et abijt, & hic est: redibit, & nos non deseruit: corpus enim suum intulit cœlo, maiestatem non abstulit mundo.* Christi igitur dictum respectu Diuinitatis intelligendum est, quæ vbique semper præsens est, in nullóque certo loci spatio contineri potest, cùm ipsa contineat omnia: præsertim verò de perpetua ipsius in Ecclesia præsentia ἐνεργητικῇ in credentium animis, non de præsentia humanitatis, quæ finita est, & circumscripta loco, secundùm quam dicit, Ioh. 12. 8. *Pauperes semper vobiscum, me autem non semper habebitis.* Et Matth. 24.23. prædixit Antichristos dicturos, *Ecce hic est, ecce illic.* Et Paulus iubet vt *annuntiemus mortem Domini, donec veniat,* 1. Cor. 11.26.

Quid est igitur quod dicit Paulus, Eph. 4.10. Christum ascendisse supra omnes cœlos, vt impleret omnia?

Id est, vt donis & beneficiis suis per Spiritum sanctum effusis cumularet totam Ecclesiam, ex Iudæis, & Gentibus constantem. *a* Sic enim accipitur Implendi verbum. *b* Et respondet hæc particula illi, quod antè dixit ex Psal. 68.19. *Ascendit, & dedit dona hominibus,* sumpta similitudine à Principibus, qui post partam victoriam toti populo liberalitatem suam, vel epulis solennibus, vel largitionibus, testantur. Vel sic intellige, vt Bernardus aduertit, vt adimpleret omnia quæ scilicet prædicta erant, & quæ ad salutem nostram requirebantur.

a Ioh. 14.16
b Isa. 34.2. Ierem. 31. 25.
1. Serm. de aduentu.

Qui Testes?

Angeli: conueniebat enim vt qui in conceptione, natiuitate, tentatione, morte, Resurrectione, Angelorum testimonio & ministerio vsus fuerat, nunc quoque eosdem testes adhiberet, quando maximum Diuinæ maiestatis suæ opus erat designaturus: ídque primùm vt separationis mansuetissimi Domini & Magistri dolorem, aduentus futuri pollicitatione sedarent.

2. Vt deficiente Discipulorum aspectu, iter in cœlum monstra-

monstrarent; inquit Chrysostomus Homilia De Ascensione Domini.

3. Vtque docerent illum, licet corpore absentem, suos tamen Spiritu suo protecturum esse, & Angelorum ministerio facilè defensurum.

His accedit testimonium Discipulorum.

Quinam fuerunt prænuntij huius Ascensionis?

Dauid, mille annis antequam contigit, triumphum hunc in Spiritu vidit, & triumphanti Christo ἐπινίκιον cecinit. *a*

a Psal.68. 5.19.

Enoch filius Iared, septimus homo ab Adam, vir insigniter pius, & propheta raptus in cœlum, eam designauit, *b* subitò nempe ex mortali in immortalem mutatus, & in æternam illam beatitudinem traductus. *c*

b Gen 5.24 Heb.11.5.
c 1.Cor.15. 52. 1.Thess.4. 17.

Imprimis autem Elias per turbinem curru & equis igneis, i. ignea luce fulgentibus translatus est in cœlum, *d* non modò Ascensionis Domini, sed & vitæ æternæ testimonium & exemplum illustre fuit. Nam quod apud Ioh. 3.13. dicit Dominus, *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est in cœlo,* de iure & propria Ascensionis virtute, eiúsque sublimitate supra omnes Creaturas intelligendum est.

d 2.Reg.2. 11.

Sed quid differt ascensio Eliæ ab ascensione Christi?

Sicut vmbra à corpore, aut pictura ab homine viuo. 1. enim Elias translatus est in cœlum sine doloribus mortis, vt Deus hoc publico testimonio doctrinam eius comprobaret, & hoc pacto Israelitas ab idololatria ad syncerum religionem & pietatem reuocaret. Sed Christus antequam ascenderet passus est & mortuus, sed reuixit, & Resurrectionis suæ gloriam ascendendo declarauit, & omnia à se priùs dicta & facta confirmauit.

2. Elias in curru igneo Angelorum ministerio ascendit, quia (vt ait Gregorius) *Homo purus adiutorio indigebat alieno, nec in cœlum per se ascendere poterat, quem carnis suæ infirmitas grauabat.* Christus autem, non curru, sed potentia propria sine ministerio Angelorum, in cœlum euectus est, quia qui fecerat omnia, super omnia sua virtute ferebatur.

In homil. ascensionis.

3. Elias reliquit Elizæo pallium, & duplicia χαρίσματα sui Spiritus, Christus autem Apostolos circumdedit pallio suo, i. induit eos virtute ex alto, implens eos donis

Spiritus sancti, & tradidit eis potestatem edendi miracu-
a Ioh.14.12 la duplicia, & Christi miraculis maiora, a non naturâ, sed numero, & efficacia, seu maiore cum effectu; maiore (inquam) non virtute Discipulorum, sed Magistri in illis efficacis: præcipuè verò conuersionem Gentium ad Christum per prædicationem Euangelij.

4. Elias factus est Ciuis cœlorum, vni autem Christo datum est nomen supra omne nomen, ac tantò excellentior Angelis factus est, quantò præstantius præ illis sortitus est nomen, Eph.1.21. Philip.2.9. Heb.1.4.

Quis finis huius Triumphi?

1. Vt completum & perfectum esse opus nostræ Redemptionis obsignaret, adductámque æternam iustitiam testificaretur: quam ob causam fidei catholicæ confirmationem Augustinus vocat, Quò etiam illud facit, Eph.4.10. *Ascendit vt impleret omnia*, scilicet quæ de ipso extabant oracula: quale quod de ipsius Ascensione prædictum fuit, & quæ ad Redemptionis nostræ negotium compleri oportebat. Quo sensu dicit Christus Matth.5.7. *Non veni soluere Legem, sed* πληρῶσαι, *adimplere*, i. seruare & perficere.

2. Vt ederet illustre testimonium suæ Diuinitatis, à qua humanitas in altum sublata est.

3. Vt deuicta morte, ea gloria potiretur secundùm humanitatem, quæ ante mundi iacta fundamenta illi pa-
b Ioh. 17.5. rata erat. *b* Tum enim Christi gloria maximè conspicua facta est, quando nouus hospes Homodeus, cœlos ingressus est, quod à seculo non viderant Angeli. Quò pertinet illud Psal. 24.7. *Aperite principes portas vestras, vt ingrediatur ille Rex gloriæ.*

4. Vt nobis mansionem pararet in cœlis, & spem certam faceret fore vt animi nostri à corporibus separati ad ipsum migrent: vltimo autem die corpore nos quoque in cœlum ascendamus; vbi enim caput, ibi & membra esse oportet, Ioh.14.3.

Quinam sunt Effectus & Fructus Ascensionis Domini?

1. Captiua ducta captiuitas seu triumphus, quo triumphauit de Satana, morte, peccato, & Inferno, de quo Col. 2.15. *Expoliatos principatus & potestates ostentauit, palam triumphans de illis per semetipsum.*

2. Missio

2. Missio paracleti, i. Spiritus Sancti, 1. quidem visibilis quinquagesimo scilicet die post Resurrectionis diem, Act. 2. 1. & seq. quem Apostoli non erant accepturi, nisi ab eis corporaliter discederet Christus, Ioh. 16. 7. Deinde visibilis donorum variorum eiusdem in Ecclesia effusio. Et huc etiam pertinet illud Eph. 4. 10. *Ascendit ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα*, non humanitate sua (quia inquit Augustinus, *Immortalitatem ei dedit, naturam non abstulit*) sed distributione donorum Spiritus in corda omnium Electorum vbicunque locorum sint. Quò pertinet quod Ioh. 7. 39. ait, Spiritus nondum erat datus, quia Christus nondum fuerat glorificatus. *Epist. ad Dardanũ.*

3. Via nobis in patriam cœlestem aperta: hactenus enim Paradisus custoditus fuerat per romphæam rutilantem, sed Ascensione Christi cœlum apertum est, à quo per Adamum exclusi eramus.

4. Aditio hæreditatis cœlestis, nostro omnium nomine, sic vt non nuda spe salutem tantum expectemus, sed reipsa iam in Capite nostro, & in carne nostra possideamus, Eph. 2. 6. Deus eum resuscitauit, & simul nos cum eo sedere fecit in cœlestibus. Hinc Tertullianus, *Quemadmodum nobis arrhabonem spiritus reliquit, ita & à nobis arrhabonem carnis accepit, & vexit in cœlum pignus totius summa illuc quandoque redigenda: Securi igitur estote, Caro & Sanguis: vsurpastis enim & cœlum & regnum Dei in Christo.* *Lib. de resur. carnis.*

5. Sicut Leuit. 16. 2. Sacerdos summus quotannis non absque sanguine intra velum in sanctum sanctorum ingrediebatur, vt assisteret Deo pro populo: ita & Christus intrauit in cœlum ad interpellandum pro nobis, vt dicitur Heb. 9. 24. *Non manu facta sancta ingressus est Christus, sed ipsum cœlum, vt appareat nunc in conspectu Dei pro nobis*, vbi Dei oculos in suam iustitiam ita conuertit, vt à peccatis nostris auertat, & ad eius thronum viam sternit, eúmque gratiosum reddit, qui alioqui miseris peccatoribus formidabilis est.

Quis Vsus?

1. Vt in formidine peccati & mortis, ad Ascensionem Christi confugiamus, quæ victoriæ ipsius contra hostes nostros certissimum sigillum est.

2. Vt in tentationibus statuamus esse in cœlis, qui pro nobis interpellet, & gratiam Patris nobis conciliet, 1. Ioh. 2. 1. Filioli, hæc scribo vobis ne peccetis, quod siquis peccarit, Aduocatũ habemus apud Patrem, Iesum Christum Iustum.

3. Vt spe nostræ quondam ad illum Ascensionis nostra damna leuemus.

4. Vt quandoquidem in Cœlis iam viuit & regnat corpus nostrum, ibíque nostrum est πολίτευμα, relictis huius seculi studiis, ad cœlestia aspiremus, Col. 3. 1. *Si resurrexistis cum Christo, superna quærite.*

5. Vt sciamus videre illum omnia, ac aperta esse omnia oculis illius; a vt nihil sit quòd animo pusillo simus.

a *Heb. 4. 13.*

Quæ pugnant?

1. Dogma Vbiquitariorum, qui Ascensionem in dubium reuocant, & quibus Ascendere idem est quod disparere seu inuisibilem fieri: quasi in Ascensione Christi nullus corporis motus ex loco in locum factus sit, sed mutatio tantùm: vt qui priùs visibiliter in terris versabatur, nunc inuisibilis factus, verè tamen & corporaliter, sed inuisibiliter nobis adsit: & quibus cœlum idem est quod gloria, quíque cœlum faciunt, Locum quendam spiritualem ac incorporeum, qui omnino vbique sit. At hoc nihil aliud est, quàm suprema infimis, & infima supremis commiscere, & veritatem corporis Christi negare.

2. Mores eorum qui prauis affectibus indulgent, glebæ affixi sunt, carnis opera sequuntur, reipsa testantes, parùm sibi esse curæ cœlestia, & sceleribus suis potiùs descendunt ad inferna, quàm in cœlum conscendunt.

* *
*

LOCVS XXVIII.

De Sesione Christi ad dextram Patris.

Est-ne Sessio Christi ad dextram Patris distinctus Articulus ab eius Ascensione?

EST: nam Marc. 16. 19. manifestè distinguit, dum ait, Dominum postquam loquutus fuisset, sursum receptum fuisse in cœlum, & *sedisse ad dextram Dei.*

Deinde, Ascensio in cœlum, si loci mutationem spectes, λόγῳ incarnato, Angelis ipsis, Eliæ, & reliquis Electis communis est. *At cui vnquam Angelorum dixit, Sede ad dextram meam,* Heb. 1. 13. Ideo Sessio cum Ascensione, nec potest, nec debet confundi.

Dextra quid significat?

Dextra & sinistra propriæ sunt differentiæ positionum corporalium, & propriæ sunt hominis, non Dei, quippe qui Spiritus est incorporeus, Ioh. 4. 24. & proinde neque dextrum, neque sinistrum latus habet, sed prorsus immensus & infinitus est. Quia autem in dextra manu maximè inest & conspicitur robur hominis, & dextra ipsa gerendis rebus aptior est, & ad confirmandam fidem vsitatior, interdum Dextra hominis, pro potentia, robore, auxilio, operibus, fide data ab homine, accipitur, vt Psal. 144. 8. *Dextra eorum, dextra mendax.*

Deinde ab hominibus κατὰ μεταφορὰν seu ἀνθρωποπαθῶς ad Deum transfertur, & tum 1. (sicut manus & brachium) Dei virtutem, potentiam, & auxilium significat, vt Psal. 44. 3. *Brachium eorum non saluabit eos, sed dextra tua & brachium tuum, & illuminatio vultus tui.* Et Act. 2. 33. Dextra Dei exaltatus est Christus. 2. Maiestatem, imperium, gloriam, & honorem Diuinitatis, Psal. 110. Iubetur Christus sedere ad dextram Patris.

3. Locum beatitudinis & fœlicitatis, qua fruemur in æterna vita, Psal.16.11. *Delectationes in dextra tua in perpetuum.* Et Eph.1.20. καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.

Quid significat Sedere?

Propriè Situm corporis designat, qui opponitur stationi aut motioni. Metalepticè verò habitare, commorari, versari, quiescere: & Sessio habitationem significat, vt Luc.24.49. *Sedete hic in Ciuitate, vsque quò induamini virtute ex alto.* Quo modo dicimus de aliquo homine, In illa regione sedit per tres annos.

Deinde Imperare, & regere, vt 1.Reg.1.30. *Salomon filius meus sedebit in solio post me.* Et Prou.20.8. *Rex qui sedet in solio iudicij, dissipat omne malum in intuitu suo.* Sic de gubernatione Messiæ Isaias 16.15. *Præparabitur in misericordia solium, sedebitque super illud in veritate in Tabernaculo Dauid.* Et hoc sensu Sessio, regiam seu Iudiciariam dignitatem denotat.

Quid autem significat complexim, Sedere siue stare ad Dextram alicuius?

1. In rebus humanis metonymicè significat proximum dignitatis & honoris locum penes aliquem obtinere, vt Psal.45.10. *Adstat Regina à dextris tuis in vestitu deaurato.*

2. Regni seu Imperij socium & consortem esse. a

3. Auxilium ferre, vt Psal.142.5. *Respiciebam ad dextram, an aliquis mihi adstaret*, scilicet ad opem ferēdam.

2. Metaphoricè tribuitur Deo, Ecclesiæ, & ipsi Christo, 1. enim Deus dicitur stare ad dextram hominū, cùm eis opitulatur, eósque protegit aduersus hostes & pericula, vt Psal.16.8. *Posui Dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris meis est, ne commouear.* Sic Deus Pater hac significatione dicitur stare ad dextram Christi, i. proximè ipsum dignitatis & honoris gradu frui, Psal.45.10. *Regina*, i. Ecclesia, *stat à dextra tua*, nempe Christi, i. proximo stat dignitatis gradu. 3. Christus ad dextram Dei Patris sedere, *b* stare, *c* & Esse dicitur. *d*

a Matt.20.21.
b Marc.16.19.
c Act.7.55
d Rom.8.34.

+ Lege Psal.110.5. Jehova à dextris tuis conteret in die irae suae reges, id est, tibi praesto est, et hostes tuos debellabit. Deinde Ecclesia dicitur stare ad dextram Christi

Propriéne an metaphoricè Christus dicitur sedere ad Dextram Patris?

Non propriè: nam Deitati ipsius nullo modo conuenit: & quamuis corporeæ alteri naturæ possit accommodari

propria significatione, non est tamen existimandum corpus illud gloriosum in cœlis vel perpetuò sedere, vel moueri, vel stare, quamuis vere sit circunscriptum & locale; & dextra Dei multò minùs propriè accipiẽda est, cùm Deus sit incorporeus, vt dictum est.

An-ne, cùm Christus sedeat ad dextram Patris, sequitur Patrem sedere ad sinistram?

Non, cùm Pater sit incircunscriptus, & in æterna beatitudine omnis dextra sit, quia ibi nulla miseria.

Quid ergo significatur hac loquendi formula?

Augustinus accipit pro Quiescere cum Patre in æterna illa beatitudine: hoc enim conuenit Christo, (inquit) post tot exantlatos labores, post crucem, & post mortẽ, vt quiescat beatus in cœlo, non vtique otiosus, regit enim Ecclesiam, & interpellat pro nobis, sed tamen sine labore. Idem etiam Augustinus Dextram Patris vocat, æternam illam, ineffabilemque fœlicitatem, quô peruenit filius hominis etiam carnis immortalitate percepta.

In Exposit. Symboli.

Contra Serm. Arian. c.12.

2. Damasceno est, Simul cum Patre habere æqualem gloriam Diuinitatis, quam habuit ante secula. Et hoc sensu præpositio transitiua Ad, solam distinctionem personalem denotat, & originis ordinem, non autem gradum naturæ vel dignitatis, qui nullus est in diuinis personis.

Lib.4.cap. 2.

3. At nos etiam significari dicimus, Christum omnem potestatem in cœlo & in terra adeptum esse: sicut ipsemet optimus sui interpres explicat, Matth.28.18. phrasi desumpta à Rege aut principe aliquo, qui habeat filium, eumque vnigenitum, vel primogenitum, quem tandem hæredem & successorem collocat, sedereque facit ad dextram suam, vt secum regnet, & iure dominationis vtatur super omnia, quæ ad Regnum pertinent. Vnde etiam Augustinus, *Ipsam dextram intelligite,* (inquit) *potestatem, quam accepit ille homo susceptus à Deo, vt veniat iudicaturus qui priùs venerat iudicandus. Non enim Pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio, vt omnes honorent filium, sicut honorant Patrem.* Iohann.5,22.

De symbolo cap.7.

Quid est igitur Sessio Christi ad dextram Patris?

Est status ipsius summè gloriosus, vel exaltationis Christi summus gradus, in quem salua naturarũ veritate à Patre collocatus est: in quo nõ solùm quiescit à laboribus, &

ineffabili gloria, summáque fœlicitate fruitur;sed inprimis constitutus est non solùm caput Ecclesiæ, sed Rex & Gubernator cœli & terræ, vt vnà cum Patre omnia regat tam in cœlo, quàm in terra, subiectis illi rebus omnibus creatis.

Vnde confirmas hanc Expositionem?

Ex Psal.110.1. *Sede* (inquit ad Christum Pater) *à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Quod Paulus 1.Cor.15.25.exponens dicit, *Oportet illum regnare, donec ponat inimicos scabellum pedum tuorum.* Ergo Sedere est Regnare. Et Eph.1.21.postquam Apostolus dixit Christum sedere ad dextram Dei in cœlestibus, subiicit expositionis gratia, eundem exaltatū supra omnes principatus & potestates. Item omnia subiecta esse pedibus eius, capútque Ecclesiæ constitutum.

Quæ Causa Efficiens?

Pater, cuius voluntate & ordinatione sedet ad dextram Patris, Psal.110.1. *Sede à dextris meis.* Et Eph.1.20. *Effecit eum sedere Deus ad dextram suam in supercœlestibus.*

Sessio verò hæc, est-ne totius personæ, an alterutrius duntaxat naturæ, putà humanæ?

Vocabula & phrases secundùm subiectam materiam sunt accipiendæ. Sedere igitur ad dextram Patris, duo declarat. Interdum enim gloriæ, maiestatis, potentię, & honoris diuini summam æqualitatem: interdum verò Qualitatem, i. summam perfectionem & fœlicitatem carnis Christi ad dextram Dei exaltatæ, quam Gratiā habitualem vocant Scholastici. Itaque postrema significatione, sessio est naturæ humanæ, qua ipsa natura humana in Christo est beatior cœteris creaturis, & super omnes Creaturas habet regiam & iudiciariam potestatem: a sed priore quæ potissima est & præcipua totius personæ, quia sicut tota persona humiliata fuit, sic & exaltata est tota in Resurrectione, Ascensione in cœlos, & Sessione ad dextram Patris. b

a Ioh.5.27.

b Philip.2.8.9.10.11.

Sed An sicut dicitur excitatus à mortuis, non respectu Diuinæ naturæ, sed humanæ, sic etiam dici non debet sedere ad dextram Patris respectu tantùm Humanitatis?

Non, quia Sessio Christi ad dextram Patris, non est proprietas naturæ, sed est status personæ, & ad Mediato-

ris,Regis,& Sacerdotis officium pertinet.Nomina autem officij, id est quæ designant officium Christi,dicuntur de Christo respectu vtriusque naturæ. Christus ergo quatenus Deus,non tamen simpliciter & absolute,respectu naturæ diuinæ, quam eandem habet cum Patre,sed quatenus Deus in carne manifestatus, sedet ad dextram Patris; sicut contrà idem Christus, non quatenus homo simpliciter,sed quatenus homo in tali persona subsistens, sedet ad dextram Patris, neque enim vlli rei creatæ per se considerata conuenit sedere ad dextram Patris. Ideo Apostolus Heb.1.13.inquiens, *Ad quem Angelorum dixit aliquando,Sede à dextris meis* (quasi dicat, Ad nullum) ex Sessione Christi ad dextram Dei concludit non esse purã Creaturam, sed verum etiam Deum, Deum scilicet manifestatum in carne.

Proinde humana in Christo natura,sicut in sese simpliciter considerata *ἀπροσκύνητός ἐστιν ὡς κτιστὴ*,vt ait Damasc. lib.4.ca.3.adorari non potest,cùm sit Creatura,sed tãtum quatenus personæ filij Dei inseparabiliter vnita est. a Adoratur enim vna *ὑποστάσεως* vna adoratione cum carne eius,ab omni creatura, inquit Damascenus. Sic etiam per se ad dextram Patris sedere non dicitur, sed in persona filij Dei,nempe quia qui idem homo est, etiam Deus est, Patre alioquin gloriam suam alteri non daturo. Quanquam eadem humanitas in sese à diuinitate corporaliter inhabitante, tot & tantis gratiis & donis exornata est, quæ & quanta in Creaturam cadere non possunt, vt supra omnes alias Creaturas ineffabiliter emineat,siue gradum, siue numerum illorum donorum spectes, & hæc carnis Christi excellentia ipsis etiam Angelis sit incomprehensibilis: sed sic tamen vt hæc glorificatio non aboleat aut cõfundat proprietates naturæ,nec Sessio ad dextram,subiectionem tollat,de qua Ioh.14.28.*Pater maior me est*.Et 1.Cor.15.28. *Ipse filius subijcietur ei qui subiecit ei omnia*,non in quantum Deus,sed in quantũ Mediator, caput enim Christi,etiam glorificati,est Deus,1.Cor.11.3.

a Luc.24.52.
Lib.4.ca.2.

Sed nonne semper regnauit cum Patre,& proinde nónne perpetuò sedit ad dextram Patris?

Regnauit quidem, sed vt Deus nudus sine carne,seu in tantum gloria indutus ante humanitatis assumptionem.At postea in tẽpore,tanquã Deus carne vestitus,post

exactum Exinanitionis tempus, cœpit ſedere ad dextram Patris, i. regnare in cœlo & in terra. Ita accepit Regnum, quod ante habuit, accepit (inquam) manifeſtationis reſpectu, ſicut res tunc in Scriptura dicitur fieri cùm manifeſtatur.

Quando cœpit ſedere ad Dextram Patris?

Iure quidem ab ipſo primo vnionis hypoſtaticæ momento: actu verò ſeu de facto (vt loquuntur) poſt ipſius perpeſſionem, Reſurrectionem, & Aſcenſionem: nam ita hos Articulos Scriptura, & Symbolum Apoſtolicum diſtinguit, vt Reſurrectionem, & Aſcenſionem in cœlum, Seſſio ad dextram Patris conſequatur. *a*

a *Marc.* 16.19. *Luc.* 24.26. *Eph.* 1.20.21. *Heb.* 1.3. 1. *Pet.* 3.22. *Apoc.* 3.21.

Quis Locus huius Seſſionis ad dextram Patris?

Quoad diuinam naturam, quæ infinita eſt, ſedet Chriſtus ad dextram Patris vbique: quoad humanam verò naturam, quæ finita eſt, ibi ſedet vbi eſt cum ſuo corpore, i. poſt Aſcenſionem in cœlis. At non in terris, Col. 3.1. *Quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt ſedens in dextra Dei.* Heb. 1.3. *Conſedit in dextra maieſtatis in excelſis.* Et 8.1. *Habemus Pontificem, qui conſedit ad dextram throni maieſtatis illius in cœlis:* nam aliud eſt Chriſti ſtatus glorioſus, aliud eſt locus. Ideo vtrumque diſtinguit Apoſtolus, Eph. 1.20. *Sedit ad dextram Dei ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.* Illud enim Sedere ad dextram Dei, Qualitatem ſeu ſtatum; hoc verò, In ſupercœleſtibus, locum ſignificat.

Status quidem ſemper manet & manebit idem: locus verò mutari à Chriſto poteſt, vt non ſemper vno eodemque loco ſedeat, ſed ibi vbi vult in cœlis, & mutabitur etiam. Nam nunc eſt in tertio illo cœlo, in quod aſcendit, & in quo non captiuus detinetur, ſed libere verſatur, & de conſilio Patris manebit vſque ad extremum Iudiciũ, Act. 3.21. *Quem oportet cœli capiant,* &c. In extremo autem die in nubibus viſibiliter deſcendet è cœlo, Matt. 24.30. (Sedens tamen ſemper ad dextram Patris) Mat. 26.64. *Videbitis Filium hominis ſedentem à dextris virtutis Dei.* Item 25.31. *Cùm venerit filius in Sede maieſtatis ſuæ* ad iudicandos viuos & mortuos, & peracto Iudicio redibit iterum in cœlos, vbi ipſum ſedentem ad dextram Patris in æternùm videbimus, quia cum ipſo ſemper erimus. *b*

b *Ioh.* 14.3. & 17.21. 1. *Theſſ.* 4.17.

Cur Sedere potiùs dicitur quàm ſtare?

Vt ſciamus cõmiſſæ ſibi adminiſtrationis poſſeſſionem

solenniter adiisse, nec semel tantùm adiisse, sed in ea perstare, donec ad Iudicium descendat. Nec obstat quod Act.7.56. dicitur Stephanus illum stantem ad dextram Dei vidisse: nam Sessionis voce non situs aut dispositio corporis, sed Imperij maiestas, significatur, sicut Stationis voce, aduocatio & præsentia ad defensionem, designatur. vnde Gregorius *In homil. Ascensionis*, *Sedere*, (inquit,) *est iudicantis, stare verò pugnantis & adiuuantis. Stephanus ergo in labore certaminis positus, stantem vidit, quem adiutorem habuit: sed tunc post Ascensionem Marcus sedere describit, quia post Ascensionis gloriam Iudex in fine videbitur.* Hæc ille.

Annon Sessionem Christi ad dextram Patris sequitur Corporis ipsius omnipræsentia, cùm Dextra Patris, ad quam sedet, sit vbique?

Non magis certè quàm æternitas aut Incorporeitas, cùm eadem dextra sit incorporea & æterna.

2. Corpus non dicitur esse ipsa dextra, sed figuratè, Ad dextram sedere. Non autem valet argumentum à figurata dictione ad propriam.

3. Nos quoque collocandi sumus ad dextram Christi, nec tamen vbique futuri.

4. Potest quis in pluribus locis regnare, etiamsi in illis non sit essentialiter: proinde ridiculum est tam latè patere velle Humanitatis Christi Essentiam, quàm eius imperium, vel contrà potentiam & essentiam ipsius iisdẽ terminis circunscribere. Neque hęc Sessio tollit Essentialia naturæ humanæ idiomata, quibus sublatis natura humana non glorificaretur, sed aboleretur.

Sed quid? Annon Christus est vbique?

Est, sed communicatione ἰδιωμάτων. ad significandam summam illam duarum naturarum in Christo vno coniunctionem, iuxta illud, Ioh. 3.13. *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit è cœlo, Filius hominis qui est in cœlo.* Christus enim adeò vnus est, vt quod ei secundùm vnam tantùm naturam proprium est, interdum toti Christo tribuatur secundùm personæ vnitatem.

Quot sunt huius Sessionis partes?

Duæ. 1. Summa gloria, eáque cum humana & in humana natura subiectiuè inhærens, & ex gratia habituali super omnem Creaturam refulgẽs, tum diuina à Deitate

inhabitante in humana natura proficiscens. Hinc Act.7.55.56. Stephanus vidit gloriam Dei, & cœlos apertos, & Christum stantem ad Dextram Patris, i. in statu summè glorioso, seu diuina & humana natura refulgentem.

2. Plena Regni administratio, qua Christus sic summè gloriosus, dominium in res creatas omnes in cœlo & in terra exercet, Eph.1.20.21.22. *Hunc Iesum suscitatum à mortuis Deus sedere fecit ad dextram suam in cœlis, longè supra omne imperium ac potestatem, & potentiam, & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solùm in hoc seculo, sed etiam in futuro.* Et 1.Pet.3.22. *Qui est ad dextram Dei profectus in cœlum subiectis ipsi Angelis, & potestatibus, ac virtutibus.*

Quis finis?

1. Vt extremam humilitatem & infamiam summa maiestas & gloria consequeretur.

2. Vt fœlicissima quiete, corpore simul & anima fruatur.

3. Vt eius maiestatem, cùm cœlestes, tum terrenæ Creaturæ suspiciant, manu eius regantur, nutum intueantur, virtuti subiectę sint, Philipp.2.9.10. Deus ipsum in summam extulit sublimitatẽ, ac donauit ei nomen quod est supra omne nomen; vt ad nomen Iesu omne genu se flectat cœlestium, ac terrestrium, & subterraneorum.

Quæ Effectus seu fructus?

1. Quòd domat omnes suos & suorum hostes.

2. Suos Spiritu suo regit, & paulatim perficit.

3. Sua ad Patrem Intercessione, sacrificiique perpetuo vigore, suis pacem obtinet, Heb.7.25. semper viuens vt interpellet pro eis, efficítque vt Pater Electos suos omnes in filio suo acceptos & gratos habeat, paternóque semper affectu complectatur: & Patri perpetuò in cœlis apparens, vt vnicus Mediator illorum preces sacrificij sui odore sanctificat, & Deo Patri offert, acceptásque reddit, Rom.8.34. Christus sedet ad dextram Dei, & pro nobis interpellat.

4. Res omnes in sua potestate habens, Ecclesiam suam adhuc in terris militantem variis mediis aduersus omnes insultus Satanæ potentissimè defendit & conseruat.

5. Membra sua pro eorũ modulo iam ad illius æternæ gloriæ

gloriæ consortium admittit, non tantùm δυνάμει, non item certa spe tantùm, sed actu, verùm in sese tanquã in capite ceu membra capiti coniuncta, (triplici nimirum nexu) 1. Æternæ Prædestinationis, quo nos in sua membra elegit: Deinde nexu carnis, quo carnem nostram sibi hypostatica vnione copulauit, quanquam non in vniuersali, alioquin cuilibet homini conueniret esse Dei verbũ, sicut conuenit Christo, sed in ἀτόμῳ, in Indiuiduo (vt loquitur Damasc. l.1.c.11.) 3. nexu Spiritus, quo nobis cõmunicato suo Spiritu, nos sibi arctissimè coniungit, & carnem de carne sua, & ossa de ossibus suis facit. Eph.2.6. *Vnáque excitauit, vnáque collocauit in cœlis in Christo Iesu.* In futuro autem seculo, reipsa plenissima possessione ad huius æternæ gloriæ consortium admittet. nam Matth. 25.33. *Statuet oues ad dextram suam.* Et 19.28. Christo in cœlis assessores futuri dicimur. Et 1.Cor.6.2.3. mundum & Angelos iudicaturi, & cum Christo regnaturi. Apoc.3.21. *Qui vicerit, tribuam ei vt sedeat mecum in throno meo, vt ego vici, & sedeo cum Patre meo in throno eius.* Et Ioh. 17.24. *Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi sum ego, & illi sint mecum:* sic tamen vt Christus tanquam caput semper emineat.

Quid est ergo quod Christus ait Matth.20.23. Sedere ad dextram meam & sinistram meam non est meum dare, sed dabitur quibus paratum est à Patre?

Loquitur ex eorum sententia à quibus compellabatur, & qui mundanum Mesiæ regnum somniabant, nec potestati suæ quicquam derogat, sed significat sibi non esse iniunctum à Patre, vt cuiuis gradum asignet in Regno cœlorum, sed vt viam ad illud doceat.

Quis Vsus huius Doctrinæ?

1. Illa exaltatio ostendit Mediatorem non esse tantùm hominem, sed verè & essentialiter Deum, quò firmior sit nostra in eum fiducia.

2. Subleuat mentes nostras ad cœlum, & facit vt mẽte & affectu ibi versemur vbi caput nostrum est, sicut iam in ipso sumus extra hunc mundum.

3. Videmus quid nobis quoque, qu sumus membra Christi, sperandum sit. Quem vtrumque vsum explicat

Apostolus, Philip. 3. 20. 21. Nostrum πολίτευμα in cœlis est, vnde etiam Seruatorem expectamus Dominum Iesum Christum, qui transfigurabit corpus nostrum humile, vt conforme fiat suo corpori glorioso pro efficacitate, qua potest etiam sibi subiicere omnia.

4. Heb. 4. 16. *Accedimus cum fiducia ad thronum gratia Dei*, quippe cap. 8. 1. *talem habemus Pontificem, qui consedit ad dextram throni maiestatis illius in cœlis.*

Quid repugnat?

Error eorum qui vnionem personalem naturæ diuinæ & humanæ, vocant Sessionem ad dextram Dei, vel hanc tum cùm illa cœpit factam esse asserunt, vel illam ad huius explicationem adhibent: Sic enim confundunt Articulos Symboli fidei nostræ.

2. Vbiquitariorum, qui Sessionem ad dextram Dei modum maiestatis vocant, quo putant Carnem Christi factam Omnipræsentem, quod est Christo veritatem carnis detrahere.

3. Error Pontificiorum, de Intercessione & patrocinio Angelorum & Sanctorum demortuorum, ac si hi nostri Patroni, aduocati, & mediatores essent, vt Dei gratiam nobis precibus suis ac meritis concilient, & preces nostras ad Deum deferant: contra id quod dicitur, 1. Timot. 2. 5. *Vnus est Mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus*: Et mandatum Christi, Iohan. 15. 16. & 16. 23. *Quicquid petieritis Patrem, in nomine meo petite.* Et illud Esa. 63. 16. *Abraham nesciuit nos: & Israel ignorauit nos.*

LOCVS

LOCVS XXIX.

De Fide.

Vnde dicitur Fides?

LATINIS à *fio*, quòd id fiat quod ab aliquo dictum, aut promissum est: & aliàs actiuè, aliàs passiuè significat, vt in promittente dare & seruare fidem, in credente habere fidem. Apud Hebræos à firmitate & constantia dictorum & promissionum dicitur *Emunah*, à verbo אמן, verum fuit, vnde *Amen*, dictio omnibus nota, Verum esto, seu firmũ & ratum sit. Græci Πίστιν vocant, à 3. præt. pass. πέπεισμαι: vnde πείθομαι, doceor, persuadeor, assentior, & planè credo, vt Rom. 8. 39. πέπεισμαι, *certò persuasus sum, quòd neque mors, neque quicquam aliud nos separabit à dilectione Dei*. Actiuum est Πείθω, *suadeo, doceo*, vt 1. Ioh. 3. 19. *Coram Deo* πείσομεν, *secura reddemus*, vel persuadebimus *corda nostra*. Præt. medium πέποιθα, *confido*, vt Rom. 2. 19. πέποιθας, *confidis te esse Doctorem imperitorum*. Et Philip. 1. 6. πεποιθὼς, *persuasum habens*, id est certò sciens ac fidẽs *hoc ipsum, quòd qui cœpit bonum, perficiet vsque ad diem Christi*. Sic vox πίστεως rectè respondet suæ origini, vt sit quædam filia τοῦ πείθειν seu τοῦ πείθοντος, docentis, & persuadẽtis. Hinc Valla fidem, persuasionem, seu firmam assensionem rectè vocari censet. Ab hoc fit verbum πιστεύω, assentior, credo, confido, vt in illo Phocylidis,

Λαῷ μὴ πίστευε, πολύτροπός ἐστιν ὅμιλος:

id est *Ne fide vulgo, nam inconstans turba est*, modò hoc, modò illud probat vel improbat.

Quid differt Fides ab Opinione & Scientia?

Opinio dicitur quæ in alteram partem propendet, non sine metu aut dubitatione veritatis ex altera parte. Sciẽtia autẽ firmũ assensum generat, sed adhibitis demõstrationib. quia Demonstratio est syllogismus faciẽs scire. At

fides authoritate nititur, & prout ad rem nostram facit ex afflatu Spiritus Sancti, verbo Dei assensum firmum præbet, ipsiúsque Dei authoritate nititur.

Quæ sunt fidei significata in Sacris?

Varia, quæ etiam varias fidei species constituunt.

1. Significat fidelitatem, veritatem, & constantiam in seruandis promissis & conuentis, Rom. 3.3. Et sic vsurpatur in vulgari versu Sophoclis, θνήσκει μὲν πίστις, βλαστάνει δὲ ἀπιστία.

2. Doctrinam fidei seu Euangelium cui creditur: vt Magister Sent. lib. 3. distinct. 23. erudite ait, Fidem interdum esse id quo credimus, interdum verò id quod credimus, Gal. 1.23. *Qui persequebatur nos, nunc euangelizat fidem quam olim vastabat.* Ad Titum 1.13. *Redarguito eos, vt sint sani in fide.*

3. Professionem religionis, seu veram, id est religionis zelum, vt Rom. 1.8. *Fides vestra prædicatur in toto mundo*, id est laudatur vestra fidei Christianæ professio: seu fictam & externam, Iacobi 2.24. *Ex operibus iustificatur homo, non ex fide tantùm.* Hæc dicitur fides mortua, inefficax, & hypocritica.

4. Declarat nudam notitiam beneficij Christi, & persuasionem de omni verbo Dei, quod verum sit, ibidem Iacobi 2.14. Et sic dæmones fidem habent, & contremiscũt, Iacobi 2.19. Hæc dicitur historica, communis piis & impiis, & proinde à naturali quoque lumine, & argumentis humanæ rationi comprehensibilibus oritur absque vlla Spiritus Sancti peculiari illustratione.

5. Notitiam, assensionem, & persuasionem de gratia Dei, sed caducam, vt quæ in Christo radices non agat, sicut docetur in parabola seminis, Luc. 8.13. Sed sicut Arbor non satis altè plantata, temporis successu arescit, qualiter dicitur credidisse Simon ille Magus, Act. 8.13. & apostatæ, qui Euangelicæ doctrinæ suauitatem aliquo modo gustarunt, sed eam non deglutiuerunt, aut concoxerunt, vitali quippe calore Spiritus Sancti destituti, Heb. 6 4.5.6. quæ fides ab inferiore quidem operatione Sp. Sancti, sed non à Spiritu Adoptionis proficiscitur. Hæc dicitur temporaria.

6. Denotat aliquando certam persuasionem de futuro ali-

ro aliquo effectu miraculoso, conceptam ex reuelatione, aut promissione singulari, aut motu Spiritus Sancti, Cuius obiectum est Dei potentia miraculorum effectrix *a*, 1. Cor. 12. 9. Alteri datur fides per eundem Spiritum. Et 13. 2. Si habuero totam fidem, id est istius fidei miraculosæ quandam perfectionem, vt montes transferam &c. Significat etiam fiduciam consequendi particulare aliquod obiectum, vt Act. 14. 9. Quidam vir Lystris captus pedibus fidem habet se à Paulo liberatum iri: quam appellant fidem miraculorum, & fidem specialem, illam actiuam, hanc passiuam. Et huic miraculorum fidei sua quoque opponitur dubitatio, grauiter in ipso Mose & Aarone *b*, in discipulis *c*, & in Petro *d* reprehensa.

a *Matt.* 7. 22. & 17. 19. 20.

b *Num.* 20. 12.

c *Matt.* 17. 20.

d *Matt.* 14 31.

7. Denotat fidem salutarem, omnibus Christi veris membris communem: de qua hoc loco nobis institutus est sermo.

Est-ne fidei nomen Absolutum an Relatum?

Relatum, præsertim apud Paulum, quia ei inest respectus ad Obiectum, nec potest definiri fides, nisi facta mẽtione Correlatiui sui, id est promissæ misericordiæ propter Christum.

Quod est Obiectum fidei?

Obiectum fidei adæquatum, vt vocant, id est extra quod fides se non extendit, est omne verbum Dei in genere, Prophetarum & Apostolorum libris descriptũ. Hinc fides generalis existit, qua ea quæ in Dei verbo nobis reuelata sunt, vera esse persuasum habemus, non propter argumenta rationis, sed quia certi sumus per Spiritum Sanctum intus in cordibus à Deo qui verax est, & omnipotens, illa tradita & proposita esse. Hac fide intelligimus mundum constructum esse verbo Dei, Heb. 11. 3. ex nihilo, (contra philosophorum omnium axioma, Ex nihilo nihil fit, cùm alioquin naturæ ipsius testimonio liceat agnoscere conditum esse mundum) quam fides Iustificans necessariò præsupponit, ipsa tamen per se non iustificans. De hac Dominus apud Esaiam 55. 3. *Audite me*, id est credite mihi, *& viuet anima vestra*. Et Ioh. 20. 31. Hæc scripta sunt vt credatis. Et verbum Dei non est modo Obiectum in quod vnicum fides collimare debet, sed etiam basis qua fulcitur & sustinetur, vnde si vel mini-

mùm declinat, corruit. Ideo Paulus Rom. 10.14. *Fides est ex auditu, auditus autem per verbum Dei.* Vnde colligimus, Nihil pro doctrinâ fidei & religione habendum, quod Dei verbo non sit proditum.

Sed principale, primum, proximum, & proprium fidei, cuius apprehensione iustificat, Obiectum est Christus crucifixus, cum suis beneficiis omnibus, quatenus in Verbo & Sacramentis offertur, & in Christo Deus Pater, 1. Petr. 1. 21. *Per Christum creditis in Deum qui excitauit eum à mortuis, & gloriam ei dedit, vt fides & spes vestra in Deo esset:* Vel promissio Euangelij propria de gratuita misericordia Dei propter filium remittentis peccata, & acceptantis credentes ad vitam æternam; *Qui credit in me, habet vitam æternam*, Ioh. 6. 47. Hic *Lex non est ex fide*, Galat. 3. 12. Et hæc fides propriè & specialiter dicitur Saluifica, & Iustificans: Et hoc obiecto fides Christiana à sectis omnibus discernitur, quæ in Deum quidem se credere profitentur, sed non in Christum.

Quot sunt partes Integrales fidem constituentes?

Tres. 1. φωτισμὸς, illuminatio siue notitia in mente, Christi crucifixi, & beneficiorum eius, non quæ est ex eo corporeis oculis conspecto, sed quæ est ex eo nobis in Verbo & Sacramentis oblato *a*, quæ notitia aliis etiam quàm iustificatis communis esse potest, Heb. 10. 26. *Vltrò peccantibus*, i. ex professo in vniuersum à Christo resilientibus *nobis post acceptam* τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, *non iam pro peccatis relinquitur hostia.*

a 1. *Tim.* 2. 4.

2. Συγκατάθεσις, consensus & iudicium itidem in mente approbans tanquam verum, ipsámque Dei veritatem, quod in verbo de Christo, eiúsque beneficiis docetur. De quo consensu & iudicio, Rom. 7. 16. *Consentio Legi quod bona sit.* Et 1. Cor. 2. 15. *Spiritualis iudicat omnia.* Sed non sufficit hoc generale iudicium, nisi adsit speciale quoque, quo sibi adiudicat credens res illas bonas & salutares, quæ offeruntur in Verbo, id est vniuersalem promissionem vitæ æternæ per sanguinem Christi omnibus credentibus acquisitæ, hoc est, ad se pertinere iudicat. Atque ex hoc iudicio manat πληροφορία, id est plena persuasio fidei, de qua Heb. 10. 22.

3. Pars

3. Pars est Cordis apprehensio in voluntate seu corde, qua fit vt corde & voluntate tanquam manu apprehendamus, & ambabus vlnis amplectamur, id quod mens nostra non verum modò, sed etiam bonum, sanctum, & salutare, & ad nos quoque peculiariter pertinere iudicauit, Rom. 10. 10. *Corde creditur ad iustitiam.*

Quid est Fides?

Est notitia, assensus, expetitio promissæ in Verbo gratiæ, adeóque salutis propter Christum obtinendæ firma fiducia & apprehensio. Vel, fides est diuinæ erga nos beneuolentiæ firma certáque cognitio, quæ gratuitæ in Christo promissioni fundata per Sp. Sanctum reuelatur mentibus nostris, & cordibus obsignatur. Vel, fides est ex mentis notitia & approbatione, iudicióque speciali voluntatis siue cordis desiderium, & apprehensio, qua Christum crucifixum cum beneficiis suis in Verbo & Sacramentis oblatum singuli κατ' ἰδίαν nobis ipsis applicamus. Vel, fides est organum, instrumentum, & medium illud, quo homo peccatór Christum totum cum omnibus beneficiis eius apprehendit, sibi applicat, & Christo vnitur ac viuit. Apostolus Heb. 11. 1. κατ' ἔπαινον fidem describens ait, Ἔστι δὲ πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων. Paulus autem Rom. 4. 20. 21. ὡς ἐντύπῳ fidem depingens, Abrahæ Patris credentium exemplum adducit, aítque, *Aduersus promissionem autem Dei non disceptauit infidelitate, sed robustius factus est fide, tributa gloria Deo, ac planè persuasum habens eum, quod promiserat, posse etiam facere.*

Anne descriptio illa fidei, Heb. 11. 1. à reliquis aliena est?

Non, quando in ea mentio fit acurata tum formæ fidei, quæ declaratur τῆς ὑποστάσεως, καὶ ἐλέγχου vocabulis, tum Obiectorum, nimirum rerum sperandarum & inuisibilium. Nam per ὑπόστασιν, non personam, vt in Articulo Trinitatis *a*, sed basim & quasi fulcrum intelligit, cui pia mens innititur & incumbit, ad significandum fidem certam quandam esse ac securam possessionem eorum, quæ nobis à Deo promissa sunt, vt Psalm. 39. 8. *a Heb. 1. 3.*

ὑπόστασις μου, παρά σοί ἐστι, id est constans fiducia. Et Heb. 3.14. *Participes Christi facti sumus, si modò τὴν ἀρχὴν τῆς ὑποστάσεως, principium illud quo sustentamur* seu fulcimur, *firmum retinuerimus ad finem vsque*. Alij Existentiam seu Subsistentiam vertunt, quòd fides quadátenus faciat existere quæ non sunt, tanquam sint, id est præsentia sistat quæ sunt in expectatione.

Budæus vertit Fortitudinem, seu animi præsentiam, Qua significatione vsurpatur, 2. Cor. 9.4. *Ne pudefiamus ἐν τῇ ὑποστάσει ταύτῃ τῆς καυχήσεως, id est in præsidente gloriatione*, & cap. 11.17. Deducta voce à verbo ὑφίσταμαι, quod est sustineo, excipio, non cedo irruenti. Hinc miles ὑποστατικός, qui fidens est, atque aduersariis haud terga vertit, sed it obuiam & resistit: & ὑπόστασις, confidentia, qua quispiam intrepidè consistit, fixóque pede aduersarium inuadentem excipit. Et quidem hæc illustris significatio optimè fidei conuenit. Est enim in credendo opus fortitudine & tolerantia, est carni resistendum, vincenda ratio, resistendum conscientiæ nostræ, peccato, iræ Dei, alijsque omnibus, quibus assensus fidelis impeditur & oppugnatur. Huiusmodi clypeo ὑποστάσεως nos oportet esse armatos, quò possimus omnia tela Diaboli ignita excipere & extinguere, Eph. 6. 16. & mundum vincere, 1. Iohan. 5.4.

Ἔλεγχος autem est non refutatio, aut redargutio, sed argumentum & demonstratio, id est certitudo, qua mens conuicta diuinis testimoniis firmissimè amplectitur diuinas promissiones.

At vocibus ἐλπιζομένων καὶ οὐ βλεπομένων, intelligitur Euangelium, & quæ Euangelio offeruntur, Christi consortium, Remissio peccatorum, Iustificatio, Resurrectio, & vita æterna. Nam hæc sunt quæ speramus, quæque nō apparent, & per sese nostræ rationi minimè sunt verisimilia, adeóque mysteria salutis sunt in se suáque natura inuisibilia; sed quæ mente & spe cernimus, in Dei verbo intuemur, eáque pro factis & impletis, & iam præsentibus habemus.

Quotuplex est Fides?

Non multiplex, sed vna est, Eph. 4.5. *Vnus Dominus, vna Fides, vnum Baptisma*. Vna autem non respectu Subiectorum, quia hac ratione, tot sunt numero fides, id est

doca

dem fidei, quot sunt credentes, sed vna est & semper fuit specie, id est respectu rei creditæ, atque Obiecti, in quod recumbit. Obiectum enim hoc vnum tantum est, videlicet gratia ac misericordia in Christo proposita omnibus credentibus iam inde ab initio mundi.

Quæ est causa Efficiens fidei.

Deus liberrime agens, qui eam pro gratuita sua beneuolentia donat, cui vult, Ioh.6.29. *Hoc est opus Dei, vt credatis in eum quem misit ille.* Act. 6.14. *Deus adaperuit cor Lydiæ, vt attenderet ea quæ dicebantur à Paulo.* Rom. 12.3. *Deus partitus est cuique mensuram fidei.* Philip.1. 29. *Gratis datum est vobis in Christi negotio non solùm in eum credere, sed etiam pro eo pati.*

Συναίτια, Filius, & Spiritus Sanctus, quia (sicut alias diximus) Opera Trinitatis ad extra sunt indiuisa: Luc.24.32. *Christus aperuit mentem discipulorum, vt intelligerent Scripturas.* Et Heb.12.2. *Respicientes in authorem fidei, & consummatorem Iesum Christum.* 2. Cor.4.13. *Habemus eundem Spiritum fidei*, id est fidem ex eiusdem Spiritus Sancti afflatu & dono.

Συνεργοὶ seu Cooperarij Dei, sunt ministri verbi, 1.Cor. 3.5. *Quis Apollos, & quis Paulus nisi Ministri per quos*, id est per quorum *prædicationem credidistis?*

Instrumentalis seu Organica, Auditus verbi Dei, per quod Spiritus efficaciam suam exerit, Rom.10.17. *Fides est ex auditu, auditus per verbum Dei.* Hinc fides, fructus labiorum, id est sermonum Dei dicitur, Isa.57.19. Et Act. 10.44. *Petro loquente hæc verba, illapsus est Spiritus Sanctus in omnes qui audiebant hunc sermonem.* Deinde etiã Sacramentorum aspectio & vsus. Et in hunc finem Deus Ministerium in Ecclesia instituit, sic tamen vt nulla vis, vel ad Ministros loquentes, vel ad ipsa verba, aut Sacramenta referenda sit: cùm nullum aliud habeant effectum, quàm menti nostræ repræsentare res quibus significandis adhibentur, ex Dei ordinatione, sed ab vnico Deo manet *a*, & vnus idémque sit hominis ad æternam vitam instaurator, qui fuit eius ad hanc vitam creator, 1. Corinth.3.7. *Neque is qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed Deus qui dat incrementum.* Et cap.15.10. *Plus aliis laboraui. non ego tamen, sed gratia Dei quæ mecum est*, seu quæ mihi adfuit. Sic vox Euangelizan-

a Marc.16.20. 1.Cor.12.6.

tis ἐξαθεν seruit Christo per Spiritum Sanctum loquenti nos alloquenti. Hinc Euangelium δύναμις θεῦ, Rom. 1.16. Et Isa.53.1. *Brachium Dei*, id est organum Dei verè potens & efficax ad seruandum.

Annon potest Deus absque prædicatione verbi, aut ministerio Ecclesiæ interno afflatu fidem in suis creare?

Potest, vt olim in Paulo, sed extra ordinem, & rarissimè, nec à nobis hoc expetendum est, aut temerè admittendum. Fidei autem dignoscendæ, an verè à Deo sit, perpetua hæc ratio est, quòd eam semper cum verbo Prophetico & Apostolico scripto consentire oporteat.

Anne fidem plenam & perfectam vno momento creat Deus in cordibus nostris?

Minimè: sed per incrementa, certósque gradus, quáque mensura, & quando libuit, iísque mediis quibus eam plantat in cordibus nostris, (sicuti Philosophi dicunt, Nos ex iisdem esse & nutriri, & sicut infans eodem sanguine vnde natus est in lac conuerso alitur & prouehitur) eandem fouet & confirmat, frequenti scilicet auditione verbi Dei. 1. Petr. 2. 2. *Vt modò geniti infantes lac illud sermonis syncerum expetite, vt per illud adolescatis.* Est enim, inquit Chrysostomus, *fides nostra instar lampadis accensæ, quæ facilè extinguitur, nisi subinde infundatur oleum:* oleum verò est verbum Dei.

2. Sacramenti Cœnę vsu frequenti, iuxta mandatum Christi, Edite & bibite.

3. Assiduis precibus cum Dauide, Psal.68.29. *Domine, confirma quod in nobis es operatus*, Et Apostolis, Luc. 17.5. *Domine adauge nobis fidem.*

4. Studio sanctæ vitæ & Charitatis in proximum, 1. Tim.1.19. *Retine fidem & bonam conscientiam.* Et 2. Petr. 1.10. *Per bona opera certam reddamus vocationem nostram.*

Anne fides eâdem mensura omnibus credentibus datur?

Non, sed aliis maior, aliis minor ᵃ: nemini tamē minor datur, quàm ad salutem sufficiat; Deo sic moderante, vt quibus plura sunt certamina subeunda, & in quibus specimina

a Rom. 12. 3.6. Eph. 4. 16.

quædam maiora gloriæ ac virtutis suæ mundo proponit, abundantiorem fidei mensuram det, non vt per hanc plus salutis acquirant, sed vt gloriæ ipsius singulariter illustrandæ seruiant, & infirmioribus præsint.

An non & fidei Obiectum est quicquid Ecclesia præcipit?

Pótificij affirmant, neque interim definiunt, quæ sint Ecclesiæ illius notę legitimæ, sed sub specioso hoc nomine hominibus illudunt: cùm nulla alia sit Ecclesia, quàm quæ vnius Sponsi vocem audit *a*: seu qui etiam fidem implicitam, seu fidem Carbonarij laudant, quæ absque inquisitione & cognitione in genere credat quod credit Ecclesia, nec de singulis intelligendis laboret. Nos negamus, qui fides vniuocè dicta, est agnitio veritatis *b*, & ἔλεγχος argumentum demonstratiuum, & conuincens *c*. Ergo nō ignoratio ex Ecclesiæ reuerentia, sed explicita Dei & propriæ voluntatis ipsius erga nos, Christique in iustitiā, sanctificationem & Redemptionem nobis à Patre dati agnitio, quæ non aliunde quàm ex Dei verbo percipitur. Vnde Paulus Rom. 1. 17. fidem definit quæ præstatur Euangelio.

a Ioh. 10. 5. 5. 27.

b 1. Tim. 2. 4. ad Titū 1. 1.

c Heb. 11. 1.

An cùm fides implicita nulla sit fides, de omnibus necessaria est modis omnibus explicita fides?

Si vera fides est quæ explicita est, non quidem omniū Scripturæ partium in vniuersum, sed tamen præcipuorum, & ad salutem scitu necessariorum capitum: tum sequitur veram esse fidem, quam præcipuorum capitum religionis notitia, & in dies proficiendi studium comprehendunt.

An non tamen sunt adhuc multa nobis in verbo implicita, quæ credere nos decet?

Sunt sanè, quia multis adhuc ignorantiæ nebulis circūdati nō omnia assequimur: cuius plurima exēpla in Christi discipulis notare licet, plenā illuminationē nondū adeptis: in iis, qui tantùm miraculis Christi excitati, non vlterius progressi sunt, quàm vt Christū promissū esse Messiā agnoscerēt, Ioh. 2. 23 *d*. Itē in iis qui primis tantùm religionis elemētis imbuti sunt, quorū omniū fides hactenus im-

d & 6. 26.

plicita dici potest, sed crassam ignorantiā rerū diuinarū, & ἀναισθησίαν, qua quis Ecclesiæ iudicio de rebus incognitis assentiatur, vt fidem implicitam laudare absurdum est. Nam vt dicitur Rom.1.17. *Iustus viuet ex fide.* Et cap. 16.19. *Volo vos sapientes esse in bono*, id est in cognitione veritatis, & prudenti quoque instructos: vt bona amplecti, mala vitare, fraudes, & laqueos Pseudoprophetarum effugere, illis etiam apertè obsistere possitis: Contrà simplice in malo, Et 1.Cor.11.28. *Vnusquisque probet seipsum.* Et 2.Cor.13.5. *Vos ipsos tentate, an sitis in fide.* Et 2.Petr.1.5. *Omni collato studio adiicite fidei vestræ virtutem, virtuti verò τὴν γνῶσιν, scientiam & intelligentiam.* Ex quibus patet, Putidum esse fidei implicitæ figmentum.

Annon cùm de Abrahamo dicatur, Οὐ διεκρίθη, non disceptauit, Rom.4.20. citra omne iudicium & disquisitionem simpliciter omnia nobis sunt credenda, quæ à Deo dicta perhibentur?

1. Certum est Abrahamum promissionem, cui fidem habuit, præclarè intellexisse.

2. Aliud est iudicium merè humanum, & intelligentiæ carnis proprium, quod viget in animali homine, quod certè in negotio fidei admittendum non est; aliud autem Iudicium hominis spiritualis qui diiudicat omnia, id est intelligit ac perspicit vi & afflatu Spiritus Sancti, ipse verò à nemine diiudicatur, 1. Cor.2.14.15. scilicet homine. Nam ne tum quidem cùm Prophetæ de Prophetis iudicant, cap.14.29. hominis est, sed Spiritus iudicium: tanta est Euangelij præstantia.

3. Eorum quæ tanquam à Deo dicta perhibentur, quædam reuera talia sunt, quædam autem ab iis, qui Scripturam stolidè intelligunt, eidem affinguntur. Proinde Deo quidem aliquid disertè affirmanti, simpliciter credendum est: hominibus autem loquentibus, nequaquam citra omne iudicium & disquisitionem quæuis nobis sunt credenda, sed potiùs omnia exploranda, & ad fidei analogiam examinanda. Rom.12.6. & quod bonum fuerit (idem autem & verum est, & bonum) retinendum, 1. Thess.5.21.

Quod est Subiectum fidei in quo?

Anima hominis, & in mente quidem tum notitia & intelligentia *a*, tum iudicium & consensus acquiescens in verbo & promissione diuina: In voluntate verò & corde appe-

a *Luc.* 24. 45. *Eph.* 4.23.

appe-

apprehensio seu amplexus, Act. 16.14. *Lydia Dominus adaperuit cor, vt attenderet ea quæ dicebantur à Paulo*: & Rom. 10.10. *Corde creditur ad iustitiam.*

Quod est Subiectum φ, Cui, vel Quibus datur Fides?

Non omnibus: nam non omnes homines audiunt Euangelium a, nec omnes qui illud audiunt, puro corde accipiunt, vt in sementis parabola dicitur, Matth. 13.3. nec omnes obediunt Euangelio b. Isaias enim dicit cap. 53.1. *Quis credidit auditui nostro?* Ergo fides non est omnium, sed Electorum tantùm c. Ioh. 8.47. *Qui ex Deo est, verba Dei audit, propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.* Et Act. 13.48. *Crediderunt quotquot erant ordinati ad vitã æternam.* Ad Titum 1.1. *Paulus Apostolus Iesu Christi secundum fidem Electorum Dei.* Vnde colligimus fidem [illegible] nobis Electionis argumentum esse. Reprobi verò etsi nonnunquam credere in Christum videntur [illegible]: vt *πρόσκαιροι* illi, de quibus Luc. 8.13. Et Simon Magus, Act. 8.13. & cœlestium donorum gustu temporario afficiantur d: viuam tamen & saluificam fidem nõ habent, quatenus adoptionis Spiritu nõ donantur, vt plenè plenáque fiducia clament, Abba, Pater, Gal. 4.6. sed hypocriticam & temporariam.

a Act. 13. 48.
b Rom. 10 17.
c 2. Thess. 3.2.
d Heb. 6.4

An-ne infantes fidem actu habent?

Non certè, quæ fit ex auditu, cùm iis nõ prædicetur Euangelium. Nam paruos credentes, non ætatis, sed [illegible] ratione à Christo designari Matth. 18.6. palam est, cùm de iis disserat, qui dictis aut factis offendi possunt, quod in infantes non cadit, nulla dum intelligentia prę-ditos. Quanquam non negandum est eos quadam peculiari Dei Prouidentia regi, & semen quoddam fidei infantibus electis infundi.

Est-ne vera fides alia informis, alia verò formata?

Sic volunt quidem Scholastici, qui fidem informem vocant eiusmodi assensum, quo quilibet etiam Dei contemptor accipit quod ex Scriptura profertur, sine vllo pio cordis affectu. Formatam verò cùm ad illum assensum, pia affectio cordis, id est Charitas accessit: sed ineptè. Nam fides magis est cordis quàm cerebri, Rom. 10.10. *Corde creditur ad iustitiam.*

2. Cùm proficiſcatur à Spiritu adoptionis, Chri[ſtum] amplectitur, non in iuſtitiam modò, ſed in Sanctificatio-nem quoque, & fontem aquæ viuæ. a

a Ioh.4.14.

3. Charitas ſeu pietatis affectus non minùs fidem co-mitatur, quàm lux Solem: Et vt ait Gregorius, *Quantum credimus, tantum diligimus*: proinde fides non eſt infor-mis, nec à pio affectu vllo modo diuelli poteſt, niſi ſit hy-pocritica: quæ nonniſi ὁμωνύμως & καταχρηστικῶς fides ap-pellatur, ſeu potiùs vmbra & imago fidei.

Cùm autem Gal. 5.6. dicatur fides per Charitatem ope[rari] annon Charitas eſt forma fidei?

Non magis quàm corpus forma eſt animæ, dum ani[ma] per corpus operatur. Et inepte hoc dicitur, quia [no]n Qualitas non eſt alterius Qualitatis forma. Quòd ſi eſſe[t], Charitas tamē nō informat fidē, ſed cōtrà, fides informa[t] Charitatem: cùm Charitas effectus ſit fidei: Ex fide enim ortū ducit Charitas, non contrà ex charitate oritur fides. 1.Tim.1.5. *Charitas de corde puro, conſcientia bona, & fi[de] non ficta.* Cauſa autem per effectum informari non di-tur. Illo igitur dicto, à ſigno & effectu vera & viua fides, (quòd ſit efficax, actuoſa, & fœcunda, quæ pariat bona o-pera) à mortua, adulterina, & ſterili, diſtinguitur. Et fides apud Iacobum 2.22. non quidem perfecta, cui nihil deſ[it] (quandiu enim vixit Abrahā, circuntulit carnem, ac pro-inde indiguit illa oratione, Domine, adauge mihi fidem) ſed perfici dicitur operibus, ſicut actus primus à philoſo-phis perfici dicitur ab actu ſecundo: quia ſcilicet operan-do ſe declarat, quæ ante in otio latebat; vt ſi dicatur ali-cuius arboris bonitas perfici, cùm optimum aliquem fru-ctum edit. Nam quia de cauſa iudicamus ex effectis, vi-detur quodammodo cauſæ vis augeri, vel minui effe-ctorum proportione.

Quæ eſt forma Iuſtificantis fidei?

Fiducia in miſericordiam Dei propter Chriſtum, ſiu[e] ὑπόστασις, firma fiducia, & πληροφορία, certa perſuaſio de gratia Dei Patris erga nos, qua quis veluti pleno curſu ad metam contendit.

Quæ ſunt Adiuncta ſeu Proprietates fidei?

1. Quòd certa ſit & indubitata.
2. Quòd perſeuerans, & nunquam deficiat.

3. Quòd

3. Quod sit viua, efficax, seu operosa.

Vnde probas fidei adhærere certitudinem?

1. Ioh. 3. 2. Fideles sciunt se esse filios Dei, sed diuinæ veritatis per Sp. Sanctum persuasione confirmati, magis quàm rationali demonstratione edocti.

2. Ex consideratione veritatis promissionum, & potentiæ Dei. Nam Psal. 8. 31. *Sermo Iehouæ excoctus clypeus omnibus confidentibus in ipso.* Et Rom. 4. 20. *Aduersus promissionem Dei Abraham non disceptauit incredulitate, sed robustus factus fide, gloriam Deo tribuit, ac plenè persuasum habuit, eum quod promisit, posse etiam facere.*

3. πληροφορία semper fidei tribuitur in Scripturis, quæ Dei bonitatem extra omne dubium perspicuè nobis proponit a. Item παῤῥησία, & πεποίθησις, Ephes. 3. 12. Per fidem habemus παῤῥησίαν, audaciam seu libertatem, & aditum ἐν πεποιθήσει, in fiducia, quæ est per fidem illius. a Rom. 4. 21.

In summa, fidelis non est, nisi qui Deum sibi propitiũ esse persuasus, de sua salute sic certus est, vt Diabolo & morti confidenter insultet, exemplo Pauli, Rom. 8. 38. *Cõfisus sum*, inquit, *quòd neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque potestates, neque præsentia, neque futura poterient nos à Charitate Dei diuellere.* Et v. 16. *Spiritus Dei testatur vnà cum Spiritu nostro, quòd simus Filij Dei.*

Num igitur vlla incertitudine, inquietudine, & diffidentia impetitur Electorum fides?

Sanè. Dauid enim Psal. 31. 23. *Dixi in mea præcipitatione, abscissus sum à conspectu oculorum tuorum.* Et nunquã in præsentis vitæ cursu tam bene nobiscum agitur, vt omni diffidentiæ morbo curati, fide toti repleamur. Sed hanc incertitudinem siue inquietudinem non habet à se fides, sed ex nostra infirmitate.

Deinde ne propterea Electos quidẽ dicimus desciscere à bona illa, quã de misericordia Dei conceperunt, fiducia. Nam. n. ipse Dauid Psal. 42. 6. *Quid trepidas, anima mea, & quid tumultuaris intra me, spera in Deo.* Verè. n. palmæ instar fides obtinet, vt cõtra quælibet onera nitatur, sursum se attollat, nec sibi diuinæ misericordiæ fiduciã excuti vnquam patiatur. Ideo Iobi 13. 15. *Etiamsi me occidat nunquam desinam in eo sperare.* Et Psalm. 23. 4. *Si am-*

bulauero in medio vmbra mortis, non timebo mala, quia tu mecum es.

Proinde nihil obstat, quin simul terreantur fideles, dum in suam indignitatem, & vanitatem oculos coniiciunt, & securissima consolatione potiantur, dum in Dei bonitatem, veritatem, potentiam, animi cogitationem referunt.

An fides illa deficere non potest?

Sicut fides accipit incrementum, iuxta illud, *Adauge nobis fidem*, Luc. 17.5. sic etiam accipere potest decrementum, & veluti deliquium pati, vt nonnunquam variarum tentationum procellis concutiatur, obscuretur, obruatur, languida fiat. Imò etiam in Sanctis, haud aliter quàm in ebriis & infantibus, ratio sopiatur & sepeliatur: sicut in Dauide, cùm admisit adulterium, & in Petro, cùm ter negauit Christum: sed tamen nunquam penitus excutitur seu extinguitur. Propositum enim Electionis nostræ certum est: fidem ergo, quæ Electionem consequitur, perseuerantiæ donum comitetur necesse est. *Dona enim Dei* (inter hæc & fides est) *& vocatio Dei sunt ἀμεταμέλητα*, Rom. 11.29. Et Christus ipse exorauit Patrem, non certè minùs pro cæteris Electis, ne eorum fides deficeret vnquã, quàm orauit pro fide Petri, Luc. 22.32.

Adhæc Paulus, Eph. 1.13.14. ait nos postquam credidimus obsignatos fuisse Spiritu promissionis sancto, & Spiritum hunc arrhabonem in nobis esse perpetuum, vsque dum asseramur in libertatem. Et Philipp. 1.6. *Quod incepit bonum opus Deus in suis Electis, illud etiam perficit vsque in diem* Iesu *Christi.* Proinde quantumuis exigua sit ac debilis in Electis fides, quia tamen Spiritus Dei, certa illis arrha est ac sigillum suæ adoptionis, nunquam ex eorum cordibus deleri potest eius sculptura.

Denique, cùm Electorum fides opponatur temporariæ, sequitur eam igitur esse perpetuam.

Annon tamen aliquando desitura est fides?

Respectu Obiecti nempe Christi, quatenus offertur in Verbo & Sacramentis, fides euanescet, quo tempore Christũ pręsentẽ habebimus in cœlis, dicente Apostolo 1. Cor. 13.8.10. *Sed & Prophetiæ abolebuntur, & notitia, & quod ex parte est, abolebitur.* Nullus etiam fidei vsus erit

præstitis,

...&reipsa plenissimè exhibitis,quæ nobis donan-
...dimus in hac vita,& speramus.

At verò si de Christo absolute loquamur, sine inuolu-
...verbi & Sacramentorum,tum fides in eum, vel si ma-
...ipsa eo nomine vocata, hoc est, notitia, & appre-
hensio Christi, nullo vnquam tempore cessatura est, sed
in cœlis ex aspectu & contemplatione Christi,non au-
...ampliùs ex ministerio verbi perfectissima futura;
scientia (inquam) ipsa non abolebitur,imò perficietur,
sed modus sciendi cedet Dei ipsius contemplationi.Hoc
...illud est, quod vocat Apostolus Perfectum,1.Cor.
13.10.*Postquam aduenerit,quod perfectum est.*

Sed An-ne languida in Christum fides,vera est fides?

Est: cùm magis & minus non mutent rerum species,&
in ... Christum feratur,nec ab eo aberret, & proinde
non minùs obtinet quoad reconciliationem cum Deo,
remissionem peccatorum, & vitam æternam attinet,
quàm firmissima fides, licet minùs firmiter, & minore
cum fructu.Ideo Esaias 43.39. *Christus arundinem quas-
satam non franget,& linum fumigans non extinguet.* i.in-
firmis misericorditer consulet,nutantes in fide confirma-
bit,& præditos scintilla aliqua veritatis veluti moribun-
dos fouebit & sustentabit. Rom.14.1.3. *Infirmum in fide
Deus assumpsit.* Et 2.Cor.12.9. *Virtus Dei in infirmitate
perficitur.*

Quod est tertium fidei Adiunctum?

Quòd viua & efficax est in Electis.

Vnde dicitur viua & efficax?

Primùm ex affectibus; deinde ex actionibus,quas pro-
ducit in credentibus fides.Affectus sunt,qui ex apprehen-
sione per fidem Christo,cùm suis beneficiis in corde creden-
tium accenduntur.

1. Sensus viuus & certus diffusæ in cordibus nostris
Charitatis Dei erga nos. *a* a *Rom.5.5.*
2. Spes & expectatio certa vitæ æternæ. *b* b *ibidem.*
3. Amor filialis ac timor seu reuerentia qua fideles
Deo placere student,offensamque illius sollicitè verentur
...,amor Christi,& oblectatio in eo. Est enim di-
lectio Dei non de essentia & natura fidei, sed eius effe-
ctum necessarium:nam cùm fides sit quasi gustus quidam,

perceptio, ac delibatio suauitatis illius, quæ in Deo est (1.Pet.2.3. *Siquidem gustatis quàm benignus sit Dominus,*) consequitur amorem Dei effectum esse, quod ex illa tam suaui apprehensione, & quasi gustu bonitatis Dei existit.

4. Consolatio, pax conscientiæ propter remissionem peccatorum, lætitia, & gaudium spirituale ex illo gustu fauoris Dei *a*.1.Petr.1.8.*In Christum credentes exultant gaudio ineffabili & glorioso.*

a Philip.1.25. Rom.14.17.

5. Suspiria Spiritus inenarrabilia, Rom.8.26.& fiducia clamans, Abba, Pater, Gal.4.6.

6. Patientia in aduersis, imò in afflictionibus gloriatio.*b*

b Rom.8.35 38.

7. Mundi contemptus.

8. Securitas spiritualis de gratia & amicitia Dei.

c Rom.8.15 & 10.14. d Rom.10.9. 2.Cor.4.13. e Matt.7.17. f Rom.12.7 8. Philipp.4.11. g Rom.11.24. Gal.2.20. Eph 3.17. h Gal.3.26 i Act.10.43 k Gen.15.6. Abacuc.2.4. Act.13.39. Rom.3.& 4.cap. l Rom.9.32 m Eph.3.12. n Act.15.9 • Luc.7.50. o Matt.8.13. 1.Ioh.5.14. p 1.Ioh.5.4.

9. Affectus in proximum, idque propter Deum, vt Charitas & dilectio proximi, humanitas, benignitas, mansuetudo, & oblectatio in Sanctis, Psalm.16.3. *Sanctis qui sunt in terra, & admirabilibus, omnis voluptas mea in eis est.*

Actiones verò sunt, quæ ex internis illis affectionibus erumpunt, pietas, iustitia, gratiarum actio, inuocatio, confessio, i. syncera eáq; aperta Christi professio, quæ fit mente, lingua, vita *d*, pax & concordia cum omnib. in Domino, beneficentia in omnes etiam inimicos, adeóque nona obedientia: bona enim arbor, bonos fert fructus *e*. Deinque bona conscientia, sancta cura, fidelitas, & diligentia in vocatione, & animus sua sorte contentus *f*.

Quæ sunt Effecta & Fructus fidei?

Multiplicia sunt: nam 1. inserit Christo, & facit vt Christus in cordibus fidelium habitet, in eo sint, & cum eo communionem habeant.

2. Filios Dei efficit *g*, obtinet remissionē peccatorū *h*, Iustificat *i*, Facit vt non pudefiamus *k*, Accessum dat ad Deum *l*, Regenerat intellectum, & voluntatem nostram, & purificat cordā *m*, Seruat *n*, Impetrat quod vult à Deo, vult autē quod cedit in gloriā Dei; Omnia efficit, Marc.9.23. *Omnia sunt possibilia credenti:* Vincit mundum & Satanam *p*, Renuntiat Satanæ & eius operibus, corde, voce, vita,

vita, & moribus. *a* Tota denique in Deum recumbit, & a *Eph.5.11.*
in mandatis & operibus eius delectatur dies & noctes. *b* b *Psal.1.2.*
Quæ tamen omnia ipsa non præstat, sed is quem appre- *Rom.4.18.*
hendit, nimirum Iesus Christus in quo possumus omnia
quæ ad salutem necessaria sunt, Philip. 4.13.

Quis finis fidei?

Duplex: prior *nostri respectu*, Salus animarum, 1. Petr. 1.
9. *Reportantes finem siue mercedem fidei vestræ, salutem a-
nimarum*, Et vita æterna. *c Respectu Dei*, Dei gloria. c *Ioh.3.15.
16.18.36.& 20.31.*

Quo experimento probatur fides?

1. Interne φρυγύμασι σαρκός, dubitationibus subinde o- d *Rom.4.
20.*
rientibus in animis hominum ex falsis doctrinis, artibus
dæmoniorum, *d* hæresibus, *e* dissidiis Doctorum in Ec- e *Deut.13.1*
clesia, perfidia fratrum, impunitate scelerum, *f* prosperi- f *1.Cor.11.
19.*
tate impiorum, *g* paucitate credentium, deformitate &
oppressione Ecclesiæ, defectione plurimorum à fide, ten- g *Ierem.12.
1.*
tationibus, ex mora promissionum diuinarum, indiciis *Malac.2.17*
indignationis diuinæ, sannis illusorum, qui rogant vbi est h *Psal.73.
2.3.*
promissio aduentus eius, 2. Petr. 3.4. quæ, inquit Augu-
stinus, permittit Deus, vt illi qui hæc audiunt & vident,
probentur qua fide sint apud Deum.

Deinde cruce, vt aurum igne: nam patientia sub cruce
cum Inuocatione Dei, & expectatione liberationis, est
veluti examinatio fidei, num sit vera, nécne, *i* vt in Iobo i *1.Pet.1.7.*
videre est. *k* De hac autem probatione. *Beatus est vir qui* k *Iobi 23.
10.*
*suffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit compor-
tus accipiet Coronam vitæ*. Iacobus, cap. 1. v. 10.

Quis Vsus fidei?

Maximus in tota vita: est enim illud vnum necessarium,
Luc. 10.42. & Heb. 11.6. *Sine fide impossibile est Deo place-
re*. Facit igitur In prosperis ne efferamur: in aduersis ne
succumbamus: in morte, vt ad vitam transeamus.

*A fide ἐνεργητικῶς ne potissimùm, an verò παθητικῶς fi-
deles dicimur?*

Etsi fides in Scripturis interdum significat constantiã,
veritatémque in dictis, factis & conuentis seruandis, ac t
aliàs sumitur, & ab ea significatione fideles quoque di-
cuntur, qui fidem datam seruant, vel fideliter officium
præstant, vt Luc. 12.42. *Quis fidelis dispensator & pru-
dens?* Et 16.10. *Qui fidelis est in pauco, & in multo fidelis*

erit: Tum passiuè fidi, quibus fides meritò sit habenda, a fidus sermo, sic & fidus homo. *a* Tamen cùm Iustificationis negotium tractatur, πιςοὶ fideles dicuntur passiuè, qui Christum Seruatorem fide amplexi sunt, vt fideles in Christo Iesu, Eph. 1. 1. & Act. 10. 45. fideles qui erant ex Circuncisione.

a 2. *Tim.* 2. 2. 11.

Quæ sunt τὰ συζυγῆ, Cognata fidei?

Spes & Charitas, quæ & ipsa sunt Sp. sancti χαρίσματα, 1. Cor. 12.

Quid differunt à fide?

Fides est cognitio & apprehensio Christi exhibiti, & quodammodo præsentis in Verbo & Sacramentis: spes verò est expectatio Christi in posterum plenè reuelandi cum omnibus suis beneficiis. Vel, spes est expectatio eorum, quæ verè à Deo promissa, fides credit: ita fides Deum veracem credit, spes expectat, vt se talem erga nos semper gerat: Fides datam nobis vitam æternam credit, spes expectat dum reueletur: Fides fundamentum est cui spes innititur, Spes fidem alit ac sustinet: vnde propter coniunctionem istam & affinitatem vocabula fidei & spei permutantur. *b* Et Lutherus, *Fides*, inquit, *intuetur verbum rei, spes autem rem verbi*.

b 1. *Pet.* 1. 3. *Rom.* 8. 24.

Deinde fides recipit, Charitas dat & erogat. Charitas ex fide gignitur, non è diuerso: Fides efficit Filios Dei, *c* Charitas probat. *d* Fidei Obiectum est Christus in Euangelio oblatus cum suis beneficiis omnibus: Charitatis autem Obiectum, Deus & proximus. *e* Præterea, fides durat in hoc seculo, & transibit in perfectam notitiam in altero, Charitas autem in futuro seculo vigebit maximè, 1. Cor. 13. 8. *Denique trium illarum virtutum maxima dicitur Charitas*, vers. 13. ratione vsus, nempe ad proximum, cùm illæ non egrediantur credentis & sperantis personam.

c *Gal.* 3. 26.
d 1. *Ioh.* 4. 7. *Ioh.* 13. 35.
e *Matt.* 22. 37. 39.

Quæ sunt Contraria fidei?

Ἀπιςία, Incredulitas omnium infidelium, qui dicunt in corde, *Non est Deus*, Psal. 14. 1.

2. Δυσπιςία Christianorum, qui audiunt Verbum, & non credunt, & qui de Deo fidem concipiunt, non secundùm Scripturas, sed cordis sui figmenta.

3. Securitas carnis, & contemptus diuinæ iustitiæ, qua peccata puniuntur.

4. Indæ-

4. Iudæorum confidentia in carne. *a* — a *Philip.2.3.*

5. Præsumptio & confidentia propriarum virium, operum, meritorum, iustitiæ, & dignitatis nostræ, qualis Pharisæi Luc. 18.11.12.

6. Fiducia humanorum auxiliorum. *b* — b *Esa.30.2.*

7. Diffidentia & dubitatio Academica de Deo, de certitudine verbi Dei, & gratia Dei seu peccatorum remissione, vt scilicet nundinatio supererogationum, & suffragiorum pro mortuis, eò facilius retineatur.

8. Desperatio.

9. Pontificiorum, qui dicunt Fidem non esse eorum tantùm quæ in Scriptura patefacta sunt, sed etiam illorum quæ sine scripto per manus tradita sunt: Item esse principium seu causam afferentem alias virtutes, propter quas iustificamur. Esse habitum informatum charitate ad iustitiam. Ad hæc Fidem & dubitationem non esse opposita, & nos de gratia Dei erga nos aliter statuere non posse, quàm ex coniectura morali. Præterea quicquid credit Ecclesia, esse veritatem Catholicam: Fidem in impiis manere posse, & proinde non iustificare, quo in fidem salvificam nihil dici potest contumeliosius, de qua Christus: *Qui credit in eum, non peribit, sed habebit vitam æternam*, Ioh. 6.40. Adhæc fidem versari in propositionibus generalibus tantùm, vt Qui seruat mandata, ad vitam ingredietur, & Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: non autem in istis particularibus, Ego ad vitam ingrediar, Ego saluus ero, aut Mihi peccata remissa sunt: In aliis enim esset confidentia: sed spem generalia illa pronuntiata accommodare ad species & indiuidua, quæ tamen falli possit: cùm contra Paulus disertè dicat, Rom. 5.5. *Spes non confundit*. Denique Impudentiam seu præsumptionem dicunt, sine meritis aliquid sperare. Inanis

10. Fanaticorum deliratio, qui verbum internũ, quod vocant, à verbi externi annuntiatione separant. Anabaptistarum, denique, qui fidei perfectionem imaginantur.

eris: Tum passiuè fidi, quibus fides meritò sit habenda, a 2.Tim.2. 2.11. fidus sermo, sic & fidus homo. *a* Tamen cùm Iustificationis negotium tractatur, πιστοὶ fideles dicuntur passiuè, qui Christum Seruatorem fide amplexi sunt, vt fideles in Christo Iesu, Eph.1.1. & Act.10.45. fideles qui erant ex Circuncisione.

Quæ sunt τὰ συζυγῆ, Cognata fidei?

Spes & Charitas, quæ & ipsa sunt Sp. sancti χαρίσματα, 1.Cor.12.

Quid differunt à fide?

Fides est cognitio & apprehensio Christi exhibiti, & quodammodo præsentis in Verbo & Sacramentis: spes verò est expectatio Christi in posterum plene reuelandi cum omnibus suis beneficiis. Vel, spes est expectatio eorum, quæ verè à Deo promissa, fides credit; ita fides Deum veracem credit, spes expectat, vt se talem erga nos semper gerat: Fides datam nobis vitam æternam credit, spes expectat dum reueletur: Fides fundamentum est cui spes innititur, Spes fidem alit ac sustinet: vnde propter coniunctionem istam & affinitatem vocabula fidei & spei permutantur. b 1.Pet.1.5. Rom.8.24. *b* Et Lutherus, *Fides*, inquit, *intuetur verbum rei, spes autem rem verbi.*

Deinde fides recipit, Charitas dat & erogat. Charitas c Gal.3.26. ex fide gignitur, non è diuerso: Fides efficit Filios Dei, d 1.Ioh.4. 7. Ioh.13.35. Charitas probat. *d* Fidei Obiectum est Christus in Euangelio oblatus cum suis beneficiis omnibus: Charitatis autem Obiectum, Deus & proximus. e Matt. 22. 37.39. *e* Præterea, fides durat in hoc seculo, & transibit in perfectam notitiam in altero, Charitas autem in futuro seculo vigebit maximè, 1.Cor.13.8. *Denique trium illarum virtutum maxima dicitur Charitas*, vers.13. ratione vsus, nempe ad proximum, cùm illæ non egrediantur credentis & sperantis personam.

Quæ sunt Contraria fidei?

Ἀπιστία, Incredulitas omnium infidelium, qui dicunt in corde, *Non est Deus*, Psal.14.1.

2. Δυσπιστία Christianorum, qui audiunt Verbum, & non credunt, & qui de Deo fidem concipiunt, non secundùm Scripturas, sed cordis sui figmenta.

3. Securitas carnis, & contemptus diuinæ iustitiæ, qua peccata puniuntur.

4. Indæo-

4. Iudæorum confidentia in carne. *a* — a *Philip.3.*
5. Præsumptio & confidentia propriarum virium, operum, meritorum, iustitiæ, & dignitatis nostræ, qualis Pharisæi Luc. 18.11.12. — *3.*
6. Fiducia humanorum auxiliorum. *b* — b *Esa.30.2.*
7. Diffidentia & dubitatio Academica de Deo, de certitudine verbi Dei, & gratia Dei seu peccatorum remissione, vt scilicet nundinatio supererogationum, & suffragiorum pro mortuis, eò facilius retineatur.
8. Desperatio.
9. Pontificiorum, qui dicunt Fidem non esse eorum tantùm quæ in Scriptura patefacta sunt, sed etiam illorum quæ sine scripto per manus tradita sunt: Item esse principium seu causam afferentem alias virtutes, propter quas iustificamur. Esse habitum informatum charitate ad iustitiam. Ad hæc Fidem & dubitationem non esse opposita, & nos de gratia Dei erga nos aliter statuere non posse, quàm ex coniectura morali. Præterea quicquid credit Ecclesia, esse veritatem Catholicam: Fidem in impiis manere posse, & proinde non iustificare, quo in fidem salvificam nihil dici potest contumeliosius, de qua Christus: *Qui credit in eum, non peribit, sed habebit vitam æternam*, Ioh. 6.40. Adhæc fidem versari in propositionibus generalibus tantùm, vt Qui seruat mandata, ad vitam ingredietur, & Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: non autem in istis particularibus, Ego ad vitam ingrediar, Ego saluus ero, aut Mihi peccata remissa sunt: In aliis enim esset confidentia: sed spem generalia illa pronuntiata accommodare ad species & indiuidua, quæ tamen falli possit: cùm contra Paulus disertè dicat, Rom. 5.5. *Spes non confundit*. Denique Impudentiam seu præsumptionem dicunt, sine meritis aliquid sperare. — Inanis
10. Fanaticorum deliratio, qui verbum internũ, quod vocant, à verbi externi annuntiatione separant. Anabaptistarum, denique, qui fidei perfectionem imaginantur.

LOCVS XXX.

De Pœnitentia, vbi de Regeneratione.

Vnde dicta est Pœnitentia?

A POENA, quia in iis quæ nobis pudori aut tædio sunt, inest quædam pœnæ ratio. Itaque si etymon vocabuli Latini spectetur, magis cõgruit ad contritionem seu dolores, qui ex agnitione peccatorum in animis existunt, quam ad conuersionem ad Deum. Hebræis dicitur תשובה, conuersio, seu reuersio, iuxta illud Ierem. 4.1. *Si reuerti velis ad me, reuertere, inquit Dominus*: Metaphora sumpta ab iis qui de via aberrarunt, & post longos errores admoniti, ad primum & regium iter redeunt.

Græcis dicitur primùm μετάνοια, propriè *Resipiscentia*, à μετανοεῖν, quod est post factum sapere, mentem & consilium in melius mutare, ad sanam mentem redire, & de errore admisso ita dolere vt corrigas: vnde placet quibusdam dici ab ἀνοία, dementia & stultitia, & μετὰ post, quasi sit Dementiæ & stultitiæ correctio & emendatio: semper enim cum μετανοίᾳ cohæret ὁ στεναγμός. Nec vtrique etymologiæ res ipsa malè respondet, cuius summa est: Vt à nobis demigrantes ad Deum conuertamur, & deposita delinquendi stultitia, mentem nouam induamus, & sapientiores simus.

Altera voce Græca dicitur μεταμέλεια, Latinè *Pœnitentia*, à μεταμέλεσθαι, post rem aliquam factam sollicitum & anxium esse, pro quo Latini dicunt propriè *Pœnitere*. Sic 2. Cor. 7. 8. μεταμέλεσθαι significat dolorem capere ex eo quod factum erat, *Etiamsi tristitia vos affeci per Epistolam*, οὐ μεταμέλομαι εἰ καὶ μετεμελόμην, *non me pœnitet, etiamsi pœnituerit*. Et Rom. 11. 29. *Dona Dei* dicuntur ἀμεταμέλητα, i. *eiusmodi vt non possint ipsi vnquam displicere*, cùm semel placuerunt. Atque etiam vsurpatur in vitio, vt de

Iuda

Iuda scribitur, ὅτι μεταμεληθεὶς, non μετανοήσας, ἀπέστρεψε, Matth.27.3. tristitiam significans, à qua est absorptus. Nec enim resipiscit, quencunque pœnitet, sed sæpe in deterius: cum μετάνοια in Sacris literis semper in bonam partem sumatur, & salutarem emendationem significet. Vtramque tamen vocem Grecam, Latinus interpres Pœnitentiæ nomine reddidit.

Quot modis vsurpatur vox Pœnitentia?

Quatuor. 1. Synecdochicè.

2. Generaliter pro tota hominis ad Deum conuersione.

3. Specialiter pro Regeneratione.

4. Pro externa Pœnitentiæ professione.

Quid est Pœnitentia Synecdochicè vsurpata?

Est δηγμὸς, morsus peccati, siue conscientiæ stimulus, vel δυσαρέστησις, displicentia, quam Græci Theologi κατάνυξιν vocant, quòd animum sauciet, i. vulneret. Vulgò Contritionem dicunt. Hanc duplicem faciunt, Legalem, ex Legis prædicatione, qua peccator peccati cauterio vulneratus, & terrore iræ Dei attritus, in ea perturbatione constrictus hæret, ex qua se explicare non potest. Hanc accusationem peccati vocant, quæ fit per Legem, Rom.3.20. Apostolus 2. Cor.7.17. vocat λύπην τοῦ κόσμου καὶ εἰς θάνατον, qua quis de peccatis suis dolet, pœnæ impendentis formidine territus, quæ certa est ad desperationem via, nisi Dominus medeatur. Exempla sunt Cain, *a* Saul, *b* Achitophel, 2.Sam.17.23. Iudas. *c* In Electis tamen præparatio quædam est ad Euangelicam Pœnitentiam.

a *Gen.4.13.*
b *1 Sam. 15.30. & 31.4.*
c *Matt.27.3.4.5.*

Est autem Euangelica contritio, qua peccator grauiter quidem apud se afflictus, altiùs tamen assurgit, & ex Euangelij prædicatione Christum vulneris sui medicinam, terroris consolationem, miseriæ portum apprehendit. Hæc dicitur λύπη κατὰ θεὸν, *Dolor secundùm Deum*, qui à Dei Spiritu manat, & Deo acceptus est; & eius est qui de peccatis suis dolet, non propter pœnæ alicuius metum, sed hoc ipsum ægerrimè ferens, quòd Deum clementissimum Patrem offenderit: & gignit μετάνοιαν, vt docet Apostolus, 2.Cor.7.10.

Exempla sunt Ezechiæ, Isa.38.13. *Quemadmodum leo, contriuit ossa mea*: Dauidis: *d* Petri, qui fleuit amarè, sed

d *2.Sam. 12.13. & 24.10.*

sperare non desiit, Matth.26.75.Et illorum qui ad praedicationem Petri compuncti sunt corde, sed Dei bonitate confisi addiderunt, Quid faciemus viri fratres? Act.2.37. De hac Psaltes, Psal.51.10. *Exultent ossa quae contriuisti.* Et v.19. *Sacrificium Eucharisticum Deo, Spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum non despicies.* Et Esa.57. 17. *Habitat Deus cum contrito & humili Spiritu.* Item cap.66.2. *Ad quem respiciam, nisi ad miserum & contritum Spiritu, & trementem ad sermones meos.* Et Christus Matt.5.3. *Beati pauperes Spiritu*, i. humiles, qui vltrò sensu peccatorum suorum tacti, & ab omni superbia remoti, se Deo subiiciunt.

Quid significat?

Lata significatione totam hominis ad Deum conuersionem, vt Luc.15.7. *Gaudium est Angelis in coelo super vno peccatore Poenitentiam agente, magis quàm super 99. iustis, quibus non opus est Resipiscentia.* Quod intellige κατὰ σχέσιν, eorum videlicet respectu, qui penitus à Deo sunt auersi. Et Act.2.38. Poenitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum, &c. Hanc sic definiunt: Poenitentia est verus dolor de offensa in Deum, cum voto ac spe veniae, ac voluntate, singularíque studio peccatum post hac omne vitandi, Deóque vitam omnem approbandi.

Quot sunt huius generalis Poenitentiae partes?

Tres. 1. *Contritio*, qua quis agnoscit Peccatum suum, & se iustam iram Dei, & maledictionem promeritum ob peccatum, serióque dolet propter admissum peccatum, ac illud detestatur: sub qua Humilitas & Modestia: qualis in Petro, qui diuinae in Christo virtutis consideratione perculsus, ad genua eius accidit, clamans, Exi à me Domine, quia Homo peccator sum. Luc.5.8. Et Dauidis, qui in lachrymis assiduus sibi multitudine miserationum opus esse sentiebat, Psal.6.7. & 51.3.

2. *Fides*, quae Christum Mediatorem & Intercessorem apud Patrem agnoscit, & statuit peccatum remissum propter Mediatorem, & Iustitiam Mediatoris sibi imputari.

3. Est noua Obedientia, quae constat Pietate, &c. proximum, Sanctimonia & puritate in tota vita, & diligentia in Vocationis officio praestando. Quarum partium exemplum habemus, Luc.7.37. in Muliere peccatri-

ce, cuius

cè, cuius lachrymæ erant testimonium contritionis, i. pauoris, & doloris conscientiæ secundùm Deum ob peccatum: Accessus ad Christum, fiduciæ quam de illo conceperat: officium verò quod exhibet Christo, lachrymis rigando pedes eius, extergendo capillis suis, deosculando, nouam obedientiam quæ fidei fructus est, testabatur.

Quid sentis de hac Diuisione?

Veram quidem esse, sed si propriissime loqui velimus, Fides non est pars Pœnitentiæ, sed mater & origo: Oportet enim vt fides præluceat Pœnitentiæ, & qualis fides, talis Pœnitentia. *Nemo enim*, inquit Ambrosius, *Pœnitentiam agere potest, nisi qui sperat Indulgentiam.* Ideo Resipiscendi causa ab ipsa salutis promissione ducitur, Matth. 3.2. *Pœnitentiam agite, quia appropinquauit regnum cœlorum*, quasi dicat, Quoniam appropinquauit Regnum cœlorum, ideo Resipiscite. Et Psal. 130.4. *Apud te est propitiatio vt timearis.*

Deinde Scriptura non fidem sub Pœnitentia, id est non tanquam genus & speciem, sed tanquam duo diuersa Pœnitentiam & fidem enumerat, Marc. 1.15. *Pœnitentiam agite, & credite Euangelio.* Luc. 24.47. *Prædicate in nomine meo Pœnitentiam & remissionem peccatorum.* Et Paulus Act. 20.21. dicit, *se Iudæis ac Gentibus testificatum, quæ est erga Deum Pœnitentiam, & fidem in Iesum Christum:* Non quòd vera Pœnitentia citra fidem consistat: (sunt enim coniunctissimæ in sanctis:) verùm quòd etsi separari non possunt, distingui tamē debent, quemadmodum spes & fides: vt in muliere peccatrice, latrone, Dauide, Manasse & aliis Pœnitentibus.

Ad hæc noua vita seu Obedientia propriè loquendo nō est pars Pœnitentiæ, sed Effectus siue fructus, Matth. 3. 8. inquit Baptista, *Facite igitur fructus dignos Pœnitentia.* Sic Act. 26.20. *Gentibus annuntiauit, vt Resipiscerent, & conuerterent se ad Deum, opera facientes conuenientia Resipiscentia*, qui fructus, Opera sanctificationis vocantur.

Vtrum præcedit, fides an Pœnitentia?

Quum antè Pœnitentiam interdum Synecdochicè pro contritione, quam vocant, vsurpari dixerimus, & contritionem quandam legalem, aliam Euāgelicam esse monuerimus, Fidem mediam quasi inserimus inter priorem illum dolorum, qui est ex agnitione peccatorum, & accu-

ſatione conſcientiæ, ſiue qui eſt ex Lege: & poſterior, qui eſt ex Euangelio. Nam dolor ſecundùm Deum, eſt effectus quidam fidei, non minùs quàm gaudium, & lætitia conſcientiæ.

Quæ eſt tertia Pœnitentiæ ſignificatio?

Maximè propria, quæ Etymo vocis Hebraicæ reſpondet, & Reſipiſcentia veriùs, quàm Pœnitentia dicitur.

Quidnam illa eſt?

Eſt vera ad Deum vitæ noſtræ conuerſio, ex ſyncera ſerióque timore Dei profecta, qua peccator relicta delinquendi ſtultitia ad ſe redit, ſeu ad Deum potiùs, ac priſtinam animi ſententiam in melius mutat.

Quid vocas Conuerſionem ad Deum?

Transformationem ſiue Renouationem animæ ipſius, non quoad Eſſentiam, vt delirauit Illyricus, ſed quoad Qualitates ipſi inhærentes: qua exuta vetuſtate, fructus operum Renouationi ſuæ conuenientes parit, quam Regenerationem, ſeu Renouationem ſpiritualem vocant, qua imago Dei per tranſgreſſionem fœdata, & tantum non obliterata, in nobis reformatur, Eph. 4.23. *Renouamini Spiritu mentis veſtræ, & induite nouum illum hominem qui ſecundùm Deum conditus eſt*, i. ad Dei exemplar & imaginem creatus ad iuſtitiam & ſanctimoniam veram. Col. 3.9.10. *Exuite veterem illum hominem in factis ipſius, & induite nouum illum qui renouatur in agnitione Dei, ſecundùm imaginem eius qui creauit illum.*

Item, Circuncisionem cordis Scriptura nominat, Ierem. 4.4. *Arate vobis Aruum, & nolite ſerere ſuper ſpinas*: Et, *Circuncidimini Domino, & auferte præputia cordium veſtrorum.* Et Ezech. 18.30.31. *Conuertimini, & agite Pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus veſtris, & facite vobis cor nouum, & Spiritum nouum.*

Quæ eſt Cauſa Efficiens Pœnitentiæ?

Κύριον αἴτιον Deus eſt, Threnorum 5.21. *Conuerte nos, & conuertemur, & ſalui erimus.* Ierem. 31.18. *Conuerte me, Domine, & conuertar: poſtquam enim conuertiſti me, egi Pœnitentiam.* Ezech. 36.26. *Dabo vobis cor nouum, & Spiritum nouum ponam in medio veſtri.* Act. 11.18. laudat Eccleſia, Dei beneficium, quòd *Gentibus dederit Pœnitentiam ad ſalutem.* Et Paulus 2. Tim. 2.25.26. *Miniſtrum patientem*

pium erga incredulos esse iubens, si *quãdo*, ait, *Deus illis det Pœnitentiã, qua Resipiscãt à diaboli laqueis.* Et Eph.2. 10. dicimur Regenerationis respectu, *Dei opus, creati ad bona opera, quæ præparauit vt in illis ambulemus.* Agit enim hic de gratia, non de natura, aduersus Pelagium, & aduersus semipelagianos, qui naturam tantùm debilitatam, fingunt à gratia adiuuari.

Κινοῦν, Spiritus sanctus, qui afficit & mouet corda: *a* a Act.11. 16.18.
Vnde & Spiritus Regenerationis & sanctificationis dicitur, ad Titum 3.5. *Non ex operibus iustis, quæ fecerimus nos, sed ex sua misericordia seruauit nos, per lauacrum Regenerationis, & Renouationis Spiritus sancti*, i. quam præstat & efficit, Spiritus sanctus.

Administræ causæ, siue Συνεργοῦντες, Ministri Verbi, Act. 26.17. *Mitto te* (inquit Christus ad Paulum) *ad Gentes, vt aperias oculos eorum, & conuertas eos à tenebris ad lucem.* Et 1. Cor. 4.15. *In Christo Iesu per Euangelium vos genui.*

Instrumenta sunt, Verbum & Sacramenta, Ier. 23.29. *Nunquid verba mea quasi ignis*, ait Dominus, & *quasi malleus conterens Petram.*

An Legis, an verò Euangelij prædicationis, Pœnitentia est Effectus?

Discernendum est inter Accusationem peccati, & prædicationem μετανοίας siue Resipiscentiæ: illa enim Legis est, & præparat ad hanc; hæc autem Euangelij propria est in Remissionem peccatorum.

At quæ est Προηγουμένη, Antecedens, Interior, Immediata, & proxima causa Resipiscentiæ?

Est timor Dei ex diuini Iudicij aliquando futuri cogitatione, coram quo sisti nos omnes oportet. Act. 17.30. *Annuntiat Deus hominibus, vt omnes vbique Pœnitentiam agant, eò quòd statuit diem, in quo iudicaturus est orbem in æquitate.*

Et ex pœnis iam irrogatis, vel præsentibus, quibus monentur peccatores peiora sibi imminere, nisi mature Resipiscant: vt dicitur 1. Cor. 11. 32. *Dũ iudicamur, à Domino erudimur, ne cum mũdo condẽnemur.* Et Luc. 3.9. *Iam verò securis ad radicem arborum posita est: Omnis ergo arbor non ferens fructum bonum, exciditur, & in ignem proijcitur.*

Præcipuè verò Bonitatis Dei sensus, & consideratio, il-

lum dolorem excitat, quem secundùm Deum vocat Apostolus 2.Cor.7.10. Qui Resipiscentiam facit ad salutem, quo non pœnam modò exhorremus, sed peccatum ipsum, ex quo displicere Deo intelligimus: Cuius luculentissimum exemplar sunt Dauidis passim in Psalmis scriptæ lachrymæ.

Quæ sunt Προκαταρκτικαὶ causæ Resipiscentiæ, i. Quænam nos ad maturandam Pœnitentiam prouocare debent?

1. Incertitudo vitę nostræ: vigilandum ergo & orandum, quia nescimus neque illam horam, neque illum diem, ne citiùs obruamur iusto Dei iudicio, Matth.25.13.

2. Thesaurus plurimorum scelerum, iræ Dei & pœnarum, perniciosissima Procrastinatione Pœnitentiæ colligitur, Rom.2.5. *Pro duritia tua & corde, quod Resipiscere nescit, thesaurisas tibi ipsi iram in diem iræ & patefactionis iusti iudicij Dei.*

3. Angelorum offensio: nam vt hi gaudent de peccatorum Pœnitentia, Luc.15.7.10. ita haud dubiè tristantur de illorum Impœnitentia.

4. Periculosa alienatio à Deo, & finalis induratio: nam quò diutiùs differtur Pœnitentia, eò redditur difficilior, Prou.22.6. *Adolescens ambulans iuxta viam suam, etiam cùm senuerit, nō recedet ab ea:* & Pœnitētia sera, raro vera.

5. Cōscientia mala, qua nihil grauius, nihil miserius est.

6. Scandalum datum, & reatus alieni peccati. Hinc illud θρυλῶδες ἐπίφθεγμα Christi, Luc.17.1. *Væ homini per quem scandalum venit.*

7. Priuatio gaudij Spiritus sancti, & consolationum spiritualium. a

a Psal.51. 12.14.

8. Delitiæ Satanæ: sunt enim peccata hominum, vt quidam ex veteribus dixit, εὐωχίαι φαύλων δαιμόνων, delitiæ siue Epulæ *Diabolorum.*

9. Cogitatio Tragicorum Exemplorum in Impœnitentes, vt Sodomæos, Ægyptios, Iudæos, Orientales Ecclesias, & alios Impœnitentes.

Quot sunt partes Pœnitentiæ siue Regenerationis?

Apostolus 2.Cor.7.11. septem enumerat. 1. Studium emendandi scilicet.

2. Defensionem siue Excusationem ab alieno reatu.

3. Indignationem peccantis, scilicet aduersum sese.

4. Timo-

4. Timorem, Dei offensæ nimirum.
5. Vehemens desiderium, approbandi se Deo supple.
6. Zelum, cauendi offensionem Dei.
7. Vindictam, seu correptionem nostri, de qua 1.Cor. 11.31. *Si iudicaremus nos ipsos, non iudicaremur à Domino.*

Sed enim hęc potiùs sunt, vel Effecta, vel Adiuncta, vel etiam signa Resipiscentiæ.

Nos essentiales partes Regenerationis seu Pœnitentiæ, dicimus duas esse, *Mortificationem* carnis seu peccati, seu veteris hominis interitum, seu etiam nostri abnegationẽ: & *Viuificationem*, seu Renouationem Spiritus iustitiæ, siue noui hominis. Quam partitionem colligimus. 1. Ex Prophetis, vt Ps.34.15. *Desine à malo, & fac bonitatem:* Et Is.1.16. *Quiescite agere peruersè, & discite bene facere.*

2. Ex Rom.6.4. *Sepulti sumus cum Christo per Baptismum in mortem eius, vt sicut excitatus est ex mortuis in gloriam Patris, ita & nos noua vita incedamus.* Idem Rom.7.4. a

Est autem *Mortificatio* nostræ natiuæ corruptionis abolitio à Spiritu sancto profecta, ex Christi participatione manans: nam si verè morti eius communicamus, eius virtute crucifigitur noster homo, & peccati corpus sensim emoritur.

a *Eph.4.22.23.24. Col.3.5.8.9.10.*

Viuificatio verò siue Renascentia, est vis illa Spiritus sancti, ex Christi Resurrectione emanans, quę nostræ naturæ corruptionis abolitionem subsequens, paulatim, sicut dies depulsioni tenebrarum succedit, efficit vt voluntate Dei cognita & probata, incipiamus bene velle & facere, nam Resurrectionis Christi participes facti, per eam suscitamur in vitæ nouitatem, quæ Dei iustitiæ respondet. Rom.6.6.

An-ne breui aliquo momento absoluitur?

Non, sed vsque in vltimum vitæ terminum extenditur, vt se tota vita in ea exerceant fideles, & infirmitatem quoque suam meliùs discant. Quod enim Deus Ecclesiam suam ab omni peccato purgare dicitur, Eph.5.36. id ad reatum refertur potiùs quàm ad ipsam peccati materiam: & peccatum in Regenitis, Regnare tantùm, non habitare desinit, Rom.7.17. Vnde & v.24. *Quis me ῥύσεται,* non eripuit, sed *Eripiet, ex isto corpore mortis?* certamine nimirum durante, donec morte finiatur.

Quod est subiectum Cui, vel Quorumnam est Pœnitentia?

Alia Ethnicorum, qui vel tædio vitia sua deserunt, vel ex rationis iudicio desinunt peccare, ídque vel formidine pœnæ, vel etiam virtutis amore. Alia etiam, & seria quidem, impiorum, sed πρόσκαιρος, temporalis duntaxat, vt Esau, *a* & Achab, *b* quæ nihil aliud est quàm dolor secundùm mundum, qui mortem generat: quibus tamen Deus parcit ad tempus, & temporaliter benedicit, vt tali clementia ad synceram Pœnitentiā suos excitet. Alia itē Hypocritarū, ficta & Pharisaica, quæ in externa tātùm luce consistit: contra quā clamat Ioel. 2. 13. & reliqui Prophetæ.

a *Gen. 27. 38 Heb. 12. 17.*
b *1. Reg. 21. 27. 29.*

Syncera verò Electorum est tantùm, quos Deus eripere vult ab interitu, quippe à Spiritu Regenerationis pendet, & à fide, & misericordia Dei inseparabilis, teste Esaia 59. 20. *Veniet Sioni Redemptor, & iis qui in Iacob uersi sunt ab iniquitate.* Et Heb. 6. 6. Apostolus excludere volēs Apostatas à spe salutis, rationem affert, *Esse impossibile eos qui semel illuminati fuerint, & gustauerint donum cœleste, participes fuerint Spiritus sancti, gustauerint bonum Dei verbum, virtutésque futuri seculi, si prolabantur, rursum renouari ad Pœnitentiam, quia rursum crucifigunt Filium Dei, & ludibrio exponunt:* Quia scilicet Deus renouans quos perire non vult, signum paterni sui fauoris ostendit; contrà obduratione percutit reprobos, quorum irremissibilis est impietas.

Pœnitentia an-ne in Deum cadit?

Non propriè loquendo, 1. Sam. 15. 29. *Non enim homo est vt pœniteat eum:* tribuitur tamen Deo, *c* sed μετωνυμικῶς ratione Effectus: nam vt ira in Deo, ipsum iræ effectum, videlicet Pœnas: ita Pœnitentia, Dispensationis subitam mutationem denotat: Vnde Augustinus: *Pœnitentia Dei dicitur Rerum sub eius potestate constitutarum, hominibus inopinata mutatio, immutabili præsentia manente diuina.* Et notanda aurea Athanasij regula, Ταῦτα ἀνθρωπίνως μὲν λέγονται, θεοπρεπῶς δὲ νοοῦνται: Deus enim ad captum nostrum se demittens, se talem nobis figurat, non qualis in se est, sed qualis à nobis sentitur.

c *Gen. 6. 6. Ier. 18. 8.*
De Ciuit. Dei, lib. 17. cap. 7.

Quod est subiectum, In Quo?

Totus homo: totus enim innouatur, mente & voluntate, Eph. 4. 23.

Quod est Obiectum circa quod versatur Pœnitentia?

1. A principio seu à termino à quo est peccatum, de quo corrigendo cogitat: nam boni operis Pœnitētia nulla est qualis Ecebolij, Iuliani, Apostatarum: quæ licet dicatur Pœnitentia, mala est tamen.

2. Respectu termini ad quem sunt virtutes, quibus excolendis studet Pœnitentia: seu Lex est propriè acceptæ Pœnitentiæ Obiectum.

Quæ est quarta significatio Pœnitentiæ?

Impropria est, & vsurpatur non tam pro interna cōuersione ad Deum, quàm pro eius professione, quæ in culpæ confessione, & pœnę atque reatus deprecatione consistit.

Quotuplex est hæc Pœnitentia?

Duplex: Ordinaria siue Communis & Quotidiana, Et Extraordinaria seu Specialis, & ad certum tempus Pœnitentibus indicta.

Quæ est Ordinaria?

Cui omnes Christianos, etiam Sanctos in hac vita degentes, dare operam oportet toto vitæ suæ cursu, propter innatæ corruptionis reliquias: nam 1. Ioh. 1. 8. *Si dixerimus nos peccatum non habere, nos ipsos fallimus, & veritas in nobis non est.* Et Prou. 24. 16. *Septies in die cadit iustus.* Et contritione seu interno & vero animi dolore atq; peccatorū confessione corā Deo contenta est, vel priuatim cuiusque apud se, qualis Publicani *a*, vel publicè & coniunctim in Ecclesia præeunte Pastore *b*. Iā quādo solus Deus læsus est, & solius est Dei peccata remittere, ideo eorum confessio ad solum Deum dirigi debet, non vt ignarū, sed vt cordium cognitorē, Psal. 51. 5. *Peccatum meū*, inquit David, *cognitum tibi feci, & iniustitiā meā non abscondi. Dixi: Confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti iniquitatem cordis mei.* Et 1. Ioh. 1. 9. *Si confiteamur peccata nostra ipsi*, scilicet de quo sermo est, *fidelis est Dominus, vt remittat nobis peccata nostra.* Proinde Chrysostomus, *Homil. 2. in Psal. 50. Non dico vt confitearis peccata cōseruo tuo qui exprobret, sed dicito Deo qui sanat.*

a *Luc. 18. 14*
b *Leuit. 16 21.*

Quod autem Iacobus 5. 16. vult, non quidem vt Sacerdoti, sed vt alij aliis peccata confiteamur, tum de infirmitatum nostrarum priuata detectione ad mutuum consilium, & consolationem captandam, tum de reconciliatione, & offensarum condonatione proximorum placandum intelligendum est, quam nobis commē-

dat Christus Matth.5.23.24. *Si munus tuum attuleris ad altare, & ibi memineris fratrem tuum habere aliquid contra te, omitte illic munus tuum coram altari, & abi: primùm reconciliator fratri tuo, & tum veniens offer munus tuum.* Vbi sermonem ad temporum suorum rationem accommodat: non altaria nunc habenda, aut vsurpandas huiusmodi oblationes docet, sic enim sarcienda est Charitas, quæ nostra culpa dissilierit, culpam quam admisimus agnoscendo & deprecando.

Hoc tamen non impedit quin priuatus aliquis Pastorem suum consulat, & animi sui secretum vulnus ei aperiat, & ab eo Euangelij consolationem expectet. Quintiam sistant se Pastori oues, quoties sacram Cœnam participare volunt, vt vel consolationem, vel institutioné, vel admonitionem sibi priuatim accommodatam accipiant,
a Mat.3.6. modò absit tyrannis & superstitio: *a* Est enim officium Pastoris δημοσίᾳ καὶ κατ' οἴκους, i. publicè & priuatim popu-
b Act.20.20. lum Dei Euangelica doctrina docere & consolari. *b* Huius est exemplum Dauidis apud Nathan, 2. Sam.12.13.

An-ne omnia peccata enumeranda sunt?

Nequaquam, & fieri id nequit: Clamat enim Dauid Psal. 19.13. *Errores quis intelliget? Ab occultis meis munda me, Domine.* Et Psal.38.5. *Iniquitates meæ transierunt super caput meum.* Et Publicanus, Luc.18.13. contentus fuit dicere, *Domine, propitius esto mihi peccatori.* Ezech.18.21. *Quotiescunque ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor, ait Dominus.*

Quæ est specialis seu Extraordinaria Pœnitentia?

Quæ exigit publicam peccatorum confessionem, & gratiæ Dei implorationem.

Quotuplex est?

Rursum duplex: Priuata, vnius scilicet, aut quorundam & Communis, siue totius alicuius Ecclesiæ.

Quæ est Pœnitentia communis extraordinaria?

Quando totus aliquis cœtus aut Ecclesia, sentiens præsentia vel imminentia flagella Dei, propter delicta publica maximæ partis, solenni instituta Pœnitentię professione indicta à Magistratu, vel Gubernatoribus Ecclesiæ, adhibito fletu & ieiunio, irã Dei deprecatur. *c* Quibus olim
c Ioel.2.12. Ecclesia Iudaica addebat scissioné vestium, ciueré, & sac-
d Ierem.6.26. cum tanquã reatus signa: *d* Qualis fuit Pœnitétia Niniuitarum

tarum *a*. Et qualis Nehemiæ 1.4. describitur: & Israëlitarum *b*. a *Ionæ* 3.5. 6. *Esthera* 4. 3. b *cap.* 9.3.

Quæ est Priuata Extraordinaria?

Erat disciplinæ Ecclesiasticæ pars, quæ in vsu erat, cùm aliquis postquam receptus esset in album ciuium Ecclesiæ, ita turpiter ceciderat, & effreni licentia se proiecerat ad peccandum, vel quadam defectionis specie excusserat iugum Dei, & sic suis moribus Ecclesiam offenderat, vt Ecclesiasticus Senatus eum excludere de Ecclesiastico cœtu cogeretur *c*: tum enim publica Pœnitentiæ indicia ab eo requirebantur, vt Extraordinarius dolor, luctus, confessio, ac deprecatio, quibus satisfaceret Ecclesiæ, & ex quibus Ecclesia colligere posset eum qui offenderat, verum & seriam Resipiscentiam meditari, & sic rursum recipiebatur. Ita receptus est Corinthius ille in communionem, cùm se obsequentem correctioni exhibuisset *d*. c *Matt.* 18. 15.16.17. d 2. *Cor.* 2. 6.

Quæ erant partes huius Pœnitentiæ?

Tres, Contritio, Confessio, & Satisfactio.

Quid fuit Contritio?

In Veteri puriore Ecclesia, Non species satisfactionis pro peccato coram Deo, ita enim translatum fuisset ad homines, quod vnius Christi proprium est: sed assiduus & manifestus dolor exclusi à cœtu Ecclesiastico propter suã culpam, qui dolor deprehendebatur ex lachrymis pœnitentis, & petentis redire in gratiam cum Ecclesia: cuius exemplum habemus in eodem incestuoso Corinthio *e*. e 2. *Cor.* 2.7

Quid erat Confessio?

Non susurratoria in aurem Sacerdotis secretorum scelerum enumeratio, sed tantùm eius delicti aut erroris cuius exclusus arguebatur, antiquitùs quidem coram Ecclesia, seu omnibus fratribus agnitio, & detestatio, atque ἐξομολόγησις: postea verò coram Senatu Ecclesiastico, tandem (præsertim in Romana Ecclesia, Nouatianorum causa) coram delecto Presbytero, qui Pœnitentium ἐξομολογήσεις audiret vice totius Ecclesiæ, vt eorum pudori parceretur. Quam tamen Nectarius Theodosij magni temporibus Constantinopolitanæ Ecclesiæ Episcopus sustulit, propter Diaconum, qui hoc prætextu Matronam

compresserat, Eccles. hist. Socratis l. 5. cap. 19. Cuius sententiam eius successor Chrysostomus approbauit, & sequutus est.

Quid fuit Satisfactio?

Non pœnæ solutio aut peccatorum compensatio ad veniam à Deo iis emerendā: nam à Deo est gratuita peccatorum remissio propter Christum *a*, non quoad culpā tantùm, sed quoad pœnam, Ierem. 31. 34. *Iniquitatū vestrorum non recordabitur Dominus.* Item, *Delebit instar nubis, Demerget in profundum maris peccata vestra*, Isa. 44. 22. *Non imputabit*, Psal. 32. 2. *Castigatio pacis nostræ fuit super eum* Isa. 53. 5. *Peccatorum nostrorum non recordabitur amplius*, Ier. 31. 34. Ergo non postulabit ad pœnā. Et Paulus Christū sese pro nobis ἀντίλυτρον dedisse scribit, 1. Tim. 2. 3. Et qualē compensationem à nobis recipiat Dominus, docet Oseas inquiens c. 14. 3. *Omnem*, inquit, *tolles iniquitatem, ô Deus, & vitulos labiorum persoluemus*, seu sacrificium laudis, i. gratias maximas, quæ olim figurabantur sacrificiis, seu fructum labiorum confitentium nomini Dei, vt interpretatur Apostolus Heb. 13. 15.

a *Isa. 43. 25 Act. 10. 43.*

Sed, Erat publica testificatio, qua qui excommunicati fuerant, vel propter fidem negatam in persequutione, vel propter admissa grauiora crimina, scortationē, & similia, cùm in communionem recipi vellent, à Pastore primùm, vel Presbyterio, τῇ ἐπιτιμίᾳ, obiurgatione, seu verbis castigabantur *b*, in aliorū exemplum: Deinde indicebantur iis certa ieiunia, & alia, tanquam Pœnitentiæ Adiuncta, quibus se prioris vitæ pertæsos esse probarent, ac manebant seorsim in Templo, audiebant Conciones, inde Audiētes dicti: pòst expleto certo tempore intererant precibus, sed in gradu siue sede, aut ordine Pœnitentium, inde Orantes. Cùm autem veniretur ad Sacramētorum administrationem, abibant: Tandem verè & cū lachrymis supplices petebant veniam ab Ecclesia quam offenderant. Atque ita dicebantur non Deo pro peccatis, sed Ecclesiæ pro Scandalo dato satisfecisse, i. tantum præstitisse, quantum Ecclesiæ in quam peccauerant, satis videbantur. Et demū per Impositionem manuum Episcopi, Absolutionis symbolum ad Eucharistiæ communionem admittebantur. Cyprian. lib. Epist. 3. Epistola 14. Quas publicas Pœnitētium Castigationes, veteres vocant ἐπιτιμία καὶ τιμωρίας.

b *2. Cor. 2. 6.*

Latini

Latini autem Satisfactiones. Et hodie vtilis esset talis disciplina, qua peccator qui se polluisset graui aliquo flagitio, non reciperetur ad communioné fidelium, nisi priùs Ecclesiæ satisfecisset, modò citra superstitiosum rigoré, ostentationem, hypocrisin, & meriti opinionem.

Erat etiam politica Satisfactio, qua restituebatur ablatum, & satisfiebat proximo, qui à delinquente læsus erat: de qua Augustinus, *Non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.* Quin quod locum illum Matth. 3. 8. *Facite fructus dignos Pœnitentiæ*, de Satisfactione interpretantur Chrysostomus, & Hieronymus in Commentariis.

Annon apud Danielem ca. 4. 24. iubetur Nebucadnezar, Peccata sua iustitia & Eleemosynis redimere?

Iubetur quidem, sed illud *Redimere* refertur potiùs ad homines quàm ad Deum: & non causa veniæ (nulla enim vnquam fuit ἀπολύτρωσις quàm sanguinis Christi *a*) sed potiùs modus conuersionis illic describitur. Sic *Charitas operit multitudinem peccatorum*, Prou. 16. 6. non apud Deum, sed apud homines ipsos. a *Eph.* 1. 7. *Col.* 1. 14.

Annon Passiones piorum sunt Satisfactiones, & Compensationes pro peccato?

Nó, quia nõ sufferũtur sine peccato, & Christi obedientia vnica est pro peccatis satisfactio *c*. Sed nec pœnæ sunt seu τιμωρίαι, verùm μαθήματα, castigationes paternæ, δοκιμασίαι, seu explorationes & admonitiones, futurum potiùs quàm præteritum tempus spectantes, ne peccatum porrò in corpore eorum regnet, néve cum mundo pœnitere nescio pereant, 1. Corinth. 11. 32. *Cùm iudicamur, ὑπὸ κυρίου παιδευόμεθα, ne cum mundo condemnemur.* b *Heb.* 9. 12 26. & 10. 11. 12.

Quis finis Pœnitentiæ?

Vt peccatores se agnoscant, suáque omnia coram Domino damnata, quo carnis suæ mortificationi studeant, ac nouam in Spiritu vitam totis votis expetant, Deum noua sua vita glorificent, & sic viam in Regnum Dei teneant.

Qui fructus seu Effectus Pœnitentiæ?

Alij interni, perpetui, & necessarij: alij Externi. *Interni* sunt officia pietatis erga Deum, Charitatis erga proximum, & in tota vita sanctimonia & puritas, sed hæc ab interiore cordis affectu profecta.

Externi sunt corporis quædam exercitia, quibus privatim quidem vtimur ad nos humiliandos domandamque carnem nostram *a*: publicè verò ad Resipiscentiæ testificationem, vt in squalore, gemitu, & lachrymis iacére, omnibus delitiis se abdicare, ieiunio vacare: modò ne in his rigidiores simus, néve exercitia hæc præcipuam partem constituamus Pœnitentiæ. Ideo Ioel 2.13. *Scindite corda vestra, & non vestimenta vestra.* Et Iacobi 4.8. *Mundate scelerati manus, purgate corda duplices animo.*

a 2. Cor. 7. 11.

Quis Vsus?

Nempe vt quemadmodum per Relectionem sedulam Scripturæ vitia, sic per Pœnitentiam vitæ errata corrigamus.

Quæ Pugnantia?

Error Nouatianorum & Catharorum, qui deficientibus à fide tempore persecutionum, vel in manifesta scelera prolapsis post Baptismum, Pœnitentiam & reditum ad Ecclesiæ communionem negabant, contra illud Ierem. 3.1. *Tu fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me, dicit Dominus, & ego recipiam te*: & contra exemplum Petri, post abnegationem recepti in gratiam, & Apostolicam functionem *b*: & Incestuosi apud Corinthios pœnitentis recepti à Paulo *c*: & dictum Christi, qui vult nos condonare fratribus septuagies septies, id est quoties resipuerit, Matth. 18.22. Et Chrysostomi, καὶ χιλιάκις μετανοήσας εἴσελθε: Et factum Domini, qui relictis 99. sanis ouibus, errantem & lassam quæsiuit, & inuentam humeris suis portauit, ibidem Matth. 18.12.

b Ioh. 21.15 16.17.
c 2. Cor. 2. 7.

2. Ματαιολογία Pontificiorum, qui docent 1. Pœnitentiam esse Opus liberi Arbitrij seu virium humanarũ, cùm mala Arbor non possit bonos fructus facere, Matth. 7.18. 2, Pœnitentiam esse Sacramentum, & Actus hominis pœnitentis esse materiam huius Sacramenti, cùm tamen Baptismus sit Sacramentum Pœnitentiæ *d*. Et addunt, alteram post Naufragium esse tabulam, qua post Baptismum acceptum peccantes, iterum cum Deo in gratiam redeũt.

d Marc. 1. 4. Luc. 3. 3. Act. 2. 38.

3. (Quod

3.(quod ipsorum πρῶτον ψεῦδος est) Publicæ seu Ecclesiasticæ & Disciplinaris Pœnitentiæ, quæ fit coram Ecclesia, ritus, contritionem, confessionem, & Satisfactionem, ad generalem Pœnitentiæ, quę fit coram Deo, doctrinam accommodant, eiúsque partes esse dicunt. 4. Contritionem cordis esse dolorem voluntarie susceptum pro peccatis, qui mereatur misericordiam Dei. 5. Confessionem oris auricularem, id est enumerationem acuratissimam omnium peccatorum, explicatis etiam singulorum circũstantiis in aurem proprij Sacerdotis, iure diuino mandatam, à singulis sub pœna Excommunicationis præstandã, & ad remissionem peccatorum obtinendam necessariam, neglectionem autem eius mortalem esse. Confessionem autem quæ fit quadragesimæ tempore, maximè Deo gratam & acceptam esse, contra expressam Doctrinam Pauli, Rom. 14. 5. 6. *a* 6. Non sufficere Pœnitenti à præteritis malis abstinere, & mores in melius mutare, nisi de iis quę facta sunt, satisfaciat Deo, & hanc specialiter Pœnitentiã vocant: vnde vulgare illud, facere Pœnitentiam. Satisfactionem autem pro peccatis & pœnis peccatorum saltem Purgatorij fieri Deo, vel per opera indebita, hoc est Verbo Dei non mandata, vt per constructa templa, numeratas preces, peregrinationes ad hoc vel illud cadauer, carceres, cucullas, humidormitiones, eleemosynas, missas emptas, Indulgentias, & similia: vel per indictas pœnas à Sacerdote, vel per passiones quas pij perferunt: quæ omnia gratuitæ Satisfactioni Christi repugnant, qui mortis & obedientiæ suæ virtute, reatum & pœnam peccatis nostris debitam sustulit. *b*

a *Col. 2. 16. Gal. 4. 10. 11*

b *Isa. 44. 4. 5. 1. Ioh. 1.*

3. Hypocritarum conatus, qui externam Resipiscentiam externè quidem moliuntur, cùm tamen internos impietatis fasciculos non dissoluant.

Postremò, Anabaptistarum & Perfectistarum, qui se perfectum Regenerationis gradum assequutos esse somniant, contra perpetuum illud Spiritus & carnis certamen, quod sentiunt Sancti in hac vita, Gal. 5. 17.

LOCVS XXXI.

De Iustificatione Hominis coram Deo.

Quid significat Iustificare?

LATINA origine, reipsa iustum facere, hoc est, renouare, & cor immutare, quod solius Dei proprium est: sicut etiam Sanctificare, est ex profano sanctum facere. Qua significatione videri potest Apostolus vsurpasse, 1. Cor. 6. 11. *Et hæc eratis quidam, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini Iesu & per Spiritum Dei nostri*, id est ex immundis mundi, ex profanis sancti, ex iniustis iusti facti estis per Spiritum Sanctum, propter Christum, in quem creditis. Quam significationem nonnulli Patres, atq; imprimis Augustinus (attêdentes potiùs Latini vocabuli compositionem, quàm Spiritus Sancti phrasim) sequuti sunt, vt Iustificari illis ferè nihil aliud fuerit, quàm ex iniusto iustum fieri per gratiam Dei propter Christum: vt Augustinus Epist. 105. ad Sixtum, & alibi sæpe: (qui tamen Remissionem peccatorum pro eo, quod Iustificationem cum Paulo dicimus, vsurpat) Iustificationem pro Regeneratione seu Sanctificatione sumit: Ex quo Sophistæ Iustitiarij erroris sui ansam ceperunt. At idem tamen nobiscum censet, dum Remissionem peccatorum, pro ea quam Iustificationem cum Paulo vocamus, vsurpauit: sicut & Dauid expositore Paulo, dicit, *Beatum hominem, cui Deus imputat Iustitiam absque operibus*, dicens, *Beati quorum remissæ sunt iniquitates*, Psal. 32. 1. Rom. 4. 7. Nam, *Iustitia Sanctorum*, inquit Augustinus *in hoc mundo, magis Peccatorum Remissione constat, quàm perfectione virtutum.* Vbi particula Magis, exclusiuè sumenda est pro Potiùs, sicut in illo: *Oportet Deo magis obedire, quàm hominibus*, Act. 5. 29. Et, *Dilexerunt gloriam hominum magis quàm gloriam Dei*, Iohan. 12. 43.

3. Sci-

2. Scripturæ vſu eſt verbum forenſe, & ſignificat Imputare iuſtitiam, Imputatione iuſtum cenſere, Reputare iuſtum, Abſoluere à criminibus obiectis, liberare, ſeu ſententia iuſtum pronuntiare, Iuſtum conſtituere & agnoſcere: quod etiam ſonat verbum Hebræum *Hiſdic*, quod verbo condemnandi paſſim in Scriptura opponitur: vt & verbum Græcum Δικαιοῦν, hac ſignificatione ſumitur in vſu forenſi: quod Suidas exponit, δίκαιον νομίζειν, id eſt iuſtum cenſere Vt Prouerb. 17. 15. *Qui iuſtificat impium, aut qui condemnat iuſtum, vterque eſt abominatio Domino:* Vbi Iuſtificare non ſignificat Iuſtitiam infundere, hoc enim facere non eſt abominatio. Et Matth. 12. 37. *Ex verbis tuis iuſtificaberis, & ex verbis tuis condẽnaberis.* Sic Luc. 7. 29. *Publicani iuſtificauerunt Deum*, id eſt iuſtum agnouerunt, & confeſſi ſunt. Et cap. 16. 15. *Vos iuſtificatis vos coram hominibus*, id eſt haberi vultis iuſti. Ab hac ſignificatione, Coram hominibus iuſti pronuntiantur à poſteriori, qui iuſtè agunt: vt Iacobi 2. 21. Abraham dicitur iuſtificatus, hoc eſt pronuntiatus iuſtus coram hominibus ex effectis.

3. Significat ad iuſtitiam alios promouere, docendo & inſtituendo, vt Dan. 12. 3. *Qui alios iuſtificant*, hoc eſt inſtituunt ad iuſtitiam, ſiue doctrina & inſtitutione efficiunt iuſtos, *erunt ſicuti ſtellæ in firmamento.* Et Apoc. 22. 11. *Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc*, id eſt bene agendo proficiat.

Qua ſignificatione vſurpauit hoc verbum Paulus in Doctrina de Iuſtificatione hominis coram Deo?

Non prima, non tertia, ſed ſecunda, quæ planè forenſis eſt. Eſt enim Iuſtificari Apoſtolo, Cœleſtis Iudicis ſententia abſolutum à condemnatione & reatu pro iuſto haberi. Quod patet ex antitheſi Iuſtificationis & Condemnationis, quam inſtituit Paulus Rom. 8. 33. *Quis intentabit crimina aduerſus Electos Dei? Deus eſt qui iuſtificat: Quis eſt qui cõdemnet?* Proinde Iuſtificatio Paulo eſt, ſententiæ quædam pronuntiatio, & vt ita dicam, Iuſtidictio, reipſa potiùs, quàm Iuſtifactio.

Quotupliciter dicitur quis Iuſtificari apud Paulum?

a Rom.10.3. 4.5.

Dupliciter tantùm *a*, vel sua Iustitia, id est ex operib. seu ex lege, vt Rom.2.13. *Factores Legis*, (siqui sint supple) *iustificabuntur*: quæ iustitia Legalis dicitur. Vel aliena, Christi scilicet, id est ex fide, Rom.5.19. *Fide iustificamur*, quæ iustitia Euangelica dicitur.

Quid significat, Ex Operibus iustificari?

Non, vt quidam putant, iustitiæ habitum ex Operibus iustis acquirere, vel, iustum fieri ex operibus, sed iustum iudicari & pronuntiari propter obedientiam Legi præstitam: seu, Operibus iustificari dicitur is, in cuius vita reperitur ea puritas & sanctitas, quæ testimonium iustitiæ apud thronum Dei mereatur: qualiter neminem mortalium iustificari docet Paulus, Rom.3.2. *Ex Operibus legis non iustificabitur omnis caro*, id est ex eo quod præstat lex, siue ex præstatione Legis non iustificabitur omnis caro. Quod Enuntiatum licet apud Græcos & Latinos sit particulare, apud Hebræos tamen est vniuersale, quia particula negans non cohæret cum Nota seu Categoremate, sed cum verbo.

universali

Quid fide iustificari?

Est propter Christum fide apprehensum absolui à peccato: seu fide iustificari dicitur is, qui sua, id est operum iustitia exclusus, alienam, id est Christi iustitiam per fidem apprehendit, qua vestitus, in Dei conspectu non vt peccator, sed tanquam iustus, ἄμωμος καὶ ἀνέγκλητος apparet *b*.

b Gal.3.27. Eph.5.17. Apoc.7.14.

Quid est Iustificatio?

Non Spiritus Sancti donatio, Regeneratio, aut nouæ Qualitatis infusio, iustitiæve acquisitio: aut si philosophice loquendum sit, non μεταβολὴ, seu motus ad iustitiam acquirendam: Sed, Est sententia Iudicis cœlestis, qua propter Christi meritum, ex mera sua gratia, credenti non imputat peccatum ad mortem, sed imputat iustitiam Christi in Euangelio oblatam, ad suam gloriam, & vitam æternam. Vel, Est gratuita absolutio à peccato, & morte simul, & imputatio iustitiæ ad vitam æternam, & gloriam Dei, idque propter Christum, eiúsque iustitiam, qua per fidem induti, comparemus coram Dei tribunali sancti & inculpabiles.

Qua

Quæ sunt partes Iustificationis?

Duæ: prior est ἄφεσις, remissio, siue absolutio, eáque duplex, primùm à peccato, deinde à morte. Primùm enim Deus è tribunali suo pronuntiat immunes à peccato: nam etsi peccatum in nobis insit reipsa, tamen quia totum illud quantumcunque est, tegitur Christi iustitia, ideóq; non obiicitur Dei iudicis oculis, Deus nos pronũtiat sic immunes esse ab eo, ac si in nobis omnino nullũ esset. Deinde postquam absoluit nos à causa mortis, népe peccato, absoluit nos etiam à pœna, & morte ipsa, quæ est stipendium peccati, Rom. 6. 23.

Posterior pars Iustificationis est λογισμὸς, seu imputatio, qua cœlestis Iudex iudicat nos iustos alieno merito, & adiudicat nos vitæ æternæ propter alienum meritum: éstque hæc prioris quoddam effectum: nam qui iudicatus est iustus, necesse est adiudicetur vitæ. Vtramque partem docet Daniel cap. 9. *Septimanæ 70. decisæ sunt super populum tuum, & super ciuitatem sanctam tuam, cohibendo prauaricationem illam, & obsignando peccata, & expiando iniquitatem, & adducendo iustitiam sempiternam.* Et Paulus Rom. 3. 4. 5. Prima parte tollitur debitum nostrum, secunda consulitur inopiæ nostræ. Item, Remissio peccatorum medetur reatui, imputatio iustitiæ Christi, corruptioni & malo, quo humana natura laborat.

Quæ causa efficiens Iustificationis?

Non homo siue à se, siue ab alio symbolum conferens, quippe in actu Iustificationis tantùm subiectiuè & passiuè sese habet: sed Deus, qui obedientiam Christi nobis acceptam fert. Stat enim illud Iehouæ, Esa. 43. *Ego ego sum qui deleo prauaricationes tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor.* Quod axioma Theologicum, tanquam verum Scribæ Iudæorum etiam agnouerunt, Marc. 2. 7. *Quis potest remittere peccata nisi Deus solus?* Et Rom. 4. 5. *Sed credit in Deum qui iustificat impium*, id est eum qui in sese impius est, iustum censet in Christo. Et cap. 8. 33. *Deus est is qui iustificat, quis est qui condemnet?* Et hinc Iustitia Dei appellatur a: Non essentialis illa Iustitia Dei qua in se est: non etiam illa communicatiua, quam suis

a Rom. 1. 17. & 3. 21. 22.

Electis cōmunicat per Spiritū Sanctum, sed ab Efficiente causa sic dicta, quia videlicet nobis eam gratuitò imputat, seu adiudicat: partim etiam ab Obiecto, quia sola potest ferre rigorem iudicij diuini, & consistere coram tribunali Dei: & ideo æterna dicitur, Dan. 9. 23. quia ab æterno ab eo decreta.

Quæ causa Συνεργὸς Iustificationis?

Christus qui merito & obedientia sua, Iustificationem nobis acquisiuit, Rom. 5. 9. *Iustificati sumus sanguine ipsius*. Et 2. Cor. 5. 18. *Reconciliati sumus per ipsum Christi.*

Quæ causa est προηγουμένη?

Non futurorum bonorum operum, aut fidei præuisio, nec præsentium æstimatio, sed sola Dei gratia, non illa gratis data aut infusa, siue fides, siue Charitas: sed gratia gratis dans, id est Dei beneuolentia, seu εὐδοκία[a], & erga nos homines amor[b]. Ideo Rom. 3. 24. *Iustificantur Gratis* id est δωρεὰν, id est exclusis operibus, non modò fidē antecedentibus, sed consequentibus, seu ex gratuito dono ac mera liberalitate, *Eius gratia per Redemptionem factam per Iesum Christum*. Et cap. 4. 16. *Propterea ex fide est hereditas, vt sit per gratiam*. Et 11. 6. *Quòd si per gratiam, iam non ex operibus, alioquin gratia non esset gratia, &c.* Et Eph. 2. 8. *Gratia estis seruati per fidem, & hoc non ex vobis, Dei donum est*. Proinde gratuita est omnino nostra Iustificatio, sicut & quæ eam præcedunt Electio, & Vocatio, & sequens eam Sanctificatio: Nam & Christus ipse, cum sua satisfactione, est donum Dei gratuitum, & ex gratia est, quòd Deus propter alium & alienam iustitiam iustificet, & fides ipsa, itidemque quòd fidei interuentu iustificamur, Dei donum est. Denique Remissionem peccatorum gratuitam esse, tum alibi sæpe, tum Luc. 7. 41. παραβολικῶς docet Christus, proposita creditoris, & debitorum imagine.

a Eph. 1. 9.
b Tit. 3. 4.

Quæ est Meritoria seu Materialis causa Iustificationis nostræ, id est propter quod iustificamur?

Non fides, non Charitas, non opera, non merita nostra, vel Sanctorum, non passiones, non Sacramenta,

sed

sed Christus cum sua Iustitia:nec principaliter tantùm,& cuiusque opera seu merita minùs principaliter, sed solus Christus in solidum,& quidem quatenus fide apprehenditur,Rom.3.24. *Iustificamur gratis per Redemptionem factam in Christo Iesu.* Et 1.Petr.1.18. *Vt qui sciatis vos non caducis rebus, argento, vel auro fuisse redemptos ex vana vestra conuersatione ex Patrum traditionibus accepta*, illorum scilicet de quibus dicitur Ezech.20.18. *In statutis Patrum vestrorum ne ambuletis, & iura illorum ne obseruetis, sed pretioso sanguine, vtpote Agni immaculati, & incontaminati nempe Christi.*

Quid Iustitiæ Christi nomine intelligis?

Non Essentialem illam ipsius Diuinitatis Christi in homines distributam, siue Christum ipsum, quatenus Deus est, ad iusta facienda impellentem, vt dicebat Osiander: hoc est enim μανιχαΐζειν, id est Dei Substantiæ per omnia diffusionem imaginari, & Deum ipsum cum ipsius in nobis effectis confundere. Non itē illam inchoatam, quam in Regeneratis efficit suo Spiritu:hoc enim est Iustificationem cum Sanctificatione rursum confundere.Sed tum puritatem summam & perfectissimam integritatem seu Sanctificationem, qua ex conceptionis ex Sancto Spiritu momento,in humanitate sua donatus est: quam Habitualem vocant,seu Originalem iustitiā: Paulus autem *Legem Spiritus vitæ in Christo* vocat, quæ nostræ Originali iniustitiæ,seu natiuæ labi opponitur *a*, & nobis imputatur:tum ipsius obedientiam Actualem, ex illa Habituali profluentem, qua actu ipso Legi Dei perfectissimè obediuit, nostræ inobedientiæ oppositam. *Sicut per vnius inobedientiā peccatores cōstituti sunt multi, sic per vnius Obedientiam iusti cōstituentur multi.* Rom.5.19.

a Rom. 8.1. 2.

Quotuplex est Christi Obedientia?

Duplex, Actiua, & Passiua. *Actiua* est perfecta Legis diuinæ præstatio, quam Christus adeò plenè & perfectè exequutus est, vt Deum toto corde amans, & proximum plus quàm seipsum diligens, ad vltimum vsque Legis apicem satisfecerit: de qua Matth.3.15. *Decet nos adimplere omnem iustitiam.* Et 5.17. *Non veni soluere Legem, sed implere.* Ioh.8.29. *Ego quæ placita sunt Patri, facio semper.* Et Philip.2.8. *Ipse se summisit factus obediens vsque ad mortem crucis.*

Passiua est Christi victima, seu Passio: nam cùm peccatorum nostrorum merces sit mors æterna, solus Christus, qui tot debitorum nexui exoluendo par fuit, seipsum pro nobis mortem luit, & sua morte, mortis æternæ vincula abrupit, sicque persoluto pretio homines debitores apud Deum creditorem liberos esse iussit. Hinc dicitur Pretium Redemptionis nostræ *a*: hinc Seruator, Propitiator, & Propitiatio pro peccatis nostris dicitur, in quo & ex quo recuperamus omnia, quæ in Adamo perdidimus.

a *Gal.* 1. 4. *Col.* 1. 14. 1. *Tim.* 2. 6. 1. *Pet.* 1. 18.

Anne præter passiuam hanc Iustitiam, etiam Actiua Christi obedientia, qua legem impleuit, imputatur nobis à Deo in Iustitiam, id est, An propter obedientiam Legi ab eo præstitam iustificamur? vel, An-ne soli morti & Passioni Christi, an verò etiam vita actiua & inhærenti eius Sanctitati salus nostra vendicanda est?

Maximè. 1. Quia Actualis inobedientia Adami, nos peccatores constituit: Ergo à contrario, actualis Christi obedientia nos constituit iustos, Rom. 5. 19. Et vers. 10. *Si cùm inimici essemus, reconciliati fuimus per mortem Filij, multò magis reconciliati seruabimur per vitam ipsius.*

2. Quia nō solùm expiatione peccati nobis opus fuit ad tollendam mortem, sed iustitiæ dono ad vitam æternam obtinendam, iuxta Legis præceptum & postulationem, *Hoc fac, & viues.* Ideo Christus non tantùm Redemptionis nostræ λύτρον, sed & finis seu perfectio Legis dicitur ad salutem omni credenti, Rom. 10. 4. Hinc Ambrosius, *Perfectionem Legis habet, qui credit in Christum.*

3. Quia Christus non solùm pro nobis in mortem se obtulit, sed etiam seipsum pro nobis sāctificauit, vt simus & ipsi Sanctificati per veritatem, Ioh. 17. 19. *Et nobis factus* dicitur *à Deo Sapientia, Iustitia, Sanctificatio, & Redemptio,* 1. Cor. 1. 30.

4. Quia passiua Christi obedientia ne quidem merè puréque passiua fuit, sed principatum in eadem actiua sibi iure vendicauit, Psal. 40. 8. 9. *Scriptum est in capite Libri, vt faciam voluntatem tuam, mi Deus, Et dixi, Ecce venio: Et ideo oblatus est, quia voluit,* Esa. 53. 7. Et vt Sacerdos seipsum obtulit victimam pro peccatis *vnicáque oblatione consecrauit in æternum eos, qui sanctificantur.*

ficentur, Hebr.10.7.14. imputata ipsis Sanctitate Christi victimæ, sicut declarat Apostolus vers. 10. *Qua voluntate Sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel factam.*

3. Quia Christus totus nobis datus est, cum suis beneficiis, alioquin si passiua duntaxat eius obedientia nobis imputaretur, sequeretur dimidium tantùm Christum nobis datum, Patientem videlicet non autem Agentem ea quæ Patri sunt placita: auferentem peccata & mortem æternam, non autem afferentem iustitiam. At ille non sibi, sed nobis natus, & datus esse dicitur *a*, vt totum se nobis a *Isa.* 9 6.
impenderet, & pro nobis agenda ageret, & patienda pateretur.

Cur igitur Christus dicitur nobis propositus esse à Deo placamentum in ipsius sanguine, Rom.3.15. & dicimur Sanguine Christi iustificari, Rom. 5. 9. & purgari ab omni peccato, 1.Ioh.1.7.

Quia in eiusmodi dictis synecdochicè & κατ᾽ ἐξοχὴν vsurpatur præcipua pars pro toto, propter arctissimam συζυγίαν Passionis, & actiuæ Iustitiæ Christi: id quod etiam liquet ex eo, quòd Rom.4.25. Iustificatio Resurrectioni (quæ & ipsa actiua est) tribuitur, quia Resurrectione sua testatum fecit Dominus, se morte sua plenè pro nostris omnibus peccatis satisfecisse: nec enim peccata nostra expiata essent morte Christi, si mors in illo certamine superior fuisset.

Quomodo dicimur Gratis iustificari, si propter Christi meritum iustificamur?

Quia gratuitum est Dei Patris de nobis redimendis decretum, nec quicquam de nostro vicissim Deo persoluimus. Proinde illa particula excluduntur nostra merita, non Christi: vnde dicimur summo pretio à Christo redempti *b*: vt rectè dicere possimus, nos meritis & Operibus iustificari, quia Christi meritis & operibus iustificamur. b 1. *Cor.* 6. 20. 1. *Pet.* 1. 19.

Quod est Subiectum Iustificationis?

Christus quidem ipse subiectum est δικτικὸν seu materia in qua illius iustitiæ propter quam iustificamur

nos,quæ in ipso subiectiuè inhæret, nec subiectum illud suum vnquam egreditur: propterea dicimur fieri iustitia,
a 2. Cor. 5. ἐν αὐτῷ,a & Paulus dicit, *Se ἐν αὐτῷ inuenisse iustitiam*,
21. Philip.3.9. Verùm Iustificationis,id est sententiæ illius, qua Deus pronuntiat iustos,Materia & Subiectum sumus nos ipsi,primùm quidem non preparati,aut afferentes illa merita,sed peccatores,& impij,Rom.4.5.*Qui iustificat impium*:deinde credentes,Rom.3.22. *Iustitia Dei perfecta est in & super omnes qui credunt.*

Cùm Deus prohibeat iustificare impium, Prou.17.15. *Anne rectè facere dicitur,quod ipse prohibet?*

Rectè,quia omni Lege superior est,& ἀνυπεύθυνος:quare licet ei impium iustificando suam declarare iustitiam, cùm eius voluntas iustitiæ regula sit.

2. Impium vocat Paulus naturæ respectu,eum qui acceptantis gratiæ respectu electus est.

3. In Iustificatione tollitur Impietas, succedit fides sicuti illuminatur cæcus,qui submota cæcitate recipit visum. Adhæc Impium dicit, non actu in impietate perseuerantem, sed non afferentem propria merita,nec respicientem ad suas vel Qualitates,vel actiones, vel virtutes,sed quem vita anteacta impietatis Reum agit, & qui tamen deplorat suam impietatem, & ad gratiæ diuinæ
Dan.9.7. num confugiens,sibi ignosci petit,vt Daniel,inquiens,*Tibi tantùm Iustitia,nobis autem confusio faciei.* Et Dauid,
Psal. 32. 6. *Pro remissione peccatorum*(Ergo & Impietatis) *orabit ad te omnis Sanctus.*

Nihilne differt Iustificatio iam credentium & renatorum à Iustificatione eorum qui nondum renati sunt?

Nonnihil differt,si subiecta consideres,quia in non renatis nihil inuenit Deus,præter horrendam malorū colluuiem:in renatis verò sua etiā dona complectitur Deus, vtrosque tamen eodem modo iustificat.

Quinam Iustificantur?

Soli Electi ante constitutionem mundi, Rom. 8. 30.

Quos

Quos prædestinauit, eos etiam vocauit, & quos vocauit, eos etiam iustificauit. Et vers. 33. *Quis intentabit crimina aduersus Electos Dei?*

Eodémne modo omnes?

Eodem: ideo Paulus Rom. 4. 3. 9. 10. cùm ab exemplo Abrahæ Patris credentium argumentatus esset, subiecit vers. 23. *Non scriptum est autem propter eum solùm, quòd illi imputatum ei fuerit, sed & propter nos, quibus futurum est vt imputetur, iis nimirum qui credunt in eum, qui excitauit Iesum Dominum à mortuis.*

Quæ Iustificationis forma?

Non μεταβολὴ, seu motus alterationis, quæ acquiritur iustitia per fugam mali, studiúmque boni: hoc enim Sanctificationis proprium est: non item Charitas, non bona opera, non nostra Legis impletio, non denique Qualitas infusa, aut inhærens, imò ne ipsa quidem fides: sed peccatorum nostrorum per sanguinem Christi parta remissio, & obedientiæ perfectissimæque iustitiæ Christi imputatio, & acceptilatio, qua fit vt credentes iusti censeantur coram Deo in tribunali ipsius, & ius vitæ æternæ obtineant: seu iustitia Christi imputata, quatenus imputatur à Deo, est Iustificationis forma. Quod confirmat Apostolus, Rom. 4. 6. inquiens, *Dauid beatum declarat cui Deus imputat iustitiam absque operibus:* vbi forma Iustificationis ponitur non inhærens iustitia, sed imputata quatenus imputatur, Psal. 32. 1. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata, beatus vir cui non imputat Dominus peccatum.* Gen. 15. 6. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam.* Rom. 5. 19. *Per vnius inobedientiam iusti constituuntur multi.* Et 2. Cor. 5. 21. *Eum qui non nouit peccatum, pro nobis peccatum fecit*, non in sese, sed ex omnium nostrorum peccatorum reatu ipsi imputato, *vt nos efficeremur iustitia Dei*, id est iusti apud Deum *in ipso*. Et hæc est illa nostra iustitia imputata, non quod eius causa simus vllo modo, sed quia nobis adiudicatur à Deo.

Quid Imputare significat?

Non dare, aut infundere, aut inserere: sed cogitare & decernere, habere, censere, numerare, acceptum ferre, *Allouer, & recenoir en compte:* Sic enim in Genesi 15.6. *Abraham credidit*, & ex phrasi Hebraica: cogitata seu decreta *ei* qui ante reus erat, *iustitia fuit*: Sic enim vsitate accipitur verbum חשב, id est *imputare*, vt Gen. 50. 20. *Vos cogitastis de malo, sed Dominus imputauit seu* cogitauit *hoc ad bonum.* Et 2. Sam. 19.19. *Non imputes mihi Domine hoc peccatum*, id est non cogites seu non decernas me puniendum. Sic Rom. 5. 13. Ἁμαρτία οὐκ ἐλλογεῖται, μὴ ὄντος νόμου. Sic Rom. 8. 36. ἐλογίσθημεν, *habiti sumus tanquã oues occisionis: &* 9. 8. *filij promissionis* λογίζονται, *censentur in semine.* Et Marc. 15. 28. μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη, *cum sceleratis numeratus est.* 2. Tim. 4. 16. *Omnes me deseruerunt,* μὴ αὐτοῖς λογισθείη, *ne illis imputetur:* ad Philem. vers. 18. *Siquid læsit te aut debet,* τοῦτο ἐμοὶ ἐλλόγει.

Quotuplex est Imputatio?

Duplex, quædam *Realis*, quando reipsa datur aut numeratur quod in rationes admittitur, vt cùm reipsa debitor, qui est soluendo, creditori pecuniam numerat, eaque in rationes accepti admissa, reipsa liberatur debitor.

Quædam δωρεὰν est, siue *gratuita*, cùm non reipsa soluitur, sed pro soluto habetur, quod debebatur à debitore, qui soluendo non est, sic vt non ampliùs à creditore interpelletur, sed liberetur per acceptilationem: qualis est illa οἰκονόμου τῆς ἀδικίας, Luc. 16. 6. qui in tabulis, id est obligationis instrumento, loco centum, quinquaginta ascribi vult, eòque modo debitores Domini sui liberat à portione pensionis debitæ summæ, quam reipsa non persoluerant.

Cùm debeamus Deo pœnam peccatorum nostrorum, & mortis æternæ Rei simus, vtra imputatione liberamur, Realine an Gratuita?

Gratuita: cùm enim ne quadrantem afferre possimus ad nos liberandos, certũ est nihil à nobis reipsa dari posse Domino Deo nostro: sed cùm iustitiæ ipsius satisfieri oporteat, fideiussor interuenit, qui nostra causa soluit, eiusque

solutio

solutio nobis accepta fertur. Is est Christus, cuius obedientiæ & passionis meritum, non aliter credentibus imputatur, quàm si reipsa in ipsis hæreret.

Probatur hoc 1. Quia *Christus dedit animam suam λύτρον ἀντὶ πολλῶν*, Matt. 20.28. Deinde 2. Cor. 5.21. *Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum, vt nos fieremus iustitia Dei in ipso:* nam quia personam nostram suscepit, sicut Reus nostro nomine factus, & tanquam peccator iudicatus & habitus est, non ob sua propria, sed ob nostra delicta: ita nos iusti sumus in ipso, non ob nostram propriam iustitiam, sed ipsius. Ideo Augustinus. *Ipse peccatum, & nos iustitia, nec nostra, sed Dei: nec in nobis, sed in ipso: sicut ipse peccatum non suum, sed nostrum: nec in se, sed in nobis: sic ergo sumus iustitia Dei in ipso, vt ille est peccatum in nobis, nempe ex imputatione.* Et Rom. 5.19. *Quemadmodum per vnius hominis* (Adami) *inobedientiam, peccatores constituti sunt multi: Sic per obedientiam vnius* (Christi,) *iusti constituentur multi.* Huc facit celebre dictum Augustini, *Nostra delicta, sua delicta fecit, vt suam iustitiam, nostram iustitiam faceret:* Ea enim induti, non secus in Dei conspectum prodimus, & vitæ æternæ ius consequimur, quàm Iacob olim indutus vestibus pretiosis primogeniti fratris sui Esaui, Patrem accedens Esaui loco habitus, obtinuit benedictionem. a

August. in Enchiridio, cap. 41.

a Gen. 27. 11. & seq.

An non Iustificatio sic erit tantùm Ens quoddam imaginarium, seu fictio iuris?

Absit: nam imputatio non est otiosa cogitatio, sed efficax Relatio, seu applicatio fundamenti ad terminum, i. Cogitatio Dei efficax credenti, iustitiam & satisfactionem Christi decernens. Deinde, vt loquuntur in Scholis, Etsi Relatio est res minimæ Entitatis, tamen est maximæ efficaciæ. Vt igitur damnatio, quanquam est Relatio, tamen non est prorsus nihil, aut iuris fictio, aut otiosa cogitatio, sed significat ordinationem efficacem ad æternas pœnas: sic imputatio Iustitiæ, aut iustificatio, quæ est Relatio diuina, nequaquam est fictio iuris, aut cogitatio otiosa (vt parùm religiosè quidam loquuntur) sed est decretum Dei efficax, ἐνδοκία καὶ ἀπόφασις τοῦ Θεοῦ, seu ordinatio talis, qua Deus eum qui reus est, & in seria Pœnitentia credit in Christum, absoluit à reatu, & imputat ei iustitiam Christi fideiussoris.

Sed, An non absurdum est, aliena iustitia nos iustificari, sicut aliena vita viuere, aut aliena albedine dealbari est ἀδυνατον.

Non est, quia non est eadem ratio: nam aliena vita simpliciter aliena est: sed iustitia Christi aliena est quatenus extra nos est, & in alieno subiecto, nempe Christo residet: sed aliena non est, quatenus nobis destinata est: sicut solutio debiti nostri aliena est, quatenus ab alio subiecto facta, nostra est: quatenus nobis imputatur. Est etiam nostra illa iustitia, quatenus illud ipsum eius subiectum, nempe Christus, noster est, adeóque spiritualiter per fidem factus est vnus nobiscum: non per actualem corporis & animæ Christi παραφυάδα καὶ ἀπόῤῥοιαν intra nos, aut per transuasationem, transfusionem, vel continuationem essentialem vel actualem vllius Qualitatis in Christo inhærentis, sed ex communicatione, quam vinculo spiritus Sancti habemus cum ipso qui est caput nostrum, & cuius quoque nos membra sumus, Ephes. 5. 30. Hinc rectè Aquinas, *Caput & membrum, sunt quasi vna persona mystica, & ideo satisfactio Christi, ad omnes fideles pertinet, sicut ad sua membra*, Proinde iustitia illa, aliena quidem est inhæsione, nostra verò fidei applicatione.

Sum. 3 par. qu. 48. art. 2. & qu. 49. art. 1.

Adhæc Iustificatio non ad Qualitatem, sed ad Relationem refertur, quæ in emanatione & habitudine magis quam inhæsione consistit. Et præterea ita nunc nobis imputatur, vt aliquando cum ipso Christo in cœlis degentes, realiter etiam iustitia Christi induamur, eáque vita Christi viuamus, quæ nunc est tantùm inchoata, olim autem perficietur.

Quid differunt Iustitia Legalis & Euangelica?

Non materia aut forma: sed efficiente, subiecto, & Fine. Non materia, quòd vtraque sit obedientia, quæ præstatur Deo: Non forma, quia vtriusque norma, est lex diuina: Deus enim nullam aliam iustitiam agnoscit nisi quæ cum sua lege congruit, Ideo Rom. 3. 30. *Lex per fidem stabilitur*: Tum quia Christi iustitia est plena Legis præstatio: tum quia Spiritu Christi induimur per fidem: quo agente, incipimus velle & agere quæ

Dei

Dei sunt, & sic per eum inchoatur in nobis Legis obedientia. Et cap. 8. 3. 4. *Deus misit filium suum in carnem, vt ius Legis*, seu Legis iustitiam, i. illud ipsum quod requirit Lex, nempe impletionem iustitiæ, & perfectam virium nostrarum integritatem (quæ omnia gratis consequimur in Christo per fidem apprehenso) *in nobis impleret*, id est, in seipso quidem, & vt sic dicam, applicatiuè: nam per fidem ipse, ipsiúsque iustitia nostra fit. Et Gal. 4. 4. *Christus factus est sub Lege*, id est Legi subiectus (tam faciendo quàm patiendo) *vt eos qui sub Lege erant*, i. qui Legi erant subiecti, *redimeret*.

inhæsive, in nobis verò

Subiecto verò & Efficiente differunt, quia iustitia Legalis est in illo & ab illo ipso homine præstita, qui iustus ab ea censetur, cuiusmodi nullus est, excepto Christo. Euangelica verò est perfecta Legis impletio, præstita non in illo, nec ab illo ipso homine, qui ab ea iustus censetur, sed ab alio, nempe Christo, quæ tamen homini ad iustitiam accepta fertur. Ideo Rom. 10. 5. & seq. Iustitia quæ ex Lege est, sic habet, Qui fecerit hęc homo, viuet in ipsis (Leuit. 18. 5.) Quæ autem fidei iustitia est, salutem gratuitam denuntiat, si credideris in corde tuo, & ore confessus fueris Dominum Iesum, & quòd Pater suscitauit illum à mortuis, seruaberis.

3. Fine, nam finis Euangelicæ, est gloria misericordiæ, & iustitiæ Dei: Legalis autem est hominum magis gloria, quia haberet homo, de quo gloriaretur. a

a Rom. 3. 26. 27. & 4. 12. Eph. 1. 6.

Quodnam est Cognatum Iustificationis?

Regeneratio, seu donatio Spiritus sancti, seu Sanctificatio, Viuificatio, Renouatio, seu Infusio gratiæ sensim abolentis & immutantis deprauatam naturam, seu etiam Iustitia inhærens, quæ per Spiritum sanctum nobis communicata, se per opera foras exerit, & qua sumus iusti, non coram Deo, sed coram hominibus, & pro iustis ab ipsis agnoscimur & habemur, constátque Mortificatione peccati, seu veteris hominis, & Renouatione noui, iodio peccati, & amore iustitiæ, studióque bonorum operum: & inchoata Obedientia vocari solet: de qua 1. Ioh. 3. 7. *Qui facit iustitiam, iustus est.* Et Apoc. 22. 11. *Qui iustus est, iustitiam faciat adhuc.*

Est-ne separabilis Regeneratio à Iustificatione?

Non, sed tamẽ distinguenda, nec duo beneficia Iustificationis & Sanctificationis vnquam confundenda: vt de

Iustificatione dicit Psal.32.2. *Beatus, cui non imputatur peccatum.* De Renouatione verò addit, *Et in Spiritu eius non est dolus.* Sicut enim in peccato Originali, quod ab Adamo habemus, duo sunt, nempe illius peccati seu inobedientiæ reatus & imputatio (vt dicitur Rom. 5.12. *in quo* scilicet Adamo, *omnes peccauimus*:) & eam consequuta Iustitiæ priuatio. Sic si vera est antithesis inter Christum & Adamum, tanquam contrarias causas: deinde inter peccatum, & iustitiam, tanquam contraria Effecta, (pari enim & eadem ratione iustitia est per Christū, qua peccatum est per Adamum) vtramque iustitiam Imputatam & inhærentem habeamus, necesse est. Sed in priore vera coram Deo nostri Iustificatio consistit, quòd
a Rom.5.1. ea sola perfecta sit, & conscientiam pacatam reddat. *a*
In altera verò nostri innouatio, in qua quotidie nos proficere necesse est, non autem ea niti coram Deo, cùm im-
b Rom.7.18.& seq. perfecta sit. *b*

Nihilne conueniunt Iustificatio & sanctificatio?

Conueniunt 1. Causa Efficiente. Deus enim vtriusque author est, per meritum Christi.

2. Instrumentali, quæ est Fides, illius quidem recipiē-
c 1.Tim.1.5 do, huius verò non Efficiendo. *c*

3. Scopo & Fine: vtraque enim tendit ad vnum finem, sed illa vt causa: hæc verò vt via, Eph.2.10. *Conditi sumus in Christo ad bona opera quæ preparauit Deus vt in iis ambulemus.*

Est-ne discrimen inter Iustificationem & Donationem Spiritus sancti?

Maximè: quemadmodum Luc.15.20. Filius prodigus reconciliatur Patri per solam misericordiam, qua pectus paternum ardet, non propter κειμήλια, quę Reconciliato donantur. ~~Quod discrimen est inter~~ Iustificationem & Renouationem?

Differunt τῷ εἶναι, 1. Forma: nam Iustificatio est Remissio peccatorum, & imputatio Iustitiæ, seu acceptatio personę ad vitam æternam, ex misericordia Dei propter Agnum Dei tollentem peccata mundi. At Renouatio est per Spiritum sanctum habitantem in cordibus Iustificatorum, & accendentem nouos motus congruentes voluntati diuinæ, ab impuris qualitatibus ad puras reductio. Proinde Donatio Spiritus sancti non est pars Iustificationis,

cationis, sed huius tanti beneficij appendix, siue vt Græci loquuntur ἐπισφράγισμα καὶ προσθήκης μέρος, adeóque obsignatio & testificatio acceptæ propter Mediatorem Iustificationis, iuxta illud Eph.1.13.14. *In quem credentes obsignati estis Spiritu promissionis Sancto, qui est arrhabo hæreditatis nostræ.*

2. Subiecto: iustitiæ enim subiectum non est in nobis, sed in Christo: sanctificationis autem subiectum est mēs, voluntas, affectus, & membra omnia externa. *a* — a Rom.6.19. Col.3.5.

3. Obiecto: nam illa respicit obedientiam Christi perfectam: Sanctificatio autem nostra pro Obiecto habet Legem.

4. Causa Efficiente proxima. Iustificatio non habet causam in nobis, quia nobis non inhæret: Sanctificatio habet voluntatem, quæ est principium actionum humanarum: πράξεως γὰρ ἀρχὴ, προαίρεσις: προαιρέσεως δὲ ὄρεξις καὶ λόγος, Aristot. maiorum Moralium lib.1. cap.12. & personarum efficientium respectu: nam Tit.3.5. Regeneratio & Renouatio Spiritui sancto efficienter tribuuntur. At Iustificatio in solidum Christo tribuitur: *In semine tuo benedicentur omnes Gentes*, Gen.22.18.

5. Effectis, illa nos absoluit in Iudicio Dei, hæc minimè.

6. Iustificatio est actus indiuiduus: at Regeneratio est actus diuiduus, quia non vno momento, sed ordine quodam, seu successiuè & per gradus perficitur ex beneplacito Dei: éstque hîc incohata, in altera verò vita erit consummata. Adhæc Iustificatio est meri beneficij: At Regeneratio est Obsequij nostri.

7. Iustificandi & Regenerandi discrimen pulchrè exprimit Paulus: nam is de inhærente iustitia sua flebiliter exclamat, Rom.7.24. *Miser ego, quis me liberabit ex corpore mortis isto?* Ad iustitiam verò imputatam confugiēs, quæ in sola misericordia fundata est, magnificè gloriatur, & plena fiducia vitæ & morti, omnibúsque aduersis insultat, Rom.8.33.34. & seq.

Quæ sunt instrumenta seu media Iustificationis?

Organica causa ἔξωθεν annuntians, & offerens beneficium Iustificationis, est vox Euangelij, Rom.1.16. *Euangelium est Dei potentia ad salutem omni credenti*, i. Organum Dei verè potens & efficax ad seruandum: *Iustitia*

enim Dei per illud patefit ex fide in fidem : hinc ſermo vitæ: *a* Verbum ſalutis: *b* Verbum & Miniſterium reconciliationis. *c*

[a Act.5.20. b Act.13.26. c 2.Cor.5.18. d Apoc.16.3.11.]

2. Ὑπηρέται ſiue Adminiſtri & Teſtes huius benedictionis (non autem ἐμποροι, venditores, *d* ſunt Euangelij Miniſtri: iuxta dicta Ioh.20.23. *Quorum remiſeritis peccata, remittentur eis: quorum retinueritis, retenta erunt.* Et 1.Tim.4.16. *Attende tibi ipſi & doctrina, perſiſte in ipſis: id enim ſi feceris, & teipſum ſeruabis, & eos qui te audiunt*: nempe quia fides eſt ex auditu, auditus ex prædicatione.

Inſtrumentalis cauſa ἔσωθεν interna rurſus duplex, 1. ὄργανον θεόσδοτον, ſeu manus apprehendens & recipiens oblatam Iuſtificationis gratiam, eſt fides Saluifica à Spiritu ſancto credentibus infuſa, Rom.3.28. *Colligimus igitur fide iuſtificari hominem abſque operibus Legis.* Sic paſſim, Fide, *e* Per fidem, *f* Ex fide *g* (ſunt enim hæc ſynonyma) ſed nuſquam propter fidem iuſtificari ſeu ſeruari dicimur, Rom.10.8. *Hoc eſt verbum fidei,* &c. Et hinc *Iuſtitia fidei* dicitur, vt quæ fide apprehenditur, cùm creditur Euangelio.

[e Gal.2.6. f Eph.2.8. g Rom.3.28.]

2. Obſignans interna eſt Spiritus ſanctus, qui obſignat Iuſtificationem in cordibus noſtris, ſic vt de ea dubitare non poſſimus, Eph.1.13. *In quo etiam poſtquam credidiſtis, obſignati eſtis Spiritu illo promiſſionis Sancto, qui eſt arrhabo hæreditatis.* Et 1.Cor.6.11. *Iuſtificati eſtis per Spiritum Dei in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti.*

3. Obſignans externa ſunt Sacramenta, alterum quidem initiationis, alterum verò Redemptionis, Rom.4.11. *Et accepit Circuncisionem ſigillum iuſtitiæ fidei*; Item 1. Cor.11.23. & Tit.3.5. *Seruauit nos per lauacrum Regenerationis, & Renouationem Spiritus ſancti.*

Quo ſenſu igitur Fide Iuſtificari dicimur?

Non intrinſeca ſua dignitate aut merito, non quà opus vel noua Qualitas in nobis intelligitur, non vi aut efficacia Iuſtificandi à Charitate deſumpta, nec propterea quòd Charitatem ſibi adiunctam habeat, aut per eam operetur: non quia fides Spiritum Chriſti participat, quo iuſtus credens reddatur, quia non in nobis, ſed in Chriſto iubemur iuſtitiam quærere: *h* ſed quòd oblatam in Euangelio iuſtitiam recipit & amplectitur, Rom.1.16. 17. Re-

[h 2 Cor.5.21.]

17. *Reuelatur iustitia Dei ex fide in fidem.* Nam quoad Iustificationem res est merè passiua fides, nihil afferens nostrum ad conciliandam Dei gratiam, sed à Christo recipiens quod nobis deest.

Quomodo igitur fides dicitur In Iustitiam imputari?

Non absolutè, sed Relatiuè, quando videlicet fides nō sola, sed cum Obiecto suo crucifixo intelligitur, vt Rom. 3.22. *Iustitia Dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes credentes.* Et ver.25. *per fidem in sanguine Christi.* Quibus locis fidei voce, (metonymia Continentis pro re contenta) Christus Crucifixus intelligitur, sed fide apprehensus. Hoc sensu *fides Abraha, imputata est ei ad iustitiam*, seu pro iustitia, Rom.4.9. *Et fides cuilibet credenti imputatur ad iustitiam.* id est, Christus crucifixus apprehensus fide, censetur nostra iustitia: censetur, inquam, à Deo è tribunali suo sententiam iustitiæ pronuntiante.

Quemadmodum igitur manus quæ recipit thesaurum donatum, non ditat, sed thesaurus: Sic nec fidei opus, vel actio nos iustificat, sed ipse Christus quem fide apprehendimus. Et hoc est quod Theologi Orthodoxi dicunt, nos Iustificari fide Correlatiuè, & Ratione Obiecti fidem imputari in Iustitiam: quæ assertio inde manifesta est, quòd apud Paulum. Rom. 3.27.28. a opponitur hæc Enuntiatio, Fide sumus iusti, propositioni huic, Iustificamur ex operibus, tanquam contradictoriæ. Quare ex natura Contradictionis perspicuum est, non iustificari quenquam fide, in quantum est opus siue nostrum, siue Dei in nobis, sed in quantum Christi meritum includit. a Gal.2.16.

Per se quidem fidei repugnat Incredulitas, & operibus Legis ἀεργία seu intermissio bonorum operum: sed respectu Iustificationis contraria sunt, fides quæ merito Christi, & opera quæ merito ~~Christi~~ [hominis] nituntur. Hinc est etiam quòd Paulus Iustitiam Legis, & Iustitiam fidei tanquam contrarias inter se opponit, cùm Philip.3.9. repudiat suā iustitiam, quæ est ex Lege; & acquiescit in iustitia, quæ est ex fide Iesu Christi, seu ex Deo per fidem.

Cur particula Exclusiua, Sola, *additur in propositione, Sola fide iustificamur?*

Vt intelligatur quod promiſſio ſalutis, ſola accipiatur fide, & non pendeat ex vlla operis noſtri dignitate aut merito.

An Excluſiua particula, Sola, *ex Scripturis probari poteſt?*

Poteſt: nam Marc. 5. 36. expreſſa habetur, vbi Dominus confirmaturus Iairum, dicit ei, *Ne metuas,* μόνον πίστευε, *ſolummodo crede.* Quibus verbis Chriſtus apertè indicat ſe nihil omnino quærere quàm vnam fidem, *ſine qua impoſſibile eſt Deo placere,* Heb. 11. 6.

2. Habetur eius Æquiualens, Gal. 2. 16. Paulus dicit Homines non iuſtificari ἐὰν μὴ διὰ πίστεως, *niſi fide,* & addit expreſsè, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων. Et Rom. 3. 28. & 4. 6. χωρὶς ἔργων, *abſque operibus:* ſatis enim ſolidè ſoli fidei tribuit Iuſtitiam, qui operibus adimit. Idem confirmat particula δωρεὰν, *Gratis,* Rom. 3. 24. Excludit enim hoc vocabulum omne meritum & demeritum ab eo cui vel bene vel malè fit: vt Pſal. 35. 19. *Oderunt me* δωρεὰν, *immeritò,* i. ſine vlla cauſa odij à me profecta.

3. Apoſtolus Rom. 10. 3. pronũtiat propterea Iudæos non fuiſſe Iuſtitiæ Dei ſubiectos, quia propriam iuſtitiam vnà cum iuſtitia fidei voluerunt ſtabilire. *a* Et Philip. 3. 7. 8. aſſerit ſe vt vt eſſet ἄμεμπτος, irreprehenſibilis in Lege coram hominibus, omnia reputare veluti σκύβαλα, vt eam iuſtitiam quæ eſt à Deo per fidem conſequatur: ſignificans fieri non poſſe, vt fides & Opera ſimul Iuſtitiæ partes aut cauſæ ſtatuantur.

a Gal. 3. 2. & ſeq.

4. Neceſſitas vindicandi honorem Chriſti, & conſolandi afflictam conſcientiam in agone, requirit Excluſiuam.

5. Accedit ſententia Patrum: nam Gennadius Pauli interpres, inquit, Δικαιοσύνη γάρ, καὶ τὸ πιστεῦσαι μόνον. Et Ambroſius, Iuſtificati ſunt gratis, quia nihil operantes, neque vicem reddentes, ſola fide iuſtificati ſunt.

In 3. cap. Epiſt. ad Rom.

Quid igitur excludit particula Sola, *in propoſitione qua Sola fide Iuſtificari dicimur?*

Non cauſas concurrentes quæ extra nos ſunt, ſed ſiduntaxat generis & ordinis cauſas intra nos, i. non gratiam miſericordiámve Dei Iuſtificantis, nec meritum mortis Chriſti, quod nobis ad iuſtitiam imputatur: ſed noſtra tantùm & Sanctorum opera ſiue Qualitates. Rectè ergo

Sola fides iustificat, quia ipsa vnicum est instrumentum, vnica facultas in nobis qua recipimus iustitiam Christi. Sic Efficientis causæ respectu solus Deus iustificat, nō Meritoriæ, Sola obedientia filij iustificat: At instrumentalis respectu, Sola fides.

Cur autem Paulus addit, Χωρὶς ἔργων νόμου; Rom.4.6.

Non vt ea adesse, sed vt causas Iustificationis esse negat.

Sed quænam Opera excludit Paulus?

Non solùm Ceremonialia, vt volunt Aduersarij, sed moralia, vt planum est ex his dictis, quæ ad sententiæ probationem adducit, *Ex operibus Legis nulla caro iustificabitur*, Rom.3.20. *quoniam per Legem cognitio peccati, ideo non iustitia*, &c. Et 4.15. *Lex iram operatur*, cum à nullo obseruetur, Ergo non iustitiam. Item cap.7. *Non nossem Concupiscentiam esse peccatum, nisi Lex dixisset, Non Concupisces.* Gal. 3. 10. *Maledictus qui non manserit in omnibus, quæ scripta sunt, in libro Legis, vt ea faciat*. Et v. 12. *Qui fecerit hæc homo, viuet in ipsis.*

2. Nec moralia tantùm excludit, vt iidem Aduersarij volunt, quæ literaliter aut ex puris naturalibus extra Christi gratiam faciunt homines nondum regeniti, cùm non regenitus (vt qui extra Christum sit) nunquam bene agere possit: sed bona opera renatorum etiam, seu gratiæ opera, seu quæ à fide proficiscuntur. Nam Abraham qui statuitur vniuersale Exemplar Iustificatorum, & iustificatus fuit, regenitus fuit, cùm illa opera faceret, propter quæ laudem apud homines obtinuit. Apud Deum verò iustificatus non fuit, sed cùm multis iam annis vitæ sanctitate excelluisset, Deus ei solam fidem in Iustitiam imputauit, Rom. 4. 2. 3. Nec de infideli, sed fideli, inquit Habacuc. 2. 4. *Iustus ex fide viuet.* Et regenitus Dauid Psal. 32. 1. de se & aliis piis exclamat, *Beati quorum remissæ sunt iniquitates.* Et Psal. 143. 2. *Ne intres in iudicium cum seruo tuo, quia in conspectu tuo nullus viuens iustificabitur.* Quin Apostolus ipse, *Nullius rei mihi conscius sum, sed in hoc non sum iustificatus*, 1. Cor. 4. 4. Nec mirum: sunt enim bona Opera Iustificationis Effecta, non causæ.

3. pauca sunt, imperfecta, & semper aliqua labe nostri

a 1. Reg. 8. 46. polluta, Esa. 64. 6. *Non est iustus, a qui faciat bonum, & non peccet*: nam cùm iustitiæ inhærentis forma, non sit penitus introducta (quia in motu consistit Iustificatio, aduersariorum sensu) sequitur contrariam Qualitatem, quæ est peccatum, non esse penitus excussam, ac proinde peccati reliquias manere in eo, quod est imperfectum.

Quod verò Belarminus statuit Iustitiam inhærentem esse perfectam quoad habitum, sed quoad Actum imperfectam, vanum est commentum: siquidem perfectio & imperfectio actus, pendet à perfectione & imperfectione Habitus, iuxta illud Philosophi, τῆς βελτίστης ἕξεως, ἡ βελτίστη ἐνέργεια, Eth. ad Eudemum l. 2. c. 1. 3. Sed & prior

b Ezech. 18. 24. Iustitia per sequentia peccata deletur. *b*

4. Iacobus 2. 10. *Qui offendit in vno, factus est omnium Reus*, id est Reus meritò censetur violatę Legis in genere, quia qui vnicum apicem violarit, is maiestatem Legislatoris violauit: vnde regula, Tota lex est vna Copulatiua, quòd violatio vnius mandati, trahat secum vtriusque tabulæ, & ipsius Legislatoris neglectionem & contemptum, quia vnus & idem est omniu illorum pręceptorum Legislator, & corpus Legis est indiuiduum.

5. Nec personæ apud Deum gratia conciliatur per opera, sed e conuerso tum demum placent opera vbi persona gratiam priùs in Dei conspectu inuenerit. Hinc est quod Gen. 4. 4. scribitur, Iehouam respexisse ad Abelem, & ad munus eius. Et Heb. 11. 4. Abelem per fidem præstantius sacrificium obtulisse Deo, quàm Cainum.

6. Paulus 2. Cor. 5. 18. prædicationem de gratuita cum Deo reconciliatione perpetuam esse in Ecclesia testatur: Ergo non aliam iustitiam ad finem vsque vitæ habent fideles, quàm quæ illîc describitur.

Cur igitur Iacobus 2. 21. dicit Abrahamum Iustificatum fuisse operibus?

Quia non de causa agit, sed de Effectu, ex quo Iustificatio agnosci possit. Nam cùm obtulisset Abraham Isaac filium suum super altare, ex operibus iustificatus est (inquit) hoc est, compertus est fuisse Iustificatus etiam antea per fidem, ídque ex operibus tanquam testimonio Iustificationis. Et sic homo operibus iustificatur, id est

compro-

comprobatur esse illa persona, quæ Christi obedientia iustificatur, ex vitæ Sanctificatione, quæ tanquam Effe-ctus illam sequitur, & de illa testatur. Quo modo etiam Deus dicitur in extremo illo die Iustificaturus Electos suos ex ipsorum operibus. Nam duo sunt principia rerũ, alterum Existentiæ, alterum Cognitionis: Ita fides vt principium Existentiæ facit vt simus iusti: Opera autem vt principium cognitionis faciũt vt cognoscamur iusti. Ideo Dominus in Extremo die proponet principium cognitionis iustitiæ fidei, quod incurret in oculos omnium Contrariorum, Mat.25.34. *Venite benedicti Patris mei*, &c.

Quis fuit Status tempore Pauli Quæstionis de Iustificatione, seu Qua de re erat olim controuersia?

De Efficiente & Meritoria Iustificationis causa, Vtrum videlicet ea esset Christi satisfactio fide apprehensa, an vero opera nostra: & adhuc illius controuersiæ reliquiæ sunt in Papatu. Nam etsi acutiores initium Iustificationis, seu primam Iustificationem, quam vocant, Christi merito tantum adscribant, tamen Iustificationis progressum (quam secundam Iustificationem vocant) merito operum tribuunt. Nunc verò diaboli arte tota iustificandi natura in controuersiam venit: neque enim tempore Apostolorum agitatum fuit, An Iustificatio sit μεταβολή, motus quasi physicus ab inhærente iniustitia ad iustitiam inhærentem, An verò sita esset Iustificatio in sententia Iudicis pronuntiata, quod hodie quæritur: sed quæsitum fuit, An Iustificatio posita in sententia Iudicis de Reo pronuntiata, fiat propter opera, an propter Christum.

Quibus argumentis, operibus causam Iustificationis detrahit Paulus?

1. Quia omnes peccatores, & ex impura natura, fieri non potest vt prodeat pura & perfecta erga Deum obedientia, cui nihil acceptum est, nisi ex omni parte integrum & absolutum; nullàque sorde inquinatum, qualem in homine reperire nec licuit vnquam, nec licebit. *a* a Rom.1.2. 3.cap.

2. Quia scriptura nullũ iustum esse Legis operibus, & neminem quidem pronũtiat: *b* manet etiam fixũ, *Maledi-* b Rom.3. 10.

ctus qui non permanet in omnibus, quæ scripta sunt in li-
bro legis. Sed nemo vel Sanctissimus Legi Dei satisfa-
vt constat ex querela Apostoli Rom.7.*a*

a 1.Ioh.1.9. 3. Quia *si iustitia est per Legem, Christus frustra*
tuus est, Gal.2.21.& 4.2.

4. Quia non vult Deus apud se quenquam glo-
b Eph.2.8. Nequis glorietur, Rom.3.26.27.*b*
9. 5. Quia per Legem agnitio peccati, & Lex iram
ratur, i. mortem & iudicium denuntiat iis, qui non
c Rom 4 tegram iustitiam opere præstiterint.*c*
15. 6. Quia Lex lata est post promissionem de Iusti-
Gal.3 10. tione & vita æterna.*d*
d Gal.3.17. 7. Quia hæreditas seu vita æterna, donum est,
e Rom.6.23 meritum.*e*
Gal.3.18. 8. Quia *non sunt condigna passiones*, & proinde
Eph.2.8. ctiones nostræ *ad futuram gloriam, quæ reuelabitur*
bis, Rom.8.18. Et 2.Cor.4.17. *Momentanea leuitas*
pressionis nostra, at futura gloria æterna est, & pondus
ius καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν, *prorsus excedens*
modum.

Quibus argumentis astruit Iustitiam fidei

1. Quia sola *habet testimonium ex Lege & Pro-*
f Rom.3.21. *tis, f & finis Legis fuit* Christus *g* Rom.10.4. Cir
Gen.3.15. *sio fuit signaculum iustitiæ fidei.* Rom.4.11. Sacrificia &
& 22.8. remoniæ Christum & iustitiam quæ est per fidem
g Rom 10.4 gurarunt. Habac.2.4. *Iustus sua fide viuet.* Psal.32.1.
ti quorum remissa sunt iniquitates. Et contrà, Psal.1
Non iustificabitur in conspectu tuo omnis caro, intelli
obedientia Legis, Act.10.43. *Omnes Propheta testim*
perhibent Christo, quòd per ipsum accipiamus Remiss
peccatorum.

2. A parium comparatione, quia Abraham Pater
dentium (exemplo & excellentia fidei) per fidem
h Gen.5.6. catus est, non per Legem. *h* Est autem Deus sibi se
Rom.4.13. similis, & Patris & filiorum credentium eadem ratio
14.23. 3. Quia promissa salus est non implenti Legem
enim inanis promissio, & proinde semper dubia, &
ta salus, quia nullus Legem implet, & incerti e
semper an satis haberemus bonorum operum ad
tiam consequendam) sed credenti. *Ideo ex fide h*
tus, vt secundùm gratiam, ad stabiliendam pro

sola misericordia nititur: nam quod ex gratia firmum est: quod autem ex nobis est,& nostris non item. *a*

A paribus in contrariis, quia *sicut per vnius inobe-*, *multi condemnati sunt: sic per Christi obedien- constituuntur iusti*, Rom.5.19.

effecto, quia Ex Iustificatione per fidem tantùm, erga Deum, i. securitas & tranquillitas consciē- letitia quæ existit ex bona conscientia, hoc est ex nos excusante & absoluente à peccato & erga Deum, cōfidentia & spes gloriæ Dei, æternæ. *b*

Quia gloria summæ tum iustitiæ, tū misericordiæ non potest salua manere, nec Christi meritum sar- tum, nisi ex fide tantùm Iesu Christi iustificemur, operibus, aut si partim fide, partim operibus. *c*

a Rom.4.16.

b Rom.5.1. & 8 35. Tit.3.7. & 1.Ioh.3.21.

c Rom.3.19.25.26.27.

Qui fines nostræ Iustificationis?

seu Sūmus, respectu Dei, est ipsius gloria, Eph.1. *laudem gloriosæ suæ gratiæ, & ad laudem gloriæ i-* scilicet illius laus nulla penes hominem sit, sed Dominum sola integráque maneat, nempe vt solus misericors agnoscatur, ac iustificans eum, qui est Iesu Christi, Rom.3.25.26. Quo loco habemus Dei duplicem, 1. Eam quæ existit ex iustitia i- sit ipse iustus. 2. Eam quæ est ex misericordia, & inquit, *eum qui est ex fide Iesu*. Ex vnico enim ionis beneficio exsurgit declaratio admirandi il- peramenti Iustitiæ & misericordiæ Dei: vnde Dei iustitiæ erga filium suum in vindicandis pecca- nec filio quidem proprio pepercit, qui pro nobis factum est) & misericordiæ erga nos, imputan- credentibus in Christum, etiam impiis & iniu- fidem nostram pro iustitia.

Bonitatis ipsius prædicatio, 1.Petr.2.9. *Vt virtutes eius, qui è tenebris nos vocauit in admirabile* Proximus respectu nostri, vt imputatio- Deo accepti simus & iusti, id est liberi à rea- iustitiæ Christi dono excellentes, constituamur. *d* vt ius Legis compleatur in nobis, & fruamur iustitiæ, qui est vita æterna, Rom.8.4. Tit.3.7

d Rom.5.19.

Vt iustificati hæredes vitæ æternæ efficeremur. Denique vt nos ipsi meliores & iusti fiamus, Gal.2.17. *Quod si dum quærimus iustificari per Christum, reperimur & ipsi peccatores, num Christus peccati minister est? Absit:* ideo enim fide per Christum iustificamur, vt vetere homine per Christi crucifixi efficaciam abolito, Christus in nobis viuat, per studium bonorum operum pro tanto beneficio nos Deo gratos exhibeamus. Proinde Paulus in omnibus fere Epistolis ex fidei doctrina, seu Iustificationis, doctrinam de Sanctificatione seu bonis operibus, tanquam effectum ex causa, seu necessarium consequens ex Antecedente, deducit.

Quæ sunt Adiuncta?

Si Dei opera spectes, Electio & Efficax vocatio eam antecedunt: *a* sin verò Hominem, certè non opera præuisa, non merita congrui aut condigni. Nam *bona opera sequuntur iustificatum, non præcedunt Iustificandum,* inquit Augustinus. Neque enim fructus boni priores sunt arbore bona, sed peccata & opera carnis. *b*

Concomitantia verò & Consequentia sunt pax conscientiæ, εὐθυμία, seu animi & conscientiæ tranquillitas, Rom.5.1. *Iustificati ex fide pacem habemus erga Deum per Dominum nostrum Iesum Christum.* Ad hæc adoptio nostri in Filios Dei, Sanctificatio seu Nouitas vitæ, cuius fructus describuntur Gal.5.22. Nam qui Christi participes fiunt per fidem, cum illo simul recipiunt Spiritum sanctum, authorem omnis sanctitatis: vnde hæc duo beneficia, distincta quidem sunt, sed ita indiuiduo nexu coniuncta, vt nunquam diuelli possint; & posterius est prioris ἀσφαλὲς testimonium, tam in animo fidelis quam apud alios.

a Rom.8.30.

b Rom.3.23.& 4.5.

Quod Effectum?

Accessus ad Deum, *c* Glorificatio nostri, *d* quæ in hac vita inchoatur, in altera verò perficietur.

c Rom.5.2.

d Rom.6.21.22.23.& 8.30.

An perficitur Iustificatio nostri in hac vita?

In Iustificatione, quemadmodum iudicamur, & reputamur à Deo iusti, ita etiam adiudicamur vitæ æternæ. Ratione igitur decreti diuini & sentétiæ ipsius de vita æterna prolatæ à Deo Iudice; item ratione iustitiæ quam imputat nobis Iudex cœlestis, iā perfecta est Iustificatio nostra in hac vita, nisi quod in altera magis patefacienda sit,

ac reue-

[...]celanda eadē illa iustitia imputata, & arctius etiam [...] applicanda. Ea tamen tota perficitur in hac vita, in [...] potest homo dici plenè perfectéque iustificatus. *Filij* [...] *sumus.* (Ergo iustificati) *sed nondum patefactum est* [...] *erimus*, 1. Ioh. 3. 2.

[...] si Exequutionem respicias, & rationem habeas vitæ [...] gloriæ, quæ nobis adiudicatur, & quæ nobis inhæsura [...] quia ea in nobis non perficitur in hac vita, imperfecta [...] Iustificatio in hac vita censeri potest.

[...] Iustificationis beneficium ob peccata perire?

[...]equaquam: nam Dei propositum non potest priuari [...] fine: & *quisquis ex Deo natus est, peccatum non com*[...] (nempe ad mortem) *quoniam semen ipsius*, i. Spiri[...] Sanctus *in eo manet*, 1. Ioh. 3. 9. Denique *dona & vo*[...] *Dei ἀμεταμέλητα sunt*, Rom. 10. 12.

[...]ando Vsus & Necessitas Doctrina de Iustificatione sentitur?

[...] Examine conscientiæ serio, cùm se quisque Reum [...], non coram terreno quodam, sed cœlesti Iudice: tum [...] de sua absolutione sollicitus, vltrò se prosternit ac [...]it, considerata primum Dei summa maiestate & [...], coram qua nihil acceptum est, nisi omni ex parte [...] & absolutum. a

a Esa. 34. 14. Iob. 9. 2. 3.

1. Suæ iustitiæ imperfectione, Iob. 4. 17. 18. *Ecce qui* [...] *ei, non sunt fideles, & in Angelis suis reperit pra*[...], *quantò magis qui habitant domos luteas.*

[...] Suorum peccatorum multitudine, & grauitate, Psa. [...] *Si iniquitates obseruaueris Domine, quis sustinebit?* [...] seriò miseriæ inopięque nostræ sensu consterna[...] humiliati, deiecti ac desolati in nobis Christi [...] sitimus, & ad eam confugimus. Nam ideo se mis[...] ait Isa. 61. 1. *Vt Euangelizaret pauperibus, Mederetur* [...] *corde, prædicaret captiuis libertatem, clausis aper*[...], *consolaretur lugentes, daret illis gloriam pro cinere,* [...] *pro luctu, pallium laudis pro Spiritu mœroris, Et non*[...] *laborantes & oneratos* ad participandam suam bene[...] inuitat, Matt. 11. 28. Et cap. 9. 13. *Non veni, in*[...] *iustos vocatum, sed peccatores ad Resipiscentiam.* E[...] sint Publicanus & Pharisæus, Luc. 18. 10. & seq.

Quæ Pugnantia?

[...] Pontificiorum, qui 1. Meritum congrui, i. opera

prępararoria esse προκαταρκτικὸν Iustificationis docent. 2. Sacramenta iustificare ex Opere operato. 3. Sola fide nos non iustificari, quia sit, inquiunt, communis multis impiis; Iustificare tamen quatenus ea sit informata Charitate, & respectu duntaxat initij Iustificationis. 4. Charitatem esse iustitiæ formam. 5. Doctrinam de gratuita per fidem Iustificatione, aperire peccandi licentiam, & per eam bonorum operum feneruari. 6. Dubitandum esse De Remissione peccatorum. 7. Ludicris suorum operum crepundiis diuinæ iustitiæ homines satisfacere posse. 8. Christi meritis diffisi confugiunt ad merita bonorum operum, & suffragia Sanctorum. 9. Marię Virgini authoritatem iustificandi tribuunt. 10. Papæ potestatem vendendi Remissionem peccatorum. 11. Donum iustitiæ Christi per fidem imputatæ naso suspendunt adunco. 12. Propter Christum principaliter, & propter sua cuiusque opera & merita minùs principaliter hominem iustificari tradunt. 13. Nos iustificari fide Euangelica, quæ pręcipiat, Fac hoc & viues, Luc. 10. 28. Legis istius impletione, Sacerdotum ministerio & absolutione, traditionum humanarum obseruatione. 14. Iustitiam Christianam constare fide & operibus simul. 15. Christum pro Culpa tantùm peccatorum, non etiam pro pœna satisfecisse. 16. Renatos in hac vita sua obedientia perfectè Legi satisfacere, opera sua Dei iudicio opponere, & vltra Legem multa opera indebita supererogare posse.

f studium

Deinde *Iustitiariorum*, Iustificationem non esse solam peccatorum Remissionem, sed Sanctificationem, & Renouationem interioris hominis. 2. Iustificationem, Aristotelico more, motum esse ad iustitiā acquirendā. 3. Iustificare nihil aliud esse, quàm inhęrentem iustitiam seu nouitatem infundere: priorem, qua credentes induantur charitate & aliis virtutibus: posteriorem, qua homo illis Qualitatibus instructus, mereatur maiorem iustitiam & vitam æternam, & bonis operibus consummari iustificationem. 4. Christum morte sua à Patre hoc impetrasse, vt induamur iustitia inhærente & Charitate, cuius merito vitam & salutem impetremus. 5. Sanctificationem cum Iustificatione confundunt.

3. Osiandri

3. *Osiandri*, qui statuit iustitia Dei essentiali, hoc est, iustitia quæ est ipsa diuina Essentia, homines iustos fieri.

4. *Libertinorum*, qui carnalem securitatem docent, quasi homini iam gratis iustificato quiduis liceat.

LOCVS XXXII.

De bonis operibus.

Quid propriè sunt Opera?

VEL ἀποτελέσματα, id est actionum effectus ad certum aliquem finem destinati, vt domus est opus ædificantis: vel ipsæ etiam actiones, vt domus ædificatio, Dei inuocatio, proximi dilectio, eleemozynæ largitio.

Relictis variis operum distinctionibus, quid est bonum opus?

Theologicè, non autem philosophicè, vel politicè loquendo, est actio siue externa, siue interna, conformis Legi ac voluntati Dei, Matth. 19. 17. *Si vis ingredi ad vitam serua mandata.* Et Rom. 12. 2. *Probate quæ sit voluntas Dei, bona illa, accepta, & perfecta.*

Quibus nominibus appellantur?

Ab efficiente, fructus Spiritus: ab Instrumentali, fructus fidei: à forma, opera Legis: à Qualitate, opera bona, & boni fructus.

Cur Scriptura crebriùs vtitur appellatione bonorum operum quàm virtutis?

Quia gloriosum est nomen Virtutis apud Philosophos, quo habitum προαιρετικὸν, & magnam, firmámque inclinationem, & διάθεσιν naturalem ad rectè agendum intelligunt. Appellatio autem bonorum operum magis perspicua est, quia significat non tantùm actiones externas, sed internas voluntatis cum verbo Dei congruentes, etsi inclinationes infirmæ sunt.

Quot ſunt genera bonorum Operum?

Duo: vnum quod noſtrum erga Deum officium: alterũ, quod noſtrum erga proximum munus requirit.

Quæ cauſa Efficiens bonorum operum?

Propria illorum cauſa Efficiens eſt Spiritus Sanctus, Chriſti per fidem apprehenſi reſpectu, operans in nobis intelligentiam, & voluntatem, & membra noſtra penitùs à Deo auerſa, Verbo illuminans, mutans, renouans, inflectens, vt voluntati Dei cognitæ pareamus: *Efficit enim ille in nobis & velle & perficere*, Philip. 2. 13. *Et ſine me nihil poteſtis facere*, inquit Chriſtus Ioh. 15. 5. vnde Dauid Pſ. 51. 12. *Cor mundum crea in me Deus, & Spiritum firmum innoua in viſceribus meis.* Hinc fructus Spiritus nominantur, nō liberi Arbitrij, niſi quatenus à gratia liberatũ eſt. a Gal. 5. 22.

Efficiens propinqua, ſeu Immediata cauſa, καὶ ἀρχὴ bonorum operum, ſunt humanæ & naturales animæ potentiæ, Intellectus, Voluntas, Affectus, ſed quatenus ex parte, ſeu aliquatenus regeneratæ, ſeu ſpirituales factæ ſunt: neque enim Spiritus, (id eſt noua Qualitas à Spiritu Sancti afflatu, exorta, qui Spiritus Chriſti appellatur) & Caro, (id eſt quicquid eſt corruptionis reſidui in nobis) ſiue nouus & vetus homo, vel reipſa ſedes ſeparatas habent in anima noſtra, vel ſeparatim operantur, ſed in totis illis facultatibus inter ſe mixti ſunt: neque tamen Qualitates iſtæ tantopere inter ſe repugnantes conueniunt, vt cum mutuo conſenſu mixtum opus producant, ſed distinctè in vno & eodem opere indiuiduo ſibi occurrentes ita cōfligunt, vt altera alteram penetrante, mixta inde vtrinque ex mutuo non conſenſu, ſed conflictu actio naſcatur, quæ ex intentiore Qualitate Spiritus aut carnis fructus habetur.

Inſtrumentalis, fides eſt, non ex ſui virtute, efficacia, aut efficientia, ſed quatenus obiectum illud ſuum ad quod fertur, inſtrumentaliter apprehendit, Chriſtum nimirum, cuius vnius reſpectu Spiritus Sanctus nos innouat, creans in nobis & velle & facere: proinde cùm fides, mater, ſeu origo bonorum operum dicitur, metonymicè ad inſtrumentalem cauſam transfertur, quod eſt propriè Efficientis principalis cauſæ, ſicut Rom. 1. 16. *Euangelium*, i. Euāgelicæ doctrinæ prædicatio, *potentia Dei* dicitur *ad ſalutem*

latem,& propter inseparabilem nexum, & communem dependentiam fidei & bonorum operum illud dicitur, *Sine fide enim impossibile est placere Deo*, Heb.11.16. *Et quicquid ex fide non fit, peccatum est*, Rom.14.23. Ideo Heb.11.4.& seq. Omnia heroica facta in veteri Testamẽto fidei adscribuntur.

Quæ est Materia bonorum Operum?

Res ipsæ circa quas eiusmodi Opera versantur, & quas tractat, præscribítque Lex Dei moralis. *Quæcunque vera, veneranda, iusta, pura, amabilia, boni nominis, siqua virtus, siqua laus est, hæc cogitate.* Philip.4.8.

Quæ est forma bonorum operum?

Sicut peccati & mali operis ratio & forma, est ἀνομία,& aberratio à Lege, sic ἐννομία & συσχηματισμὸς, conformitas nostræ actionis ad mãdatum Dei, est forma boni operis: proinde non Traditiones, aut Ecclesiæ mandata, sed Verbum Dei, cui vel adiicere vel detrahere nefas est, tantùm est norma seu regula bonorum operum *a*. Nec inter bona opera coram Deo quicquam censendum est, eorum quæ nuda hominum voluntate nituntur. Matth.15.9. *Frustra me colunt doctrinis hominum.* Et Ezech.20.18. *In præceptis Patrum vestrorum nolite incedere, sed in præceptis meis ambulate.*

a Ps.119.4. Deut.4.2.

An vt sit aliquod opus bonum & conforme Legi diuinæ sufficit vt fiat secundum Dei mandatum quoad externam faciem?

Non, sed requiritur etiam animi interna synceritas, quæ à fide manat, qua purgatur cor *b*.

b Act. 15. 19.

2. Vt certi simus ex eius Verbo in animis nostris illud, quod agimus, Deo placere. Nam Rom.14.23. *Quicquid sine fide fit*, id est quicquid à nobis suscipitur, dubitãte conscientia, An Deo placeat, ac proinde, An à Deo sit præceptum, nécne, *peccatum est*.

3. Requiritur respectus ad Deum, ipsiúsque solius gloriam, tanquam præcipuum boni operis finem. Nam Pharisæus Hypocrita dat eleemosynam, dat etiam Publicanus iam iustificatus: sed illius est abominabilis coram Deo, quia vult ab hominibus videri *c*, hu-

c Matt.6.1

ius bonum opus est, non solùm quia præcepta est, sed etiam quia ex synceritate cordis & fide fit in gloriam Dei. Proinde non tam actibus, quàm finibus virtutes à vitiis sunt discernendæ.

Quid sunt ergo bona Opera?

Quæ ex vera fide secundùm Legem Dei fiunt, & ad eius solius gloriam referuntur *a*.

a 1.Tim.1.5 Deut.4.2. 1.Cor.10.31. Coloss.3.17

Quorúmnam sunt bona Opera?

Regenitorum tantùm: nam cùm Lex diuina præcipuè requirat illum synceritatis fontem in corde *b*, & ex eo respectum diuinæ gloriæ, profectò opus Regeniti quantiuis speciosum appareat, boni operis nomine simpliciter ac propriè appellari non potest, cùm quod bonum est, bene ab ipsis non fiat, id est ex fide in gloriam Dei: proinde opus est non viuum, sed mortuum, seu folium ficus *c*, tegens tantùm interna vitia: nam *mala Arbor, bonos non potest proferre fructus*, Matth.7.18. Et cap.12.33. Quicquid fit ab impuro, impurum est *d*: bonum tamen dici potest, sed vsu, non cultu. At homo iam regenitus, vt qui aliquam synceritatis animi partem per fidem recuperauit, pro mensura recuperatæ integritatis animi, & synceritatis, aptus est ex parte ad opera bona præstanda.

b Matt.22.37.
c Gen.3.7.
d Iob.14.4 Tit.1.15.

Annon prædicantur Opera Cornelij, antequam baptizatus esset, & in Christum crederet, Act.10.4?

Vocatur εὐσεβὴς καὶ φοβούμενος τὸν θεὸν, vers.2. Ergo iam ante acceptum Baptismum conuersus erat ad agnitionē veri Dei, nec fidei in Messiam prorsus expers. Adhæc dicitur orasse assiduè, & eius eleemosynæ gratæ, & preces exauditæ fuisse dicuntur à Deo. At impossibile est quenquam, vel cuiusquam opus placere Deo sine fide, Heb. 11. 6. Habuit ergo initia fidei in Christum, & proinde iam iustificatus & renatus fuit, etiamsi nondum plenè Christi cognitione instructus, necdum eum aduenisse nouerat: Qua de causa Petrus ad eum mittitur, qui pleniùs illum doceat.

An Opera Renatorum bona, sunt pura & perfectè bona, nullóque vitio contaminata?

Non. 1. Quia Scriptura contradicit *e*.

e Isa.64.6. Iacob.3.2.

2. Quia

2. Quia vt ſit purum quodpiam opus, & penitus bonum, non ſufficit, vt abſque Spiritu Sancto, & fide nō fuerit factum, quod factum eſt, ſed etiam illud requiritur, vt principia humana huius operis, nempe Intellectus, Voluntas, & affectus pleniſſime Spiritui Dei obtemperarint, quod nemini mortalium, excepto vno Chriſto, datum eſt, ſed ſemper manet in nobis, & in qualibet facultate animæ noſtræ, nouus & vetus homo, Spiritus & Caro, Lex mentis, qualis illa eſt à Spiritu Dei renouata, non qualis illa eſt à natura, & Lex peccati, & interior homo de die in diem renouatur, & Caro Spiritui repugnat, quandiu hoc mortale corpus circūferimus, teſte Apoſtolo Rom. 7. 23. *Video aliam Legem in membris meis repugnantem Legi mentis meæ.*

Proinde cùm facultates naturales animæ noſtræ, quæ ſunt proximæ cauſæ actionum humanarum, non ſint penitus ſpirituales & regenitæ: nec caro, id eſt natiua labes ab iis pleniſſime abſterſa, nec fides perfecta, nec Spiritus & Caro, licet diſtincta, ſeparatas ſedes habeant in nobis, vel ſeparatim operentur, ſed mixtim: conſequitur nullū eſſe quantumuis pręſtans cuiuſque regenerati opus, quòd vel plene, vel vna ſui parte ſit à carnis omni vitio purum, altera verò prorſus vitioſum, & cui toti non ſit carnis aliquid admixtum: quamuis comparate non ſit bonum opus cenſendum, in quo Spiritus Carni repugnans ſuperior euaſit, ſicut mala ſunt opera in quibus vincit caro: vnde Paulus de ſe renato, *Non facio bonum quod volo, ſed malum quod nolo hoc ago.* Rom. 7. 1.

Qui igitur dicuntur Perfecta a, *& omnibus Renatis facilia* b? — a *Gen.* 6. 9. *Pſal.* 7. 9. *Luc.* 1. 6. b *Matt.* 11. 30.

Non propter perfectionem graduum, id eſt ſummum illum rigorem Legis, perfectam impletionem in ſummo gradu requirentem, ſed 1. Propter perfectionem partiū, id eſt obedientiæ ſecundum omnia Dei mandata, non aliqua tantum, conformatæ integritatem. 2. Synceritatem animi ab omni fuco & hypocriſi alienam. 3. Spiritus Christi παράστασιν, quo aguntur regenerati c. 4. Tum gratiam, qua liberati ſunt à maledictione Legis. 5. Fidem denique, qua *omne quod genitum eſt ex Deo, vincit mundum,* 1. Ioh. 5. 4. 5. — 1. *Ioh.* 5. 3. c *Rom.* 8. 1. 2.

Cùm quod ex parte tantum bonum est, non satisfaciat Legi Dei, ac proinde non placeat Deo, quod in se habet vel minimùm imperfectionis, Quomodo ergo bona opera Renatorum placent Deo?

Non propter dignitatem operis in se, vel propter dignitatem, ordinem, & statum hominis: sunt enim per se indigna vt prodeant in conspectum Dei, quia non sunt impletio Legis, sed 1. Propter personam fide reconciliatam, acceptam, placentem, & iustam propter Christū: sicut Gen. 4.4. *Dominus respexit ad Abelem, & ipsius oblationem, ad Cainū verò, & eius Orationem non respexit.* Et Heb. 11.5. persona Enochi placuit Deo, quare etiam ipsius opera: & propter personam placentem fide, imputātur in iustitiam, i. censentur iusta, vt scribitur de zelo Phinees transfodientis scortatores. *a*

a *Psal. 106. 31.*

2. Placent, quia producuntur in lucem atque conspectum Dei, cum integumento & velamine meriti & iustitiæ absolutissimæ Christi fide apprehensi, quo bonorum operum maculæ & defectus teguntur.

3. Quoniam illa Deus, non qualia sunt in sese, sed vt sui Spiritus in nobis Effecta, & fidei nostræ testimonia gratis approbat & coronat.

f sed in eo

4. Quatenus illa, non in sese ipsisʳ considerat, in quo seuerissimè vindicata, & eius sanguine expiata cuncta illa intuetur, quæ dissidium inter nos & ipsum ponebant.

5. Placet inchoata obedientia, tanquam in filiis obedientiæ, non propter sese, aut sua dignitate, sed propter Christum, iuxta illud, 1. Petr. 2.5. *Offerte hostias spirituales acceptas Deo propter Christum:* vnde rursum Renati interdum dicuntur Perfecti *b*, item Sancti & Immaculati in via *c*, iusti,ʼsine querela, inculpati & irreprehensibiles *d*, 1. non νομικῶς, sed Euangelicè, non simpliciter & absolutè, sed [illegible] συγκρίσεως λόγον, id est comparatè, sic scilicet vt perfecti opponantur rudibus. 2. Imputatiuè, quia persona iusta, sancta, inculpata, perfecta habetur coram Deo propter Christum. 3. Tum inchoatiuè, quia inchoatur in eis noua vita. 4. Affectu, non effectu: affectu, inquam, ad pietatem, non pleno pietatis effectu coram Deo, nisi per Imputationem.

b *Gen. 17.1.*
c *Ps. 119.1.*
d *Luc. 1.6.*
f κατὰ

Qua

Quæ sunt Adiuncta seu Consequentia Operum?

Duo sunt, Meritum, & Compensatio, siue ἀντιμισθία.

Quid est Meritum?

In genere est Adiunctum Operis, quod respicit vel præ[mium] benefacti, vel pœnam malefacti.

Quotuplex est Meritum?

Duplex, Meritum Pœnæ, quod vulgò dici solet reatus [se]u obligatio ad pœnam: & meritum præmij, quod reti[net] generale nomen meriti, éstque officium, aut benefi[ci]um indebitum, & vtile ei cui præstatur, quódque con[se]quum respicit compensationem siue ἀντιμισθίαν a.

a Rom. 1. 47.

Quid est Compensatio?

Est fructus qui datur operanti propter opus, & respicit [me]ritum, & alio nomine μισθὸς, siue merces vocatur, & est [du]plex, vel præmium, vel pœna.

Quod est Adiunctum proprium Mercedis?

Debitum: merces enim propriè nihil aliud est quàm id, [qu]od datur ex debito: id enim quod datur, generale est: [re]stringitur autem per has quasi differentias, Gratiam, & [De]bitum. Nam quod datur, vel datur ex gratia, & est gra[tui]tum donum: vel datur ex debito, & est merces propriè [d]icta, in genere tamen merces vsurpatur pro eo quod [datu]r, siue ex gratia, siue ex debito detur. Et sic duplex [est m]erces, alia debita, & alia indebita, seu gratuita, sicut [i]n Rom. 4. 4. *Operanti merces imputatur*, nō ex gratia, [sed] ex debito. Ex quo colligitur Mercedis nomine signifi[cari] etiam in Scripturis gratuitum donum: nam quæ à [Ma]tthæo 5. 46. μισθὸς id est merces dicitur, à Luca c. 6. 32. [χάρις] gratia, siue gratuitum donum appellatur: vt frustra [Sc]holastici mutuam meriti & mercedis Relationem som[ni]ent ex Matth. 6. 1. Nam sola debita merces, operū meri[tum] includit: indebita seu gratuita non item. Et fatemur [nos] bona iustorum opera, amplissimam habere, tum in [hac], tum in futura vita remunerationem, sed ex gratia, [no]n ex debito.

Quid est debitum?

Est ad quod reddendum aliquis obligatus est: & est duplex: Debitum ex ordine iustitiæ, ad quod reddendū obligatur aliquis propter præstantiam & dignitatem beneficij in se collati, & hoc propriè Debitum dicitur. Impropriè autem Debitum dicitur, quod debetur ex pacto & gratuita promissione, siue quòd ita conuentum & pactū sit. Ex quibus omnibus sequitur, Meritum siue opus meritorium propriè esse, cui propter dignitatem debetur aliquid ex ordine iustitiæ.

Súnt-ne igitur bona hominum opera apud Deum meritoria?

Si de malis operibus sermo est, dicimus ea esse meritoria, propriè accepto meriti nomine, & iis pœnam deberi, propriè accepto Debiti nomine: *stipendia enim peccati mors*, Rom. 6.23. At si de bonis Operibus loquimur, negamus ex præmissis vllum bonum opus, ne præstantissimæ quidem Creaturæ, de Deo mereri, quia Scriptura id expressè docet, Rom. 4.4. *Operanti*, &c. Et cap. 11.6. *Si ex operibus, Ergo non ex gratia a.*

a Eph. 2.8. 9. 2. Quia sufficienter Christus suo merito nobis vitam

b Matt. 20. 28. æternam meruit. *b.*

Ioh. 16.2. 3. Quia omnis nostra gloriatio tolli debet.

1. Tim. 1.10. 4. Quia postulat meriti natura ac ratio hæc tria. 1. Vt

Heb. 9.12. opus illud quo meremur, sit gratuitum, non debitum à

c Eph. 2.9. nobis illi, cui opus istud nostrum præstamus: At quicquid

1. Cor. 4. 4. boni agimus, est nostri erga Deum officij pars duntaxat

d Luc. 17.9 quædam, quæ illi à nobis debetur *d. Et quis dedit prior Do-*

10. & Rom. *mino, & reddetur ipsi?* Rom. 11.35. 2. Vt illud idem opus

8.12. nostrum & munus oblatum sit vtile vel commodum illi, de quo meremur: At nulla nostra actio vllam vtilitatem affert Deo, Psal. 16.2. *Bonum meum ad te non pertingit.* Iob. 22.2. Nec enim rebus nostris vllis eget Deus, Psal. 50. 11. 12. 3. Requiritur vt res à nobis oblata sit par, & pretio & dignitate æqualis ei rei, quam vicissim accipimus, &

e Rom. 1.27 quam ille alter nobis compensat. *e.* At nulla nostra Opera sunt Saluti & Vitæ æternæ, quam à Deo accipimus ἄξια, id est paria, quia nulla est proportio inter bona no-

f Rom. 8.18 stra opera, & vitam æternam *f.* Itaque nullum est nostrorum operum meritum apud Deum, & proinde vita æterna appellatur χάρισμα, donum Dei, Rom. 6.23.

Nega-

Negamus etiam simpliciter Deum debere aliquid bono operi, si propriè acccipiatur Debiti siue Mercedis nomen: neque enim ea est dignitas boni operis cuiusquam illi ex ordine iustitiæ teneatur Deus a: Num gratiam habet Dominus seruo illi, quia fecit quæ ipsi præscripta erant: Non puto. Quanquam non negandum deberi operibus mercedem ex pacto & gratuita promissio si scilicet perfecta sint. Rom. 4. 4. *Ei qui operatur,* perfectè scilicet Legem implendo, *merces imputatur ex debito.* Et in Lege *faciens misericordiam in mille iis,* &c. Exod. 20. — a Luc. 17. 9

An igitur Operibus bonis Renatorum aliquid debetur saltem ex pacto & promissione?

Nequaquam. 1. Quia non viuimus sub fœdere illo legali, siue operum, in quo paciscitur Deus cum homine conditione Operum Legis: sed sumus sub fœdere gratiæ, in quo paciscitur Deus cum homine, sub conditione meriti Christi fide nostra apprehendendi.

2. Quia etsi demus, nos adhuc esse sub fœdere Legis, tamen ne secundùm quidem illud fœdus ac promissioné factam, Deus debet operibus nostris nisi mortem; quia opera nostra, etiam in statu Regenerationis, sunt imperfecta, neque patiuntur examinationem ad regulam Legis Dei, nisi Lesbiam normam, qualem hodie faciunt Papistæ, facias illam Dei Legem; tam sanctam, tám perfectam.

Nonne etiam in Euangelio passim promittuntur bonis nostris operibus multa beneficia tam temporaria quàm æterna?

Promittuntur sanè, vt Psal. 84. 12. *Non priuabit bonis, qui ambulant in innocentia.* 1. Tim. 4. 8. *Pietas habet promissiones huius, & futuræ vitæ.* Matth. 5. 12. *Merces vestra copiosa est in cœlis.* Luc. 6. 38. *Date, & dabitur vobis.* Matth. 25. 29. *Habenti dabitur, & super multa constituetur fidelis seruus.* Et cap. 10. 42. *Qui calicem dederit aquæ frigidæ in nomine meo, non perdet mercedem.* Et cap. 19. 29. *Qui reliquerit domum, fratres, sorores &c. propter me, accipiet centuplum in hac vita, & hæreditabit vitam*

æternam. Apoc.22.14. *Beati qui præstant eius manda- vt sit eis ius in arborem vitæ, & per portas ingrediantur in ciuitatem.* At non sub conditione operum, quæ ipsa nobis procurent illa beneficia, sed quæ ostendant & arguant tanquam effecta notiora nobis, participes esse conditionis illius, quæ est in fœdere gratiæ, qua sola impleta procurantur illa beneficia, nec vt debita, vt gratuita præmia rependuntur.

Quid differunt Promissiones, quæ in Euangelio sub Operum conditione fiunt, à legalibus promissionibus?

1. Promissiones quæ in Euangelio occurrunt sub conditione Operum, in Christo & propter Christum, eiúsque meritum, fiunt omnes.

2. Sunt gratuitæ prorsus, ideo non redditur merces ex debito vel pacto, propter impletam à nobis operum conditionem: verùm ex mera gratia & misericordia propter Christum, eiúsque meritum solùm.

At promissiones legales non sunt factæ propter Christum, nec redditur merces iis ex mera gratia, sed propter præstitam & obseruatam conditionem operum, quæ impossibilis est.

Ergóne promissiones legales de præmiis bonorum Operum sunt inutiles?

Sunt sanè, quia nihil ponunt, nisi posita conditione perfectæ obedientiæ, *Hoc fac & viues.* Fiunt tamen ratæ & vtiles per Euangelium in credentibus, non quia Legi satisfaciant, sed quia credentes, propter Christum reconciliati sunt Deo, & *Lex per fidem stabilitur,* Rom.3.31. Et *quia perfectionem habet qui credit in Christum*, inquit Ambrosius. Et Rom.4.10. *Cuiuis credenti Christus finis est & complementum Legis:* vnde 2. Cor.1.20. *Omnes promissiones in Christo sunt, Etiam & Amen,* id est in vno Christo proponuntur exhibendæ & præstandæ.

Annon saltem meritum Christi tribuit operibus nostris suam vim & efficaciam, vt promereantur Dei gratiam & fauorem?

Pro-

meritus est Christus nobis Iustificationem, Regenerationem, & vitam æternam, verùm vt nos ipsi mereamur minimum aliquod beneficium, nedum præcipua beneficia, meritus non est: detraheretur enim merito gratiæ & Christi merito, si nos vllo pacto in consortium meriti veniremus cũ ipso. Ideo Paulus Rom. disiungit Opera & Gratiam, vt positis operibus, tollat gratiam: *Operanti*, inquit, *merces non imputatur* ... Et Rom. 11.6. docet eam esse discordiam inter ... quæ isti dicunt meritoria, & gratiam, vt ex his vno alterum statim perimatur: *Quod si per gratiam, non ex operibus, alioquin gratia non esset gratia.* Idem ... de merito Christi: cùm enim meritum ..., & Gratia simul necessariò consistant, meritum Christi, & Nostrum simul cohærere non possunt.

... illis locis loquitur Paulus de Operibus factis ex puris naturalibus ante Regenerationem?

... imò de bonis operibus loquitur, quæ certè nulla ... fieri possunt *a*, & de Operibus Abrahæ Patris ... *b*. Et nulla vnquam fuit quæstio de operibus ... orum, cùm peccata sint, licet alia aliis grauiora. Ephes. 2.3. *Naturâ sumus filij iræ*, passiuè scilicet, i. Dei irati obnoxij. Et Heb. 11.6. *Impossibile est Deo ... absque fide.* a Rom. 14, 23. b Rom. 4.2. 3.23.

... futuri iudicij Scriptura his verbis commen... reddet vnicuique Deus secundum opera ipsius, Psal. ... Matth. 16. 27. Rom. 2. 6. Apoc. 22. 12. An feretur ... ex operibus tanquam causis promerẽtibus, vel ... mortis compensationem?

... operibus Reproborum est sermo, illa quidem nõ ... fore causam sententiæ mortis ferendæ. Sed ... operibus Electorum loquamur, tum dicimus Deum ... sententiam vitæ æternæ, compensaturúmque ... secundùm opera eorum, non vt causas vitæ ... sationis, sed vt Effecta quædam, argumenta, & ... causis ipsis testificantia.

Veræ autem & solæ causæ sunt, Decretum quidem Dei ab æterno: vocatio verò & iustificatio in tempore, vt conuincit locus, Matth. 25. 34. in quo habemus futuri illius Iudicij expressam formam, *Venite*, inquit, *benedicti Patris mei, Possidete Regnum paratum vobis à iactis mundi fundamentis*. Hæc enim compellatio, & in possessionem Regni cœlestis missio, satis ostēdunt causam, Cur in possessionem Regni cœlestis Electi mittendi sunt, quia nempe sunt benedicti omni benedictione spirituali in Christo, Ephes. 1. 3. liberati ab execratione Legis *a*, hæredes & Filij Dei promissione gratuita, & proinde vocati, & Iustificati: Adoptio enim, Vocatio, & Iustificatio, sunt partes benedictionis illius Dei in tempore: vnde quos vers. sup. 34. vocauerat Benedictos Patris, vers. 37. *iustos* dicit, ipsúmque Regnum cœleste *Hæreditatem* vocat.

a Gal. 3. 14.

2. Arguunt causam salutis positam in Dei decreto æterno, quod à iacto fundamēto mundi, paratum benedictis illis, id est Vocatis, & Iustificatis in tempore, Regnum illud, in cuius possessionem ipsos missurus est.

3. Particula κατὰ vel καθὼς, secundùm vel Iuxta, in illis dictis non causam, sed conformitatem significat: sicut in illo 1. Corinth. 13. 12. *Vt cognoscam: secundum quod*, id est prout *cognitus sum*. Sic, *Deus reddet vnicuique secundùm opera ipsius*, id est prout fecerit bonum aut malum.

At causa mortis cui adiudicandi sunt Reprobi, etiam ponuntur extra ipsos, Dei Maledictio videlicet, & Dei Decretum, (Maledicti enim, Matth. 25. 41. inquit, Abite à me in ignem æternum:) *nec tamen obstat quominus opera ipsorum in causa quoque sint Damnationis: Anne igitur præter illas causas Benedictionis & Decreti Dei, pari ratione opera bona Electorum, causa sunt salutis?*

Non est par ratio Operum malorum, & Operum bonorum: nam mala Opera nostra sunt, & nobis merentur: bona verò opera nostra non sunt, sed Spiritus Sancti in nobis Opera, & Deo debentur *b*.

b Luc. 17. 10

Adhæc cùm opera mala, perfectè mala sint, & vel minimum quodque malum mortem promereatur: opera bona

alium, imperfectè bona sunt, & nonnisi quod omnibus numeris absolutum ac perfectum est, vitam procurat ex pacto: ideo bona opera in causis adhiberi non possunt.

Adde quod causam Iudicij ad vitam, manifestè fidei Euangelium amplexæ tribuit Apostolus, 2. Thess. 1. 10. *Cùm venerit*, inquit, *vt glorificetur in Sanctis suis, & admirandus fiat in fidelibus omnibus* (quòd fides habita sit testimonio nostro) *in die illo*.

In illis verbis, Venite Benedicti &c. *compellatio est electorum & adiudicatio ad vitam: sequitur deinde causa ab operibus ipsorum desumpta*, Esuriui enim, (inquit) *& dedistis mihi quo vescerer, &c.*

Ibi compellatio & propositio, sentétiæ continet causam. Ratio autem subiecta est ab Effectis causam illam arguentibus, déque ea testantibus: quasi dicat, Ite in cœlos, qui benedicti estis, & destinati ad Regnum cœleste: nam bonis operibus vestris ostendistis vos benedictos, & ab æterno ad regnum cœleste destinatos.

Cur secundùm Opera laturus est sententiam?

Quia opera nobis notiora sunt, vtpote Effecta, quæ sũt notiora quàm causæ ipsæ: vult autem Deus omnia in illo iudicio extremo visibilia esse, & sensu nota, vt fiat iudicium de vera & viua fide, ex suis naturalibus proprietatibus, & veris Effectis, ne laruam fidei seu spectrum pro vera fide iactemus.

Deinde, non vt salutis causa ostendatur, sed vt tantùm ad bonorum operum studium excitemur, dum rati certi simus nos operam non ludere.

Qua igitur ratione vita æterna dicitur Merces?

Generali significatione, ex Scripturæ idiotismo, quo merces non Relatiuè, sed absolutè significat calcaneum seu finem alicuius rei. Item præmium, sed gratuitum, imò donum, vt declarat Paulus Rom. 6. 23. *stipendia peccati mors, Donum autem Dei vita æterna* per Iesum Christum.

2. Non Causaliter, sed Consequutiuè, quia licet vita æterna detur propter aliam causam, nempe propter

meritum Christi fide apprehensum, tamen datur etiam consequutiuè in compensationem laborum & ærumnarum, quas pij sustinent in hac vita, vt Christus inquit Matth. 19. 29. *Quisquis reliquerit domos, aut fratres &c. propter nomen meum, centuplum accipiet, & [illegible] hæreditabit vitam æternam:* sicut hæreditas datur filio, non propter officia sua, sed filiationem, iuxta illud vulgatum, *Nato filio, nata portio*: & simul in compensationem obedientiæ.

Quare autem mercedem Deus promittit suorum bonis operibus?

Quia credunt: Credentes autem sunt iusti, Christi iustitia sibi imputata: iustis autem proponitur vita, & omnium bonorum abundantia.

In quem finem?

1. Vt excitentur ad alacriùs præstandum officium.

2. Vt sint testimonia Prouidentiæ Dei, quòd bona corporalia ab ipso sint, & distribuãtur ipsius consilio, iuxta dictum Prou. *Benedictio Domini diuites facit*: & quòd in hac vita Ecclesiam seruaturus sit, & suis prospecturus: vnde Christus ait, *Quærite primùm Regnum Dei & iustitiam eius, & cætera adiicientur vobis*, Matth. 6. 33.

3. Vt ad fidem, Inuocationem, Spem, & Gratiarum actionem Deus suos excitet, iuxta illud Psal. 50. 15. Eripiam te, & glorificabis me.

4. Vt sint commonefactiones & arrhæ de promissione gratiæ, propter quam illa nobis dantur.

Quæ causæ nos ad bene agendum prouocare debent?

1. Mandatum Dei, cui omnes Creaturæ obedire debent, 1. Thess. 4. 3. *Hæc est voluntas Dei, nempe Sanctificatio vestri.*

2. Debitum officium, vt gratitudinem nostram erga ipsum testemur, Rom. 8. 12. *Debitores sumus Dei, non carnis:* nec sumus iuris nostri, sed eius qui nos elegit ad vitæ sanctitatem, Luc. 17. 10. Redemit ab omni iniquitate, & sanguine Christi mundauit vt efficeremur

sancti-

sectatores bonorum operum *a*. a Luc.1.74. 75. 1.Cor.6.19. 20.

3. Necessitas ordinis, causæ, & effectus: *Arbor enim bona fert bonos fructus*, Matth.7.17. *Et qui Spiritu Dei ducuntur, sunt Filij Dei*, Rom.8. 14.1.Ioh.3.9. *Omnis natus ex Deo, peccatum non committit*, id est, per contrarium affirmatum, Sanctitati studet, *quoniam semen Dei manet in eo*, id est Spiritus Sanctus, sic dictus ab Effectu, quod eius virtute tanquam ex semine quodam, noui homines efficiuntur.

4. Fides, quæ retineri nequit, vbi peccatis contra conscientiam indulgemus. 1.Tim.1.19. *Milita honestam militiam, habens fidem & bonam conscientiam, qua expulsa nonnulli naufragium fidei fecerunt.*

5. Præstantia bonorum operum, quia per Christum sunt cultus qui placent Deo, seu sacrificia εὐχαριστικά, fide tanquam sale condita, Spiritu Sancto tanquam igne cœlesti accensa, & merito Christi sanctificata & *accepta Deo per Christum*, 1.Petr.2.5.

6. Dignitas nostra: nam Iustificati sumus Filij Dei, templum Dei sanctum, Reges, & Sacerdotes, Vncti à Spiritu Sancto, quo induti iustitiam Dei mente, ore, vita, & confessione Dei laudes prædicare debemus.

7. Promissio benedictionum diuinarum, tam corporalium, quàm spiritualium, Leuit.26.3. *b Si ambulaueritis in meis præceptis, dabo pluuias vestras tempore suo, &c.* Et remuneratio gratuita Patientiæ, & obedientiæ erga Deũ, vt Moses Heb.11.26. legitur respexisse ad remunerationem, quia 1.Tim.4.8. *Pietas habet promissiones huius & futuræ vitæ.* b Deut.28. 1. Isa.1.19.

8. Vtilitas, facienda enim bona opera sunt, vt proximum subleuemus pietate nostra, Deum glorificemus, & aduersariis os obturemus. *c* c Luc. 6 7. 1.Pet. 2.12. Tit.2.8.

9. Vt ex fidei fructibus, Electionis & Vocationis nostræ certiores fiamus, & noua existentes Creatura, spem vitæ æternæ in nobis foueamus, 2. Petr.1.10. Iacob.2.17.

Cur fugienda mala Opera?

1. Quia displicent Deo, Ps.5.5. Nõ *Deus volens iniquitatem tu es, neque habitabit iuxta te malignus.* Et eius

iram excitant, *Odisti omnes qui operantur impie*[...] vers.6

2. Deformant professionem Euangelij, & gloriam Dei, Rom.2.24. *Propter vos malè audit nomen Dei inter Gentes:* sicut Nathan ad Dauidem dicit, 2. Sam.12.14. *Blasphemare fecisti inimicos Domini in hoc negotio.*

3. Quia accersunt pœnas publicas, & priuatas, bellum, famem, pestem a, &c. Deut.28. 15. &c. *Si non audieris vocem Domini tui, maledictus eris in agro egrediens,* &c. *propter iniquitates corripis filios hominum*, Psal. 90.8.

a Leuit.26. 14 & seq.

4. Quia sequitur tyrannis Satanæ, cui in potestatem traduntur reprobi, *cuius laqueis captiui tenentur ad omnem ipsius voluntatem*, 2.Tim.2.26.

5. Quia impediũtur omnia spiritualia exercitia, male agendo, labascit fides, vastatur conscientia, Inuocatio Dei turbatur & cessat, contristatur Spiritus Sanctus, Eph. 4.30. *Nolite contristare Spiritum illum Sanctum Dei, quo obsignati estis.*

6. Merentur damnationem æternam, teste Paulo, *Qui talia agunt, non habent partem in Regno Dei, neque illud possidebunt.* Galat.5.21.& 1.Cor.6.10.

Sunt-ne opera bona necessaria ad salutem?

Ambigua est quæstio: nam si hic sensus assumitur, bona nostra Opera sic esse necessaria ad salutem, vt sint causa seu meritum iustitiæ, salutis, & vitæ æternæ, falsum. Si verò intelligatur noua Obedientia necessaria, qua sit debitum obsequium & effectus necessariò sequens Reconciliationem veram.

2. Quia Deus neminem vult seruare, sine Pœnitentia: & Donatio Spiritus Sancti est necessaria ad vitam æternam: sicut Christus ait Ioh.3.3. *Nisi quis renatus fuerit*, &c.

3. Quia fides sine qua seruari est impossibile, non potest esse absque bonis operibus, Et fides etsi non [...] b, tamen [...] Charitatem habet coniunctam.

b Gal. 5.6.

4. Quia, inquit Bernardus, *bona opera sunt via Regni, non causa Regnandi.* Nec quisquam ad vitam æternam peruenire potest, nisi per viam bonorum operum

[...]um quæ Deus præparauit, vt in iis ambulemus, Ephes. 14. & 2.10.

Quid obseruandum in dictis Scripturæ, quibus Iustificatio, salus, & vita æterna operibus tribuitur?

1. Legalia dicta, de operibus perfectis, cuiusmodi nulla sunt, intelligi debent: Euangelica verò, operibus nominatis, semper includunt fidem. Et sciendum est fide [...], primùm accipi Iustificationem, & Acceptationem ad vitam æternam: postea δευτέρως seu ἑπομένως placere Opera tanquam fructus fidei, & his promitti vitam æternam propter Christum.

2. In iis dictis, non proferuntur argumenta, à causa cur persona particeps sit vitæ æternæ, sed ab Effectis vel Adiunctis ostenditur, quæ persona sit particeps Remissionis peccatorum, & vitæ æternæ. Sic Luc. 7.47. Remississe mulieri peccata hoc argumento analyticè demonstrat Christus, quòd multùm dilexerit. Sunt autem diuersæ duæ quæstiones nunquam confundendæ: vna, quibus detur vita æterna, altera, propter quid detur. Bene operantibus, Legem Dei meditantibus beatitudo & vita æterna promittitur, *a* sed datur gratis propter Christum. *b*

3. In hac Disputatione obseruanda Rabbinorum regula de Sacris literis, *In omni loco in quo inuenis pro hæreticis obiectionem, inuenis quoque medicamentum in latere eius.* Sic Scriptura, vbi operibus vitam æternam tanquam mercedem adscribit, hæreditatem illam vocat. *c*

4. Cùm effecta diuersa, pariter pendent ex vna eademque causa, valet consequentia ab vno effectu ad alium, propter communem dependentiam, vt Luc. 7.47. valet consequentia à dilectione ad Remissionem peccatorum, quia vtrumque pendet à fide.

5. Posito vero subiecto, ponitur eius proprietas: & contrà, posita proprietate, ponitur eius subiectum. Sic posita fide, ponuntur opera, & positis bonis operibus, ponitur fides.

6. Cùm bona opera fiant ex fide, quæ ipsis tribuuntur, radici sunt adscribenda.

Quis finis & vsus bonorum Operum?

Triplex 1. Dei gloria, vt iis videlicet glorificemus Deũ coram hominibus. *d*

a *Psal. 1. 1. 3. & 119. 1. 2. Mat. 25. 35.*
b *Psa. 32. 1.*
c *Matt. 25. 34. Col. 3. 24.*
d *Mat. 5. 16.*

2. Veræ fidei nostræ testificatio, vt nobis in conscientiis nostris, firmam reddamus vocationem & Electionem nostram, 2. Petr. 1. 10. Et vt Euangelio & vocationi nostræ conuenienter viuamus, Eph. 4. 1. *Precor vos vt ambuletis ita vt dignum est vocatione, qua vocati estis.*

3. Proximi eum ædificatio, quæ fit dum eum iuuamus operibus nostris, vel eum ad similia præstanda excitamus *a*.

a 2. Cor. 9. 12. 13. Tit. 3. 14.

Quæ Repugnantia?

Mala opera.

2. Error *Pontificiorum*, qui absque fide bona fieri posse docent. *Perfectistarum*, qui operum perfectionem & puritatem iactant, & in iis securè acquiescunt. *Eorum* item qui merita sua obtrudunt de congruo & condigno, & supererogationis opera iactant: ἐθελοθρησκείας, id est cultus Electitios Deo acceptos esse docent: Pro bonis Operibus habent, quæ bona intentione fiunt, & nuda hominum voluntate, & traditione nituntur: Horum violationem grauiorem esse autumant, quàm mandatorum Dei *b*. Quod enim de doctoribus audiendis æquè ac Christo, dicitur *c*, de veris tantùm Ecclesiæ Pastoribus qui pro animarum ipsis commissarum salute vigilant, intelligendum est. Et operibus ceu causis hominem coram Deo iustificari contendunt: Et calumniantur bona opera à nobis contemni, quasi hoc inter nos & illos controuertatur, An sint facienda bona opera, cùm hoc attentius quàm ipsi vrgeamus.

b Num. 15. 39. Ezech. 20. 18. 19. Matth. 15. 19.
c Luc. 10. 16 Heb. 13. 17.

3. *Epicureorum*, siue *Libertinorum*, qui opera bona tanquam inutilia negligunt.

LOCVS

LOCVS XXXIII.

De libertate Christiana.

Quid appellatione Libertatis Christianæ intelligis?

NON licentiam, aut in genere simpliciter quamuis Libertatem, sed κατά τι ad certam speciem & certos gradus restrictam: nam Epitheton *Christianæ* & *spiritualis*, differentiam facit, qua hæc Libertas specialis à ciuili & corporali libertate, & ab aliarum sectarum ficta libertate discernitur: nec tamen cum seruitute corporali seu ciuili pugnat, *a* aut seruitute quam debemus Deo & iustitiæ. *b* 1.Cor.7.22. *Qui liber est vocatus, seruus est Christi*, i. seruire Christo debet.

a Eph.6.5. 1.Cor.7.22. b 1.Pet.2.16. & Rom.6.18.

Deinde cùm de Christiana libertate agitur, discernendum est inter libertatem voluntatis, de qua in Loco De Libero Arbitrio dictum est: & Libertatem personæ, de qua hîc nobis agendum est.

Græcè dicitur λύτρωσις καὶ ἐλευθερία, 2.Cor.3,17. Οὗ γὰρ τὸ πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία. Latinis *Libertas* vel Liberatio, non quæ vi fiat, vt olim contigit cùm Dominus populum eriperet Pharaoni: nisi respectu Satanæ, cuius potentiam & Regnum destruxit Christus, nec cum bona hostium gratia, vt cùm populus Babylone reuerteretur, sed iusto persoluto pretio, non Satanæ, sed Deo, impetratur; quam etiam Apostolus ἀπολύτρωσιν vocat.

Quotuplex est Libertas Personalis?

Paulus duplicem constituit, non quoad species, sed quoad gradus: vnam, qua persoluto ingenti pretio Christi videlicet sanguine, Redempti sumus, vt à seruitute peccati, mortis, & Legis manumittamur: *c* quam docendi gratia ἀπολύτρωσιν ἐλευθερώσεως vocare, licet, i. *Redemptionẽ liberationis*. Cuius meminit Apostolus, Rom.6.22. νυνὶ δὲ

c Eph.1.7. Rom.7.6.

ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, δουλωθέντες δὲ τῷ Θεῷ. Et 8.2. *Christus liberauit me à Lege peccati & mortis.*

Alteram, qua in plenam & perfectam libertatem prorsus vindicabimur: *a* hæc verò dicitur ἀπολύτρωσις τῆς περιποιήσεως, i. vindicationis seu assertionis liberatio. Et Rom. 8.21. Ἐλευθερία τῆς δόξης Filiorum Dei: *b* & ἀπολύτρωσις τοῦ σώματος ὑμῶν, Rom. 8.23. Illam inchoatam, hanc consummatam dicere possumus. Nam quamuis liberi simus primo Libertatis genere, tamen aliquatenus per vim peccati in aliqua seruitute detinemur, vt quod volumus, non faciamus: *c* & seruitus etiam Corruptionis, mors etiam ipsa nexos adhuc in vinculis tenet, vsque in diem illum ἀπολυτρώσεως, *d* quo nos Christus à se redemptos liberali causa manu asseret; *Spe* enim duntaxat *salui facti sumus*, Rom. 8.24. & 1. Ioh. 3.2. *Nunc quidem sumus Filij Dei*, & quidem liberi, *e sed nondum apparuit quales futuri simus*: Scimus autem fore vt cùm ipse apparuerit, similes ei simus.

a Eph. 1.14.
b Luc. 21. 28.
c Gal. 5.17.
d Eph. 4. 30.
e Matt. 17. 25.

Huic affinis erit liberatio nostra illa, seu Restauratio Creaturæ, non Angelicæ, aut singulorum hominum, sed machinę cœlestis & elementaris, qua ex seruitute corruptionis, cui nunc subiecta est, liberabitur in libertatem gloriæ Filiorum Dei, i. in fœlicem illum statum incorruptionis, qui patefiet cùm Filij Dei in gloriam euehentur. *Erunt enim noui cœli, & noua terra*, 2. Petr. 3.13. *f* De priore autem Libertatis genere potissimùm hîc nobis sermo est.

f Act. 3.21. Rom. 8.19. 20.21.

Quid est Christiana Ἐλευθερία?

Libertas est spiritualis, qua verè credentes à seruitute peccati, & tyrannide diaboli, 2. ab accusatione, grauamine, & maledictione Legis, irę Dei pondere, damnatione & morte æterna. 3. Et spiritu Adoptionis, libertatis, & illuminationis donati, à velamine cordis, i. misera cæcitate erroris, & tenebrarum iugo, quod Adami peccato nobis impositum est: denique à iugo Ceremoniarum Legis, ciborum, potus, dierum, vestitus corporis, rerúmque mediarum eiusmodi necessario discrimine obseruando: adeóque ab humanis traditionibus omnibus per sanguinem Christi exempti & liberati sumus, vt sponte & alacriter tam animo quàm corpore Deo seruiamus in iustitia

stitia

stitia & sanctitate omnibus diebus vitæ nostræ, Rom.4.
12.13.14. a

a 1.Cor.9.27. Gal.3.4.5. Tit.2.11.12.

Quæ causa huius Libertatis?

Efficiens principalis Deus; Meritoria, Solus Christus Liberator, vt Ioh.8.36. expresse dicitur, *Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis*. Et Gal.5.1. *In libertate, qua Christus nos liberauit, perstate:* hanc enim libertatem pretioso suo sanguine nobis parauit. b Σωτὴρ, Spiritus sanctus, 2.Cor.3.17. *Vbi Spiritus Domini, ibi libertas:* qui idem eiusdem arrhabo est & testis.

b Col.1.14. 1.Pet.1.18.

Duæ Instrumentales, videlicet Veritas seu Euangelium, quo offertur hęc Libertas: Ierem.34.15. *Ecce ego prædico libertatem:* Et Ioh.8.32. *Cognoscetis veritatem, & Veritas vos in libertatem vindicabit.* Et fides, qua accipitur, Rom.5.2. *Fide adducti sumus in hanc gratiam in qua stamus:* Omnis credens, siue Græcus, siue Iudæus, siue mas, siue fœmina, siue seruus, siue liber, 1.Cor.7.22. c

f Subiectum,

c Gal.3.28.

Modus seu forma huius Spiritualis Libertatis non incurrit in oculos hominum, sed occulte fit, dum fidelium animæ asperguntur & abluuntur sanguine Filij Dei, reformantur per Spiritum sanctum, & conscientiæ fide purgantur ab Operibus mortuis ad seruiendum Deo viuenti, Heb.9.14. Ex quo fit vt hæc Libertas vbicunque sit, habeat hæc παρεπόμενα adiuncta, Iustitiam, Pacem, Conscientiam bonam, & gaudium per Spiritum sanctum. d Et proinde hac libertate fruitur Ioseph, quamuis seruus, & vinctus in carcere: e Daniel sedens inter leones: f Lazarus vlcerosus. g

d Rom.14.17. 1.Tim.3.13. e Gen.39.20.21. f Dan.6.17.23. g Luc.16.20.22.

In quibus illa consistit, siue quot sunt partes, siue gradus huius Libertatis?

Quatuor. 1. Est liberatio à peccato & morte, quæ fit per Remissionem peccati, ne imputetur: per mortificationem carnis, ne vigeat: & immunitatem à morte secunda: iuxta Pauli dictum, Rom.8.1.2. *Nulla est condemnatio iis, qui sunt in Christo: nam Lex Spiritus vitæ, quæ est in Christo Iesu*, i. Spiritus Christi, seu Regenerationis gratia, *liberauit me à iure*, authoritate, & vigore *peccati & mortis*: proinde hæc Libertas Iustitię & Vitæ dicitur, & ἄφεσις παραπτωμάτων καὶ ἁμαρτιῶν, καὶ παραβάσεων, k Lex *Spiritus vitæ*, i. Christi sanctitas, in Christo inhærens,

h Eph.1.7 i Col.1.14. k Heb 9.15

quæ est in ipso Christo Iesu, liberauit me à iure peccati & mortis.

Quomodo dicimur, nos à peccato liberati, cùm idem semper habitet in nobis, & testetur 1.Ioh.1.8. *Si dixerimus nos peccatum non habere, nos ipsos fallimus, & veritas in nobis non est?*

Discernendum est inter peccatum Dominum, & Domitum: item inter Materiale, & formale peccati: nam à regno & dominatu peccati inhabitantis, Item à formali seu Reatu peccati, liberati sumus: vnde illud 1.Ioh.3.6. *Omnis qui in eo manet, non peccat*, Cupidè scilicet, Obedienter, Seruiliter, & sine lucta, *a* i. qui verè Christi particeps est, non dedit se peccato. Item vers.9. *Omnis qui natus est ex Deo peccatum non facit*, i. non dat operam peccato. Et in fidelibus non negatur esse, aut habitare, sed regnare. *b* Et de reatu Psal.32.1. *Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum*: Sed de Domito & Materiali peccati, Ecclesiastæ 7.20. scriptum est, *Non est iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet*.

a Rom.6.6. & seq.

b Rom.6. 12.

Quis Vsus huius partis?

Duplex. 1. Ad consolationem, quòd à iure peccati nos à Deo alienantis liberati simus. Alter, Ad institutionem, vt grati simus liberatori, & summo studio caueamus ne rursus laqueis peccati inuoluamur, ne posteriora fiant prioribus deteriora, *c* i. vltima conditio infœlicior priore. *d* Ideo Rom.6.14. ratiocinatur Paulus, Peccatum non debere nobis dominari, quia non sumus sub lege, quæ nos Reos faciat, & ad peccandum irritet: vnde & Virtus peccati dicitur, *e* sed sub gratia, i. Spiritu Christi donati, cuius virtute reliquias peccati profligamus, Gal.5.23.24.

c 2.Pet.2. 20.

d Matt.12. 25.

e 1.Cor.15. 56.

Quæ est Secunda pars?

Liberatio à Lege morali, non quoad obedientiam, sed quoad Iustificationem & condemnationem, i. a iure, rigore, ἀκριβοδικαίῳ, importuna exactione, & Iustificatione Legis, siue à necessitate perfectè præstandi Legem ad cōsequendam iustitiam.

Deinde ab obligatione ad pœnam, ac proinde à solicitudine ac metu iræ Dei & maledictionis, seu mortis æternæ propter violatam Legē, Gal.3.13. *Christus redemit nos à ma-*

à maledictione Legis, factus pro nobis κατάρα, i. sustinuit maledictionem à Lege inflictam, vt nos eâ effugeremus, vtque nobis benedictio Abrahæ contingeret in Christo Iesu, & vt promissionem Spiritus acciperemus per fidem. Hinc Paulus ait Rom. 6.14. *Nos non esse sub Lege*, quia nec sub maledictione, neque sub cogente sumus: & *Legem non esse iusto positam*, scilicet quoad maledicendi & cogendi onus.

Cur non à morte prima per Christum liberamur, sicut à morte secunda, quando vtraque est peccati stipendium, & pendet Ex comminatione illa diuina, Gen. 2.17. Quâcunque peccaueris, morieris?

Quia Regnum Christi non est de hoc mundo, Ioh. 18.36.

2. Etsi non sustulit mortem primam, tamen credentibus eius conditionem mutauit. Vt sit extinctio reliquiarum peccati, & ianua ad vitam æternam: iuxta Regulam Rom. 8.27. *Diligentibus Deum omnia sunt adiumento in bonum*: quod Dauid intelligit, Psal. 116.15. *Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius*: Et Paulus Philip. 1. 21. *Mori mihi lucro est*: Et v. 23. *Cupio hinc migrare, & esse cum Christo.* Et Ecclesiastes 7.2. *Melior est dies mortis die natiuitatis.* Et Cyprianus, *Mors est ianua vitæ, victoria belli, portus maris.*

3. Discernenda sunt tempora Regni gratiæ & gloriæ Christi, & tempora beneficiorum Dei distincta, Anima credentis in hac vita regeneratur, Corpus autem necesse est priùs moriatur quàm regeneretur, 1. Cor. 15.36. & 43. *Tu quod seminas non viuificatur, nisi priùs moriatur: seminatur autem* inquit vers. 44. *corpus animale, excitatur corpus spirituale* (non substantiâ, sed Qualitate) Animale enim vocat, quod sola anima vegetatur, spirituale, quod vnà cum anima, Dei spiritu viuificabitur.

4. Propter exercitium fidei, Spei, Inuocationis, & officiorum Charitatis fidelium in agone.

5. Quòd mors carnis, iuxta dictum Pauli, 1. Cor. 15. 26. sit *vltimus hostis*, qui per gloriosam Resurrectionem demum aboleri debet.

Quis Vsus seu Effectus huius Libertatis?

Quòd credentes pacatam habent conscientiam, non ampliùs abhorrent à Lege, sed ea delectantur: a Confi- a Psal. 1.2.

dunt obsequia sua quantumuis imperfecta, Deo pla-
a Malat. 3. 17. tanquam Patri. a

Quæ est tertia pars Libertatis Christianæ?

Donatio Spiritus sancti, quæ superiorum est inti-
& interna obsignatio, Rom. 8. 15. 16. 18. *Non accepistis Spi-
ritum seruitutis ad metum, sed Spiritum adoptionis, in quo
clamamus Abba Pater.* Et v. 16. *Et qui testatur cum Spiri-
tu nostro, quòd sumus Filij Dei: si autem filij, & hæredes,
hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.*

Idem velamen cordis eximit, i. seruitutem illam, mi-
rum cæcitatis miseram, & iugum tenebrarum, cui per
peccatum subiecti sumus; atque cor illuminat, ad Domi-
num conuertit, & ad aspiciendam lucem Euangelij ido-
neos reddit, vt ab ista cæcitatis seruitute in lucis liberta-
tem asseramur. Ideo 2. Cor. 3. 17. *Vbi Spiritus Domini, ibi
libertas*, i. viuificatio, seu illuminatio per Spiritum san-
ctum ex Euangelij prædicatione, per quam velamen illud
ignorantiæ, obscuritatis, & imbecillitatis è cordibus no-
stris tollitur, vt gloriosam Christi faciem intueri possi-
mus: & denique efficit vt non coactè, sed sponte & ala-
ter legi obediamus, Psal. 51. 14.

Quæ est quarta pars Libertatis Christianæ?

Liberatio à ritibus Mosaicis, seu Lege Ceremoniali, &
multò magis à traditionibus, & opinationibus huma-
quæ cultus gratiâ institutæ sunt: ac primùm quidem à
sacrificiis & Sacramentis diuinitus à Deo populo Iudai-
co commendatis, quę quia typi & vmbræ fuerunt verita-
tis, debuerunt reuelata veritate cessare, vt quæ impletę &
adeptæ sunt finem, propter quem institutę fuerunt, vt
docet Apostolus tota ad Hebręos Epistola: de quibus te-
nenda est regula, Omnes Ceremoniæ Mosaicæ, extra, in-
tra, & post Christum manifestatum in carne, sunt aboli-
tæ, adeò vt qui eas obseruare velit, excidat libertate, quam
habemus in Christo, Gal. 2. 4. 5. Et cap. 3. 25. *Postquam ve-
nit fides, non ampliùs sub pædagogo sumus.*

Deinde à necessitate obseruandi legalia quædam de
rebus mediis, qualia sunt de delectu & esu certorum ci-
borum, obseruatione dierum, & similium: de qua verò
b Eph. 2. 15. Col. 2. 14. 16. libertatis parte, Gal. 5. 1. 2. 13. b

Quæ sunt res mediæ?

Basilius: τὰ ἐν ἐξουσίᾳ καὶ μέσα; Nazianzenus, τὰ ἐν μέσῳ κείμενα.

Chrysostomus ad Rom. ἀδιάφορα vocat. Sunt autem res mediæ, Opera siue Actiones, quæ in se, siue suapte natura, nec bonæ, nec malę sunt, sed ex vsus ipsarum circunstantiis, vel bonæ vel malæ censentur: aut res indifferentes siue actiones dicuntur, quæ lege aut verbo Dei neque præcisè iubentur, neque expresse prohibentur fieri; vt edere carnem, aut hunc cibum, hoc vel illo die, vel non edere, hac forma vel colore vestiri, vel non vestiri. Nam quæ vel expresse Dei verbo præcipiuntur, vel cum Dei verbo manifeste pugnant, vt Interesse Missæ, communicare Superstitionibus cum Dei verbo, & Christi beneficio pugnantibus, vel quæ propter adiunctam meriti aut cultus opinionem impiæ sunt, non sunt res mediæ & indifferentes.

Licétne promiscuè & indifferenter vti rebus mediis & indifferentibus?

Non, sed hæ sunt obseruandæ cautiones. 1. De fide, ne scilicet dubitante conscientia (quæ scrupulum iniiciat, vtrum illa re nobis vti liceat, illud agere bona conscientia, an non,) quippiam agamus, aut audeamus: Sed ex Dei Verbo persuasum habeamus, quid nobis permissum, quid mandatum, quid prohibitum, iuxta illud Rom. 14. 5. ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοΐ πληροφορείσθω. Et vers. 14. *Nibil est impurum per se, sed ei qui existimat aliquid esse impurum, ei impurum est.* Et vers. 22. & 23. *Beatus qui non condemnat seipsum, in eo quod approbat*, &c.

2. In vsu τῶν ἀδιαφόρων consideratur triplex hominum genus: quidam enim sunt fide infirmi, i. minùs exercitati in doctrina fidei, & ignorantes libertatem Christianam: quidam obstinati: quidam verò firmi, & Christianam libertatem edocti. Quod primos attinet, cauendum ne iis rebus, quas medias esse ex Dei Verbo didicimus, vtamur, vel ad explendam libidinem, vel temere, & importunè cum proximi adhuc infirmi in fide offendiculo: sed earum vsum ad proximi adhuc ex ignorantia infirmi, & in Christi schola pusilli moderemur, idque tantisper dum rudes illi possint erudiri. a Alius (qui videlicet in Euangelij cognitione profecit, & nouit illud, *Quicquid creauit Deus, bonum est, nec quicquam reijciendum, si cum gratiarum actione sumatur.* 1. Tim. 4. 4. Item, *Omnia pura puris, pollutis autem & infidelibus nibil est purum, sed*

a Rom 14. 2

polluta est illorum mens & conscientia, Tit.1.15.) credit vesci licere quibusuis; alius autem fide infirmus edit olera, qui edit, gnarus scilicet suæ libertatis, non edentem ne pro nihilo habeto, i. arroganter ne despiciat, & qui non edit, edentem ne condemnato, i. ne damnet, quod non intelligit. Sic 1.Cor.8.11. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est: quapropter si esca scandalizet fratrem meum, non mãducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem.

Ad secundum autem genus pertinet hæc regula, Obstinatè superstitiosi, aut malitiose nostræ libertati insidiantes, nostra Abstinentia abusu libertatis in impia opinione sua non sunt confirmandi. Infirmis enim cedẽdum quidem ad ædificationem. Pharisæis verò, i. præfractis, vel malitiose insidiantibus nihil largiendum, vt Christiana libertas incolumis seruetur: vnde Christus Matth.15.14. *Facite illos missos.* Sic Paulus permisit Timotheum circuncidi, infirmitatis credentium inter Iudæos rationem habens. *a* Sed Titum noluit circuncidi, quia Libertatem Christianam aduersus obstinatos & παρεισάκτους, i. irreptitios siue insidiatores defendere oportebat. *b*

a *Act.16.3.*
b *Gal.3.4.*

4. Libertas nostra non dissimulanda, aut negligenda, sed vsurpanda est ad ædificationem & confirmationem eorum qui iam firmi, & in verbo rectè instituti sunt. Sic Paulus Gal.2.11. grauissimè Petrum à se reprehensum scribit, quòd in gratiam Iudæorum se à Gentibus subduxisset, ne illos offenderet: qua re cõfirmabat pertinaces Iudæos, vt Gentes perpetuò immundas esse existimarent.

5. Ignorantes & infirmi morosè condemnare non debent, quod nondum intelligunt, sed firmioribus se ius & libertatem suam relinquant. *c* Nec vlla Ecclesia alteram propter mediarum rerum diuersam Obseruationẽ damnet: sicut ingenti malo in primitiua Ecclesia de Paschate & Ieiunio factum est.

c *Rom.4.13*

Quid de Traditionibus humanis sentiendum, quæ à Deo non sunt instituta?

In solum Dei Verbum scriptum, quoad cultũ attinet, non ad humanas traditiones attendendum: nam Deus & cognoscendi & colendi sui nobis patefecit rationẽ: proinde nullam obedientiam constitutionibus pertinẽtibus ad doctri-

doctrinam, vel Regimen spirituale quæ apertè vel obliquè pugnant cum Verbo Dei, & abducunt à Christo deleri vel ritibus quorum alij sunt inepti, inanes, & ludicri: alij vel per se, vel ob aliud superstitiosi: alij impij; vt sunt Missarum nundinationes, Diuorum inuocationes, cœlibatus sanctiones, Ciborum Discrimina, Romani Pōtificis primatus, idolorum & crucis fabricatio, liberi Arbitrij, meriti, & indulgentiarum, Trāssubstantiationis, chrismatis, Ieiunij in quadragesima, aquæ lustralis, Consecratio altarium, Magistrales determinationes, vota monastica, preces pro mortuis, Nugamentum Purgatorij, Cultus reliquiarum. Matt. 16. 6. *Cauete à fermento Pharisæorum.* Et 15. 9. *Frustra me colunt mandatis hominum.* Et Ezech. 20. 18, 19. *Ambulate in præceptis meis, & non in præceptis Patrum vestrorum. Oportet Deo magis obedire, quàm hominibus,* Act. 5. 29. *Siquis aliud Euangelium docuerit, anathema sit,* Gal. 1. 9.

Legitimæ verò Ceremoniæ à Senatu Ecclesiastico institutæ, sine Opinione cultus & necessitatis, sed vt omnia εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν fiant in Ecclesia, 1. Cor. 14. 40. etsi non per se, tamen lege Charitatis obseruandæ sunt: adeò vt qui eas contemnit, & contumaciter cum scandalo negligit, sit reus violati ordinis, & rupti Charitatis vinculi coram Deo. Sed extra casum scandali & contumaciæ, non peccant qui tales ritus intermittunt.

Præterea quidam ritus humani, sunt non per se impij, sed tamē parum aut nihil conferentes ad ædificationem, quos præstaret omnino abolitos esse. In his seruandis vel omittendis habeatur ratio scandali.

An ne traditiones aut opiniones cum Verbo Dei pugnantes probat hæc vox Christi Mat. 23. 2. Super Cathedram Mosis sedent Scribæ, & Pharisæi, Omnia quæ dicunt, Facite?

Nequaquam, sed Mosaicas constitutiones & administrationes, quæ erant iuris diuini: hic enim audiendi erāt, vtcunque alibi vitiosè agerēt. Hoc indicat Metaphora sedis, quam illi vt Doctores Mosaicæ Legis occupabant. Et qui Pharisæos audire iubet, si ex Mose doceant, monet alibi Discipulos, vt ab horum fermento sibi caueant, Matt. 16. 6. Sic nec dictum illud, Luc. 10. 16. *Qui vos audit, me*

audit, ad opiniones pugnantes cum Euangelio transferri debet.

Quid de bona Intentione, quam vocant, sentiendum?

Nullam esse bonam intentionem, quæ vel citra modum contra Dei verbum, ex solo humanæ rationis ductu, aliquid in Dei cultu statuat. *Ne facitoto quisque quicquid rectum videbitur in oculis eius, sed quæcunque vobis præcipio.* Deuter. 12. 8. & 11. 8.

Cùm Paulus præcipiat, Rom. 13. 5. Magistratui obediendum, non solùm propter iram, i. pœnæ metu, sed etiam propter conscientiam, an significat, licere Magistratui conscientiis legem imponere?

Non, cùm passim Dei cultum, & spiritualem iustè viuendi regulam supra quælibet hominum placita extollat: sed tantum vult, Obediendum esse Magistratui præcipienti honesta & licita, i. vsque ad aras, quia Deus hanc Obedientiam nobis præcipit, cuius præceptum bona cõscientia coram Deo nemo possit aspernari. Non igitur subiicit conscientiam legibus humanis, sed ordinationi diuinę, quatenus illa legibus humanis, quæ cum diuinis non pugnant, obedire præcipit.

Quid de Ceremoniis à Christo institutis sentiendum?

Obseruandas esse propter mandatum, & authoritatem instituentis, sed earum tamen obseruatione homines non iustificari coram Deo.

Deinde in casu necessitatis, excusari homines, si eas nõ obseruent, vt siquis necessitate exclusus, ab vsu Sacramentorum, abstineat, modò absit contemptus: iuxta dictum Bernardi, *Non Sacramenti priuatio, sed contemptus damnat.*

Quis finis & fructus huius partis Christianæ Libertatis?

Vt Dei donis pacata conscientia vtamur, in quem vsum nobis ab ipso data sunt, ita tamen vt hunc vsum ædificatione proximi moderemur.

2. Vt sciamus conscientias nostras exemptas esse omnium hominum potestate, 1. Cor. 3. 21. & 7. 23. *Pretio redempti estis, ne estote serui hominum.*

3. Ne damnemus fratres adhuc rudiores, Domino enim stant aut cadunt, Rom. 14. 4.

Denique vt veris cultibus, id est spiritualibus Deo, non Creaturis seruiamus, nec nobis aut hominibus in ma-

lum

lum indulgeamus.

Quæ pugnantia?

Non Seruitus corporalis, quæ est Inferiorum erga superiores: nec ea Seruitus, quæ est Spiritus erga Deum, aut corporis erga Spiritum, de qua 1. Cor. 9. 27. sed seruitus peccati, erroris, & cæcitatis, Legis, & constitutionum humanarum.

2. Somnia *Iudæorum* de terreno Messiæ Regno.

3. Paradoxum *Stoicorum*, qui solis mundi sapientibus Libertatem tribuunt.

4. Vincula legum & *traditionum* humanarum, quibus grauantur hominum conscientiæ.

5. Error eorum, qui iactant se per Euangelij prædicationem liberatos ab omnibus corporalibus debitis & officiis, ideóque Dominis suis, creditoribus, & Magistratibus debita negant officia. Tum *Libertinorum*, & *Anabaptistarum*, qui prætextu Christianæ libertatis peccandi licentiam inducunt, abutentes dicto Pauli, Rom. 7. 25. *Ego idem, mente quidem seruio Legi Dei, carne autem Legi peccati*: hinc enim dicunt, se carne tantùm scortari, inebriari, impurè viuere: mente autem ac Spiritu puros esse, ac seruire Legi Dei: cùm potiùs eò pertineat nostra libertas, ne ampliùs simus peccati serui: nam *qui facit peccatum, seruus est peccati*, Ioh. 8. 34. Et Paulus Rom. 8. 13. *Si secundùm carnē vixeritis, moriemini*. Verba igitur Pauli, sunt verba luctantis contra peccatum, nec de voluntariis, & externis operibus, sed de pullulantibus vitiosis affectibus, quos ne sanctissimi quidem in totum abiiçere possunt, donec hoc mortale corpus circunferunt, sunt intelligenda.

6. *Millenariorum* de Imperio Sanctorum in mundo mille annos duraturo ante extremum diem.

7. Error eorundem *Anabaptistarum*, qui prætextu Libertatis spiritualis, Magistratum, immunitatem ab operibus Magistratuum, & Seruitutem ciuilem tollunt: cùm tamen nihil impediat, liberum esse animo, & seruum esse corpore. Ideo Paulus 1. Cor. 7. 21. *Seruus vocatus es? ne sit tibi curæ*, quasi hæc vocatio sit Christo indigna. Et Eph. 6. 5. *Vos serui obedite carnalibus Dominis vestris, tanquam Domino*.

8. Temeritas eorum, qui indifferentibus abutuntur

intempestiuè, aut intemperanter, aut sine discrimine, aut vllam infirmorum rationem habent, sed temere eos offendunt, Rom.14.15.16.1.Cor.6.12.& 10.23.2.Cor.11.12.

LOCVS XXXIV.

De Scandalo.

Quanam est vocabuli significatio?

a Matt.18.7.
b 1.Cor.8.9
c 1.Cor.9.12.

GRAECIS dicitur Σκάνδαλον, a Πρόσκομμα, b & Εγκοπὴ. c Et *Scandalum* quidem, vel à σκάζω, claudico, vt scandalum, sit offendiculum seu obstaculum, ad quod is qui impingit labitur, aut trepidat, aut sic læditur vt claudicare incipiat: vel à σκαμβὸν, quod significat aliquid curuum, vt dicitur Σκαμβὸν οὐδέποτε ὀρθὸν γίνεται. Sic Scandalum propriissimè significat tigillum in Instrumentis quibus capiuntur mures, vulpes, & lupi. Vnde Ecclesia nomen Scandali transtulit ad insidias quibus capiuntur homines, veluti bestiæ tendiculis. d

d Isa.8.14.15.

Πρόσκομμα propriè est, cùm in via aliquid obiicitur pedibus, in quod incurrens impingit, à verbo προσκόπτειν, quod est Impingere: Rom.14.13. τιθέναι πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ, ἢ σκάνδαλον: vnde λίθος προσκόμματος: e mala enim Exempla siue peccata, veluti saxa quædam sunt, in quæ incurrentes impingunt, vel etiam corruunt, vnde illud 1. Cor.10.12. Qui stat, videat ne cadat.

e Rom.9.32.33. 1.Pet.2.8.

Et Ἐγκοπὴ siue Ἐγκόπτησις, παρὰ τὸ ἐγκόπτειν, i. impedire, interrumpere, est ipsa offensio, siue impactio, Latini *Offendiculum* dicunt, cùm in via lapis aut truncus ponitur, ad quem ambulantes impingunt, sic vt lædant pedes, vel corruant: vnde Leuit.19.14. Ante cæcum ne ponas offendiculum.

Est autem vox Scandalum in prædicamento Relationis, quo fit vt significet interdum materiam, id est ipsum Obiectum, seu impedimentum offendens aliquem interdum

interdum verò formam, id est ipsam offensionem.

Quid est Scandalum?

Quicquid alicui vel causa vel occasio offensionis existit, seu dictum, aut factum, aut exemplum, aut consilium nostrum, quo proximus vel contristatur, vel turbatur, vel offenditur: ita vt à recto salutis cursu vel impediatur vel deflectat, vel ad errorem aut peccatũ inducatur, aut in malo confirmetur *a*. a *Rom. 14. 15. 1. Cor. 8. 9.*

Quotuplex?

Bernardus duplex facit, Internum, & Externum. *Internum*, cùm vetus homo offendiculum præbet nouo homini, de quo *Matth. 5. 20. Si oculus tuus dexter σκανδαλίζει σε, erue eum, & proiice abs te.* vbi per oculum, manum, pedé, intelligit carnis, siue veteris hominis concupiscẽtias, quæ sæpe nouum hominem molestant; & impedimenta omnia quantumuis chara, quæ obstant, ne inoffenso cursu pergat in lege Domini. *Externum*, quod foris accidit, & præbet alicui vel causam, vel occasionem ruinę.

Externum hoc Scandalum quotuplex est?

Triplex: *Actiuum* siue datum, siue positum: *Passiuum*, siue Acceptum; & ex vtrisque *mixtum*.

Quid est Scandalum datum?

Cuius culpa ab ipsius rei aut actionis authore profecta est, siue cùm aliquis efficacem causam lapsus alij prębet, vel dictum aut factum per se malum, quippe repugnans Dilectioni Dei & proximi: ac proinde quod sua natura & per se, vel in aliis licentiam peccandi confirmat, vel pios contristat, vel pios ad errorem & peccatum inducit *b*: & de quo Christus ad Petrum, Matth. 16. 23. *Vade post me, Satana, Scandalo es mihi*: etsi enim Christus non impegit ipse, tamen per Petrum non stętit quominus Christus crucis cogitatione, perterrefactus, iter suę vocationis abrumperet; & dictum Petri reuera eum contristauit, & potuit infirmis occasio esse ruinæ. b *Matt. 18. 6. 7.*

Quotuplex est Scandalum datum?

Duplex, diuisione Subiecti in Accidentia, Priuatum, & Publicum. *Priuatum*, quod etiam Domesticũ dici potest, quo vnus aut pauci aliqui offendũtur, vt pueri, serui, Coniuges: vt cùm puer, seruus, Coniux, videt parentes,

Dominos, Coniuges, à cultu Dei abstinere, audiunt eos iurare, impudice agere vel loqui, quo fit mox vt vel contristentur, vel Exemplum imitentur: aduersus quod Christus, *Quisquis offenderit vnum ex pueris istis qui credunt in me, bonum esset ei potiùs si circumponeretur ei saxum molare circa collum eius, & proijceretur in mare.* Marc.9.42. *Publicum* est, quo totus cœtus aliquis offenditur, seu quod pluribus infirmis lapsus occasionem præbet; vt faciunt auari, scortatores, potatores, & similes, qui suis moribus Ecclesiam offendunt, & tum ipsos, tum alios multos præcipites dant in ruinam.

2. Distinguitur scandalum datum distributione ab Adiunctis, seu à discrimine personarum efficientium: hinc aliud alio grauius & perniciosius. Nam quod datur à persona quæ est in aliqua dignitate constituta, grauius est, & magis nocet Exemplum, quàm quod datur à persona priuata, aut alioquin obscura. Sic Dauidis Regis Adulterium, *a* grauius est, quàm obscuri alicuius ciuis: quare & grauiùs punitur eiusmodi scandalum; cùm propter personam ipsam, quæ locum, in quem à Deo euecta est, commaculat; tum propter homines alios, quibus lapsus causam præbuit efficaciorem suo malo exemplo. Sic grauissimum est Scandalum, quod datur à Ministris Ecclesiarum, & Theologiæ studiosis, cùm illi vel praua doctrina, vel impura vita multis præbent occasionem malè loquendi de Euangelio. Sicut filiorum Heli peccatum grande nimis fuisse dicitur coram Domino. *b* Et grauiùs peccant qui sunt in Ecclesię societate, quàm exteri: Sic multò grauiùs peccat Ebriosus Paterfamilias, quàm seruus.

a 2.Sam. 12,12. & s.

b 1.Sam.2. 17.

Quæ Causa Scandali dati?

Remota est Iudicium Dei, 1. Aduersus impios, vt erat scandalum & impedimentum quod dabāt Pharaoni Magi Ægyptij: *c* & Regi Achab falsi Prophetæ, in quibus erat Spiritus mendax: *d* & signa mendacia Antichristi, quibus qui amorem veritatis non receperunt, decepti sunt. *e* 2. Iudicium Dei propter bonos, seu Electorum commodum, de quo 1. Cor.11.19. *Oportet sectas esse, vt qui probati sunt,* i. quos Experientia docuit esse fidei & pietatis syncerę, *manifesti fiant.*

c Exod.7. 21.

d 1.Reg.22. 22.

e 2.Thess. 2.9.10.11.

Proxima, Satan, ad omne malum impulsor.

Submi-

Subministra, Prauitas, & corruptio humanę naturæ, falsi doctores, imperitia, arrogantia, auaritia, impatientia Doctorum. Quarũ causarum respectu Christus ait, Matt. 18.7. *Necesse est vt eueniant scandala*, id est necessitate, non coactione, nec necessitate hac à Deo, sed ab hominis corruptione voluntaria proficiscente: nemo enim inuitus est alteri offendiculo, vel per incogitantiam, vel ἐκ προαιρέσεως. Ideo quamuis necessariò offendicula eueniant, væ tamen est mundo propter offendicula.

Quæ σχήματα, seu quot modis scandalum datur?

Quatuor. 1. Falsa doctrina & cultu, vt sunt hæreses, errores, idolomaniæ, superstitiones, humanæ traditiones, quibus infirmi à simplicitate verbi abducuntur.

2. Dicto siue sermone, eóque vel turpi, vel maledico, vel blasphemo.

3. Vita & moribus pugnantibus cum Lege Dei, vt sũt turpes gestus, flagitia, & mala exempla abusu libertatis Christianæ, qua infirmi à Christianismo absterrentur, plerunque autem plus nocent doctrinæ scandala, quàm morum delicta, quia illa tectiùs agunt, & confestim fidem feriunt: hæc citiùs patent, & fidei minùs detrahunt, sicut initiò Diabolus Euæ lethale vulnus inflixit, effundens ei falsam persuasionem a: & Solomonis idololatria, aliquot seculorum idolomaniam peperit. a Gen. 3.4.

Quæ pœna constituta huius Scandali authoribus?

Christus, Matth. 18.7. θρηνῶδες illud ἀπόφθεγμα, seu væ horrendum illis accinit, Οὐαὶ τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκανδάλων. Et vers. 6. præmittit, melius esse homini illi, per quem datur scandalum, vt alligata mola asinaria collo eius submergatur in profundum maris.

Quid est acceptum Scandalum?

Quod homines sibi ex alienis factis & dictis accipiũt, vel ex doctrina recta, & externa Ecclesiæ forma, vel in genere ex aliis rebus quibuscunque. Specialiter verò aliquod dictum nostrum, consilium, aut factum pium, iustũ, ac per se honestum, aut saltem non improbè, nec importunè admissum: propter quod tamen quispiam, male de nobis, sed immeritò, vel ex quadam peruersitate, maleuo-

lentia, aut sinistra quadam malignitate animi, vel errore iudicat, & in offensionis occasionem rapit.

Quotuplex est Scandalum acceptum?

Duplex, humanum, & Diabolicum. *Humanum*, quod & ipsum diuisione Accidentium in Subiecta, duplex est, Impiorum, & Piorum. Impiorum scandalum, est mundanorum hominum, vt Sapientum huius seculi, & hypocritarum qui offenduntur. 1. infirma specie, humilitate, & cruce Christi in assumpta carne.

2. Absurditate, Impudenter concepta nouitatis suspicione, & simplicitate doctrinæ Euangelij, gratiæ prædicatione, (qua omnes homines naturâ peccatores, & iræ Dei obnoxios esse, ex gratia, aut per solam fidem in Iesu Christo iustificari, & seruari docemur:) & Electionis & Prædestinationis Articulo veteris hominis mortificatione.

3. Piorum vita & actionibus, quibus sentiunt se redargui, libero rerum mundanarum vsu.

4. Cruce & persequutionibus denique, quę professionem Euangelicam comitantur. Quod scandalum quia ex Inuidia eorum qui offenduntur, & liuore nascitur, offendiculum Pharisæorum dicitur, de quo Matth. 15. 12. Discipuli Christo dixerunt, Nosti Pharisæos audito tuo sermone scandalizatos? Sic Christus & Euangelium *Iudæis* fuit *scandalum* acceptum, *Græcis* verò *stultitia*, 1. Cor. 1. 23. &
a Isa. 8. 14. Luc. 2. 34. 1. Pet. 2. 7. 8. *lapis Offensionis, & petra Scãdali, duabus domibus Israel* a, per Accidens scilicet & priuatiuè: quatenus Christus spretus & repudiatus, author est iustæ condemnationis, cum ὄντως, & per se (sed Electis suis) sit via, veritas, vita, & causa omnis boni. De hoc notanda Admonitio Christi, *Beatus qui in me offensus non fuerit*, Matth. 11. 5. Sic Capernaitis concio Christi de manducatione carnis suæ, scandalo
b Ioh. 6. 41. 57. & 60. vers. c Gal. 2. 12. d Psal. 56. 6. 7. e Matt. 12. 2. fuit *b*. Sic Iudæi offensi ingressu Petri ad Gentes *c*: sic impiis iustæ piorũ actiones sunt offendiculo *d*: Sic Discipuli Christi vellẽtes spicas, scandalo sunt Pharisæis *e*: sic multi ob dissidia, quæ sequuntur prædicationem Euangelij, offenduntur, vt illud damnent.

Quæ sunt Causæ huius Scandali accepti?

Efficiens summa, Iusta Dei Prouidentia, quæ hoc decernit, & exequitur, etiam si homines propria malitia impin-

impingant:vt scriptum est, *Ecce pono in Sion lapidem offendiculi,& petram offensionis.* Subalterna est Satan,qui inuitat improbos,vt omnia in peius rapiant.

Organica, Homines ipsi, qui aliorum pietate offenduntur.

Causæ subseruientes,Cæcitas rationis humanæ,corruptum mundi iudicium, carnis affectus, Inuidia,liuor,temeraria Curiositas, Scripturæ Sanctæ neglectus, Conceptæ prauæ opiniones,persuasio propriæ iustitiæ, quæstus & authoritatis conseruandæ studium, odium disciplinæ, Occasiones,Sanæ doctrinæ confessio, & prædicatio, mores,vita,facta,crux piorum,conditio veritatis.

Forma autem expressa est in Exemplorum diuersitate.

Est-ne vitandum hoc Scandali genus?

Non,sed negligendum,iuxta mandatum Dei,Deut.33.9.*Qui dixerit Patri suo,& Matri sua,Nescio vos,qui fratres suos & filios non agnoscet, hi custodiunt Legem tuam, Domine:* Et Christi regulā de Pharisæis verbo suo offensis,Matth.15.14.*Sinite illos,cæci sunt, & duces cæcorum*,id est negligite,nec curate eorum offensionem:Et Apostolorum,in Actis 5.29.*Oportet Deo magis obedire,quàm hominibus:* Et Bernardi,*Melius est vt scandalum oriatur,quàm vt veritas deseratur.* Item, Oportet anteferre primum & secundum præceptum omnibus rebus humanis, iuxta exemplum Eliæ aduersus Achabum *a*, & Pauli aduersus Petrum,& Iudaizantes *b*.

a *1. Reg.18.18.*
b *Gal.2.3.4 5.11.14.*

Quod est Piorum Scandalum acceptum?

Quod ab infirmis adhuc in Ecclesia aut minimè malis accipitur,à malignioribus autem captatur, vt Euangelij doctrinam rudioribus dubiam & incertam reddant, vel ex Ecclesię oppressione, innocentum suppliciis, hæresibus,& dissentionibus,quæ turbant Ecclesiam, vel ab aduersariorum doctrinæ nostræ multitudine, potentia, authoritate,& à florenti impiorum fortuna, & prospero rerum successu:vnde Propheta, *Mei penè moti sunt pedes, quia Zelo ardebam super iniquos,pacem impiorum videns.* Psal.73.2.

Quod remedium infirmis aduersus hoc Scandalum?

Si memoria repetamus veteris Ecclesiæ,&Regni Christi conditionem,meditemur doctrinam cœlestem,& exitum improborum,& lætum finem piorum obseruemus: Hoc Propheta docet eodem Psal.vers.16.*Cogitabam (inquit) vt scirem hoc,sed difficile erat in oculis meis, donec veni in Sanctuarium Dei, & animaduerterem in nouissima eorum.* Sic Iobus fortuna impiorum contempta in mediis ærumnis,in hanc vocem erupit, Iob. 19.25. *Scio quòd Redēptor meus viuat, & in nouissimo die Resurrecturus sim.*

Quid est Diabolicum Scandalum acceptum?

Cùm homines proteruè Sanctorum lapsus & vitia captant ad peccādi licentiam,vt Cham,ebrietatem Patris *a*: alij incestum Loth *b*: Adulterium & homicidium Dauidis *c*:periurium Petri *d*:Rapinam Zachæi *e*,& similia, vt sine pudore ad omnem nequitiam se proiiciant. Vocatur autem iure Diabolicum,à qualitate,non à Subiecto, quia malitiosè in dedecus Patrum, & contumeliam Dei vsurpatur,proinde maximè cauendum est.

a *Gen.9.22.*
b *Gen. 19. 30.31.*
c *2. Sam.2. 3.5.15.*
d *Matt.26 72.74.*
e *Luc.22.8.*

Quod est tertium genus Scandali?

Mixtum vocare licet, id est partim datum,partim acceptum,nempe cùm quis libertate Christiana intempestiuè vtitur: vel cùm aliquis colludit cum hostibus veritatis. Verumtamen hoc scandali genus affine magis videtur dato quàm accepto: ad quod vitandum tenenda est regula, Nihil absque fide & contra Charitatem faciendum est. Ideo Paulus 1.Cor.6.12.& 10.23. *Omnia mihi licent, sed non expediunt*:& dictum Clementis, *Qui faciunt quicquid licet,huc citò dilabuntur, vt faciant quod non licet.*

Quis finis Scandalorum?

Satanæ quidem excitantis scandala est à veritate homines abducere, stabilire errores,corrumpere bonos mores,Ecclesiam vastare,augere suum imperium,opprimere Dei gloriam,indurare & perdere homines.

Dei autem decernentis finis,est suos probare,reprobos manifestare: vt discrimen manifestum sit inter veros Dei cultores,& hypocritas *f*.

f *1. Cor.11. 19.*

Quis Vsus huius Doctrinæ?

Vt animis nostris Verbo Dei aduersus scandala confirmatis,

firmatis, & moribus nostris ad normam legis diuinę compositis, simus synceri, & ἀπρόσκοποι in diem Christi, pleni fructibus iustitiæ, qui sunt per Christum Iesum in gloriã & laudem Dei a.

a Philipp. 1.10.11.

Quæ contraria Scandalo dato?

Exempla, dicta, & facta honesta, quæ alios ad imitationem inuitant, iuxta præceptum, Matth. 5.16. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videntes vestra bona opera glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est.*

LOCVS XXXV.

De Oratione.

Quid Orationis voce intelligis?

NON Rhetorum more, arte elaboratam sermonis seriem, quã Græci λόγον dicunt, sed Theologicè sacrum cum Deo, non tam oris, quàm cordis sermonem siue colloquium, quod & aliis nominibus ἐπίκλησιν, παρὰ τὸ ἐπικαλεῖν inuocare, implorare, quod propriè de eo dicitur, qui in periculo constitutus Dei subsidium cum clamore petit. Hinc ἡ ἐπίκλησις pro toto Dei cultu accipitur b. Item προσευχὴν, preces siue precationem, ἱκετηρίαν, supplicationem vocamus. Scriptura etiam allegoricè siue metaphoricè Vitulos & fructum labiorum, sacrificium laudis, incensum, & suffimentum appellat. c

b Act. 2.21 1. Cor. 1.2. 2. Tim. 2.22
c Osea 14.3 Psal. 116.17 [illegible] 141.2. Heb. 13.15. Malach. 1. 11.

Quid est Oratio?

Græci sic definiunt, Damasc. Προσευχή ἐστιν ἀνάβασις νοῦ τὰ πρὸς τὸν θεὸν, καὶ αἴτησις τῶν προσηκόντων παρ' αὐτοῦ, id est *Oratio est ascensio mentis ad Deum, & petitio rerum conferentium ab ipso*: translatione ab holocaustis ad preces desumpta, Act. 10.4. αἱ προσευχαί σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. vel, Precatio est sancta meditatio rerum pertinentium ad gloriam Dei, & salutem nostram, earundémque seria exoptatio atque peti-

tio, ex filiali fiducia profecta: cui ferè gratiarum actio pro beneficiis à Deo acceptis adiungi à Sanctis solet.

Vel, Est ardens affectus ad Deum tendens, quo tum petimus & expectamus à solo Deo propter Christum dona Spiritualia & corporalia secundùm ipsius mandatum, & promissiones, tum pro donis acceptis, gratias ipsi agimus. Vel, Est explicatio ardens & seria cordis nostri coram Deo, qua ex fide in Christum vel precamur, vel deprecamur aliquid, vel gratias pro acceptis beneficiis agimus, siue hoc verbis, siue absque verbis, solis gemitibus & suspiriis fiat.

Ex quo colligitur *Decalogum*, salutationem Angelicam, & recitationem symboli non esse precationem, quia in his nihil à Deo petitur.

Quotuplex est Oratio?

Duplex, ratione circunstantiarum: *Publica* seu Solennis quę fit in publico & Ecclesiastico coetu, & vt plurimùm vocalis esse solet, éstque secunda ministerij pars. Et *Priuata*, qua singuli priuatim, vel domi, vel foris, in penetralibus cordis sui, vtuntur: vt Christus in monte, Petrus in superiore domus parte, orat.

a 1. Reg. 8. 41. Esdr. 7.23. & 8.1.
b Marci 6. 46.
c Act. 10.9.

Quot sunt Orationis partes, siue species?

Paulus 1. Tim. 2.1. quatuor enumerat, quæ sunt Δεήσεις, Προσευχὴ, ἔντευξις, καὶ εὐχαριστία.

Δέησις, Deprecatio est, qua petimus auersionem mali alicuius, quod nos vel iam molestat, vel nobis imminet: à verbo δέομαι, quod est rogo, precor, vt Luc. 22.32. ἐγὼ δὲ ἐδεήθην περὶ σοῦ ἵνα μὴ ἐκλείπῃ πίστις σου: Et Heb. 5.7. dicitur Christus δεήσεις τε καὶ ἱκετηρίας *obtulisse cum clamore valido & cum lachrymis apud eum, qui poterat eum seruare à morte*. Παρὰ τὸ δέος, quod est timor: vt cùm Paulus 2. Thess. 3. 2. petit pro se orari vt eripiatur à peruersis hominibus: & cùm petimus remissionem peccatorum, & liberationem à malo.

Προσευχὴ, precatio seu petitio, qua quæ faciunt ad Dei ipsius gloriā, vel beneficium aliquod petimus: vt regnum Christi aduenire, sanctificari nomen Dei, fieri voluntatem eius, & panem ἐπιούσιον nobis dari quotidie, & Spiritum sanctum mitti, vt Act. 1. 14. *Omnes perseuerabant*

stabant concorditer ἐν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει.

Ἔντευξις, Interpellatio, siue Intercessio, vel postulatio est pro alio facta. Ideo Rom. 8.26. Spiritus Sanctus dicitur pro nobis ὑπερεντυγχάνειν. Et vers. 34. Christus mediator ἐντυγχάνειν ὑπὲρ ἡμῶν, vt cùm vnus pro alio, vel omnes pro se inuicem, & pro Ecclesia orant, vt Act. 12.5. Ecclesia pro Petro intercedit, vel, est interpellatio qua querimur apud Deum de iis qui nos lædunt, vt Dauid aliquoties in Psalmis.

Εὐχαριστία est gratiarum actio, qua gratias Deo agimus, vel pro beneficiis nobis, alijsque collatis, quibus castigationem paternam subiicimus *a.* vel pro malis à nobis aliisve sublatis, Psal. 116.12. *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ dedit mihi? Calicem salutis accipiam*, &c. Sed trium illarum specierum discrimina non semper obseruat Scriptura. Ideo ad duas reuocare possumus, Inuocationem scilicet nominis Dei, & gratiarum actionem: sicut reuocauit Dauid, *Inuoca me tempore angustiæ, eripiam te, vt glorifices me:* Psalm. 50.15.

a Iobi 1.21.

Quæ causa Orationis?

Efficiens interna est Spiritus Sanctus, Rom. 8.25. *Quid enim precemur vt oportet non nouimus, sed ipse Spiritus interpellat gemitibus inenarrabilibus pro nobis*, non quòd ipse reuera vel precetur, vel ingemiscat, sed quia nos ad preces instigat, ac veluti verba & suspiria nobis intus dictat. Sic dicitur clamare, Gal. 4. 6. quoniam facit ipse vt clamemus: vnde Zachariæ 12.10. dicitur *Spiritus gratiæ & precum*. Et Apostolus orandum esse iubet in Spiritu Sãcto *b*, id est Spiritus Sancti instinctu.

Instrumentalis interna, fides. *c*

Causa προκαταρκτική, quæ nos ad orandum impellit est multiplex, 1. Mandatum Dei, quo requirit à nobis cultum Inuocationis, qui est præcipuus in Ecclesia Dei, Deut. 6. 13. *Dominum tuum adorabis, & illum solum coles*. Et Psal. 50.15. *Inuoca me*, Matth. 7. 7. *Petite, quærite, pulsate*. 2. Promissio exauditionis, *& ego exaudiam te*, Psal. 50.15. & 145.18. *Prope est Dominus omnibus inuocantibus ipsum*. Et Prouerb. 18. 10.

Est sanctum Domini nomen fortissima turris, Confugiens ad eam tutus inermis erit.

b Iudæ 20. & 1. Cor. 14.16.

c Rom. 10 14. Matth. 21. 22. Iacobi 1.6.

Huc pertinét θελκτήρια, illecebræ, quibus ad orandum nos inuitat Christus, Matth. 7. 7. *Dabitur vobis, Inuenietis, Aperietur.* Et Luc. 11. 13. *Si vos cùm sitis mali, nostis bona dona dare liberis vestris, quantò magis Pater vester cælestis dabit* Spiritum Sanctum petentibus ab ipso? Psal. 65. 3. *Tu Deus exaudiens precationem, ad te vsque omnis caro veniet.* Et Isa. 65. 24. *Innocabitis me, & exaudiam, imò antequam clametis, respondebo vobis, nouit enim pater cælestis nos indigere his omnibus antequam oremus.* Matth. 6. 32.

3. Sensus inopiæ nostræ, tum aliorum, Spiritualis & Corporalis, & regni Dei & gloriæ studium, *Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius, & cætera adiicientur vobis,* Matth. 6. 33.

4. Pericula & angustiæ omnis generis quæ nos circunstant, miseriæ, tentationes variæ, Culpa & conscientia peccatorum nostrorum, & insidiæ grauissimi & vigilantissimi hostis Diaboli qui *circuit vt Leo,* 1. Pet. 5. 8. *quærens quem deuoret.* Vnde Christus Matth. 26. 41. *Vigilate & orate, ne intretis in tentationem.*

5. Exercitium pietatis, fidei, & spei, quæ hinc sumunt incrementa.

6. Amoris natura & ingenium, quo pij erga Deum afficiuntur: fit enim vt qui amat, magnopere delectetur colloquio amati, nihilque magis optet, quàm vt in sinum illius ea quibus afficitur, effundat. Huc accedit quod amor colloquio amati magis ac magis accenditur.

7. Exemplum Christi, & omnium Sanctorum, quorum præcipua cura fuit in vita Deum seriò inuocare.

8. Vtilitas orationis: nam per eam impetramus necessaria beneficia, tam corporalia, quàm spiritualia, Iacobi 5. 16. *multum valet deprecatio Iusti efficax.* Effusa verò benefactorum, & donorum tam corporalium quàm spiritualium Dei largitas, ac tam ingentia eius miracula, quæ quaqua versum spectes, cernuntur, ad sacrificium laudis & gratiarum actionis meritò nos prouocare debent. Proinde Dauid percepta Domini liberalitate, datum sibi in os canticum nouum prædicat, Psal. 40. 4.

Quod

Quod est Orationis Obiectum, seu quis inuocandus?

Vnus & æternus Deus, qui est Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus: nulla enim trium personarum Deitatis in vera Inuocatione omittitur, quamuis non semper distincte appellentur, quia sunt vnus Deus.

Solus autem, 1. quia καρδιογνώστης πάντων, Act. 1. 24. & scrutator cordium & renum, id est, explorator cogitationum & cupiditatum, seu Omniscius. *a* a *Psal.* 7. 10. & 33. 5. & 44. 21.

2. Quia Inuocatio potissima est pars cultus Dei, ideoque soli Deo debetur ex ipsius mandato *b*. Et Psal. 50. 15. *Inuoca me*, dicit Dominus. Et Christus, Matth. 6. 9. *Vos igitur ita precamini, Pater noster, &c.* b *Deut.* 6. 13. *Matt.* 4. 10.

3. Quia solus omnium bonorum author, solus omnipotens, Omniscius, miserator, qui omnes in omnibus locis inuocantes, exaudire, sanare, liberare nouit, vult, & potest. Ideo credentes dicunt Esa. 63. 16. Tu Domine es Pater noster, Abraham nesciuit nos, & Israel nos ignorauit.

4. Quia in eum solum credere fas est, Rom. 10. 14. *Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt?* non credimus autem in Angelos, & homines sanctos.

5. Quia Sancti nullum vnquam præter Deum inuocasse leguntur. Quare inuocatio Creaturarum impia est, & sacrilega, quia Deo suam gloriam eripit, absque fide in verbo fundata sit, imò huic repugnat. Quam etiam impugnat Epiphanius pag. 448. Οὐ κελεύουσι ἡμῶν ἡ ἀρχαῖα πλάνη, καταλιμπάνειν τὸν ζῶντα, καὶ προσκυνεῖν ὑπ' αὐτοῦ γεγονότα.

Quid opus est ad Deum preces nostras fundere, cùm nos amet, & sciat iam antè quibus indigeamus, quid nobis expediat, nec monitore opus habeat, imò se daturum antè decreuerit, Isa. 65. 24. & Matth. 6. 32.

1. Quia sicut hunc ordinem Deus instituit, quòd velit nos alere cibo & potu, etsi id posset facere sine istis mediis: ita vult bona quæ cum ad salutem nostram, tum ad huius vitæ sustentationem pertinent, impetremus precibus quæ ex fide manant *c*. Et Christus dicit Luc. 11. 13. *Dominus dabit Spiritum Sanctum petentibus*, non otiantibus. c *Iacobi.* 1. 6.

2. Quia vult sibi ius suum reddi, & admoneri nos vnde auxilia quęrenda, à quo bona nobis eueniant, & cui accepta ferenda, item quæ sit nostra inopia.

3. Esse ipsum inspectorem nostrarum rerum, vt dicitur Psal. 34. 18. *Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum*: & quòd tanquam pater clementissimus filiis velit orantibus conferre quæ petunt, iuxta ipsius voluntatem, & propinquus esse omnibus inuocantibus nomen suum in veritate *a*.

a Psal. 145. 18.

4. Vt beneficia eius vera animi gratitudine excipiamus, quæ ab eius manu nobis prouenire nostra precatione testamur.

5. Vt ardentiùs Dei benignitatem meditemur. Vult denique fidem nostram in petitione & expectatione beneficiorum ipsius exerceri, ardenti oratione accendi, & cor nostrum assiduò ipsum quęrendi, amandi, colendi desiderio inflammari.

Anne sumus indigniores, aut maiores peccatores, quàm vt orare ausimus?

At mandatum Dei, indignitati, & promissiones ipsius, benignasque inuitationes, suauissimum item patris nomen, quod suggerere nobis ipse dignatur, Iustitiam denique & Intercessionem Mediatoris, peccatorum nostrorũ sensui opponere oportet: Scriptum est enim, *Inuoca me in die tribulationis*: & Ioel. 2. 32. *Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit*. Et Matth. 7. 7. *Petite*, inquit Magister, *& accipietis: pulsate, & aperietur vobis*.

Cùm nemo sit dignus qui se Deo repræsentet, ac in eius conspectum prodeat, per quem Deus nobis inuocandus, seu Quis noster apud Patrem cœlestem Mediator?

Per eũ qui ab ipso Patre nobis datus est Mediator, Aduocatus, & Sacerdos *b*. Quare ipse ait Ioh. 14. 6. *Ego sum via, veritas, & vita, nullus potest venire ad patrem, nisi per me*. Et vers. 13. sicut & cap. 16. 23. *Quicquid petieritis à Patre in nomine meo, dabit vobis*. Hac ratione instituerat in Lege Deus, vt solus Sacerdos Sanctuarium ingrediens, gestaret in humeris nomina tribuum Israel, & totidem ante pectus lapides pretiosissimos, populus autem procul staret in atrio, atque inde vota sua coniungeret

b 1. Tim. 2. 5. 1. Ioh. 2. 1.

cum Sacerdote *a*.

Quod verò Christus discipulos ad suam Intercessionem confugere iubet, postquam in cœlum ascenderit. Ioh. 16. 26. *Illo die*, inquiens, *petetis in nomine meo*, non negat Deum ab initio mundi Christi intercessione fuisse placatum, sed gratiam hanc vt hodie post Ascensionem Christi illustriorem nobis magis commendat. Sicut dicit Apostolus Heb. 10. 20. viam in sacrarium cœleste recentem eius sanguine nobis dicatam esse.

a Exodi 28. 9. & 39. 7. 14.

Est igitur Christus duplici nomine inuocandus, 1. vt Deus bonorum omnium author cum Patre & Spiritu Sancto *b*. 2. Mediator & intercessor, vt per ipsũ exaudiamur. Ideo dicitur *Sacerdos in æternum*, Psal. 110. 4. & Rom. 8. 34. *Qui est ad dextram Dei, & interpellat pro nobis*, vt constet eum non Redemptionis tantùm, sed & Intercessionis Mediatoré perpetuum esse, & Heb. 7. 25. *Vnde seruare perfectè potest eos, qui per ipsum accedunt ad Deum, Semper viuens vt interpellet pro eis*: non quidem gestu aliquo, aut precibus quasi Patris genibus aduolutus suppliciter pro nobis deprecetur: sed tum merito, & virtute mortis suæ, seu pretio Redemptionis, quod semper recens est coram Deo, & in quod respiciens Pater, suos exaudit: tum illi preces nostras offerendo. Et hoc est quod Zachariæ 1. 12. legitur Angelus orare pro populo Dei: & offerre orationes Sanctorum, Apoc. 8. 3. Ille scilicet Angelus, qui liberauit Iacob ex omnibus malis *c*. Et qui præcessit castra Israelitarum in deserto, & introduxit eos in terram Chanaam *d*. Hoc est, Filius Dei Iesus Christus Deus & homo vnicus Mediator inter Deum & homines.

b Marci 10. 47. Act. 7. 59.

c Gen. 48. 16.

d Exodi 23. 20.

Quare non freti nostra dignitate aut meritis, prodimus in conspectum Dei, vt Pharisæus *e*. Vel vt Agamemnon, qui putauit se exauditum iri propter suas hecatombas: & Chryses propter sua merita: sed solius Christi patrocinio. Et hinc petendum discrimen inter Christianam orationem, & aliorũ omnium hominũ: Sola enim Fides in Christum facit discrimen inter Inuocationem Christianorum, & aliorum.

e Luc 18. 11.

Sed, Annon per Sanctos itur ad Deum, quemadmodum per Comites & Consiliarios ad Regem & Principem?

Misera est ista excusatio, inquit Ambrosius: nam ideo

ad Regem per tribunos & comites itur, quia Rex vtique homo est, & nescit quibus debeat Remp. credere. Ad Deum autem (quem nihil latet,) promerendum, suffragatore opus non est, sed mente deuota. Et Christus in terris nec Apostolos intercedentes pro Cananęa *a*: Nec matrem Mariam pro nouis Coniugibus audiuit, sed duriter à se repulit *b*. Nam cùm ipse satis supérque de nostra salute sit sollicitus, internuntiis non eget.

a *Matt.* 15. 24.
b *Ioh.* 2. 4.

Annon interim & sua Sanctis in hac vita Intercessiones relinquuntur, quibus alij aliorum salutem mutuò inter se Deo commendant?

c *1. Tim.* 2. 1

Sanè, *c* ex Charitate profectæ: sed quę ab vnica illa Christi intercessione dependent, & illius nomine fiunt, & ad illam diriguntur. Vnde rectè Augustinus. Sacerdotem si requiras, super cœlos est, vbi interpellet pro te, qui in terra mortuus est pro te.

In Psal. 94.

Anne Sanctorum defunctorum Intercessio consequitur ex eo, quòd qui in terris degunt homines, vicissim alij pro alijs orare iubentur. Iacobi 5. 16.

Nequaquam, quia qui hîc degunt, hoc faciunt alendæ Charitatis gratia, ex Domini pręcepto, neque promissione destituti: quæ rationes à mortuis absunt, quos à nostro contubernio & commercio subduxit Dominus, Ecclesiastæ 9. 5. 6. Mortui nesciunt nos, & proinde à rerum nostrarum cognitione alienos esse voluit: nam quod de Trinitatis speculo dicunt aliqui, in quo res hominum ex alto dispiciant, humanum est commentum.

Subiectum Orationis in Quo, quodnam est?

d *Isa.* 29. 13
Matt. 15. 8.

Non os, non lingua, non labia, non guttur ipsum *d*, sed mens ipsa siue animus fidelium: Est enim oratio ὁμιλία τῆς ψυχῆς, & propriè interioris cordis affectus, qui apud Deum cordium scrutatorem effunditur *e*, *Deus est Spiritus*, Igitur *Spiritu colendus & adorandus est.* Et *precabor Spiritu & intelligentia*, inquit Paulus 1. Cor. 14. 15.

e *Matt.* 6. 6 & *Ioh.* 4. 24.

Quanam Orationis materia, id est quanam à Deo petenda sunt?

Non

Non quælibet, sed à Deo promissa & mandata, & quæ à Deo decenter dari possunt, & secundùm eius voluntatem verbo ipsius nobis patefactam: proinde non inutilia, inepta, noxia, iniusta, sed quæ iusta sunt petere nos oportet. *a* Et hæc est fiducia, quam apud Deum habemus, ipsum nos audire, siquid secundùm eius voluntatem petierimus, 1. Ioh. 5. 14. nec quicquam postulemus quod ipse non permittat. Quippe Oratio vera Dei promissionibus niti debet. *b*

a Luc. 1. 6 13. & 12. 13. & Matth. 20. 21. 22.

b Exod. 32. 23. Deut. 9. 17.

Sunt autem triplicia precanda, 1. ante omnia quæ Dei gloriam concernunt, & quæ ad eam promouendam faciunt *c*. 2. Quæ pertinent ad salutem animarum, vt sunt dona Spiritus, fides, Remissio peccatorum, patientia in aduersis, perseuerantia in pietate &c. 3. τὰ βιωτικά, quæ ad vitæ huius vsum faciunt.

c Matth. 6. 33.

Contrà, triplicia deprecanda, 1. quicquid impedit gloriam Dei. 2. quicquid aduersatur nostræ saluti. 3. quicquid nobis in hac vita molestum est. Breuiter materiam rerum omnium petendarum & deprecandarum in numerum senarium καθολικῶς Christus congessit.

Sed quomodo hæc petenda aut deprecanda sunt?

Primi & secundi generis bona, id est quæ Dei gloriam concernunt, & quę ad salutem nostram faciunt, absolutè, ἁπλῶς, & sine conditione sunt petenda, quia simpliciter, absolutè, & absque conditione nobis in verbo promissa sunt, Ioel. 2. 32. & Rom. 10. 13. *Omnis qui inuocauerit nomen Domini, salus erit:* & quia iis non possumus nisi bene vti.

Tertij verò generis bona (quibus & bene & malè vti possumus) petere, & mala (quæ nobis possunt esse adiumento ad bonum) deprecari oportet cum conditione non imminutæ gloriæ Dei, aut impeditæ nostræ salutis. Sic pax, sanitas, diuitiæ, soboles, & alia quæ ad hanc vitam pertinent, à Domino petenda sunt: morbus & paupertas deprecanda, quia cum conditione nobis promissa sunt, si nobis salutaria ex sententia Optimi Patris iudicantur. Nā vt Augustinus ait, *Quod vtile est ægroto, magis nouit Medicus quàm ægrotus.*

Deinde modus Deo non est præscribendus, sed eius ar-

bitrio permittendus: ipse enim nouit optimè, quo, quid tempore, qua ratione facere, quomodo suam gloriam illustrare debeat, & nobis opitulari: quod innumeris piorum precantium exemplis confirmatur.

Sed, Annon oratio facta cum his conditionibus, Si ad Dei gloriam facit, Si nobis salutare est, pugnat cum verbis Iacobi 1.6. qui iubet petere sine hæsitatione?

Non; nam aliud est cum hæsitatione petere, quod Iacobus vetat, quia fidei repugnat; aliud cum conditione. Nam fidelis non dubitat quin Deus suas preces exaudiat, vbi certam Dei promissionem habet *a*, quoniam si id non dat, quod petitur, certè id quod melius est, largitur: vnde Bernardus, *Vnum è duobus sperare indubitanter possumus, quoniam aut dabit quod petimus, aut quod nobis nouerit esse vtilius.* Et hoc Patris, Optimi, sapientissimi, omnipotentis nomen indicat.

a Ioh.16.23

An quia loquitur Dominus vniuersaliter, Ioh.16.23. Ὅ,τι ἂν αἰτήσητε, Quæcunque petieritis à Patre in nomine meo dabit vobis, ideo qualibet à Deo petenda & expectanda sunt?

Non, sed vniuersalis particula in hoc dicto ad certum genus restringenda est, Quicquid scilicet vobis salutare est, non vestro, sed Patris mei iudicio. Quo modo 1. Ioh. 5.14. hoc genus restringitur, *siquid petieritis secundùm voluntatem eius, audiet vos.*

Pro quibus orare debemus?

Non tantùm pro nobis, sed pro omnibus hominibus. 1. Pro Magistratibus & Subditis, 1. Timot. 2.1. *Adhortor vt ante omnia fiant deprecationes pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus in eminentia constitutis.* 2. Pro Ministris verbi, & Doctoribus Ecclesiæ *b*. 3. Pro amicis, fratribus, totaque Ecclesia *c*. Alius pro alio *d*. 4. Pro inimicis *e*. 5. Pro peccatoribus & incredulis, vt Abraham pro Sodomitis *f*. Loth item pro Segor *g*. Moses pro populo, cum erecto vitulo grauissimè peccasset *h*. Sic Samuel pro Saule *i*, vt scilicet ex inimicis amicos reddat, eos conuertat, & conatus eorum auertat. 6. Pro afflictis & ægrotis *k*: sed pro his donec in hac vita nobiscum viuunt.

b Matth.9.38. Coll.4.3. Rom.15.30. 2.Thess.3.1. 1.Cor.1.2.
c.
d Ier.42.2.20. 1.Thess.5.25. Iacob.5.16. 2.Cor.1.11.
e Num.16.22. Matt.5.44 Act.7.60.
f Gen.18.23.24.
g ca.19.20.21.
h Exod.32.11.
i 1.Sam.15.32.
k Iac.5.13.14. 2.Sam.12.16

Pro quibus non orandum est?

Pro

Pro Defunctis. 1. quia *quicquid fit absque fide, peccatum est.* Rom. 14. 23. Eius autem rei nec mandatum, nec exemplum habemus in Scripturis Canonicis, & proinde nec fidem. Nam quod de Iuda Machabæo oblationem pro Iudæis interfectis, qui res Idolis Iamnensibus consecratas surripuerant, Ierosolymam mittente narratur. 2. Machab. 12. 40. ἀκανονικὸν & apocryphum est, suspectęque fidei, cùm author narrationis veniam in fine libri precetur: quod nō conuenit scripturæ diuinitus inspiratæ *a*: nec Scriptorib. qui scripserunt vt à Spiritu Sancto acti fuerunt *b*. Et à Deo nullum eiusmodi sacrificium fieri preceptum est, imò cōtra Legem factum, quæ vetabat sacrificia fieri pro iis, qui anathemate se polluerant.

a 2 *Tim.* 3. 16.
b 2. *Pet.* 1. 21

2. Quia inutiles sunt eiusmodi preces: quicunque enim hinc migrant, vel in fide migrant & sunt beati, & proinde non habent opus precibus: vel fide carent, & sūt damnati *c*, Et proinde iuuari non possunt.

c *Ioh.* 3. 18. 36.

Nec pro hostibus Dei induratis, aut iis quos Dominus nobis veluti digito commonstrauit peccare in Spiritum Sanctum *d*: sed contra eos potiùs, 1. ne progressum sortiantur, sed impediantur & reprimantur. *e* (Quod est Charitatis): 2 vt excindantur, si Diabolico furore, Deo, Ecclesiæ, ac veritati aduersari pergant, sintque immedicabiles; quod non est priuatæ vindictę, sed singularis zeli Dei. Sic David. *f* Et Paulus 2. Tim. 4. 14. *Alexander Faber ærarius multa mala mihi exhibuit, reddat illi Dominus secundùm facta ipsius.* Sic Moses contra Chore, Dathan, & Abiron; *Ne aspicito munus eorum,* *Num.* 16. 15.

d 1. *Ioh.* 5. 16.
1. *Sam.* 16. 1
e 2. *Sam.* 15 32.
Act. 4. 29.
f *Psal.* 5. 11. & 59. 6. 13. 14. & 140. 9. 10. 11.

Quæ est Inuocationis forma?

Etsi sunt multæ precandi formæ, quales sunt Psalmi Dauidis & Orationes aliorum Sanctorum, cùm veteres, tum recentes bene & vtiliter Spiritu Christi conscriptæ: tamen formulam quam nobis Deus, immēsa sua bonitate præscripsit *g*, Quæ Oratio Dominica dicitur, omnibus reliquis anteponenda est: tum propter authoris maiestatem, rerum petendarum ordinem, tū quia compendio cōplectitur omnia quæ ad Dei gloriam, & bonum nostrum pertinent & quid ab optimo Deo petere liceat, quicquid postulare necesse est, quídque clemēter nobis largiri velit. Vnde magnus consolationis fructus ad nos redit, quòd nihil absurdum, nihil alienum, aut importunum, nihil

g *Matt.* 6. 9.
Luc. 11. 2.

denique non illi acceptum postulare nos intelligimus, qui penè ex eius ore rogamus.

Nec tamen formulæ huius singulis vocibus adstringimur, verùm materiam precum aliam nullam sumere licet, & ad huius perfectissimum & verè legitimum exemplar (quoad sensum) omnes fidelium preces congruere debent. Qui verò vltra progrediuntur, Sapientiæ Dei ex suo addunt, & voluntatem eius contemnunt, & nihil vnquam assequuntur, cùm sine fide orent.

Quæ sunt Orationis Leges, seu adiuncta & circunstantiæ?

Quædam sunt internæ propriæ, & perpetuæ: quædam verò externæ, indifferentes, & mutabiles.

Quæ sunt Interna?

1. Animus bene compositus, vt precaturus accedat animo vacuo curis alienis, & carnalibus, & erraticis cogitationibus, quibus huc & illuc circũferatur, vel è cœlo in terram deprimatur, & conueniente attentione & reuerentia erga maiestatem Dei, ad cuius colloquium ingreditur *a*.

a Dan.9.3.4.5. Matt.14.23

b 2.Tim.2.22.

2. Cordis synceritas, seu cor purum, vt precaturus exuat omnem opinionem dignitatis, & meriti, sentiatque non simulatè, sed verè suam inopiam, exemplo Iacobi, Gen.32.10. *Minor sum misericordijs Domini*: Danielis, cap.9.18. *Non iniustitiis nostris coram te fundimus preces, sed in misericordiis tuis magnis c*: Publicani. *d*

c Davidis, Psal.143.3. Isa.64.5.

d Luc.18.13

e Dan.9.5. Psal.51.6. 1.Ioh.1.9.

f Ioh.9.31. Psal.109.7.

3. Displicentia & humilitas, vt prosternat se coram Deo humili atque ingenua peccatorum suorum confessione & veniæ deprecatione. *e*

4. Vera pœnitentia & pium propositum, Psal.26.6. *Lauabo in innocentia manus meas, & circundabo altare tuum.* Peccatores enim Deus non exaudit *f*. Isa.1.15. *Cùm multiplicaueritis preces vestras, non exaudiam, quia manus vestræ sanguine plenæ sunt.* Contrà, siquid petierimus, accipiemus ab eo, quia præcepta eius seruamus. 1.Ioh.3.22. *Et siquis Dei cultor est, & facit quod ille vult, illum exaudit*, Ioh.3.31.

g Rom.10.14. Heb.10.22. Iacob.1.6. 1.Ioh.5.14.

5. Firma fiducia misericordię, fauoris Dei propter Christũ, & exauditionis certa spes, quòd velit liberaliter & gratuitò opẽ ferre petentib. iuxta illud, Matt.21.22. *Quæcunque petieritis credentes g accipietis.* Mirũ .n. quàm diffidentia nostra

nostra irritetur Deus, si poscamus à se quam non expectamus veniam: nititur autem fides 1. promissione seu potentia & veritate promittentis, 2. paterna Dei storge merito Christi, quod est infinitum.

6. Intellectus, nam oratio sine intellectu rerum & verborum non minùs quàm sine affectu, est hypocritica, & sine fructu. *a* a 1. Cor. 14. 15. 16.

7. Vnanimitas & concordia fraterna, offensarúmque condonatio, i. iræ & odij remissio, vindictæ, cupiditatis depositio, iniuriarúmque obliuio: *b* Nam culpæ remissio b 1. Tim. 2. 8.
solius Dei est, *c* & recóciliatio mutua, vt Act. 1. 14. *Apostoli* c Isa. 43. 25
perseuerabant in oratione ὁμοθυμαδὸν, *i. vnanimes*. Sic Mat. 5. 28. 24. Dissidens, accommodato sermone ad rationem illius temporis, iubetur ab altari reuerti, & priùs fratri reconciliari, quàm sacrificium Deo offerat.

8. Perseuerantia, ne precando defatigemur, afflictionibus aut malis cedamus, vt faciunt qui animum despondent. *d* Abacuc 2. 3. *Si moram fecerit Dominus, expecta* d Luc. 11. 9 & 18. 1. & 21 36. Rom. 12 12. Eph. 6. 18. 1 Thes. 3. 10. & 5. 17. Act. 6. 4. & 10. 3.
eum, nam veniens veniet, & non tardabit. Neque tamen superiores conditiones ita exiguntur summo rigore, quin Deus hic multas infirmitates in suis toleret: & (modò ingemiscant pij, castigent seipsos, statim ad se redeant, contendant & nitantur quò non statim pertingunt) ignoscat: vt exemplis comprobatur Dauidis, Psal. 39. 14. *Desine à me, donec abeam & non sim*, Psal. 80. 5. *Quousque irasceris super oratione serui tui?* & Ieremiæ Lament. 3. 8. *Exclusit Deus Orationem meam.*

Quæ sunt Externa circunstantiæ seu Accidentia Orationis?

Quinque, Tempus, Locus, Gestus, Sermo, Ieiunium.

Quando orandum est?

Eph. 6. 18. *Precantes omni tempore*. 1. Thess. 6. 10. *nocte ac die, quam vehementissimè precantes*. Psal. 119. 62. Tanta enim est nostra inopia, toties peccamus, tot angustiis premimur, tot tentationes nobis insultant, tanta beneficiorum Dei in nos congeries, vt satis sit causæ omnibus cur assiduè gemant, ad Deum suspirent, eius opem implorent, & gratiarum actione, & laudibus eum prosequantur. Veteres tamen statas precandi horas, vt matutinam, meridianam & verspertinam habuerunt, non superstitionis,

ſed diſciplinæ gratia.

a Pſal. 55. 18. Dan. 6. 10. Act. 3. 1. & 10. 9.

Certum verò in nouo Teſtamento tempus præſcriptū, non eſt, ſed à Qualitate affectuum pendet & cauſis orandi: veruntamen ad imbecillitatem noſtram ſuſtinendam, & torporem excitandum, vtile eſt vt ſibi quiſque noſtrûm tanquam ordinarias precandi horas conſtituat, nempe dum manè ſurgimus, dum opus aggredimur, dum ad paſtum diſcumbimus, dum Dei benedictione paſti ſumus, Dum ad quietem nos recipimus: dummodo hæc horarū obſeruatio ſuperſtitione careat. Imprimis autem precari & agere gratias debemus, quoties vel triſtia nobis, aut fratribus, vel læta offeruntur *b*. Sed ad publicas habendas preces, æquum eſt vt certum tempus in ſingulis Eccleſiis deſignetur, quo omnium commoditati proſpiciatur, & omnia decenter & compoſitè fiant, 1. Cor. 14. 40.

b Exod. 15. 1. Iudic. 5. 1. Pſal. 50. 15. Ier. 6. 14.

Vbi orandum?

Deus olim vni Genti, vnum locum aſſignauerat, Tabernaculum nempe *c*. Deinde Templū Solomonis *d*, quia veri Templi effigies & typus vnici Mediatoris & propitiatoris Chriſti fuerunt, per quē ſolum vult Deus exaudire. Sed Chriſtus veritas templi, aduentu ſuo iſtam ſacri loci Ceremoniam ſuſtulit. Proinde vbiuis ores licet, (& ritè tamen & ordinè) modò piè ac religioſè, Pſal. 103. 22. *Benedicite Iehoua omnia opera eius, In omnibus locis dominationis eius.* Ioh. 4. 21. 23. *Non in monte hoc, neque Ieroſolymis, ſed in Spiritu & veritate veri adoratores Patrem adorabunt.* 1. Tim. 2. 8. Apoſtolus vult viros in quouis loco orare (quo opus fuerit ſiue in templo, ſiue extra templū) tollentes puras manus ad Deum.

c Exod. 25. 8. & 40. 2. & alibi ſæpe. d 1. Reg. 6. 1. Dan. 6. 10. Luc. 18. 10. Act. 8. 27.

Nec enim loci Qualitas, ſed magis pietas orantis, orationem ſanctificat: publicum tamen communibus precibus & cœtibus ſacris deſtinatū locū approbauit Chriſtus, cùm ait Matth. 18. 20. *Vbi duo aut tres congregati in nomine meo fuerint, illic ſum in medio eorū.* Et hoc reſpectu Tēplum, *Domū Orationis* vocauit, Matth. 21. 13 *e*. Et veteres Templa ab eorum vſu legitimo *Oratoria* dixêre: Cauendum modò ne templa propria eſſe Dei habitacula ducamus, vnde propiùs aurē nobis admoueat, aut ſecretā neſcio quam illis affingamus ſanctitatem, quæ ſacratiorem apud Deum orationem reddat. Hoc enim reprehendit Iſaias 66. 1. Et Stephanus, Act. 7. 48. Sed Dei templa

e Iſa. 56. 7.

cùm

cùm ſimus,ipſi in nobis oremus oportet,ſi in ſancto templo ſuo Deum inuocare volumus.

Quid ergo eſt quod dicit Dominus Matth.6.6. Tu autem cùm intraueris intra conclaue tuum, clauſo hoſtio, adora Patrem tuum,qui eſt in occulto?

Non damnat ſimpliciter preces publicas in cœtu Eccleſiæ factas, ſed [illegible]λήψει Hebraica , & comparatè , per ingreſſum in conclaue vitioſum affectum hypocritarum, nimirum inanem illam gloriam , quam in precibus quærebant , dum in publicum egreſſi in compitis & angulis platearum,biuiis,& triuiis,aut quadriuiis, vbi ſolent homines conuenire,orabant;magis hominum frequentiam, quæ orantes videret,quàm ſeceſſum quærentes. Et ea loquẽdi forma ab omni oratione hypocriſim, ambitionem, oſtentationem, & animi per ſe nimiùm lubrici vagam diſcurſationem excludẽdam eſſe docet: ſeceſſum verò quærendum , qui nos eò iuuet, vt procul omnibus curarum turbis , & hominum tumultu , in cor noſtrum deſcendamus,& penitus ingrediamur.

Quis geſtus Orantis eſſe debet?

Varius non præſcribitur , ſed deſcribitur in Scripturis.
Iudæi olim interdum ſtantes orabant. *a* Interdum verò a *Mat.6.5.*
genibus flexis , vt Solomon , *b* & Chriſtus ipſe, *c* poſitis *Marc.11.25*
genibus precatus eſt , ſicut & Petrus. *d* & Stephanus: *e* b *1.Reg.8.*
Paulus quoque genuflexione vſus eſt, Eph.3.14. *Huius* *54.*
rei gratia, inquit, *flecto genua mea ad Patrem Domini no-* *Dan.6.10.* c *Luc.22.*
ſtri Ieſu Chriſti , quo geſtu humilis ſubiectio & noſtri co- *41.*
ram Deo exinanitio ſignificatur. d *Act.9.40*

2. Moſes manus in cœlum leuat:& Paulus monet 1. e *Act.7.*
Tim.2.8.Puras manus eſſe leuandas ad Deum: qui geſtus *60.*
liberorum eſt , qui parentibus manus porrigunt,cùm aliquid impetrare volunt, vel iis ſupplices fiunt. Sed hæc Ceremonia Eleuationis manuum admonet,cor & ſenſus in ſublime tollendos,ne in ſuis fæcibus deſideant,qui cupiunt à Deo exaudiri,vt interpretatur Dauid , Pſal.[illegible].1. *Ad te leuaui animam meam.f*

3. Ieſus attollens ſurſum oculos orauit : quod eſt e- f *Ioh.11.41.*
tiam ſymbolum cordis eleuantis ſe ad Deum fiducia e-
xauditionis. Contrà, demiſſio oculorum in Publicano, *g* g *Luc.18.*
ſummæ animi demiſſionis indicium fuit. *13.*

4. Paulus virum detecto capite, ad maiorem Dei venerationem testandam: mulierem verò velato, subiectionis & modestiæ gratiâ, orare iubet, 1. Cor. 11. 4. & seq.

5. Cõuenit & precum ministerio vox, seu lingua, moderatè tum loquendo, tum canendo, siue priuatim, siue in Ecclesiastico cœtu, modò animi affectum comitetur, 1. Cor. 14. 15. *Canam Spiritu, canam & mente.* Et Eph. 5. 19. & Col. 3. 16. *Docentes & commonefacientes vos mutuò in hymnis, Psalmis, & canticis spiritualibus, canentes & psallentes cum gratia in cordibus vestris Domino.* Sic Christus post Cœnam à se institutam vnà cum Apostolis

a Matt. 26. 30. hymnum cecinit. *a* Et Plinius secundus in Epistola quadam ad Traianum Imperatorem scribit Christianos consueuisse hymnos antelucanos Christo suo canere. Sed cauendum ne ad suauitatem duntaxat, auriúmque oblectationem compositus sit cantus, ne ad modulationem intentiores sint aures, quàm animi ad spiritualem verborum sensum; néve meritum, aut cultus diuini maior pars in cantu ponatur: Nam,

Non vox, sed votum, non cordula musica, sed cor,
Non clamans, sed amans cantat in ore Dei.

Alioquin lingua sensus mouet, mentem in Dei cogitatione exercet & retinet, & peculiariter ad enarrandam, prædicandámque Dei laudem condita est: iuxta illud, *Affectus cordis verbis excitatur orantis.*

Nec tamen semper necessaria est: Nam optimæ interdum orationes voce carent. Sic Moses Exodi 14. 13. dicitur ad Deum clamauisse, qui tamen non legitur os aperuisse. Sic Annæ matris Samuelis labiorum motus com-

b 1. Sam. 1. 13. mendatur, *b* cuius tamen non audiebatur oratio. *Est* enim, (vt Cyprianus inquit) *Deus non vocis, sed cordis au-*

Lib. de orat. Dom. *ditor.* Potissimus tamen vocis vsus est in orationibus publicis ad mutuam ædificationem, & Dei concelebra-

c Col. 3. 16. tionem. *c*

Qualis sermo Precum esse debet?

Non exoticus seu peregrinus, sed popularis qui à vulgo & toto cœtu intelligi possit, in totius Ecclesiæ ædificationem. Ideo Paulus 1. Cor. 14. 16. 19. *Si benedixeris Spiritu, is qui implet locum idiotæ quomodo ad tuam benedictionem respondebit Amen, quandoquidem quod dicas nescit. Nam tu quidem gratias agis, sed alius non ædificatur.*

tur. Sed in Ecclesia malim quinque verba ex intelligentia mea loqui, vt aliquos instituam, quàm decem millia verborum lingua ignota. Spiritus voce singulare donum linguarum significans, quo nonnulli præditi abutebantur, cùm à mente hoc est intelligentia illud auellerent; nec dubium quia lingua sine intelligentia Deo displiceat.

Quid de Ieiunio statuendum?

Precibus tum priuatis, tum publicis, tanquam præparatorium coniungi solere: *a* modò nec sit superstitiosum, nec opinione meritorium. *b* Matt. 17.21. & Marc. 9.29. *Est quoddam genus dæmoniorum* (inquit Christus) *quod non eijcitur, nisi per orationem & ieiunium.* Et Anna Prophetissa, *c* dicitur ieiuniis & deprecationibus seruisse Deo. Act. item 13.3. post Ieiunium & precationem Prophetæ & Doctores Ecclesiæ Antiochenæ, Barnabæ & Paulo imposuerunt manus. *d*

a 1. Cor. 7.5
b *Ioel* 1.14. & 2.15.
c *Luc.* 2.37.
d *Act.* 14. 23.

Quis finis est Orationis?

Duplex. *Vltimus*, Dei gloria. *Subordinatus*, nostra salus, & vtilitas: nam in eum finem oramus, vt ea consequamur per quæ simus beati, & Deum hoc cultu honoremus. *e*

e *Matt.* 4. 10.

Quis Orationis fructus seu Effectus?

1. Assuetudo quærendi, amandi, colendi Deum, & ad eum tanquam ad sacram anchoram confugiendi.
2. Effusio cordis nostri coram Deo.
3. Præparatio ad gratiarum actionem.
4. Meditatio benignitatis eius.
5. Prouidentiæ & benignitatis eius experimentum.
6. Exauditio seu consequutio petitorum à Deo Spiritualium & corporalium bonorum, imò plus quàm petamus aut intelligamus, *f* & salus. *g*
7. Εὐθυμία seu pax Dei, quę superat omnem intellectum, Philip. 4.6. *In omni re precibus & supplicatione cum gratiarum actione, petitiones vestræ innotescant apud Deũ, & pax Dei quæ superat omnem intellectum præsidio erit cordibus vestris & mentibus vestris in Christo Iesu.*
8. Sanctificatio bonæ creaturæ, vt cibi, potus, & aliarum rerum ad hanc vitam necessariarum, vsus legitimus, & cum Dei bona gratia coniunctus, 1. Tim. 4.5. Oratio Dei verbo coniuncta creaturam sanctificat.

f *Eph.* 3.20.
g *Rom.* 10. 13.

4. Paulus virum detecto capite, ad maiorem Dei venerationem testandam: mulierem verò velato, subiectionis & modestiæ gratiâ, orare iubet, 1. Cor. 11. 4. & seq.

5. Cõuenit & precum ministerio vox, seu lingua, moderatè tum loquendo, tum canendo, siue priuatim, siue in Ecclesiastico cœtu, modò animi affectum comitetur, 1. Cor. 14. 15. *Canam Spiritu, canam & mente.* Et Eph. 5. 19. & Col. 3. 16. *Docentes & commonefacientes vos mutuò in hymnis, Psalmis, & canticis spiritualibus, canentes & psallentes cum gratia in cordibus vestris Domino.* Sic Christus post Cœnam à se institutam vnà cum Apostolis hymnum cecinit. *a* Et Plinius secundus in Epistola quadam ad Traianum Imperatorem scribit Christianos consueuisse hymnos antelucanos Christo suo canere. Sed cauendum ne ad suauitatem duntaxat, auriúmque oblectationem compositus sit cantus, ne ad modulationem intentiores sint aures, quàm animi ad spiritualem verborum sensum; néve meritum, aut cultus diuini maior pars in cantu ponatur: Nam,

a *Matt. 26. 30.*

Non vox, sed votum, non cordula musica, sed cor,
Non clamans, sed amans cantat in ore Dei.

Alioquin lingua sensus mouet, mentem in Dei cogitatione exercet & retinet, & peculiariter ad enarrandam, prædicandámque Dei laudem condita est: iuxta illud, *Affectus cordis verbis excitatur orantis.*

Nec tamen semper necessaria est: Nam optimæ interdum orationes voce carent. Sic Moses Exodi 14. 13. dicitur ad Deum clamauisse, qui tamen non legitur os aperuisse. Sic Annæ matris Samuelis labiorum motus commendatur, *b* cuius tamen non audiebatur oratio. *Est enim,* (vt Cyprianus inquit) *Deus non vocis, sed cordis auditor.* Potissimus tamen vocis vsus est in orationibus publicis ad mutuam ædificationem, & Dei concelebrationem. *c*

b *1. Sam. 1. 13.*
Lib. de orat. Dom.
c *Col. 3. 16.*

Qualis sermo Precum esse debet?

Non exoticus seu peregrinus, sed popularis qui à vulgo & toto cœtu intelligi possit, in totius Ecclesiæ ædificationem. Ideo Paulus 1. Cor. 14. 16. 19. *Si benedixeris Spiritu, is qui implet locum idiota quomodo ad tuam benedictionem respondebit Amen, quandoquidem quod dicis nescit. Nam tu quidem gratias agis, sed alius non ædificatur.*

tur. Sed in Ecclesia malim quinque verba ex intelligentia mea loqui, vt aliquos instituam, quàm decem millia verborum lingua ignota. Spiritus voce singulare donum linguarum significans, quo nonnulli prædití abutebantur, cùm à mente hoc est intelligentia illud auellerent; nec dubium quia lingua sine intelligentia Deo displiceat.

Quid de Ieiunio statuendum?

Precibus tum priuatis, tum publicis, tanquam præparatorium coniungi solere: *a* modò nec sit superstitiosum, nec opinione meritorium. *b* Matt. 17. 21. & Marc. 9. 29. *Est quoddam genus dæmoniorum* (inquit Christus) *quod non eijcitur, nisi per orationem & ieiunium.* Et Anna Prophetissa, *c* dicitur ieiuniis & deprecationibus seruisse Deo. Act. item 13. 3. post Ieiunium & precationem Prophetæ & Doctores Ecclesiæ Antiochenæ, Barnabæ & Paulo imposuerunt manus. *d*

a 1. Cor. 7. 5
b Ioel 1. 14. & 2. 15.
c Luc. 2. 37.
d Act. 14. 23.

Quis finis est Orationis?

Duplex. *Vltimus*, Dei gloria. *Subordinatus*, nostra salus, & vtilitas: nam in eum finem oramus, vt ea consequamur per quæ simus beati, & Deum hoc cultu honoremus. *e*

e Matt. 4. 10.

Quis Orationis fructus seu Effectus?

1. Assuetudo quærendi, amandi, colendi Deum, & ad eum tanquam ad sacram anchoram confugiendi.
2. Effusio cordis nostri coram Deo.
3. Præparatio ad gratiarum actionem.
4. Meditatio benignitatis eius.
5. Prouidentiæ & benignitatis eius experimentum.
6. Exauditio seu consequutio petitorum à Deo Spiritualium & corporalium bonorum, imò plus quàm petamus aut intelligamus, *f* & salus. *g*
7. Εὐθυμία seu pax Dei, quę superat omnem intellectum, Philip. 4. 6. *In omni re precibus & supplicatione cum gratiarum actione, petitiones vestræ innotescant apud Deũ, & pax Dei quæ superat omnem intellectum, præsidio erit cordibus vestris & mentibus vestris in Christo Iesu.*
8. Sanctificatio bonæ creaturæ, vt cibi, potus, & aliarum rerum ad hanc vitam necessariarum, vsus legitimus, & cum Dei bona gratia coniunctus, 1. Tim. 4. 5. Oratio Dei verbo coniuncta creaturam sanctificat.

f Eph. 3. 20.
g Rom. 10. 13.

Quorumnam Deus preces & petitiones exaudit?

1. Pauperum, Psal.9.10. *Non obliuiscitur clamoris pauperum.* Et 10.17. *Desiderium pauperum exaudit Dominus.*

2. Afflictorum, Psal.22.25. *Non spernit afflictionem afflicti, neque abscondit faciem ab eo, sed cùm vociferatur ad ipsum, eum exaudit.*

a Psal.107.13. b Isa.1.17. 3. Clamantium ad se, *a* Resipiscentium, *b* sed fidelium, qui eum viua fide inuocant. Psal.145.19. *Voluntatem timentium se faciet.* Certissima enim promissio, *Eripiam te.* Psal.50.15. Et Christus adhibito iureiurando εἰς βεβαίωσιν τῶν ῥηθησομένων, καὶ πληροφορίαν τῶν ἀκουόντων, i. in confirmationem dicendorum, & certitudinem audientium, (inquit Basilius) ait, *Amen, Amen dico vobis, Quacunque petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis,* Ioh.16.23.

Atqui quia orantes sape non impetrant quod petunt, frustranea est oratio, seu Deus non exaudire dicendus?

Nequaquam, quia Deus interdum negat petita, non quòd nostras preces contemnat: sed quia quæ petimus nobis minimè salutaria sunt. Huc pertinet illud Iacobi 4.3. *Petitis & non accipitis, quia malè petitis, vt in voluptatibus insumatis.* Vnde Augustinus, *Sape non exaudit ad voluntatem, vt exaudiat ad salutem.* Item, inquit ille, *Si non dat ad horam, exercet quarentem, sed non contemnit petentem.*

Et Deus differt dare quæ daturus est, 1. vt suos probet.
2. Eorum fidem magis accendat.
3. Dona sua iucundiora reddat.
4. Ne vilescat citò datum.
5. Vt in timore eius donata custodiamus.
6. Desiderio orandi magis ac magis flagremus. Sic exaudit, dum non exaudire videtur.

Sed est præterea Deo duplex modus exaudiendi, *Externus & internus*: nunc enim foris apertum auxilium
c Dan.3.27 præbet quomodo exaudiuit tres viros: *c* Et Danielem. *d*
d Dan.6.32. & alibi sæpe. Isa.37.36. Nunc virtute Spiritus sancti assistit, ne malis victi deficiamus. Sic exaudiuit Stephanum, *e* & infinitos martyres omnibus temporibus. Et Paulo conquerenti, Se ter
e Act.7.55. Deum precatum esse, responsum est, *Sufficit tibi gratia mea,* 2.Cor.12.9. Hinc extruenda regula, quòd gratia Dei sit, si

ſit, ſi piè precantes Deus ſtatim non exaudit: nam Dominus aliquid quod melius eſt, hoc eſt, robur Spiritus dat piè precantibus, vt ea quæ premunt, ipſis cedant in bonum. Quare precum noſtrarum exauditio non ſenſu, ſed fide metienda eſt.

Quæ ſunt Contraria precibus?

1. Phariſaica de meritis ſuis opinio.

2. Orationum impedimenta, vt ſunt diffidentia, dubitatio, & διψυχία, *a* Crudelitas, ſuperbia, *b* Iurgia item, ſiue odia, inter quæ Inuocationi nullus locus eſt. *c* Crapula & ebrietas. *d* Praua deſideria. *e* Impœnitentia, iuxta illud, *Sceleratos Deus non exaudit*, Ioh. 9. 31. Ambitio & oſtentatio, *f* Hypocriſis & βαττολογία, ſeu garrula loquacitas, & precularum iteratio, Matth. 6. 7. Quò vitio laborant Romanenſium breuiaria, horæ (quas vocāt,) Canonicæ, roſaria, & infinita huiuſmodi.

a *Iac.* 1. 6. 7. 8.
b *Iſa.* 1. 15.
c 1. *Pet.* 3. 7.
d *Luc.* 21. 34. & 1. *Cor.* 7. 5.
e *Iac.* 4. 3.
f *Matt.* 6. 5. & 23. 14.

3. Orationes hypocritarum, qui peccatorum ſuorum ſenſu nullo modo tanguntur, vel defunctoriè preces ex formula recitant, ac ſi penſum Deo ſoluerent, vel oſcitantes ſine meditatione & cogitatione, ſed frigidè preces demurmurant: & Eorum qui fidem & ſpem Deum exorandi pro abſurdo habent.

4. Error de Inuocatione ſeu Interceſſione ſanctorum, de Orationibus pro mortuis, de exotico & non intellecto ſermone in precibus vſurpando, 1. Cor. 14. 15.

5. Proſtratio coram idolis & imaginibus, Opinio falſa de meritis & numero precum: Superſtitio eorum qui ſtatuunt per ſe preces in certo loco, putà in hoc vel illo ſacello, vel hoc alióve tempore fuſas, efficaciores eſſe.

6. Ritus ſuperſtitioſi dedicationis templorum, vana & falſa diſtinctio adorationis religioſæ in λατρείαν, δουλείαν, καὶ ὑπερδουλείαν: cùm λατρεὺς ſeu λάτρις dicatur Græcis, qui & δοῦλος. Et Paulus cùm dixiſſet Rom. 1. 9. λατρεύω, cap. 16. 18. vſurpauit τὸ δουλεύειν.

7. Omnes ſuperſtitioſæ, impiæ, iniuſtæ, curioſæ, temerè præſumptæ, inutiles, nedum noxiæ precationes, veræ Inuocationi nominis Dei repugnant.

LOCVS XXXVI.

De Prædeſtinatione.

Quænam vocabula in limine huius Tractationis nobis conſideranda ſunt?

HÆC potiſſimùm, Prouidentia, Propoſitum, Præſcientia, Prædeſtinatio, Electio, Reprobatio, & Liber vitæ.

Explica igitur has voces.

I. Prouidentia. Prouidentia, Πρόνοια, habet ſe inſtar generis, & res vniuerſas & ſingulas in hoc mundo complectitur, præordinat, diſponit, & regit. *Prædeſtinatio* verò ſpecialiter Creaturæ rationalis, & hominum præcipuè vitam & mortem æternam reſpicit. Deinde *Prouidentia* dirigit ad fines naturales. *Prædeſtinatio* autem ad ſupernaturales, qualis eſt adoptari in Filium Dei, regenerari, & tandem glorificari: vnde non dicimus bruta prædeſtinari, quia iſtius finis qui ſupernaturalis eſt, non ſunt capacia.

II. Propoſitũ. a Rom. 8. 28. & 9. 11. Eph. 3. 11. b Act. 2. 23.

2. *Propoſitum*, ſeu πρόθεσιν vocare ſolet Paulus, *a* id quod Deus ab æterno apud ſe pro bona ſua voluntate conſtituit, *Decretum* vulgò vocant, quod dicitur ὡρισμένη βουλὴ *definitum conſilium*. *b* Et εὐδοκία τοῦ Θεοῦ, *beneplacitum Dei*, ἣν προέθετο ἐν αὐτῷ, quod propoſuit in ſeipſo, & βουλὴ τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ, *conſilium voluntatis Dei*, Ephe. 9.11. éſtque Iudicium quaſi mentis diuinæ, vel in genere de rebus omnibus creatis, vel in ſpecie de creaturis rationalibus.

III. Præſcientia. *Præſcientia* ſiue πρόγνωσις, i. in genere eſt qua ſimplici intellectu præſcit ſiue præcognoſcit res omnes creatas, à quibuſdam *notitia* dicitur, ſed notitia Dei latiùs patet quàm eius præſcientia: nam notitia porrigitur non ſolùm ad præſentia, præterita, & futura, ſed etiam ad ea quæ nunquam futura ſunt, ſiue poſſibilia ea ſint, ſiue impoſſibilia. Præſcientia autem eſt de illis quæ futura ſunt. Et idcirco præſcientia requirit voluntatem quæ ordine præcedit: nihil enim futurum eſt, niſi Deus id eſſe velit: nam aliqui

alioquin impediret: præſcit ergo Deus quæ vult eſſe futura, ſic tamen vt eius notitiæ nihil futurum aut præteritum, ſed omnia ſint præſentia. a *Non eſt vlla res creata, quæ non manifeſta ſit in conſpectu Dei, imò omnia ſunt nuda, καὶ τετραχηλισμένα, patentia oculis eius.* Hæc notitia vniuerſalis non infert neceſſitatem effectuum: nec enim ipſa præſcientia ſimpliciter cauſa eſt rerum, quaſi ideo futuræ ſint quia præſcit, ſed quia futuras decreuit, ideo præſcit. a *Heb.4. 13.*

2. In ſpecie & κατ' ἐξοχὴν accipi ſolet pro illa προγνώσει, quæ eſt eorum nominatim qui ſunt Dei, quos nouit cum affectu, eo modo quo amicus amicum nouit. Eſt enim hæc ſpecialis pręſcientia, non ſimplex notitia aut præuiſio, ſed cum dilectione & εὐδοκίᾳ coniuncta. Dicitur enim Deus noſſe, quos probat, curat, & amore ſuo dignatur, alios verò ignorare, quos reiicit, Exod.33.17. *Gratiam inueniſti in oculis meis, & noui te nominatim.* b Item, *Deus nouit qui ſui ſint.* Pſal.1.6.& 2.Tim.2.19. b *Matt.7. 27.*

3. Sumitur etiam pro προγνώσει: quo ſenſu videri poteſt dicta non à præſcire, ſed à præſciſcere, i. ante decernere, ſicut Iudex γινώσκειν, i. ſtatuere, & Magiſtratus vel plebs ſciſcere, id eſt ſancire dicitur: vnde plebiſcitum dicitur. & *præſcitio* dici poteſt, ideóque ſæpe pro προθέσει vſurpatur. c Vt hinc conſtet non rectè facere qui præſcitos opponunt Prędeſtinatis, quaſi præſcitio ad ſolos reprobos, prædeſtinatio ad ſolos Electos pertineat: cùm Prædeſtinatio pręſcitioni ſubordinetur, ſiquidem Apoſtolus numerans ſalutis Electorum cauſas, πρόγνωσιν (quam iſti pręſcientiam interpretantur) primo loco recenſet, Rom.8.29. c *Act.2.23. Rom.8.29. & 11.2. & 1.Petr.1.2.*

Prædeſtinatio, Προορισμὸς, quam alij generaliùs ad homines tam bonos quàm malos applicant, alij contractiùs ad Electos tantùm referunt: quia illis durum videtur exiſtimare, Aliquos prædeſtinatos eſſe ad mortem, cùm res ipſa poſtulet, vt aliquibus ad vitam prędeſtinatis, reliqui deſtinati morti intelligantur: & ſi vaſa gloriæ dicuntur Prædeſtinati ad gloriam, poſcit omnino contradicentium oppoſitio, vt vaſa iræ interpretemur Prædeſtinatos ad mortem. IIII. *Prædeſtinatio.*

2. Nonnulli Prędeſtinationem intelligunt *Propoſitum* ſiue Decretum Dei, quatenus ab æterno apud Deum eſt, antequam homines naſcantur. Ier.1.5. *Cùm nõdum forma-*

uissem te in vtero, agnoui te: vel designationem ab vtero: qua Paulus Gal.1.15. dicit, Se *segregatum fuisse ab vtero matris*, longè antequam conuerteretur. Et Rom.9.11.12. 13. de geminis, ait, *Antequam boni aliquid fecissent, aut mali, dictum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui.* Alij pro mediorum ad destinatum finem tendentium praeparatione, vt Augustinus, *Prædestinatio*, inquit, *est praeparatio beneficiorum Dei, quibus certissimè liberantur, quicunque liberantur.* Alij denique pro ipsa Decreti illius executione, & declaratione, quæ fit in tempore, vt quod Paulus proficiscens Damascum conuertitur ad Christum atque ita ab incredulis separatur reipsa. *a*

a *Act.9.13 & seq.*

Nos Scholarum more generaliter voce Prædestinationis tria hæc, siue tres gradus, simul intelligimus: *Decretum* scilicet æternum quod est in Deo: Dispositionem seu determinationem: ac totum Progressum mediorum quo Deus suos deducit ad finem. quæ omnia vox Græca Προορισμὸς proprie significat, ἀπὸ τοῦ προορίζειν, ante determinare & definire. ὅρος enim terminus est, quod est ita prædestinare ad aliquam rem, vt etiam omnes fines & terminos constituas, puta causas, media omnia, numerum, tempus, afflictiones, & alia id genus, quibus ad eam rem consequendam certò deducatur is qui prædestinatus est. Nam Eph.1.5. dicimur prædestinari εἰς υἱοθεσίαν, ad adoptionem, & cap.2.10. ad bona opera: & Rom.8.28.29. ad ferendam crucem, siue ad Christi conformationem. Et vers.30. Quos Deus prædestinauit, eos etiam vocare, iustificare & glorificare dicitur: vnde etiam Latinum nomē Prędestinationis sumptū est à destinato fine. Est enim destinare, in animo quippiā designare, & firmo animi decreto per certa media aliquò dirigere. Hinc Prædestinare, i. antequam quicquam fiat ad certos fines idem ordinare.

V. *Electio.*

5. *Electio*, ἐκλογὴ, 1. Interdum generaliter pro Electione gentis alicuius in populum, vt cùm in genere Deus elegit populum Israel aliis reiectis, Deut.4.37. & 32.8. *Cùm diuideret Altissimus Gentes, & separaret filios Adā, pars eius fuit populus Israel, funiculus hæreditatis eius.* Et cap.10.14. *En Domini Dei tui cœlum est, terra & quæcunque in ea sunt: & tantummodo complacuit sibi in patribus tuis, & amauit eos, elegitque vos semen eorum.* Et Psal.105.6. *Semen Abrahæ serui eius: filij Iacob, electi eius.* Sed hęc electio

ctio temporalis est in parte, nec semper firma & rata in omnibus, sed in reliquiis tantum, *a* quia multi ex posteris Abrahæ quasi putrida membra resecti sunt. *b* — a *Rom.11.5.* b *ver.20.*

2. Interdũ sumitur pro Electione ad munus, vt duodecim Apostoli, *c* & Iudas electus dicitur, *d* scilicet ad Apostolatũ. — c *Luc.6.13.* d *Ioh.6.70.*

3. Sed specialiter pro electione singulorum saluandorum in salutem, quos decreto suo ad vitam prædestinauit. *e* Vnde electi dicuntur, non propter naturæ præcellentiam, sicut aurum optimum electum dicitur, sed quòd ex aliis consimilibus in peculiarem vsum electi sunt, speciali Dei gratia: vt *Iacob dilexit, Esau autem odio habuit. f* Et hæc Electio verè stabilis, efficax & æterna est. — e *Eph.1.4.5.* f *Malac.1.2.*

6. Electioni *Reprobatio* opposita est, vnde Reprobi dicuntur, metaphora sumpta vel ab argento reprobo, quod reiicitur: *g* vel à terra reproba, quæ sine cultu relinquitur, tanquam à Deo maledicta. *h* — VI. *Reprobatio.* g *Ierem.6.30.* h *Heb.6.8.*

Sed notandum est, quòd Electio & Reprobatio dupliciter accipiuntur. Propriè quidem ad hominis iam cõditi & lapsu corrupti conditionem referuntur, vt per Electionem significetur separatio, quæ reipsa fit in tẽpore per vocationem efficacem, certorum hominũ è perdito genere humano, adeóque è tenebris ad lucem. *i* Per Reprobationem verò significetur præteritio siue reiectio aliorum, qui sibi & suo vitio relicti à Deo abdicantur. *k* Sed metonymicè vsurpantur pro ipso eligendi & reprobandi proposito, quod Deus in semetipso decreuit, sicut Eph.1.4. *Elegit nos in ipso antequam iacerentur fundamenta mundi, vt simus sancti & inculpati coram eo cum charitate.* Cuius mysterium nobis occultum est, cùm vtraque illa suo tempore nobis patefiat, ex iis causis mediis & effectis, quæ Deus in suo verbo expressit. — i *Matt.3.12.* *Ioh.17.6.* *Isa.9.2.* *1.Pet.1.2.* k *Isa.6.9.*

7. *Liber vitæ* duplex est. *Primus*, materialis, qui dicitur Biblia, Codex videlicet rerum sacrarum per Prophetas & Apostolos exaratus viam vitæ æternæ docẽs. *Secundus*, metaphoricus, qui ex Hebræorum more (quibus liber Catalogum seu recensionem certorum hominum significat, vt Gen.5.1. Matt.1.1. videre est) per metaphoram & similitudinẽ seu ἀνθρωποπάθειαν tribuitur Deo, & vsurpatur pro πρόγνωσιν, i. præscientia seu notitia Dei. — VII. *Liber vitæ.*

Est triplex. *primus*, quo omnes in vniuersum homines non ex nomine tãtùm, sed & secũdùm vniuscuiusq; ortũ,

ſortem, qualitatem,& vitæ exitum ante mundi constitutionem præſciuit & veluti memoriali ſuo inſcripſit: de quo Dauid Pſal. 139.16. *In libro tuo omnes conſcripti erunt, cùm dies formarentur.*

Secundus,quo eorum qui quouis tempore viuunt facta continentur, ſecundùm quæ iudicabuntur, nec facta ſolùm ſed & fugæ, lachrymæ, ærumnæ, & afflictiones, de quo Pſal.56.9. *a* 3. in quo conſcripti ſunt quotquot ſunt ad vitam præordinati; & pro ipſa electione ſumitur eorum,quibus vitam ęternam Deus donare conſtituit, quorum nomina ideo dicuntur inſcripta ei libro. *b* Qui etiam *Liber viuentium* vocatur. *c* Et *Liber vitæ Agni. d* Et κατ' ἐξοχὴν,*Liber, e Scriptura domus Iſrael,*& *arcanum Domini*, & καταλόγος τῆς ἐκκλησίας, καὶ πολίτευμα θεοῦ dici poteſt. Inſcripta autem dicuntur eorum nomina quos Deus eligendo inſcripſit, & inſcribendo elegit, nequis putet Dei conſcientiam celare poſſe ea quæ mala ſunt. Deinde ne ſe à Deo negligi exiſtimet,cùm Deo non minùs quàm optimo Patri familiâs & prudentiſſimo, de numero filiorum & domeſticorum conſtet, & curæ ſit:vnde Luc.10.20.inquit Chriſtus, *Gaudete veſtra nomina ſcripta eſſe in cœlis.*

a *Apoc.20.12.* *Dan.7.10.* & *Malac.3.16.*
b *Exod.32.32.*
c *Pſal.69 29.*
d *Apoc.20.12.* *Philip. 4.3.*
e *Dan.12.1.* *Ezech. 13.9*

Contrà ſimili figura dictionis Iudæ 4. reprobi dicuntur προγεγραμμένοι εἰς τοῦτο τὸ κρίμα, non atramento aut chartis:Deus enim non opus habet libris,quibus moneatur,ſed præſcientia iudicio & prædeſtinatione diuina: &recedentes à Deo, *in terra ſcripti* dicuntur, Ierem.17.13. ſicut contra piè Theophylactus in Lucæ 10. τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγράφη ἐν τοῖς οὐρανοῖς οὐ μέλανι, ἀλλὰ μνήμῃ θεοῦ καὶ χάριτι.

Quis Ordo & ſeries horum vocabulorum?

Etſi in Deo qui eſt eſſentia ſimpliciſſima, & cui omnia ſunt præſentia, illa non ita diſtingui poſſunt, Ordine tamen naturæ, & noſtrî reſpectu, ſic poſſunt ſubalternatim diſponi,vt prima ſit tum notitia, tum πρόγνωσις ſiue præſcientia Dei generalis.

2. Πρόθεσις ſeu Dei propoſitum, quod etiam ſcopus ſiue conſilium & decretum vocatur. *f*

3. Προορισμὸς,Prædeſtinatio. *g*

4. Electio. Quem ordinem habes Eph.1:4.5. Elegit nos in *Chriſto*, poſtquam prædeſtinauit. Electioni autem ex aduerſo reſpõdet Reprobatio 5. Efficax vocatio in tempore

f *Act.2.23.* & *Eph.1.11.*
g *Rom.8.28.29.*

pore, quæ Electioni ab æterno, & abiectio in tempore, quæ reprobationi subordinatur, de qua Rom. 11. 1. *Num igitur Deus abiecit populum suum?* 6. vocationem sequitur Iustificatio. 7. Iustificationem autem Glorificatio, *a* Sicuti abiectionem Impœnitentia siue Induratio, Indurationem autem condemnatio. a Rom. 8. 30.

An est Prædestinatio?

Illam esse probatur, 1. Testimoniis Prophetarum, Exod. 30. 34. *Miserebor cuiuscunque miserebor.* Ierem. 1. 5. *Antequam te formarem in vtero, noui te.* Malach. 1. 3. *Iacob dilexi, Esau autem odio habui.*

2. Christi, Ioh. 13. 18. *Scio quos elegerim.* 3. Apostolorum. 2. Pet. 1. 10. *Date operam vt Electionem & vocationem vestram firmam* (in vobis) *efficiatis*, *b* Act. 13. 48. *Crediderunt quotquot erant ordinati ad vitam æternam.* b Rom. 8. 28. & 9. 15. 18.

4. Argumentis, quia æquum est vt Deus αὐτονόμος faciat de suo quod sibi placuerit, & sapientissimus idem & immutabilis, Creationem hominum non in incertum euentum, sed ad certum finem destinauit.

Quid est Prædestinatio?

Æternum, immutabile, ac sapientissimum Dei propositum, ordine antegrediens omnes salutis & damnationis causas, quo decreuit ex toto hominum genere alios in Christo ex mera gratia adoptare, efficaciter vocare, iustificare ex fide, & glorificare; alios in Adamo & semetipsis iusto iudicio reprobare, præterire, & propter peccata in quæ sponte ruunt iuste punire: vt in illis misericordia, in his autem iustitia, in vtrisque verò gloria creatoris declaretur. Vel, Est æternũ Dei propositũ, quo, secundùm beneplacitum voluntatis suæ, ante iacta mundi fundamenta, hominũ alios quidẽ amori & saluti, alios odio & exitio sempiterno destinando seipsum glorificare *c* constituit. c Act. 1. 25. Ioh. 17. 12. Apoc. 17. 8. Eph. 1. 4. 2. Tim. 1. 9. Rom. 9. 20. & seq.

Est-ne Prædestinatio hominum tantùm?

Est & Angelorum: nam *Angelos* qui steterunt in sua integritate, Paulus *electos* vocat, 1. Tim. 5. 21. Quod si eorum constantia in Dei beneplacito fundata fuit, aliorum lapsus arguit fuisse derelictos. Cuius rei causa nõ potest alia adduci, quàm Reprobatio, quæ in arcano Dei consilio abscondita est. Sed hic de Prædestinatione hominum dicere propositum est.

Quot sunt Prædestinationis gradus siue partes?

Tres. 1. Ipsum Decretum in Dei mente de seruandis & reiiciendis hominibus.

2. Ipsius Decreti istius æterni per causas medias exequutio siue progressus.

3. Finis architectonicus longè præstantissimus, Ipsa nimirum Dei gloria, qui suam tum potentiam, tum misericordiam ita patefacit.

Quid est Prædestinationis Decretum?

Quo Deus homines à se creandos, antequam eos conderet, iam tum quorsum eos conderet constituens, suique ipsius gloriæ inseruire pro suo iure & mera voluntate decreuit, vt eorum alij essent vasa & exempla ipsius bonitatis & misericordiæ: alij autem vasa & ὑποκείμενα ipsius iræ, i. iustæ in scelera vltionis, atque potentiæ. a 1.Pet.2.8. In ὃ καὶ ἐτέθησαν, i. ἐξηγέρθησαν, vt dicitur Rom.9.17. *Excitaui te*, dicit Dominus ad Pharaonem, *vt ostenderem in te potentiam meam*; & κατηρτίσθησαν, v.22. Estque hoc decretum eiusmodi quod ipsas exequutionis causas disponit, nedum vt ab iis pendeat.

a Rom.9.22.

An quia de vasis misericordiæ agens Apostolus, vtitur verbo agente προητοίμασεν, *Roman.9.23. cùm de vasis iræ seu reprobis participio patiente* κατηρτισμένα, *i.* ...*sequitur Reiectos sibi causam esse Reprobationis?*

Non: quia Lucas Act.13.48. etiam de Electis agens vtitur passiuo participio τεταγμένοι, qui tamen non à seipsis, sed potiùs à mera Dei gratia ordinati sunt.

Deinde, quia si de causis mediis agitur, quibus vasa iræ ad interitum feruntur, ipsi vni sibi causa sunt exitij. Sed cùm agitur de Electionis & Reprobationis decreto, non magis hi reprobati quàm illi electi à seipsis dici possunt, non magis (inquam) à seipsis, quàm siquis diceret, vas aliquod non à figulo, sed à seipso coagmentari.

Quæ est causa Efficiens προηγουμένη *summi huius Decreti?*

Ἡ ἐξουσία τοῦ θεοῦ de suo quod ei visum est faciendi. b Ait enim Paulus, Rom.9.21. *Annon potestatem liberam seu potentiam, habet figulus?* quantò magis Deus iustissimus & sapientissimus opifex in lutum, c *vt ex eadem massa* rudi adhuc materia, & ad futurũ opus duntaxat præparata, *faciat alios vasa ad decus, alios verò ad dedecus*: Causa volũtas Dei siue beneplacitũ eius, quia *omnia sapientissimè efficit ex cõsilio volũtatis suæ*, Eph.1.11. d. & Rom.9.18.

b Matt.20.15.

c Ierem.18.4.2. & seq. Isa.64.8.

d Iob.6.39. Act.2.23.

quem vult miseretur, & quam vult indurat.

Causam hanc vnam nouimus, quòd sic velit glorificari Dominus summè misericors, & summe iustus: nã Scriptura supra hanc nullam aliam causam nobis proponit, & fides simul cùm Scriptura in hac vnica causa nos acquiescere iubet, ita vt huius causæ causã quærere, Cur sic illi placuerit, temerariæ sit audaciæ & impiæ curiositatis *a*. a Rom. 9.20 14. & 11.33.

Quando cœpit hoc Decretum?

Non tum demum postquam homines conditi fuerunt, aut peccare cœperunt, sed ante iacta mundi fundamenta, i. ab æterno fuit Deo istud propositum *b*. b Matt. 25. 34 Eph. 1.4.

Quale hoc Decretum?

1. βάθος πλούτου, profundum & admirandum.

2. ἀνεξερεύνητον. Inscrutabile *c*. c Rom. 11. 32.33.

3. Respectu principij, æternum. *d* Sed & ratione finis æternum est. d Eph. 1.4.

4. Et proinde ἀμετακίνητον, καὶ ἀμετάθετον, ἀμεταμέλητον, καὶ μὴ παλινάγρετον, i. firmum & immutabile, & infallibile, quia *quos Pater filio dedit, nemo potest è manibus illius eripere*, Ioh. 10.28. & quia *voluntas Patris est ne vel vnus ex istis & minimis pereat*, Matth. 18.14. Hinc Paulus exclamat, *Nihil posse nos à charitate Dei*, qua scilicet nos in Christo dilexit, *separare*, Rom. 8.35.

Quot sunt species huius Prædestinationis Decreti?

Duæ. 1. appellatur Electio siue Prædestinatio ad vitam.

2. Reprobatio, seu Repudiatio, seu Reiectio, seu decretum, seu Prædestinatio ad mortẽ: nam alios eligit ad vitam æternam, alios verò præterit & reprobat. *e* Sed hæ duæ Prædestinationis species non minus in fine, quàm in capite & origine concurrunt: caput enim vtriusque est Decretum Dei: vtraque verò via quæ ab hoc veluti capite diffinditur, rursus in extremo, nempe in Dei gloria concurrit. e Rom. 9.13 18.21.22.

Anne vt Electio, sic etiam Reprobatio Dei decreto subijcitur?

Sanè: nã qui eligit, non capit omnia, & quia eligit quippiam inter duo vel plura, necessariò dicitur quæ non eligit repudiare: proinde quem Deus non recipit, reiicit; & quem præterit seu non eligit, reprobat.

2. Reprobatio ex Electione per regulã τῶν πρός τι intelligitur, vt si Reprobatio non sit, nec sit etiam Electio.

3. Scriptura manifestè Decretum Dei de reprobatione confirmat, *a* Et vtramque subiicit decreto Dei Apostolus, 1. Thess. 5.9. *Non*, inquit, *constituit nos Deus ad iram, sed ad acquirendam salutem per Dominum nostrum Iesum Christum.* Nec durius est dicere Aliquos Prædestinatos esse ad exitium, quàm προγεγραμμένους εἰς τὸ κρίμα, vt loquitur Iudas 4. aut τεθέντας εἰς ὀργὴν, vt loquitur Paulus 1. Thess. 5.9.

a Rom.9. 22. 1. Pet.2.8. Iudæ 4.

Quid est Electio?

Est Prędestinatio quorundam hominum in Christo ad vitam ęternam, qua scilicet Deus volens manifestare gloriam gratiæ suæ, ex sola εὐδοκίᾳ τοῦ θελήματος αὐτοῦ, bonitate & misericordia constituit ex toto genere humano, peccato & morti obnoxio, certos aliquos homines gratis in Christo adoptare, efficaciter vocare, & iustificare, vt in ipso sint participes cœlestis hæreditatis & vitæ æternæ. hęc Electio ęterna est in Dei proposito, cùm nostri respectu demum dicamur eligi, cùm Deus suum propositum in nobis exequitur. vel, Electio est diuinæ voluntatis functio, seu actus in segregandis à reliquo mundo per vocationem efficacem, Iustificationem, & Sanctificationem, iis quos ęterna vita ab æterno donare constituit.

Quæ causa Princeps Electionis?

Κοινὸν κύριον Deus: *Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet, Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum.* Ioh. 6.37.44. & 17.9. *Non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt.* Eph. 1.4. *Deus nos elegit.* Et Christus quia non est alius Deus à Patre, ait *se nos elegisse*, Ioh. 15.16. Et Spiritus sanctus dixit, Act. 13.2. *Segregate mihi Paulum & Barnabam ad opus, ad quod vocaui eos.*

Quæ est eius causa Efficiens Impulsiua siue προηγουμένη?

Intrinseca est tãtùm in Deo, mera videlicet ipsius Charitas, & sola εὐδοκία τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ, Eph. 1.4.5. *Elegit nos*, inquit, *antequam iacerentur mundi fundamenta, secundùm beneplacitum voluntatis suæ.* Et ipsius gratuita dilectio, *Ioh.* 3.16. Roman. 9.13. Quo loco *Iacob* (inquit) *dilexi*, Sola Dei gratia & misericordia & amor. *b* 2. Tim. 1.9. *Vocauit nos vocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundùm propositum suum, & gratiam*

b Ioh.4.10. 19.

tium, quæ nobis data est à Christo ante tempora secula-ria. Merum (inquam) Dei beneplacitum, se solum respi-ciens, omnem autem aliam causam externam excludens quæ sit aut esse possit in hominibus *a*. a *Rom.9.16*

Nempe igitur Electio non est eius qui velit, neque eius qui currat, sed eius qui miseretur Dei: vbi voluntatem vo-cat cogitationem & conatum animi, Cursum verò stu-dium bonorum operum, idque κατ' ὑπόθεσιν: nemo enim per se vult, aut currit, sed *Deus est qui efficit in vobis, & vt velitis & vt efficiatis pro bona & gratuita sua beneuo-lentia*, Philip. 2.13. Sic Eph.1.9. *Secundùm propositum vo-luntatis suæ, quod proposuerat in semetipso*, ac si diceretur; Deum nihil extra se considerasse, cuius rationem in de-cernendo aut eligendo haberet. Et cap. 2. 10. ad Titum 3.5.

Anne ex nostra fide, sanctitate, dignitate, familia, aut operibus præuisis à Deo, pendet nostra Electio?

Nequaquam. 1. Quia planè gratuita & in vnica Dei mi-serentis gratia, certa est & firma salus nostra, iuxta illud: *Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei*, Rom. 9.16.

2. Quia laus & gloria Electionis nostræ soli Deo in soli-dum debetur, *Elegit nos in laudem gloriosæ suæ gratiæ*, Eph. 1.6. Haberent autem Electi de quo gloriari possent, si præuisa opera, fides, dignitas Deum mouerent ad aliquos eligendos.

3. Quia Deus nihil dignitatis aut boni in homini-bus præuidere potuit, nisi quod Electionis suæ beneficio iam priùs largiri statuerat, qui non consuetudine & imi-tatione, sed naturâ sunt hostes Dei *b*, & filij iræ *c*: mortui in peccatis *d*: inutiles vel ad cogitandum aliquid boni, tã-quam ex semetipsis *e*. Denique in quibus nihil est per na-turam præter materiam mortis & damnationis æternę *f*.

b *Rom. 5.10* c *Eph. 2.3.* d *Rom.7.10 Eph. 2.1.* e *2.Cor.3.5.* f *Iob.15. 16 Psal.14 3. Ierem. 10. 23.*

4. Quia nulla esset causa cur diceret Apostolus, *Tu quis es qui Deo responsas?* Rom.9. 20. Potuisset enim re-spondere, Deum præuidisse vtriusque merita, non tamen hoc dicit, sed ad Dei iudicia & misericordiam confugit. Nec eiusdem exclamatio, Rom.11.33. *O altitudo*, &c. locum haberet. Vno enim verbo se expedire potuisset, alios Ele-

ctos, alios Reiectos esse, propter opera quæ in vtrisque fore præuidit.

5. Quia tutior & certior est salus nostra ex Dei electione, quàm ex nostris operibus, quæ perpetuò annexam habent dubitationem *a*.

a Rom. 4. 16

6. Quia sequeretur fidem esse à nobis, non à Deo, ac nos priùs dilexisse & elegisse Deum: quæ falsa & absurda esse Scriptura demonstrat *b*. *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.*

b Ioh. 3. 5. & 6. 37. & 8. 47. & 15. 16.

7. Quia locus ille Rom. 9. 11. *Cùm nondum nati essent gemini*, Esau & Iacob, *nec quippiam boni aut mali fecissent, vt secundùm Electionem propositum Dei firmum maneret, Non ex operibus, sed ex vocante, dictum est, Maior seruiet minori.* Vbi Apostolus Esaui Reiectionem dicens, ex eo quòd fratri addictus sit in seruitutem: Electionem autem Iacobi, quòd factus sit fratris, & quidem primogeniti, dominus: seruitutem Esaui cum odio Dei, dominationem Iacobi cum Dei amore fuisse coniunctam, ex Malachia optimo Mosis interprete, cap. 1. 3. *Sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui*, sic vt neque vlla Iacobi probitas ipsius eligendi, nec vlla Esaui reiiciendi causa haberi possit, euidenter istam fidei præuisionem impugnat.

8. Quia nihil potuit in rerum natura esse boni, nisi posuisset & ordinasset Deus.

9. Quia naturâ, causa efficiens, effecto suo posterior esse non potest: est autem Electio causa fidei & bonorum operum: dicimur enim *Electi, vt simus sancti*, Ephes. 1. 4. *& inculpati*, non contrà, quia futuros nos tales præuidebat: pugnant enim inter se hæc duo, Habere pios ab Electione vt sancti sint, & ad eam ratione operum peruenire. Et Paulus aperte scribit 1. Cor. 7. 25. *Se misericordiam consequutum esse à Domino, vt fidelis esset.*

10. Quia constans est Dialecticorum regula, *Quicquid est causa causæ, est etiam causa causati.* Si igitur præuisa fides & opera causa essent Electionis, essent etiam causa Vocationis & Iustificationis quæ sunt Electionis effecta *c*. Sed contrarium docet Scriptura *d*. Ad Titum 3. 5. *Vocauit vocatione sancta, non ex operibus nostris, sed iuxta propositum suum.* Et Rom. 4. 6. Deus imputat iustitiam sine operibus.

c Rom. 8. 30
d 2. Tim. 1. 9.

Esau

Est-ne Electio communis seu vniuersalis omnium hominum, id est, An singulos homines Deus saluti destinauit?

Non, sed specialis, quia non sunt omnes Electi, nec benedicti in Christo *a*: nec fides est omnium. *b* — a Eph. 1. 3. 4. b 2. Thess. 3. 2.

2. Quia qui omnia capit, non eligit. Sed omnis Electio alicuius, vel aliquorum, ex reliquorum numero sit oportet, imò contradictio est insulsa, & τερατολογία, dicere vniuersalem esse omnium hominum Electionem.

3. Scriptura indicat quendam esse cœtum reproborum: & Ioh. 6. 44. *Nemo venit ad me, nisi quem Pater traxerit.* Et Rom. 9. 18. *Cuius vult miseretur, & quem vult indurat.* Et 11. 7. *Electi assequuti sunt, reliqui verò excæcati sunt.*

Qualium est Electio.

Immundorum & impiorum in conspectu Dei. Elegit enim, *vt simus sancti & inculpati*, Eph. 1. 4. Cùm autem elegerit ante mundi constitutionem, efficitur Deum omnes homines futuros ante oculos sibi proposuisse, & quatenus futuri erant impij & maledicti, eos etiam ita considerasse, atque ita quosdam ex hominum communi massa & colluuie, eósque gratis, pro beneplacito voluntatis suę elegisse, aliis in peccato & maledictione relictis.

Cur non omnes elegit Deus?

Ne quæramus scrupulosiùs, si errare nolumus, inquit Augustinus. Iustissimas tamen, sed imperuestigabiles huius consilij rationes esse, ne dubitemus *c*. — c Rom. 11, 33.

Annon Christus est omnium Redemptor?

Minimè: cùm nec Pharaonis, nec Iudæ, nec Caiphæ, nec Herodis, nec Iuliani, nec in summa omnium desperantium & damnatorum Redemptor sit, pro quibus nec mortuus est.

Annon Christus mortuus est pro omnibus?

Sufficienter pro omnibus, aiunt Scholæ, sed efficaciter tantùm pro electis, & fidelibus. Si vim sanguinis Christi respicias, ad Redemptionem omnium sufficit: si verò propositum consiliúmque Dei æternũ, voluntatémque Mediatoris intuearis, ꝓ solis Electis mortuus est. Ioh. 10. 15. *Animam pono pro ouibus meis*, inquit Christus, & 17. 9. *Non rogo pro mundo, sed rogo pro ijs quos dedisti*

mihi. Ergo nec sacrificium obtulit pro illo, eóque nec redemit. Et vers. 19. *Pro iis qui credunt, & quos Pater mihi dedit, meipsum sanctifico,* Et Matth. 26. 28. *Sanguis meus qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum.*

Annon vocatio & promissio est vniuersalis, Matth. 11. 28. Venite ad me omnes qui laboratis?

Est indefinita potiùs, & quidem certarum circumstantiarum respectu, vt gentis, & conditionis, ætatis, sexus, & similium, quibus Deus non mouetur vt hunc eligat.

Deinde nec Deus vniuersaliter vocat omnes externè per prædicationem Euangelij, cùm multis nunquam innotuerit, nedum internè per vocationem efficacem.

Et quamuis generaliter omnes compellet vox Euangelij, rarum tamen est & singulare fidei donum, eò quòd non omnibus patefiat brachium Domini, Isa. 53. 1 a.

a 1. Ioh. 1. 12. 13.

Quomodo igitur conuenit, Deum ad se vocare quos scit non venturos?

Respondet *Aug. de verb. Apostoli, Serm.* 11. *Disputare mecum, Mirare mecum & exclama, O altitudo, Ambo sentiamus in pauore, ne in errore pereamus.*

At *sic non erit amplissimum gratiæ regnum.*

Imò amplissimum simpliciter respectu ciuium, membrorum & partium illius regni: etsi præteritorum & repudiantium Euangelium respectu, *multi* dicuntur *vocati, pauci verò Electi* Matth. 22. 14.

Annon sic Deus personarum erit acceptor?

Nequaquam, quia alioquin in omni beneficentia, in qua vnus alteri præfertur, inesset vitium προσωποληψίας, quod est falsum: nam licet nobis de nostro cui volumus benefacere, huic potius quàm illi. b Adhæc acceptio personarum admittitur, cùm mouemur ad dandum aliquid aut iudicandum, ex circunstantiis & conditionibus inhærentibus personæ, quæ ad causam non faciunt: vt si Iudex ex duobus pariter nocentibus, alterum quia diues est, aut affinis, aut conterraneus absoluit: quod in Deum non potest cadere: ille enim tales conditiones in hominibus non inuenit, sed ponit quales ipse vult.

b Matt. 20. 15.

At

At vult Deus πάντας, omnes homines, saluos fieri, & ad veritatis cognitionem venire, 1. Tim. 2. 4?

Nihil obstat, hoc enim de generibus singulorum hominum, non de singulis generum intelligitur. 1. vult igitur Deus, ex quouis hominum genere & ordine aliquos fieri saluos, Eos videlicet qui ad cognitionem veritatis veniunt, id est omnes qui credunt in filium Dei *a*. a *Marc. 16. 16. Ioh. 3. 18.*

2. Ipsa vniuersalis experientia, cui non reclamat Dei voluntas, euincit solos fideles homines seruari.

3. Omnia quæ vult Deus, eadem & facit *b*; Atqui nõ seruat omnes homines, sed tantùm suos fideles: Non vult igitur sine discrimine omnes homines saluos fieri. b *Psal. 105. 3.*

4. De similibus simile judicium: At in his dictis, de saluandis, vniuersalis restringitur ad fideles, Ioh. 3. 15. 16. *Vt quisquis, πᾶς, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Et cap. 1. 16. *Ex plenitudine eius omnes accepimus.* 1. Cor. 15. 22. *In Christo omnes viuificabuntur.* Et vers. 28. *Deus erit omnia in omnibus.* Et cap. 10. 13. *Omnia mihi licent, at omnia non expediunt.* Et vers. 33. *Ego per omnia omnibus placeo,* 1. Tim. 4. 10. *Speramus in Deo viuo, qui est seruator omnium hominum, maximè fidelium.* Ergo similiter in hoc dicto, *Qui vult quosuis homines saluos fieri,* intelligamus omnes credentes, tum Iudæos, tũ Græcos, tum priuatos, tum Magistratu fungentes, tum viros, tum mulieres, tum seruos, tum liberos, tum plurimorũ, tum pauciorum peccatorum Reos, non autem omnino singulos homines. Sic *nõ vult vllos perire, sed omnes ad Resipiscentiam tendere,* 2. Pet. 3. 9. id est, Electos: Quibus se adiungit Petrus, cùm proponit, *Patiens est erga nos,* aduẽtum differẽs tantisper dum Electorum numerus impleatur, & omnes tempus opportunum habeant se ad Deum conuertendi.

Quid est Exequutio Prædestinationis?

Est causarum secundarum seu mediorum omnium ordinatio, adhibitio, & applicatio, per quæ tanquam per gradus, Deus ad summi illius decreti finem perducit.

Quotuplicia sunt illa media?

Duplicia, Alia sunt communia tum Electis, tum reprobis, quibus Electi & reprobi exæquantur: alia vtrisque pro

pria & specialia, quibus Electi à Reprobis discernuntur.

Communia sunt tria, nempe creatio hominis maris & fœminæ in recto statu, id est in iustitia & sanctitate a, sed mutabili. Solus enim Deus immutabilis est.

a *Gen.1.26. Ecclesiasta 7.29.*

2. Lapsus hominis, quo peccauit fœdissimè b, qui & sine ordinatione & voluntate Dei non potuit euenire, vt eius miseria misericordiæ, culpa verò iustitiæ Dei locum daret (neque enim quicquam, nesciente, vel inuito ac nolente Deo, vel temere euenire dici potest, à cuius voluntate ne passerculi quidem excipiūtur, Matt.10.29.) tamen spontaneus ac voluntarius fuit: & proinde lapsus Adami culpa tota in ipsius voluntate libera, & minimè coacta, hæret, qua serpenti magis quàm Deo obtemperauit, non in nuda & sola Dei voluntate. Vnde illud Prudentij scitissimè dictum,

b *Malach. 3.6. Iacob.1.17.* c *Gen.3.1.2 & seq.*

Nemo nocens, si fata regunt, quod viuitur & fit:
Imò nocens, quicunque volens, non quod licet, audet.

3. Propagatio istius peccati, id est reatus & pœnæ ab Adamo in singulos homines: nihil enim mundum de immundo nasci potest d. Ex quo fit vt *omnes* homines *naturâ*, non imitatione & consuetudine sint *filij iræ*, Eph.2.3. Cùm enim Deus, antequam humanum genus conderet, iam tum in Electorum salute constituisset insigne misericordię suæ specimen edere, itémque in Reproborū condemnatione, iustum suum iudiciū ostendere, necesse fuit vtrosque sub peccato includi; vt nimirum credentiū misereretur, & contrà, vt iustæ damnationis argumentum in his inueniret, quibus nec credere, nec mysteria Dei intelligere datum est, Matth.13.11.

d *Iob.14.4 Psal.51.7. Rom.5.14.*

Ex his igitur generis humani ruinis, Deus sapientissimus alios sibimet separare, eligere, & tanquam vasa misericordiæ suæ adducere ad vitam decreuit: alios verò in corruptione relinquere, & tanquam vasa suæ in peccatis iræ, ad punitionem reseruare: idque tanta sapientia vt tota salutis Electorum laus ad Dei misericordiam in solidū referatur: tota verò damnationis reproborum culpa in ipsis hæreat.

Quæ sunt media propria & peculiaria à Deo Electis ordinata?

Sunt sex, quæ ad Electionem siue Prædestinationem [illegible]

lectorum relata, propriè sunt eius effecta: inter se verò inuicem, & ad finem Electionis collata, tum causæ, tum effecta dici possunt. Ac tria quidem habent se instar causarũ mediarum, tria verò instar effectorum.

Primum medium est Christus, non quatenus λόγος simpliciter, Patri ὁμοούσιος, & per omnia æqualis (sic enim est causa primaria, non secundaria, cum Patre & Spiritu Sancto, Electionis nostræ. Ioh. 13. 18. *Scio quos elegerim*: sed quatenus Mediator in quo eligeret, secundùm illud Apostoli, *In ipso electi sumus, priusquam fundamenta mundi iacta fuissent*, Eph. 1. 4. & per quem, Electis applicatum, tũ peccata remitteret Deus, tum iustitiam perfectam imputaret: quo nomine Christus ipse ὡρισμένος definitus, seu prædestinatus dicitur, Act. 17. 31. *& præscitus quidem ante iacta mundi fundamenta, patefactus verò vltimis temporibus propter nos*, 1. Petr. 1. 20. Itaque Pater filium suum ordinauit, vt in Personæ suæ vnitatem naturam humanam assumeret, qui pro Electorum satisfactione pateretur & moreretur, vt redimeret eos ab iniquitate, & pro eorum Iustificatione resurgeret *a*. Denique qui Electis, eum sibi per fidem applicantibus, esset *Sapientia, Iustitiáque, Sanctificatio, & redemptio*, 1. Cor. 1. 30. In quo medio deligendo ac constituendo, inquit Bernardus, ista omnia Dei miracula simul concurrunt, Iustitia Dei, tum Misericordia in suos Electos, tum Iustitia in puniendis in Dilecto eorũ peccatis. 2. Vna & eadem persona Christi, Deus & homo. 3. Vna & eadem fœmina Mater & virgo. 4. Vnus & idem filius ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ. 5. Et idem Christus nobis Iudex & Aduocatus.

a Rom. 4. 25. ad Titum 2. 14. & 3. 7.

Secundum medium est Vocatio, efficax ex Spiritus inspiratione ad veram Pœnitẽtiam, & agnitionem Christi *b*. Ordinaria quidem adultorum, per Euangelij prædicationem: Extraordinaria verò, veluti infantum electorum, vt Iohannis Baptistæ in vtero matris *c*, & surdorum quorundam, medio nobis incognito.

b Rom. 8. 30.

c Luc. 1. 44.

Tertium mediũ fides in Christum, seu applicatio Christi per fidẽ, ex qua sequitur nostra cũ eodẽ coniunctio, arctissima, vnio, incorporatio, cõmunicatio, & in eo insitio *d*.

d Ioh. 15. 5. & 17. 21. Gal. 3. 27. 28. Eph. 3. 6. 1. Ioh. 1. 3. Rom. 11. 17.

Ex his sequũtur tria effecta, *Iustificatio* corã Deo, quę in imputatione iustitiæ Christi cõsistit: *Sanctificatio*, qua Electi Sp. Sancto donati renouantur Spiritu mentis, & noui

homines efficiuntur, qui efficit etiã bona opera per ipsos quæ Deo grata & accepta sunt ꝑpter Christũ: & *Glorificatio*, per eundem Christum: quæ eadem Dei Prædestinatio ordinauit ab æterno, illa verò ex mera sua gratia, & vnicuique eorum, quo libuit tempore modò seriùs, modò tardiùs applicat efficaci Euangelij prædicatione vnicuique Electo, prout ipse Deus sapientissimè & misericordissimè vult & decernit.

Atque hæc est illa salutis catena verè aurea, & nexu insolubilis, qui deducit à suprema causa per media ordinata & applicata, ad effectum vltimum. Sperari igitur non potest finis sine mediis ad finem, nec finis à mediis separari debet, nec ab extremo vno ad alterum extremũ præteritis mediis excurrendum est.

Quis est finis proprius Electionis?

Remotus & vltimus Dei eligentis respectu, est gloria ipsius siue laus, & declaratio misericordiæ eius, Rom. 9. 23. *Vt notas faceret diuitias*, id est magnitudinem immensam, *gloriæ suæ erga vasa misericordiæ, Quæ præparauit ad gloriam*, Eph. 1. 6. *Elegit nos ad laudem gloriosæ gratiæ suæ, qua nos gratos sibi fecit in dilecto.* Et vers. 12. *Vt simus laudi gloriæ ipsius.*

Nostrî vero respectu. 1. Propinquus seu Subalternus, vt simus Sancti, Eph. 1. 4. & 2. 10. *Illius sumus opus, conditi ad bona opera, quæ præparauit Deus, vt in illis ambulemus.* Et Rom. 8. 29. *Vt simus conformes imagini Dei*: Vltimus, Salus, vita & glorificatio nostra *a*.

a *Col.* 1. 12. 13. 2. *Thess.* 13. 14. *Act.* 13. 48. *Rom.* 9. 23.

Quæ nota Electionis?

Notæ sunt multæ, quarum fons est vera in Christum fides per Charitatem efficax: ex quibus spiritualis vita certò dignoscitur, ac proinde nostra electio, sicut vita corporis ex sensu & motu percipitur.

Quid est Reprobatio?

Diuinæ voluntatis functio quædam in abiiciendis & repudiandis iis qui ad mortem prædestinati sunt. Vel, Est Prædestinatio, qua Deus absque vlla iniustitia ab æterno constituit quorundam in Adamo corruptorum non misereri, & eos sibi relictos morti propter peccata, & in interitu æterno adiudicare, vt in his tanquam vasis ignominiæ

congruen-

contumacis ad interitum (quod dicitur non ratione euentus, sed consilij, cùm particula εἰς non euentum duntaxat, sed scopum & consilium declaret) notam faceret gloriam, tum iustitiæ, tum potentiæ suæ *a*. Prouerb. 16. 4. *Dominus fecit omnia propter seipsum, etiam impium ad diem malum b.*

a Exod. 9. 16.
b Rom. 9. 17. 21. 22. 1 Pet. 2. 8. Iudæ 4. Apoc. 17. 8 & 20. 15.

Quæ causa Efficiens Reprobationis?

Deus, qui sicut nos elegit, iuxta εὐδοκίαν suę voluntatis, ita reprobos reprobauit, iuxta θέλημα seu βούλημα, pro sua iusta voluntate, quæ ordine omnia antecedit: nam vt *cuius vult miseretur*, sic *quem vult indurat*. Nec enim idem verbum θέλει aliter in posteriore quàm in priore membro explicandū esse, sed cùm contraria contrariorum sint consequentia, si piè & verè de Deo dicitur, quod nemo negat, *Miseretur cuius vult misereri*, Exod. 33. 19. certè verè & piè dixit Paulus, *Quē autem vult indurat*. Et Eph. 1. 11. *Deus omnia facit ex consilio voluntatis suæ*. Idem ipsum vox Electionis euincit. Etenim, Cuius est quosdam eligere, eiusdem est alios non eligere, sed præterire, seu reiicere: neque enim Electio quorundam dari potest citra reiectionem seu præteritionem, nec reiectio seu præteritio citra aliorum Electionem.

Et quod dicitur Deus Ezech. 18. 23. *Nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat*, indefinitam esse Enuntiationem, quæ ab vniuersali plurimùm differt, & ad eos quibus datur conuersionis gratia, restringendum esse apparet. Quod item Christus, Matth. 23. 37. dicat, *Quoties volui congregare filios tuos, & noluisti*, de externo ministerio loquitur, & quatenus ipse in genere fuerat huic gēti seruandæ promissus, & de ea etiam peculiariter sollicitus.

Annon præuisa peccata, vt Incredulitas &c. sunt causa Decreti cur quis reprobetur?

Non: si enim peccata essent causa Reprobationis, nullus electus esset, cùm Deus omnes homines peccatores esse præuiderit. Sed solum Dei propositū & voluntas, quę in quouis ipsius opere, & iusta est, & vnica omnis iustitiæ regula. Itaque illa neque reprehendi, neque accusari à

a Iobi 39. 35. Psal. 119. 39 Isa. 45. 9. Rom. 9. 20.

nobis meritò potest *a*: Nam in dictis Ioh. 3. 18. *Qui nō credit, iam iudicatus est*. Et 16. 9. *Spiritus Sanctus arguet mundum de peccato, quia non credunt in me.* Et Marc. 16. 16. *Qui non crediderit, condemnabitur*, Christus non statuit Incredulitatem esse causam Decreti Reprobationis, sed executionis eius, seu damnationis & iudicij.

Annon si sola eius voluntas Reprobationis causa statuitur, Iniustitiæ nota Deo inuritur?

Minimè: nam cùm de hac suprema Dei voluntate agimus, quæ rerum omnium causas ordinat, non est dicendum, Oportere priùs aliquid esse iustum, quàm Deus illud velit: sed contra, oportet Deum priùs aliquid velle quàm sit iustum: adeò enim summa est iustitiæ regula Dei voluntas, vt quicquid vult, eo ipso quòd vult, iustum habendum sit: sed altior est diuinæ iustitiæ ratio, quàm vt vel humano modo metienda sit, vel ingenij humani tenuitate possit comprehendi *b*: Et, vt in omnes Creaturas, ita in hominem summam & liberrimam obtinet proprio suo iure potestatem, sicut figulus in lutum *c*, vt ne iniustus quidem futurus fuerit Deus, si nullum ad salutem prædestinasset, cùm ipse nemini sit debitor, & omnes filij iræ nascamur.

b Rom. 11. 13.

c Rom. 5. 20. 21.

2. Inter Decretum, seu arcanam illam & irreprehensibilem Dei voluntatem de quibusdam Reprobandis, & humani generis corruptionem, quæ vera & prima est dānationis Reproborum origo, voluntas primi illius hominis intercedit, quæ cùm bona esset creata, sponte sese deprauauit, ideóque iusto Dei iudicio ad eos perdendos, quos sua misericordia non dignatur, aditum patefecit.

Adhæc, etsi nemo damnatur, nisi quem Dominus reprobauit, tamen nemo damnatur, nisi qui iustas damnationis causas, in sese habere comperitur. Ergo Iustissimū esse hoc Decretum liquet, ex mediis & gradibus tum cōmunibus, tum propriis, per quos reprobi progrediendo, causa ipsi sibi sunt iustissimæ condemnationis, ita vt nullos nisi seipsos possint accusare. Alia enim est, vt docet Augustinus, Reprobationis, alia damnationis hominum causa. Et si ergo peccata non sunt causæ Reprobationis, quæ fuit ab æterno, sed iusta Dei voluntas, sunt tamen cau-

causa damnationis, quæ sequetur vltimo tempore. Nec propter Reprobationem simpliciter, sed propter impietatem & incredulitatem damnantur Reprobi, id est damnationis eorum qui pereunt, causa non est illud Dei decretum, sed natiua illorũ corruptio, & eius corruptionis fructus, à quibus Deo placet solos suos saluti prædestinatos eximere: vt prorsus inepte faciant qui reprobationis decretum cum damnatione confundunt, cùm huius causa sit manifesta, nempe peccatum: illius verò, sola Dei voluntas. Neque etiam quos Deus reprobat, malos propterea efficit, aut malitiam in eos infundit, sed æquissimo suo, quamuis occulto & inscrutabili iudicio, iis misericordiam non largitur, quam dat Electis. Ipsi verò spõte & propria malitia puniuntur, iuxta illud, *Perditio tua ex te Israel, Ex me autem salus tua*: Oseæ 13.9. peccant & propterea

Quæ sunt communia media Reprobationis?

Illa ipsa de quibus antè dictum est, nimirum *creatio* in integritate & iustitia: neque enim homines Deus creauit in peccato. Ita enim peccati author fuisset, quod absit. 2. *Lapsus* hominum qui sponte & liberrima voluntate defecerunt, deficiendo Deum offenderunt. 3. *Corruptio* seipsos corruperunt, & sic iudicium ac exitium sibi ipsis suapte culpa attraxerunt *a*. Nam

a Prou. 5. 22. Ecclesiast. 7.30.

Quæ sunt exequutionis decreti Dei peculiaria de reprobandis hominibus media?

Numero itidem Sena. 1. Peccatorum actualium infinita soboles.

2. Ἀπιστία, infidelitas, siue alienatio & separatio à Christo.

3. Desertio, siue nulla aut inefficax per verbi prædicationem vocatio, aut ad vocationem interna responsio: nam nec singulis hominibus, & omni æuo prædicatum est Euangelium, nec etiam nunc toto orbe prædicatur, nec singulis datum vt credant Matth. 11. 25. vers. autem 28. compellãtur omnes qui laborant & onerati sunt, id est sub peccatorum onere fatiscunt, quod iis tantum conuenit qui se peccatores agnoscunt & ad Christum confugiunt.

4. Pertinacia, siue Induratio, & excæcatio in peccatis.

5. Hinc est perpetua Dei auersatio, contēptus & progressio ex peccato in peccatum.

6. Tandem iustissima eorum condemnatio inde sequitur: *Iustus est igitur Dominus tuus, & recta omnia iudicia eius*, Exod. 7.3.22.23 *a*.

a Exod. 8. 15. & 9.34. 35. 2. Par. 36. 13. Act. 7. 42. 51. & 13. 46.

An sicut fides & alia media salutis decreto Electionis subijciuntur, sic exequutio Reprobationis, seu malorum mediorum ordinatio, decreto Dei subijcitur?

Etiam, & non: quia Decretum Dei dupliciter dicitur, ἁπλῶς, & κατά τι. Decretū ἁπλῶς vocatur, cùm Deus vult aliquid & approbat simpliciter, cuius est ipse efficiens causa verè, propriè, ac præcipuè suo tempore: vnde etiam decretum ἐνεργητικὸν, effectiuum vocari potest, cuiusmodi est decretum salutis Electorum, & bonorum omnium mediorum quæ tendunt ad salutem, vt creationis, vocationis efficacis, fidei, iustificationis, & sanctificationis. vnde Deus Oseæ. 13.9. *Salus tua ex me.* Deinde, Substantiæ, (vt ita dicam) omnium actionum, & Qualitatum, tam bonarum quàm malarum, Deus author est & causa. Aliud enim actio est per se, aliud actionis vitium, seu vitiosa qualitas.

Decretum autem κατά τι vocatur, cùm Deus decernit, & vult aliquid permittere vt fiat, ideóque etiam suo tempore fit: sed non ipse verè efficit, sed permittit vt fiat à malis Instrumentis, non quasi otiosè & è specula res hominum spectet, sed tanquam omnium moderator. Paulus enim asserit quòd Deus excitauerit Pharaonem, & quos vult induret, Rom. 9.17.18. Deus enim otiosus Deus non est, nec item Deus omnipotens qui inuitus aliquid sinit. Vnde etiam hoc decretum permissiuum, seu moderans, & dispensationis, nominari potest. Et huiusmodi decretum est malorum omnium mediorum quæ tendunt in interitum, vt lapsus hominis, Indurationis, & similium: non enim fiunt Deo inuito & ignorante, quoniam hoc pacto Atheismum seu Epicureismum necessariò sequi oporte[r]et, sed quorum omnium voluntas hominis est primaria, immediatè efficiens, vnde iure illud, *Perditio tua ex te Israel*, Oseæ 13.9.

13.9. Et tamen Decreto ſubiiciuntur, quia etſi non per Decretum, tamen non propter Decretum, neque abſque Decreto fiunt, & quorum cauſa deficiens, non autem efficiens in Deo ſtatuitur. Sicut enim fidem Deus creat in iis qui credunt, ita, Deo voluntatem deſerente, peccatum humanum genus inuaſit. Sicut Sol diem efficit per ſe, & propria ſua luce, quando exoritur & ſplendet; noctem quoque efficit, ſed per receſſum lucis ſuæ & terræ opacitatem. Præterea non eſt decretum permiſſionis malitiæ, quâ malitia eſt, ſed quâ rationem bonitatis habet. Nam ſi decretum Dei ſpectes, ipſum malum habet rationem boni, etiamſi in ſe prauum eſt: quod enim decreuit Deus permittere, & quod permittit, ob aliquem bonum finem, vt illuſtrationem gloriæ & ſuæ iuſtitiæ id facit. Quamobrem reſpectu Dei, qui decernendo permittere, & permittendo finem bonum perpetuò intuetur, tenebræ luci ſubſeruiunt, & malitia illa quæ tota eſt à malo Inſtrumento in bonitatem, vtpote peccati pœnam & gloriæ diuinæ medium, conuertitur, vt illud Auguſtini παράδοξον ſit veriſſimum, *Bonum etiam eſſe vt mala ſint, quoniam alioquin non ſineret Deus vt mala ſint: non ſinit autem nolens vtique, ſed volens*, & vt idem verè & ſcitè dixit, *Non eueniat præter ipſius voluntatem, id etiam quod eſt contra eius voluntatem.*

Quis finis Reprobationis?

Reproborum quidem iuſta condemnatio, Dei verò reſpectu, gloriæ, iuſtitiæ, & potentiæ ipſius declaratio *a*. a Exod. 9. 16. Rom. 9. 17. & 22.

Qua ratione praxis & applicatio doctrinæ de Prædeſtinatione, ſiue à Paſtoribus, ſiue priuatim à ſingulis eſt inſtituenda?

1. Cauendum ne ab extremo ad alterum, velut à decreto ad ſalutem, vel condemnationem, aut contrà, prætermiſſis mediis & cauſis propinquioribus ſalutis aut exitij excurramus.

2. Quemadmodum Deus à ſummo & æterno Decreto per intermedios gradus, ſiue media quæ effecta ſunt illius decreti, ad nos deſcendens ſuam gloriam & miſeri-

cordiam patefacit: sic nos per illos ipsos gradus & effe-
(ordine effectorum seruato) regrediendo ascendamus ad
certitudinem Electionis nostræ, quam in vnica Dei mi-
sericordia fundatam esse firmissimè deprehendemus.

Quis ordo applicationis esse debet?

Analyticus, nempe vt quisque qui Electionis suæ de-
clarationem quærit, non à summo illo gradu, id est, ab
ipso Dei arcano proposito, extra Christum & vocem E-
uangelij in Ecclesia personantem incipiat: alioquin fu-
rum est vt illam immensam Dei lucem non feras profe-
contrario ordine, sed ab imis gradibus auspicetur, ita vt
ab effectis, videlicet à vocatione per Christum, eiusque
auditione initium faciat, iuxta dictum Rom. 8.30. *quos*
elegit, hos vocauit, sensim ad primariam illam nostræ sa-
tis causam perueniat: vbi demum firmo ac solido aduer-
sus omnes tempestates inuento remedio, tanquam in por-
tu acquiescat, hoc modo.

Scrutetur diligenter an verbum Dei ex animo audiat,
& eo probè afficiatur, tum erga Deum, tum erga proxi-
mum. (Est enim hoc Regenerationis, & Sanctificationis
effectum) Inde ad fidem, an sentiat se in Christo esse per
fidem, seu an in Christum credat. A fide ad iustificatio-
nem, à iustificatione, ad efficacem vocationem progre-
diatur. Ex quibus Dei donis, si ea adsint, certissimum de
a Ioh. 1.12. Eph. 1. versu 4.5. 1. Pet. 1 20. 21.22.23. Electione sua fidelis quisque facere iudicium potest a. Non
enim magis certa sunt vitæ animalis τεκμήρια, motus
& sensus, quam Electionis nostræ documenta certa sunt,
fides, Spes, Charitas.

Adest præterea in Filiis Dei singulare Spiritus Sancti
testimonium testificantis Spiritui nostro nos esse Filios
Dei, per quem Spiritum intrepidè *clamamus Abba Pater*
Rom. 8. vers. 14. 15. ad Gal. 4. 6. *Quòd si filij, Ergo heredes*
Dei, & cohæredes Christi, ac proinde ab vltimo ad pri-
mum, prædestinati ad vitam. Accedunt his qui velut
velut πίστωμα, verbi Dei auscultatio, & Sacramentorum
obsignatio, quibus secundas tribuimus.

Quid si verò quis hæc fidei, Spiritus, & Regenerationis ef-
fecta in se nondum senserit, aut lãguida senserit, An pro-
ptereæ

proptereà statuet se esse ex reproborum numero, aut de salute sua desperabit?

Nequaquam, quin potiùs ad Verbum & voluntatem Dei in eo reuelatam confugiet, vt ei obediendo salutem consequatur *a*, nec cuiquam desperandum est de misericordia Dei, quandiu non peccat in Spiritum Sanctũ, cùm alij aliis tardiùs à Deo efficaciter vocentur, quod celebre illud Latronis in cruce pendentis exemplum ostendit *b*.

a *Rom* 10 8 14.15. 1.*Cor*.11.24 25.
b *Luc*. 23. 40.41.42.

Est-ne certus numerus tum Electorum tum Reproborum?

Apud Deum quidem, nõ apud nos, Ioh. 13. 18. *Scio quos elegi*. & 2. Tim. 2. 19. *nouit Dominus qui sint sui*, & per cõsequens qui non sint sui.

Εἰ ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι, *Luc*. 13. 23. *seu, ést-ne maior Electorum quàm Reproborum numerus?*

Cùm pauci sint qui inueniant viam vitæ *c*, & quartum tantum genus sit eorum qui honesto & puro corde verbum Dei recipiunt, eorum quidem numerus maximus est, si is per se consideretur. At comparatè, si seruandorum numerus pereuntium numero opponatur, tum sanè horum numerus, Christo Iudice, maior est *d*.

c *Matth*. 8. 13.14.
d *Matt*.20. 16.

Anne renati de sua ipsorum Electione certò per fidem pronuntiare, & de hac in Domino glorificari possunt?

Possunt & debent.

1. Quia se Iehouæ, Christi gentem Electam & peculium esse gloriabuntur, Isa. 44. 5.

2. Præsciti, prædestinati & electi, iidem vocati sunt, & iustificati, & sanctificati, nec à Charitate Dei seiungi possunt, Rom. 8. 29. 30. 31. 35. 38.

3. Quia cum aliis fidei consortibus nos confirmat in Christum, vngit, & obsignat Deus per Spiritum Sanctum.

4. Quia filius neminem suorum eiicit foras, Ioh. 6. 37. nec patitur vnicam ouem sibi eripi, Ioh. 10. 28.

5. Quia nobis certò & firmiter credendum est in Deū Patrem, in Iesum Christum, in Spiritum Sanctum, esse sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum communionem, remitti nobis peccata per & propter Iesum Christū, & certò promissam resuscitationem carnis, & vitam æternam.

6. Quia Decretum Dei irritum fieri non potest. Hinc consolatio 1. Ioh. 3. 14. *Scimus nos translatos esse ex morte ad vitam.* & vers. 21. *Si cor nostrum nos non condemnat, fiduciam habemus apud Deū.* Et c. 5. 19. 20. *Scimus nos esse ex Deo, Scimus Filium Dei venisse & dedisse nobis mentem, vt cognoscamus illum qui verax est.*

Anne Electi perire possunt?

Mat. 24. 24. Ne seduci quidem finaliter *a.* 1. Quia *benedicti Patris quibus paratum est regnum ante iacta mundi fundamenta*, Matth. 25. 34.

2. Et *Voluntas Patris est ne pereant dati filio*, Ioh. 6. 39.

3. Sunt filio commissi. Ioh. 17. 12.

4. Virtute Dei custodiuntur per fidem, 1. Petr. 1. 5.

5. Et illis datur fides & perseuerantia ad finem, Act. 13. 48. Philipp. 1. 6.

6. Denique propositum Dei est ἀμεταμέλητον.

Atqui nonnulli videntur deleri posse de libro vitæ ex loco Exod. 32. 32. Dele me de libro vitæ, & Psal. 69. 29. Deleantur è libro vitæ?

Fallacia est figuræ dictionis. Est enim loquutio Mosis partim hyperbolica & exstatica, animi in salutem electi populi tantùm intenti: partim hypothetica, si videlicet id fieri posset, qualis & illa Pauli Rom. 9. 3. *Optarim fieri anathema à Christo pro fratribus meis.* Tanta apud eos erat Dei gloria & charitas in suos! Et Psalm. 69. figuratè loquendo Propheta nihil aliud orat quàm vt hypocritæ qui filij regni δόξῃ id est, suo & alieno errore visi sunt, & ὁμωνύμως inscripti dicuntur, manifestentur, quòd non pertinent ad cœtum Electorum, & ideo subiicit, *cum iustis non scribantur.* De quibus 1. Ioh. 2. 19.

2.19. E nobis egressi sunt, sed non erant ex nobis: nam si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum, sed hoc factum est vt patefieret non omnes esse ex nobis.

Quid verò, Annon ex doctrina de Prædestinatione sequitur, nihil referre quomodocunque quis viuat, cùm amplius Electi excidere non possint, quicquid agant; reliqui verò seruari nequeant?

Absit: nam Deus vocando ita vocat, vt simul voluntatem Electorum regenerationis Spiritu ad resipiscentiam flectat, iisque veram fidem det & perseuerantiam largiatur: & reprobos ita præterit, vt aliter ipsi quoque nolint.

Deinde alienum est à natura Electorum abuti decreto Electionis suæ ad peccandi libidinem, imò nisi piè vixerint frustra de Electione sua gloriantur: quia sicut Deus prædestinauit nos ad vitam æternam, sic etiam nos prædestinauit ad bona opera, Eph. 2.10. Et vt sanctam & inculpatam vitam traducamus, Eph. 1.4. Reprobis verò nũquam accidit vt piè viuant: quod si accideret, cùm studium innocentis & probæ vitæ cerni non possit, nisi ex Electione, non essent de numero reproborum, sed Electorum.

Quis vsus & fructus huius Doctrinæ?

I. Facit ad confirmationem fidei de Deo, neque enim Deum verè agnoscit, qui non Sapientissimum, Omniscium, Omnipotentem, & Immutabilem in ordinandis à se rebus creatis agnoscit. 2. Ad certitudinem & solidam fiduciam salutis nostræ, quia non à nobis aut aliqua causa mutabili, sed ab æterno & immutabili Dei beneplacito pendet. *a* 3. Valet ad consolationem aduersus furores filiorum huius seculi, & paucitatem credentium, vt Christus Matt. 11.26. & cap. 13.14. *b* Propterea non poterant credere, quia dicit Esaias, Excæcauit oculos eorum, non quasi Deus vitium excæcationis infundat, sed quia vt iustus Iudex illos gratia sua destitutos tradit Satanæ, & suis cupiditatibus magis ac magis excęcandos, Et Paulus Rom. 11.12. hanc doctrinam vsurpauit.

a *Rom. 8. 21. & seq. 2. Tim. 2. 19.*
b *Ioh. 12. 39.*

II. Aduersus tentationem & omnia ignita tela Satanæ, certò statuendo nullam rem creatam posse nos separare à charitate Dei, Rom. 8.38. Item aduersus omnem afflictionem, quia omnia tã prospera quàm aduersa con-

ferunt ad bonum iis qui ex proposito Dei vocati sunt, Rom.2.8. 4.

III. Ad Institutionem, videlicet. 1. Ad agnoscendã bonitatem Dei singularem erga nos, qui nos indignos è turba perditorum eligere, & ad gloriam cœlestem destinare dignatus est, Rom.1.25. 2. Ad humilitatem, & piam sollicitudinem in nobis excitandam. 3. Ad gratitudinem, vt gloriam salutis nostræ soli Deo tribuamus, & infinitam eius benignitatem erga nos celebremus, corde, ore, opere, qui nos in nobis perditos ex mera gratia in Christo Filio suo seruare voluerit. a 4. Et vt in nobis vocationem & Electionem nostram bonis operibus firmam efficere studeamus, 2.Petr.1.5. Iustus est qui facit iustitiam, & qui iustificatus est, idem vocatus est, cùm iustitia sit per fidem: *fides* autem *ex auditu*, qui porrò vocatus est, *Electus* est *ex Dei proposito*, vers.10. Adhæc, *Elegit* enim *nos in Christo*. Eph.1.4. vt simus sancti & inculpati coram Deo, & ideo vasa illa ad decus sanctificata & ad omne bonum opus comparata, i. Electi virtute Spiritus Regenerationis, quo donantur, sese expurgare dicuntur *b*.

a *Eph.1.3. 3.9.*

b *2.Tim.2. 21.*

Quæ Repugnantia?

Error *Pelagianorum*, & *Semipelagianorum*, qui gratiam vniuersalem, atque ita nullos esse Electos, & in hominis esse potestate, vt credat vel non credat, extra Deum caussas salutis in hominibus ipsis comminiscuntur, & Electos Dei miserentis gratia excidere & perire posse docent.

2. *Thomæ Aquinatis*, qui Electorum quidem numerum certum, reproborum verò incertum existimauit.

3. *Vbiquitariorum* quorundam, qui. 1. Sine Dei decreto, & vlla eius ordinatione lapsum Adami euenisse docent, contra dicta Prouerb.16. 4. Isaiæ 45. 7. *c* 2. Nullum Dei decretum ab eius simplici voluntate pendere de seruandis piis, vel reiiciendis reprobis, contra loca Rom.8.28. & 9.11. 3. Deum planè nolle cuiusquam reprobationem, contra loca 1.Sam.2.25. Rom.9.18. Quos vult indurat, & per consequens quos vult induratos vlciscitur. 4. Reprobos etiam posse conuerti & seruari, cõtra loca

c *Lam. 3. 37 Amos.3.6. Ioh.12.39.*

f et pro iis Christum esse mortuum

loca Ieremiæ 6.30. & 13.23. *a* Luc.22.20. *Hic est sanguis* a Ioh.12.
meus, qui pro vobis, &c. & Matt.26.28. *pro multis* (non pro 39. & 17.9.
omnibus) effunditur in remissionem peccatorum, Eph.5. 12.19.
25. *Christus obtulit seipsum pro Ecclesia*: ad Heb.10.26. 1. Rom.9.22.
Pet.2.7. 5. Dei propositum & voluntatem esse simpliciter, vt omnes saluentur, & vniuersales promissiones sine restrictione intelligendas esse, contra loca Scripturæ quæ illarum effectum ad Electos restringunt. *b* b Col.1.20. 26. 2.Tim.19. Heb.10.14.

4. Error *Pontificiorum*, qui Electionis causam προηγουμένην statuunt præuisam fidem vel bona opera, siue præscientiam meritorum: & prædestinatos non posse esse certos de sua prædestinatione, nisi quibusdam & singulari priuilegio reueletur, & Electos de sua Electione dubitare.

5. Eorum qui Electionem æterno decreto Dei, non autem reprobationem subiiciunt, cùm duo opposita sub vno genere colligi necesse sit.

6. Eorum qui nolunt in Ecclesia doceri Prædestinationem, contra dictum Theodoreti, τὰ κεκρυμμένα οὐ δεῖ ζητεῖν, οὐδὲ τὰ δεδηλωμένα παντελῶς ἀγνοεῖν.

7. Eorum qui reprobationem à damnatione non distinguentes, Deum sicut ex solo proposito reprobauit, sic ex eodem damnare reprobos existimant, cùm tamen peccata sint ipsorum damnationis causa.

8. *Libertinorum*, qui Christianos sine mediarum caussarum interuentu seruari posse somniant.

9. *Profanorum*, qui hac doctrina ad peccandi licentiam impiè abutuntur.

LOCVS XXXVII.

De Resurrectione Finali.

Resurrectio quid significat?

PROPRIE, iteratam quandam stationem, qua Græcis Ἀνάστασις dicitur, quasi δευτέρα τοῦ πεσόντος στάσις: παρὰ τὸ ἀνὰ, quod in compositione significat *Re*, & *sursum*: & ἵσταμαι, *sto*: & in genere opponitur casui: qui enim cecidit, propriè Resurgere dicitur. Specialiter autem significat corporum reditum, seu restitutionem à morte ad vitam.

Figuratè. 1. κατὰ μετωνυμίαν, Immortalem vitam. a 2. κατὰ μεταφορὰν, 1. liberationem à periculis, quibus simili figura nomen mortis tribuitur. b 2. Animarum παλιγγενεσίαν, quæ fit dum à peccatis resurgimus, vt Iustitiæ viuamus, quæ & Resipiscentia, & spiritualis Resurrectio dicitur: de qua Paulus, *Si consurrexeritis cũ Christo, superna quærite*, Col 3.1. Et Apoc. 20.5. *prima Resurrectio* vocatur, *in qua qui partem habuerint, secunda mors in eos potestatem non habebit*, ver. 6. cui posterior est, Apoc. 20.13. quæ *carnis Resurrectio* dicitur, & παλιγγενεσία etiam vocatur à Christo, Matt. 19.28. qua incipient Electi, reipsa, toti vitam nouam viuere, & καὶ ἀναλογίαν ἔγερσις, cap. 27.53. παρὰ τὸ ἐγείρομαι, excito, & expergefio, de qua hîc nobis agendum est.

a Philip. 4. 11.

b 2. Cor. 1. 10. 11. & 4. 14.

Quid est Resurrectio?

Est restitutio eiusdem corporis humani ad vitam, in eadem substantia, dempta mortalitate, quæ potenti Dei virtute in nouissimo die ad gloriam Dei fiet. Vel, Est noua quædam natiuitas, seu iterata vnio, & insolubilis copulatio corporum humanorum, & animarum, quæ prius per mortem à se inuicem separata erant, vt, morte victa, integri homines immortales facti, in extremo Iudicio sistantur, & perpetuò viuant, alij in gloria, alij in pœnis, pro ratione vitæ anteactæ. +

Duplex: Vniuersalis seu Finalis quam nemo effugiet, quæ

+ Quotuplex est Resurrectio?

quæ in nouissimum diem reseruatur: *a* quam confitemur in symbolo, *Credo carnis Resurrectionem.* a *Iob.* 14. 12.

Particularis seu *Antecedens*, cuius singularia Exempla extant in Scripturis, tum Veteris, tum Noui Testamenti. Vt 1. Filij Viduę Sareptanæ, excitati ab Elia. *b* b *1. Reg.* 17. 22.

2. Filij mulieris Sunamitidis, quem resuscitauit Eliseus. *c* c *2. Reg.* 4. 33.

3. Excitati cuiusdam hominis ad contactum ossium Elisæi in sepulchro iacentis. *d* d *cap.* 13. 21

4. Filiæ Iairi. *e* e *Matt.* 9. 25.

5. Filij vnigeniti viduæ in Naim. *f* f *Luc.* 7. 15.

6. Lazari Bethaniensis. *g* g *Ioh.* 11. 43.

7. Christi ipsius, *h* quæ summum obtinet locum. h *Matt.* 28. 6.

8. Sanctorum quorundam, quorum etsi (dum petræ scissæ sunt mortuo Christo) sepulchra aperta sunt, tamen è monumentis egressi sunt, post Resurrectionem Christi: *i* Non vt iterum inter homines versarentur iterum morituri, sicut Lazarus, & alij, sed potiùs vt in vitam æternam Christum, cuius virtute resurrexerant, comitarentur: vt viuificæ Christi virtutis certa testimonia extarent. i *Matt.* 27. 52. 53.

9. Tabithæ Ioppensis ad iussum Petri. *k* k *Act.* 9. 40.

10. Eutychi à Paulo excitati. *l* l *cap.* 20. 10.

Anne Resurrectio vniuersalis Philosophicis argumentis demonstrari potest?

Nequaquam: quippe Philosophis semper ridicula visa est, peregrina, & creditu difficilis: *m* & Festo Præsidi, insania. *n* m *Act.* 17. 18. 20. n *cap.* 26. 24.

2. Quia si causam Efficientem, & modum spectes, est actio supernaturalis, quę totam vim naturæ superat.

3. Nec eius principia primò ac per se nota sunt in rerum natura.

4. Et quæ creduntur, naturaliter sciri non possunt, cùm *fides* sit *rerum non apparentium argumentum.* Heb. 11. 1. Vnde Tertullianus, *Fiducia Christianorum, Resurrectio mortuorum.* *Lib. de Resur. carnis.*

Sunt tamen nonnulla satis apparenter efficacia. At si excutiantur diligentiùs, probabilia sunt duntaxat argumenta, nō autem necessaria, si rerum naturam spectemus.

Quibus ergo fundamentis nititur fides Resurrectionis?

1. Voluntate Dei, patefacta in verbo scripto.

1. Voluntate Dei, seu Certitudine infallibili & immota totius Scripturę (quantumuis illi videantur sensus, & ratio, adeóque tota natura contraria esse,) id est, claris Scripturæ testimoniis, qualia sunt hæc inter multa.

1. Gen.3.15. *Semen mulieris conteret caput serpentis,* hoc est destruet opera diaboli, 1.Ioh.3.8. & proinde peccatum,& pęccati stipendium mortem abolebit,quod fieri non potest,nisi resuscitatis mortuis.

2. Iob.19.25.*Scio quòd Redemptor meus viuit,& in nouissimo die stabit super terram, & postquam cum pelle mea ex cauauerint,seu confoderint vermes hoc corpus meũ, etiam in carne mea videbo Deum, quem visurus sum ipse ego,& oculi mei conspecturi sunt,& non alius,*hoc est,ego ipse proprietate personæ,& vtriusque substantiæ veritate resurgam.

3. Esa.26.19. *Viuent mortui tui, & interfecti tui resurgent,*&c.

4. Ezech.37.12. *Ecce ego aperiam tumulos vestros, & educam de sepulchris vos, popule mi, & dabo vobis Spiritum, & viuetis*: Nam etsi figuratè imagine Resurrectionis describit populi restitutionem ex habitaculis captiuitatis, eo tamen ipso Resurrectionem probat: *necesse enim est esse prius sibi,quod alij configuretur: de vacuo enim similitudo non competit, de nullo parabola non conuenit, de nihilo metaphora & allegoria non est*, inquit Tertull.

5. Dan.12.2. *Multi qui dormiunt in puluere, euigilabunt, alij ad vitam æternam, alij ad opprobria & contemptum sempiternum*, i. Omnes quidem resurgent,sed eorum multi ad vitam, multi ad mortem ęternam: vel sic loquitur Propheta, quia non omnes moriemur, sed omnes immutabimur. Christus verò voluntatis diuinæ conscius & Interpres,eam probat firmo argumento,Mat. 22.32. quòd Deus,non quidem fuerit,quasi iam non existant, sed sit etiamnum & in æternum, Deus Abrahæ,Isaac,& Iacob,& quidem totius personæ,non alterius partis eius, i.animæ tantùm: sic enim & corpus & animam seruaturum, & suis non dimidiam, sed plenam & perfectam salutem daturum esse confirmat. Ergo viuunt, & sunt curæ Deo,& resurgent.

Etsi

Etsi enim Deus non est mortuorum, ex Sadducæorum hypothesi, (qui corpora nunquam resurrectura esse sentiebant,) cùm Deus non possit dici eorum respectu, qui neque existunt, neque sunt vnquam extituri,) est tamen Deus, Dominus mortuorum, Rom.14.9. ex Pauli hypothesi;quoniam videlicet ne mortua quidem corpora sunt in nihilum redacta: Et Christus illa suo tempore animis rursum adiuncta in æternum viuificabit, vt sit verax in fœdere cum Patribus illis sancito. *Quomodo enim fœlices*, inquit Tertull. *si ex parte perituri?* Et Ioh.5, 28.ait, *Veniet hora in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem eius, & prodibunt qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ, qui verò mala egerunt, in resurrectionem Iudicij.*

Paulus autem θεόπνευστος, hisce rationibus Articulum resurrectionis (quoad credentes quidem attinet) confirmat,videlicet prędicatione Euangelij.

2. Similitudine, Exemplo, communione, virtute, & certitudine resurrectionis Christi, 1.Cor.15.1.4.5.11.12. 13.1.Thess.4.14.*Si enim Christus Resurrexit,resurgent & mortui*:nam vbi caput,illic & membra futura sunt;éstque iam caro nostra, quam adhuç circunferimus,resuscitata in Christo, vt in primitiis, in quibus reliquus fructuum cumulus sanctificabatur. *a*

3. A pari, 1.Cor.15.21.22. Nam sicut prioris Adami peccato,mors in mundum introiit, vnde generatione naturali mors ad eius posteros propagatur: Ita posterioris Adami merito & virtute, vita æterna, spirituali in eum insitione,ad ipsius membra transit.

4. Potentia Christi saluatoris.*b*

5. Inhabitatione & arrhabone Spiritus sancti in piis, Rom.8.11.*c*

6. Ab vniuersitate regni Christi, seu à toto ad partem,Omnes hostes victi subiicientur Christo, & per consequens,Mortui resurgent. *d*

7. Argumentis, quæ ad absurda ducunt.*Si non est resurrectio,Ergo inanis est prædicatio Euangelij*, v.14. *Inanis est fides nostra*, eodem versu. *Falsi etiam sunt testes Apostoli*, vers.15. *Christiani omnium hominum miserrimi sunt*, vers.19. *Frustra nonnulli baptizantur* ὑπὲρ τῶν

a *1.Cor.15. 20. Col.1.18.*

b *Philip.3. 21.*

c *Eph.1.14.*

d *1.Cor.15. 25.26.27.*

νεκρῶν, *i. supra mortuos*, supra cadauera defunctorum in se-
pulchris posita. *Stolidus & Paulus*, qui toties pro eo peri-
a vers.30. 31.32. Act.23 6. & cap.24. 21. clitatur. *a Locum habebit sententia Epicureorum*, qui di-
cunt,

Lude, bibas, comedas, post mortem nulla volupta.

Sed ista sunt ἄτοπα inter Christianos : Ergo Resurrectio
futura est. II. Nititur fides Resurrectionis vniuersalis O-
II. Omnipotētia Dei. mnipotentia Dei, *apud quem possibile est, quod apud homi-
nes est impossibile*, Luc.1.37. *qui vocat ea quæ non sunt, tan-
quam sint*, Rom.4.17. *apud quem impossibile nullum ver-
bum*, Luc.1.37. Et quia *qui promisit, potest etiam præstare*,
Rom.4.21. Quod dictum opponere debemus, tanquam
clypeum, nostræ rationi, sensibus, omniúmque hominum
argutiis: potens enim est qui promisit nobis futuram vi-
tam, seruare & reddere depositum, 2.Tim.1.12.& 4.8. Po-
tuit Deus omnia ex nihilo condere, & hominem ex limo
terræ facere, cur non mortuum vitæ restituere? *Vt ique i-
doneus est reficere, qui fecit*, inquit Tertull. *Quare mira-
mur? Quare non credimus? Deus est qui facit. Considera
authorem, & tolle dubitationem*, inquit Augustinus.

Estque firmissimum hoc argumentum à potentia Dei
sumptum, (cùm alioquin multa possit Deus quæ non fa-
cit) quando coniunctum est cum firmissimo voluntatis
III. Iustitia Dei. testimonio, quod etiam priore loco collocauimus. III. Iu-
stitia Dei: nam cùm iustus sit, necesse est vt pietati præ-
mium, impietati supplicium reddat: quod non fit in hac
vita. (Nam ideo differt, vt extet testimonium Resurre-
b Rom.2.5. 6.7. ctionis: *b* Et vicissim *iis qui affligunt pios, afflictionem, piis
verò, qui premuntur, relaxationem*, 2.Thess.1.6.7. Quare
necesse est vt boni & mali resurgant, & ante tribunal
Christi stent, *vt vnusquisque reportet mercedem, compari-
ter ad id quod fecit, siue bonum siue malum*, 2.Cor.5.10. *Et
carni, ex clientela, quam anima reddit, quod iustum est,
in compensationem ministerij accedat*, inquit Damascenus.

IV. Sapientia Dei. IIII. Sapientia Dei: cùm enim Sapientis sit, non fru-
strari Opificij sui fine, sitque Deus sapientissimus, qui non
temere hominem condiderit, sed ad imaginem suam, at-
que ipso ad suæ bonitatis, sapientiæ, iustitiæ, immortali-
tatis participationem, perpetuúmque Dei cultum, ad
quem præstandum perpetuitas vitæ requiritur, neque in
Deum pœnitentia cadit, vt de nobis primitus conceptum
consilium

consilium adimpleat, in incorruptibilitatem nos restitui necesse est, quæ sine Resurrectione mortuorum haberi non potest.

Quibus autem argumentis firmatur fides Resurrectionis?

1. Præmonitionibus & miraculis, quæ tanquam præludia & παραδείγματα seu Exempla Resurrectionis fuerunt: qualia sunt Enochi translatio, & Eliæ raptus in cœlum: a Ionæ item integri, de aluo piscis euolutio. b Excitatio mortuorum particularis, vt puellæ Matt. 9. 25. & aliorum. a *Gen. 5. 23. Heb. 11. 5. & 2. Reg. 2. 11.* b *Ion. 2. 11.*

2. Symbolo seu visione Ezechieli oblata campi pleni ossibus aridis, quæ iussit Deus carnem & neruos recipere, Ezech. 37. 7.

3. Sacramentis: nam Baptismus duplicis Resurrectionis nostræ sigillum est, c videlicet animæ à peccato, & corporis è puluere, siue Sepulchro: sicut Cœna Domini spiritualis gratiæ, & perpetuæ in Christo obtinendæ vitæ signaculum certissimum est. c *Col. 2. 12.*

4. Similibus, seu signis in natura expressis, vt 1. singulariter in Phœnice aue Arabiæ, de qua scribitur, quòd senescens, surculis thuris, casiæque, quibus nidum repleuit, imposita veluti rogo, cùm in cineres redacta fuerit, mox post irrigationem cœlestem, viua prodeat. 2. In multis Auiculis, quæ tempore hyberno in profundis paludibus, & aliis locis, tanquam sepultæ, mortuæque delitescunt: verno autem tempore rursus viuæ prodeunt. 3. In Arboribus & Plantis, quæ hyeme, abiecto omni ornatu, velut mortuæ, æstate reuiuiscunt. d 4. In semine, quod coniicitur in terram, & moritur, & postea reuiuiscit. e Vnde Augustinus, *Qui grana seminum mortua & putrefacta viuificat, per qua in hoc seculo viuas, multò magis teipsum excitabit, vt viuas in æternum.* 5. In vicissitudine rerum, occasus & ortus solis eiusdem, somni & vigiliæ, laboris & quietis, noctis & diei, Dies moritur in noctem, & tamen rursus cū suo cultu, vniuerso orbi reuiuiscit, ait Tert. l. de Resur. Carnis. Hinc Iob. 17. 12. Post tenebras spero lucem. d *Iob. 14. 7.* e *1. Cor. 15. 36.*

5. Probatur etiam Resurrectio naturalibus argumētis, Res imperfecta non est capax absolutæ felicitatis: Anima à corpore soluta, est veluti manca & mutila: Ergo oportet denuò illam corpori suo coniungi ad fœlicitatem. 2. Non est perpetuum, quod est cōtra naturam. At animā separari

à corpore humano, contra eius naturam est, cùm sit forma & ἐντελέχεια corporis humani subsistens, & quæ personam seu ὑπόστασιν demortui hominis tuetur, & corpus proprium rursum induere gestit: Ergo, anima non erit perpetuò à corpore separata.

6. Chrirographo Dei in cordibus hominum inscripto, i. conscientiæ testimonio, de præmiis bonorum, & pœnis malorum: quod maximè iam imminente morte sentiunt, tam impij, quorum magis torquetur conscientia cogitatione malè transactæ vitæ, quàm pij, qui vehementer in Spiritu exultant, quòd tandem in portum optatum perueniunt.

7. Consensu omnium sanctorum, ante & post Christum exhibitum. Nam sancti Patres hinc inde peregrinando,
a *Hab*.11. confessi sunt se futuram ciuitatem inquisiuisse. *a* Et se-
13. pulturæ tam sollicitè studiosi, professi sunt reconditis
b *Gen*.23. corporibus paratam esse nouam vitam. *b* Martyres autem
4.19.& 47. tam forti animo grauissima supplicia nunquam sustinuissent,
30. nisi suæ confessionis præmia, in futura vita resuscitatis corporibus sperassent.

Quæ causa Efficiens Resurrectionis?

1. Deus ipse Omnipotens, qui statuit se excitaturum mortuos.

2. Inde Filius Συνεργὸς, Ioh.5.21. *Sicut Pater suscitat mortuos, sic & Filius quos vult viuificat*. Et cap.11.25. *Ego sum*, inquit, *Resurrectio & vita*. Est autem Christus autor Resurrectionis, partim ἐνεργείᾳ, i. virtute Resurrectio-
c *Rom*.6.4. nis suæ: *c* partim potentia suæ Diuinitatis, qua potest sibi
1.*Cor*.15.20. omnia subiicere: *d* partim potentissima sua voce sine nu-
1. *Theß*.4. tu, Ioh.5.28. Qui *in monumentis sunt, audient vocem Filij*
14. *Dei, & prodibunt*.
d *Philipp*.
3.21. 3. Spiritus Sanctus, Rom.8.11. *Si Spiritus eius qui excitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, is qui excitauit Christum, per eundem Spiritum inhabitantem in vobis viuificabit etiam vestra corpora mortua*.

Angeli verò etsi ὑπηρέται, ministri erunt Resurrectionis (cogent enim Electos à quatuor ventis) Causæ tamen
e *Mat*.24. nullo modo esse possunt. *e*
31.& 25.

Quinam sunt Resurrecturi?

32. Omnes cuiuscunque sexus & ætatis homines, qui à condito mundo vsque ad finem mortui fuerint, tam pij quàm impij

impij, sed sorte inæquali, Ioh. 5.28. *Omnes qui in monumẽtis sunt, audient vocem Filij Dei, & prodibunt, qui bona fecerunt, ad Resurrectionem vitæ: qui mala, ad Resurrectionem Iudicij.* Matt. 25.32. *Congregabuntur ante eum omnes gentes.* Act. 24.15. Paulus expectat *Resurrectionem futuram iustorum & iniustorum.*

Vnde duplex Resurrectio emergit, vna quæ dicitur *Resurrectio vitæ*, quam perennis vita cõsequetur, quasi Vitalem dicas, altera *Iudicij*, seu condemnationis, i. Damnatoria. *a* Et quia vere censentur Resurgere, qui in vitam æternam resurgunt, peculiariter, κατ' ἐξοχὴν *filij Resurrectionis* dicũtur, *b* cum constet etiã impios Resurrecturos, vt æternũ exitiũ recipiant, quod quidẽ non vita, sed mors dicitur: quia vita tam infelix, propriè dici vita non debet. *a Dan. 12. 2.* *b Luc. 20. 36.*

Anne ex dicto Apostoli, Rom. 8.20.21. quo dicitur Vanitati subiecta creatura, sub spe, quòd & ipsa liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ Dei Filiorum, sequitur bruta animantia Resurrectura?

Nequaquam, quia nec ad immortalitatem cõdita sunt, nec à corporibus manent animæ superstites, sed in ipsis corporibus extinguntur. Sed κτίσεως nomine, mundi machina, cœlesti & elementari regione constans, non eius incolæ, significatur, fluxæ & euanidæ conditioni à Deo subiecta propter hominis peccatum, & per ἀποκαραδοκίαν, intento desiderio expectare dicitur Instaurationem, quæ patefiet, cum Filij Dei in gloriam euehentur. Cuius Instaurationis mentio fit, Act. 3.21. 2. Petr. 3.13.

Cur Resurrectio, quæ est Christi singulare beneficium, impiis tribuitur?

Quia resurgent quidem, verùm non beneficio, virtute, & efficacia Resurrectionis Christi, quæ semper salutaris est, & solis ipsius membris insinuatur. *c* Sed diuini illius decreti necessitate, & efficacitate, quod habetur Gen. 2. 17. *Quacunque die ex illo fructu, ederis, morieris.* Quod decretũ, cùm vtranque mortem, & quidem in primis secundam, i. æternam comprehendat, Infideles quoque resurgere necesse est: sed in maiorem condemnationem, vt corporibus quoque suis æternas pœnas luant; quia leuis esset pœna, prima morte absumi, cùm læsum infinitum bonũ, infinitam pœnam postulet. *c Rom. 6. 8.*

Quodnam Resurrectionis ὑποκείμενον *subiectum?*

Homo quidem totus ὅλως consideratus, at [illegible] vniuscuiusque hominis siue κατὰ μέρη. Nam 1. quòd corpus solum, sicut propriè cadit, sic etiam propriè resurgit. Anima verò cùm sit immortalis, nonnisi metaphorice a peccati seruitute, in qua mortua est, a per Regenerationem resurgere dicitur.

a Eph.2. Col.2.13.

2. Animæ piorum in Domino morientiũ à Christo in cœlum recipiuntur: b Impiorum autem è corporibus migrantes, in Abyssum detruduntur: nam sicut Lazarus delatus est ministerio Angelorum in sinum Abrahæ: sic diues detrusus est in Tartara, c & proinde nec à morte, nec à somno, resurgere dici possunt animæ. Ideo in Symbolo solius *carnis Resurrectionem* confitemur. Quia [illegible] ad corpus animandum & regendum, redit anima, [illegible] absque anima non fit Resurrectio, per accidens Resurgere dici potest.

b Luc.23.43. Act.7.59. Heb.12.23.

c Luc.16.23.

An eadem numero corpora, an verò noua resurgant.

Eadem ipsa numero, & quidem integra, quia, Psal. 21. *Custodit Dominus omnia ossa Sanctorum, vnum [illegible] non conteretur.* Et, *Pilus capitis vestri non peribit*, Luc. 21.18.

2. Quia *vnusquisque reportabit in corpore, siue bonum, siue malum, quod fecit*, 2. Cor. 5.10.

d 1.Cor.3.16.17.& 6.15.19.

3. Quia Deus corpora fideliũ sibi in templa [illegible]

4. Quia *oportet corruptibile hoc*, ait Apostolus, 1. Cor. 15.53. *induere incorruptionem* (*quantitatiuam, & [illegible] numero essentiam digito demonstrans*, inquit Tertul.) *Magis enim expresse non poterat loqui, nisi cutem suam [illegible] bus teneret.*

5. Quia Impiorum corpora gehennæ supplicio [illegible] obnoxia. e

e Matt.10.28.

6. Quia *omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Dei*, Ioh.5.28. Non ergo ex quatuor Elementis [illegible] quam ex noua materia conflati homines resurgent [illegible] identitas, non in humani corporis materia, sed [illegible] eius forma, i. anima sit extitura, (vt volunt volatici [illegible] Spiritus) & ideo idem numero homo, propter formam animam Resurrecturus dicatur: nam etsi cùm sigillum çera imprimitur, & rursus confunditur, non manet [illegible] forma, & proinde non potest dici idem numero [illegible] rursus in eadem cera imprimatur; manet tamen [illegible]

Alber. oratio. de Resurr.

ra. Sic etsi confunditur figura substantialis corporis humani in sepulchro, quia tamen eadem materia cum proprietatibus Indiuiduum idem constituentibus, Dei iussu restituetur, idem numero corpus resurget. *a*

7. Quia Christus, cuius membra sumus, & cuius corpori nostra conformia fient, quod gestauerat corpus, iterum recepit. *b*

8. Quia absurdum esset, Pauli corpus, in quo stigmata Christi portauit, orbari coronæ præmio. Proinde, quemadmodum si vestimentum aliquod per partes dissuatur, deinde consuatur, idem fit numero vestimentum, non aliud: aut, si rotula catapultæ dissoluatur: deinde eiusdem rotulæ partes, purgatis sordibus, rursus compingantur, & colligentur, eadem est numero rotula: sic eadem erit numero essentia corporis humani, quod dissolutum denuò à Deo componetur, & resurget, demptis infirmitatibus, & accidentibus, quæ absque essentiæ interitu abesse possunt. Et quoniam Deus Elementa omnia præstò habet ad suum nutum, nulla eum difficultas impediet, quò minùs & terræ, & aquę, & aëri, & igni imperet, vt quod videtur ab illis consumptum, reddant.

a *Ioh. 2. 18.*

b *Ioh. 2. 19.*

Qua Resurrectionis forma seu modus futurus est?

Cùm illuxerit extremus dies, subitò & ex improuiso Christus ea forma visibili, qua ascendit in cœlos, *in nubibus veniet cum Angelis, & sanctis millibus suis*, Iudæ 14. *cum hortatu & voce Archangeli, ac tuba Dei*; vbi ad vocem, adeóque ad clangorem, tubæ, Matt. 24. 31. (sicut in monte Sina, cùm lex promulgaretur, *c*) primi excitabuntur, & resument sua corpora, qui in puluere dormiunt; quibus, actus ille nouæ post mortem copulationis animæ & corporis, seu regressus animæ iussu Dei in propriũ corpus, erit Resurrectionis forma: qui verò viui seu superstites adhuc reperientur in ipsius aduentu, *immutabuntur in momento, & ictu oculi*, 1. Cor. 15. 52. *d* eritque illis hæc subita immutatio, non substantiæ, sed qualitatis corporum, tum mortis, tum Resurrectionis loco, vt verum maneat quod scribitur, Heb. 9. 27. *Statutum est hominibus, vt semel moriantur.*

c *Exod. 19. 16.*

d *1. Thess. 4. 15. 16.*

Quando fiet Resurrectio?

Respondet Christus, *De die autem illo & hora, nemo*

scit, ne Angeli quidem cœlorum, sed Pater meus solus. Ma. 24.16.

Quanam erunt conditiones & qualitates corporum Resurgentium?

a 1.Cor.15. 32.43.53. Sex in primis recensentur. a 1. Immortalitas, ex mortalibus enim qualia nunc sunt, fient immortalia.

2. Incorruptibilitas, ex corruptibilibus, incorruptibilia; seritur corpus corruptioni obnoxium, excitatur incorruptum.

3. Spiritualitas; ex animalibus enim, hoc est, quæ ab anima humana viuificantur, & in hac animali & caduca vita b Gen.1.29. 40. 1.Tim.4.3. externis subsidiis, velut cibis, aliísque mediis à Deo concessis, sustentantur, b spiritualia fient, non essentia, sed conditione, seu Qualitate, & Spiritus donorum participatione. 1. Quia à Spiritu sancto plenè regentur. 2. Quia eiusdem Spiritus imperio se in totum dederint. 3. Quia diuina virtute suffulta nullis cibis, aliísve adminiculis opus habebunt, quia exquisita, subtili, & acuta perceptione sensuum prædita erunt, *Seminatur corpus animale, suscitatur corpus spirituale.*

4. Potentia. Ex infirmis enim, & variis calamitatibus, morbis, & doloribus obnoxiis, firma, valida, & impassibilia, atque agilia fient. Seminatur n. in infirmitate, resurget in potentia, & sic anima perfectè dominabitur corpori, vt ei grauitas & pondus non sint obstitura, quo fit vt tam agili motu corporum nostrorum, rapiamur in occursum Domini in aëra, 1.Thess.4.17.

5. Perfectio, ex deformibus enim, sordium plenissimis, mancis, & aspectu turpibus, formosissima, aspectu decora, honestissima, membris plenissima, ætate non puerili, nec decrepita, sed iusta, matura, robusta, sicut etiam infantum Lib.22.c. 13.de Ciuit. Dei. in vtero matris extinctorum corpora, quod illis tempore accessurum erat, miro illo Dei opere receptura sunt, teste Augustino: & statura perfecta; absque vsu, sed non discrimine c Matt.22. 30. sexuum, c resurgent: qualia nimirum primorum hominum corpora fuerunt ante lapsum, absque vllo vitio d Gen.2.25. & 3.7. & deformitate: d (cùm enim Resurrectio sit noua quædam creatio, seu Reformatio, decet vt priori sit conformis, & proinde valdè bona, i. in suo genere perfecta) & talia quale potissimùm Christi corpus, cui piorum corpora e 1.Cor.15. 49. conformia, sed non æqualia futura sunt. e

6. Im-

6. Lux, fulgor, & gloria, seu claritas & decor: corpora enim iustorum gloria cœlesti, & lumine diuino, tanquam pallio vestientur: quanquam distinctis gradib. vt dicitur 1. Cor. 15. 40. *Alia est cœlestium corporum gloria, alia terrestrium*, &c. & Dan. 12. 3. & ex Christi verbis, Matth. 13. 43. fulgori Solis illa comparantis, & ἰσαγγέλους fore sanctos affirmantis, Matth. 22. 30. colligitur, illa lucida, siue fulgida futura, sed salua substantiâ, & ποιότητι, quæ perpetua est naturæ corporeæ ἀείστασις.

Iniustorum verò corpora immortalia, & incorruptibilia quidem, passibilia tamen resurgent: quia cruciatib. & doloribus immensis afficientur, & perpetuò supererunt sine victu & aliis præsidiis, vt absque intermissione sua debita luant pœnas, (inquit Hieronymus) in Inferno, opprobrio sempiterno, & sine luce ligatis manibus & pedibus in lachrymis & fletu, tenebris Infernalibus oppressa. Non est tamen curiose de modo & forma Resurrectionis, extra verbum Dei disputandum.

Qualis erit conditio animarum piarum?

Lucebit in illis Imago Dei gloriosa. 1. enim mens siue Intelligentia erit plena sapientia & cognitione Dei, quã ipsis Deus immediatè reuelabit, nullo hominum aut Angelorum ministerio, quia erit Deus omnia in omnibus, 1. Cor. 15. 28. i. in omnibus electis ea omnia efficiet, quæ ad solidam eorum beatitudinem pertinent: sed ea mensura ad quam à Deo fuit quisque conditus *a*. a 1. Cor. 13. 12.

2. Voluntas plena erit iustitia, sanctitate, & perfecta dilectione Dei, & proximi, & in omnem æternitatem Eph. 4. 14. 23. promptissima, & intenta ad obsequium Deo prestandũ *b*. Col. 1. 10.

3. Affectus omnes, non crassi, non fæculenti, sed purissimi erunt, neque turbabunt animum: Omnium denique b Ezech. 11. 19. animæ facultatũ perfecta erit εὐταξία. *Nã tunc*, inquit Bernardus, *Deus implebit animã rationalẽ piorum luce sapiẽtia: concupiscibilẽ, iustitia: irascibilẽ, perfecta tranquillitate.*

Quis finis Resurrectionis?

Vt totus & integer homo ad tribunal Dei iudicetur, & piis præmia obedientiæ, impiis supplicia merita reddantur, i. vt illi toti corpore & anima cũ Christo capite suo, beata, perpetuáque felicitate potiantur: hi verò cũ Satana c 2. Cor. 5. suo capite, & sceleratis ipsius Angelis, æternis cruciatibus 10. toti addicantur: & ita Christus verè & perfectè regnet Ioh. 5. 29.

in æternum. Summa; vt Ecclesia in æternum cum Christo suo sponso læta triumphet: hostes verò Christi iaceant perpetuò sub pedibus eius prostrati & victi.

Quis Vsus Doctrinæ de Resurrectione?

1. Commune est solatium. 1. Aduersus omnes calamitates, persequutiones, morbos, contemptus, quibus conflictantur corpora nostra in hac vita. a

a Ioh.19. 25.
b 1.Thess. 4.13.
c Apoc.14. 13.

2. Aduersus dolorem nostrum ex morte amicorum. b

3. Aduersus terrorem mortis imminentis. c

2. Frænum est, quo à peccando retrahimur; & velut stimulus, quò corpora nostra sancta & pura, ad immortalitatis gloriam conseruemus; & ad pergendum in vera pietate & sanctitate excitemur. Vnde Hieronymus, *Siue comedo, siue bibo, siue aliquid aliud facio, semper vox illa terribilis sonat in auribus meis; Surgite mortui, venite ad Iudicium.*

3. Monet vt sanctorum corpora habeamus in honore, ea honorificè sepeliamus, & munda seruemus ea loca, in quibus Sanctorum corpora, quasi consopita delitescunt, donec tuba Archangeli excitabuntur.

Quæ contraria?

Error *Atheorum*, qui mortem vocant vltimam lineam omnium rerum, & interitum totius hominis, qui & *Sadducæorum* fuit, qui nullam esse Resurrectionem corporum, imò animarum mortalitatem professi sunt.

2. *Pythagoreorum* παλιγγενεσία, καὶ μετεμψύχωσις, qui Euphorbum & Pythagoram, & Homerum in Pauonem remeasse affirmant. Et *Chiliastarum*, qui abutẽtes loco cap. 20. v. 4. Apoc. (quo numero certo pro indeterminato tempus notatur, quo nunc sub tutela Christi manemus in eius Regno, quod est Ecclesia) imaginantur Christum mille annis in terris regnaturum vnà cum Sanctis in summis delitiis, & summa corporis suauitate; cùm ex opposito Scriptura clamet, Regnum Christi esse æternum, & nullum fore finem nec Electorum beatitudini, nec reproborum supplicio.

3. *Curiosorum*, quorum alij, quasi totus homo intereat, animas Resurrecturas cũ corporibus: alij, vt *Manichæi*, animas nouis corporibus, loco priorũ, indutum iri, (sic enim

nouum

rum corporum creationem, non eorundem Resurrectionem statuentes:) aliis denique animas à corporibus suis separatas dormire, & cum corporibus excitatum iri, fingunt.

4. Dogma *Hymenæi*, & *Phileti*, qui Resurrectionem spiritualem à corporea non discernentes, Resurrectionem iam factam esse dicebant, 2. Tim. 2, 18.

5. Error *illorum*, qui per Resurrectionem, corpora in Spirituum naturam essentialiter mutanda docent.

6. *Origenis* delirium, qui docuit corpus aëreum, aut æthereum Resurrecturum esse, non autem carneum.

7. *Mahumedistarum*, & *Sarracenorum*, imaginantiũ suppeditandos beatis cibos, & potus largissime, & carnalis voluptatis vsum fore copiosum: imò fore etiam vt animantia bruta à mortuis excitentur.

LOCVS XXXVIII.

De extremo iudicio.

Quid in Scripturis voce Iudicij significatur.

1. VVlgò Iudicare, est sentire & opinari: & Iudiciũ, pro animi opinione, aut sententia sumitur.

2. Ex eius opposito, quid sit cognosci potest: opponuntur enim Iudicare, & seruare: vt ergo seruare, est ab interitu vindicare, & salutem conferre: sic κρίνειν, Iudicare, est κατακρίνειν, condemnare, & perdere, & damnationis causam præbere. Quo sensu vsurpatur, *Ioh.* 3. 17. *Non misit Deus Filium suum in mundum, vt iudicet mũdum*, id est, vt damnet, seu potius damnationis causa sit, *sed vt mundus seruetur per ipsum*: vnde Iudicium pro dãnationis causa vsurpatur, *vers.* 19. *Hoc est Iudicium, quòd lux venit in mundum, sed dilexerunt homines potius tenebras, quàm lucem.* Et pro κατάκρισει, condemnatione, Ioh. 5. 24. *Qui credit in me, habet vitam æternam, & in Iudicium non veniet.*

3. Iudicare est regere & gubernare, vt Iudic.3. [et] a-liis cap. vnde Iudicium accipitur pro imperio, & pro sen-tentia Iudicis, & pro æquitate, seu eo quod iustum est & æquum *a*. Et Iudex pro Magistratu *b*. Et 1. quidem cum Deo tribuitur Iudicium sumitur pro pleno imperio v-niuersali gubernatione, & administratione, qua mundus to-tus consistit, conseruatur ac gubernatur *c*. 2. Pro guberna-tione & statu composito Ecclesię, quo Pater per Filiũ pa-tefacit Euangelium, conseruat ministerium, dat Spiritum Sanctum, mortuos viuificat, colligit verbo, inde vsque ab initio, Regnum filio, hoc est, Ecclesiam, Matth. 12. 18. *Ec-ce seruus meus quem elegi, ponam Spiritum meum super eum, & iudicium Gentibus annuntiabit.* 3. Pro Dei vindi-cta & animaduersione in peccata, & peccatores *d*. 4. Pro mandatis seu præceptis diuinis *e*.

a Luc. 11. 42. b Exod. 2. 14. & passim. c Ioh. 5. 22. 27. 30. Gen. 18. 25. d 1. Pet. 4. 17. e Psal. 19. 9 & 119. 13. 30. & passim.

5. Iudicare significat virtutis suæ Exemplo aliena vi-tia coarguere *f*. Luc. 22. 30. Apostoli duodecim tribus Is-rael iudicaturi sunt, hoc est Apostolorum fides vel doctri-na Israelitis omnem ademptura est excusationem: sic Rom. 2. 27.

f Matt. 12. 27. 41. 42. & c. 19. 28.

6. Iudicare propriè est Iudicis, quando fert sententiã, qua vel condemnat aliquem, vel iustificat, i. condemnat quidem, pronuntiando reum peccati, & pœnæ adiudicã-do: Iustificat verò, absoluendo à peccato, & pœnis pecca-to debitis. Atque hoc sensu, Iudicium est Censura Domi-ni absoluens Electos, & hęredes vitæ æternæ pronuntiãs, reprobos verò condemnans.

Quotuplex est Domini Iudicium?

Duplex: *Particulare* seu Antecedens Temporale & Oc-cultum, quod est vel plurium, vel singulorum, (tempo-re vitæ vel mortis cuiusque,) cùm Dominus in hac vita vel suos defendit, iuxta promissionem *Portæ Inferorum non superabunt eam*, Matth. 16. 18. vel errantes castigat bel-lis, fame, peste, vel alio plagarum genere, ne cum hoc mun-do damnentur *g*. Vnde illud 1. Petr. 4. 10. *Iudicium à do-mo Dei incipit*: vel denique eorum animas in cœlum reci-pit: Et contrà Impios reprimit, & variis modis eorum peccata punit, & tandem eorum animas Satanæ torquen-das tradit *h*.

g 1. Cor. 11. 32. h Luc. 16. 22. 29.

Vniuersale, Extremum, Manifestum, Finale, Consum-matum, & æternum, est, quod fiet in extremo die Resu-scita-

stitutis corporibus, de quo hîc nobis præcipuè agendum est.

Quibus argumentis demonstratur, futurum esse Iudicium Vniuersale & Extremum?

1. Quia Iudiciũ & Resurrectio tanta necessitudine inter se iunguntur, vt fieri non possit, vt Deus iudicet de omnibus hominibus mortuis, quin eos excitet è mortuis, neque Resurrectio possit definiri in alium finem, quàm vt Deus iudicet de omnibus hominibus, & oues ab hœdis, grana à paleis, pios ab impiis separet *a*. a *Matt.* 25. 33.

2. Demõstratur ex principio naturæ noto, quod dictat Deum iustum, ac proinde bonis bene, malis malè in æternum esse oportere: quod cùm in hac vita non fiat (cùm tam multi sint impij homines, & Athei, quíque omni scelerum genere se obstringunt, quos tamen Deus in hac vita non vlciscitur: contrà, cùm sint pij viri, & synceri Dei cultores, qui ærumnosissimam vitam viuant, tantùm abest vt eos Deus in hac vita remuneretur *b*:) necesse est Iudicium certum & infallibile superesse, in quo mali malè habeant, boni autem, pietatis accipiant mercedem. b 1. *Cor.* 15. 19.

3. Sed longè certiùs demonstratur S. Scripturæ testimoniis, Psal. 9. 8. *Dominus parauit ad Iudicium thronum suum, & iudicabit orbem terræ in æquitate.* Et 50. 1. *Deus Deorum loquutus est, & vocauit terram omnem ab ortu Solis ad occasum, Deus noster adueniet, neque ampliùs dissimulabit*, vt de omnibus hominibus iudicet. Isa. 66. 15. *Ecce Dominus in igne veniet.* Matth. 25. 31. & seq. totus actus ille Iudicialis describitur. Luc. 8. 17. *Non est occultum, quod non sit manifestum futurum.* Ioh. 12. 48. *Sermo quem loquutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die.* Rom. 2. 16 *Iudicabit Deus occulta.* 1. Corinth. 3. 13. *Cuiusque opus manifestabitur.* Heb. 9. 27. *Statutum est hominibus, semel mori, post hoc autem Iudicium.* Iudæ 14. 15. vers. *Prophetauit de his septimus ab Adã Henoch, dicens, Ecce veniet Dominus in sanctis millibus suis facere Iudicium contra omnes, & arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis.* Ergo fit Iudicium *oportet.*

4. In Symbolo Apostolico confitemur venturũ Christum vt iudicet viuos & mortuos.

Quid est extremum Iudicium?

Est actus Iudicialis, quo Christus in nouissimo die, statim à mortuorum Resurrectione, cum magna maiestate & gloria, feret sententiam de vniuersis hominibus, Electos à Reprobis separabit, & illos quidem vitæ æternæ, hos verò igni inextinguibili adiudicabit.

Quæ sunt Causæ Efficientes Iudicij futuri?

Aeternus Deus, Pater, Filius, & Spiritus Sanctus inseparabiliter, quod ad Iudiciariam potestatem, dominium in omnia, authoritatem iudicandi, & ipsum decretum attinet, Dan. 7. 9. 10. *Antiquus dierum sedit, & ad Iudicium sedit, & libri aperti sūt.* Et Ioh. 16. 8. *Cum venerit Spiritus Sanctus, arguet mundum de peccato, de iustitia, & iudicio.*

Causa mouens, in hominibus incredulis, est peccatum originale & actuale contra legem Dei, & contemptus Euangelij. In Deo verò, Iustitia integerrima, vltrix iniquitatis, & assertrix pietatis, iuxta ipsius Dei decretum æternum.

Quoad rationem verò Iudicij, seu exercitium, causa efficiens administra Iudicij, seu Iudex futurus, *Christus* est Filius Dei, quatenus homo, seu filius hominis. Ipse siquidem erit Iudex, qui sub Iudice stetit, ipse iudicabit, qui Iudicatus est, vt videant impij eius gloriam, cuius spreuerunt mansuetudinem. Ioh. 5. 22. *Pater non iudicat quenquam, sed omne Iudicium filio dedit.* Et vers. 27 *potestatem ei dedit Iudicium exercendi, quia filius hominis est.* Act. 10. 42. *Præcepit nobis vt prædicemus populo, & testificemur quia ipse Christus constitutus est à Deo Iudex viuorum & mortuorum.* Et cap. 17. 31. *Deus statuit diem in quo iudicaturus est orbem terrarum cum iustitia, per eum virum quē definiuit.* Rom. 2. 16. *Erit dies quo Iudicabit Deus de occultis hominum per Iesum Christum.* Et 2. Tim. 4. 1. *Iesus Christus iudicaturus est viuos & mortuos in illustri illo suo aduentu, & regno suo.*

Ὑπηρέται erunt Angeli, qui aderunt vt ministrent Christo, ad executionem Iudicij: Congregabunt enim ante eum omnes Gentes, separabunt Electos à Reprobis, Electos rapient obuiam Christo in aëra, Reprobos cū Diabolo & Angelis eius abiicient in ignem æternum. a

a *Matt. 25. 31.*

Ergo

Ergone filius sine Patre & Spiritu Sancto, Iudex futurus est, vel Iudicium illud exercebit?

Non simpliciter, sed κατά τι, secundum quid, id est ex eorum hypothesi & sensu, qui ipsum à Patre separant; quia *Pater non iudicat quenquam*, scilicet seorsim sine filio, vt putabant Iudæi, *sed omne iudicium dedit filio*, videlicet vt ipse per filium omnia Iudicet & administret, Ioh. 5.22. Vel quia filius est sapientia genita, & veritas à Patre procedens, & ipsum perfectè repræsentans, & in sapientia & veritate Iudicium fieri debet: ideo per quandam appropriationē Iudiciaria potestas tribuitur Filio Dei, vt sicut Pater facit omnia per Filium, Ioh. 1.3. in quantum est ars eius, *Lib. 6. de Trinit.* inquit Augustinus: ita etiam Iudicet omnia per filium, in quantum est sapientia & veritas eius: quod significatur Dan. 7. 9.13. vbi primò dicitur, quod *Antiquus dierum sedit*, & postea additur, quòd *filius hominis peruenit vsque ad Antiquum dierum, qui dedit ei potestatem, & honorem, & regnum.* Ex quo datur intelligi, quod authoritas Iudicandi est apud Patrem, à quo filius accepit potestatem iudicandi.

Pater ideo dicitur non iudicaturus esse, quia Pater in futuro Iudicio forma visibili non apparebit, sed filius in forma serui; quę quidem forma non est Patris, sed filij, inquit Augustinus; nec ea filij, in qua æqualis est Patri, sed in qua minor est Patre, vt sit in Iudicio conspicuus bonis & malis, & quæ Iudicis erunt, peragat, Matt. 24.30. hominis

Anne Iudiciaria potestas conuenit Christo, secundum quod homo, & non tantum secundum quod Deus est?

Conuenit, quia Pater ei potestatem dedit Iudicium facere, quā filius hominis est, non quidem propter conditionem naturæ humanæ: nihil enim prohiberet omnes homines Iudices esse, sed propter conditionem gloriæ, quę consequitur personalem vnionem diuinæ & humanæ naturæ; quia in natura humana est caput totius Ecclesiæ a, & pedibus eius Deus omnia subiecit, 1. Cor. 15. 27. & quia ex refluentia Diuinitatis ad animam Christi conuenit ei cognoscere & Iudicare occulta cordium. a Eph. 1.22. Col. 1. 18. refulgentia

Conuenit ergo Christo non modò quatenus Deus vnus est cum Patre, sed etiam secundum naturam humanam Iudiciaria potestas, propter conuenientiam & affi-

nitatem ipsius ad homines: deinde Iudicandi videns ipsum Iudicem.

Quinam Assessores futuri?

a Luc. 22. 30. Apostoli,& reliqui Sancti, Matth. 19.28. *a Disponeris Regnum,* inquit Christus, *vt sedeatis super thronos iudicantes duodecim tribus Israel.* Et 1. Cor. 6.2. *An nescitis quòd Sancti mundum,* i. cœtus malorum, *iudicabunt?* & quod *Angelos,* (malos scilicet) *iudicabimus b?*

b Iuda, 14. Apoc. 20.4. Quod ideo futurum dicitur, 1. Quatenus sancti membra sunt Christi Iudicij.

2. Quia Deus omnes suos aduersarios constituet coram se,& coram cœtu Ecclesiæ c.

c Ioel. 3.2.

3. Quia Apostoli sua Doctrina à se prædicata, iudicabunt mundum,& prolatam sententiam à Christo approbabunt, eiúsque iudicio omnes pij subscribent.

4. Pij etiam impios iudicabunt exemplo Fidei & Pœnitentiæ: quo modo Apostolorum fides Iudæis omnem ademptura est excusationem; sicut etiam Christus de Regina Austri,& Niniuitis ait, Luc. 11.31. quod Resurrecturi sint in Iudicio, & condemnaturi generationem illam, quæ non mouebatur concionibus ipsius.

Quinam sunt iudicandi?

Omnes sine exceptione homines, quotquot à mundi creatione extiterint, sicut dicitur in Symbolo, *Venturus iudicare viuos,* quos scilicet in illo suo aduentu reperiet superstites, (qui momento immutabuntur, id est à mortali conditione ad immortalem transferentur:) *& mortuos* omnes, id est, vita defunctos ante nouissimum diem, quos à morte excitabit d, 2. Cor. 5.10. *Omnes nos comparere oportet coram tribunali Christi.*

d Rom. 14. 12.

2. Et *Angeli qui peccauerunt & non seruauerunt suam originem, sed domicilium suum reliquerunt, Iudicio magni illius diei vinculis æternis sub caligine reseruantur,* 2. Pet. 2.4. Iudæ 6.

3. Ipse imprimis Homo peccati, Filius ille perditionis AntiChristus e, quem Dominus tum potissimum conficiet Spiritu oris sui, i. prædicatione Euangelij & tandem illustri aduentu suo abolebit, i. cùm gloriose ad Iudicium redibit, quod Epitheton, *Illustris Aduentus,* ostendit.

e 2. Thess. 2 8. Apoc. 20. 10.

4. Iudi-

4. Iudicabuntur etiam suo modo irrationales Creaturæ,Cœlum,Terra,& quicquid in iis continetur:nam 2. Pet.3.7.10.11.12.*Cœli & terra seruantur igni in diem dãnationis & exitij impiorũ hominum, & cœli conflagrantes cum stridore transibunt,*à mutabilitate scilicet ad immutabilitatem & ἀφθαρσίαν.*Elementa verò æstuantia soluẽtur, & liquescent,terráq;,& quæ in ea sunt omnia opera exurentur:*non quidem quoad Essentiam,quasi pulcherrima hæc machina mundi in nihilum sit redigenda, vbi enim Christus Iudicium exerceret? sed quod sit quoad Qualitates corruptibiles,sublatis iis omnib. quæ imperfecta & caduca sunt,quasi quibusdam mortalitatis sordib. & fæcibus detersis, ac per ignem, quasi ἀγνιστικόν τι, tanquam aurum in fornace,expurgatis,in meliorem ac præstantiorem formam restituenda:sicut dicitur 1. Cor.7.31. *Figura huius mundi transit,*non natura. Et Rom.8.22. *Scimus totum mundum vnà suspirare, & vnà parturire sub spe, quod & ipse vindicabitur ex seruitute corruptionis in libertatem gloriæ Filiorum Dei:* Sic Act.3.21. promittitur *ἀποκατάστασις πάντων.*Sic Psa.102.27.28.*Cœli peribunt,& omnes vt vestimentum veterascent, & velut amictum circumuolues eos, & mutabuntur,* nempe in melius. Et Apoc. 21. 1.*vidi cœlum nouum.* Sic Isai.65.17.& 66. 22.*Cœli noui & terra noua,* id est renouata promittuntur.Ideo Petrus addit vers.13. *Cœlos nouos & terram nouam secundum promissum eius expectamus, in quibus iustitia inhabitet.* Sed qualis futura sit ista instauratio, non est in Scripturis reuelatum.

De quibus rebus feretur Iudicium?

De fide & infidelitate vniuscuiusq;ex vtriusq;Effectis:a de omni verbo otioso,quantò magis de grauiore peccato reddẽda erit ratio in die Iudicij, iis scilicet qui Christi satisfactionem non amplectuntur,Rom.2.16.*Iudicabit Dominus de occultis hominum.* Et cap.14.12. *Vnusquisque de seipso rationem reddet Deo.*2.Cor.3.13. *Cuiusque opus manifestum erit,dies enim declarabit,& cuiusq; opus,quale sit,ignis probabit* (quanquam hic dies de luce veritatis, ignorantiæ tenebras expellente, atque in animis instar ignis resplendente intelligi meliùs potest:) Et 2. Cor. 5. 10. *Omnes oportet manifestari,vt quisque reportet secundum id quod fecit,siue bonum, siue malum.* Idem Apoc.

a *Matt.12. 36. 37.*

20.12. Vnde Augustinus, *in quibus actibus quisque homo inuentus fuerit, quando exierit de corpore, in his iudicabitur.*

Quænam forma huius Iudicij futura est?

Inexplicabilis est: sed tamen Scriptura sub idea Iustissimi & augustissimi Iudicij illam adumbrat *a*. Consistit autem in apparatu, sententia, & sententiæ latæ executione.

a Matt. 24. 30 31. & 25. 31. & seq. Marc. 13. 26. 1. Thess. 4. 16.

Apparatus autem erit huiusmodi. 1. Christus, sicut venit fur in nocte, ita ex improuiso veniet visibiliter è cœlo, vnde iubemur illum expectare, in maiestate sua, id est virtute diuina, splendore cœlesti, corporis glorificatione, potentia Iudicandi, & omnium Angelorum satellitio siue comitatu, & flamma incendij instructus *b*, Psalm. 50. 3. *Ignis ante ipsum præcedat.* Non igitur solus, humilis, contemptus, & ad crucem, sicut in primo aduentu *c*.

b 2. Thess. 1. 8.

c Matt. 11. 29. Isa. 53. 5.

2. Sedebit in throno gloriæ maiestatis suæ *d*. Qui verò sit ille, nemo inquirat: Certum est tamen quod in nubibus cœli corporaliter & visibiliter apparebit, omnium oculis conspicuus, Act. 1. 11. & Apoc. 1. 7. *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, etiam qui eum transfixerunt.*

d Matt. 19. 28.

3. Congregabit ministerio Angelorum coram se omnes Gentes, adeò vt nullus quantumuis impius & potens, se subtrahere, abesse, euadere, effugere, aut resistere possit.

4. *Separabit eos alteros ab alteris, sicut Pastor segregat oues ab hœdis, & oues quidem*, id est eos qui vocem eius audiuerint, & ouillam innocentiam fuerint amplexi, *statuet à dextris suis: hœdos autem*, id est eos qui petulantiam & libidinem suam, hœdorum instar, sequuti fuerint, spreto Pastore, *à sinistris.*

5. Feret definitiuam sententiam duplicem, eoque ordine. 1. erit desideratissima omnibus Electis: *dicet tum Rex iis qui à dextris erunt*, cum singulari quodam fauoris ac complexionis affectu, gratiam Dei, & gratuitam adoptionem, Electionem ab æterno, & Benedictioné in Christo, non ipsorum merita commendans, *Venite, Benedicti Patris mei, & possidete hæreditariò Regnum vobis paratum à iactis fundamentis mundi.* Cui subnectet ἀπόδειξιν à fructibus fidei causam illam arguentibus, id est ope-

misericordiæ sibi in membris suis præstitis, desumptam. *Esuriui enim, & dedistis mihi manducare*, &c. 2. Erit horribilissima. *Conuersus* enim *ad eos qui à sinistris erunt, iis dicet, Discedite à me Maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis eius*. Cui similiter subnectet ἀπολογίαν, *Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare*.

6. Sententiam sequetur statim eius exequutio. Nam reprobi ab Angelis expulsi à facie Domini, & glorioso ipsius robore, velint nolint, cogentur ire in supplicium sempiternum *a*. Pij verò rapientur in occursum Domini in aëra, vt vita æterna, & beata immortalitate cum Christo fruantur *b*.

a 2. Thess. 1. 8. 9.

b 1. Thess. 4. 17.

Secundum quam legem laturus est Christus sententiam?

Etsi Legis quoque voce absoluentur pij, quatenus eam Christus pro ipsis impleuit, & eadem lege, quæ omne peccatum æternis pœnis addicit, damnabuntur impij: Tamen non tam Legis vox, quàm Euangelij, quod Apostoli prædicarunt, norma futura est Extremi Iudicij: iuxta illud Ioh. 3. 36. *Qui credit in Filium, habet vitam æternam: qui autem non credit, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum*. Et cap. 12. 48. *Sermo, quem loquutus sum, ille iudicabit eum in extremo die*. Et Rom. 2. 16. *Iudicabit Dominus de occultis hominum ex Euangelio meo per Iesum Christum*. Neque enim sententia in Iudicio illo vniuersali aliud erit, quàm manifestatio siue declaratio sententiæ iam antè in hac vita ministerio verbi pronuntiatæ de Iustificatione & condemnatione singulorū.

Quæ notæ seu Proprietates & Epitheta Extremi Iudicij?

Apostolus Rom. 2. 5. tres enumerat. *Iræ* enim, id est vltionis *diem* vocat, quia sumetur vindicta de omnibus qui in hac vita Euangelio non crediderunt. Sic Sophon. 1. 15. *Dies iræ erit dies ille, dies angustiæ & afflictionis, dies tumultus & desolationis, dies tenebrarum & caliginis*, impiorum scilicet respectu sic dictus, qui piis erit dies Exultationis.

2. *Reuelationis*, quia hîc res occultæ sunt: ibi verò diuina & omnipotente Iudicis virtute omnium reproborū

cogitata, dicta, facta, quantuuis occulta patefiet. Apoc. 20, 12. *Et vidi mortuos magnos & pusillos stantes in conspectu Dei, & libri aperti sunt, & alius liber apertus est, qui est* (Liber) *Vitæ, iudicatique sunt mortui ex iis quæ scripta erant in libris secundum opera ipsorum.* Sed de Electis dicit Dominus, Ier. 31. 33. & Heb. 10. 17. *Peccatorum & iniquitatum ipsorum non recordabor amplius.*

3. Nuncupat diem δικαιοκρισίας, nequis existimet (inquit Chrysost:) Iudicium Dei ex animo iracundo profecturum esse, néve putet Iudicem ita vlturú esse, quin Iudicium iustitia regat. Dicitur etiam κατ' ἐξοχὴν, *Dies Domini, & Christi*, quo cum gloria & maiestate sua veniet *a*. *Et dies Iudicij b*. Et *dies nouissimus*, id est extremus seu vltimus, ἡ ἐσχάτη ἡμέρα *c*, significatione sumpta à tempore, quia quæ vltimo accidunt, ea sunt nobis maximè noua.

a *Luc.* 17. 24. 1. *Cor.* 5. 5. *Philip.* 1. 6.
b *Matt.* 10. 15. & 12. 36
c *Ioh.* 6. 39 40.

Quænam Præmonitiones futuri Iudicij?

1. Sententia mortis prolata in transgressores ante lapsum primorum parentum *d*.

2. Eadem sententia voce Dei repetita in Lege. *e*

3. Chirographum Dei in conscientiis hominum, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & cogitationibus sese mutuò accusantibus & excusantibus in die quo iudicabit Dominus de occultis hominum, Rom. 2. 15. 16.

4. Exempla seueritatis diuinæ, cuiusmodi fuit cataclysmus quo periit totus mundus, Noe familia excepta *f*: Sodomorum incédium, ex quo Loth iustus seruatus est *g*: Excidium vrbis Ierosolymitanæ, abiectio, & Euersio Iudaicæ politicæ.

5. Calamitates tum publicæ, tum priuatę, mors denique corporis, præludia sunt & imagines futuri Iudicij.

d *Gen.* 2. 17.
e *Deut.* 27. 26. *Gal.* 3. 15.
f *Gen.* 7. 21.
g *Gen.* 19. 24. 25.

Quæ Prognostica seu Signa?

Multiplicia sunt, alia præcedentia, alia coniuncta. Et τῶν προηγουμένων quidem, alia sunt è longinquo pręcurrentia, quæ longiùs absunt à fine, vt 1. Euangelij promulgatio ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ, id est in vniuersa habitabili, supple terra, seu apud omnes Gentes *h*.

2. Securitas illa iamdudum inualescens, & inglu-

h *Matt.* 24 14. *Marci* 13. 10.

tiæ: qualis fuit in diebus Noe, qui præcesserunt Diluuium a. Ἀποστασία à sana doctrina, de qua 1. Tim. 4. 1. *Spiritus disertè dicit, fore vt posterioribus temporibus desciscant quidam à fide, spiritibus deceptoribus attendentes.* 4. Morum summa corruptio *b.* 5. Reuelatio & Aduentus Antichristi, 2. Theſſ. 2. 3. *Non veniet dies Christi quin retectus fuerit ille homo peccati.* Et 1. Ioh. 3. 18. *Pueruli, vltimum tempus adest, sicut audiuistis AntiChristum venturum, etiam nunc AntiChristi multi cœperunt esse: vnde scimus vltimum tempus adesse.* 6. Piorum persequutio, & proditio propter nomen Christi *c.* 7. Offendicula publica *d.* 8. Pseudochristi, & Pseudoprophetæ multi, dicentes, *Ego sum Christus*, id est nomen Christi vsurpantes, vel fingentes se à Christo missos, vel se esse id quod Christus est, & dantes signa & miracula ad seducendum Electos, si fieri posset *e.* 9. Charitatis neglectus, verſ. 12. & fidei defectus.

a Matt. 24. 37. 38.

b 2. Tim. 3. 1. 2. 3.

c Matt. 24. 9. Luc. 21. 1.

d Matt. 24 10.

e Luc. 21. 8. Matt. 24. 11

Alia è proximo præcedentia, quæ tamen finis non statim consequetur: ac in cœlo quidem, Marc. 13. 7. 24. *Sol obtenebrabitur*, id est erunt frequentes Solis Eclipſes: *Luna non dabit splendorem consuetum: Stellæ cœlo decident*, hoc est, videbuntur decidere: *Potestates & virtutes cœlorum concutientur:* sunt enim hæc propriè, non metaphoricè intelligenda. 2. In terra, magni terræ motus, turbæ, & tumultus: *Insurget enim Gens contra Gentem, & Regnum contra Regnum*, Luc. 21. 9. 10. *nec erit locus tutus à bellis, pestilentia, fames, terriculamenta, anxietas Gentium in consilij inopia, præ desperatione f. In mari & salo horrendi sonitus & tumultus*, siue inundationes maris & fluctuum *g.* 4. In aëre, tempestates horrendæ & terribiles. Breuiter, Cœlum & terra, adeóque omnia Elementa faciem irati Iudicis quodammodo referent, vt peccatores admoniti, agant Pœnitentiam, nisi malint subitò perire. 5. His additur conuersio, seu aggregatio Israelis, id est gentis totius in communi, ad Ecclesiā Christi, *postquam plenitudo Gentium introierit:* de qua Isa. 59. 20. Rom. 11. 25. 26. quæ tamen, quomodo, & quando futura sit, ignoratur.

f Marc. 13. 7. 8.

g Luc. 21. 25

Coniuncta, Planctus omnium tribuum terræ, & signum filij hominis quod conspicietur in cœlo, adue-

a Matt.24 30. nienteDomino in nubibus*a*,quod alij Crucis figuram, alij summam gloriam & maiestatem,quę testabitur Christum aduentare, vt Orbem terrarum iudicet, interpretantur.

Quo tempore futurum est Iudicium?

Importune hoc quæritur, inquit Augustinus: dicente Domino, Matth.24.36. *De die autem illa & hora nemo scit, ne Angeli quidem cœlorum, sed Pater meus solus*, additque Marc.13.32. *neque Filius*. Et Act.1.7. *Non est vestrum nosse tempora*, (καιρὺς, opportunitates, Articulos temporum,) *quæ Pater posuit in sua ipsius potestate*: Et Domini aduentus inopinatus, & furis instar futurus dicitur *b*. Etsi autem incerta est hora illa, vt à nobis perscrutari nec possit, nec debeat, ex signis tamen superioribus, quibus quotidie videmus multa similia fieri, impietate morúmque deprauatione, quæ ad summum fastigiú peruenit, satis habemus argumenti, non procul abesse diem Christi *c*. (Non secus ac gemmæ arborum, in propinquo adesse æstatem significant *d*: & flauescente arista, colonus colligit, pro foribus adesse messem) súntque veluti præcones, quorum voce citantur homines ad Christi tribunal, etsi de anno, mense, die, hora, momento homines nihil scire possunt, quia in Scripturis non est reuelatum. Nam, ait Augustinus: *Vt ætas hominis nouissima*, i. senectus, *certo numero annorum definiri nequit, sicut cætera hominis ætates, pueritia, adolescentia, Iuuentus*, ἀκμή: *Ita mundi nouissima ætas determinari certis annis nequit*. Et (ait Chrysost. Homil.33. in Ioh.) *vt anni finem, non vltimum duntaxat diem, sed vltimum mensem 30. dierum spatium dicimus: sic si tot annorum, etsi quadringentos annos, & amplius finem dixerimus, non errabimus*.

b Matt.24 44. 1.Thess.5.2. 2.Pet.3.10.

c 1.Pet.4.7 Iacobi 5.8. d Matt 27. 32.

Cùm 1.Pet.4.7. *disertè dicatur, Omnium finis imminet: & Iacobi 5.8. Aduentus Domini appropinquat, An-ne Paulus hisce contradictoriam propositionem statuit, dum 2. Thess.2.2.3. instare diem Domini, negat?*

Non, quia nec eadem de iisdem dicuntur, nec eodem respectu, & eodem tempore. Negat Paulus instare diem Domini suo seculo, ídque se superstite, contra falsos prophetas, qui propinquum & certum tempus præfigebant; non negat autem aduentum Domini appropinquare, ...

esse nouissima tempora, respectu superiorum ætatum, & temporis exhibiti Messiæ, quod non sequetur aliud, nec habebit tam longam durationem, quanta fuit duratio ab initio mundi, vsque ad Christum natum. Denique instat ille dies, respectu Dei, apud quem mille anni, sunt instar vnius anni, Ps. 90.4. & 2. Pet. 3.8.

Qui filius, Marc. 13.32. dicitur ignorare diem Iudicij?

Non quòd sibi nesciat, inquit Augustinus, sed quòd nobis nesciat, id est nos nescire faciat, id est non nobis ostédat, quibus non expedit scire: vel quoad naturam humanam; quæ ordinaria & naturali conditione de hac re nihil nouit, nisi quantum à natura diuina ei ostenditur: vel quoad statum humilitatis, ac quatenus in eo constitutus, opera plerumque solitus est attribuere Patri, vt dicit Ioh. 5.30. & 7.16. se non posse à semetipso quicquam facere, & suam Doctrinam non esse suam, sed Patris.

Cur Deus vltimum illum diem abscondit?

Quia vult nos, in singulos dies & horas, ipsum expectare, Excubias agere, ne dies ille imparatos opprimat, & curiositatem nostram in arcanis Dei inquirendis compescere.

Cur differt Dominus Extremum Iudicium?

Vt compleatur numerus Electorum, quos ab æterno Deus præsciuit, & vocare decreuit, & qui adhuc vocandi restant, vocentur per Euangelium, & ad reliquos qui iam ab initio mundi vocati sunt, & in cœlis partim, partim in terra quiescunt, aggregentur *a*. a 2. Pet. 3. 9. Apoc. 6.11.

2. Vt probet spem, patientiam, Inuocationem, & fidem nostram, & ad Resipiscentiam excitet.

3. Vt impios, tolerantiam & lenitatem Dei, & spatiũ ad resipiscendum liberaliter concessum, contemnentes, magis ac magis reddat ἀναπολογήτους, Rom. 2.4.5. 2. Petr. 3.8.9.

Quis locus erit futuri Iudicij?

Iudæi designant conuallem Iosaphat, (quæ sita erat proximè Ierosolymam, ad Orientalem Templi portam: & sic dicta est, à victoria insigni concessa Regi Iosaphat, aduersus Ammonitas, & Moabitas *b*) ex Ioel. 3. 2. Con- b 2. Chronic. 20.26.

gregabo omnes Gentes, & educam eas in vallem Iosaphat, quia ibi sedebo, inquit Dominus, vt iudicem omnes Gentes. Sed temere hoc asserunt: nam quemadmodum tempus soli *sibi* Deus notum esse voluit: Ita prouidebit sibi & locum idoneum ad hunc cœtum iudicandum.

Quis finis Extremi Iudicij?

1. Respectu hominum, vt referat vnusquisque propria corporis, prout gessit siue bonum, siue malum, quod non fit in hoc mundo *a*.

a 2. Cor. 5. 10.

2. Dei verò respectu, vt de omnibus sententiam finalem & perpetuam ferat, & appareat, prædicetúrque cum gloria in omnem æternitatem, propter iustitiam, quam in iudicando obseruabit.

3. Officij Christi complementum: tum enim Christus tradet Regnum Deo Patri, id est debellatis & profligatis ad vnum, Satana, & omnibus impiis, ipsaq; morte abolita, & Electis reconciliatis, hos æterna gloria coronandos Patri tradet, & tum politico etiam, & Ecclesiastico regimine desituro, munere ille suo à Patre accepto plenissimè defunctus apparebit *b*: ita tamen vt cum Patre regnet in æternum, & Pater simul in victore Filio triumphet.

b 1. Cor. 15 24.

4. Liberatio Creaturæ à seruitute corruptionis *c*.

c Rom. 8. 20.

Quis Vsus huius Doctrinæ?

1. Facit ad παιδείαν, admonet enim nos perpetuæ cuiusdam Pœnitentiæ, & ad preces, vigilantiam, pietatem, iustitiam, & sobrietatem colendam excitat. *d*

d Luc. 21. 34. Tit. 2. 12. 13 2. Pet. 3. 11. 12.

2. Consolatur pios, quòd credant aliquando fore finem calamitatum huius mundi, & Christum rediturum, ad hostes suos & nostros expugnandos, & vlciscendos, nosque de manibus illorum eripiendos, & quòd is futurus sit noster Iudex, cuius nos fratres sumus, & membra corporis eius, qui amantissimus nostri, & Iesus, id est Seruator, Patronus, Aduocatus, Redemptor, & Intercessor est, qui posuit animam suam pro nobis, & qui omnibus in se credentibus vitam æternam iureiurando promisit, Rom. 8. 32. *Quis condemnabit?* Christus est qui intercedit: Vnde meritò dies ille nobis optandus est, iuxta Christi dictū, Cùm hæc fieri incipient, suspicite, quoniam appropinquat

quæ Redemptio vestrî, Luc. 21. 28. vt mirũ sit quod Tertull. in Apologetico cap. 38. scribit, Solitos fuisse Christianos precari pro mora finis, cùm tamen quotidie petamus Regni Dei aduentum.

3. Terret impios, quòd eum quem nunc Saluatorem renuunt, Iudicem sunt experturi, qui adiudicaturus est ipsos æternis pœnis.

Quæ Dissentanea?

1. Ethnicorum sententiæ de mundi æternitate.

2. Origenis, & Chiliastarum dogma, de omnibus tãdem seruandis post mille à Resurrectione annos.

3. Error eorum, qui præter Iudicium quod fit in præsenti tempore, putant non restare aliud Iudicium vniuersale: Et aliorum, qui existimant, animas piorum, non donari præmio in cœlo, nec animas impiorum puniri in Inferno, ante diem Iudicij.

4. Impia opinio ἐμπαικτῶν, id est Irrisorum, negantium, vel contemnentium illud Iudicium, vel Sardonio risu quærentium, Quando futurum sit, quod tandiu differtur, 2. Pet. 3. 3. qui statim atque audiunt fore vltimum Iudicium, χλευάζουσιν, id est cauillantur: quo modo Epicurei & Stoici cauillabantur. Act. 17. 32. Manilium sequuti, qui dicit,

Non alium videre Patres, aliúmne Nepotes
Aspicient.

4. Curiositas eorum, qui vel ex reuelatione ficta, vt Circuncelliones, Anabaptistæ, & Enthusiastæ, qui Prophetias ad plebeculam iactare, & certum annum, mensem, & diem Iudicij præstituere solent, vel ex aliquo syderum positu, & aspectu, vel imaginariis numerorum & temporum supputationibus, & Arithmeticis calculationibus, vt Platonici, & Astrologiæ Iudiciariæ dediti sunt: vel ex vulgatis vaticiniis, aut humana authoritate illud tempus definire audent, vt qui nescio cuius Rabbini Somnium, tanquam diuinum Oraculũ ab Elia prolatum inculcant, *Sex millia annorum erit mundus; duo millia annorum ante legem, duo millia sub Lege, duo millia post Legem, & postea finis.* Quod dictum vanitatis argui ex historia potest, cùm fuerint ante

legem, anni bis mille quingenti, & tredecim, & multò pauciores duobus millibus sub Lege. Et manifestè pugnat contra Christi dictum, Act.1.7. Nec enim mundi finis, vel à naturæ lege, vel cursu, vel alia vlla causa, sed solius Dei nutu, & arcana voluntate dependet.

LOCVS XXXIX.

De Vita æterna.

Theologi quot vitæ genera seu discrimina faciunt?

TRIA. 1. Est vita naturæ, quam Animalem, ab anima naturali præstantiore hominis parte vocat Apostolus *a*, qua boni & mali promiscuè in hoc seculo viuunt, vegetantur, sentiunt, & intelligunt: quæ & Corporalis, & Temporalis, & Naturalis, & Præsens dici potest. Cui opponitur mors prima seu naturalis, quæ est dissolutio corporis & animæ.

a 1. Cor. 2. 17. & 15. 47.

2. Est vita gratiæ, qua soli Filij Dei in spirituali Regno Christi in hoc mũdo fruũtur, quæ κατ᾽ ἐξοχὴν dicitur Vita Dei, non tam quia à Deo est, vt & reliquæ, quàm quia Deus in suis viuit, eámque præcipit & approbat *b*: & vita Christi, ob eandem rationem, quia Christus in suis per fidem & Spiritum supernaturalem viuit: & hi Deo viuunt, & ad ipsius voluntatem vitam suam conformant *c*: & vita noua, Christiana, & Renouatio mentis, voluntatis & affectuum, tum noua Creatura, tum nouus homo, tum Supernaturalis & Spiritualis dicitur, quæ morti in peccatis, & veteri homini opponitur.

b Eph. 4. 18.

c Gal. 2. 20.

3. Genus, est Vita gloriæ, qua anima rursum corpori suo adiuncta, vitam viuet, quam etiam πνευματικὴν, non Substantiæ, sed Qualitatum ratione vocat Apostolus, 1. Corinth. 15. 44. qua credentes viuent in æternum, & in Christo abscondita est, & in fine etiam mundi reuelanda,

landa, a & quæ opponitur morti secundæ,& æterna dicitur,de qua nobis hic tantùm sermo institutus est. a Col.3.3.

Vita æterna autem quotupliciter accipitur?

Dupliciter. 1. Metonymicè,tum pro via,i.modo & ratione perueniendi ad cœlestem hæreditatem, Ioh.3.36. *Qui credit in Filium,habet vitam æternam.* Et cap.17.3. *Hæc est vita æterna, vt te* agnoscant esse illum solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum (vbi obiter notandum *Te*, & *Quem misisti Iesum Christum*, subiecta esse in hac propositione,& *Solum verum Deum*,prædicata de vtroque subiecto.) Tum pro Christo ipso,1.Ioh.5.20. *Hic est ille verus Deus,& vita æterna.* Efficienter quidem, quatenus Deus, quatenus verò Homo pro nobis mortuus est, partim materialiter, quia in eius carne expiatum est peccatum, quod est causa mortis: partim etiam efficienter,sed secundariò,videlicet sua Intercessione,voluntate,vi sui sacrificij;communicatione carnis suæ nobiscum, & quę in ipsa est Remissionis peccatorum, & vitæ æternæ,partim etiam organicè, quia propter hypostaticam vnionem Deitas per carnem viuificat nos. Et hoc sensu in hac vita in credentibus inchoatur vita æterna.

2. Propriè pro statu beatorum post hanc vitam, de qua eodem Ioh. cap.3.16. *Qui credit in Filium, non pereat,sed habeat vitam æternam.*Et ad Tit.3.7. *Hæredes sumus,iuxta spem vitæ æternæ.*

Quibus argumentis restare vitam æternam probas?

1. A natura Dei,nam cùm Deus sit, & sit æternus, idémque viuens; sequitur necessariò esse vitam æternam, quâ Deus viuat,& sit æternus.

2. Ab animæ conditione:nam cùm sit immortalis, sequitur vitam superesse post hanc, in qua anima per se viuat, etiam à corpore separata, & in ea Deum agnoscat & celebret.

3. A corporum Resurrectione: nam nihil opus esset corpora fidelium resurgere, nisi vita sit ad quam resurgant. Quinimo Articuli de Deo, De Christo, de Prouidentia,De Iustitia Dei,De Immortalitate animorum,De Resurrectione corporum, De vltimo Iudicio, non possunt subsistere,nisi hic de vita æterna illis substernatur,

4. A chirographo Dei in mente vniuscuiusque inscripto: nam mens ipsa dictat, restare Iudicium, cuius metu cruciantur, qui impiè viuunt, & spe reficiuntur, qui pietatem colunt.

5. Argumento ducente ad absurdum, quia si in hac solùm vita, i. huius vitæ tantùm gratia, speramus in Christum, ita vt fides nihil aliud quàm hanc vitam respiciat, miserrimi omnium mortalium sumus, 1. Cor. 15. 19.

2. Testimoniis Scripturæ, Dan. 12. 2. Euigilabunt alij ad vitam æternam. Matt. 25. 46. *Ibunt iusti ad vitam æternam.* Ioh. 10. 28. *Ego vitam æternam do ouibus meis.* Heb. 13. 14. *Non habemus hic manentem seu stabilem ciuitatem, sed futuram illam inquirimus.* 1. Ioh. 2. 25. *Hæc est illa promissio, quam ipse pollicitus est nobis, nempe vita illa æterna.*

3. Exemplis: in hanc enim Enoch translatus, & postea Elias, eius arra fuerunt: *a* sicut & Christus ascendens in cœlos; qui vult vt vbi ipse est, ibi etiam cum ipso simus, Ioh. 14. 3. & 17. 24.

a Gen. 5. 24. Heb. 11. 5. 2. Reg. 2. 11.

4. Articulus hic est fidei nostræ, Credo vitā æternam.

Quænam sunt Epitheta quibus commendatur in Scripturis?

Vocatur 1. καθ' ὑπερχον, *Regnum*, 1. Dei. 2. Patris. 3. Cœlorum. *b*

2. Κατὰ μεταφορὰν, *Sinus Abrahæ*, *c* metaphora sumpta à sinu parentum, qui dicuntur habere in sinu & gestare filiolos suos, quia in Patris omnium credentium complexu, veluti filioli dilecti ex hac mundi miseria collecti fouentur ac recreantur credentes, & à periculis omnibus tempestatum huius vitæ tuti & liberi sunt. Locúsque est in quo Christus nobis mansionem parauit; vt idem ille explicat Matt. 8. 11. *Multi ab Oriente & Occidente venient, & discumbent cum Abrahamo, & Isaaco, & Iacobo in Regno cœlorum.* Augustinus, etsi vbinam sit se ignorare non dissimulat, tamen eum *secreta quietis habitationem esse* definit, & *in eo Beatorum Spiritus viuere, atque Dei læto conspectu frui*, testatur.

b Matt. 7. 21.
c Luc. 16. 22.
Epist. 99. ad Euodiū. Confess. lib. 9. c. 3.

3. Κατ' ἀναλογίαν, *Paradysus*, seu delitiarum & amœnitatis locus, *e* per allusionem ad illum hortum in Eden plantatum, de cuius situ ineptè disputatur, cùm vniuersam terram constet diluuio vastatam.

d Luc. 23. 43. & 2. Cor. 12. 4. & Apoc. 7.
e Ioh. 14. 2.

4. Domus

4. *Domus Patris.* *a* — a Ioh.14.2.

5. *Κατὰ μετωνυμίαν, Satietas gaudiorum.* *b* — b Psal.16.11.

6. Gaudium Domini. *c* — c Matt.25.21.

7. Noua, & sancta, stabilis & futura ciuitas Ierusalem. *d* — d Heb.13.14. Apoc.21.10

8. Κληρονομία ἄφθαρτος, ἀμίαντος, καὶ ἀμάραντος τετηρημένη ἐν οὐρανοῖς. *e* — e 1.Pet.1.4.

9. *Gloria Dei*, eò quòd vita æterna in gloriȩ Dei communicatione consistit, Rom.3.23. *Omnes peccauerunt, & destituuntur gloria Dei.*

10. Gloria nostra, quia hæc sola est, in qua acquiescere tutò possumus, 1.Cor.2.7. *Loquimur Sapientiam Dei in mysterio, quæ est recondita, quam præfinierat Deus ante secula in gloriam nostram.*

11. *Requies.* *f* — f 2.Thess.1.7.

12. *Refrigerium.* *g* — g Act.3.19.

13. *Pax.* *h* — h Luc.1.79

14. Fœlicitas tanta quanta nec oculis, nec auribus, nec animo cuiusquam capi potest. *i* — i Psal.31.20. Isa.64.4. 1.Cor.2.9.

Sed cur Æterna dicitur?

Quia nec temporaria, seu certo termino definita, breuis, vana, nec vlli mutationi erit obnoxia, sicuti hæc nostra est, *k* & licet principium habeat, tamen nunquam iis auferetur, quibus semel data fuerit, *l* sed in perpetuum sine fine durabit. — k Gen.3.19. Iob.14.5. l Matt.25.34.

Quid est Vita æterna?

Est status gloriosus in quo Electi post futuram Resurrectionem mortuorum, Christo capiti suo plenissimè cõiuncti, Deum in cœlis cum Angelis, modo nobis hodie ἄῤῥητῳ cognituri, eóque præsente fruituri, & in æternum celebraturi, summum bonum nobis à Christo partum consequuturi, corpore & animo illius imagini quâ homo est, conformes futuri sunt. *m* — m Rom.8.29. 1.Cor.15.49. Philip.3.21.

Vel, Est status beatorum post hanc vitam, in quo perfecta est futura agnitio Dei, & iustitia, sine peccato & morte, perpetuum gaudium, à quo aberit molestia, dolor, tristitia, & gemitus. *n* In summa, vita æterna erit perfectio quædam animorum & corporum, in qua nihil erit reprehensibile, sed ad nutum Dei omnia perfectè inseruient voluntati Creatoris, & Redemptoris Christi. — Apoc.2.31. n Ioh.17.13.24. Isa.25.8. Apoc.7.16.17.& 21.4.

Quænam causæ sunt Vitæ æternæ?

Αἴτιον κύϱιον, Deus est, qui ex misericordia,& gratuita bonitate, per & propter Christum Mediatorem nostrum, eam nobis largitur & donat, *a* Ioh. 6.40. *Hac est voluntas eius qui misit me, vt omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam aeternam*,& 1.Ioh 5.11.

a Luc.12. 32. Rom.6.23. Eph.1.5. & 2.5. Luc.12.32.

Meritoria, & ipsa Efficiens, Solus Christus, Ioh.14.6. *Ego sum*,inquit,*via illa*,*& illa veritas*,*& vita illa*.

Instrumentalis offerens & patefaciens,Euangelium. *b*

b Rom.1. 16.17.

Instrumentalis Recipiens, fides, 1.Pet.1.9. *Reportantes mercedem fidei vestra*,*salutem animarum*.

Causa obsignans, Spiritus sanctus. *c* *Bona* autem *opera*, sicut afflictiones, *non sunt causa regnandi*, *sed via Regni*, inquit Bernardus. Et Act.14.22. *Per multas tribulationes oportet nos ingredi in regnum coelorum*.

c Eph.1.13. 14.

Cur dicitur angusta Porta,*& stricta via*,*qua ducit ad vitam*,*Matt*.7.14.

1. Quia penitus ignota rationi humanæ, & imperuestigabilis erat,sed Christus eam nobis reuelauit.

2. Quia vnicus est aditus ad vitam per Christum, non plures.

3. Quia pauci hanc ingrediuntur, si conferas cum mundi moribus:sicut via virtutis vitiorum itineribus collata,angusta est,quia raros habet viatores.

4. Quia ingrata & difficilis est carni,propter crucem & sui ab negationem,quas habet comites. Angusta igitur est non ἁπλῶς, sed κατά τι, quia Electis satis lata & aperta est.

Quod est vita aeterna Obiectum?

Materiale quidem,verus Deus:formale verò,ipsius Dei, quantum capaces erimus cognitio, visio, fruitio, perceptio, seu adoptio. Etsi enim Angelorum & Beatorum omnium consortio, conspectu, & colloquio suauissimè fruemur, *d* tamen non in horum iucundo visu, beneuolentia, & consuetudine acquiescemus, sed in Dei vnius iucunda & beneuola propter Christum visione & fruitione, Matth.5.8. *Beati mundo corde*,*quoniam ipsi Deum videbunt*.Et 1.Ioh.3.2. *Videbimus eum*,*sicuti est*. Sicut & Angelorum fœlicitas in illa vnius Dei fruitione & contemplatione posita est: *e* Non secus ac Aulici alicuius folicitas in Aula Regis, est si à suo Rege benigno vultu aspicia-

d Matt.8. 11.

e Matt.18. 10.

aſpiciatur, ametur, quęratur, vnicè deſideretur. Et viciſſim Chriſtum tanti boni authorem agnoſcemus, ſequemur quocunque iuerit, *a* & ei adhærebimus, & ab eius latere nunquam diſcedemus. a *Apoc.* 14.4.

Atqui, annon iam Deo fruimur, & eum videmus in his terris?

Sanè: (quo nomine iam etiam inchoata eſt in nobis vita æterna) ſed ſolùm per Ænigma, i. obſcurè, & per res medias, i. res creatas nobis obiectas, tanquam per velum quoddam intermedium, non autem per aſpectum ipſum clarum: Vnde 1. Tim. 6. 16. *Deum nemo hominum vidit, nec videre poteſt.*

Videmus igitur Deum, 1. Viſione naturali in rebus creatis, vt in ſpeculo, in quo Diuinitatis quidam ſplendor refulget. *b* b *Rom.* 1. 20.

Speculari, ſeu Symbolica, per imagines & ſigna quædam diuinæ ipſius gloriæ: de qua Eſa. 6. 1. *Vidi Dominum ſuper ſolium excelſum & eleuatum, & plena erat domus maieſtate eius, & Seraphin ſtabant circa ipſum.* Quo modo Moſes dicitur vidiſſe poſteriora Dei, non faciem, i. ipſiſſimam Dei maieſtatem, Exod. 33. 23.

3. Viſione fidei, qua ex doctrina & factis Filij, cognoſcimus Patris voluntatem erga nos: de qua Chriſtus Ioh. 14. 9. *Qui videt me, videt & Patrem.* Tunc autem in gloria Reſuſcitatis corporibus, modo quem nunc comprehendere non poſſumus, videbimus Deum per ſe, ſicuti eſt, 1. Ioh. 3. 2. non quidem quantus eſt, ſed qualis eſt, nullis velis interpoſitis, & longe clariùs quàm Moſes in monte eum facie ad faciem vidit, Exod. 33. 11. Et modo præſtantiore, quàm primi noſtri parentes Deum ante lapſum viderunt. Apoc. 22. 3. Serui eius ſeruient ei, & videbunt faciem eius.

Súntne homines in vita æterna ſe mutuò agnituri?

Vtique, quia pleni futuri ſunt Spiritu ſancto & ſapientia, ſicut Adam ante lapſum adhuc retinens integritatem imaginis Dei, Euam, quam nunquam viderat, & vndénam eſſet, nemine dicente, agnouit, Gen. 2. 23. Sic Petrus in monte in mortali corpore, guſtum tantùm quendam vitæ æternæ percipiens, Moſem & Eliam quos nunquam viderat, reuelatione interna cognouit, Matt. 17. 3. 4.

Quis finis ꝫ,i. Quibus est destinata vita æterna?

Quibusuis ex quacunque Gente fuerint, *a* sed nõ promiscuè, verùm secundum illud, Rom. 11.7. *Electi assequuti sunt, reliqui verò occalluerunt*: Ergo Benedictis tantùm Patris, seu Electis, & per consequens credentibus in Christum, *b* facientibus quod vult Pater eius, *c* operibus fidem suam testantibus, *d* tam masculis, quàm fœminis, vtpote cohæredibus gratiæ vitæ, 1. Pet. 3.7.

a *Matt. 8. 11.*
b *Ioh. 3.16. & 6.40.*
c *Mat. 7.21*
d *Matt. 25. 34. & seq.*

Quanam Qualitas siue conditio vitæ æternæ futura est?

Hoc verò in hac mentis caligine ne cogitando quidem assequi possumus, *e* sed perfecta huius rei notitia in vitam æternam differtur: nondum enim apparuit quod futuri sumus, 1. Ioh. 3.2. Ex propriis tamen Adiunctis, quæ Scriptura tribuit vitæ æternæ, discimus, quantum hic nobis conducit, quæ, qualis, quanta, i. quàm excellens futura sit eius conditio.

e *Isa. 64.4. 1. Cor. 2.9.*

Ac 1. quidem, corporis & animi nostri partium & facultatum functio, & actio erit *perfectissima*. Omnimoda enim erit peccati tam animi quàm corporis abolitio. *f* Immunitas à morte & omnibus calamitatibus, non erit mors, neque luctus, neque clamor, nec dolor vltra, *g* & proinde aberit omnis imbecillitas, morbus, dolor, mœstitia, senium, corruptio, defectus, indigentia: *h* Erit enim ibi sana æternitas, & æterna sanitas, inquit Bernardus, quia iusti in perpetuum viuent, & salus eorum erit à Domino, Psal. 37.29. Erit *facillima*, quia vtraque illa pars nostri accipiet à Spiritu sancto quæ erunt & sunt ad vitam, actionémque suam plenam necessaria. *i* Itaque perfecta erit rerum omnium cognitio, quia in æterna luce Patris luminum versabimur, & ipsa sapientia Dei seipsam ostendet nobis.

f *Isa. 60.15. 16. & seq.*
g *Isa. 25.8. 1. Cor. 15. 54.*
h *Isa. 65. 18.19.20. Apoc. 21. 4.*
i *1. Cor. 15. 23.*

2. Αὐτάρκειαν habebit plenam vitæ beatæ: nullis enim adminiculis huius vitæ egebit, putà cibo, potu, amictu, Solis luce vel æstu, aut Lunæ frigore, quiete, aliísve similibus extra se subsidiis, quibus sustentetur, foueatur, aut suas actiones agat. *k* Nam ipse Deus Schaddai, erit tunc omnia in omnibus, & omnimoda bonitate omnia complebit, 1. Cor. 15.28. Sufficiet enim nobis gratia Dei, viuemus Deo, & de Deo, satiabimur ab vbertate gloriæ Dei, & torrente voluptatis potabit nos Deus. *l*

k *Ps. 121.6. Rom. 14.17. Apoc. 21. 23. & 22.5.*
l *Psal. 17.5. & 36.9.*

3. Erit

3. Erit *sanctissima*, quia non aliud quicquam, quàm solius veri Dei per Christum, gloriam, & celebrationem spectabit. *a* Et quia sancti erimus, vt Deus sanctus est: similes enim ipsi, etsi non pares, erimus, 1.Ioh.3.2. Eritque Ecclesia sine ruga & macula, sancta & inculpata plenissime, Eph.5.27. *b*

a *Isa.43.7. Eph.1.6.*
b *Apoc.21. 27.*

4. Erit *iucundissima*, quia omnibus suis votis fruentur Electi: (*Quicquid* enim, inquit Bernardus, *amabitur, aderit, & nihil desiderabitur, quod aberit*) & summam, & puram voluptatem sentient, tum corpore, tum anima ex præsentia Christi, & assiduo Dei intuitu. Psal. 16.11. *Notam facies mihi semitam vitæ, abundantia delitiarum in vultu tuo, Iucunditates in dextra tua in æternum.* Et 17.15. *Satiabor, cùm expergiscar* (à mortuis) *vultu tuo in æternum.* Quanta enim erit iucunditas in conspectu summi illius boni, quod est congeries omnium bonorum & iucunditatum! Hinc lætitia æterna, seu gaudium perpetuum & inenarrabile, quod Spiritus sanctus in Electis excitabit, & quod nemo tollet à nobis, Ioh.16.2.

5. Κοινωνία seu *Participatio diuinæ naturæ*, i. non diuinæ Essentiæ in nos transfusio, sed Qualitatum diuinarum. i. immortalitatis, gloriæ, virtutis, sapientiæ, iustitiæ, imaginis Dei communicatio. *c* Quæ erunt alba illa vestimenta sanctorum, stolæ albæ, & bissynæ, puræ, & splendidæ vestes, quibus amicientur Electi. *d*

c *2.Pet.1.4.*
d *Apoc.3. 4.5. & 6. 11. & 7.13. & 19.8.*

6. Accedet *corporum clarificatio*, summa pulchritudo, & maiestas, qua reddentur similia corpori Christi glorioso, Philip.3.21. *Et fulgebunt Iusti, sicut Sol, e & lucebunt sicut splendor firmamenti,* Dan.12.3. *Erúntque sicut Angeli Dei. f*

e *Matt.13. 43.*
f *Luc.20. 36.*

7. Ibi erit *triumphus* Electorum super diabolo, morte, & inferno. *g Societas* cum omnibus beatis, *Conuersatio* cum sanctis Angelis, *Amor* perfectus Dei & proximi, *Concordia* omnium & summa pax: omnibus enim illic erit vna voluntas, quia nulla illis erit nisi Dei voluntas: proinde quicquid volent, fiet: *Melodia*, ibi enim Angelicis choris concinemus sine fine Deum laudantes. Denique erunt ibi omnia corporis & animæ *bona, qualia nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec cor hominis cogitauit*, 1.Cor.2.9. Quis igitur illuc cum Christo per mortem transire non cupiat?

g *Rom.16. 20. Apoc.20. 10.14.*

An æquali mensura Electis omnibus æterna vitæ gloria communis futura est?

Non, sed sicuti Deus sua dona Electis in hac vita inæqualiter communicat: sic inæquali gloriæ modo in cœlo illa dona sua in Electis coronabit. Nam Christi illud peculiare est ad Apostolos, *Sedebitis iudicantes duodecim tribus Israel,* Matt.19.28. Et Paulus peculiarem sibi coronam pro laborum ratione repositam esse non dubitat, 1.Thess.2.19. Sic & Dan.12.3. *Erudientes,* inquit, *fulgebunt vt splendor firmamenti, & iustificantes multos, tanquam stellæ in seculum, & in æternum.* Et Scriptura, non modò vitam æternam promittit fidelibus, sed in ea speciale cuique præmium. *a* Id etiam probabiliter ex ratione contrariorum intelligitur. *b* Huc etiam aduocari potest illud Pauli, 1.Cor.15.41. *Stella enim à stella differet decore.*

a Matt.19.29. 1.Tim.4.8.
b Matt.11.22.24.

Quando sumet initium vita æterna?

Iam in hac vita incipit in animis fidelium, dum Spiritus Sanctus per Verbi prædicationem, mentem eorum vera Dei cognitione imbuit, & voluntatem ad promptè ipsius mandatis obsequendum flectit. Imò illius arrhabonem sentiunt, gustúmque verissimum habent, Eph.1.14. Vnde spes illa emanat, quæ credentes fallere non potest, Rom.5.2.5. καυχώμεθα, seu *magna lætitia afficimur sub spe gloriæ Dei: Spes verò nunquam fallit.*

Denique, per fidem in Christum à morte iam ad vitam transiuimus, *c* quia quod spe possidemus, tam certò scimus futurum, ac si iam reipsa nobis datum esset. Eius tamen plenam possessionem & consummationem consequemur demum tempore à Deo constituto, quo post expletum saluandorum numerum Christus nobis è cœlo apparebit Redemptor.

c Ioh.5.24. 1.Ioh.3.14.
d Philip.1.23.
e Luc.23.43.
f Sapient.3.3.
g Heb.4.11.
h Luc.16.25.
i Sap.4.7.
k Iob.11.15 18.
l Sap.3.1.

Anne animæ piorum nunc à corporibus separatæ, perfecta & consummata beatitudine fruuntur?

Satis sit nobis scire, illico à discessu è corpore, *Spiritum redire ad Deum, qui dedit illum,* Eccles.12.7. & post dissolutionem seu dissociationem animæ à corpore *esse cum Christo, d* In Paradyso, *e* In pace, *f* In requie, *g* In consolatione, *h* In refrigerio seu quiete, *i* In securitate, *k* In manu Dei, vt minimè attingat eum cruciatus, *l* & glorificatione nominis Dei.

Qui

Quia tamen Resurrectionem corporum expectãt,& fruitionem plenissimam omnium bonorum, quæ Deus promisit diligentibus ipsum,non in perfecta & consummata, sed inchoata beatitudine versari dici possunt. 2.Tim.4.8. *Reposita est mihi iustitiæ corona, quam reddet mihi Dominus in illo die iustus ille Iudex.non solùm autē mihi, sed & omnibus, qui expetiuerint illustrem illum ipsius Aduentum.* Et Apoc.6.9. *Vidi sub altari animas eorum qui mactati fuerant propter verbum Dei: Clamabant autem dicentes,Vsque quo Domine,non iudicas,ac sanguinem nostrum non vindicas de iis qui habitant in terra? Tunc data sunt singulis stolæ albæ, & dictum est eis, vt requiescerent adhuc paululum temporis, vsque quo compleantur etiam conserui eorum,& fratres eorum qui trucidandi sunt, sicut & ipsi.* Contrà,2.Pet.2.9. Iniustos dicit sic puniri, vel huius vitæ priuatione,vel aliis pœnis,vt tamen reseruentur in diem Iudicij, longè aliis asperioribus pœnis,æternis videlicet,& corpore & anima cruciandi.

Quis locus æternæ Vitæ?

Non hæc terra,aut regio aërea seu Elementaris, quam adhuc mors, horror, & peccatum, & potestates tenebrarum, sceleratique spiritus inhabitant, *a* & quæ tandem dissoluetur. *b* Sed cœlum cœlorum, seu Summum, in quod Christus, quâ homo,ascendit,sublimior cœlis aspectabilibus factus, *c* siue cœlum illud tertium in quod Paulus raptus est,quod κατὰ Ἑρμήνευσιν Paradysum vocat, 1.Cor 12,2.4. Post Iudicium verò seu Restaurationem omnium rerum,vita æterna, seu sedes & locus beatorum, erit non solùm in cœlis,sed etiam in terra: *nouos enim cœlos & terram nouam iuxta promissum eius expectamus, in quibus Iustitia inhabitet,* i.qui iustorum domicilium exibunt,Isa.65.16.2.Pet.3.13.Apoc.21.1.

a *Iob.10.22.* *Eph.2.2.* & *6.12.* b *2.Pet.3.10.* c *Heb.7.26.*

Quis finis Vitæ æternæ?

1. Vt Deus gratiam suam erga Electos ipso facto & opere comprobet.
2. Vt pij pleno fructu mortis & Passionis Christi fruantur.
3. Præmia suis laboribus digna reportent. *d*
4. Immensam misericordiã Dei agnoscant, Eum,qui

d 1.*Tim.4.8.*

omnium desideriorum finis est, sine fine videant, & in æternum sine fatigatione celebrent.

Quæ effecta vitæ æternæ?

1. Similitudo nostri cum Angelis, nempe, non quoad substantiam, sed quoad huius vitæ proprias conditiones. a

a Matt. 22. 30.

2. Participatio dignitatis hominis Christi: faciet enim tunc nos secum verè Reges, Sacerdotes, & Prophetas, b sed hac conditione, vt ipse supra omnes inenarrabiliter emineat.

b Apoc. 1. 6.

Quis Vsus Doctrinæ, De vita æterna?

1. Solatio est in calamitatibus & iniuriis, quibus obnoxij sumus in hac vita.

2. Mitigat tristitiam, quam de mortuis concipimus.

3. Minuit mortis timorem, dum credimus meliorem vitam post hanc mortem sequuturam esse, & illud meditamur, Apoc. 14. 13. Beati qui in Domino moriuntur.

4. Reddit nos sollicitos & alacres ad obsequium Deo præstandum, & Charitatem erga proximos, cum quibus nobis futura est perpetua in cœlis conuersatio.

Quæ Dissentanea?

Absurdæ opiniones *Democriti, Epicuri, Plinij, Galeni*, & aliorum qui quæstionem de vita æterna rident, & cum corpore omnia interire statuunt.

2. Curiosæ Quæstiones & determinationes *Parisiorum*, de gradibus Sanctorum in vita æterna, vt de fructu tricesimo coniugatis castè viuentibus, sexagesimo viduis continentibus, centesimo (seu Aureola) virginibus retribuendo. Item *Eorum*, qui, quid in cœlis agatur, sine ante tempus appetunt: & quà in cœlos eundum sit, nihil curant.

4. *Patrum* quorundam, vt Irenæi, Tertulliani, & aliorum opiniones, qui non existimarunt piorum animas ad cœlum ascendere, nisi post Resurrectionem; sed esse in temporario promptuario, receptaculo, seu Regione, quæ non cœlesti, sublimiore tamen inferis, vbi sit illis Refrigerium vsque ad Resurrectionem. *Iohannis vicesimi* Papæ Romani error, qui existimauit animas coràm Deum non videre, vsque ad extremum Resurrectionis diem.

6. Imprimis *mors æterna* vitæ æternæ ex diametro repugnat

pugnat, vt & luctus, pauor, clamor, mœror, frigus, lassitudo, somnus, morbus, mors, fames, sitis, paupertas, insidiæ, tentationes Satanæ, tormentum, terror gehennæ, &c.

LOCVS XL.

De Morte æterna.

Mors vndénam dicta est?

NOnnullis bono omine à Græcis θάνατος dicta videtur, quasi ἄνω εἰς θεὸν φερόμενος: & θανεῖν, παρὰ τὸ ἄνω θεεῖν, *sursum contemplari*, quia nos ad Deum reducit. Dicitur etiam τελευτὴ quasi τελετὴ, *initiatio* ad vitam æternam. Latinis à mora dicta videtur *Mors*, quia nos moratur seu expectat, & *tacita clam venit illa pede*, vel quia nullius conditionem moratur.

Quotuplex est Mors?

Quadruplex. 1. *Corporalis* quæ & Temporaria dicitur, & est vel naturalis, vel accidentalis, eaque vel violenta, vel voluntaria animæ à corpore separatio, tam piis quam impiis communis, iusto Dei Iudicio propter peccatum Adami, omnibus ex Satanæ inuidia inflicta: *a* a Gen. 2 17.
& *mors prima* respectu impiorum à Iohanne dicitur, A- Ioh 8.44.
poc. 20.14. Et piis quidem communis est, licet iis remissa Rom. 5.18.
sint peccata, 1. Vt peccatum odisse discant. 2. Seue- 17.
ritatem iræ diuinæ erga peccatum agnoscant. 3. Vt de- & 6. 23.
ponant reliquias peccati, & miserias quæ illis propter 1. Cor. 15.21.
peccatum adhærent. 4. Virtutem Dei exuscitantem Heb 9.27.
mortuos experiantur, & sic eorum mors & infirmitas ipsorum bono & gloriæ Dei seruiat. Iisque ideo expetẽda, Pauli exemplo, *Cupio dissolui*, Philip. 1.23. Non vitæ tædio, aut propter se (quia pugnat hoc desiderium cum sensu naturæ) sed propter aliud, nempe quia liberatio est à toto peccato, & huius vitæ miseriis, & transitus ad clarum Dei conspectum, Reditus & migratio ab

Exilio ad domum non ruinosam, sed nouam & amœnissimam, *a* Lucrum, *b* Transitus ad Patrem, *c* Proinde non timenda, quia à Christo deuicta est, *d* & talis nobis est qualem ipse Christus fecit, *e* & eius hora vnicuique diuinitus instituta est) sed fidei desiderio: sic tamen expetenda est, vt pedem teneamus fixum in terrena statione quandiu Domino libuerit: malunt enim pij in Christi gloriam viuere, quàm in proprium commodum.

a 2. Cor. 5. 20.
b Philip. 1. 12.
c Ioh. 5. 24. & 13. 1.
d Osea 13. 14.
e Heb. 2. 4. 15.

2. *Spiritualis*, & est vel fidelium, vel infidelium. Fidelium, quidem est triplex, 1. *peccati*, quoad vigorem, vim seu vitam peccati, quæ mortificatio dicitur, Rom. 2.8. *Mortui sumus peccato* (tertio casu) *quomodo adhuc viueremus in eo?* 2. *Legis*, sed κατ' ... quatenus Lex est peccati virtus, 1. Quia non ampliùs Reos facit eos qui sunt in Christo, 2. Nec ad peccandum irritat, Rom. 4. *Vos mortificati estis Legi in corpore Christi.* Et Gal. 16.19. *Legi mortuus sum, vt Deo viuam:* Christus enim efficit vt moriamur Legi, quoniam iustificando nos, tollit conscientiæ terrores, quos incutit Lex: & nos sanctificando, facit vt concupiscentia mortificetur, nec capiat occasionem peccandi ex Legis prohibitione, sicut antè solebat. *f* 3. Mors *mundi*, quâ mundus piis mortuus est, Actiuè quidem, non iis qui claustra & professionem monasticæ vitæ ingrediuntur, sed qui propter excellentiam cognitionis Christi, despiciunt omnia, quæ mundus suspicit, & admiratur. 2. Et opera mundi negant, qualia sunt scortatio, alea, & quicquid est Operum carnis. 3. Et qui nulla delectatione mundi capiuntur: Passiuè verò iis qui vicissim mundo despecti sunt, cùm alioquin sæpe mundus nihil sit minùs quàm mortuus iis, qui tamen mundo mortui sunt. Ideo Gal. 6. *Per Christum mundus mihi crucifixus est, & ego mundo.* Et Philip. 3.8. *Omnia duco damnum propter eminentiam cognitionis Christi.* Infidelium autem, seu ψυχικὴ, seu spiritualis, est quæ fidei aut animæ mors dici potest, qui videlicet Christo carentes, & Spiritu eius, vacuique mortui sunt peccatis (sexto casu) Eph. 2.5. & tamen viuunt in peccatis, nec veniam deprecantur, & in viuentes, mortui sunt, *g* & in vmbra mortis habitare dicuntur. *h*

f Rom. 7. 5. 6. 8. 9.

g Matth. 8. 22. 1 Tim. 5. 6. Apoc. 3. 1.
h Esa 9. 1.

3. *Æterna*, est perpetua totius hominis infelicitas & miseria.

miseria, & dicitur mors secunda: a de qua dicitur, Mors peccatorum pessima, Psal.34.22. Nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat, Ezech.33.9. 4. Mors *ciuilis*, Iurisconsultis dicitur eorum qui capite diminuti sunt, i. qui de gradu honoris & libertatis deciderunt, nec iusti viri nomen retinuerunt. Sed de tertia mortis specie nunc agimus.

a *Apoc.2.11. & 21.8.*

Quid est Mors æterna?

Est ineffabilis, miserrima, horribilissima, & nunquam desitura Reproborum conditio, diuinitus destinata: non quod rursum anima separetur à corpore, vel intereat corpus aut anima, & esse & viuere, & sentire desinant, (Erunt enim, & viuent perpetuò:) Sed qua tum anima, tum corpore, non modò ab omni Dei fauore & conspectu in æternum excludentur, verùm etiam horrendæ & nunquam finiendæ ipsius, propter peccata commeritæ maledictioni iustissimè addicentur. b Nam vt *oculus non vidit, auris non audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se*, 1.Cor.2.9. Ita nec etiam cruciatuum & pœnarum magnitudo, quæ damnatis præparatæ sunt, in hac vita planè intelligi, nedum verbis exprimi potest.

b *Isa.66.24. Matt.25.41.46. 2.Thess.1.9.*

Si anima & corpus Reproborum erunt & viuent perpetuò, Cur eorum status futurus, non vita, sed mors vocatur?

Quòd eiusmodi eorum vitæ sors & conditio modis omnibus miserrima, mors, non autem vita, dici meretur.

Quæ Epitheta mortis æternæ?

Ad delineandam quodammodo pœnæ atrocitatem, in Scripturis vocabulis sumptis à pœnis huius vitæ, Confusio, ignominia, Opprobrium sempiternum, vermis sine fine corrodens, stagnum sulphuris & ignis, Gehenna, planctus, fletus, & stridor dentium, caminus ignis, Ignis æternus, deuorans, & inextinguibilis, σκότος τὸ ἐξώτερον, extra Regnum lucis, vermis qui nō morietur, supplicium æternum, & aliis nominibus appellatur. c Quibus Epithetis, quales & quantæ pœnæ mortis æternæ futuræ sint, ex earum forma adumbratur.

c *Isa.30.33. & 66.24. Matt.8.12. & 22.13. & 25.46. Marc.9.43.47. Apoc.19.20. & 20.10.14.15.*

Quæ Causa mortis æternæ?

Remota, Deus Iustissimus Iudex, d *Proxima*, Satan

d *Matt.25.41. Rom.2.8. 2.Thess.1.5.6.8.9.*

suasor peccati, & iam inde ab initio creati mundi, homicida, cùm per peccatum hominem interemit. a

a Ioh. 8. 44.

Τπηρετοῦσα ὀργανική, Ipse homo consentiens Satanæ: Peccatum denique per quod homo recessit à lege Dei, Gen. 2, 17. *In die qua ederis de ligno scientiæ boni & mali, morte morieris*, vtraque, tam temporanea, quàm æterna. Et Rom. 5. 12. *Per peccatum mors ingressa est in mundum.* Et 6. 23. *Stipendia peccati mors.* Et 1. Cor. 15. 21. *Per hominem mors.*

Quibusnam mors æterna parata est?

Maledictis siue Reprobis, Operariis iniquitatis, Impiis peccatoribus, Execrabilibus, homicidis, scortatoribus, veneficis, Idololatris, omnibus mendacibus: b & vno verbo dicam, Incredulis, i. iis qui Deum non norunt, neque auscultant Euangelio, c vt corpore & anima plectantur, quia corpore & anima peccauerunt, Mat. 10. 28. *Timete eum qui potest corpus & animam perdere in gehenna*, æternis videlicet suppliciis, ac proinde neutra substantiâ peritura.

b Apoc. 21. 8.
c 2. Thess. 1. 8.

Quis locus morti æternæ destinatus est?

Is quem Hebræi *Tophet*, à strepitu & confusione, & *Gehennam* à loco vicino Ierosolymis, in predio cuiusdam viri Hinnon dicti sito, in quo Israelitæ filios suos idolo Moloch adolebant. d Græci ᾅδην, παρὰ τὸ μὴ αἰδόμενον [illegible], tenebrosum, sine sole domum, & *Tartarum*, [illegible] [illegible], terret omnia, Latini à situ *Infernus*, Infernum, Orcum, & *Abyssum* interpretantur, i. immensæ profunditatis voraginem, seu ἄβυσσον, sine fundo. e

d Iosue 15. 8.
Isa. 30. 33.
2. Reg. 23. 13
2. Chronic. 28. 3.
Ierem. 7. 31.
e Luc. 8. 31.
Apoc. 9. 20.

Quid est Infernus?

Est certus locus abditus & horribilis damnatis hominibus, & Angelis malis, ad pœnam æternam à Deo destinatus. f

f Num. 16. 30. 33.
Esa. 30. 33.
Mat. 8. 12.
& 25. 41.
2. Thess. 1. 9.

Vbinam est Infernus?

Difficile est iudicare: & de hoc nos sollicitos esse non decet, sed hoc dare operam, vt caueamus, ne aliquando experiamur. Est tamen alicubi, nec supernus locus, sed Infernus (quia infrà sit) & proinde à summo beatorum sede, longissimè remotus. Nam Scriptura Luc. 16. 26. μέγα χάσμα, quod est, vasta vorago (τὸ χάσμα

χάσμα (χαίνειν hiare, dehiscere) inter pios & impios ponit. Et Diues apud Inferos, *sublatis oculis suis, cùm esset in tormentis, vidit Abrahamum procul, & Lazarum in sinu eius.* Et in eum locum detrudi dicuntur ij, qui in eum proiiciuntur, tanquam in locum quendam, ratione nostri & cœli infimum. *a* Et Apoc.17.8. *Bestia ex Abysso* dicitur *ascendere in terram.* Sed & Num.16.30.33. *Chore, Dathan, & Abiron viui* dicuntur *descendisse in Infernum*, non simpliciter in Sepulchrum, vt vox Inferni solet interdum vsurpari. *b* Nec obstat quòd Satan è cœlo ruere dicitur, quando voce Euangelij potestas ipsius aboletur, Luc.10.18. & in hoc aëre versari, Luc.8.31. *c* Nam ad tempus solùm hic versatur ad exercendam fidem piorum, & exequenda iusta Dei Iudicia in homines; alioquin *Diaboli in Tartarum detrusi, & catenis caliginis vincti* detineri dicuntur, 2.Pet.2.4. Iudæ 6. Inferni autem descriptio luculenta habetur Isa.30.33. Gehenna pro Rege Babyloniæ à Deo præparata est, qui depressit ipsam, id est in locis inferioribus posuit, & dilatauit eam, idest capacem & spatiosam fecit; Incendium eius Ignis, & ligna multa, flatus Domini tanquam sulphuris torrens, succendit ea.

a *Apoc.9.11 & 20.3.*

b *Gen.42.38. Psal.16.10. Act.2.31.*

c *Eph.2.2. & 6.12.*

Quando incipient pœnæ Inferni?

Quædam, tanquam præludia in quibusdam impiis, incipiunt in hac vita: Sic Infernus est, iram Dei sentire, & maledictum esse, & veluti à Deo reiectum. A piis etiam interdum sentiuntur, sed tantùm in hac vita ad probationem. *d* Potissimùm verò differuntur in diem extremum. Impiorum tamen animæ statim post mortem, pœnas & damnationem subeunt, *e* ac in diem Iudicij seruantur, quo resumptis corporibus æternùm cruciabuntur.

d *Psa.18.6.*

e *Luc.16.22.23.*

Eruntne damnatorum pœnæ perpetuæ?

Sanè: quia id requirit iustitiæ diuinæ regula: nam infinita Dei maiestas læsa est: & quia Electorum est æterna felicitas, oportet etiam reproborum æternam esse miseriam. Et idem Scriptura testatur Isa.66.24. Dan.12.2. *Euigilabunt alij in opprobrium æternum.* Et Matth.25.46. *Ite maledicti in ignem æternum*, & inextinguibilem. In quo semper durabunt damnati, ad istos cruciatus sustinendos; quando salamandra in mediis

etiam ignibus non consumitur. Et Marc. 3.29. Blasphemia in Spiritum sanctum, non habet remissionem in æternum.

An-ne æqualis erit, quoad ipsum æternarum pœnarum modum, damnatorum conditio?

Nequaquam: quod colligitur ex dictis Matt. 10.15. *Terra Sodomorum tolerabilius erit, quàm tibi* (i. Ciuitati) spernenti Euangelium. Et 11.22.24. *Tyro & Sydoni remissius erit in die Iudicij*. Et 23.14. Christus dicit hypocritis, *Propter hoc, amplius accipietis Iudicium*. Et Luc. 12.47. Seruus qui cognouit voluntatem Domini sui, & secundum eam non fecit, vapulabit multis: qui verò non nouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis.

Quis finis Inferni?

Proximus, vt impij commeritis pœnis afficiantur. Summus verò, vt Deus iustus Iudex orbis terrarum in illis puniendis appareat, & hoc modo iustitiam suam & iram erga reprobos, Immensam verò bonitatem, gratiam, & clementiam erga vasa misericordiæ, quæ ex gratia elegit, vt seruaret in æternum, declaret.

Quis Vsus huius Doctrinæ?

Ad assiduum studium veræ pietatis & Pœnitentiæ in nobis excitandum. Matth. 3.8.10. *Facite fructum Resipiscentia conuenientem, Securis etiam ad Arborum radicem posita est. Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, excinditur, & in ignem mittitur.* Hinc Chrysostomus Homil. 13. ad Rom. *Assiduè*, inquit, *vbique de gehenna differetur, non enim sinit in gehennam incidere gehennæ meminisse.*

Quî Repugnant?

1. *Epicurei*, qui Immortalitatem animorum, & proinde pœnas sceleratis constitutas, negant: quos non tantùm verbum Dei, sed etiam ipsa naturæ lumen refellit.

2. *Origenistæ*, Misericordes olim dicti Doctores, qui somniabant fore, vt omnes & singuli homines, etiam scelerati, ipsique adeò dæmones pœnis illis aliquando defuncti, absoluantur.

3. Nomi-

3. *Nonnulli* quibus placet, Inferno nullum locum definitum esse, sed Infernum esse, quicquid à Deo nos separat. Et vt ait Hieronymus, *Quicquid inter fratres dividit.*

4. *Error*, quem Origeni tribuit Hieronymus, Epistola ad Auitum, *Infernum nihil esse, nisi conscientia horrorem.*

LOCVS XLI.

De Ecclesia.

Vnde dicta est Ecclesia?

Παρὰ τὸ ἐκκαλεῖν, quod est euocare: nam ἐκκλησία dicebatur Græcis *Conuentus ciuium*, voce præconis domo euocatorum, ad audiendam sententiam Senatus: (vnde Ἐκκλησιάζειν, *concionari*, in concionem aduocare: Et Ἐκκλησιαστής, *Concionator.*) Quæ & Συναγωγὴ dicitur, id est *collectio*, παρὰ τὸ συνάγειν, colligare, cogere, & congregare. Sed quia Iudæi conuenticula sua, & loca Legi & Prophetis legendis dicata vocabant Synagogas, Christiani, vt ipso nomine suos cœtus à Iudaicis distinguerent, vocem præstantiorem Ecclesiæ vsurparunt & retinuerūt, pro eorum cœtu qui Christum profitentur, (pro qua nonnulli perperam Ciuitatis & Reipublicæ nomine vtuntur.) Et si Iacobus 2. 2. vtitur vocabulo Συναγωγῆς, Si introierit εἰς τὴν συναγωγὴν ὑμῶν, vir annulum aureum habens &c. Et Heb. 10. 25. Non deserentes τὴν ἐπισυναγωγὴν ἑαυτῶν.

Estque Ecclesiæ vox, nō absoluta, sed Relatiua, dicta respectu Dei, per præcones Verbi sui, homines vocantis è mundo in Regnum filij sui. Qui verò vocationi parent, & Ecclesiæ accedunt, dicuntur κλητοὶ, quasi ἐκκλητοι, appellati, *vocati*, vt in salutationibus Pauli Epistolarum videre est, quia nemo Ecclesię verè se adiungit per se ex suo motu & instinctu, sed omnes quotquot veniunt, à Deo vocantur.

Quotupliciter Ecclesiæ nomen vsurpatur in Scripturis?

1. *Latè, seu politicè*, pro quouis ciuili hominum coetu, vt Act. 19.32. Erat ἡ ἐκκλησία συγκεχυμένη: & vers. 39 ἐννόμως Ἐκκλησία, legitima seu stata concio, quæ non modo opponitur τῇ συστάσει, seditiosæ & tumultuosæ concioni, sed etiam τῇ συγκλήτῳ ἐκκλησίᾳ, indictæ concioni.

2. *Spiritualiter*, & 1. Strictè, pro piorum duntaxat multitudine, qui omnes & singuli vero Deo, vera fide adhærent *a*. 2. Strictiùs pro Senatu Ecclesiastico *b*, qui nomine totius Ecclesiæ cogitur, cui præest: & à Paulo Presbyterium vocatur *c*. 3. Strictissime, pro Ecclesiola, quæ est familiæ alicuius domesticis fidelibus. *d*

a Act. 20.17 28. & 1. Tim. 3.15.
b Matth. 18.17.
c 1. Tim. 4. 14.
d Rom. 16. 5.

3. *Communiter* pro sacro coetu, siue vnius prouinciæ, siue fidelium per totum orbem diffusorum, in quo verè pij cum hypocritis in his terris mixti sunt *e*.

4. Pro Ἐκκλησιαστηρίῳ, id est loco in quo fideles ad Dei verbum audiendum vel prædicandum conueniunt *f*.

5. *Catachristicè* pro falsa Ecclesia, quæ Ecclesia malignantium dicitur *g*, quæ est conuenticulum & conspiratio contra Christum & veritatem eius.

e 1. Cor. 11. 18.22.
f 1. Cor. 14. 34.
g Psa. 26. 5.

Quid est Ecclesia?

Est multitudo hominum per Euangelij prædicationem efficaciter è mundo vocatorum & Electorum, ac proinde in Christum credentium siue Christianorum, & ab ipso tanquam vnico capite dependentium, fidémque in illum profitentium, atque ex fide Deum ex Verbo suo cognoscentium & colentium, annumeratis quoque Catechumenis, & Electorum, interdum etiam hypocritarum liberis, etsi per ætatem vocationis aut Sacramentorum non sunt capaces *h*.

h Rom. 10. 14. Act. 2. 39. 1. Cor. 7. 14.

Vel, Est coetus hominum vbiuis degentium, de colluuie totius generis humani à Deo euocatus in Regnum spirituale Christi voce Euangelij, segregatus & distinctus ab aliis coetibus hominum, auditu verbi Dei, fide, Sacramentis, Inuocatione, vitæ sanctimonia, & professione, qui fundatus est super Christum lapidem fundamentalem, vt in eo Deus habitet, & iuxta Doctrinam Propheticam & Apostolicam in sempiternum colatur. Ioh. 10. 4. 5. *Oues meæ vocem meam*, non alterius *audiunt*.

Illustratur Definitio Exemplo Abrahami, qui cum sua familia de Hur Chaldæorum & medio Idololatrarum vocatus,

cætus, voci Dei obediuit, & se à profanitate mundi fidei obedientia erga Deum & professione segregauit *a*. a Gen. 12. 1. & 13. 18. & 15. 6. & 17. 23.

Vel vno verbo, Ecclesia est ἁγίων κοινωνία *b*, id est societas hominum per fidem, quæ est ex auditu, Iustificatorum & Sanctificatorum in Christo Iesu per Spiritum Sanctum, & quæ non in facultatum seu rerum communione Platonica, Monastica, Anabaptistica, sed in Spiritu, Doctrina, Fide, Spe, Beneficentia, aliísque pietatis exercitiis consistit: In cuius tamen externo cœtu, multi sunt hypocritæ. Item Act. 7. 3. Rom. 4. 13. & seq. b 2. Cor. 8. 14.

Quotuplex est Ecclesia?

Vnica est, quia vnum tantùm corpus Christi est, ex variis conflatum membris, sicut vnus Deus Pater, & Pater omnium, vnus Christus Mediator, & huius corporis mystici vnicum caput est, vna fides, & vna spes per Spiritum Sanctum, (vtraque hæc vna, non numero, sed genere:) vna denique vita æterna. Huic toti Ecclesiæ dicitur Gal. 3. 28. *Omnes vos, &c. vnus estis in Christo Iesu*, id est vnius hominis instar, vt summa coniunctio significetur. Et Eph. 4. 4. *Vnum est corpus Christi, vnus Spiritus vita, sicut & vocati estis in vnam spem vocationis vestræ*: Et Cantic. 6. 8. *Vna est Columba mea, & perfecta*, Præfigurata per vnam Arcam Noe *c*. Et Ioh. 10. 16. *Vnus est grex, & vnicus Pastor.* c Gen. 6. 14. 1. Pet. 3. 20.

Vna autem consensu doctrinę, conformi Scripturę locorum interpretatione ad fidei analogiam, pura administratione Sacramentorum: Vna, salutis authore, & capite, vnius Spiritus subministratione, eiusdémque Spiritus vinculo, animorum denique coniunctione *d*; quamuis diuersis temporibus, & diuersis locis diuersi ad eam vocentur. d Act. 4. 32.

Sed, vnica illa Ecclesia, annon distinguitur?

Sanè, ídque multipliciter. 1. Ratione Essentiæ: nam alia dicitur Ecclesia συνωνύμως, & ἁπλῶς: alia κατά τι, καὶ ὁμωνύμως. Simpliciter & vniuocè Ecclesia, est, cui superior illa essentialis Definitio Ecclesiæ conuenit, nempe quòd sit cœtus hominum, qui solum verum Deum in Christo ex ipsius Verbo scripto agnoscit, & colit, illíque per omnia, & tamen varia mensura

syncerè obsequitur: quæ & Orthodoxa, pura, & sana Ecclesia dicitur. *Secundum quid* verò Ecclesia dicitur quæ ab illa Dei cognitione, & cultu ex ipsius Verbo præstando discedit, quæ vel Errãs Ecclesia, vel hæretica, vel schismatica, prout in fide vel charitate, aut in vtroque errat, vocari solet. Sic cœtus hominum Christianorum, qui nunc sunt in Græcia sub Imperio Turcico, Sic Anabaptistarum, aut hæreticorum, qui non prorsus à doctrina Euangelij desciuerunt, sic Pontificiorum cœttus κατά τι, & ὁμωνύμως solùm, seu aliquo modo sunt Ecclesiæ: sicut homo leprâ corruptus, & mente captus, non desinit esse homo. Vnde Tertull. *Lib.4. contra Marcion. Faciunt fauos & vespæ, faciunt & Ecclesias Marcionitæ.* Sed & inter hos cœtus qui Ecclesia ex parte tantùm & æquiuocè seu κατά τι sunt, & dicuntur, illi qui plus de illa Definitione retinent, iustiùs quoque Ecclesia nominantur: qui minùs, magis improprie, & minùs verè appellantur.

2. Distinguitur Ecclesia ratione graduum: alia enim dicitur perfecta, alia Imperfecta. *Perfecta*, quæ hisce duabus partibus in solidum constat, videlicet Plena Dei Verbi cognitione, ex eius Verbo, & plena illius voluntati patefactæ obedientia *a*, quæ in hac vita inchoatur, in altera perficietur *b*. *Imperfecta*, cui ex his duabus pars aliqua prorsus deest, vel minùs inest. Sic cœtus Corinthiorum, qui futuram Resurrectionem negabant: Cœtus Galatarum, qui solum Christi meritum non satis esse ad nostrã coram Deo Iustificationem contendebant, à Paulo Ecclesiæ vocantur, sed imperfectæ: velut ædificium, aut corpus partibus aut membris aliquibus mutilum, minùs ædificium vel corpus est, quàm quod suis partibus omnibus constat.

a *Ioh.* 1.14 & 17.23. *Eph.* 4.13. 32. *Col.* 3.4. b *Philipp.* 3.12.13.14.

3. Ratione ætatis & conditionis. Ecclesia *Israelitica* quæ erat sub Lege tanquam pupillus sub Tutore, donec adoleuit, id est vsque ad Christi Aduentum, & Ecclesia *Christiana* iam adulta post Christi Aduentum, quo tutela illa finijt, distinguuntur: cùm vtraque sit vna, si nõ fruitionem, sed ius ipsum libertatis spectes *c*.

4. Ratione Subiectorum, Ecclesia dicitur alia *particularis*, ex vnica Gente Iudæorũ collecta ante Christi Aduentum, quæ Israelitica, & Iudaica dicitur: alia *Catholica*, i. vniuersalis, in Symbolo Apostolico expressa *d*.

c *Gal.* 4.1.2.3. d *Matt.* 8.11. *Ioh.* 10.16. *Col.* 1.20. *Eph.* 1.10.

Cur

Cur sic dicta?

1. Quia omnium ætatum & seculorum est, & vna, eadem, & perpetua, semper fuit, est, & erit. 2. Quia diruta macerie, quæ inter Iudæos & Gentes interiecta erat, in vnum corpus coaluit, & ex omni hominum & populorũ genere semper colligitur, nec ad certum populum aut locum, puta familiam Iacob, aut Ierusalem, alligata est. *a* 3. Propter vnam & eandem fidem quæ omnibus fidelibus communis est, & ideo secundum illius professionem syncæram, Ecclesias vel catholicas κατ᾽ ἐξοχήν, vel hæreticas, & schismaticas, Patres esse iudicarunt, catholicum non solum hæretico, sed schismatico opponentes: vt apparet ex Disputationibus eorum aduersus Nouatianos, & Donatistas, qui sibi solis nomen Ecclesiæ vendicabant.

a Matt. 28. 19. Gal. 3. 28. Eph. 2. 14. Apoc. 21. 13 Rom. 9. 10. 11. cap.

Hæc catholica Ecclesia qui rursum distinguitur?

1. Ratione locorum siue partium: alia enim est *in cœlis*, alia *in terris*: illa semper perfecta, consummata, gloriosa, & pura, seu immaculata, non habens maculam aut rugam, sancta & inculpata, de qua Apoc. 7. 9 *b*. Hæc semper imperfecta, quoad Dei cognitionem & fidem; & quoad morum sanctitatem, non sine ruga & macula, membrorũ ipsius Ecclesiæ vitio. 1. Cor. 13. 9. *Cognoscimus duntaxat ex parte.* Vnde illa quæ in cœlis est dicitur *Triumphans*, quæ est fidelium defunctorum, qui victoriam de omnibus hostibus suis consequuti sunt, & in Christo triumphant, post Resurrectionem verò plenum triumphum acturi. Quæ verò in terris est, *Militans* appellatur, quæ est fidelium adhuc in viuis agentium, qui cum Satana, carnis reliquiis, & mundo adhuc colluctantur, & cruci subiecta est: cuius πανοπλία, Eph. 6. 13. describitur.

b Heb. 12. 22. 23. Eph. 5. 27.

2. Ratione Adiunctorum, Catholica Ecclesia est inuisibilis, quæ vera tantùm Christi membra, seu Electos, seu totum numerum eorum qui ad Christum pertinent, complectitur. Ideirco vocata Inuisibilis, hominum tantũ respectu. 1. Quia vera fides, quæ est differentia constitutiua Ecclesiæ, & per quam Ecclesia est id quod est, in corde sita est, & proinde inuisibilis est: & qui sit vera fide præditus, certò nisi à Deo καρδιογνώστῃ, & ab iis quibus inest, dignosci non potest *c*. 1. Cor. 2. 11. Nemo scit quæ sunt in

c Rom. 2. 29. Act 1. 24.

homine, nisi Spiritus hominis qui in eo est. 2. Tim. 2. 9. *Nouit Dominus qui sint sui.* 2. Et cùm sit Electorum, necesse est eam inuisibilem esse, quia nullius hominis Electio est manifesta; etsi possumus probabiliter coniecturā facere hūc vel illum fide vel Charitate præditum. 3. Quia maior pars Ecclesiæ in cœlis triumphans mortalibus inuisibilis est. Sed κατ' συνεκδοχὴν sumpta Ecclesia videlicet in sui parte, seu particularis Ecclesia est visibilis, quæ ex professionis externę notis, quæ in oculos hominū incurrunt, æstimatur, absque vllo inter fideles & hypocritas nondū cognitos, (sed tamen doctrinam Ecclesiæ profitentes, licet non credentes) discrimine. Et visibilis Ecclesia in terris comparatur Sagenæ missæ in mare, in qua comprehenduntur boni & mali pisces *a*: & Areæ in qua mixtum est triticum *b*. Hinc multi in Ecclesia visibili esse dicuntur, qui non sunt de Ecclesia inuisibili, 1. Ioh. 2. 19. & *multi dicuntur esse in domo, qui non sunt de domo: & rursum multi extra domum, qui tamen sunt de domo*, Aug. in Ioh. Homil. 45.

a Matt. 13. 47.
b Luc. 3. 17.
f cum palea

3. Periodorum respectu, *Ecclesia catholica*, alia est vetus seu veteris Testamenti, quæ ab initio fuit vsque ad Christum exhibitum, eáque vel sine Lege, vel sub Lege. Alia noua seu Noui Testamenti, seu sub gratia, quæ post Christum exhibitum, imprimis post Ascensionem eius in cælos, colligitur ex variis populis, & à Christo exhibito κατ' ἐξοχὴν *Christiana* dicitur *c*. Quæ iterum est ratione temporum vel *Primitiua*, ἀπαρχὴς *d*, quæ ab Apostolis & eorum discipulis est constituta: vel *successiua*, quæ illi Primitiuæ successit, & eadem diu in Papatu sepulta delituit: hoc verò seculo ab anno 1517. emersa, & Reformata dicitur.

c Eph. 2. 13
Act. 11. 26.
d 2. Thess. 2. 13.

4. Respectu Locorum in terris distinguitur Ecclesia Catholica in διοικήσεις, & particulares Ecclesias, in variis partibus orbis collectas: & συνοικίας, domesticósque cœtus, qui sunt Ecclesiæ illius vniuersalis partes, secundum quas diuersa nomina sortitur *e*, quæ particulares Ecclesiæ vnum corpus efficiunt. Sicut enim in malo Punico vno exterius cortice multa interius grana capsulis velati distincta vniuntur: sic innumeros populos Christum confitentes S. Ecclesia complectitur, quos vnitas fidei contegit: Sicut etiam vnum est mare, quod à distinctione vari-

e Apoc. 2. 18.
1. Cor. 1. 2.
Rom. 16. 5.
1. Cor. 16. 19
Matt. 18. 20
Philip. 2.

ne variarum Regionum varia nomina sortitur.

5. *Ecclesia visibilis* rursum est vel in grege, vt Act. 15.
34. & in congressu Ecclesiastico populari, in quo ad cultum Dei piè peragendum omnes promiscuè conueniūt*a*, a 1. Cor. 11.
vel in Pastoribus & Senatu Ecclesiastico, qui ex præcipuis & idoneis Ecclesiæ membris constat, & nomine 18.
totius Ecclesiæ, cui præest, cogitur ad consultandum de rebus Ecclesiæ: quo sensu Christus dicit *Dic Ecclesiæ*. Matt. 18.18.

Est-ne verò aliqua visibilis Ecclesia, cùm in Symbolo dicamus, Credo Ecclesiam, & fides sit rerum quæ non videntur, Heb. 11. 1. & 2. Cor. 5. 7. & Augustinus, Actus fidei est credere quod non vides: nam si vides, non est fides?

Quod dicitur in Symbolo, non de vna Ecclesia hac vel illa, sed de catholica Ecclesia, id est de toto Ecclesiæ corpore, quocunque tempore in terris vnquam fuit intelligitur: quæ cùm constet piis & Electis qui olim fuerunt ab initio mundi, nunc sunt, & vsque ad seculi finem futuri sunt, simul collectis, quos nemo hic vnquam oculis cernere potest, certè creditur Ecclesia, & non videtur, quia non est eiusmodi, quæ hîc videri tota possit, sed tantùm ex parte. 1. Quia gloria Catholicæ Ecclesiæ, interna est, Psalm. 45.15. *Omnis gloria Filiæ Regis ab intus.* 2. Quia non venit μετὰ παρατηρήσεως, cum obseruatione *b*. 3. Quia Spi- b Luc. 17.
ritu & Veritate Deum colit *c*. 4. Quia sensus 20.
sumere non potest, qui ad Ecclesiam Catholi- c Ioh. 4. 23.
cam pertineant. 5. Quia eius pars præcipua & maxima in cœlis est. 6. Quia est domus spiritualis *d* d 1. Pet. 2. 5.

Ecclesia verò Συνεκδοχικῶς sumpta, id est particulares Ecclesiæ, visibiles sunt. 1. Quia homines, ex quibus constant, sunt visibiles. 2. Quia externa forma earum est visibilis, & de Ecclesia particulari, vel eius Pastoribus dicitur, Matthæus 5. vers. 14. *Non potest Ciuitas abscondi super montem posita*, sed debet pietate & vita esse illustris & conspicua, nè sit offendiculo. Domum verò post Resurrectionem,

in cœlis tota Ecclesia videbitur, vbi tota cum capite suo colligetur, Apoc.14.4.

Estne aut fuitne omnibus semper, & toti mundo latè & gloriosè visibilis Ecclesiæ Dei status in his terris?

Minimè sanè, cùm aliàs tyrannide oppressa, (vt decem persequutionum tempore, & postea fuit sub Antichristo, aliàs hæresibus & erroribus, velut scintilla sub cineribus tecta, (vt temporibus Arrij, quibus, vt ait Hieronymus, ingemuit totus orbis, & se Arrianum esse miratus est) iusto Dei iudicio sæpe fiat, vt nullus hominum cœtus extet, qui publicè & visibiliter purè Deum, secundum ipsius

a Psal. 74. 9. Isa. 49.21. Verbum solum colat a: sicut accidit sub Elia Propheta, 1. Reg.19.10. cùm diceret, *Ego solus relictus sum, scilicet non Propheta, sed cultor Dei*, & responderet Deus, *Reliqui mihi septem millia hominum, qui non flexerunt genua Baali*. Et Apoc.12.6. quando Ecclesia Dei in desertum fugisse, id est latitasse seu delituisse dicitur à conspectu hominum, propter furores Antichristi. Proinde status Ecclesiæ aliàs magis, aliàs minùs, nec omnibus, nec eodem modo semper visibilis est.

Ecclesia Inuisibilis aut palam fidem profitetur, aut non profitetur: Si profitetur, tum Ecclesia non est Inuisibilis, Si non profitetur, tum non est Ecclesia vera, quia non confitetur fidem.

Non requiritur vt vbique & semper fidem confiteamur: id enim esset hostibus nosmetipsos prodere: sed quando res & occasio, & tempus, & gloria Dei postulant. Nec sic argumentatus est Elias, cum ei responderet Deus, *Reliqui mihi septem millia hominum qui non flexerunt genua Baali*, etsi illi noti non essent.

At vbi & quomodo Ecclesia olim tot seculis fuit in Papatu, cùm Papatus non sit Ecclesia?

Fuit eo modo quo futuram prædixit Iohannes, Apoc. 12.6. nempe in solitudine, & eo modo quo Israelitica Ecclesia post defectionem Ieroboami, præcipuè temporibus Achabi fuit in apostatica & falsa Ecclesia, quæ vitulos in Dan

Dan & Bethel colebat : cui Pontificia illa planè similis est. Quemadmodum igitur Elias, Elisæus, & septé millia hominum, qui non flexerunt genua Baali, fuerunt, & latuerunt in solitudine : sic & multi in Papatu, genua non flexerunt Antichristo: quod ipsum etiam Paulus Ecclesiæ Iudæorum sui temporis applicat, Rom. 11.3.

Anne Catholica Ecclesia deficere potest?

Nequaquam, quia Regni Christi nullus futurus est finis *a*, quia Ecclesia Catholica fūdata est in petra, & Portę inferorum aduersus ipsam non præualebunt, Matth. 16. 18. Sed particularis aliqua Ecclesia deficere potest, & sic deficere, vt vbi vera Ecclesia fuit, nulla vera, sed falsa Ecclesia appareat: & aduersus eam Satan præualere potest: sicut Exempla multa docent, vt Ecclesiæ Ephesiorum, Galatarum, & similium, quæ plane esse desierunt: imò particulares Ecclesiæ ad eam paucitatē redigi possunt, vt non sit aliqua Christiana visibilis particularis Ecclesia in terris publicè nota. Estque semper in terris numerus aliquis qui Christum piè colit, sed hic numerus non est semper visibilis, frequens, gloriosus, in visibili aliquo loco, sede aut successione constitutus, sed disiectus, obscurus, & ignotus hominibus: sicut dicit Isaias 1.9. & 10.20.21. Deum sibi reseruasse semen & reliquias.

a *Luc. 1.32.*

Quando cœpit deficere Ecclesia à veritate?

Aliud est Ecclesiam in aliquibus errauisse, aliud defecisse, vt penitùs sit extincta, Viuentibus Apostolis hæretici lolium in agro Domini seminare, mysterium impietatis operari, multíque Antichristi esse cœperunt, 2. Thess. 2.7. 1. Ioh. 2.18.

2. Pij Episcopi post tempora Apostolorum per imprudentiam, falsa nonnulla cum veris miscuerunt, & suos errores posteris reliquerunt, nec vno momento & simul omnia corruerunt. Cœpit pestis paulatim longè latéque serpere, donec tandem totum orbem peruasit. Interim verò Ecclesia non penitùs defecit, quia reliquias Electorum Deus sibi seruauit. Et generalem ἀποστασίαν à fide Spiritus Sanctus prædixit *b*, Et Apoc. 13.3.7. ὅλην τὴν γῆν cū admiratione quadam sequutam esse bestiam, & datā ei potestatem in omnem tribum & gentem, Et *Adorabunt eā*

Nemo repente fit pessimus.

b *2. Thess. 2.3. 1. Tim. 4.1.*

inquit, *omnes incolæ terræ. Omnes*, ait, *quorum nomina non sunt scripta in libro vitæ*, id est Omnes præter Electos.

Vbi igitur Ecclesia erat?

Tertullianus lib. de Pœniten. Ait in vno aut altero posse esse Ecclesiam. Proinde si perditissimis Ecclesiæ temporibus, vnus tantùm aut alter fuerunt fidelis Dei serui, sufficit vt dicatur esse Ecclesia. Proinde non est nostrum designare quo temporis momento cœperit Ecclesia deficere, sed laborare potiùs, qua ratione ex hac calamitate liberari possit.

Quæ Causa Ecclesiæ?

Αἴτιον κύριον, Deus Pater qui elegit, & tandem vocat, & colligit sibi Ecclesiam, Ephes. 1.4. Ioh. 1.13. *Credentes non ex sanguine, aut voluntate carnis, vel viri, sed ex Deo nati sunt.* Et 6.44. *Nemo venit ad me, nisi Pater traxerit*
a Exod. 13. *illum. a*
21. Συναίτιον, Filius ipse Dei, Ioh. 14.6. *Nemo venit ad Pa-*
Matt. 15. *trem, nisi per me*, qui etiam *Ecclesiam proprio suo sanguine*
18. *acquisiuit*, Act. 20.28.

Σύνεργοι sunt præcones verbi, Prophetæ & Apostoli, vtríque eorum successores, qui ob id Ædificantes *b*, & Ar-
b Rom. 15. chitecti dicuntur, sed ratione ministerij tantùm.
20.
1. Pet. 2.7. Instrumentalis externa, præconium Verbi, per quod
c 1. Cor. 3. Deus sibi colligit Ecclesiam.
10. Interna, & ipsa Efficiens, Spiritus Sanctus.

Formalis, tum fidei, tum veræ doctrinæ syncera professio.

Materialis ex qua, sunt homines ex toto mundo collecti, iuxta Christi mandatum, *Ite in vniuersum mundum, Prædicate Euangelium omni Creaturæ*, Marc. 16.15.16.

Annon Angeli beati sunt etiam veræ Ecclesiæ pars Materialis?

d Psal. 103. Sunt sanè, sicut beatorum animæ, eáque pulcherrima *d*
20. Heb. 1.6.7. & 12.23. Apostolus agnoscit μυριάσιν ἀγγέλων καὶ πανήγυριν, & ἐκκλησίαν πνευμάτων. Estque Christus etiam quâ homo, Caput & Dominus omnis Creaturæ, atque
e Col. 1.17. adeò Angelorum *e*.
18. Sed quoniam de Ecclesia loquimur, quatenus eam Deus suo sanguine acquisiuit, & eandem verbo suo colligit,

Deus

Deus verò Angelos beatos, qui nunquam exciderunt, nō redemit, sicut nec eos assumpsit, Heb. 2. 16. nec ministerio Verbi ad Ecclesiæ suæ communionem vocat, sed in prima sua origine beata duntaxat eos stabiliuit: Ideo Ecclesiam ex hominibus tantùm colligi asserimus, iuxta promissionem Patris Filio factam, Ps. 2. 8.

Habétne caput Ecclesia?

Cùm Ecclesia sit corpus, non physicum, aut mathematicum, sed mysticum *a*, caput habeat necesse est, à quo regatur, alatur, foueatur, & dependeat: vnicuique enim corpori animato suum est caput, cui est ab ipso Creatore subiectum, & à quo vitam haurit. Habet ergo Ecclesia suum caput, non multa, sed vnum; nō est enim ἀκέφαλον: nec πολυκέφαλον θηρίον, non biceps, neque capax est multorum capitum, mortis interuentu sibi succedentium, quia toties illi moriendum esset, quoties per mortem suo capite priuaretur, & toties reuiuiscendum, quoties nouum aliquod caput sortiretur, quod planè monstrosum esset: Sed habet caput vnicum, nempe Christum, qui caput est Ecclesiæ suæ, sicut vir mulieris. *b*

a 1. Cor. 10. 17. & 12. 12. Col. 1. 18.

b Eph. 5. 27 & 1. 23.

1. *Perfectione*, quia solus verus Deus, & verus homo, vt sit primas tenens in omnibus, Col. 1. 18. & 2. 10.

2. *Officio*, Quia solus Christus est Rex, Propheta & Sacerdos summus, qui præsidet, dominatur, & eminet Ecclesiæ, quemadmodum caput corpori *c*.

c Apoc. 1. 6.

3. *Efficacia*, quia solus vigorem, sensum, motum, & vitam spiritualem, & omne bonum inspirat membris suis *d*, & solus agglutinatus corpori, nexu Spiritus, eius συμπνευμὸν, coniunctionem, compaginem, seu coagmentationem, & κοινωνίαν membrorum inter se, & cum Deo, toti Ecclesiæ præbet *e*, Solus, nunquam absens, sed semper præsens adest Spiritu suo Ecclesiæ *f*: & solus dat vitam corpori *g*, nec vnquam moritur, Mors illi vltra non dominabitur, Rom. 6. 9. vt ei vicario capite non sit opus: sicut vna Sponsa, non admittit duo capita, nec duos Sponsos.

d Ioh. 6. 57. & 15. 1. 2.
e 1. Ioh. 1. 3. Ioh. 17. 22. Eph. 4. 12.
f Matt. 28. 20.
g Eph 5. 24

4. *Dogmate*, quia solus vnius ouilis Pastor *h*, & ἀρχιποιμὴν, *Princeps Pastorum* est, ipso etiam Petro affirmante, 1. Pet. 5. 4. Nec par est conditio vllius Pastorum Eccle-

h Ioh. 10. 16

siæ Christianæ, quæ fuit olim summi Sacerdotis sub Lege: nã ille Sacerdos vnus, erat verus typus Christi a. Nullus autem Pastorum Ecclesiæ Christianæ, Christi typus est. Deinde ille, vni tantùm regioni exiguæ, & vni templo, vniique Genti, ex ordinatione Dei, præfuit: nullus autem toti orbi in quem diffusa est Ecclesia præesse potest, hoc enim esset Orbem in Vrbe includere velle, inquit Hieronymus.

a Psal. 101. 4. Heb. 7. 17. & 9. 7. 9. 11

Proinde nec Papa est Ministeriale caput Ecclesiæ Catholicæ, quia nullo Scripturæ testimonio id probari potest; & cùm Christi Regnum non sit ex hoc mundo, non opus habet Prorege & Vicario, & ministerium Ecclesiasticum, quod consistit in administratione Euangelij, & Sacramentorum à nullo per totum Orbem præstari possit. De Donatione autem Constantini, facta Papæ Syluestro, tum Vox ista à Syluestro cœlitùs audita, *Hodie effusum est venenum in Ecclesia*: tum illud vulgatum, *Quam Fabulam longi temporis mendacia finxit*, satis monent quid sit statuendum. Denique qui vniuersalem Episcopum se vocat (teste Gregorio Magno, & ipso Episcopo Romano) verissimus præcursor Antichristi est.

Lib. 4. epistola 76.

Est-ne aliquod fundamentum Ecclesiæ?

b 1. Pet. 2. 5

Cùm sit domus spiritualis *b*, habet fundamentum quod duplex est. 1. Υπουργικὸν, seu Ministeriale, cuius respectu Ecclesia, Ephes. 2. 20. dicitur *extructa super fundamentum Prophetarum & Apostolorum*, nempe vel ipsum Christũ: vel metonymicè & κατά τι, videlicet quod attinet ad promulgationem, prædicationem, & testimonium doctrinæ: vel quia doctrina Prophetica & Apostolica sola, cui Prophetę & Apostoli testimonium reddunt, seu vtrunque Testamentum, Vetus & Nouum, vt ait Ambrosius, fundamentum est Ecclesiæ. Hinc Ciuitas Dei dicitur habuisse non vnum, sed *duodecim fundamenta, in quibus erant inscripta duodecim nomina Apostolorum Agni*, Apoc. 21. 14. Hinc Iacobus, Petrus, & Iohannes videntur esse *Columnæ Ecclesiæ*, Galat. 2. 9. scilicet κατὰ παραφορὰν & κατά τι, quia suo Ministerio sustinebant Ecclesiam & religionem, existente imo angulari lapide ipso Iesu, qui ædificium totum solus sustinet, Eph. 2. 21. 23.

Ergo

ἐνεργητικὸν, potentiæ & Virtutis: cuius respectu Ecclesia dicitur extructa super Christum θεάνθρωπον. Quod attinet ad Authorem, basin, & meritum salutis, doctrinæ fontem & Efficaciam; & super Christum fundata est Ecclesia, quando solus statuitur pro sapientia, Iustitia, Sanctificatione, Redemptione, vita & gloria æterna fidelium. Hanc ob causam 1. Cor.3.11. *fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Iesus Christus.* Et Isa.28.16. Christus *lapis fundamenti* vocatur. Quod Christi ita proprium est, vt nulla participatione cum alio communicet.

In verbis autem Christi, *Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam*, non dicit Euangelista eorum Interpres, Tu es Petra, sed *Tu es Petrus*, nec dicit super te Petrum, *sed super hanc Petram*, Petrum qui pars est ædificij, à Petra cui innititur ædificium, nominis & personæ mutatione, & terminationis discrimine, manifestè distinguens. Quare super Christum Petram, non Petrum Apostolum, qui mox sæpiúsque lapsus est, ædificata est Ecclesia: *Petra enim erat Christus*, 1.Cor.10.4. quam Petrus omnium nomine confessus fuerat *a*. Et Claues non Plenitudinis Potentiæ, sed scientiæ, (quas vers.19. promisit omnibus sub nomine Petri, qui pro omnibus responderat) dedit omnibus Apostolis æqualiter, & sine distinctione *b*, & in persona eorum, omnibus Ecclesiæ Ministris.

a *Matt.16.16.18.*

b *Matt.18.18. Ioh.20.21.*

Illud etiam *Pasce oues meas*, ter Petro propter trinam abnegationem iniunctum, Iohannes 21. vers.17. Pastorem quidem Gregis, sed non vniuersalem constituit: Aliis enim etiam dictum, *Docete omnes gentes*, Matth. 28. vers. 19. & omnibus æqualiter dictum, *Sicut me misit Pater, ita ego mitto vos*, Iohann. 20.21.

Denique nec Noe qui fuit caput filiorum suorum in Arca, fuit typus Pontificis Romani, sed Christi *c*: sicut Baptismus Antitypus eius liberationis, quæ contigit Ecclesiæ in Diluuio.

c *Gen.7.13 1.Pet.3.20.*

Quæ sunt vera & Interna Ecclesiæ proprietates?

1. Assensus Doctrinæ Euangelij.

2. Inhabitatio Dei per Spiritum Sanctũ: vnde 1. Cor. 6.16. Ecclesia *Templum Dei* dicitur: & *qui Spiritu Dei du cuntur*, dicuntur *Filij Dei*, Rom. 8.14.

3. Recta fides, Spes, Charitas, Vera Religio iuxta verbum Dei, Pœnitentia, Confessio, Vera veri Dei inuocatio, quæ omnia Ecclesiam veram veluti informant.

Eius tessera est *Symbolum Apostolicum*; etiam si nonnunquam externo & consueto verbi Ministerio interrupto ad tempus Ecclesia, velut in Deserto extra ordinem alatur à Deo, excitante ei Doctores paucis ouibus notos, eo modo, quem ipse pro sua imperuestigabili sapientia
a Apoc.12. nouit esse necessarium *a*. Nam vt Ecclesia esse potest, &
6. tamen latere: sic in Ecclesia Doctores esse, & tamen non omnibus conspicui esse possunt.

Quæ sunt τεκμήρια & γνωρίσματα, id est notæ conspicuæ visibilis Ecclesiæ, ad quam tuto possimus nos adiungere?

Duæ sunt. Prima & præcipua pura Verbi Dei Propheticis & Apostolicis Scriptis comprehensi prædicatio & professio, quia Verbum non est sine omni fructu, vbicum-
b Isa. 55.11 que verè prædicatur. *b*
Rom.1.16. 2. Legitima secundum Institutionem Christi Sacramentorum Baptismi & Cœnæ administratio, cum pura
c Iosue.5.5. prædicatione coniuncta, tanquam illius appendix, si nisi
Ioh.10. 4.5. impedimentum non fuerit *c*. Quæ notæ tamen recipiunt
27. & 8.47 magis & minus, & præsupponunt legitimam Pastorum
Act.2. 42. vocationem *d*.
1. Cor.11.20
23. Etsi verò in Ecclesia Dei, sancta quoque disciplina re-
Matth. 28. quiritur *e*, si tamen hîc Rectores Ecclesiarum in officio
19.20. cessent, non statim Ecclesia neganda est, dummodo duæ
Marc. 16. illæ fundamentales & Essentiales Ecclesiæ visibilis notæ
15.
Luc. 16.29. adsint. Nec refert si aliæ sectæ sibi has notas vendicent,
Rom. 10.14 sed disquirendum veréne an falsò, & prædicatio verbi est
d Rom. 10. causa Ecclesiæ, & proinde prior, & natura notior est ipsa
15. Ecclesia.
Eph.4.11.
e Matt. 18.
17. *An 1. Antiquitas, 2. Multitudo. Doctrinam aliquam sequentium. 3. Successio in aliquo cœtu Episcoporũ, præcipuè Roma-*
1. Cor.5.5.

manorum.4.Miracula.5.Duratio.6.Vnitas & Concordia.7.Efficacitas Doctrinæ.8.Sanctitas vitæ Authorum & Patrum religionis.9.Donum Prophetiæ.10. Felicitas temporalis.11. Apostolica Ecclesiæ appellatio, vel quòd sit vna, sancta, catholica, Apostolica, notæ sunt veræ Ecclesiæ?

Non, quia 1. Nomina sine re non valent.

2. Ex nominibus fit fallax, non vera, & ἀποδεικτικὴ rei demonstratio.

3. Notæ illæ Turcis etiam & hæreticis sunt communes, nam hos titulos vsurpare possunt, ex quibus suos cœtus veras esse & fuisse Dei Ecclesias illimet confirmarent, quod est absurdum.

4. Nec notæ illæ omnes cum Ecclesia cœperunt.

5. Nec sunt illæ perpetuæ & propriæ quarto modo, nec Essentiales, quæ semper insitæ sint in ipsa re, immutabiles, & causæ rei cuius sunt notæ; sed pleræque Accidentia separabilia; & ipsæ examinari debent ad Verbum Dei.

Adhæc 1. quæ nunc antiqua est Ecclesia, olim fuit noua. Et Ezech. 20.18.19. *Instatutis Patrum vestrorum nolite ambulare, Ego sum Iehoua, In præceptis meis ambulate.* Et Tertull. *Lib. de præscriptionib. Primum quodque, verissimum.* Et Ignatius, ἐμοὶ ἀρχεῖα ὁ Χριστός, ὃ παρακούσαι, φανερὸς ὄλεθρος. Et Cyprianus, *Consuetudo sine veritate, vetustas erroris est.*

2. Lata via ducit ad interitum, & multi eam perambulant, Matth. 7.13.

3. Hieronymus, *Non sunt filij Sanctorum, qui tenent loca eorum, sed qui faciunt opera eorum.* Et, Successio non valet, vbi non est fidei & Doctrinæ Successio: nec successio est ad vnam sedem, ad vnum locum, ad vnam Ecclesiam alliganda: potest enim Deus variis modis, & variis in locis, prout ei fuerit visum, Pastores excitare. Adhæc succedunt Apostolis, qui vocati legitimè funguntur fideliter in Ecclesia munere suo, etsi non continua ab Apostolis serie. Præterea solitus est Deus in statu Ecclesiæ desperato, Ministros extra ordinem excitare. Et Ter-

tullianus *Lib. de præscriptionibus, non ex personis fidem, sed ex fide personas probari oportet.* Et Ambrosius, *De pœnit. lib. 1. cap. 6. Non habent hæreditatem Petri, qui fidem Petri non habent.*

4. Miracula ex Doctrina iudicanda sunt, non doctrina ex miraculis, etiam mittendi sunt in Infernum qui miracula fecerint in nomine Christi, Matthæi 7.23.

5. Etiam Diabolus à Caino vsque ad finem mũdi habet Ecclesiam.

6. Nec vnitas, per se nota est Ecclesiæ, nisi fuerit cum

a *Eph. 4.3.* fide & vera Doctrina coniuncta *a*. Nã vt est Ecclesia Dei vna, sic est Diaboli vna Babylon, inquit Augustinus. Pij

b *Act. 11. 2.* etiam possunt in aliquibus dissidere *b*.

7. Apostolus, 2. Thess. 2. 9. ait venturum esse Antichristum secundum efficacitatem Satanæ, & Deum missurum efficacitatem erroris non diligentibus veritatem, vt mendacio credant.

8. Doctrina sola Sanctitatis testis est: Etiam Satan potest se in Angelum Lucis transformare, & vera Sanctitas à vera fide promanat. 2. Corinth. 11. 14. Act. 15. 9. Si Angelus, aut Sanctus aliquis de cœlo descendat, & veram doctrinam non afferat, respuendus est, Galat. 1. 8. Illud verò Christi, ex fructibus cognoscetis eos, Matth. 7. 20. Patres non de moribus, sed de falsis dogmatibus, & falsis interpretationibus volunt intelligi.

9. Donum autem Prophetiæ non est in Ecclesia perpetuum: nam Ioelis locus cap. 2. 18. Ecclesiæ statum qui futurus erat tempore Apostolorum, & Primitiuæ Ecclesiæ tantùm describit, Act. 2. 17. 18. Et dæmones etiam, & falsi Prophetæ futura prædicere possunt *c*.

c *1. Sam. 28 19. Deut. 13. 2. Num. 23. 7. & 24. 3. Ioh. 11. 51.*

10. Felicitas temporalis, Ecclesiæ potiùs aduersa esse solet. *d*

d *2 Tim. 3. 12.*

11. Vera Doctrina facit vt Ecclesia sit vna, sancta, Apostolica, & Catholica.

12. Christus nullum signorum eorum monstrauit, sed ait expressè, *Oues meæ vocem meam audiunt*, Iohan. 10. 27.

An pa-

An propter næuum & vitium aliquod in Doctrina & Sacramentorum administratione Ecclesia esse desinit?

Non, dummodo fundamentum, quod est Christus, seu salus per vnicum Christum, & in Articulis fidei summis, primis, præcipuis veritatem retineat. *a* Error etiam non est totius Ecclesiæ, quem pauci in Ecclesia tenent. *b*

a *1. Cor.3.11.12.13.*
b *1. Cor.15.12.*

An tenetur quilibet cœtui Ecclesiæ veras illas notas habenti sese aggregare?

Tenetur, huic vel illi, quantum quidem in ipso est, si illi notus fuerit, & si potest se ad illum adiungere, & quidem eius membrum sese profiteri, ac denique sanctam cum illo communionem colere, & eius conuentum amare ac frequentare. *c* Nam eiusmodi conuentus est schola Spiritus sancti, in qua docetur Verbum Dei, quod est animæ medicina, speculum lucidum, in quo facies Dei apparet, Epistola Omnipotentis Dei ad suam Creaturam, in qua suam voluntatem nobis expressit, Medium quo salutis via cognoscitur, salus obtinetur, fides alitur, & retinetur: nec enim satis est domi Scripturam habere & legere: nam cùm Paulus Eph.4.11. dicat, *Dedit Apostolos, Pastores, Doctores, &c.* non dicit, Reliquit Scripturam, vt eam quisque priuatim legat, sed Ministerium instituit, quo certi quidam homines, alios veram Religionem doceant.

c *Ps.27.48. & 42.2.5. & 84.1. Esa.60.8. Heb. 10.25. 35.39. 1. Cor.11.21. 22.*

A cæteris verò cœtibus hominum, in quibus hæresis, aut idololatria manifesta publicè recipitur & præcipitur, nec salutis fundamentum & caput retinetur, nempe Iesus Christus, pius sese seiungere, & velut à Babylone fugere debet. *d*

d *Isa. 48. 20. Ier.51.6.45. Apoc.18.4. 1 Ioh.5.21. Ioh. 10.5.*

1. Quia vetat Apostolus 1. Cor.5.11. commisceri scortatoribus, idololatris, auaris, conuitiatoribus, ebriosis, rapacibus, ita vt ne cibum quidem cum illis capiamus, nedum vt operibus illorum communicemus.

2. Quia nulla communio Christi cum Belial, lucis cũ tenebris, 2. Cor.6.15.16.17.

3. Quia ad solam Ecclesiam Dei pertinent promissiones Dei, & beneficia Christi, cap.7.1. & proinde extra eam non est salus. Sed hoc de Ecclesia catholica intelligendum est, quia, vt salutem obtineamus, cum Christo nos iungi necesse est: sed non est sensus, illos qui sunt extra

hanc vel illam particularem Ecclesiam, non posse salui esse. Etsi enim inter Turcas viuamus, sumus tamen membra Christi & Ecclesiæ Catholicæ, si fidem habeamus.

4. Idem confirmatur Exemplo piorum Patrum, qui sese etiam ab Israelitarum idololatrarum cœtibus separauerunt, & peculiares cœtus sibi instituerunt, vbi pure Deum colerent. a Hinc dulcissimè Nazianzenus, Ζητῶ Νῶε κιβωτόν, ὅπως μόνην φύγω ἄλλην, *Quæro Arcam Noe, quò vitem tristia fata.*

a Gen. 12.7 & 13.18. & 26. 25. c. 33. 20. 1. Reg. 3. 2. c. 18. 24. 2. Reg. 4. 38. Ps. 16. 4.

An Ecclesia à veritate aberrare, aut ab ea excidere potest?

Si Ecclesia vniuersaliter, & ea qua antè ratione à nobis dictum est, vt inuisibilis cœtus Electorum consideratur, Triumphans in cœlis, & Militans in terris; Triumphans quidem certè errare non potest, quippe à peccato & errore prorsus liberata est: Militans etiam in Prophetis & Apostolis singulari priuilegio in Doctrina non errauit; & quatenus Christo seruatori ac Doctori suo fide adhæret, ac illius Spiritu regitur, & tantisper dum verbo Dei scripto tanquam lucernæ splendenti in obscuro loco, vocem sponsi audit, & Magisterio Spiritus Sancti paret, 2. Pet. 1. 19. In absolutè necessariis ad salutem, sine à veritate simpliciter necessaria aberrare aut excidere nunquam potest, quia videlicet non alibi veritas habitat in mundo, quàm in ea sola. Quam ob causam Paulus in consideratam vocat στῦλον καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, aliorum scilicet cœtuum, qui in mẽdacio versantur respectu, 1. Tim. 3. 15. Non igitur ἁπλῶς, sed certa Lege & conditione, nõ errat Ecclesia in rebus necessariis ad salutem, in non necessariis autem, errare potest, Ioh. 16. 13. *Spiritus Sanctus docebit vos omnem veritatem*, scilicet necessariam ad salutẽ. Et hoc sensu Christus precatus est pro Ecclesia sua, vt in veritate sanctificetur, non vt in nulla re erret, sed vt in necessariis non erret b. Et audienda quidem est Ecclesia, iuxta illud Christi, Luc. 10. 16. *Qui vos audit, me audit:* sed ita tamen vt ipsa priùs Christum audiat, quàm se ab aliis audiri postulet.

b Ioh. 17. 17.

Sin verò Ecclesia non vniuersaliter, seu ὅλως, & tota, sed particulariter & κατὰ μέρη, seu secundum membra

sia consideretur, sanè fieri potest & fit, vt particulares aliquæ visibiles Ecclesiæ, etiam numero plures, minùs rectè intelligendo, vel minùs firmiter credendo quæ à Deo præscripta sunt, errent à veritate; vel ex parte, dum in grauissimos errores incidunt, vel in totum aberrent. Et fatendum est hoc multò magis accidere, si particularium Ecclesiarum membra, sigillatim spectentur, præ humani ingenij imbecillitate, hominibus constantibus carne & sanguine, de quibus dicitur Rom. 3. 4. *Omnis homo mendax*, Et peccato piis in hac vita adhuc inhærente, Deo quoque sæpe efficaciam Spiritui erroris, sic merentibus hominibus, tribuente: sic tamen, vt Electi semper in errore non persistant, sed meliùs edocti, in viam redeant. *a* Apud Isa. 42. 19. Dominus ait, *Quis est cæcus, nisi seruus meus, & surdus, nisi nuntius meus, quem misi?* Dan. 9. 12. de Ecclesia populi Dei loquens, *Omnis Israel*, inquit, *prauaricati sunt Legem tuam.* 1. Cor. 13. 9. *Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus.* Dauid Propheta Psalm. 25. 7. inquit, *Ignorantiarum mearum ne memineris, Domine.* Ecclesia Iudaica errauit, ipsique Apostoli, De vocatione Gentium. Ideo monitus est Petrus, vt iret ad Cornelium, nihil ambigens. *b* Petrus ipse errauit de Legis Ceremonialis obseruatione, cùm cibos adhuc aliquos immundos esse crederet, *c* Errauit etiam simulando cum Iudæis: *d* Et rursum Ecclesia Iudaica zelando pro Lege Mosis: *e* Et Galatarum, quæ admisit Circuncisionem: *f* Et Corinthiorum, in abusu Cœnæ Dominicæ, & quòd inter ipsos essent schismata: *g* Et Constantinopolitana: Ergo, cur non etiam Romana Ecclesia erraret? Nam Paulus ait AntiChristum in Templo Dei sessurum, & mysterium iniquitatis peracturum, 2. Thess. 2. 4. Et Liberius Episcopus Romanus subscripsit Arrianismo, vt testatur Athanasius. Nam quod Christus dixit Petro, Luc. 22. 32. *Rogaui pro te ne fides tua deficeret*, 1. Ad Petrum tantùm, qui præ reliquis fuit periculosissima tentatione oppugnandus, non ad eius successores pertinet. Et fidem Iustificantem, Cordis, non Oris, non fidem historicam, quæ veram tantùm Doctrinæ sententiam tenet, intelligit. Nam si petiit hoc Christus pro omnibus

a *Matt. 24. 24.*

b *Act. 10. 20. & 11. 2. 19.*

c *Act. 10. 14. 15.*

d *Gal. 2. 11. 13.*

e *Act. 21. 20.*

f *Gal. 1. 16.*

g *1. Cor. 11. 18.*

In lib. ad solitariam vitam agentes.

Pontificibus Romanis, nempe vt non errarent, tum non impetrauit quod petiit, Constat enim multos Pontifices Romanos errasse. 2. Nihil etiam dictum illud ad Ecclesiam Romanam: nisi forte dicas ipsi cum Petro conuenire, quòd Christum negauerit, nisi Petri lachrymas & Resipiscentiam imitetur. Nec enim à fide Petri, quæ fuit donum personale, ad fidem Ecclesiæ Romanæ apta est ratiocinatio. Nec tantùm pro Apostolis, sed pro iis omnibus qui per eorum sermonem in Christum credituri sunt, ipse Christus precatus est, Ioh. 17.20. Etsi etiam clamant Papistæ, *Non peribit Lex à Sacerdote, neque consilium à Sapiente, nec sermo à Propheta*, Ier. 18.18. Audiant tamen Ierem. 7.4. *Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes, Templum Domini, Templum Domini: hæc est enim Gens quæ non audiuit vocem Domini sui: nec recipit disciplinam*, Ierem. 18.18.

Licétne piis propter quorundam vitia & malos mores, ab externo cœtu Ecclesiastico profitentium Doctrinam Christi, secedere?

Minimè, nisi vi à maiore parte eiiciantur: nam Prophetæ semper malos habuerunt inter suos auditores, nec tamen ab eis discesserunt. Et Christus in suo cœtu Iudam ad extremum tulit. Matth. 13.29. Paterfamilias non patitur euelli zizania, ne id noceat tritico; & constat nunquam in hoc seculo futuram adeò synceram & integram Ecclesiam, quin palea & folium tritico permixtum reperiatur, vers. 24.47.

Quæ Conditiones Ecclesiæ?

1. Crux, Est tessera quædam, qua suos vult Dominus notari, vt fiant conformes imagini filij eius. a Tamen non est nota perpetua Ecclesiæ; sed eius potiùs conditio, quàm nota dicenda est.

a *Rom. 8. 28.* *2. Tim. 3, 12.*

2. Quod quandiu in mundo peregrinatur, multis bonis & synceris malos permixtos habet: quod docet Christus parabolis de zizaniis & verriculo. *b*

b *Matt. 13. 24. 47.*

3. Quòd etsi sanguine Christi mundata est, vt sit absque ruga & macula, *c* tum propter imputationem meriti Christi, tum propter conatum, quo aspirat ad eum statum: adhuc tamen multis vitiis, & residuis carnis infirmitatibus subiecta est, quibus obnoxij sunt singuli fideles,

c *Eph. 5. 27.*

les, adeò vt perpetuò opus habeant hac oratione, Remitte nobis debita nostra.

Quæ Epitheta Ecclesiæ tribuuntur in his terris?

Dicitur 1. κατὰ μεταφορὰν, typum, & similitudinem *Mater fidelium*, Gal.4.26. quia Ecclesia filios Deo parit, vnit Christo, & alit per Verbi prædicationem, & verè bonorum operum Exempla. *a* Vnde est illud, Non posse quenquam habere Deum Patrem, qui non habeat Ecclesiam matrem. a 1.Cor.4.15.

2. *Domus Christi*, seu *Dei viuentis*, *b* & Familia, *c* quia in medio eorum, quos adoptionis gratia in filios recepit, Deus habitat: Cuius domus *lapides* sunt viui, tum Pastores: tum greges: *d vasa* autem non tantùm aurea, sed & lignea, & lutea, alia ad decus, alia ad dedecus habet, 2.Tim.2.20. Cuius, *Paterfamilias* Deus Maximus, Optimus, Prouidentissimus, Potentissimus, Sapientissimus: *Primogenitus* Dei, & paternæ domus *Dominus*, Christus, *e* cui data est omnis potestas. *Domestici* verò omnes Electi, & proinde liberi & Filij Dei, qui dignè & piè in hac domo versari debent. *Oeconomi*, Ministri seu præcones Euangelij. *f Demensum* verò seu nutrimentum illius familiæ, ipsum Dei Verbum: è qua serui peccati & malæ frugis sunt tandem eiiciendi. *g* b Psa.23.6. 1.Tim.3.15. c Matt.24.45. d 1.Pet.2.5. e Ioh.8.3. f Mat.24.45. g Ioh.8.35.

3. *Ciuitas Dei*, *h* Ciuitas *Fidelis*, *i Sancta* Ciuitas, *de cælo descendens*, *k* quæ est *societas fidelium*, qui ex Dei, tanquam solius Legislatoris, summo imperio pendent, eius Verbo, & legibus reguntur, iisdémque priuilegiis & beneficiis Christi fruuntur: cuius Deus *murus*, seu protector est, *Turris*, & *propugnaculum* Inuocatio Domini. *l Insignia*, bonitas, fides, iustitia, pax: *m Porta* & *fundamentum* Iesus: *Ciues* autem iidem, qui Domestici Dei dicuntur. *n* h Ps.46.5. i Isa.1.21. Eph.2.19. k Apoc.21.2.10. l Prou.18.10. m Ps.85.11.

4. *Hereditas*, κλῆρος, clerus, siue *sors Domini*, non tantùm Pastorum, sed ouium respectu, *o* quia Christo in peculium, i. gratissimum & pretiosissimum thesaurum data est. n Eph.2.19. o Psal.2.8. & 1.Pet.5.3.

5. Corpus Christi mysticum, cuius *caput* & *anima* est Christus, *p* quia Spiritu Christi viuificatur, fouetur, conseruatur, eiúsque plenitudine absoluitur, & eodem Spiritu cum Christo capite, arctissimo & firmissimo vinculo, copulatur, & eiusdem *membra* eiusdem Spiritus virtute p Rom.12.5.

inter se coalescunt. Item & *Christi* πλήρωμα, *complementum*, *a* quia etsi Christus efficit omnia in omnibus, nedum vt egeat cuiuspiam supplemento, tamen is est eius in Ecclesiam amor, vt sese veluti mancum & membris mutilum existimet, nisi Ecclesiam sibi habeat instar corporis & membrorum adiunctam. Hinc fit vt Christus interdum collectiuè, pro tota Ecclesia capiti suo adiuncta sumatur: *b* adeò vt Ecclesia tota nihil aliud sit, quàm vnius Christi corpus, quoniam totum corpus mysticum à capite determinatur. Hinc illud, In Christo, *c* multò expressiùs quàm cum Christo. Hinc Paulus se in Christo, & Christum in se viuere dicit, Gal. 2.20. Hinc illa Christi vox, *Saule, Saule, quid me persequeris*, Act. 9.4. & quod scriptum est, Col. 1.4. Hinc denique omnis nostra consolatio.

a *Eph.* 1.27.
b 1. *Cor.* 12. 12.13. *Gal.* 3.16.
c *Rom.* 6.2. & 8.1. *Eph.* 3.6.

6. *Mons Domini*, seu Mons *Sanctitatis*, *d* quia 1. ad superna semper tendit, & inferiora despicit. 2. Quia nonnisi ascendendo, ex huius vitæ fæcibus ad eam peruenitur alacritate Spiritus. 3. Et Doctrina eius nec potest, nec debet abscondi. *e*

d *Psal.* 2.6. & 3.5. & 15.1. & 24.3.
e *Mat.* 5.14

7. Dicitur στῦλος καὶ ἑδραίωμα, *Columna & Fundamentum* secundarium veritatis, 1. Tim. 3.15. Non quòd ex ipsa simpliciter pendeat veritas: ipsa enim à verbo pendet; sed quia Christo subnixa & ipsa veritate sustentata, testimonium præbet veritati, & ministerio suo veritatem sustinet, propagat & tuetur, atque dat operam vt inter homines locum habeat: alioquin Chrysostomus in hunc locum, rectè propositionem conuertit, & ait, ἡ ἀλήθειά ἐστι τῆς ἐκκλησίας στῦλος καὶ ἑδραίωμα.

8. Dicitur *Vinea*, Ecclesia, *f* quia Dominus eam plantauit, Eandem verbo suo & Spiritus sui donis studiose excolit, pretiosam habet, summa & assidua cura & sollicitudine prosequitur, præsidióque suo mirificè conseruat. Et quia qui in eam recepti sunt, debent Deo gratissimum fructum fidei & charitatis afferre, quo cor ipsius exhilaretur.

f *Psa.* 80.9. *Esa.* 5.2. *Mat.* 21.23. *Ioh.* 15.1.

9. *Tabernaculum Dei*, *g* quia habet Dominum inhabitantem, & in hac vita non habet tranquillam & firmam sedem, sed subinde sedes mutare cogitur, donec in veram patriam recepta sit. Sic & Templum Dei, *h* propter inhabitantem Spiritum eius in cordibus fidelium

g *Psal.* 15.1.
h 1. *Cor.* 3. 19.

In quo

In quo omnes Christiani sunt Sacerdotes, 1.Pet.2.5. *Sa-*
crificium propitiatorium pro peccato, vnica Christi ho-
stia semel oblata pro peccatis: Sacrificium Eucharisti-
cum, 1. Prædicatio Euangelij, quo præcones veluti gla-
dio iugulant belluinos hominum affectus. *a* 2. Sui i- a *Rom.15.*
psius oblatio seu mortificatio carnis: *b* Inuocatio ve- *16.*
luti Incensum, *c* fides, & bona opera, gratiarum a- *Philip.2.*
ctio, seu vituli labiorum, & hostiæ laudis, *d* benefi- *17.*
centia. *e* b *Rom.12.1*

10. *Amica, Soror, & Sponsa Christi, f Reginàque* & *Fi-* c *Ps.141.2.*
lia Regis, g quia spirituali & stabili connubio & fœdere, d *Ps.50.14.*
certissimóque Spiritus nexu, castissimóque amore Chri- *Ose 14.3.*
sto coniuncta est, & in communionem amoris, honoris, & e *Ose.6.6.* *2. Cor.9.12.*
bonorum eius omnium euecta est; tota pulchra, & sine *Philip.4.18*
macula, quia immaculata hìc per gratiam, in futuro se- f *Cantic.4.*
culo immaculata per gloriam: hìc inchoatè, illic perfe- *5.7.8.*
ctissimè. Ideo & *virgo* pura seu *casta. h* Cuius Coniugij *Eph.5.23.*
Pronubi, sunt Ministri verbi, *Amici sponsi, i* qui sponsam g *Ps.45.10.*
pro se conciliant, despondent, & exornatam, ad sponsum h *2.Cor.2.* *11.*
deducunt. *k* i *Ioh.3.29.*

11. *Genus Electum*, Regale Sacerdotium, Gens k *2.Cor.2.11*
sancta, Populus quem Deus sibi vt proprium vendi- l *Exod.19.* *6.*
cat. *l* *Apoc.1.6.* *1.Pet.2.5.9.*

12. *Communio Sanctorum*, propter Christi atque o-
mnium beneficiorum eius spiritualem participatio-
nem, *m* & donorum eiusdem Christi inter fideles m *1.Ioh.1.3*
mutuam communionem, cor vnum, & vnam ani- *1.Cor.1.9.*
mam. *n* *Eph.4.4.*

13. *Grex ouium*, & *Ouile Christi*, quia vocem eius au- *Rom.12.5.*
dit & sequitur. *o* *13.* *Col.3.*

14. *Mundus, p* in meliorem partem, quia est Mundi n *Act.4.32*
pars nobilissima, & vt opponatur vni Genti eius vniuer- o *Luc.12.*
sitas. *32.*

13. *Area, q* quia sicut in Aream manipuli vnà cum *Ioh.10.16.*
stramine, & paleis congregantur, & post triturationem, p *Ioh.3.16.*
vanno triticum à paleis discernitur: sic ad externam Ec- *1.Ioh.2.2.*
clesiæ societatem, tam pij quàm hypocritæ colliguntur: *2. Cor.5.19.*
mox verò exteriore Euangelij prædicatione tanquam q *Luc.3.17.*
Ventilabro secernuntur. r *Gal.4.26.*

16. *Noua Ierusalem, r* & Sion, *s Regnum cœlorum*, seu *Apoc.3.12.* s *Psal.2.6.*
Christi, seu Dei, *t* quia à Deo cœlesti modo regitur, t *Matt.5.* *19 20.*

2. Quia eius Ciues, contemptis rebus mundanis, ad cœlestia aspirant.

a Apoc.1.20. b Esa.60.8. c Cantic.2.14. & 6.8.

Postremò confertur etiam *Candelabro*, a *Columbario*, b *Columba*, c quia nimirum conueniunt ei versus de Columba,

Est sine felle, gemit, rostro non lædit, & vngues
Possidet innocuos, puráque grana legit.

d Luc.8.22. e Mat.13.24. f 1.Cor.3.9. g Matt.13.47. h Eph.4.13 i Eph.3.10.

Nauicula, d quia dum in terris versatur, similis est nauiculæ quæ per mare interdum placidè aura secunda fertur, mox surgentibus ventis, & intumescentibus vndis periclitatur: cuius Christus *Nauclerus* est, *Remiges* Ministri. *Agro*, e & Aruo, f *Sagenæ* comprehendenti bonos & malos pisces: g vni & singulari viro, h vt denotetur eius vnitas. Denique *Speculo*, in cuius contemplatione ipsi Angeli proficiunt, in tam multiplicis turbæ coniunctione, & discordi concordia multiplicem illam Dei Sapientiam agnoscentes. i

Cur Sancta nominatur Ecclesia?

k 1.Ioh.1.7. Eph.5.25.26. Heb.9.14. l Rom.8.1. Eph 5.26.27. Philip.3.12 m Rom.1.7. & 8.1. 1.Cor.1.2. & 6.11.

1. Quia sanguine Christi redempta, mundata, iustificata, & sanctificata est. k

2. Quia fide beneficium illud recipiens per Spiritum sanctum sanctitati & iustitiæ studet: quo quidem fit vt sanctitas eius inchoata in dies augetur, sed in altera vita demum perficietur. l Quæ omnia Ecclesiæ tribuuntur propter solos Electos. m

Quæ Causa finalis Ecclesiæ?

n 1.Pet.2.9 o Ps.16.20. 1.Pet.1.4.

Verus Dei cultus. Electa enim, collecta, & Ordinata ad verum cultum Dei, & ad Deum glorificandum, tum in hac, tum in æterna vita. n Finis verò ad quem tendit Ecclesia, Deus est, in cuius conspectu est gaudiorum satietas, nempe illa cœlestis hæreditas, quæ nec perire potest, nec contaminari, nec marcescere. o

2. Ipsa Ecclesiæ perfectio & absoluta consummatio vltimo illo die quando aggregabuntur Electi ex quatuor ventis, ac tum demum omnes euademus in vnitatem fidei, & agnitionis Filij Dei in virum perfectum, in mensuram staturæ adulti Christi, Eph.4.13.

Quis Effectus seu Officium Ecclesiæ?

Audire vocem sui Pastoris, alienam fugere, credere Verbo Dei, eíque obedire, vti Sacramentis legitimè

gnoscere, recipere, & amplecti solum Christum, pro Pastore, Doctore, capite, sponso, & seruatore: Claues denique à Christo acceptas exercere, i. Ministerium Verbi diligenter custodire. a

a Ioh. 10. 3. 1. Cor. 11. 23. Mat. 16. 19. & 18. 18. Ioh 20. 23. Heb. 13. 17.

Quis fructus seu Vsus Articuli de Ecclesia?

1. Vt nihil optabilius nobis sit, quàm in ea versari, extra quam non est salus.

2. Vt certò persuasi nos eius esse ciues, de salute nostra in Christo fundata nihil dubitemus, à quo non magis auelli possumus, quàm membra eius discerpi ac dilaniari possunt.

3. Vt promissiones istas ad nos pertinere sentiamus, salus erit in Sion, Deus in perpetuum commorabitur in medio Ierusalem, (i. in Ecclesia, cuius mons Sion & Ierusalem olim fuerunt typi,) ne vnquam commoueatur. b

b Ioel. 2. 32. Abdiæ v. 17. Psal. 46. 01.

Quæ Repugnantia?

1. Hostes Ecclesiæ, qui ex castris Satanæ, subinde erumpunt, vt sunt tyranni, qui aperta vi: Sophistæ, qui doctrinæ deprauatione: Hypocritæ, qui superstitione: & Epicurei, qui vitæ improbitate Ecclesiam oppugnant.

2. Pontificiorum error, qui Cathecumenos, & Sacramentis nondum initiatos infantes, ab Ecclesia excludunt; 2. Ecclesiam in ciuile Regnum, quod brachio seculari opus habet, & in Monarchiam supremam totius Orbis terrarum transformant, in qua Papa irrefragabiliter habeat potestatem in omnes tam laïcos, quàm clericos, adeóque Cæsares & Reges, ius in cœlo & in terra, & sit Episcopus vniuersalis totius Orbis. 3. Ecclesiam multiplicem esse docent, & Christum quidem Triumphantis Ecclesiæ caput esse: Militantis verò Papam, qui sit distributor thesauri Ecclesiæ: Et dicunt esse de necessitate salutis, credere Pontificem Ro. esse super omnes Ecclesias, seu, vt habet Articulus Bonifacij 8. Supremum omnium Dominum. 4. Catholicam Ecclesiam non soli Verbo, sed certo loco, putà vrbi Romæ, Papæ, & Episcopis alligant, & personalem successionem absolutè pro certa Ecclesiæ nota ponunt: per Ecclesiam solos Pastores intelligunt, & hæresim dicunt, Ecclesiæ nomen ad fidelium multitudinem referre, contra dictum Chri-

sti, super hanc petram, i. meipsum, ædificabo Eccle[illegible] meam; Et symboli Articulum, qui iubet nos credere Ec-clesiam Catholicam. 5. Verbum Dei Ecclesiæ, aut Ec-clesiam Dei Verbo subiiciunt. 6. Doctrinas & man[illegible]ta hominum, fundamentum Ecclesiæ statuunt. 7. V-nitatem Ecclesiæ non in fide & Spiritu, sed in Ce-remoniarum earundem vsu & similitudine consti[illegible] Et præterea Ecclesiæ veræ notas esse multitudi[illegible] visibilitatem, perpetuitatem, antiquitatem, & [illegible] docent.

3. Clerus Romanus, seu Colluuies Monachor[illegible] Sacrificulorum, qui natiuam sententiam Scriptu[illegible] corrumpunt, Christi officium reipsa negant; [illegible] vel alienis operibus tribuunt, quod Christi sol[illegible] & eorundem sectæ, quarum aliæ aliis Magistr[illegible] nuncupatæ, quorum sibi regulas sequendas [illegible]runt.

4. Omnium infidelium conuentus, qui Prophet[illegible] & Apostolicam doctrinam, Christumque ipsum [illegible] & persequuntur.

5. Error eorum, qui vnumquemque in sua religione seruatum iri somniant, cùm extra vnicam illam Catholi-cam Ecclesiam nulla sit salus.

6. Academicorum, qui ἀκαταληψίαν in Ecclesi[illegible] uehunt.

7. Platonicorum, qui Ecclesiam penitus [illegible] tempore inuisibilem esse, & contrà, Eorum qui Ec-clesiam in his terris semper esse & fuisse visibi[illegible]tant.

8. Donatistarum, Anabaptistarum, & Schism[illegible]rum, qui, propter malos, secessionem ab Eccles[illegible] faciunt, in qua verum Euangelium sonat, & Sacra-menta rectè administrantur; qui vnitatem corpo[illegible] Christi, quantum in ipsis est, scindunt; Vincul[illegible] id est Charitatem disrumpunt, qua Christus in [illegible]clesiam connectit: superbè Ecclesiam conte[illegible] séque ipsos in discrimen salutis coniiciunt, quia [illegible] communicare Christo, qui non communicat Ec[illegible] Christi.

9. Διχοστασίαι & schismata, non ea, quibus [illegible]

ditur vnitas, qualis Iudæorum, quæ post auditum Christum, oborto schismate scindebatur, *a* aut boni à malis se seiungunt: sed Factiones, quibus fidelium societas in partes & studia contraria scinditur, vt cùm Corinthij in partes sunt diuisi, *b* vel cùm non solùm sententiis & voluntatibus, sed in ipsa sacrorum communione, & ritibus alij ab aliis dissident, ita vt alij, aliorum communionem, quasi damnabilem fugiant: hæresis enim propriè declarat certam quandam factionem & sectam doctrinæ causa exortam. *c* Vnde & Hæretici dicti, qui à recepta sana doctrina ita aberrant, vt contempto Dei & Ecclesiæ ipsius Iudicio, in sententia permaneant, & Ecclesiæ concordiam violent.

a Ioh 9.16. & 10.9.

b 1. Cor. 10. 11.18. & 3. 3.

c Act. 5.37.

16. Contemptus cœtuum Ecclesiasticorum, Eorum scilicet qui sibi scire omnia videntur, vel negotiis domesticis detineri sinunt, vel Concionatoris personæ humilitate, vel negotio aliquo impediti Conciones negligunt, vel crucis timore, vel in potentum, aut amicorum gratiam eas aspernantur. Item abusus eorum, qui vel stulta quadam deuotione, aut ostentatione ex consuetudine quadam, vel ad fallendum temporis tædium, vel rarissimè cœtus sacros frequentant, aut in iis nugantur, aut animo peregrinantur, vel vno aut altero Verbo audito egrediuntur: vel denique, Conciones quidem audiunt, sed malè viuunt.

LOCVS XLII.

De Ministerio.

Vnde dicitur Ministerium?

A Ministrando, Græcis Διακονία, sumpta origine à voce Κονὶς vel Κονία, quæ cinerem & puluerem significat. Hinc Κονεῖν, quod est ὑπηρετεῖν, seruire, & in puluere

desudare. Inde διακονεῖν, inseruire: & διάκονος, qui & ὑπηρέτης, & δοῦλος, minister, seu seruus in genere, qui in Mi-
a Matt.20. nisterio ad sudorem vsque puluereum laborat. a Hinc
26.27. in Nouo Testamento *Diaconus* in genere significat Personam in administranda Republica, b vel familia, c vel
b Rom.13. Ecclesia d seriò & magno animo laborantem: & διακονία,
4. ministerium, tum officium docendi, e tum quamuis
c Matt.22. 13. functionem Ecclesiasticam denotat. f Sunt distinctio-
d Rom.16. nes ministeriorum, sed idem Dominus, 1. Cor.16.15.
14. 2. Huic vicina vox est λειτουργίας seu Administratio-
e Act.6.4. nis, παρὰ τὸ λειτουργεῖν, ministrare, munere suo fungi,
2.Cor.6.3. Act.13.2. λειτουργούντων αὐτῶν τῷ κυρίῳ, id est ministranti-
Eph 4.12. bus illis, vel (vt Chrysostomus exponit,) prædicanti-
f 1.Cor.16. bus, non sacrificantibus; nisi quatenus solet transferri
5. λειτουργίας & sacrificij nomen ad publicas Ecclesiæ functiones, vt Philip.2.17. *Quin si offerar* ἐπὶ τῇ θυσίᾳ, καὶ λειτουργίᾳ τῆς πίστεως ὑμῶν. Qua ratione Veteres Cœnam Domini λειτουργίαν & sacrificium vocarunt. (Vnde manauit illorum error execrandus, qui Filium Dei quotidie in Ecclesia sacrificari & offerri contendunt) Inde dicti λειτουργοὶ, qui publico munere funguntur, siue Ecclesiastico, vt Ministri, g siue politico, vt Magistra-
g Rom.15. tus, qui & λειτουργὸς & διάκονος Dei dicitur. h Sic Heb.
16. 1.7. Angeli vocantur λειτουργοὶ, & λειτουργικὰ πνεύματα,
h Rom.13. seu officiarij & Apparitores. Hinc etiam publica Ec-
4.6. clesiæ munera, λειτουργίαι appellantur, vt Luc.1.23. *Factum est vt impleti sunt dies* τῆς λειτουργίας, id est ministerij Zachariæ; Et ipsa munerum functio sic dicta; vnde quis olim sacrificia illa Leuitica vocasset λειτουργίας, Heb.10.11. Omnis Sacerdos adsit καθ' ἡμέραν, quotidie operans, aut sacras conciones, vel sacram mysteriorum operationem seu administrationem, λειτουργίαν vocet. Cœpit etiam Eleemosynis metaphoricè, λειτουργίας, oblationis & sacrificij nomen tribui, i ἡ διακονία τῆς λειτουρ-
i Rom.15. γίας ταύτης supplet quæ sanctis desunt: Et Gentes di-
27. cuntur debere Pauperibus Sanctis, qui erant Ierosoly-
Philip.2. mis ἐν τοῖς σαρκικοῖς λειτουργῆσαι, in corporalibus ministrare,
25.30.& 4. Rom.15.27. Qua ratione omnes Christiani dici pos-
18. sunt λειτουργοὶ: sicut Paulus Philip.2.25. Epaphroditum
2.Cor.9.12. appellauit λειτουργὸν, id est ministrum suarum necessitatum. *Postremò*, λειτουργίαι etiam dictæ sunt in historia

Eccle-

Ecclesiastica, formulæ illæ de Agendis in Ecclesia, vt λειτουργίαι Basilij, Chrysostomi.

3. Quilibet cultor Christi titulo Diaconi seu Ministri ornatur, Ioh.12.26. Ἐὰν ἐμοὶ διακονῇ τις, ἐμοὶ ἀκολουθείτω. Specialiter verò διακονία, Curam pauperum significat, *a* & Collecta ipsa, Διακονία dicitur: *b* sicut διακονεῖν, *c* pecuniam in vsus pauperum collectam distribuere. Vnde διάκονοι propriè dicti qui pauperum curam habent: *d* & Diaconissæ in historia Ecclesiastica, quæ ægris pauperibus ministrabant, vel veluti Publicæ fratrum peregrinorum προστάτιδες & Hospites erant. *e* Christus autem Rom.15.8. dicitur διάκονος περιτομῆς. Non Circuncisionis ipsius, seu Legis, quam suo aduentu abrogauit, aut potiùs compleuit, sed Circuncisorum Iudæorum, intra quorum fines se continuit, quandiu in terris versatus est: *f* vt & Apostolus professionis nostræ, i. Euangelij, *g* vt qui sit & ipse ἀπόστολος missus à Patre. Nos hic Ministerium generali significatione pro Ecclesiastica functione vsurpamus.

a Rom.12.7.
b 2.Cor.9.1
c Rom.15.25.
d Act.6.3.
e Rom.16.1. 1.Tim.3.9.10.
f Mat.15.24.
g Heb.3.1.

Cur vocas Ministerium?

Quia non est ἀρχὴ, Principatus, Dominium, Magisterium, aut munus imperiosum: sed ὑπηρεσία καὶ διακονία, quæ idem declarat atque λειτουργία, *Ministerium*. Nec Ministri Ecclesiæ sunt ἄρχοντες, κύριοι, seu Domini, qui vel Cleris, vel conscientiis, vel membris Ecclesiæ dominari, vel potestatem condendi Leges, & transferendi Regna sibi arrogare debeant, sed vnius Principis, ac Domini Dominorum serui seu Ministri. *h* Nam Christus Dominium Ministris expressè, prohibuit, tum verbo, Luc. 22.25.26. inquiens, *Reges Gentium dominantur eis, vos autem non sic*: tum Exemplo, vers.17. *i* adeóque ipse Petrus, 1.Petr.5.3. *Non dominantes Cleris, sed Exemplaria facti gregis*: Vnde Bernardus ad Eugenium Papam, *Planum est Apostolis interdicitur Dominatus. I ergo tu & tibi vsurpare aude, aut dominans Apostolatum, aut Apostolicus Dominatum. Planè ab vtroque prohiberis. Si vtrumque simul habere voles, Vtrumque amittes.* Hæc ille.

h Rom.1.1. Philip.1.1. Iacob.1.1. 2.Pet.1.1. Iudæ 1.
i Matt.20.28. Ioh.13.4.13.

Quid est Ministerium?

Est functio Ecclesiastica in his terris, tum ad docen-

dum verbum Dei, tum ad Sacramentorum diuinitùs instititutorum, disciplinæ Christianæ, & rerum Ecclesiasticarum administrationem, à Deo instituta.

Quid Minister Ecclesiæ?

Persona legitimè vocata, vt doceat Verbum Dei, & Sacramenta, disciplinam, & res Ecclesiæ, ex Verbi Dei perscripto, administret.

Quotuplices sunt Ministri Ecclesiæ?

Duplices: alij Veteris, alij noui Testamenti. Et rursum Ministri Ecclesiæ veteris Testamenti, alij perpetui, & quasi ordinarij, vt Patriarchæ, Sacerdotes, Leuitæ, Scribæ: alij Temporarij, & quasi Extraordinarij, vt Prophetæ fuerunt: Pharisæi enim & Sadducæi, non munerum publicorum, sed sectarum nomina fuerunt, vt apparet ex Actis cap. 23. 9.

Qui fuerunt Patriarchæ?

a *Exod. 6. 13. Paral. 8. 10. Act. 7. 9.* b *Gen. 8. 16. & 6. 13. 14. & 12. 7. & 20. 31. & 28. 12. & 46. 2. Num. 12. 6.* c *Gen. 4. 3. 4.* d *Gen. 5. 22. Iudæ 14.* e *1. Pet. 3. 19. & 4. 6. & 2. Pet. 2. 5.* f *Gen. 14. 18. Heb. 7. 1.* g *Gen. 13. 18. & 17. 23. & 20 17. & 22. 10. 13.*

Capita familiarum, seu Capita Patrum in suis cognationibus, *a* seu homines Veteris Testamenti ante & post diluuium vsque ad Mosem, quibus se Deus patefecit per Angelos, Visiones nocturnas, Apparitiones diurnas, & somnia: *b* idque voce hominibus perceptibili, atque effigiata ad sermonem vsitatum inter homines: pérque illos viua traditione tantùm, familias eorum religionem docuit, quíque Sacerdotum & Prophetarum loco in familiis suis fuerunt: sicut *Adam*, dum vxori & liberis promissionem de semine mulieris exposuit, genuinum Dei cultum docuit, & sacrificia Deo obtulit. *c* Sic *Enoch* septimus ab Adam, qui dicitur prophetasse. *d* Sic *Noe* præco Resipiscentiæ, Iustitiæ Euangelij & Christi vocatur, *e* quia totos annos centum viginti non desiit impios illos ante diluuium dictis & factis commonefacere, quanta illis ira Dei immineret. Exinde primarij in qualibet familia Doctores, simul & Sacerdotes fuisse traduntur. Sic in terra Chanaan ad Salem (quæ postea Ierusalem fuit) *Melchisedech*, (quem nonnulli Sem fuisse opinantur) Sacerdos Altissimi, idémque Rex Salem fuit. *f* Sic *Abraham* Doctoris & Sacerdotis officio functus est: *g* & per fidem obtulisse sacrificium dicitur.

a Post Abraham *Isaacus*: post Isaacum *Iacobus*, qui & ipse suos docuit, vt Propheta: tum altaria pro suis variis habitationibus varia extruxit, & sacrificia obtulit b. a Heb. 11.17 b Gen. 33. 20. & 35 7. & 49. 1. & seq.

Tandem vbi tempus erat non iam familias priuatas, sed numerosum populum in vera Dei cognitione docere, *Moses* à Deo excitatus c, cultum & Ecclesiam in populo constituit: Et in hunc finem Sacerdotes & Leuitas instituit, quibus certas leges diuinitùs præscripsit, secundum quas Deus populum Israëliticum regi voluit: & non solum viua voce, sed Scriptis ex Dei mandato Verbũ Dei tradidit. Nam ante Mosem fuisse Scripturam diuinitùs inspiratam non legimus. c Exod. 3. 2

Quid fuerunt Sacerdotes?

Personæ mediatè vocatæ ex posteris Aaronis: (nam ij soli ἱερεῖς, & filij Aaronis dicebantur) & oleo inunctæ & consecratæ in conspectu populi *d*, vt doctrinam mediatè à Deo acceptam alios docerent, sacrificia offerrent, populo benedicerent, ac pro se & pro populo orarent & intercederent *e*. Hi erant superiores, qui populo in Tabernaculo inseruiebant: Inter quos erant qui ἀρχιερεῖς, *Principes Sacerdotum* vocabantur *f*, qui erant suarum familiarum capita, Quamobrem etiam vocantur *Principes Sanctuarij*, in 24. classes distributi *g*, quique omnes Christum figurabant *h*. Sed tamen semper vnus erat aliis omnibus superior, maximus natu inter filios & posteros Aaronis, qui *summus Sacerdos*, aut Pontifex dicebatur, & præcipue Christi Ecclesiæ suæ capitis figuram in muneris sui partibus gerebat *i*: Vt cui soli Sacrarium ingredi liceret *k*: solus appareret in conspectu Domini, Laminam præferẽs in vertice, in qua sculptum erat, *Sanctitas Domini*, vt Dominus placetur ipsis, Exod. 28. 36. Quanquam apparet ex vetere instituto, 1. Paral. 24. 2. 3. duos fuisse Põtifices qui vicissim fungerẽtur Sacerdotio: sic tamẽ vt vnus præcipuus esset, alter verò ab eo secũdus, vt liquet ex 2. Reg. 25. 18. & Luc. 3. 2. Vbi notandum non temere factum vt Spiritus Sanctus nunquam in Nouo Testamento Sacerdotis, vel Sacerdotij nomen peculiariter ad Euangelij

d Exod. 24. 41. & 29. 1. 7. Leuit. 8. 2. e Leuit. 9. 7. & 16. 6. 17. 18. Num. 6. 24 f 2. Paral. 14 Matt. 2. 4. g 1. Paral. 1. 5 h Heb. 5. 6. & seq. i Heb. 9. 11. k Leuit. 16. 2.

Ministros accommodarit: Christus enim factus in æternum Sacerdos ex Dei iureiurando, secundum ordinem Melchisedech, Heb.7.21. nullos habet sui Sacerdotij collegas: neque suis Sacerdotium, sed Ministerium reliquit, nempe quod nullum nobis sacrificium, cuiusmodi illud erat, quod à Sacerdotibus Lege procurabatur, superfit præstandum, nempe ἱερατικόν. Etsi per quandam similitudinem, quatenus spirituali gladio immolant & consecrant Deo homines, qui Euangelium annuntiant, Sacerdotes dici possint, vt vocantur etiam hoc nomine interdum omnes pij, quibus dicitur, si custodieritis præcepta mea eritis mihi in Regnum Sacerdotale. Exod. 19.6.

Quid Leuitæ?

Inferiores Sacerdotes, à Leui Iacobi ex Lea filio oriundi & denominati; ex quibus, alij in Tabernaculo, ac demum in Templo cultui diuino sub Sacerdotibus inseruiebant, Et ipsi aqua purificationis, & oblatione coram
a Num.8. 5. Ecclesia purificati. *a* Tabernaculum, quod erat portatile, & vtensilia portabant, & superioribus Sacerdotibus Sacrificantibus ministrabant, & iis in tota sacrificiorum administratione subseruiebant, sed non habebant ius sa-
b Num.18. 6.& 3.6. crificandi, *b* & ipsi decimas decimarum soluebant Sacerdotibus, *c* Quibuscum propterea Diaconi Noui Te-
c Num.16. 26. stamenti proprie sic dicti à veteribus comparantur. Ex quibus postea à Dauide *Cantores* Sacri, *Quæstores* rerum
d Paral. 23.35. sacrarum, Æditui, & *Ianitores* constituti sunt: *d* & *Mactatores* erant victimarum à 20. annis ad 50. *e* Alij verò per
e Ezech. 44.11. varias regiones dispersi partim sacra in Synagogis, partim ciuilia in portis cum senioribus tractabant.

Quid Scribæ?

f 1.Paral. 2.55. Eorum tria erant genera: *Vnum* eorum qui Regibus
Ierem 32.11 apparebant, vt 2.Reg.12.10. *Alterum* eorum, qui priua-
Psal.45.2. torum contractus & instrumenta scribebant, quos No-
g Ioh.1.18. tarios vocamus: quales fuerunt Cinei. *f* Scribæ denique
Esdræ 7.6. dicti sunt, Iuris diuini periti inter cæteros, & ipsi præ-
h Matt.7. 29.& 23. 2. cipuè ex Leui tribu, *g* qui tum in Synagogis, tum in templo Legem docebant: Qua de causa νομικοί, & νο-
Marc.12. 18. μοδιδάσκαλοι dicti sunt. *h* Sic dicti Γραμματεῖς, quod Legi scribendæ & interpretandæ vacarent, quasi sacra-

rum

Tabularum custodes *a*, & Doctores *b*.

Qui Prophetæ?

Personæ immediatè & extraordinariè à Deo vocatæ, quæ ex vnius Spiritus Dei extraordinario afflatu loquebantur, quæ intelligebant *c*, hoc est, tum vt ad Ecclesiæ gubernationem extraordinariè suscitati, de communibus eius necessitatibus Deum è re nata consulerent, tum vt cessantibus Sacerdotibus, Doctrinam Immediatè à Deo acceptam aliis traderent, Legem interpretarentur, cultũ Dei instaurarent, populum, quoties collapsus erat, Sacerdotes, Reges *d*, in officio peccantes, aut torpentes, magno zelo, & acri sermone corriperent *e*, adeóque erudirent, & excitarent ad bona opera; futura certissimè pronuntiarent, de mutationibus Imperiorum, de pœnis peccatorũ, de specialibus euentibus & liberationibus, ad vnius Dei gloriam, & populi salutem, &, quod præcipuum erat, populum spe Messiæ venturi erigerent, ac proinde diuino Spiritu acti, de illius Conceptione, Natiuitate, Passione, Morte, Resurrectione, Aduentu ad Iudicium, & Regno æterno prophetarent, sua cuique assignata Prouincia *f*. Παρὰ τὸ προφητεύειν, cui respondet τὸ μαντεύεσθαι, sic tamen vt hoc sit profanorum vatum, illud verò sacrorum.

Quanquam & hoc verum est, Prophetas etiam dictos, sed ab illis distinctos, qui erant Ordinarij Doctores, & humanitùs in Legis Doctrina instituti *g*. Vnde factum vt apud Paulum interdum Prophetãdi verbum, de Prophetarum Interpretatione etiam absque futura prædicendi Spiritu vsurpetur *h*. Propheta autem κατ' ἐξοχὴν Christus dictus est, Prophetarum omnium caput.

Quomodo veri Prophetæ ad Prophetandum imbuebantur?*

Vel *per visiones & figuras*, seu imagines menti vel oculis ipsorum obiectas *i*: Vnde *Videntes* dicebantur *k*. sicut Ieremias vidit Ramum Amigdalæ, & ollam succensam *l*: Ezechiel quatuor animalia, & totidem rotas *m*: Daniel in pariete digitos scribentes *n*: Zacharias *o* hominem insidẽtem equo ruso inter myrtos, & cornua quatuor. Vel *per somnia* diuinitùs immissa: Vel *interno afflatu* Spiritus

a *Ierem* 8.8
b *Matt*.13.52.
c *Heb*.1.1.
d 2.*Sam*.12 7.
e *Exod*.32.21.
1.*Sam*.2.27
f *Esa*.1. & 6. 1.
Ier.1. 4. & *seq*.
Ezech.1.2.3 & *seq*.
1.*Pet*. 1.11.
2 *Pet*. 1.21.
Esa. 7.14. & 9 3.6.
Mich.5.2.
Esa.53.*toto cap*.
Luc. 24.27.
g *Ier*. 26.11 & 29.1.
h 1.*Cor*. 14 29.
* *Deut*.18. 15.
Ioh.1.45.
Act.3.22.
i *Num*. 12. 6.
k 1. *Sam*.9 9.
l *Ier*. 1. 11 13.
m *Ezech*. 1.5.
n *Dan*. 5. 24.25.
o *Zach*. 1. 8.10.

a 2.Pet.1.21 Dei: *a* vel *verbo expresso* per Apparitionem Angeli
b Gen.18.13 Deum repræsentantis: *b* Vel *Dei ipsius ore ad os loquen-*
Heb 3.2. *tis*, i. familiariter, quod Mosi accidit. *c*
c Num.12.
8.& 16.20. *Quid differebant Prophetæ à Sacerdotibus?*
36.

1. Sacerdotes semper erant ex tribu Leuitica: Prophetæ etiam ex aliis. *d* 2. Sacerdotum erat non tantùm orare & docere, sed sacra administrare, quod Prophetæ non faciebant: nam quòd Elias sacrificauit, etiam extra locum à Deo electum *e*, extraordinarium fuit, quia priuato instinctu Dei agebatur contra Legem in communi propositam, inquit August. in Leuit. quæst. 56. Ipse Legislator, cùm aliquid contra suas Leges iubet, mandatum eius pro Lege habendum est. 3. Sacerdotes successione tantùm eligebantur, & obtinebant ordinarium Ministerium: Prophetas verò Deus pro arbitratu suo, extraordinaria ratione mittebat, & nulla, ne sexus quidē, habita ratione suo Spiritu afflabat *f*. 4. Sacerdotes errare poterant, vt Aaron: Prophetæ autem veri, nempe Spiritu Dei acti, quatenus Prophetæ erant, non errabant.

d Isa. 1.1. Dan. 1.3. Amos 7.14.
e 1.Reg.18.38.
f Iudic. 4.4.
2.Reg.22.15

Quot sunt genera seu Species Ministerij Noui Testamenti?

Paulus Rom. 12.6.7. duas facit, nempe Prophetiam, & Diaconiam, siue Ministerium: *Prophetiæ* nomine comprehendens munus eorum qui in docendo & exhortando, seu in Sermone, nimirum concionatores Pastores, & Doctrina, nempe Doctores, laborant *g*. Ministerij verò seu *Diaconiæ* nomine Officium eorum qui aliis in rebus, vt Eleemosynarum distributione, morum censura, curandis pauperibus, Ecclesiæ inseruiunt, intelligit, seu alia Ecclesiastica munera, quibus se abdicarunt Apostoli *h*.

g 1. Tim.5.17.
h Act.6.2.3.4.

Similem adhibet distributionem Philip. 1.1. 1. Tim. 3.2.8. nominans Episcopos, quos Rom. 12.6.7. vocat Prophetas, quibus nimirum Sermonis Ministerium commissum est, cæteros nomine Diaconorum intelligens. Sic Petrus 1.Pet. 4.11. *Siquis loquitur, loquatur vt Eloquia Dei: si quis ministrat, ministret tanquam ex viribus quas suppeditat Deus.* Proinde eorum qui functiones Ecclesiasticas gerunt, alij sunt Docentes, alij Ministrantes.

Qui sunt Ordines Docentium?

Idem

Idem Paulus Eph.4.11.quinque enumerat, Apostolos, Prophetas, Euangelistas, Pastores, & Doctores. Ex quibus *Apostoli, Prophetæ*, & *Euangelistæ* Vocationes temporariæ & extraordinariæ fuerunt, ac propterea iam desierunt. *Pastores* verò & *Doctores*, quæ sunt Vocationes Ordinariæ, ad aduentum vsque Christi perpetuò mansuri sunt. Nam Prophetia & Notitia, id est ipsa Docendi & Prophetandi munera, Ecclesiæ colligendæ & in hac vita fouendæ causa, à Deo instituta, ideo abolenda, id est nullius vsus futura dicuntur, 1. Cor.13.8. Deo nimirum per se, intrinseca vi effecturo in altero seculo, id cuius speciem aliquam per Ministros suos in nobis inchoauit.

Qui fuerunt Apostoli?

Peculiariter & κατ' ἐξοχὴν sic dicti primarij, tum vndecim illi, non ab hominibus, neque per hominem, sed Immediatè à Christo adhuc in terris versante, antequam pateretur, è mũdo Electi & vocati, *a* deinde præconum instar, vt gentem suam tantùm, excitarent, & ad Christum audiẽdum pararent missi; & demum post Resurrectionem ab eo ad eundem Apostolatum confirmati, vt commissam sibi doctrinam, per totum mundum publicarent *b*. a *Matt.* 10. 6.7.

b *Matt.* 28 19.20. *Mar.*16.15. *Ioh.*20.21.

Sed quia iusserat illos expectare Ierosolymis, donec virtute induerẽtur ex alto; *c* post Ascensionem in cœlos, eodem loco & tempore, id est ipso die Pentecostes, visibili Spiritus Sancti donatione, ceu solenni quadam inauguratione, simul ipsis adiuncto Matthia coram toto populo Israel, in Apostolatu, ordinati & declarati sunt Apostoli Christi: Cuius etiam respectu dicuntur tunc è cœlo dati à Christo *d*. c *Act.*1.24

d *Act.* 2.1. 2.3.7.14. *Eph.*4.11.

Ex quo liquet, tam solennem missionem Spiritus Sancti ad nullos alios quàm ad illos duodecim, plantãdis per Orbem terrarum Ecclesiis, tam peculiari Spiritus Sancti abundantia destinatos pertinuisse: sicut istis propriè & peculiariter promissio facta fuerat *e*, sicut & eis proprius fuit Apostolatus *f*. Tum duo illi asciti à Christo post eius Ascensionem, Matthias per sortem *g*, & Paulus cœlesti vocatione *h*, qui omnes tanquam futuri Ecclesiæ ædificij Architecti, fundatores, & veluti Patriarchæ, non ad docendum in certis tantùm sedibus, sed ad plantandas passim Ecclesias in Orbem vn-

e *Luc.* 24. 49. *Matt.* 28. 6.19. g *Act.*1.22. f *Act.*1.26 h *Act.* 9.3. 15. *Gal.*1.1.

uersum missi: vnde & Apostoli dicti sunt, quasi Dei Legati, quique doctrinam Euangelij θεοπνεύστως tum viua voce, cum scriptis tradiderunt : sic vt ipsorum Doctrina sit Canon & Regula totius Christianæ Religionis, ad consummationem seculorum annuntiandæ, & virtute edendi miracula à Christo donati, eam confirmarunt miraculis, & Sacramentorum administratione obsignarunt a, &

a Matt.28. 19.

quod in iis præcipuum fuit, soli in Ecclesiæ primordiis signo visibili Impositionis manuum Spiritum Sanctum contulerunt, quique omnes & singuli æquales inter se prima & precipua, sed spirituali, Ecclesiastica & pari potestate & dignitate fuerunt, non quoad dona Spiritus: nam etsi idem Talentum omnibus datum, aliis tamē duplicatum, aliis triplicatum fuit: & excelluerunt alij aliis labore & præstantia gratiæ b.

b 1.Cor.15. 10.

Quo munere optimè defunctis illis, simul Apostolicum munus desiit, non quoad ipsorum doctrinam, ad quam perpetuò obligatur Ecclesia, nec quoad Ministeriū prædicandi Euangelium, & administrandi Sacramenta: sed quoad Apostolicam ὑπεροχὴν, authoritatem plenissimam, αὐτόπιστον, (vt qui illorum doctrinæ resisteret, non homini, sed Deo resisteret,) & nullis finibus terrarum circumscriptam, sed per totum Orbem diffusam, Ecclesias fundandi & plantandi, & Spiritus Sancti χαρίσματα cum Impositione manuum conferendi, functiones perpetuas in Ecclesia constituendi. Denique & regulam Regiminis Ecclesiæ præscribendi. Hactenus enim munus eorum fuit temporarium: Illud enim Christi iamiam discessuri, Ioh. 20.21 *Vt me misit Pater, ita ego mitto vos*, ad solum Apostolatum restringendum est: Fuerúntque Prophetarum veluti Successores, sed Prophetæ Seminatores, Apostoli verò Messores c: & illi de venturo Christo, hi de exhibito prædicarunt.

c Ioh.4.35.

Quinam dicti sunt Prophetæ?

Specialiter qui sub initio prædicati Euangelij singulari per Spiritus Sancti afflatum Reuelationis & Sapientiæ, & interdum magni momenti casus Ecclesiæ, aut aliorum fidelium euenturos, prædicendi dono pollebant, quos Dominus Apostolis, licet hoc ipso quoque Spiritu Prophetiæ preditis adiunxit, vt hoc etiam Spiritus Sancti supernaturali

naturali charismate Apostolicam prædicationem confirmarent: quo Deus tunc nascentem Ecclesiam suam exornare & confirmare voluit: quales Agabus, & quatuor Philippi Euangelistæ filiæ *a*. In genere tamen Prophetæ dicebantur, qui singulari dono pollebant Interpretãdi Scripturas *b*, quales sunt hodie Eruditi Scripturę Interpretes.

a *Act.* 11. 28. & 21. 9. 10. 11.

b 1. *Cor.* 14. 29. 32.

Vnde Prophetare, pro Prophetias interpretari, 1. *Cor.* 11. 4. 5. & *Prophetarum Spiritus*, 1. *Corint.* 14. 32. *pro doctrina quã adferunt Prophetæ Spiritu Dei afflati.*

Qui Euangelistæ?

1. Comites, συνεργοὶ, & συνστρατιῶται, Apostolorum, non ab ipso Christo, id est nullo hominum ministerio interueniente, sed ab Apostolis ipsis delecti aut assumpti, vt vices eorum in rigando, superstruendo, & ei quod susceperant operi perficiendo, & Euangelio prædicando, modò in vno, modò in alio loco quasi subsidiarij, & veluti Secundarij quidam Apostoli, non in vna tantùm Ecclesia, sed in pluribus Ecclesiis gererent, Et Pastorum oppidatim cõstituendorum, & ordinis sacrorum in Ecclesiis ad quas missi fuerunt, instituendi ius & potestatem haberent: idque tantisper dum ab Apostolis reuocarentur *c*. Quales fuerunt Timotheus *d*, & Lucas, Marcus, & Tychicus *e*, & Titus *f*, Philippus *g*, & alij, siue ex illis 70. discipulis, quos præter 12. Dominus designauerat *h*, siue ex aliis fuerint asciti.

c *Tit.* 1. 4.

d *Act.* 16. 1. *vers.* 2. *Tim.* 4. 5.

e *vers.* 11. 12.

f 2. *Cor.* 8. 23.

g *Act.* 21. 8.

h *Luc.* 10. 1.

2. Angustiore significatione quatuor illi Spiritus Sancti Amanuenses, quorum opera vsus est Dominus ad Euangelicam historiam Christi tradendam, & Ecclesiæ Christianæ primordia describenda, quorum duo Marcus & Lucas Apostolorum Comites & Euangelistæ: duo verò alij, Matthæus & Iohannes Apostoli & Euangelistæ fuerunt.

Anne nomina Apostolorum, Prophetarum, & Euangelistarum tribuuntur etiam aliis Ecclesiæ Pastoribus & Doctoribus?

Non, nisi καταχρηστικῶς: nam quòd ad Apostoli appellationem attinet, Andronichus & Iunias insignes dicuntur fuisse in Apostolis, id est apud veteres illos Apostolos, nõ tamen Apostoli vocati *i*. Deinde *k* duobus collegis Tito adiunctis, tribuitur Apostolorum nomen, non tamen simpliciter, sed cum adiunctione, id est quòd essent ab Ecclesiæ

i *Rom.* 16. 7.

k 2. *Cor.* 8. 23.

ſiis nonnullis ad Eleemoſynarum collectionem legati. Et Epaphroditus, non ſimpliciter Apoſtolus, videlicet Chriſti, ſed Philippenſium vocatur, ab illis ad Paulum miſſus ad ſubleuãdam Pauli inopiam *a*, ſed auguſtiſſimum illud nomen delectis illis ſimpliciter peculiare fuit, vt non temere dixerit Paulus, *Non omnes Apoſtoli*, 1. Cor. 12. 29.

a Philip. 2. 25.

Ad Euangeliſtas quòd attinet, τὸ εὐαγγελίζεσθαι quidem omnibus, quibus docendi munus mandatum fuit, tribuitur *b*. Sed Euangeliſtarum appellatio nullis quàm iis quos Apoſtoli ſibi in obeunda vel potiùs peragenda Eccleſiarum, quas plantabant, fundatarum ſtructura, prout res ferebat, adiungebant; nec vni plerumque Eccleſiæ, ſed prouinciis, ídque ad tempus duntaxat deſtinabant.

b 1. Cor. 15. 1.

Prophetarum tamen vocabulum interdum generaliter omnibus Verbi diuini Interpretib. tribuitur, vt Rom. 12. 6 *c*. Interdum à Doctoribus peculiariter diſtinguit, vt cùm inter διδαχὴν & ἀποκάλυψιν diſcrimen conſtituitur, 1. Cor. 14. 26. Item cùm διδασκαλία & παράκλησις, i. Doctores à Paſtoribus diſtinguuntur, vt Rom. 12. 7. 8.

c 1. Cor. 14. 29.

Qui dicuntur Paſtores?

Qui & Exhortatores, οἱ παρακαλοῦντες, *d* i. qui legitimè vocati, & certo cuidam gregi, ſeu vni Eccleſiæ addicti, Dei Verbum prædicant, & prædicando, non ſimpliciter illud explicant, ſed docendo, admonendo, arguendo, corrigendo, obiurgando, inſtituendo, hortando, conſolando, publicè & priuatim vſibus Eccleſiæ applicant *e*. Et præterea Sacramentis adminiſtrandis, & ſolennibus precibus concipiendis operam impendunt, ſimúlque cum Presbyteris cauendis offendiculis, & diſciplinæ Eccleſiaſticæ inuigilant *f*, qui & generali nomine Presbyteri dicebantur *g* & Diaconi *h*, προεστῶτες *i*, Et Heb. 13. ἡγούμενοι, denique & Epiſcopi dicebantur, παρὰ τὸ ἐπισκοπεῖν, quod eſt diſpicere, nequid ſuæ diœceſeos militibus deſit; quòd Paſtores oporteat quaſi ſpeculatores in Doctrinam & mores commiſſi Gregis inquirere: fuítque officij & laboris, non dignitatis nomen, omnibus Verbi Miniſtris commune. Nam Paulus Philip. 1. 1. plures vni Eccleſiæ Epiſcopos attribuit. Et Act. 20. 28. Epiſcopos plures Eccleſiæ Epheſinæ alloquitur.

d Rom. 12. 8.
e Act. 14. 23.
1. Cor. 12. 28
2. Tim. 3. 16 & 4. 2.
Tit. 1. 5 9. & 3. 10.
f Rom. 12. 7
g 1. Pet. 5. 2.
h 1. Cor. 3. 5 & Col. 1. 7.
i 1. Theſſ. 5.

Se-

Sed cùm in Collegio Pastorũ seu Presbyterorum ordinis & Politiæ causa vnus reliquis præiret, qui collegas conuocaret, & sententias rogaret, talem peculiariter veteres Patres, contempta nonnihil Spiritus Sancti lingua, *Episcopum* vocarunt, id est primum Ordine Pastorem, nõ tamen gradu, respectu collegarum suorum: quem Hieronymus Superattendentem, Ambrosius Superinspectoré, Iustinus Προεστῶτα, Antistitem vocat. Hinc prima tyrannidis in Ecclesiam fundamenta iacta. Ab Episcopis enim peculiariter sic dictis ad Metropolitanos quos Archiepiscopos vocant, specioso hoc Titulo, vt Synodi per singulas prouincias faciliùs cogerentur, à Metropolitanis ad quatuor Patriarchas seu Primates, Alexandrinum, Antiochenum, Hierosolymitanum, Romanũ, quibus accessit Constantinopolitanus, ab his inter se de primatu digladiantibus, ad Papam Oecumenicum peruentum est.

Qui Doctores?

Qui Scripturæ tantùm fideli & simplici Interpretationi incumbunt, & Scholæ Ecclesiasticæ regimini præsunt, vt syncera sanáque doctrina in Ecclesia retineatur, vel qui Dei Verbum ad veram Doctrinam tradendam, & falsam refutandam duntaxat explicant: quales fuerunt Catechetæ, vt Origenes in Ecclesia Alexandrina, Clemens, & alij.

Annon iidem Paulo Doctores, qui Pastores, vt Augustinus censet?

Non, quia vnis & iisdem diuersum nomen non tribueret, Eph. 4.11. Et manifeste Rom. 12.7. docentes ab Exhortantib. & Διδασκαλίας à παρακλήσει distinguit, itidémque λόγον & γνῶσιν, 1. Cor. 1.5. id est sanctæ facundiæ donum, planamque rerum sacrarum notitiam, siue Pastores à Doctoribus discernit.

Anne qui, quem vocant, gradum Doctoratus in Academijs adepti sunt, iure Doctores Ecclesiæ dici debent?

Nõ, quia ius Electionis, quod est totius Ecclesiæ, & quo, absque quisquis in Ecclesiã non ingreditur, est fur & latro, inquit Christus, Ioh. 10.1. nõ est ab Ecclesia ad Academiam seu Magistros collatũ. Tribuãt igitur sane isti sedulis discipulis, quod merentur pietatis & Eruditionis testimo-

rium: Docendi verò ius, & authoritatem reipsa docen[illegible] sola illis Ecclesia ordine legitimo certo loco conced[illegible] verè Doctores esse & haberi volunt.

Quinam hisce subalternabantur?

Exercitij potiùs quàm officij gratia. 1. *Ostiarij*, qui [illegible] stodiæ Ianuarum Templi præfecti erant, vt [illegible] admitterent, sceleratos autem arcerent ab Ecclesi[illegible] à mysteriis excommunicatos.

2. *Ἀκόλουθοι*. Episcoporum Comites & Pedisequi [illegible] stes videlicet & imitatores omnium eorundem di[illegible] & factorum, simúlque ministri promptissimi.

3. *Lectores*, Præambuli, ac Ministri Pastorum [illegible] ctorum ex editiore loco Scripturam legentes: ita vt [illegible] annum omnes Codices Bibliorum propter fami[illegible] Scripturæ cognitionem perlegerentur.

4. Fit quoque mentio apud Scriptores satis [illegible] *Exorcistarum*, παρὰ τὸ ἐξορκίζειν, coniurare, id [illegible] Dei nomen adhibitum præcipere, qui miraculo[illegible] nio pollentes, inuocato Christi nomine, & manu[illegible] positione, ab ἐνεργουμένοις, id est à dæmonio obsessis, [illegible]
a Act. 19. 13. bolos eiiciebant *a*, sed quorum munus desiit, cum [illegible] culorum dono.

Cleri autem dicebantur in Scripturis, ipsi cred[illegible] seu Ouium Greges, & Ecclesiæ membra, quia sunt [illegible] hæreditas Domini, 1. Pet. 5. 3. Postea verò vetere[illegible] abusiuè Cleri nomen ad Collegium Ecclesiastico[illegible] nistrorum transtulerunt, & tandem dicti etiam [illegible] rici studiosi omnes qui alebantur, vel parentum, [illegible] blico Ecclesiæ sumptu, ad Ministerium Ecclesiæ [illegible] di. Sed ex nata distinctione Cleri, & Laicorum, [illegible] Magistratuum, & tyrannis in Ecclesiam inuect[illegible]

Quinam Pastores & Doctores, ab Apostolis, Prophe[illegible] tis, & Euangelistis differunt?

Nihil quidem quòd ad Ministerij Essentiales [illegible] quæ sunt pura Verbi Dei prædicatio, Sacrament[illegible] administratio, & diligens morum Correctio: sed [illegible] quæ fuerunt Apostolicæ vocationis peculiaria, long[illegible] ferunt. Nam 1. Cor. 12. 8. Apostolus partitus Mini[illegible] Verbi in λόγον σοφίας, & λόγον γνώσεως, Apostolis, Proph[illegible]

& [illegible]

& Euangelistis tribuit Sapientiam, nempe excellentiorem illam, & omni exceptione maiorem mysteriorum Dei notitiam, cum summa authoritate coniunctam, & peculiari Spiritus Sancti afflatu, καὶ ἀποκάλυψει videlicet collatam, a γνῶσιν verò i. notitiam Euangelij ex auditu, & Sacrarum Scripturarum lectione, i. studendo & discendo comparatam, ad Pastores & Doctores ordinarios refert. a 1. Cor. 14. 9

Dona verò Apostolorum personalia, i. propriè Apostolis solis data: velut 1. Prophetia ex singulari reuelatione. b 2. Discretio Spirituum, Donum linguarum, Donum edendi specialia miracula, c Donum conferendi Spiritus Sancti χαρίσματα per impositionem manuum, & seuerissimè pœnis extraordinariis contumaciam vindicandi, vt in Anania, & Sapphira, & in Elyma mago apparuit. d 3. Testimonium Spiritus Sancti, quòd non errent. 4. Ipsa Apostolici muneris authoritas, cæteris omnibus non tantùm ordine, sed gradu & potestate superior, & cura latè per vniuersum terrarum orbem patens, non vni duntaxat gregi, aut Ecclesiæ alligata, vt apparet Matth. 28. 19. e Ista, inquam, personalia dona, Apostolicaq; authoritas, neque ad Pastores, neque ad Doctores Ecclesiæ transierunt, sed cum illis primis extincta sunt. b Act. 11. 27. & 21. 10. c 1. Cr. 12. 9. 10. 8. 21. d Act. 5. 5. 10. & 8. 20. & 13. 10. 11. 1. Cor. 10. 6. e Marc. 16. 15. Act. 1. 2. 2. Cor. 11, 28.

Qui sunt Ordines Ministrantium?

Duo, Vnus presbyterorum, & Diaconorum alter. Sunt autem presbyteri duorum generum: Alij Pastores & Doctores qui sermonis & Doctrinæ, Alij qui gubernationi vacare debent. 1. Tim. 5. 17. *presbyteri qui benè præsunt, duplici honore digni sunt: maximè qui laborant in sermone & in Doctrina.* Presbyteri peculiariter sic dicti, i. Seniores, potius à moribus, quàm ætate, quatenus à Pastoribus distinguuntur, nec Dei verbum prædicant, sunt probatæ pietatis viri ex laicis selecti, Assessores Pastoribus dati in peculiari morum censura & Ecclesiæ regimine singulis Ecclesiis, vt mores gregis, cui præfecti sunt, diligenter obseruent, & constanter singulos ex Dei verbo moneant, si quod vel in Doctrina, vel in vita vitium & offendiculum animaduerterint: de quibus Act. 14. 23. f quos Paulus abstracta voce κυβερνήσεις, pro concreto κυβερνήτας peculiari appellatione vocat, 1. Cor. 12. 28. à f Act. 20. 17. 1. Tim. 4. 14. & 5. 17.

à Pastoribus & Doctoribus sic propriè vocatis distinctos, & προϊστάμενοι, Rom. 12.8.

Interdum generali voce Vigiles & Episcopos, id est Inspectores: quos Morum Censores dicere possumus: quorum vnà cum Pastoribus & Doctoribus collectorum cœtus, *Presbyterium* dicitur *a*, & Ecclesiasticum συνέδριον, & Consistorium: quibus etiam Ecclesiasticæ disciplinæ cura committebatur. Quòd verò illis spatium nō perpetuum, sed vel annuū, vel lōgius præscribitur, idcirco fit, 1. Quòd plerique munus istud vltrò, vt nunc sunt tempora, recusant. 2. Quòd expediat interdum eos mutari. 3. Quòd Ecclesiæ interest, ad Ecclesiasticam tyrannidem vitandam, vt aliqui etiam ex plebe norint, quid in Consistoriis & Ecclesiastica Iurisdictione geratur, & quàm rectè Leges de iis rebus positæ obseruentur. De quibus Ambrosius *In 1. ad Timoth. 5. 1. Et Synagoga, & postea* Ecclesia seniores ex populo habuit, sine quorum consilio Nihil agebatur in Ecclesia. Quod qua diligentia obsoleuerit, nescio, nisi forte Doctorum desidia, aut magis Superbia, dum soli volunt aliquid videri *b*.

a 1. Tim. 4. 14.

b 2. Paral. 19. 8. Ierem. 19. 1

Qui Diaconi?

Oeconomi domus Dei, ex communi Ecclesiæ cœtu legitimè delecti, peculiariter sic appellati, qui ærario Ecclesiastico, seu muneri τῶν ἀντιλήψεων, i. opitulationum præsunt, id est tum recipiendis, tum certo ordine dispensandis & distribuendis sacris Eleemosynis & Collectis, cæterísque Ecclesiæ bonis, ex suo, Pastorum, & Presbyterij Iudicio administrandis, & ad pauperum, Orphanorum, Viduarum, & hospitum, imprimis autem Domesticorum fidei, ac reliquos sacros vsus præficiuntur *c*. Quibus propterea præcipitur, Rom. 12. 8. ὁ μεταδιδούς, ἐν ἁπλότητι, id est *Qui distribuit, id faciat bona fide, & sine personarum respectu.*

c Act. 6. 1. 2. vers. Gal. 6. 10. Philip. 2. 1. 1. Tim. 3. 8. 12. & 5 8.

Enimvero peculiariter Diaconorum appellationem à Ministerio mensarum sumpserunt, quia ipsis imposita erat operosa cura colligendarum & distribuendarum συλλογῶν & προσφορῶν: ex quibus ἀγάπαι instituebantur, quæ partim in sumendo communi cibo *d*, & quidem imprimis in Cœnæ Domini celebratione, partim in sacris deinceps sermonibus erant positæ *e*, Tertull. in Apologet. cap. 39.

d Act. 2. 46 & 20. 7. 1. Cor. 11. 20 Iudæ 12.

e 1. Cor. 14. 26.

Exoles-

Ecclesiæ crescentibus autem illis conuiuiis, mansit eadem Diaconorum cura in Sacramentorum administratione, præsertimque verò Calicis distributione. Non autem Pastores aut Doctores fuerunt, quia ipsimet Apostoli mensis simul & prædicationi vacare se non posse professi sunt *a*. Et Paulus *b* Pastores quidem vult esse διδακτικούς: in Diaconis autem duntaxat requirit, vt *mysterium fidei teneāt*. Et Stephanus Act. 6. 8. quia Diaconus tantùm erat, non legitur docuisse in Ecclesia, sed in synagogis Iudæorum, vbi cuiuis licuisse loqui apparet Luc. 2. 46. *c* Philippus verò non ampliùs Hierosolymitanæ Ecclesiæ Diaconus, sed ex Diacono Euangelista factus, euangelizauit *d*. Tales tamen ad Verbi Ministerium idonei compertos, aliis de quibus non ita constet, anteponendos esse non est negandum. Quin cùm morum censura & Iudicium non sit quotidiana functio, has duas Presbyterati & Diaconatus functiones obiri facilè posse non diffitendum.

Habuit autem Ecclesia semper publicas opes, à populo fidelis & certa ratione collectas, ad sacra religionis & fidei exercitia retinenda. Hinc fuit *gazophylacium* in Templo *e*, Et *Censum populi*, olim Deus instituit ad Tabernaculi & Templi instaurationem *f*, Et *decimas* Sacerdotibus solui iussit *g*. Et ipsi Apostoli commune Ecclesiæ *Ærarium* constituendum curarunt, vt pauperibus & aliis Ecclesiæ necessitatibus subueniri posset. Hinc Paulus constituit *h*, vt dominicis diebus *Collectæ* fierent. Postea multorum piorum liberalitate Ecclesiæ ditari cœperunt: decimarum denique collatio restituta. Súntque ipsæ illæ opes, vtpote ab illis donatæ, qui eas donādi ius habebant, & quos Dei timor, vt illas donarent, commouit.

Opes autem *Ecclesiastica* in quatuor partes diuidebantur. *Vna* distribuebatur Clericis, id est iis qui Ministerio Ecclesiæ, tum discendo, tum docendo erant addicti *i*. *Altera* pauperibus alendis, qui eiusdem corporis nobiscum membra sunt sub capite Christo. *Tertia* tuēdis ædificiis & vasis Ecclesiasticis. *Quarta*, Episcopo siue τῷ πρεσβυτέρῳ cedebat, vt pauperes Aduenas exciperet, & captiuos etiam visitans solaretur *k*.

a *Act.* 6. 2.
b 1. *Tim.* 3. 2. 9.
c *Luc.* 4. 7. *Act.* 13. 15.
d *Act.* 8. 5. & 21. 8.
e *Luc.* 21. 1.
f *Exod.* 30. 13.
g *Exod.* 29. 22. *Deut.* 14. 28.
h 1. *Cor.* 16. 2.
i *Matt.* 10. 10. 1. *Cor.* 9. 9.
k 1. *Tim.* 3. 2. *Tit.* 1. 8.

Diaconis autem illis adiunctæ fuerunt Diaconissæ, seu Viduæ Sexagenariæ, curandis potissimùm ægrotis, peregrinis fratribus excipiendis, & aliorum necessitatibus destinatæ *a*. Quibus præcipitur Rom. 12.8. *Qui miseretur, cum hilaritate.* Quarum functionum vsus, si propter sexus infirmitatem, & alia incommoda & offendicula non restituatur, piarum, siue Nobilium, siue Plebeiarum mulierum in pauperes Beneficentia, & pia sollicitudo supplere potest.

a *Act.* 6.1. & 1. *Tim.* 5. 9. 10.

Anne pauperum curam Pastoribus impositam negas?

Nequaquam, sed duplex hæc cura statuitur: *vna*, in colligendæ & distribuendæ sacræ beneficentiæ cura posita est, quæ Diaconorum propria est. *Altera* tantùm posita, tum in Ecclesiis ad demonstrandam erga pauperes beneficentiam exhortandis, tum in ipsorum Diaconorum inspectione, quæ sola ad Pastores pertinet *b*.

b 1. *Cor.* 16. 2. 2. *Cor.* 9.1. 2.3.

Quis Author Ministerij?

Αἴτιον κύριον Deus ipse, qui primus Immediatè allocutus est proto plastos in Paradyso, edita promissione de semine benedicto *c*: quam deinde propagari voluit successiuè per Patriarchas *d*: Postea instituit Sacerdotes in populo Israëlitico electa peculiari tribu Leui. Sed & Deus est, qui & se Dominum Messis appellat, & qui operarios trudit in messem suam *e*. Et 1. Cor. 12. 28. alios quidem constituit Deus in Ecclesia, primùm Apostolos, deinde Prophetas, tertiò Doctores.

c *Gen.* 3.15.
d *Gen.* 18. 18.19.
e *Matt.* 9. 38.
1. *Cor.* 12. 28.

Συναίτιον, Christus, vt filius, & domus paternæ plenè Dominus, qui & Apostolos vocauit, illósque ministerio Ecclesiastico præfecit, Ioh. 20. 21. *Sicut misit me Pater, ita & ego mitto vos.* Et Marc. 16. 15. *Ite*, inquit, *in orbem vniuersum, Prædicate Euangelium omni Creaturæ, & baptizate eos.* Et Eph. 4. 11. Καὶ αὐτὸς (Christus) *dedit quidem Apostolos, illos verò Prophetas, &c.* dedit, inquam, non solùm quatenus elegit, sed quatenus tales illos fecit, quales esse oportebat.

3. Spiritus Sanctus, Ratione donorum necessariorum ad ministerium feliciter obeundum, 1. Cor. 12. 11. Omnia autem hæc operatur vnus atque idem Spiritus, distribuens singulis sicut vult, Κοινὰ χαρίσματα ... ἡ ...

Athanasius.

ἀξιωματα ταγεια.

Tollitur Ministerium docendi in Ecclesia Noui Testamenti, dicto Ieremiæ 31. 34. a Non docebit vltra vir proximum suum, sed omnes erunt θεοδίδακτοι? a Isa. 54. Ioh 6.45.

Minimè. 1. Quia κατ' ἄρσιν καὶ θέσιν, Oratione Ecliptica, (cuiusmodi est illa, Gen. 32. 28. *Non Iacob dicetur nomen tuum, sed Israel*) significatur Electos non solùm per Verbi vocalis Ministerium externè, sed etiam internè doceri à Deo per Spiritum Sanctum: vt dicitur 1. Iohan. 2. 27. *Non necesse habetis vt quisquam doceat vos, sed Vnctio, id est Spiritus Sanctus docet vos de omnibus*, per Pastores & Doctores scilicet.

Deinde, quia non ἁπλῶς, sed comparatè loquitur Propheta: In vetere enim Testamento à Mose & Prophetis pleraque obscurè & sub vmbris, ac typis, & secundum literam tantùm proponebantur, vt necesse esset quærere, quid Ceremoniæ illæ sibi vellent, & Quando Christus venturus esset. In nouo verò iam exhibitus apertè prædicatur, & velo Templi scisso, viáque Sanctorum aperta, omnia illa typica manifestata sunt, Heb. 9. 8. Et Spiritum Christi habentes, cognoscunt omnia vt iam puer decennis cui datur audire & discere clariùs illa intelligat, quàm olim multi sacerdotes, quià terra plena est scientia Domini, Isa. 11. 9.

Quæ forma Ministerij?

Vocatio legitima, tum fidelis muneris functio.

Vocatio quid significat?

Non actiuè ipsam vocandi actionem, sed passiuè genus illud vitæ, ac functionis, tum priuatæ, tum publicæ, cui destinatus est aliquis à Deo, quià eos vocare dicitur Hebraica phrasi, quos facit existere: & vicissim à Domino vocari dicuntur, qui existere incipiunt, siue id referatur ad ipsam ἐξ οὐκ ὄντων ὕπαρξιν, *b* siue ad manifestationem rei iam existentis *c*, siue ad publicam & realem nuncupationem, quæ cum reipsa consentiat *d*, siue ad Qualitatem & Attributa, aut conditiones vitæ *e*, siue ad gratuitã ascitionẽ *f*, siue ad æterni consilij Dei publicam declarationem, qua nos certo muneri, ac veluti scopo in hoc mundo destina-

b *Rom. 4. 17.*
c *Luc. 1. 32 35*
d *Matt. 5. 9. 1. Ioh. 3. 1.*
e *1. Cor. 7. 20 21 22.*
f *Gal. 5. 13. 1. Pet. 3. 9.*

a Rom.1.6.7. 1.Cor.1.2.

tos,quaſi in eius poſſeſſioné mittit *a*. Sumpta tranſlatione,1.Ex eo quod cùm aliquis exiſtere incipit, tum nomen habeat,& cùm nouam induit Qualitatem , nouum quoque ſumat cognomentum. 2.A principibus, qui ad ſe vocant quorum opera vti conſtituerunt , & quibus [illegible] aliquid mandaſſe.

Quotuplex eſt Vocatio?

Duplex,vna *generalis*,quæ fit per externam Verbi prædicationem communiter,eáque vel efficax,de qua Rom. 8.30.vel inefficax , hominum culpa,qui nolunt Verbum Dei audire,de qua Matth.22.24.Altera *Specialis*,quæ peculiarem functionem reſpicit , & eſt vel Eccleſiaſtica, vel Politica,vel Domeſtica.

Eſt-ne Vocatio ad Miniſterium neceſſaria?

Omnino.1.Propter gloriam Dei , honorem Miniſterij, Securitatem & ſolamen conſcientiæ Miniſtrorum: tum vt populus ſciat ſe legitimos habere Miniſtros,& illorum miniſterio obſequatur.

2. Quia nemo ſeipſum obtrudere aut eligere in Eccleſiaſtico munere debet , ſed ab alio qui poteſt,vocari oportet.*Nemo enim vſurpat ſibi ipſi honorem, ſed qui vocatur à Deo,vt Aaron*,Heb.5.5. Et qui nullam omnino habet vocationem in Eccleſia,aut habet , ſed non legitimam, nihil legitimè muneris Eccleſiaſtici in ea gerere poteſt bona cum conſcientia. Ideo Paulus Rom. 10.14. *Quomodo prædicabunt,niſi miſſi fuerint*. Sed Dominus ipſe illos non miſſos auerſatur,Ierem.23.21. *Currebant, & ego non miſeram eos*. Ideo Paulus vt Apoſtolatum ſuum approbet , toties in Epiſtolis ſuis ſuam Vocationem allegat. Nam quod 1.Cor.16.15. dicitur,Familiam Stephanæ & Fortunati ſeipſos in Miniſterium Sanctorum ordinaſſe (vnde Vocationes Eccleſiaſticæ cœperunt Ordinationes vocari) non ſignificat eos vltrò à ſeipſis vocatos cupere Miniſterio Eccleſiæ vacare,ſed legitimè vocatos ſeipſos vltrò Sanctorum Miniſterio deuouiſſe, ſiue prædicando,ſiue opitulando.

Quid eſt Vocatio Legitima?

Quæ

Quæ iure fit & Lege, id est quæ fit ab eo qui potesta-
[..]vocandi, & alium præficiendi in eo munere habet,
[..]est Dominus illius loci, aut qui ab eo deligendi
[..]potestatem habet. At verò solus Deus est veræ Ec-
[..]siæ suæ Dominus, vti Christus solus eiusdem caput *a*, a 1.Cor. 11. 3.
[..]deptor, seu Vindex *b*. Quare solius Dei est, & Chri- Eph. 1. 22. & 5. 23.
[..]Ecclesiæ suæ Ministros præficere. Proinde soli ab eo
[..]cati, legitimi censendi sunt: ab eo verò non vocati, sunt b Isa. 54. 5.
[..]nes illegitimi.

Quotuplex est Vocatio Legitima?

Duplex, *Interna* seu Arcana quæ fit per Spiritum San-[..]
[..], & cuius sibi quisque Minister coram Deo conscius
[..]debet, quòd neque Ambitione, neque Auaritia, ne-
[..]alia vlla cupiditate, sed syncero Dei timore, & ædifi-
[..]ndæ Ecclesiæ studio oblatum munus recipiat. *Exter-*
[..] & Solennis, quæ ad publicum ordinem spectat, quæ
[..] duplex est, *Mediata*, quæ & Ordinaria dicitur:
[..] *Immediata*, quæ Extraordinaria & Specialis appel-
[..]tur.

Quid est Mediata seu Ordinaria Vocatio?

Ordinarium dupliciter dicitur: Aut enim propriè id
[..]ificat quod legitimum ordinem sequitur, & à Deo
[..]pendet; aut καταχρηστικῶς quod in more, vsu, & consue-
[..]dine positum est. Priore modo igitur Ordinaria voca-
[..] est quæ à Deo per homines administratur, id est qua
[..]cundum ordinem à Christo institutum quispiam vir,
[..]cedente accurato, tum doctrinæ, tum vitæ Examine, &
[..]probatione, Suffragiis piorum, quos adhiberi Deus
[..]cipit, cum omni simplicitate & synceritate, inuocato
[..]i nomine, quasi ipsius Spiritus Sancti per os piorum
[..]quentis voce, deligitur, confirmatur, & ordinatur ad
[..]nus Ecclesiasticum certo in loco exercendum, & à gre-
[..] cui destinatus fuerit, acceptatur, & munere suo fungi-
[..], prout in Verbo Dei præscribitur.

Quales sunt vocandi & Eligendi?

Episcopi quidē seu Pastores, itémq; Doctores, qui sint.
1. Sanæ Doctrinæ, seu sani in fide, & tenaces fidelis il-
[..]ius sermonis, qui ad doctrinam faciat, vt possint

& Exhortari doctrina sana, & contradicentes conuincere.

2. Ἀνεπίληπτοι seu ἀνέγκλητοι, inculpatæ vitæ, i. non aliquo vitio notabiles, quod & illis adimat authoritatem, & Ministerio ignominiam afferat.

3. Διδακτικοί, ad docendum idonei & apti, & qui norint ὀρθοτομεῖν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας a. Diaconi verò & Presbyteri seu Seniores, similiter, qui non solum sancta vita ornati, sed etiam tenentes mysterium fidei, & sapientia, ad munus suum obeundum necessaria instructi sint b.

a 1.Tim.3.2.3.4.6. Tit.1.6.7.8 2.Tim 2.15
b Act.6.3 1.Tim. 3.8, 9.

Qualiter, seu Quomodo sunt Eligendi?

Adhibito religioso timore: quem olim testabantur fideles positis priuatis affectibus, Ieiunio, & Precibus, quibus Spiritum Consilij & Discretionis à Deo petebant c, & vitæ ac doctrinæ Examine præeunte.

c Act.1.24 & 6.6. & 13.2.3. & 14.23.

A quibus eligi debent?

Non ab vno quopiam homine proprio arbitratu, sed ab Ecclesia. Primùm quidem, non ab illius Ecclesiæ, cui prospiciendum est, Ciuibus omnibus & singulis, ad confusionem & ambitionem vitandam, sed ab eius Presbyterio, vel Coniunctarum Ecclesiarum Doctoribus & Pastoribus, vtpote tum gregi præeuntibus, tum probabiliter in diiudicanda doctrina grauioris Iudicij, examinari debent. Quod enim initiò simul aduocata fuit tota Ecclesia, & simul suffragia sumpta d, accidentale fuit, nempe quòd tum primùm Diaconatus in Ecclesia cōstitueretur, cuius rei causam expediebat simul & semel ab omnibus intelligi, & quòd alioqui murmur illud Græcorum aduersus Hebræos vix potuisset alia ratione compesci.

d Act.6.6

Deinde à præcipuis & præstantibus tum pietate, tum dignitate in Ecclesia viris, veluti Magistratu, si pius & Christianus est, vel Christianæ Religionis tolerator, approbari debent: Non excluso tamen plebis consensu, sed ei, si quam habet dissentiendi rationem, potestate facta, causas recusationis legitimæ explicandi: ita vt nunquam nisi conscia, palam certiorata, & acceptante tota Ecclesia, quisquam ad Ecclesiasticas functiones admittatur. Sic Paulus & Barnabas dicuntur

[illegible] constituisse presbyteros in Ecclesiis, non priua-
[illegible]arbitrio, sed salutaribus consiliis populo præeundo, &
[illegible] populo suffragia sua, siue consensum, manuum
[illegible]ctione declarante. Χειροτονήσαντες πρεσβυτέρους κατ'
[illegible]σίαν, inquit Lucas, Act. 14.23. Et 2. Cor. 8.19. ipse *Lu-*
[illegible] dicitur Χειροτονηθεὶς, *suffragiis delectus ab Ecclesiis*, vt
[illegible]et socius peregrinationis Pauli. Et manuum Imposi-
[illegible]o (qua tota significatur Electio) non ab vno, sed pluri-
[illegible] fiebat. Sic viris illis septem, quos primos Diaconos
[illegible]pellamus, non vnus ex Apostolis, sed Apostoli manus
[illegible]posuerunt, Act. 6.6. Sic etiam Paulo & Barnabæ im-
[illegible] sunt manus ab iis qui Antiochenam Ecclesiam ad-
[illegible]nistrabant, Act. 13.3. Sic denique Timotheo non tan-
[illegible] Paulus, sed etiam πρεσβυτέριον, i presbyterorum cœ-
[illegible] manus imposuit. a Et hoc sensu Tit. 1.5. *Huius rei* — a 1. Tim. 4. 14. & 2. Tim. 1.6.
[illegible]*sa*, inquit, *reliqui te in Creta, vt constituas oppidatim*
[illegible]*sbyteros, sicut tibi mandaui*. Et 1. Tim. 5.22. *Manus ne*
[illegible]*citò imponito*, in persona Timothei omnes Ecclesiasti-
[illegible] præfectos monet, vt illos demum præficiant, quan-
[illegible] in ipsis est, qui ad tantum munus, quoad eius fieri
[illegible]test, idonei sint, sed ex Ecclesiæ consensu facta Electio-
[illegible]. Sic in Ambrosij Electione ratio habetur, primùm — Tripart. hist lib. 7. c. 8.
[illegible]lebis illum deposcentis: cuius Iudicio acquiescit Impe-
[illegible] Valentinianus, & præsentes Episcopi. Et Cypria- — Lib. 1. epist. 4.
[illegible], *Plebs*, inquit, *maximè potestatem habet, vel eligendi*
[illegible] *Sacerdotes, vel indignos recusandi: hæc enim optimè*
[illegible] *vitam & mores cuiusque*. Et Theodoretus, cùm re- — Hist. Eccl. li. 4. c. 20.
[illegible] Petrum ab Athanasio successorem nominatum, con-
[illegible]nuò adiungit, *Sacerdotalem ordinem ratum id habuis-*
[illegible] *Magistratum, & primores, populúmque vniuersum sua*
[illegible]*clamatione approbasse*. Quòd tamen postea populus
[illegible] seditiones, sæpe malos & indignos deposceret; in
Concilio Laodicensi, Canone 13. sancitum est. *Ne Turbis*
Electio permittatur: non vt excluderetur consensus ple-
[illegible], aut inuitis aliquis obtruderetur, quod vetitum fuit
[illegible] Concilio Antiocheno, sed vt primores Ecclesiæ, sua
[illegible]uidentia stultas cupiditates populi reprimerent. Et
[illegible] ordinem etiam ponit Leo. *Exspectanda sunt vota*
[illegible]*ium, testimonia populorum, honoratorum arbitrium*, E- — Epist. 87.
[illegible]*lio Clericorum: Aliter*, inquit, *fieri nulla ratio sinit*. Ro-
[illegible] autem tantum olim valuit Imperatoris authoritas

in Episcopo creando, vt Gregorius Epist. 5. lib. 1. *Se iussu in Ecclesia gubernaculis constitutum esse* dicat, cum tamen solenni ritu à populo fuisset expetitus. Alioqui extant decreta in Gratiano, ne sublata Canonica Electione, Rex pro sua libidine Episcopum constituat, Et à Metropolitis non esse consecrandum, qui per violenta Imperia fuerit promotus.

Quo ritu sunt ordinandi seu inaugurandi, & in muneris sui possessionem mittendi Ministri?

Olim sub Lege Impositio manuum adhibebatur. 1. In victimis Deo consecrandis *a*. 2. In precibus ac benedictionibus priuatis *b*. 3. In Magistratuū, Leuitarum, & Sacerdotum inauguratione. *c*

Christus etiam, adhibitis faustis precibus, eam vsurpauit *d*. Apostoli igitur & Apostolici viri, seu vnus, tanquam προεστὼς, nomine presbyterij, seu plures, Ministros postquam Electi fuerant, per solennes preces, & manuum Impositionem ordinabant, & Deo veluti offerebant, & consecrabant. Vnde Latini hunc ritum, solennem Ordinationem & consecrationem, Græci, à Ceremonia χειροθεσίαν vocarunt, Obseruatam ab Apostolis *e*. Vbi nulla chrismatis, rasuræ, crucis, lineæ vestis, cereorum, & huiusmodi nugarum fit mentio.

Sed præterea miraculosa etiam manuum Impositione vtebantur Apostoli, tū in curandis ægrotis, de qua Christus, *super ægrotos manus imponent, & bene habebūt*, Marc. 16. 18. *f* Tum in conferendis visibilibus Spiritus Sācti donis *g*, cuius vsus vnà cum aliis miraculis desiit.

Prior tamen illa obseruanda videtur non modò decori causa, sed vt eiusmodi benedictionis symbolo, tum Ministerij dignitas populo commendetur: tum vt ipse qui sic ordinatur siue inauguratur, & in possessioné sui muneris mittitur, de sua vocatione certus fiat, & admoneatur. 1. Non iam sui iuris esse, sed Deo & Ecclesiæ in seruitutem addictum. 2. Sibi magnum onus impositum esse, & proinde Deum sibi sedulò inuocandum, vt suo officio par esse possit. 3. Sibi à Deo benedictionem, auxilium, defensionem, perseuerantiam, patientiam, consilium, solatium, intelligentiam vberiorem sacrorum, aliáque Spiritus dona & petenda, & expectanda esse. 4. Se Deo in mundum, purum & castum sacrificium oblatum esse, & proinde sibi peri-

ri cur-

a Leuit. 1. 4
b Gen. 48. 14.
c Num. 8. 10.
d Matt. 19. 13.
e Act. 6. 6. & 13. 3. 1. Tim. 4. 14 & 5. 22. 2. Tim. 1. 6.
f Act. 28. 8,
g Act. 8. 16 17. & 9. 17. & 19. 6.

corporis & mentis studendum.

Sed absit necessitatis vel cultus opinio. Ad quam vitandam, multi manus porrectione, fidei, amoris, & societatis consensionis in doctrina symbolo, vti malunt: Apostolorum Exemplo, qui Paulo & Barnabæ dextram societatis dederunt.

Quandiu nobis obseruanda est visibilis & ordinaria Pastorum vocatio & successio?

Quandiu quidem steterit, & conspicuus fuerit ordo, status legitimus Ecclesiæ; sic vt ne quibusuis liceat temere & sine legitima atque ordinaria vocatione sese inuadere in Ecclesiasticum Ministerium. At illo ipso ordine & statu collapso & interrupto, Deus ipse præter ordinem, vel potius præter morem solitum, Ecclesię ordinem instaurat per eos quos ad illud opus suo inperuestigabili consilio deligit & excitat.

Quid est Extraordinaria Vocatio?

Quæ fit ab ipso Deo, siue Dei Filio ἀμέσως & proximè, sine hominum opera & Ministerio: vel qua Deus ad munus aliquod Ecclesiasticum ipse per sese vocat. Quod trifariam facit. 1. Nullo prorsus hominũ suffragio adhibito, sed sua voce, qualis fuit Abrahami, Mosis, Prophetarum sub Lege, Iohãnis Baptistæ, & Apostolorũ vocatio. a — a Gal. 1. 1.
2. Adhibitis quibusdam, sed vt Internuntiis tantùm, Dei vocationem & mandatum denuntiantibus, sicut Aaron, & tribus Leui, per Mosis interuentum. b Et Elisæus, — b Exod. 4.
misso ad ipsum Elia: quo modo nullum à Christo vocatum legimus, quod ad ipsam Ministerij functionem attinet, sed duntaxat certi alicuius operis respectu, sicut per Angelum Internuntium vocatus est Philippus, ad Eunuchum baptizandum: c Ananias ad Paulum Apostolum — 14. ac 28. 1. — c Act. 8.
diuinitùs destinatum Apostolum baptizandum & consolandum missus. d Et tum Barnabas, tum Paulus ex Prophetarum denuntiatione, non ad Apostolatum, sed ad primam illam ex Antiochia profectionem. e — d Act. 9. 10. 11. — e Act. 13.
3. Suo intrinseco afflatu, huc & illuc mittit: qualis fuit Philippi antea Diaconi, & post Ecclesiæ Ierosolymitanæ dispersionem profectio in vrbem Samariæ, ignaris Apostolis. f Qualis vocatio illorum ex eadem dispersione, qui primi in Phœnicia & Cypro euangelizarunt, atq; Antiochenã Ecclesiã insciis Apostolis sunt auspicati. g Qua- — f Act. 8. 4. 5. 14. — g Act. 11. 20. 21. 22.

lis multorum in Gallia & Belgio, quorum vocationem Martyrij Corona sanciuit.

Quid si Extraordinariam vocationem ex vnius Dei intrinseco afflatu profectam, aliquis iactet, an protinus erit audiendus?

Non: sed vt veram & legitimam illam ab adulterina discernamus, tres obseruandæ regulæ. *Vna*, vt ei demum ibi sit locus, vbi nullus est legitimæ ordinariæ vocationis vsus, quem eiusmodi quispiam Doctor contempsisse videri possit. *Altera*, vt probetur eiusmodi hominis Spiritus, priusquam admittatur, *a* 1. tum eius doctrina ad verbi Dei normam, quoad eius fieri potest, exigatur. Quod Christus ipse in se fieri iussit: *b* & in Beroensibus laudatur. *c* Tum eius mores & ingenium diligenter explorentur: sicuti monet Christus Matt. 7. 20. Nec sint tales quales describuntur Rom. 16. 17. qui διὰ τῆς χρηστολογίας καὶ εὐλογίας ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων. *d* *Tertia*, vt sic probati ab Ecclesia, cuius ipsi fundamenta iecerint, legitimè ordinentur: His, inquam, quasi cancellis istam extraordinariam Vocationem circunscribimus, nunquam illam alioquin approbaturi.

a 1. Ioh. 4. 1.
b Ioh. 5. 39.
c Act. 17. 11.
d Et 1. Tim. 6. 3. 4. 5. & 2. Tim. 3. 6. 2. Pet. 2. 14. & Iudæ 18.

An-ne cessante Ordinaria vocatione, quiuis Christianus in Sacris literis versatus, falsam doctrinam impugnare, & veram asserere debet, & eo nomine suggestum conscendere potest?

Absit: hoc enim esset aperire ostium cuiuis vbiuis, qui se sapientem existimaret, corruptæ seu vero, seu falso doctrinæ impugnandæ prætextu, ad clandestinos conuentus habendos: quod factitare solent Anabaptistæ, & Libertini, pessimum illorum Exemplum sequuti, qui Antiochiæ primùm, ac deinceps in Galatia, & alibi, clam irrepentes tantos ediderunt tumultus. De quibus Apostoli, *Audiuimus quosdam è nobis egressos, vos turbasse, verbis labefactantes animas vestras, iubendo vos circuncidi, & seruare Legem, quibus mandata nulla dederamus*, Act. 15. 24.

Quæ sunt Testimonia seu Notæ Extraordinariæ vocationis?

Non donum miraculorum: nam Iohannes Baptista extraordinariè vocatus, nullum edidit. *e* Etsi enim Sacerdo-

e Ioh. 10. 41.

...tis filius fuit, non tamen in Templo, Sacerdotio, sed ...Templum Prophetico munere functus est. Sicut ...Oseas, nec Sophonias, nec Aggæus, nec alij Prophe...licet à Deo extraordinariè vocati, miraculis clari fue... Nec necessarium vt vocatio aut successio extraor...naria respectu ordinis publicè recepti, miraculis confir...tur. Nam Antichristus non Miraculis, sed Spiritu ...risti, i. voce Euangelij, perimendus est, 2. Thess. 2. 8. Et ...lem quam docemus, Christus & Apostoli miraculis a...undè confirmarunt, quia nouo à Deo instituto ordine ...mutandum Ecclesiæ regimen missi sunt: nec alios li...os, nec alia scripta quàm Legis, Prophetarum, & Apo...tolorum proferimus. Et Christus non à miraculis, sed à ...fructibus, Doctrinæ videlicet & vitæ falsos Doctores ...veris dignoscendos monuit, Matt. 7. 16.

Sed hæc tria legitimæ Extraordinariæ vocationis signa ...t. 1. Quòd qui eam allegat, purè prædicet verbum Dei. *a*

2. Quòd qui à Deo extraordinariè mittitur, habet ...na Spiritus sancti ad illud suum munus exequendum ...cessaria, & manifestè extraordinaria: vt in primis veræ Dei sapientiæ & cognitionis doctrinæ cœlestis, 2. Do...m dicendi & docendi, 3. Et donum imperterritæ in ...a veri Dei doctrina constantiæ. Exemplo Isaiæ, *b* & Christi, *c* & Pauli. *d*

3. Incredibilis, & inexpectata, & prorsus miranda Dei ...orum istiusmodi vocationis benedictio, successus, il...que fructus, & Effectus in Reformatione vitæ miracu...lis splendens, Ecclesiarum seges vberrima, ac propaga...o crescens in dies, quamuis diabolo, atque etiam toto ...ndo aduersante. *e*

Anne qui mittuntur extra ordinem à Deo, non possunt in doctrina sua errare & labi?

Possunt: nam Aaron errauit: *f* & Petrus initiò non co...uit futuram Gentium vocationem, sed cœlesti etiam ...so hac de re admonendus fuit. *g*

Qualis est Euangelij Concionatorum hoc nostro seculo Vocatio?

Primorum quidem Ecclesiæ Reformatorum, si ὁμωνύ...ce ordinem accipimus pro vulgato more, & vsu, ordi...ia: Erant enim Doctores, Pastores, & Presbyteri, ex

a *Ier. 23. 21. 22. 27. 28. & 27. 15. & 29. 9.*
b *Isa. 3. 8. & 5. 8. & 6. 1. 2. 3.*
c *Mat. 7. 29. Luc. 4. 18. 22.*
d *Eph. 3. 4.*
e *Ier. 1. 8. 10 19. Luc. 21. 15. Rom. 15. 18. 19. 2 Cor. 3. 3. & 10. 3. 1. Thess. 1. 5. 8.*
f *Exod. 32. 4. 21. & Num. 12. 1.*
g *Act. 12. 11.*

institutione Ecclesiæ Romanæ, sed abstersis istis sordibus, à Deo est legitima, licet extraordinaria fuit, vt ex superioribus regulis & signis, præstantia, & fortitudine, tum ex vitæ verè Christianæ exemplo colligi potuit: & quia fuerunt à suis populis & gregibus, & à legitimis Magistratibus agniti, & ordinati legitimi Pastores.

Posteriorum verò, & qui illis successerunt, & succedunt, à Deo quoque & legitima, sed ordinaria, quia vocantur via ordinaria, & eo modo qui Verbo Dei præscriptus est, & ab iis cœtibus recipiuntur, quos manifestis signis & argumentis constat esse veras Dei Ecclesias, quæ eligendorum Pastorum ius habent. Proinde Antichristiani, qui cùm doctrinam Euangelij à nostris institutam conuincere falsitatis nequeant, percontantur de nostra vocatione, Exemplo Christi, a sunt à nobis ad ipsam Christi & Apostolorum Doctrinam relegandi.

a Luc. 20. 2. 3.

Anne si Episcopi Romanenses se & suas Ecclesias à Tyrannide Papæ vindicare, & eas ab omni idololatria purgare, & Verbum Dei in Ecclesiis Reformatis purè docere velint, habent opus alia Vocatione ab ea quam habent?

Omnino: quia Papisticæ ordinationes, in quibus nec doctrinæ nec morum Examen præcessit, neque leges illæ seruatæ ex diuino iure in Electionibus perscriptæ, imò etiam omnes Canones violati sunt; nihil aliud sunt quàm fœdissimæ profanationes. Et siquis Papismum ex animo detestabitur, suam profectò inordinatissimam ordinationem eiurabit, nec ex illius iure, authoritatem sibi vendicabit. Nec tamen nego quin ex Pseudoepiscopis, siqui pij, docti, idonei fuerint, noui Pastores legitimè designentur, sed obseruata illa Apostoli de νεοφύτῳ præceptione, 1. Tim. 3. 6.

Suntne certa Scripturæ Testimonia ab aduentu Christi, fore Vocationes Extraordinarias ad restituendam Ecclesiam?

Sunt: primò enim Iohannes Apoc. 11. 3. & 14. 16. qui de generali corruptione Ecclesiæ quæ futura erat, prædicit Deum excitaturum Testes, qui prophetent aduersus Ecclesiæ corruptores, & Bestiam ascendentem ex Abysso, & Angelos, i. sanctos quosdam homines, euangelizantes incolis terræ, vt vni Deo gloriam tribuant, eiectis Babylonicis

lonicis erroribus. Et Paulus 2. Thess. 2. 2. 8. postquam prædixit futuram esse generalem ἀποστασίαν, subiungit fore vt ipsum illum perditionis Dominus conficiat Spiritu oris sui, i. pura Verbi Dei prædicatione, quæ cùm non sit apud eum qui Ecclesiam corrupit, efficitur eius Pastores & præcones fuisse à Domino præter ordinem solitum excitandos. Nam ipsum Dei verbum, seu ipsa Euangelij prædicatio secum infert Ministerium Ecclesiasticum. Expressis ergo locis extraordinariæ Vocationes nituntur.

Cur Dominus potiùs vel per seipsum non docet, vel non potiùs Angelos quàm homines mittit?

1. Vt infirmitati nostræ consulat, dum per Interpretes humano more mauult nos alloqui, & ad se allicere, quàm maiestatem suam exerendo, aut è cœlis tonando nos abigere.

2. Vt obedientiam nostram probet, vbi eius Ministros nobis similes, & interdum inferiores non secus atque ipsum loquentem audimus.

3. Vt dignationem suam erga nos declaret, quando ora & linguas hominum sibi consecrat, vt in illis sua vox personet.

4. Ne sine externo verbo occultas Spiritus reuelationes, aut Angelorum è cœlis prædicationem expectemus, sed contenti simus Euangelio, quod per homines prædicatur; quod tam certum est, vt Angelo aliud prædicanti, credi non debeat. a Denique habemus thesaurum hunc in testaceis vasculis, vt eius virtutis præstantia sit Dei, & non ex nobis. b

a *Gal. 1. 4.*
b *2. Cor. 4. 7.*

Suntne vel esse debent gradus inter Ministros?

Ordinis & politiæ quidem causa inter eos quibus docendi munus iniunctum est, vnus aliis præire potest, qui inter suos Collegas non gradu, (Est enim inter Pastores communis & par authoritas) sed ordine primus sit. Et sic Presbyteri, qui & Pastores, & Doctores erant, in singulis Ciuitatibus, vnum eligebant Præsidem, cui specialiter dabant titulum Episcopi, & primi in sacro Consessu loci dignitatem: Non qui dominium in Collegas suos, tanquã inferiores haberet, sed qui ius haberet regendæ cõmunis actionis, seu actionẽ presbyterij, siue conuentus Pastorum

moderaretur, sed sine vllo Imperio in cæteros Considen-
tes, quique & ipse fratrum & Collegarum consessui inter-
set, Ex illa generali & verissima Apostolica regula, quæ
statuit vt cuncta ordine in domo Domini administren-
tur, 1. Cor. 14. 40. Cui postea Synodus Nicena quod
tribuit, i. teste Plutarcho, propriè τὸ ἐκ τοῦ χρόνου
(qui est honor ille Prioritatis, qui propter ætatem, se-
bus exhiberi solet, quia βουλαὶ sunt τῶν γερόντων) quod
ea latiùs accipi consueuit pro honore qui cuipiam pro-
pter dignitatem aliquam habetur; & τὸ τῆς τιμῆς
, i. honorem quo quis afficitur, vt cæteris præeat,
ἀξίωμα; Et quæ Ephesina Synodus vniuersalis, Anni
appellat τὰ ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ προσόντα δίκαια, i. iusta illa quæ
debebantur vnicuique. Et sic ordine Petrum præ
a Act. 15. 5. collegis suis facilè damus. a
& 11. 4. & Sed dignitatis aut potestatis gradum, aut ὑπεροχὴν
8. 14. Ministros negamus esse, 1. Quia Primatum Christus
Gal. 2. 11. ex professo impugnat, Luc. 22. 25. Ioh. 13. 3. *Et qui voluerit*
14. *magnus fieri, vester esto Minister*, ait Matt. 20. 26. 2. Quia
b Matt. 18. idem ius concessum est à Christo omnibus. b Et Paulus
18. tribuit æqualiter Ministris Ministerium reconciliandi
Ioh. 20. 21. homines Deo, c Et Ministeria recensens, d Monarchiam
22. 23. inter Ministros nullam ponit. 3. Quia superioritatis in-
c 2. Cor. 5. uectio, primùm ὀλιγαρχίαν, mox tyrannis per Pseudepi-
18. 19. 20. scopos, PseudarchiEpiscopos, & PseudoPatriarchas, o-
d Eph. 4. mnem Ecclesiasticam εὐταξίαν, ac tandem ipsam Eccle-
11. siam labefactauit.

Fatemur quidem inter ipsas sacras functiones impari-
tatem, non tantùm simplicem ordinem, sed gradum fuis-
se & esse. Pastores enim suis peculiaribus Ecclesiis præfe-
ctos, tum supra Diaconos, tum supra suum gregem emi-
nere: Doctores item supra discipulos esse certum est. At
inter Collegas eiusdem functionis, fuisse vel esse superio-
rem, vt Apostoli supra Coapostolos, Euangelistæ supra
CoEuangelistas, Doctoris supra alios doctoris, Presby-
teri in Conseniores, Episcopi in Coepiscopos, & Pasto-
ris in suos Compastores siue Oppidanos, siue Prouincia-
les, gradum negamus. Nam Apostoli vocantur Archite-
cti Ciuitatis Dei, vt præcones & legati vnici illius Impe-
ratoris, non in suos Collegas, sed in greges sibi commis-
sos; & προϊστάμενοι & προεστῶτες, i. Antistites siue Præpositi

et ἡγέμονες, Episcopi, & κυβερνῆται in Scripturis, non alio quàm gregis ipsis commissi respectu, Ecclesiæ Ministri dicuntur: nam etiam sacro Ministerio fungentibus, supra suos greges eminentiam & auctoritatem in nomine Domini imperandi, sed vt Legatis, non Dominis tribuimus; neque sacras functiones inter se exæquamus, neque inter eiusdem muneris Collegas ἰσονομίαν ordinis, tollimus.

Sed ipsorum Ministrorum Euangelij inæqualitatem negamus. Gradum verò superiorem, quo quispiam teneatur de suorum Collegarum Parœciis, & simul de sua curam eandem gerere, ne Pastori quidem Oppidano supra suos Collegas concedimus; cùm vix ac ne vix quidem Pastor quispiam suæ regendæ Parœciæ satis idoneus vnquam sit inuentus, clamante Apostolo, *Et quis ad hæc erit idoneus?* 2.Cor.2.16.

An non cùm seruator noster 70. alios discipulos, duodecim Apostolis adiecit, Luc.10.1. duos ordines Ministrorum Euangelij instituit, & in duas classes distribuit, honore & potestate impares?

Nequaquam: nam ne illa quidem duodecim Apostolorum prima missio, cuius fit mentio Matt.10.1.5.& Luc.9.1. fuit illa propriè & peculiariter Apostolica appellata, Erant enim ad eam adhuc inepti duodecim illi discipuli; sed postea demum instituta, tum ante Christi Ascensum, a tum præcipuè in die Pentecostes. Illos autem 70. [illegible] à Christo missos, ab ipsius Ascensione ad Euangelij prædicationem cum illis duodecim Apostolis exercendam, nullo verbi diuini testimonio probari potest. Apostolos tamen, functione propria, non tantùm ordinis, sed etiam potestatis eminentia cæteris prælatos, non inficiamur. a Ioh.20.22.

Quod igitur Petrus, à Veteribus Princeps Apostolorum, Episcopus, & Sacerdotum Princeps, interdum dicitur, id fit periculosa καταχρήσει, sed tamen Latina significatione, qua Princeps is, Latinè dicitur, qui primus est ordine, etiamsi non gradu superior.

Iterùmne Patres inter hæreses numerarunt opinionem Aërij, qui inter Episcopum & Presbyterum nullum discrimen esse dixit?

Non profectò magis quàm has, quæ fuerunt eius opi-

niones, 1. Quòd orare vel offerre pro mortuis non oporteat. 2. Quòd Sancti mortui non sint inuocandi. 3. Quòd statuendi non fuerint certi Ieiuniorum dies.

a Philip.1.1. Act.20.17.28. b 1.Pet.5.2

1. Quia nullum est discrimen imparitatis inter Pastores, quòd ad ipsam Pastoralem functionem attinet, [illegible] primi loci dignitate. 2. Quia Paulo *a* iidem sunt Presbyteri & Episcopi, & Petro. *b* Et Hieronymus in Epistola ad Nepotianum & Euagrium: *Apud veteres, ait, iidem Episcopi & Presbyteri fuerunt. Quod autem vnus post electus est, qui cæteris præponeretur, in schismatis [illegible] remedium, ne vnusquisque ad se Christum trahens, Ecclesiam rumperet.* Et ne, vt ait Ambrosius, *primatu [illegible] nis ad singulos Pastores per vices perueniente, vt [illegible] bat, fieret vt indigni interdum praeessent.*

Et quod hinc factum dicit Hieronymus, vt vnus de presbyteris Electus, cæteris superponeretur, ad quem omnis cura Ecclesiæ pertineret, & Presbyteros quidem Episcopo sibi proposito subiectos, Episcopos verò Presbyteris esse maiores; non ex diuina institutione, sed ex Ecclesiæ consuetudine: ad honoris primi loci dignitatem, & regendæ actionis authoritatem, non autem ad [illegible] lum Imperij in suos Compresbyteros gradum, referendum est. Sed quàm non potuerit istis vinculis [illegible] ἀχάλινωτος Ambitio, experientia tristissima ostendit [illegible] mox presbyteris, si præsens erat Dominus Episcopus, [illegible] cluso, quod acerrimè ad Nepotianum, idem Hieronymus reprehendit.

An-ne cùm Paulus inquit Timotheo 1.5.1. [illegible] *ἐπιπλήξῃς, Seniorem ne increpato. Et vers.*19. *[illegible] Presbyterum ne admiseris accusationem, significat [illegible] aliquam Episcopi in Presbyteros authoritatem, [illegible] illi vt Iudici ac superiori obnoxios?*

e Act.20.4. 1.Tim.1 3.

Non, quia Timotheus non fuit Episcopus Oppidanus, sed Euangelista, Apostolica authoritate instructus. 2. Priore loco, Seniorem dicit, νεωτέρῳ oppositum, qui ætate sit prouectior, non qui Pastoris munere fungatur.

3. Cùm nihil prorsus Episcopo decernere liceret [illegible] si ex Compresbyterorum sententia; Non Iudicis [illegible] sed totius Presbyterij hæc erat potestas, aduersus quoscunque Reos τῶν [illegible] iudicatos, in album reorum [illegible]

pate, & eos in Iudicium vocare.

Quibus Elogiis Ministri Verbi ornantur in Scripturis?

Variis, quibus de muneris sui dignitate & officio ad-
monentur. Dicuntur enim 1. Angeli, *a* quòd Dei volun- a *Malach.*
tatem à Deo missi nobis annuntient. 27. & 3.1.
2. Videntes & Prophetæ, quia prædicunt futura de *Apoc.* 1.20.
salute Credentium, & Damnatione reproborum; Oracu-
la Dei exponunt, & nihil de suo proponunt, sed tantùm
id quod loquutus est Deus. *b* b 1.*Sam.* 9.
3. Episcopi seu speculatores, & Vigiles, *c* quia velut 8.
in specula & excubiis constituti sunt, vt pro salute popu- c *Ezech.* 3.
li vigilent. 17. & 33.7.
4. Legati, *d* quia duntaxat, quæ habent in mandatis à *Act.* 20.28.
Deo, non sua, annuntiare debent. d 2.*Cor.* 5.
5. Serui Dei, *e* & serui Iesu Christi, *f* quia quæ Do- 20.
mini sunt, non propria, curare, & agere debent. e *Tit.* 1.1.
6. Testes Dei, *g* quia testimonium certum & com- f *Rom.* 1.1.
pertum ex verbo Dei, Domino verè, indubitanter, inge- g *Ioh.* 15.27
nuè, fideliter ferunt, nec verbis modò, sed vita, morte, & *Act.* 1.8.
sanguine, si opus sit.
7. Κήρυκες, præcones, *h* quia proclamant Euangelium, h *Marc.* 3.
nihil ex eo celantes. 14.
8. Fideles Dispensatores, *i* & Oeconomi mysterio- i *Luc.* 12.42
rum Dei, *k* quia demensum dant in tempore, & ad nu- k 1.*Cor.* 4.
tum Domini omnia administrant; quod Dominus illis 1.
mandauit, de manu in manum tradunt, Et quia Claues à *Tit.* 1.7.
Domino acceperunt, quibus credentibus Regnum cœlo-
rum aperiunt, Incredulis verò claudunt. *l* l *Matt.* 16.
9. Lux mundi, *m* quia præ aliis doctrina & moribus 19.
lucere debent. m *Matt.* 5.
10. Sal terræ, *n* quia non fatui & ipsi & insipidi esse, sed 14.
alios salire debent sale Doctrinæ & Vitæ. n *Matt.* 5.
11. Agricolę, *o* & satores, & seminatores, *p* & Messo- 13.
res, *q* quia corda hominum Legis prædicatione arare & o *Marc.* 12.
aptare debent ad recipiendum semen Verbi Dei, & iace- 2.
re illud semen in corda hominum, cuius vis & incremen- 1.*Cor* 3.9.
tum à Deo solo est. p *Isa.* 32.20.
12. Duces & Pastores animarum, *r* quia pascere, alere, *Mat.* 13.31.
& tueri grege Christi pabulo cœlesti, pedo disciplinæ q *Matt.* 9.
37.
Ioh. 4.38.
r *Ioh.* 10.2.

Ecclesiasticæ regere, & ne oues à lupis rapiantur, vel veneno peruersæ doctrinæ, aut labe morum prauorum infectentur, curare, & lupos abigere debent.

13. Sacerdotes, κατά τι, non quòd Deo Christum, aut aliud propitiatorium sacrificium offerant, sed quia Euangelij Ministerio homines abducunt à profanitate mundi, offerunt & subiiciunt Deo, & Christo altari imponunt, cuius obedientia iustificantur, & Spiritu sanctificantur, quò fiat illorum oblatio sancta & Deo accepta per Christum, Rom. 15.16.

14. Genitores & Patres, honoris causa, eorum quos docent respectu, *a* & saluatores, *b* quo modo dicuntur peccata remittere, *c* quod alioqui solius Dei est; *d* sed instrumentaliter, quia Spiritus Dei in verbi prædicatione efficax est, in regenerandis Electis. *e*

15. Συνεργοὶ, Cooperatores Dei, Administri, *f* & Ædificatores. *g*

16. Tuba Dei, *h* quòd bellum perpetuum indicere debeant impiis, & excitare homines ad bellum aduersus diabolum & peccatum.

17. Vox Dei. *i*

18. Piscatores hominum. *k*

19. Pedes Euangelizantium pacem & bona. *l*

20. Presbyteri, i. Seniores, quia iuuenilem inconstantiam & leuitatem fugere, & eam grauitatem sectari debent, quæ possit ipsis authoritatem apud populum conciliare.

a 2.Reg.6.21. 1.Cor.4.15. Gal.4.19.
b Abdia v.21. 1.Tim.4.16
c Ioh.20.23.
d Marc.2.17.
e 1.Pet.1.3.23.
f 1.Cor.3.9.
g v.10.
h Isa.58.1.
i Marc.1.3.
k Mat.4.19
l Rom.10.15.

21. Postremò, Christus non potuit splendidius ornare Ministros, quàm cùm de iis dixit, Luc.10.16. *Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit.* Et Paulus 2.Cor. 3.8. nihil gloriosius & magnificentius Ministerio tribuere potuit, quàm cùm dixit, *Ministerium esse Spiritus, iustitiæ, vitæ æternæ, & reconciliationis*, 2.Cor.5.16.18.

Quod est officium Pastorum?

Loqui in nomine Dei, seu pascere puro, i. solo verbo Dei, gregem Christi, *m* idque eruditè, fideliter, syncerè, constanter, liberè, absque respectu personarum, & sine aliquo animi affectu: *n* modestè docendo, veritatem propugnando, *o* arguendo, non conuitiis, sed argumentis errores, flagitia increpando, monendo omnes & singulos

m Ioh.21.15.
n Ier 1.7. 2 Cor.10.3.4.
o Tit 1.9.

[fu]turis calamitatibus & tribulationibus, quæ comitantur [&] sequuntur Euangelij predicationem. Exemplo Chri[sti], a & Pauli, b consolando mœstos, confirmando nu[tantes], excitando cessantes, inculcando iustitiam, fidem, [spem], Charitatem, & bona opera, tum publicè, tum pri[uatim]. a 1. Ioh. 15.18. & 6.2. b 1. Thess. 3. 4.

2. Ministrare Sacramenta, ex Christi instituto.
3. Regere gregem spirituali disciplina.
4. Precari pro grege.
5. Curam pauperum habere.
6. Formam gregis esse in Doctrina, vita, & cruce: & [c]auere, ne quod syncera doctrina ædificant, malis mori[bus] destruant, seu, vt dicitur, Cœlum ædificent voce, vita Infernum: néve sint similes fabris lignariis qui Arcam Noe extruxerunt: hi enim aliis parantes Arcam, per quam [à] diluuio sunt liberati, ipsi in mediis perierunt flu[ct]ibus. c c 1. Tim. 1. 3.18.19. & 4.12. & 2. Pet. 5.3.

*Quænam est Causa Pastores excitans ad tam se-
rium Pascendi Oues Christi studium?*

Amor Principis Pastorum Domini nostri Iesu Christi, qui dedit semetipsum pro ouibus suis: hic enim Ioh. 21. 15. Petro dicit, *Amas me*, cui respondenti, *Amo te*, idem [in]iungit, *Pasce agnos meos*: & hoc iterum, & hoc tertiò; si[gn]ificans neminem aptum esse ad pascendas Oues Chri[sti], nisi qui Christi amore ducatur.

2. Accedit gloria Dei, omnibus huius mundi rebus præferenda, & salus ouium.

*An Pastori in Persequutione fugere, & gregem
suum deserere licet?*

Exemplum eiusmodi fugæ in Christo proponitur, d in Dauide, e in Paulo, f & aliquatenus necessariam esse do[c]et Christus, Matth. 10.23. *Cùm persequentur vos in vna [vr]be, fugite in aliam*: etsi Christus potius hîc de perseue[ra]ntia seu celeritate in obeundo munere, quàm de vitan[d]a persequutione disserit. Sed Augustinus hanc modera[t]ionem præscribit ad Honoratum. Ne quis timidè statio[n]em suam deserens, vel gregem perfidè perdat, vel exem[p]lum prębeat ignauiæ: Et tamen nemo se inconsidera[t]è præcipitet. Si vel tota Ecclesia impetitur, vel ad mor[te]m pars quęritur, præposterè (nō fugiente grege) se sub[d]ucet Pastor: cuius partes erant vitam suam pro singulis d Ioh. 7.1. e 1. Sam. 19.10. f. Act. 9.21. & 17.14. Epist. 80.

a Ioh.10.11. opponere. a Sed fieri interdum poterit, vt (grege præpositum non desiderante) sua absentia furorem hostium sedando, Ecclesiæ melius consulat: Qui autem conniuet ad falsam doctrinam, qui non opponit se flagitiis, reprehendendo, & castigando, qui non audet Reos in faciem obiurgare cum Prophetis, aliisque veris Pastoribus; qui non audet offendere quenquam, ne in hominum odium incurrat, etiamsi locum non mutet, tamen animo fugitiuus est. *Quia tacuisti, fugisti*, (inquit Augustinus) *Tacuisti, quia timuisti*: At qui de loco in locum fugit, vel rei augendæ gratia, vel tædij causa, vel ob ingratitudinem hominum, certe mercenarius est.

In Iohannem.

Licétne petere functionem Ecclesiasticam?

Licet ei cui contigit donum, non tamen temerè, sed circunspectè, & moderatè, atque animo ad Dei Ecclesiam iuuandam comparato, quando & vbicunque Domino visum fuerit, & hac conditione, ne ambiat, aut vi occupet vocationem, ne impediat Iudicium, sed liberum relinquat iis ad quos pertinet: hoc enim nihil aliud est quàm operam suam Ecclesiæ deferre, ne Talentum concreditum suffodiatur: nam Spiritus dona, ad ædificationem Ecclesiæ data sunt. b Et 1. Tim. 3. 1. *Siquis Episcopatum appetit, præclarum opus expetit*. Et 1. Cor. 14. 1. *Appetite spiritualia exercitia, magis autem vt prophetetis*, i. vt pro tempore doceatis Ecclesiam.

b Matt. 25. 14. 15.

An merces peti & recipi licitè potest à piis Pastoribus, cùm Ioh. 10. 10. mercenarij reprehendantur?

Respondet Paulus, 1. Cor. 9. 14. *Sic Dominus ordinauit, vt qui Euangelium annunciant, viuant ex Euangelio*, i. ex eo quod Euangelium prædicant, Matth. 10. 10. Gal. 6. 6. *Communicet qui instituitur in sermone, cum eo qui se instituit, omnia bona*. Non ergo reprehenduntur Pastores pij, qui mercedem ordinatam petunt, sed illi tantùm qui mercedem vt scopum sui laboris spectant, Et fugiunt vel abscondunt se sub silentio, vel mutant vocem, veniente lupo, vt vitæ suæ consulant, & qui quæ sua ipsorum sunt, quærunt, non quæ Christi Iesu, Philip. 2. 21.

Qui

Quis finis & vsus Sacri Ministerij?

1. Vt bonitas Dei patefiat in seruandis hominibus per gratuitum fœdus in Christo.

2. Vt purum Dei Verbum prædicetur, & prædicatum atque intellectum ab auditoribus exequutioni mandetur.

3. Vt sit veluti Baculus Pastoralis, quo oues dispersę, ad suum Pastorem Christum congregentur, & verbi pabulo reficiantur, & alantur *a*. a *Ps. 23. 4.*

4. Vt salui fiant credentes, Regnum Christi propagetur, & conseruetur Ecclesia *b*. Συλλήβδην, facit ad coagmentationem Sanctorum, ad ędificationé corporis Christi, donec perueniamus omnes in vnitatem fidei & agnitionis Filij Dei, & adolescamus in virum adultum ad mēsuram staturæ pleni Christi, Eph. 4. 4. & in vita illa æterna ac spirituali *c* crescamus, donec in Christo adoleuerimus, & Christus in nobis, 1. Cor. 13. 11: Neque vel Solis lumen aut calor, vel cibus ac potus, tam sunt præsenti vitæ fouendæ ac sustinendæ necessaria, quàm est conseruandæ in terris Ecclesiæ pastorale munus. b *Ioh. 20. 23* c *Ioh. 17. 3.*

Quis finis Ministro propositus esse debet?

Gloria Dei, & Ecclesiæ ædificatio, & salus.

Quæ Dissentanea?

1. Error *Schuenkfeldij*, qui externum ministerium docendi, literam mortuam vocat, & ideo requiri ait internas reuelationes Spiritus.

2. *Donatistarum*, negantium Improborum Ministrorum ministerium esse efficax, in Sacramentorum iuxta institutionem Christi administratione, id est. Et *Anabaptistarum*, qui quosuis αὐθαιρέτους, cuiuscunque sint conditionis, absque vlla missione, ordinatione, Examine, delectu, & legitimæ vocationis Testimonio, etiam mulieres, si doctæ sint, vel scripto, vel voce promiscue docere posse statuunt, exemplo Holdæ, Deboræ, & quatuor filiarum Philippi, quæ prophetarunt, cùm nihil hoc ad ordinariam Doctorum in Ecclesia functionem spectet.

3. *Eorum* qui Ministerium vel abolere student, vel quasi minùs necessarium eleuant.

4. *Falſi Prophetæ*, qui commenta animi ſui, [illegible] tem Dei verbum prędicant.

5. *Mercenarij*, qui non expectata legitima [illegible] currunt, & per feneſtram ingrediuntur, ventrem, [illegible] ſua ſunt, quærunt, & non quæ Chriſti, qui non [illegible] amore Chriſti, & gregis eius, ſed priuati [illegible] dio, ad Miniſterium contendunt: & ſeſe non [illegible] dò Simoniacis, verùm etiam obſequiis turpi[illegible] nuant, & ſeruiliter omnibus blandiuntur, quorum [illegible] giis ſe iuuari poſſe arbitrantur.

6. *Contemptus Miniſterij* in illis, qui non [illegible] neis ſumptibus Docentes, & Diſcentes Verbum Dei: [illegible] qui Miniſtros ſpernunt, nec eum quem par eſt Mini[illegible] rio ſacro honorem habent.

7. *Simonia* Papiſtica, & ſacrorum ordinum [illegible] tio, omnis iuris diuini & Eccleſiaſtici neglectus, [illegible] ctionibus Papiſticis: vt 1. Quòd nullam [illegible] ctrinæ aut vitæ habent, ſed rudes Aſinos, & [illegible] ſimæ & nequiſſimæ promouent. 2. Populum [illegible] re in Eligendo ſiue approbando fraudant. 3. [illegible] remonias chriſmatis, raſuræ, crucis, lineæ veſtis, [illegible] reorum, & eiuſmodi nugarum adhibent. 4. Qu[illegible] nius Dei opus eſt, hominum Miniſterio [illegible] 5. Vnum, quinque aut ſex Eccleſiis præficium. 6. [illegible] dinationem Miniſtrorum, in Sacramentum [illegible] mant. 7. Munera Eccleſiaſtica in Dignitates [illegible] uertunt: de paſcendo grege non magis [illegible] quàm ſutor de arando, [illegible], id eſt [illegible] crilega æmulatione Chriſti, in ordinandos [illegible] additis ſimul Chriſti verbis, *Accipite Spiritum ſan-ctum*: Et cum ſuo anhelitu Spiritum ſanctum [illegible] ctum eſſe, & ſe hunc quibus volunt conferre poſſe, [illegible] volunt.

8. Tota deniq; *Hierarchia* illa *Papiſtica*, & Romani [illegible] pæ primatus, & variorum graduum in ſuperiores & [illegible] riores præter Dei Verbũ inſtitutio & diſtinctio. 1. Quòd Petrum ex Apoſtolo, Romanum Epiſcopum [illegible] 2. Pontifices Romani, qui ſucceſſores Petri videri [illegible] ſeſe quidem ſeruos ſeruorum vocant, nihilo[illegible] ter quàm ſanctiſſimi Domini noſtri ſalutantur, [illegible]

Regu

Regna transferũt: In ipsas deniq; animas sibi omne Imperium ac mistum vsurpant, Regũ more dominantur, Patrimonium Petri iactant, duplicem gladium vsurpant, Spiritualem & Temporalem (qui tamen neutrum habẽt) & potestatem trahendi omnes ad Inferos impunè, & ad oscula pedum suorum Reges ipsos inuitant. 3. Sacerdotes legis Mosaicæ, figuram fuisse Pastorum Ecclesiæ Christi asserunt, & Sacrificulos falso nomine Presbyteros appellant.

9. *Superbæ* & arrogãtes illæ Pseudocleri AntiChristiani *appellationes*, ArchiEpiscoporum, Patriarcharum, Primatum, Metropolitanorum, Magistrorum nostrorum, & similes.

10. Error *eorum* qui inter Ministros ipsos Euangelij, inæqualitatem statuunt: In sacris functionibus Temporarias à perpetuis non distinguũt: Nullos Presbyteros agnoscunt, nisi qui munere publicè docendi funguntur.

11. Qui Apostolicam illam peculiarẽ authoritatẽ in Ecclesia vsurpant: hoc enim illud est quod à nonnullis iam tum factum fuisse queritur Apostolus *a*, vt qui sese pro Apostolis iactarent. a 2. Cor. 11.

12. Morellij eiusdem fantasma, de Democratica politia in Ecclesiam reuehenda.

13. Diaconatus Christiani subuersio, Functionum Ecclesiasticarum confusio, facultatum Ecclesiasticarum dilapidatio, quam quis exitus maneat, docet Achanis historia *b*. b Iosue 7. 24.

14. Peccatũ eorũ, qui sacræ pecuniæ [illegible] & distributionem, à merè ciuili publicorum bonorum administratione non distinguunt, sed hæc duo æraria confundunt: quæ omnia demonstrasse, vicisse est.

LOCVS XLIII.

De Potestate, & Authoritate Ecclesiæ, necnon de Synodis.

Est-ne aliqua Ecclesiæ Potestas?

EST, 1. Quia nulla familia, nulla societas honesta, nulla Respublica, (Ergo nec Ecclesia, quæ est omnium excellentissima societas) sine politia & regimine diu consistere potest.

2. Quia Deus Ecclesiæ suæ Leges præscripsit: Ergo & secundum eas Iudicandi potestatem dedit.

3. Quia iam olim Sacerdotes & Leuitæ rebus Ecclesiasticis præfuerunt *a*, & Synedrium ex Sacerdotibus, Leuitis, Legisperitis, seu Scribis, & Capitibus familiarum, seu Senioribus populi, ad Iudicia Domini administranda, constitutum fuit *b*.

4. Quia loco synedrij illius synagogici, presbyterium, id est, Senatum Ecclesiasticum Christus in Ecclesia Christiana instituit *c*, & Apostoli sedulò retinuerunt *d*, Ecclesia verò semper habuit.

5. Quia potestas Clauium Ecclesiæ est demandata.

6. Quia inutilis esset Verbi prædicatio, nisi Ecclesia haberet ius eius contemptores coërcendi.

7. Quia sicut Cæsari, quod Cæsaris est, sic Ecclesiæ, quod Ecclesiæ, dandum est, Matth. 22. 21.

a *Leuit.* 14. 3. *Deut.* 24. 8.
b 2. *Paral.* 19. 8. 9. 10. 11. *Matt.* 5. 22.
c *Matt.* 18. 17.
d 1. *Tim.* 4. 14.

Quo nomine appellatur?

Potestas, Authoritas, Iurisdictio Ecclesiastica, Claues Regni cœlorum; Matth. 16. 19. *Dabo tibi Claues Regni cœlorum.* Sic dictæ per metaphoram, qua significatur Oeconomi potestas, intromittendi, & ab ingressu domus repellendi pro arbitrio Domini *e*, quia regnum

e *Esa.* 22. 22.

Cælorum

Cœlorum, quod est Ecclesia, administratur, id est aperitur credenti, & clauditur non credenti, prædicatione Euangelij: Et ipsum cœlum nobis tanquam domicilium proponitur, ad quod vnus est aditus per Iesum Christum. Ex ad Christum vna fides nos deducit, quam Spiritus Sanctus creat in nobis Ministerio Verbi & Sacramentorum, quod quia Pastoribus commissum est, idcirco dicuntur gestare Claues Regni Cœlorum.

Quid est potestas Ecclesiastica?

Facultas à Deo data Ecclesiæ, per ipsos Ecclesiæ præfectos exercenda, ad puritatem Doctrinæ & cultus Dei, decorum, & ordinem, morum sanctitatem, & honestatem, tum publicam, tum priuatam in Ecclesia, & eius membris constituendam, & retinendam, ídque non ex quiduis iubendi licentia, aut ex arbitrio, sed ex Verbi Dei scripti præscripto, & mente, in salutem & ædificationem Ecclesiæ.

Vnde, seu A quo est hac potestas?

A Deo per Iesum Christum: si enim homines per quos administratur spectes, est purum Ministerium. At si Christum, sublimis est potestas, qua nulla in terra maior, vel vtilior, vel dignior existit. Efficacia autem est à Spiritu Sancto, qui in Verbi Ministerio operatur, Ioh. 20. 22. *Accipite Spiritum Sanctum*, &c.

Differt-ne Ecclesiastica potestas à Ciuili Potestate?

Omnino, teste Christo Luc. 12. 14. *a* Conueniunt quidem Efficiente causa: Est enim vtriusque author Deus. Differunt autem primùm *Materia*. Ciuilis enim potestatis materia est societas hominum, illiúsque conseruatio, ad corporalem hanc vitam transigendam sub vno eodémque Magistratu. At Ecclesiasticæ potestatis materia est Ecclesia, id est cœtus hominum Christianorum, quatenus quidem vocati sunt à Deo, & ipsi consecrati ad spiritualem vitam ducendam in vera Dei obedientia. *Deinde* Ciuilis potestas ad τὰ βιωτικὰ, id est res terrenas & caducas, quæ ad huius vitæ vsum pertinent, refertur *b*: Ecclesiastica verò ad spiritualia,

a & 22. 25. 26. 2. Cor. 10. 4.
b 1. Cor. 6. 3.

& quæ ad Dei cultum pertinent *a*.

2. *Fine* proprio. Magistratus enim finis, est, vt humanam societatem tranquillam & quietam tueatur, legibus bonis informet, ciuium suorum corpora & bona conseruet, eorum vitam tueatur, quatenus scilicet incolæ sunt huius mundi, & in his terris degunt, *b* Etsi per eum ipsius etiam Religionis εὐταξίαν Deus conseruari vult, vt 2. Paral. 15. 13. Asa Rex talem legem tulit, Si quis non quæsierit Dominum Deum Israel, moriatur. Pastorum verò directus finis est, vt Ciuium Ecclesiæ conscientiam ædificent, regant, informent, doceant Verbo Dei, quatenus sunt municipes cœlorum, & in cœlis aliquando colligendi *c*. vnde Ecclesiastica potestas, Ius poli: Ciuilis autem Ius Soli nominari solet.

3. Differunt *forma*: nam potestas politica, vt plurimū est αὐτοκρατορικὴ, & Arbitraria, adeóque Prætoria, seu Dictatoria, in eorum Arbitrio posita, quibus est attributa: habent enim vitæ, necísque ius, & legum condendarum authoritatem. Sed Ecclesiastica est διακονικὴ duntaxat, Ministratoria, certis finibus ac legibus ab vno Deo Legislatore definita: Ecclesia enim credendi Leges accepit, non condit, & eas Leges mutare non potest, seruare debet, & potestatem nonnisi Vicariam ac Precariam habet, & quod Deum loquentem in Scripturis audiuit, id quasi Echo resonat, aliísque reddit *d*.

4. Differunt *Modo* tum Iudicandi, tum Exequendi. Magistratus enim ex Legibus humanis à se positis iudicat; telam Iudiciariam texit, inuitum Reum quantumuis negantem, vt verè Reum ex testium ore condemnat *e*. At Ecclesiastica potestas mera ex solo Dei Verbo scripto iudicat, telam Iudiciariam non texit, sed summariè ex Charitate, & ore ipsius peccatoris rem totam cognoscit, & tunc demum postquam confessus est, vt verè Reum cognoscit, & ad Pœnitentiam hortatur *f*. Deinde politica potestas Iudicia sua exequitur gladio carnali, mulcta, carcere, vi militari, gladio ipso: Ecclesiastica verò, sua decreta exequitur gladio spirituali, id est Verbo Dei, nimirum censuris, obiurgatione, suspensione, & tandem Excommunicatione *g*. Quod enim Apostoli interdum pœnis corporalibus vsi sunt *h*, extraordinarii sunt, cùm impius esset Magistratus. Ergo vna alteram non tollit,

a 2. Cor. 10. 5. 6.
b Rom. 13. 3. 1. 5. 1. Tim. 2. 2.
c Eph. 1. 18. Philip. 3. 30 Col. 3. 2. 3.
d Malach. 2. 6. 7. Ezech. 3. 17 Ier 23. 28. Matt. 28. 20
e Deut. 19. 15. Matt. 18. 16
f Matt. 15. 25. 26. 1. Cor. 5. 4. 5 & 2. Cor. 2. 7. & 7. 11.
g 2. Thess. 3. 14. 1. Tim. 1. 20.
h Act. 5. 5. & 13. 11.

nullis, sed stabilit.

Potestas Ecclesiastica quotuplex est?

Triplex, Ministerij, Ordinis, & Correptionis, seu Disciplinæ Ecclesiasticæ, de qua peculiari Loco sequente.

Quid est Potestas Ministerij?

Est authoritas, & ius docendi in Ecclesia, non quiduis, sed id vnum quod Dominus per suos Prophetas & Apostolos præscripsit, & ea quæ instituit Sacramenta, iuxta ipsius ordinationem administrandi, & Nuptias benedicendi, ex perpetuo Ecclesiæ vsu. Quæ ad solos Pastores pertinet, quamuis sæpe Diaconi in his rebus suppleuerint vices Pastorum. Et specialiter, clauium, & Claudendi, & Aperiendi vocibus intelligitur *a*: Est-que Clauium pars prior, cùm posterior ad disciplinam Excommunicationis pertineat. *a Matt. 16. 19.*

Quid est prior pars Clauium istarum?

Nihil aliud quàm prædicatio Euangelij, Ministris demandata, qua annuntiatur gratuita peccatorum Remissio, credentibus, per Christum: Incredulis verò eorundem retentio: Nam quod Petro dixit Christus, Matth. 16. 19. *Dabo tibi claues Regni cœlorum, Quodcunque in terris ligaueris, aut solueris, ratum erit in cœlo*, sic propriè exponit Iohannes 20. 23. *Accipite Spiritum Sanctum, Quorum remiseritis peccata, remissa erunt, & quorum retinueritis, retenta erunt in cœlo.*

Quot sunt Claues?

Etsi vnum est Verbi Dei Ministerium, quo peccata soluuntur, & ligantur, & proinde vna Clauis est, ad aperiendum & claudendum Regnum cœlorum, tamen propter diuersa Obiecta & Effecta duplex dicitur esse *Clauis*, vna *Soluens*, seu Aperiens, altera *ligans* seu Claudens: cùm idem Euangelium sit virtus Dei ad salutem omni credénti, Rom. 1. 16. & virtus odor mortis ad mortem cuiuis non credenti, 2. Cor. 2. 16.

Clauis soluens est ea pars Ministerij, qua iuxta Verbũ Credentibus annuntiatur, modò publicè, modò priuatim, Remissio peccatorum seu Absolutio à peccatis in nomine Christi: Et sic cœlum aperitur, soluitur, &

liberatur credens, Euangelij prædicatione à peccatorum vinculis, quæ nos constrictos tenent, morte, damnatione æterna, & hæres vitæ æternæ declaratur *a*.

a Luc. 1. 77. Act. 2. 38. Ioh. 20. 23.

Clauis ligans, est altera pars Ministerij, qua Incredulis & Contumacibus annuntiatur retentio peccatorum, & sic cœlum illis clauditur, ligantur, id est manent obstricti peccatorum vinculis, & ad mortem & damnationem æternam, nisi accedat Resipiscentia iudicantur.

Súntque claues istæ tanti momenti vt dicatur apertum, solutum, & remissum: & contrà clausum, ligatum, & retentum in cœlis, quod in terris prædicatione Euangelij aperitur siue remittitur: itidémque clauditur seu retinetur: iuxta illud Luc. 10. 16. *Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit.* Et Ioh. 3. 18. 36. *Qui crediderit, seruabitur: qui non crediderit, iam est condemnatus.* Et proinde reipsa vna est Clauis illa Ministerij, sed duplex vsu. At qui credit Euangelio, per efficaciam Spiritus sancti, adhibet fidem, quæ est veluti altera Clauis Regni cœlorum.

Vnde pendet hæc Potestas?

Non à persona aut dignitate Ministrorum: (neque enim possunt propriè quenquam, vel ligare, vel soluere, vel Regnum cœlorum cuiquam pro arbitratu aperire vel Claudere) sed ab eorum legitimo Ministerio, seu potius à Deo ipso, qui per Spiritum Sanctum est Efficax in Ministerio Verbi, quoties Minister ritè fungitur officio. *b* Quo sensu dicta illa Marc. 2. 7. *Quis potest remittere peccata, nisi solus Deus*, iure scilicet & authoritate propria. Et Ioh. 20. 23. *Quorum remiseritis peccata, nostro*, (Instrumétaliter scilicet, seu prædicatione facta in Christi nomine) *remittuntur*, conciliari debent.

b Heb. 4. 12

Quibus data sunt ista Claues?

Non soli Petro, sed omnibus ex æquo Apostolis, & omnium ætatum fidis Pastoribus, quibus Christus dicit, *Accipite Spiritum Sanctum: si quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: si quorum retinueritis retenta erunt* Iohan. 20. 23.

Quæ est-

Quæ est altera pars Potestatis Ecclesiasticæ?

Potestas *Ordinis* appellatur, quia certam & ordinatam regulam habet, nempe Verbum Dei, quam semper sequi debet. Et est facultas Ecclesiæ, qua tum circa Doctrinam, & fidei dogmata, & dicitur δογματικὴ, tum circa leges, politiæ externæ in Ecclesia constituendas versatur: & specialiter διατακτικὴ, i. Ordinata dicitur.

Quæ est Potestas Ecclesiæ circa Doctrinam?

Duplex est, Communis, & Specialis. Communis est ius commune toti Ecclesiæ, non Pastoribus tantùm, sed singulis eius membris, 1. Custodiendi Scripturas summa fide, Tabellionis instar, eas diligenter legendi; & quidem non Authoritatiuè iudicandi de Scripturis: nam ipsa subiicitur Scripturæ; sed iudicandi secundum Scripturas, & veras, germanas, ac genuinas Scripturas, Spiritu Christi ductore, à falsis, suppositittiis, & adulterinis, vindicis instar diiudicandi, ac discernendi: Oues enim Pastoris vocem agnoscunt, Iohan. 10. 4. 2. Cognoscendi, admittendi, & approbandi veram Doctrinam ex Scripturis, Ioh. 5. 39. *Scrutamini Scripturas.* Tum improbandi falsam doctrinam, Matth. 7. 15. *Cauete à Pseudoprophetis.* Et Luc. 12. 1. *Cauete à fermento Pharisæorum.* Et Galat. 1. 8. *Siquis aliud docuerit Euangelium, sit anathema.* Vnde Augustinus *Lib. 11. contra Faustum, cap. 5. Scriptura in sede quadam sublimiter constituta est, cui seruiat omnis fidelis ac pius intellectus.* Et alibi *lib. de vera Relig. cap. 31. Fas est æternam Legem, mundis animis cognoscere: Iudicare autem nefas est.*

Specialis nulla, nouos quidem fidei Articulos cudendi, aut extra Dei Verbum scriptum aliquid docendi, sed instar præconis scripturas diuulgandi & prædicandi, Propheticum duntaxat, & Apostolicum sermonem proponendi, nihil prætermittendi, nihil mutandi, nihil de suo addendi, aut comminiscendi *a*, & omnia secundum Verbum ad Dei gloriam & Ecclesiæ ædificationem referendi: Tum dogmata sic explicandi & probandi, ex Scripturis Canonicis, ipsisque Scripturas interpretandi, non ex anticipatis

a *Deut. 4. 2. & 12. 32. Apoc. 22. 18. 19.*

opinionibus, aut priuato cuiusquam sensu, sed ex fontibus, Examine singulorum verborum, obseruatione styli & phraseon Scripturæ, status item de quo agitur, Antecedentium, & Consequentium consideratione, & collatione Scripturarum, vt ad fidei analogiam, normam, & regulam, symbolo Apostolico breuiter comprehensam conueniat. *a* Denique placita vel potiùs figmenta omnium hominum cuiuscunque sint ordinis tollendi, vt solius Dei decreta rata maneant, 2. Cor. 4. 7. Hęc sunt arma illa spiritualia potentia Deo ad demolitionem munitionum, quibus consilia demoliantur fidi Dei milites, & omnem celsitudinem, quæ extollitur aduersus cognitionem Dei: Christi domum ædificent, Satanæ subuertant, oues pascant, Lupos profligent, dociles instituant, peruicaces arguant: fulgurent denique, si opus est, & fulminent, ac Christi potentia freti omnibus à summo vsque ad nouissimum imperent: sed omnia ex verbo Dei: & sic vt nemo sibi sumat authoritatem, seu scriptis editis, seu sermone, docendi in Ecclesia sine vocatione legitima: vbi quidem obtinet Ordo, quem nemo bona conscientia possit aspernari: (Hoc enim esset Anabaptistico furori fenestram aperire) & vt *Spiritus Prophetarum Prophetis subiecti sint*, 1. Cor. 14. 30. 31. Christianos tamen omnes mutuò sese docere, & hortari, reprehendere, consolari in Domino oportere, & ita singulas domos tum à Patribus, tum à Matribus familias regi, vt speciem totidem priuatarum Ecclesiarum referant, nemo negarit.

a Matt. 23. 8. & 28. 20. Rom. 12. 6. 1. Pet. 4. 11.

Anne Ecclesiæ vocem simpliciter audire oportet, aut suscipere quicquid docuerit?

Minimè, sed quicquid à Deo edocta, & docere iussa fuerit, potueritque Verbi diuini authoritate comprobare.

An in authoritate Ecclesiæ est, Scripturæ Canonem consignare?

Non potest Ecclesia ex libris non Canonicis, Canonicos facere, sed efficit tantùm vt ij libri pro Canonicis recipiantur, qui reuera & in sese sunt Canonici: Ecclesia, inquam, non facit Scripturam authenticam, sed tantùm declarat

declarat: illud enim authenticum dicitur, quod sibi sufficit, quod se commendat, sustinet, probat, & ex se fidem, ac authoritatem habet.

Anne Ecclesia est medium credendi esse Scripturas, & alia quæ ad salutem pertinent.

Est medium reuera, at non principium; & medium externum duntaxat, & ministeriale: Principale verò medium, est ipsum Dei Verbum: At causa principalis credendi, est Spiritus Dei: Ecclesia verò est inferius Organō, id est quo, non propter quod credimus, *Paulus enim plantat, & Apollo rigat, sed Deus dat incrementum*, 1. Cor. 3. 6. Ecclesia nihil potest efficaciter reuelare sine Spiritu, nec facit Ecclesia, vt vera in sese pro veris credantur à nobis, sed Spiritus Sanctus Testimonio Scripturam commēdat, quod est præclarum eius officium.

Potest quidem cogere interdum homines Ecclesia sua authoritate, & testimonio perpetuo, vt permoueantur, & agnoscant Scripturas esse Canonicas: (nec crederemus sacris literis, nisi Ecclesia illas proponeret, & nobis commendaret,) sed vt de earum veritate priuatim, & interne in cordibus persuadeantur, nullus efficere potest, nisi Dei Spiritus. Nec enim fides est Ecclesiæ donum: nec etiam fides nostra in Ecclesiæ vocem, atque iudicium, sed in Dei Verbum Canonicis Scripturis comprehensum resoluitur.

Vtrum penes Ecclesiam est authoritas, & summum Ius interpretandi Scripturas?

Non, sed penes Spiritum Sanctum, tum disertè & publicè in Scripturis loquentem, tum occultè in cordibus nostris, & penes Scripturam ipsam; adeóque sensus Scripturæ ex sola Scriptura ipsa, & Spiritu Sancto petendus est ipsáque Scriptura per Scripturam interpretanda, quia fides ex sola Scriptura nascitur.

2. Quia eodem Spiritu sunt interpretandæ, & intelligendæ, quo scriptæ sunt: iuxta illud, Ioh. 2. 20. *Vnctio vos docet omnia.* a — a *Isa.* 50 16.

3. Quia Ecclesia non habet tantam authoritatem quantam Scriptura *b*. — b *Gal.* 1. 18.

4. Quia laudantur Beroenses, quòd Pauli doctrinam
a Act.17.11 ad Scripturas examinarint.a
5. Quia Ecclesia errare potest.
6. Quia solus ille summam interpretandæ Legis authoritatem habet, qui Legem condidit. Sic Nehem. 8. 8. Legem Dei explanate populo legebat, & exponendo sensum, dabat intelligentiam per Scripturam ipsam.

Nec tamen inficiamur Ecclesiam esse Interpretem Scripturæ, & in Ecclesia tantùm donum hoc interpretandi residere: sed negamus Scripturarū Interpretationem, ad certam sedem & successionem hominum alligatam esse, & Papam sibi posse potestatem Scripturæ vendicare.

Nam Moses quidem tanquam summus Iudex controuersiarum sedebat *b*, sed fuit Propheta singulari sapientia præditus, Extraordinariis à Deo donis ornatus, diuinis testimoniis à Deo commendatus, & à Deo ipso ἀμέσως missus: Papa verò nihil tale habet. Et Deut. 17. 8. & seq. iubentur omnes decreto Iudicis summi obtemperare; sed eum hac conditione, si is secundum Legem Dei iudicet. Et Mal. 2. 7. præceptum est, vt labia Sacerdotis custodiant sapientiam, & ex ore eius requirant Legem. At non est promissum, fore semper eiusmodi: sequitur enim, *At vos deflexistis de via, & fecistis multos impingere.*

b Exod. 18. 13. 26.

Et Claues Regni cœlorum Petro commissæ *c*, non significant authoritatem interpretandi Scripturas, sed prædicandi Euangelium, quæ non Petro tantùm, sed & reliquis etiam Apostolis data fuit *d*. Et Matth. 18. 17. audiendam esse iubet Ecclesiam Christus, sed veram Ecclesiam, & quando præcipit ea quæ Christus probat & præcipit. Sic Scribæ & Pharisæi audiendi erant, *e* quandiu sedentes in cathedra Mosis, docendo, Mosem ipsum sequebantur: secus enim Christus suos discipulos cauere voluit à fermento Pharisæorum *f*.

c Matt. 16. 19.
d Matt. 28. 18. Ioh. 20. 21.
e Matt. 23. 2.
f Matt. 16. 6.

7. In Conciliis res maximæ sunt definitæ, non tamen ipsorum Conciliorum, sed Scripturarum authoritate, vt factum videmus. Act. 15. 6. 15.

Quæ est potestas Ecclesiæ in Traditionibus siue Legibus ferendis?

Est διατακτική, seu constitutiua: non qua fas sit vllas Leges

ges conſcientiis imponere, aut quid iuſtum, quid in-
iuſtum ſit præſcribere, quod ne Angelis quidem licet *a*: a *Gal.* 1.8.
vnicus enim Magiſter & Legiſlator noſter Dei Filius *b*, b *Iacob.* 4. 11.
Sponſus *c*, Dominus *d*, Paternæ voluntatis Interpres *e*, c *Eph.* 5.30.
Eccleſiæ caput *f*, & Doctor vnicus: de quo ſolo abſo- d 1. *Cor.* 8.6
lute cœlitùs dictum eſt, *Ipſum audite g*, qui ſolus in con- e *Ioh.* 1. 18.
ſcientias ius habet & imperium, quíque pleniſſimè om- f *Eph.* 5 23.
ne ſalutis noſtræ conſilium, totámque veræ Iuſtitiæ g *Matt.* 17. 7.
ſummam, & omnes cultus nominis ſui partes, Verbo
ſuo complexus eſt, & perſpicuè enarrauit, cui vel adde-
re vel detrahere nefas: ſed qua Paſtoribus & Gubernato-
ribus Eccleſiæ, in rebus externis & indifferentibus Cano-
nes & regulas quaſdam, ſiue Leges ad politiam, ordi-
nem, τὸ πρέπον, decorum, item certos ritus ad honeſtatem
conſtituendam, fouendúmque omnium Eccleſiæ mem-
brorum in externo cultu conſenſum ſtabilire, aut abro-
gare licet, prout Eccleſiæ neceſſitas vel vtilitas id poſtu-
lare videtur: Neque enim ſunt vniuerſales magna ex par-
te, neque perpetui eiuſmodi Canones, Col. 2.5. Omnia e-
nim εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν in Eccleſia fieri oportet, quæ
eſt domus Dei *h*. Exemplo Apoſtolorum in prima Synodo h 1. *Cor.* 14. 40.
Hieroſolymitana *i*, & Pauli. *k* 1. *Tim.* 3.15.

De his regulis Apoſtolus 2. Theſſ. 2.15. *Tenete*, inquit, i *Act.* 15.29
παραδόσεις, ſeu traditiones quas didiciſtis, vel per ſermonē, k 1. *Cor.* 11. 4.7.34.
vel per Epiſtolas noſtras: niſi quis malit traditam doctri-
nam intelligere, non ſanè diuerſam, quam partim per E-
piſtolam, partim per ſermonem, ſed eandem, quam tum
per ſermonem, tum per Epiſtolam Pauli edocti erant *l*. l 2. *Theſſ.* 3. 6.
Spiritus verò omnis veritatis Doctor, Apoſtolis ſpeciali-
ter promiſſus *m*, nihil noui eos docuit, ſed quæ priùs au- m *Ioh.* 14.
diuerant declarauit, & in mentem ſuggeſſit. Et licet non 26. & 16.13.
omnia Chriſti verba καθ᾽ ἓν ſcripta ſint, ſed tantùm καθ᾽
ὅλου, tamen omnia neceſſaria ſcripta ſunt, Ioh. 20.31.

Da διαταγμάτων legum, aut παραδόσεων ab Eccleſia ferendarum, aut Conſtitutionum Eccleſiaſticarum ore traditarum Exempla?

Qualia ſunt, Cœnam Domini à Ieiunis percipiendā: Flexis genibus, nudóque capite orandum: Sacramenta non ſordidè, ſed cum aliqua dignitate adminiſtranda:

In Sepeliendis mortuis, Nuptiis benedicendis seruandam esse honestatem: Dies, horas, loca certa, hymnorum concentum, silentium, ordinem in precationibus, concionibus, catechismis habendis, & mysticis actionibus definare, & alia huiusmodi, quæ quoad genus, id est decorum illud nobis omnibus præceptum, diuinæ sunt, sed quoad specialem formam, sunt humanæ ac mutabiles.

Quæ sunt Cautiones in Scribendis istis legibus adhibendæ, & in traditionibus humanis obseruandæ?

1. Ne pugnent cum analogia fidei, néve abducant à Christo, aut sint superstitiosæ: quales sunt ritus plerique seu traditiones papales: néve laqueus vllus conscientiis iniiciatur, quasi leges illæ, decoris & ordinis tantùm causa
a 1.Cor.7.35. Col.2.16.18 Gal.5.1. sa latæ, sint diuini cultus partes. *a*

2. Ne præferantur Doctrinæ cœlesti, quam Apostoli acceptam à Domino tradiderunt: néve leges illæ sint æternæ, & immutabiles, sed necessitate postulante mutabiles.

3. Ne pro graui, honesto, vtilíque ordine, inutilia, inepta, ridicula, histrionica, aut etiam operosa constituantur: qualia sunt quæ Pontificij præcipiunt de confessione auriculari, Ciborum, dierum, & vestium discrimine, votiua peregrinatione, & similibus.

4. Ne, vt fit in Papatu, Ecclesia istorum præceptorum multitudine, oneretur, & obruatur verus & purus Dei cultus, vt olim à Pharisæis factum est *b*: sicque præcepta Dei
b Matt.23.4. irrita, quoad homines fiant *c*.

c Matt.15.3. Marc.7.13. Act.15.10. 5. Ne ista in Superstitionem, aut impietatem degenerent: néve iis accedat opinio meriti, cultus, & necessitatis, id est ne ad salutem putentur necessaria, néve pro cultu Dei habeantur per se, & ex opere operato, vt loquuntur: quod si fiat, statim emendentur, aut penitùs aboleantur. Exemplo Ezechiæ, qui serpentem æneum contriuit *d*.
d 2.Reg.18.4. Denique cauendum, ne sub ἀδιαφορίας prætextu, venena propinent, & celent hamum lethiferum sub esca mellita.

Quinam sancire possunt, vel abrogare leges illas?

In particularibus Ecclesiis Pastores, adhibito Presbyterij sui maturo iudicio, & accedente Magistratus Christiani

stiani consensu & authoritate, conscio denique & comprobante grege, qui quidem à Pastorũ & presbyterorum suorum sententia, Verbo Dei, & consentientibus iustisque rationibus confirmata dissidere temerè non debet. In prouincialibus verò Ecclesiis Synodorum est, legitimè in Domino conuocatarum, eiusmodi Leges constituere.

Quid est Synodus legitima?

Est conuentus, seu congressus, & Concilium, vel certorum locorum, (& dicitur Prouincialis:) vel totius Ecclesiæ, (& dicitur Oecumenicus) repræsentatæ per delegatas ad certum tempus à se personas, vt Pastores & Rectores, ab omni tam ὀχλοκρατίᾳ quàm ὀλιγαρχίᾳ, ac multò magis ab Antichristiana tyrannide procul remotus, vt lupos arceant, & controuersias in Ecclesia excitatas ex verbo Dei, quod sibi perpetuò proponere debent pro regula, definiant: doctrinam puram asserant, & εὐταξίαν externam, prout toti Ecclesiæ expedit, constituant *a*. *a Act. 15. 2. 6. & seq.*

Et est Synodorum huiusmodi, magna vtilitas. 1. Quia quod à multis quæritur, faciliùs inuenitur. 2. Quia errores, & hæretici errorum patroni, faciliùs reprimuntur, cùm communi multorum consensu & iudicio damnantur.

A quibus conuocari seu indici debent Synodi?

A summo Magistratu, si fidelis sit, aut fidei Christianæ tolerator, qui & ipse vel per se, vel per alios quos deligere placuerit, Synodo præesse debet. Est enim Magistratus, tanquam nutritij Ecclesiæ, tranquillitatem Ecclesiæ conseruare: sed sic vt ipse Dei Verbo per os Ministrorum explicato, sese subiiciat. Sin infidelis, tum Pastorum munus est, prospicere quãtum in se est, nequid Ecclesia Christiana accipiat detrimenti, & mutuò sese excitare, vt cõmuni consilio conueniant nomine Ecclesiæ, absque sediũ prærogatiua, quos constabit doctrina, vitæ integritate, aliisque Spiritus Sancti donis, non exclusis etiam laicis, excellere, vt ex Actis apparet, cap. 15. 2. 22. 23. 25. Imprimis autem, vt Christus in medio Doctorum sedebat *b*, sic nũc in Conciliis Doctorum adesse ac præesse debet. *b Luc. 2. 46.*

Súntne omnia quæ decernunt Synodi semper pro veris & irrefragabilibus habenda?

Non sunt, sicut apparet ex secunda Synodo Nicena, quæ contra Dei verbum, cultum idolorum decreuit: Ex Ephesina secunda, vbi Eutychiana hæresis obtinuit: & Concilio Africano, cui interfuit Cyprianus, vbi sancitum est rebaptizandos esse, qui ab hæreticis sunt baptizati. Nam Ecclesia in his terris, errare potest, etiam collecta: vt colligitur ex Esaia, 56.10. Ieremia 6.13. *a* Ratio est, quia Ecclesia in his terris non est composita ex beatis Angelis, sed ex hominibus, quorum proprium est errare & labi: nam quod Psal.89.6. dicitur veritatem Dei esse in congregatione Sanctorum, vel de sanctis Angelis in cœlis degentibus, vel de Ecclesia vbi pura Euangelij prædicatio personat, intelligitur.

a Ezech 22 25. 1.Reg.22.6. 22 Matth. 22. 29. Ioh.11.47. 2. Thess. 2. 4.11.

Est-ne aliqua Synodorum authoritas?

Est, sed quæ à Verbo Dei dependet, quippe ex Christi promissione, Matt.18.20. *Vbi duo aut tres* (Ergo plures) *congregati in nomine meo fuerint, illic in medio eorum sum.* Nec enim ambigendum, quin multò magis vniuersum aliquem cœtum suo Sancto Spiritu regat. *b* Non sunt ergo Synodorum iudicia spernenda, scilicet earum in quarum medio Christus est.

b Act. 15. 28. 1. Cor. 5.4.

Sed notanda conditio ita demum fore Christū in medio Concilij, si in suo nomine congregetur, & superiore loco emineat Scriptura. Tum enim Concilij definitio de dogmate controuersc, post legitimum Examen, & iustam disquisitionem, pondus habet suum: estque instar προκριμάτος, & Præiudicij: quod tamen & ipsum ad Lydium lapidem Scripturæ, probare decet: iuxta illud, *Omnia explorate, quod bonum fuerit, retinete.* 1. Thess. 5.21.

Annon Præpositis seu Ductoribus obedire iubet Apostolus? Heb.13.17.

Sanè: sed tum implicita conditione, si veri præpositi sunt, nec recedat volumen Legis ab ore ipsorum *c*: si supra Cathedram Mosis sedent, id est docent Doctrinā Mosis incorruptam *d*: Tum in his quæ propria sunt Ministerij, vt in Verbo Dei, & Sacramentorum administratione legitima. Sed tamen *Spiritus*, id est (metonymicè ij qui Spiritus dono se præditos dicunt) *probandi, an ex Deo sint*, 1. Ioh. 4. 1. Quod nulla alia re certiùs fieri potest, quàm

c Iosue 1.7. 8. d Matt.23. 2.

quàm ipsa Scriptura, ad quam Dominus probationem Spirituum exigendam præcepit a. nec Pseudopropheta- a Deut. 13. 1.2.3.4.
rum sermoni auscultandum b. b Ier. 23.16

Quo nomine vocari consueuerunt Synodorum Definitiones?

Canones, qui tum demum κῦρος habent, & abeunt in vim legis, valent, & pœnam habent politicam contéptus, & violationis sui, postquam à summo Magistratu fuerunt sanciti & confirmati, non autem prius ratione, pœnæ politicæ, licet ratione censuræ valeant.

Anne eiusmodi Constitutiones Conscientiam coram Deo obstringunt?

Minimè per se, quia sunt humanæ & mutabiles, tamen ita semel positas vltrò violare, aut contemnere, tum propter offendiculum, tum propter contumaciam illæsa cõscientia nemo potest: sed fideliter obseruare, idque libera conscientia quiuis tenetur: c, sed extra casum scandali, id c 1. Cor. 10. 28.29.
est sic vt infirmi fratres non offendantur, & cùm iustis causis impedimur, illæsa conscientia aliquando omittere fas est.

Quis finis huius Potestatis?

In genere, Dei gloria, & Ecclesiæ ædificatio, *Nobis*, inquit Paulus, 2. Cor. 10.8. & 13.10. *data est potestas ad ædificationem, non ad destructionem.* Synodorum autem, puræ Dei doctrinæ in Verbo Dei comprehensæ aduersus hæreticos assertio: & politiæ Ecclesiasticæ pro diuersa temporum, locorum, & personarum circunstantia, constitutio.

Quis Effectus seu Vsus?

Τάξις καὶ εὐσχημοσύνη d, *Ordo* quidem quo præsidentes & d 1. Cor. 14. 40.
præcones Euangelij habent certam agendi regulam, auditores assuefiunt ad obedientiam, & in bene composito Ecclesię statu, pax & Concordia seruatur. *Decorum* verò, quo excitamur istis adminiculis ad pietatem & modestiam, & grauitas in pietatis Tractatione elucet.

Quæ Repugnantia?

1. Error, tum eorum qui nimium, tum eorum qui minus quàm par est Ecclesiæ tribuunt.

2. *Nouatianorum* seu *Catharorum*, qui lapsis in Cõfessione, aut magnis sceleribus pollutis veniam negabāt.

3. *Monarchia Pontificum*, & Tyrannis quam sibi arrogarunt in transferendis Regnis mundi.

2. *Tyrannica* illa *vox*, Papam Ro. à nemine mortalium iudicandum, & supra Concilium esse.

3. *Vsurpatio* & *Abusus* Clauium, & potestatis pro arbitrio remittendi vel retinendi peccata.

4. *Maioritas* atque potestas Prætoria, quã sibi, vi Successionis & Ecclesię, quum libet, in Canone Scripturæ consignando: in interpretando Verbo Dei, & vero Scripturæ sensu assignando: cudendis Articulis fidei: condendis Legibus, traditionibus non scriptis proponendis & iudicandis, & Decretis impiis stabiliendis, sumpserunt, eò quòd, aiunt, Pontifex omnia iura habeat in scrinio sui pectoris.

5. *Ceremoniæ*, ritus papales, & ἐθελοθρησκεία cũ Verbo Dei pugnantes.

6. Error Ecclesiã esse regulã eorum omniũ quæ creduntur, cùm contrà Scriptura sit sola fidei regula.

7. Impia & Superstitiosa *Opinio Necessitatis*, meriti & cultus in Obseruatione Ceremoniarum humanarum.

8. Κακοζηλία Legis Mosaicæ.

9. *Sacrilegium*, quo Laicos arcent à Lectione sacrarũ literarum, & ne sacra Biblia vulgata lingua excudantur, interdicunt.

10. Adhæc *Concilia* authoritate Pontificis cogi & regi debere, Eiusmodi concilia errare non posse.

11. Oportuisse Ecclesiam Verbi Scripti defectũ, *traditionib.* non scriptis, supplere, quod est plus tribuere authoritatis & potestatis Ecclesiæ, quàm deceat.

12. Ecclesiam in Conciliis generalibus eminere, & veritatem non remanere nisi inter Pastores.

13. *Potestatem* interpretandi Scripturas penes Concilia esse, & eam sine prouocatione.

14. Item Scripturæ approbationem, vt sit vel Canonica, vel Apochrypha, pendere ex Ecclesiæ placitis.

15. *Contemptus* constitutionum simpliciter ordinis & decoris causa in Ecclesia institutarum.

16. Error *eorum* qui in Controuersiis Ecclesiasticis, priuatis suis Iudiciis, ac sententiis acquiescentes, nullum Synodis, & Synodicis Definitionibus locum relinquunt.

LOCVS

LOCVS XLIV.

De Disciplina & Iurisdictione Ecclesiæ: vbi etiam de Ieiunio.

Quæ est tertia pars Potestatis Ecclesiasticæ?

Κριτικὴ seu Iudiciaria, & Iurisdictionis Ecclesiasticæ, à ciuili prorsus distinguendæ, Potestas vocari consueuit: Estque altera pars siue species potestatis clauium à priore distincta: quòd prior, de qua Matth. 16. 19. & Ioh. 20. 23. docendi siue Euangelium prædicandi munus Pastoribus commissum propriè spectat: Hæc verò ad disciplinam moralem Ecclesiæ, & offendiculorum coërcitionem Ecclesiæ commendatam pertinet: quam Παιδείαν seu Παίδευσιν Græci, Latini Disciplinam, Castigationem, & Institutionem vocant: De qua Christus, Mat. 18. 17. 18. *Si frater aliquis non audit Ecclesiam, sit tibi tanquam Ethnicus & Publicanus: Amen dico vobis, quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo: quæcunque solueritis, soluta erunt:* ligat enim Ecclesia, quem excommunicat: soluit verò quem in communionem recipit.

Quid est Disciplina Ecclesiastica?

Est pædagogia Ecclesiastica, authoritate Verbi Dei instituta, qua homines in familiam Christi recepti, ad pietatem diriguntur, & coercentur, nequid Christiana professione indignum committant: Peccantes verò, vel ἀποτόμως redarguuntur, obiurgantur, & corriguntur, vt in viam redeant, & iuxta Doctrinæ Euangelicæ præscriptum singuli suum officium faciant.

Quotuplex est Disciplina Ecclesiastica?

Duplex: *Communis*, cui subesse omnes Ecclesiæ ciues ex æquo debent. Et *Propria*, quæ Cleri peculiaris est, & ad

solos Ecclesiæ Ministros in Officio continendos pertinet. Et *Communis* rursum duplex est, *Ordinaria*, & *Extraordinaria*. Est autem Ordinaria, quę Verbum Dei, & traditionem Apostolicam pro regula semper habet, & à qua nunquam deflectit, & in Ecclesia perpetuò obseruatur.

Ordinaria Disciplina quot sunt partes?

Duæ: versatur enim tum in lapsibus corrigendis, tum in Iudiciis Ecclesiasticis exercendis.

Quotuplices sunt lapsus?

Duplices, aut circa Doctrinam, aut circa mores.

Quis est lapsus circa Doctrinam?

Error in Doctrina seu Dogmate, qui vel ex sola simplici ignorantia, vel simul ex improbitate oritur: si autem à recepta sana Doctrina ita receditur, vt contempto Dei & Ecclesiæ ipsius Iudicio, sententia, obstinatè & pertinaciter defendatur, & Ecclesiæ concordia violetur, hæresis dicitur.

Quæ hic disciplina adhibenda est?

a 1. Cor. 3. 2. Rom. 14. 1. Eph. 4. 2. b Act. 7. 51. & 13. 10. Gal. 3. 1. c Tit. 3. 10.

Oportet ignorantes paulatim erudiri *a*, malitiam vero coargui, tum priuatis, tum publicis admonitionibus, & si opus sit, Iudiciis Ecclesiasticis coram presbyterio coërceri *b*. Hæreticum autem deuitare post vnam aut alteram commonefactionem *c*, relicto Magistratui officio suo.

Quid est Lapsus circa Mores?

Peccatum, dictum, aut factum, quo proximus læsus est: & est duplex, Priuatum siue Occultum: & Publicum siue Manifestum. Occultum est, cuius vnus aut pauci sunt conscij, nec publicum Offendiculum est: & rursum vel ex ignorantia, aut imbecillitate humana, aut ex malitia commissum est.

Qualis disciplina hîc obseruari debet?

d Matt. 18. 15. 16.

Priuata admonitio adhibenda est, eáque iuxta regulam à Christo præscriptam *d*: cuius quatuor sunt gradus. 1. Vt qui peccauit, admoneatur, & corrigatur priuatim ab eo, cui soli peccatum istud innotuit, ne latiùs dispergatur malum, cui mederi priuatis remediis possumus. Nam σοι, phrasi Gręca, ad te, siue apud te, id est coram te, seu te conscio significat. 2. Vt si illius correctionem contempserit, iterum moneatur adhibito vno aut altero teste. 3. Vt si horum quoque admonitionem contempserit

admo-

admoneatur ab Ecclesia, id est à Senatu Ecclesiastico. 4. Quòd si hac via nihil succedit, habeatur pro Ethnico & Publicano, i. impio & profano.

Ethnicus enim (ex vetere distinctione Israelis à cęteris populis, qui ἔθνη, & Gẽtes, Hebræis גוים *Goiim* vocabãtur, & alieni à Rep. Israëlis, & fœdere promissionis erant, Eph. 2,12.) dicitur, qui profanus est, & à religione prorsus alienus. Publicani verò, quòd Romanis, i. profanis hominibus operam suam locantes ad tributorum exactionem, & cum incircuncisis communem vitæ consuetudinem haberent, & Auaritiæ nomine pessimè audirent, inter profanos à cæteris Iudæis censebantur, & peccatores seu scelerati vocabantur. *a*

Prudenter tamen hæc Correctio vsurpanda est: si enim quis lapsus est ex ignorantia, aut infirmitate, sufficit blanda admonitio, cum exhortatione vitandi in posterum tale delictum. At si ex malitia peccatum est, lapsus etiam occultus seueriùs est corrigendus: asperiùs etiam sæpius relapsus, quàm semel humana imbecillitate lapsus, tractandus est.

a *Matt.* 9. 10. & 11.19. *Luc.* 7.34. & 18.11.

Quid est Peccatum Publicum?

Quod palam gestum, vel publicè notum, & apertum est: & cum publico offendiculo coniunctum: Estque vel delictum quod errore vel infirmitate perpetratur, aut etiam casu inopinato accidit: vel flagitium, vt scortatio, Adulterium, vsura, Ebrietas, furtum, vel contumacia in Admonitionibus contemnendis. Et flagitiorum alia multitudinem, alia paucos tantùm de multitudine inuaserunt.

Qua disciplina hic vtendum est?

Sequendum est præceptum Pauli, 1. Tim. 5.20. *Peccantes* (scilicet cum publico offendiculo, vt alia Inquisitione opus non sit, vel idoneis testibus in sacro cœtu conuictos) *coram omnibus argue, vt & cæteri timorem habeant.* Et exemplum, quo præceptum in reprehendendo Petro in facie Ecclesiæ, confirmauit. *b* Flagitiosi verò & contumaces, sunt etiam in communi synedrij vel Presbyterij cœtu arguendi & corrigendi.

b *Gal.* 2.11. 14.

Sed cauendum ne rigor modum excedat, néve medicina in venenum vertatur. Seueritas exercenda est in

peccata paucorum, inquit Augustinus. In flagitiis autem & erroribus, quæ multitudinem inuaserunt, obseruanda regula eiusdem Patris, In corripiendis fratribus, misericorditer corripiat homo quod potest: quod autem non potest, patienter ferat, & cum dilectione gemat & lugeat.

Quinam hanc Corrigendi facultatem habent?

Occulti quidem lapsus à quouis priuato, qui lapsus illicuius conscius est corrigendi: Publici verò vel à Ministris verbi coram omnibus arguendi, si videbitur ad ædificationem Ecclesiæ facere, vel Iudiciis Ecclesiasticis coërcendi sunt.

Quid est Iudicium Ecclesiasticum?

Est cùm, in senatu Ecclesiastico, de lapsis vel in errorem, vel in peccatum, vocatis qui vocandi sunt, & potissimum ter tum ipsis Reis, tum, si sit opus, idoneis testibus auditis, legitimum Examen & cognitio instituitur: Tum Correctio siue pœna conueniens decernitur, sic vt ipsius peccantis conscientiæ, ne vel in peccato foueatur, vel redundante tristitia absorbeatur, & Ecclesiæ ædificationi consulatur. a

a 1.Cor.5.3. 4.5. 2.Cor.2.7.

Quot sunt partes siue gradus Ecclesiasticæ Correctionis?

Tres. 1. Επιτιμία seu Επιτίμησις, Increpatio seu Obiurgatio, & νουθεσία, commonefactio, quæ est Censura ad peccati modum, & peccatoris vel obstinati, vel verè pœnitentis, & Resipiscentiam profitentis ædificationem accommodata. b

b 2.Cor.2. 6.

2. Exclusio, suspensio, siue Abstensio à Cœna Domini, qua interdicitur ad tempus, Cœnæ participatione.

3. Excommunicatio, quæ est Ecclesiæ sententia, præeunte legitima cognitione, prolata in Dei nomine & authoritate, qua declaratur quispiam eiusdem Ecclesiæ socius, si scelere aliquo, vel contumacia Ecclesiam offenderit, & resipiscere ad ædificationem Ecclesiæ recuset, ex Christi mandato iustè exclusus ex Sanctorum communione, siue ex Dei Ecclesiæ corpore.

Fuit tamen duplex Excommunicationis species: prior ab Hebræis *Nidduì* vocata, id est summotio, & exclusio à communi cœtu, hodie *Minor Excommunicatio* Ecclesiastica dicta: hæc si nihil profuerat, peccatori non resipiscenti

prom-

pronuntiabatur altera, Hebræis *Cherem*, i. anathema dicta, ac tandem etiam *Schamatha*, quæ fuit vltima deuotio, & *execratio*. Illud autẽ Paulus vocat, *Tradere quempiam Satanæ ad carnis interitum, vt Spiritus saluus fiat*, 1. Cor. 5. 5. Et 1. Tim. 1. 20. adhibita tamen exceptione, nisi resipuerit: quod quidem non est tradi Satanæ, corporis afflictione excruciandum, vt quidam interpretantur, cùm Ecclesiastica Iudicia, non corpus, vt ciuilia, sed animum propriè spectent, sed apud Iudæos erat ἀποσυνάγωγον γιγνεσθαι, *moneri synagoga*, a & *è populo suo excindi*, b & *pro Ethnico & Publicano haberi*, i. profano & prorsus alieno à religione: c Apud Christianos verò est *Excommunicari*, i. ius Christianæ ciuitatis vsque ad Resipiscentiam amittere: Satanæ denique mancipari, qui extra Ecclesiam regnat.

a Ioh. 9. 22. b Gen. 17. 14. Leuit. 7. 2. c Matt. 18. 17.

Quinam ad hoc Iudicium vocandi sunt?

Non penitùs extranei, cuiusmodi sunt hodie Iudæi, Turcæ, &c. nec etiam schismatici, hæretici, & qui prorsus ab Ecclesia Christiana discessionem fecerunt, vel nunquam veræ Ecclesiæ sese adiunxerunt; sed ij duntaxat qui adhuc in Ecclesiæ sinu versantur, nec apertè ad sectarios transierunt, dicente Apostolo, *Siquis cùm frater nominetur*, i. se Ecclesiæ membrum profiteatur, *sit scortator, aut auarus, aut idololatra, aut conuitiator, aut ebriosus, aut rapax, cum eiusmodi ne edatis quidem, aut commisceamini. Quid enim mea interest de extraneis iudicare, nonne de iis qui intus sunt, vos iudicatis? De extraneis verò Deus iudicabit, Tollite igitur sceleratum de medio vestri*. 1. Cor. 5. 11. &c.

Quis author Iudicij istius Ecclesiastici?

Deus ipse. Nam semper in Ecclesia, ab initio mundi, disciplina hæc in vsu fuit, qua non tantùm Ecclesia in genere à manifestè profanis hominibus seiuncta fuit (vt olim ante diluuium, Filij Dei, i. pij ex Sethi posteris oriundi, à filiis hominum, i. impiis ex Caini familia *d*) sed qui malè se gerebant, è sinu Ecclesiæ eiecti sunt. Quo sensu veteres Cainum *à facie Domini* exclusum dici consueuerunt: *e* Et Adulti incircuncisi, qui circuncisionem neglexissent, aut à parentibus neglectam approbassent, è populo suo, i. Sanctorum consortio, Dei mandato excisi erant; *f* Et Dei Lege varij pollutionum, vt lepræ, & alia-

d Gen. 4. 26. & 6. 4. e Gen. 4. 11. 14. 16. f Gen. 17. 14.

rum segregandarum, purgandarum, & expiandarum ritus presbyterio synagogico præscripti sunt. *a*

a *Leuit.5.1.2.& 13.2.40.& 14.2. Num.5.2.6.& 19.1.*

Christus denique hunc ordinem ex Ecclesia Israelitica ad nos translatum, expresse constituit: *b* Et Paulus ipse Corinthi, tum alibi obseruandum præcepit. *c* Et 2. Thess.3.14. *Siquis non auscultat,* inquit, *nostro per Epistolam sermoni, τοῦτον σημειοῦσθε, hunc notate,* Excommunicationis nota scilicet.

b *Matt.18.18.*
c *1.Cor.5.1.2.3 4.5. & seq. 1.Tim.1.20.*

Penes quem Ius Excommunicationis esse debet?

Non penes vnum quempiam, siue Episcopum, siue ab Episcopo ordinatum, nedum Papam Oecumenicum, vt patet 1.Cor.5.4. *Vobis,* inquit Paulus, *cum Spiritu meo congregatis*; sed penes Pastorem, & eorum cœtum, quos peculiari appellatione κυβερνήτας, Gubernatores vocat Apostolus, *d* seu Presbyterium, i. Collegium seniorum Canonicè & legitimè electorum: *e* sed tamen conscia & approbante tota Ecclesia: alioquin non posset excommunicati familiarem consuetudinem vitare: Constat enim Christum, cùm de hac re dissereret, *f* nomine Ecclesiæ Synedrium ipsum, seu Presbyterium, id est Senatum Ecclesiasticum intellexisse: accommodato ad suorum temporum consuetudinem sermone. Sed & Iurisdictionis Ecclesiasticæ potestas, penes eos erat, qui ἀρχισυνάγωγοι vocantur, *g* qui particularium etiam Ecclesiarum negotia administrabant. Eiúsque exempla extant Ioh.9.22. *h* Et Paulus 2.Cor.2.6. *Sufficit,* inquit, *istiusmodi homini ista increpatio,* non priuata, non publica coram tota Ecclesia, sed ὑπὸ τῶν πλειόνων, id est *à pluribus,* nempe in Presbyterio facta. Ex quo consequitur omnes Antichristi Romani, & PseudEpiscopotum Excommunicationes ipso iure nullas esse.

d *1.Cor.12.28.*
e *1.Tim.4.14.*
f *Matt.18.17.*
g *Marc.5.22.*
h *& 12.42. & 16.2.*

Qualiter licet legitimo Presbyterio spiritualem hunc gladium stringere?

Non pro suo arbitrio, aut priuata authoritate: sed 1. Præeunte legitima cognitione. 2. Iustis de causis. 3. Ex præscripto verbi Dei. 4. In timore & tremore Domini. 5. In nomine Domini nostri Iesu Christi. i. inuocato Dei nomine, & vt facere eos oportet, qui non suum, sed vnius Domini negotium, ex ipsius Domini verbo curãt, & cum

pote-

potestate Domini. a 6. Cum Spiritu mansuetudinis, summaque tum clementia, tum Charitate. b Nam quod iniquè & illegitimè agitur in terris, ratum esse non potest in cœlis. a 1.Cor.5.4. b Gal.6.1

In quos stringi debet?

In blasphemos, hostes gloriæ Dei & veritatis, pertinaces, hæreticos & seductores, simulachrorum cultores, schismaticos, seu sectarios, periuros seu perfidos, & in aperte flagitiosos, vt Rebelles superiorum monitis, homicidas, scortatores, fœneratores, Conuitiatores, Ebriosos, Rapaces, ἀτάκτους siue inordinatos, eósque αὐτοκατακρίτους, sibi damnatos, & post conuictam conscientiam in pertinacia perseuerantes, cōtumaces & incorrigibiles, omnémque Christianam admonitionem spernentes: sed præsentes, non absentes. c c Matt.18.17.

A quibus rebus excluditur Excommunicatus? 1.Cor.5.11. 2.Thess.3.14. Tit.3.11.

Non tantùm à Sacramentorum communicatione: hæc enim est suspensio solùm, sed à toto corpore & beneficiis Ecclesiæ, & à conuersatione ordinaria, colloquiis, habitatione, commerciis vitę cum reliquis membris Ecclesiæ: Nulla enim nobis cum Excommunicato voluntaria, familiaris, & animi causa συναναμιξις, commixtio, consociatio, & communicatio esse debet, 2. Thess.3.14. (συναναμίγνυσθαι) 1.Cor.5.11. sed debet iste nobis esse tanquam Ethnicus, vt Christus monet Matt.18.17. Nec cibus quidem cum illo capiendus, nec ipse recipiendus in domum, nec dicendum illi Aue, 1.Cor.5.11. d sed ab eo declinandum: e ita tamen vt liberi, vxor, & subditi (quoad Magistratum attinet) non eximantur à debitis obsequiis, (ne omnia confundantur,) nec propter peccatum, Patrisfamilias, eodem loco habeantur: modò caueant ne ista sua conuersatione assensum eidem crimini præbeant. Quod ad alios attinet, euitetur Excommunicatus. d 2.Ioh.v.10. e Rom.16.17.

Non tamen ab auditione verbi Dei arcendus est, f quatenus hoc pacto in viam peccator reuocari potest, 2. Thess.3.14. *Siquis non obedit sermoni nostro, ne commercium habeatis cum illo, sed tamen,* subiicit Apostolus, *admonete vt fratrem.* Non igitur cessandum est admonendo, docendo, corripiendo, neque à cibando, f 1.Cor.14.23.

potando, si necessitas vrserit, sed tentanda omnia, quibus si fieri potest, in viam redeat. Non est inquam, fraterna Charitas ab eo separanda, qui à nobis externa Communione separatus est: nam Excommunicatio non debet vlterius extendi, quàm Charitas & alia diuina præcepta patiuntur. Etenim Excommunicatio est gladius non hostis perimentis, sed medici sanantis, vt veteres dixerunt. De „ neganda autem mortuis Cœmeteriorum sepultura, Scri- „ ptura nihil edicit.

Quandiu durat Excommunicatio?

Quandiu Excommunicatus se Doctrina & vita à Christo alienum esse ostendit. *a* Cùm verò resipuerit, & præbuerit dictis & factis spem melioris frugis, tum recipi debet denuò in Ecclesiam: nam absolutio fit ex contrariis causis, atque ligatio, & ab iisdem personis. *b* Proinde vt ius habet eiiciendi Ecclesia, ita eodem ordine ius habet recipiendi publicè peccatores, de quorum Resipiscentia satis constiterit.

a Rom. 16. 17.
b 2. Cor. 2. 5. & seq.

Quis finis & scopus Excommunicationis?

1. Vt corrigantur scelerati, scandala tollantur, & Ecclesia pura sit, non pollutis præsertim Sacramentis quod eius fieri potest, neque cum Dei contumelia & multorum offensione malè audiat, quasi sit quorumuis sceleratorum receptaculum. *c*

2. Ne cótagio ad reliquos Ecclesiæ ciues serpat: Nam vt dici solet,

c Mat. 7. 6. Rom. 2. 24. 1. Cor. 5. 1. 2.

Morbida sola pecus totum corrumpit Ouile,
Ne maculet alias, est separanda grege.

Et, *Paulum fermenti, totam massam fermentat*, 1. Cor. 5. 6. & Gal. 5. 9.

3. Vt Excommunicatus aliquo saltem pudore tactus, in viam reuocetur, resipiscat, deflectat à malo, & saluus fiat. Hoc vocat Paulus, *Tradere* quempiam *Satanæ* εἰς ὄλε-θρον τῆς σαρκὸς, *ad interitum carnis, vt Spiritus saluus fiat*, i. vt ex inflicta huiusmodi pœna, pœnitudine, pudore, dolore, tristitia exorta, Caro seu Vetus homo, quæ in hoc præcipitium ipsum arripuit, dometur, crucifigatur, & interimatur: & Spiritus, i. interior homo seu nouus homo, qui videbatur in certamine prorsus succubuisse, reuiuiscat, sese erigat, proficiat, augeatur, & maneat superior.

fue

[illegible]*iatur error, & viuat homo*, inquit Augustinus,
[illegible] 31. De verbis Apostoii. *a* Iuxta illud prouerbium, a 1.Cor.5.5. 1.Tim.1.20.
[illegible]: *b* Et ita qui resipuit, *sit saluus*, sicut b 2.Thess. 3.14.
exponitur, 2.Tim. 2.25.26. vt sanitate mentis recepta *eua-*
dat ex diaboli laqueo, à quo captiuus factus est. Et 1.Pet.
4. Vt *damnetur secundum hominem*, i. carne: *viuat autem*
secundum Deum, i. Spiritu, i. *moriatur peccato*, *& viuat*
iustitiæ.

4. Vt reliqui Ecclesiæ ciues timeant, & in officio contineantur. *c* c 1.Tim.5.20.

5. Vt supplicia quæ à Deo propter peccata Ecclesiæ impendent, euitentur.

Quis Effectus Excommunicationis?

Non est brutum fulmen, aut fulgur è pelui, vt habetur in prouerbio, i. non est inane terriculamentum: nam [illegible] habet ratum in cælis, quod à vera eius Ecclesia iustis ob causas rite ligatum est super terram. *d* Sed maximè formidabile in Dei Ecclesia iudicium: sed ita demum, si censores, Dei fuerint instrumenta, i. si ex Dei verbo quispiam legitimo veræ Ecclesiæ Iudicio damnetur. Alioquin præstat ex impiorum consortio eiici, quàm inter eos numerari, *e* Et iniusta Excommunicatio, benedictio est. *f* d Mat.18.18. Ioh.20.20. e Psa.1.1.2. f Gen.12.3. Mat.5.11. Ps.109.28.

Deinde Excommunicatus traditur Satanæ, hoc est Efficaciter declaratur sub Regno & potestate Satanæ, nihilque ampliùs ad Regnum Christi pertinere, sed exitio deuotus esse, donec suam Resipiscentiam seriò fuerit testatus: *g* Nam Excommunicatione durante, alligatus est extra Ecclesiam, qui Satanæ est traditus, cuius postea vincula per Resipiscentiam soluuntur. g 1.Cor.5.4. 2.Cor.2.6.7.8.

Quænam habes huius Excommunicationis Exempla?

1. In Adam & Eua, *h* & Caino. *i* h Gen.3.24. i c.4.11.

2. In leprosis, *k* & Maria sorore Mosis, authore ipso Deo, seclusâ 7 dies extra castra, & postmodum aggregata, *l* In immundorum separatione, donec facta esset expiatio, *m* Interdictione pollutis facta ab esu sacrificij Eucharistici sub excisionis pœna. *n* Vnde polluti quidam non primo mense cum reliquis, sed sequenti mense post factam expiationem Pascha celebrasse leguntur. *o* k Num.5.1.2.3. l Num.12.14. m Leu.5.2.6. n Leu.7.20. o Num.9.6.11 & 2.Chron.30.2.15.

a 1.Cor.5.3. 4.6. b 1.Tim.1. 20.

3. In Corinthio illo incestuoso. *a* 4. In Hymenæo & Alexandro. *b* Item in Imperatore Theodosio, quem Ambrosius, propter iniustam cædem Thessalonicæ perpetratam, excommunicauit.

Quid est Anathema?

Græci ἀναθήματα vocant Donaria, siue dicata quæ templorum ærariis consecrantur, παρὰ τὸ ἀνατιθέναι, quod soleant dicari, & de parietibus aut columnis templi suspendi. Vnde Templum Ierosolymitanum dicitur ἀναθήμασι ornatum. *c* Ἀνάθεμα verò, ab eodem verbo deriuatum licet, diuersæ tamen significationis vocabulum, id declarat quod Hebræi *Hérem* appellant, i. execrandum quid & exitio deuotum, vt Rom. 9.3.

c Luc.21.5.

Hac igitur posteriore significatione est Anathema, cùm is qui est inemendabilis, & desperatus, siue hæreticus, siue blasphemus, siue aliàs facinorosus, æterno exitio & morti deuouetur, & addicitur. Gal. 1.8. *Siquis vobis euangelizauerit, præter id quod vobis euangelizauimus, anathema esto.* Et 1. Cor. 16. 22. *Siquis non amat,* i. siquis odit & persequitur nomen Christi, *sit anathema maranatha*, quæ fuit vltima deuotio & execratio. Cuius vt non ita nobis nota est ratio: ita etiam vsus rarissimus esse debet.

Sic in veteri Testamento Excommunicatus est, siue anathematizatus, & veluti exitio æterno deuotus Chore, Dathan, & Abiron, qui viui absorpti sunt: *d* & Achan. *e* Sic in nouo Testaméto deuotus esse videtur à Paulo Alexander ille Faber ærarius: *f* iuxta illud, *Vtinam abscindantur, qui vos conturbant*, Gal. 5. 12. Sic item deuotus est ab Ecclesia Imperator ille Rom. Iulianus Apostata, vt postea preces, non pro eo, sed contra eum conciperentur.

d Num.16. 26.& seq. e Iosué 7.7. 25. f 2.Tim.4. 14.

An, vbi Christianus est Magistratus, qui dissolutè viuentes gladio coërcere potest, Ecclesiasticis Iudiciis, & Excommunicationi locus esse debet?

Omnino; Si Christus tanquam Ecclesiæ caput, audiendus est; cùm & verbum ipsius expressum, & perpetuam omnium seculorum consuetudinem habeamus, & Magistratus custos diuinarum constitutionum esse debeat.

bet. Quia non temporarium, ſed perpetuum ordinem Eccleſiæ deſcribit Chriſtus Matth.18.17. vbi conſuetudinem in veteri Iudæorum Eccleſia ſemper obſeruatam ſequutus, ſignificauit Eccleſiam non poſſe carere ſpirituali iuriſdictione, quæ ab initio fuiſſet.

Nec certè illud, *Dic Eccleſiæ*, ſignificat, Dic populi tui Magiſtratui, qui ius gladij ſiue necandi poteſtatem habeat, ſed Senatui Eccleſiaſtico. Nec illud, *Niſi Eccleſiam audierit, ſit tibi tanquam Ethnicus & Publicanus*, ſignificat, Niſi Magiſtratum, qui eiuſdem tecum ſit religionis audierit, apud profanum Magiſtratum cum eo, ac ſi cum Gentili vel Publicano tibi diſceptandum eſſet, litiges licet: quaſi ſolos Iudæos ſui temporis Chriſtus alloquatur. Nam promiſſio illa, Quicquid ligaueritis in terra, non eſt vnius populi, vel anni, vel paucorum, nec ad Magiſtratum pertinet.

Deinde ſub Imperatoribus Chriſtianis, viguit diſciplina hæc Eccleſiaſtica, illíque ſe ſubiecerunt: nec immeritò. Imperator enim bonus, intra Eccleſiam, non ſupra Eccleſiam eſt. Sic Theodoſius ab Ambroſio ob cædem Theſſalonicæ perpetratam, iure communionis priuatus eſt, donec cum gemitu & lachrymis defleuit publicè in Eccleſia peccatum ſuum, & veniam orauit.

An non potiùs agendum quomodo plurimi in Eccleſiam includendi, quàm aliqui ſint ex ea exturbandi, & ad Sacramenta, quæ ſunt ad pietatem incitamenta, magis omnes inuitandi, quàm propter flagitia ab iis arcendi, qui alioquin baptizati, religionem Chriſtianam profitentur?

Vtrumque agendum eſt; & hoc quidem poſterius ex Chriſti non de ſolis Euangelij hoſtibus, ſed profanis contemptoribus loquentis mandato, Matt.7.6. *Ne date quod ſanctum eſt canibus, nec proijcite margaritas veſtras coram porcis.* Et Pauli Exemplo, qui 1.Cor.5.2. Inceſtuoſum illum iubet ἐξαιρεῖν ἐκ μέσου: i. non interficere: quis enim exiſtimarit Paulum voluiſſe Eccleſiaſtico Preſbyterio tribuere ius Magiſtratibus proprium? & non diabolo excarnificandum, & morbo vel alia ratione conficiendum tradere; ſed ex cœtu & conſortio fidelium extrudere.

Referenda sunt tamen omnia ad ædificationem; & spectandum diligenter, quid ferre possit captus eorum, quibuscum nobis negotium est, & timendum schismatis periculum, sed hac lege, vt non hominibus seruire, sed Deo comperiamur.

Quæ est Disciplina Communis Extraordinaria?

Quæ nec tempus, nec fixam formam præscriptam habet verbo Dei, sed in Iudicio Pastorum, & seniorum Ecclesiæ relicta est, prout temporis necessitas requirit. Vt 1. Si quid inopinatum euenit, veluti Ecclesiæ alicuius, vel magnorum virorum è periculis liberatio, Felix Ecclesiæ & Ministerij verbi successus; Propagatio Doctrinæ in aliis Regionibus, Hic officium Pastorum fuerit consentientibus Magistratu pio, vel præcipuis Ecclesiæ membris populum certo tempore conuocare, & ad gratiarum actionem inuitare.

2. Si tractatur res aliqua difficilis, & magni momenti, in bonum vel perniciem Ecclesiæ.

3. Si grassari incipiet pestilentia, vel fames, vel bellum.

4. Si clades aliqua Ecclesiæ illata est, vel imminet.

5. Si in publico grauiùs aliquid peccatum est; hic populus conuocandus est, & Exhortatio ad Pœnitentiam, Ieiunium, & preces instituenda, vt docent Exempla. a In Matt. 9. 11. *Auferetur sponsus, & tunc ieiunabunt.* b In quibus locis etiam patet Ieiunium, etsi per se non sit species Dei cultus, (*Regnum enim Dei non est cibus aut potus*, Rom. 14. 17. c) sed κατά τι tantùm ad aliud relatum, nempe ad Pœnitentiam veram, orationem, & alia pietatis exercitia, non sola hominum traditione, sed Dei verbo institutum.

a Iudic. 20. 26. 1. Sam. 7. 6. 2. Paral. 20. 3. Esth. 4. 16. Nehem. 9. 1. Ioel. 1. 14. & 2. 15.
b Act. 13. 3. & 14. 23.
c 1. Cor. 8. 8.

Quid est Ieiunium?

1. Non illud quod à Deo imponitur, nec sponte suscipitur, aut cælo occluso, ac terra obdurata, aut cùm bellicis tumultibus, queque vastantur, vt Abrahami, Isaaci, Iacobi, Eliæ temporibus, d & dicitur fames, ad quam ferendam insigni fide & Pœnitentia opus est.

d Gen. 12. 10. & 41. 53. 1. Reg. 19. 2.

2. Non esuries, seu ἀσιτία, ex necessitate & penuria cibi, vt Act. 27. 21. 33. cùm comites Pauli in naui ob assiduitatem nes tempestatum, & metum naufragij, appetitu frustrati

per

per 14. dies cibum non sumpsissent, vel si in morbo simile fiat, dicuntur ἄσιτοι, ieiuni, ὑπερβολικῶς, permansisse. Sed non est illud Ieiunium de quo, propriè hîc agimus.

3. Sicut nec illud Pauli, Act.9.9. qui visione exterritus, tribus diebus nec vidit, nec comedit, nec bibit.

4. Nec illud Ieiuniũ Christi, a sicut etiam Mosis, b & Eliæ, qui virtute vnius prandij per 40. dies & noctes, ambulauit, c quia miraculosum fuit, & inimitabile. Nec enim quodlibet factum Christi imitari nobis licet.

a Mat.4.2. b Exod. 24.18. & 34.28. c 1.Reg.19.8.

5. Non est simpliciter quotidiana Temperantia, sobrietas, frugalitas, & parsimonia in victu, seu abstinentia à nimio cibo & potu, & illicitis voluptatibus prima lege indicta, d qua piorum vita toto suo decursu temperata esse debet secundùm illud, *Vigilate, & sobrij estote*, 1. Petr.5.8.

d Gen.1.29. Rom.13.14.

Sed, Est spontanea, non carnis, ouorum, aut lacticinij certis diebus, sed siue prandij vsque ad vesperam: siue Cœnæ, vsque ad sequentis diei prandium, siue vtriusque simul Prandij & Cœnæ, & aliarum corporis delectationum & lætitiarum, quantum natura cuiusque ferre potest, vnius diei, vel plurium abstinentia, etsi per plures dies ieiunandum, & aliquid cibi sumendum est, eius parca & tenuis admodum absque omnibus lautitiis. vsurpatio tantùm ad necessitatem, non ad voluptatem, cum humilitate animi diuinam clementiam simpliciter ambientis.

Græcis Νηστεία, à priuatiua particula νὴ, & ἐσθίειν, vnde inediam quidam dictam volunt, vel ἀσιτίαν, vt Suidas exponit: vnde & ἀσιτία καὶ ἀσιτεία dicitur. e Act.10.30. Vsque ad vesperam sedebam ieiunus, & precabar domi meę, Dan.10.2.3. Lugebam trium hebdomadarum diebus, Panem desiderabilem non comedi, nec caro, nec vinum non introierunt in os meum.

e Leuit.16.29.& 23.32. 2.Sam.1.12. & 3.35.

Quotuplex est Ieiunium?

Duplex: *Publicum*, quod eorum qui præsunt Ecclesiæ authoritate indicitur; & pro ratione incidentis necessitatis in loco publico ab Ecclesia celebratur: cuiusmodi erant illa in veteri Testamento, tum vnius, tum plurium

prandiorum ad vesperam vsque ieiunia, ita vt & animantibus aliquando cibus negaretur: *a* Quæ fiebant vel in Tabernaculo, Templo, seu Conuentu Ecclesiastico, *b* vel ante Templum, *c* vel in alio loco publico, vt in Mitzpa, i. specula, qui locus erat in finibus Beniamitarum, quasi in media regione situs, conuentibus habendis destinatus, *d* Et in Nouo, Act. 13.2. & 14.27.

Priuatum Ieiunium est, quod ab homine quouis priuato proprio arbitrio, siue publica, siue priuata incidente necessitate (vt cùm peccatum agnoscit, vel tentationem Satanæ sentit, vel aliquid à Deo impetrare vult) suscipitur. 2. Sam. 12. 16. 17. Psal. 35. 13. *Ego autem cùm ipsi aegrotarent, induebar sacco, Humiliabam in ieiunio animam meam, & oratio mea in sinum meum vertebatur.* *e* In quo obseruando veteres confitebantur peccata, lugebant, saccis induebantur, incurui ingrediebantur, *f* scindebant vestimenta, Iacebant in puluere, *g* Cinere capita aspergebant; *h* sed hæc fuerunt pars pædagogiæ Veteris Testamenti, quia Christus istos ritus ita abrogauit, vt liberos fecerit. *i*

Quænam Cautiones in Ieiunio ad vitandam superstitionem sunt obseruandæ?

Requiritur in primis Ieiunium spirituale, seu allegoricum, quod est purificatio cordis per fidem in Christum, Abstinentia ab omni cibo & fermento malitiæ, ab illicitis cupiditatibus, luxuria, Inuidentia, fastu, ira, odio, auaritia &c. & delictis, idololatria, furto, rapina, adulterio, mendacio, litibus &c, vt dicitur. Ierem. 14. *Cùm ieiunauerint, non exaudiam preces eorum, quia peccatis non abstinent.* Scindenda enim sunt corda, non vestimenta, Ioel. 2. 3. Nec magni per se æstimatur à Deo Ieiunium, imò hypocrisis est, & *Pharisaicum Ieiunium*, nisi adsit interior cordis affectus, vera peccati, & sui ipsius displicentia, vera humiliatio, verus dolor ex timore Dei, & verus iustitiæ & Charitatis studium. *k*

2. Cauendum est, ne pro opere meritorio, placatorio, pro peccatis satisfactorio, voti satisfactione, specie diuini cultus, aut modo honorandi Sanctos censeatur. *l*

3. Ne in superstitiosa temporis & dierũ, obseruatione *m* aut

a *Ionæ* 3. 7.
b *Iudic.* 20. 26. *Ier.* 36. 9. *Ioel.* 1. 14. & 2. 17.
c *Iudith.* 4. 10.
d *Iudic.* 20. 1. 1. *Sam.* 7. 5. 6.
e *Dan.* 9. 3. *Nehem.* 1. 4. *Luc.* 2. 37. *Act.* 10. 30. *Marc.* 2. 18.
f *Ps.* 35. 14.
g *Isa.* 58. 5.
h *Dan.* 9. 3. *Hester* 4. 1.
i *Mat.* 5. 27.
k *Isa.* 58. 5. 6. 7.
l *Isa.* 58. 3. *Zach.* 7. 5. *Luc.* 18. 12.
m *Isa.* 58. 8.

aut ciborũ, vti carnis, lacticiniorũ, & piscium seu leguminum discrimine & delectu, tantùm ponatur *a*. Veteres enim nihil omnino edebant, sed in luctu, humilitate animi, peccatorum confessione, & precatione versabantur. Et lex stati Ieiunij, nempe decimo die septimi mensis, celebrandi *b*, non obligat in nouo Testamento: multò minùs Ieiunia à Iudæis *c*, humana tantùm traditione instituta. Et Christus crucem, calamitates, & persecutiones dicit præbituras causam, & monstraturas tempus Ieiunij discipulis Noui Testamenti. *Cùm ablatus fuerit Sponsus*, tunc, inquit, *lugebunt, & in luctu ieiunabunt*, Matth. 9. 15. Pij verò post abrogatam veteris Testamenti pædagogiam sine offensione Dei, & sine offendiculo conscientiæ bona Dei gratia, vti possunt quibuslibet cibis, 1. Tim. 4. 4. *Omnis creatura Dei bona est, & nihil reijciendum, si cum gratiarum actione sumatur. d.* Et Christus carnem, & quidem assam, agni scilicet Paschalis cum suis discipulis comedit.

a *Col.* 2. 21.
b *Leuit.* 16. 29. & 23. 27.
c *Zach* 7. 5 *Esther.* 9. 21
d *Matt.* 15. 11. *Rom* 14. 14 1. *Cor.* 10. 25 *Act.* 10. 15.

Quis finis & vsus legitimi Ieiunij?

Facit. 1. ad macerandam, subigendam, siue affligendã, seu castigandam carnem, ne lasciuiat *e*, seu vt caro Spiritui subiiciatur, ne corpus vt animæ iumentum, vt veteres loquuntur, nimis delicata tractatione incrassatum, mentem obruat, & spiritui recalcitret, Deut. 9. 15. 1. Esdræ 8. 21. *Prædicaui Ieiunium, vt affligeremus nos coram Domino*: sicut Paulus 1. Corinth. 9. 27. ὑπωπιάζω, *Contundo corpus meum, & redigo in seruitutem*, tum animæ, tum Spiritus. Ita tamen hoc faciendum, ne caro vel nimia inedia, ἀφειδίᾳ, vel mala tractatione ita debilitetur, vt corpore malè habente, anima suis functionibus rectè defungi non possit: qualem ἀφειδίαν damnat Paulus Coloss. 2. 23. Et Timotheo præcipit, ne pergat aquam bibere, *sed modico vino vtatur propter stomachum, & frequentes infirmitates*, 1. Tim. 5. 23.

e *Ps.* 109 24

2. Vt ad preces & sanctas meditationes ardentiùs concipiendas, & exercitia Pœnitentiæ, meliùs simus cõparati, quia plenus venter securitatem gignit: vnde hæc duo Ieiunium & Oratio ferè in Scripturis coniunguntur. *f* Luc. 2. 37. *Anna non discedebat de templo*, Ie-

f *Ioel.* 1. 14. *Nehem.* 1. 4

iuniis & obsecrationibus seruiens, Matt. 17. 21. 1. Cor. 7. 5. *Vt vacetis ieiunio & orationi.*

a 1. Sam. 7. 5. 3. Vt testimonium sit luctus nostri propter peccata, a & nostræ coram Deo humiliationis, dum volumus reatum nostrum coram ipso confiteri: Psal. 35. 13. Humiliabam in Ieiunio animam meam. Hactenus de Communi Disciplina.

Quæ est peculiaris Disciplina?

Est Cleri seu Ministrorum Ecclesiæ propria, quæ in officio continentur; cuius sunt tres partes.

1. Prohibitio Canonibus præscripta, quos sibi veteres Episcopi, suóque ordini imposuerunt, quales sunt. 1. Nequis Clericus venationi, aleæ, comessationibus vacet. 2. Nequis exerceat fœnus, aut mercaturam. 3. Nequis lasciuis saltationibus intersit, aliísque eius generis: Sed in Ecclesia quiuis Minister officium docendo, orando, Sacramenta administrando sedulò præstet.

2. Exequutio, quæ commissa erat Episcopis potissimùm, qui ideo aliquando bis, aliquando sæpius in anno Synodos prouinciales conuocabant, in quibus tam Episcopi, quàm totius Cleri censura communi sententia agebatur.

3. Peccantium Ministrorum pœnæ, quarum hi gradus fuerunt, Obiurgatio, Translatio, Depositio, & Communionis priuatio.

Quis Vsus disciplinæ Ecclesiasticæ?

Est 1. Frænum quo retinentur & domantur qui aduersus Christi doctrinam ferociunt.

2. Stimulus quo excitantur parum voluntarij.

3. Ferula qua clementer, & pro Christi Spiritus mansuetudine castigantur, qui grauiùs deliquerunt.

Quæ Contraria?

1. Morositas *Donatistarum*, & *Anabaptistarum*, qui seuerioris disciplinæ prætextu nullum cœtum Christi agnoscunt, nisi Angelica perfectione omni ex parte conspicuum, & proinde impio schismate à Christi grege se diuidunt.

2. *Abusus Excommunicationis*: cuius Exemplū in Diotrephe, *b* primatum in Ecclesia ambiente, & quos non probabat, ex Ecclesia eiiciente.

b 3. Ioh. 10.

3. Tyrannica illa *authoritas*, quam sibi solis vendicant Papæ,

Papæ,& Romanenses Episcopi in sua Iurisdictione, Iudicium minoris vel maioris Excommunicationis decernēdi,id est ius excommunicandi.

4. Error *illorum* qui vel ὀλιγαρχίαν in Ecclesiam inuehunt,vel è contrario ab vniuerso Ecclesiæ alicuius cœtu,hanc Iurisdictionem exerceri oportere contendunt, & de singulis rebus referendum esse ad totius multitudinis cœtum,locis Matth.18.17.& 1.Cor.5.4.abutentes.

5. *Stulta* & ridicula apud Papistas Locustarum, murium,anguillarum,Muscarum *excommunicatio*, cum manifestissimo authoritatis Ecclesiæ abusu coniuncta:Pontificia Excommunicatio,quæ fit propter Christi nomen, vel debita non soluta, vel contemptum decretorum Papæ,aut legata Monachis.

6. Error *eorum* qui Magistratui quantumuis Christiano,seu in ligando,seu in soluendo tribuunt Presbyterij partes:Item eorum qui vbi Christianus est Magistratus illis Ecclesiasticis iudiciis locum non relinquunt:tum Oscitantia eorundem in corrigendis lapsis *a*. a 1.Cor.5.2.

7. *Pontificiorum*,qui mere ciuiles causas ad Ecclesiasticum forum,quod vocant,pertrahunt.

8. Superstitiosa & ludificatoria *Ieiunij quadragesimalis obseruatio*,ex κακοζηλίᾳ & præpostera imitatione Christi,cùm in miraculis Christus nobis proponatur,non imitandus,sed admirandus.Et quibus diebus oporteat ieiunare,quibus non oporteat præcepto Domini vel Apostolorum non sit definitum,inquit Aug.

9. *Leges* de ciborum delectu,id est abstinentia à cibis vetitis, vt carne, caseo, butyro, ouis &c. in qua sola Ieiunium collocant: Nam quod Apostolus dicit, *Bonum est non manducare carnem*, Rom.14.21.Item, *qui infirmus est,olus manducat*.vers.2. non simpliciter loquitur: ita enim & secum,& cum Christo pugnaret,sed addit, malū esse si fiat cum offendiculo fratris infirmi: & de huiusmodi infirmis Iudæis loquitur, qui præ metu, ne inciderent in aliquod cibi genus à Mose interdictum, si ex macello carnes emerent,olus manducabant. Imò Christus Baptistæ Exemplum, rigidam & austeram vitam ducentis, nec vescentis vulgaribus & vsitatis cibis,noluit ad imitationem discipulis suis iniungere,sed ostendit illud pertinere ad vetustatem veteris Testamēti,quæ non sit assuen-

a Matt. 9. 15.16. da libertati Noui Testamenti a.

10. Sacrilegæ de Deo, Ieiuniorum obseruatione promerendo, & pacando, eique pro peccatis satisfaciendo, & defunctorum animis ex Purgatorio liberandis, opiniones quæ si veræ essent, Christus frustra mortuus esset, Gal. 2. 21. Nam hominem quidem ex se non posse reddere Deo aliquid æquiualens pro peccatis, sed tamen vel ex acceptatione diuina, vel ex communicatione meriti passionis Christi hoc posse contendunt.

11. *Esseorum* veterũ Decreta, sub specie sapientiæ, cultus, & humilitatis facta, de non gustandis quibusdam cibis, & de immodica abstinentia lædẽte corpus, quæ Paulus reiicit, Col. 2. 21.

12. Hæresis *Marcionitarum, Tatianorum*, seu Encratitarum, id est Continentium, ad despicienda Opera Creatoris: Et *Carthusianorum* abstinentium à carnibus: *Seuerianorum*, à vino: *Montani* Xerophagiæ, (id est siccicibi) disciplinæ ad promerendum Deum, primordiale delictum expurgandum, & maioris virtutis, & præmiorum gratia institutæ.

13. Error *eorũ* qui Ieiunia omnia prorsus reiiciunt, (alieni à Spiritu γαστριμαργίας, crapulæ, & ebrietatis) & semper Bacchanalia viuunt.

14. Dissoluta *Clericorum* vita: quæ omnia recitasse sit confutasse.

LOCVS XLV.

De Votis.

Quidnam Votum appellatur?

VOTVM à Voluntate dictum nonnulli volunt, quasi à voluntate, deliberatione, seu proposito profectum. Græcis Εὐχὴ dicitur, Act. 23. εἰσὶν ἡμῖν ἄνδρες τέσσαρες εὐχὴν ἔχοντες, *quatuor Voto obnoxij*: Et ὑπόσχεσις, παρὰ τὸ ὑποσχέσθαι, spondisse ὅτι ὁ ὑποσχόμενος, sponsionem faciens, in [illegible]

stathium, βάρος τινὶ ἑαυτὸν ἐπιθέσθαι, i. quod qui aliquid vouerit, seipsum oneri subiecerit: ita vt votũ sit aliquid Voluntarium, quod nimirum ἐκ προαιρέσεως quispiam in sese quasi onus receperit. *Quisque sicut praoptat corde*, καθὼς προαιρεῖται τῇ καρδίᾳ, *ita agat, nõ ex tristitia aut necessitate coactus, quasi inuitus: nam hilarem datorem diligit Deus*, 2. Cor. 9. 7.

Et sic εὐχή, votum significat, non solùm preces & desiderium aliquid obtinendi, sed promissionem aliquid offerendi Deo, sed tamen votum sit cum Legis præscripto consentiens. Scriptura enim *votum* appellat, non quamlibet promissionem, quæ cuiuis fiat, sed eam solummodo quæ fit Deo, idque sponte, & religiosè: proinde quod inter homines promissum, id Dei respectu Votum appellatur: nam homini facta promissio, rationem Voti non habet. Metonymicè interdum significat rem Voto promissam *a*, & per metaphoram gratiarum actionem, aut celebrationem nominis Dei *b*. a *Psal.* 66. 13. b *Psal.* 50. 14.

Quid est Votum?

Est sancta & religiosa promissio Deo consultò & sponte facta ad aliquid faciendum vel omittendum, quod illi gratum & acceptum fore constat. In qua Definitione, *promissio* locum generis obtinet; *Sancta & religiosa*, Distinctionis: *Consultò & sponte facta*, differentiæ sunt: quarum prior excludit inconsulta vota, posterior coacta: *Deo facta*, finem cui declarat: Postremò, ad *aliquid faciendum aut omittendum, quod Deo gratum & acceptum est*, materiam Votorum designat.

Quotuplex est Votum?

Duplex: *Generale*, quod & Commune, & Necessarium dicitur: & *Speciale*, quod particulare, personale, & voluntariè susceptum dici potest.

Generale est, quod Christiani nuncupant in Baptismo, vbi Satanæ & operibus eius renuntiantes, Deo se in seruitutem addicunt, vt sanctis eius mandatis obediant, non autem prauis carnis suæ desideriis obsequantur. Hinc. 1. Petr. 3. 21. Baptismum vocat, *bonæ conscientiæ stipulationem erga Deum per Resurrectionem Iesu*

Christi. Et Matth.28.19. iubentur Apostoli baptizare in *nomen Patris, filij, & Spiritus Sācti, i. Docentes eos seruare quæcunque ego præcepi vobis,* inquit Christus. Et Rom.6. 17.18. *Liberati peccato, serui estis facti Deo, traditi estis in formam Doctrinæ Apostolicæ.* Et Eph.5.26.27. dicitur Christum *Ecclesiam lauacro aquæ in Verbo mundare & sanctificare, vt sistat eam sibi gloriosam sine macula, & ruga.* Quod Votum Commune, Catechismo, ac Sācta Cœnæ sumptione confirmatur: Nam purior Ecclesia hunc morem habuit, vt pueri (illi scilicet, qui in infantia baptizati erant) postquam instituti essent in Catechesi, producerentur publicè coram Episcopis & Ecclesia, ac ibi interrogarentur de Articulis fidei, ac Votum illorum nomine factum in Baptismo, propria voce confirmarent: vnde actio illa Catechistica. 1. Examine. 2. Voti in Baptismo nuncupati confirmatione. 3. Episcopi precibus, & manus impositione constans, à parte, Confirmatio cœpta est appellari. Huic igitur Voto pij perpetuò obnoxij sunt: quare perpetuò eius memores esse debent, vt quod in Baptismo abundè vouerunt, & postea palam professi sunt, retineant, nempe fidem, & bonam conscientiam: Sat enim habituri negotij, si per totam vitam huic vni voto attendant.

Priuatum seu speciale votum est, quod aliquis peculiari ratione ductus Deo sua sponte promittit. Nam etsi omnia nostra debeamus Deo absque omni votorum obligatione, adhuc tamen vouere vtile esse potest, ad nos ipsos excitandos, ad testandum aliis de nostra fide & Dei excellentia. Nec iniicimus nobis nouum laqueum, quod Paulus 1. Cor. 7, 35. dicit se nolle facere, sed potiùs nouam incitationem ad illa reddenda quæ antea Deo debebamus. Tale fuit votum gratiarum actionis Patriarchæ Iacob *a*, vt votum Nazaræorum *b*. Et 1. Sam. 1. 11. Anna mater Samuelis voto filium diuino ministerio addixit.

a *Gen.* 28. 20. & 31. 13.
b *Num.* 6. 2. 8.

Hoc speciale Votum, rursum duplex est, θέμιστον, *legitimum*, licitum, seu pium: & ἀθέμιστον, temerarium, & illegitimum. θέμιστον, quod de rebus licitis bono fine, à personis sui iuris. Αθέμιστον, quod de rebus illicitis malo fine à personis etiam non sui iuris suscipitur: quale eorum fuit qui volebant Paulum occidere. *c*

c *Act.* 23. 14.

Vt autem alterum ab altero rectè distinguatur, ...

hæc sunt perpendenda. 1. Quis sit is cui Votum nuncupatur. 2. Qui simus nos qui vouemus. 3. Quid sit id quod vouemus. 4. Quo animo & fine nobis vouere liceat.

Quis est is cui Votum nuncupatur?

Solus Deus, cui nos totos, nostráque debemus omnia, quique solus est καρδιογνώστης, atque ius habet animaduertendi in Reos voti violati *a*. Adde quòd Votum Species est Inuocationis religiosæ, & confessionis quæ soli Deo debetur. Ac is clamitat *frustra se coli mandatis hominum*, Matth. 15.9. Et, *In præceptis meis ambulate*, inquit, *nō iuxta præcepta hominum*, Leuit. 18.3. Vnde sumenda hæc regula, quòd Nihil omnino vouere liceat, nisi conscientia priùs statuat ex Verbo Dei placere Deo, cui nuncupatur Votum, & proinde nisi ex fide profectum sit, Rom. 14.23.

a *Deut.* 23. 21. *Psal.* 50. 14.

Qui nos, & quales qui vouemus?

Homines, sed fide iustificati, nam si alioquin inimici Deo simus, illi grata esse nostra dona seu vota non poterunt, tum liberi: (Ideo Num. 30. 4. 6. 7. liberi sub potestate parentum, vxor viuo marito, seruus nondum libertate donatus, si vouerant, vota eorum infringi poterant:) Anna ergo nisi mariti consensu, aut peculiari à Deo afflatu, nō potuisset vouere vt Samuel per omnem vitam in Tabernaculo Domini seruiret.

Vnde monemur Votum adtemperandum esse ad nostram facultatem, quam scilicet Deus nobis concessit, & oportere vt nostræ vocationi conueniat. Quare votum Sicariorum 40. qui deuouerunt sese, dicentes se nihil cibi gustaturos, vsque quò trucidassent Paulum, non modò temerarium, sed sceleratum fuit, quòd hominis vitam & mortem suæ potestati subiicerent *b*. Sic Iephte vouentis se oblaturum Deo in holocaustum quicquid primum domo egrederetur, incōsideratum, vel ex legis ignoratione de Redemptione voti profectum, votum suscepit *c*.

b *Act.* 23. 12.

c *Iudic.* 11. 30. *Leuit.* 27. 4

Quæ res quam vouere debemus?

Hic obseruandum. 1. Vt sit non modò possibilis, & in nostra manu posita, (vanum enim esset ac stultum ea vouere quæ nō sunt in nostra potestate: Quale illud Iudæo-

rum de vita Paulo tollenda, quæ non erat in eorum manu: Quale & illorum votum, qui castitatem voueant, cùm illis non sit datum,) Sed sit etiam licita, & Deo probata ad Scripturarum amussim, seu Verbum Dei, quod semper Scripturæ consentaneum est. Nefas enim Deo promittere, vouere, vel offerre, quod ei displicet, vel maiestati eius non conuenit. Et cùm Domini simus, non possumus nos ad aliquid obstringere, quod eius voluntati aduersetur.

2. Vt species Voti in communi voto includatur. Peccant ergo qui obedientiam vouent Abbati, seu certo ordini, & subtrahunt se ab obedientia parentum, Magistratuum, & ipsius Christi.

3. Ne contemnamus Creaturas Dei, vt faciunt qui certis diebus aut toto vitæ cursu hos vel illos cibos abiurant, quorum vsum nobis Deus concessit pro commoditate nostra cum gratiarum actione.

Quo animo & fine Votum nuncupandum est?

In genere ad gloriam Dei, & vtilitatem proximi. Pro-
a Iudic.17. inde illegitimum fuit votum matris Michæ *a*, quæ pecu-
3. niam sibi à filio prius ablatam, deinde restitutam, vouit religionis gratia ad fundendum idolum apud Argentarium. Tale Herodis iuramentum *b*. Eorum item qui pau-
b Matt.14. pertatem vouent, & ex alieno saginantur. In specie autē
7. recti seu legitimi voti quatuor sunt fines, quorum duo priores, tempus præteritum: reliqui futurum respiciunt, súntque priorum finium vota gratiarum actionis, posteriorum verò Pœnitentiæ exercitia.

Quis est primus finis legitimi voti?

Vt nostram ergaDeum gratitudinem testemur pro beneficiis acceptis: quale votum fuit Iacobi *c*, & Israelitarum *d*, & Annæ *e*. Talia sunt vota omnia, de quibus in Psalmis *f*.

c Gen. 28. 20.
d Iosue 6 19.
e 1.Sam. 1. 11.

Quis secundus finis est?

Vt ad iram Dei deprecandam ipsi à nobis pœnas ob admissa delicta exigamus, 1.Cor.11.31. *Etenim si nos ipsi diiudicaremus, non iudicaremur.*

f Psal. 22. 26.&56.13 & 116. 14. 18.

Quis tertius?

Cùm

Cùm voto, nobis certæ rei, alioqui mediæ vsum ad tépus præcidimus, vt reddamur cautiores, 1. Cor. 6. 12. *Non redigar sub vllius rei potestatem.* Et 9. 27. *Contundo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne quo modo cùm aliis prædicarim, ipse reiectaneus fiam.*

Quis quartus?

Cùm voto nos obstringimus, vt eo veluti stimulo ad pietatis & vocationis nostræ officia excitemur: vt cùm studiosus aliquis, quo expellat pigritiam suam, voto se ad certas horas lectionum, & precationum, adstringit.

Quæ Cautio in his omnibus adhibenda?

1. Vt simus in Votis parcissimi, quia qui leuiter ad ea prosiliunt, vel mox ducuntur Pœnitentia, vel seruiliter ac coactè, nec sine molestia & tædio pensum soluũt, atque ita operis gratiam corrumpunt. 2. Vt maturè deliberemus, & sit consensus cordis & linguæ. 3. Vt fiat votum cum conditione, si Dominus voluerit *a*, nec promittatur in perpetuum, ne nobis laqueos temeritate nostra iniiciamus. a *Iacob.* 4. 15.

Súntne Vota ex Lege, an ex fide, id est legalia, an Euangelica, veteri populo tantùm, an etiam Christianis iniuncta?

Fuerunt olim vota Legis Ceremonialis partes quædã, quibus homines in periculis ad Deum confugiebant, & quæ tempore belli suscipiebant: quale Israelitarum votum, Num. 21. 2. *Vouit Israel votum Domino, dicens, si tradendo tradideris populum istum in manum meam, delebo vrbes eius anathemate.* Sic deuota fuit Iericho *b*: Sic Agag cum omni præda sua *c*. b *Iof.* 6. 7. c 1. *Sam.* 15. 3.

Deinde diuinorum beneficiorum memores, vel pro acceptis beneficiis, vel accipiendis, vt pro obtinenda gregis fœcunditate ex armentis bouem vel vitulum: vel sobole, filium vel filiam, antequam conciperetur Deo dicabant, vel sanitate, siquis in grauem morbum incidisset, vel liberatione è periculis, Deo munera, & voluntaria sacrificia, vel seipsos etiam

in addictiorem cultum offerebant: Vt testarentur gratitudinem. Quale fuit Iacobi, Gen. 28.20. *Si fuerit Deus mecum, & custodierit me in via illa, decimando decimabo tibi omne quod dederis mihi.* Et Annæ *a*, vouentis filium. Et Dauidis, Psal. 132.8.

a 1. Sam. 1. 11.

Vel disciplinæ gratia, ad exercitia puritatis, sinceritatis, sobrietatis, & aliarum virtutum votis vtebantur, eóque in Lege præcepta fuerunt: Qualia erant præsertim *Nazaræorum* vota *b*, non bibendi vinum, & potum inebriantem, aut comam non tondendi, aut in funere, tactu cadaueris, aut luctu se non contaminandi, vt à nimio cultu & ornatu corporis abstinere docerentur, & ne perturbarentur, & ad libidinem incitarentur, vtque à vehementioribus affectibus, puta luctu aut hilaritate immunes essent, quæ omnia vehementer impediunt cogitationes spirituales. Tale votum *Recabitarum c*, non bibendi vinum, non colendi vineas, in Tabernaculis denique viuendi.

b Num. 6.3

c Ierem. 35

Erántque ista Vota quoad formam, vel *Categorica*, Absoluta, & simpliciter affirmatiua, quæ sine exceptione aut conditione sponte aliquid Deo dicabant: qualia quæ Leuit. 17. referuntur, & Nazaræorum vota: vel *Hypothetica*, quæ conditionem habebant annexam: qualia publica fere omnia: & Iacobi, *Si fuerit Deus mecum*. Et Annæ, *Si dederis mihi filium*.

Sed aduentu Christi vnà cum aliis Ceremoniis sublata est vouendi necessitas, nec eius in Nouo fœdere vllum extat præceptum. Nam quòd se Paulus Nazaræatus obstrinxit *d*, factum est, temporis, & circunstantiarum habita ratione, nempe vt *Iudæis tanquam Iudæus, & iis qui sub Lege sunt, tanquam Legi obnoxius, adeóque omnibus omnia fieret*, quoad res sineret, *vt quosuis Christo lucrifaceret*, 1. Cor. 9.20.

d Act. 18. 18. & 21.26

Christianis tamen etsi iniuncta non sunt, illicita tamen nequaquam sunt, quibus ceu exercitiis quidam voluntatem suam ad bene agendum confirment, & à male agendo se cohibeant, modò in vouendo cautiones suprà commemoratas obseruent.

An-ne Vota infringere licet?

Olim quidem sub Lege vota rata esse necesse fuit, præsertim cùm multa redimi potuerint, non qui-

Deo placerent, sed ne sacrum eius nomen ludibrio exponeretur, & populus assuesceret ad impium eius contemptum, si fraudator impunè Deo negaret quod promiserat.a Sed vt iusiurandum temere & de re illicita factum, etsi pugnet cum Charitate, rescindi debet: iuxta illud Christi, *Misericordiam volo, & non sacrificium*: nullum enim vinculum esse potest, vbi quod homo confirmat, Deus abrogat. a Deut. 23. 21.22.

Sic Votum vel Illicitum, illegitimum, quod ex pietatis regula, & verbi Dei præscripto non fuerit nuncupatū, vel impossibile, irritum meritò censendum est. Iuxta dictum Isidori, *In malè promissis rescinde fidem: In stulto voto muta decretum: Quod incautè vouisti, ne facias: Impia enim est promissio, quæ scelere adimpletur: Neque debet Votum esse iniquitatis vinculum*, vt dicit Canon. Quare Exemplum Dauidis imitari par est, qui votum suum inconsideratè factum, de perdendis omnibus quæ ad Nabal pertinerent, infregit. b b 1 Sam. 25 21.32.

Cùm autem Scriptura dicit, *Vouete, & reddite Domino Deo vestro*, Psal. 76. 12. intelligendum est dictum de Votis piis, quæ habent conditiones illas quas ratio piorū votorum postulat: quia peccatum est, Verbum leuitate & inconstantia mentis facere irritum.

Quæ Dissentanea?

1. *Ethnicorum* vota idolis & Diis falsò dictis, ventis etiam, & dæmonibus nuncupata. 2. *Papistarum*, qui Votum, indebitum quendam Deo cultum esse volunt, & tamen ipsi sanctis demortuis, vel certis hominibus, qui Dij non sunt, ad arbitrium vouent, vt qui Christophoro, vel Barbaræ altare erigunt: & Peregrinationes ad Diuos aut Domini Sepulchrum, vulgò ex voto suscipiunt. Cùm, iam *venerit hora, qua veri cultores vbique* sine locorum discrimine *adorent Deum in spiritu & veritate*, Iohan. 4. 23. Et Paulus dicat, 1. Tim. 2. 1. *Volo viros orare in omni loco*, nec Christus certo loco meriti sui gratiam alligarit.c c Matt. 24 26.

3. Vota *Monachorum*, & Sacrificulorum, absque Dei mandato instituta, qui vouent inconsiderate, & pugnantia cum voluntate Dei, vt ipsum Monachatum, aliósque impios cultus, & alia quæ in eorum manu

non sunt vt præstent: vt cùm promittunt Deo Virginitatem perpetuam: cuius donum non omnibus datum
a Matt. 19. 11. est *a*. Est enim peculiare Continentiæ donum. Itaque
1. Cor. 7. 7. dem vouent, contra dicta, *Crescite & multiplicamini* Genes. 1. 28. *Propter fornicationem vitandam habeat unusquisque vxorem suam: ideo qui non continet, nubat.* 1. Cor. 7. 9. Et, *Non est bonum hominem esse solum:* tum vouent inediam toto vitæ cursu: aut somno & necessariis vitæ præsidiis renuntiant, cùm nullum possit placere munus, nisi quod ipse prior nobis contulit: & quædam cum manifesta proximi iniuria coniuncta, vt paupertatem, vt ipsi otiosi ventres aliorum laboribus pascantur: cùm contra Paulus dicat, *Qui non vult laborare, ne manducet*, 2. Thessal. 3. 10. Et Euangelica paupertas non est desertio facultatum, sed non esse auarum, non confidere opibus. Adhæc obedientiam certis hominibus vouent contra Apostoli mentem dicentis, *Nolite fieri serui hominum.* 1. Corinth. 7. 23. & debitam Magistratibus & parentibus obedientiam, aliáque proximis debita officia negabant: spreta vocatione à gerendis publicis negotiis, ad quæ idonei erant, immunitatem captant.

4. Deliria eorundem *Papistarum*, 1. Monasticam perfectionem Euangelicam, mereri vitam æternam &c. Et votum esse opus Supererogationis: cùm dictum illud, *Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus*, non sit vniuersale mandatum ad omnes, sed singulare ad adolescentem illum iactantem se seruasse legem, &, si vis esse perfectus, id est, sis
b Matt. 19. 21. syncerus sine hypocrisi *b*. 2. Factum cum voto magis meritorium esse, quàm sine voto, quod est contumeliosum in sanguinem Christi. 3. Voto matrimonium solui, quod est præ mandatis hominum, ordinationem Dei facere
c Matt. 15 6. irritam *c*. 4. Votum esse opus consilij, & non præcepti, cum nullum opus Deo acceptum sit, nisi lege comprehensum. Adhæc vota omnia sine Exceptione seruanda, quia scriptum sit, *Non tardabis soluere quod egressum erit ex ore tuo*, Deuter. 23. 21. cùm legitima intelligenda sint, & quæ Deo probentur, alioquin licitum fuisset filios & filias mactare, idolis altaria erigere, canem immolandum vouere, & sic totam Legem euertere.

3. Co-

5. *Contemptus Creaturarum Dei*, quibus Deus mandat eos vti cum gratiarum actione. Proinde grauiter errant *Cartusiani*, qui vouent perpetuam Abstinentiam à carnibus, vt ne agentibus quidem animam suppeditent.

6. Papisticum *Confirmationis Sacramentum*, quod vocant, chrismate, & superstitiosa Verborum recitatione constans.

7. Fastus *Papa*, qui audet Deum æmulari in votis remittendis, quia nec ostendere potest se Creatum esse iudicem, & sine mandato vllo pronuntiat de Redemptione.

8. *Violatio* voti communis in Baptismo à quolibet Christiano nuncupati, tum specialis voti legitimi.

9. Sententia *Hieronymi* dicentis, *Melius esse vouere, quàm votum non præstare*: nam contrà in malis votis, melius est non præstare.

LOCVS XLVI.

De Sacramentis in genere, vbi de Circuncisione & Agno Paschali.

Quid significat Sacramenti vocabulum?

SACRAMENTVM à Sacro dictum est, quòd iusiurandi sacratione interposita geritur, vt ait Festus, & proinde significat, solenne iusiurandum, siue obligationem interueniéte iuramento (quod nó nisi per ré sacrã fit) sancitã: vnde Sacramento cũ aliquo côtendere: & milites Ciceroni dicũtur Sacraméto militari obstricti, quia iuraméto obligati erãt,

ad præstandam Imperatori fidelitatem & obedientiam.

2. Sponsionem factam in Iudicio, vel apud Pontificem, qua ab vtraque parte litigantium deponebatur pecunia, qua mulctabatur is contra quem Iudex pronuntiauerat: vnde Varro dixit, *Qui in iudicio vicerat, auferebat suum Sacramentum.*

A prima autem significatione translata est vox Sacramenti ad res sacras in Ecclesia diuinitùs institutas: cuius tamen vocis multiplex est significatio. Nam 1. Generaliter, tum in veteri Latina versione, tum apud veteres Theologos, *Sacramentum* latissima significatione idem significat quod Græcis μυστήριον dicitur, id est arcanum, secretum: vel, vt vult Clemens Alexandrinus, vt rideat Sacra Gentilium, ἀπὸ τοῦ μύσους, quòd scelesta essent: vel μυστήρια, quasi μυθήρια, id est fabulosa: vel παρὰ τὸ μυέω, ἰνῶ, quòd est initio, seu sacris imbuo: vnde μύσται, Sacrorum Antistes: vel ἀπὸ τοῦ δεῖν μύειν τηρεῖν ἔνδον, hoc est quòd oporteat intus occludere, & obseruare: vel, vt vult Suidas, παρὰ τὸ μύειν τὸ στόμα, vt mysterium sit quiddam occultum & arcanum rei sacræ & diuinæ, non quoduis, sed sacrum, & profanis hominibus minimè committendum, seu aperiendum, & id quidem quod à communi sensu hominum maximè remotum est. In qua significatione Sacramenti siue mysterij vocabulum sumitur, Matth. 13. 11. *Vobis datum est nosse mysteria Regni cælorum, illis non est datum.* Vbi mysteria dicit, quę soli Ecclesiæ Christus patefecit. Consilium Dei de nobis in Christo redimendis, vocatur mysterium, seu *Sacramentum*, vt vertit vetus Interpres Eph. 1. 9. Rom. 16. 25. Eph. 3. 3. vbi etiam vocatio Gentium *mysterium*, veteri Interpreti *Sacramentum* dicitur. Et cap. 5. 32. Christi & Ecclesiæ coniunctio, *mysterium*, siue, vt vetus interpres habet, *Sacramentum* magnum, quæ vox imposuit multis vt statuerent coniugium esse Sacramentum: cum tamen non de coniugio, sed de Christi & Ecclesiæ consociatione loquatur Apostolus. Sic Incarnatio Filij Dei magnum Pietatis *mysterium*, 1. Tim. 3. 16. Et arcanum Redemptionis nostræ *mysterium absconditum à seculis*, Col. 1. 26. & 2. Thess. 2. 7. Antichristus dicitur operari *mysterium* iniquitatis.

2. Scriptores Ecclesiastici ἀμύητοις καὶ κατηχουμένοις ad exter-

externa signa rerum sacrarum referunt: qualia multa in Dei Verbo sunt, nempe res terrenæ plurimæ, quæ docent aliquod Dei inuisibile, & spirituale significant, vt granum sinapi a, Semen b, gemma c, & eiusmodi quę verbo & Regnum Dei denotant. Qua significatione infinita propemodum sunt Sacramenta: & potest vox mysterij & Sacramenti hac significatione ad ipsa sacrificia & ritus Veteris Testamenti extendi, adeóque ipsa Coniunctio viri & vxoris Sacramētum dici Coniunctionis Christi & Ecclesiæ.

a Matt. 13. 31.
b ver. 23.
c ver. 46.

3. Strictè & specialiter, seu speciali notatione, & propriè hæc vox refertur ad signa gratiæ, quibus Deus velut obsignat beneficia suarum promissionum, & vicissim nos sibi quasi consecrat, & obstringit ad mutuam fœderis cum eo initi, & pietatis ipsi debitæ testificationem. Vnde Sacramentum à sacrando deductum, quia per Sacramenta Deo quasi consecramur, vt ipse sit Deus noster, & nos templum ipsius simus. Quæ ideo etiam mysteria dicuntur, non quòd sint miraculorum effectiones, sed quia sunt Ceremoniæ, in quibus arcanæ, sublimis, & spiritualis rei id est rationi humanæ naturaliter incognitæ, sed diuinitùs in vera Ecclesia patefactæ repræsentatio visibilis ordinatione Dei instituta est: seu, vt Augustinus loquitur, quia signa sunt rerum, aliud existentia, aliud significantia. Qua significatione appellatio Sacramenti est ἄγραφος: nusquam enim Scriptura Cœnam Domini, & Baptismum vocat mysteria & Sacramenta.

In hoc sensu rursum dupliciter vsurpatur vox Sacramenti. 1. Synecdochicè pro signo ipso, aut actione Sacramentali externa tantùm. 2. In legitimo vsu, Sacramentum Symbolum seu externum signum, & rem signatam, seu internum gratiæ beneficium comprehendit: Sacramentum enim nullum sine tropo, plenè explicari & intelligi potest, sed tropo existente in vocabulis, non in rebus. Græci Patres vocant σύμβολα, & ἀντίτυπα: & Petrus 1.3.21. vocat Baptisma nostrum ἀντίτυποι, id est correspondens Exemplar eius liberationis quæ contigit Ecclesiæ in Diluuio.

Quid est Sacramentum?

Cùm Sacramentum non sit aliquod simplex ... ctum, nec etiam σύνθετον, siue totum σύνολον, ... & ... teriale, seu tertia quædam substantia ex duabus Substantiis conflata; sed diuinum institutum, definiendum est ... περιδιώτως, & quidem adhibito fine οὗ ἕνεκα, id est mentione facta finis propter quem institutum est ipsum Sacramentum

Est igitur Paulo finitore, Σημεῖον, signum, seu ... *sigillum iustitia fidei*, id est quo iustitia fidei, & fidelium in Christo capite, & cum omnibus mystici eiusdem corporis membris κοινωνία, Incorporatio, Communio, non significatur modò, sed vnà etiam obsignatur. Quatenus videlicet Spiritus Sanctus reipsa id intus ... quod externa Ceremonia repræsentat. Etsi enim non rectè argumentemur à specie ad genus, sed ... tamen rectè generi, id est Sacramento, id tribuitur quod est specierum omnium, vt Circuncisionis, & aliorum Sacramentorum. a

a *Rom.* 4.11 1. *Cor.* 10.16 & 12.13

Vel, Est actio sacra, Ecclesiæ à Deo demandata, in qua Deus conueniente signorum externorum, & rerum significatarum analogia, sicut symbola rerum ad salutem nostram in Christo pertinentium sensibus corporis per manus Ministri offert: Sic & ipsas illas res ... stes animis præbet & applicat, vt eæ magis ac magis ... iisdem per fidem spiritualiter obsignentur.

Vel, Est inuisibilis & salutaris Dei gratiæ visibilis forma, ad eam in nobis obsignandam à Deo instituta.

Vel, Sacramentum est diuinæ in nos gratiæ in Christo testimonium visibili signo confirmatum, cum mutua nostræ erga ipsum fidei & pietatis testificatione b.

b *Gen.* 17.7 10.11. 1. *Cor.* 11. 23.

Quis est Author Sacramentorum?

Solus Deus: nam vt solius Dei est. 1. Promittere ... re gratiam, 2. Inire fœdus cum Ecclesia. 3. Dona ... tiæ conferre: Ita solius est instituere signum gratiæ & fœderis, & remissionis peccatorum, 1. Cor. 11.23. *Accepi à Domino quod & tradidi vobis*. Proinde nec alia Sacramenta recipienda sunt in Ecclesia, quàm quæ Deus ad illum vsum instituit: nec forma Institutionis vllo modo violanda est. Rectè enim Thomas, Sacramentorum ... fie-

ſignatio, eſt excellentiæ, poteſtatis, & maieſtatis diuinæ.

Cur Deus Verbo adiecit Sacramenta?

1. Vt eſſent tanquam aſpectabiles Cõciones ſuarum promiſſionum captui noſtro qui adhuc animales ſumus, accommodatę: vnde dicit Auguſt. Sacramentum eſſe viſibile ſeu aſpectabile Verbum.

2. Vt eſſent ſigna, quibus homines vel maximè craſſi & rudes, excitarentur ad certò ſibi perſuadendum, Deum minimè cum hominibus ludere, cùm gratiam ſuam, & æternam vitam eis promittit: & vt eiuſmodi ſignis in rem ipſam promiſſam, veluti præſentem adducerentur. Nam ſi ſpiritualis eſſes, inquit Chryſoſtomus, *Deus dona ſua ſpiritualia tibi ſpiritualiter propoſuiſſet: Nunc verò cùm anima ſit corpori alligata, dona ſua ſpiritualia, per corporalia proponit.*

3. Vt promiſſionum ſuarum fidem in nobis fulciret, & ſtabiliret: non ſecus ac Ciuilibus contractibus à Tabellione ſubſcriptis, ſolet Principis ſigillum apponi, vt prorſus validum, & authenticum Inſtrumentum habeatur.

4. Vt per ſymbola à ſe inſtituta nos ad ſui cultum inuocaret, in eo retineret, & ab aliis ſectis diſcerneret. Ex quibus fit, vt & primus homo, etiam purus in his terris opus Sacramentis habuerit, quia factus erat terrenus & animalis *a*. At poſtquam in cœlo erimus cœleſtes & ſpirituales, & promiſſa aſſequuti, iis non amplius opus habebimus. *a 1. Cor. 15. 45.*

Sacramentum in quo Prædicamento?

Relationis quidem, quatenus conſideratur vt ſignum, vel ſignificans, reſpectu finis, ſeu termini ad quem ordinatum eſt: nam ſignum habet Relationem ad rem ſignatam. Eſt igitur Sacramentum ἐκ τῶν πρός τι, ideſt de iis quæ ad aliquid referuntur: nam Relata ſunt quorum eſſe, nihil aliud eſt, quàm ad aliud aliquo modo ſeſe habere.

Actionis verò, quatenus actio viſibilis, certo ritu per-

agenda precipitur: neque enim aqua simpliciter, sed [illegible] sio aquæ, in vsu congruente cum Institutione Chri[illegible] Baptismus. Nec Panis & Vinum simpliciter, sed [illegible] fractio, distributio, sumptio, & manducatio [illegible] bibitio vini, sicut instituta est à Christo ad record[illegible] ipsius, est Cœna Domini.

Quodnam genus est Sacramenti?

Signum, quia significat aliquid: Omne enim Sacram[illegible] tum, signum est, sed non omne signum, est Sacrame[illegible] sed signum in vsu legitimo: quia immota est regul[illegible] *Nihil habet rationem Sacramenti, extra vsum à [illegible] institutum.*

l.2.c.1. Doctrina Christiana. Est autem signum, finitore Augustino, Res præter sp[illegible] ciem quam ingerit sensibus, aliud aliquid ex se facie[illegible] cogitationem venire. Sic Genes. 17.11. *Circumcisio* [illegible] citur *Signum fœderis.* Signa autem quædam sunt [illegible] ralia, quæ ex natura sua significant, vt aurora signu[illegible] vicini Solis: quædam ἐκ συνθήκης [illegible], ex voluntate [illegible] tuentis; vt signa familiarum: & hæc vel habent [illegible] quam significant, analogiam & similitudinem ali[illegible] Epist. 23. ad Bonif. cuius generis sunt Sacramenta. Vnde Augusti[illegible] *Sacramenta,* inquit, *quandam similitudinem* [illegible] *quarum Sacramenta sunt, non haberent, omnino Sa*[illegible] *ta non essent:* vel nullam habent cum re significata [illegible] litudinem, sed tota pendent ab Institutione: quo [illegible] vocabula sunt signa rerum, & Sonus Campanæ, [illegible] est Concionis habendæ.

Quotuplicia signa proponuntur consideranda in Scripturis?

Triplicia quędam Doctrinæ seu Verbi, qualia sunt [illegible] pera Dei Extraordinaria & inusitata, seu miracul[illegible] a Gen. 15.17 currentia in oculos, ad quæ obstupescunt [illegible] b Exod. 3.2 mentes, quæ de ipsius Verbi immota veritate [illegible] c Exod. 4.2.3. riam Dei testantur: vt in Veteri Testamento [illegible] d cap. 13.20 Clibanus fumans, & lampas ignis a: Rubus arden[illegible] e ca. 14.14. comburens b: Mosis virga c, Columna Nubis per [illegible] f ca. 17.6. & Columna ignis per noctem d, Exsiccatio maris [illegible] g Iosue 10.13. Aqua fluens de petra f: Solis statio g: signum Ion[illegible] phetæ. In Nouo, sanationes infirmorum, Excit[illegible]

morto-

mortuorum, Eiectiones dæmoniorum, *a* &c. a *Marc.16. 17.18.*

Alia iræ: eáque vel Comminantia, quæ prænuntiant pœnas hominibus imminere propter sua peccata: vt sunt portenta cœlestia, Cometæ, tempestates, Terræ motus, Signum filij hominis. *b* Vel punientia, tum corporalia, vt tonitrua, fulgura, fames, pestilentia, bella, malæ bestiæ: tum spiritualia, vt hæreses, Doctrinæ deprauatio, Idololatria, Schismata, quę Dominus immittit, vt homines his admoniti, vel castigati resipiscant, & sint signa Aduentus Christi diem præcessura. *c* b *Mat.24. 5.* c *Mat.24. 4.5.*

Alia sunt signa gratiæ, quæ promissionibus diuinis adijciuntur, & de gratia Dei erga nos testantur. Quare non simpliciter sunt signa, quæ tantùm pingant, & significent res promissas à Deo, sed σφραγῖδες seu obsignationes, quia credentibus res promissas obsignant. *d* d *Gen.9.12. & 17.9.10.*

Quot partibus constituentibus, constat Sacramentum?

Tribus. 1. *Verbo* Institutionis, seu mandato, & ordinatione diuina, ac promissione gratiæ, non quorumuis donorum Dei, siue corporalium, siue spiritualium, sed iustificationis, i. remissionis peccatorum, & vitæ æternæ, quæ recitatur in Ecclesia, non consecrationis gratia, aut vt Elemento virtus aliqua accedat, sed vt eam fideles audiāt, & credant.

2. *Signo* externo, & visibili, quod aliàs Elementum vocatur, quia in primo Sacramento, i. Baptismo, signum est Aquæ Elementum: aliàs visibilis forma, quia est res corporea & sensibilis in oculos & sensus incurrens: aliàs symbolum, propter analogiam, & comparationem ad rem signatam: & quia veluti nota & tessera est promissionis diuinæ. Quod vtrumque complectitur Aug. hoc dicto, Accedat verbum (institutionis & promissionis gratiæ scilicet) ad Elementum, & fit Sacramentum.

3. *Signato*, quod alij Rem Sacramenti, alij Inuisibilem gratiam, seu donum salutare vocant: vt in Circuncisione, apertum est mandatum Domini, *Custodies pactum meum*, Gen. 17. Et promissio expressa est, *Ero Deus tuus, & seminis tui post te*: Signum, Circuncisio præputij: Signatum denique Circuncisio cordis, siue veteris naturæ. *e* e *Deut.10. 16. & 30.6.*

Quæ eſt materia Sacramentorum?

Eſt duplex. vna αἰσθητὸν, ſenſibilis, *externa*, ſeu corporalis, in ſenſus corporis occurrens: altera νοητὸν, intelligibilis, *interna*, ſpiritualis, & cœleſtis, quæ mente, & animo percipitur, mente, inquam, ſuo illo ad id idoneo inſtrumento, nempe fide, prædita.

Quæ eſt materia Externa?

Duplex eſt, tum Subſtantia corporea, non autem accidens, vt aqua, panis, vinum: tum actio Ceremonialis, ſeu Ritus qui ab hominibus certo modo peragitur: vt Circuncíſio in certa parte corporis, ablutio, manducatio, & bibitio externa & corporalis.

Quare Deus res penitùs vulgares in conſtituendis Sacramentis delegit?

Ne in eorum vſu ideirco inſtitutorum, vt nos in cœlum vſque ſubleuent: è contrario in rebus terreſtribus hæreamus, & obſtupeſcamus.

Quæ eſt materia Interna?

Eſt res ſignata: eáque ſimiliter tum Subſtantia, tum Actio. *Subſtantia* eſt Chriſtus, qui Nucleus omnium Sacramentorum dicitur, cum omnibus ſuis opibus quas in ſe habet: & vel propriè totus Chriſtus nominatur: vel ſynecdochicè Corpus Chriſti in mortem traditum, vel ſanguis effuſus appellatur. *Actio* ſolius Dei eſt: & eſt vel Iuſtificatio, & Remiſſio peccatorum: vel Regeneratio, Sanctificatio, & Ablutio, vel Circuncíſio ſpiritualis, vel Communicatio corporis & ſanguinis Chriſti.

Quæ eſt forma Communis omnium Sacramentorum?

Si τὸ τί ἦν εἶναι, id eſt ipſum eſſe Sacramenti conſideremus, eius forma, aut certè præcipua pars Eſſentiæ, & menſura, à qua pendet, & ſuum eſſe habet, eſt, primùm, Ordinatio, ſeu Inſtitutio diuina in Verbo comprehenſa: nam Sacramenta ſunt id quod Deus teſtatur per Verbum ſuæ Inſtitutionis & promiſſionis ſe velle vt ſint, ita vt ipſum Verbum illud, ſit quaſi Anima Sacramenti, ſeu cauſa per quam Sacramentum eſt id quod eſt.

Verbum autem intellige, non quod certo ſyllabarũ numero conceptum, ſine ſenſu & fide inſuſurratum, conſecrandi, ſeu transformandi Elementi, & ei virtutem aliquam conferendi, vim habeat: ſicut enim nihil poteſt figura literarum: ſic nec pronuntiatio vel ſonus verborum

ſed

sed quod à Deo prolatum, & clara voce à Ministro prædictum & prædictum, intelligere nos faciat & credere, quid visibile signum sibi velit. Vnde Augustinus, *Non quia dicitur, sed quia creditur.*

Deinde pulcherrima analogia signi ad rem signatam, & mutua σχέσις seu relatio, affectio, & habitus vnius ad alterum; quia esse Sacramenti, nihil aliud est, quàm ad signatum & Sacramentatum, i. rem significatam referri.

Analogia autem, quæ est congruentia, seu conuenientia rei ad aliquid Relatæ, est in comparatione seu similitudine ἐνεργειῶν seu Effectuum: vt, Sicut aqua abluit sordes sic sanguis Christi, abluit peccata.

Relatio est in ordinatione ad rem significatam, seu mutuo respectu vnius ad alterum: vt cùm signo sensibus exhibito simul intellectui repræsentatur res significata.

Denique, si vsum spectemus, forma Sacramenti est Actio, qua legitimè & rectè administratur & vsurpatur res terrena in finem à Deo institutum: seu modus peragendi & celebrandi Sacramentum: nam Actionis forma; est modus quo peragitur.

Qualis est Coniunctio seu Vnio signorum, & rerum significatarum in Sacramentis?

Non naturalis, per substantiarum contactum, & connexionem, aut vnitatem, aut accidentium & subiectorum vnionem, ad idem numero Indiuiduum constituendum: aut localis, per indistantiam, aut inexistentiam vnius in altero. Non etiam dicenda spiritualis, quia ipsa signa viuificaret, quod est ἀθεόλογον: Sed σχετικὴ, *Relatiua*, seu Sacramentalis, & significatiua: qua res inuisibiles, commoda côuenientia per visibiles repræsentantur, & vnum quodãmodo fiunt, propter mutuum respectũ quem inter se habent; vt fasces, & Imperium Romanum. Qualis vnio est inter verè Relatum, & Correlatum: sicut inter Patrem & filium, vnio non est physica & substãtialis, sed Relationis, quæ non in μετουσίᾳ, aut συνουσίᾳ, non in conuersione aut inclusione consistit, sed in mutuò respectu & σχέσει vnius ad alterum. Sicut igitur Pater non idcirco Pater est, quia in filium vel conuertitur, vel filium in se ἐνσωμάτως continet, sed quia ad filium refertur: ita signum, vel

Sacramentum est, non quòd in rem signatam conuerti-tur, aut eam, sicut saccus auenam, aut cyphus vinum continet, sed quòd signum & res significata vniantur Relationis vnione, sicut filius cum Patre, & seruus cum Domino coniungitur: vel etiam qualis vnio est inter vocem prędicationis Euangelij, & rem promissam Euangelio, non Realis, sed intelligibilis, & fide apprehendenda.

Nostri tamen & rerum significatarum respectu coniunctio est, non quidem Essentialis & personalis: sed mystica: & tamen suo genere realis, quippe spiritualis, fit Spiritus sancti potentia & virtute, qui efficit vt ipse Christus, qui nunc quatenus homo est, in cælis residet, nobis tamen qui in terris sumus, non minùs verè donatur, quàm signa ipsa; quatenus videlicet fides nostra eum contemplans in Sacramentis, in cælum vsque conscendit, vt verè eum complectamur magis ac magis, & ipse in nobis viuat & maneat. Nouit enim Spiritus sanctus arctissimè coniungere fidei vinculo, quę alioquin si locorum distantiam spectes, longissimè sunt dissita. Id quod cælesti & spirituali modo fit, non naturaliter: non per substantiarum connexum, & contactum: quo modo etiam fideles inter se sunt coniunctissimi: quemadmodum & maritus & vxor vinculo coniugij astricti, quantumuis locorum interuallis dissiti.

An coniunctim vtraque, res & signa nobis à Deo offeruntur?

Coniunctim quidem, verè, & absque dolo, Dei promittentis respectu: sed distinctè tamen, ita vt sæpenumero qui signa sumit, nihil minùs quàm rem ipsam recipiat. Vnde Augustinus ait, *Nibil profuit Simoni Mago visibilis Baptismus, cui Sanctificatio inuisibilis defuit.*

Supra Leuit. l. 3. qu. 84.

Quis est modus percipiendorum signorum, & rerum signatarum?

Signorum quidem, naturalis seu corporalis est modus, & tum à fidelibus, tum ab infidelibus naturali modo percipiuntur signa, licet contrario euentu. Res autem ipsæ significatæ, communicantur, Dei quidem donantis respectu per Spiritum sanctum: Nostri autem respectu, per fidem, per quam solam Christus cum suis beneficiis

omnibus,

omnibus, à nobis apprehenditur: a Res enim intelligibilis, ac spiritualiter proposita, non nisi modo spirituali percipi potest, vt spiritualia spiritualibus, corporea & visibilia corporeis & visibilibus respondeant. b

a Eph. 3.17.

b 1. Cor. 11. 13.

Quid in hac Tractatione significant vocabula, Realiter, Substantialiter, Corporaliter, Sacramentaliter, Spiritualiter?

Realiter, propriè rem ipsam verè percipi: cui æquipollent voces *Substantialiter*, & *Essentialiter*. Sic fideles in legitimo vsu Sacramenti dicuntur Christum *Realiter*, *Substantialiter*, vel *Essentialiter* percipere. Sacra signa etiam *Realiter*, *Substantialiter*, & *Essentialiter* sumere. *Corporaliter* verò & *Spiritualiter* modum perceptionis designant: quo modo *Corporaliter* tantùm signa percipiuntur, Christus verò, *Spiritualiter*. *Sacramentaliter* autem percipere, est signa corporis & sanguinis Christi percipere.

An-ne re Sacramentorum ij potiuntur omnes qui signis visibilibus vtuntur?

Minimè, sed soli fideles, ad quos promissio gratiæ pertinet, & in quorum gratiam certis sigillis eadem obsignatur: nam quæ pars seu communio fideli cum infideli, 2. Cor. 6. 15.

An-ne potest aliquis esse Reus signatæ rei causa, qui eius particeps non sit?

Potest, propter signorum abusum, & contemptum in rem significatam contumeliosum: non secus ac is qui Christi seruos aspernatur, reus fit contemptus Domini nostri Iesu Christi & ipsius etiam Patris. c

c Luc. 10. 16.

Est-ne fides de Substantia & integritate Sacramentorum?

Minimè, quia fides non efficit Sacramentum, sed Institutio diuina: Fides quidem ad rem Sacramenti sumendam necessaria est: nam per fidem Christus habitat in cordibus nostris: d tamen siue credat quis, siue non credat, si legitimè Sacramentum administretur, verum Sacramentum sumit, respectu scilicet Dei.

d Eph. 3.17.

Respectu verò communicantis, si quis non credat, nu-

dum ſignum: ſine fide enim nec Verbum, nec Sacramentum, nobis prodeſſe poteſt.

Vnde eſt Sacramentorum conſecratio ſeu Sanctificatio & Benedictio?

Non ex Crucisformatione, Recitatione aut murmuratione tacita vllorum verborum: vt faſcinatores vel Magi ſua carmina conceptis verbis recitant, puta de Ioue Elicio, aut de Luna cœlo deducenda, vi ſcilicet & virtute literarum & ſyllabarum, ſi certo modo recitentur & pronuntientur: ſed ex ſancta & bona voluntate, delectu, inſtitutione, ſeu ordinatione, benedictione, dedicatione, facto, præcepto, verbi conſignatione, & promiſſione ipſius Dei, qui ad hominum vtilitatem, aquam, panem, & vinum delegit, & in certum aliquem finem inſtituit, & verbo ſuo deſignauit, & quòd ea pro Sacramentis habere, & quomodo celebrari voluit, expoſuit.

Deinde vſu ſancto, qui fit per preces, beneficiorum, & promiſſionum Dei commemorationem, & gratiarum actionem.

Quando facta eſt eiuſmodi Conſecratio?

Primùm quidem eam fecit ſemel & ſimul ipſe Dominus per ſe in prima illa Inſtitutione, verbi gratiâ in vltima illa Cœna, & quæ ſemel facta ad finem vſque mundi Sacramenta conſecrat, & ſanctificat Eccleſiæ: ſicut verbum illud ſemel dictum, *Creſcite & Multiplicamini*, perpetuam habet Efficaciam, Gen. 1. 28.

Nunc autem illam repetit per preces & verbum, quo clarè explicatur tota Inſtitutio & vſus rerum externarum per homines; & eos quidem, non quoſcunque, ſed legitimè vocatos, hoc eſt, per Paſtores & Miniſtros ſuos. Secus enim non eſt Sacramentum, ſed Sacramenti profanatio.

An ſit aliqua μεταβολὴ, i. mutatio ſignorum in Sacramentis?

Fit ſanè: non quoad naturam aut ſubſtantiam, Qualitatem, aut Quantitatem naturalem ſignorum: Οὐ γὰρ τῆς οἰκείας ἐξίσταται φύσεως, inquit Theodoretus: Sed tantùm quoad finem, officium, conditionem, & vſum, cuius gratia in Eccleſia proponuntur, quoniam videlicet incipiunt nobis verè ſignificare res planè cæleſtes & diuinas, idque non ex ſui natura, ſed ex filij Dei ordinatione: vt cùm

verbi

verbi gratia, aqua, panis, vinum, à communi vſu transferuntur,& Dei mandato fiunt ſigna corporis & ſanguinis Domini,quod certè non habent à natura:Ita enim omnis aqua ſignum eſſet ſanguinis Chriſti,ſed ab ipſius Domini inſtitutione. Mutantur quidem ſignorum etiam nomina, ſed non res, vt videlicet maiorem rerum ſignificatarum rationem habeamus,quàm ſignorum,&ab Elementis mẽs ad Chriſtum auolet. Ideo Theodoretus in ἀτρέπτῳ, Chriſtus viſibilia ſymbola, appellatione corporis & ſanguinis ſui honorauit, Οὐ τὴν φύσιν μεταβαλὼν, ἀλλὰ τὴν χάριν τῇ φύσει προστεθεικώς, i. *Non tranſmutans ſymbolorum naturam, ſed naturæ ſymbolorum adijciens gratiam*. Gratia autem illa naturæ adiecta,eſt,quòd Elementa illa fiant Sacramenta,hoc eſt, Sp. ſancti media & Inſtrumenta communionis Chriſti in nobis confirmandæ,conſeruandæ, & augendæ.

Eſt-ne hæc mutatio perpetua?

Minimè, quia vſum duntaxat,eúmque publicum in Eccleſia reſpicit: quare extra actionem ipſam myſteriorum, ſiue adminiſtrationem Sacramentorum, nullus locus ei relinquitur. Nihil enim habet rationem Sacramenti extra vſum à Chriſto inſtitutum.

Quomodo phraſes ſeu loquutiones Sacramentales ſunt exponendæ & intelligendæ?

Non omnes Scripturæ loci ſemper κατὰ τὸ ῥητὸν, i. ſecũdum literam, ſunt intelligendi, ſed κατὰ διάνοιαν, i. ſenſum, habita ratione analogiæ fidei,& circunſtantiarum locorũ illorum. Peculiariter verò loci ad Sacraméta pertinentes, non poſſunt ſumi, nec intelligi ſecundum literam, propter Sacramentorum naturam, in quibus non vnam rem ſimpliciter ſpectamus, ſed duas, nempe ſigna externa & viſibilia:& res cœleſtes & inuiſibiles per illa ſignificatas.

Quot ſunt Sacramentorum genera?

Hominum ſtatus reſpectu, duo ſunt. Quædam *ante lapſum* in ſtatu Integritatis & Innocentiæ primæuæ: alia *poſt lapſum* à Deo inſtituta.

Et *ante lapſum* quidem, duplex fuit Sacramentum: vnum Imperatum,alterum Vetitum: illud *Immortalitatis*, quod à fine, *Arbor vitæ*, dictum eſt: non quòd vitam ipſa conferret, qua iam ante Adam præditus erat, ſed Sacramentaliter,quòd Immortalitatis eſſet teſſera, ſymbolum, & Memoriale, iis quibus eius fructu veſci licebat.

Alterum *Probationis*, quod lignum scientiæ siue ex-
rientiæ boni & mali, ab euentu & experimento,
nymicè est nominatum: quia scilicet homo post esum il-
lius sciturus & experturus erat, quantum bonum
set, & in quantum malum ruisset: A cuius esu absti-
dum erat, ad probandam Deo debitam obedienti-
a Gen.2.9. Non quòd Deus hominem pecudis instar, vagari sine
17.& 3.3. dicio,& rerum delectu vellet: datum enim illi fuerat iu-
22. dicium,quo inter virtutes & vitia discerneret, sed ne
sapere appeteret, quàm decebat,& ne proprio sensu
fisus, excusso Dei iugo, Arbitrium se boni & mali,
dicem constitueret.

Quotuplicia sunt Sacramenta post lapsum?

Alia Veteris Testamenti, alia noui. Illa Messiam ex-
bendum præfigurabant:hæc exhibitum testantur.
sus, illorum quibus præfiguratus fuit Messias exhi-
dus;quædam fuerunt temporaria, accidentalia, &
ordinaria, quibus semel tantùm, vel ad certum
vsus est Deus: quędam fixa,& Ordinaria,quæ in Or-
rio vsu esse oportuit, μέχρι καιροῦ διορθώσεως, vsque ad
bus directionis: *b* διορθοῦσθαι enim dicuntur, quæ
b Heb.9.10. suum scopum diriguntur:cùm illa eodem quidem,
nuoso quodam ambitu tenderent.

Temporaria fuerunt, vt Diluuium: *c* Transitus per
c Gen.7.6. re Erythræum: *d* Commoratio sub Nube: *e* quæ
d Exod.14. luti quidam Baptismus Veteris Testamenti fuere:
22. e Exod.13. na è cælo data, *f* & Aqua è petra, *g* velut Eucharistia
21. potus spiritualis fuerunt, 1.Cor.10.1.2.3. *Nolo vos igno-*
f Exod.16. *re, Patres nostros omnes sub illa nube fuisse, & omnes*
14.15. Ioh.6.31. *mare transiuisse, & omnes baptizatos esse Nube &*
g Exod.17. *& omnes eandem escam spiritualem edisse, atque*
6. *potum spiritualem bibisse.* Nam in Diluuio liberatio
emersio ex aquis quæ contigit Noe, & familiæ ipsi
signum illi Ecclesiæ spiritualis liberationis seu e
nis è peccati & mortis gurgite, ad nouam vitam
Baptismus hodie nobis typus est: & ideo ἀντίτυπον
spondens Exemplar dicitur eius liberationis qu
in Diluuio. *h*

h 1.Pet.3. Sunt igitur duo typi, sed prior posterioris typus
21. i 1.Cor.10. dumbratio: *i* Posterior verò prioris antitypus,
6. aduerso respondens. Qua ratione Sacramenta no

...is, Sacramentorum veteris Antitypa dici possunt. Sic transitus per mare rubrum, & Commoratio illa sub Nube, vim cœlestem Spiritus adumbrante, typi & symbola fuerunt ablutionis à peccatis, & Regenerationis, & efficaciæ cœlestis Spiritus adumbratio. Nostri autem respectu typi nostri Baptismi fuerunt, & vicissim Baptismus noster, illorum antitypus: vnde Apostolus 1.Cor.10.2. dicit Patres Baptizatos esse Nube & Mari in Mosem, i. non in nomen Mosis, sed Mose illis præeunte.

2. Sic Manna è cœlo, & aqua è petra profluens Cœnæ instar fuerunt, & spiritualem Christi alimoniam, & cibum ac potum ad animas spiritualiter ad vitam æternam nutriendas significabant, & credentibus verè offerebant, fide spiritualiter percipiendam: vnde Apostolus 1.Cor.10.3. Mannam (eam considerans vt Sacramentum) vocat βρῶμα πνευματικὸν, i. inquit Augustin. *Escam spiritualem aliquid significantem*, nimirum, Christum suo quidem tempore exhibendum, sed iam tum piis præsentem & efficacem, qui eum venturum fide amplectebantur. Et vers.4. eadem ratione Petram seu Rupem, ex qua riuus Israelitas consequens, siue comitans, profluebat, spiritualem potum, & Sacramentaliter, seu μετωνυμικῶς Christum vocat, *Bibebant enim*, inquit, *ex sequente spirituali Petra: Petra autem illa erat Christus*: Cœna verò nostra Mannæ, atque illius antitypus est. *In Psal.77.*

Quænam erant fixa & Ordinaria Sacramenta?

1. Vnum vniuersale, perpetuum, & commune omnibus hominibus, & in horum gratiam & commodum, brutis quoque animantibus, adeóque cum omni anima viuente: quod & Naturale dicitur, quia id in re naturali Deus extare voluit, cùm Iridem, i. cœlestem Arcum, ex naturalibus causis oriundum, Verbo suo signauit, & confirmauit, pro arbitrio quod in omnes Creaturas habet: & Noë, totique eius posteritati in signum, monumentum, & pignus statuit, quo posthac se diluuio non dissipaturum Terram testatus est, Gen.9.9.10.13. *Arcum meum ponam in Nube, & erit in Signum fœderis inter me & terram.* Non quòd tumdemum fabricatus fuerit Arcus, qui prius non esset ante Diluuium, sed quòd nota verbo Dei fuerit illi insculpta, quæ diuinæ gratiæ signum hominibus daret.

2. Specialia duo, prçter naturæ ordinem, Circumci-
sio videlicet, Gen. 17. 10. *Hoc pactum meum, quod custodi-
tis inter me & vos, & inter semen tuum post te, vt circum-
cidatur in vobis omnis masculus.* Nam sicut olim fœdera
non modò in publicas tabulas referebantur, sed in æra in-
cidi, vel lapidibus insculpi solebant, quò magis testata &
celebris esset eorum memoria: Ita Deus in carne Abrahæ
a *Exod. 12. 3. 21. 22.* fœdus suũ incidi & insculpi voluit. Et Agnus Paschalis.
Quæ tamen interdum longo tempore intermissa sunt,
liàs non improbante Deo, aut saltem tolerante, Mose
b *Iosue 5. 5. 7.* te conniuente: vt Circuncisio totis 40. annis, *b* quibus
annis iuerant filij Israelis per desertum: aliàs homi-
num incuria, vt Pascha: *c* Sed tamen nullo cum fidelium dam-
c *2 Reg. 23. 22. 1. Esdra 6. 19.* no, quia Non priuatio, inquit Bernardus, sed contemptus
Sacramentorum damnat.

Quid differebant duo illa fixa Sacramenta?

Hoc, quòd vnum, Initiationis, i. receptionis in Ecclesiam
& fœdus Dei, quod omnibus fœderatis, tam adultis quam
infantibus, semel tantùm administrari Deus voluit, sym-
bolum fuit. Alterum verò Continuationis in fœdere, nu-
tritionis, Confirmationis, & augmenti continui, & perpe-
tuæ mansionis in Christo: quod sæpius administrabatur,
sed adultis tantùm, qui se probare possent.

Quid fuit Circuncisio?

Latini *Præputium* dixerunt, à Præputando, quia illi
pelliculam illam præputabant, i. præcidebant siue am-
putabant. Aristoteles ἀκροποσθίαν, i. cuticulam extremam
πόσθης, genitalis, & Paulus, mutata nonnihil voce, ἀκροβυ-
στίαν appellat. *d* Vnde περιτομὴ dicta, quasi Circumsectio,
d *Rom. 2. 26.* παρὰ τὸ περιτέμνειν, Circunsecare, Amputare, & propriè
quæ & externa Circuncisio dicitur, & Circuncisio secundum li-
e *v. 27.* teram seu literalis, *e* quæ literis erat mandata per Mo-
sem iussu Dei: vel quatenus consideratur seiuncta à spiri-
tuali ipsius fine.

Sed quatenus consideratur constans signo, & re signi-
ficata, fuit Sacramentum veteris Testamenti diuinitus in-
stitutum, quo signo visibili, nempe externa amputatione
præputij, in masculis, qui in societatem populi Dei &
Ecclesiæ recipiebantur, res significata, nempe 1. Consor-
tium in fœdere Dei, 2. Acceptatio & Adoptio in Popu-
lum Dei, 3. Circuncisio interna seu spiritualis, (quam

Scriptu-

Scriptura Circuncisionem, i. purgationem cordis per spiritum, a & synecdochicè, partim metonymicè Auris, quę auditum moderatur, b & Oris, seu labiorum, quæ sermoni modum præscribit: c Paulus verò Col.2.11. *Circuncisionem Christi*, qua Christus ipse nos intus circuncidit, & *ἀχειροποίητον* vocat) i. interna corruptæ naturę resectio, seu peccatorum & vitiorum amputatio per Iustificationem & Regenerationem. 4. Insitio item in Christum, & omnium beneficiorum eius communio: simul etiam promissio de Messia benedicto semine ex posteris Abrahæ proditurо: & Remissio peccatorum per sanguinem eius, adeóque terræ Chanaam promissione, vitæ cœlestis hæreditas, significabatur, & in credentibus sculptura, velut sigillo, obsignabatur. Et insuper solennis obligationis instar erat, qua circuncisi ad integram legem præstandam astringebantur. d Gal.5.3. *Testor omni homini qui circunciditur, esse debitorem legi seruandæ*, proposita ipsis ob oculos Circuncisionis Ceremonia, Excisionis pœna, si vel minimum in legem peccassent. f vnde Circuncisio Metonymicè fœdus, & pactum dicitur Gen.17.10. Act.7.8. & Synecdochicè pro tota Lege sumitur. Gal.5.2.

a Deut.6. 16. & 30.6. Ierem. 4.4. Rom.2.29.
b Ier.6.10.
c Exod.6. 12.
d Rom.4. 11. Deut.30.6. Gen.17.13.
e Gen.17.1. & 2.25.
f Col.2.14.

Quæ fuerunt Causæ Circuncisionis?

1. Efficiens, Deus eius author, qui arcano consilio, ex gratia peculiari Abrahamum & genus eius elegit, vt salutis fœdus cum illo instauraret, & Circuncisionis signo obsignaret. g Quo etiam factum est, vt populus Israel quasi grex Dei in proprium eius ouile receptus sit, reliquæ Gẽtes à fœdere extraneæ, tanquam feræ bestiæ per montes & syluas, aut deserta errarent, ad promulgationem vsque Euangelij; qua diruta macerie, Gentes æquauit Deus naturalibus filiis Abrahæ. h

g Gen.17.1.
h Eph.2.11. 12.13.14.

Materia in qua, siue subiectum Circuncisionis, masculi omnes: i & quidem solùm: nam etsi promiscuè maribus & fœminis, data erat promissio, quæ Circũcisione sanciebatur, tamẽ in vno sexu, totum populũ sibi Deus cõsecrabat, quia fœminæ nõ erant capaces huius signaculi. Deinde, quia cùm vir sit caput mulieris, k à quo etiã generatio pẽdet, in masculino genere fœmininũ continebatur, & tũc quoque etiã sanctificabatur: Incidebatur enim hac lege in

i Gen.17.10. 11.
k Eph.5. 23.

marium corporibus Dei fœdus', vt eiusdem signi participes, sociæque fierent fœminæ. Nam Sara dicitur mater Fidelium, vt Abrahamus eorundem pater. 1.Pet.3.6. Postquam autem Gentes quoque spirituali generatione adoptatæ sunt in filios Abrahæ, mutato illo signo, substitutum est alterum expressius, & vtrique sexui commune, idque sine sanguine, vt eò meliùs exprimeretur beneficium Christi, eiúsque in omnes applicatio.

2. In parte genitali fiebat Circuncisio, i. pelliculæ abscissio ad significandum humanum semen planè immundum, nihílque mundi ex immundo hominis oriri semine, sed vitiosum esse quicquid ex homine gignitur: & proinde humanam naturam peccato Originis esse infectam, & Regeneratione opus habere. Ideo Christus ex virgine natus est, & conceptus de Spiritu sancto, vt immunis esset ab omni peccato. Deinde vt ostenderetur salutem ex benedicto Abrahæ semine prodituram.

3. Infantes quidem circuncidi voluit Deus, vt tanquam semel in gratiam per fœdus assumpti, fœderisque consortes vnà cum fideli Abraham facti, signo fœderis perinde ac Patres eorum fideles obsignarétur, Iuxta promissionem, Ero Deus tuus, & seminis tui post te, Gen. 17.7. In præludium tamen vocationis Gentium in communionem populi etiam Gentes adsumebantur, si circuncisionem admitterent.

An non debuit videri ridiculum eiusmodi Sacramentum?

Non debuit: nam si cui absurdum videtur in illa corporis parte datam esse tam præclaræ & singularis gratiæ tesseram; eum quoque salutis suæ, quæ ex Abrahæ lumbis fluxit, pudeat necesse est: Et alioqui Crux Christi Iudæis scandalum fuit, & Gentibus stultitia, 1.Cor.1.23. Et Iulianus Apostata, sicut & Celsus, riserunt pomum primis parentibus fuisse interdictum. Et Naaman Syrus rem ridiculam putauit, in Iordane septies lauare. a Sed voluntas Dei vniuerso orbi terrarũ preferri debet: Et *stultitia Dei* i. id quod insani homines non sine impietate stultitiam vocant, *sapientior est omni hominum sapientia*. Nam si Principes huius seculi, habeant sigilla magnifica, promissiones tamen illorum, non raro fallunt. At Deus etiam sigillis abiectioribus, neminem fefellit vnquam.

a 2.Reg 5.11.

Qui

Quis modus Circuncisionis?

in Tempore, Ministris, Loco, Instrumēto, & Adiuncto
spectatur. Primò igitur, Infans octo dierum circuncide-
batur, i. cùm octauus dies aduenisset: nam Circuncisio fie-
ri debuit octauo die præcisè, *a* vt teneræ ætatis rationem a Gen. 17.
haberet Dominus, & sic testatum Iudæis faceret pater- 12.
num suum erga ipsorum liberos amorem: tum enim ætas Leuit. 12. 3.
infantum confirmatior esse solet. 2. Quia diebus se- Luc. 1. 59.
ptem omnis partus impurus erat ex sanguine, & octauo & 2. 21.
demum purus habebatur. *b* 3. Quia Sacramentum hoc b Exod. 22.
erat illius diei octaui, quo Christus Resurrexit ad Iustifi- 30.
cationem nostram, postquam in similitudine carnis, pec- Leuit. 12. 3.
catum condemnauisset, vt scribit ad Fidum Cyprianus. l. 3. Epist.
4. Tum etiam vt ostenderetur, meditandam quidem esse 10.
carnis mortificationem, toto vitæ huius præsentis cursu,
qui septem diebus notatur, quia cōtinua hebdomadum
in septem dierum reuolutione absoluitur, sed nonnisi
octauo die, i. post eius finem completur.
5. Ne à fœdere exclusos esse putemus, qui eius signa
accipi non potuerunt, cùm multi præstitutum octauum
diem non assequuti, sine Circuncisione mortui sint. Ex
quo etiam patet præscriptum illud tempus, partem fuisse
pædagogię, sub qua veterem populū tenere voluit Deus:
nam maior hodie, laxiórque in Baptismi administratione
permissa est libertas, qua ad certum dierum numerum nō
adigimur. Neque tamen ab Abrahamo, Ismaele, ac seruis
empticiis peccabatur in hanc legem, quod non octaua
die, sed ætate adulta circunciderentur, *c* quia determina- c Gen. 17.
tio octauæ diei non generaliter omnibus, sed specialiter 24.
Infantibus tantùm fuit imposita.
2. De Administro, Etsi nulla extat lex, probabile ta-
men est ex Iohānis Circuncisione, *d* & Abrahami Exem- d Luc. 1. 59.
plo, *e* singulas familias per se eam administrasse, non in- e Gen. 17.
ter paucos, sed in aliqua forma cœtus Ecclesiastici, ad quē 23.
vicini & cognati omnes conueniebant.
3. Administrabatur Domi, apud parentes, (nimirum,
quòd Circuncisio non posset sine acerbissimo Infantis
cruciatu fieri, vt vulneri absque mora remedium adhi-
beretur.)
4. Instrumentum Circuncisionis erat culter, vel acu-
tus, vt nonnulli volunt, vel petrinus, seu silex acutissimus,

a Exod.4.25. Iosue 5.3. vt plerisque placet: *a* Tradunt enim in Oriente lapides reperiri, qui nouaculæ instar scindunt: Vt significaretur vel cultro legis diuinę carnem mortificandam esse: vel potiùs à petra Christo amputandam.

5. Adiunctum Circuncisionis, fuit Nominis Impositio, *b* vt nominis recordatione officij sui, qui circuncisi fuerant, admonerentur. (b Luc.1.63. & 31.)

Exemplũ autem Zephoræ vxoris Mosis, fœminæ Madianitis, de voluntate Dei non satis instructæ, quæ vt maritum à morte redimeret, qua afficere eum Iehoua quærebat, propter neglectam Circuncisionem filij, & quidem in itinere, & in diuersorio, metu turbata filium circuncidit, & præterea non est virum suum ampliùs prosecuta, sed à Mose ad parẽtem dimissa, *c* singulare est, *d* & proinde in consequutionem venire non debet. (c Exod.18.2. d Exod.4.25.)

Quinam vsus & fines Circuncisionis fuere?

1. Vt esset fœdus & pactum, *e* i. signum gratuiti fœderis inter Deum & posteros Abrahæ, vnde fidem confirmarent, & scirent se in tutela Domini & possessoris sui esse contra omnes hostes: Iuxta promissionem, *Ero tibi in Deum, & semini tuo post te*, nempe singulari quodam modo quo sum effecturus te spiritus mei, iustitiæ meæ, bonorum omnium, denique cœlestis vitæ, participem. *f* (e Gen.17.10 f Gen.17.7.)

2. Vt populus eo symbolo, & professionis tessera, ab aliis Gentibus & profanis discerneretur, & distingueretur populus, ex quo promissus ille Redemptor nasci debebat. Vnde Circuncisio metonymicè pro Iudæis circuncisis, *g* sicut præputium pro incircuncisis seu Gentilibus, *h* vsurpatur. Et Christus Circuncisionis Minister, *i* hoc est, non Legis, quam suo Aduentu abrogauit, aut potiùs compleuit; sed Iudæorum, intra quorum fines se continuit, quandiu inter homines versatus est, vt testatur de se, Matt.19.24. Sic tamen vt Euangelium voluerit quoque suo tempore Gentibus annuntiari: *k* Præcipuè verò Circuncisione spirituali, & interiore, tum ab illis, tum à se inuicem distinguebantur Iudæi: nam ex duplici Circuncisione, vna externa, altera interna, factum est, vt duas Iudæorum species Paulus constitueret; *l* Et Stephanus Iudæos incircuncisos corde & auribus, qui in corruptæ naturæ vitiis hærerent, adhuc demersi, quíque vocem Dei ne audire (g Tit.1.10. h Rom.2.26. i Rom.3.8. k Ioh.10.16. l Rom.2.28.)

...e quidem sustinerent, quales sumus omnes natura, vo- a Act 7.51.
care a.

3. Vt circuncisi officij admonerentur, bona promissa
...se pertinere scirent, pactis starent, & sese Inuocatione
in aduersis & prosperis promissionum diuinarum, & fœ-
deris symbolo confirmarent, vt videre est in Ionathani, &
Dauidis cum Goliatho congressuri exẽplo b. 4. Vt doce- b 1. Sam. 17
rentur de naturæ corruptione, quæ nõ posset emẽdari sine 26.
sanguinis effusione, & simul de venturo benedicto semine.

5. Vt credentibus esset signaculũ Iustitiæ & fidei, i. e.
iustitiæ, q̃ nobis per fidẽ in Iesum Christũ obtingit. c c Rom. 4. 11.

6. Vt admonerentur de Circuncisione cordis, Oris,
Auris, Oculorum, & membrorum reliquorum spirituali,
ut ad hanc aspirarent: & de restipulatione & obstrictione
ad legem seruandam, & sic esset Sacramentum Pœni-
tentiæ.

7. De Cruce, perpetuò ferenda, & primitiis sanguinis
nostri ei offerendis qui totum sanguinem suum erat effu-
surus in cruce.

Cur Infantes octauo die non circuncisi, fuerunt excindendi?

Vel quòd in eis è vita temporali, vel gladio, vel morbo,
vel alio quopiam casu, vt nonnulli putant, sublatis: siue, vt
alij volunt, ex populi Dei consortio exclusis, parentes
impietatis suæ, id est neglecti fœderis Dei sigilli, pœnas
luerent. Nam sicut Deus in Patris persona filium Infan-
tem adoptat: sic cùm repudiat Pater tale beneficium, re-
cte Infans abdicatus ab Ecclesia dicitur, qui Adoptionis
notam & tesseram non gestat. Neque est quòd conqueri
possimus de seueritate Dei, cùm omnes nascantur filij i-
ræ, & condemnationis d. Vel, quòd si ipsi Infantes adulti d Eph. 2. 3.
facti, Circuncisionem neglexissent, aut à parentibus ne-
glectam approbassent, à Sanctorum consortio excluderen-
tur, hic, & futuro seculo: vt toti Ecclesiæ prodesset Iudi-
cium præ se gerens testimonium aduersus Sacramento-
rum Contemptores. Hinc Mosem Dominus occidere
voluit, quòd Gersonem filium non curasset circuncidi e: e Exod 4. 24.
Et qui in Deserto sub Mose nati erant, non priùs ad ter-
ræ promissæ fruitionem admissi sunt, quàm Circuncisi
essent f. f Iosue 5. 3.

a Exod.4.25. Iosue 5.3. vt plerisque placet: *a* Tradunt enim in Oriente lapides reperiri, qui nouaculæ instar scindunt: Vt significaret vel cultro legis diuinę carnem mortificandam esse, potiùs à petra Christo amputandam.

b Luc.1.63. & 31. 5. Adiunctum Circuncisionis, fuit Nominis Impositio, *b* vt nominis recordatione officij sui, qui circuncisi fuerant, admonerentur.

c Exod.18.2. d Exod.4.25. Exemplũ autem Zephoræ vxoris Mosis, fœminæ Madianitis, de voluntate Dei non satis instructæ, quæ vt maritum à morte redimeret, qua afficere eum Iehoua querebat, propter neglectam Circuncisionem filij, & quidem in itinere, & in diuersorio, metu turbata filium circuncidit, & præterea non est virum suum ampliùs prosequuta, sed à Mose ad parẽtem dimissa, *c* singulare est, *d* & proinde in consequutionem venire non debet.

Quinam vsus & fines Circuncisionis fuerint

e Gen.17.10 1. Vt esset fœdus & pactum, *e* i. signum gratuiti fœderis inter Deum & posteros Abrahæ, vnde fidem confirmarent, & scirent se in tutela Domini & possessoris sui esse contra omnes hostes: Iuxta promissionem, *Ero tibi in Deum, & semini tuo post te*, nempe singulari quodam modo quo sum effecturus te spiritus mei, iustitiæ meæ, bonorum omnium, denique cœlestis vitæ, participem. f

f Gen.17.7. 2. Vt populus eo symbolo, & professionis tessera, ab aliis Gentibus & profanis discerneretur, & distinguerentur populus, ex quo promissus ille Redemptor nasci debebat. Vnde Circuncisio metonymicè pro Iudæis circuncisis, *g* sicut præputium pro incircuncisis seu Gentilibus, *h* usurpatur. Et Christus Circuncisionis Minister, *i* hoc est, non Legis, quam suo Aduentu abrogauit, aut potiùs compleuit; sed Iudæorum, intra quorum fines se continuit, quamdiu inter homines versatus est, vt testatur de se, Matth. 24. Sic tamen vt Euangelium voluerit quoque suo tempore Gentibus annuntiari: *k* Præcipuè verò Circuncisione spirituali, & interiore, tum ab illis, tum à se inuicem distinguebantur Iudæi: nam ex duplici Circuncisione, vna externa, altera interna, factum est, vt duas Iudæorum species Paulus constitueret; *l* Et Stephanus Iudæos incircuncisos corde & auribus, qui in corruptæ naturæ vitiis hærerent, adhuc demersi, quique vocem Dei non audirent.

g Tit.1.10. h Rom.2.26. i Rom.15.8. k Ioh.10.16. l Rom.2.28.

...quidem sustinerent, quales sumus omnes natura, vo... a
a Act 7. 51.

3. Vt circuncisi officij admonerentur, bona promissa ...pertinere scirent, pactis starent, & sese Inuocatione ...aduersis & prosperis promissionum diuinarum, & fœ...symbolo confirmarent, vt videre est in Ionathani, & ...Dauidis cum Goliatho congressuri exẽplo b. 4. Vt doce...de naturæ corruptione, quæ nõ posset emẽdari sine ...sanguinis effusione, & simul de vẽturo benedicto semine.
b 1. Sam. 17 26.

5. Vt credentibus esset signaculũ Iustitiæ & fidei, i. e. ...Iustitiæ, q̃ nobis per fidẽ in Iesum Christũ obtingit. c
c Rom. 4. 11.

6. Vt admonerentur de Circuncisione cordis, Oris, ...Oculorum, & membrorum reliquorum spirituali, ...ad hanc aspirarent: & de restipulatione & obstrictione ...legem seruandam, & sic esset Sacramentum Pœni...tiæ.

7. De Cruce, perpetuò ferenda, & primitiis sanguinis ...Christi offerendis qui totum sanguinem suum erat effu...in cruce.

Cur Infantes octauo die non circuncisi, fuerunt excindendi?

Vel quòd in eis è vita temporali, vel gladio, vel morbo, ...alio quopiam casu, vt nonnulli putant, sublatis: siue, vt ...volunt, ex populi Dei consortio exclusis, parentes ...impietatis suæ, id est neglecti fœderis Dei sigilli, pœnas ...luant. Nam sicut Deus in Patris persona filium Infan...adoptat: sic cùm repudiat Pater tale beneficium, re...Infans abdicatus ab Ecclesia dicitur, qui Adoptionis ...am & tesseram non gestat. Neque est quòd conqueri ...possimus de seueritate Dei, cùm omnes nascantur filij i...iræ & condemnationis d. Vel, quòd si ipsi Infantes adulti ...facti, Circuncisionem neglexissent, aut à parentibus ne...glectam approbassent, à Sanctorum consortio excluderen...tur, hic, & futuro seculo: vt toti Ecclesiæ prodesset Iudi...cium præ se gerens testimonium aduersus Sacramento...rum Contemptores. Hinc Mosem Dominus occidere ...voluit, quòd Gersonem filium non curasset circuncidi e: ...Sed qui in Deserto sub Mose nati erant, non priùs ad ter...ræ promissæ fruitionem admissi sunt, quàm Circuncisi ...essent f.
d Eph. 2. 3.
e Exod 4. 24.
f Iosue 5. 3.

Quandiu durare debuit?

Interior quidem & spiritualis Circuncisio perpetuò,
a Gen.17.7. 13. vnde fœdus Seculi, i.perpetuum vocatur, *a* in Christo quod ad substantiam attinet perpetuò continuandum, etsi mutabilibus signis. Mystica vero, quod ad externum vsum, vsque ad Christi Aduentum.

b Rom.10. 4. 1. Quia cùm finis legis sit Christus, *b* perpetuũ tempus quod Ceremoniis Legis, vt Templo, *c* & Sabbatho *d*
c Ps.132.14 fuit finitum ex quo Christus apparuit, & sanguis quasi
d Exod 31. 16. Ceremonialis sanguine Christi sisti debuit: & quod per Circuncisionem exhibendum esse significabatur, exhibitum est, nempe semen mulieris, quod est Christus Dominus ex castissima virgine natus.

2. Quia per eum est in Cruce completa veritas Cir-
e Ioh.1.17. cuncisionis, *e* & paries ille dirutus, quo Israel à Gentibus diuidebatur, ita vt siquis circũcidatur, neget Christũ aduenisse, & eũ sibi inutilem reddat, Gal.5.2. Ecce, *Ego Paulus dico vobis, si circuncidamini, Christus nihil vobis proderit.*

3. Quia Dominus nouum fœdus per Ieremiam 31.31. promiserat, non ratione substantiæ & finis: Christus enim est substantia & finis vtriusque fœderis, sed symbolorum, quæ mutata sunt, respectu. Quod igitur dicunt Iudæi, semel rectè factum, nullatenus esse mutandum, non est verum: mutata enim temporis causa, quod rectè ante factum
l.32. cap.9. contra Manichæos. fuerat, mutari, vera ratio plerunque flagitat, inquit Aug.

4. Vox *Holam*, non semper significat tempus fine carens, sed vel tempus longum, vel definitum, & certa du-
f Act.15.24 ratione dimensum. Proinde Apostoli *f* statuerunt Gentibus non esse imponendam Circuncisionem: & Paulus Baptismum nominatim in locum Circuncisionis surrogat. *g* Quod autem idem Timotheum circuncidit, nõ ex
g Col.2.11. 12. necessitate, sed ex indulgentia fecit, vt pacem retineret, & cursum Euangelij magis promoueret, donec meliùs innotesceret libertas per Christum parta. *h*

h Act.16. 3. *Cur Christus qui absque peccato conceptus & natus est, in quo etiam impletum est fœdus de semine nascituro, quique venerat Circuncisionem aboliturus, ipsemet aliorum corda circuncidens, circuncisus est?*

1. Vt se verum hominem de genere Abrahami, fratrũ nostrum, & eiusdem nobiscum fœderis sociũ esse testaretur: quã ob causam noui etiam fœderis signo obstringi voluit,

luit, vt se vtriusq; Testamenti Seruatorem esse doceret.

2. Vt Legi obnoxius fieret, & nos per illum à Legis maledictione liberaremur *a*. a *Gal.* 4.4.

3. Vt Circuncisionem Patrum in sua ipsius carne obsignaret & sanctificaret: sicut Baptismus noster ab ipsius Baptismo vires accipit.

4. Vt Legis disciplinam, & Sacramentorum vsum nobis commendaret.

5. Quia veritas Circuncisionis, vetustæ scilicet generationis spoliatio, plenè non in Natiuitate Christi, sed in eius Passione & Resurrectione impleta est: & ideo Circūcisione carnali non indigemus, quia sicut mortui sumus in illo moriente, & consurreximus cum illo Resurgente, ita in eodem circuncisi sumus, Circuncisione, non manu facta, corpore peccati carnis exuto, per Circuncisionem Christi, Col. 2.11.

Quid significat Pascha?

Phase vel Pesach à quo Pascha, non à πάσχω, vt imperiti æstimant, propriè Transitum seu saltum, seu præteritionem, & transilitionem significat. Κατ' ἐξοχὴν verò 1. Transitum, non populi, vt multi putarunt, sed præcipuè Angeli Dei percutientis Ægyptiorum Primogenita, & prætereuntis domos Israelitarum immunes, sanguine Agni, iuxta præceptum Domini inscriptas. *b* b *Exod.* 12. 12.

2. Metonymiâ Adiuncti, Festum solenne & Anniuersarium, seu tempus anni illius transitus, quod in tanti beneficij, quo Israelitas reliquit intactos, memoriam, & futuri in Christo beneficij exemplar, mandauit Dominus celebrari. c *vers.* 14. *Leuit.* 23.4.

3. Metonymia, qua rei nomen signo tribuitur; Agnū qui mactabatur in eo festo, & comedebatur κατ' οἴκους, i. domatim apud Iudæos, vt admoneret eos, de transitu Angeli, percutientis Ægyptios, & Electis suis parcentis, eosque protegentis: deinde etiam de transitu, & liberatione populi ex seruitute Ægypti: *d* & mysticè adumbraret Agnum tollentem peccata mundi, & sua morte Patrem nobis placantem *e*: de quo Isa. 53. 7. Vt agnus ducetur ad Occisionem, & ante tonsorem suum obmutescet. d *Exod.* 12. 11. *Luc.* 22.7.8. e *Ioh.* 1. 29.

4. Metonymia, qua signi nomen rei tribuitur, Pascha dicitur Christus ipse, vtpote veritas respondens figuræ, 1. Cor. 5.7. *Pascha nostrum pro nobis sacrificatum est, nempe*

Christus. Nos tertia significatione hîc vsurpamus.

Quid est Pascha, seu Agnus Paschalis?

Sacramentum Ordinarium veteris Testamenti, à Deo vtrique sexui in populo Israelitico mandatum: in quo Agni in Templo quidem mactatione, sed per singulas domos assatione, & manducatione quotannis semel, & quidem à Circuncisis tantùm & adultioribus facta, res significata, nempe, 1. Conseruatio ab Angelo destructore.

2. Liberatio corporalis ex grauissima seruitute Ægypti, Vindicatio in libertatem, Interitus hostium, & simul futura spiritualis à peccato, morte, & potestate Satanæ per Christi sanguinem assertio.

3. Manducatio item Christi venturi, id est continua & spiritualis in Christo venturo coniunctio, nutritio, & viuificatio significabatur, in memoriam reuocabatur, fidéque hunc Agnum comedentibus obsignabatur. Hi verò vicissim gratitudinem erga Deum Liberatorem profitebantur, & eius imperio se addicebant, 1. Cor. 10. 3. 4. *Omnes eandem* (nobiscum) *escam spiritualem ederunt, & omnes eundem potum spiritualem biberunt.*

Quis modus administrandi Paschatis fuit?

Tres modi fuerunt, ex quibus duo spectarũt ad Pascha Anniuersarium per omnes ætates obseruandum: tertius verò ad primum Pascha in Ægypto celebratum pertinuit. 1. Vt decimo die Mẽsis Nisan, qui appellatur Abida id est Calami cum spica: (nam ibi hordeum spicas iam efferre solebat) seu Mensis nouorum fructuum, quasi Renouationis symbolum, quo cuncta renasci, ac reuiuiscere solent: Græcis Ξανθικὸς, & partim Martio nostro, partim Aprili respondet, erátque Iudæis primus inter menses cuiusque anni Sacri, seu Ecclesiastici & legalis, hoc est, ad rationem cultus Dei & festorum pertinentis, & ab Æquinoctio verno ducebat principium. Nam respectu Iubilæi intermissionis terræ, atq; prouẽtuum, ciuiliúmque negotiorum, i. anni ciuilis, erat initium à Septembri, i. septimo mense, qui vocatur Chaldaice Tisri, seu ab Æquinoctio Autumnali, quo existimant multi Creatũ fuisse mundũ, quia statim ab ipsa Creatione terra maturas fruges produxit, vt tanquam in perfecto statu esset eius maturitas. Mẽsis autem cuiusque initia Hebræi supputant ab eo tẽpore, quo Luna recens noua apparet: & mensem Orbis Lunaris absoluta

a Exod. 13. 14.

absoluta per Signiferum conuersione describunt. Vt inquam, decimo die primi illius mẽsis, Paterfamilias in singulis domibus Israel separatim Agnũ, vel eius loco, hœdi, integrum, immaculatum, masculum, anniculum, (qui annum non excessisset, etiamsi Annum præcisè non compleuisset *a*) à reliquo grege seponeret, & pro familia die decimoquarto inter duas vesperas, ab hora nona, (qua oblationes vespertinæ incipiebant offerri) ad noctem vsque: (nam hæ duæ fuerunt vesperę, vna diei scilicet inclinantis ab hora nona: altera noctis ineuntis, ab hora diei illius vltima siue duodecima, id est postrema parte illius diei,) mactandum curaret: totum deinde cum capite, cruribus, intestinis, & ossibus integris igni assaret. a *Exod.* 23. 19.

2. Vt ex eo toto omnes (accersitis etiam vicinis, si vna domus Agno edendo non sufficeret) cum gratiarum actione comederent. Et quidem cum panibus azymis, id est infermẽtatis (propter subitum ex Ægypto discessum:) Et amaris herbis: vt pristinæ conditionis & amaræ seruitutis in Ægypto admonerentur.

3. Vt Israelitę fasciculos hyssopi intingerent sanguine, qui vase exceptus esset, & ita cuiusque domus superius limen, & ambos postes aspergerent, vt Iehoua percutiens Ægyptum, viso illo sanguine, transiliret ianuam illam, neque permitteret Vastatorem ingredi ad percutiẽdum: Vt etiam accincti, calceati, innixi baculis, & tanquã ad iter parati raptim comederent: & siquid reliquum esset, igne cremarent: & non è porta domus suæ ad matutinum vsque exirent, ne se permiscerent Ægyptiis, sed quieti & tuti deliterent sub sanguine. *b* b *Exod.* 12. 2. & *seq.* *Leuit.* 23. 5. *Num.* 9. 2.

Sed sciendum est: Ceremoniam seu mandatum de postibus & superliminari ædium sanguine aspergendis, & Agno à stantibus, calceatis, & ad iter accinctis cum festinatione comedendo, & non exeundo domo ad matutinum vsque, singulare fuisse, & ad illam vnicam noctem pertinuisse, qua egressus est populus ex Ægypto, qua fuit Israelitis quàm celerrimè ex Ægypto migrandum, i. ad illud tantùm Pascha pertinuisse, quod in Ægypto celebrarunt. Quapropter in Institutione Anniuersarij Paschatis, isti ritus non repetuntur *c*. Ac proinde Christum in Celebratione Paschatis discũbentẽ, & post esum eius in hortũ exeuntem (vt Euangelistæ tradunt) minimè cõtra legem c *Exod.* 12. 14. & *seq.* *Num.* 9. 2 & *seq.*

venisse constat. Notandum etiam post occupatam terram Canaan, non per domos iugulatum Agnum, vt in Ægypto factum est: sed ante Arcam in Templo à Leuitis a: in priuatis autem ædibus κατ᾽ φρατρίας, id est per contubernia conuiuiis agitatis manducatum.

a 2. Chronic. 35. 56.

In quem finem & vsum hac omnia, qua de Agno Paschali dicta sunt?

1. Vt essent μνημόσυνον rei præteritæ, nempe beneficij diuini quo erant Israelitæ illa nocte in Ægypto seruati, cùm Angelus Dei omnia primogenita Ægypti occidisset, pteriés Israelitarũ domos, Agni mactati sanguine tinctas.

2. Vt essent exempla & typus rei futuræ, nẽpe Christum definito tempore (quod Paulus vocat *b* Plenitudinẽ temporis) mittendum. 1. Agnum integrum, immaculatum, & separatum à reliquo grege exigebat Deus, vt scirent ad Deum propitiandum requiri pretium excellentius quàm inueniri posset in toto genere humano. Et vt denotaret Agnum innocentem, segregatum à peccatoribus, Patri obedientem, Legem perfecte implentem, & cælesti puritate præditum, ideóque de Spiritu Sãcto in Virgine conceptum, vt aliorum noxam expurgaret. 2. Masculum, vt designaret potentem futurum illum Agnum, & virili robore præditum, quoad personam ad tollendum peccata mundi, & destruendum Regnum peccati, & liberandum nos à seruitute peccati, Satanæ &c. Iuxta dicta Isa. 53. 12. *Fortium diuidet spolia*; Et Psal. 68. 19. *Ascendet in altum, & captiuum ducet captiuitatem, & dona dabit hominibus*, Psal. 2. 9. Anniculum tamen, id est tenerũ, imbecillum, & scientem infirmitatem *c*, quoad naturam humanam, quia de grege fratrum suorum sumi, & per omnia similis nobis, excepto peccato esse debuit, Hebr. 4. 15.

b Gal. 4. 4.

c Isa. 53. 3.

3. Haberi in custodia volebat quatuor diebus, videlicet à decimo die mensis primi, vsque ad decimi quarti extremum: vt innueret Christum non statim post suam Natiuitatem morti tradendum, sed aliquanto tempore, à Patre præfinito, publicam Euangelij functionem administraturum.

4. Inter vesperas mactari vt notaret hunc Agnum tandem ad vesperam dierum, id est in plenitudine temporum

porum a, seu tempore nouissimo pro genere humano ab vniuersa multitudine, id est propter totum corpus scriptorum, in libro vitæ mactandum. a Gal. 4.

5. Illius sanguine postes aspergi, vt significaret huius solius sanguine aspergi, tingi, insigniri, purgari, & sanctificari corda fidelium, per fidem nitentem merito eius, aspersione facta fasciculo hyssopi, id est purgante virtute Spiritus: de qua illud Psal. 51. 9. Asperges me hyssopo, & mundabor. Et 1. Petr. 1. 2. *Per Sanctificationem Spiritus in obedientiam, & aspersionem sanguinis Iesu.* Et vers. 18. *Redempti estis pretioso sanguine Christi, vt Agni immaculati.* Adhæc, sanguine Christi liminibus cordium nostrorũ asperso, exterminatorem auerti, protegi nos ab ira Dei, & pacificari per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris sunt, siue quæ in cœlis, Col. 1. 20.

6. Reliquis ceremoniis indicauit hunc totum cum capite, pedibus, & intestinis, (non autem lacerum, seu per frusta mistutim aut concisim discerptum) fide comedendum, & animo concipiendum: sicut ipse dicit, Caro mea verè est cibus, Qui edit carnem meam, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, Ioh. 6. 55. 56.

7. Eundem Communiter cum vicinis, i. Gentibus comedendum, hoc est, Gentes accersendas esse voce Euangelij ad Christi communionem.

8. Manducandum esse, non crudum, nec aqua coctũ, sed igne diuini Iudicij veluti tostum, & crucis, & afflictionum ardore exploratum: tum abiiciendas esse hypocrisin, scandalum crucis, carnalem securitatem, & humanas de rebus diuinis opiniones.

9. Edendum esse illum, 1. Cum panibus azymis, synceritatis & veritatis, vt dicitur 1. Cor. 5. 8. *Expurgate vetus fermentum, vt sitis noua conspersio: Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus pro nobis. Itaque festum celebremus in azymis synceritatis & veritatis*, nẽpe absque fermento, non Regni cœlorum, (de quo Matth. 13. 33. Simile est Regnum cœlorum fermento) sed veteri, malitiæ & nequitiæ, versutiæ Herodianæ, malæ conscientiæ, Pharisaicæ opinionis, malæ doctrinæ: de quo Dominus, *Cauete à fermento Pharisæorum, & Herodis*, Matth. 16. 6. 11. 2. Denique absque fermento conuersationis prauæ: de quo Apostolus, *Ne commisceamini cum scortatoribus*, &c.

Nam paululum fermenti, totam massam fermẽtat, 1. Cor. 5.6. Gal. 5.9. 2. Cum amaris lactucis, id est cum reprobatione amaræ seruitutis, peccati, & reliquorum hostiũ, qua oppressi fuimus & cum amaritudine & compunctione cordis, seu cum seria Pœnitẽtia, ac dolore de peccatis ingemiscẽte, mortificatione reliquiarum veteris Adami, & flagrante gratiæ Christi appetitu & desiderio.

10. Docere voluit vescentes Agno, habitu seu specie peregrinantium, induendos esse, qui accincti lumbis, balteo seu cingulo veritatis, vt vult Apostolus Eph. 6.14. expediti sint ad ingrediendam viam mandatorũ Dei, quiq; fidei & iustitiæ cinctorio coerceant, & reprimant sensum carnis, libidinem, & prauas cupiditates aduersus Spiritum grassantes: sint etiam calceati seu ocreati præparatione Euangelij, & parati ad maiores progressus in Euangelio faciendos; seu Euangelij pacis cognitione præparati ad ineunda prælia, sustinenda pericula, & vitandas occasiones lapsuum, ac scandalorum, quibus ceu tribulis, spinis, aut serpentibus, piorum pedes nonnunquam sauciantur. Adhæc baculo spirituali promissionum Verbi Dei inniti gressus suos in itinere regant, & labentes erigant; de quo Psal. 23.4. Virga tua, & baculus tuus, consolata sunt me.

11. Manducandum quoque esse Agnum à stantibus. 2. Festinantibus, i. ab iis qui non in huius vitæ mortalis itinere torpeant, non cunctentur in Ægypto aut Babylone spirituali, sed celeriter Satanæ Regnum relinquant, & vt sanctos viatores decet, ex huius vitæ ergastulo ad cœlestis patriæ solennitatem & πολίτευμα anhelent.

12. In vna domo comedendum, id est κοινωνίαν spiritualem fidelium in vno corpore & capite Christo sanciendam & seruandam.

13. Os nullum illius Agni frangi voluit Deus, vt typicè ostenderet, quid in filio vellet præstare, & hic integritate ossium, Ioh. 19.33. tãquam nota visibili insignis esset, quæ probaret ipsum esse verum Pascha.

Cur Christus Sacramento Agni Paschalis surrogauit Cœnam suam?

Vt ostenderet à se impleri ea quæ Iudaici Paschatis imagine præfigurata fuerãt: In veteri enim Paschate erat corpus & sanguis Agni typici & bruti: & eo epulo quotãnis

nis repetebatur, Iſraeliticæ conſeruationis Primogenitorum per ſanguinem, & liberationis ex Ægypto memoria incitamentum ad gratitudinem, & ſymbolum Redemptionis per Chriſtum parandæ. At in Nouo Teſtamento, veri & vnici Agni Dei corpus mactatum, & in ara crucis oblatum, eiúſque ſanguis in remiſsionem peccatorum effuſus, longè præſtātiora nobis affert, quàm populo Iudæo ſum eductio ex Aegypto.

Ac inſtituta eſt Cœna Domini hoc fine, vt ſumptione corporis & ſanguinis Agni Dei, fiat ibi non annua ſolùm, ſed perpetua ſummorum & æternorum bonorum, vt partæ ſalutis, & aliorum Chriſti morte acquiſitorum, communicatio, commemoratio, & celebratio: iuxta Chriſti mandatum, *Facite hoc in mei memoriam*, Luc. 22. 10. ſicuti de Paſchate dicit Dominus, *Et erit vobis dies iſte in memoriam*, Exod. 12. 14.

Adhæc, ſicut de Paſchate dicebatur, *Nullus alienigena & incircunciſus comedet ex eo, ſed indigena, & adultus*, qui catechiſticè myſterium edoctus eſſet: Sic quia in Cœna renouatur fœdus cum Deo initum, nullis ea communicanda eſt, niſi Circunciſis corde, & per Baptiſmum factis domeſticis Dei, & fœderis ſociis, non autem pollutis vel impuris, & ignaris, ſed ſolis fidelibus fide purificatis, poſtquam Chriſto nomen dederunt, & de eius mortis myſterio edocti ſunt. Et vt Agnus Paſchalis cum gratiarum actione edebatur: ita nos cum gratiarum actione Cœnam Domini ſumere decet.

Denique, vt erat deſiderabile Agnum manducare, ita iucundum eſt credentibus de pane Domini edere.

Cùm vnus tantùm Agnus oblatus ſit in Sacrificium pro Eccleſia Redemptione, Cur Deus in ſingulas domos Agnū iuſſit mactari, ac ſi peculiaria ſeorſum quibuſque eſſent ſacrificia?

Quia etſi eodem omnes ſanguine, à clade protecti eſſent, ſpeciali tamen applicatione priuatim ſingulas familias commonefieri voluit, vt propiùs ſentirent collatā ſibi gratiam. Sicut hodie idē nobis omnib. eſt Baptiſmus, quo communiter inſerimur in corpus Chriſti, ſingulis tamen ſuus Baptiſmus confertur, quò certiùs agnoſcant ſe

Adoptionis esse participes, ideóque Ecclesiæ membra.

Cur Iesus Christus vocatur Agnus mactatus iam inde à iactis mundi fundamentis, Apoc.13.8. cùm Paulus doceat, Nunc semel in consummatione seculorum, ad abolendum peccatum, per immolationem sui ipsius patefactum esse, Heb.9.26?

1. Propter Effectum mortis ipsius, cui licèt certum tempus præstitutum fuit, eius tamen meritum & efficacitas, non minùs Patribus olim profuit, & ad Iustificationem, & Sanctificationem applicata est, quàm nunc nobis prodest & applicatur.

2. Quia est Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi, & vnica oblatione consecrauit in perpetuum eos qui sanctificantur, Heb.10.14.

3. Quia peccati iam inde ab exordio mundi commissi causa, mactatus est.

4. Quia iam inde à iactis mundi fundamentis, ad mactationem destinatus est.

5. Quia non est in alio quoquam salus, Act.4.12.

6. Quia Iesus Christus idem hodie, heri, & in secula, Heb.3.8.

7. Quia quod nondum fuit ordine naturæ, nihilominus tamen semper extitit vi, & efficacitate fidei, quia fides est illud quod facit vt extent quæ sperantur, & quod demonstrat, quæ non videntur, Heb.11.1.

8. Quia vt idem Christus est Caput totius vniuersalis Ecclesiæ: sic etiam idem est omnium vtriusque Testamenti fidelium Electionis in ipso, Vocationis, Iustificationis, Sanctificationis, & Glorificationis author.

Cur sanguis Agni Paschalis non bibebatur aut edebatur, sed eo tantùm postes inficiebantur?

Quia sanguinem non solùm hominis, sed & animantis à tempore Noe, edi vel bibi nefas erat *a*: cuius vsus Christi aduentu concessus est: licet propter fratrum infirmitatem, ad tempus prohibitus *b*.

a Gen.9.4.

b Act. 15. 20.29.

Nullane plura Veteris Testamenti Sacramenta fuerunt?

Fuerunt quidem, vt Sabbatha, Arca fœderis, Ablutio-

nes, & similia: sed quæ typi potiùs dicenda sunt, quàm Sacramenta propriè loquendo, quia nusquam cum Sacramentis noui fœderis conferuntur: præcipuè verò, quia magis illustrabant promissionem gratiæ, quàm per applicationem ipsorum ad singulos factam obsignabant.

Nam Sabbatum legale, quod à quiete dictum est, præterquam quòd institutum erat, vt dies illius impenderetur cultui diuino, id est precibus & concionibus sacris, sacrificiis, & collationibus benignis, ad alendam populi fidem *a*, & ne continuo labore, se aut suos Israelitæ fatigarent *b*, vtque perpetuò recordarentur Operum Dei in creatione *c*, Liberationis à seruitute Ægyptiaca, & Redemptionis per Christum: Symbolum etiam & testimonium fuit Sanctificationis, quod Iehouam suos solùm, spiritu suo sanctificare denotabat, Exod. 31.13. 17. *Sabbatum sit signum inter me & vos, vt sciatis quod ego sum Dominus, qui sanctifico vos.* Quod etiam fieri per Christum docet Paulus, *Qui sanctificat, & qui sanctificantur, ex vno sunt omnes*, Heb. 2.11. Tum etiam perpetui, & spiritualis Sabbathi, quo cessare debemus ab omni opere seruili, i. à peccatis, & propria nostra voluntate, & sinere Deũ sua in nobis opera operari, & lætari in Deo per Christum. fuit etiã vmbra cœlestis Sabbathi, (id est sempiternæ requietis in Deo) quod nos per fidem consequuturi sumus: quando carne & molestiis eius liberati, exultabimus & requiescemus in Deo, & *erit Sabbathum ex Sabbatho, & Sabbathũ sine vespera*, Isa. 66.23.

a Luc. 4.16
b Exod. 23. 12.
c Gen. 2.1. 12.

Arca fœderis docebat. 1. Christum authorem fœderis inter Deum & Electos. 2. Visibile erat præsentiæ Dei testimonium, Exod. 25.10.11.12. *Conueniam*, ait Dominus ad Mosem, *tecum illuc, & loquar tecum è propitiatorio inter duo Cherubim, quod est super Arcam testimonij, quæcunque præcipiam tibi dicenda filijs Israel.* Vnde & metonymica figura, typis & Sacramentis familiari, Rex gloriæ nuncupatur *d*, Et Iehoua: sicut proficiscente Arca, dicebat Moses, *Surge Iehoua, & dispergantur inimici tui, & fugiant odio habentes te, à facie tua.* Quando verò quiescebat, dicebat, *Reuertere Iehoua ad myriades millium Israelis*, Num. 10.35. *e*3. Christi symbolum erat, in quo omnes thesauri sapientiæ & intelligentiæ insunt. Ligna certè Cetim, seu Cedrina, quæ cariem non sentiũt,

d Psal. 47. 1.7.
e Psal. 62. 2. & 132. 8.

ex quibus pellucidus, odoratissimus, emanans succus, qui (quia mortua cadauera seruat incorrupta) νεκρῶ ζωὴ nuncupatur, sanguinis Christi vim & meritum repræsentabant.

Hæc Arcæ partim adposita, partim imposita, 1. *Vrna* aurea habens manna, Christum adumbrabat, qui est
a Exod.16.33. Ioh.6.35. Heb. 9. 4. panis vitæ. *a* 2. *Virga* Aaron, quæ germinauit, erat typus Sacerdotij Iesu Christi: cuius sceptrum Sacerdotale, cùm antea veluti aridum in mundo fuisset, post mortem & Resurrectionem ipsius, virere, fruticare, & Sancti Euangelij dulces fructus inter Gentes proferre cœpit
b Num.17.8. *b*. 3. *Tabula* fœderis, quibus Digito Dei Decalogus erat inscriptus
c Deut. 10. 5. *c*, Christum legis complementum denotabant. 4. Superposita *aurea Tabula* seu Operculum, quod Propitiatorium, Græcis ἱλαστήριον ἐπίθεμα dictum est, Christum Mediatorem significabat, qui est ἱλασμός, propitiatio pro peccatis nostris, & vmbraculum quo tegimur aduersus irã
d Rom. 3. 24. 1.Ioh.2.2. & horrendum Dei Iudicium *d*. 5. Promissio adiuncta *e*,
e Exod.25.22. Deum inde tanquam è sede sua Oraculari loquuturum, & ibi exauditurum esse Christũ, qui verè est sedes & domicilium Dei, & λόγος Patris, per quem nobis loquitur, & propter quem exaudit, denotabat: vt scriptum est, Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis, Ioh. 15. 16. *Cherubim* verò duo operculo Arcæ insistentes, iungentes alas, & aduersis faciebus in ipsam Arcam intuentes, indicabant consensum Prophetarum, & Apostolorũ in doctrina, & παρακύψαι, i. Auiditatem Angelorum beatorum, totum salutis mysterium cognoscendi
f 1.Pet.1.12. *f*. Cuius etiam exhibitionem, iam inde ab ipsis Christi nascentis incunabulis, Ecclesiæ enarrarunt. 6. Fuit & Arca fœderis Ecclesiæ Electorum typus, quæ alitur manna cœlesti, regitur sceptro Sacerdotis secundum Regium Ordinem Melchisedechi, Legem Dei cordis tabulis inscriptam habet: éstque librorum Propheticorum & Apostolicorum custos. Et vt aurum subæratum hypocritas, sic aurum obrisum, quo circuntecta erat Arca, fideles repræsentabat,
g 1.Pet.1.7. qui explorantur in igne afflictionũ *g*, & verè aurei homines plumbeis seu profanis meritò præferuntur. 7. *Vectes* & baculi, significabant Ministros, Doctores, & Scholasticos, qui funguntur legatione pro Christo.

Ablutiones porro significabant peccata credẽtibus abluenda

luenda esse sanguine Christi, & quotidie ablui atque expurgari per Spiritum Sanctum. *a* a Leuit. 14. 7. 8.

Terra autem Canaan fuit hypotheca & arra quædam promissionis Christi, & cœlestis hæreditatis. Sic 1. *Immolatio* Isaaci *b*, Immolationem Christi. 2. *Benedictio* Ephraim & Manasse decussatim Iacobi brachiis admotis, & manibus impositis facta, posterorum sortem dissimilé. *c* 3. *Serpens* æneus *d*, veritatem de Christi crucifixi vexillo attollendo. 4. *Lignum* in aquas amaras proiectum, quo dulcuerunt *e*, surculum de stirpe Isai, laborantes omnes & oneratos refocillantem. 5. *Periodus* seu Circuitio septidua Israelitarum circa Ierichôtem *f*, ὀχυρώματα, i. munitiones huius mundi, tubarum Euangelij clangore: de quo Vates Psal. 19. 5. *In omnem terram exiuit sonus eorum*, demoliendas *g*. 6. *Naamanis* septena lotione in Iordane purgatio, *h* ablutionem peccati, seu lepræ spiritualis per sanguinem Christi *i*. 7. *Carbonis* igniti, quem vnus de Seraphim forcipibus tulerat de altari, ad os Isaiæ admotio, Spiritus Sancti igne Prophetam lustrandum, & Verbum Iehouæ ponendum in ore eius *k*. 8. *Ezechiel* volumen comedens, sensibus imis reponenda esse Dei oracula præsignificans. sicut postea Vnctio medica, non tamen citra miraculi interuentum ab Apostolis & aliis Sanctis in primitiua Ecclesia in gratiam ægrotantium, vnà cum precibus, ex fide quandoque vsurpata *m*, præsentiam & salutarem efficaciam Spiritus per quem Deus nos sanat, testificans. Cæco nato, oculis à Christo luto illitis, & in piscina Siloã ablutis, visus concessus *n*, Oculos mentis luce Christi collustrandos significans, & alia, mystica facta (quia paucis quibusdam singulariter, & ad tempus præcepta sunt, & concessa) dicenda sunt potiùs quàm Sacramenta. Nam in Sacramentis Symbolum repræsentat quod vere Deus offert, & fides accipit: In typis autem res futuræ vel præteritæ duntaxat adũbrantur, & quasi in imagine depingũtur.

b Gen. 22. 10

c Gen. 48. 14

d Num. 21. 8. Ioh. 3. 14. 15.

e Exod. 15. 25.

f Iosue. 6. 5

g 2. Cor. 10. 4.

h 2. Reg. 5. 10.

i 1. Ioh 1. 7.

k Isa. 6. 6. 7. 8.

l Ezech 3. 2 3. 4.

m Marc. 6. 13. Iacob. 5. 14.

n Ioh. 9. 7.

Quid Sacrificia & Sacramenta tum conueniunt, tum differunt?

1. Habẽt hoc cõmune, quòd à Deo instituta sũt, & symbolicã significationẽ habuerunt: nã mactatio bruti animalis significabat naturam humanam, & Iumentis per peccatum similem factam *o*, & mortis ream, nec inde potuisse liberari nisi per victimam. Deinde Oblatio animalis in

o Ps. 49. 13. 21.

ara, significabat Christum veram hostiam in ara crucis pro peccatis nostris Deo offerendam.

Differunt autem fine, seu τῆς λήψεως, accepti, καὶ τῆς δόσεως dati ratione: Ratio enim Sacramenti est, non vt offeramus Deo, sed vt offeratur nobis, & accipiamus à Deo: Ratio verò sacrificij, vt Deo demus, ex ipsius instituto, seu offeramus. Vnde oblationes dictæ.

a Heb. 5. 1. b Leu. 2. Porro sacrificandi cultus erant duæ species *a*. 1. Δῶρα, *donaria*, erant oblationes rerum vitæ expertium *b*, vt similæ, placentæ, primitiarum, decimarum, ab oblationibus seu consecrationibus Primogenitorum distinguendæ, de quibus Exod. 13. 12. & 22. 29.

2. Θυσίαι, *victimæ*, erant sacrificia animalium, quæ iugulabantur, de Armentis, vt bos, vitulus: Ouium aut Capratum grege, vt Aries, Caper, Hircus: vel de Auibus, vt turtures, pulli Columbarum, passeres *c*.

c Leu 1. 3. 14. 49. Iam etsi Sacramenta quædam Legalia suo modo fuerunt simul externa sacrificia, vt Agnus Paschalis, qui nominatim vocatur Oblatio: non idem tamen de Sacramentis Ecclesiæ Christianæ censendum est; quia vnicũ, idemque perfectissimum Christi sacrificiũ, externa omnia sacrificia abrogauit.

Deinde differunt Sacrificia à Sacramentis, Externa forma seu Actione: nam Sacrificia quædam igne cremabantur, vel tota, aut in altari, vt holocausta: vel extra castra seu vrbem *d*: vel ex parte: & propriè θυσίαι, Sacrificia dicebantur, (ex quib. pars aliqua Sacerdotibus cedebat) Adhibito ignis vsu, ad denotandam puritatem Sacrificij Christi, & Spiritũ illum æternum, per quem oblatus est Deo *e*. Quæ verò vel comedebantur, vel corpori imprimebantur & applicabantur, Sacramenta fuere propriè dicta: Ideo Sacrificiis Altare: Sacramentis autem, quæ comeduntur, mensa instituta est: vnde Apostolus, 1. Cor. 10. 21. *Non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum*. Ex quo apparet, Veteribus illis Ecclesiis ignota fuisse Altaria: Nam illud Heb. 13. 10. *Habemus Altare*, non propriè Materiatum, sed figurate Christũ significat.

d Leu. 16. 5.

e Heb. 9. 14.

Rursum, Sacrificia, alia erant ἱλαστικά, i. *propitiatoria*, quæ fiebant, vel pro peccato Pontificis, totius populi, & Principis *f*: vel delicto *g*. Et fuerunt typus veri Propitiatorij & Expiatorij Sacrificij Christi pro peccatis corã Deo.

f Leu. 4. 13. 22 27. Leu. 7.

Quædam

Quædam Consecrationis, seu perfectionis, quibus Sacerdotes consecrabantur *a*. Alia erant Εὐχαριστικὰ, vt Sacrificium pacificorum, vel salutis: Cuius species, Gratulatorium, Votiuum, & Voluntarium *b*. Proinde Sacramenta cum Precibus, & gratiarum Actione legitimè vsurpata, ratione quadam Sacrificia dici possunt, sed Eucharistica tantùm, non Expiatoria, incruenta, cuiusmodi nullum superest faciendum, quia nulla superest peccatorum remissio, sed illud vnicum quod factum est, per fidem amplectendum *c*.

a Exod. 28. 41. et 29. 1. Leu. 8. 2.
b Leu. 3. 1. et 7. 11. 6.
c Heb. 10. 18

Sed tamé nobis Apostolus Heb. 13, 15. duo Εὐχαριστικῶν sacrificiorum genera ait relicta, nempe Αἰνέσεως, laudis, seu gratiarum Actionis, καὶ εὐποιΐας, καὶ κοινωνίας, beneficentiæ, & communionis, quibus εὐαρεστεῖται ὁ θεὸς, *delectatur Deus*, tanquam fructibus Christi in nobis per fidem habitantis, & quibus addit αὐτοθυσίαν, sui ipsius mactationem quam translatitiè vocat hostiam viuam, sanctam, acceptã Deo, & rationalem, i. spiritualem nostrum cultum *d*, Tum etiam σπονδὴν, libamentum Martyrij: & sacrificia fidei, & bonorum operum, & prędicationis Euangelij *e*, quatenus spirituali illius gladio immolantur & consecrantur homines Deo. Quamuis autem in Sanctis Christianorum operibus, vt in Eleemosyna, & reliquis eiusmodi, est aliquid externum: tamen dicuntur Sacrificia, non propter id quod externum est, sed propter interiorem affectum animi ac proinde nòn externa dicuntur, sed spiritualia Sacrificia, propter quæ fideles omnes dicuntur Sacerdotes. *g*

d Rom. 12. 1
e Philip. 2. 17. & 4. 18. 1. Pet. 2. 5.
f Rom. 15. 16.
g 1. Pet. 2. 5.

An ne hodie sacrificandus est Christus, vt eius Sacrificium semel in Cruce factum, nobis applicetur?

Nequaquam: nam Sacrificij applicatio, infert Sacrificium priùs factum: Pugnat autem, idem esse factum, & faciendum. 2. Simili ratione, Incarnari, mori, Resurgere iterum deberet Christus, vt fructus Incarnationis, Mortis, & Resurrectionis, nobis applicaretur. 3. Applicatio Sacrificij, non est ipsum Sacrificium. 4. Virtus ipsius Sacrificij, nobis applicatur internè per efficacitatem Spiritus Sancti: Externè verò per prædicationem verbi, & Sacramenta à Christo instituta *h*: Nam quoties prædicatur Euangelium, administrantur Sacramenta ex instituto Christi, toties Christus offertur, non Deo, sed nobis, vt ipsum ve-

h Rom. 6. 4 & Col. 2. 12.

ra fide receptum totis animis amplectamur. Post Christi autem exhibitum, peractúmque ipsius sacrificium, nullū amplius externum & reale Sacrificium superest. 1. Quia *Christus non amplius moritur, Mors illi vltrà non dominatur*, Rom. 6.9. 2. Quia *vnica oblatione cōsecrauit in perpetuum eos qui sanctificantur*, & *sumus sanctificati per oblationem Iesu Christi semel factam*, Heb. 10.14. *Et ingressus est semel in sacrarium aeternam Redemptionem nactus* Heb. 9.12. 3. Quia dixit Christus, *Consummatum est*, Ioh. 19.30.

Cur multiplicia Sacramenta & Sacrificia instituta fuerunt, cùm sit vnus tantùm Christus?

Vt sine fastidio, inquit Augustinus, & intelligentes magis magísque venturi Christi admonerentur, & rudes in tanto signorum numero vnum saltem inuenirent, quo, quod futurum promitteretur, intelligerent.

Sed Cur plura Veterum Sacramenta fuerunt, quàm nostra?

Quia Ecclesia tunc sub initiis fuit, neque de Christo tam multa nouit, quàm multa patefacta sunt nobis, postquam iam in mundum venit Christus, & sacrificium diu expectatum absoluit.

Sacramenta qualia sunt signa?

Non tātùm μνημονευτικὰ σημεῖα, id est signa, quæ res pridem peractas, vt mortem & passionem Christi, in memoriam nobis reuocant: Nec tantùm προγνωστικὰ, prænuntiatiua, id est eiusmodi signa quæ res futuras, vt Resurrectionem, & futuram gloriam: & in nobis adimplenda prænuntiant: sed etiam σημαντικὰ, significatiua rerum & donorum præsentium, quibus reuera fruimur, & etiam σφραγῖδες, & sigilla sunt, Rom. 4.11.

Quid sunt Sacramenta Noui fœderis?

Signa mystica diuinitùs mandata & instituta, & Euangelio addita, quibus nouū fœdus sanguine Christi sancitū, seu promissio gratiæ, seu fidei iustitiæ, in Christo Mediatore iam exhibito significatur, & obsignatur deinceps
a Matt. 28. 19. 1. Cor. 11. 26 vsque ad Christi Aduentum a: & præterea, memoria renouatur omnium officiorum, quibus præstandis Deo & promitto

proximo nostro obstricti sumus *a*.

Quot sunt Sacramenta Christianæ Ecclesiæ?

Duo duntaxat: vnum Initiationis, seu Insitionis & Regenerationis, nempe Baptismus, qui Circuncisioni, & reliquis Legis purificationibus successit. Alterum Nutritionis, seu Alimoniæ, Cœna nempe Domini, quam Agnus Paschalis adumbrauit.

1. Quia hæc duo tantùm Dominus Iesus instituit *b*.
2. Quia de illis tantùm rite administrandis, Noui Testamenti Ministris, mandata dedit *c*. 3. Quia tantùm Baptismus & Eucharistia obsignant fidei Iustitiam *d*. 4, Nec plures nostræ cum Christo capite κοινωνίας tesseræ recensentur à Paulo 1. Cor. 12. 13. Per vnum Spiritum nos omnes in vnum corpus baptizati sumus, & omnes vna potione potati. 5. Nec plura nobis Primitiuæ & Apostolicæ Ecclesiæ πρᾶξις commendat *e*. 6. Quia eorum tantùm Iesus Christus consors factus est. *f*

7. Nam illa lotio pedum, de qua Ioh. 13. 5. & Vnctio ægrotorum, de qua Marc. 6. 13. Iacobi 5. 14. neque à Christo in perpetuum Ecclesiæ vsum præceptæ sunt, neque sunt ex veri Sacramenti definitione Sacramenta, quia eo non nullo fidei iustitia in nobis obsignatur: Et Vnctio illa quidem, qua Apostoli & alij pij olim liberè vsi sunt, pugnat cum ea, quam etiam hoc tempore quidam exercét, quando ad moribundos accedunt: Nam illa, recuperãdæ Valetudinis & vitæ: hæc autem valetudinis iam deploratæ, & mortis symbolum est.

Nedum vt matrimonium, Ordo seu Officium, aut gradus Ecclesiasticus, Pœnitentia & Confirmatio, quę chrismate, aliísque rebus & ritib. adhibitis peragitur, sint Sacramenta: quæ neq; signa habent, neq; res signatas à Christo positas & distinctas. 2. Nec vllam Sanctorum inter se sub capite Christo κοινωνίας testantur, qui tamen præcipuus est finis Sacramentorum. 3. Et nullius illorum particeps factus est Christus. 4. nec Institutione diuina, aut Apostolicæ Ecclesiæ vsu commendantur.

Sigillatim verò Pœnitentia, non est Sacramẽtum, quia destituitur tam diuinitùs sancito signo, quàm promissione gratiæ.

Nec Ordo, quia non est annexus promissioni Euãgelij. Itaq; Chrismatis materialis nulla mentio. Locus. n. 1. Ioh.

a 1. Cor. 5. 7. 8. & 10. 17.
b Matt. 28. 19. & 21. 25. & 26. 26.
c Mat. 28. 19. 1. Cor. 11. 23
d Col. 2, 11. 12. 1. Cor. 5. 7.
e Act. 2. 38 42.
f Matt. 3. 13. & 26. 26

2.20. Vos Vnctionem habetis à Spiritu Sancto profecti, & nostis omnia, non intelligi debet de adipe papillio, sed de gratia Spiritus Sancti.

Nec Matrimonium esse Sacramentum liquet. 1. Quia illud ante lapsum est institutum, non vt esset iustitiæ & dei sigillum, sed vt legitimæ propagationi hominum inseruiret. 2. Quia tam veteris quàm Noui Testamenti fidelibus, iuxta & hypocritis, ipsisque adeò Gentibus commune fuit, & erit vsque ad finem mundi. 3. Quia ab eodem abstinuit Dominus Iesus.

Cur alia sub Lege, alia iam sub Euangelio Sacramenta fuerunt?

Quia mutato Sacerdotio mutatur Lex, id est Cultus Ceremonialis, contráque vt est Heb. 7. 12. Deinde quia propter temporum diuersam conditionem, aliter tunc, aliter nunc fuit edocenda Ecclesia de Dei promissionibus. Nam & nos ipsi, vt ait Augustinus *aliter significamus facienda, aliter pronuntiamus facta:* sicut passurus & passus non similiter sonant: Et ideo alia fuerunt Sacramenta sub Lege, quibus prænuntiabantur futura: alia sub Euangelio, quibus significantur facta ea quæ præcesserût in Christo. Nec propterea est mutatio in Deo, sicut nec in Patrefamilias, non eadem æstate & hyeme præcipiente.

contra Faustum l. 19. c. 16.

Quomodo Veteris & Noui Testamenti Sacramenta conueniunt?

Authore, fine, & partibus genericis, re significata, & forma loquutionis: nam vnus idémque vtriusque fœderis Sacramentorum *Author* est Deus. a

a Heb. 1. 1.

Idem *finis*, vt essent gratiæ Dei erga Ecclesiam symbola.

Eædem *partes*: nam vt Noui, ita Veteris Testamêti Sacramenta, signo & signato constant: ac vtrobique aliud est signum, aliud signatum.

Res significata seu Substantia eadem, Christus: & eadem ipsius bona, nempe remissio peccatorum, Iustificatio, Regeneratio, & Spiritualis nutritio, Rom. 9. 11. Sigillum receptæ iustitiæ in præputio recepit Abrahamus. 1. Cor. 10. 2. 3. 4. *Omnes sub Mose baptizati sunt Nube, & Mari. Omnes vandê* (videlicet atq; nos) *escâ ederût, & omnes eŭdê potŭ spiritualê biberunt.* Et c. 12. 13. *Enimuero per vnum*

Spiritum

Spiritum nos omnes in vnum corpus baptizati sumus, & Iudæi, & Græci, & serui, & liberi: & *omnes potati sumus in vnum Spiritum*. Nam quod Circuncisio significabat, idem & Baptismus noster significat: quod Agnus, idem & Cœna. Itaque Patres sub Lege, eiusdem Christi, & ipsius donorum eorundem, quorum & nos sub Euangelio fide participes fuerunt, in eundem Christum crediderunt, & easdem promissiones habuerunt: *a* Et *Iesus Christus idem heri, & hodie, & in secula*, Heb. 13. 8. Et *Agnus Dei occisus ab origine mundi*, Apoc. 13. 8. Et Augustinus, *Quicunque in Manna Christum intellexerunt, eundem quem nos cibum spiritualem comederunt*. *a Heb. 11. 2 & seq.* *l. De Pœnit. Vtil.*

Forma denique loquutionis in vtrisque est eadem, Sacramentalis videlicet, i. suo argumento accommodata, & conueniens.

Quales sunt loquutiones Sacramentales?

Interdum sunt propriæ, cùm videlicet id quod signi est, signo; aut quod rei est significatæ, rei distinctè tribuitur: vel cùm vsus atque officium disertè exprimitur; vt, *Circuncisio est signum fœderis inter me & vos*, Gen. 17. 11. *Sanguis Agni erit vobis in signum transitus*, Exod. 12. 13. *Abraham accepit signum Circuncisionis, & sigillum Iustitiæ fidei*, Rom. 4. 11. *Baptismus est quo carnis sordes abijciuntur*, 1. Pet. 3. 21. Sed vtplurimum sunt figuratæ, cùm nomina vel Effecta rerum significatarum, signis: & contrà, signorum nomina vel effecta rebus significatis tribuuntur μετωνυμικῶς seu μετωνυμικῶς.

Súntque eiusmodi phrases vsitatę quidem in sacra Scriptura; adeóque Ecclesiæ in communi vsu positæ: figuratæ tamen, quod ex verborum & rerum, de quibus verba loquuntur, natura, collatione, seu terminorum cohærentia intelligi potest: Sed perspicuæ; quia elegantes & illustres tropi, non obscurant, sed illustrant orationem.

Sunt autem eiusmodi, quia id postulat natura & λόγος Sacramenti, quod vulgo definitur esse *rei Sacræ visibile signum*. Itaque si verba in Sacramentis nudè, absque tropo, & simpliciter tantum intelligantur non erunt Sacramenta, quia non erunt signa, sed res ipsæ. Sunt autem τῶν πρός τι. Est igitur tropus, non in rebus, sed in Verbis, 1. Propter analogiam, correspondentiam, & Relationem signi ad rem signatam. 2. Propter similitudi-

nem & comparationem effectuum: vnde Aug. Sacramenta ex similitudine earum rerum, quarum sunt Sacramenta, plerunque ipsarum rerum nomina accipiunt.

quæst. super Leuit. 57.

Vnde etiam regula tenenda, cuius vsus in Scripturis frequens & maximus est, Nomina & proprietates rerum diuersissimarum, sæpe propter analogiam quãdam, comparationem, & similitudinem effectuum, cùm docendi, tũ admonendi causa permutantur, & de se mutuò prædicatur. Sic, Christus & Vitis diuersarum rerum sunt nomina: Christus tamen se Vitem nominat *a*, propter similitudinem effectuũ: deinde propter diuinæ promissionis signis additæ pignus & certitudinem: vt Iris seu Arcus cœlestis est fœdus Dei *b*: *Circuncisio est fœdus c*: *Agnus est Pascha* seu transitus Domini *d*: sic, *Baptismus est lauacrum Regenerationis e*, & stipulatio bonæ conscientiæ *f*.

a Ioh. 15.1.
b Gen. 9. 9.
c Gen. 17.10
d Exod. 12. 11.27.
e Tit. 3.5.
f 1. Pet. 3.21

Similes sunt locutiones in typis, vt Gal. 4. 24. duæ matres illæ, Agar & Sara, sunt duo fœdera. In sacra Cœna Panis fractus, est corpus Christi: vinum, est sanguis Christi: Calix, est nouum Testamentum in sanguine Christi. Non propter signi conuersionem in aliam rem, vt volunt μετουσιάσται: aut alterius rei in signo inclusionem, vt volunt συνουσιάσται: non propriè, & per se, sed quia metonymicè illa, signa sunt & testimonia, pignora, imò & media seu Organa Spiritus Sancti, in quorum vsu legitimo, fit vera, & non imaginaria, per liberam operationem Spiritus Sancti, communicatio rerum quæ promittuntur in Verbo Sacramentis addito, non minùs certò, quàm certò signorum sacrorum, quæ Sacramenta vocantur, fit per Ecclesiæ Ministrum exhibitio.

Perpetua est etiam hæc regula in rerum natura, vt in inter se Disparatorum Enũtiatione, & vnius de altero attributione, loquutio semper sit tropica in quouis rerum genere, nunquam propria: Quotiescunque enim in Propositione aliqua, verbum ὑπαρκτικὸν, Substantiuum est, iungit disparata, quæ formis specificis differunt: tum prædicatio non est propria, sed figurata: seu, Quotiescunque prima Substantia, seu τόδε τι, & Indiuiduum singulare, reuera & actu extra mentem existens, de alia prima Substantia prædicatur, eiusmodi Enuntiatiò est figurata.

sed

Sed hæ tamen figuratæ loquutiones, ad proprias reduci, & per eas explicari debent: vt Circuncisio est fœdus, hoc est, est Signum fœderis; per quod testatur Deus se reuera in fœdus suum recipere credentes.

Quid differunt Sacramenta Veteris, & Noui Testamenti?

1. Adiunctis externis, & temporis Circunstantia: nam illa μέχρι καιροῦ διορθώσεως, vsque ad tempus directionis: (διορθοῦσθαι enim dicuntur, quæ non sinuoso quodam ambitu, sed rectà ad suum scopum diriguntur) hæc verò ad finem seculi durare debent, seu vsque ad statum gloriæ, in qua omnis nude & perfectè manifestabitur veritas, & ideo non opus erit Sacramentis. *a* a *Heb.9.10.*

2. Significandi modo seu conditione: vetera enim prænuntiarunt Christum tanquam venturum: noua eundem tanquam exhibitum declarant. Itaque simul stare non possunt, cùm futurum tempus, nunquam sit præteritum, & præteritum tempus nunquam antiquet futurum. *b* b *Heb.8.13.*

3. Diuersitate siue Qualitate signorum, seu signis & ritibus multum diuersis: alia enim signa veteris, alia Noui Testamenti.

4. Numero, significandi mensura, virtute, & facilitate: Nostra enim, inquit Augustinus numero pauciora, cùm in Veteri Testamento fuerint numerosiora signa, quia populus Israeliticus adhuc erat sub pædagogia Legis, ideóque, vt pueri solent, pluribus figuris & ritibus detinebatur. 2. Vtilitate meliora. 3. Non externo aspectu aut mundano splendore, sed intellectu rerum cœlestium ac diuinarũ, & significatione augustiora seu clariora. 4. virtute maiora, i. maioris efficaciæ ad fidem nostram confirmandam, 5. actu faciliora sunt: nihil enim in Baptismo, vel Cœna Domini, quod sit difficile, molestum, & cruentum. Circuncisio verò & Sacrificia, molestiora, cruenta, & operosiora erant: Sed hæc tamen non efficiunt, quo minus Sacramenta nostra, & Veterum, quoad substantiam attinet, sint eadem. *Cōtra Faustum l.19. c.1.*

Quid? Annon differunt Sacramenta Veteris Testamenti à nostris, Effectu, quòd illa gratiam tantum adumbrarent, & significarent, quam hæc præsentem nobis offerunt?

Minimè:quia in vtroque Testamento eadem est Christi gratia, idem Christus propositus. Et Apostolus testatur Veteres Patres *eandem nobiscum escam spiritualem edisse, & eundem potum spiritualem bibisse*, 1.Cor.10.3.4. (Eandem, inquam, nobiscum; non vt quidam exponsit, inter se tantùm; quod ex mente Apostoli serie contextus, nomine Christi, & verbo Baptizandi illic vsurpatis, intelligitur) & accepisse σφραγῖδα iustitiæ fidei: Ergo & Christi participes factos, qui est iustitia omnium temporum credentibus, Rom.4.11. Concedo tamen Sacramenta veterum, figuras & imagines atque vmbras nostrorum fuisse, non quoad res ipsas, sed quoad implicatiùs & obscuriùs res significatas adumbrarunt: quo respectu typi nostrorum dici possunt, *a* sed non sine veritate.

a 1.Cor.10.6.

Cur igitur Paulus Gal.4.9. Sacramenta veterum, dicit fuisse ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα, infirma, & egena, & carnalia Elementa, quæ non poterant in Conscientia Sanctificare διὰ τὸ αὐτῆς ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελές, Heb.7.19. & 9.10?

Quia non simpliciter, quòd nuda essent Elementa, quæ gratiam nullam offerrent, vel obsignarent, sed κατά τι loquitur de iis, tanquam à Christo iam abrogatis. 2. De iis loquitur. Vt eo tempore ea accipi videbat à Iudæis, seorsim à Christo, & eius promissione, i. quatenus in sese, & per sese, à rebus significatis cogitatione abstracta, & vt nuda signa considerantur; quia non à signis, seu veteribus, seu nouis, sed ab vnica Spiritus sancti virtute, Sanctificatio penitùs dependet.

An ne Patres Christi carnem manducauerunt, cùm nondum actu corporaliter extaret in rerum natura?

Maximè, quia etsi non simpliciter, aut actu, ratione suæ corporeæ substantiæ extaret, tamen secundum quid, quatenus videlicet pro mundi vita tradita est, erat cibus ille spiritualis, qui non minùs manducari potuit ab illis, quàm nunc per fidem à nobis mãducatur Agnus ille mactatus iam inde à iactis mundi fundamentis. *b*

b Apoc.13.8.

2. Quia *Iesus Christus heri idem, & in secula*, Heb. 13.8. vtriusque Testamenti vnus & idem Seruator, in quo vno Patri placuit ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα, Eph.1.10.

3. Quia

3. Quia fide præditi fuerunt illi Patres, quæ facit vt existent ea quæ ſperantur, & demonſtrat ea quæ non videntur, Heb. 11. 1. Et Clemens Alexandrinus, Πίστις, inquit, ἀεὶ τὰ ὄντ στάσις. *Strom. l. 4.*

Itaque licet priſcis illis temporibus, natura humana nondum eſſet aſſumpta à Λόγῳ, erat nihilominus præſens fidei piorum veterum, quæ iam eos cum Chriſto naſcituro coniungebat. Ita, quod nondum fuit ordine naturæ, nihilominus tamen ſemper extitit vi & efficacia fidei. Ideo Chriſtus, *Abraham vidit diem meum, & gauiſus eſt*, Ioh. 8. 56. Sed illi comederunt carnem Chriſti, pro ipſis tradendam: nos eam edimus, pro nobis traditam. *Tempora variata ſunt, non fides*, inquit Auguſtinus. *Tradendus, & traditus: Venturus, & venit, diuerſa ſunt verba*, inquit, *ſed idem Chriſtus*. *In Ioh. Tract. 4.*

An Sacramenta remittunt peccata, & conferunt, aut continent gratiam, & ad iuſtificandum & regenerandum instituta ſunt, ſeu, An gratia eſt alligata Sacramentis?

Non. 1. Quia ſunt ſigna, non cauſa gratiæ.

2. Quod Dei proprium eſt, non debet Creaturæ conferri.

3. Subiectum gratiæ non eſt corpus, ſed Spiritus.

4. Nihil corporale agit in ſpiritualibus.

Non item ex opere operato, ſeu efficienter, per ſe, ſeu ſua vi, aliquid operando, ſeu ſecundum Eſſe fluens, vt loquuntur in ſcholis: ſed Miniſterialiter, ſeu Inſtrumentaliter: efficaciter tamen, quatenus fidem noſtram ſuſtentant, & alunt.

Non vi intrinſeca ſeu propria, ſed virtute principalis agentis: eo ſenſu quo Paulus prædicat, Euangelium eſſe vim & *potentiam Dei ad ſalutem omni credenti*, Rom. 1. 16. Et 1. Tim. 4. 16. dicit Lectionem ſacrarum literarum ſeruare: non quòd magica quædam vis characteribus, ſyllabis, aut ſono verborum inhæreat: dicit enim Apoſtolus Heb. 4. 2. *Non profuit illis ſermo, non admixtus fidei*, ſed quia his mediis, adminiculis, & Inſtrumentis, ad ſalutem noſtram vtitur. Quo ſenſu Eccleſia dicitur Eph. 5. 16. *ſanctificata & mundata lauacro aqua per Verbum*. Tit. 3. 5. *Baptiſmus* vocatur *lauacrum Regenerationis, & Renouationis*. Et Act. 22. 16. *Baptizare & abluitor à peccatis tuis*,

In Ioh. Tract. 80. *inuocato nomine ipsius.*. Hinc Augustinus, *Vnde tanta virtus aqua, vt corpus tangat, & cor abluat? nisi faciente verbo: non quia dicitur, sed quia creditur?*

Et gratiam Dei alligari signis externis minimè debere, docet Petrus, sic de Baptismo loquens, 1. Pet. 3. 21. *Nos seruat, non is quo carnis sordes abijciuntur, sed quo fit vt bona conscientia Deum interroget per Resurrectionem Iesu Christi.* Cornelius gratiam accepit ante Baptismum. a Mediis enim & instrumentis ad salutem nostram vtitur: sic tamen vt propria vel intrinseca virtute operetur liberrimè, quando, quomodo, & quibuscum vult, non externis symbolis suas vices resignet: Sicut nec in septuplici illalotione Naamani Syri, facta in Iordane, insita fuit purgatio eius à lepra, quam tum in eo sola diuina virtus operabatur. b Hinc fit, quod alij gratiam accipiunt sine Sacramento: vt Abraham ante Circuncisionem iustificatus est: & Latro in cruce, sine Baptismo & Cœna Domini. Alij Sacramenta accipiunt sine gratia, quia fide destituti: vt Iudas, de quo Augustinus, Accepit panem Domini, nō panem Dominum. Alij ambo simul, velut per Concomitantiam quandam, rem cum signis accipiunt, vt fideles, qui Cœnam dignè sumunt.

a Act. 8. 5.

b 2. Reg. 9. 14.

An-ne Sacramenta imprimunt aliquem characterem, seu sigillum aliquod spirituale, & indelebile in anima?

Non ex se, per se, aut sua vi, non virtute supernaturali ipsis inhærente, non reali, & essentiali alicuius signi impressione, vt impressio imaginis, signi, in cera, vel nummo fit: talem enim nulla Scriptura probat. Sed Deus tamen Sacramentaliter, & spiritualiter, per illa tanquam Instrumenta, dato pignore Spiritus, & luce fidei suos veluti notat, & obsignat, qua configurentur Christo, & ab infidelibus discernantur, atque ad professionem Christianam deputentur: Estque hæc nota, secundum Dei propositum, indelebilis, 2. Tim. 2. 19. *Firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc, Nouit Dominus qui sint sui.* Et 2. Cor. 1. 21. *Qui vnxit nos Deus est, & qui signauit nos, & dedit pignus Spiritus.* Et Ephes. 1. 13. *In quo & credentes, signati estis Spiritu promissionis Sancto, qui est pignus hæreditatis.* Et cap. 4. 30. *Nolite contri-*

contristare Spiritum sanctum Dei, à quo signati estis. Et Ezech. 9. 4. *Signa Tau super fronte virorum gementium, & dolentium*, posita dicuntur. Et Apoc. 7. 3. Serui Dei signati in frontibus eorum: contrà, perditionis filij charactere bestiæ notati dicuntur, Apoc. 13. 16. 17.

Quorum est administrare Sacramenta?

Eorum tantùm, quibus præconio Euangelij defungi concessum est: iuxta dictum, *Profecti, docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris, Filij, & Spiritus sancti*, Matth. 28. 28. & 1. Cor. 4. 1. Nam Sacramenta, sunt Ministerij Verbi Dei appendices, & sigilla promissionum diuinarum, quæ sine istius Verbi Dei declaratione apponi legitimè non possunt: neque enim subsistit accessorium, nisi adsit principale: & eiusdem est tanquam Cancellarij Principis authoritate freti, tabulas Testamenti bona fide conscribere, & eiusdem sigillo obsignare.

Vnde Sacramenta vim & dignitatem habent?

Ab Institutione Dei, modò illius forma obseruetur, idque à persona publica, vel rite vocata, vel saltem per communem errorem, publica functione defungente: non autem à moribus, merito, & dignitate personæ operantis, & administrantis, Philip. 1.

An verò Ministri, quibus delegata est legitima Sacramentorum administratio, & Dei συνεργοὶ dicuntur, etiam rem Sacramenti suis ipsorum manibus subministrant?

Minimè: sed terrena signa conferunt ἔξωθεν, & externis muniis duntaxat defunguntur: Deus autem ἔσωθεν, internè, cælestia dona illis repræsentata confert, & incrementum largitur; quia solus Deus corda circuncidit: *a* Et id- a Deut. 30. 6.
eo hæc Circuncisio, dicitur ἀχειροποίητος. *b* Et Ioh. Baptista fassus est, se quidem aqua, Dominum autem Iesum b Col. 2. 11.
Spiritu sancto, & igne baptizare, Matth. 3. 11. Et solus Pater cælestis dat panem illum verè cælestem, Ioh. 6. 32. Alioquin interdum Ministris Verbi, id tribuitur, quod Dei solius est: Ea enim vocabulorum [illegible] ratio est, vt Instrumento tribuatur, quod est causæ Efficientis principalis.

Vbi & quando administrari debent Sacramenta?

In cœtu Ecclesiæ, & non alibi, quando scilicet con-

gregata est tota Ecclesia, vel illius pars magna, non extra cœtum Ecclesiæ.

Quæ forma seu ritus Administrationis esse debet?

Vt vsurpentur illa signa integra, quæ Christus ipse præscripsit: Et prius Institutionis: deinde etiam promissionis Domini verba, non peregrino, sed noto sermone recitentur, & explanentur, quàm Sacramentum administretur, & detur. *a* Nam Apostolus 1. Cor. 14. 19. expresse vetat vti lingua peregrina.

a *Act.* 19. 3. 4. 5. 1. *Cor.* 11. 23.

Ceremoniæ verò, non humanæ & receptæ, sed Filij Dei authoritate institutæ & mandatæ adhibeantur: tum etiam preces, & gratiarum actiones. Exemplo Christi, qui hoc faciendum Ecclesiæ mandauit, *Hoc facite.* Et Act. 22. 16. *Baptizare, & abluitor à peccatis tuis, inuocato nomine Iesu.* Decorum autem & Dignitas Sacramenti, ex verbo Dei est æstimanda. Figuræ verò propriè fuerunt Veteris Testamenti: multitudo item & pompa humanorum rituum occupat sensus & animos, & obruit Ceremonias diuinitùs institutas.

Quibusnam Sacramenta sunt administranda?

Piis & impiis communia quidem sunt Sacramenta: & alia Externa in Ecclesia. *b* Exempla sunt Abraham, & domestici eius: *c* Absalon, Achitophel, & populus: *d* Iudas: *e* Simon Magus. *f* Sed conueniunt iis solis, quibus instituta sunt, & qui in Dei fœdere ex ipsius verbis continentur: non autem extraneis, nomen Christianum non profitentibus: & his quidem viuis, & præsentibus, non autem mortuis, & absentibus.

b 1. *Cor.* 11. 27. 29.
c *Gen.* 17. 23.
d 2. *Sam.* 15. 12.
e *Luc.* 22. 21.
f *Act.* 8. 13.

In quo conueniunt Verbum & Sacramenta?

1. *Causa Efficiente*: idem enim author est promissionis gratiæ & Sacramentorum, videlicet Filius Dei, caput, Rex, Doctor, & Sacerdos Ecclesiæ: Et *causis famulantibus*, quia Ministri Verbi, iidem & Sacramentorum sunt Dispensatores. *g*

2. *Materia* intelligibili νοητῇ, siue subiecto principali: nam res eadem promissa est in Verbo, & legitimo vsu Sacramentorum, idem Christus cum suis salutaribus beneficiis. Proinde sicut Euangelium testatur, ad Deum conuer-

g *Matt.* 28. 19. 1. *Cor.* 4. 1.

conuersos, ablutos & sanctificatos esse in nomine Domini Iesu, & per Spiritum Dei nostri, 1. Cor. 6. 11. Et per Euangelium genitos & renatos per sermonem Dei viui, 1. Cor. 4. 15. *a* Et Iesum Christum esse panem illum vitæ, Ioh. 6. 35. Sic Sacramenta testantur Baptizatos in Iesum Christum, in mortem eius baptizatos, & saluos factos per lauacrum Regenerationis: *b* Et Panem quem frangimus, esse communionem corporis Christi, 1. Cor. 10. 16.

a 1. *Pet.* 1. 23.
b *Rom.* 6. 3. *Tit.* 3. 5.

3. *Forma*, modo, seu Instrumento rem salutariter percipiendi: nam nonnisi fidem habentibus, Verbum & Sacramenta quicquam prosunt. *c*

4. *Fine* communi: nam & Verbum, & Sacramenta, sunt media per quæ Filius Dei docet, & colligit sibi Ecclesiam, & se omniáque sua beneficia seruandis, in hac vita communicat. Ita tamen, vt sine vtroque in cordibus piorum agere possit, quoties, & quando vult.

c *Ioh.* 3. 33. 36. *Rom.* 14. 23. *Heb.* 11. 6. *Habac.* 2. 4.

5. *Effectibus*: nam vt Verbum vitæ piis est odor vitæ ad vitam, improbis est odor mortis ad mortem, 2. Cor. 2. 16. Sic Sacramenta in se, credentibus salutaria, incredulis cedunt in Iudicium, & condemnationem: *d* Οἷον μύρον τῇ περιστερᾷ, ῥώμη: τῷ δὲ κανθάρῳ, φθορά, inquit Nyssenus, i. *quemadmodum vnguentum, columbæ sanitas, est autem interitus scarabeo*: Et vt semen Verbi prædicati: sic vsus Sacramenti, non statim fructum suum profert, sed eo demum tempore, quod à Deo constitutum est.

d 1. *Cor.* 11. 29.

6. Denique sicut per Verbum Spiritus sanctus fidem inchoat & confirmat: sic per Sacramenta eam excitat & confirmat. Ex quibus sequitur esse huiusmodi συζυγίαν & συνεχείαν Verbi Externi, & Interni, quæ est symbolorum terrenorum, rerúmque cœlestium.

Quid differunt Verbum & Sacramenta?

1. *Natura*: quod verbum Euangelij ῥητῶς, seu expressis verbis indicat, videlicet nos per fidem Christi Iesu, & omnium ipsius meritorum participes fieri; Sacramenta συμβολικῶς repræsentant: seu, quam verbum Doctrinam ἀκροατῇ καὶ γνωριμωτέραν, illustrem, magísque accommodatam tradit, Sacramenta eandem μυστηριωδῶς, καὶ ἀπορρήτως proponunt.

2. *Organis*. Verbum administratur ore, & percipitur auribus: at ritus Sacramentorum manibus administran-

tur:in oculos quoque,& cœteros sensus incurrunt,& nos veluti in rem præsentem adducunt, quasi Christum ipsum quodammodo manibus iam palpemus, oculis cernamus,gustu percipiamus, & toto pectore sentiamus: Ideo visibilia Dei verba scitè ab Aug.nuncupantur.

3. *Subiecto Cui.*Promissiones verbi generaliter & communiter denuntiantur simul omnibus, tam fidelibus, quàm infidelibus: Est enim Verbum etiam Incredulis prædicandum. At Sacramenta membris tantùm Ecclesiæ probabiliter cognitis, sigillatim communicantur: & applicant, & restringunt promissiones καθ' ἰδίαν, ad singulos legitimè vtentes istis ritibus: vt quàm certò tu ipse Ceremonia visibili vteris secundum Institutionem Christi,tam certò statuere possis ac debeas, ad te quoque pertinere Christum,& eius omnia beneficia.

4. *Mensura significandi.* nam verbum præcipuè docet,Sacramenta verò præcipuè obsignant: Et res quidem spirituales, verbum significat & applicat, sed Sacramentum magis & efficaciùs repræsentant & applicant.

5. *Ordine.* nam cùm Sacramenta, sint verbi appendices, quæ fidem confirmant, oportet vt in adultis verbi prædicatio antegrediatur, ad inchoandam & augendam fidem, vnà cum clara Fidei professione, antequam rite cuiquam exhibeantur.

6. Verbum valet etiam absque Sacramentis, vt in Cornelio apparuit: *a* Sacramenta verò absque verbo non valent:Sigilla enim sine diplomate nihil prosunt.

a Act.10.2. 3.4.44.45.

7. Prędicatio verbi,eáque efficax,requiritur in omnibus adultis,adhoc vt seruari possint: *fides enim ex auditu est, auditus verò per verbum Dei,* Rom.10.17.nisi cùm Deo libuerit extra ordinem operari in eorum cordibus. Sed Sacramenta non præcisè,nec absolutè sunt omnibus sic necessaria, vt sine exceptione quisquis iis non fuerit potitus,propterea à certa salutis spe excidat.Verissimum enim illud Bernardi, *Non priuatio, sed contemptus Sacramentorum damnat.*

8 .Denique verbum solum sumptū,si comparetur cum Sacramento solo, eo melius & præstantius est: quamuis si addatur ei Sacramentum, adhuc præstantius & auctius, & ad confirmandam fidem magis efficax euadit. Non est ergo plus deferendum honoris Sacramentis,quàm Euangelij

[illegible] præconio, hoc est, Non est sigillis plus tribuendum, [illegible] Testamento Iesu Christi scripto.

[illegible] illi facere debent, qui destituuntur copia adeundi sa[illegible] Ecclesiæ conuentus, in quibus peragitur verbi & Sa[illegible]amentorum ordinaria dispensatio?

Quærere eos oportet: quòd si inuenire non possint, as[illegible] domi meditatione se exercere debent: tum quia *Regnum Dei intra nos est: a* tum quia *Euangelium*, e[illegible] absque Sacramentis, *est Dei potentia ad salutem o[illegible] credenti*, Rom. 1. 17. tum denique, quia re Sacramenti [illegible] destituuntur fideles, etiamsi visibilibus illis si[illegible] carere cogantur. a Luc. 17. 21. Rom. 14. 16.

Quid differunt Sacramenta à Miraculis?

1. Natura seu *Definitione*. Miracula enim vera, sunt o[illegible] inusitata, hoc ipsum quod demonstrant existentia, & [illegible] ipsas exhibentia, ad quæ obstupescunt hominum mé[illegible], in doctrinæ generalis confirmationem incredulis fa[illegible], *b* & docentibus authoritatem conciliant. Sacramen[illegible] verò sunt opera vsitata, ex vsu quotidiano desumpta, [illegible] nihil stuporis afferunt; aliud existentia, aliud signi[illegible]antia in confirmationem fidei credentium, & promis[illegible]sionis gratiæ. b 1. Cor. 14. 8.

2. *Tempore*. Miracula enim sunt Extraordinaria, quæ ad tempus in Ecclesia durant. At Sacramenta sunt opera ordinaria, in vsu vsque ad cõsummationem seculi posita.

Quis finis Sacramentorum?

1. Et quidem *principalis*, qui conscientiis prodest, Dei respectu, Vt sint non modò figuræ, Emblemata, illustres imagines, & picturæ, *c* siue specula & signa, quæ decla[illegible], & ceu ob oculos depingant, & doceant quid præsti[illegible], & prestet nobis Iesus Christus: sed etiam sigilla & pignora promissionis diuinæ fide accipiendæ, seu iusti[illegible] fidei, & incorporationis seu communionis nostræ cum Christo: proinde sunt fidei nostræ confirmationes. *d* 1. Cor. 10. 16. *Quicunque baptizati sumus, in mortem illius baptizati sumus. Panis quem frangimus*, &c. c Gal. 3. 1. d Rom. 6. 3. Gal. 3. 24.

2. *Fines subalterni*, nostri respectu, 1. Vt sint signa confessionis, & notæ professionis religionis veræ, quibus à cæteris sectis discernamur, vt milites tesseris militari-

bus discernuntur. 2. Vt conseruent memoriam beneficiorum Christi, Exod.12.14. *Erit hic dies vobis in recordationem.* Et 13.9. *Erit quasi signum in manu tua, & appensum quid, ob recordationem ante oculos tuos.* Luc.22.19. *Hoc facite in mei recordationem.* 3. Vt sint testificationes gratitudinis nostræ. 4. Admonitiones de officio nostro erga Deum, vtpote quibus palàm nos in populo Dei censeri velle, & verum Deum, qui se populo suo, tum certo Verbo per Prophetas & Apostolos, tum Sacramentis his patefecit, solum colere velle profitemur, & ad obedientiæ, pietatis, & innocentiæ studium, nos illi obligamus. 5. Vt sint nerui publicorum cœtuum, & consociationis Ecclesiæ: Vincula denique mutuæ dilectionis & concordiæ inter Ecclesiæ membra sub vno Christo capite. a Qui fines altera parte fœderis continentur.

a *Act.*10.41. 1. *Cor.*10.7. *Eph.*4.5.

Quis Vsus legitimus Sacramentorum?

1. Vt vsurpentur secundum præscriptum Dei, citra mutilationem, seu deprauationem.

2. Ab iis quibus sunt instituta, i. domesticis Christi.

3. Ad finem cui sunt destinata; qui vsus requirit conditionem fidei apprehendentis rem signatam, i. promissionem gratiæ, & remissionem peccatorum; alioquin promissio inutilis, nisi fide recipiatur, Act.8.37. *Si credis toto corde, licet tibi baptizari*, Matt.3.7. *Iohannes baptizabat confitentes peccata sua.*

Quæ Effecta Sacramentorum?

Motus seu excitatio cordis ad credendum, & fidei confirmatio: nam sicut verbum audibile incurrens in aures, ferit corda: ita Sacramentum tanquam verbum visibile, incurrens in oculos, excitat corda ad credendum, operante Spiritu sancto: vnde applicatio Christi, & eius beneficiorum: sequitur Incrementum & confirmatio fidei, & arctior in dies coalitio cum Christo, vt ipse in nobis, & nos in ipso viuamus, Gal.2.20.

Qualis pœna manet Contemptores Sacramentorum?

Grauis: non quòd moretur Deus Ceremonias, sed quia gratiæ suæ pignoribus, pro vtilitate quæ ex illis percipitur, honorem vult deferri. Ob hanc causam, vindictam

voluit

voluit sumere de negligentia Mosis, quòd filij Circuncisionem, non tantùm obliuione & incuria prætermisisset, sed quòd expertus esset vel vxori, vel socero odiosam esse. a Sic apud Corinthios, cùm sacra Cœna profanaretur, grassata est pestis: quia tam pretiosum thesaurum vilipendi ausus fuit. b

a Exod. 4. 24.
b 1. Cor. 11. 17, 30.

Quæ Repugnantia?

1. Error *omnium*, qui vel noua Sacramenta fabricant: vel iis quæ à Deo instituta sunt, aliquid adiiciunt vel detrahunt.

2. Error *Anabaptistarum*, qui dicunt Sacramenta esse duntaxat, externam tesseram Christianismi, & duntaxat σημεῖα quædam esse, exclusa rerum significatarum vera præbitione, & perceptione spirituali: & denique, in Sacramentis tantùm contineri figuras & symbola præceptorum Moralium.

3. *Donatistarum*, qui Sacramenta per malos administrata, nullius efficaciæ, & ponderis esse volunt.

4. *Manichæorum*, qui signis mutatis, res mutatas fuisse docuerunt.

5. *Ebionitarum*, qui Iudaicos ritus cum Christianis retinere voluerunt.

6. *Scholasticorum*, qui docuerunt Sacramenta veteris Legis, non aliud quàm Dei gratiam adumbrasse, Nouæ autem Legis conferre.

7. *Pontificiorum*, qui dicunt 1. Sacramenta Noui fœderis continere, & per se conferre, vel promereri gratiam, & Iustificare, seu remittere peccata, & Sanctificare ex opere operato, etiam sine bono motu vtentis, i. sine fide. 2. Septem Sacramenta statuunt, Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Extremam Vnctionem, necessaria: voluntaria verò, Ordinem, & Matrimonium. 3. Vi verborum, quasi Magica incantatione, putant mutari rerum naturas, & desinere esse, quod antea erant. 4. In Sacramentorum administratione, adhibent linguam incognitam. 5. Sacramenta ad res inanimatas transferunt.

8. *Eorum*, qui nomine Testamenti vtuntur propriè pro Sacramento, cùm Διαθήκη significet idem quod Συνθήκη, i. fœdus inter dissidentes initum: quod nonnisi vnicum atque æternum est, videlicet, reconciliatio fidelium

cum Deo per Christi mortem. 2. Eorum qui res significatas signis vllo modo affigunt, seu realem signi, & rerum significatarum connexionem & coexistentiam ponunt. 3. Sacramenta ad infideles pertinere statuunt. 4. Rem Sacramenti tam fidelibus, quàm infidelibus communicari. 5. Nullas figuratas prædicationes Sacramentales esse volunt. 6. Verbo Dei minus quàm Sacramentis deferunt, eò quòd opinantur in Sacramentis maiora bona offerri hominibus, quàm in verbo.

9. *Eorum* qui cœlesti simplicitate non contenti, putant se suis ornamentis, Sacramentorum dignitatem ornare posse.

10. *Multorum*, qui in externo Ecclesiæ cœtu versantur, qui externorum symbolorum vsu contenti, nec de Regeneratione, nec de communione cum Christo capite, laborant, sed in peccatis manent: contra Augustini Theorema, *Non Sacramentum, sed fides Sacramenti iustificat.*

11. *Pontificiorum*, qui opinantur, sine Scriptura, in Missa fieri verum, reale, & externum, licet incruentum, Sacrificium, quo Sacerdotes offerant Deo corpus & sanguinem Christi, sub speciebus panis & vini, quod quidem Sacrificium sit propitiatorium pro viuis & mortuis; quorum alij oblationem quæ fit in Missa, eandem esse volunt cum oblatione quæ in cruce facta est, sed tantùm differre modo & ratione: quo nihil dici potest ineptius: & ipsa Christi oblatio necessariò mortem ipsius includens, sic fuerit singularis, vt nunquam possit iterari. Alij verò dicunt esse commemoratiuam, & repræsentatiuam: quæ sententia priorem euertit: nam quod est alicuius rei commemoratiuum, non est ipsa res,

LOCVS

LOCVS XLVII.

De Baptiſmo.

Baptiſmus vnde dicitur?

Παρὰ τὸ βάπτειν, quod eſt mergere, tingere, madeſacere & à conſequenti, Lauare: à quo βαπτίζω, quod eſt immergo, intingo, abluo: Et βάπτομαι, mergor: (quod tamen differt à verbo δύναι, vel δύεσθαι, quod eſt profundum petere, & ſubmergere) Inde βαπτισμὸς, & βάπτισμα, hoc eſt, immerſio, intinctio, & à conſequenti ablutio: & βαπτιστήριον, veluti lacus ex ligno vel lapide, in quo lauandi gratia mergimur: Et βαπτιστὴς, qui mergit, & tingit: vnde ἀναβαπτιστὴς, Rebaptizator: & Καταβαπτιστὴς, qui Baptiſtæ opponitur, vel Baptiſmum impugnat.

Quotupliciter ſumitur Baptiſmi vox in Scripturis?

Dupliciter, Propriè, & figuratè. *Propriè*, pro ſimplici ablutione, eáque vel legali, ſeu Leuitica, vt Hebr. 9. 10. καὶ διαφόροις βαπτισμοῖς, & *diuerſis ablutionibus tingebantur* ſupple, *& mundabantur omnes qui reputabantur immundi*: fuerunt támen illæ ablutiones typi noſtri Baptiſmi: vel Superſtitioſa, vt Marc. 7. 4. *Phariſæi à foro venientes*, ἐὰν μὴ βαπτίζωνται, *niſi loti fuerint, non edunt: & alia multa ſunt quæ acceperunt tenenda*, βαπτισμοὺς ποτηρίων, *lotiones poculorum, ſextariorum, lectorum*, &c.

2. *Figuratè*, ídque multifariam. 1. Per allegoriam dicitur Baptiſmus Diluuium illud aquarum, quo Deus vltus eſt peccata mundi, & ſeruauit familiam Noe in Arca: qui fuit typus noſtri Baptiſmi *a*. Item tranſitus per mare rubrum, quo Pharao cum ſuis ſubmerſus eſt, Iſrael verò ſeruatus. Commoratio ſub Nube, de qua 1. Corinth. 10. 2. Sunt etiam qui addunt per allegoriam, Baptiſmum lachrymarum, Pœnitentiæ, quo baptizatam eſſe volunt mulierem illam peccatricem, quæ

a 1. Pet. 3. 21

a Luc. 7. 38. lachrymis rigauit pedes Christi. a Adhæc Baptismi vox vsurpatur per metaphoram, pro cruce & amarissima afflictione, quæ comparatur gurgiti aquarum, quibus veluti submerguntur, qui miseriis affliguntur: vt Matt. 20. 22. Potestis Baptismate quo ego baptizor, baptizari? Et Luc. 12. 50. Hinc Baptisma sanguinis apud veteres dicebatur, cùm Christiani martyres suum sanguinem pro fide Christi effundebant.

2. Per μετάληψιν, pro missione & effusione Spiritus, seu peculiaribus donis Spiritus sancti, quæ fidelibus conferebantur, interdum ante Baptismum aquæ, vt ex Cornelij historia apparet. Interdum post Baptismum: vt Act. 1. 5. *Iohannes baptizauit quidem aqua, vos autem baptizabimini Spiritu Sancto*, istis non multis post diebus. Et hic dicitur Baptismus flaminis, seu ignis, i. Baptismus Spiritus.

3. Κατὰ συνεκδοχὴν pro tota Iohannis doctrina, totóque eius ministerio, Ioh. 3. 1. Mat. 21. 25. *Baptismus Iohannis vnde erat? E cœlo, i. à Deo, an ex hominibus?* Prædicabat enim Baptismum Resipiscentiæ ad remissionem peccatorum Marc. 1. 4. Act. 18. 25. *Apollos sciebat tantùm Baptisma Iohannis*. Sic cap. 19. 3. 4. *In quid baptizati estis?* inquit Paulus, i. qua igitur doctrina imbuti & initiati estis? *In Iohannis Baptisma*, i. in Doctrinam quam Iohannes annuntiabat, ac Baptismi symbolo obsignabat.

4. Per ἀντονομασίαν, & κατ' ἐξοχὴν, pro Sacramento Ordinario Ecclesiæ, quo Christianæ militiæ palam Christo Duci, & in eius solius verba iuramus: Hunc veteres Baptismum fluminis, i. aquæ dixere: qui tamen & sanguinis dici potest, quia vis eius pendet à sanguine Christi, 1. Ioh. 1. 7. *Sanguis Christi lauat nos ab omni peccato*: & flaminis seu Spiritus, quia per Spiritum sanctum sanguis Christi nobis applicatur. Qua postrema significatione, Baptismi nomen huic vni Sacramento consecratum, quod in vulgaria etiam multarum Gentium idiomata transiit, potiùs quàm lotionis nomen, cum Ecclesia retinemus & vsurpamus.

Fauorinus autem κατ' ἔτυμον vocem Baptismi sic exponit, Βάπτισμα ἐν ᾧ βάλλοντες, ἤγουν πίπτει τὸ πλάσμα. Græci etiam φωτισμὸν, id est *illuminationem*, Baptismum ab Effectu appellarunt, παρὰ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, ὃ φωτίζει

εἰς πάντα ἄνθρωπον: nam φωτίζεσθαι in veteri Ecclesia declarabat, in Ecclesiam per Baptismum aggregari, & φωτισθέντες, baptizati, à Catechumenis distincti erant. a Vnde emersit postea grandis moles Cerei Paschalis. a Heb. 10. 32.

Quid est Baptismus?

Est primum seu initiale Noui Testamenti Sacramentum: seu Actio sacra constans lauacro aquæ, & Verbo, quo ex mandato & Institutione Christi, homo Christianus, siue adultus, Christum profitens, seu fidelis infans, à Ministro Ecclesiæ, inuocato nomine Patris, filij, & Spiritus Sancti, in aqua simplici & munda mergitur, vel eadem illa tingitur, vel aspergitur (Heb. 10. 23. *Abluti corpus munda aqua*, sicut Act. 8. 39. à Philippo factum fuisse legimus) Ad repræsentandam sanguinis Christi effusionem in cruce factam: & verè atque efficaciter per totam vitam confirmandum fœdus gratiæ, iam prius initum, & ad exhibendum, obsignandúmque illi credenti iustitiam, seu ablutionem peccatorum sanguine illo partam: Testandam adoptionem in fœdus gratiæ, Insitionem in Christum, Regenerationem, Renouationem naturæ, seu Resipiscentiam per gratiam Spiritus Sancti, eodem sanguine illi impetratam: Communionem seu societatem cum Christo, in omnibus eius bonis, & cœlesti hæreditate: Et cooptationem inter Ecclesiæ visibilis, & Regni cœlestis ciues, vt inter filios Dei ab illis censeatur, & illorum iuribus gaudeat: Ad testificandum etiam, quòd vicissim baptizatus, pollicetur se populo Dei accenseri velle: & Satanæ, peccato, mundo, carni, sectis omnibus nũtium mittere: Christo autem ad gloriam Dei viuere velle profitetur.

Vel sic: Baptismus est Sacramentum, seu sigillum iustitiæ fidei, id est initiationis, incorporationis nostræ cum Christo, Remissionis peccatorum, Donationis Spiritus Sancti, & Regenerationis, quo Christo obsignamur, incorporamur, & cum Christo sepelimur, & morimur peccato, vi mortis Christi, & resurgimus ad nouitatem vitæ, vi Resurrectionis eius *b*, & ad verum vnius Dei cultum, vitæque innocentiam, & vnitatem Ecclesiæ astringimur: vnde *stipulatio bonæ conscientiæ* dicitur *c*, id est obligatio mutua Dei, & hominis baptizati: Dei quidem testantis se recipere personam baptizatam in gratiam: Personæ verò b Rom. 6. 3. 4. 5. c 1. Pet. 3. 21

baptizatæ dantis fidem Deo, quòd ritè eum colere velit: vnde fit vt nemo qui baptizatus non fuerit, ad sacram Domini Cœnam sit admittendus, quia oportet vt admittatur priùs in Ecclesiam quàm in ea alatur *a*.

a Matt. 28. 19

Quotuplex est Baptismus?

Baptismus specie vnus est, Eph. 4. 5. *Vnus Dominus, Vna fides, Vnum Baptisma.* Verùm cùm in Baptismo non materia solùm, & actio externa consideranda sit, sed & interior Dei operatio, hoc respectu Baptismus duplex est. *Externus*, qui & aquæ dicitur, quo Verbi Minister baptizat: & *Internus*, qui & Spiritus, quo solus Christus purificat corda sanguine suo, & donat Spiritum Sanctum. Nec tamen alter ab altero separandus est: Externus enim Interni testimonium est: hoc est, Aquę Baptismus, pignus est spiritualis Baptismi & internæ ablutionis, quæ fit per sanguinem & Spiritum Christi. Ideo Christus 1. Ioh. 5. 6. dicitur venisse *in aqua, Spiritu, & sanguine.*

Act. 2. 41. Ioh. 4. 1. 2. Matt. 3. 11. Ioh. 3. 5. 7. Gal. 3. 27. 1. Cor. 6. 11. & 10. 2. Tit. 3. 5. Eph. 5. 26.

Quis author seu causa Instituens Baptismi?

Deus Pater, Filius, & Spiritus Sanctus. 1. Per Ministerium Iohannis Baptistæ: constat enim Iohannem à Deo vocatum, & missum ad baptizandum & prædicandum Pœnitentiam inter Iudæos *b*. Vnde Christus, Baptismum Iohannis, è cœlo, (metonymicè) id est à Deo fuisse dicit, non ex hominibus *c*.

b Luc. 3. 2. 3. Ioh. 1. 33.
c Matt. 21. 25.

2. Deinde Christus, Baptismum Exemplo suo confirmauit, quando ipse à Iohanne baptizari voluit *d*. Et tota Trinitas luculentissimo & euidentissimo testimonio in Baptismo Christi comprobauit *e*.

d Matt. 3. 15.
e vers. 16. 17.

Adhæc ante mortem discipulos baptizatũ misit Christus *f*. Demum post Resurrectionem, idem Christus eosdẽ suos discipulos ac ipsorum Successores, ad docendum & baptizandum apud omnes Gentes instruxit hoc mandato, *Ite in mundum vniuersum, Prædicate Euangelium omni Creaturæ, baptizantes eos in nomine Patris, Filij, & Spiritus Sancti*, Matth. 28. 19. Ex quo quæ sit Baptismi dignitas, & quanta cum reuerentia tractari debeat apparet.

f Ioh. 4. 1. 2.

Quæ est Causa Efficiens?

Primaria, veréque *Efficiens*, Christus ipse: is enim verè est qui propriè nos in seipsum, in mortem suam, & Resurrectionem baptizat. Eph. 5. 18. *Christus* est qui *Ecclesiam*

fundat lauacro aquæ in Verbo.

Secundaria & *Instrumentalis*, Ministri sunt: & sic Iohãnes, Ego baptizo vos in aqua, Matth. 3.11. Et Christus eis mandauit, *Baptizate eos*, Matth. 28.19.

Num Ministri dici possunt verè baptizare, id est abluere à peccatis, & Regenerare?

Omnino: non enim restrinxit Christus mandatum, ad lauacrum aquæ, sed in genere dixit, *Baptizate eos*. Et Ioh. 20.23. dicuntur Remittere peccata, itẽ regenerare, 1. Cor. 4.15. *In Christo ego vos genui per Euangelium*. Et 2. Cor. 3.6. ait Apostolus, se illis administrasse Spiritum, non literam: sed Sacramentaliter, id est quatenus administrauit Sacramenta, per quæ tanquam per Organa Christus ipse lauat, & regenerat.

Quorum est propriè Baptismum administrare?

Eorum, quibus Ministeriũ Verbi commissum est: quibus enim dixit Christus, *Prædicate Euangelium*, eisdẽ dixit, *Baptizate eos*. Et Eph. 5. 26. coniungit Apostolus lauacrum aquæ, cum verbo Euangelij. Sic Iohannes Baptista, & discipuli Christi baptizabant, qui etiam Euangelium prædicabant.

Num plures Ministri possunt simul aliquem baptizare?

Non possunt: neque enim dicitur perfectè baptizare, nisi is qui verba facit, dicendo, *Ego te baptizo*: Ergo vt verũ dicat, eundem etiam oportet aquam administrare.

Quid differt Iohannis Baptistæ, & Christi, seu Apostolorum, & sequentium Ministrorum Baptisma?

Non authore, substantia, doctrina, signo, aut Ceremonia: non etiam Effectu, aut significatione: idem enim Sacramentum à Deo institutum est: & significatur, offertur, atque obsignatur eadem remissio peccatorum, & gratia Spiritus Sancti, siue Iohannes administret, siue Apostoli, siue sequentes Ministri a. a Luc. 1. 3. & 3.

Tantùm discrimen est, quoad ipsam Circunstantiam, & modum patefactionis Christi. Dicitur enim idem Baptismus Iohannis, quòd primus baptizarit: & Christi, quoniam eũ respicit Baptismus. Deinde Iohãnes baptizabat

in eum qui veniebat ponè ipsum, id est in Christum mox
a Act.19.4 passurum, & Resurrecturum a. Apostoli verò postea, & Ministri, baptizant in Christum passum & Resuscitatum.

Cur igitur inquit Iohannes, Matth.3.11. Ego baptizo aqua: & Christo soli tribuit, quòd baptizet Spiritu Sancto & igne?

Non vt neget, per suum Ministerium dari remissionem peccatorum, & Spiritum Sanctum: nam in Baptismo Iohannis, Spiritus Sanctus specie Columbæ descendit super Christum: sed vt personam suam, & officium suum, & omnium Ministrorum discernat à persona & officio, & spirituali efficacia, virtute, & fortitudine ipsius Christi. Nam Iohannes, Apostoli, & Ministri cæteri, non conferunt ipsi remissionem peccatorum, Spiritum Sanctum, Iustitiam & vitam æternam: sed solus Christus credentibus remittit peccata, & dat Spiritum Sanctum, per ordinem à se institutum.

2. De Baptismo, & Donatione Spiritus, quæ in specie
b Act. 2.1. & seq. ignis die Pentecostes cœpit, loquutus est. b

3. Nihil aliud sibi vult Baptista, quàm id ipsum quod Paulus dicit de suo Ministerio, *Ego plantaui, Apollos rigauit, sed Deus incrementum dedit: Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui dat Incrementum Deus,* 1. Corinth.3.6.7.

An illis qui Iohannis Baptismo baptizati erant, necessarium fuit postea, etiam Christi Baptismum, qui à discipulis ipsius administrabatur suscipere?

Augustinus sentit: quia Baptismum Iohannis aliū fuisse à Baptismo Christi censet. Sed reclamat Ambrosius, & meritò. Nam Act.18.25. *Apollos sciebat tantùm Baptisma Iohannis:* & is quidem assumitur, & diligentiùs instituitur in via Domini, non tamen legitur denuò aqua baptizatus: Nec primi illi Apostoli qui à Iohanne baptizati fuerunt, leguntur secundò baptizati fuisse. Nihil autem nobis absque Dei Verbo definiendum est. Deinde si vera esset illa sententia, Baptismum nostrum cum Christo cōmunem non haberemus: quum tamen ille, tum Circumcisionem Patrum, tum nostrum Baptismum in suæ carnis circum-

circumcisione, & Baptismo sanctificarit.

Si idem est Baptismus Iohannis, *& Apostolorum, Ministrorúmque consequentium: Cur Paulus Act. 19.3.4.5. baptizat discipulos duodecim, qui iam antè à Iohanne baptizati fuerant: qui interrogati, Num accepissent Spiritum Sanctum postquam credidissent, responderunt se ne quidem audiuisse, An sit Spiritus Sanctus. Rursus verò interrogati, in quid ergo baptizati essent, Respondent, in Baptismo Iohannis?*

1. Sunt qui dicunt duodecim illos fuisse quidem imbutos & initiatos Baptismo, id est doctrina & ministerio Iohannis, non autem Baptismo eius, id est tinctione aquę fuisse baptizatos: sed postea semel tantùm in nomine Iesu baptizatos.

2. Alij sentiunt fuisse illos Baptismo Iohannis baptizatos, non autem postea aqua à Paulo tinctos, sed baptizatos in nomine Iesu, id est donis admirandis Spiritus ornatos, cùm Paulus imposuisset eis manus.

3. Ambrosius sentit, illos adulterino Baptismate, *nempe* sub nomine Baptismi Iohannis, non tam tinctos, quàm sordidatos: aut certè non ritè baptizatos: cùm ex ipsorum confessione, Spiritum Sanctum esse personam à Patre & filio distinctam nesciuerint, sine quo non potest recta esse fides in Christo: A Paulo verò priùs edoctos, & postea vera Baptismi forma in nomen Christi baptizatos fuisse: hoc autem, non esse repetere Baptismum. *In 3. ad Gal.*

4. Augustinus sentit illos duodecim Iohānis Baptismo baptizatos, & tamen postea etiā à Paulo baptizatos. Censet enim alium fuisse Baptismum Iohannis, alium Christi. Quam tamen sententiam defendit à Rebaptizatione: cùm Anabaptismus sit vnius & eiusdem Baptismi iteratio.

5. Alij volunt vtroque Baptismo fuisse vtendum, propter diuersum significationis modum, id est propter diuersos Articulos, scilicet de venturo, & exhibito Christo: nec tamen fuisse Rebaptizationem, sed prioris, emendato errore, confirmationem.

6. Sed consulendus est textus. Primùm enim non dicit Textus, Paulum baptizasse eos qui à Iohanne baptizati fuerant, vt vrgent Anabaptistæ: sed verba Pauli ibi

loquentis, rectè sunt distinguenda à verbis Euangelistæ historiam illam narrantis. Pauli enim hæc verba sunt dicentis vers. 4. 5. Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισε βάπτισμα μετανοίας τῷ λαῷ, λέγων εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτὸν, ἵνα πιστεύσωσι, τοῦτ' ἔστιν, εἰς τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν: ἀκούσαντες δὲ, (scilicet τὸν Ἰωάννην) ἐβαπτίσθησαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ: Huc vsq; Paulus: vbi dicit τοὺς ἀκούσαντας, id est *eos qui audiuerāt* (ministerium Iohannis scilicet) *baptizatos fuisse in nomen Domini Iesu* (à Iohanne scilicet.) Postea verò vers. 6. addit suis verbis Euangelista, Καὶ ἐπιθέντος αὐτοῖς τοῦ Παύλου τὰς χεῖρας &c. *[Cùm] Paulus imposuisset eis manus, venit Spiritus Sanctus in eos.*

Deinde quod illi duodecim negant auditum à se esse, An sit Spiritus Sanctus, non de existētia & hypostasi Spiritus Sancti, (non enim fuissent discipuli, i. Christiani, [qui]a clarè Iohannes docuerat de Spiritu Sancto, dicens, Christum baptizaturum Spiritu Sancto:) Sed metonymicè de modo visibili effusionis Spiritus Sancti donorum, quæ initio nascentis Ecclesiæ excellenter viguerunt, intelligendum est. Sicut Ioh. 7. 39. dicitur, *Spiritus Sanctus nondum erat, quia Christus nondum erat glorificatus.* Et proinde dici possunt illi etiam duodecim baptizati fuisse in nomine Iesu, hoc est, non Ceremoniam Baptismi, sed gratias illas visibiles Spiritus Sancti per Pauli manuum impositionem accepisse: quæ Baptismi nomine, etiam trāslatitiè significantur. Act. 1. 5. & 11. 16. Sic Act. 8. 12. 14. 15. 16. 17. Samaritani cùm credidissent Philippo docenti de Christo, scribuntur ab eo baptizati esse. Postea cùm Petrus & Iohannes descendissent in Samariam, *precati sunt pro eis vt acciperent Spiritum Sanctum*: nondum enim in quenquam eorum illapsus fuerat (inquit Euangelista:) sed tantùm baptizati fuerant in nomine Iesu, accepta scilicet remissione peccatorum. Cùm autem Apostoli manus imposuissent eis, acceperunt illi Spiritum Sanctum, scilicet modo visibili, non donum Regenerationis, omnibus in Baptismo oblatum: sed dona illa insignia & peculiaria: qualia fuerunt donum linguarum, donum faciendi miracula, & similia.

Anne mulierum Baptismo locus esse potest in Ecclesia?

Minimè. 1. Quia eius ne γρῦ quidem in tota Baptismi historia occurrit, sed eius vsus à Marcione hæretico introductus

ductus est, teste Epiphanio. Deinde cùm eorũdem sit docere Euangeliũ, quorũ baptizare *a*: Docendi verò potestas mulieri non permittatur *b*, non magis Baptismi, quàm Eucharistiæ muliebris λειτουργία, i. administratio ferenda est. Item tota vetus Ecclesia voluit vt Baptismus in Ecclesia tantùm, i. in cœtu fidelium celebraretur, vbi Apostolus iubet mulieres prorsus tacere, nedum vt velit eas Sacramenta administrare *c*. Mulieres igitur bis peccant, cùm Baptismum in fictitio illo Casu Necessitatis administrãt, quippe quæ absque mandato, imò contra Dei mandatum baptizant: & præterea rei externæ salutem æternam affigunt, quæ in sola Christi morte & fœdere illo gratiæ quærenda est.

In Panar.
a *Matt.* 28 19.
b 1.*Tim.*2. 12.
c 1.*Cor.*14. 34.

Exemplum autem Zephoræ, quę circuncidit Filium *d*, quippe vel temerarium & illicitum stultæ & iracundæ fœminæ, vel singulare factum, in consecutionem trahi nõ debet. Placatus enim Angelus fuit, quòd circuncisus fuerit puer, non quòd illa circunciderit.

d *Exod.* 4. 25.

Idem iudicandum, si quis vir priuatus aut laicus, quem vocant, administrationem Baptismi sibi vsurpet, Heb. 5. 4. *Nemo honorem sibi sumit, sed qui vocatur à Deo, sicut Aaron*. Neque enim necessitatis (quæ nos cogat præscriptos à Deo ordines violare) casum agnoscimus: quippe illud theorema probantes, *Non priuatio, sed contemptus Sacramenti damnat*. Quinetiam Baptismus mulierum in Cõcilio Carthaginensi quarto, Can. centesimo, iam pridem sine exceptione damnatus est. Nec probandus est Augustinus qui scribit, si vrgente necessitate laicus baptizet, aut nullum, aut veniale esse peccatum. Curandum quidem vt per legitimum Ministrum infans baptizetur, sed si obtineri non possit, commendandus est Deo, qui eũ Baptismo sui Spiritus baptizet. Imò credẽdum est, Infantem fidelium parentum iam esse Baptismo flaminis baptizatum, quum sit in fœdere.

l. 8. contra Epist. Parmen. c. 13.

Atqui quia Petrus, Act. 10. 34. 48. prædicauit Euangelium Cornelio, sed non baptizauit, iussit verò per alios baptizari, & sic fecisse Paulum legimus, 1. Cor. 1. 16. Inde sequitur eos quorum opera vtebantur Apostoli ad fideles baptizandos, fuisse laicos?

Nequaquam: sed fuerunt, vel Euãgelistæ, vel Presbyteri, vel Diaconi, quos secum plerunque assumebant Apo-

stoli, & qui etiam nonnunquam Verbum administrabāt quorum tum magna erat copia. Adhæc non faciebant id ex se, sed ex iussu Apostolorum: eóque non illi, sed Apostoli per illorum manus baptizabant, quia qui per alios aliquid facit, per se facere videtur.

Quod autem Paulus citato loco addit se non missum ad baptizandum, sed euangelizandum, κατά τι seu comparate accipiendum est: significat enim se non peculiariter & præcipuè baptizandi, sed Euangelizandi munus à Deo accepisse: cuiusmodi loquendi forma Ier. 7.22. *Non loquutus sum*, &c. Nec Baptismi dignitatem & fructum extenuat, sed cùm paucorum esset docere, pluribus autem baptizare datum esset: cùm etiam multi simul doceri possent: Baptismus autem, nonnisi singulis ordine conferri posset, Paulus qui docendi facultate antecellebat, instabat operi magis necessario, aliis relinquebat, quod præstare commodius poterant.

An Baptismus ab hæreticis aut Pontificiis administratus, ratus haberi debet?

Si de hæreticis agitur, qui doctrinæ cœlestis principia negant, & Baptismi formam Essentialem planè corrumpunt, vt faciūt Arriani, Samosateniani, Manichæi, & Macedoniani, qui non sunt synceri in Doctrina de Trinitate, ea lege baptizāt in nomine Patris, Filij, & Spiritus Sancti, vt tamen hos duos Patri coæternos, coessentiales, & ὁμοτίμους, vel Filium Dei verè naturam humanam assumpsisse negent, non debet haberi ratus, sed blasphemus: sublata enim forma Essentiali, tollitur res ipsa: proinde non tam rebaptizari, quàm vero Baptismo primùm consecrati sunt censendi, qui ad veritatis agnitionem conuersi Ecclesiæ Orthodoxæ inseri cupiunt: quod cum Cōcilij Niceni Decreto congruit.

Aliud tamen Iudicium est de hæreticorum, vt Nouatianorum, & Donatistarum, qui doctrinā rectam de Trinitate tradebant, vel Pontificiorum (qui à vero aberrant in parte aliqua Doctrinæ, & qui errore communi, vel longa tolerantia, seu per vim, Pastorum sedem occupant, & publicum Ministerium tenent, etsi pro legitime vocatis habendi non sunt) Baptismo, in quo etsi multa sunt πάρεργα, & superstitiosa, retinetur tamen vtcunque Christus,

saltem

titulo tenus, & res ipsa, & præcipuum caput, & illis forma Institutionis, natiuaque sententia, sine ...ria, verborum Baptismi, *Baptizo te in nomine Pa... Filij, & Spiritus Sancti.* Et præterea Dei misericordiæ ... Ecclesiæ suæ reliquias intra ipsum Papatum con... ..., vt Israelitæ retinebant Circuncisionem, etiamsi ...os cultus amplectebantur *a*: & in Christi, non Anti... ..., aut idolorum nomen iuratur. Non est igitur iste ... irritus, sed valet, quia Ministerium non est i... personarum, sed Ecclesiæ adhuc in Papatu deli... ...entis. Caput quidem illi aut corpus asperserũt, Chri... verò intus baptizauit. Proinde qui eo baptizati ... cum pro nullo ducere, nec Anabaptismo locum da... debent. Quia tamen impiè docent de cæteris rebus, ...bent causam cur necessariò ab ipsis fideles discedant, ... scriptum est, 1. Ioh. 5. 21. *Fugite idola.* a Ezech 16 & 23. cap.

...ne qui verè Christianam Religionem edocti sunt, par... ...ulos suos sacrificulis Pontificiis Baptizan... dos, bona conscientia offerre possunt?

Non. 1. Quia aliud est valere quod acceperis, aliud pe... ...e quod mendosè & multis modis superstitiosè admi... ...stratur.

2. Quia corruptelis, tum doctrinæ, tum Sacramento... ..., & superstitiosis cultib. falsæ item & illegitimæ vo... ..., Antichristi ministrorum, exemplo nostro probã... ...i & confirmandis, nullam occasionem præbere debe... ..., quando ab omni specie mali, & alienorum peccato... ... communicatione nobis abstinendum est. *b* b 1. Thess. 5. 22. & 1. Tim. 5. 22.

3. Quia quicquid in rebus etiam ἀδιαφόροις, id est me... ... & indifferentibus, minutissimis, vt cibo & potu, du... ... conscientia, & ex verbo Dei non certio... , an ..., aggredimur, peccatum est, Rom. 14. 5. 23. *Nec ... mala facienda, vt eueniant bona*, Rom. 3. 8. Et apertè Christum profiteri nos decet: nec semper infirmitati no... ... nimium indulgere.

... Quia iubemur fugere ab idolorum templis *c*, & caue... ... ab idolis *d*: habere anathema, qui aliud Euangelium docent, Gal. 1. 8. vocem Christi audire, alienam non au... c Isa. 52. 11. 2. Cor. 6. 14. 15. 16 d 1. Ioh. 5. 21.

dire, sed fugere, Ioh.10.3.4.5.27. Cauere denique à fermento, id est pestilenti doctrina Pharisæorum, & Sadducæorum, Matth.16.6.11.12. Galatæ adiungentes obseruationem Ceremoniarum professioni Euangelicæ, dicuntur ab Apostolo Euangelium deseruisse, Christum reiecisse, gratiam eius exinaniuisse, etsi eum pro Seruatore haberent.

5. Quia administratio puri Baptismi tanti momenti esse debet apud pios, vt nec laboribus, nec sumptib. parcant, quò eam suis charissimis liberis siue pignoribus obtineant.

6. Quia si maximè ob pium hoc propositum dilato Baptismo, (quod fieri longè satius est) Infantes interim moriantur: tamen fœderis diuini participes, salutísque æternæ hæredes esse non desinunt, quia, Non priuatio, sed contemptus Sacramenti damnat.

An Baptismus quem per ludum administrauit Athanasius adhuc puer, ab Alexandro Episcopo Alexandrino, & Concilio Presbyterorum eius, iure pro rato sit habitus?

Rufin. l. 1. c. 14. Eccl. hist.

Nequaquam, quia Verbi & Sacramētorum administratio, 1. Summa cum religione. 2. Per eos solùm, quibus illa legitimè commissa est, qui ad eam functionem vocati sunt, fieri debet: non autem à merè priuatis, multò minus à pueris per ludum, iocúmque pueriliter repræsentari.

Quæ est materia Baptismi?

Duplex est: Externa, & Interna; siue [illegible]. *Externa* seu sensibilis est, primum omnium, tum signum, quod est aqua vera, pura, munda, & naturalis, & sine discrimine, simplex, vulgaris, & obuia; non prius peculiaribus Exorcismis consecrata, non mixta, non medicata, non facta, non stillatitia, nec alius liquor simplex & vulgaris, non oleum, non sanguis, non ignis, non saliua, aut aliud quoduis Elementum: Verbo enim Institutionis, in ipsa Actione accedente ad Elementum aquæ, consecratur, & sanctificatur Baptismus, vt sit lauacrum Regeneration-

…tionis Spiritus Sācti. a Tum Ceremonia seu ipsa a-…irum ablutio externa, à Ministro Ecclesiæ per a-…facta. Quæ constat Immersione, mora sub aqua, & …sione corporis ex aqua: vel saltem aspersione, præ-…tamen capitis, vtraque rursus vel trina, ad signifi-…dum Baptismum fieri in singulas tres personas Trini-… vel vna, ad denotandam Essentiæ vnitatem in tribus …is. Nihil enim interest siue baptizandus totus mer-…r in aqua (vt olim baptizandi mos fuit in flumini-… & fontibus b: vnde κολυμβήθρα, siue lacus & lauacrū, …d magnum vas aqua plenum, in templis Christiano-…erat,) siue aspersa aqua tingatur, vt Act. 2. 41. liquet, … moris est: nam baptizare non solùm mergere, sed …riè tingere & madefacere significat: Christus enim …andi modum, liberum Ecclesiæ reliquit. Aspersio ta-…n aquæ significationi optimè respondet. Petrus enim …tos nos dicit ad Sanctificationem per ῥαντισμὸν, id est …rsionem sanguinis Christi, quæ significatur externo …ptismo c, & adumbrata fuit legali sanguinis aspersio-… nec à quantitate aquæ, pendet Baptismi virtus e.

a Matt. 3. 11
Eph. 5. 26.
Heb. 10. 23.

b Ioh. 3. 23.
Act. 8. 38. 39.

c 1. Pet. 1. 2
d Heb. 9. 19
e Act. 8. 13.

2. Verborum Institutionis & promissionis clara & …elligibilis recitatio: præcipue verò Inuocatio nominis …tris, Filij, & Spiritus Sancti. Hæc igitur tria, Aqua scili-…et, Aspersio, & verbum, partes sunt Essentiales externæ Baptismi, etsi aspersio & Inuocatio in legitimo vsu etiam …nalis causa, sed externa Baptismi dici possunt.

…præter aqua Symbolum, vllum aliud visibile signum & Elementum, putà sal, quod in os Baptizati imponatur: Sputum, seu Saliua, qua aures & nares tangantur, cum pronuntiatione verbi Ephata, id est adaperire: Lac, & mel, quibus significetur ius in vitam æternam, cuius typus fuit terra Canaan fluens lacte & melle: Chrisma, seu oleum sacrum, quo pectus, scapulæ, & frons inūgantur, ad significandum illum esse Vnctum, id est Christianum, & instar athletæ oleo Spiritus munitum: Cereus ardens consecratus, quo significetur illum è regno tenebrarum, translatum esse in regnum lucis: Exsufflatio in faciem Baptizandi, vestis alba, & Crucis signacula, in Baptismo adhiberi fas est?

Non: quia in Baptiſmo diuinitus inſtituto, nomi-
nùs valere debet, quàm in cœteris Dei mandatis, ibi
Deut. 12.32. *Quicquid ego præcipio vobis, cuſtodiatis vt fa-*
ciatis, non addes, neque diminues ex eo. Cùm ergo
quidem per ſe non mala, quædam etiam à veteribus vſur-
pata, vt lac, mel, exſufflatio, veſtis alba, vt videre eſt
l. De Cor. militis. apud Tertull. ſine verbo Dei tamen ab hominibus inſti-
tuta, iam plena ſint ſuperſtitionis, & pro neceſſariis ha-
beantur: contaminant potiùs Baptiſmum, quàm ornant:
proinde tollenda ſunt. Exemplo Ezechiæ, qui fregit ſer-
pentem æneum, qui tamen à Deo inſtitutus fuerat, pro-
pterea quòd illo iam cœperant abuti Iſraelitæ, contra ho-
a Reg. 18.4. norem Dei. *a*

Quòd verò prætenditur illis ritibus ab homini-
bus additis, multa vtiliter ſignificari & doceri. Re-
pondetur, Non debere nos eſſe prudentiores Ieſu Chri-
ſto, figuras, eſſe veteris Teſtamenti: quæ verò Chri-
in nouo Teſtamento doceri voluit, non figuris, ſed
verbi ſui tradi voluit. Quos verò ritus adhiberi ſuo ver-
bo voluit, ipſe inſtituit. 2. Decor & dignitas Sacramen-
torum, ex verbo Dei æſtimanda eſt. 3. Multitudo & pom-
pa rituum humanorum, obruit Ceremonias diuinitus
inſtitutas. 4. Ceremoniis illis ſpiritualis efficacia & ope-
ratio, non nuda ſignificatio adhibetur abſque Dei ver-
vt ex conſecrationibus vnguenti, ſalis, cerei & c.
re licet. 5. In ſuperſtitionem & abuſum degenerarunt.
Ad integritatem & veritatem Baptiſmi falſò pertinere
xiſtimâtur.

Quodnam eſt Verbum in Baptiſmo?

Verbum Euangelij, cuius ſummam complectitur in-
ſtitutio Ieſu Chriſti, coniuncta cum promiſſione vitæ
æternæ, quæ ſic habet, Baptiſate in nomen Patris, Filij,
& Sp. Sancti, *Quicunque crediderit, & Baptiſatus fuerit,*
b Marc. 16. 16. *ſeruabitur*, Matth. 28. 19. *b* Et huius formulæ clara, ver-
naculo ſermone, vt intelligant omnes, pronunciatio:
Baptizo te in nomine, vel in nomen *Patris, Filij, & Sp.*
Sancti: quæ verba ſcholæ vocant formam Baptiſmi: nos
formulam verborum dicere malumus. Ideo Didymus
ait, Imperfectum eſſe Baptiſmum, ſi aliqua trium perſo-
narum omittatur.

Non

quod in Actis cap. 2. 38. Apostoli leguntur bapti- nomine vel in nomen Domini & Christi, vel Sy- chicè dicitur, vt vult Ambrosius, & eundem sensum cum superiore formula, quia in Christo est Pater, Spiritus Sanctus, & qui credit in Filium, credit in Pa- & Spiritum Sanctum a: vel in nomine Christi, id est nomine & iussu Christi, hoc est, sicut ille praeceperat: nomen saepe pro mandato accipitur: vel terminus ad id est finis & scopus, vel effectum Baptismi, nō au- forma baptizandi significatur; vt sit sensus, baptizas- in nomen & professionem, seu etiam mortē Chri- & incorporasse Christo per Baptismum: & huic tan- Mediatori Christianos consecrauisse & obsigna- sed formula Baptismi consueta. a Ioh. 12. 44. & 14. 9. 10. 11.

Quid est baptizari in nomine Patris, Filij, & Spiritus Sancti?

phrasi significatur, inuocato Patre, Filio, & Spiri- Sancto, eum qui baptizatur, remissis peccatis in gratiā Deo, qui est Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, & a- obsignari, initiari, inaugurari, recipi, & consecrari cultum, familiam, ius, potestatem, cultum, foedus, religionem, fidem, & communionem Patris, Fi- Spiritus Sancti, id est veri Dei, naturâ & essentiâ v- *ὑποστάσεων* verò proprietatibus trini, qui est salutis Author, vt illius Arbitrio viuamus. Ideo non in Nomina, Nomen dicit, ne scilicet occasio ex hoc loco detur Deos statuendi. In quem sensum hanc phrasim acci- esse percipitur, ex Pauli verbis, 1. Cor. 1. 13. vbi sese in nomen suum quenquam baptizasse. Baptis- igitur consecramur Deo Patri, quoniam in eo nostra Adoptio, & quae eam sequitur Regeneratio, per Spiritum Sanctum sancitur.

Quae est Materia Interna Baptismi?

Res signata, eáque tum sanguis & Spiritus Iesu Christi, quae respondent, tum insitio, incorporatióque in Christum per Spiritum Sanctum b: & hanc consequens Christi imputatio, remissio, siue ablutio peccato- Regeneratio seu Renascentia spiritualis, Renouatio, Sanctificatio eius hominis qui baptizatur: Induitio b 1. Cor. 12. 13.

a Gal.3.27. Eph.5.26. Tit. 3.5. b Rom.6.4 5. Col.2.13.

Christi, tanquam vestis qua operimur *a*. Item mortis, sepulturæ, & Resurrectionis Christi fructus, communio, & participatio *b*. Adoptio denique nostra, & ingressus in Ecclesiam Dei, seu in communionem Sanctorum receptio. Quæ res significata, pars etiam Essentialis & forma Interna Baptismi dici potest.

Quæ est igitur forma Baptismi?

Externi quidem actio illa sacra, externa, & symbolica qua defungitur Minister Verbi Dei: quæ 1. Institutionis, & promissionum diuinarum Baptismo adiunctarum recitatione, & explicatione, seu admonitione de legitimo & salutari Baptismi vsu: Deinde fidei in quam fit Baptismus confessione, seu interrogatione, & responsione Catechistica, vel stipulatione, qua Catechumeni olim Interiorem Baptismum, iam tum exteriore sanciendum testificabantur, vt Act. 8. 37. *c* In primis verò & præcipuè, aspersione aquæ in nomen Patris, Filij, & Spiritus Sancti: & denique precibus, benedictione, & gratiarum actione constat: lingua populo nota, vt populus possit dicere Amen, 1. Corinth. 14. 16. Habent enim hæc omnia Scripturæ mandatum & Exemplum, Prædicate Euangelium, Qui crediderit &c. Matth. 28. 19. Act. 22. 16. Baptizare, & ablue peccata tua, inuocato nomine Iesu.

c 1. Pet. 3. 21

Admonitionum autem & precum illarum, ex Institutione & Doctrina Baptismi, quam Verbum Dei tradit, desumptarum, formam certis verbis conceptam non præscribit Scriptura: sed hoc pro ratione Circunstantiarum, ad ædificationem Ecclesiæ liberum permisit, modò fundamentum seruetur.

Interni verò Baptismi forma, est interna illa actio, quæ Iesu Christi ipsius, per Spiritum Sanctum agentis propria est.

Quæ est Analogia & Conuenientia Signi, & Rei signatæ in Baptismo?

Optima: nam quemadmodum aqua abluit corpus, & sordes corporeas: sic Christi sanguis suo merito abluit peccata nostra, & spirituales sordes: Spiritus verò eius nos sanctificat *d*. Et sicut generatio omnis fit ex humido seu ex aqua-

d Rom. 3. 25. Tit. 3. 5. 1. Ioh. 1. 7.

...sa materia: (vnde Philosophi aliqui vt Thales, ...cipium omnium rerum dixerunt esse Aquam) sic Re...ratio nostra fit per Spiritum Sanctum in Baptismo, ...sæpe nomine Aquæ significatur: Sicut enim aqua fœ...dat terram ad fructus proferendos, & sitim restinguit: ...Spiritus Sãctus, ille scilicet qui incubabat aquis *a*, nos ...cos facit ad bona opera facienda, & sitim rerum ter...num extinguit: vnde Opera bona, *fructus Spiritus* vo...tur *b*. Et Christus ait, *Qui sitit, veniat ad me, & bibat: ...biberit, non sitiet in æternum: Hoc autem dicebat de Spi... quem accepturi erant credituri in eum*, Iohan. 7.37. ...39.*c*

a Gen. 1.2.

b Gal. 5.22

c Isa. 55.1.

Deinde illa in aquam mersio siue aspersio, perspicuè ...tat ῥαντισμὸν, id est aspersionem sanguinis Christi in ...missionem peccatorum, & Iustitiæ imputationem: mo...tem illa sub aqua, quantumuis momentanea, nostræ ...tiæ corruptionis, (virtute mortis & sepulturæ Chri...) mortem, & sepelitionem, i. mortificationem veteris A...dami, quæ prior est nostræ Regenerationis pars *d*: emersi...o, noui hominis exortum, siue viuificationem, & vitæ ...tatem, adeóque futuram nostram Resurrectionem a...logicè, velut oculis subiicit *e*.

d Rom. 6. 3.4.

e ibid ver. 4. 5. 13.

Quæ signi & signati mutatio vel coniunctio fit in Baptismo?

Physica nulla: Signum enim seu ablutio externa, est a...tio corporalis Ministri solius: signatum verò, res spiritua...lis est, & actio solius Dei, videlicet ablui sanguine Chri...sti, & Spiritu Christi Regenerari; quod non est corporali...ter, siue visibiliter, siue inuisibiliter conspergi sanguine Christi, sed recipi in gratiã à Deo propter fusum sangui...nem, i. totam obedientiam Christi; & insertos ipsius cor...pori, ab ipso viuificari Sp. Sancti efficacia: sicut dicitur ex...presse de Christo, Baptizabit vos Spiritu & igni, Ioh. 3.33. *f* Propter signi tamen, & rei conuenientiam, relationẽ, & significationis signorum veritatem, & rite vsurpantib. fa...ctam promissionem, Sacramentalis, χρηστική, & Relatiua est copulatio, propter quam nomina, & proprietates tum signi, tum rei signatæ permutantur. Hinc Baptis...mus, *Lauacrum Regenerationis*, Baptismus nos saluos facere, Tit. 3. 5. aqua, sanguis, & Spiritus Christi dici-

f Matt. 3.11

tur, & contrà, i. non tantùm imago, sed certissimum testimonium, baptizatos, quandocunque credunt, ablui sanguine Christi, & regenerari à Spiritu sancto.

An-ne semper idem homo, simul, eodem temporis momento, & aqua, & Spiritu baptizatur?

Non, quia promissio Spiritus, annexa Baptismo, non est absoluta, sed conditionalis, seu pactionalis, obedientiam & fidem requirens. Deinde, quia Deus in Baptismo physica ratione non agit, vt cùm medicamentum in corpus sumptum, vires suas exerit, siue tu vigiles, siue tu dormias: & ignis calefacit, siue cogites, siue non cogites.

Sed prout Deus est liberrimum Agens, interdum Baptismus aquæ, est sine Baptismo Spiritus, vt docet exemplum Simonis Magi, qui licet crediderit, i. fide historica præditus fuerit, Spiritu tamen Regenerationis non fuit
a Act. 8.13. 20.21.22.23. donatus. a Et Spiritus Baptismus aliàs præcedit, aliàs comitatur, aliàs subsequitur aquæ Baptismum. Baptizati tum viri tum mulieres, cùm credidissent Philippo Euangelizanti, quæ ad Regnum Dei & nomē Iesu Christi pertinent: tum Eunuchus, Cornelius Centurio, & familia eius, priùs baptizati fuerunt, Spiritu sancto, quàm aqua, vt ex ipsorum fide & conuersione liquet. b
b Act. 8. 12 17. & 10. 48 In Infantibus autem, ad quos pertinet Regnum cœlorum, si ordinationem diuinam spectes, Baptismus quidem, & Iustificatio, & Regeneratio concurrunt ex fœderis natura, Ero Deus tuus, & seminis tui, Gen. 17. 7. sed horum Effectus suo demum tempore veris documentis declaratur. Nam vt Verbi, sic etiam Sacramentorum semen, diu velut in terra depositum iacet, quandiu Domino videtur, gratiam suam differre.

Eodémne modo adest in Baptismo, & in Cœna Christus.

Adest in legitimo vsu: sed tamen modus vtcunque discerni debet. In Baptismo enim adest, vt ad Regenerationem: in Cœna, vt ad renati confirmationem seu nutritionem. At intellige de præsentia in sumente: Nihil enim habet rationem Sacramenti, extra vsum institutum.

Quis

Quis modus percipiendi Baptismum?

Modus quidem percipiendorum signorum est natu-
ralis, rerum autem spiritualis: ipsæ enim res nobis effica-
citer communicantur, Dei quidem donantis respectu, per
eum Spiritum sanctum, mediante illa Baptismi legi-
tima administratione. Fides autem vnicum est illud do-
num Dei, per quod homines rem Sacramenti κατ' ἰδίαν
sibi applicant. De Infantibus singulare est priuilegium,
Dei respectu.

Quinam sunt Baptizandi?

Absque Gentis & sexus discrimine, omnes viui, qui
probabiliter à Deo in fœdus recepti sunt, vel recepti esse
perhibentur. *a* Iique vel adulti, qui ad Ecclesiam acce-
dentes, doctrinæ Euangelij assensum præbent, fidem in
Christum profitentur, peccatorum confessionem seu
pœnitentiam edunt, Matt. 3. 6. Et 28. 19. *Baptizantes eos*
(qui scilicet nomen Euangelio dederint, séque professi
fuerint discipulos.) Et Act. 2. 41. *Qui acceperunt sermo-
nem eius, baptizati sunt.* Et Christus dixit primùm, Qui
crediderit: postea, Et Baptizatus fuerit, Marc. 16. 16. Sic Si-
mon Magus admissus est, Eunuchus, & alij. *b*

a *Act. 10. 47. & 11. 17.*

b *Act. 8. 13. 37. & 10. 46. 47.*

Vel Infantes ex fidelibus, & baptizatis parentibus pro-
gnati, (non autem Infidelium, qui non sunt in Ecclesia,
& non baptizatorum liberi) quia illorum semen in fœ-
dere continetur, horum non item. *c* Act. 2. 39. Vobis facta
est promissio, & liberis vestris. Nec interest, vtrum In-
fans natus sit ex impari matrimonio, i. alterutro tantùm,
an verò vtroque parente fideli & Christiano. *d* Sanctos
enim eiusmodi liberos vocat Apostolus, i. puros ac se-
gregatos Domino, ex fœderis formula. Neque etiam ob-
stat, quòd non omnes ex fidelibus parentibus nati sint
Electi: non est enim in occulta Dei Iudicia nobis inqui-
rendum; sed probabiliter omnes ex Christianis natos, E-
lectos meritò existimamus.

c *Gen. 17. 7. Luc. 18. 16.*

d *1. Cor. 7. 14.*

*Eadémne ratione, adulti & Infantes ad Baptismum
sunt admittendi?*

Non: sed adulti non priùs baptizandi, quàm Catechu-
meni facti fuerint, i. instituti primùm in fide Christi, seu
ἐν τῷ τῆς ἀρχῆς τοῦ χριστοῦ λόγῳ, in Sermone qui inchoat ru-
des in Christo, i. in Rudimentis Religionis, i. in Christia-

a Hebr. 6.1. nismi principiis, quæ Catechismum vocant a. Deinde cùm baptizandi sunt, fidem suam coram Ecclesia Christi cōfiteri debēt, Matt. 3. 6. *Baptizabantur à Iohanne in Iordane*, ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας, *confitentes peccata sua*, id est qui doctrinam gratuitæ remissionis peccatorum serio se amplecti testabantur. Cuiusmodi etiam ἐξομολόγησις in vetere Ecclesia à Cathecumenis requirebatur, à Pontificiorum ἐξαγορεύσει, id est occultorum omnium proditione plurimùm distans. Vnde Apostolus, 1. Pet. 3.21. vocat Baptismum συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς θεόν, respiciens nimirum ad interrogationes Catechismorum, ad quas Catechumeni de præcipuis fidei capitibus, & Baptismi vsu interrogati respondebant. Vnde

l. de Resur. carnis. illud Tertull. *Anima non lauatione, sed responsione sancitur.*

At cùm baptizandi sunt Infantes fidelium, neque fides actualis, quæ est ex auditu, nec fidei confessio ab illis poscì debet, quæ nec Deus ipse ab illis requirit, nec illi per ætatem, vel habere, vel exprimere possunt. Proinde illud, *Credis? Credo: Abrenuntias? Abrenuntio*, ab Adultorum Baptismo ad Pædobaptismum perperam, si ipsos Infantes spectes, translatum est.

An adulti infideles petentes Baptismum, sunt baptizandi?

Si de Turcis, aut Iudæis, aut Paganis, qui interdum ob ciuiles & lucrosas causas, καὶ ἀφελείας χάριν, vtilitatis gratia, Baptismum expetunt, agitur: baptizandi ideo non sunt: quia Baptismus Regenerationis Sacramentum, non ὑποκρίσεως & αἰσχροκερδίας velamentum esse debet: Sed si sanctè testentur, se nequaquam pietatem quæstum ducere b. 2. Se etiam renuntiare Mahumetismo, aut Pseudoiudaismo, aut Paganismo. 3. Se intelligere, amplecti & profiteri ex animo, Doctrinam Christianam, & credere in Iesum Crucifixum: ac interim probe explorata eorum vita & fide, Ecclesiæ bonam spem fecerint, baptizari tum demum possunt. Eo nomine Philippus Eunucho Baptisma expetenti, respondit, Si credis ex toto corde, licet baptizari: hic verò respondens, dixit, *Credo Iesum Christum esse Filium illum Dei*: quæ verba continent perspicuam confessionis formulam, quæ Apostolicis temporibus à baptizandis adultis exigebatur, Act. 8.37.

An in-

An paruuli Infidelium manifestè à Christo alienorum, ab illis quidem neglecti, à Christianis autem suscepti è vestigio sunt baptizandi?

Non; donec adulti, & in Doctrina Christiana probè instituti, Orthodoxa fidei suæ confessione edita, testatum fecerint, se à Deo per gratiam iure filiorum Dei donatos, è mundo selectos, & sanctificatos esse: Ideo in veteri Ecclesia, omnes adultos infideles priùs oportuit Catechumenos esse, quàm baptizari. Eo autem facto, nullo iure Baptismus iis denegari potest. a a Act.10. 47.

An filij eorum qui in Ecclesia quidem sunt, sed propter impuritatem vitæ, declarant se non esse reuera de Ecclesia, baptizandi sunt?

Sunt: quia parentum impietas, liberis in Ecclesia nascendi esse non debet, Ezech.18.4.20. *Filius non portabit iniquitatem Patris.*

Nec est spectanda proximorum parentum Impietas, sed pietas Ecclesiæ, in qua nati sunt, & quæ est ceu eorum Mater: Item maiorum ipsorum qui piè vixerint. Eò pertinet quod ait Paulus Rom.11.16. *Si radix sancta,* i. primi Patres, *etiam & rami,* i. posteri. Ideo nec impiorum Iudæorum liberis denegabatur Circuncisio.

Hinc fit vt etiam nati ex Adulterio, licet parentes non resipiscant, ad Baptismum tamen oblati per alios quàm parentes, ab Ecclesia non reiiciantur, vt docet Aug. Epist.75. ad Auxilium Episcopū. concludit, si etiam quis nascatur ex Excommunicatis parentibus, illum tamen huiuscemodi Excommunicationis participem esse non posse, cùm neque sit criminis.

Suntne Papistarum paruuli, ad Baptismum Orthodoxa Ecclesia admittendi?

Quoniam Ecclesia licet occulta, adhuc in Papatus sordibus, (quoad Electos suo tempore emergentes attinet) sedere meritò præsumitur: nam 2. Thess. 2. 4. dicitur ἀντικείμενος, sese oppones, i. Antichristus, sedere in Templo Dei, non Hierosolymitano quod nunquam reædificatur, teste Christo, sed in Ecclesia: iuxta illud 2. Cor.6.16. *Templum Dei estis vos:* Tum quia Christiani tessera, quanuis multis næuis fœdata, nihilominus tamen in sua substantiali formula retinetur; tum & ipsa

fundamenti Christianismi (quoad Trinitatem, & Christi personam attinet) doctrina: manet illic residuum fœdus Dei ex parte, vt Paulus de Iudæis loquitur, Rom. 3. 3.
a & 11. 25. 4. a Et liberos Deo gignere dicitur, sed quos Molocho exponit, & falsis cultibus polluit: vt de Samaritana, seu Israelitica Ecclesia, quæ Circuncisionis symbolum retinuit, & Legem titulo tenus professa est: & simul variarum Gentium quoslibet idololatricos cultus amplexa dicitur. b Proinde Pontificiorum liberi, si vel parentum aliquis id requisiuerit, vel aliquis adsit qui de recta ipsorum educatione spondeat, à Baptismo nostra sententia non sunt arcendi.

b Ezech. 16. 20. & 23. 4.

Súntne omnino Infantes baptizandi, cùm nusquam dicatur baptizandos esse?

Sunt: quia nusquam prohibetur; etsi non dicitur αὐτολέξει, & κατὰ τὸ ῥητόν, i. ad verbum, & secundum literam: dicitur tamen κατ' ἰσοδυναμίαν, secundum sententiam, & bonam consequentiam.

1. Quia (excepta visibilis Ceremoniæ differentia) eadem est analogia siue ratio Baptismi & Circuncisionis, eadem res interna & spiritualis, & significatio, videlicet Remissio peccatorum, & Carnis mortificatio. Res figurata, vna & eadem, nempe Regeneratio: vtrumque Initiationis & Adoptionis in familiam Dei symbolum: idem Christus in Circuncisione promissus, & in Baptismo exhibitus: idem fœdus: eadem quoque voluntas Dei rata manet, de obsignando eo fœdere: & Baptismus Circuncisioni successit, qua iubebantur omnes masculi octauo die circuncidi. c Non est autem conditio Infantum Christianorum, quoad ætatem deterior in Nouo Testamento: Alioquin Christi Aduentu factum fuerit, vt obscurior, angustior, & minùs testata sit nobis Dei gratia, quàm ante Iudæis erat: Quod est contumeliosum in Christum. Certe si nihil reprehensione dignum fuit in præcepto Dei de circuncidendis Infantibus, nec in Pædobaptismi obseruatione quippiam absurdi notari potest. Sed quia illa fœderis ratio, quoad Infantes attinet, Apostolis ex vsu ne Circuncisionis iam nota erat: Ideo Christus contentus fuit generali mandato de Baptismo: nec opus iudicauit de Infantibus peculiariter aliquid præcipere.

c Gen. 17. 12. Col. 2. 11, 12.

2. Quia sunt in fœdere, sicut & liberi Israelitarum, quibus promis-

promissio fœderis, *Ero Deus tuus*, i. miserator, & seruator
tuum, *& seminis tui post te*: (Quibus verbis paterni Dei fa-
uoris, Remissionis peccatorum, & vitæ æternæ promissio
continetur, *a*) à parentibus fide apprehensa, non spiri- a Mat. 22.
tualem tantùm & allegoricam sobolem, sed eorum quo- 32.
que liberos, quos ipsi procrearint, comprehendit in mille
vsque generationes. *b* Quod sanè non minùs pertinet ad b Gen. 17. 7.
Christianos, quàm olim ad populum Iudaicum. Et Act. 2. Exo. 20. 6.
38. inquit Petrus, *Baptizetur vnusquisque vestrum: vobis*
enim, & filiis vestris facta est promissio.

Et Christus puerulos, non natu grandiores, qui ad gra-
diendum essent idonei, sed τὰ βρέφη, i. teneros, & adhuc
ab vberibus pendentes puerulos, quos nonnulli προσέφε-
ρον αὐτῷ, adferebant (non adducebant) ad eum, vt eos tan- c Luc. 18. 15
geret, sibi offerri & adduci iubet. *c* Et quos dicitur
ἐναγκαλισάμενος, i. in vlnas & brachia recepisse, & comple-
xum esse, eósque precatione & benedictione sua seruan-
dos Patri commendasse, & manuum Impositione sancti-
ficasse. Quod accipi non potest aliter, nisi quòd receperit
eos in gratiam. *d* Et denique clarissimè de Infantibus di- d Marc.
cit, eos ad sui communionem & societatem inuitans, 10. 16.
Mat. 19. 13. *Sinite paruulos ad me venire, & nolite eos pro-*
hibere, quia τοιούτων, i. horum, tum ætate infantum, tum &
similium, *est regnum Cœlorum*: quos vocat 1. Pet. 2. 2.
ὡς ἀρτιγέννητα βρέφη, *Infantes spirituales*, qui Dei verbo
regeniti sunt ad vitam Immortalem: sicut Matth. 8. 4.
Quisquis dimiserit sese, sicut est puerulus iste, is est maxi-
mus in Regno cœlorum. Et ver. 14. *Non est voluntas coram*
Patre vestro cœlesti, vt pereat vnus de pusillis istis. Palam
est enim Christum approbare, & recipere paruulos, a-
lioqui neque eos probaret, qui illorum euasissent si-
miles.

Regnum etiam Dei pertinuisse ad pueros, qui sunt in-
terfecti ab Herode significat Euangelista, citans locum
Ier. 31. 15. de sanctis Martyribus Rachelis filiis, aut poste-
ris, Mat. 2. 16. 17. Ad quos autem pertinet promissio com-
munionis cum Christo, & vitæ æternæ, quæ Baptismi
verbo continetur, ad eosdem pertinet & signum, secun-
dum determinationem diuinam, vnicuique Sacramento
propriam. Ac nulla illos ad Christum deducendi potest
esse ratio alia, quàm vt per Baptismum cooptentur in

Ecclesiam, quæ Christi corpus est, cùm doctrinæ nondum sint capaces.

a Rom.10. 17. 3. Quia etsi auditus est ordinarium principium fidei, a quia tamen impossibile est quenquam Deo placere absque fide, Heb.11.6. Fidei semen siue germen, siue Spiritus Renouationem, loco fidei non possunt non habere infantes, quantumuis nulla adhuc boni & mali cognitione præditi: *b* quos Dominus pro impuris non habet, sed adoptat in filios, & ab ipso vtero sanctificat, vt dicitur 1. Cor.7.14. Liberi vestri sancti sunt: occulta videlicet Spiritus operatione, & illuminatione, quæ efficit in eis nouos motus & inclinationes nouas ad Deum, pro eorum modo, quantum coniicere possumus sine verbo, quod iis qui doceri possunt, est Regenerationis semen vnicum. 1.Pet.1.23. *c* Documentum enim Dominus præbuit in Iohanne Baptista, quem in Matris vtero sanctificauit, quid in reliquis possit. *d* suis tamen Deo relictis arcanis operibus & iudiciis: & quia de occultis non iudicat Ecclesia. *e*

b Deut.1. 39.

c Rom.8. 16.

d Luc.1.15. 41.

e 1.Pet.1.23

Nec inanes sunt Ecclesiæ preces pro Infantibus credentium qui baptizantur, super quos inuocatur nomen Patris, Filij, & Spiritus sancti: sed impetrant quod petunt, Mat.18.19. si non quoad Indiuidua, tamen quoad speciem attinet: vnde sequitur recipi in gratiam, ac donari Spiritu sancto, ideóque baptizandos esse. *f*

f Act.10. 47.

4. Quia etsi Infantes non peccarunt actualiter, ad similitudinem transgressionis Adam, Rom.5.14. tamen peccarunt in Adamo originaliter, tanquam in stirpe humani generis, seu in lumbis eius inclusi, v.12. Et in illo mortui sunt: *g* deinde in peccatis concepti, *h* (contra quam sentiebant Pelagiani) Et ex carne nati, *i* & natura filij iræ sunt, *k* & quotidie non minùs moriuntur, quàm adulti: proinde vt Deo placeant, & admittantur in Regnum Dei, quo nihil ingreditur pollutum & inquinatum, 1. Cor.15.50. *l* Notitiæ Dei quadam scintilla, cuius pleni largitate paulò post perfruantur, & peccatorum ablutione, & ingenitæ corruptionis, quam à matris vtero afferunt, purgatione, seu Regeneratione opus habent, quam Baptismus obsignat: Quare infantibus negari non debet, Ioh.3.3.5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu: non potest*

g 1.Cor.15. 22.

h Ps.51.7.

i Ioh.3.6.

k Eph.2.3.

l Apoc.21. 27.

possit ingredi in Regnum Cœlorum.

5. Quia mandatum de Baptismo, est vniuersale, & totam Ecclesiam complectitur, cuius Infantes sunt membra, & magna pars: vniuersam enim Ecclesiam Paulus complectitur, vbi dicit mundatam lauacro aquæ in verbo, Eph. 5.26. Et Matt. 28.19. *Prædicate Euangelium omni Creaturæ* (i. omnibus Gentibus,) *& baptizate eos.* Non est igitur particulariter accommodandum ad adultos tantum, sed etiam ad Infantes fidelium.

6. Quia etsi per ætatem verbum Dei non intelligunt, & actu credere, fidémque & Pœnitentiam (cuius Baptismus est Sacramentum, sicut Circuncisio olim fuit) profiteri, & obligationem mutuam stipulari non possunt, quæ adultorum sunt: *a* ipsis tamen professionis fidei loco est, quòd nati sunt in Ecclesia ex populo Dei, & quòd non solùm in fœdere sunt, sed offeruntur ab illis qui credunt, & pro illis spondent, & interrogati respondent. Ideo Augustinus Paruulos etsi nondum fides illa, quæ in credentium voluntate consistit, iam tamen ipsius fidei Sacramentum fideles facit. Sic autem nesciunt Spiritum sanctum, quamuis sit in eis, sicut nesciunt mentem suam, imò vitam suam: nec tamen ideo dicendum ipsos, nec mentem, nec vitam habere. Et denique satis est eos in futuram Pœnitentiam & fidem baptizari, & obligari: sicut infantes Israelitarum in futuram Pœnitentiam & fidem circuncidebantur, tametsi non intelligerent verbum Dei, & Circuncisionis mysterium. Et Christus Infantibus benedixit, & bene precatus est, etiamsi quæ Christus ageret, non intelligebant.

a Act. 2.41. & 8.12.37.

Epist. 23. & 57.

7. Quia quod Baptismi Institutio præcepit, vt doceantur priùs qui baptizandi sunt; *b* sicut Iohannes dicitur prædicasse Baptismum Resipiscentiæ, *c* quia docebat eos quos erat baptizaturus, (ex quibus locis Anabaptistæ PædoBaptismum impugnant) id præcisè ad verborum ordinem non est astringendum, sed distinctè applicandum ad eos, qui doceri possunt, i. adultos, vel infantes alienos à fœdere, quos institui oportet, antequam baptizentur: Aliter verò accommodandum ad Infantes qui sunt in fœdere, qui Euangelium audire non possunt, sed baptizari possunt, & debent, quia sunt

b Mat. 28. 19.
c Marc. 1.4

in Ecclesia nati, & ad Ecclesiam pertinent, antequam doceri possunt, quos satis est doceri tum, quum doceri seu institui in Doctrina possunt. Quanquam ne tum quidem cùm infantes baptizantur, verbum à signo separatur in Ecclesia Dei.

Sic & totum illud, *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui verò non crediderit* (sub. etiamsi baptizatus fuerit) *condemnabitur*, non ad pueros fidelium, sed ad eos qui audire Euangelium possunt, pertinet. Quale illud Apostoli 2. Thess. 3. 10. *Qui non laborat, non manducet*, quod de certo genere hominum, & certa ætate dictum, non debet ad omnes indifferenter rapi. Neque sequitur simpliciter, Si omnes credentes sunt baptizandi, omnes baptizandos credere oportere, quia vniuersalis affirmatiua, non conuertitur simpliciter: nec hi termini sunt conuertibiles, Baptizandi, & Credentes: sed Baptizandi, & agnoscendi pro membris Ecclesiæ.

8. Quia Paulus 1. Cor. 10. 2. testatur Israelitas omnes, qui mare rubrum transierunt, baptizatos esse: inter quos cùm in tot millibus plures quoque fuisse infantes non dubium sit, & ipsos Baptismi nostri typum accepisse: falsum est, quòd nullum Scripturæ locum haberi dicitur, qui infantes baptizatos esse testetur.

Quin Apostoli, etsi non legantur nominatim infantes aliquos baptizasse, tamen totas domos & familias baptizarunt, quarum infantes non sunt minima pars. a Nec ratio Synecdoches vlla, qua adulti tantùm intelligantur, in his dictis afferri, vel exclusio infantum à Baptismo colligi potest: Nec est decurrendum ad figuram, vbi nulla est ratio quare non retineatur sententia propria.

a *Act. 16. 15. & 18. 8. 1. Cor. 1. 6.*

9. Quia consuetudinem Pædobaptismi ab ipsis vsque Apostolis ad nos manasse, veteres testantur, Origenes, *Ecclesia*, inquit, *traditionem ab Apostolis accepit, etiam paruulis dare Baptismum.* Et Augustinus inquit de Baptismo paruulorum: *Quòd vniuersa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi Apostolica authoritate traditum, rectissimè creditur.* Falsum ergo, quod Pontificij aiunt Pædobaptismum, non tam ex aperto Scripturæ mandato, aut Exemplo, quàm ex Ecclesiæ Decreto manasse.

In 6. ad Rom.
De peccatorum meritis, & remiss. l. 3. c. 6. Et contra Donat. l. 4. c. 23.

An-no

...tur, quia ad quos pertinet promissio, ad eosdem pertinet & signum, vt propterea Baptismus Infantibus confertur: sic Cœna Domini iisdem conferenda est?

Censuerunt sic quidam Veterum, vt Cyprianus, serm. de lapsis. & August. l. de Eccl. dogmat. cap. 52. moti his verbis, Ioh. 6. 53. *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis sanguinem eius, non habebitis vitam in vobis.* ...is verò sequi negamus. Nam hic locus de manducatione Sacramentali non loquitur, sed de manducatione spirituali, seu fide, qua viuificantur fideles qui nituntur Christo, qui pro nobis corpus suum obtulit, & sanguinem fudit. Et hac ratione caro Christi, facta est nobis cibus, & sanguis eius potus.

Deinde illud, ad quos pertinet promissio, ad eosdem pertinet signum, verum est, sed secundum determinationem diuinam vnicuique Sacramento propriam: sic videmus, ...et, vt Sacramentum initiationis conferatur simul tum Infantibus, tum adultis, sed masculis tantùm in Veteri Testamento, & non ante diem octauum. In nouo verò ...m masculis, quàm fœminis, sine determinatione temporis. Sacramentum verò Nutritionis, Adultis tantùm, ...que propter peculiarem quendam finem, & circunstantiarum actionis diuersitatem.

Sic Eucharistia sibi proprium finem habet, vt in publico cœtu in eius vsu annuntietur mors Domini. Præcipitur etiam vt probent se singuli accessuri ad Cœnam. Sed ...actiones peculiares, ad externum ritum pertinent, videlicet manducare & bibere, quæ certè Infantibus non conueniunt. Sic sub Veteri Testamento Circuncisio Infantibus destinata erat: Pascha verò iis tantùm qui de eius significatione rogare per ætatem poterant. *a* Hinc vulgares versiculi, a *Exod. 12. 26.*

Ebrius, infamis, (i. reus alicuius sceleris notorij) *errorneus, atque Furentes, Cum pueris, Domini non debent sumere corpus.*

Cur Christus, qui non indigebat Remissione peccatorum, & Regeneratione, anno demum tricesimo, Luc. 3. 23. baptizari voluit?

Respondet ipse Christus Iohanni renuenti ipsum baptizare, Matt. 3. 15. *Omitte nunc, ita enim decet nos implere*

omnem iustitiam. Quod distributiuè intelligendum, i. te tuum officium, me meum. Quod verò voluit illo tempore, illi Ministerio subiici, fecit pluribus de causis, 1. vt confirmaret, & sibi probari testaretur, Doctrinam, Baptismum, & totum Ministerium Iohannis Baptistæ: & Sacramentorum vsum, suo exemplo nobis commendaret.

2. Vt qua maximè decebat temporis opportunitate, nempe cùm suam prædicationem auspicari, & Nouo Testamento initium dare vellet, sanctificaret in suo corpore nostrum Baptismum, & communem eum haberet nobiscum, ceu firmissimum vnionis ac societatis, quam nobiscum inire dignatus est vinculum: & testaretur in nostro quoque Baptismo, fieri inuisibiliter eadem, quæ in ipsius Baptismo visibiliter facta sunt, aperto cœlo, & Spiritu sancto descendente.

3. Vt significaret se ideo missum, vt baptizetur, i. mergatur in mortem, & peccata nostra abluat suo sanguine, Luc. 12.50. Alio Baptismo baptizari me oportet, & quàm anxius sum donec perficiatur?

4. Vt veritas typo seu figuræ responderet: nam vt Summus Sacerdos, cùm inauguraretur, primùm toto corpore abluebatur aquis, postea indutus veste Sacerdotali, sistebatur in conspectum populi; accedebat & clangor tubarum, & perfundebatur caput eius oleo: a (quod etiam fiebat in Regum inauguratione) Sic baptizari Christus voluit, vt publico testimonio totius Diuinitatis, ordinatus & confirmatus, inchoaret deinceps Ministerium Euangelij. Et buccinæ quidem instar fuit vox æterni Patris sonans de cœlo: Oleum fuit Spiritus sanctus descendens specie Columbæ, & alis suis Christum complectens, & in eo acquiescens. Quin etiam vox illa Patris de Christo, Mat. 3.17. *Hic est filius meus dilectus, ἐν ᾧ εὐδόκησα* (in quo lætitia est, in quo mihi facta voluptas) optimè conuenit cum inscriptione, quæ laminæ Sacerdotis vestitui impositæ inscripta erat, *Sanctitas Domini*, inquit Textus, *Vt Dominus placetur ipsis*, Exo. 28.36.38.

a Exod. 29. 4.5.6. Num. 10.2.

Cùm Paulus ait, 1. Cor. 15.29. Quid facient οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non excitantur: & Cur baptizantur pro mortuis: An vel 1. Mortuos ipsos baptizandos (quæ consuetudo ad longum tempus durauit, vt ex Concilio Carthaginensi

gineſi tertio cap. 6. liquet:) Vel 2. Aqua luſtrali aſpergendos, (vt ex hoc loco colligunt Pontificij:) vel 3. mortuis ex opere operato prodeſſe Baptiſmum (quo modo Pontificij dicunt ſe Miſſam pro defunctis celebrare, & mortuorum Sepulchra aqua ſua luſtrali ſolent perfundere:) Vel 4. Pro mortuo ſine Baptiſmo, aliquem alium viuentem baptizandum (vt Marcionitæ faciebant, quem peruerſum morem notat Tertullianus, ſicut etiam aiunt fuiſſe Iudæorum ritum, vt ſiquis citiùs è viuis exceſſiſſet, quàm legali expiatione potiretur, de qua Num. 19. tum genere propinqui legalem illam aſperſionem ſibi per Sacerdotes adhiberi curarent:) Vel 5. Baptiſmum ad horam mortis conſultò differendum: Vel 6. iam morituros, & in lectis decumbentes (quos propterea Clinicos vocarunt) baptizandos: Vel 7. pro defunctorum animis in Purgatorio, ad eorum peccata expianda, vt volunt Pontificij, vigilandum, humi cubandum, orandum, & ieiunandum, & voluntarium cruciatum ſubeundum eſſe docet? l. de Reſur. carnis.

Nihil horum: Committitur enim in his expoſitionibus, Error παρὰ τὸ σχῆμα λέξεως, quia præpoſitio ὑπὲρ, non ſuper ſignificat ἀντὶ, i. vice ſeu loco: nec ſuperſtitiones illæ, afflictationes pro mortuis, morémve illum Clinicorum, Apoſtoli ætate in vſu fuiſſe conſentaneum eſt: (qui tamen poſtea inualuit, Epiphanio teſte) vt aliqui cùm Chriſti cognitione, & fide imbuti eſſent, Baptiſmum tamen vel metu, vel alijs de cauſis differrent, donec morbo præſenti περὶ τῆς τελευτῆς, ante mortem illum requirerent, & Eccleſiæ, ac Chriſto tum demum nomen dabant, abſque publico teſtimonio ſalutis, quo credentes initiari Dominus iuſſiſſet, ex hac vita emigrarent: Acceſſit deinde & illa ſuperſtitio, vt Baptiſmum aliqui ad horam mortis vſque conſultò differrent, ne poſt illum acceptum amplius peccarent. At non eſt conſentaneum hunc morem ſuperſtite Paulo in vſu fuiſſe: alioquin enim quantum in ſe haberet ſuperſtitionis, haud diſſimulaturus fuiſſe videtur. In Refut. Cerinthi.

Sed alludit ad morem antiquiſſimum quarundã Eccleſiarum, quo homines ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, ſuper mortuos, i. ſuper monumenta defunctorum in ſepulchris poſita, ſeu ſuper monumenta mortuorũ, vel ad oſſa mortuorũ adducti, bapti-

zari soliti sunt, vt se cum Christo mori peccato, & pro-
pter Christum paratos esse mori, & Resurrectionem mor-
tuorum credere se profiterentur. Quæ sanè expositio
simplicissima est, nec vim facit Apostoli verbis: Nam
νεκρὸς significat propriè cadauer hominis: & ὑπὲρ cum ge-
nitiuo, pro super vel supra, ὑπεράνω, ad notandum locum
crebro vsurpatur apud Græcos.

Vel finem declarat, vt vult Theophylactus, quòd nimi-
rum qui baptizantur tanquam mortui, pro mortuis ba-
ptizentur, vt peccatum in ipsis extinguatur, vel moria-
tur: vel in spem certam Resurrectionis, & vt aduersus
mortem remedium habeant: cùm Baptismus sit Remis-
sionis peccatorum, Regenerationis, & Resurrectionis
symbolum.

Vel denique notat ritum Iudæorum abluendi eos qui
a Num. 19. 12. Ecclesiastici 34. 10. b Act. 9. 37. mortuos tetigissent: *a* vel etiam ipsos mortuos: Quem
posteriorem ritum à Christianis initio retentum legi-
mus: *b* adeóque ritum Gentium quem in Exequiis &
parentationibus obseruabant in abluendis & vngendis
mortuis: illi quidem in spem futuræ Resurrectionis: hi
verò falsa imitatione, ambitione, superstitione, & vano in
defunctos studio: Non vt illum morem probet, eúmue
refutat: (Ideo non dixit, vt quid & baptizamur, scilicet
nos veri Christiani (pro mortuis: sed discernens super-
stitiosos à fidelibus, dixit, *Quid facient illi, vt quid &*
abluuntur pro mortuis?) sed vt proprio ritu seu facto, eos
spem, quam habebant de Resurrectione, testabantur, eos
confutet.

An-ne aliis quoque rebus inanimatis, vt Campanis &
similibus, Baptismus adhiberi debet?

Neutiquam, quia non legimus nisi propter homines
Baptismum esse institutum: quorum etiam causa dun-
xat, Christus homo est factus & mortuus.

2. Quia Sacramentum Regenerationis, non pertinet
nisi ad eos qui etiam Regenerationis sunt capaces. Ro-
Quibuscunque rebus fidei iustitia non competit, iis nec
Sacramenta conueniunt. At non magis Campanis Ba-
ptismus, adhibitis fideiussoribus, & nominis humani im-
positio, ídque in nomine Patris, Filij, & Spiritus sancti,
Dei nomine in vanum vsurpato, competit, quàm boui
aut Asino.

Quibus

Quibus communicatur res significata Baptismi?

Solis Electis & credentibus, qui Dei per adoptionem Filij, & Christi Iesu fratres & cohæredes sunt; quoniam hæc conditio addita est omnibus donis Christi, vt ea percipiamus, si crediderimus. De his igitur solis dicitur. *Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini Iesu, & per Spiritum Dei nostri*, 1. Cor. 6. 11.

An superstitioni, an verò Religioni illud tribuendum est, quòd Constantinus Magnus in Iordane fluuio, vbi Seruator baptizatus esset, potiùs baptizari optauit, quàm vsquam alibi: & baptizari recusauit, donec 65. annos natus, & morti proximus, ab Eusebio Episcopo Nicomediensi Arriano, baptizari subitò voluit? *Trip. hist. l. 3. c. 12. Euseb. de Vita Constāt. l. 4.*

Superstitioni: quia non locus, sed Institutio diuina, & res significata Baptismum commendant: Præstat tamen vt in locis in quibus conuenit Ecclesia, Baptismus potiùs administretur, quàm in priuatis ædibus: tum quia publicæ preces Baptismi administrationi coniunctæ, minimè sunt inefficaces: a tum quia publicè interest, multos scire quinam sint Conciues Sanctorum, & Domestici Dei. a *Matt. 18. 19.*

Quo tempore, seu quo die, festo, an profesto baptizare licet?

Olim quòd plures Catechumeni, qui accedebant ad Ecclesiam ex Ethnicis, solebant ad Baptismum conueniri, certi postea sunt illorum Baptismo attributi dies, nimirum Paschæ, & Pentecostes, qui propterea dies Baptismatum dicti sunt: & secūda Sabbathi post Pascha, quā vocant, Quasimodogeniti, & Dominica in Albis Paschalis ... ex vetere adultos mergendi more profecta, qui ... suis tanquam nouis, aut alijs verè nouis vestibus induebantur. Qui ritus postea paulatim eò fuit reductus, ... Catechumeni candidis vestibus apparerent. Inde al... Indusium, quo Infantes quoque induuntur in Baptismo, non tantùm inutiliter, sed etiam superstitiose, & ... iis ipsis qui ritum illum vsurpant, ignorata ipsius origine.

Etsi verò statutus fuit certus dies Circuncisioni: Tamen quia iam certis diebus non sumus alligati, siue adulti, siue infantes sint, quouis baptizari possunt tempore, conueniente Ecclesia ad audiendum verbū Dei, & publicas

preces habendas, modò id ex præscripto Christi, piè, decenter, & secundum ordinem fiat, a ne ad religionis exercitia vnus dies plus conferre videatur, quàm alter, Gal. 4.10. *Dies obseruatis & menses, & tempora, & annos: metuo de vobis ne frustra fatigatus sim inter vos.*

a 1. Cor. 14. 40.

Licétne Baptismum repetere?

Siquis baptizatus esset tantùm in nomen Dei in genere, non explicatis personis: vel omissa aliqua persona, vel ab illis hæreticis, qui rectam de Trinitate Doctrinam nó tradunt, vt Marcionitæ, Arriani, Pneumatomachi, & similes; quia non esset obseruata forma Baptismi Christi, talis si denuò ritè tingeretur, non repeteretur Baptismus, sed baptizaretur vero Christi Baptismate, qui non fuisset iuxta Christi institutum baptizatus, vt decretum est in Concilio Niceno, cap. 19.

Sed si Baptismus sit ritè administratus, iuxta Institutionem Christi, & formam ab ipso præscriptam, repetere certè non licet. 1. Quia nec mandatur eius repetitio, sicut Cœnæ Domini, quando dicitur, *Quotiescunque*, &c. 1. Cor. 11.26. Nec iteratus legitur: sicut nec olim Circumcisio iteranda fuit, cui successit Baptismus. b Et de Sacramentis iudicandum & sentiendum est ex verbo Dei: sed contrà Eph. 4.5. dicitur, *Vnus Dominus, vna fides, vnum Baptisma.*

b Gen. 17. 14. 1. Cor. 10. 2.

2. Quia legitima Dei Inuocatio semel in Spiritu & veritate peracta, nullo vnquam tempore pro irrita haberi debet. c

c Matt. 28. 19. 20.

3. Quia Baptismus Sacramentum est Regenerationis: satis est autem semel regeneratum, & ingressum esse in Ecclesiam, siue in Regnum Dei: Nam quemadmodum carnaliter semel natus, iterum nasci non potest: sic spiritualiter semel à Deo natus, iterum nasci non potest. Aug. vt generatio carnalis vna est: sic etiam Regeneratio spiritualis vna est. Sicut contra, Ideo repetendum est Sacramentum Cœnæ, in quo nutrimur carne & sanguine Christi, quia alimentum sæpe resumendum est.

In Ioh. Tract. 11. 12.

Sed etiam quos semel Deus elegit, & adoptauit in filios, nunquam reprobat: sunt enim eius dona ἀμεταμέλητα, Rom. 11.29. Et quisquis semel Christo verè datus est, quamuis interdum deflectat, nunquam tamen foras eiicitur, Ioh. 6.37. Et infidelitas hominum fidem

Dei

Dei euacuare non poteſt, Rom. 3. 3. Quod autem ad Apoſtatas attinet, qui in vniuerſum deficiunt à fide: *impoſſibile eſt τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας eos qui ſemel illuſtrati fuerint*, ſcil. baptizati, (nimirum qui poſt Catecheſim, Chriſtianiſmum profeſsi fuerint, & Baptiſmo allecti Eccleſiæ) *ſi prolabantur* (ſcilicet in vniuerſalem ἀποστασίαν à Chriſto:) *denuo renouari ad Reſipiſcentiam*, & proinde Renouationis gratiam in iis obſignari denuò Baptiſmi Sacramento, Heb. 6. 4. 6. vt hinc colligunt Damaſcenus, & alij Patres.

4. Quia Baptiſmi ſignificatio, vis, vſus, & fructus, non eſt certi alicuius momenti, aut præteriti temporis tantum; ſed futurum ſpectat, & per omnem hominis baptizati vitam durat *a*. Nam quod Paulus Rom. 3. 25. ait, Chriſtum factum eſſe nobis Propitiatorem in remiſsionem delictorum præcedentium, non excluſiuè dictum eſt, ſed datum eum à Patre ſignificat miſeris peccatoribus, qui conſcientiæ cauterio vulnerati ad Medicum ſuſpirant: non iis qui licentiam ex impunitate aucupantur. Et quemadmodum Dauidi poſt lapſum non fuit opus noua Circuncisione, ſed eius duntaxat recordatione ad Pœnitentiam agendam: ſic lapſis poſt Baptiſmum, non eſt opus Baptiſmi repetitione, ſed eius recordatione ad ſeriam Pœnitentiam: quia ſemel acceptus Baptiſmus Pœnitentiæ in Remiſsionem peccatorum, manet perpetuum teſtimonium & pignus fœderis cum Deo initi, & perpetuæ illius ablutionis, quâ habemus in Chriſti ſanguine *b*. Atque ita ſæpe in memoriam reuocandus eſt, ad peccatorum noſtrorum remiſsionis fiduciam, magis magíſque in mentibus confirmandam: ſemper enim manet veritas promiſsionis ſemel factæ, *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit*, Nos extenta manu ſuſceptura reuerſos: vt Chriſtus etiam vtitur futuro tempore.

a Rom. 6. 2. & ſeq.

b Marc. 1. 4. Luc. 3. 3.

Rectiſsime dixit Hieronymus, poſt naufragium humanæ naturæ, duas tabulas ſalutis hominibus datas eſſe, Baptiſmum, & amiſſa prima tabula, Pœnitentiam.

Vt Iuriſconſulti inquiunt, *Cum grano ſalis dicta authorum intelligenda ſunt.* Sic recte quidem contra

Nouatianos, ambiguum dictum hoc vsurpari possit, quòd post Baptismum, Pœnitentia reliqua sit dolentibus propter peccata. Sic Iohannes reuocauit Adolescentem, qui dux latronum factus fuerat: sic Ecclesias in Asia ad Resipiscentiam inuitat, Apoc. 2.5.16. *a* Et Paulus Galatas post Baptismum lapsos reuocat ad gratiam promissionis Baptismi: *b* sicut & Corinthios. *c*

Euseb. hist. Eccl. l.3.c. 23.
a *Et 3.3.19.*
b *Gal. 3.27.*
c *1. Cor. 12. 13.*

Sed absurda est sententia, si intelligatur quod prima tabula, 1. Baptismus, seu gratia & remissio peccatorum, accepta in Baptismo, penitùs amittatur, vt volunt Pontificij, sed per contritionem sufficientem, Confessionem Auricularem, & Satisfactionem propriam, denuò impetretur: Contrà enim, fœdus Dei est perpetuum, & immutabile, Isa. 54.8.10. Et Oseæ 2.19. *Desponsabo te mihi in æternum.* Cuius testimonium est, Baptismus semel acceptus.

Est-ne Baptismi externi vsus liber seu ἀδιάφορον, vt vel vsurpari, vel securè, & sine dispendio salutis omitti possit. An verò necessarius?

Necessarius est Ecclesiæ Christi, & Infantes Christianorum oportet baptizari: sed κατά τι, propter mandatum Dei, quando nondum baptizato eius copia datur: & si non detur, illum saltem expetere, & pro virili procurare debet: Tamen non est ita simpliciter, præcisè & absolutè necessarius, vt sine eo ex hac vita decedentes, præsertim Infantes Christianorum, salui esse nequeant, vt credit tamen Aug. & ij quoque qui Baptismum faciunt primum salutis limen: ac proinde à salute excludunt, omnes Baptismi expertes, etiam vbi Baptismi nullus contemptus interuenit.

De Nupt. & Concup. l.2.c.17. & 18.

Nos verò ingenuè fatemur eam non esse nostram sententiam. Quia sic maxima fit iniuria gratiæ Dei, & virtuti fœderis ipsius, quo pollicetur se fore Deum fidelium & ipsorum sobolis, atque extenturum suam misericordiam ad mille generationes vsque, Exo. 20.6.

2. Quia absurdum esset Infantes olim magno numero mortuos ante octauum Circumcisionis diem, ante quem non poterant circuncidi ex lege Dei; vel eos qui in deserto annis quadraginta non sunt circuncisi: vel infantes Christianos, olim ante festa Paschatis &

Pente-

Pentecostes (quibus festis olim in Ecclesia Baptismus administrabatur) sine Baptismo aquæ nulla ipsorum culpa vita defunctos: & quidem & hos consortes fœderis, & illos exortes salutis existimare. Quæ etiam crux conscientiæ, parentibus fuerit, si mors infantes anteuerterit, priusquam Baptismo offerri potuerint. Ad hæc, Cur infans culpam alienam luet? Imò est hæc Doctrina Thomæ, Túc Infantes baptisari Baptismo flaminis, quum non possunt Baptismo fluminis. *3. parte. q. 68. 4. 2.*

3. Non causæ, sed testimonia & sigilla tantùm nostræ salutis sunt Sacramenta, nec gratiam per se conferunt. Nec ipsa signi sacri priuatio, sed illius contemptus aut negligentia quæ est ex parte parentum, infantibus potest esse fraudi.a *a Exod. 4. 24. Iosue 5. 4. 5.*

4. Latro conuersus, Baptismo quidem visibili caruit, sed tamen re signata, seu inuisibili Baptismo non fuit destitutus. Idem ergo de Infantibus dicendum, qui baptizari non potuerunt. Nam illud Genes. 17. 14. Qui non fuerit circumcisus, exscindatur de populo Dei, de adultis dictum fuit, Sensus ergo fuit, Qui noluerit circumcidi. Idem etiam de eo sentiendum, qui non fuerit baptizatus, i. qui noluerit baptizari. *Aug. cōtra Donat. l. 4. c. 22, 23.*

Quod etiam dicitur Ioh. 3. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non intrabit in Regnum cœlorum*, (Quem locum mordicùs vrget Aug. vt concludat, qui sine Baptismo decedunt, non intrare in Regnum Dei:) non de Infantibus, qui non sua culpa, sed morte præueniente, Baptismum recipere non potuerint: sed, vel de modo ordinario, qui non debet negligi quando haberi potest, vel de Baptismo qui non reipsa, saltem voto suscipi debet: vt exponit Thomas: & vt Ambrosius de Valentiniano ait, *Eum fuisse baptisatum voto & voluntate, licet non reipsa per aquæ lauacrum:* veniebat enim ad Ambrosium, vt baptizaretur, sed in itinere extinctus est: vel de aqua, non quæ est Elementum, sed aqua viua, quæ Spiritus est, i. de virtute & efficacitate Spiritus Sancti, quæ in anima id facit, quod aqua in corpore, intelligi debet, vt idem nomine Aquæ, & Spiritus intelligatur: Eadem locutione cum illa quæ habetur Matth. 3. 11. *Qui sequitur me, ille est qui baptizat in Spiritu Sancto & igni*, i. Spiritu, qui in Regeneratione ignis officium, naturámque habet: cuius quidem Spiritus *p. 3. q. 68. 2. lib. de Vita Valent.*

Baptismus, ad salutem absolutè necessarius est.

An citra Exorcismum, id est Satanæ & dæmonum adiurationem & exsufflationem: Baptismus est administrandus?

Ἐξορκίζειν est aliquem adiurare per sacra, vt per Deum, per Christum, vt aliquid dicat, aut faciat: quod vulgò cõiurare dicitur, vt Matth. 26. 63. Pontifex ad Christum. Ἐξορκίζω σε *per Deum viuum vt nobis dicas, si tu es Christus.* Contrà Act. 19. 13. filij Sceuæ adiurabant Diabolum per Iesum quem Paulus prædicabat: Inde Exorcistæ, & Exorcismus verus: Quod donum fuit peculiare Spiritus Sãcti, quo Apostoli primò, & alij fideles ab Arreptitiis pellebant dæmones, vt in Actis legimus: & in Euangelistis inquit Christus, *Dæmonia eiicient*, Marc. 16. 17. Sed extra Baptismum, vt videre est ex Tertull. Apologetico.

Retinendus igitur non est. 1. Quia Christus cùm instituit Baptismum, non iussit quenquam exorcisari. 2. Quia Diabolus pellitur per Christum in ipso Baptismate: Nam Cyprianus, *Sicut Scorpij & Serpentes, qui in sicco praualent, in aqua præcipitati, praualere non possunt, aut sua venena retinere: sic & spiritus nequam, permanere vltra non possunt, in quo baptizato & sanctificato incipit Spiritus Sanctus habitare.* 3. Quia Apostoli eum citra Exorcismum administrauerunt. 4. Nec Energumeni, id est obsessi à Diabolis, aut Pagani dæmonum cultores, baptizari debent, sed ij tantùm qui sancti & consortes fœderis gratiæ, & membra sunt Christi, quos Diaboli potestati subiectos dicere absurdum est. 5. Præterea munus illud Exorcisandi cum miraculorum dono coniunctum, temporarium fuit: quale illud quod multi ægroti, oleo à presbyteris Ecclesiæ vncti addita Inuocatione nominis Christi, sanabantur *a*, donec religio Christiana per totum orbem propagaretur. 6. Quia cùm pueri circunciderentur, nunquã adhibiti sunt Exorcismi.

Epist. ad Magnum.

a Iacob. 5. 14.

Quòd verò aliquando ante Baptismi susceptionem, Pagani qui baptizandi erant, contestabantur corã Ecclesia sub Antistitis manu, vt ait Tertull. se renuntiare Diabolo, & pompæ, & Angelis eius, publicum Pœnitẽtiæ in adultis fuit testimonium. Exsufflatio etiam illa complosis manibus fiebat à Baptizando, in Satanam, qua significabat se execrari Satanãm, & eius regnum. At in Papatu, fit à bapti-

l. de Cor. militis. & contra Marcionem l. 7

baptizante, in faciem baptizandi infantis. Vana igitur, & reiicienda est.

Est-ne Sponsorum, quos susceptores, & Compatres, Patrinos, & Matrinas vocant, vsus necessarius?

Nec necessarius est, quia expressè non præscribitur in Scripturis, nec simpliciter reiiciendus. 1. Quia ortus est ex imitatione Baptismi Catechumenorum, qui baptizandi, non solùm de fide interrogati, ipsi respondebant, sed fidei suæ veluti testes & sponsores dabant. 2. Non pugnat cum Scripturis. 3. Vetustissima est consuetudo in Ecclesia. 4. Habet nihil iniqui, aut inhonesti. 5. Ex Charitate proficiscitur. 6. Hoc ita cedit in vtilitatem, & salutem Infantis, vt nemini sit fraudi. 7. Totum hoc ad ædificationem Ecclesiæ facit. 8. Vt ad facilem partum in generatione carnali adhibetur obstetrix: sic in spirituali generatione Baptismi aliquis adhibetur, qui fungatur vice Obstetricis, & Pædagogi in iis quæ pertinent ad fidem & vitam Christianam.

Sed demum ij sponsores deligendi sunt, qui quod de sancta Infantium educatione spondent, & satis norint, & probabiliter, cùm opus fuerit, præstare possint.

Cur in Baptismo, Infantibus nomina imponuntur?

1. Quia id olim in Circuncisione fieri cõsueuerat a. 2. a Luc. 1. 59
Vt significetur nos tum demum nomen & celebritatem apud Deum consequi, cùm renascimur, & nos iam nouos homines factos (filios Dei videlicet) abiecto priori nomine, quo filij iræ appellabamur. 3. Vt quoties nominis nostri recordamur, simul etiam de fœdere & promissione Dei, de Baptismo, ac eius significatione, officio denique nostro cogitemus, vt quoniam in Christi Iesu mortem baptizati sumus, simul etiam cum eo moriamur peccato, & ad vitæ nouitatem resurgamus: vt denique in Christi militiam adscripti, eius auspiciis, subque eius signo fortiter dimicemus aduersus hostes eius.

Qualia imponi debent nomina?

Initiò imposita fuerunt nomina, vel ex rerum euentu, vt

Isaac,Iacob:vel ex Prophetico instinctu, ad notandum aliquod arcanum Dei opus: vel in rei alicuius prateritæ memoriam,vt Adam,Israel: vel futuram significandam,vt Eua,Abraham,Iohannes.

Nunc in tanta nominum copia, etsi indifferens per se est,quo quis nomine appelletur: quando nomina ad hominis salutem nihil faciunt: piè tamen & vtiliter delectū à fidelibus in hac parte habendum, nemo sanus negabit, vt scilicet filiis suis imponant nomina: non communia, quæ sunt professionis,aut officij: non peregrina,insueta, profana, ignota, ἄσημα:sed propria,vsitata,sancta,cognita,καὶ εὔσημα,quæ doctrinę & admonitionis vice illis sint, vel eorum quorum pietatem nobis Scripturæ prædicant, quæ ad illorum imitationem nos prouocent: vel saltem maiorum nostrorum, aut aliorum quorum nomina nulla polluit idololatria,& eiusmodi, quæ nos de pietate, vel vitæ Innocentia, vel Dei beneficiis admoneant: non autem alicuius mali Exempli memoriam in mentem reuocent,& ab hominibus sceleratis, & sanguinariis sint desumpta,quorum memoria piis meritò inuisa esse debet.a

a Luc.1.54 Oseæ2. 17. Ps.16. 4.

Estne maior docendi Euangelium,quàm baptizandi functio?

Est:nam Christus qui docendi munere functus est, baptizasse non legitur vsquam b.Et Paulus paucos admodū baptizauit.*Non enim*,inquit,*misit me Dominus* (scilicet peculiariter & præcipuè) *vt baptizarem*, *sed vt Euangelizarem*, 1. Cor.1.17.Et Petrus c,Cornelij familiam non ipse baptizauit, cùm præsens esset, sed baptizari iussit. Stulte igitur qui Sacramentis, augustis alioquin & sacrosanctis,plus nimium tribuunt.

b Ioh. 4.2.

c Act.10. 48.

Quid differunt,& commune habent Baptismus, & Cœna Domini?

1. Differunt,tum signorum, tum actionum,& proximorum finium *ratione*. Nam in Baptismo adhibetur aqua,& foris peragitur aspersio,intus verò aspersio internа sanguinis Christi. Ac eius finis proximus & principalis,est ablutio peccatorum,& adoptio in filios Dei, seu insitio in Christum,& ipsius Ecclesiam. In Cœna autem adhibetur panis,quem frangimus & manducamus,& similiter

nè com-

nè communio corporis Christi: adhibetur item poculũ, è quo bibimus, & fit communio sanguinis Christi: ac finis denique Cœnæ Dominicæ, est alimonia spiritualis interni hominis: quæ est Differentia specifica, qua Cœna differt à Baptismo.

2. Differunt *vsu*: nam Baptismi Sacramentum, iterandum non est: sed frequens & religiosus vsus Eucharistiæ, seruire debet mortis Domini commemorationi.

3. Differunt *Subiecto*. Baptismus enim puerorum est, licet eius vsus, ad adultos etiam pertineat. Cœna autem Domini propriè adultorum est.

Tamen in his conueniunt, quòd idem est vtriusque genus, author, vtrunque constat duabus partibus, Re terrena & cœlesti: idem finis generalis: eadem res significata: in vtroque enim Christi communio obsignatur, vtrumque est sigillum fœderis & promissionis gratiæ: par est vtriusque dignitas: nam in Baptismo testatur Paulus, nos Christi insititios fieri: & Christum induere a: sed vnum, proponit Christum lauacrum, sub signo aquæ: alterum proponit Christum cibum, sub signis cibi & potus. a Rom. 6. 7. 5 Gal. 3. 27.

Annon Sacramentum alterum altero præstantius est?

Non τῷ εἶναι, id est non eo quòd in Baptismo recipiamus duntaxat dona siue gratias Christi, non autẽ ipsum Christum: In Cœna verò Corpus & Sanguinem Christi, etsi non omnes, gratias eius (vt volunt Aduersarij) recipiant; quia idem vtriusque finis, seu τὸ δι' ὃ τέλος: qui est etiam forma, nostra videlicet cum Christo consociatio seu coniunctio, quæ tam in Baptismo, quàm in Cœna obsignatur. b b Eph. 5. 6. 1. Cor. 10. 16 17.

Sed τῷ λόγῳ tantùm, id est ratione quadam siue respectu, tum principij seu ortus nostri in Christo, tum augmenti seu nostræ in eodem conseruationis. Quatenus enim magis quiddam est gigni, quàm ali, eatenus Regenerationis Sacramentum præponi potest Nutritionis Sacramento, videlicet Sacræ Cœnæ. Sed quatenus præstantius quiddam est, ali & foueri ad æternam vitam, ne vnquam desinas esse homo renatus, eatenus sacra Cœna Baptismo anteponi debet.

Quum autem tota vtriusque dignitas pendeat à re si-

gnificata, videlicet à nostra cum Christo cõmunione, etsi eam Baptismus lauacri, Eucharistia alimoniæ modo cõmendet, præstat tamen collationem hactenus moderari, nequid alteri derogetur. Nam Aqua Baptismi, prædicatione Sacramentali, non minùs est sanguis Christi, quàm
a 1. Pet. 1.2. vinum Domini in sancta Cœna, est sanguis Domini a: & non minùs est, in Baptismo Christo inseri, cum eo crucifigi, mori, sepeliri, resurgere, Christum induere, quàm in Eucharistico epulo, carnem eius edere, & sanguinem eius bibere. Et denique vnus idémque Christus in Baptismo, vt lauacrum, vt ingressus in domum Domini, vtque vestitus: in Cœna verò vt cibus & potus, fide magis magísque percipiendus proponitur.

Quinam sunt fines Baptismi?

Duo sunt: prior, vt fidei nostræ apud Deum: posterior, vt confessioni nostræ apud homines seruiat. Idque prior. 1. Quia pingit mortem, Sepulturam, & Resurrectionem Christi, de Remissione peccatorum docet, eandémque vt
b Act. 2. 38 & 22. 16. diuinum sigillum credentibus obsignat. b

2. Est Documentum Mortificationis, & Renouationis nostræ naturæ, quam Christus se in nobis, per Spiritū suum efficere, & effecturum esse testatur, in hac quidem vita imperfectam, veruntamen tantam, vt peccatum in nobis habitans, non dominetur seu regnet, sed per gra-
c Eph. 5. 26 Tit. 3. 5. 6. Rom. 7 toto cap. tiam Spiritus Sancti, in dies magis ac magis mortificetur c. 2. Cor. 4. 16. *Internus homo renouatur in dies.*

3. Symbolum est vnionis, atque societatis nostræ cū Christo, vt sciamus nos Christo tanquam membra capiti vnitos atque consociatos esse, ac proinde iam esse omnis bonorum eius, & tandem hæreditatis illius vnà cum ipso participes fore, 1. Cor. 12. 13. *In vnum corpus baptizati su-*
d Gal. 3. 26 27. *mus* Ideo Paulus d nos esse filios Dei ex eo probat, quia *Christum in Baptismo induimus*, hoc est, quia testimonio Baptismi, cum Christo Filio Dei coniuncti sumus.

4. Est Organum, quo ampla Spiritus Sancti effusio super nos, cum ipsius donis, fide, spe, & Charitate, & aliis virtutibus communicatur, Tit. 3. 6. *Per lauacrum & Renouationem Spiritus Sancti, quem effudit in nos abundè*: si-
De Bapt. paruulorū c. 26. cut ait Augustinus, *Per Baptismum facti membra Christi: de plenitudine eius omnes accepimus*, Ioh. 1. 16.

5. Admonet nos debere fieri conformes imagini filij Dei, qui caput est nostrum, tum in cruce ferenda, morte, & sepultura: tum in liberatione, Resurrectione, & gloria olim sequutura *a*. a Rom. 8. 29

6. Ad Innocentiam, Charitatem erga Sanctos, ad perpetuam nostri mortificationem, seu Resipiscentiam, & vitam in gloriam Dei formandam excitat *b*. b Rom. 6. 4

7. Seruit fidei nostræ πληροφορία, & confirmationi: cōsolationi item in Tentationibus, eò quòd testimonium sit, quod Deus placatus sit nobis; per filium, in quem insiti sumus per Baptismum, cuius merita & beneficia ad nos pertineant, in quo adoptati simus in filios Dei, & quod Pater nos velit regere suo Spiritu, eripere à morte æterna, & tandem vita æterna donare.

Anne per Baptismum omnia hæc beneficia, æqualiter ab omnibus qui illum suscipiunt, percipiuntur?

Non: quia non sunt omnes æquales. Incorporatio enim, siue insitio in Christum, & quæ ex ea sequuntur beneficia, reprobis (licet aqua baptizentur,) nequaquam reipsa conferuntur, (etiamsi verè offerantur,) sed Sacramento tenus. Deus enim eos tantùm efficaciter vocat, iustificat, regenerat, & glorificat, quos etiam ad hæc elegit, & prædestinauit, Rom. 8. 3. Electi verò tam infantes quàm adulti, siue in Baptismo, seu ante Baptismum, æqualiter Christo incorporantur, & imputatione iustitiæ, remissione peccatorum, & iure vitæ æternæ donantur: sunt enim omnes ex æquo Filij Dei.

At Regeneratio non æqualiter in omnibus fit: donáque Spiritus, Fides, Spes, & Charitas, non æqualiter omnibus donantur, aut ab omnibus recipiuntur, sed secundū Dei beneplacitum: sicut docet Parabola de Talentis *c*. Et Eph. 4. 7. Vnicuique data est gratia pro mensura doni Christi: & videmus Regenerationis Effecta in aliis plura & maiora, in aliis pauciora & minora. c Matt. 25. 15.

Quis alter finis Baptismi?

Vt confessioni nostræ apud homines seruiat, quatenus

est veluti Symbolum καὶ σύνθημα quoddam militare, seu tessera & nota, qua palam, testibus hominibus, & Dei Angelis, profitemur, nos visibili Ecclesiæ Dei accenseri, & incorporari, & Christo nomen dare, & militare velle: id scilicet protestamur, nos in vnius veri Dei, Patris, Filij, & Spiritus Sancti cultum, seu in vnam religionem cũ Christianis omnibus consentire, & ab omnium Gentium sectis, quæ verè non inuocant Deum, sicut in Verbo suo se patefecit, alienos esse, quæ nostra confessio ad Dei gloriam pertinet.

Qui Effectus Baptismi?

Salutarium Christi donorum, & iustitiæ nostræ coram Deo obsignatio: & bonæ conscientiæ apud Deum stipulatio, Dei quidem offerentis & promittentis gratuitam salutem propter Christum: conscientiæ verò respondentis & accipientis fide, promissam gratiam: vnde oritur tranquillitas conscientiæ apud Deum: quem statuit sibi reconciliatum, per Resurrectionem Iesu Christi. *a* Et denique certa spes introitus in regnum cœlorum.

a 1. Pet. 3. 21.

Manétne, an verò tollitur omne peccatum in Baptismo?

Manet actu, propter statum naturæ, quoad morbum siue radicem peccati, & materiam ipsam: sed tollitur propter statum personæ, quoad reatum siue formam, quæ nõ imputatur fidelibus: nihil enim est damnationis iis qui sunt in Christo Iesu, Rom. 8. 1. hoc est condonantur peccata omnia in Baptismo, & Originale, & Actualia *b*. Vide Ambrosius, *Gratia Dei in Baptismo gratis omnia condona*: Et, *Tollitur in Baptismo Concupiscentia, non vt non sit, sed ne obsit.* Deinde quotidie magis ac magis mortificatur *c*, donec tandem in morte penitùs conficiatur & tollatur.

b Ezech. 36 25. Zach. 13. 1. Marc. 1. 4. 1. Cor. 6. 11. Heb. 10. 2. Ad Rom. 11. Glossa ad Rom. 6.

c Rom. 6. 6. 12.

Falluntur ergo qui per Baptismum in eandem iustitiam, & naturæ puritatem, quam Adam habuit ante lapsum, nos in hac vita restitui putant. Relinquitur enim peccatum, vt inhabitet in eo qui per Baptismum consequutus est remissionem omnium peccatorum *d*: verùm non vt regnet, sed vt renatus illud tanquam hostem, victum & vinctum vexet, affligat: & sicut de Adonibeseco ab Israelitis expugnato legimus *e*, eius manus & pedes praecidat,

d Rom. 7. 17 18.

e Iudic. 1. 6

cidat,& mortificet, donec penitùs illud trucidet.

2. Manent etiam, sublata gehennæ pœna, afflictiones huius vitæ, non ad τιμωρίαν, sed ad δοκιμασίαν, exercitium, & maiorem nostram gloriam, vt iis peccatum inhabitans mortificetur, & fides nostra, atq; pietas, exerceatur, & augeatur: sicut dicitur Iudic. 3. 1. *Hæ sunt Gentes quas Dominus dereliquit, vt erudiret in eis Israelẽ.* Et ne mẽbra dissimilia sint capiti, cui sunt incorporata, Rom. 8. 17. *Siquidem compatimur, vt & conglorificemur.*

Quis Vsus legitimus Baptismi?

Si eum referamus ad eos fines, ad quos est à Christo institutus, vt scilicet in vno Christo quæramus, & fide accipiamus Remissionem peccatorum, Renouationem naturæ nostræ, & hæreditatem cœlestem: Baptismum autem ipsum accipiamus, tanquam diuinum illorum beneficiorum testimonium, quod per totam vitam fidem nostram erigat, testetur ad nos pertinere promissionem gratiæ, & remissis peccatis receptos nos esse in gratiam, simúlque moneat, nos ea lege baptizatos esse, vt in nouitate vitæ ambulantes, ad vitam æternam tendamus.

Quis fructus Pædobaptismi?

Seruit parentum cõsolationi, Nam signum puero communicatum, velut impresso sigillo, promissionem pio parenti factam confirmat: quòd Dominus non illi modò, sed semini eius, in Deum sit futurus. Vnde pectus eius non vulgari lætitia perfunditur, & ad prædicandam benignitatem Dei accenditur.

Deinde puerorum institutioni, vbi adoleuerint, quando ad serium Dei colendi studium stimulantur, à quo solenni Adoptionis symbolo, in filios accepti fuerint, antequam eum per ætatem agnoscere patrem possent.

Quæ sunt Repugnantia?

Error Pontificiorum. 1. Qui Iohannis Baptismum ab Apostolorum Baptismo, diuersum esse statuunt. 2. suis additamentis olei, salis, mellis, sufflationis, sputi, si-

gnaculorum crucis, Cereorum accensorum, puram & simplicem Institutionem Christi inficiunt. 3. Interrogationibus de fide, & nuntio Satanæ misso, λειτουργίαν Baptismi adultorum, pariter & Infantum confundunt. 4. Baptismum omnibus baptizatis, tam fidelibus, quàm infidelibus per se, & ex opere operato, i. ipsa Baptismi actione conferre gratiam, iustificare, remittere peccata, sanctificare, & saluare dicunt. 5. Eundem infundere, & imprimere animæ signum, quem Characterem vocant, qui non possit deleri: quo etiam in Inferno Christianus à Iudæo & Gentili discernatur, recenti hominum commento confirmant. 6. Baptismum aquæ, absolutè ad salutem necessarium esse, & omnino neminem absque Baptismo seruari posse. 7. Exorcistæ & Baptistæ officia confundunt: & Exorcismis adhibitis, cacodæmonem ex eo eiicere satagunt, qui si dæmoniacus foret, baptizandus non esset. 8. Mulieribus in fictitio casu Necessitatis, Baptismi λειτουργίαν concedunt: & si puer viuat, iterum Ministro offerunt, vt baptizetur. 9. Vim diuinam ipsi aquæ, vel ritibus Baptismi insitam esse somniant. 10. Aquam Baptismi exorcisant, & magicè consecrant pridie Paschatis & Pentecostes, cùm Apostoli aqua obuia vsi sint, Act. 8. 38. in Baptismate Eunuchi. 11. Trinam mersionem, vt necessariam requirunt. 12. Infantes qui extinguntur aute Baptismum, priuatos conspectu Dei, & vita æterna, in peculiari limbo seu loco collocant, in quo nec bene, nec malè habeant: vbi habeant pœnam damni, sed non sensus: nec cum reliquis Christianis, in Cœmiterio, seu Polyandrio benedicto, sed extra, nisi sint in vtero matris baptizati, sepeliunt. 13. Quosuis infantes ad Baptismum admittunt. 14. In nomine Sanctæ Trinitatis, Campanas baptizant, & quidem maiori cum pompa, quàm homines baptizentur: Campanas enim non licet baptizare, nisi Episcopis, cùm homines baptizare apud ipsos liceat, etiam mulierculis: & eis nomina imponunt alicuius fœminæ, dicendo, Margareta, vel Paulina, Ego te baptizo in nomine Patris, &c. Et earum consecratarum, & sic baptizatarum, tinnitu, Cacodæmones, hostiles exercitus, insidias hostium, tempestates, grandines,

dines, procellas, turbines, importuna ventorum flamina, tonitrua, & noxia fulgura fugari, flammas & ignes extingui, mortuos etiam recreari fingunt. 15. Inter baptizatum, parentes, liberos, cognatos eius: & susceptores, parentes, liberos, & cognatos liberorum, spiritualem cognationem fingunt. 16. Copulationem physicam, *συνουσίαν* signi, & rei significatæ, id est aquæ, & Spiritus, similiter statuunt. 17. Baptismum inferiorem, votis monasticis indicant. 18. Eundem peregrina lingua administrant.

2. Falsum dogma *eorum*, qui statuunt Baptismo cōsignari duntaxat præteritorum peccatorum remissionem: vnde factum, vt multi ex veteribus, non bene Baptismum in vltimum vitæ tempus distulerint.

3. Error *vulgi*, qui pro Infante sibi nato, Pastori Ecclesiæ dicunt, Deus mihi dedit Ethnicum, peto vt eum facias Christianum, cùm Baptismus non faciat Christianum, sed significet.

4. Error *eorum* qui Baptismum dignitate & vsu, Eucharistia multò inferiorem esse contendunt: & in Cœna Domini solùm, non etiam in Baptismo, nos Christi participes fieri dicunt.

5. *Æthiopum*, qui Abyssini dicuntur, qui non contenti aquæ Baptismo, insuper tinctos à se statim igne inurunt: vt Seleucus & Hermias Galatæ, qui (vt refert Augustinus) non baptizabant in aqua, sed in igne: Ignis vocem, in dicto Ioh. Baptistæ, Matth. 3. 11. *Qui ponè me venit, ipse vos baptizabit Spiritu Sancto, & igne*, propriè intelligentes: quę translatitiè accipitur, pro vi Spiritus Sancti purgante & illustrante hominum mentes, cùm de interiore Baptismo agatur. *De hæres. 5. 59.*

6. Quarundam *Gentium* Orientalium, & Meridionalium, quæ simul baptizant, & circuncidunt suos puerulos.

7. *Donatistarum*, qui vim ac pretium Baptismi metiuntur Ministri dignitate.

8. *Anabaptistarum*, qui ab Idololatris, in Papatu baptizatos, rebaptizandos vrgent. Tum *Catabaptistarum*, qui Infantes baptizandos esse negant: & Ba-

ptismum, signum tantùm professionis Christianæ esse volunt.

9. Error Marcionis, qui vni & eidem, post lapsum aliquem enormem, docuit secundò ac tertiò Baptismum dandum esse. Et Ἡμεροβαπτιστῶν, qui propter quotidianos lapsus, etiam quotidianum Baptismum introduxerunt.

10. Peccatum *eorum*, qui agnita Euangelij veritate, falsis Pastoribus in Papatu baptizandos tradunt suos liberos.

LOCVS XLVIII.

De Cœna Domini.

Quî appellatur alterum Noui Testamenti Sacramentum?

ΔΕῖπνον κυριακόν, id est Domini nostri Iesu Christi *Cœna a*: Respectu, tum temporis quo primum instituta fuit: nimirum vesperi, seu nocte præcedente eum diem quo Christus crucifixus est: tum rei ipsius propter quam instituta est, quia est conuiuium sacrum, non ventris sed mentis à Domino institutum. Et *Dominica* dicitur, ab authore vel etiam à fine. Nam & à Domino instituta, & in eius memoriam celebratur: vel etiam à tempore, quòd diebus Dominicis celebrari consueuisset *b*.

a 1. Cor. 11. 20.

b Act. 20. 7

2. Κλάσις τοῦ ἄρτου, id est *fractio panis c*, sed κατ' ἐξοχὴν & συνεκδοχικῶς. Sumitur enim alibi in genere pro communi conuictu Luc. 24. 35. Vbi Christus agnoscitur à duobus discipulis *in fractione panis*. Et Act. 27. 35. Paulus in naui *fregit panem* ac edit, Et Eleemosynæ distributione Isa. 58. 7. *Frange esurienti panem tuum*, quia Iudæis qui non in spissis, vt nos, sed latis & minùs crassis panibus vtebantur, mos fuit cibi sumptionem à panis non scissione, sed fractione inchoare.

c Act. 2. 42 46. 36. & 20. 7. 1. Cor. 10. 16

3. Μετωνυμία effecti, κοινωνία siue *communio corporis & san-*

& sanguinis Christi a: quia vt ait Damasc. lib. 4. Orthodoxæ fidei cap. 14. *communicamus per ipsam Christo, & communicamus & vnimur ad inuicem per ipsam.* — a 1. Cor. 10. 16.

4. *Mensa Domini b*, Μετωνυμία Subiecti pro cibo & potu, qui in mensa apponuntur. Ex quo apparet Apostolos in celebranda Cœna Domini, non Altari, sed mensa vsos fuisse, Act 6. 2. Non est æquum nos derelicto sermone Dei ministrare mensis, non altaribus. — b 1. Cor. 10. 21.

5. A veteribus συνάξεις, propter conuentum qui fiebat ad celebrãdam Cœnam Domini, quia consociationi fidelium non distractioni seruire debet *c*: Est enim publica multorum συνηγμένων ἐπὶ τὸ αὐτὸ in vnum congregatorum Cœna, non vnius Sacrificuli ἴδιον δεῖπνον. — c 1. Cor. 11. 20. 21.

6. *Eucharistia* παρὰ τὸ εὐχαριστεῖν, τὸ εὐλογεῖν, i. propter gratiarũ actionem, sine qua celebrari Cœna nequit.

7. Ἀγάπη, *Charitas*, propterea quòd requiritur mutua inter communicantes dilectio; quamuis hæc vox fraterna Ecclesiastici conuentus, qui & fraternitas dictus *d*, conuiuia denotet *e*: Sic vocata, quòd ex collatis donis instruerentur, & quoddam testimonium fraternæ dilectionis dabant conferentes liberaliter in vsus pauperum: quò quidã referunt illud, Act. 2. 46. *Frangentes per domos panes*, Quibus conuiuiis soliti erant sacram Domini Cœnam subiũgere, vt liquet ex Act. 6. 2. 1. Cor. 11. 21. & Tertulliani Apologetico cap. 39. — d 1. Pet. 2. 17 & 5. 9. e Iuda versu 12.

8. Vocatur προσφορὰ *oblatio*, παρὰ τὸ προσφέρειν προεστῶτι τῶν ἀδελφῶν ἄρτον καὶ ποτήριον, & tum propter collectas aut donationes quæ fiebant in vsus pauperum: tum quia offerebatur Cœna non Deo, sed communicantibus, vt docet Iustinus in 2. Apologia pro Christianis, seu quia præses fratrum ἀναπέμπει αἶνον καὶ δόξαν τῷ πατρὶ τῶν ὅλων, inquit ibidem Iustinus, quæ illi est gratissima oblatio: nõ autem dicit offerri filium Patri à Sacerdote.

9. Sacrificium, hostia, & holocaustum: sed paulo liberiore & latiore significatione, idque propter preces & cõmemorationem hostiæ Christi semel peractæ pro nobis in cruce: sed figuratè; siquidem est monumentum illius holocausti & sacrificij vnici, quo verè expiati sumus: sicut Christus dixit corpus suum, Corporis sui Sacramentum: Alioquin Christus iubens discipulos accipere, non

autem offerre, non sacrificium, sed Sacramentum instituit.

Tractatu de Cœna Domini. 10. Dicitur à Cypriano *Sacramentũ omnia consummans*, quòd Ceremoniis legalibus, quarum præcipua fuit agni Pascalis vsus, finem imposuerit, & perfectionis nostræ in Christo contineat mysterium.

Missæ autem vocabulum pro ipsa Cœna Domini Scripturæ & Ecclesiæ Apostolicæ ignotum fuit.| Quod nonnulli ab Hebraica voce Missath deducunt, quæ tributum seu oblationem significat *a*. At non est verisimile: quia voces Hebraicę nonnisi per Ecclesiã Græcam, ad Latinam peruenerunt. At nusquam hanc vocem à Græcis Patribus vsurpatam legimus. Sed appellauit Græca Ecclesia Cœnam Domini λειτουργίαν, id est sacram functionẽ, eò quod dicitur in Actis cap. 13. 2. λειτουργούντων αὐτῶν, *ministrantibus ipsis*. Alij & verisimilius à Missione deducunt, veteres Patres remissam peccatorum, pro remissione dixerunt, vt Tertull. Sic loco missionis missam dixerint: vnde illud: *Ite, missa est*, sicut olim veteres Romani peractis sacrificiis, Hæc verba pronuntiari iubebant. I licet, *Missa est*; vt olim apud Græcos, Sacerdos functus ministerio sic renuntiabat, λαοῖς ἄφεσις, quasi populum missum faceret, Apul. lib. 11. metamorph. Alij vero Missam dici volunt, quasi transmissam, oblationem scilicet per Sacerdotem ad Deum. Quum vero Missa, quam Pontificij fingunt, esse oblationem peculiariter ad Sacerdotes pertinentem, pro remissione peccatorum, tum viuorum, tum mortuorum, toto genere differt à Cœna Domini, sicut à Christo est instituta, & horrendis idolomaniis referta sit, Missæ nomine deformari Sacram Cœnam indignum est, sicut nec eam *Sacramentum altaris* vocari conuenit.

a Deut. 16. 10.

lib. 4. contra Marcionem.

Quid est Cœna Domini?

Est alterum Euangelicum Sacramentum in Ecclesia Christiana adultis iam baptisatis & seipsos probantibus à iam iam morituro Christo institutum, in quo externa panis fractione, & vini in poculum effusione, repræsentatur & oculis fidelium quasi subiicitur, Crucifixio corporis & effusio sanguinis Christi pro nobis: & eorundem Elementorum prębitione, acceptione, fruitione, Remissio peccatorum

torum nostrorum parta morte Christi, interna corporis & sanguinis ipsius sumptio & fruitio spiritualis, atq; adeò cum Christo communio & plena nutritio in Christo & viuificatio, Et cum cęteris viuis ipsius membris consociatio significatur, confirmatur, & credentibus obsignatur, & tantorum beneficiorum memoria & gratiarum actio celebratur, ad frequentem; fidelium vsum commendatum, vt in fide & Charitate crescant.

Nam vt Baptismo renascimur, ita renati Cœna Domini alimur & nutrimur, & in Christo veluti alimur & educamur ad vitam æternam. Itaque cùm baptismus semel tantùm administretur, Cœna Domini sæpius vsurpanda est, quia per modũ cibi nobis in ea datur Christus: cibus autem & potus, quoniam abit in alimentum, sæpius est à nobis in vita sumendus.

Illius porrò definitionis archetypus est historia primæ Cœnæ Dominicæ à Paulo exposita *a*, & reliquis Euangelistis *b*. a 1. Cor. 11. 23. b Matt. 26 26. Marc. 14. 22. Luc. 22. 19.

Quæ est causa efficiens, princeps, Cœnæ Dominicæ?

Dominus ipse, qui solus Noui Testamenti testator & fœderis gratiæ author, & Deus Redemptor est, *in quo vno placuit Patri vniuersa recolligere* Eph. 1. 10. & qui est, *via, veritas, & vita*, Ioh. 14. 6. *Summus Sacerdos*, Heb. 3. 1. & *Rex æternus Ecclesiæ*, Psal. 2. 6. De quo solo Pater è cœlo clamauit, *hunc audite* Matth. 17. 5. à quo Cœna Domini ca dicitur, proinde fideliter à Ministris tradenda, reuerenter tractanda, nec additione, diminutione, mutatione peruertenda est. Nam 1. Cor. 11. 23. *Accepi à Domino* inquit Paulus *quod & tradidi vobis*, nempe, κατ' ἀποκάλυψιν Ἰησοῦ χριστοῦ, per reuelationem Iesu Christi, ad Gal. 1. 12. quũ raptus fuit in Paradisum seu tertium cœlum, etsi hoc nõ impedit quominus peculiaria plurima Christi dicta & facta ipsum ex Anania, tum ex aliis Christi discipulis αὐτόπταις, & ex Luca ipso cognouerit,

Quo tempore instituta?

Anno mundi 3995 ætatis Christi 33. Martij 24. quæ erat dies Iouis, vesperi, nimirum ea nocte qua proditus est Iudæis à Iuda *c*, instituta fuit Cœna Domini. 1. propter occasionẽ figuræ præcedentis, i. esus agni paschalis, seu legalis c 1. Cor. 11. 23.

Cœnæ solemnis & Sacramentalis, cuius loco Cœnam Euãgelicam substituit Christus, Luc. 22.14.19. vbi illa peracta, huius noua institutio expressis verbis subiicitur: & sic docet Apostolus 1. Cor. 5. 7. *Pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus.* Ex quo sequitur, vt Cœna Domini nostrum sit Pesach. Nam eadem vtriusque res significata, Christus nimirum, vera & immaculata hostia pro peccatis mundi, illic promissus, hîc exhibitus: Recordatio similis beneficij, illic liberationis ex seruitute Ægypti, & inductionis in terram promissam: hîc liberationis ex dira seruitute Satanæ & introductionis in vitam æternam.

2. Propter imminentem passionem & mortem, cuius beneficij in ea nobis præstiti memoriam hac Cœna proponere voluit.

3. Vt consummationem & abrogationem omniũ Sacramentorum & Sacrificiorum veteris Testamenti, adeoque ipsius agni Paschalis quem ante cum discipulis manducauerat demonstraret *a*.

a *Dan. 9. 24 27.* *Matt. 11. 13* *Gal. 3. 24.*

4. Vt significaret venisse se in plenitudine temporis. *b*

b *Gal. 4. 4.*

5. Vt Cœnam suam tantò magis commendaret, quam iam moriturus suis tam seriò commendauit, quia quæ vltimò dicuntur, maximè ab amicis recedentibus, magis memoriæ commendantur.

Anne cùm Christus cœnatus cœnatis discipulis vesperi Cœnam distribuerit, nobis manè & ieiunis eam agitare liceat?

Licet, quia Circunstantiæ temporis, sicut & accubitus, vestitus & numeri certi communicantium, non pertinent ad mysterium aliquod, neque sunt partes substantiales Sacramenti, neque expressum Dei mandatum habent, quia non dixit Christus, *Hoc facite* cœnati, aut sedentes, aut stantes, aut tot numero: Christus enim priùs comedit Pascha, quia voluit post vetera, noua instituere.

Manè autem commodiùs distribuitur Eucharistia. 1. Quia facilius est ea hora sacrum cœtum habere, quippe interdiu multa negotia incidunt quibus homines à sacris abducuntur. 2. Quia sumus eo tẽpore magis sobrij, & ad-

tem rebus eximiis percipiendis magis idoneam & attentiorem habemus.

Veteres tamen ieiunij tempore (quia totum diem precibus, concionibus, & hymnis sacris impendebant) sub noctem agitabant Cœnam Domini. Et Augustini tempore in multis Africæ Ecclesiis, vt ipse refert, die Iouis ante Pascha: vt magis Christi actio referretur, noctu atque post cœnam Eucharistia fidelibus dabatur. Sed hæc consuetudo per sextam Synodum, quæ habita est Constantinopoli in Trullo, sublata est.

An Cùm Christus celebraturus Cœnam ad lauandos Discipulorum pedes se demiserit, iisque dixerit, Ego vobis exemplum dedi, vt sicut ego feci, ita & vos faciatis: huic præcepto de lotione pedum communicaturi adstringimur?

Nequaquam: quia Christus non ideo lauit pedes Discipulorum, vt factum illud in specie omnino imitarentur; sed vt somniũ illud de regno politico Messiæ, de quo contendebant, eis excuteret, & in seipso perfectum humilitatis exemplum ostenderet: sicut alibi iussit, vt puluerem calceamentis excuterent, vt nec baculum, nec peram secum in via gestarent, vt nemini venienti obuiam salutem dicerent, vt ieiunantes caput vngerent: non vt ista ad restrictam verborum obseruationem reuocarent, sed vt hoc modo ad sublimiorem cogitationem atque intelligentiam reducerentur. Nec legimus Apostolos lotionem illam pedum obseruasse: sed istas lauandorum pedũ partes in regionibus illis calentibus, in quibus non tam bene vt nos calceati, incedunt, ad mulieres potiùs quàm ad viros pertinuisse, 1. Tim. 5. 9.

Qui συνεργοί, seu administri, seu causæ famulantes Cœnæ Domini?

Soli verbi Ministri legitimè vocati, quibus claues Ecclesiæ datæ sunt, dum suo munere in Verbi & Sanctæ Cœnæ λειτουργίᾳ & dispensatione ritè funguntur: *a nemo* a 1. Cor. 3.
enim sibi honorem vsurpat, sed qui vocatus est vt Aaron, 9. & 4. 1.
Heb. 5. 4. sed Filius Dei qui Ecclesiæ suæ non quidem Mat. 28. 19.
corporali, *b* sed tamen spirituali, ac nobis salutari præ- b Ioh. 16. 7.
sentia præsto adest, *c* eandem, vt symposiarcha adhibi- c Mat. 28.
tis suis Ministris ita celebrat, vt tam vere panem po- 20.

túmque vitæ, hoc est seipsum solus nobis exhibeat fide fruendum, quàm euidenter manu seruorum suorum illorum symbola, hoc est, pané quidem ore manducandum, vinum autem bibendum nobis exhibet, Ioh. 6.51. Panis qué ego dabo, caro mea est, quã ego dabo pro mũdi vita.

Quibus est instituta Cœna Domini?

Non omnibus promiscuè: Nam Matth. 7.6. vetat Sanctum profanis, & canibus & alienis à Christo exponi: sed iis qui ex aqua, & Spiritu regeniti sũt i. discipulis Christi, a quia his tantùm viuificæ carnis & sui sanguinis alimonii promisit, sicut & subministrat: & ad eos pertinet Sacramentum, ad quos pertinet promissio: vnde olim *Energumeni* & *Catechumeni*, qui nondum erant baptizati, & *Abstenti* & *Pœnitentes* concione habita egredi iubebantur, Diacono clamante, Exeunto Catechumeni & excommunicati: inde Catechumenorum Missa. i. Dimissio dicta est: & Græci dicebant Ἅγια τοῖς ἁγίοις. Sicut Apuleius lib. 2. refert Sacerdotem consueuisse, cùm esset sacrificia auspicaturus, ita dicere, τίς τῇδε, cui respondebatur καλοὶ κἀγαθοὶ, ac si diceretur honesti ac boni, cùm polluti & indigni abierint.

a *Matt.* 26. 26. *Luc.* 22.14. 1. *Cor.* 11.23

Quot partibus constat Institutio Cœnæ Domini?

Tribus. 1. facto Christi, quo materiam externam huius Sacramenti instituit. 2. Verbis eiusdem tum præceptiuis, tum ὁριστικοῖς, determinatiuis, facto adiūctis, quibus materiam & formam internam, adeóque finem declarat. 3. Legitima tum administratione, tum receptione ipsius Cœnæ Dominicæ.

Quid fecit Christus instituendo Cœnam?

1. Discubuit ad mensam cum Discipulis, non autē ad altare stetit, quia sacrum conuiuium, non Sacrificium instituebat *b*. Ex quo rursum non Sacramentum altaris, sed Cœna Dominica, vel Mensa Domini nominari debet: sicut à Paulo nominatur.

b *Matt.* 25 20. *Marc.* 14. 18. *Luc.* 22.14.

Deinde materiam accepit & instituit, nempe externa symbola duo tantùm, non plura, nec pauciora, panem videlicet, & poculum seu vinum in poculo. Actiones item sacras & Ceremoniales adhibuit. Nam circa vtrumque symbolum. 1. Gratias egit Patri. 2. Acceptum panem fregit. 3. Dedit discipulis: sic & poculum, seu vinum distribuit.

Annon

Annon Sancta Cœna duplex est Sacramentum, cum sit eius signum duplex?

Non: quia quodlibet signum per se seorsim non est Sacramentum, sed vtrumque iunctum: quoniam etiam inter nos vnicum est conuiuium, non multiplex, vbi tamen plures cibi & potus apponuntur. Duo enim signa illa, vnam Christi actionem nimirum totam alimoniam nostrã spiritualem declarant. Vnum enim dicitur non solùm quod simplex & indiuisibile, vel continuum est, sed quod perfectum est; & vnum perfectione est, ad cuius integritatem concurrunt omnia quæ requiruntur ad finem eiusdem, vt vnus homo suis partibus essentialibus constans.

Ergo hoc Sacramentum multa quidem est materialiter, sed vnum formaliter, & perfectiuè, in quãtum iis vna perficitur refectio, inquit Thomas parte 3. qu. 73. artic. 2.

At cur gemino symbolo vti nos voluit Christus?

Vt distinctis symbolis, cruentam & sanguinolentam mortem suam, & sigillatim quidem corporis sui traditionem, & sanguinis sui è suo corpore effusionem, pro peccatis nostris quasi ante oculos statueret, & menti nostræ imprimeret. Nam vt Bellarminus fatetur, de Sacramẽto Eucharistiæ lib. 4. cap. 22. Sola species panis non repræsentat exactè Christum, vt mortuum, nisi ab altera parte conspiciatur sanguis, vt effusus: & sola species vini non repræsentat sufficienter Christum, vt immolatum: non enim solus sanguis est victima.

2. Quemadmodum (vt August. ait Tractatu in Iohãnem 26.) in hac vita integra refectio seu nutritio corporũ cibo, qui est alimentum siccum, & potu, qui est alimẽtum humidum, constat: ita in Eucharistia sciamus nobis proponi Christum distinctè, vt escam & potum; neque deesse nobis quicquam putemus, quod ad integram alimoniam seu nutritionem nostram spiritualem pertineat: Sicque corpus & sanguinem Christi & beneficia traditione ipsius corporis, & effusione ipsius sanguinis parta, fide nobis applicemus: atque ita ipsum Christum totum quasi fide edamus & bibamus. Ioh. 6. 55. *Caro mea verè est cibus & sanguis meus verè est potus.*

Proinde vix semiplenam satisfactionẽ pro peccatis nostris, sed mancã seu dimidiatam nutritionis materiã nobis

in Christo relinquunt,& integritatem seu perfectionem huius Sacramenti tollunt, quicunque poculum à pane Eucharistico diuellunt, contra præceptum Matth. 19.6. Quod Deus coniunxit homo ne separet.

An-ne igitur peccant qui poculum à pane Eucharistico remouent?

Imò vehementer: quia ab instituto Christi recedunt & aliter euangelizant atque ipse & Apostoli eius fecerint. *a*

a Gal.1.9. 1.Cor.11.25.

2. Quia nefas est Testamento Christi aliquid addere aut detrahere Gal.3.15.

3. Quia plus fructus ex vtroque signo quàm ex vno ad fideles redit: & duo signa plenius significant & animum mouent: alioquin Christus inutiliter alterum signum adhibuisset.

Hom.8 in 1.Cor.11.

4. Quia inquit Chrysostomus. *Non est apud nos vt in Lege veteri, vbi alia partes ex victimis dabantur Sacerdotibus, alia verò cedebant offerentibus: sed nobis omnibus idem Christi corpus proponitur atque idem poculum.*

5. Quia Conciliis nihil aduersus verbum Dei statuere licet.

6. Quia etsi non teneamur semper facere quod præceptum est (vt quum baptismi, seu Cœnæ Domini copia non datur) quando tamen facimus, à Dispositione Dei non est discedendum.

7. Quia cùm ita liberi simus à multitudine Ceremoniarum, vt paucas, faciles atque perspicuas habeamus, intolerabile est si nec eas absque vitio præstare velimus.

8. Quia Agnus Paschalis, Manna & Sacrificia non fuerunt figuræ Cœnæ, sed Christi. Et 1.Cor.10.3.4. dicuntur Israelitæ eundem manducasse cibum spiritualem & bibisse potum spiritualem.

9. Quia asseruatio panis Cœnæ Domini superstitiosa fuit, & faciliùs fieri potuit quàm vini.

10. Quia ipsi aduersarij concedunt olim panem in manus dari, calicem autem manu Diaconi admoueri solitum ori communicantium, qui ex eo bibere volebant in Ecclesia: & in festo corporis Christi, quod vocant ita canunt. *Dedit fragilibus corporis ferculum. Dedit & tristibus salutis poculum, dicens, accipite quod trado vasculum: Omnes ex eo bibite.*

11. Quia

11. Quia dulcissima promissione, quæ communioni calicis voce Filij Dei annexa est, non sunt priuandæ piæ conscientiæ.

12. Quia non est sublata causa, propter quam Christus vsum calicis instituit.

13. Quia Paulus ad vniuersam Ecclesiam Corinthiorum, imò ad omnes qui inuocant nomen Iesu Christi in omni loco 1.Cor.1.2. non tantùm ad Ministros Ecclesiæ scribens mandat dari vtramque speciem *Accipite, Edite, bibite*: nec minùs sunt præceptiua verba ἐσθιέτω καὶ πινέτω, quàm est δοκιμαζέτω & quidem vsque ad aduentum Domini, cap. 11.28.

14. Quia falluntur, qui arbitrantur cõmunionem laicam olim significasse participationem tãtùm alterius partis, Clericalem verò vtriusque: Nam & ibi vtraque species dabatur: sed laica dicebatur communio, quia Clerici Ministri, à sua functione propter aliquem lapsum deiecti non ampliùs in Clero vel inter Ministros communicabant, sed turbæ laïcorum admixti.

15. Quia recens est Eucharistiæ Sacramenti mutilatio.

16. Quia cùm sit mentio fractionis panis, per synecdochen tota Cœna intelligitur: Alioqui ipsi Apostoli, quorũ erat panem frangere vnum tantùm signum vsurpassent.

An-ne propter incommoda quæ Gerson enumerat, vt 1. liquor casu aliquo profundi potest, 2. Circungestari sine periculo nequit. 3. Hyeme citò acessit. 4. æstate putrescit & verminat. 5. Fastidium bibentibus affert. 6. In quibusdam regionibus difficilè comparatur. 7. Laici hoc modo poculum tangunt. 8. Aliqui eorum barbas habent. 9. Aliqui sunt Paralytici. 10. Dignitas Sacerdotis & laicorum par non est: sunt causa satis graues & iuste propter quas bono iure altera Sacramenti pars Laicis adimi potuit? *lib. de cõmunione sub vna specie.*

Minimè: quia 1. Christus, Apostoli, & vetus Ecclesia hæc & similia à se præuisa tanti nõ fecerunt, vt propterea sacram Cœnam altera sui parte mutilandam censuerint.

2. Quia potest pani accidere vt in terram cadat, & diu asseruatus mucidus fiat, neque tamen excluditur. Cauẽda quidem in tractandis mysteriis negligẽtia: sed si in terram fortè cadit per imprudentiam, vel vnica panis, vel vini gutta, non ampliùs Sacramenti rationem habet.

3. Quia asseruatio in futurum tempus pro vsu ægrotantium & deportatio de loco in locum, ex humana superstitione nata est.

4. Quia superstitio est, laicis quos Paulus 1. Cor. 6. 11. ait mundatos esse & sanctificatos & iustificatos per nomen Domini Iesu, & per Spiritum Dei nostri, non permittere vt poculum siue manu, siue ore attingant.

5. Quia vitiosa est illa à particularibus collectio. Neque enim si aliqui à vino abhorrent & aliquæ Gentes difficulter comparant vinum, aliquæ etiam importatum, propter summum frigus, ægrè custodire possunt, Lex facienda est quæ toti Christiano orbi vna specie communicandi necessitatem præscribat. Sed tolerabiliùs concluditur, aut abstinendum esse abstemiis à Cœna Domini, qua natura ipsos priuauit: aut potum analogum, quo homines familiariter vtuntur, adhibendum in illis locis vbi vinum haberi prorsus non potest.

6. Quia propter barbatos, qui fuerunt etiam in veteri Ecclesia fœminis non fuit nec est negandum poculum.

7. Quia Christiani non debent esse tam delicati; &, si sit enormis, & abominabilis quorundam communicantium fœditas, aut contagij periculosi metus, vel seorsim hi, vel extremo ordine communicare possunt.

8. Quia in Paralyticis quoque & tremore capitis laborantibus, adhiberi ea circunspectio potest, vt mutatione Christi institutionis non sit opus.

9. Nec est irritum faciendum mandatum Dei, vt seruetur traditio hominum. Mat. 15. 6.

10. Quia in hoc non est sita dignitas Ministri, vt duplicem portionem: plebs verò vnam tantùm speciem accipiat, sed in iis proprietatibus quas describit Paulus 1. Tim. 3. 2. & 5. 17. vbi ait, Presbyteros duplici honore dignos, quando bene præsunt & in verbo Dei laborant. Et clara est Chrysostomi sententia. *Est vbi nihil differt Sacerdos à subdito, vt quando fruendum est mysteriis: similiter enim omnes, vt illa participemus digni habemur.* Et Ignatius Epistola ad Philadelphienses, *Vnus panis omnibus confractus*, καὶ ἓν ποτήριον τοῖς ὅλοις διενεμήθη, i. *vnum poculum omnibus distributum.* Et Gelasius, *Diuisio vnius eiusdem mysterij sine grandi sacrilegio prouenire non potest.*

Hom. 18. in 2. ad Corinth. apud Gratianũ Can. Comperimus, de Consecratione, dist. 2.

11. Quia

11. Quia quicquid prætextus adferatur, Christus non modò instituit Cœnam duplici signo, sed discipulos iussit accipere sub duplici signo, *Accipite, Edite, Bibite, & hoc facite.*

Et doctrina de Cœna Domini quæ 1. Cor. 11, 23. & seq. traditur, communis est omnibus fidelibus.

Denique, quia Sacramentum integrum esse & integrè sumi debet.

Quare Christus panem, non panes accepit?

Ad significandum vnius & eiusdem corporis mysteriũ, Vnde ex vno pane participant communicantes. *a* a 1. Cor. 10, 17.

Quali pane vsus est Christus, Azymo an fermentato?

Cibario, vero, & vulgari, sed azymo, quia propter circumstantiam primi diei Azymorum, quo post esum Agni Paschalis, Cœnam celebrauit Christus, *b* tum eius vsus communis erat festis illis diebus Paschatis, in quibus non licebat vti pane fermentato. *c* Et Apostolus De Sancta Cœna loquens, simpliciter panem, haud dubiè vulgarem, & apud Corinthios vsitatum intelligens nominat (quali pane vtuntur Græcorum Ecclesiæ) quo Corinthij vescebantur.

b Mat. 26. 17.
c Exod. 12. 15.

Quare panem, Sacramentum corporis sui instituit?

Propter Analogiam siue similitudinem proprietatum & effectuũ signi & signati: Nam vt ex grano tritici, fit panis corporalis: sic ex corpore Christi fit panis spiritualis.

2. Vt panis in Clibano ignis feruore excoquitur: sic corpus Christi crucis igne excoctum, & ad cibum vitæ paratum est.

3. Vt pane vita corporalis sustentatur: sic per Iesum Christum vitæ panem, anima ad vitam spiritualem & æternam nutritur.

4. Vt pane cor hominis fulcitur & firmatur: *d* ita virtus ac meritum corporis Christi animam ad vitam æternam confortat. d Psal. 104. 15.

5. Vt panis esuriem corporis pellit: ita corporis Christi meritum, animæ esuriem sedat.

6. Vt panis esurientibus prodest, non saturis & repletis: ita & corporis Christi virtus seu meritum nonnisi his prodest qui esuriunt iustitiam: inflatis verò ac sua iustitia turgidis & quasi saturis, nihil planè.

7. Vt panis inter multos distributus concordiæ signũ est: ita & corpus Christi pro multis immolatum, beneuolentiæ Christi ac mutuæ inter nos charitatis pignus est.

8. Vt vnus panis est ex pluribus granis conflatus: sic vnum corpus sumus Christi mysticum nos multi, qui de pane vno participamus: vno inquam, communi notione Sacramenti, Non autem numero, & in vnum finem accepto, quia in vnum finem accipitur 1. Cor. 10. 17.

Cur panem potiùs quàm carnem, aut aliũ cibum ad suam Cœnam instituendam Christus sumpsit?

Quia non coloris & externæ formæ, propter quam caro carni magis similis est: sed virtutis alendi rationem habuit, quæ in pane maior inest quàm in carne vllius animalis.

Quale vinum adhibuit Christus, & adhibendum suo exemplo docuit?

Theodoret. Dialogo 1. Non dilutum, quod veteres Græci κρᾶμα dixere, i. mixtum ex aqua & vino, quo vsi sunt tanquam in re libera & adiaphora, nec ad Sacramentũ necessaria, occasione sumpta ex eo quòd ex petra sitientibus Israelitis aqua exundauit, quæ petra Christus fuit; *a* & quòd aqua & sanguis fluxerint ex latere Domini: *b* vel quòd olim Cœnam Domini peragentes largiùs biberent, adeò vt nonnulli in Agapis inebriarentur, *c* ideóque vt vinum per se forte, minùs noceret, aqua adhiberetur: vel ad denotandam vnionem Christi cum Ecclesia: quasi aquæ populos figurent, vt vult Cyprianus: vel ad significandam duarum naturarũ vnionem in Christo, vt vult Nicephorus.

a Num. 20. 10. 1. Cor 10. 4. b Ioh. 19. 14 Ambrosius. De Sacramentis. 5. cap. 1. c 1. Cor. 11. 21. lib. 18. cap. 53. Tractatu. 120. in Ioh.

Sed hęc non sunt argumenta necessaria, & illa effusio aquæ & sanguinis significabant duo Sacramenta baptismum, & Eucharistiam, vt vult Augustinus. Deinde, non tanta copia aut tam forte vinum bibimus in Cœna: & alio modo significatur communio nostri cum Christo: sed Christum merum adhibuisse meliùs concluditur. Scriptura enim non meminit vllius aquæ vino immixtæ: sicut nec coloris rubri vel albi, sed geniminis vitis, Mat. 26. 29. *Amen dico vobis ab hoc tempore non bibam de hoc genimine, i. fructu vitis, donec illud bibam nouum in Regno Dei.*

Quæ verba Matth. & Marcus ad mystici poculi narrationem applicant, sed apud Lucam transposita videntur Luc. 22. 28. (vt docet Aug. lib. 3. de cõsensu Euãgelistarum c. 1.)

c. 1.) & apud Syrum eius interpretem non extant. Et Chrysostomus, Ho. 83. in Matth. 26. cap. *ex germine*, ait, *vitis, qua certè vinum non aquam producit.* Imò si allegoriis liceret ludere, exponi illud posset de adulteratione Cœnæ Domini, Isa. 1, 22. *Caupones tui vino aquam miscent.*

Quare vino Sacramentum sanguinis instituit?

Itidem propter similitudinem proprietatum & effectuũ vini & sanguinis Christi. Nam vt vinum est suauissimus liquor è vite profluens: ita Christi sanguis suauissimus est animæ potus è Christo, qui vitis est *a*, latere pro nobis effusus. a *Ioh.* 15. 1. 7.

2. Vt vinum sitim corporis sedat: ita Christi sanguinis meritum sitim animæ tollit.

3. Vt vinum exhilarat cor hominis, *b* ita & promissiones de Christo animam lætificant. b *Psal.* 104. 15.

4. Vt vinum calefacit corpus, & ad res agendas alacriores & expeditiores facit: sic Christi sanguis fide receptus, animam ad omnes bonos motus accendit, & nos agiliores ad omnia bona opera Spiritus virtute excitat & efficit.

5. Vt vinum frigus arcet: sic sanguis Christi charitatis frigus depellit.

6. Vt vinum securiores reddit & audaciores: sic sanguis Christi per fidem receptus, securos ac tranquillos coram Deo efficit, & in confessione constantiores, vt nihil omnino sit, quod timere debeamus.

7. Vt vinum disertos: sic sanguis Christi fide receptus disertos nos in confessione & beneficiorum Christi commemoratione efficit.

8. Vt vinum pallorem faciei pellit, nitere facit faciem hominis præ oleo: *c* ita sanguis Christi pallidum ex mortis metu animæ colorem, in roseum vertit: hoc est conscientias pacat, venustos nos coram Deo facit, vt pulchra & rubicunda facie, hoc est iusti & accepti coram illo apparere possimus. c *Psal.* 104. 15.

Quid si panis, qualem nos habemus, & vinum desit in aliqua regione, quibus signis Cœna administranda est?

Iis terrenis alimẽtis & cibis corporalibus, quibus omnes homines pro pane & vino cibo & potu in illa regione

vtuntur: hoc enim conuenit cum mente Christi. Hinc Sacerdotibus Nouergianis, vt scribit Volaterranus, concessum fuit, necessitate id postulante, vt mysticum efficcem sine vino, consecrarent ex vulgo: quandoquidem vinum in illam regionem importatum ab immensa frigoris vi citò corrumpitur.

Quid nunc opus est duobus illis signis, pane scilicet & vino, cùm tota Christi humanitas suis partibus, corpore & sanguine constans, viuat in cœlis gloriosa: & propter concomitantiam, i. naturalem connexionem corporis viui & sanguinis: tota singulis speciebus significari & haberi possit: & vbi corpus viuum adest ibi & sanguinem & animam adesse oporteat: & propter vnionem hypostaticam, ad sit ibi etiam Diuinitas: & de aequiualentibus non sit controuersia mouenda, sed vnum pro duobus sufficiat: Vnde Rythmus Thomæ, Caro cibus, sanguis potus, manet tamen Christus totus sub vtraque specie?

1. Quia eadem ratio concomitantiæ Sacerdotibus conuenit, quos tamen Missam celebrantes, semper illi integro Sacramento vti volunt.

2. Quia Christus Iesus, qui est Sapientia Patris æterna, nihil superfluum Ecclesiæ commendans, duo illa signa instituit & vsum calicis consultò omnibus commendauit, dicens bibite ex eo omnes: ad significandum vnius eiusdémque sanguinis pro multis fusi potionem, omnibus fidelibus absque Gentis, sexus, conditionis discrimine communem. Propter humanas autem cogitationes non est violandum mandatum Dei, qui panem corpus, non sanguinem, & vinum sanguinem, non corpus, distincte & expresse vocauit. Nec Ecclesia materiam aut formam mutare potest.

3. Quia nec propter connexionem partium in designata, facienda est diuulsio seu diuisio partium in externo ritu seu Ceremonia.

4. Quia non fit inclusio Christi in Symbola Sacramentalia: Adest enim Christus in Cœna, non propter panem, sed propter hominem.

5. Quia corpus illud & sanguis ille Christi, non vt nunc tota Christi humanitas indiuulsa viuit gloriosa, nobis in hac actione Sacramentaliter repræsentantur &

quatenus

quatenus in mortem sunt in cruce pro nobis oblata, sanguine extra corpus effuso: verba enim symbolis addita differtè clamant corpus & sanguinem Christi, vt res in crucis sacrificio separatas, nobis in Cœna offerri & exhiberi.

Vnde concludendum cùm concomitantia corporis & sanguinis morti Christi conuenire non possit (nam esse in corpore & effundi ex corpore, contraria sunt) illam concomitantiam institutioni Christi ex Diametro aduersari. Nec soluitur propterea hypostatica vnio Dei & hominis quæ soluta non est in morte, quantumuis anima & sanguine à corpore separatis. Recte igitur Beda, *Panis ad corpus Christi mysticè, vinum ad sanguinem refertur.* Et veteres non aliter de hoc mysterio loquuti sunt, quàm si quotidie in Cœnæ Dominicæ administratione nobis occidatur, moriatur, & immoletur, hoc est in calice, ait Chrysost. quod fluxit ex latere, & illius sumus participes. In Lucam 22. c.

Sed quid: siquis versetur hodie ijs in locis vbi laicis altera pars Cœnæ eripitur, abstinebit ne prorsus ab vsu communionis?

Id verò lōgè satius est, si ex priore doctrina Euāgelij didicerit corruptelā illā pugnare cū verbo Dei: Graue enim peccatū est violationē institutionis Christi cōtra consciētiā admittere. Proinde rectè Ambrosius: *Indignus est Domino qui aliter mysterium celebrat, quàm ab eo traditum est: neque enim potest deuotus esse qui aliter præsumit, quàm ab authore datum est.*

Quid accepto pane fecit Christus?

Instituit signa secundi generis. i. actiones externas administrantium Cœnam, seu ritus dispensationis Cœnæ Dominicæ, quibus Ministris omnibus suo exēplo præiuit.

Quinam sunt illi Ritus?

Gratias egit, vtique Patri: ad quem cunctam Redemptionis nostræ gratiam, tanquam principem illius causam retulit, & in vsu tam Cœnæ quàm cibi quotidiani a Ioh. 6. 11. 1. Tim. 4. 5.
& ciborum aliarum suo exemplo, idem facere docuit, a similiter etiam ἐυλογία καὶ ἐυχαριστία (verba enim ἐυλογεῖν et ἐυλογία καὶ ἐυχαριστεῖν promiscuè vsurpata sunt in Matth. 26. 26. 27. De Cœna Domini, & Marc. 14. 22. ij non crucis signo, vt inscitè putant Pontificij, quasi

exorcismo vsus sit, sed benedictione. i. precibus ad Deum, panem sicut & vinum ad sacrum vsum præparauit, destinauit atque sanctificauit.

Nam & si verbum *benedicere* vsurpatur, 1. De Deo, vel generali actione benedicente Creaturis, vt Gen. 1.22. vel speciali actione benedicente Ecclesiæ, vt Num. 6.24. pro benefacere, quia Deus dicendo efficit & dat bona siue corporalia siue spiritualia. Deinde de hominibus vel erga Deum, vt, *benedicite Domino*, Luc. 1.68. pro gratias agere & celebrare Deum: vel erga alios homines, pro bene precari, Matth. 5. 44. & gratulari: a Tamen sæpe idem significat quod *consecrare*. i. separare à profano vsu, ἁγιάζειν καὶ καθιεροῦν destinare ad vsum sacrum iuxta ordinationem diuinam, vt Gen. 2.3, *Benedixit Sabbatho & consecrauit eum*: vnde Oecumenius poculum εὐλογίας ὃ εὐλογοῦμεν idem valere ait, ac ὃ εὐλογοῦντες κατασκευάζομεν, i. quod cum precibus & gratiarum actione adoramus.

a Luc. 1.42.

Hinc *consecratio*, seu sanctificatio & benedictio, quæ non merè historica lectione textus, Epistolæ ad Corinth. vel Euangelij, sed precibus, gratiarum actione, clara & fideli verborum institutionis & promissionis Christi semper efficacis repetitione, & viua significatiua expositione, totaque adeo illa λειτουργίᾳ seu sacra actione, quam facere nos iussit Christus; vt ipse fecit, in qua Deus est efficax, quæ vulgaria & communia erant corporis alendi adminicula, fiunt corporis & sanguinis Christi nobis in cibum & potum viuificum destinati & propositi Sacramenta: & sic à communi & physico cibo, ad cibum sacrum & spiritualem transferuntur, quippe destinata in hunc vsum & officium, vt sit corpus & sanguis Christi, non natura sua, sed diuina institutione: quæ recitari debet, & explicari, vt habeat fides quod amplectatur, tum in verbo, tum in Elementis. Augustinus, *Noster panis & calix certa consecratione mysticus fit nobis, non nascitur.*

cõtra Faustum. l.20.c.13.

Falluntur ergo qui consecrationem tantùm ad illas voces referunt: *hoc est enim corpus meum*, & *hic est sanguis meus*: & qui consecrationem interpretantur De occulta illorum verborum, quæ operatoria vocant, virtute, qua mutetur substantia panis, vel fiat inclusio corporis & sanguinis Christi. Dominus enim non alloquebatur panem sed Apostolos, quum ait de pane, *accipite & manducate*

l.7. Epistola 63.

hoc

hoc est corpus meum,&c.

Et Gregorius, orationem Dominicam solam ad consecrationem Apostolos adhibuisse dicit. Iustinus *Prece fieri Eucharistiam*. Cyprianus *innocatione summi numinis*: Irenæus *gratiarum actione*: (quod ipsum est quod Apostolus dicit 1. Cor.10. 16. *Calix benedictionis cui benedicimus*) Ambrosius *verbis & sermone Domini Iesu*: quæ autem illa verba sint cap. 5. explicat, recitans verba institutionis: & Augustinus *accedit verbum ad Elementum, & fit Sacramentum*.

Apologia 2.
lib.1.Epistola 1.
l.4.c.57.
l.4. de Sacram.c.4.

Canonem autem illum Missæ, (sine quo negant Pontificij fieri posse vel consecrationem vel participationem Cœnæ Dominicæ) à Christo & Apostolis traditum nulla Scriptura docet: sed est Pontificium institutum, Centonum instar à multis authoribus & variis temporibus consutum, multísque in Christum blasphemiis refertum.

Quid post benedictionem fecit Christus?

Acceptum panem fregit: fregit autem, non tantùm gratia diuidendi, sed repræsentandæ mortis suæ causa.

Estne panis fractio Ceremonia media, i.indifferens?

Non est: sed essentialis ac Sacramentalis ad finem, seu scopum, atque adeò ad formam Sacræ Cœnæ omninò pertinens, sicut & vini in poculum infusio: quippe quibus Christum, non modò se pro nobis impédentem, sed quasi in cruce inenarrabilibus animi & corporis cruciatibus laceratum, contusum, confractum, & vsque ad animæ à corpore violentissimam separationem discerptum, & velut in duas partes, secundum humanã naturam, dilaniatum, & tanquam adhuc sanguinis grumos stillantem salutis nostræ causa, fideles mentis oculis intuentur.

Non quòd reipsa fractum fuerit corpus eius: Nam os in eo frangi non debuit, sicut agnus Paschalis hoc adumbrauit, a sed quia tum conuulsum est, apertum illius latus, confossæ manus, ac pedes, tandem etiam corpus ab anima separatum, fractum dicimus: quæ etiam causa est cur Apostolus, quod in pane illo fiebat, atque etiam nunc fieri debet, ipsi corpori Domini per Sacramentalem metonymiam & nominum permutationem tribuit: quum ait hoc Dominum de pane dixisse *Hoc est corpus meum*

a *Ioh.19.33. 36.*
Exo.12. 46.

quod pro vobis frangitur, 1. Cor. 11. 24. Et ab eodem fractionis ritu ἡ κλάσις, fractio panis nuncupatur. a

a Act.2.42. & 20.7. Et frangendi ritum tempore Pauli in Ecclesiis visitatum fuisse clarè liquet ex ipsius verbis, cùm dicit, *Panis quem frangimus*, &c. 1. Cor. 10. 17. & hanc consuetudinem diu obseruauit Ecclesia. Hostiarum autem i. orbiculares illas tenues offulas præbendi morem Romana instituit Ecclesia.

Quid de pane fracto & vino fuso egit Dominus?

Dedit discipulis, seu in manus discipulorum tradidit & distribuit, & eo ipso docuit fideles in panis illius & vini illius distributione eundem Christum mente fidei considerare oportere, proinde ac si illum sese cum vita æterna, sua ipsius manu vtendum fruendum ipsis tradentem cernerent, quod etiam Sp. sui sancti virtute interiore re ipsa facit.

Quæ verba Christus facto suo adiunxit?

Triplicia: alia *præceptiua*, quibus iussit quid facere suos velit in Cœna celebranda, & quibus formam Cœnæ externam expressit & interiorem denotauit. Alia sunt [illegible], Sacramentalia, siue promissionis verba, quæ declarationis gratia Christus signis adiunxit quibus materiam internam seu rem significatam declarauit. Alia denique *exegetica*, quibus finem sacræ huius actionis exposuit.

Quid facere suos iubet in Cœna?

Primò, quid Ministri ipsi siue dispensatores Cœnæ facere debeant, docet in eius administratione. Deinde præcipit quid tota Ecclesia in eius vsu siue sumptione facere debeat. Nam Apostolos alloquitur in sacra illa actione, tum vt Pastores, seu mysteriorum suorum dispensatores futuros, tum vt vniuersum fidelium cœtum repræsentantes.

Et primùm quidem iubet Apostolos seu Ministros λειτουργοῦντας panem accipere & vinum: gratias agere Deo Patri, frangere panem, & distribuere. Nam cùm inquit Luc. 22. 19. & 1. Cor. 11. 24, 25. *Hoc facite in meam*

commemorationem: particula, *Hoc*, non ad corpus aut calicem, sed ad id quod fecerat Dominus circa panem & poculum referenda est: Is verò non obtulit seu sacrificauit corpus & sanguinem suum Deo Patri sub speciebus panis & vini, sed *panem accepit, gratias egit, fregit, infudit calicem*, Nec obtulit Deo, sed *dedit discipulis*, cum mandato gemino, *Edite, bibite ex hoc omnes*: Ergo idem Ministris mandatum est, non aliud: nisi velint παραπρεσβείας à Christo accusari.

Nec spectanda est significatio verbi Latini, *facere*, in mandato Christi τοῦτο ποιεῖτε, *Hoc facite*, quod interdum apud Latinos cum ablatiuo casu iunctum significat sacrificare: dicunt enim facere hac vel illa victima, sicut in illo Virgilij Ecloga. 3. *Cùm faciam vitulâ, pro frugibus, ipse venito*. Non autem, vt Pontificij vitulina constructione legunt, Cùm faciam vitulam, Et in Scripturis interdum: nimirum quando res quæ sacrificatur, vel offertur Domino, componitur cum ipso verbo, Vel vbi textus manifestè loquitur de Sacrificio: vt quum dicit Scriptura, facere i. sacrificare agnum. Hœdum, Similaginem & reliqua huiusmodi, constructione Hebraica non Latina, vt Leuit. 15. 15. loquens Moses de duobus turturibus in sacrificium offerendis, *facies*, inquit, *vnum pro peccato, alterum in holocaustum*, & Num. 28. 4. *Agnum vnum facies mane*, i. offeres seu sacrifieabis, Nusquam verò verbum, ποιεῖν in hac propositione, τοῦτο ποιεῖτε, sacrificare significat: sed agere hoc quod tunc in prima cœna agebatur, tam quoad dispensationem quàm quòd ad receptionem Cœnæ attinet.

Deinde, hæc verba, *hoc facite*, ad id quod communicantes facere oporteat, in vsu & assumptione Cœnæ referuntur: quod patet ex eo quod Paulus ea non ad solos Sacerdotes, sed ad vniuersam Corinthiorum Ecclesiam accommodat. Itaque iubet vt conuiuæ seu communicantes primum accipiant, deinde edant panem fractum, & bibant vinum infusum: qui sunt ritus Sacramentales accedentibus ad mensam Domini præscripti, nempe acceptio decora in manus signorum externorum, manducatio & bibitio.

Annon Christus in vltima Cœna seipsum sub specie panis & vini, Deo Patri obtulit, & id ipsum fieri iussit vsque ad mundi consummationem?

Repræsentauit quidem tum actionibus, tum verbis sacrificium quod postridie oblaturus erat in cruce, eiusque commemorationem fieri iussit: sed seipsum realiter & propriè in forma panis & vini Deo Patri nec obtulit, nec oblationem in remissionem peccatorum fieri præcepit.

1. Quia vna oblatione semel facta & perfecta, (non duabus, incruenta vna, altera cruenta: vna primaria, altera secundaria, seu commemoratiua, seu applicatoria, non vnius repetitione) consummauit in sempiternum sanctificatos, Heb.5. 5.& 10.12. 14. Porro vbi est remissio peccatorum, iam non est oblatio pro peccatis, vers.18.

2. Quia tum verbo tum vsu Sacramentorum legitimo externè, internè verò Spiritus Sancti ἐνεργείᾳ & fide nobis fructus vnicæ illius oblationis applicatur.

3. Quia repræsentatio aut applicatio rei, non sunt ipsa res. Quæ enim differunt numero, obiecto, modo, ratione agendi & adiunctis, vt Cœna Domini & Sacrificium Christi in cruce, idem profectò esse non possunt: nec imago rei, & veritas ipsa idem sunt, nisi apud eos qui laborant ἀφασίᾳ διανοίας: sed & satisfactionis applicatio infert satisfactionem priùs factam.

4. Nec Christus vllum Sacrificiũ obtulit, aut per Sacerdotes offerri iussit in Cœna per quod purgentur & remittantur peccata.

5. Nec quicquam habet vim expiandi peccata præter vnum crucis Sacrificium.

6. Et *sine sanguinis effusione non fit remissio peccatorum*, Heb.9. 2. 9. Nec vsquam in Scriptura dicitur, Christum offerri Deo, nisi ratione eius mortis: Nam Heb.9.25. Non vt sæpe offerat semetipsum, aliquin oportuisset eum sæpe passum fuisse.

7. Nec vsquam extat in Scriptura Christum esse sacrificandum Deo, vt eius sacrificium nobis applicetur, sed fide percipiendum, Rom.3.15. *Quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius.*

a Rõ.15. 16. Philip.2.17. b Gal.3.1. 8. Sacrificatur quidem aliquo modo per prædicationem Euangelij a & crucifigitur, b sed figuratè & spiritualiter: Nec Deo, sed nobis, vt ipsum vera fide recipiamus

ptis animis amplectamur.

9. Quia postquam primariùs Sacerdos exhibitus est, Apostolus nullos secundarios Sacerdotes noui Testamenti propriè sic dictos, vel Christo, vel illis veteribus substituit. *a* a Heb.7.24.

10. Quia externa omnia Sacrificia vnicum idémque perfectissimum Christi Sacrificium abrogauit. *b* b Gen.9.27.

11. Quia nullum est Sacrificium reale, externum & propitiatorium, nisi cruentum: Quod si fusio sanguinis fit in Cœna Sacramentaliter, Ergo non realiter.

12. Quia locus, Malach.1.11. *Ab ortu Solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco Sacrificatur & offertur nomini meo oblatio mundi*: non de externo Sacrificio, sed allegoricè seu metaphoricè (facta allusione ad legales ceremonias & earum vocabulis vsurpatis, sicut & Isa.2.2. *c* de spiritualibus Sacrificiis i. de spirituali Dei cultu intelligitur, qui potissimum illuxit Ecclesiæ, Christi temporibus, quum Gentes Euangelicam prædicationem amplexæ sunt. De quo Heb.13.15. per ipsum Christum offeramus Deo Sacrificium laudis. c & 61.6. & 56. & 66.

13. Quod verò Daniel 12.11. nouissimis temporibus iuge Sacrificium offerendum Antichristo sæuiente, dicit id vel de ἐνδελεχισμῷ i. iugi sacrificio legali accipiendum, quod interruptum fuit Antiochi temporibus, & postea penitùs excidione Ierosolymitana sublatum, vt vult Chrysostomus, oratione 9. aduersus Iudæos: vel metaphoricè de cultu Dei ex ipsius verbo præscripto, Antichristo orbem obtinente, auferendo, vt vult Hier. in Danielem 12.cap.

14. Etsi autem Melchisedech fuit figura Christi, non tamen propter Sacrificium externum, cuius nulla fit métio, Gen.14.18.19.20. Nec in tota illa comparatione Christi cum Melchisedecho quam Apostolus ad Heb.7.1. & seq. accuratissimè explicat: Sed 1. Quia Melchisedech fuit Rex simul & Sacerdos. 2. Quia idem vt sacerdos benedixit Abrahæ i. gratiam & fauorem Dei precatus est, dicẽs, *benedictus es Abrahã Deo altissimo*. 3. Quia ἀγενεαλόγητος i. tanquam æternus nobis in Scriptura proponitur. 4. Quia præstantior Abrahamo, & eius posteris fuisse ex eo colligitur, quòd decimas ei Abraham obtulerit. Tamen vt Demus (quod non dicitur) Melchisedechum, antequam epulo exciperet Abrahamum cum suis è victoria

redeuntem, partem panis & vini accepisse & libasse, oblatione facta egisse gratias Deo pro victoria & pro salubri vsu cibi corporalis, & aliis omnibus beneficiis (qui mos fuit Sanctorum Patrum, qui etiam ad Gentes promanauit: sicut Athenæus laudat Homerum, quòd principes Græcos describat, nunquam assidere mensæ, vel discedere sine libatione & precibus) non sequitur propterea gratiarum actionem illam fuisse sacrificium applicatum pro Abrahamo & sociis eius, vt mereretur eis remissionem peccatorum.

Sic in Cœna Domini fit sanctissima libatio, i. gustato corpore, & sanguine Domini, agimus gratias pro alimento spirituali, & tanta victoria qua Christus pro nobis vicit peccatum & mortem, & nobis victoriam suam communem fecit, sed hæc gratiarum actio non meretur sibi aut aliis remissionem peccatorum: multò minùs sequitur Christum in Cœna sese obtulisse Deo in specie panis & vini, sed tantùm allegorica argumentatione, sequitur panem & vinum Abrahamo oblata, fuisse typos Christi qui se nobis in Cœna offert vera fide recipiendum. Quo sensu Patres typum Melchisedech ad Cœnam Domini accommodant. Quod satis declarat

l. 4. Sentent. distinct. 8. Lombardus. *Huius Sacramenti ritum ostendit Melchisedech, vbi panem & vinum Abrahæ obtulit.*

Postremò, quod Veteres passim Eucharistiam vocant Sacrificium, ideo fit. 1. Propter symbolorum benedictionem. 2. Quia in hoc mysterio fit commemoratio vnici illius Sacrificij quod pro nobis in cruce factum est, & eius quadam sub imagine Sacramenti repræsentatio. 3. Quia est Sacrificium Eucharisticum propter solemnem fidei professionem, preces, & præsertim peculiarem gratiarum actionem. 4. Quia in eo nos ipsos totos Deo consecramus Rom. 12. 1. 5. Et quia olim in more fuit positum, vt cùm Sancta Cœna celebraretur, fideles offerrent eleemosynas, quibus egenis fratribus subuenirent, quod est etiam spirituale

a Heb. 13. 16. Dist. 4. 2. l. 4. Sẽtent. Sacrificij genus. a Lombardus, *Semel Christus mortuus est in cruce, ibique immolatus in semetipso, quotidie autem immolatur in Sacramento, quia in Sacramento Recordatio fit illius quod factum est semel.* Ex dist. 13. *Sacrificium dicitur quasi Sacrum factum, quia pr*...

in mystica consecratur pro nobis in memoriam Dominicæ passionis.

Anne quia in mysteriorum celebratione semper fuit triplex oblatio in Ecclesia Christiana obseruata: vna merè spiritualis, qua sese vnusquisque corde contrito & fide prædito coram Deo sistit: altera visibilis, afferente vnoquoque quippiam ne corā Deo appareat vacuus, Exod. 23. 15. Tertia ipsius & corporis & sanguinis Domini: vtraque posterior, iure à nostris Ecclesiis sublata est?

Imò neutra, si rectè intelligatur, sublata est, sed potiùs instaurata. Nam &si nunc, non vt olim, conferuntur Eleemosynæ, ex quibus tum communes epulæ, quas ἀγάπας vocabant, instruebantur, tū ministris, tum pauperibus & aliis Ecclesiæ necessariis vsibus subueniebatur, quæ vel in mensa vel in abaco ad id constructo, (qui θυσιαστήριον in canonibus quos Apostolicos vocant, canone 3. appellatur) imponi consueuerant, & solemni prece adhibita Deo, i. piis vsibus consecrari, sepositis imprimis pane & vino, quibus seorsim ad Sacramentalem vsum benedicebatur: tamen sublatis iampridem ἀγάπαις ex Pauli præcepto, *siquis esurit, domi edat, non in Ecclesia* 1. Cor. 11. 34. & ita paulatim constitutis in Ecclesia Christiana rebus, vt non de quærendis facultatibus quibus Ecclesiastici aluntur, laborandum videatur, sed potiùs curandum, vt opes quibus redundāt piis vsibus impendantur: oblationes istiusmodi, nulla certè lege in verbo Dei præscriptas, retinere in nostris Ecclesiis non opus fuit, sed satius est cauere qua ratione tum Ministris verbi iusta stipendia persoluantur, tum cuiusque loci pauperibus consulatur, tum Scholis instituendis & pauperibus alendis, scholasticis, & tuendis Ecclesiarum ædificiis prospiciatur, nec propterea priuatarum Eleemosynarum collectio negligatur.

Salua igitur manet apud nos oblatio sacrificij incruenti: siue benedictionem ipsam symbolorum, i. institutionis Domini recitationem & explicationem cum precibus coniunctam spectes, quibus ipsa quo-

dammodo filij passio, vt loquitur Cyprianus, Deo Patri offertur, & tota Ecclesia Christi mortem annuntians sese quodammodo Deo sacrificat & vouet: siue fidei Christianæ solemnem professionem: siue deniq; gratiarum actionem, & eleemosynarum collationem sacrificij nomine intelligas.

Quid est accipere?

Apud Euangelistas est λαβεῖν siue λαμβάνειν, quod propriè de manu intelligitur: vnde & omne id quo res prehenditur, vt capulus, ansa, manubrium, λαβὴ Græcis dicitur.

2. Nec est verisimile, nec ex historia institutionis Cœnæ Dominicæ, nec ex forma discubitus Christi, & Apostolorum colligi potest, Christum in prima Cœna singulis Apostolis panem in os indidisse. Nam Ioh. 13.23. dicitur Iohannes in vltima Cœna recubuisse in sinu Iesu, nempe secundum conuiuiorum illius temporis morem, quo in sumendo cibo protensi recumbebant humi seu in cœnaculo lectis instrato: sicut eius fit mentio Luc. 22.12. ita vt quasi circulum quendam facerent, & proximus quasi in priores recumberet, capitibus quidem semper introrsum, pedibus verò extrorsum porrectis.

3. Quin & cibi & potus ore ipso, non manu sumendi mos conuenit non adultis & grandioribus i. iis qui sensus
a *Heb.5.14.* habent ad discretionem boni & mali exercitatos, *a* (quales esse oportet quoad fieri potest, eos omnes qui sese iubentur explorare, priusquam ad Domini mensam accedant) sed vagientibus adhuc infantibus & qui dextram
b *Ionæ 4.11.* à sinistra discernere nequeunt. *b*

4. Præterea verbum accipiendi, de prehensione per manus intelligendum esse, ex eo liquet quòd alioquin manifesta foret in Christi verbis ταυτολογία, cum oris sumptio ex verbis φάγετε καὶ πίνετε per se necessariò intelligatur.

5, Πρᾶξις etiam, vsúsque veteris Ecclesiæ idem ostendit: cuius exemplum extat in Ambrosij verbis ad Theodosium Magnum imperatorem, Quomodo manus extendes de quibus adhuc sanguis innocens stillat? Quomodo huiusmodi manibus suscipies sanctum Domini corpus? qua temeritate ore tuo poculum pretiosi sanguinis percipies,

Theodoretus hist. Ecclesiastica l.5.c.8.

cipies, quando furore verborum tuorum tantus iniustè est sanguis effusus?

Superstitiosum igitur est prohibere ne panem aut calicem eucharisticum cõmunicantes manu excipiant: non enim os interius magis sanctum est, quàm labia & manus. Quamobrem qui offulas integras ori non manibus inserunt, adhuc papissare sese & superstitionis fomitem souere, nescio qua ratione, inficiari possint.

Quid hac panis & vini in manus receptione declaratur?

Tam vera tum ipsius Christi, tum ipsius ad salutem nostram necessariorum beneficiorum, spiritualis per Instrumentum fidei intra nos obsignatio, quàm vera & certa est signorum istorum intra acceptantium manus receptio.

Quid panis huius & huius vini corporea manducatio & bibitio, adeóque in corpus nostrum traductio significat?

Iesum Christum, per fidei instrumentum diuina virtute ex noui fœderis pacto perceptum, vsque adeò nostrum fieri, vt incomprehensibili mysterio ad spiritualem vitam in nobis obsignandam velut in nos transeat, & nos vicissim in illum transeamus: hoc tamen discrimine, quòd in naturali manducatione & nutritione, ea quæ edimus & bibimus, vi caloris natiui mutantur in Substantiam nostram, vt fiat instauratio in eo quod absumi cœperat: in spirituali verò nutritione corpus & Sanguis Christi ita nos alunt & instaurant, & Christo concorpores efficiunt, vt mutent nos, non autem mutentur in nobis: quia nos Christo συμμορφοῦσθαι καὶ συσχηματίζεσθαι, i. conformari & assimilari, opus est, & oportet, Rom. 8. 29. ad Philipp. 3.10.

Vnáne & eadem numero & genere est signorum & rerum significatarum præbitio & oralis manducatio?

Minimè. 1. Nam vt duæ sunt personæ administrantes Cœnam Domini, vna Pastoris, id quod exteriùs & foris agitur agentis: altera Christi suo Spiritu Sancto id quod interiùs fit efficientis: 2. Et duabus rebus constat tota actio Cœnæ Domini, vna terrena, corporea, & sensibus ipsis perceptibili, altera cœlesti, spirituali, & fideli men-

te intelligibili: 3. Duæque sunt partes hominis, quarum vna corpus est, altera anima: Sic duæ sunt diuersæ pastiones, vna quę fit per Ministrum corpori, & altera per Christum menti: & totidem manducationes, vna videlicet externa, corporalis, oralis, naturalis, & sensibilis, nempe signorum sensibilium, quæ & Sacramentalis dicitur, quæ fit oris instrumento: altera interna, supernaturalis, rerum significatarum & fidei oculis perceptibilium, quæ Spiritualis dicitur illa à Christo instituta, vt sit huius Spiritualis manducationis & potionis expressa quædam effigies.

Tract. 36. in Ioannem. Hanc duplicem manducationem Augustinus agnouit, *Qui manducat intus, non foris, qui manducat corde, non qui premit dente.* l. 4. dist. 9. Et Lombardus, *Sicut duæ sunt res illius Sacramenti, ita & duo modi manducandi, vnus Sacramentalis, quo boni & mali edunt: alter spiritualis, quo soli boni manducant.*

Sicut enim terrena dona se habēt ad corpus humanum & eius organa. Sic cœlestia dona se habent ad animam & eius præstantissimum organum quod est fides. At corpore & eius organis, sensualiter nimirum & corporaliter symbola terrena apprehenduntur. Ergo anima tantum & eius organo fide scilicet spiritualiter & intellectualiter cœlestia bona percipiuntur a. Vnde & illud colligi potest manducandi vocabulum de signorum participatione propriè, sed de corporis Christi participatione translatè sumi.

a Ioh. 6. 35.

Cùm Christi caro sit corporalis, Annon in cœna eius manducatio est etiam corporalis?

Est quidem caro Christi corporalis, quâ corpus est, sed non est corporalis, propriè loquēdo, quâ cibus est. Quippe cùm nec carne nec sanguine eius corpus nostrum alitur ad vitam hanc corporalem, temporalem & caducam: esset enim hæc κρεοφαγία Capernaitica.

Sed est spiritualis, non essentiæ suæ respectu, sed percipiendi modo, & vi & efficacia spirituali nutriendi: quia Spiritus seu animus hominis fide sola eam percipit, & ea realiter & verè (Est enim actionibus spiritualibus quædam sua realitas) efficacitate Spiritus Sancti alitur, & sustentatur ad vitam spiritualem & æternam. Et quidem

beneficium vitæ ſpiritualis, manat etiam ad ipſum corpus, quippe cùm inde regeneretur, ſanctificetur, & tandem aliquando futurum ſit particeps beatæ Reſurrectionis, ſed nihilominus, cibus ille non corporalis, ſed ſpiritualis dicendus eſt, quia ſpiritualem tantùm nutritioné præbet. Proinde & ſi mãducatio eſt corporis, qua ratione, reſpectu ſcilicet termini ſeu Obiecti, corporalis dici poſſet: tamen ratione modi non eſt manducatio corporalis. Cùm igitur caro Chriſti ſit cibus ſpiritualis tantùm, itémque ſanguis Chriſti potus ſpiritualis: conſequitur ſpiritualiter tantùm carnem Chriſti edi, itémque ſpiritualiter, ſanguinem eius bibi, i. ore ſpiritus ſeu animæ, nempe fide, quam ipſe Spiritus Sanctus animis noſtris ingenerat, Ioh. 6.51. & ſeq.

Anne quia verba Cœnæ ..., *Accipite, & manducate, de corporali actu & orali manducatione loquuntur: de eo autem quod accipi & manducari debet, Christus dicit paulò poſt. Hoc eſt corpus meum: Ergo verum Chriſti corpus: corporali actu & manducatione ſumitur?*

Negatur maior: quia cùm Sancta Cœna (vt dictum eſt) conſtet duabus rebus, terrena & cœleſti, ſeu ſigno & ſignato, duo ſunt manducandi modi: & ideo duplex manducatio præcipitur, vna ſigni, altera ſignati; illa corporalis & ſenſibilis, hæc verò Spiritualis & intelligibilis: illi manducationis vocabulum propriè, huic verò figuratè tribuitur, vt Pſal. 14. 4. *Operarij iniquitatis comedunt populum meum ſicut panem*, Et Ioh. 6.53. Secus enim ſequeretur corpus Chriſti eſſe corporali actu manducandum, quod eſt horrendum & Capernaiticum. Chriſtus enim non ingreditur in ventrem, ſed in cor, Eph. 3. 17. & proinde nec ore comeditur a. Quod verò ad hoc ἄτοπον vitandum corporalem manducationem fingunt nonnulli, quæ fiat modo cœleſti & ſupernaturali, eſt commentum ineffabile & in intelligibile, adeóque contradictionem implicans. *a Marc. 7. 18. 19.*

Quid eſt manducare corpus & bibere ſanguinem Chriſti?

Eſt non tantùm credere promiſſioni diuinæ, quæ

testatur (sicut Christus ipse explicat Ioh. 6. vers. 35. *Ego sum panis vitæ, qui venit ad me non esuriet, & qui credit in me non sitiet in æternum*, vbi Dominus exprimit credere esse bibere, & venire ad Christum per fidem, esse manducare) carnem Christi pro nobis esse crucifixam, & sanguinem pro nobis effusum in remissionem peccatorum: sed ex vera Christi corporis communicatione tanquam ex alimento spiritualiter refici, & vitam atque vigorem spiritualem recipere: (sicut dicit Christus, *non esuriet, non sitiet in æternum*) adeóque fide complecti Christum, non eminus apparentem, sed se nobis ita vnientem & insinuantem, vt ipse caput nostrum, nos eius membra, simus.

& tractatu 26. & 27. in Iohan.

Vnde Aug. sermone secundo de verbis Apostoli, *Illud manducare refici est, illud bibere, quid est nisi viuere. Hoc est*, inquit, *manducare illam escam, & illum bibere potum, in Christo manere, Christum in se manentem habere: sicut explicat Christus ipse Ioh. 6. 56. Qui edit carnem meam, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. Ac per hoc qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, procul dubio, nec manducat spiritualiter carnem eius, nec bibit eius sanguinem: licet carnaliter & visibiliter premat dentibus Sacramentum corporis & sanguinis Christi.*

a Ioh. 6. 51. 54. 56. 1. Cor. 5. 8.

Ergo manducatio carnis Christi & potus sanguinis ipsius, est non tantùm fides, sed fidei quoddam consequens & effectum, nempe intima nostri cum Christo coniunctio: cuius effectum est lætitia in Deo, adeóque vita æterna. *a*

Cùm Christus quotidie in verbo fide comedendus præbeatur, & à fidelibus comedatur, Ioh. 6. 35.

Cur Cœna opus est?

Vt hoc Sacramento veluti nobis euidentiore facto, & verbo visibili, i. id ipsum oculis renunciante, quod verbum auribus audientium significat, exercitata magis & magis confirmata fide nostra ipsum magis ac magis manducemus, & nobis arctiùs & efficaciùs applicemus, atque ex ipso Christo sic manducato, sensum, motum & vitam spiritualem, magis magísque habeamus, donec vltimo illo die, neque verbi, neque Sacramentorum vsu indigentes, toti in Christo & cum Christo reipsa nobis

cælis

[...]culis præsente, sempiterna illa spirituali vita per[...]fruamur.

Distingue Ergo tandem accuratè manducationis corporis Christi modos.

Quatenus Sacramentum, non generaliter pro tota actione Cœnæ Domini, & pro ipsa tum signi, tum rei signatæ perceptione; sed pro ipso signo sumitur, vt apud Augustinum, *Secundum quendam modum, Sacramentum corporis Christi, corpus Christi est:* Idémque sæpe dicit, *Sacrificium Ecclesiæ duobus constare, Sacramento, & re Sacramenti:* Hoc sensu, Alia est manducatio externa, Sacramentalis, symbolica seu Ceremonialis tantùm, eorum videlicet qui in Cœna Domini sacrum illud corporis Christi signum ore corporis manducant, sed quæ absque fide nullius est momenti ad salutem. *Quæstione super Leuiticū 57.*

Alia mentalis, seu spiritualis tantùm, rei signatæ nimirum, quæ sola fide fit ex verbi Dei auditu, lectione, & meditatione, de qua Ioh. 6.53.54.55.63. (& est omnium temporum, sed tantùm fidelium, & patribus olim etiam communis fuit a) *Amen Amen, dico vobis, nisi ederitis carnem filij hominis, & biberitis sanguinem eius non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.* Et *Caro mea est verè cibus & sanguis meus verè potus*, de qua manducatione Hieronymus. *Quando audimus verbum Dei, tunc caro Christi & sanguis eius in aures nostras funditur.* a 1.Cor.10.3. *in Psalmum 147.*

Est denique alia spiritualis & Sacramentalis simul, in legitimo vsu Cœnæ Domini, eorum videlicet qui in Cœna Domini, tum corporis Christi signum ore corporis manducant, tum corpus Christi ore ipsius animæ, i. vera fide percipiunt, eiúsque verè fiunt participes efficacitate Spiritus sancti manducantes non solùm *panem Domini*, sed etiam *panem Dominum*, vt dixit Augustinus aliquando.

Quanquam eadem est, non duplex eiusdem & vnius Christi perceptio, spiritualis, videlicet per fidem, siue in simplici verbo, siue adhibitis Sacramentalibus signis, nostræ menti sumenda præbeatur. Et proinde verba illa Ioh. 6. ad spiritualem manducationem quæ

fit in Cœna, pertinere non negandum. Quamuis enim tum Christus de ipsis signis loquutus non fuerit, tamen de re Sacramenti loquutus est. Quam ob causam Patres, in Homeliis præsertim ad populum, eum locum ad Sacramentum Eucharistiæ accommodarunt.

Carnalis verò seu oralis, qua recipiatur ore corpus Christi, & traiiciatur in stomachum nulla est, quia cum spirituali manducatione, & cum ascensione non potest consistere. *a* Et quia manducatio carnalis, est non solùm inutilis sed Capernaitica: Spiritualis verò viuificat, ibidem.*b*

a Ioh.6.62.

b 63

Quod verò Bellarminus conatur probare verba Christi Ioh.6. propriè intelligenda de manducatione corporali carnis Christi quæ fiat in Eucharistia, (quam Sacramentalem vocat) quòd eam cum iuramento *Amen, Amen*, confirmarit Christus, quod adhibere non liceat, nisi in sententiis apertissimis, & quæ non possint in alium sensum torqueri, ne detur occasio periurii: Ex eo refellitur: quòd Christus Ioh.3.3. in sententia figurata, & in alium sensum à Nicodemo accepta, eodem iuramento vsus est, *Amen, Amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuò, non potest ingredi in regnum cælorum*: Et ex propria locutione: sequeretur enim absurdissimum, quosuis, quantumlibet indignè accedentes, habere vitam æternam.

l.1. De Sacram. Euchar.c.5.

Sed contra Augustinus de verbis illis Christi loquens, *Intellexisti spiritualiter? Spiritus & vita sunt. Intellexisti carnaliter? etiam sic spiritus & vita sunt, sed tibi non sunt. Spiritualiter intellige quæ loquutus sum. Non hoc corpus quod videtis, manducaturi estis, & bibituri illum sanguinem, quem effusuri sunt qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vobis commendaui, spiritualiter intellectum, viuificabit vos: caro autem non prodest quicquam.* Et (Tractatu in Iohann.) *Credere in Christum hoc est manducare panem viuum.* Et dicit illa verba, *Nisi manducaueritis carnem filij hominis*, nihil aliud significare, nisi *passioni Domini communicandum, & vtiliter suauiter cogitandum, carnem Christi pro nobis fuisse crucifixam.* Et ait. *Vt quid paras dentem & ventrem? Crede, & manducasti*; quibus certè verbis innuit tropicè manducari carnem Christi, siue Essentiam, siue mo-

in Psal.97.

de Doct. Christiana lib.3.c.16.

dum manducationis corporalis spectes.

Quæ sunt verba Sacramentalia seu ἱερατικὰ, siue promissionis verba, quæ signis adiecit Dominus?

Ea videlicet quæ nucleum, seu materiam internam, siue rem significatam declarant: Quorum alia dicuntur de pane: alia verò de calice. Ac orationis quidem de pane duo membra sunt: prius, *Hoc est corpus meum:* posterius, *quod pro vobis datur*, vel *frangitur.*

Quod est subiectum prioris membri tum etiam Attributum?

Pronomen demonstratiuum, *Hoc*, non adiectiuè, sed substantiuè sumptum. Quod non indiuiduum vagum, & euanidum significat, aut aliquod singulare seu Indiuiduum generalioris substantiæ, quod cum prædicato idem referat, aut pro eodem, vt loquitur Scotus, supponat, sic vt non differant inter se, quæ significantur per subiectum & attributum, nisi varia concipiendi ratione, quasi sit sensus, Hoc contentum in pane est corpus. Nec etiam de eo quod panis fuit, subiectum illud intelligendum est: vt si de eo quod Moses manu sua tenebat, quodque baculus seu virga fuerat, dicatur, Hoc est serpens, aut hoc, quod aqua fuerat in nuptiis Canæ, est vinum, Non etiam pro aduerbio loci Hic.

Sed pronomen illud demonstratiuum, ad panem certum, quem Christus accepit, fregit, & discipulis dedit, non autem ad suum ipsius corpus, refertur: interprete Paulo 1.Cor.10.16. *Panis quem frangimus est communio corporis Christi.*

Falsum ergo, quod assumit Bellarminus de Eucharistia lib. 1. cap. 9. non posse dici, Hoc, de re quæ cernitur, & apertè cognoscitur, nisi sit generis neutri res illa.

Attributum verò est, *Corpus meum*, quod de subiecto illo, id est vero pane dicitur. Copula autem, qua Attributum cum subiecto nectitur verbum substantiuum, *Est.*

An-ne verbum Est ὑπαρκτικῶς, substantialiter & natiua sua significatione accipiendum est?

Nequaquam: & rursum fallitur Bellarminus, qui putat hoc verbum non posse vllo modo accipi in alia significatione, quàm in sua propria: quia nulla prorsus ratione, neque physica, neque Logica, neque Theologica, Disparatum de disparato propriè, existenter, essentialiter, & ὑπαρκτικῶς dici potest: sed figuratè tantùm. Nec duo ὑπαρκτικῶς distincta mouentia, quantuncumque suis essentiis coniuncta & vnita, vsque adeò vnum ταὐτὸ esse, dici verè possunt, vt vnum verè esse alterum, ὑπαρκτικῶς dicatur. Sic anima verè non potest dici corpus, aut corpus anima, licet personaliter in vno homine coniuncta. Quin in illa peculiari & omni exemplo carente humanæ naturæ vnitione per subsistentiam in Filij Deitatis persona, Deus dicitur de homine, & Homo de Deo, aduersus Nestorium: per vnitatem personæ, & καθ' ἄλλο aduersus Eutychen.

Secundum quod esse, panis Cœnæ Dominicæ est corpus Christi?

Non secundum essentiale, aut personale, aut reale, sed secundum Esse mysticum, Sacramentale, & significatiuum, quo *res, quæ significat, accipit nomen eius rei quam significat*, inquit Augustinus, nempe propter Analogiam & mutuam χέσιν seu respectum tum vnius ad alterum, tum ad eum à quo sumitur.

Epist. 102.

Non enim docet Christus hoc enunciato, quid panis ille & vinum illud sit sua natura & substantia, aut συνωνύμως, aut quid in eis contineatur: sed quid sint significatione, officio, vsu, analogus. Naturâ sunt panis & vinum: significatione sunt corpus & sanguis Christi. Ac proinde hic de subiecto prædicatum dicitur Sacramentaliter, i. ea significationis specie, qua res significata non minùs verè præbetur fide spiritualiter sumenda, quàm symbolum ipsum corporis organis percipiendum traditur.

Qualis ergo est Prædicatio?

Non propria & regularis: neque enim propositio illa est identica (in quo idem de seipso dicitur, vt hoc est

panis,

Panis, de pane; hoc est corpus, de corpore) cùm specie differant panis & corpus Christi: neque species de Indiuiduo, neque de specie, genus, Differentia, Proprium, aut accidens, vt Petrus est homo, homo est animal, docilis, albus: sed disparatum de Disparato, signatum de signo, analogicè tamen, vt relatorum ratio postulat, prædicatur. Discreta enim, aut disparata, si accedat analogia vel significatio, ita coniungi possunt, vt propositionem constituere valeant: sed figuratam, vt *ego sum vitis*, Ioh. 15. 1. Ὁ δὲ ἀγρὸς ἐστὶν ὁ κόσμος, Mat. 13. 38.

Figurata igitur est hæc prædicatio, eáque non simpliciter metaphorica, aut allegorica, (sicut caro & sanguis Christi dicuntur cibus & potus fidelium,) sed metonymica. Rectissimè enim metonymia dicitur, non continentis pro contento, sed eius modi, quo signo tribuitur nomen rei significatæ. Atqui in hac propositione, *Panis est Corpus Christi*, signo, videlicet pani, tribuitur nomen rei significatæ, quæ est corpus Christi. Est igitur metonymica locutio, Scripturis admodum familiaris: vt *a septem boues sunt septem anni. Iohannes est Elias*, *b* figuratè scilicet (Prædicatio enim Indiuidui de Indiuiduo, nonnisi figuratè vera est:) *Herodes est vulpes, c* metaphoricè scilicet. *Christus est via, d ostium, e panis, f petra est Christus. g* Sic *panis* Eucharisticus est *corpus Christi*, figuratè, metonymicè, & Sacramentaliter.

a *Gen. 41. 26.*
b *Matt. 11. 4.*
c *Luc. 13. 32*
d *Ioh. 14. 6.*
e *Ioh. 10. 7. 9.*
f *Ioh. 5. 35. & 6. 35.*
g *1. Cor. 10. 4.*

De pane enim, corpus Christi, regulariter, & propriè dici non potest, cùm corpus Christi, neque genus sit, neque species, neque differentia, neque Proprium, neque Accidens panis. Ex quo efficitur corporis Christi de pane Eucharistico prædicationem figuratam esse, cùm omnis prædicatio, sit, aut propria, aut figurata, tertia nulla.

Ineptum est enim Sacramentales prędicationes, inusitatas dicere, quarum tam frequens vsus est in Scripturis.

Et quidem figurata prædicatio est, non in singulis verbis seorsim, & in sese consideratis: (panis enim est propriè panis: & corpus non allegoricum, non tropicum, non figuratum, multo minùs spectrum, aut phantasma: non item corpus mysticum, quod est Ecclesia, aut

signum corporis: non meritum Christi; sed proprium Christi corpus denotat. Omnino enim verum Domini corpus, de vero pane enunciatur) sed in tota attributione. Quia copula duo Disparata coniungit: quam sic resoluere licet, Panis est symbolum seu signaculum corporis Christi.

Sed rursum notandum, non esse tantùm locutionem figuratam, metonymicam, aut significatiuam, vt hæc est, *Ager est mundus*, i. significat mundum, & similes aliæ in parabolis (quia languidiùs explicaret naturam mysterij) sed Sacramentalem. Quia simul exhibitio rei signatæ promittitur: sicut in hac propositione, *Fasces sunt Imperium Romanum*, i. non nudè, neque simpliciter tantùm significant Iurisdictionem imperij Romani, sed certò testantur transferri simul cum signis imperium ad eum cui legitimè fasces sunt traditi. Sic quod verbo promittitur, & symbolis significatur, verè quoque à Deo, sed fide sumendum, præbetur.

Annon in ipsis Cœnæ verbis proprietas sermonis, seu τὸ ῥητὸν retinendum est?

Cum τοῦ ῥητοῦ appellatio aliàs latiori, aliàs strictiori significatione vsurpetur, est quidem in ipsis Cœnæ verbis τὸ ῥητὸν, videlicet Sacramentale retinendum: verùm hoc ipsum Sacramentale ῥητὸν dissimile est regularibus prædicationibus: & interpretatione conueniente ad naturam Sacramentorum leniendum. Nam in Sacramentali locutione non tam litera seu sonus verborum, quàm διάνοια, i. sententia certa sequenda est, quæ scilicet cum natura Sacramenti, quod Christus instituit & cum circumstantiis omnibus institutionis & Analogia fidei conueniat.

Annon propria propositio est, in qua Subiectum & Attributum sic copulari intelliguntur, vt Attributum existat in subiecto vel in loco in quo subiectum est, vt Deut. 12. 23. sanguis est anima, quia continet animam?

Nequaquam; nunquam enim propriè res aliqua prædicari potest de re alia in qua existit, seu cui est connexa, quantumuis arcta sit coniunctio, sed tantùm figurate.

tatè. Proinde si panis ideo est corpus, siue quia latens aliquid in pane sit corpus Domini, siue quia in hoc pane sit corpus illud Domini: nunquam euinci poterit, hæc verba, *hoc est corpus*, esse prædicationem propriam.

An-ne loca Scripturæ, quæ sunt sedes dogmatum, seu articulorum fidei, & mandatorum Dei, absque figuris prorsus, sicut verba sonant semper accipienda sunt?

Non; cùm non minus sit certitudinis in figurata loquutione, quæ ad naturam rei, de qua agitur, accommodata sit, quàm in propria, Sicut prima promissio Euãgelij oratione figurata à Deo promulgata fuit: *Semen mulieris conteret caput serpentis*, Genes. 3. 15. quam propria oratione Iohannes 3.8. explicat, *Filius Dei apparuit vt dissoluat opera Diaboli.* Et Iohan. primum caput sedes est doctrinæ, de persona Christi, & figurata tamen illa sunt, vers. 4.5. *vita erat lux hominum: Et lux in tenebris lucet, sed tenebræ eam non comprehenderunt.*

Sed Annon absurdum, Christum tropicè, (& proinde ænigmaticè id est obscurè, seu ambiguè) cum discipulis qui rudes & simplices erant, in institutione sua Cœna loquutum?

Minimè: res enim ipsa ostendit metonymicum illum sermonem, discipulis nequaquam ænigmaticum, ambiguum, aut obscurum fuisse: nisi enim eis venisset in mentem panem vocari à Domino corpus ipsius, quia eius esset symbolum, turbati haud dubiè fuissent in re tam prodigiosa, quæ ex proprio & literali verborum sensu consequitur: idque eo magis, quòd eodem fere tempore longè faciliora assequi non potuerunt, *a* Cùm ergo istis verbis non sint turbati, planum est intellexisse ea metonymicè ex more Scripturæ, præsertim cùm paulò ante comedissent Agnum; qui eodem sensu *Pascha*, id est transitus appellatur, Exod. 12. 27.

a Ioh 14. 8. & 16. 17.

Quod est alterum membrum verborum Christi de pane?

τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον, i. *quod pro vobis datur*, apud Lucam 22.19. vel τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον, *quod pro vobis frangitur* apud Paulum 1. Cor.11.24. Nam apud Matthæum & Marcum hoc membrum ὑπολείπει: cuius membri subiectum, est non panis, sed corpus, relatiuo nomine, quod, expressum, Attributum verò διδόμενον, *quod pro vobis datur*, seu *traditur*, (ad mortem scilicet) seu κλώμενον, i. *frangitur*, hoc est Interprete Isaia 53. 10. *doloribus atteritur*, ceu crucifigitur & mactatur.

Hoc Enunciato quid significatur?

1. Non significatur, corpus Christi mysticum (Nec enim corpus Christi mysticum quod est Ecclesia, datum est vel traditum, aut fractum pro nobis) sed verum corpus.

2. Significatur Christum non dedisse corpus clarificatum, & spirituale, & proinde carnem Christi non simpliciter cibum esse, quatenus clarificata est: sed nobis cibum viuificum esse, quatenus olim crucifixa est. Ioh.6.51.

3. Colligitur propria & regulari prædicatione, panem non dici corpus Christi, sed figuratè: quia de propria & regulari significatione vniuersaliter verum est. Quicquid est prædicatum prædicati, est etiam prędicatum subiecti. At quod de corpore Christi hîc dicitur, propriè & regulariter de pane dici non potest. Nam panis nobis datus propriè, non pro nobis traditur: nec vinum pro nobis effusum, sed nobis infusum dicitur.

Rursum, quod datur, nonnisi per enallagen præsentis pro mox futuro dicitur, pro, quod dabitur, in cruce scilicet non in Eucharistia. Quia in ea non obtulit seu dedit Christus corpus suum in Sacrificium, sed in cruce. Est enim vsitata Scripturæ Enallage, de re iam instante & mox futura, tanquam de præsenti, loqui. Atque ita pręsens tempus pro futuro vsurpare. Sic Matth.26.24. *Væ homini illi per quem filius hominis proditur.* Et Ioh. 10.15. *Pono animam meam pro ouibus meis.* Et vulgata interpretatio habet, *quod pro vobis tradetur.*

Quod

Quod frangitur, etiam non ſigno, quod iã fregerat Dominus: ſed nonniſi metonymice de corpore Chriſti, enunciari poteſt: cùm de corpore Chriſti ſit dictum, Exod. 12. 46. & Ioh. 19. 36. *Os non comminuetis ex eo.*

4. Commẽdatur Chriſti tum erga nos charitas, quod cùm morti nihil debuerit, eò quòd abſque peccato eſſet, quippe ſanctus & impollutus a, pro nobis illam ſubire voluerit. a *Heb.* 7.26

Poſtremò mortis ipſius fructus, quia non ſolùm pro Apoſtolis, ſed pro multis ad mortem traditus eſſe dicitur.

Quæ ſunt verba Domini de poculo?

Et ipſa duobus membris conſtant, prius apud Matthęũ & Marcum, *hoc, eſt ſanguis meus Noui Teſtamenti:* vel vt Lucas & Paulus habent, τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου, *hoc poculum eſt Nouum Teſtamentum in ſanguine meo.*

Cuius orationis Subiectum eſt, τοῦτο, generis neutrius, non autem, *Hic*, genere maſculino (vt habet vetus interpretatio) quod quidem pronomen *Hoc*, refertur ad vinũ, non ad ſanguinem (eſſet enim identica propoſitio) quod apertè liquet ex Luca 22. 20. qui addit ad τοῦτο, nomen ποτήριον, id eſt *poculum* ſeu *vinum*; q. d. hoc quod manibus teneo, & vobis præbeo: Prædicatum verò, ſanguis, vel Nouum Teſtamentum in ſanguine meo. Copula, verbum ſubſtantiuum *eſt*, quod apud Lucam ἐκλείπει.

In quo Enunciato profectò nomen poculi pro vino, quod poculo continetur accipi, & *hoc poculum* eſſe illud *Nouum Teſtamentum*, dici abſque metonymia nõ poteſt: illud quidem continentis pro contento: hoc autem rei ſignificatæ pro ſigno. Nam propriè & κυρίως ῥητὸν, ipſum poculum ſeu vinum non eſt ipſum nouum Teſtamentum, ſed noui Teſtamenti, aut eius potiùs quo Teſtamentum ſancitur, nimirum ſanguinis Chriſti, pignus atque ſigillũ, ſicut Circuncıſio dicebatur fœdus antiquum. Ex quibus omnibus apparet verba Cœnę Dominicæ plena eſſe figuris, ſed vſitatiſſimis & intellectu facillimis.

Anne hæc Chriſti Enuntiatio. Hoc eſt ſanguis meus, cum illa Moſis dicentis Exod. 24. 8. De ſanguine vitulorum,

τοῦτο τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, sic potest comparari, vt hic & illic sanguis reipsa, essentiáque sua præsens, vt ille quidem Mosis, iste verò Christi manibus comprehensus, propriè & non figuratè demonstretur?

Nequaquam. Nam Moses quidem sanguine victimæ ex pelui desumpto populum aspersit, & fuit sanguis ille signum Sacramentale, ac proinde fuit identica illa Enuntiatio Mosis, rectè his verbis expressa, *hic est sanguis fœderis*. At Christus vinum poculo contentum discipulis suis propinauit, & rem signo vini Sacramentaliter significauit. Ideóque in Enuntiatione Christi, aliud est τὸ τοῦτο, nempe vinum quod poculo continebatur, aliud sanguis ille noui Testamenti, i. res ipsa illius Sacramenti: Et proinde rectè Enuntiatio Christi his verbis exprimitur, *Hoc est sanguis*.

Quid est Testamentum nouum in sanguine Christi?

Nomen Testamenti idem hic esse quod fœdus agnoscunt, qui id respondere Hebræo nomini *Berith* intelligunt, ideóque συνθήκην declarare, quæ est conuentio inter eos inita, qui priùs dissidebant. Quæ significatio imprimis hîc conuenit: quanquam eodem res redit, siue fœdus nouum per sanguinem Christi initum, siue Christi morientis voluntas quæ Testamenti voce significatur, fuso ipsius sanguine sancita & confirmata intelligatur.

Nam particula, *In*, phrasi Hebraica, non simplicem coniunctionem, inexistentiam, vel concomitantiam realem, quasi dictum esset, cum sanguine meo, sed causam, modum, Instrumentum, atque συναίτιον rei alicuius significat: vt Psalm. 33. 16. *non seruatur rex in multo exercitu*, & Rom. 5. 21. *Iustificati in sanguine Christi*, id est διὰ τοῦ αἵματος, vt exponitur Coloss. 1. 20. Rom. 3. 24.

Hoc autem *Testamentum* non est corporalis aliquis haustus sanguinis Christi, aut vini potus, sed est fœdus gratiæ, reconciliatio, seu conuentio, & pactio inter Deum & credentes, in qua nobis spondet Deus se peccata nobis condonare, & Spiritum Sanctum, iustitiam, & vitam æternam donare, gratuita misericordia, per fidem, propter effu-

effusum Christi sanguinem in cruce: nósque vicissim nos obligamus Deo, ad hæc ipsius beneficia vera in Christum fide accipienda, & gratitudinem vera erga ipsum obediētia in omni vita nostra declarandam: de quo fœdere Isaias. 59.21. Ierem. 31.31. & 32.40. Heb. 9.15. Gal. 3.17.

Cur non dixit Dominus, hoc est corpus meum Noui Testamenti, sicut dixit, Hoc poculum est nouum Testamentum in sanguine meo?

Quia etsi Testamentum seu fœdus nouum totius Christi oblatione & mortis eius intercessione sancitum est, Heb. 9.15. 16. mors tamen euidentior fuit in effuso sanguine, quàm in ipsa carnis materia. Ideo sub vetere fœdere Moses dixit, Exod. 24.8. Hebr. 9.8. *Ecce sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscum.* Ac proinde Christus, vt veritatis ad figuram relatio fieret expressior, noui fœderis appellationem, sanguini suo potius, quàm corpori applicuit, sic tamen, vt corpus cuius sanguis fuit effusus, nequaquam exclusèrit à fœderis confirmatione & animæ redemptione. Adde, quod cùm Christus bibendi vini quod sanguinem suum appellat, mentionem fecisset, noui fœderis meminit: quoniam sub vetere, sanguinis vsus prohibitus erat *a*, quod in altero panis symbolo, exprimere necessarium non fuit. a Leuit. 17. 10.

Quod est alterum membrum?

Τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον, *qui pro vobis* (apud Lucam) *&* *pro multis*, (apud Matth. & Marcum) *effunditur in remissionem peccatorum.* Cuius orationis Subiectum est Relatiuum Τὸ, & refertur propriè ad sanguinem, non ad vinum. Equidem si constructionem verborum spectes apud Lucam, ad poculum referendum erit: sed quia nec poculum, nec vinum pro nobis est effusum, omnino Subiectum illud de sanguine est intelligendum. Prædicatū, *Effunditur*, rursum per Enallagen, pro *effundetur*, vt exponit etiam vulgata versio.

Consultò tamen Dominus videtur in huius mysterij institutione, licet de re futura loquens, tamen præsentis temporis verba vtrobique vsurpasse, vt

admouerentur discipuli, hunc esse istorum symbolorum vsum, vt oculis fidei res mox futuræ, quasi iam præsentes in iis spectarentur: sicut nos illas, licet iam olim peractas, fide in hac actione, quasi ob oculos iacentes contemplari oportet, totam videlicet passionis historiam, ac si ipsis nostris oculis, ipsius Christi corpus pendens & confossum, & sanguinem ex ipsius vulneribus stillantem videremus.

Ergo *effunditur*, inquit, in cruce scilicet, non in poculum, aut in os: quo rursum significatur, qualiter sanguis Christi sit nobis potus viuificus, non simpliciter, quatenus iam clarificatus est, sed quatenus pro nobis effusus, & quidem ὑπὲρ ὑμῶν, & περὶ seu ὑπὲρ πολλῶν Marc. 14. 13. *pro multis*, licet non pro omnibus, quia pro electis tantum, i. horum causa, in remissionem peccatorum: qui longè saluberrimus est finis effusi sanguinis Christi, non potionis vini: Nam de hac dicitur, *In memoriam mei*: De sanguinis effusione verò, *In remissionem peccatorum*.

Vnde præterea colligis Christum tropicè loquutum esse?

1. Ex aliorum omnium Sacramentorum natura & loquutionibus, iam inde à mundi exordio institutorum, quibus fit vt nomen rei significatæ ipsi signo tribuatur, vel signum abs re signata denominetur, vt Gen. 17. 10. 13. *Circuncisio est fœdus*, id est signum fœderis. Exod. 12. 11. 27. *Agnus est transitus*, id est Signum & μνημόσυνον Domini *Petra erat Christus*, id est signum Christi a.

a Leuit. 6. 30. 1. Cor. 10. 30

2. Ex cognata locutione de eodem Sacramento apud Paulum 1. Cor. 10. 16. *Panis quem frangimus, communio corporis est*, Metonymicôs nimirum, sicut Euangelium dicitur *potentia Dei* id est efficax Dei instrumentum Rom. 1. 16. *Et nos multi, sumus vnus panis, & vnum corpus*. Et 1. Cor. 11. 26. *qui indignè manducat & bibit iudicium sibi manducat & bibit*: quæ nisi tropus adhibeatur intelligi non possunt, & corpus ipsum Christi manducari non nisi tropice dici potest.

3. Quia propriam locutionem non admittit Ascensio Christi in cœlos, & veritas humanæ naturæ quam assumpsit. Docet enim Augustinus *Non esse interpretandum vnum locum, vt cum multis aliis pugnet, sed ita vt cum multis aliis consentiat*.

De Doctr. Christ.

4. Quia

4. Quia veteres *eandem escam & potum non tantùm inter se sed & nobiscum*, quoad rem scilicet *habuerunt* 1. Cor. 10.3. *Quid est eandem, nisi quia eam quam etiam nos?* inquit Augustinus. *Eundem ergo cibum & eundem potũ, sed intelligentibus & credentibus: non intelligentibus autem illud solum Manna illa sola aqua: credentibus autem idem qui nunc. Tunc enim Christus venturus, modò Christus venit: venturus & venit, diuersa verba sunt, idem autem Christus.* *lib. de vtil. pænitent. & in Ioh. tract. 26.*

5. Quia fieri non potuit, vt Christus localiter assidens mensæ, & communicans cum discipulis (vt habes Matth. 26.29. *Posthac non bibam de hoc fructu vitis*) ipse manducarit ὄντως i. realiter & corporaliter seipsum.

Anne Christus Iesus participauit de ijsdem Symbolis?

Non certè minùs quàm de carnibus Agni Pascalis. De quo qui hæsitat, piè cogitet. 1. Dominum Iesum vsu sanctificasse ordinaria vtriusque Testamenti Sacramenta. 2. Et Cœnam instituendo dictis factísque præiuisse suo exẽplo, vt ad hunc Archetypum sibi respiciendum esse sciat tota Ecclesia, eóque nomine causam maximam fuisse cur non abstineret: Vnde Hieronymus *Ipse*, inquit, *conuiua & conuiuium: ipse comedens, & qui comeditur.* *Epist. ad Hedibiam.*

Anne ea est vis, & is sensus verborum Christi, quibus hoc Sacramentum instituit, vt quoties super panem & vinũ à Sacerdote qui intentionem habeat consecrandi recitãtur, tum Substantia panis & vini, vel per Analysim resoluatur εἰς ὕλην πρώτην, seu etiam in nihilum: sic vt in eius locum succedat corpus & sanguis Christi: aut per μεταβολὴν ἀπλῶς ἢ μεταποίησιν, ἢ μετουσίαν, conuertatur in Substantiam veri corporis, & veri sanguinis Christi sic vt substantia panis formetur in carnem Christi, remanentibus nudis accidẽtibus panis & vini absque subiecto pendulis?

Absit 1. Quia Magicum est demurmuratis aliquot verbis, vim mutandi Substantiam signorum tribuere.

Quia expressis verbis Apostolorum & Euangelistarum vera ac naturalis Substantia panis & vini ante & post cõsecrationem, vt vocant, asseritur, 1. Cor. 10.16.17. & 11.26.

27.28. *Nonne panis quem frangimus communicatio corporis Christi est?* & *Omnes sumus unus panis & unum corpus, qui de uno pane participamus.* &: *Quotiescunque mãducabitis hunc panem, mortem Domini annuntiabitis donec veniat.* &: *Quicunque manducauerit hunc panem & biberit hoc poculum Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini*, &: *Probet se ipsum homo, & sic de pane illo edat & de calice bibat.* Quod enim dicunt panem dici non qui modò sit, sed qui antè fuerit, nullo scripturæ testimonio, aut sensus iudicio confirmatur: & prætereà Matth. 26. 29. *non bibam* inquit *posthac de hoc genimine vitis.*

3. Quia *regnum Dei non est esca & potus* corporalis, Rom. 14. 17.

4. Quia in Enuntiato pronomen, *Hoc*, demonstratiuum, non demonstrat corpus Christi: (Nam Transsubstãtiatio, inquit Thomas nonnisi perficitur in vltimo instãti pronuntiationis verborum) nec demonstrat sola panis accidentia. Accidentia enim non sunt corpus Christi. nec demonstrat vagum aliquod aut vagè determinatum Indiuiduum; nullum enim Indiuiduum est, quod non sit τόδε τι, ac proinde certum, non autem vagum indeterminatum, aut indefinitum: & præsertim demonstratiuum *Hoc* certum aliquid designat.

5. Quia impium est cogitatu & dictu panem ipsum propriè & substantialiter esse corpus Christi.

6. Quia de conuersione ista nec Scriptura pronũtiat, nec sensus aut ratio iudicat, vt de virga Mosis conuersa in colubrum a, & de aqua conuersa in vinum, Ioh. 2. 9. Vbi Euangelista non dixit aquam simpliciter, sed vinum factam. Accidentia enim panis, panem remanere euincunt, & qui sacra illa signa participant, in seipsis sentiunt saporem vini, & facultatem panis & vini.

a Exod. 4. 3

7. Quia Substantia, permanentibus suis accidentibus, interire non potest, nec accidentia possunt subsistere sine Subiecto, nec esse accidentia panis, quæ non sunt accidentia panis.

8. Quia remota Substantia & natura signorum, perit similitudo, affinitas, χέσις, relatio, & analogia signorum ad rem significatam: panis enim significat corpus Christi

quia

quia alit, confirmat & sustentat, quod accidentia præstare non possunt.

9. Quia nullum hîc verbum Christi est, quod conuersionem significet. Nam verbum, *Est*, non significat fieri, mutari, conuerti; & quod fieri dicitur, esse propriè dici nõ potest. Esse enim & fieri dicitur ἀντιφατικῶς.

10. Quia carnalis manducatio corporis Christi nusquam probatur in Scripturis.

11. Quia sequeretur, tam fideles, quàm infideles recipere corpus Domini, eiusque Spiritum viuificum, qui ab ipsius corpore diuelli nunquam potest. Et Augustinus dicit non comedere corpus Christi, nisi eos qui sunt in corpore Christi.

12. Quia id corpus nõ potest spoliari quantitate sua, nec in instanti & sine motu locali, esse simul in cœlo & in terra, quin ex ἀνάγκης statuatur corporis Christi Vbiquitas, quam Transsubstantiatores repudiant, & Patres negant, & pugnantia statuunt, qui dicunt corpus, & quantum, & vere adesse, non tamen per modum quanti.

13. Quia iam nec separari potest corpus Christi à sanguine, nec anima ab eius corpore: & de concomitantia nihil extat in Verbo Dei.

14. Quia Victorem III. Pontificem Romanum periisse scribunt hausto veneno ex calice à sub-Diacono suo sibi porrecto, atque Henricum septimum Lucelburgẽsem Imperatorem venenum hausisse ex pane accepto à Monacho Senensi ordinis Prædicatorum, in Eucharistia.

15. Quia infinita incõmoda hanc transsubstantiationem, manentibus accidentibus sine Subiecto sequuntur: vt si contingat, mures arrodere panem, dicentur arrodere accidentia: aut vermes oriri ex pane, dicendum erit ex accidentibus produci, etsi panis frangatur, ponendum erit accidentia frangi.

Annon saltem per miraculum conuertitur panis Cœnæ in corpus Christi?

Non. 1. quia eiusmodi miraculum non afficit externos sensus, miracula enim mutationem si quæ facta est, palàm præ se ferunt, atque in oculos & cæteros sensus incurrunt, & homines admiratione percellunt.

2. Quia cessarunt miracula.

3. Quia miracula licet præter & supra, non tamen contra naturam fiunt, sic vt eam euertant.

4. Quia hoc dicitur ἀπροσπαθές, miraculum, quod est extraordinarium Dei opus, fieri in ordinario Ecclesiæ Sacramento. Nam miracula sunt opera Dei extraordinaria & certi temporis, & ad personas certas pertinent: si ministros miraculorum spectes. At Sacramenta ad omnia tempora & ad Ecclesiam vniuersam spectant: & sunt pars Ministerij Euangelici, in quo Christus ordinario modo, sine ordinatione certa ac perpetua agit, non faciens miraculosam mutationem in natura aut qualitatibus Elementorum.

5. Miracula non tollunt simul substantiam aut qualitatem naturalem, & simul relinquunt, id est non implicant contradictionem: vt cùm virga Mosis in serpentem conuersa esset, non simul erat virga & serpens. At miraculum Transsubstantiationis Substantiam panis tollit, & simul ponit proprietates panis. Et repugnat huic immoto & æterno principio, περὶ παντὸς φάναι, ἢ ἀποφάναι ἀληθές. *de quocunque, vera est eius vel affirmatio, vel negatio*, quodlibet, est aut non est.

6. Miraculorum fidem: vt quod in manibus Gregorij ad eius preces hoc Sacramentum versum fuerit in digitum carneum: quandoque ibi apparuerit paruulus puer: & Sacramentum perfossum lanceolis emiserit sanguinem: & conuersum sit in carbones & cineres tempore Cypriani (vt ipse scribit) sic amplectimur, vt vel ad arcendos facinorosos homines & indignos, à tanto Sacramento, vel explicandam & commendandam eius dignitatem fieri dicantur, sed non ad confirmandam superstitionem, & errorem de Transsubstantiatione. Scimus enim falsis prophetis miraculis fidem facientibus non esse credendum, & Antichristum venturum esse signis & prodigiis mendacibus illustrem *b*.

in l. de Lapsis.

a *Matt. 24. 24.*
b *2. Thess. 2. 9.*

Annon quod dixit Christus, verum est, & ab eo præstari potest?

Nullum dubium. Non enim de veritate, sed de sensu verborum quæritur, An videlicet verbis Christi ipsis asseratur vnà cum pane & vino Christi corpus & sanguinem inesse

inesse essentialiter, actualiter, realiter, præsentia in terris, & realiter corporaliter ore corporis, licet inuisibiliter, tam à piis, quàm ab impiis percipi: quod nos negamus.

1. Quia verba Christi id non ferunt, & qui sunt Consubstantiatores ipsi τὸ ῥητὸν verborum Christi, propriissimè sic dictum non retinent, sed διάνοιαν sectantur. Neque enim dixit Christus. *In* vel *sub* hoc pane est corpus meũ: sed, *hoc*, id est hic panis *est corpus meum*: quæ tam inter se distant, quàm esse & continere aliquid: & ipse panis visibilis, non aliquid in pane latens, dicitur corpus Domini. Et Scholastici ipsi fatentur, non literam verborum retineri, si, pro *hoc est corpus*, dicas, hîc seu sub pane est corpus.

2. Quia realis inexistentia corporis Christi In, cum, sub pane, nihil facit ad spiritualem eius perceptionem: quæ tamen finis est κατ' ἐξοχὴν huius Sacramenti: quandoquidem fides verbo Dei, & sacris illis symbolis edocta, & magis confirmata corpus Christi in cœlis existens operante Spiritu Sancto verè percipit, vt docent dicta quæ nos iubent Christum in Cœlis quærere & contemplari *a*. Quin realis & corporalis præsentia nihil affert vtilitatis, quod ex spirituali præsentia non habeamus. Nam Ioh. 6. 51. 54. 56. promisit Dominus edentibus se, vitam æternam. Deinde quod manere velit in eis & illi in ipso, quid vltra hæc requiritur? *a Col. 3. 1. Philip. 3. 20 Heb. 6. 19.*

3. Quia corpus Christi est cibus spiritualis, ac proinde mentis, non corporis, fide, non ore manducandus. Nec difficiliùs est fidei corpus percipere in cœlo existens, quàm in pane vel in ore: quin fides, natura & vi sua sursum respicit, nullis tam temporum quàm locorum interuallis exclusa.

4. Quia quantum Eucharistiæ καθ' ὑπερβολὴν tribuitur, tantùm Cæteris Sacramentis omnibus, κατ' μείωσιν detrahitur.

5. Quia dogma de inexistentia corporis Christi ἀρτολατρείαν, & carnalem de viatico ad salutem moribundis necessario, opinionem confirmat.

6. Euertitur natura corporis, dùm statuitur, κατ' οὐσίαν esse πολύτοπον, vel vbique, quod nulli creaturæ competit. Verissimè enim Athanasius τὸ σῶμα χριστοῦ ἐστὶν ὁμοούσιον

τῷ θεῷ. Et Chrysostomus ad Col. Hom. 5. *Deus est enim centrum est vbique & circunferentia nusquam.* Statuitur item contra naturam impalpabile, insensibile, inuisibile, ἀπερίγραπτον, seu incircunscriptum, sine qualitate, quantitate, specie & figura, & tamen corporaliter præsens, id est ἀσώματον σῶμα, contra proprietates essentiales veri corporis, quibus veram, & essentialem præsentiam sui corporis probauit Christus, Luc. 24. 38. 39. Iohan. 20. 27. *Videte*, inquiens, *manus meas, & pedes meos, nam ipse sum, contrectate me, & videte, Spiritus carnem & ossa non habet, prout me conspicitis habere.* Nã ἄφαντος ἀπ' αὐτῶν non αὐτοῖς factus dicitur, Luc. 24. 31. quia ablatus est ab eorum conspectu. Ipsam autem naturam negat qui eius proprietates negat: seu, vt dicit Theodoretus, ἡ τῶν ἰδιωμάτων ἀναίρεσις, ἑκατέρας φύσεως ἀναίρεσις. Et distinctio illa præsentiæ corporalis in visibilem & inuisibilem, commentitia est. Nam hæc corporis modum abolet: nec vna natura contrarium quid & diuersum recipit in seipsa: seu vt ait Damascenus μία φύσις, τῶν ἐναντίων οὐσιωδῶν διαφόρων, δεκτικὴ οὐ γίνεται.

Dial. 3 (margin)

l. 3. c. 9. (margin)

7. Quia religiosæ recordationi præsentia corporis opponitur.

8. Quia sequeretur Apostolos manducasse corpus passibile & mortale, & Christum in cœlis non esse quærendum.

9. Quia oportet vt eum cœli capiant, vt receptum contineant, vsque ad tempora restitutionis omnium Act. 3. 21.

10. Quia nusquam in Scriptura reperitur simile loquendi genus, quod sit de duabus simul naturis & essentiis disparatis propriè & κατὰ τὸ ῥητὸν intelligendum: neque enim dictum est, aqua est vinum, aut virga est serpens, sed aqua conuersa est in vinum, & virga in serpentem. Et quotiescunque prima Substantia, id est τόδε τι, de alia prima substantia prædicatur in Scriptura, eiusmodi Enuntiatio figurata est, vt *Petra erat Christus* 1. Corinth. 10. 4. *Christus est agnus ille Dei*, Iohan. 1. 29. *Iohannes est Elias*, Matth. 11. 4. *Christus est vitis vera*, Iohann. 15. 1.

11. Quia necesse est quærere διάνοιαν id est sententiam, quando absurditas τοῦ ῥητοῦ seu literæ scriptæ, impingit

pingit in aliquem fidei articulum, aut in aliquem manifestum Scripturæ locum.

12. Quia cùm Capernaitæ mente voluerent nescio quam corporalem carnis Christi manducationem, ab ea cogitatione Christus eos reuocauit, dicens, verba sua Spiritum esse, & vitam: carnem nihil prodesse, sic scilicet comesam, vt Capernaitæ somniabant. Et illis obiecit suæ Ascensionis in cœlum mentionem Iohann. 6. 62.63.

13. Quia facit hæc opinio vt corpus Christi sit commune piis & impiis; quod certè non est leue incommodum.

14. Nullum Sacramentum sine tropo plenè explicari & intelligi potest.

Est enim in omnibus Sacramentis vsitatissimum, vt nomen rei significatæ ipsi signo tribuatur, vel signum à re signata denominetur: idque tum propter conuenientiam signi & signati, tum propter certissimam rei significatæ exhibitionem & perceptionem.

Anne incommoda quæ Transsubstantiationem & Consubstantiationem sequuntur, omnipotentia Dei tollit?

Non licet Theologicè argumentari ab omnipotentia Dei, nisi præcedat Dei voluntas expresso ipsius Verbo clarè patefacta. Sic enim Christus Sadducæis Matth. 22.29. *Erratis, nescientes Scripturas, neque potestatem Dei*; quia non quid possit absolutè, sed quid fieri velit Deus spectandum est, *Dominus enim noster in cœlo*, inquit Psalm. 115. 3. *Omnia quæ voluit fecit*, non quæ potuit. Vnde Tertullianus *Dei posse velle est, non posse, nolle: quod autem voluit, & potuit & ostendit.* Et Augustinus *Omnipotens Deus est, non quòd possit omnia facere, sed quia potest efficere quicquid vult, ita vt nihil valeat eius voluntati resistere, quin compleatur, aut aliquo modo impedire eandem.* Quæ dicta, non de absoluta illa qua Deus multa posse dicitur, quæ tamen non vult, ac proinde non facit: sed de actuali & efficaci omnipotentia, qua *l. de Spiritu & litera.*

Deus illa omnia quæ vult, in effectum producit, intelliguntur. Nam voluntas Dei cum omnipotentia actuali conuertitur. Vnde orthodoxè colligimus, Deus vult, Ergo potest facere & facit, item, Deus potest, & facit, Ergo vult. Absurdum verò est colligere, Deus est omnipotens, Ergo facit omnia, etiam quæ non vult. Vnde Damascenus, *Omnia quidem quæ vult, potest: non verò quæ potest, vult. Potest enim perdere mundum, sed non vult.*

2. Non licet argumentari ab omnipotentia Dei, ad id confirmandum cuius contrarium extat in verbo Dei: *seipsum* enim *negare non potest*, 2. Timoth. 2. 13. Et *Christus non est, Etiam, & non*, 2. Corinth. 1. 19. nec ad euertendos, sed ad stabiliendos fidei articulos omnipotentia Dei est aduocanda.

3. Non licet argumentari ab omnipotentia Dei, ad id confirmandum quod contradictionem continet, vt quando quidpiam dicitur esse & simul non esse, aut simul tale esse, & non tale esse actu & reipsa. Ideo Scholastici affirmant Deum non posse facere, vt contradictoria sint, simul vera. Quia contradictio ponit esse & non esse simul: hoc enim est impotentiæ, non omnipotentiæ. Impossibile istud non est infirmitatis, sed immensæ virtutis & constantiæ iudicium est. Sic Deus non potest mori, non potest peccare, non potest falli, non potest mentiri *a*, non potest factum infectum, genitum ingenitum reddere, non potest facere, vt si definitum est, non sit quoque ipsius definitio.

a Tit. 1. 2. Heb. 6. 18.

Qui igitur indefinitè & simpliciter Deum omnia posse dicit, comprehendit non tantum bona, sed etiam horum contraria mala, quæ Diabolo conueniunt, inquit Theodoretus.

Dial. 3.

Sed quæ impossibilia Deo dicuntur, eorum alia dicuntur ἁπλῶς ἀδύνατα, propter constantem eius naturam. Quædam ex hypothesi, id est ex præsuppositio, propter constantem, ac planè immutabilem, decreti & voluntatis eius veritatem. Potest quidem Deus simpliciter efficere, vt quod non est fiat, vel quod est, esse desinat, vt corpus fiat Spiritus. Potest etiam ex lapidibus suscitare filios Abrahæ *b*. Potest etiam efficere, vt Camelus transeat per foramen acus *c*, sed non relin-

b Matt. 3. 9
c Matt. 19. 24. 26.

relinquens eum qualis est natura, sed tam gracilem efficiens quàm fieri necesse est: sicut efficere potest, vt diues ingrediatur in regnum cœlorum, non quandiu talis est, sed eum mutans, & ipsum docens ab vno Deo tantùm pendere.

Sed quia Deo semel placuit filium suum assumpta carne fieri in æternum fratrem nostrum, nobis similem per omnia, quæ ad naturalem & ἀληθινὴν corporis veritatem ex ipsius creatione pertinent a, non vult ἀντιφατικά, quæ assumptam in Christo humanam naturam destruunt, tollunt, & definitionem eius euertunt: proinde potenter nõ potest, inquit Augustinus, efficere vt corpus Christi sit simul actu corpus, & non corpus, simul actu circunscriptum & non circunscriptum: quia sunt ista contradictoria.

a Heb. 2. 17. & 4. 15. Philip. 3. 21

Sed contrà argumentum ductum ab omnipotentia, retorquemus. Deus est omnipotens: Ergo potest efficere vt nos in terris existentes participemus verum corpus Christi in cœlis existentis.

An ne verum est, quod pro confesso sumũt aduersarij, Christum, cùm in itinere Paulo apparuit Act. 9. 17. & eidem in castris astitit, Act. 23. 11. fuisse corpore simul in cœlo & in terra?

Non: fuit enim illa cœlestis apparitio, vt dicitur Act. 26. 19. quæ nihil adiuuat præsentiã corporis Christi in terris. Christus enim cum Paulo collocutus esse dicitur, non in terra constitutus, sed è cœlo; vel sine voce corporali Domino ipsi sermonis conceptum potenter imprimente: vel voce è cœlo formata, quæ ad aures eius instar tonitru pertigerit, Et Act. 23. 11. Nemo nõ videt nocturnam fuisse visionem, quæ non oculis sed mente, siue vigilando, siue somniando apparuerit.

Sed & propter peculiares & extraordinarias quasdam apparitiones, non est discedẽdum ab vniuersali regula fidei, qua Christus corpore suo cœlum occupare atque ibi manere creditur vsque ad finem seculi. Nec tamen negãdum Christum quolibet momẽto esse vbicunque & quomodocunque illi pro sua maiestate collibitum est.

An ne manifestus est abnegator potentiæ Dei, qui negat eũ absoluta sua potentia efficere, vt corpus in proprietate sua

permanens, alio & diuerso modo in pluribus locis esse possit?

Non est: imò quia negamus Deum id efficere posse, Dei omnipotentiam apertè asserimus. Nam quum Deus ita sit omnipotens & efficax, vt veritati haud aduersetur: neutiquam facere potest, vt res simul sit, & non sit, vt idem corpus maneat in sua proprietate, i. retineat suas dimensiones & circunscriptionem, & idem corpus simul & semel sit in multis, ac longo interuallo seiunctis locis præsens. Rectè igitur Cyrillus, *Posse implere omnia, & transire per omnia, & sequi in omnibus concedes etiam alteri naturæ à diuina, quàm diuinæ? Non equidem.*

l. de Trin. 5.

An-ne tollitur contradictio diuersitate respectuum, & istorum modorum, si dicatur, Corpus Christi reipsa & de facto in cœlo esse, secundum naturales veri corporis proprietates, circunscriptiuè, localiter, visibiliter, & naturali modo: & per potentiam Dei etiam reipsa & de facto esse in multis locis, vel vbique, vel in Cœna, sed Sacramentaliter, inuisibiliter, supernaturaliter, illocaliter, cœlesti & miraculoso modo: & si dicatur Christi naturam proprietate naturæ sua esse circunscriptam, & visibilem, ratione verò vnionis incircunscriptam & inuisibilem?

Nequaquam, quia hæ distinctiones seu modi pariter non possunt probari ex Scripturis. Deinde nec omnes modi semper excusant contradictionem: vt siquis dicat, corpus Christi mortuum secundum modum mortis, & eodem tempore viuum fuisse secundum modum vitæ. Denique modi contrarij qui se mutuo perimunt quando inesse ponuntur, non tollunt sed confirmant contradictionem.

Sed & talis diuersus respectus dari non potest, quo res vna & eadem reipsa talis sit, & talis non sit: quod est πρῶτον ψεῦδος Aduersariorum: nec modus fingendus est qui rei essentiam tollat. Quare corpus Christi assumptum, cùm actu sit organicum, physicum σύμμετρον, partibus suis dispositum & finitum, pluribus in locis nullo modo, non organicum, indispositum, infinitum, aut pluribus in locis actu esse potest, etiamsi inenarrabili gloria ornatum sit, quia Deus est immutabiliter verax, nec vult vt affirmatio

sit ne-

sit negatio, contra principium immotum *Quodlibet est, aut non est.*

Anne, vt oculus videndi vim in se non habet, sed propter vnionem cum animâ, & in vnione eam recipit: sic caro Christi in seipsa propria illa non recipit, sed in admiranda illa vnione verè & realiter habet?

Non, quia dissimilia & genere diuersa conferũtur. Nam oculus ita naturâ comparatus est, vt sit naturale, propriũ & necessarium instrumentum, quo anima sentiens suam videndi facultatem exerit & perficit: atque sine quo hanc facultatem in effectum producere haud potest. At Caro Christi naturâ ita comparata non est, vt sit naturale, proprium ac necessarium organum, quo sola natura diuina suam omnipræsentiam & inuisibilitatem exerat, ac ita necessarium, vt sine eo Diuina natura ipso actu, nec sit omnipræsens, nec inuisibilis.

Deinde caro Christi non consideratur in seipsa, seu extra vnionem: cùm caro illa extra vnionem, nec sit nec fuerit, nec vnquam futura sit.

Ad hæc, vna natura contrarium quid non recipit, aut diuersum in seipso κατ' τὸ αὐτὸ: diuersum autem & longe dissimile est circumscribi loco, & vbique esse, inquit Vigilius. Alioquin dicendum esset naturam humanam Christi habere initium in seipsa, & non habere initium in vnione: creatam esse proprietate naturæ suæ, & creatam non esse in vnione: minorem esse Angelis natura sua, sed in vnione æqualem Patri: mortuam denique in seipsa, & non mortuam esse in vnione, seu propter vnionem, vel causa & respectu vnionis. *l. 4. contra Euthychen*

Anne rationi humanæ & Philosophiæ principijs in ijs quæ asseruntur de corpore Christi, est planè derogandum?

Non, quatenus ratio humana post regenerationem spiritualis facta, verum testimonium creaturis perhibet, & vera principia de humani corporis propriis asserit. Scriptum est enim, *ne sitis sicut equus & sicut mulus quibus non est intellectus*, Psal. 32. 9. & præterea omnis veritatis in Logicis, Ethicis, & Physicis Deus author est. Quin Christus post resurrectionem suam,

Discipulis apparens, cùm probare vellet suum corpus adesse substantialiter, ab adiuncta eius visibilitate & palpabilitate argumentatur, & ad sensus ipsos discipulorum
a Luc. 24. 36. prouocat. *a* Sicut ab omnibus accidentibus panis Eucharistię rectè colligitur esse substantia panis experimento sensum omnium, qui certè omnes simul falli non possunt, nisi teneantur: vt in discipulis duobus, qui Dominum peregrinum aliquem esse existimabant, & in Magdalena, quæ eundem esse hortulanum putabat, Luc. 24. 16. Ioh. 20. 15.

Anne nisi corpus Christi vbique esse statuatur, per hoc à natura diuina, quæ vbique est, & cui ipsum personaliter vnitum est separatur ac diuellitur, An corpus Domini per vnionem id assequutum est, vt sit vbicunque est verbum?

Minime: quia eorum quæ adequatè vniuntur, ita vt vnum non pateat latiùs quàm alterum, non potest vnum alicubi esse vbi non sit alterum; si verò vnum latiùs pateat, tunc vbicunque est minus, ibi etiam est maius: sed non contrà: vt in gemma & annulo videre est. Quoniam igitur Diuinitas Christi, longè superat humanitatem, vbicunque est humanitas, ibi cum ea est diuinitas, non contrà.

Nec etiam vnio personalis est naturæ humanæ cum diuina exæquatio, aut proprietatum naturæ diuinæ in humanam effusio, vt humana natura habeat easdem proprietates quas habet diuina: sed est talis vnio qua natura humana subsistit in persona τοῦ λόγου ita vt ipsius quasi pars sit, nec per se siue extra τὸν λόγον subsistat. Non autem *sequitur*, inquit Augustinus *vt quod in Deo est, sit*
Epist. 57. ad Dard. *vbique vt Deus.*

Deinde cùm Deitas sit vbique tota, non per partes, nec vt in loco, fieri non potest vt vspiam ab illa, humana natura quam assumpsit, dici possit separata, quamuis ipsa suo tantùm loco, sicut fert inuiolabilis ipsius veritas contineatur.

Sed & corpus solare, & eius lux habent inter se naturalem & summam coniunctionem, non tamen ad quæcunque loca se lux extendit, ad ea corpus realiter pertin-

pertingit. Sic etiam oculus & visus inter se admodum coniuncta sunt, & tamen pertingit visus ad multa ad quæ oculus non se extendit.

Denique rectè dixerunt veteres in Synodo Chalcedonensi, differentiam naturarum in Christo non esse sublatam propter vnionem, sed potiùs vtriusque naturæ in vnam personam, seu vnam ὑπόστασιν concurrentis proprietatem seruari.

An verò quod Christus dicit Ioh.3.13. Nemo ascendit in Cœlum nisi filius hominis qui in cœlo est, efficit humanam Christi naturam dum in terris fuit, etiam in cœlo simul fuisse?

Non. Nam filius hominis hoc loco totam Christi personam, quę etiam Filius Dei est, denotat: humana verò natura alteram tantùm illius personæ partem, quæ in tempore ex virgine assumpta est, significat. Perperam ergo quod de persona hac, quæ non homo tantùm, sed etiam Deus est prædicatur, etiam de humana natura prædicari dicitur. Sic enim colligeretur naturam humanam fuisse ante Abrahamum, antequam conciperetur in vtero Virginis.

Certum est autem filium hominis eodem modo, cùm loqueretur in terra, fuisse in cœlo, quo idem de cœlo descendit. Nam Christus de vno eodémque subiecto, hoc est filio hominis, enuntiat, quòd de cœlo descenderit, de quo dixit, quòd sit in cœlo. At filius hominis de cœlo descendisse dicitur, non quòd caro è cœlo delapsa fuerit, sed quòd natura diuina de cœlo est, ac humanam carnem assumpsit. Ergo filius hominis cùm esset in terra ita dicitur fuisse in cœlo, non quòd humana natura, sed quòd diuina huius filij natura, quæ cœlum & terram semper implet, fuerit in cœlo: Tropo scilicet synecdoches, quo & apertè totum intelligitur, & à toto portio nominatur, inquit Cassianus. l.6.c.6.

An-ne iniquum est naturam gloriosi corporis, quod spirituale dicitur, subijcere communis naturæ Legibus? a Luc.24.36. Act.1.9.10.11. & 7.55.56.

Minimè, quia gloria veritatem corporis non aboleuit, nec mutauit in Spiritum: sed Spiritui prorsus subiecit, a Aug. l. De Ciu. Dei 13.c.20.

Serm. de Cœna Domini.
in prologo psal. 33.
a Chrysost. Hom. 83. in Matth. & 45. in Iohan. & Homil. 24. in 1. ad Cor.

Anne Orthodoxi Patres, cùm panem quem Dominus Discipulis porrigebat, non effigie, sed natura mutatum, Omnipotentia verbi factum esse carnem, Cyprian. *Christum seipsum gestasse suis manibus,* Augustinus *corpus Domini in os nostrum intrare, linguam sanguine Christi incruentari, & ipsummet Christum in hac actione videri tangi, frangi & dentes ipsius carni infigi, scribunt a, propriè & sine tropo loquuntur?*

Non, cùm sensus ipsi, & experientia contrarium testentur, & non possunt hæc propriè dici, sine ingenti & Capernaitica blasphemia. Figuratę ergo sunt locutiones illę Patrum, quibus corporis & sanguinis nomina & effecta pani & vino, & vicissim quæ fiunt in symbolis, corpori & sanguini Christi tribuuntur, sed tamen (licet duriusculè & καὶ ὑπερβολικῶς ad commendandam mysterij dignitatē) expressissimis istis phrasibus figuratis & metonymicis indicant, quàm certum sit & efficax nostræ cum Christo cōmunionis seu manducationis spiritualis Christi mysterium; eiusmodi nimirum, vt simus caro ex carne eius, & os ex ossibus eius, id est vt verè vnum facti cum eo fruamur omnibus ipsius bonis *b*.

b Eph. 5. 30
In Epist. in Ioh. tract. 1

Alioquin inquit Augustinus, *Nos Christum in Cœlis sedentem manu contrectare non possumus, sed Christum fide contingere possumus.* Et Tract. in Iohan. 50. *Ascendit in cœlum corpus Christi: quærat aliquis, Quomodo tenebo absentem? quomodo in cœlum manus mittam, vt ibi sedentem teneam? Fidem mitte, & tenuisti.* Et in Psal. 73. scribit, quòd *ferebat seipsum manibus suis quodammodo.* Nempe quia gestabat in manibus suis corporis sui Sacramentum. Et Cypr. dicit, *Sacramenta habere nomina earum rerum quas significant.* Et idem August. *Nec moueat,* inquit, *quòd aliquando res quæ significat, nomen eius rei quam significat accipit, Sic enim Petra Christus, quia Christum significat.* Sic dicimus cum Cypriano *effigiem* id est panis & vini apparentiam & aspectum, *non mutari, sed substantiam panis & vini mutari in Sacramentum corporis & sanguinis Domini, quod priùs non erant.* Sic Chrysostomus, *Quod est symbolorum tribuit rei significatæ, maximè quoad fidem & mentis cogitationem.*

Serm. de Chrismate.
Epist. 102. ad Euodiū.

Quid

Quid sibi volunt veteres, dum Cœnæ mysterium vbique cum stupore admirantur, vocant illud tremendum mysterium, postulant fidem, celebrant Dei potentiam, negant quærendum esse naturæ ordinem in Christi corpore, symbolis μεταβολὴν seu conuersionem tribuunt?

Non substantiæ, idest materiæ & formæ naturalis, sed qualitatis, i. pristini officij, conditionis, vocationis, finis, & vsus Elementorum mutationem ex gratia factam significant: quæ est consecratio, destinatio, & adhibitio, siue traductio signorum ab vsu communi, ad vsum seu officium sacrum & mysticum, id est ad vitæ æternæ obsignationem & testimonium, vt scilicet non corpus duntaxat ad hanc vitam, vt in mensa nostra ordinaria, seu ante benedictionem alant, sed propter ordinationem diuinam (quia iam Sacramenta sunt corporis & sanguinis Christi) animam quoque pascant, quatenus sumuntur, vt sint certissima nobis pignora corporis & sanguinis Christi, & vitæ æternæ ex eo in nos influentis: vnde Paulus non simpliciter Cœnam & poculum nominat, sed *Cœnam & poculum Domini*, & 1. Cor. 10. 4. Petram ex qua bibebant Israelitæ in deserto vocat *spiritualem*.

Hinc Theodoretus, *Dominus quæ videntur symbola, corporis & sanguinis sui appellatione honorauit*, οὐ τὴν φύσιν μεταβαλών, ἀλλὰ τὴν χάριν τῇ φύσει προστεθεικώς, *non equidem naturam ipsam transmutans, sed gratiam naturæ adijciens*, gratia autem illa naturæ adiecta est, quòd Elementa ista fiunt Sacramenta, seu res spirituales, hoc est, Externa Spiritus sancti media & instrumenta communionis Christi in nobis confirmandæ, conseruandæ, & augendæ. Dial. 1. c. 8.

Hanc igitur mutationem non essentialem, sed Sacramentalem, vt mirificam & supernaturalem, mirantur veteres, & meritò. Nam citra potentiam Dei fieri nō potest vt terrestris illa & caduca res, quæ corpori alendo propriè destinata est, res sanctissima, & cibus spiritualis ac cœlestis nobis esse incipiat. Neque id est opus naturæ, vt signa illa tam potenter & efficaciter animum permoueant, offerant, & exhibeant corpus & sanguinem Domini apprehendenda animis nostris & fide. Sicut non est opus naturæ, vt aqua fiat lauacrum regenerationis.

Quanquam Sacramentalis mutatio non est magis miraculosum & ineffabile quippiam, quàm cùm ex communi cera fit authenticum publici instrumenti sigillum: nisi quòd illa diuina est, & diuinarum rerum causa, Hæc verò humana, & sanciendis rebus humanis instituta ordinatio. Vnde Augustinus dicit *Sacramenta vt religiosa, honorem habere posse, non autem stuporem, vt admiranda.*

De Trinit. l.3.c.10.

Deinde iidem Patres fidem requirunt, quia fides hic imprimis necessaria, qua firmiter statuamus panem esse corpus Domini, i. verè nos per legitimum panis vsum effici κοινωνοὺς corporis Christi. Denique innuunt ineffabilem & verè mirandam illam κοινωνίαν nostri cum Christo sanciri, in qua naturæ ordo quærendus non sit, quia omnem humanam sensum superat.

An-ne cùm de ferro ignito, de infante in cunis iacente, de vino in vase contento & similibus, dicatur, hoc est ignis, hoc est infans, hoc est vinum. Et Deut. 12. 23. sanguis est anima, quia continet animam: (quibus loquutionibus præsentia attributi manifestè asseritur:) propterea verba Christi sunt intelligenda de corporali eius præsentia ad locum vbi panis est?

Non. Ignis quidem ferrum reddit ignitum, & totam eius substantiam penetrat, sed ferri naturam non mutat, inquit Theodoretus; & in gladio ignito, ignis vim vrendi retinet, vt ferrum secandi: nec ferrum habet ἐνέργειαν, i. affectionem ignis, sed vstio est ἀποτέλεσμα seu effectum ignis, vt sectio ferri, inquit Damascenus. Quo simili veteres vnionem arctissimam duarum naturarum sine confusione factam, non realem, & proprietatum Deitatis in humanam naturam effusionem declararunt.

Dial. 2. c. 19.

l.3.c.15.

Sed hic magna est dissimilitudo. Naturales enim illæ sunt coniunctiones, quibus vel qualitates nouæ corporibus, vel substantiæ substantiis applicantur. hîc autem omnia sunt supernaturalia ex instituto Christi.

Præterea adest Christus in Cœna non propter panem, sed propter hominem: non enim verba illa, *hoc est corpus meum*, propter panem dixit Christus, quasi vel mutationem eius substantialem facturus, vel corpus suum communicaturus pani esset: sed discipulis promissionem dedit de

dit de cõmunicatione sui corporis, qua nos veluti membra sibi adiungit.

Quis est ergo sensus natiuus & genuinus verborum Cœnæ Domini?

Hoc, id est panis (quem Christus suis manibus fractum discipulis suis porrigebat,) *est* non substantialiter seu essentialiter, seu naturaliter & in sese, sed mysticè, seu Sacramentali promissione; non simplici & nuda significatione, sed etiam, licet spirituali, tamen reali, i. vera & non imaginatiua, quia nihil tam verè fit, quàm id quod facit Spiritus sanctus, sub fidei conditione, exhibitione) ipsummet illud *corpus meum*: vel vt Paulus explicat 1. Cor. 10. 16. *Panis est κοινωνία corporis Christi*, hoc est sigillum & efficax tessera, vel instrumentum, seu medium communionis corporis Christi.

Quam interpretationem confirmat Augustinus, *Non dubitauit Dominus dicere, Hoc est corpus meum, cùm daret signum corporis sui.* Et Tertull. *Acceptum panem & distributum discipulis corpus suum illum fecit, Hoc est corpus meum dicendo, i. figura corporis mei.* *contra Adimãtum, c. 12.* *cõtra Marcio. l. 4.*

Nec aliter illud Enuntiatum, *Hoc, vel, hic calix, est sanguis meus*, interpretamur: vt hic sit sensus verborum Christi, Quoties vos, qui discipuli estis mei, & in me creditis, hoc pane vescimini, & ex hoc poculo bibitis, certum vobis sit monimentum & testimonium, vos meo pro vobis tradito corpore, & pro vobis effuso sanguine verè, sed spiritualiter, pasci, & nutriri ad vitam æternam.

Cur Dominus hac phrasi, hoc est corpus meum, & hoc est sanguis meus, vti maluit, quàm dicere, hoc significat corpus meum, & sanguinem meum?

Quòd leuiculum illi meritò visum est significandi verbum: & expressiùs declarare voluit signa illa non proponi, vt qualia sunt in sese considerentur, sed oportere accedentes fidelis mentis oculis ea demum in illis signis quæ per illa repræsentantur, ac si panis ille & vinum illud non illarum rerum signa, sed illæ ipsæ res essent, quas significant, intueri & spiritualiter apprehendere.

An-ne si corpus Christi in pane Cœnæ inesse negatur, propterea Christus ipse à sua Cœna prorsus abesse dicitur?

Non: sic tamen vt totus adsit, non totum: verè enim adest Christus homo. 1. Spiritus sui gratia & ἐνεργείᾳ, vbi duo vel tres in ipsius nomine congregati fuerint, Matt. 18.20. 2. Et potentia & maiestate sua. a 3. Vt qui corpore absens & sublimior cœlis factus, virtute tamen sit totus præsentissimus, qua & seipsum, & sua omnia nobis verè per fidem spiritualiter communicat. 4. Et corda fidelium per promissionem Euangelij ad se vsque in cœlum euehit, vt illic contemplentur, nimirum in sanctuario cœlesti, victimam in cruce oblatam, atque ita per fidem ea pascantur. Denique verè & plenè absque vlla dubitatione perficit Christus id quod promisit.

a Matt.28.20. Heb.7.26.

An-ne corpus Domini verè & Substantialiter in Cœna adest?

Adest, non quidem per conuersionem totius substantiæ, i. tam materiæ quàm formæ panis & vini, in corpus & sanguinem Domini, aut per impanationem, seu assumptionem panis, aut inclusionem localem: non sicut infans in cunis, neque enim externis signis adest per inexistentiam vel indistantiam: nec ratione loci, vbi est panis: nec etiam hominum corporibus adest, aut ori ingeritur: Nam si locum spectes, corpus Christi in cœlo est περιγραπτῶς. sed fidelium mentibus & rationi fidei hominis legitimè vtentis sancta Christi Cœna. Ea enim est vis fidei, vt quantumuis dissita & remotissima arctissimè coniungat. Non igitur vera & viuifica præsentia corporis Christi in Cœna & κοινωνία illius cum credentibus in ministerio Sacramentorum reiicitur, sed tantùm modus ille præsentiæ, qualis ad panem fingitur, negatur.

An-ne sunt hæ propositiones contradictoriæ, Christus corporaliter est in cœlo, & Christus corpore & sanguine suo in Cœna est?

Nequaquam: quia hæc posterior non de præsentia ad locum panis, sed de κοινωνία cum homine, quæ per ritum Cœnæ obsignatur & exhibetur, orthodoxè intelligitur.

Sed, Annon euacuatur Christi Cœna si ab hac actione, ipsa Christi caro essentialiter tam procul abesse quàm cœli absunt à terra, statuatur?

Minimè

Minimè; quia corpus ipsum, & sanguis Christi, non simpliciter & quatenus sunt in sese res subsistentes, sed intellectualiter, νοητῶς consideranda in his mysteriis proponuntur, & menti, non corpori, fidei, non sensibus, mente quoque & sola fide sumenda præbentur. Sicut enim profectò quæ audiuntur auditu, quæ videntur visu, ita & quæ intelliguntur intellectu, & sic quæ creduntur, fide percipienda sunt: nec sunt ista similiter suis obiectis præsentia. Est autem perceptio fidei multò certior omni comprehensione sensuum, vel rationis, & quàm fides possit rem præsentem facere, declarat Paulus Gal.3.1. vbi dicit Christum ob oculos eorum depictum, & inter eos crucifixum esse.

Eodémne modo præsentia terrena & cœlestia dona adsunt?

Non eodem: quia non est alia præsentia Christi in sigillo gratiæ, quàm in verbo seu promissione gratiæ. At Christi Iesu præsentia in verbo, adde & in baptismo, imò & in toto ministerio est spiritualis tantùm, non corporalis seu localis: Neque enim fit inclusio Christi in voce Ministri foris sonante: sic nec in symbolis seu signis Sacramentalibus. Nam Paulus ait, *Nos, dum aduenæ sumus in corpore, peregrè abesse à Domino & per fidem incedere, non per aspectum*, 2.Cor.5.6.7. *nec nouisse amplius Christum secundum carnem sed secundum* Spiritum: ver.16. Item *Christum in supernis esse*, Col.3.1. *Christum è cœlis descensurum in die iudicij*, 1.Thess.4.16. Et quidem venturum non quotidie & singulis momentis, & aliter quàm ascenderit, (inuisibiliter scilicet καὶ ἀπερχάτως) sed οὕτως, id est eo modo & non aliter quo ascendere in cœlum visus est. a Quare Christi præsentia etiam in Cœna est spiritualis, (quam cœlestem, diuinam & supernaturalem voces licet) non autem corporalis, siue naturalis. a Act.1.11.

Quænam igitur est res significata Cœna Domini?

Ipse Christus, cum suis omnibus beneficiis, spiritualiter mentibus nostris per fidem apprehendendum se præbens: neque enim τῆς ἐνεργείας duntaxat, seu beneficiorum & donorum Christi, sed τῆς οὐσίας viuifici

corporis Christi reddimur in Cœna Domini participes.

Quid in attributo harum propositionum, Hoc est corpus meum, & hoc est sanguis meus, corporis & sanguinis appellatione intelligitur?

Non eius signum, quod nonnulli Patres corpus Sacramentale vocant, i. Sacramentaliter intellectum: velut cùm dicunt corpus Domini videri, tangi, dentibus atteri, in terram cadere, creari, fieri, consumi; non etiam corpus

a Eph.5.32. mysticum, quod est Ecclesia, *a* Sic enim fideles vel sola symbola, vel Ecclesiam comedere viderentur: quanquam hoc non inficiamur signis panis & vini corpus mysticum

b 1.Cor.10.16. adumbrari adeóque sanciri: *b* sed synecdochicè tota Christi humanitas & ὅλως & κατὰ μέρη verum & naturale corpus Christi pro nobis traditum, crucifixum, & sepultum, verus sanguis pro nobis effusus, eiúsque vera anima, imò etiam tota Christi persona. Nam ne ipsius quidem humanitas sine Deitate τοῦ λόγου, qui est vita ipsa & scaturigo vitæ

c Ioh.1.4. *c* nobis potest esse panis vitæ: nec separari potest humanitas à verbo, nec humanitas sine Diuinitate & eius beneficia sine persona tota subsistere possunt: ac proinde altera sine alteris neque præbentur neque percipiuntur.

An-ne in Cœna Domini, pro reipsa Sacramenti, sola Christi merita seu Energiam viuificam, dona, seu beneficia sine Christo ipso, i. sine participatione corporis & sanguinis Christi, An verò Christum ipsum cum suis beneficiis participamus?

Sanè Christum ipsum cum suis beneficiis, tum quæ per solam imputationem, tum quæ per realem efficaciam nobis conferuntur.

1. Quia Christus ipse vnus idémque θεάνθρωπος, est

d Ioh.6.51. panis ille viuificus à quo vita æterna ad nos manat, & ab eis spiritualiter manducatur qui vera fide prædi-ti sunt.

2. Quia panis & vinum sunt sacra symbola, non tantùm mortis & beneficiorum, sed corporis & sanguinis Christi.

e 1.Cor.10.16. 3. Quia Paulus id disertè affirmat, *e* & nobis dicit esse cum ipso corpore & cum ipso sanguine Christi communio, vt simus beneficiorum eius participes. Beneficia enim illa, & vis seu energia illa viuifica quæ animas no-

stras

stras sustentat in vitam æternam,non potest à corpore & sanguine Christi, cui inhæret adeóque ab ipso Christo diuelli, *a* Non magis quàm effectum à causa sua continente, aut qualitas à subiecto cui propriè inhæret, & à quo emanat,quia,vt ait Cyrillus, *Spiritus in Christo summè cum carne Christi coniunctus est, & caro etiam cum Spiritu*: ita vt neque carnem eius absque energia,neque energiam absque carne sumere,vel in simplici verbo,vel in Sacramentis possimus. a 1. Ioh. 5. 11.

4. Quia qui fide promissiones Euangelicas amplectitur fit Christi particeps. *b* b Heb. 3. 14

5. Quia id clarissimè testantur ipsa Christi verba, *Accipite,Comedite,hoc est corpus meum.* Ergo necesse est à fidelibus recipiatur & manducetur corpus Christi.

6. Quia vera communio cum ipso Christo θεανθρώπῳ in baptismo sancitur. Ergo idem fieri in Cœna statuendum est.

7. Quia periret Analogia perceptionis & manducationis panis & vini,nisi Christum ipsum spiritualiter perciperemus: atqui vt vim alendi quæ est in pane percipiamus,panem ipsum percipiamus necesse est.

8. Quia sicut morimur in Adamo, quia sumus cum illo coniuncti naturali participatione, sic vitam spiritualem in Christo viuimus,& à Christo haurimus propter spiritualem cum Christo participationem. *c* c 1. Cor. 15. 22.

9. Quia passim Scriptura docet Ecclesiam esse vnius capitis vnum corpus: vitam autem manare à capite ad corpus sine vtriusque coniunctione, ne cogitari quidem potest.

10. Quia qui relicta substantia solis accidentibus adhærent,in nulla scientia sunt tolerandi. At Christi mors & eius beneficia inter accidentia numerantur. Est ergo intolerabile sola Christi beneficia proponere,& non ipsum Christum.

Sed hoc addimus, sicut in simplici verbo,verbum quidem prædicatum, Christum nobis voce annuntians aurium sensu percipitur: Christus autem ipse verbo prædicato significatus nonnisi intellectu credente recipitur: & in Baptismo corpus quidem aqua illa tingitur, mens verò credentis, sanguine per aquam significato, abluitur: sic in Cœna pane illo & vino illo corpus pascitur, carne

autem & sanguine Domini anima credentis saginatur, vt loquitur Tertull.

Est igitur manducatio corporis, sed non manducatio corporalis, verùm fidei, seu spiritualis: sicut coniunctio est spiritualis, mystica & supernaturalis, quippe quæ fit contactu fidei, efficacitate Spiritus sancti, itemque est spiritualis præsentia corporis Christi. Enimuerò si visus noster temporis momento cum Solis corpore coniungitur, multò magis fides coniungitur cum ipso Christo, adeóque cum ipsius corpore in cœlo collocato.

An-ne hæc propositio tolerari potest, cum pane exhibetur corpus Christi?

Si syncategorema, *Cum*, ad tempus quo Cœna vtuntur fideles referas, vt sit sensus, quando homo fidelis Cœna vtens, edit panem Domini, vinumque Domini bibit, non terrenorum tantùm donorum, sed etiam cœlestium, videlicet corporis Christi & sanguinis eiusdem particeps fit: tum verò illam propositionem neutiquam improbamus. At siquis illam vnà cum cœteris duabus particulis acceptam *In*, & *Sub*, referat ad locum, i. ad statuendam inuisibilis corporis Christi præsentiam, *In*, *cum*, *Sub* pane: meritò consubstantiationem, inexistentiam, & indistantiam istam reiicimus: cùm hæc neque verbis Christi exprimatur, nec ex illis orthodoxè possit elici.

Quotuplex est vnio siue coniunctio in vsu Cœnæ Dominicæ?

Duplex, vna corporis & sanguinis Christi cum pane & vino, quæ Sacramentalis dicitur & ad formam Sacramenti pertinet. Altera eiusdem corporis & sanguinis Christi cum credentibus coniunctio, quæ (tametsi spiritualis) mystica, realis & substantialis corporis & sanguinis Christi *κοινωνία* siue communicatio & fruitio dicitur, quæ sub sacris Cœnæ symbolis exhibetur, & ad finem Sacramenti pertinet.

Calu. Inst. l. 4. c. 17. sect. 19. & 33. Nec tamen fingenda est mixtura vel transfusio carnis Christi in anima nostra: quia sufficit Christum è carnis suæ substantia, vitam in animas nostras spirare: imò propriam vitam in nos diffundere, quamuis in nos non ingrediatur ipsa Christi caro.

Qualis est coniunctio signorum & rei signata in Cœna Domini?

Non consubstantialis seu physica quæ statuat præsentiam rei significatæ ad locum signi. 1. quia eam nullo modo ferunt verba institutionis. 2. Et constat Christum realiter & corporaliter in mensa locatum assedisse Discipulis. 3. Nec Sacramenta sunt instituta vt sint latibula rerum significatarum: verùm vt sint efficacia signa, sigilla & memoralia, sicut loquitur Scriptura *aliud existentia & aliud significantia*, inquit Augustinus.

Sed merè χετικὰ i. significatiua, seu relatiua, i. tota in eo posita, quòd ex diuina ordinatione verbo Sacramentali declarata res istæ mutuo respectu, & reciproca inter se relatione vnum quiddam sint (Nam vt Beda ait, *Panis ad corpus Christi mysticè, vinum ad sanguinem refertur*) & spiritualiter per fidem considerandæ & sumendæ simul præbeantur, signa quidem ab iis qui legitimè Cœnam administrant: Res verò à Patre & Christo Filio, cooperante Spiritu sancto, donatæ. in Luc.22.

Cùm Aristoteles Metaphysicorum lib.5. cap.6. doceat quatuor esse genera eorum qua vnum sunt, Numerum, speciem, genus, Analogiam, quonam horum modo panis est corpus Christi?

Nec numero, nec specie, nec genere, sed analogia seu proportione & similitudine: proportione enim vnum dicuntur, quæcunque inter se conferuntur, vt aliud ad aliud κατ' ἀναλογίαν inquit, ὅσα ἔχει ὡς ἄλλο πρὸς ἄλλο, i. *quacunque se habent vt aliud ad aliud, dicuntur vnum respectu.* Analogia igitur vnum sunt, panis & corpus Christi seu panis vitæ, quia vterque alimoniam, hoc est fomentum & incrementum homini præstat, sed ille quidem corpori, hic autem fideli animæ. Sic proportione vnum sunt vinum Domini & sanguis Domini, quia sitim extingunt, & recreant, sed illud quidem corpus, hîc verò animam fidelem.

An-ne supernaturalis illa coniunctio, qua personaliter Christi Deitas cum humanitate coniuncta est; vel miraculosa illa, qua Deus visibilibus quibusdam speciebus sumptis sese nonnullis patefecit, vt cum dicitur Deus apparuisse Mosi in flamma ignis in rubo, a vel cùm Spiritus sanctus sub specie columba a Exod.32.

descendit in Christum, Matth. 3. 16. aut cum flatu Christi & linguis igneis discipulis exhibitus est, Ioh. 20. 22. Act. 2. 3. Hic locum habere potest?

Non: quia tota specie differunt vnio personalis, & vnio Sacramentalis: & quia panis illius melior esset conditio, quàm omnium fidelium hominum, quibus non personaliter, sed mysticè tantùm, vnitur corpus Christi.

Deinde, aliud est corpus Christi quod pluribus locis esse non potest, aliud Deus seu Spiritus sanctus qui vbique est.

Et præterea ab eo, quod præter ordinem & per miraculum factum est, non licet argumentari ad id quod ordinarium est in Ecclesia Dei: cuiusmodi est Cœna Domini, ex hoc ipsius præcepto *Hoc facite*.

Denique nec columba illa quam vidit Iohannes Baptista è cœlo descendentem super Christum, nec flatus ille quo afflauit discipulos suos Christus: nec linguæ igneæ quæ sederunt super vnumquemque discipulorum, essentialiter Deus aut Spiritus sanctus fuerunt, aut in se Spiritum Sanctum occultarunt, sed eius symbola, tum in Christo, tum in discipulis fuerunt.

An-ne per omnia verum est, De se inuicem prædicari quæ diuina ordinatione peculiari modo iunguntur, vt hic Homo est Deus, Columba est Spiritus sanctus?

Non: alioquin verè dicere possemus in homine, anima est corpus: & in Christo, Humanitas est diuinitas: & in ferro ignito, ferrum est ignis, vel ignis est ferrum: quæ tamen nemo cócedit. Sed verú est, primùm in propositionibus de persona Christi, cùm pro eodem supposito supponant concreta vocabula, tam hic homo, quàm hic Deus. At vnio personalis non ponitur in Sacramento. Quare fieri non potest vt sint æquè vera illa, *hic homo est Deus*: & illa, *hic panis est corpus Christi*. Deinde in loquutionibus symbolicis & Sacramentalibus; vt legimus visum Spiritum sanctum à Iohanne, descendentem sicut columbam, quia columba fuit signum Spiritus sancti, & sic concedimus panem esse corpus Christi.

De dolio autem vini, rectè quidem, sed figuratè tamen dicimus, *hoc est vinum*, cùm duæ sint substantiæ ibi iunctæ, & tanquam contentum in continente: vt etiam de Angelo

Angelo apparente in forma humana dici posset, *hic est Angelus*, sed vt res in loco; quod de corpore Christi in pane dici non posse probatum est.

Cur igitur signa sacramentalia exhibitiua dicuntur?

Quia Dominus iis ita sese panem cœlestem & vitæ æternæ suis verè exhibet & præbet, sicut suis discipulis verè præbuit Spiritum sanctum signo afflatu oris sui, sicut tactu manus multis contulit sanitatem, corporis & mentis: sicut visum luto facto ex sputo: sicut circuncisione carnis, circuncisionem cordis, & sicut Baptismate, Regenerationem. Nam qui vera fide communicant signis corporaliter, spiritualiter veram percipiunt confirmationem & incrementum communionis corporis & sanguinis Domini. *Bucer. Cōment. ad Ephes.*

At ait Irenæus Eucharistiam constare duabus rebus, terrena & Cœlesti?

Rectè, non tamen existimandum est eam esse σῶμα θετὸν siue totum σώολον substantiale seu ὑφιστάμενον quoddam ex partibus integrantibus confectum, vt homo ex corpore & anima & corpus ex capite & trunco: sed est sacra actio seu diuinum institutum, quo ἅμα i. simul tempore, sed non ὁμοῦ, i. simul loco, res diuersæ distinctè proponuntur, & traduntur, non secus ac tradito pignore seu arrha alicuius rei, res ipsa simul tradi consueuit.

Ad quid Cœnam suam facere iussit Dominus?

Non ad incruentam oblationem corporis sui Deo Patri, pro peccatis viuentium & mortuorum, aut Scenicam repræsentationem mortis Christi, sed ad ἀνάμνησιν id est *commemorationem* mortis suæ: Dicit enim, *Facite hoc in mei memoriam* (celebrandam scilicet, in fidelium cœtu, *a*) quo etiam faciunt Pauli verba vers. 26. explicantis quid illud sit, *ad mei commemorationem. Quotiescunque enim ederitis panem hunc, & poculum hoc biberitis, mortem Domini ἀναγγέλλετε, annuntiate vsque quò venerit* vers. 25. id est totam Christi obedientiam & beneficia omnia grata mente recolite & prædicate, & vos credere & amplecti palàm profitemini. Nam καταγγέλλειν non est *a Luc. 22. 19. 1. Cor. 11. 24.*

aliquid similitudine facti exprimere, aut gesticulationibus histrionicis repræsentare, sed prædicare & annuntiare; nec ad solos Sacerdotes restringi debet: cùm enim, dum aduenæ sumus in corpore, peregrè absumus à Domino, *a* recordamur Domini Iesu qui est in cœlis: quod facere nos iubet ipse, donec veniat ad iudicium: (significans mansuram esse Ecclesiam vsque ad Iudicium,) nequaquam id præcepturus si corporaliter cum suis manere constitutum habuisset. Memoria enim præsentię corporali opponitur, siquidem memoria non sit futurorum, neque præsentium, sed præteritorum.

a 2. Cor. 5. 6.7.

Qualis esse debet illa ἀνάμνησις?

Non nuda, aut otiosa aliqua rei præteritæ recordatio, quæ ad nos nihil pertineat, sed ἐνεργητικὴ & talis, qua mens fidelis in huius Sacramenti vsu Christum cum omnibus suis beneficiis fide apprehendat, sibi κατ' ἰδίαν applicet, & prętériti semelque in carne peracti sacrificij ita recordetur, vt ex eo pręsentem consolationem, gaudium mentis, conscientiæ pacem, fidei & charitatis incrementum sentiat, & insuper futuræ vitæ ac fœlicitatis, propter illud sacrificium, spem certissimam concipiat: excitetur denique ad tantam Christi dilectionem expendendam, & hostiam laudis fide ipsi offerendam, atque gratiarum actionem reddendam. *b*

b Psal. 50. 23.

Ex quo fine rursum intelligimus, non esse institutam Cœnam, vt sit reale & expiatorium seu hilasticum sacrificium pro viuis & mortuis, sed solennis & publica Eucharistia pro Christi incarnatione, morte, Redemptione, & beneficiis omnibus.

Quæ sunt causæ ob quas Christus sui inter nos memoriam celebrandam instituit?

1. Charitas eius immensa, cuius ingenium est vt in eorum animis & memoria viuere cupiant hi, qui syncerè & ex animo diligunt: vnde colligimus Christum nulla vnquam nostri obliuione teneri.

2. Prouidentia fidelis Christi, qua prouidit suis dilectis, vt impensum beneficium verè prosit & suo fine potiatur. Nam vt benefactorum obliuione beneficium acceptum amittitur, ita illud memoria potissimum conseruatur.

Quid

Quid est annuntiare mortem Domini?

Non modò historiam meditari, ſed etiam ſeriò cogitare. 1. De iuſtitia & ira Dei aduerſus peccatum, quæ in hac victima conſpiciuntur. 2. De immenſa Dei miſericordia erga nos. 3. Et de amore filij erga genus humanum.

Tanta enim eſt iuſtitiæ Dei ſeueritas, & peccati grauitas, vt non ſit facta reconciliatio, niſi pœna peccato debita perſolueretur: tanta eſt Iræ magnitudo, vt æternus pater non ſit placatus, niſi deprecatione & morte filij.

Miſericordia tanta, vt filius pro nobis datus ſit.

Tantus amor filij erga nos, vt hanc veram & ingentem iram in ſe deriuauerit, & factus victima pro nobis, carnis & ſanguinis ſui participes nos faciat. Quæ ſingula in vſu Cœnæ prædicare & meditari oportet, vt verè expaueſcamus agnitione iræ Dei, verè doleamus de peccatis, & rurſus vera conſolatione erigamur: & denique Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum vera gratitudine, corde, ore, vita celebremus.

Anne in pane Cœnæ Chriſtus adorandus eſt?

Non. 1. Quia ibi non adeſt ſuo corpore. 2. nec ſe ad panem verbo ſuo alligauit. Adorandus igitur eſt in myſteriis, vt ait Ambroſius: id eſt in celebratione Cœnæ, quâ Deus, & quâ Deus & homo ſimul: ita tamen vt non conſiſtamus in ſymbolis, ſed fidei oculos & corda noſtra non ad locum panis, ſed in cœlum erigamus, vbi eſt ad dextram Dei ſedens *a*, quò etiam olim in adminiſtratione Cœnæ populus inuitabatur, dum admonebatur, *Habere ſurſum corda*: non ſanè vt deorſum adhuc, ſiue in accidentibus ſine Subiecto, ſiue *In, Sub*, vel *cum* pane eſſentia præſens corpus & ſanguinem Dominũ quærere doceretur, ſed potiùs in cœlis fidei manu tangendam & apprehendendam illam ipſam carnem pro nobis olim traditam, & ſanguinem illum pro nobis effuſum.

a Col. 3. 1.

Quamobrem nec ſurrexerunt ſinguli Diſcipuli, vt in genua procumbentes, panem illum & vinum illud ex ipſius manu acciperent. Et in libello διαταγῶν, Clementi aſcripto, iubetur populus μετ' αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας ἀθορύβως, id eſt *cum pudibunda quadam reuerentia ſine tumultu accedere.*

Quòd verò ad Sacramenti ἔνδειξιν seu ἀνάδειξιν, i. *demonstrationem*, seu ὕψωσιν, i. *Eleuationem* attinet; fatemur quidem consuetudinem in veteri Ecclesia fuisse, vt Sacramentum integrum in sacra mensa poneretur mundo linteo opertum, donec populo distribueretur. Tunc enim Minister Ecclesiæ subducto linteo, ἀνακαλύψας vt ait Dionysius i. aperiens, oculis præsentium subiiciebat mysteria. Chrysostomi etiam in λειτουργίᾳ, Sacerdotem dicit à mensa paulisper, (non supra caput) leuare sacrum panem, & alta voce dicere solitum, *Sancta Sanctis* (imitatione Iudaici ritus scilicet, apud quos Pontifex sacrificia facturus, oblationem ante pectus preferebat & eleuabat) a Sed non alio fine quàm vt populus se ad communionem pararet.

a *Exod.* 29. v. 24. 27. *Leuit.* 10. 15.

Nunc autem quum eleuatio panis supra caput Sacerdotis sit neruus ἀρτολατρείας, nec à Christo neque ab Apostolis prescripta, nec in vetustissima purissimáque Ecclesia obseruata, rectè in Ecclesiis Euangelicis sublata est.

An reliquiæ Cœnæ, quasi sanctificatio aliqua ipsis inhærens permaneat, recondendæ, circunferendæ in spectaculis, vel adorandæ sunt?

Multò minùs: Sacramenta enim extra vsum sacrum & legitimum, siue extra illorum sumptionem, his verbis præscriptam, *Accipite, comedite: Accipite, bibite,* non sunt Sacramenta: Sicut nec aqua baptismi est aqua, nisi quis ea, vt par est, tingatur, sed cùm quispiam tinctus siue perfusus aqua fuerit, inuocato Patris, Filij & Spiritus sancti nomine, cessat Sacramentum. Sunt enim Sacramenta actiones religiose & continuæ, ad quas adhibentur symbola, non vt in iis se sistat cogitatio, sed vt eos quibus præbentur ad aliud cogitandum & agendum commoueant.

2. Constat etiam ex Dei verbo disertè inhibitum fuisse à Domino, nequid ex agno Paschæ, expresso Eucharistiæ nostræ typo, & manna, in posterum diem seruaretur, nimirum vt omnis aditus superstitioni præcluderetur.

3. Et hanc ἀρτολατρείαν Dan. 11. 38. Antichristo tribuit

tribuit, cùm inquit *colet Deum Maozim*, quasi Missarium dicat, Crustaceum nempe seu panaceum, *in auro & argento, & rebus pretiosis.*

4. Nec Christus dixit, Attollite, offerte, recondite, circumgestate, adorate: sed *Accipite, manducate, bibite in mei memoriam.*

Quis secundus finis?

Vt dona sua inuisibilia Dominus visibiliter repræsentet sensibus propè omnibus, visui, auditui, gustui tactui: vt totus homo corpore & anima commotus, magno iubilo, sacrum hoc iucundissimum celebret.

Quis tertius finis?

Vt sit efficax tessera, symbolum, pignus, testificatio & confirmatio communionis, coniunctionis, & incorporationis nostræ cum Christo capite, & per eum tanquam Mediatorem cum Patre & Spiritu Sancto *a*. De quo fine Apostolus, *Poculum benedictionis cui benedicimus, nónne communio sanguinis Christi est? & panis quem frangimus, nonne communio corporis Christi est?* 1. Cor. 10. 16. (μετωνυμικῶς scilicet sicut Euangelium dicitur *potentia Dei ad salutem* Rom. 1. 16. id est efficax Dei instrumentum:) quem finem etiam notat promissio Domini Iohann. 6. 56. *Qui manducat carnem meam, in me manet, & ego in eo.* a 1. Ioh. 1 3.

Quotuplex est coniunctio nostræ naturæ cum Christo?

Triplex, prima est naturarum id est naturæ nostræ per ἐνυπόστασιν, sed in indiuiduo, & quidem ex sola Abrahæ sobole & naturæ diuinæ in persona filij in vnam personam vnitio *b*, quæ ὑποστατικὴ dicitur, & secundum hanc dicimus filium Dei esse ex carne nostra, & ex ossibus nostris, quia ex nostro genere carnem assumpsit. b *Ioh. 1. 14. Heb. 2. 14. 16.*

2. Est personarum nostrarum, sed absentium & peregrinantium à Domino, & personæ Christi θεανθρώπου, imò vtriusque naturæ & diuinæ & humanæ Christi in vnum corpus mysticum coniunctio, quæ, ratione extremorum, Substantialis & essentialis: Ratione verò vinculi seu modi quo extrema vniuntur, merè spiritualis & mystica,

id est arcana dicitur. Ex qua pendet participatio ἐνεργείας & donorum Christi, id est remissionis peccatorum, regenerationis & vitæ æternæ: de qua 1. Cor. 1. 9. *fidelis est Deus per quem vocati estis in communionem Filij eius Iesu Christi Domini nostri*: & secundum hanc dicimur ex carnibus & ex ossibus eius, non quatenus homines, sed quatenus Christiani & Christo insiti sumus, & per hanc Christus est sponsus vnius Ecclesiæ, id est omnium Ele-

a *Eph. 5. 30* ctorum *a*.

3. Et personarum nostrarum sed præsentium ad Dominum & personæ Christi coniunctio in vnum corpus gloriosum, & gloriosa dicitur. Quarum coniunctionum tertia ex secunda, & secunda ex prima pendet.

b *1. Cor. 1. 9*

Quid κοινωνίας vocabulum in dicto illo Pauli b significat? id est quam coniunctionem ex illis tribus designat?

Non συμφωνίαν concordiam, aut συγκατάθεσιν id est coniunctionem consensus & voluntatis tantùm, sed ἐνοίκησιν καὶ μονὴν, inhabitationem & mansionem *c*, &

c *2. Cor. 6. 6* *Ioh. 6. 56.*

consociationem siue μετοχὴν personarum nostrarum cum ipsius persona. Quanquam μετοχὴ id est participatio, ad signa; & authore eodem Apostolo 1. Cor. 10. 17. & interprete Chrysostomo, propriè videtur referenda ad singulos eodem quidem pane, sed fracto, & per partes sigillatim distributo vescentes. οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μετέχομεν. Κοινωνία verò ad totum Christum fide sibi applicandum: vt μετοχὴ sit partis acceptio: κοινωνία vero integri fruitio & possessio: Et μετοχὴ quidem de symbolis per partes sumptis: κοινωνία verò de re significata, toto videlicet Christo dicatur.

Hæc verò quàm arcta sit ex nomine ἑνώσεως liquet, quod explicans Christus, *Peto*, inquit, *à te Pater, vt quos dedisti mihi sint vnum, sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint*. Ioh. 17. 21. Alias κοινωνία, tum communionem in precibus & fractione panis: tum ἐπικουρίαν siue contributionem, siue collationem, siue facultatem significat *d*: tum in doctrina consensum. Galat. 2. 9.

d *Act. 2. 42* *Rom. 15. 26.* *2. Cor. 8. 4.* *Heb. 13. 16.*

Quid

Quid est communicare Christo?

Est non tantùm Christum profiteri, aut tantùm communicare ipsius ἐνσαρκώσει, qua factus est vnum quiddam specie cum humano toto genere (licet hæc ἐνσάρκωσις sit huius vnitionis de qua agimus fundamentum) nec tantùm affectu, charitate, consensu & concordia vniri Christo, nec communicare tantùm Christi meritis: Sed est Christum habere in nobis manentem & viuentem, & nos in Christo manere & viuere *a*, & reipsa quoque, vt loquitur Chrysostomus, & naturaliter, quod ait Cyrillus, id est ipsa quoque naturæ humanæ Christi communicatione vniri & coniungi cum Christo: ipsi adhærere, atque Christum nostrum, & nos vicissim ipsius Christi fieri, adeóque Christo ali, siue ei iungi atque inseri, sic vt magis magísque in vnum ipsius mysticum corpus, in vnum Spiritum coalescentes membra simus corporis eius *b* ex carne eius & ex ossibus eius, & euadamus omnes in vnitatem fidei & agnitionis Filij Dei, in virum adultum ad mensuram staturæ pleni Christi, Eph. 5.30. & 4.13.

a Ioh. 6.56. Gal. 2.20.

b 1. Cor. 6 15.

Quid est igitur illud quod nobis coniungitur?

Christus secundum se & secundum effectum & gratiam suam, id est Christus ipse totus, nimirum spiritualiter & animo considerandus vnà cum ipsius omnibus meritis.

Quomodo fit hac vnio, Anne reali, actuali, & corporali inuisibili carnis Christi in nos delapsu, & naturali cum nostra contactu, siue συναφῇ, contiguitate, indistantia locali, orali perceptione, siue essentiali carnis Christi & nostra commixtione, siue ipsius corporis in corpus nostrum aut animam ingressu, aut coniunctione corporali?

Non sanè. Nam non patitur hoc carnis Christi veritas & ascensio in Cœlum. Præterea etiam nasceretur ex tot variorum corporum substantiis monstruosissimum corpus: sed copulatione siue συναφεῖ planè spirituali & supernaturali, reali tamen & vera, diuino

planè ac cœlesti modo.

Nam si res, quæ vniuntur, spectentur, essentialis est vnio: si veritas vnionis, realis est: si verò modus quo fit ista vnio, spiritualis est: cuius quidem τὸ ὅτι ex Dei Verbo tum simplici, tum Sacramentali nobis patet: formam verò quæ accuratam ipsius definitionem, & τὸ τί ἦν εἶναι contineat, quam nonnulli importunè à nobis exigunt, optimo iure Apostolus Eph. 5. 32. *Magnum mysterium* appellat. *Erunt duo in vnam carnem*: cuius proinde est hæc natura, vt à nostris animis dignè comprehendi & concipi nequeat.

Nam aliquid accuratè explicari, siue eius formam, aut causam formalem accuratè cognosci & esse arcanum dicitur, ἀποφατικῶς. *Cernimus enim nunc per speculum & per ænigma, tunc autem coram. Nunc cognosco ex parte, tunc verò cognoscam vt edoctus fuero.* &, *Per fidem ambulamus, non per aspectum*, 1. Cor. 13. 9. 12. & 2. Cor. 5. 7. Et satis est in hoc mysterio scire causam efficientem cum finali & τοῖς συναιτίοις. Nam & in actionibus tum maximè scimus, ὅταν εἰδῶμεν τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως, inquit primus Philosophor. lib. 3. id est cum causam efficientem sciuerimus.

Quod est igitur Αἴτιον κύριον *siue medium, & causa* ἐνεργοῦσα, *id est causa agens seu efficiens huius nostræ cum Christo communionis?*

Spiritus Sancti operatio, efficacitas & ἐνέργεια efficit vt homo Christum vnà cum suis meritis recipiat. Nam sicut nerui è cerebro prodeuntes in partes integrales corporis animati sparguntur, & medium imúmque ventrem, brachia, manus, pedes iungunt tum capiti, tum membris, situ & functione cuiusque partis conueniente salua manente: Ita vnus idémque Christi Spiritus appre-
a Philip. 3. 12. hendens nos *a* sic nos illius κοινωνοὺς facit, vt & Christo capiti, & illius membris, multò arctiùs atque firmiùs quàm membra physici corporis corpori adhærescentes, nunquam ab illo & ab his separari possimus, vt docet Paulus, 1. Corinth. 12. 12. *Sicut corpus vnum est & membra habet multa, omnia verò membra corporis vnius multa cùm sint, vnum sunt corpus, ita & Christus.*

Sic

Sic enim collectiuè à capite sumpto vocabulo vocat, & Christum qui caput est, & mysticum illius capitis corpus, quod est Ecclesia.

Ex quo fit, ex immensa illa Seruatoris nostri liberalitate, vt ipsemet quoque Christus vsque adeo arctè noster euadat, & nos vicissim illius, vt apud Patris tribunal Christus & Ecclesia, quasi (non quidem hypostatica Substantiarum vnitione, sed quòd ad istam communionem attinet mystica) velut vnũ & idem ὑφιστάμενον, & vnus Christus efficacissimè censeamur.

Etenim per vnum Spiritum nos omnes in vnum corpus baptizati sumus, inquit idem, id est vt in vnum Christi corpus coalesceremus: & omnes vna potione potati sumus in vnum Spiritum, i. vno viuifico sanguinis Domini haustu, participes reddimur vnius spiritus ipsius, 1. Cor. 12.13. Et Irenæus ait, *sicut de arido tritico, massa vna fieri non potest sine humore, neque vnus panis: ita nec nos multi vnum fieri in Christo Iesu poteramus, sine aqua quæ de cœlo est.* l.3.19.

Ideo Paulus 1. Cor. 6.17. *qui agglutinatur Domino vnus cum eo Spiritus est*, vnde & κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος dicitur *a*. & 1. Iohann. 3. 24. *Per hoc scimus Christum in nobis esse, nimirum ex Spiritu quem dedit nobis.* Et Rom. 8. 9. *Qui non habet Spiritum Christi, hic non est eius.* a 2. Cor.13. 23.

Sicut ergo vnâ & eadem animâ omnia membra corporis vniuntur cum capite, & viuificantur; sic omnes fideles licet in terra sint, & caput in cœlo, cum illo tamen reapse per vnum & eundem Spiritum à capite manantem, & διὰ πάσης ἁφῆς τῆς ἐπιχορηγίας *per commissuras & iuncturas mystici corporis subministratum* vniuntur, vnitique manent, viuunt & incrementum accipiunt ἐν μέτρῳ ἑκάστου μέρους *pro mensura vniuscuiusque membri.* Ephes. 4.16. Gal. 3.5.

Quo medio nos vicissim communicamus carni Christi?

Non per naturam, sicut Adami carni communicamus: non etiam per instrumentum naturale & corporeum, sed supernaturale & spirituale, i. per solam fidem, per illum

a Philip. 3. 12. ipsum Spiritum, quo nos Christus apprehendit *a*, in nobis creatam, per quam Christum ipsum recipimus, apprehendimus, & seu per causam instrumentalem possidemus. De quo modo Eph. 3. 17. inquit Apostolus, *vt inhabitet Christus per fidem in cordibus nostris*. Ergo Christo vnimur per fidem.

Hæc igitur vnio fit per Spiritum, respectu Christi: & per fidem, respectu nostri. Neque alius modus vnionis cũ Christo in Scripturis traditur.

Errant igitur qui fidem, vel vnionis nostræ cum Christo, vel nostræ Iustificationis causam formalem esse dicũt, quum sit tanquam spiritualis manus quæ Christum ipsiúsque merita sibi per Spiritum Sanctum applicata recipit.

Quæ instrumenta externa huius communionis sunt?

Euangelium & Sacramenta, vnde communio Euangelij vocatur *b*, quia per Euangelij prædicationem & Sacramentorum vsum habemus communicationem cũ Christo & eius Ecclesia 1. Ioh. 1. 3.

b Philip. 1. 5.

Est-ne necessaria nostri hæc substantialis cum Christo coniunctio?

Est: tanquam omnium quæ in Christo habemus causa & nulla alia præter hanc, vt enim palmes non haurit succum ex vite, nisi priùs cum vite coalescat; & membra non habent sensum & motum à capite, nisi cum capite cohæreant: ita nisi ipsiusmet Christi primùm omnium participes fiamus, donorum eius participes esse non possumus: *qui enim*, inquit Dominus, *non manet in me, eijcitur foras: sicut palmes & arescit c*, &, quo modo non cum ipso nobis omnia donaret *d*? & ex coniunctione Christi & nostri, sequi communionem beneficiorum ipsius testatur idem Paulus 1. Cor. 1. 30. *ex ipso*, inquiens, *estis vos in Christo Iesu* (vbi habes coniunctionem Christi & nostri:) tum sequitur *qui factus est nobis sapientia à Deo, Iustificatio, Sanctificatio, Redemptio*: vbi habes 2. loco participationem beneficiorum.

c Ioh. 15. 6.
d Rom. 8. 32. v.

Anne cùm Patres disertè affirmant, Christum in nobis esse corporaliter, naturaliter, participatione naturali, vnione corpo-

corporali, vel secundum carnem, & vt cera igne liquefacta, alij cera similiter liquefacta miscetur a: sic communicatione corporis & sanguinis Christi, ipsum in nobis esse, & nos in ipso, hac sua dicta ad modum præsentia participationis & vnionis referunt?

a Cyrillus in Ioh. l. 10 c. 13.

Non. Nam iidem Patres statuunt Christum sua carne in cœlo esse, & non alibi, idem Cyrillus lib. 11. cap. 21. & 22. Præterea spiritualis est non corporalis modus vnionis nostræ cum Christo; sed ad terminum seu ad rem quæ participatur, seu ad Obiectum communicationis huius respiciunt, hoc est ad ipsum Christi corpus verum & naturale. Nec participationem quæ fit modo naturali intelligunt: sed veram naturalis corporis Christi participationem. Cui licet locorum spatiis seiuncto, spiritualiter per fidem inserimur, vt sciamus nos totos corpore & anima, non tantùm eius Deitati, sed substantiæ & naturæ carnis eius, vt membra capiti cohærere & inseri per vinculum Spiritus & fidem.

Et simul docent huius nostræ cum ipso coniunctionis fundamentum esse naturam illam, cuius assumptione frater noster factus est: adeóque nos vniri cum Christo, non solùm secundum Spiritum, sed etiam secundũ corpus. Quo etiam pertinet ceræ liquefactæ permixtio: nullum enim simile quatuor pedibus currit. Certũ enim est neque nostrum corpus, neque Christi corpus liquefieri vt vniantur simul. Ergo neque est cur imaginemur contactum aliquem physicum, sed spiritualem tantùm, quo sicut cera ceræ, sic caro Christi nostræ arctissimè vniatur: iuxta illud, *Erunt duo in carnem vnam*, Christus scilicet & Ecclesia.

Quinam fideles diuina natura κοινωνοὶ id est consortes esse dicuntur? 2. Petr. 1. 4.

Non respectu Dei naturæ, siue essentiæ, est enim ἀκοινώνητος: sed qualitatum & donorum maximorum & pretiosorum, quibus regeniti per Spiritum Sanctum donantur, quæ Petrus non θεότητα, i. Dei naturam quæ est essentialis, sed θειότητα, i. θείαν φύσιν seu diuinam naturam,

qualitatem creatam veteri & vitiosæ naturæ nostræ oppositam vocat, & à Deo promissam fidelibus, iisdémque præstitam affirmat: ac τὰ πρὸς ζωὴν καὶ εὐσέβειαν, tum etiam beatissimam immortalitatem, cùm Deus erit omnia in suis omnibus, complectitur.

An anima nostra duntaxat, sine corpore, cum anima Christi tantùm, An verò etiam caro nostra cum carne Christi iungitur?

Imò tota cuiusque fidelis persona anima & corpore cum tota persona Christi verè coniungitur. 1. Quia tota persona Adæ copulata fuit cum tota persona Euæ.

2. Quia non sola anima fidelis, aut solum corpus seruatur à Christo, sed vtrumque.

3. Quia corpora nostra sunt membra Christi.

4. Quia tota persona Filij Dei assumpsit in sui vnitatem totum hominem, id est totam humanam naturam, non carnem solam nec animam solam, sed vtrumque simul.

5. Quia Christus totus sua Deitate & humanitate, id est sua anima & sua carne caput est nostrum & noster Seruator. Sed tamen illa nostri coniunctio cum Christo, primò ad animam nostram pertinet, deinde ad corpus redundat.

Cuinam prius mens nostra, & per consequens caro nostra, agglutinatur, verbóne an carni?

Priùs carni fide vnimur: deinde per carnem, ipsius Deitati. 1. Quia vt Scriptura Christum nobis proponit priùs vt hominem, Deinde vt Deum, sic priùs & citiùs vt hominem cognoscimus, apprehendimus & intelligimus quàm vt Deum a. Isa. 7. 14. vbi primùm dicitur, *Ecce virgo concipiet & pariet filium*, & 2. *vocabitur Immanuel*. Sic Euangelistæ & Apostoli Christum nobis priùs proponunt vt hominem, Deinde vt Deum.

a Gen. 3. 15. Deut. 18. 15

2. Quia sicut non vnimur Deo nisi per Mediatorem, sic neque Deitati Christi, nisi per eius carnem, in qua præcipua Mediatoris officia perfecit. Nam in eius

carne

carne Redemptio facta est, deletum peccatum, victus Diabolus, superata mors, comparata vita æterna & salus: & vita quæ tota fluxit ex Deitatis Christi plenitudine tanquam fonte, nonnisi in carne & per carnem Christi, ceu canalem, seu organum, sed inseparabiliter per vnitatem personæ à Deitate assumptam in nos deriuatur. *a Sicut per vnum*, &c. *Sic per vnum hominem iustitia redundauit in multos*: Ioh. 6. 53. *Ni manducaueritis carnem filij hominis non habebitis vitam in vobis.* nisi quis igitur canalem hunc apprehendat eique vniatur: aquarum certè quæ è fonte profluunt, particeps fieri non potest. a Rom. 5. 18.

Vnde in exercitio fidei & pietatis, oculos mentis immediatè & imprimis in humanam carnem Iesu Christi defigere nos oportet, tanquam in velum per quod in Sanctum Sanctorum, vbi gloria Dei refulgebat, fiebat ingressus: *b* Deinde ad contemplandam eius Deitatem, seu in Sanctuarium ipsum penetrare. b *Leuit.* 16. 2. 12. *Heb.* 6. 19. & 10. 20.

Cùm finis, cur carni Christi vniamur, sit vt per eam viuificati vitam æternam viuamus, qua ratione caro Christi. i. humanitas, viuifica nobis est?

Non habituali gratia, vt in Scholis loquuntur, sed sola vnionis gratia, i. non virtute quapiam ἰδικῇ siue carni ipsi insita, quasi vis viuificandi realiter in carnem Christi sit effusa, vel hæc illa in sese prædita, vel illa vita sit in sese, vel in sese viuifica: est enim solius Diuinitatis proprium incommunicabile viuificare: Nam vt inquit Cyrill. *posse viuificare id quod vita indigum est, soli Deo conuenit.* *l. De recta fide ad Reginas.*

Sed 1. ratione vnionis, quia est propria caro verbi cuncta viuificantis, vt loquitur Synodus Ephesina: seu quia ὁ λόγος fons & author vitæ, αὐτοζωὴ, in sese vita, in ea non tantùm ἐνεργητικῶς, vt in suis dicitur habitare, sed σωματικῶς *personaliter* habitat: seu quia caro illa essentiali vitæ vnita est tam arctè, vt vnicum ὑφεστάμενον hæ duæ naturæ constituant; seu quia hic homo est essentialiter Deus: vnde fit vt carnis illius mors, quia est caro Filij Dei, *c* satis pretiosa fuerit ad vitam nobis acquirendam. *c* Et c *Act.* 20. 28.

In Iohannem 10.13. Cyrillus ait carnem illam non in sese, sed in verbo ipsi hypostatice vnito viuificam esse.

2. Ratione meriti obedientiæ, qua Christus oblato in sua carne pro nobis in crucem acta sacrificio, omnibus credentibus vitam acquisiuit æternam, Ioh. 6. 51. *Caro mea est panis viuificus, quam ego dabo pro mundi vita.*

3. Respectu copulationis nostræ cum Christo: quia non possumus ad Deum vitæ fontem & vitam illam æternam pertingere, nisi carne illa Christi mediante, i. nisi carni illi per fidem efficacitate Spiritus sancti insiti Christi membra facti simus.

Quod ergo dicitur Ioh. 6. 63. *Caro non prodest quicquam*, non de ipsa Christi carne simpliciter intelligendum, sed de carnalibus opinionibus non conuenientibus cum mysterio manducationis carnis Christi.

An-ne realis & vera est, an verò sola mentis apprehensione constat hæc vnio nostri cum Christo, sicut res & substantias phantasia & mente per species intelligibiles comprehendimus, & in mente habemus, non autem quod reipsa in nobis vnita sint?

Si res quæ vniuntur, & veritas vnionis spectetur, sanè realis, vera, & essentialis est: Si verò modus quo fit, merè est spiritualis.

1. Quia de Christo & Ecclesia dictum est, *Erunt duo in vnam carnem*, Eph. 5. 30. 31. Est autem realis, & substantialis vnio viri & vxoris in vnam veram carnem ratione vinculi coniugalis, quo ex Dei ordinatione deuincti sunt, etiamsi vir in foro, vxor autem domi sit.

2. Quia Christus est caput & fundamentum Ecclesiæ: vnio autem membrorum, cum capite & inter se, est substantialis, vera, ac realis: sicut & fundamenti cum ædificio superstructo.

3. Quia inquit Christus Ioh. 15. 5. *Ego sum vitis, & vos palmites:* horum autem realis est coniunctio & incorporatio, vt etiam oleæ & ramorum illi insitorum.

4. Quia caro Christi verè est cibus, sicut ergo realiter & verè panis vnitur nobis corporaliter, quia cibus corporalis est, illum ore corporali manducantibus: sic etiam verè & realiter, sed spiritualiter, quia est cibus spiritualis, nobis vnitur caro Christi illam manducantibus.

Cùm

Cùm corpus Christi sit in Cœlo, nec inde ante extremum diem rediturum, quomodo realiter & verè nobis coniungi potest?

Operante in nobis Spiritu sancto & fide. Nam si visus noster, temporis momento ipsa sydera visualiter contingit, inquit Augustinus, multò magis fides coniungit nos cum ipso Christo, adeóque cum humana eius natura in cœlo collocata. *Fidem*, inquit idem, *mitte in cœlum, & eum in terris tanquam præsentem tenuisti.* *Epist. 3. ad Volusianũ. tract. 50. in Ioh.*

Fides est tantùm conceptio & imaginatio rei absentis: Ergo corpus Christi non iungitur reipsa nobis, neque præsens est fidei nostræ in Cœna: nisi per imaginationem aut contemplationem, vehementem cogitationem & assensum?

Falsum & impium est Antecedens. Nam si fides est tantùm imaginatio & phantasia, & animi conceptio, Ergo non differt ab opinione, nuda mentis actione, aut simplici & forti cogitatione, & assensu. Ergo nec differt à fide historica plerisque reprobis communi, nec ipsis dæmonibus incognita. a Ergo fides, illa scilicet quæ promissiones Euangelicas in Christo, adeóque Christum ipsum amplectitur, non erit πληροφορία, i. plena certioratio, nec certa fiducia aut πεποίθησις, non apprehensio, à qua imaginatio imò theoria, seu contemplatio distat longissimè: Non erit denique Fides donum Dei cœleste & ὑπερφυσικὸν ex efficacitate fortis roboris ipsius b sed naturale: nam conceptus mentis est homini naturalis. Quæ absurda omnia cùm sint, falsum sit antecedens oportet. Falsum quoque consequens. *a Iacob. 2. 19.* *b Eph. 1. 19. & 3. 7.*

Nam si temporum spatia non intercludunt fidem, quin res præteritas & futuras spiritualiter præsentes habeat; Ergo nec locorum interualla ei obstant, quominus res locis dissitas possit spiritualiter & præsentes habere & apprehendere. Nam fides est illud quod facit vt extent quæ sperantur, & quod demonstrat quæ non videntur. c *Habemus animæ anchoram tutam ac firmam ingredientem vsque in ea quæ sunt intra cœlum: quo præcursor ingressus est Iesus.* d *c Heb. 11. 1. Ioh 8. 56. Philip. 3. 20 d Heb. 6. 19.*

Quibus similitudinibus illustratur in Scripturis hæc communio?

Pluribus, quibus tamen non declaratur istius communionis natura & modus, sed effecta potiùs declarantur quæ ex hac ad credentes perueniunt. Proinde non sunt longiùs protrahendæ, quàm Spiritus Sancti scopus ferat.

Prima est coniugij, per quod Ecclesia fit caro ex carne Christi, & os ex ossibus eius: non κατ' οὐσίαν, sicut Eua ex carne & ossibus Adami fuit, sed κατὰ ποιότητα, secundum qualitatem, quatenus Ecclesia est sponsa Christi: nec quatenus homines sed quatenus verè Christiani sumus:
a Psal. 45. 11. Cantic. 1. 1. 2 Cor. 11. 2. Apoc. 21. 2. *a* qua similitudine declaratur, Christum non tantùm bona sua Ecclesiæ suæ vtenda fruenda tradere, sed etiam seipsum nobis donare & nostrum facere.

2. Est capitis & membrorum eodem Spiritu viuifico deuinctorum,
b Eph. 1. 22. & 4. 15. 1. Cor. 6. 19. *b* qua denotatur non solùm arctissima nostri copulatio cum Christo: sed nos ab eo solo vitam, salutem & omne bonum accipere, & ipsum Ecclesiæ suæ supereminere.

c Ioh. 3. Est Plantarum & stirpium, vt vitis & palmitum, *c* & insitionis, per quam truncus & insitus surculus in vnicam plantam reipsa coalescunt,
d Rom. 6. 5. & 11. 24. Col. 2. 7. *d* sed hoc est discriminis, 1. Quòd nos natura labruscæ, ex illa vite, de qua hic agitur, minimè nascimur: sed illi priùs per gratiam inserimur, ac deinceps ab agricola excolimur, vt deposita paulatim acerbitate suauem fructum edamus, 2. Quòd in ista spirituali insitione surculos nos in stipitis, cui inserimur, naturam transire oportet, non contrà, vt tamen fit in naturali insitione. 3. Nec inde realis ipsius Christi substantiæ vel qualitatum transfusio, & quædam earum inter se συμμίχεια imaginanda est, (vt Postelliani & Liberini faciunt,) sed vis, ἐνέργεια, & arcta efficacitas, qua nos Christus in sese iustificatos, per Spiritum Sanctum immutat, & ad vitam spiritualem renouat.

e Ioh. 4. 14. 4. Est fontis & *e* riuorum, sed sic vt cùm simus impurissima cloaca, nos imprimis oportet per gratiam infusis purissimis aquis, à sordibus repurgari.

5. Inhabitationis item ædificij ex viuis lapidibus, sed artificio ἀχειροποιήτῳ constructi, & ἀκρογωνιαίῳ καὶ ἐντίμῳ imo angulari fundamentali, viuo & pretioso saxo impositi.
f Eph. 2. 20. 21. 1. Cor. 3. 16. 1. Pet. 2. 4. *f* Quæ similitudo huc spectat, vt constet totam Ecclesiam, & eius vnumquodque membrum, vnico

Iesu

Iesu Christo niti, cui per fidem spiritualiter adhæret, in quo per quem, & cuius respectu Spiritus Sanctus totum fidelium cœtum huic fundamento superstruit, cuius lapides vnitate fidei & mutua charitate connectit, & sic coniunctos aduersus omnes mundi tempestates & insultus defendit & tuetur.

6. Similitudo est cibi & potus, siue manducationis & potionis: a sed cum multiplici discrimine. 1. Quòd cibus & potus corporali modo sumpti vitam conferre non possunt: sed vitam corporalem duntaxat, prout Deo visum est, conseruant: cibus autem & potus qui in hoc mysterio per similitudinem significantur, vitam habent in sese, & quidem æternam. 2. Quòd cibus & potus isti naturales calore naturali cócoquantur & alterati assimilentur corporum substātiis. At iste cibus & potus spiritualis incorruptibiles sunt, & nos in se noua, vt ita dicam, qualificatione transformant, sicut ait Augustinus, *Non mutaberis in me, sed ego mutabor in te.* 3. Cibus & potus corporales nonnisi ad exiguum tempus hanc vitam fouent, quam etiam, nisi qua decet mensura & adhibito iudicio sumantur, offendunt, ac interdum quoque perimunt. At illum spiritualem cibum & potum, vnicum & eundem, quicunque comedit & bibit fit immortalitatis particeps. 4. Cùm Christus carnem suam cū potu & cibo, & sanguinem confert cum potu, & eorundem receptionem spiritualem comedendi & bibendi vocabulis declarat, non significat traiectionem carnis suæ & sanguinis in animam aut corpus nostrum, vel qualitatum siue animæ siue corporis sui in nos transfusionem, sed pacis conscientiæ, sanctæ, spiritualis & cœlestis vitæ per Spiritus sanctificationis donum, inspirationem.

a Ioh.6.51.

In illis igitur similitudinibus, omnes sunt metaphoricæ non autem propriæ locutiones: nec præcisè κατὰ τὸ ῥητὸν vrgendæ; sed sic vt monet Apostolus, vt non spiritualia corporalibus, sed spiritualia spiritualibus adaptemus, i. verba rebus acommodemus. 1. Cor. 2. 13.

Quis huius nostræ cum Christo communionis finis & fructus est?

Multiplex. 1. Nostra per Mediatorem in bonam patris gratiam reductio.

2. Ipsius Christi nobiscum communio, qua nos vt æternus noster Sacerdos, in corde suo gestat, & pro nobis apud Patrem intercedit, & sibi factum existimat quicquid boni vel mali aduersus fratres suos geritur.

3. Participatio & communio bonorum ipsius omniũ, Παντὰ γὰρ τὰ τῶν φίλων κοινὰ, & spiritualis cum Christo συμμόρφωσις, conuenientia, & conformitas. Nam quemadmodum reatus noster & natiua labes, omniáque quæ inde consequuntur peccata nostra, non per realem inhæsionem & infusionem, sed per solam imputationem ex Euangelico fœdere ipsi Christo imposita sunt, Omnes autem miserias (excepto peccato) & pœnas peccatis nostris debitas, idem ille noster ἔγγυος *a* reipsa subiectiuè in se recipit: sic perfectissima ipsius iustitia ex obedientia illa profecta, quam absolutissimam patri in carne sua, ad mortem vsque crucis præstitit, & per quam tum debitorum nostrorum omnium solutionem, tum ius ad æternam vitam adipiscendam credentibus acquisiuit, non per realem eius infusionem & inhæsionem, sed per imputationem & acceptilationem nostra est.

a *Heb.7.22.*

4. In nostram massam, quæ ipsius massæ per fidẽ spiritualiter inserta est, per Spiritus sancti virtutem, seu per realem intra nos efficacitatem traiicit viuificum æternæ vitæ liquorem, succum, & Spiritum, i. virtutis illius salutificæ ab ipsius carne inseparabilis alterum effectum in nobis profert; per quem intus nos viuificat, renouat, & sanctificat, tum in mente nostra, tum in voluntate, & affectibus, suæque humanæ naturæ *συμμόρφους conformes* reddit: & sic spiritualem vitam & iustitiam inhęrentem subiectiuè in nobis inchoat, vltimo demum die consummandam: adeóque omnes salutares gratias nobis ad vitam æternam consequendam & fruendam necessarias, vt sensum amoris Dei, certitudinem Electionis, Iustificationis & *υἱοθεσίας* seu regenerationis donum, fidem & bona opera nobis communicat, aliáque Spiritus sui *χαρίσματα*, singulis priuatim distribuit sicut vult, *b* donec in cœlis æternum cum ipso viuamus.

b 1.*Cor.11.* 12.

Iuxta dicta Ioh.15.5. *Qui manet in me, & in quo ego maneo, is fert fructum multum. De plenitudine eius omnes accepimus*, Ioh.1.16. Adhæremus Domino, simus vnus cum ipso Spiritus, nimirum intelligentiæ, voluntatis, & affectuum

affectuum συμμορφώσει & illa intra nos imaginis Dei per Spiritum sanctum renouatione. *a* Item, *transformamur in eandem imaginem*, 2. Cor. 3. 18. *Erimus similes ei*, 1. Ioh. 3. 2. *Corpora nostra reddet σύμμορφα corpori suo glorioso*, Philip. 3. 21. Hinc Christus in nobis esse & viuere dicitur, & nos vicissim esse & viuere in illo dicimur. Vnde Paulus, *viuo iam non ego sed viuit in me Christus*, Gal. 2. 20. Quibus verbis rursum non significatur essentiæ siue substantiæ inexistentia, vel qualitatum ex Iesu Christi anima vel corpore in animas nostras emanatio, sicut fanatici imaginantur: sed communionis istius ἐνέργεια & virtus, multò potentior & firmior ad nos tam iustificandos, quàm sanctificandos, quàm sit ipsius animæ nostræ virtus cum corpore nostro coniunctæ, ad corpus nostrum viuificandum.

a 1. Cor. 6. 17.

5. Denique ex hac inter Christum & credentes communione nascitur credentium inter se coniunctio, non mutua quadam animarum & corporum insinuatione & quasi contiguitate, ac ferruminatione: sed fidei & spei vnitate, & veræ ac sanctæ mutuæ charitatis vinculo, vsque adeò vt omnium illorum cor vnum & anima vna esse videatur, *b* & quæ propterea dicitur sanctorum communio.

b Act. 4. 32

Quis quartus finis?

Vt sit testimonium, dum ea iuxta ipsius Institutionem vtimur, nostræ spiritualis educationis siue nutritionis in Christo, hoc est nos spiritualiter pasci & sustentari beneficio corporis & sanguinis Christi, iuxta promissionem, *Edite, bibite, hoc est corpus meum*: qui finis superiori affinis est.

Quis Quintus finis Cœnæ Dominicæ?

Obsignatio siue sigillum noui fœderis inter Deum & homines, i. promissionis Euangelij de remissione peccatorum, quo testatur Deus se recipere in gratiam & remittere peccata propter meritum mortis & passionis Christi, omnibus qui vera & viua fide vtuntur hoc Sacramento: sicut ipse dixit, *Hic calix*, &c.

Atque ita Cœna dulcissima συνθήκη, fœdus & confederatio est, in qua Filius Dei facit fœdus nobiscum, quod nos clementer recipiat & nos vicissim cum eo fœdus

facimus, quod ei credamus, eius beneficia gratia accipiamus, omniáque eius obedientiæ postponere velimus.

Quis est sextus finis?

Vt sit symbolum & pignus Resurrectionis nostræ, tum spiritualis in hac vita, quæ prior resurrectio dicitur, & animorum est *a*, in qua qui partem habuerint secunda mors in eos potestatem non habebit, *b* tum etiam ex consequente corporalis in extremo die, quæ carnis est & posterior, & quæ à prima morte liberat: *c* adeóque vitæ æternæ & salutis virtute corporis Christi resuscitati adipiscendæ: iuxta dictum Christi Ioh. 6. 54. *Qui edit carnem meam & bibit sanguinem meum, habet vitam æternam, & ego eum excitabo in nouissimo die.*

a Rom. 6. 4. 5. 11. Apoc. 20. 5. 6.
b vers. 16.
c vers. 13.

Quis Septimus Finis

Vt sit symbolum & arrha spiritualis coalitionis, communionis, seu consociationis, qua in vnum quasi corpus Spiritu Christi vnimur, qui vnà hoc Sacramentum participamus, & quotquot ad eandem mensam accedimus, eundem cibum & potum sumimus, vt eiusdem familiæ membra & veluti commensales, atque ὁμόσπονδοι i. eiusdem sacri consortes & confœderati, sicut vetustas confirmare solebat fœdera sua sacrorum societate: vnde σπονδαὶ i. συνθῆκαι seu fœdera dicebantur. Hinc Paulus 1. Cor. 10. 17. *quoniam vnus est panis*, (vnus, inquam communi notione Sacramenti, non autem necessariò vnus numero) *vnum corpus nos illi multi sumus*, mysticum scilicet in Christo: Nam omnes ex vno illo pane participamus.

Ex quo rursum sequitur non esse corporalem & naturalem nostri cum Christo coalitionem, cùm nec nostri i. Ecclesiæ communio sit corporalis, sed mystica & merè spiritualis.

Quemadmodum enim panis ex multis granis compactus est, & vinum, ex multorum acinorum succo constat, ita multi credentes scilicet in vnum corpus mysticum cuius caput Christus est, Spiritualiter coalescimus, Rom. 12. 4. 5. Quemadmodum in vno corpore membra multa habemus, membra verò omnia eandem

non habent actionem: ita multi vnum corpus sumus in Christo, singulatim autem alij aliorum membra siue concorpores, Græcè σύσσωμα, a siue vnus i. vnius hominis instar in Christo Iesu. a Eph. 3.6.

Quæ communio ab illa superiore quam cum ipso Christo capite habemus: tanquam effectus à causa manat, & eam necessariò sequitur voluntatum consensus: inde mutua inter communicantes dilectio, concordia, cor vnum, vna anima, quippe inter eiusdem corporis mystici membra: quam dilectionem qui non sentit in suo corde, tutiùs abstinet à Cœna.

Est etiam Cœna exemplum quo discamus offerre corpora & exponere vitam nostram ad Dei gloriam, & proximi defensionem, si opus sit, tum & bona omnia quæ accepimus à Deo, simili assuescamus liberalitate aliis egentibus distribuere, & simili charitate in alios effundere: vt sit quædam ad colendam fraternam charitatem incitatio ex præstantissimo Diuinæ in nos miserrimos peccatores charitatis pignore orta. Sed absit, vt vel præcipuum hunc finem esse existimemus, vel hæc sacra mysteria pro imitationis exemplo & mystica tantùm commonefactione cum Anabaptistis habeamus.

Quis Octauus?

Vt sit 1. Testimonium professionis nostræ publicum & testificatio consensus in doctrina, cultu, & fide Christi.

2. Tessera seiunctionis à castris Satanæ, A Gentibus, Turcis, Iudæis, Pontificiis, & ab omnibus sectis alienis à Christi vera agnitione.

3. Stipulatio & obligatio quædam constantiæ in fide ac professione Euangelij, quæcunque fortuna ferenda sit.

4. Publicorum Ecclesiæ conuentuum neruus & conseruatio.

5. Exercitium & subsidium pietatis, & incitamentum ad cauendum ne nos inquinemus mũdi sordibus, à quibus Christi sanguine abluti sumus.

6. Denique solatium est in tentationibus.

An efficacia seu fructus Eucharistiæ æqualiter se habet quo ad omnes?

Minimè: sed vt Origenes ait, pro ratione, quantitate & proportione fidei communicantium. in s. Mat.

Quæ est recta Cœnam administrandi ratio?

Vt administretur. 1. Ritu qui ad simplicitatem primæ institutionis quàm proximè accedat, & à superstitione & fastu quàm longissimè absit. Aurum enim Sacramenta non quærunt, neque auro placent quæ auro non emuntur, inquit Ambrosius. A piis & legitimis Ecclesiæ Ministris. Nam quod nonnulli existimant sic olim etiam fuisse administratam in familiis Domi, vt non esset necessum Ministris verbi adesse, (quemadmodum in Agni Paschalis celebratione non legimus Sacerdotes singulis adfuisse familiis,) non fuit institutioni Christi consentaneum. Ministri autem honestè & decenter ministerium obeant, preces sacras concipiant: verba institutionis clarè recitēt & exponant: populum ad mensam mysticam inuitent, & suo exemplo excitent, & moneant, vt ordinatè accedat, vt cum reuerentia accipiat quod datur, nec in signis tantùm hæreat, sed sursum corda erigat.

2. Ad Christianę ἀγάπης seu beneficentiæ exercitiū eundem hortentur: Hinc enim ipsa Cœna ἀγάπη dicta est, quia dilectionis argumenta dabant conferendo liberaliter in vsum pauperum.

3. Annuntiationē mortis Domini adhibeant: nec enim conuenit vt actio sit muta, sed vel legatur historia Passionis, vel aliud aliquid, vel psallatur, aut concio habeatur De morte Domini.

a Matt. 26. 30.
2. Apologet.

4. Hymno seu publica gratiarum actione sacra communio claudatur, vt discipuli vnà cum Christo *a* fecerūt, i. Deo patri, αἶνος καὶ δόξα dicatur, vt Iustinus factum refert. Denique proferantur omnia lingua patria & vsitata, quò & intelligere omnia & corde assentiri communicantes possint. A stantibus verò an à sedentibus sumatur, parum refert: etsi à stantibus Agnus paschalis sumebatur.

Quo loco est administranda?

b 1. Cor. 11. 20. 21.
c 1. Cor. 10. 17.

In cœtu publico, non singulis priuatim, nec morbo domi decumbentibus seu morituris, citra fidelium congregationem & comparticipationem: quia communicatio debet esse Ecclesiastica & publica, non ἴδιον δεῖπνον. *b* & Cœna symbolum est communionis sanctorum: nec aperiri debet aditus opinioni operis operati & prępostere fiduciæ, qualis est in communione Papistica.

Dese-

Deferebant quidam Iustini ætate Diaconi reliquias communionis, quo tẽpore Cœna Domini celebrabatur, ad absentes propter morbum, à publico cœtu, siue ad aduenas & peregrinos Episcopos in hospitium, vt Romanum Episcopum facere solitum refert Eusebius, sed sine superstitione, nec alio scopo nisi in symbolum concordiæ & consensus in doctrina, & tota professione: sed quia non an illa fragmenta missa sint, sed an meritò missa sint, spectãdum dicimus, & mos ille in superstitionẽ degenerauit, qua hodie solis morituris, & sub certo lucro, & quæstu, adde vana persuasione cuiusdam viatici necessarij defertur, meritò mos ille deferendi Cœnam absentibus sublatus est in nostris Ecclesiis. *Ecclesiæ hist. cap. 5. l. 24.*

Cyprianus: In administratione huius Sacramenti, nihil aliud quàm quod Christus fecit facere debemus. *Epist. 3. l. 2.*

Quo tempore & quoties Cœna celebrari debet?

Etsi certum & statutum tempus à Domino præscriptum non est, sicut præstitutus erat in lege certus dies in mense anni manducationi Paschatis: tamen ipsa ratio dictat vt omnibus Christianis sit non semel tantùm in anno, sed in frequenti vsu, sicut monet particula illa ὁσάκις *quotiescunque*, à Paulo bis vsurpata, 1. Cor. 11. 25. vt nimirum frequenti memoria passionem Christi repetant, eaq; recordatione fidem suam roborent, & sese ad confessionem laudis Deo canendam, bonitatémque eius prædicandam componant, & denique in mutua charitate proficiant, cuius copulam in vnitate corporis Christi vident.

Augustinus, Quotidie inquit, *Eucharistiam accipere nec laudo nec vitupero: omnibus tamen Dominicis diebus communicandum hortor: si verò non frequentiùs, saltem ter in anno homines communicent.* *l. De Ecclesiasticis dogm. c. 53.*

Neque etiam exemplum Christi nos obstringit ad Cœnam noctu celebrandam: quia Christus iuxta ritum legis, propter agni Paschalis solennitatem, inter duas vesperas obseruandam, cœnam sub noctem celebrauit. Nos verò à veteri cœremonia absoluti sumus.

Qua ratione nos ad Cœnam Domini accedere oportet?

Non temerè, aut indignè: vt. n. Medicina corporis non

solùm non prodest, si malè vsurpetur, sed nocet, si non suo tempore, loco, modo, mensura ac peculiari morbo, cui deputata est, adhibeatur: ita Cœna Domini, quæ est salutaris animæ medicina, non solùm non prodest, sed & nocet, non rectè vsurpata. *Quisquis enim ederit panem hunc, aut biberit poculum Domini indignè* (ἀναξίως, inquit Apostolus) *reus tenetur corporis & sanguinis Domini*, 1.Cor.11.27.

Quot genera sunt eorum qui ad Cœnam Domini accedunt.

Duo: alterum dignè manducantium; alterum indignè manducantium.

Quinam dignè accedunt?

Differunt hæc, Dignum aut indignum esse: & dignè vel indignè accedere ad Cœnam Domini. Nusquam enim sic loquitur Apostolus, alios dignos, alios indignos esse: sed de dignè & indignè manducantibus loquitur. Ergo dignè manducant panem, & bibunt poculum Domini: non qui omni labe seu peccato carent, quales nulli sunt in mũdo: indigni enim sumus naturâ & omnes tanto beneficio, & non idonei ad tanta mysteria percipienda: sed quòd idonei sumus, ex Deo est, 2.Cor.3.5.a

a *Col.* 1.12. Sed 1. Qui indignitatem suam agnoscunt, & deplorant, & dignitate Christi nituntur, i. qui verè expauescunt agnitione ingentis iræ Dei aduersus peccata, & toto pectore dolent, quòd Deum offenderint, agnoscunt, & fatentur se multipliciter pœnas meritos esse suis peccatis: & illam Danielis confessionem in corde, & in ore habent, *Tibi, Domine, iustitia, nobis autem confusio faciei nostræ.* Qui motus excitatur in nobis ex consideratione legis diuinæ, pœnarum æternalium, & temporalium: maximè verò ex cogitatione Filij Dei prostrati in Horto, & pendentis inter duos latrones.

2. Qui pectora habent famelica, & sitientia Dei gratiam, & confugiunt ad vnicum portum salutis, i. ad misericordiam Dei propter Christum Mediatorem: & huius fiducia eriguntur, firmáque assensione statuunt, se propter eum recipi à Deo in gratiam, & exhiberi sibi bona in Euangelio promissa, videlicet κοινωνίαν corporis & sanguinis Iesu Christi, & participationem meriti & efficaciæ

faciæ ipsius, Remissionem peccatorum, Renouationem, & vitam æternam. a a Mat. 5. 6.

3. Quibus studium emẽdandæ vitæ, seu nouæ obedientiæ propositum est, i. quibus nihil est deliberatiùs, quàm omnia consilia & conatus ad celebrandum Deum referre: qui iras & inimicitias omnes remiserunt, vt dicitur Mat. 5. 24. *Relinque munus tuum ad altare, & vade ac reconciliare fratri tuo.* Et omnia membra Christi diligere, iuuare, & pro eis, ad exemplum Christi, se impendere parati sunt.

4. Qui Missionem filij Dei, passionem eius, Redemptionísque beneficium vniuersum recolunt, & pro eo gratias Deo agunt.

5. Qui confessioni Christi nominis immori, apud semetipsos constituunt. Συλλήβδην, fides etiam inchoata cum Pœnitentia, ex indignis dignos facit. Sed hæc dignitas non est accipienda de perfectione, qualis non cadit, ne in sanctissimos quidem: sed de initiis Conuersionis & fidei, quæ & in nobis ipsis sentiri, & ab aliis agnosci possunt, non obscuris signis & indiciis.

Qui verò agunt Pœnitentiam, & seriò expauescunt, an hi non fugiant huius Sacramenti vsum, propter priores lapsus?

Non: sed sciant ideo hoc tantum pignus propositum esse, vt fides de Remissione peccatorum accendatur & confirmetur: & mens reconciliata Deo rursus eum inuocet, & seruiat ei in posterum bona conscientiâ. Nitatur mens, non propria dignitate, sed vt Acolastus rediens ad Patrem non prædicat sua merita & officia, sed agnoscit, accusat, & deplorat suam culpam: ita nos nostras sordes agnoscamus, accusemus, & confugiamus ad misericordiam propter Christum promissam. Cuius misericordiæ pignus est ipsa Cœna, in qua Christus testatur, donari nobis Remissionem peccatorum gratis, hoc est, non propter dignitatem nostram, sed quia ipse pro nobis factus est victima, & sciamus ægrotis, i. infirmitatem suam agnoscentibus, hanc medicinam paratam esse: *nam qui validi sunt, non egent medico*, Matth. 9. 12.

Quid ergo consilij dat Apostolus accedentibus ad Cœnam?

Probet autem quisque seipsum, & ita (vbi scilicet se

probauerit,& compererit idoneum, ex Dei gratia) *de panè illo edat,& de poculo bibat*, 1.Cor.11.28.

Quid probare oportet?

Hoc Paulus 2. Cor.13.5. explicat,dicens, *Vos ipsos πειράζετε,tentate,an sitis in fide: ἑαυτοὺς δοκιμάζετε, Vos ipsos probate,annon cognoscitis vos ipsos, quod Christus in vobis est,nisi fortè reiectanei estis.* Neque tamen statim censendi sunt reprobi, quicunque nondum efficaciter vocati sunt vel quicunque etiam post vocationem, in graues lapsus incidunt.

Quare iusta probatio & exploratio in hoc consistit,vt in se descendat, penitùs exploret,atque examinet vnusquisque se,1.An verè doleat ob admissa peccata.2.An verè credat in Christum peccatorum expiatorem.3. An serium propositum habeat peccata, odium, libidinem,ingurgitationem,& similia posthac fugiendi, & iustè sanctéque viuendi,vt ita se gratum Deo ostendat.

Quis Examen hoc instituere debet?

Probet ἑαυτὸν,seipsum homo, inquit Paulus: nemo enim 1. Meliùs & certiùs iudicare potest, An sit in fide, quàm quisque de seipso. 2. Nec aliorum, sed nostra nos condemnat indignitas.3. Nec nouit quisquam, quid sit in corde nostro,aut quales sint in Deum affectus nostri,magis quàm nos ipsi, 1. Cor.2.11. Denique dictum Apostoli emphaticum est,vt singuli sciant,hoc sibi faciendum:nequis fidem, quam vocant Implicitam, requiri somniet, aut ab aliena fide pendeat.

Et quidem *seipsum*, non autem proximum,*quisque probet*,ait Apostolus, Nequis in iudicando proximo occupetur, aut alterius indignitatem, sibi fraudi esse posse putet. Nam vnusquisque pro se reddet rationem Deo, Rom.14.12.

Quod tamen non impedit Examen seu Institutionem Pastorum,quo à Pastoribus exploratur profectus auditorum suorum, in pietatis doctrina: & institutione familiari,consilio,& consolatione,si opus sit,iuuantur. Nam hoc posterius Examen, illi priori subseruit. Profiteri autem fidem, & ostendere quid sentiamus de doctrina apud Pastores,singuli tenentur: sicut præcipit Petrus,vt *parati simus cuilibet petenti reddere rationem eius spei, quæ in*

nobis

nobis est, 1.Pet.3.15.

Anne ex hoc Pronomine, ἑαυτὸν, colligitur, vnumquemque suo priuato Iudicio relinquendum, nec cuiquam ad mensam Domini accedenti, recusandum Sacramentum?

Non: quia non omnes ad sese probandos sufficiunt: nec de omnibus constat, sintne, an non sint ex Ecclesia: neque iis sufficit, qui legitima præeunte cognitione, iudicati fuerint impœnitentes ideóque abstenti, vt esse idonei, & verè resipuisse censeantur, si sese ad mensam Domini, quoquo modo stiterint.

Qui indignè accedunt ad Cœnam Domini?

Non qui peccatis simpliciter obnoxii sunt, aut infirmi in fide: cùm propter infirmos potissimùm sit instituta Cœna: Et rectè dixerit Centurio, *Domine non sum dignus, vt subeas tectum meum*, Matth.8.8. Sed qui, quid hoc rei sit, ignorant, & qui sunt expertes omnino timoris Dei, seu Pœnitentiæ & fidei, & perseuerant in delictis contra scientiam. Item qui fiduciam propriarum virtutum, superstitionem, & hypocrisim, falsósque cultus alunt, tuentur manifestos errores; aut dissidiis laborant, malum propositum indulgendi iracundiæ, libidini, aut aliis prauis affectibus retinent: aut pauperes contemnunt: aut non tanquam ad mysticam, sed tanquam ad communem seu profanam mensam accedunt.

Quæ est pœna indignè manducantium?

Vt diuersi sunt indignitatis gradus, ita dispar est pœna, seu Iudicium, Præcipuus indignitatis ἀποτόμως sic dictæ gradus, est sine fide & Pœnitentia vlla accedere ad mysteria fidei, quod est infidelium, reiectitiorum, hypocritarum, & impiorum. Qui igitur sic accedunt, rei sunt corporis & sanguinis Domini, imputatur illis culpa mortis, i. mors Christi, ad mortem, non ad vitam cedit: & vt Basilius loquitur, *sustinent culpam Christi interfecti*, sicut & illi qui ipsum corporaliter, ex infidelitate crucifixerūt: hi enim Christi sanguinem profanum ducunt, & nō alio loco habēt quàm facinorosi. aDe his dicitur, Qui nō credit, κατακριθήσεται, condemnabitur, Mar. 16. 16. Hi

a Heb. 10. 29.

igitur κατάκριμα i. Iudicium damnationis ad æternos cruciatus ſubeunt.

1.Cor.11.32.

Alius indignitatis ὀλιγοπίστων ſumptæ gradus, eſt credentium: qui corpus Domini οὐ διακρίνοντες, non diſcernunt, ſeu diiudicant, hoc eſt, qui etſi fide non ſunt prorſus vacui, fidem tamen admodum languidam & infirmam habent, ac proinde non admodum efficacem per charitatem & Pœnitentiam: nec diſcernunt panem Domini myſticum à cibo communi, ſed irreuerenter hunc tractant, nec eo modo quo Dominus inſtituit. His interminatur κρίμα, Iudicium, Paulus, 1.Cor.11.29. dicens, *Qui edit & bibit indignè, Iudicium ſibi manducat & bibit*, i. edendo ac bibendo attrahit & acceſſit.

Eſt autem hoc iudicium, non damnationis æternæ, ſed pœnæ temporalis, quam Dominus irrogat in hoc ſeculo, etiam ſuis fidelibus peccantibus: vt patet ex ſequentibus verbis Apoſtoli, quibus huius Iudicij Exempla commemorat, morbos & mortem corporis, *Propter hoc inter vos multi debiles, & inualidi*, i. ægroti ſunt, *& obdormiunt multi*, tum maximè ex verſ. 32. vbi ait nos, ideo iudicari, *ne cum impijs condemnemur, ſed erudiamur à Domino.* Et hoc eſt κρίμα παιδείας, Iudicium Correptionis & diſciplinæ.

Quibus ergo eſt exhibenda Cœna Domini?

Fidelibus omnibus Eccleſiæ membris, qui ſeipſos explorare poſſunt, & in fidei myſterio edocti ſunt, & mortem Domini annuntiare poſſunt: ad hoc enim myſterium, requiritur ſui probatio, & mortis Domini annuntiatio.

Et proinde non infidelibus, non infantibus, non mente captis, non myſteriorum ignaris, aut ignorantibus quid agatur, non impœnitentibus, non Excommunicatis legitimo Eccleſiæ iudicio, non pollutis, vel erroribus manifeſtis, vel ſcelere aliquo notorio, (niſi priùs Eccleſiæ ſatisfecerint, & de Reſipiſcentia ſua teſtati ſint) non denique mortuis, nec pro mortuis. Nam oblationes panis & vini, quæ offerebantur olim ab amicis defunctorum (Ethnico more) cedebant in vſum pauperum. Item, ſacrificia & oblationes, quas Cyprianus offerri ait,

pro

pro martyribus, intelligit laudes & gratiarum actiones ad Deum, quòd eiusmodi lumina Ecclesiæ dedisset.

Anne pij & honesti, propter militiam, aut litem pendentem in Iudicio à Cœna Domini arcendi sunt?

Non: quia Iudicia, & bella legitima, sunt pars ordinis politici, quem non abolet Euangelium. Et rectè admissi fuerunt ad Cœnam Domini, Constantinus, & alij milites iam in acie trucidaturi ingentem Licinij exercitum. Et Melchisedech redeuntem ex prælio Abrahamum excepit, eique benedixit *a*. Et boni, de hæreditate, de contractibus, & aliis negotiis, dissentire possunt, sine odij acerbitate, & cupiditate nocendi. Sed tamē militantes & litigātes, accessuri ad Cœnam Domini, moneantur, vt deponant odia, simultates, & alia vitia, quæ non per se, sed per accidens militiæ & Iudiciis accidunt.

a *Gen. 14. 18 & seq.*

Quid est discernere corpus Domini?

Διακρίνειν est discernere aliquam rem, & quasi à communi ordine eximere, & præ cæteris honorificentiùs habere & tractare; vt in Epistola Iudæ 22. iubemur διακρίνεσθαι id est discernere peccatores sanabiles à præfractis. Et 1. Corinth. 4. 7. *Quis te διακρίνει, id est excellentiorem reddit?* Ergo, discernere corpus Domini, est Panem illum tanquam pretiosissimum corporis Christi symbolum, à cæteris rebus distinguere, & conueniente religione, ac proinde cum fide, Resipiscentia, & summa reuerentia tractare: nec tanquam ad communem cibum & potum, sed tanquam ad mysterium rei omnium pretiosissimæ accedere.

Anne primi gradus indigni, id est impij, ad Iudicium condēnationis suæ, ὄντως edunt carnem Christi, & bibunt eiusdem sanguinem, & non respuendo, sed recipiendo, fiunt rei corporis Christi?

Nequaquam. 1. Quia Iudicium edere, siue sibi accersere, non est Christum edere, qui nobis factus est Iustitia & vita.

2. Quia solis fidelib. promissio gratiæ ipsiusmet Christi participationē pollicetur, & Sacramenta nonnisi fide-

libus Sacramenta sunt: infidelibus autem nequaquam: *nulla enim pars fideli cum infideli, nulla communio luci cum tenebris*, vitæ cum morte, 2. Cor. 6. 15. *Nec dicendum* est, inquit Augustinus *eum manducare corpus Christi, qui non est in corpore Christi*, & proinde illorum incredulitas Fidem Dei & Institutionem Cœnæ irritam facere non potest.

3. Quia *nullus potest*, inquit Apostolus, *mensa Domini* i. cibi qui in mensa Domini apponitur, *particeps fieri, & mensa Dæmoniorum*, i. cum dæmoniis & impuris Spiritibus quicquam habere commune, 1. Cor. 10. 21.

4. Quia corde, non ore, res signata sumitur. Christus enim reuera, nō per Instrumenta corporis, sed per solam fidem percipitur *a*, qua carent impij.

a Eph. 3.17

5. Quia τὸ ἅγιον, Sanctum, non datur à Deo canibus, cùm id facere Dominus prohibeat, Matth. 7. 6.

6. Quia participati & communicati corporis & sanguinis Christi, contrarij non sunt effectus: & vis viuificādi, à communione corporis Christi separari nequit. Impij autem non habent vitam æternam, sed iam condemnati sunt, Ioh. 3. 18. *Qui verò edit carnem meam*, inquit Christus, *& bibit sanguinem meum, habet vitam æternam*, Ioh. 6. 51.

7. Quia corpus Christi manducatum, vitam: spretum autem, repudiatum, & abiectum, mortem seu condemnationem (sed hoc accidentaliter, non participationis, sed priuationis respectu) operatur.

8. Quia Christus Iudicis munere fungi potest, etiāsi infideles nō manducent oraliter corpus eius. Edunt ergo panem Domini, sed non panem Dominum. Quò facit Augustini celebre dictum, *Si carnaliter accipis Spirituale esse non desinit: sed tibi non est.* Item, *Bonus accipit Sacramentum, & rem Sacramenti: malus verò, Sacramentum, & non rem.* Et idem, *Qui discordat à Christo, nec carnem Christi manducat, nec sanguinem bibit: etsi tanta rei Sacramentum, ad Iudicium sui quotidie accipiat.*

Tract. in Ioh. 25.

Quòd ergo apud Patres, & præsertim Augustinum corpus Domini interdum dicitur sumi, etiam ab impiis, voce Corporis, non res Sacramenti significata, sed signum significās intelligitur, & corpus Domini, id est symbolicū, à corpore Domino, i. ab ipsa re Sacramenti, distinguitur.

Postre-

Postremò, ridicula est hæc Aduersariorum consecutio, Datur seu offertur corpus Christi, Ergo accipitur. Non accipitur, ergo non datur.

Anne potest aliquis reus fieri Corporis & sanguinis Christi, qui Essentialiter illud non ederit, hunc autem non biberit?

Potest, propter signorum sacrorum abusum, qui contumeliosus est in rem significatam. Non secus ac ii qui Christi seruos aspernantur, rei fiunt contemptus Domini nostri Iesu Christi, & ipsius etiam Patris, Luc. 10. 16. ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς, ἐμὲ ἀθετεῖ. Et contumelia qua afficitur legatus, redundat in Principem qui illum legauit. Et qui imaginem aut literas Regis conspuit, lacerat, vel pedibus cõculcat, reus tenetur læsæ maiestatis. Denique reus est indignè sumens, quòd Christi corpus sibi oblatum, spiritualiter non recipit, nec manducat.

Anne Minister, cùm non possit scire, qui sint digni aut indigni, sine periculo conscientiæ, admittere quosuis ad Cœnam Domini potest?

Vt de occultis non iudicat Ecclesia, i. non inspicit latebras pectoris, sed iudicat externa facta, & normam habet Decalogum, rectè intellectum: Sic Ministri est, relinquere Deo iudicium de cordibus singulorum: ἀνεγκλήτους, i. non prorsus inculpatos, sed crimine vacantes admittet: fascinatos autem erroribus pugnantibus cum fundamento doctrinæ, blasphemos, hæreticos, idolorum cultores, ebriosos, defraudatores, raptores, tyrannos, adulteros, maledicos, obscœnos, aut alioquin inhonestè, & non vt dignum est Euangelio viuentes, qui nulla signa Pœnitentiæ edũt, præeunte Synedrij Ecclesiastici cognitione, arcere debet. Ad illos enim pertinet,

Procul hinc, procul este profani.

Quia grauis est Christi prohibitio, & seria, *Nolite dare Sanctum canibus*, Matth. 7. 6. *nec alienis peccatis communicandũ est*, 1. Tim. 5. 22. Ideo Chrysostomus dicit, se potiùs corpus suum daturum lacerandum turpissimis modis, quàm vt sciẽs & volens, velit corpus & sanguinẽ Domini

porrigere flagitioso homini, qui viuit absque Pœnitentia. Et propter huiusmodi abusum, Paulus testatur Corinthios magna plaga percussos, ac multos concidisse, & obdormiuisse, 1. Cor. 11. 30.

Est-ne ἀδιάφορον seu Arbitrarium, uti Cœna, aut abstinere ab ea?

Non est. Quin peccant contemptores mensæ Domini grauissimè: contemnunt enim 1. non humanum, sed diuinum illud edictum, Hoc facite. 2. Mortis Christi, qua redempti sumus, memoriam. 3. Communicationem corporis & sanguinis Christi negligunt. 4. Ostendunt denique, non esse se inter discipulos Christi habendos.

Anne in vita æterna, vllis corporis & sanguinis Christi signis Sacramentalibus nobis opus erit?

Non erit: quia cum Domino Iesu erimus corporali quoque præsentia: nullus enim Sacramento locus erit, vbi restituta fuerit Ecclesiæ corporalis illa præsentia Christi, & eadem Ecclesia per viam fidei ad aspectum & faciē Christi adducta *a*.

a Rom. 8. 24. 1. Cor. 13. 12. 2. Cor. 4. 18. & 5. 7. 1. Ioh. 3. 2. Cyprian. Epist. ad Pompeiū.

Quæ Repugnantia?

1. Error *Aquariorum*, qui sobrietatis prætextu, non vino, sed aqua vtebantur ad calicem Domini.

2. *Pontificiorum* errores, qui Cœnam Domini horribiliter profanant, eiúsque nomen dedignantes. 1. Missę nomen à Sacris Isidis sunt mutuati. 2. Missam, qualis inter ipsos retinetur, à Iacobo fratre Domini, vel ab aliis Apostolis celebratam fuisse fabulantur. 3. Eam tanquam Thaidem, vt amatores plures alliciat, auro, argento, & gemmis ornant. 4. Panem præcisè azymum superstitiosè adhibēt. 5. Aquam vino, necessariò immiscent. 6. Verba Cœnæ Dominicæ, in Ephesias literas transformant, seu in consecrationem talem, quæ nihil differt ab Incantationibus Magicis. 7. Verba Eucharistiæ, submissa voce, flando crucem super Elementa, auersa à populo facie, murmurant, vt maiore religione, ea populus veneretur. 8. Consecrationem tantùm ad illas quinque voces referunt, *Hoc est enim corpus meum*. Et, *Hic est san-*

guis

guis meus. 9. Externa symbola dicunt euanescere, & in substantiam corporis & sanguinis Christi conuerti, aut vi consecrationis factæ à Sacrifico, corpus Christi succedere in locum Substantiæ panis, manentibus & pendentibus in aëre sine subiecto nudis accidentibus: Et Christum in manu Sacerdotis corporaliter contineri fingũt. 10. Fractionem panis sustulerunt, introductis panibus numularibus, insignitis imagine crucifixi, ad fouendam superstitionem, retenta vmbra fractionis, in Missa Sacerdotis. 11. Sacrificulos Creatores Creatoris dicunt: vnde illa sunt quæ extant in illorum libris, *Fit cibus, ex pane caro, Deus ex Elemento.* Item, *Iste qui creauit me, dedit mihi creare se. Et qui creauit me sine me, creatur mediante me.* Atque hoc nomine eos præferunt Beatæ Mariæ Virgini, quòd hæc semel tantùm Christum conceperit: illi verò, quoties velint, creare ipsum possint. 12. Cœnæ Sacramentum, quam vocant Missam, in sacrificium verum, proprium, & verè propitiatorium, seu piaculare incruentum pro peccatis viuorum, & mortuorum, pro quibus celebratur, quæstus causa conuertunt. 13. Applicationem huius Sacrificij dicunt fieri pro aliis ex opere operato. 14. Hoc Sacrificium, non tantùm viuentibus mereri docent, vt liberentur à peccatis & pœnis, & quibuscunque necessitatibus: sed etiam valere aiunt pro defunctis ex fictitio Purgatorio liberandis. 15. Sacerdotem fingunt offerre Christum æterno Patri, eúmque inter Christum & Patrem, Mediatorem constituunt: qua ratione Sacrificium crucis Christi prorsus euacuatur, vnicum & perpetuum ipsius Sacerdotium negatur, mortis eius meritum obruitur, Christus rursus occiditur *a*.

Durandus l. 4. parte

a Heb. 5. 6. 7. 24. & 9. 12. & 10. 12 Matth. 26. 28.

Sicut Agnus Paschalis sacrificandus fuit, sic Christum dicunt in Eucharistia sacrificari, qui tamen semel in cruce sacrificandus fuit *b*.

b 1. Cor. 5. 7

Quæ Malachias 1. 11. more Prophetarum, in genere de cultu rationali, interiore spirituali, seu de spiritualibus hostiis acceptis Deo Ecclesiæ Noui Testamenti, sub inuolucris cultus Ceremonialis (vt incensi, & oblationis mundæ) in veteri Testamento vsitati, metaphoricè vel allegoricè dixit, (In omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda) propriè de speciali, reali, &

externa oblatione corporis Christi in Cœna, perperam accipiunt.

Quæ de Sacerdotibus Leuiticis, per enallagen temporis præsentis, dicit Apostolus Heb. 5. 1. (*Omnis Pontifex constituitur ex hominibus, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis*) de Ministris Euangelij imperitè exponunt.

Melchisedechum Sacerdotem Altissimi, qui fuit typus Christi, panem & vinum Deo in Sacrificium obtulisse statuunt, (vt euincant Christi Sacerdotium consistere in oblatione panis & vini) Quæ tamen vt Rex munificus protulit, *Hotsi*, id est fecit egredi, id est deprompsit, protulit cibos scilicet cuiusque modi, ad refectionem seu alimoniam Abrahæ, & seruorum ipsius, qui fatigati reuertebãtur ex prælio, cui ita voluit gratulari de parta victoria: & præterea ei, vt Sacerdos, benedixit, & decimas ab eo accepit, Gen. 14. 19.

Christum intelligunt Sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, nominari, præcipuè propter iuge Sacrificium, quod offeratur Deo in specie panis & vini. Quod tamen non est (quia eius non meminit Apostolus, collationem instituens inter Melchisedech & Christum) sed quia est Sacerdos longè superior Leuiticis omnibus, & æternus, & Sacerdotium eius ἀπαράβατον, sine Successione: sicut Melchisedech à Mose introducitur tanquam ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, καὶ ἀγενεαλόγητος, ac si repentè è cœlis delapsus esset, & mox eò se recepisset, nulla ipsius maiorum, nec mortis mentione facta. Item, quia eius sacrificium semel in cruce peractum, vim perpetuam habet, Heb. 7. 3.

16. Adhæc partem alteram, id est calicem, non obstãte (inquit Concilium Constantiense) Institutione Christi, & praxi veteris Ecclesiæ, impiè Laicis suffurantur. 17. Quæ Christus reipsa distinxit & separauit, per fictam Cõcomitantiam, simul significari, & inesse volunt. 18. Panem magicè incantatum attollunt, agitant, & vt Deum adorant, eundémque mox deglutiunt: Parum memores dicti Ciceronis, *Quem tam amentem esse putas, qui illud quo vescatur, Deum esse credat?* 19. Fingunt Separationem corporis Christi & nostri, cùm tam citò in cœlum recipi Christum dicunt, quàm citò species dentibus teruntur. 20. Communicationem, quæ

l. de Nat. Deo.

plurium

plurium est, abolent, & μονοφαγίαν statuunt, dum in ea vnus seorsim in vno angulo, ad vnum altare, suum ἴδιον & priuatum habet epulum. Ideo etsi nulli ex populo aut Clero communicantes adsint, tamen priuatas Missas, easque in vno Templo, plures in diuersis locis simul & quotidie celebrandas docent, vt fiat oblatio Sacrificij Christi, & vt Sacerdos seipsum communicet: quod perindè est ac si seipsum quis baptizaret, & aliis qui non baptizantur, prodesse diceret. 21. Missam ad quæstum, tanquam χαμαιτύπην, in fornicibus suis prostituunt. 22. Scenico & histrionico ornatu, gestu, boatu, murmure, sibilis, gemitibus, cantu, & aliis modis, tanquam Orgia Sacra, aut Bacchanalia, sine Concione, seu mortis Domini annuntiatione, (quam adhiberi vult Paulus) celebrant. 23. Auditione, aut potiùs Inspectione Missæ, se aduersus Deum armatos, & ceu Amuleto & Alexipharmaco, ab omni periculo tutos putant. 24. Populo semel in Anno, Sacramentum porrigendum, seu communicandum. 25. Auricularem Confessionem, communicantibus necessariam esse volunt. 26. Missam peregrina, atque incognita lingua celebrant. 27. In Canone Missæ, præter Sacrificij sui oblationem, Sanctorum mortuorum Inuocationem adhibent, & merita imaginaria miscent. 28. Missas celebrant in honorem Sanctorum, & pro illorum Intercessione obtinenda apud Deum; qua Christi memoria & Intercessio, obscuratur & obruitur. 29. Cœnæ vsum moribundis absolutè necessarium putant. 3. Pane consecrato ad restinguenda incendia, & sedandas tempestates, vtuntur. 31. Armariis & Ciboriis eundem superstitiosè includunt. 32. Accendunt coràm eo candelas. 33. Cùm libet, prorsus (vt olim Persæ ignem) adorandum in pompa circumgestant.

3. Errores *Consubstantiatorum*, qui veram Doctrinam de litera & spiritu non admittunt, sed locutiones Sacramentales, iuxta τὸ ῥητὸν, non iuxta διάνοιαν, interpretandas censent. 2. Corporaliter, vel ὑπαρκτικῶς, vel τοπικῶς, vel admirando modo, & ineffabili, ministri tamen manu offerri. 3. In ora etiam impiorum, ingeri corpus Christi dicunt. 4. Beren-

garij palinodiam, à Nicolao Papa dictatam laudant, profitentem non solùm Sacramentum, sed & verum corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi, sensualiter, & in veritate manibus Sacerdotum tractari, & frangi, & dentibus fidelium atteri. 5. Realem ipsius corporis Christi in terris, in multis locis, imò vbique πανουσίαν docent. 6. Plures carni Christi essendi modos tribuunt. 7. Communionem fieri mutuo, reali, & actuali Substantiarum contactu existimant. 8. Præsentiam corporis & sanguinis Christi πνευματικῶς, spiritualem duntaxat, non agnoscunt. 9. Eleuationem Papisticam inter ἀδιάφορα recensent. 10. Duplicem manducationem, vnam videlicet panis externam, alteram corporis Christi internam, perperam in vnicam & eandem conflant, siue confundunt.

4. Error *eorum*, qui fractionem panis in Cœna Domini sustulerunt, & pro fracto pane, totidem numero integros & separatos paruulos panes, seu orbiculares & tenues offulas, singulis accedentibus distribuunt. 2. Signorum in manus traditionem, & eorum per manus prehensionem aboleuerunt.

5. Error *eorum*, qui rarò mentionem faciunt Sacramentalis mutationis panis & vini. 2. Solum Christi obedientiæ meritum, pro re significata in Sancta Domini Cœna, habendum docent, & tantùm in ea commemorationem mortis Christi & beneficiorum eius institutam putant, nec vrgent nos per communionem Christo incorporari.

6. Errores *eorum*, qui 1. Negant præsentiam Christi in Cœna. 2. Vulgaria signa existimant, quæ efficaciter & potenter non permoueant. 3. Sacramentalia signa pro nudis quasi picturis & spectaculis habent, quibus duntaxat ad recolendam Christi mortis memoriam excitentur. 4. Et sacra hæc mysteria, pro externis tantùm notis ac tesseris quibus qui Christianos se profitentur, à profanis alijs Gentibus, discernuntur, habent.

7. Error *eorum*, qui sacras has actiones irreuerenter, & non aliter quàm res communes & quotidianas tractant. 2. Qui liberum sibi esse putant ad Cœnam Domini accedere, vel ab ea abstinere: & ideo infrequenter admodum ea vtuntur, cùm sit diuini cultus pars

non minima, diuinitus mandata.

8. *Quorundam*, qui Cœnam non Agno Paschali, sed Mannæ; quæ non fuit ordinarium & perpetuum Sacramentum, nec tempore cum Cœna coniunctum; nec habuit symbolum meriti Christi, quod primarium est in Cœna Domini, contra manifestissimam Domini institutionem, *a* successisse volunt. 9. Cuiusdam Libertini *Iodoci Harchy* Montensis Belgæ somnium, qui non ipsissimum corpus illud Christi crucifixum, à nobis vel corporaliter, vel spiritualiter sumi, & manducari vult: sed duplicem carnem Christi faciens, vnam naturalem, & è Maria Virgine sumptam, nunc in cœlo gloriosam: alteram spiritualem, intelligibilem, & diuina virtute factam ex pane & vino, mente potissimùm degustandam; hanc in alimoniam corporis mystici, i. omnium fidelium quotidie, ore, & fide sumptam, transire imaginatur; seu vim quandam à Christi carne manantem, mirabili modo & ineffabili sese in panem infundentem, alere carnem Christiani somniat: contra expressa verba Christi, Quod traditur, & Qui effunditur: quæ clare testantur verum illud corpus Christi, & verum illum ipsum sanguinem Christi significari, & spiritualiter credentibus exhiberi.

a Luc. 22. 19.

LOCVS XLIX.

De Politica administratione, siue de Magistratu.

Est-ne in Ecclesia, tradenda Doctrina de vita Politica & Magistratu?

EST: quia Politiæ sunt hospitia Ecclesiæ; & piorum, siue Magistratuum, siue subditorum, conscientiæ, aduersus Fanaticos erudiendæ sunt.

Vnde dicta est Πολιτεία?

Ἀπὸ τῆς πόλεως: Ciuitas autem, (dicta tanquam Ciuium

vnitas) sunt non tantùm ædificia, communi fossa, vallo, & iisdem mœnibus comprehensa: sed ipse cœtus hominum in iis ædificiis inhabitans. Πολιτεία verò, illius cœtus & populi regimen & ordo, Latinis Respublica dicitur. Inde πολιτική, ciuilis Scientia, ars illa quæ iustam politiam seu Rempublicam instituere & conseruare docet; & πολίτευμα Regimen, seu Municipatus, aut Ius Municipale. a Et πολιτεύεσθαι, dicuntur qui publico aliquo munere funguntur, vel in iis versantur, quæ in communi ad omnes spectant: vnde ἡ κατὰ τὸν θεὸν, καὶ τὸ εὐαγγέλιον πολιτεία, i. λειτουργία, & Politia Ecclesiastica dicitur, apud Basilium.

a Philip. 3. 20.

Quid est Respublica?

Est cœtus multitudinis hominum, qui communibus legibus vtuntur, & quidem communi consensu, siue vnã duntaxat, siue plures ciuitates incolant.

Quæ est Causa principalis & origo Politiarum?

Deus ipse, humani generis author, qui inter Adamum & Euam, primum societatis, i. cõiugij vinculũ instituit b: ex quo mox Deo benedicente, & illam suam vocem, *Crescite & multiplicamini*, reipsa confirmante, domus, οἶκοι, seu priuatus cœtus, mox ex eodem semore nati, & familiæ propagatæ fuerunt, apparuerúntque plures & distinctæ: quarum Dux & Princeps generis, Pater seu Mater familiæ vocabatur.

b Gen. 1. 27 & 2. 18.

Hæ cum vicinis inter se locis, tum propter hominis ingenium, naturâ sociabile, tum propter suam commoditatem habitarent, facti sunt ex pluribus illis familiis simul collectis, Vici, à via: seu Pagi, à Græco πηγή, Doricè παγή, qui fons est Latinis: vndè Pagani dicti, eodem & cõmuni fonte vtentes, sed in agris absque muro extructi.

Post, multiplicato humano genere, propter metum tũ hominum, tum ferarum, vrbes (sic dictæ, quòd olim in Orbem circunducerẽt aratrum, dum mœnium vrbis prima designatio fieret, vt inquit Varro) cœperunt ædificari, & muris & fossa circumcingi c. Ex quibus siue vna, siue pluribus, Respublica constituta est.

c Gen. 4. 17

Gens verò seu ἔθνος, dictæ sunt plures Vrbes, in vnam & eandem Administrationis formam consentientes.

Prima verò Monarchia Herilis potiùs quàm Regia, post Diluuiũ, & linguarũ diuisionẽ, demũ extructa Babylone,

inChaldæa cōdita est, *a* à Nimrodo robustissimo homine, Chami ex filio Cuth nepote, abutente potentia sua in hominibus tanquam mancipiis infestandis, & comparanda sibi tyrannidis amplitudine: quem Belum postea dictum fuisse existimant. Hæc & Chaldæorum & Babyloniorum & Assyriorum fuit. Nam à Nino ad Assyrios translata; qui sedem Regni Niniuem esse maluit, ab Assur filio Sem, filij Noë primùm ædificatam: *b* quam Persica, Græcorum, & Romana secutæ sunt. a Gen. 10. 8. 9. b Gen. 10. 11.

An-ne in statu, quem vocant, Innocentiæ si perstitisset, fuisset Regimen Politicum?

Fuisset: & quidem à Domestico planè distinctum, ne plures diuersæque familiæ manerent sine capite; sed æquitate, & iustitia, & clementia ordinatissimum, perinde vt politia, & aliquis in Angelorum beatorum cœtu ordo existit: & proinde ab his Imperiis, quæ post peccatum habemus, longè discretum.

Vtrum subditi præcesserunt, constituerúntve sibi Principes? An verò Principes subditos præcesserunt, eósque sibi crearunt? Thomas 1. parte 1. Summa Theolog. q. 9. Art. 3. & 4.

Quanquam Principes & subditi sunt ex numero τῶν πρός τι, tamen naturæ & temporis ratione, priùs fuerunt instituti subditi. Principes verò, nisi qui tyrannidem vsurparint, non naturâ, vt Patres, sed suffragio subditorum & consensu, certis conditionibus, Subditorum gratiâ, constituti sunt. Inde illud Domini apud Danielem 4. 22. *Scias quod dominetur Altissimus in Regno hominum, & cui voluerit dabit illud.* Ex quo sequitur, non Regum causa subditos nasci, sed Reges siue Principes commodis subditorum inseruire debere.

Quotuplex est Politicum Regimen?

Duplex: Legitimum, quod verbi diuini authoritate & humani generis summo consensu, constitutum & approbatum est. Et Illegitimum, quod Dei verbo, & publica hominum voce, condemnatur.

Quot sunt formæ Legitimi Regiminis?

Tres: Prima, quâ vnus summæ rerum ex iustis legibus imperat, quæ dicitur *Monarchia*, Regnum seu vnius principatus. Secunda, Quâ plures optimates summa authori-

tate, & bonis legibus regunt, quæ dicitur *Aristocratia*, i. optimatum Potentatus, Latinis specialiter Respublica, & Politia dicitur. Tertia, qua omnes, i. Populus ipse vniuersus, tenet per sese Imperium, & dicitur *Democratia*, seu popularis status.

Quænam forma legitimi Regiminis præstantior est?

Quæ vel ex omnibus illis tribus composita est, vel saltem ex duabus: qualis fuisse Israelitici populi politia ex sacris historiis colligitur. Adfert enim vna alteri temperamentum quoddam, ne videlicet vnus ille Dominus, vel plures, vel populus ipse, illo suo Imperio, abutantur ad tyrannidem. Illa tamen optima cuique vel populo vel Genti, quæ maximè illius populi aut Gentis moribus, ingenio, loco, commerciis, cæterísque circunstantiis conuenit, aut consentire potest.

Quæ sunt tribus illis formis opposita?

Itidem tres. 1. Monarchiæ *Tyrannis*. Est autem hæc, cùm vnus iniustè, & præter sanctarum legum præscriptum, imperat. 2. Aristocratiæ *Oligarchia*, i. paucorum potentatus, & dicitur factio, & Duumuiratus, Triumuiratus. Est autem cùm iniustè pauci diuites dominantur, & præter Leges. 3. Democratiæ, i. vniuerso populo iustè gubernanti ὀχλοκρατία, i. *turba potestas*, seu confusio, quæ plerumque tumultum & seditionem parit, dum nemo alteri cedere vult. Est autem cùm iniustè populus imperat.

Quænam sunt partes Politicæ Administrationis?

Tres: Magistratus, Leges, & Populus siue subditi.

Vnde dicitur Magistratus?

Vel à Magistro: Magister verò ab aduerbio Magis, vt docet Sextus Pompeius. Vnde Magisteria dicuntur in omnibus rebus, (ait idem) quæ magis cœteris præsunt: vt Magisterium Equitum, vicorum, pagorum, Ciuium. Vnde Burgimagister, & Magisterare, apud Festum, pro Regere, & moderari sumptum. Sicut Suetonius in Augusto, *Magisteria Municipiorum*, i. ἀρχαὶ municipales vocat. Vel à Græca voce μέγιστος: vnde Græcis dicti μεγιστᾶνες, qui Latinis sunt Magistratus, eidem Suetonio Megistanes (i. Proceres, quasi Maximates dicas) in Caligulæ vita, vbi dicit,

Germa-

Germanicum conuictu Megistanum abstinuisse. Quanuis autem plura sunt Magistrorum genera, vsus tamen obtinuit, vt ea tantùm potestas, quæ gladium gerit, *Magistratus* vocetur. Magistratus autem, tum concretè pro eo qui dignitatem gerit, tum abstractè pro ipsamet dignitate sumitur.

Quid est Magistratus?

Est officium politicum à Deo institutum, quo certa persona, vel plures, cum dignitate & potestate legitimè accepta, totam Remp. vel eius partem, quoad τὰ βιωτικὰ, i. res quæ ad huius vitę vsum pertinent, honestis Legibus regunt & gubernant, vt pax & tranquillitas inter homines conseruetur, & gloria Dei illustretur. Aristoteles eruditissimè sic, Ἔστιν ὁ ἄρχων φύλαξ τοῦ δικαίου, εἰ δὲ τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἴσου, i. *Magistratus seu Princeps, est custos eius quod iustum est, atque ita etiam illius quod æquale est.* Paulus verò omnium optimè definit, qui causam Efficientem, simul & finalem exprimit, Rom. 13. 4 *Magistratus est Minister Dei, nobis ad bonum, vindex ad defendenda rectè facta, & punienda delicta gladio,* i. pœnis corporalibus. l. 5. Ethic. c. 6.

Quid differunt officiales à Magistratibus?

Quòd Magistratibus tum Iurisdictio, seu causæ cognitio data est, tum simul potestas exequendi adiuncta. *Officiales* verò sunt Ministri Magistratuum, quibus sola rerum Iudicatarum executio demandata est. Quales olim Romæ Viatores, qui apud Gallos *Sergens*, quasi seruientes dicuntur. Ministri verò Reip. sunt qui duntaxat cognoscunt de re aliqua, velut qui publico operi faciundo præsunt, vt Architecti, Latomi, Aeditui Reip. alicuius, vel qui munera publica à Republica habent, vt Tribuni ærarij, Aediles, &c.

Quotuplex est Magistratus?

Multiplex. Et 1. quidem ratione Iurisdictionis, est vel Summus, vel Inferior. *Summus*, qui à nemine in ea Republica sed à solo Deo delegatur & pendet, vt Cæsar, Dictator, Rex, Imperator, Senatus, Populus, qui habet merum imperium. a *Inferior* verò Magistratus est, qui à Summo delegatur & pendet, vt Pręsides Prouinciarum, & alij qui grauiores causas, ad cognitionem superioris referunt.

a Rom. 13. 1. 1. Pet. 2. 13.

2. Ratione Religionis, est vel *fidelis*, vt Dauid: vel *infidelis*. Et hic quidem, vel Persecutor veræ Religionis, vt Herodes: *a* vel illius tolerator, qui etiam laudandus est: nam qui non est aduersum Christum, pro Christo est. *b* Qualis fuit Imperator Traianus.

a Act. 12. 1. & seq.
b Luc. 9. 50

3. Ratione obiectorum, Magistratus alij sunt *Togati*, seu Lauati: alij verò *Armati*, seu Militares & Bellici.

Pacati

4. Ratione negotiorum, alij sunt *Senatores*, à quibus fiunt publicorum negotiorum deliberationes: alij *Iudices*, qui priuatorum lites disceptant, & diiudicant, iique vel ciuilium causarum, vel capitalium sunt Iudices.

5. Ratione officij, alij sunt νομοθέται, *Legumlatores*: alij νομοφύλακες, i. legum Custodes, seu *Censores*, & ἔφοροι, i. *Inspectores*.

Rursum ratione Adiunctorum, alij Legitimi, & Iusti, seu *Boni*, qui potestatem quam habent, legitimè, siue Electiuo, siue hæreditario iure assequuti sunt, & bene exercent. Alij Illegitimi, Iniusti, seu *Mali*, qui eam dignitatem malis artibus adepti sunt: vel eam malè, nempe crudeliter, aut auarè exercent.

Postremò, ratione dignitatis, alij *Reges* βασιλεῖς, quasi βάσεις τοῦ λαοῦ, fulcra seu fundamenta populi: alij ἄρχοντες, *Principes*: alij Duces, Comites, Gubernatores, Domini, Prætores, Præsides, Præfecti, Capita familiarum, seniores: & ratione ordinum in Republica, alius Dictator, alius Consul, alius Senator, Quæsitor, Tribunus, Quæstor, Aedilis.

Quis Author Magistratus?

Deus ipse: primùm enim lucem quandam accendit in hominum mentibus, qua intelligunt se absque Ductore & Rectore viuere non posse. Apes quoque Regem agnoscunt, & sequuntur. Grues ordinis ductorem habent, & noctu Excubias agunt, dispositis ordinibus. Quæ similia ex natura desumpta, declarant institutum de Magistratibus, diuino & naturali iure introductum.

Deinde, Gen. 9. 6. Deus sanciuit, vt *qui effuderit sanguinem hominis, per hominem eius sanguis effundatur:* non sanè temerè, ac per quemuis, sed legitimè ad officium vocatum, seu authoritate Dei instructum. Ergo per ordinarium

narium Iudicem seu Magistratum, qui certo ordine tollat Reum, & Iudicium Dei administret. Cùm autem Magistratui tribuatur administratio Iudicij Capitalis in homicidas, certum est simul etiam cœteros gradus causarum & pœnarum, sanciri & confirmari hoc dicto.

Exod. 18. 21. Instituuntur Magistratus à Mose; quod consilium quamuis à Iethro ortum sit, tamen Dominus approbat. Deut. 16. 18. *Iudices & Magistratus constitues in omnibus Portis tuis, vt iudicent populum iusto Iudicio.* Et Deut. 19. 11. 19. 20. Constituit idem (nempe Deus) potestates, Iudicia, & Pœnas, seuerissima hac voce addita, *Non miserearis eius, sed auferas malum de medio tui, vt audientes cœteri timeant.* Moralia autem & Naturalia Legis Mosis, pertinent in genere ad omnes ætates mundi. Prou. 8. 15. *Per me,* inquit Sapientia, (quæ est Filius Dei) *Reges regnant, & legum conditores iuste decernunt. Per me Principes imperant.* i. A me est omnis authoritas. 2. Paralip. 19. 6. Iosaphat Rex Iuda, Iudicibus à se constitutis ait, *Videte quid faciatis, non enim hominis exercetis Iudicium, sed Dei.* Dan. 2. 21. *Deus constituit Reges, & transfert Regna.*

In Nouo Testamento Christus Magistratum confirmat, cùm ait Matth. 22, 21. *Reddite Cæsari, quæ sunt Cæsaris.* Et Pilato respondit, Ioh. 19. 11. *Non haberes potestatem aduersus me vllam, nisi hoc tibi datum esset desuper.* Et Paulus Rom. 13. 1. *Non est ἐξουσία, Potestas, nisi à Deo: quæ autem sunt potestates,* ὑπὸ θεοῦ τεταγμέναι, *sunt à Deo ordinatæ,* seu ordine distributæ: vbi etiam imperia nominat, διαταγὴν τοῦ θεοῦ, i. *Ordinationem Dei,* à causa Efficiente. Et v. 4. 6. Magistratum vocat διάκονον θεοῦ, λειτουργὸν θεοῦ, Quod Ethnici etiam agnouerunt, vt Hesiodus, cùm ait. Ἐκ δὲ Διὸς οἱ βασιλῆες.

3. Moses, Iosue, Iudices, Dauid, Ezechias, Iosias, & tales plurimi, frequenter ab ipso Deo excitati sunt, quando populum ab hostibus oppressum vindicare voluit. Et testatur Sacra historia, populi Israelitici conditionem, nunquam miseriorem fuisse, quàm cùm Iudice & Magistratu legitimo caruit, cùm fuit sub ἀναρχίᾳ: tum enim superstitionem, quam voluit quisque, sibi finxit, & in moribus omnia dissoluta & impunita fuerunt. Vnde tum publicarum, tum priuatarum calamitatum, Ilias & lerna extitit. *a*

a Iudic. 2. 19. & 4. 1. & 13. 1. & 17. 6. & 1. 1. & 21. 25.

Quòd verò Petrus, 1.Pet.2.13. Magistratum vocat ἀνθρωπίνην κτίσιν, i. τάξιν καὶ πολιτείαν, id facit non quòd humanitus sit excogitata: (Est enim hæc quoque donum Dei præclarum,) sed quòd hominum sit propria: vel ratione finis cui, quia ad hominum vtilitatem sit constituta.

Ex quibus colligitur Papam Romanum Aduersarium esse Dei, eò quòd sibi arrogare audet, suum esse Reges transferre, & extollere, & deprimere quem velit.

Est-ne necessariò complectenda hæc particula in Definitione Magistratus, Quod sit à Deo institutus?

Est. 1. Vt agnoscamus eius Deum authorem esse. 2. Vt huic diuinæ ordinationi obediamus. 3. Vt sciat Magistratus, se fideliter Deo seruientem, gratum ei laborem præstare. 4. Vt Magistratus ipsi & subditi habeant consolationem, quòd Deus pericula huius ciuilis vitæ gubernet: tyrannos verò & rebelles puniat.

Licétne diuino iure & bona conscientia, homini Christiano, cùm legitimè vocatur, Magistratum gerere?

a Rom.13. 1. 1. Pet.2.13. Sanè: quia bona est Dei ordinatio & dispositio. a 2. Quia Euangelium non abrogat politias, & politicam iustitiam, sicut nec Medicinam, aut Architectonicam: sed concionatur de spirituali Iustitia, quæ est per fidem in Christum. 3. Quia à Magistratu requiritur, vt Domino seruiat in timore, & Filium Dei osculetur, i. hoc veluti subiectionis symbolo eum Dominum agnoscat & profiteatur. b Quod nemo præstabit meliùs, quàm verè Christianus, cognitione Dei, fide, ac timore Dei imbutus præ aliis. 4. Præcipit Deus precationes pro Magistratu fieri, Ier.29.7. *Orate pro Regno Babylonico, quia in pace illius & vobis pax erit:* sicut pro Rege Abimelecho precatur Abraham: c Iacob benedixit Regi Aegyptio. d Et 1. Tim.2.1.2. *Adhortor vos,* ait Apostolus, *vt deprecationes, preces, postulationes, & gratiarum actiones fiant pro quibusuis hominibus, pro Regibus, & quibusuis in eminentia constitutis,* qui tamen tum erant infideles. Necesse est igitur Magistratum, rem bonam esse, & Deo acceptam: Non est enim orandum, vt res mala stabiliatur. 5. Sunt etiam

b Psa.2.11. 12.

c Gen.20. 17.

d Gen.47. 10.

Exempla

Exempla eorum qui Magistratum gesserunt, & Christi fuerunt discipuli fidelissimi: Qualem Iosephum Arimatheum, Nicodemum, Paulum Sergium, Erastum, & plures alios, vt Centuriones, fuisse legimus: a vt iam nihil dicam de Sanctissimis Imperatoribus, Cōstantino, Theodosio, & aliis similibus, qui Ecclesiam publica authoritate & armis victricibus defenderunt.

a Marc.15.43. Ioh.3.1. Act.13.7.12. Rom.16.23.

An quia Satan vocatur Princeps mundi, Ioh.12.31. & 16.11. Et ipse dicit, Matt.4.8.9. Omnia Regna huius mundi sua potestati esse subiecta, seque ea dare quibus voluerit, Ideo potestates seu Potentatus sunt à Satana?

Minimè: nam non iure, nec absolutè, seu simpliciter: sed perfidia, malitia, vsurpatione, abusiuè, & κατά τι, id est relatiuè ad eos qui ipsi subiiciuntur, vocatur Princeps. Posterius autem illud mentitur, tanquam Spiritus mendax.

An-ne quia displicet Deo, postulatio populi de rege constituendo in Israele, 1.Sam.8.6.7. status Regius ei propterea improbatur?

Non: sed 1. Diffidentia populi, qui plus fiduciæ in hominibus quàm in Deo ponebat. 2. Audacia in noua forma Regiminis constituenda. 3. Contemptus diuinæ gubernationis, quòd spreto Rege Deo, Regem certum, exemplo aliarum Gentium, peteret. 4. Tædium fidei & spei, qua ex Deo pendere, & à sola eius voluntate expectare Iudices debebant. Nam Israelitæ inde à Mose, vsque ad tempora Samuelis, Iudices habuerant, qui ex alia atque alia tribu, extraordinario plerumque Dei opere, præficiebantur Gubernationi. Ideo Deus Samueli dicit iratus, *Asculta voci populi huius: nam non te solum, sed me spreuerunt, ne regnem super eos*, 1.Sam.8.7. Sicut Oseæ 13.11. dicit Dominus, *Dedi tibi Regem in furore meo, & in Indignatione mea sustuli illum.*

An cùm multi sint improbi, & tyranni, qui officio Magistratus funguntur, & multa fiant iniusta, in Imperiis, multa in Iudiciis Impostura, illorū & officia à Deo sunt?

Sunt: quia sunt bona Dei ordinatio, Rom.13.1. Abusus autem & vitia, sunt personarum, quæ funguntur officio Magistratus: Nec sunt à Deo, sed aliunde accedunt, & à

diabolo, & hominum malitia, vel infirmitate oriuntur. Ideóque distinguendum est inter officium & personas, quæ sunt in officio, vitiis laborantes. Est enim fallacia Accidentis, cùm propter improbitatem quorundam Gubernatorum, & multiplices confusiones vitæ humanæ, ipsa gubernatio politica damnatur.

2. Nec tantùm quid mali sit in Imperiis, sed etiam quid boni insit, spectandum est. Et quidem bona ornanda, vt sunt consociatio generis humani, Coniugia: & in his generatio & educatio sobolis: Contractus, Dominiorum distinctio, Iudicia, Pœnæ sceleratorum, Defensio bonorum, Scholarum, & Ecclesiarum hospitia: & similia. Mala verò sapienter tegenda, & amplificatione bonorum obruenda sunt.

Denique vitia in Imperiis sæpe sunt pœna & Carcer, quibus Deus humana delicta punit. Sicut dicitur Ecclesiastici 10.8. *Regnum de gente ad gentem transfertur, propter hominum iniustitiam & dolos.* Et sæpe hoc dictum verum est,

Quicquid delirant Reges, plectuntur Achiui.

An-ne Euangelium reipsa abolet ordinem politicum, cùm prohibet vindictam?

Minimè: nam duplex est *vindicta*: vna *ordinata* siue Publica, quæ fit per Magistratum, certo ordine, certísque legibus, bono fine, absque personæ odio: quam non prohibet Euangelium, imò pars est functionis Magistratus. Sicut Paulus Rom. 13.4. disertè Magistratum vocat ἔκδικον, *vindicem ad iram.* Et legi naturæ consentanea est: Et congruit cum dicto Deut. 32.35. *Mihi vindictam, & ego retribuam*: Deus enim iustus Iudex punit peccata, vel sine ope humana, vt cùm delet Sodomam: vel suppliciis ordinariis, quæ Magistratibus commendauit.

Altera vindicta est *inordinata*, seu priuata, ex affectu malo profecta, tendens in malum seu perniciem eius de quo petitur vindicta, cùm siue Magistratus ipse, contra ordinem legum, priuata cupiditate, gladio abutitur, & Innocentes lædit: vt cùm Saul Dauidem tollere conatur: siue priuatus, incensus odio, vel æmulatione, & liuore, iniuriam persequitur, nec tam sui defensionem, quam oppressionem Aduersarij quærit, aut sine legitima

legitima cognitione, summus ipsius Iudex & vindex esse vult: vt Ioab interficiens Abnerum. a De qua dicitur, *At vindicta bonum, vita iucundius ipsa.*

a 2. Sam. 3. 27.

Hanc prohibet Euangelium, Rom. 12, 17. *Nulli malum pro malo reddite.* Et Matt. 5. 36. *Ne resistatis malo.* Et Deut. 32. 35. *Mea est vltio,* inquit *Dominus, & ego retribuam tempore.* Sic Prou. 24. 29. *Ne dicas, Quo modo fecit mihi, sic faciam ei.* Huc pertinet præceptum, *Non occidas,* scilicet priuato affectu & arbitrio, & extra ordinem à Deo institutum seu approbatum: sed Magistratus, iuxta leges, tollat sontes.

Quòd autem Elias fecit ignem descendere super eos qui venerant ad ipsum capiendum, 2. Reg. 1. 10. Et Elizæus maledixit pueris eum irridentibus, cap. 2. 24. heroicum fuit, iniuriæ non priuatæ, sed in Deum & Ecclesiam redundantis, Effectum.

Falsò igitur calumniati sunt Euangelium Celsus, Iulianus, & alij, qui scripserunt Euangelium, prohibitione vindictæ, tollere Magistratum. Ex his apparet, vindictam omnem non prohiberi doctrina Euangelij.

Cur Magistratus sumit pœnas de sontibus?

1. Quia Deus vult ex his Exemplis intelligi, esse Deum discernentem iusta & iniusta, & verè irascentem peccato. 2. Quia vult has breues pœnas in paucis, commonefactiones esse de futuro Iudicio, & pœnis æternis. 3. Quia consulitur vtilitati aliorum, cùm contumaces tolluntur, ne plures lædant. 4. In Pœnitentiæ commonefactionem: Exemplum enim ostenditur: ne alij delinquant.

An-ne quia Ioh. Baptista, Luc. 3. 13. recentibus suis Auditoribus concessit, fungi officiis vitæ Politicæ, cæteris Christianis, qui perfectiores esse debent, concessum esse non debet?

Debet. 1. Quia Deus in Baptismo Christi, illustri testimonio, Baptistæ vocationem & doctrinam confirmauit. 2. Quia opera politica, sunt res à Deo propositæ, vt innotescat Deus in societate hominum: & vt nos habeamus Exercitia confessionis, patientiæ, dilectionis, & fidei.

Hæc igitur exercitia fugere, est potiùs infirmitas, quàm perfectio: sicut dici solet, Magistratus ostendit virum. Et Christus, non vt consilium, sed vt mandatum vniuersale, tradit omnibus hominibus hoc præceptum, Date Cæsari quæ sunt Cæsaris, & Deo quæ sunt Dei.

An-ne cùm Christus, Ioh. 8. 11. noluit ad supplicium capitis damnare Adulteram, facto ipso, pœnarum politicarum seueritatem improbauit?

Non magis certè, quàm diuisionem hæreditatum, quando noluit eas diuidere duobus fratribus, dicens, *Quis me vobis Iudicem aut Partitorem præfecit*, Luc. 12. 14. Sed eo docuit, se non venisse in mundum, vt vel Magistratum gereret, vel Iudicem ageret, sed vt peccatores vocaret ad Pœnitentiam, & verè Pœnitentes saluos faceret.

Nec eam simpliciter absoluit quoad Iudicium politicum; sed quoad conscientiam; & peculiare testimonium misericordiæ suæ & condonationis gratuitæ, eo exemplo proposuit. Magistratui verò suum officium reliquit: de quo dicitur, Non frustra gerit gladium, Rom. 13. 4.

Denique Ministerium Euangelicum à munere politico planè disparauit.

Quinam habent ius creandi & eligendi Magistratus?

Aut Magistratus ipsimet, qui vel Inferiores Magistratus debent subditis, vel successores. Sic Moses elegit sibi Inferiores Magistratus, *a* ex consilio soceri sui. Et idem 70. è senioribus, ad gubernationem totius populi sibi adiunxit. *b* Et tandem moriturus, ex Dei tamen edicto, Iosuam successorem sibi suffecit. *c*

a *Exo. 18. 25. 26.*
b *Num. 11. 24.*
c *Num. 27. 22.*

Aut ipsi subditi, qui sibi creant bono & vtili fine Magistratum. Sic Populus & Equites Romæ creabant Magistratus: Et milites olim sibi deligebant Imperatorem.

In Regno hæreditario autem, potest esse Electio Regis, si vel plures sunt filij eiusdem Regis, moribus inæquales: vel plures eiusdem Regiæ familiæ stirpes. Et potest fieri Electio, vel ab ipso Rege superstite, vel ab ipsis Regni primoribus seu Ordinibus, prout leges primæ & fundamentales in Regno condendo statutæ inter

Regem

Regem & populum, id fieri permittunt: vt videre est in Solomonis & Azariæ inauguratione: *a* Cui si accedat consensus & vox populi, plurimum authoritatis Regi nouo conciliat, vt Roboamo accidit, *b* & Solomoni. *c* Huius enim est tueri Regiam stirpem, & legitimum Regni successorem seruare, & iuuare aduersus Regni Occupatorem. Quinetiam huic consilio Pastores Ecclesiarum, quantum in se est, fauere debent; vt opera Iehosabæ filiæ Regis Ioram, & Iehoiadæ Sacerdotis mariti eius, Ioas puer adhuc, conseruatus à cæde, & Rex constitutus est. *d*

a *1.Reg.1.33.* *2.Reg.14.21*
b *1.Reg.12.1.*
c *1. Paral. 28.1.*
d *2.Reg.11.2.4.& 2. Paral.23.4*

Quomodo eligi debent Magistratus?

Primò, liberè & incorruptè, sine ambitu. 2. Religiosè & sanctè, i. inuocato prius, & quidem seriò, Dei nomine, & veluti Deo consulto, vt factum est Iudic.1.1. Et Num. 27.16. ait Moses, *Præficiat Iehoua Deus spirituum omnis carnis, virum huic cœtui,* 3. Circumspectè. i. Exploratè.

Quales Magistratus esse, eligi, creari've debent?

Hoc docet Moses, Deut.1.13. *Eligite,* inquiens, *è vobis homines sapientes, prudentes, & cognitos, è tribubus vestris, vt præficiam illos vobis.* Et Exo.18.21. eos breuiter depingit Iethro, 1. *Vt sint timentes Dei,* id est pij & religiosi. 2. *Veraces,* i. veritatis, Iustitiæ, & synceritatis amantes. 3. *Osores turpis lucri,* auaritiæ, & munerum. *Munera enim excæcant oculos sapientum, & peruertunt verba iustorum,* Exo.23.8. Et Deut.16.19. Sed sint amantes boni publici. 4. *Viri roboris,* id est strenui, potentes, seu fortes, hoc est, authoritate, fortitudine, & animi constantia præditi, non variis affectibus ferantur, sed virtutum omnium, imprimis autem Sobrietatis, Castitatis, honestæque conuersationis studiosi. Huc referre possumus, quod Act.6.3. dicitur de Electione Diaconorum, *Considerate, fratres, viros ex vobis, boni testimonij septem, plenos Spiritu sancto & sapientia, quos constituamus super hoc opus.*

Quibus Epithetis ornantur Magistratus in diuinis literis?

Vocantur Elohim, id est *Dij, & filij Excelsi, e* non naturâ, sed officio & dignitate, i. quasi Vicarij, & Imagines

e *Exo.22.28. Psa.82.1.6.*

a Esa.49. 23. Dei ipsius.' 2. *Nutritij*, *&* *Nutrices*. *a* 3. *Diaconi* seu
b Rom.13. 4.6. Ministri, & λειτουργοὶ τοῦ θεοῦ. *b* 4. *Pastores*: *c* sicut Homerus Agamemnonem suum vocat Ποιμένα λαῶν. 5. *Patres*:
c Psal.78. 71. Ezech.34. 23. vt apud eundem Homerum Rex, ἤπιος πατὴρ, blandus, mitis, benignus Pater. Et Senatores apud Romanos, vocabantur Patres Conscripti: Neque maior aut antiquior fuit honos in Republica, quàm appellari Patrem Patriæ. Vnde Xenophon Παιδείας 8. Οὐδὲν ἄρχων ἀγαθὸς, ἀγαθοῦ πατρὸς διαφέρει. Quare Principes debent subditis paternam Dilectionem, & στοργὴν. Et sicut Pastor ouibus prestat, ita illi qui Magistratu funguntur, populo meliores & præstantiores esse debent: alioquin non sunt digni qui illi imperent.

Apud Exteros Scriptores, dicuntur Ἡγέμονες (qua voce Scriptura etiam sæpe vtitur) & ἡγήτορες, *Ductores*, quia virtute aliis præire debent. 2. Κοσμήτορες, id est ornatores, seu *Ordinatores*, quia multitudini ordinem præfigunt, quo nihil pulchrius est. 3. Episcopi, *Speculatores*, & Ἔφοροι id est *Obseruatores*, quia diligenter inspicere debent, quid singuli ciues agant. Dicuntur etiam in genere φύλακες, *Custodes*, & Ἐπίκουροι, id est *Auxiliatores*: & Σωτῆρες: Quo titulo etiam ornantur in veteri Testamen-
d Iudic.3. 9.15. to, *d* Et κυβερνῆται, *Gubernatores*, vocabulo à Nauibus translato: nam vt nauis in turbulento mari iactata, ad portum incolumis peruenire non potest, sine Gubernatoris industria: Sic Respublica euertitur prorsus, nisi peritum habeat Nauclerum. Et Εὐεργέται, vt testatur Christus Luc.22.28. Vnde apud Euripidem, Rex placidus & bonus, dicitur Εὐεργέτης βροτοῖσι, καὶ μέγας φίλος: & nominatim inter Aegypti Reges, numerantur duo Euergetæ.

Quodnam est officium Magistratus?

e Deut.17. 17.19. 1. In genere, vt sit Custos & obseruator vtriusque tabulæ legis, *e* ac proinde vt in primis osculetur filium, eique cum debito seruitio, veróque cultu homagium præstet.

f Deut.13. 5.6. g 2.Reg.18. 4. h 2.Reg.23. 2.4. i Dan.3.6. 29. 2. Instituat ex Dei verbo, ac tueatur purum Dei cultum, falsum prohibeat: *f* & quicquid veræ religioni obstaculo esse videtur, tollat. Exemplo Ezechię, *g* Iosiæ, *h* & Nabucodnosoris. *i*

3. Consiliis

3. Consiliis & facultatibus Ecclesiam iuuet, ac Ministerium Verbi promoueat: Psal. 122.9. *Propter domum Dei nostri, procurabo bona tibi.* Et Isa. 49.23. *Erunt Reges Nutritij tui, & Reginæ Nutrices tuæ.*

Deinde in humanis, vt faciat Iudicium & Iustitiam, hoc est, vt malos puniat, bonos tueatur, & pręmiis ornet, eripiat afflictos de manu improborum, subueniat orphano, iustè iudicet tenui, pupillo, & egenti, cui non est adiutor *a*. Sit custos Pacis: Quinetiam si necessitas ita postulet, armis tueatur subditos, & ditiones fidei suæ commissas bello defendat, pacis infractores compescat, à latrociniis, aliísque vexationibus Prouinciam suam liberet, & recuperet per iniuriam ablata. Sicut Alphonsus Rex Neapolitanus habuit Symbolum, Pelicanum rostro elicientem ex pectore sanguinem ad pullos pascendos, cum hac Inscriptione, *Pro lege, & pro Grege.* Sit & γεώργιος, & τροφὸς, seu τρόφιμος, i. paterno animo prospiciat de victu & annona Subditorum, vt Ioseph *b*.

a Gen. 9.6. Psal. 82.3.4 & 72.2.12.

b Gen. 41. 48.

Denique honestis legibus, & rationi congruentibus, Remp. & iudicia exerceat.

An Religionis cura ad Magistratum pertinet?

Maxime: Augustinus enim ait, *In hoc seruiunt Domino Reges, in quantum sunt Reges, cùm ea faciunt illi, quæ non possunt facere nisi Reges:* hoc est, cùm Edicta, pro vera Religione promulgant. Et si Religionis cura, ad Patremfamilias pertinet *b*, multò magis ad magistratum, qui est communis & supremus omnium suorum Subditorum Pater.

Epist. 50. ad Bonif.

c Eph. 6.4.

Sed cura instituendæ seu instaurandæ ad præscriptum Verbi Dei, ac tuendæ Religionis, ad Magistratũ pertinet, præsertim cessantibus Episcopis, aut aduersantib. Euãgelio: administrandæ verò, ad Verbi Ministros. Illud Scriptura exigit à Magistratu, Psalm. 2. 12. *Osculamini filium, & seruite Domino in timore.* Et Psalm. 24.7. *Attollite, ô Portæ, capita vestra, & eleuamini Portæ mundi,* i. Aperite portas vestras, ô Principes, vt ingrediatur Rex gloriæ. Portas enim nominat ipsa Imperia, adeóque ipsos Reges, Principes, & Magistratus, quia olim exer-

cebantur Iudicia in Portis. Ideo Regi Ioas, cùm inaugu-
a 2.Reg.11. 12. raretur, datus est Codex legis Dei in manus, a vt manda-
tur Deut.17.18. Et ob id præcipuè Magistratus διάκο-
b Rom.13. 2.4.6. νος, & λειτουργὸς Dei vocatur à Paulo. b Huc faciunt E-
xempla Mosis, Dauidis, Iosiæ, Ezechiæ, Theodosij, & a-
liorum. Et hæc precepta pertinent ad totam Ecclesiam
& singula eius membra, Matt.7.15. *Cauete à Pseudopro-
phetis*; seu falsis Doctoribus. 1.Cor.5.13. *Auferte malum
seu improbum è medio vestri*. Gal.1.8. *Siquis aliud Euan-
gelium docuerit, sit anathema*.

Deinde prospicere quoque debet, vt ex consilio & sen-
tentia bonorum prępositorum Ecclesiæ, in cultu exter-
no celebrando, fiant omnia decenter & ordine: & vt Or-
do ille Ecclesiasticus, semel rectè constitutus, conserue-
tur. 1.Paral.13.5.Dauid de Cōsilio Ordinum, Arcam Do-
mini de Chiriatjarim abducit, vt Ierosolymam deportet.
Et 23.2.& seq.Leuitas recenset,& ad sua officia distribuit.
Et 2.Paral.29.5. Ezechias Rex constitutus,illico Dei cul-
tum restituit, & Sacerdotibus imperauit ipsorum sancti-
ficationem,templíque purgationem.

3. Ad Principum officium etiam pertinet curare
scholas,in quibus bonæ literæ & artes Ecclesiæ necessarię
doceantur, Nutrire commodè pios Doctores, fouere Ec-
clesias, vt dicitur Esa.49.23. *Erunt Reges Nutritij tui, &
Reginæ Nutrices tuæ*. Item pietatis & virtutis Exemplaria
esse: quale se fore Dauid profitetur, vbi in Regale solium
c Psa.101. euectus fuerit. c Rectè enim à Claudiano dictum est,

Regis ad Exemplum totus componitur orbis.

*Vtrum Magistratus solam veram Religionem in sua Re-
publica tolerare debet, an plures?*

Veram tantùm: quia virtutum omnium fons, & publi-
l.3.contra Crescent c. 51. cæ, priuatęque iustitiæ, & fœlicitatis causa est. Vnde Au-
gustinus in hoc Reges, sicut diuinitùs præcipiuntur: Deo
seruiunt, si in suo Regno bona iubeant, mala prohibeant,
non solùm quæ pertinent ad humanam societatem, ve-
rùm etiam, quæ ad diuinam religionem. Et expressum est
Dei mandatum, *Non habebis Deos alienos co-
ram me*.

Incidunt tamen tempora, quibus pij Reges & Magi-
stratus, pacis publicæ retinendæ causa, vitandarúmque
intesti-

intestinarum seditionum necessitate adducti, coguntur exemplo peritorum Nauclerorum, veluti tempestati cedere,& superstitiosos, errantésque ferre, vt potiùs aliqua & Respublica & Religio habeatur, quàm nulla.

An Magistratus debet quenquam cogere ad credendum?

Non potest quidem indere fidem, aut cogere menté; sed cogere locomotiuam, vt audiat veram Doctrinam & media quibus excitatur fides,promouere debet, impeditis Scandalis, & post diligentem inquisitionem & cognitionem,eiectis hæresibus & erroribus publicis labefactãtibus fidem.Sic 2.Chron.34.33.amouit Iosias omnes abominationes ex omnibus regionibus quæ erant Israelitarum,& addixit quemque inuentum in Israele ad colendum Iehouam Deum ipsorum.

An Magistratui licet,in Hæreticos gladio ciuili animaduertere?

Licet: præsertim in Seductores pertinaces & impios euersores Ecclesiæ & Reipublicæ postquam Scripturis euicti incorrigibiles apparent.Ratio,quia lex diuina id iubet in Blasphemos & falsos Prophetas facere *a*. Et id fecit laudabiliter Iosias *b*. 2. Quia si Nebucadnezar Rex Gentilis ferre noluit blasphemos inDeum Israelis *c*. multò minùs tolerare debet Christianus Magistratus.

a *Leuit.24 16. Deut.13.5. 6.7.& 17.5 & 18. 20.*
b *2.Reg.23. 20.*
c *Dan.9.23.*

Hæreticos autem seductos,prudenter,si doceri renuãt, coërcebit,vel proscriptione,vel carcere, donec reuersi ad se resipiscant,& hæresim abnegent:Ne oues morbidę reliquum gregem inficiant,néve modicum fermenti totam massam corrumpat,1.Cor.5.9.Gal.5.6.

Neque putandum est, quod de potestate ciuili, quoad religionis conseruationem attinet, per Euangelium aliquid sit detractum.Petrus enim extraordinaria potestate vsus, Ananiam interfecit, propter hypocrisim saltem, & impudens mendacium *d*. Paulus Elymam Magum & erroneum, quòd vias Domini rectas inuerteret,excæcauit *e*.

d *Act.5.5.*
e *Act. 13. 11.*

Consilium autem Gamalielis hominis moderati,Act.5. 38.de ferendis Apostolis, non efficit nullum ius esse Magistratui in Hæreticos,& Ecclesiæ perturbatores,sed Iu-

dices quos videbat paratos rapere Apostolos ad cædem, ab hoc facinore studet reuocare.

Sic quod dicitur 2. Cor. 10. 4. *Arma militia nostra, non carnalia sunt*, Magistratus gladio non exarmat.

Et quod ad Tit. 3. 10. Hæreticum post vnam aut alterã commonefactionem, reiiciendum monet Paulus, non præscribit officium Magistratus, sed de priuata, vel in Presbyterio facta commonefactione, istud accipiendum est.

Anne Magistratui Christiano Iudicia ciuilia aut criminalia exercere licet?

Sanè: si Patri familias in sua domo licet liberos disciplina regere, castigare contumaces, bonos præmio afficere, iis largiri præmia: id Magistratus in tota Republica facere debet. Sicut docet Apostolus, inquiens, Magistratum honore afficere bona opera, & mala punire. *a*

a Rom. 13. 3.

Dictum autem Matth. 7. 1. *Nolite iudicare, vt ne iudicemini*, non prohibet publica, siue politica, siue Ecclesiastica Iudicia: sed prohibet Iudicium temerarium de rebus, vel incertis, vt ait Augustinus, vel diuinis, quæ sunt supra nos, vt dicit Hilarius: vel ex animi amaritudine profectum, vt vult Chrysostomus: & de contrariis & malignis rerum vel personarum Censoribus agit.

Illud autem, *Tu verò quis es qui iudicas alienum seruum?* Rom. 14. 4. Immodicum eorum fastum damnat, qui Christianæ libertatis cognitione tumidi, infirmiores ne pili quidem faciunt.

Et illud, *Nolite ante tempus iudicare*, 1. Cor. 4. 5. ex leuibus iudiciis & suspicionibus nata, non autem priuata Charitatis Iudicia, multò minùs politicam, vel Ecclesiasticam politiam reiicit.

Denique illud Heb. 13. 4. *Scortatores & Adulteros puniet Deus*, comprehendit officium Magistratus. Deus enim puniet vel immediatè, sine ministerio humano, vel mediatè, per Magistratum.

Anne Paulus 1. Cor. 6. 7. inquiens, iam quidem omnino ἥττημα, id est delictum, est in vobis, quòd Iudicia seu lites habetis inter vos, Iudiciorum ordinem improbat, & di-

sceptatio-

sceptationem forensem?

Non: neque enim simpliciter negat, licere coram Magistratu iure experiri, sed in Christianis inter se litigantibus, hoc ἥττημα, quod mollius est quàm ἁμάρτημα, & significat imbecillitatem, seu defectum, & impatientiam animi, obiurgat.

1. Quòd cupiditati & dolori incumbant, atque odiis: aut auaritia etiam de rebus inutilibus, futilibus negotiis, & leuissimis iniuriis certent in foro, & pertinacia vlciscendi, præstigiis Sophismatum & Sycophantiarum agant.

2. Propter scandalum, quòd coram Ethnicis, & infidelibus Iudicibus litigabant, non sine infamia in totam Ecclesiam redundante. Non secus ac si hodie Christiani lites suas deferrent apud Turcicos Præsides.

3. Quòd vltrò iniuriam facerent, & damno afficerent alij alios, idque fratres, & eiusdem Christianæ Religionis socij. Denique quòd negligerent lites suas componere ex arbitrio fidelium in Ecclesia.

Licere verò coram impiis quoque Iudicibus, suam innocentiam, etiam prouocando, tueri aduersus improborum iniurias, ostendit non verbis modò, sed & reipsa Paulus, qui ad Leges Romanas confugit, quando virgis cædebatur: & aduersus Iudæos Sicarios Tribuni Romani opem petiit: & ab iniquo Iudice ad Cæsaris tribunal prouocauit *a*. Ex quibus sequitur, litigare per se non esse malum, sed vitiari abusu. *a Act. 16. 37. & 21. 17. & 25. 10. 11.*

Quid igitur vult Christus, Matth. 5. 39 cùm resistere malo prohibet: & tunicam exigenti pallium quoque dare, & dextram maxillam obuertere præcipit, ei qui alapam in sinistrum impegerit?

Non est consilium perfectioribus datum, (vt quidam dicunt) sed manifestum præceptum, quo non absolutè præcipit, vt percutienti alteram obuertas maxillam: (id enim non præstitit Christus ipse percussori, sed potiùs illius petulantiam reprehendit Ioh. 18. 22. Sic Paulus, *Percutiat te Deus, Paries dealbate*, Act. 23. 3.) Sed vult suorũ animos à retaliandi cupidine tantopere alienos esse, vt citiùs duplicari in se iniuriam ferant, quàm eã rependant: malintque iniurias perferre, quàm inferre, aut re-

ferre. At aliud est, se & sua legitimè tueri, quod piis licet: aliud verò alium lædere, quod piis non licet.

Neque tamen hæc Patientia, quam præscribit Christus, Luc. 21. 19. seu animorum & æquitas & moderatio impediet, quin integra in suos Aduersarios amicitia, sine odij acerbitate & cupiditate nocendi, remedio sibi à Deo concesso, id est Magistratus ope, ad rerum suarum conseruationem vtantur; & sic certent causæ, vt non certent pectora. (Nam vt dici solet,

Dissidere bonos etiam de rebus ijsdem,
Incolumi licuit semper amicitia.) Aut publici boni studio, puróque ac vero zelo, sontem, contumacem, ac pestilentem hominem, ad Magistratum deferant, & ad pœnam postulent: modò recta conscientia & animus adferatur, ab omni dolo & affectu prauo alienus, ad emendationem, vel saltem cohibitionem peccantis, quietem aliorum, iustitiæ conseruationem, & Dei honorem comparatus.

Dictum autem illud, Prou. 10. 12. Vniuersa delicta operit Dilectio, num præcipit Magistratui, parcere sontibus, aut priuatis nullas querelas de iis à quibus læsi sunt, ad Magistratus afferre?

Non: sed docet priuatas offensiones, quales plurimæ accidunt in consuetudine hominum, commode interpretandas, remittẽdas, & obliuione obruẽdas esse: iuxta dictũ, *Remittite, & remittetur vobis*: sicut & Paulus, *Charitas suffert omnia*, scilicet quæ non sunt enormia, & quæ possunt tolerari, & mitigari, salua disciplina, aut pietate, 1. Cor. 13. 7.

Qualiter Iudicia exerceri debent?

Hoc docet etiam Scriptura, Deut. 1. 16. 1. *Audite inter fratres vestros.* 2. Et *Iudicate iustè inter virum, & fratrem suum, & peregrinum.* 3. *Non agnoscetis faciem*, seu non suscipietis personam *in ipso iudicio: Sicut paruum, sic & magnum audietis, Non timebitis à facie cuiusquam, quia Iudicium Dei est.* 4. Et cap. 17. 4. *Quod renuntiatum tibi fuerit, atque audieris, inquires diligenter, an res illa vera & certa sit.*

Sic Leuit. 19. 15. *Non facies iniquitatem in Iudicio*, inquit

quit Dominus. *Non suscipies faciem pauperis, Non honorabis faciem magni, in iustitia iudicabis proximum tuum.* Prou.17.15. *Qui iustificat*, id est absoluit, *Impium, & condemnat iustum, vterque est abominatio Domino.* Et 24.24. *Eum qui dicit impio, Iustus es, maledicent populi, & detestabuntur nationes.* Ioh.7.24. *Nolite*, inquit Christus, *iudicare secundum faciem, sed iustum Iudicium iudicate*, quasi diceret, factum per se expendite & iudicate, nullo habito personæ respectu. Et 2.Paral.19.5. dixit Iosaphat Iudicibus, *Videte quid vos faciatis, non enim pro homine iudicaturi estis, sed pro Iehoua*, (i. non tam vllius hominis quàm Dei vices in Iudicando geritis) qui vobiscum futurus est in negotiis Iudiciariis: *Nunc igitur sit pauor Iehoua super vos, Obseruate quid faciatis, quoniam non est cum Iehoua Deo nostro iniquitas, & acceptio personarum, & acceptio numerum.*

Et lex Attica dicebat, Δεῖ ἀμφοῖν ὁμοίως ἀκροᾶσθαι. Et Μήτε δίκην δικάσῃς, πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς: quod vulgò sonat, *Audiatur altera pars.*

Anne quia lege Dei, occidere Christiani prohibentur, & de Ecclesia prædictum est Isa.11.9. & 65.25. Non erit qui affligat, aut noceat in toto monte Sanctitatis meæ, Magistratus peccat, Sceleratos morte plectendo?

Non: quia Iudicia Dei exequitur, vnáque est è regiis eius virtutibus, piorum afflictiones Domini mandato vlcisci, Perimere impios terræ, & efficere vt omnes operarij iniquitatis profligentur ex Vrbe Dei *a*. *Nec frustra gladiũ gerit*, inquit Paulus, Rom. 13.4. *Nam Dei Minister est ad iram, vltor male agentibus.* Facessat autem abscissa sæuáq; asperitas, & tribunal illud Cassij, quod Reorum Scopulus dicebatur: & Princeps, sanguinẽ suorũ pretiosum ducat *b*.

a *Ps.* 101.8.

b *Ps.* 72.14.

Dicta autem illa Prophetica, significant, Nihil Ecclesiæ damnosum esse posse, quia diligentibus Deum, omnia sint simul adiumento ad bonum, Rom.8.28.

Cùm Christus Ioh.8.7. respondeat Accusatoribus mulieris Adulteræ, Qui vestrûm immunis est à peccato, primus in illam lapidem proijciat: Annon licet condemnari, aut puniri sontes, nisi ab his qui sunt iusti, & immunes à peccato?

Licet: quia non ad personæ vitium, sed ad officiũ pu-

blicum respiciendum est, & ad legum ordinem, quem Iudex, etiam labe aliqua pollutus, in sententia de aliis ferenda, sequi debet. Etsi verum est, Scandalum præberi nõ exiguum, si Iudex eiusdem culpæ Reus sit, de qua alium est damnaturus.

Respõsum autem illud Christi, est particulare ad Pharisæos Insidiatores accommodatum, quo ipsorum hypocrisim arguit, qui cùm aliorum seuerissimi essent Censores, in propriis delictis cæcutiebant, sibíque ipsis turpiter blandiebantur.

Vtrum Sceleratis legitimè conuictis Magistratus Summus, bona conscientia, dare gratiam, aut prorsus condemnare potest?

Quatenus scelera vel directè in ipsum Deum spectant & committuntur, vt Blasphemia, Idololatria, Magia, Sacrilegium, siue Ars Sorciaria, (in quibus Deus contumelia afficitur, aut abnegatur) vel in ipsam naturam humanam, qualis est Sodomia: vel in pecora bruta exardescens hominum libido: vel latrocinium, non potest: Hæc enim scelera generis humani fontem extingũnt. Hîc igitur cauendum est, ne cum damno & periculo honoris Dei, &
a *Deut.13. 8 9.* societatis humanę, parcatur Reo *a*: Tunc enim *melius est*, inquit Bernardus, *vt pereat vnus quàm vnitas*.

Quatenus autem scelera perpetrata, sunt duntaxat in aliquos homines directè cõmissa, ex magna causa, & prudenti causæ cognitione, remittere potest: quatenus salus, ratióque Reipublicæ id fieri summa æquitate & ἐπιεικείᾳ suadet & patitur. Nam vt licet Principi augere pœnas legibus constitutas ex iusta causa, sicut Dauid 2. Sam.12.5. de Diuite, qui viri pauperis furatus erat ouiculam interrogatus, eum morte dignum pronuntiauit: ita potest idẽ Princeps, easdem criminum pœnas legibus sancitas ex iusta quoque causa mitigare.

Deinde, voluntas & propositum distingunt maleficia: Et variæ & dissimiles circunstantiæ personarum, sexus, ætatis, vitæ anteactæ, faciunt ne in eodem facto eiusdem sceleris Correorum hominum, par crimen sit, ac proinde par quoque pœna illis sit imponenda.

Sed fiat remissio. 1. Ex iusta & Reipublicæ necessaria causa, non ex solo Principis in aliquem fauore. 2. Et non

à tota

à tota, sed à tanta duntaxat pœna, Reus criminis, Emendationis spe sine duriori pœna, liberetur. Exemplo Solomonis in Abiatharem Sacerdotem, qui partes Adoniæ Regnum affectātis sequebatur: & Semei, qui Dauidi maledixerat. *a* 3. Cauendum ne lenitatis Exemplum, pariat peccato patrocinium, & populus reddatur deterior Exēplo: Impunitas enim scelerum, multos inuitat ad peccandum. a 1. Reg. 2. 26. 36.

Debet quidem Magistratus, facinorosorum misericordia tangi, & quoad fieri potest, ab exquisitis suppliciorum tormentis abstinere. Prorsus autem absoluere eos qui capitis pœnam merentur, non debet. Ad illum enim imprimis pertinet illud, quod in lege inculcatur, *Excindes malum è medio tui*, Deut. 19. 19. Item, *Quia dimisisti virum quem ego excindere iusseram, erit anima tua loco animæ illius*. 1. Reg. 28. 42.

Anne quia nullum Exemplum, aut præceptum extat in Nouo Testamento, de bello inferendo, Propterea Bellum Christianis illicitum est?

Non. 1. Quia non propositum fuit Christo, in Euangelio Politiam formare, sed spirituale Regnum instituere.

2. Quia, vt inquit Augustinus, quibus Iohannes Baptista proprium stipendium sufficere debere præcepit, militare vtique non prohibuit *b*. Vsitatum autem est, argumentari à Concretis ad Abstracta. Et Consequentia valet, vbi non est ambiguitas: vt, Iohannes Baptista recipit & approbat milites manentes in officio: Igitur & militiā approbat: Nam approbatione Exempli in subiecto, approbatur res in genere. Epist. 5. ad Marceli. b Luc. 13. 14

3. Quia si iure eos latrones plectit Magistratus, quorum iniuriæ in paucos tantùm progressæ sunt, multò minùs totam regionem latrociniis impunè affligi, vastariq; sinet. Nam *non frustra gerit gladium, sed vindex est ad irā, malefacienti*, Rom. 13. 4. Et legitima bella, (de quibus 1. Sam. 25. 28. Abigail ad Dauidem inquit, *Prælia Domini prœliaris*) sunt pars vindictæ publicæ.

4. Et verè pios viros bella, atque etiam ex fide gessisse, & hostes fudisse, scribitur Heb. 11. 34. Sed illius meminisse oportet, Omnia priùs experiri, quàm armis decernere, sapientem decet. Et cauendum ne cupiditatibus, aut

affectu prauo Magistratus ducatur, sed misereatur etiam communem in eo naturam, vt Augustinus loquitur, in quo punit proprium delictum. Denique, iusta bella sint oportet.

Illud autem Matth. 26.52. *Qui acceperit gladium, gladio peribit*; de eo dicitur, cui à Domino non traditur, i. qui nulla superiori & legitima potestate iubente, vel concedente, feriendi causa gladium vsurpat. Et Petro, vt Pastori animarum, & Euangelij præconij, dictum est, *Conuerte gladium tuum in locum suum.* Sicut illud Ministris dictum est. 2. Tim. 2. 4. *Nemo militans Deo implicat se negotijs secularibus*: nisi quòd iustè pugnantibus, suis hortationibus & precibus adesse possunt. Sicut Iosue 6. 8. mandabatur vt Sacerdotes sacris buccinis in bello clangerent.

Quotuplex est Bellum?

Duplex: Spirituale, & Carnale. *Spirituale*, quod pars illa animi nostri, quæ est regenita à Deo, gerit aduersus carnem, Satanam & mundum *a*. In quo fides in Christum, verbum Dei, Iustitiæ studium, & zelus, & cœteræ huiusmodi virtutes, sunt arma nobis necessaria, sed Spiritualia. *b* *Carnale*, quod armis carnalibus geritur: prælium autem est ipsa pugna & conflictus dissidentium inter se. Hæc græcis dicitur μάχη: Illud verò πόλεμος.

a *Gal.* 4. 17

b *Eph.* 6. 13
2. *Cor.* 10. 4.
1. *Thess.* 5. 8.

Quid est Politicum seu Carnale Bellum?

Est legitima defensio, aut recuperatio legitima eorum quæ per iniuriam ablata sunt: aut Iusta pœna, quæ fit vi, & armis corporalibus per summum Magistratum.

Quænam sunt iusta Bella?

Quæ absque manifesto Reip. totius, & salutis publicæ periculo, non possunt intermitti. 2. Et à summo Magistratu, cui cura Reipublicæ commissa est, aut eo qui ab ipso ius eiusmodi habet, indicuntur. Priuatus autem debet ius suum, apud suum Superiorem Magistratum persequi: Est enim hæc belli actio, summæ potestatis pars potissima. 3. Et ex iusta & necessaria, atque Dei Verbo consentanea causa suscipiuntur. 4. Et priùs hostibus pronuntiata, & rebus priùs repetitis geruntur, id est in quibus nulla hostilis actio fit, nisi priùs per Feciales id est publicos Armorum & Belli Nuntios, id est in quibus nulla

hostilis

illa indicta hosti, & pacis conditiones oblatæ fuerint. *a* a *Deut.20.10.*
5. Quæ recta intentione fiunt, non cupiditate nocendi, *Iud.11.12.*
aut crudelitate, sed pacis studio geruntur, vt mali coerceantur, & boni subleuentur. Non enim quæritur pax, vt ait Augustinus, vt bellum geratur: sed bellum geritur, vt pax acquiratur. *l.5.de Verbis Domini.*

Quæ sunt iusta & necessaria Belli causa?

Remotæ; Pax in posterum, & Emendatio hostium, contra quos pugnamus, & à quibus iniustè læsi, lacessitique fuimus. *b* Propinquæ verò, Rei iniustè nobis ereptæ, & non restitutæ repetitio; vel iniuriæ seu contumeliæ, sed sceleris in primis in nos perpetrati, repulsio, vltio, & vindicta. *c* Defensio denique necessaria eorum, qui aut nobis confœderati sunt; aut in præsidiis dispositi, de summa rerum periclitantur. b *Matt.5.9.23.* c *Iudic.19.25 & 20.1.2. 2.Sam.10.4.7.*

Licétne Religionem veram armis defendere?

Licet, aduersus Externos, quibus nullum in nos ius est: Quinetiam, si publico consensu Ordinum Reipublicæ recepta est, aduersus eam Reipublicæ partem, quæ eam vult euertere. *d* Sic Constantino licuit aduersus Licinium Collegam Christianos tueri: Si enim Deus in Lege, Deut.13.14. iubet vrbem quæ nostræ ditionis est, excindere, si Deos alienos colat, & in impietate contumaciter perseueret; multò iustius & magis necessarium est iis resistere, qui nobis Deos alienos & nefarias superstitiones obtrudere volunt, & salutarem Dei verbi Doctrinam eripere, vel humanarum Traditionum toxico inficere. Hoc probat Lex naturæ, quæ nos omnia nostra Deo debere docet; & per quam olim Athenienses illuminati, ciues suos Iuramento publicè obstringebant, vt pro Diis suis & sacris, & soli, & cum aliis pugnarent. d *Iosue 22.10.11.12. 2.Reg.23.15.*

At Dominus non præcepit suis, vt alios fines inuaderent, aut bella inferrent propter idololatriam, sed suæ terræ iussit euertere Altaria. *e* Religionis autem propagandæ causa, bellum inferre exteris qui nobis subiecti non sunt, Christus non iussit, sed docere, & Euangelium prædicare; & vbi non admittitur, fugere, & cedere, Matth. 10.23. e *Deut.7.5.*

Suntne iusta bellum Concomitantes Actiones, velut Praedationes, Insidiae, Obsidiones, Caedes, Ereptiones facultatum: coeteraque calamitates, quae in Bello hostibus inferuntur?

Sunt, si belli primùm suscipiendi causa iusta est: si iniusta, iniustae. Sed & monet Augustinus, *Non satis est bellum iustum esse, nisi etiam bellum iustè geratur.* Quod vt fiat, sequentes Cautiones sunt obseruandae.

Epist 105. ad Bonif.

1. Incendia, aut demolitiones Pagorum, aut Castrorum, Arborum quae fructus ferunt, & segetum excisiones & vastationes, nisi iis ad perniciem nostram abutantur hostes, verbo Dei non probantur. *a*

a Deut. 20. 19.

2. In iustis bellis, Exploratoribus, Insidiis, dolo, & stratagemate (in quo tamen data fides non violetur: nam etiam hosti data fides, seruanda est, quandiu ipse prior datam non frangit *b*) licet fásque est vti aduersus hostes. Vnde Augustinus, *Cùm iustè bellum suscipitur, vt apertè pugnet aliquis, an ex insidiis, nihil interest.* Et hoc probat authoritate Domini, qui mandauit Iosue, vt insidias poneret ciuitati Hai. *c* Et Dauidi vt diuerteret à Philistaeis, & eos ex aduerso aggrederetur. *d* Vera enim est in bello illa sententia, *Dolus, an virtus, quis in hoste requirat?* Exploratores etiam, iussu Dei, ex Exercitu Israelitarum in promissam terram praemissi sunt: & quidem viri boni, vt Caleb & Iosue. *e*

b Psa 15. 4.
l. quaest. qu. 83.
c Iosue 8. 2
d 2. Sam. 5. 23.
e Num. 13. 6. 8.

3. Quando hostis pacem petit, seruandum est ius supplicum, & dedititiorum: *f* qua ratione parcitum Gabaonitis. *g*

f Deut. 20. 11.
g Iosue 9. 3.

4. In Expugnatis verò vi oppidis, à sanguine ciuium captorum, postquàm certò constat tibi victoria, temperandum est; à saeuitia in sexum muliebrem, in Infantes, & senes decrepitos, & imprimis à pudicitia mulierum captarum abstinendum. Nec enim Dei lex vnquam concedit Adulteria, aut Raptus Virginum, seu Matronarum, sed seuerissimè damnat; & donec viuit hostis, manet vinculum Coniugij diuinum, *Quos Deus coniunxit, homo non seiungat*, Matt. 19. 6.

5. Moderatè vtendum victoria: & discernendae sunt causae Ducum, ab errore populi: & dediti exercitus, aut populi, non sunt crudeliter interficiendi. *h* Nam, ait ad Bonifacium scribens Augustinus, *Sicut bellanti & resistenti*

h 2. Paral. 28. 11.

stenti

stenti violentia redditur, ita à victore misericordia capto debetur, maximè in quo pacis perturbatio non timetur. Ideo laudantur Romani, quòd scirent, *Parcere subiectis, & debellare superbos.* Et nisi peculiare Dei mandatum obstet, in vniuersum maior laus est Clementiæ, quàm nimiæ seueritatis. Nec enim temerè dictum est, In lenitate & misericordia, victoriæ partem esse maximam.

6. Manubiæ & spolia in bello iure cedunt victori, eiúsque bona iure sunt, & quidem ipso iure belli, inquit Ambrosius: fit enim iusta rerum translatio, quando gerens bellum legitimum, occupat res eorum qui sontes sunt: vt Cyrus iustè factus est Dominus Regni Babylonici. *a* Quod confirmat Abrahami Exemplum, *b* Dauidis, *c* & Israelitarum. *d*

a *Isa.45.1. & seq.*
b *Gen.14. 21.*
c *1.Sam. 30.20.*
d *Iosue 22. 8.*

7. Sit etiam in defendendis locis obsessis defensionis modus, ne cum natura pugnetur, sed cum hostibus: vt de Anaxilao tradit Xenophon, lib. 1. De rebus Greciæ, qui accusatus in Iudicio Spartano, quòd vrbem Byzantij sibi commendatam, tradidisset hostibus, cùm iam videret multos fame mori, respondit, Se defendisse donec cum hostibus bellum esset: postquam verò vidisset bellum esse cum natura, & perire eos quibus in bello parci solet, iudicasse se finem belli esse. Qua honesta excusatione audita, Iudices eum absoluerunt. Habent enim officia bellica suas metas, lege diuina, & lege naturæ sancitas.

8. Militibus autem Gregariis, vel Præsidiariis, vel per sociorum, aut Innocentum agros iter facientibus, hæ leges à Ioh. Baptista positæ sunt, Luc.3.14. *Neminem concutite, Neminem dolo opprimite, & contenti estote stipendiis vestris.* Et multa laude dignissima Aureliani Imperatoris sententia apud Vopiscum, qui Tribuno Vicario suo eiusmodi mandata dedit, *Si vis Tribunus esse, imò si vis viuere, manus militum contine: Nemo pullum alienum rapiat: Ouem nemo contingat: vuam nullus auferat: Segetem non deterat: Oleum, sal, lignum, nemo exigat: Annona sua quisque contentus sit: de præda hostis, non de lachrymis Prouincialium habeat,* &c.

Cùm plerumque Principes ex prauo affectu bella excitent, quo modo consulendum est conscientiis militantium subditorum?

His persuasum esse debet, Bellum iusta de causa geri, neque contra Verbum Dei susceptum esse. Quod eò dicitur, ne subditi se patiantur cogi prudentes & scientes, vt veras ac iustas causas oppugnent. Quia verò subditi non semper possunt intelligere veras causas & consilia Principum, hîc in dubitatione, regula sequenda est, *Tene certum, & Relinque incertum.* Est autem certum, Obtemperandum esse Potestati, non manifestè iniusta præcipienti. Et vt in Lege Mosis, Exo.21.13. pro eo qui non volens, seu non ex proposito interfecerat alium, constitutum erat Asylum: sic meritò excusantur subditi, dum in causa dubia Principi suo parent.

Súntne probandi milites Mercenarij, qui pretio conducti, quauis Castra sequuntur?

Minimè. 1. Quia plerique illorum, non suo Magistratui, sed exteris Principibus militant.

Deinde, quia vocationem, quam à Deo habent, turpiter deserunt: & relictis parentibus, vxoribus, liberis, artificiis, aut agricultura, vitę genus sequuntur, quo vix vllum hodie sceleratius excogitari potest.

3. Finem non alium sibi propositum habent, quàm prædam: vel vt fit, quod ipsorum libidini sufficiat: suntque fere ex eorum numero, qui pro pretio fundunt sanguinem innoxium: quos Deus execratione & exitio dignos pronuntiauit, Deut.27.25.

Quod & quale est Ius Magistratus?

In diuinis rebus, planè cancellis verbi Dei circumscriptum est, Deut.12.8. *Ne faciat quisque, quicquid rectum videtur in oculis eius.* Et Matt.15.9. *Frustra me colunt,* &c. In Regimine autem externo Ecclesiæ, Ecclesiasticæ Synodi à se indictæ decreta confirmare debet, 1.Paral.23. 2.& seq.

In humanis verò longè latiùs se extendit. Nam ius Magistratus est. 1. Imperare subditis necessaria officia, cùm ad publicam incolumitatem, tum ad singulorum commoda facientia.

2. Cogere quemlibet in suo ordine & statu Ecclesiastico, siue Politico, vt officium faciat, & punire eos qui contumaces inueniuntur.

3. In

3. In bona etiam subditorum ius habet, suntque omnia Regum, vt dicitur, non simpliciter, seu quantum ad occupationem, & possessionem, (Nam Gen. 47.20.24. Ioseph totum agrum Aegypti Pharaoni emit, & postea Aegyptiis locauit, vt eius essent Emphyteutę, i. perpetuarij Coloni, & de quinta Regi tenerentur) sed quantum ad tuitionem, defensionem, & iuris administrationem legitimam attinet. Quod confirmatur historia Impij Achabi, qui à Deo punitus est propter occupatam per vim vineam Nabothi. a

4 Habet ius exigendi φόρυς, ordinaria tributa, seu taleam de capitibus, solo, & bonis immobilibus: & portoria, aut vectigalia, de mercibus, quæ importantur, aut exportantur: & census ex agris, & indictiones ex æstimatione bonorum omnium. Et Ordinaria quidem illa semper ad publica muneris sui onera sustinenda, & ad splendorem suum domesticum, & dignitatem suam tuendam, Matth. 17.25. & 22.21. *Reddite Cæsari, quæ Cæsaris sunt.* Rom. 13.6.7. *Reddite omnibus, quod debetis, cui tributum, tributum: Cui vectigal, vectigal.* b Extraordinaria verò, quando hoc postulat aliqua ingruens necessitas, non autem ad profusionem & luxum.

a 1. *Reg.* 21. 2. *& seq.*

b 1. *Sam.* 8. 11. *Gen.* 41 34. *&* 47.2.6. *Dan.* 2.4.8.

Sint igitur moderatæ Exactiones, ne iis immoditis populum suum obruat, exhauriat, & exedat. c Et meminerint Principes, quicquid tributorum & vectigalium à populo habent, publicum esse bonum, non priuatę libidinis, aut tyrannidis Instrumentum. Scitum est Tiberij dictum, *Boni Pastoris est tondère, non deglubere pecus.* Ideo fingitur Rex in Daniele, vt Arbor, sub qua multi fructus legunt, pascuntur, & sunt in vmbra. d Publicanis autem & officialibus Principum, concionatur Iohannes, *Nihil ampliùs quàm quod vobis constitutum est, exigite,* Luc. 3.13.

c *Psal.* 53.5. 1. *Reg.* 12 11.

d *Dan* 4. 7.17.

5. Ius habet controuersias omnes definiendi ex legibus, & leges & edicta condendi, quæ ad ciuilem politiam rectè instituendam requiruntur: vt de Iudiciis, de pœnis delictorum, de Contractibus, de successionibus, & similibus rebus: iuxta varias loci, temporis, & personarum circunstantias. Leges tamen Regni, aut Reip. fundamentales tollere, nisi ex omnium ordinum libero consensu, non potest.

Anne, quia 1.*Sam*.8.11.*inquit Samuel, Hoc erit ius Regis qui Regnabit super vos*, 1. *Tollet filios & filias vestras, vt ipsi ministrent.* 2. *Agros etiam vestros, & vineas, & Olivueta optima tollet, & dabit seruis suis.* 3. *Praterea de satione vestra, & de vineis, Accipiet decimas, & dabit seruis suis.* 4. *Seruos porrò & ancillas vestras, & lectissimos Iuuenes vestros tollet, & operi suo adhibebit,* 5. *De gregibus vestris tollet decimas: denique vos eritis ipsius serui: propterea armat Reges infinita potentia seu absoluta, & nullis legibus circunscripta in corpora, & facultates subditorum?*

Non. 1. Quia de solo Deo dictum, & verum est, *Quacunque voluit fecit*, Psal.115.3. Solus enim Deus verè est αὐτεξούσιος, i. suæ ac propriæ potestatis & iuris, & ἀνυπεύθυνος, liber & immunis à reddendis rationibus, nulli obstrictus & obligatus: vt fatetur Nebucadnezar, Dan.4.35. *Neminem esse qui dicat ei, quid facis?* Et nimium superba illa est cuiusquam hominis mortalis vox, *Sic volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas.* Et tyrannus dicitur esse ἀνυπεύθυνος, ab Aristotele Polit.4.

2. Quia Deut.17.18.& seq.& 22.37. præceptum est, vt Rex discat Legem, & eam sequatur in tota gubernatione. Et punitus est Achab, quòd distinctionem dominiorum in Lege sancitam tollere voluit, cùm Nabotho inuito eripuisset vineam, 1.Reg.21.18. Et aiunt ipsi Imperatores: *Digna vox est maiestate regnãtis, legibus alligatum se profiteri: adeò de authoritate iuris nostra pendet authoritas.* *l.1.Cod.Iustinia.tit.14.l.4.*

Sed Samuel eo loco. 1. Comminatur diminutionem libertatis, & immunitatum earum, quibus populus Israeliticus antè sub Iudicibus vsus fuerat. 2. Et admonet de asperiore statu futuro, nec tamen excutiendo, sub Monarchia quàm sub Aristocratia: quia vix eueniet quin Reges extra metas circunscriptas euagentur, & potentia sua abutantur. Ius autem seu Mispath, vocat morem seu rationem regnandi, cui parere ipsis necesse esset, nec obsistere liceret.

Vtrum summus Magistratus liberam potestatem habet in causis subditorum suorum, præter vel contra leges receptas, de negotio definiendi?

Habet, ex iusta causa, & ex magna & prudenti causæ cognitione: nam est ipse viuum ius, νόμος ἔμψυχος, lex animata

animata, quæ leges iam positas ex æquo & bono interpretari & moderari debet, vbi id & cõscientia ipsius summi Magistratus, & facti ratio postulat. Quamobrem in multis ἐπιείκεια seu æquitas, moderatióque legum scriptarum, est admittenda.

Quid est Ἐπιείκεια?

Dicta est quasi ἐπί τινος εἴκουσα τῷ δικαίῳ νομικῷ, quia cedit ob causæ circunstantias, seueræ iustitiæ, & moderatur & temperat summum Ius, quod ἀκριβοδίκαιον vocant. Estque duplex.

Publica, Iudicis personam sustinentis, qua flectit legem ad causam, i. non spectat ἀκριβοδίκαιον: sed mentem & voluntatem Legis accommodat rationi causæ. Contrà, Causa ad legem flectitur, quando retinetur in Iudicando τὸ ἀκριβοδίκαιον, & nulla ἐπιείκεια propter circunstantias admittitur: Et tunc Summum ius, fit summa iniuria. Hinc illud Ecclesiastici 7.14. *Noli esse nimium iustus, ne plus sapias, quàm necesse est.* Et Prou. 30.33. *Qui emungit nimium, elicit sanguinem.* Quin Deus ipse summo iuri addit Exceptiones certorum casuum, vt Legi de homicidio. Et Leges sunt vniuersales Regulæ, quæ non statim omnibus Indiuiduis & casibus congruunt. Ideo industria Iudicis commodè interpretandæ sunt. Hinc Christus defendit suos discipulos, quòd spicas in Sabbatho vellicarent: Et Dauid, contra legem vescitur panibus Propositionis.a Et hæc est publica Ἐπιείκεια. a 1.*Sam.*21: 6.

Priuata Ἐπιείκεια hominis cuiusuis priuati, est quæ tolerat infirmitatẽ proximi. 2. Tegit arcana errata. 3. Ambigua facta, aut dicta, nõ in deteriorem, sed potiùs in meliorem partem interpretatur, vbi non apparent manifesta alicuius malitiæ indicia, nõ traducit, sed sanat arcana delicta, doctrina, cõsilio, admonitione, & fraterna obiurgatione. De qua Philip. 4.5. τὸ ἐπιεικὲς ὑμῶν, *moderatio vestra, æquitas, lenitas, & candor, innotescat omnibus hominibus.* *Mat.* 12.13.

Sed summa est Ἐπιείκεια Christi, quòd pœnas peccatorum nostrorum in se transtulit, pro hostibus orauit, & peccatoribus omnibus Resipiscentibus, omnibus horis paratam veniam relinquit.

Denique priuata ἐπιείκεια remittit offensas, cedit de iure suo, cùm in bonis defendendis ac retinendis, tum in malis propulsandis, ac iniuriis vlciscendis, pacis retinẽdæ causa.

Quænam leges politicæ probandæ sunt?

Quæ Legi naturæ (cuius Decalogus est Epitome) consentaneę sunt, & ad salutem populi comparatæ, siue quæ ab æterna honorandi Dei, & diligendi proximi norma, non deflectunt, & à legitimo Magistratu feruntur. Quæ verò secus fiunt, tyrannica sunt vincula, Isa. 10. 1.

Quænam Legibus pondus & firmamentum addunt?

Exemplum Magistratus, si sit viua lex, i. si vita exprimat, quod legibus ipse statuit: nam, *Regis ad Exemplum totus componitur orbis*. 2. Cura earum obseruandarum, ne fiant similes aranearum telis. 3. Aequalitas in earum obseruatione, ne Det veniam Coruis, vexet censura Columbas. 4. Matura earum executio.

An-ne Iudicialis lex à Mose lata, Magistratum Christianum obligat?

Non quidem præcisè, quatenus populo Iudaico, durante politia Mosaica, propriè accommodata fuit. Lex enim, vt habet regula, obligat tantùm eos quibus est lata. Et, Lex data ad certum tempus, non retinet authoritatem post illud tempus. Sed quatenus æquitatem præcipit, & sceleribus pœnas decernit, non pœnæ peculiarem modum, pro temporum, loci, Gentis conditione temperandum. Proinde Christianis licet vti suarum Gentium legibus, quæ sunt rationi consentaneæ.

An-ne Decimarum solutio, propter Ceremoniarum abolitionem, tolli debet?

Non: quia præceptum de Decimis, non fuit simpliciter Ceremoniale, sed partim morale, inditum rationali naturæ, quæ dictat his qui communi vtilitati inuigilant, stipendia deberi. Quod probat Apostolus 1. Cor. 9. 7. argumentis à lege naturæ, & communi consuetudine hominum sumptis, dicens, *Quis militat suis stipendiis vnquam? aut, quis plantat vineam, & de fructu eius non edit?* Et confirmat Christus, Matth. 10. 10. *Dignus est operarius mercede sua.* Sed determinatio certę partis, putà decimæ potiùs quàm septimæ, nonæ, vndecimæ, aut duodecimæ, fuit pręcepti Iudicialis, quod potest obseruari absque peccato & debet, si authoritate Magistratus statuatur.

Quid subditorum nomine intelligitur?

Multitudo hominū quę regitur: estq; generalius subditi

nomen

nomen quàm ciuis: nam omnis quidem Ciuis, subditus est summo Magistratui: non autem omnis subditus ciuis est. Nam qui onerum tantùm, non etiam honorum, id est munerum & dignitatum publicarum particeps est, ille in ea Rep. in qua degit, non est Ciuis, sed subditus. Qui verò in ea Rep. in qua degit, & munerum, seu dignitatum, & onerum, vel omnium, vel nonnullorum cum cœteris qui eodem iuris vinculo continentur, particeps est, ciuis est. Sed & Ciuis dicitur respectu patriæ, seu Reip. suæ, in qua vel natus, vel adscriptus est: Subditus verò Magistratus respectu.

Quinam sunt Magistratus subditi?

Omnes & singuli qui sunt in ea regione cui præest, cuiuscunque sint conditionis, siue proceres, siue Nobiles, siue plebeij, siue Politici, siue Ecclesiastici. Sicut & Aaron Pontifex debuit obedire Mosi, ciuili Magistratui *a*. a *Exod. 4. 15. & 32. 21*
Similiter Prophetæ, qui cùm Spiritu Dei regerentur, fortiter quidem & constanter munus reprehensionis sibi à Deo impositum obierunt: sed Regibus tamen, ac Principibus, quos arguebant, sicuti par erat, honorem habuerunt. Et Christus Summus Sacerdos, & Præceptor noster Magistratum agnouit, & ei obediuit in ciuilibus *b*. Idem b *Matt. 17. 24. 27.*
Paulus præstitit, & faciendum pręcepit, Rom. 13. 1. *Omnis anima* (ἐμφατικῶς, id est omnis homo, nullo prorsus excepto) *sit subdita potestatibus superioribus*.

Vnde Chrysostomus, Omnibus hæc præcipi, Sacerdotibus quoque ac Monachis, non autem iis solis qui huius vitæ negotiis occupantur, statim in ipso prooemio declarat Apostolus, cùm sic dicit. *Omnis anima potestatibus supereminentibus subiecta esto: Etiamsi Apostolus, etiamsi Euangelista, etiamsi Propheta*, vel *alius quiuis fuerit: Subiectio enim ista, pietatem non euertit*. Et 2. Petr. 2. 10. Petrus eos damnat, qui dominatum despiciunt, nec horrent dignitates conuitiis incessere. Quod in quos dicatur, manifestum est.

Nec licuit Principibus & Potestatibus cedere de iure suo, & Clericos eximere ab Imperio Magistratus: neque enim spectandum, quid illi fecerint hac in re, sed quid facere debuerint: quia illorum non est, nec fuit, rescindere mandata Dei.

Quodnam est Ciuis boni & Subditi officium erga suam Rempublicam?

1. In genere ei in Domino prodesse, tum in pace, tum in bello, pro vocationis suæ ratione. *a* 2. Pro ea, eiúsque salute precari. *b* 3. Eam adiuuare, sed in iusta causa, ex præcepto Christi, Matt. 20.37. In summa, est inter Christianos in vniuersum idem viri boni, & boni Ciuis officium.

a 2. Sam. 20.16.22. Sic Heb. 11. 32.33.34. b Psal. 122.7. Ier. 29.7.

Quod est officium Subditorum erga Magistratum?

1. Obedientia: vt illi, si est legitimus, omnes pareant, siue sit fidelis, siue infidelis: siue iustè, siue auarè aut durè imperet. *c* Quia non sine singulari Dei prouidentia, ad punienda populi scelera, excitantur etiam qui iniustè & impotenter dominantur. *d* Rom. 13.1. *Nulla potestas est nisi à Deo*, imò necesse est subiici, & æquissimum: neque est res media, aut ἀδιάφορον, sed eiusmodi vt hominis etiam conscientiam obliget, Rom. 13.5. quia nemo potest bona conscientia ei resistere, cuius potestati Deus eum subiecit.

c 1. Sam. 8. 11. Ier. 27.8.17. & 29.7. Act. 24.10. Tit. 3.1. 1. Pet. 2.13. 18. Rom. 13.1. d Ezech. 29.19. Dan. 2.21. 37. & 5.18.

Et parere quidem subditi debent in omnibus, sed vsque ad aras, & quatenus Magistratus nihil imperant impossibile, & supra vires nostras, & pugnans cum iure naturæ: vel eorum quæ Deus prohibet: vel prohibent quæ Deus imperat. Iuxta regulam Christi, Matt. 22.21. *Date Cæsari, quæ sunt Cæsaris, & Deo, quæ sunt Dei*, Et Act. 5. 29. *Præstat obedire Deo, quàm hominibus.* Secundum quam, rectè Sidrach, Misach, Abdenago, Daniel, non paruerunt, sed absque deliberatione, constanter & syncerè, quasi aduersa fronte obnisi sunt impio Edicto, de adoranda statua, & inuocando Rege. *e* Ex opposito, damnantur Israelitæ, qui impio Regis Ieroboami Edicto, de vitulo aureo colendo, morigeri fuerunt. *f*

e Dan. 3. 18. & 6. 1. f 1. Reg. 12. 30.

Quid si Legislatores aliqui præscribant iusta vel iniusta, eáne sunt à Ciuibus piis pro Legibus habenda, sic vt iis obstricti teneantur?

Non quidem simpliciter ad vtrumque legis terminum (quia omnis lex obligat, vel ad obedientiam, qui vnus est terminus: vel ad pœnam, qui alter est) sed eatenus pro Legibus habere debent, & iis obstricti sunt, quatenus ipsi,

ipsi, aut patria, vel illa Republica in qua degunt, cedant: vel pœnas, si in ea Rep. manserint, illísque legibus non fuerint obsequuti, statutas libenter sustineant. Neque enim est priuati hominis, publicis legibus & receptis vim facere: sed vel iis obsequi, vel, si bona conscientia non potest, pœnis se subiicere: vel ex earum Imperio se subducere. Ab Ordinibus autem Christianæ Reip. eiusmodi leges sunt abrogandæ, aut iis curandum est vt abrogentur.

An-ne dicto illo, Lex Iusto posita non est, 1. Tim. 1. 9. Paulus fideles ab obedientia Legum eximit?

Non: sed ostendit non esse latam legem aduersus eum, qui ad ipsius normam mores suos componit: qualis est is solus quem Dominus vera Doctrina & Spiritu sancto imbuit: In quem etiam Lex Iudicium damnationis pronuntiare non potest, cùm sit Iustificatus: quem etiam non tractat vt hostem, sed vt sibi assentientem regit, docet, & delectat: sed aduersus eum, qui fructus Spiritus in se non habet, quos recenset Gal. 5. 23. Illúdque confirmat quod dicitur, Magistratus non sunt terrori bene agentibus, sed fac bene, & non timebis Regem. a — a Rom. 13. 3.

Quod est secundum officium Subditorum erga Magistratum?

Honor, timor, seu Reuerentia; hoc est, vt suspiciant, reuereantur ex animo, corde, verbo, gestibus. (Cuiusmodi fuit illa reuerentia Q. Fabij Maximi, filium Consulem reuerentis: quamuis Christianos multò altiùs assurgere oporteat) & timeant tanquam Vicarium Dei: candidè de ipso statu iudicent, & honorificè censeant: b Errata in meliorem partem accipiant, vel pia ἐπιεικείᾳ tegant: vel prudenti dissimulatione prætereant: vel moderatis consiliis & admonitionibus corrigant: eius sententiam æquo animo subeant: c condonent iniurias: à vi sibi temperent. Denique ei non detrahant. d Sed Cui timor, timorem; cui honor, honorem, exhibeant. e

b 1. Reg. 1. 23. 31.
c 2. Sam. 19. 19.
d Exod. 22. 28. Act. 23. 3. 1. Pet. 2. 17.
e Rom 13. 7.

Quod Tertium?

Fidelitas, seu στοργή: vt subditi, quantũ possunt, omnibus modis honestis, & à Deo cõcessis, saluté, vitam, ius, dignitatem, causam, personã, & familiam Magistratus sui sum-

mi tueantur, custodiant, defendant, aduersus quoscunque in eum coniurantes *a*. Nam si debemus vitam pro fratribus ponere, quantò magis pro patribus, 1. Ioh. 3. 16.

a 2. *Sam.* 16. 9. & 20. 2. 22. 2. *Reg.* 11. 8. 4. & *seq.*

Quod est Quartum?

Pietas: Orare pro Magistratu, & eius salute & gubernatione *b*. 1. Tim. 2. 2. *Adhortare*, inquit Paulus, *vt fiant deprecationes, obsecrationes, interpellationes, gratiarum actiones, pro quibusvis hominibus, pro Regibus, & omnibus in eminentia constitutis, vt placidam & quietam vitam degamus cum omni pietate & honestate*. Sic precati sunt veteres Christiani pro Ethnicis Imperatoribus, exoptantes ipsis vitam prolixam, Imperium securum, domum tutã, Exercitus fortes, Senatum fidelem, Populum probum, Orbem quietum. Iulianus tamen Imperator Apostata, vnus fuit ex eorum numero pro quibus precandum non erat. *c*

b *Ier.* 29. 7. *Dan.* 6. 22
Tertull. in Apolog. c. 30.
c 1. *Ioh.* 5 16 *Gal.* 5. 12.

Quod Quintum?

Ἀπολυπραγμοσύνη, non irrumpere in partes Magistratus, sed ad eius cognitionem deferre, siquid ad Reipublicæ salutem pertinere videatur, & petere ab eo auxilium, aut defensionem *d*. Notandi sunt igitur versus Iohannis Fuccij euntis ad supplicium,

Disce meo Exemplo, mandato munere fungi,
Et fuge, ceu pestem, τὴν πολυπραγμοσύνην.

d 2. *Sam.* 4 4. 2. *Reg.* 6. 26 & 8. 3.

Quod Sextum?

Amor, seu Gratitudo, & beneuolentia, omni officiorũ genere declaranda *e*.

e *Gen.* 47. 7. 10. 2. *Sam.* 14. 4. 2. *Reg.* 19. 2. 6. & 20. 7.

Quod est Septimum?

Subuentio ἐκ τῶν ἐνόντων, seu ex eo quod habemus, & dare possumus, seu tributorum, censuum, decimarum, & vectigalium solutio, & quidem non morosa *f*. Nam soluit ipse Christus *g*, & soluendum docuit *g*: Abraham Melchisedecho soluit decimas *h*. Ioseph & Maria in nouo Testamento, censum *i*: Nec sine tributis consistere & administrari Resp. potest. Sed & *operarius dignus est mercede*. Luc. 10. 7. Et hoc naturæ legi conuenit: qua fit vt mos iste iam inde ab origine rerum, apud omnes Gentes receptus fuerit, quotquot aliqua Reip. forma sunt vsæ.

f 1. *Sam.* 8. 11. *Prou.* 13. 7.
g *Matt* 17. 27.
h *Matt.* 22 21.
i *Gen.* 14. 20.
k *Luc.* 2. 4 5

Tribu-

Tributa enim & vectigalia, & similia dantur, vel vt se homines testentur Principibus suis addictos esse; vel mercedis loco, vt graues illos labores quos obeunt pro Rep. aliquo modo compensemus: ipsique publicas impensas queant sustinere. Et si ciues vitam Reip. impendere, cùm opus est, debent: etiam ad communem defensionem, facultates conferre.

An Clerici seu Ecclesiastici, quos vocant, exempti sunt ab omnibus Tributis & vectigalibus?

Certè Christus vsus non est hoc priuilegio: is enim curauit vt tributum persolueretur, & pro seipso, & pro Petro. Neque lex Charitatis patitur, vt cùm ipsi agros proprios & alia multa possideant, sese ciuilibus oneribus subtrahant, & vniuersum pondus reiiciant in alios: vt, cùm aliis omnibus sit angustia, ipsis solis sit remissio *a*. *a 2. Cor. 8. 13.*

Quod verò Gen. 47.24.26. scribitur, Agros Sacerdotũ Ægyptiorum immunes fuisse à pensione quintæ partis, ideo factum est, quia illorum agri non fuerant venditi Regi, cùm ingenti penuria laboraretur, quia annonam à Rege habebant.

Sacerdotes autem Israelitici, meritò erant exempti, quia illi agros non possidebant inter filios Israel, sed tantùm ex oblationibus viuebant.

Iustinianus tamen voluit, vt Ecclesiastici, à personalibus muneribus, quæ obeuntur tantùm industria, & opera adhibita, immunes essent; quia si ad illa adstringerentur, fieri non posset quin abstraherentur à munere suo.

Neque etiam negamus licere Principibus, remittere illis aliquid de tributis, modò ne id cedat in aliorum damnum, & ad alendum eorum luxum. Sed contendimus Ecclesiasticos, quos vocant, huiusmodi immunitatem nõ posse sibi vllo diuino iure arrogare, nec illos per conscientiam tributum negare posse Principibus, si petatur. Quare Bonifacij 8. decretum, quo grauiter interdicit Ecclesiasticis, nequid iniussu Romani Pontificis ausint soluere Profanis Principibus, iniustissimum esse dicimus.

Cur Subiectio & Obedientia à Subditis præstanda est Magistratui?

Propter Ordinationem & mandatum Dei. Deinde, ad cauendas pœnas, quia qui ei resistunt, pœnam sibi adsciscunt, Rom. 13.2. Et oportet subiici, non solùm propter iram, i. metu pœnę temporalis: sed propter conscientiam, i. metu Dei, ne Deum offendas, sed bonam conscientiam retineas coram Deo: seu, non tantùm vt caueantur pœnę, sed quia id est gratum Deo: & rea fit conscientia, & obnoxia pœnis æternis, non propter violatum Principis mandatum, quod interdum iniquum esse potest, sed propter violatam Dei ordinationem, quæ præcipit obedientiam erga Magistratum, & leges politicas: quia non humanum, sed diuinum mandatum obstringit conscientiam, & ream facit mortis æternæ.

Licétne Subditis in Magistratus suos insurgere?

Non: nam Deus olim seditionum Authores puniuit, vt in deserto, contra Mosem, Coré & alij murmurantes, i-
a Num.16. gne absumpti sunt *a*: & terra domesticos Coré, Dathanū,
41. 49. & Abironem cum suis omnibus, viuos absorbuit *b*. Absa-
b Num.16. lon etiam propriis Capillis suspensus, impiæ seditionis in
12. 31. Patrem excitatæ pœnas luit *c*. Nec Zebæ, Adoniæ, & Zā-
c 2. Sam.18 bri melior sors fuit *d*. Prou. 24. 21. *Time Deum, & Regem,*
9. & *cum seditiosis ne commiscearis, quia citò eorum veniet*
d 2. Sam.20 *interitus*. Et Christus inquit, *Qui gladium accipit, gladio*
1.2.22. *peribit*, Matth. 26. 52.
1. Reg. 2.10.
25. & 16.19

Recténe Naboth, 1. Reg. 21. 3. Regi Achab vineam petēti, & pretium offerenti denegauit?

Rectè. 1. Quia Regi non licuit eam petere: nam iura diuina non sunt violanda. Distinctio autem Dominiorum, & proprietas possessionum, est iuris diuini: iuxta mandatum, Non furtum facies. Et distinctæ sunt res Principum & Ciuium. Ideo Baptista dixit, *Nō plus quàm vobis constitutum est, exigite, & Contenti estote stipendiis vestris*, Luc. 3. 13. 14. Sicut non licet vlli Regi postulare alterius coniugem.

2. Quia lex erat diuinitùs sancita peculiaris istius politiæ, vt auita bona, seu prædia, non auerterentur à tribu
e Leuit. 25. vna ad alteram, sed retinerentur in singulis tribubus, in-
23. ctis inter se connubiis *e*: quia Deus sciri volebat stirpem
f Num 36. ex qua Messiam nasci decreuerat.
7. 9.

Quid

Quid si iniustè Magistratus indicat tributa, rectène subditi detrectabunt Obedientiam?

Non quidem priuati: quia alia est quæstio, de eo quod iustè vel iniustè fit à Magistratu: alia, quid fieri debeat à Subditis. Quanquam igitur actio immoderata, siue expilatio, iniusta est, tamen passio est iusta. Sicut Solomon dixit, Prouerb. 28. 2. *Propter peccata populi, mutantur Principatus.* Et Dan. 9. 7. 8. *Tibi, Domine, iustitia: nos verò iustè punimur.* Itaque toleranda; & pœnitentia agenda, Auxilium verò Dei implorandum: iniuriæ acceptæ in ipsius sinum deponendæ: & preces concipiendæ, vt Deus mitiget publicas calamitates. Nec statim propter Magistratuum ἁμαρτήματα, publica tranquillitas seditiosis clamoribus, aut molitionibus, turbanda & labefactanda est: Non enim rectè decem tribus Israel, à Roboamo Rege defecerunt.

Qui tamen sunt in parte aliqua administrationis Reipublicæ participes, vt Custodes, Senatores, Consules, Ordines, vel tribus, moderari Principum impetus debent a. a 1. Reg. 11. 7. sic 2. Reg. 11. 4.

Quid faciendum, si Magistratus sæuus, te afficiat atroci & manifesta iniuria?

Nulla vis ipsi intentanda est, nisi quis fortè priuatus Extraordinarium mandatum à Deo acceperit: sed patienter potiùs ferenda iniuria grauis, vt in casu ambiguo, & in negotiis politicis, quàm aduersus Deum peccandum. Hìc enim iubet Christus, vt obuertas & alteram maxillam, id est vt hanc quoque iniuriam Magistratus tui toleres, propter Deum: & scias te propter acceptam iniuriam non esse abiectum à Deo.

Deinde omnia priùs experiri sapientes, quàm armis decet.

3. Contra inferiores Magistratus, imploranda est defensio superioris: & contra hunc quoque in libera Republica lege potiùs quàm vi agendum est. Piis deniq; Christus concedit fugã, qua declinent pericula imminentia.

Verùm vbi hæc locum non habent, seu in casu inculpatæ tutelæ, id est iustæ & ordinatæ defensionis, cedunt iuri naturæ cœtera pacta, Vt Subdito aduersus Dominum grassatorem concessa est defensio sui corporis, coniugis, &

liberorum, verè, & non sophisticè, seu sycophanticè intellecta, ad depellendam iniustam crudelitatem, si sit iniuria notoria, i. atrox & manifesta: cùm non aboleantur in Euangelio leges naturæ, & videamus omnes bestias, imò & gallinas, pro natis pugnare.

Ideo Traianus constituens Præfectum Prætorij, dedit ei ensem, cum his mandatis, *Hoc ense vtaris pro me, iusta faciente: contra me vtaris, si iniusta fecero*: videlicet in defensione proprij corporis, aut eorum quorum commendata est Defensio.

Sic Heluetij iustè excusserunt Austriacos, inusitatam crudelitatem exercentes. Et populus Iudaicus, iustè expulit Antiochum, idola coli mandantem, quanquam tunc eius populi Dominus erat. *a*

a 1.Machab. 1.12. & 2.4. & seq.

Et Dauid potuisset iustè Saulem interficere, *b* quia Coniugem eius alteri dederat: ipsum, ac parentes eius patria expulerat: Sacerdotes propter ipsum interfecerat: & magno exercitu eum persequebatur: Sed non vsus est summo iure, sed Sauli ideo pepercit, imò Amalecitam illum iussit interfici, qui iactabat se Saulem interfecisse: *c* ne in populo Dei author esset Exempli interficiendorum Regum, quod alij postea, per ambitionem imitarentur: Et reipsa voluit refutare calumniam qua grauabatur, quasi studio, hoc semper egisset, vt per occasionem excuteret Dominum ex Regno. Vitauit præterea Scandalum, quia cœteræ Gentes dixissent, falsò gloriari Israelitas, diuinitùs sibi Reges dari, cùm Regnum per seditionem & neces Dominorum rapi viderent. Illud etiam cogitans, Omnia licent, sed non omnia expediunt, 1. Cor. 6.12. Et satius est Insidiatoris sui sacrosanctum habere caput. Et Tertullianus ait, *magis proprium esse Christianis occidi, quàm occidere*.

b 1.Sam. 24.

c 1.Sam.1. 15.

In Apolog.

Sed tamen subditis, si sit publica & manifesta sæuitia, licet fieri supplices, implorare auxilia ab aliis; & suscipere eorum defensionem aliis Regibus licet: Sicut Constantinus Christianos implorantes ab ipso auxilium, aduersus Licinium Collegam, & affinem, & quidem fœdere coniunctum iuuit.

Quis finis generalis Politicæ Administrationis & Magistratuum?

Pax publica; & Conseruatio τῆς εὐσεβείας, Religionis, seu

seu Iusti ac legitimi cultus diuini. Ad quæ duo capita omnes leges ciuiles referuntur. Hinc nascitur vindicta malorum, defensio bonorum, tutamen facultatum, præmia virtutum, disciplina morum, Pœna scelerum & latrociniorum, tranquillitas vitæ: Hoc denique medio, omnium rerum, ipsiúsque adeò religionis ἐυταξία conseruatur: vel, quemadmodum Agapetus ad Iustinianum scribit, vt omnes Dei verbo instructi, veram illius iustitiam colere, & tutò retinere, exercereque, simul collecti possint. Sicut habent etiam præclari versus Stigelij,

Vtque alios alij de Religione docerent,
Contiguas Pietas iussit habere domos.

Sic 1. Tim. 2. 2. *Orate pro Regibus, & omnibus in eminentia constitutis:* Constitutis, inquam, *Vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & honestate.*

Quis vsus Doctrinæ De Magistratu?

Respectu quidem Magistratuum, 1. Vt Dignitatem suam agnoscere, ea bona conscientia fungi, & eam maxima cum pietate, integritate, æquitate, cura, sedulitate, constanter tueri & ornare studeant, *a* tanquam Deo rationem reddituri. 2. Vt se consolentur, & opem Dei sperent, dum secum reputant se versari in laboriosissimo quidem, sed tamen sanctissimo munere, quippe qui Dei legatione funguntur in his terris: & se curæ esse Deo: iuxta dictum, Deus canticum nouum canam tibi, qui das salutem Regibus, Psal. 144. 10.

a Deut. 1. 16. 2. Par. 19. 6. 7. & seq.

Respectu verò subditorum; vt grati tantum Dei beneficium agnoscant, & bona conscientia ordinationi diuinæ sese subiiciant.

Quæ sunt ἀντίθετα, siue Repugnantia?

1. Hæresis *Donatistarum*, qui Magistratuum authoritaté tollebant; & istius ordinis odio, varias persecutiones à Magistratibus contra Dei Ecclesiam factas recensebant.

2. Error *Anabaptistarum*, & *Libertinorum*, (qui sic dicuntur, quia libertatem in rebus externis quærunt: & armarunt rusticam plebem patrum memoria, contra suos Magistratus) qui 1. Negant inter Christianos spiritualesque homines, quos veritas, nempe Christus, in libertatem vindicauit, *b* licere Magistratus vsum. 2. Actio-

b Ioh. 8. 32.

nes forenses & Iudicia omnémque sui defensionem damnant: cùm interna animi libertas, quam Deus virtute Spiritus sui, in suorum conscientiis efficit, externam corporis subiectionem Magistratibus debitam non tollat. a

a Gal. 5.1. 1. Cor. 7.21.

3. Bella omnia Christianis omnibus interdicta à Deo putant, quoniam ait Paulus 2. Cor. 10.4. *Arma militiae nostra non carnalia sunt:* cùm de Pastoribus Ecclesiasticis, sermone veritatis, armis Iustitiae, à dextris & sinistris virtute Dei instructis, 2. Cor. 6.7. non de Magistratibus politicis loquatur. 4. Dignitates superiores conuitiis incessunt. b

b Iudae 8.

3. Seditiosa *Rebellio Papae*, & totius *Cleri Papistici*, qui ementitis quibusdam immunitatibus, ausus est collum subducere à Iugo Magistratus, & sibi Magistratum subiicere: cùm tamen Petrus manifestè praecipiat Episcopis, *ne dominatum in Clerum sibi vsurpent.* c

c 1. Pet. 5.3.

4. Adulatio *eorum*, qui Principum potentiam in immensum extollunt, & Dei ipsius Imperio opponunt.

5. Mores, ritus, Edicta, & Constitutiones, quae ab aeterna honorandi Dei, & diligendi proximi norma deflectunt: & vel furta, vel latrocinia, vel vagos concubitus, aut alia id genus monstra, permittunt.

6. Ἀνταστασία, seu tumultuatio, & Rebellantium aduersus Magistratum seditio.

7. Ἀναρχία, sublatio Principatus, quouis Magistratus excessu, vel defectu deterior. d Vnde Chrysostomus in Homilia ad Populum Antiochenum, *Praestat*, ait, *Regem tyrannum habere, quàm nullum.* Et Cornelius Tacitus lib. 1. historia. *Praestat sub malo Principe esse, quàm sub nullo.*

d Iudic. 17. 6. & 21.25.

FINIS.

Errata sic corriget beneuolus Lector.

Pag. 6. lin. 31. Filius missus sit Redemtor. l. 38. ἀγῶσι τὸ ἐν αὐτῷ. 7. 21. ἀχρίστω ... 8. 37. Messiam scilicet. 9. 27. quod à 32. peccati grauitas: Iræ Dei. 10. 1. Basilius. 36. ἔγγραφοι 11. 3. deconcinnatæ. 20. 38. efficacia diuinitatis 23. 1. ex Symbolo. 29. Patri & Filio. 3. 14. quòd 26. 10 pars. 40. 1. Apostolus, Deus. 32. incarnatus 41. 9. vocantur. De quo. 42. 23. geminæ, 44. 14. impium, 1. quia 16. 2. quia ... correctae, 54. 3. Cherubim, 58. 10. dele 3. 22. dele 5. 58. 4. instigare, 59. vlt. Daniel: enim, 60. 26. dele se, 62. 20. quòd 28. eum 80. 27. in vno, tanquam, 91. 39. voluntas, 105. 1. pone : loco signi parenthesis. 2. dele signum parenthesis. 3. dele punctum ... hæc verba, Sic non licet tibi ducere, 110 20. conciliemur, 118. 22. adulteria, vagæ libidines, pag. 124. l. 37. Quando, 125. 26. anni, 129. 14. dele eum. 4. & ascribe. Qua re diuortium, 16. dele eum. 5. 133. 16. dele ... 5. 134. 9. omnis, 20. defensa, 135. 13. ministro, 148. 23. Dij, 147. 2. positiuum in priuatiuum, 149. 18. ... 165. 1. illius, 166. 30. dele quo, 173. 31. pro sic lege sibi, 176. 28. ..., 184. 30. delictorum, 188. 23. ..., 29. ..., 189. 4. ..., 194. 33. coniuncta, 199. 24. ..., 201. 2. erò eis, 29. afferens, 202. 10 adiecta, 20. dele de, 207. 3. ornati, 222. 32. hæc verba, quando periculum nullum, aut certè exiguum apparebat, postpone relatiuo, quem in l. 33. 230 30. ex Matthæi, 231. 22, Quòd, 234. 37. aperuit, 241. 36 incircumscriptione, 242, 16. composito, 243. vlt. scilicet, 244. 1. ..., 245. 1. regeneramur, 246. 3. pro tum lege siue, 245. 1. in sese 252. 23. ex Iudæis, 30. vertis, 255. 15. Christi cœlum, 256. 9. caput nostrum, 258. 33. post hac verba, ad dextram Christi, Lege Psal. 110. 5. Iehoua à dextris tuis conteret in die iræ suæ Reges, i. tibi præstò est & hostes tuos debellabit. Deinde Ecclesia dicitur stare ad dextram Christi. 261. 27. cadere possunt. 268 38. ab inferiore, 277. 6. illud, 282. 37, corda, 285. 28. I pœnis enim, 288. 13. Quid, 2. significat? 37. & 38. pietate erga Deum, charitate erga proximum, 295. penult. condonatione ad, 300. 29. resipuerint, 301. 5. huiusque, 20. falsum, 304. 3. dele ex fide 4. dele vel 19. categorematο vniuersali, 315. 7. dele, &, vt sic dicam, in re siuè, in nobis verò, 316. 22. dele non, 33. appone interrogationis notam 319. 34. merito hominis, 322. 38. dele fuisse, 325. 39. compleatur, 328. 8. operum studium, 31. motum, 332. 3. actibus, 333. 23. dele non, 334. 23. sed in eo cōsiderat, 34. ..., 335. 12. ..., ..., 32. inducit, 341. 1. fine, 28. dum certi, 343. 21. qui 35. foueamus, 344. 30. verum, 346. 6. proximi, 18. harum, 349. 16. Statuit: Subiectum, 351. 37. sit, 353. 36. pusilli captum, 355. 34. Mosaicae, 357. 6. cæcitatis, legis, 360 6. dele 1. 361. 7. sed vel per, 17. 4. Abusu, 29. præmittit, 362. 10. Absurditate, Impudenter, 18. redargui, Libero rerum mediarum, 369. 8. tenuem, 370. 21. benignásque, 372. 31. ..., 375. 33 formula 377. 4. merito, 379. 7. ..., 390. 17. teneriores, 383. 10. Inuocationi. 385. 12. quo, 388. 17. conscientiam Dei, 390. 30. magis hi, 37. opifex in lutum, vt, 391. 1. quem 15. ..., 393. 38. dicit, sed, 401. 26. restringendam, 403. 14. peccant, & propterea puniuntur, 21. Corruptio: Nam, 404. 37. oporteret. 38. dele iram, 405. 2. non præter, 13. malum est, 406. 10. non ferat: sed, 11. dele, sed 30. Spiritui, 408. 37. δόξα, 410. vlt. seruari, & pro iis Christum esse mortuum, 411. 10. ..., 412. ante vlt. lin. insere quæstionem. Quotuplex est Resurrectio? 416. vlt. cadat, 422. 15. dedere, 423. 13. inscritione, 425. 2. alij 430. 1. vt iudicandi, 11. constituturus, 431. 23. Isai 24. renouari, 436 26. ..., 446. ..., 452. 5. constituta, 457. 14. colligere, 462. 14. in qua cum palea. 476. 2. audiunt, 26. lolium, 478. 10. denominatur, 439. 19. proco conciliant, 488. 6.

à sacerdotibus, 493. 8. [illegible] 23. quatuor illi Spiritus sancti, 498. 17. negligentia, 510. 1. Romanæ: sed abstersis istius sordibus, à Deo & legitimè. 513. 10. paræciis, 514. vlt. indicatos, 515. 20. ferunt, 519. 18. tam sunt, 29. dele id est, 521 22. cuiusdam, 525. 31. soluens, 526. 30. dele nostra, 529. 12. Apollos, 543. 23. 2. Thessal. 3. 14. [illegible] 549 29. à [illegible], 550. 7. destinatus, 29. à pecca- tis, 561. 5. & si, 568. 2. à quo, 576. 11. Arbitrum, 580. 12 vitiosum, 597. 16. dele [illegible] 33. significata, 607. 38. vbi & quando, 40. In cætu, 609. 20. [illegible] 22. quod 616. 9. pro missione, 617. 7. qua 619. 1. mundos, 625. 4. essentialis, 628. 21. existima- mus, 631. 19. emersio, 643. 34. *dele*, At, *& lege* Non est inquam consentaneum, 647. 17. [illegible], 49 30. quid si non, 660. 1. signum, 661. 9. [illegible], 27. [illegible], 662. 27. differat, 663. 34. [illegible], 669. 40. mica, 672. 18. *dele*, in 30. significa- bat, 674. 4 ex multis, 678. 14. perinde, 708. 24. indicium, 711. 4. anima, 23. Vi- gilius, 727. 39. [illegible] 728. 8. Chrysostomus, 729. 21. [illegible], 762. [illegible] 766. 7. pacasi p. 692. l. 9. [illegible] 694. l. 1. signum, 698. 14. verbis, 699. 31. vini, p. 710. 35. oportet. 742. 24. cepit. 747. l. 1. quidem, p. 750. 39. [illegible] p. 782. 13. condonare. 784. 7. [illegible], 784 vltima vltima linea, [illegible], 798. 34. alterius.

INDEX

INDEX LOCORVM communium, qui in hoc Libro continentur, cum Appendicibus.

Finis Indicis Locorum.

LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ QVI IN HOC OPERE EXPLICANTVR, INDEX.

Postremus Numerus paginam indicat.

RERVM, VERBORVM, QVÆSTIONVM, QVAE IN HOC OPERE occurrunt,

INDEX.

Numerus paginam demonstrat.

Car-

D

F

G

Iustitia

quali

Sacra-

Vnius

FINIS.

